PP. 3.15
NA4

7419

FROM
THE LIBRARY
OF
SIR WILLIAM OSLER, BART.
OXFORD

14597

BARTHOLOMAEUS Anglicus.

7419. De proprietatibus rerum. [Nicolaus Philippi, with Marcus Reinhard. Lyons.] 10 Dec., 1482.

Sm. fol.; sigs. [*]^{8}; a–l^{8} mn^{10} o–q^{8}; A–E^{8} F^{6} G–I^{8} K^{10}; L–O^{8} P^{12} Q^{10} R^{12}; 286 leaves (2 blank); 2 cols. (4 in registrum); 55, 56 lines; gothic characters of 3 sizes; head-lines; capital-spaces, some with guide-letters.

1; [blank.] 2^{a}, col. 1; Tabula rubricarū . . . [ends 8^{a}, col. 1, l. 27; Finit tabula feliciter.] 8^{a}, col. 2, 8^{b}, 9; [blank.] 10^{a}, col. 1; Incipit ꝓhemium de ꝓprietatibus rerū ‖ fratris Bartholomei āglici de ordine fra‖trum minorum.‖ [9-line space for capital.] 285^{a}, col. 2 [Colophon]; Explicit tractatus de ꝓprietatibus rerū ‖ editus a fratre Bartholomeo anglico or-‖dinis fratrum minorum. Impressus sub ‖ anno domini Millesimoquadringentesi-‖mooctuagesimosecundo. die vero decem-‖bri. x. ‖ Finis. ‖ Laus deo. 285^{b}; [blank.] 286^{a}; Registrum. 286^{b}; [blank.]

Hain-C. 2503. Not in Proctor. Pellechet 1870 (the *variant* issue). Claudin, Hist. de l'imprimerie en France, iii. 140. Leaves Giii, vi wanting.

Claudin shows that the book is printed with the same type used by the Lyons printers for a Latin Bible, signed by them in the same year.

Capitals of varying sizes, and paragraph-marks, inserted in red. Early MS. note of ownership at end of colophon.

Inserted: Maggs's notice of 'Batman vppon Bartholme', Lond., 1582, which has been called 'Shakespeare's Encyclopædia'.

Bt. at Munich, Nov. 1909. See Töply (no. 6494), p. 113, for an analysis; also Haeser, i, p. 695. First printed at Cologne (Caxton), *c.* 1470–1. The English ed., translated by John Trevisa (cf. no. 1958) and printed by Wynkyn de Worde, is "the most magnificent production" of the latter's press. The 1535 Berthelet ed. is "the chef-d'œuvre of Berthelet's press" (Lowndes, ii, p. 898). W. O.

Bartholomew the Englishman (*fl.* 1230–50) has been wrongly identified with B. de Glanville, another English Franciscan, who died about 1360.

A. Ba

Bt. München M. 100

Nov. 1909

W.D.

see v. Toply Studien zur Geschichte der Anatomie in Mittelalter. 1898. p. 113, for an analysis

Haser. Bd 1. p. 695

see Lowndes 1st Ed. (Caxton Cologne. 1470 B.)

The English Ed. by Wynkyn de Woode n.d. is "the most magnificent production of W. d. W. press

The 1535 Berthelet edition is "the chef-d'oeuvre of B.'s press."

Tabula rubricarū que et librorum ⁊ capitulorum materiam sigillatiz demōstrat.

Liber primus est de deo ⁊ eis nominibus ⁊ continet capitula que secuntur.

De deo ⁊ eius essentia.
De vnitate diuine essentie ⁊ pluralitate personarum.
Quicquid est in deo aut de deo dicitur: est essentia /aut notio/aut persona.
De notionibus diuinarum personarum.
Qualiter deus suis operationibus a mortalibus cognoscitur.
Quid nomina de deo dicta significant.
De diuisione essencialium nominum.
De nominibus concretis.
De nominibus medijs.
De diuisione nominum adiectiuorum et quid significent.
De nominibus adiectiuis que aliquid positiue connotant ⁊ eoz subdiōe.
De noibus adiectiuis q̄ respectū ꝓnotāt q̄liter diuidantur ⁊ quid ꝓnotent.
Qualiter nomina adiectiua de deo dicta subdiuiduntur.
Qualiter personalia nomina de personis predicantur
De diuisione nominum nocionalium que de deo dicuntur ⁊ eoz descriptione.
De proprietatibus diuine essentie.
Qualiter deus a beato bernardo describ̄
De nominibus per que deus in suis operationibus cognoscitur ⁊ eoz subdiuisione.
De noibus attributis deo p appꝛiatōem.
Quomodo nomina quedā a creaturis trāssumpta de deo dicuntur.
Qualiter quedam nosa de xp̄o dicuntur q̄ a rez similitudinibus artificiose transsūpta intelliguntur.

Liber secundus tractat de angelis ⁊ eoz proprietatibus et continet capitula que secuntur.

De interpretatione huius nois angelus.
Qualiter angelus a damasceno describ̄.
Quāus angeli sint incorporales: i effigie tamen corporali depinguntur.
Quare angeli sub variis figuris describūt.
Quare angeli rebus naturalibus cōparāt.
De triplici angelorum hierarchia eorūq̄ in suis hierarchijs officijs ⁊ ordinibus.
De primo ordine angelorum q̄ dr̄ seraphin.
De secundo ordine angelorum qui cherubim nuncupatur.
De tercio ordine angelorū qui throni dr̄.
De media angelorum hierarchia.
De quarto ordine āgelorum q̄ dr̄ dñationes
De quinto ordine angelorum q̄ dr̄ principat⁹
De sexto ordine angelorum qui dicitur potestates.
De tercia angelorum hierarchia.
De septimo angelorum ordine qui virtutes vocatur.
De octauo ordine angelorum qui archangeli nuncupantur.
De nono ordine angelorum
De malis angelis.
De casu mali angeli.

Liber tercius tractat de aīa rōali et eius proprietatibus ⁊c.

Quid est homo secundum Ysidorum.
Quid est aīa secundū diffinitionez ⁊ rei veritatem.
Quid est aīa secūdū opinionem antiquorum a quibus aīa nomen accepit.
De potentijs aīe prout ad corpus comparatur.
De potentijs aīe in comparatione ad suos actus.
De potentijs aīe vegetatiue.
De potētijs aīe sensibilis ⁊ earum differētijs
De sensu communi siue interiori.
De triplici aīe virtute/sensitiua/ imaginatiua/memoratiua.
De diuisione virtutis sensibilis motiue.
De diuisione aīe intellectiue.
De virtutibus aīe quibus potens est suas operationes in corpore exercere.
De virtute vitali.
De virtute animali ⁊ eius diuisione.
De virtute visiua.
De sensu auditus
De sensu olfactus.
De sensu gustus.
De sensu tactus.
De spiritibus neccessarijs ad perfectionem nature.
De pulsu ⁊ eius proprietatibus.
De multiplici cā diuersitatis pulsuum.

Liber quartus tractat de humoribus ⁊ qualitatibus elementorum eorūq̄ pprietatibus. et continet capitula que secuntur.

De elementaribus qualitatibus ꝛ primo de caliditate.
De proprietate frigiditatis elementaris.
De siccitate ꝛ eius proprietate.
De humiditate.
De cibo et potu.
De humoribus ꝛ vnde generantur.
De proprietatibus sanguinis.
De sanguine corrupto.
De fleumatis proprietatibus.
De proprietatibus colere bone ꝛ male.
De proprietatibus melancolie

Liber quintus tractat de corpore humano et eius partibus: ꝛ continet capitula que secuntur.

De partibus hūani corporis in generali.
De proprietatibus capitis.
De cerebro ꝛ eius proprietatibus.
De partibus capitis exterius existentibus
De proprietatibus oculorum.
De oculo.
De proprietatibus pupille oculi.
De proprietatibus ciliorum.
De proprietatibus supercilliorum.
De fronte.
De temporibus.
De auribus.
De naso.
De genis.
De barba.
De mandibulis.
De labiis.
De mento.
De ore.
De dentibus.
De lingua bona et mala.
De saliua.
De proprietatibus vocis.
De gutture et infirmitatibus gutturi accidentibus.
De collo.
De humeris.
De brachiis.
De manibus.
De digitis.
De vnguibus.
De latere ꝛ costis ac infirmitatibus in eem partibus contingentibus.
De dorso
De pectore ꝛ eius passionibus
De mamillis
De pulmone.
De corde.
De anhelitu.
De stomacho.
De epate siue iecore.
De felle.
De splene.
De visceribus ꝛ intestinis.
De renibus.
De vesica.
De vrina.
De ventre.
De vmbilico.
De membris genitalibus
De matrice.
De natibus.
De femoribus.
De genibus.
De tibiis.
De pedibus.
De planta pedis.
De calce.
De ossibus.
De medulla.
De cartilagine.
De neruis.
De venis
De carne
De pinguedine.
De cute.
De pilis.
De capillis.

Liber sextus de etatibus ꝛ cōtinet capitula que secuntur

De etate in generali ꝛ in speciali.
De morte.
De creatione infantis.
De infantulo.
De puero.
De puella.
De matre.
De filia.
De nutrice.
De obstetrice
De ancilla.
De masculo.
De viro.
De patre
De seruo
De seruo nequam
De seruo bono.
De domino bono
De domino malo
De cibo.
De potu.
De prandio.

De cena.
De somno.
De exercitio.
De quiete.

Liber septim⁹ d̄ īfirmitatib⁹ ⁊ earꝫ causis dolorib⁹ ⁊ signis ⁊ cōtinet capitula q̄ secūtur.

De dolore capitis.
Da passionib⁹ capitis et pluribus remediis capitis dolorem curantibus.
De catarro et fluxu capitis.
De frenesi ⁊ ei⁹ cāis signis ⁊ remediis.
De amentia.
De litargia.
De vertigine.
De vigilia.
De epylentia.
De sternutatione.
De tremore.
De spasmo.
De paralisi.
De dolore oculorum.
De passione oculorum
De īfectōe oculi ꝑ sanguinez
De lachrimis inuoluntariis.
De defectu visus.
De cecitate.
De surditate.
De fetore narium.
Da passione narium.
De fetore oris.
De dolore dentium:
De lingua.
De raucedine.
De squinantia.
De difficultate anhelandi
De sputo.
De ptisi.
De tremore cordis.
De febre.
De effimera.
De ethica.
De febre putrida.
De signis febris putride.
De febribus interpolatis.
De terciana.
De quartana.
De continua.
De fleugmate ⁊ materia febris.
De horripilatione.
De fastidio ciborum
De bolismo.
De singultu.
De vomitu.
De dolore stomachi.
De diarthia que est quedam passio ventris.
De dissenteria.
De lienteria.
De diaria.
De hydropisi.
De hictericia.
De emoroidis.
De dolore renum.
De arthetica.
De guta sciatica.
De podagra.
De apostemate.
De vlceribus.
De pustulis.
De scabie.
De impetigine.
De lepra.
De morphea.
De venenis.
De morsu rabidi canis.
De remediis ꝯ morsū canis rabidi ⁊ alioꝝ venenosorum
De scīa quā dz hr̄e medicus.
De diuersitate medicinarum

Liber octau⁹ de celo ⁊ mūdo planetis: eoꝝq; ꝓprietatib⁹.

De mūdo ⁊ corꝑib⁹ celestib⁹
De ꝓpetatib⁹ celi ⁊ ei⁹ ꝑtib⁹
De celo cristalino.
De celo empyreo.
De quadā ueris regione que ether vocatur.
De spera et cursu celi.
De pluribus circulis celi.
De circulo albo qui galaxias dicitur.
De zodiaco
De duodecim signis celi.
De motu planetarum:
De saturno.
De ioue.
De marte.
De venere.
De mercurio.
De sole.
De luna.
De malis ꝓprietatib⁹ lune.
De duabus stellis q̄ caput ⁊

cauda draconis appellantur
De cometa.
De stellis fixis.
De polo.
De signo quod dr̄ acturus.
De quadā stella q̄ dr̄ orion.
De stellis q̄ vocātur hyades
De stellis q̄ vocātur plyades
De canicula stella.
De luce.
De splendore
De lumine.
De radio luminoso.
De vmbra.
De tenebra.

Liber nonus de tēpore ⁊ eius ptibus ⁊ cōtinet ca. q̄ secūtur

De proprietatibus aliquarū rerū q̄ attinēt tpi ⁊ ei⁹ ptibus.
De tempore.
De anno solari: de solsticio: ⁊ equinoctio.
De anno lunari ⁊ bisexto.
De vere.
De estate.
De autumno.
De hyeme.
De mense ianuarii.
De mense februarii.
De martio.
De mense aprilis.
De mense maii.
De mense iunii.
De mense iulii.
De mense augusti.
De mense septembris.
De mense octobris.
De mense nouembris.
De mense decembris.
De septimana.
De aurora
De meridie.
De vespera.
De nocte.
De sabbato.
De solennitate quā cōsueuerūt ātiqui facere i nouilunio.
De septuagesima
De quinquagesima.
De quadragesima.
De pasca.
De festo penthecostes.
De festiuitate tabernaculorū
De festo dedicationis tēpli

Liber decimus de materia et forma ⁊ earū proprietatib⁹ ⁊ cōtinet capi. que secuntur.

De materia.
De forma.
De elementis.
De igne.
De flamma.
De fumo.
De carbone.
De scintila.
De fauilla.
De cinere.

Liber. xi. de aere ⁊ ei⁹ ꝓprietatibus ⁊ ꝯtinet. ca. q̄ secūtur

De aere in generali.
De impressionibus que in aere generantur.
De vento
De nube
De arcu celesti que dr̄ yris.
De rore.
De pluuia
De gutta aque
De pruina.
De grandine
De niue.
De nebula.
De tonitru.
De choruscatione.
De fulmine.
De aura.

Liber. xii. de auib⁹ ⁊ earū proprietatib⁹ ⁊ ꝯtinet ca. q̄ secūt

De auibus in generali.
De aquila.
De accipitre.
De alieto.
De apibus.
De bubone.
De columbis.
De coturnicibus.
De ciconia.
De cornice.
De coruo.
De cigno.
De culice.
De cicada.
De fenice.
De grue.
De gallo gallinaceo.

De gallina.
De gryphe.
De herodio.
De hyrundine.
De ixaladro
De laro.
De locusta.
De mergulo.
De miluo.
De nicticorace q̄ dr̄ noctis.
corvus.
De onocrocalo.
De pellicano.
De perdice
De pauone.
De passeribus.
De sturtione.
De turture
De vulture
De vlula.
De vpupa
De verspertilione

Liber. xiii. tractat de aquis et
earum proprietatibus et con
tinet capitu. que secuntur.

De aqua in generali.
De aqua fontana.
De puteo seu putei aqua.
De fluuio.
De amne.
De fluuio qui vocatur gion.
De fluuio qui dr̄ tigris
De fluuio q̄ vocat euffrates.
De fluuio qui dicit nūcupat
De fluuio iordanis.
De fluuiis q̄ vocātur abana.
& pharphat.
De fluuio qui vocatur sazan.
De lacu in generali.
De lacu tyberiadis.
De piscina.
De riuo.
De fluctu aque.
De gurgite.
De tramite.
De aluuione.
De abisso.
De mari in generali.
De mari magno siue mediter
raneo.
Quare mare pelag⁹ ē vocatū.
De gutta aque
De spuma.

De pisce.

Liber. xiiii. de terra & eius pti
bus ac proprietatibus & con
tinet capitula que secuntur.

De terra in generali.
De montibus in generali.
De monte qui dr̄ arayat.
De montibus bethel.
De monte caucaso.
De monte qui dicitur ebal.
De monte q̄ vocatur hermon
De monte edron.
De montibus ethiopie.
De monte qui dr̄ herma.
De monte esau.
De monte effraim
De monte q̄ dr̄ phasga.
De monte gosor.
De monte balaad.
De monte garisim.
De montibus gelboe.
De monte qui dr̄ golgata.
De monte qui vocatur gaas.
De monte ephiron.
De montibus israel.
De monte carmeli.
De monte libani.
De moria monte.
De monte qui dicitur nebo.
De monte hor.
De monte oliueti
De olimpo monte.
De monte oreb.
De pernaso monte.
De montibus siphas
De rupibus.
De sephara monte.
De monte segor.
De monte synay.
De monte syon.
De monte selmon
De monte qui vocat sophin.
De monte saron.
De monte seon.
De monte seneycon.
De monte seir.
De monte thabor.
De monte zyph.
De colle.
De vallibus.
De campo.
De agro.
De predio.

De prato.
De deserto.
De heremo.
De antro.
De fossa.
De spelunca.
De cauerna.

Liber. xv. de prouintiis. 7 continet capitula que secuntur.

De diuisione mundi.
De asia.
De assiria.
De arabia.
De armenia.
De arabia.
De albania.
De atica.
De achaia.
De archadia.
De alania.
De amazonia.
De alamania.
De anglia.
De aquitannia.
De andegauia.
De aluernia.
De apulia.
De affrica.
De asturia.
De arragonia.
De babilonia.
De bactria
De braceana.
De brabantia
De belgica.
De britannia.
De boetia.
De boemia.
De burgundia.
De capadocia.
De caldea.
De regione que dicitur sedar
De cancia.
De cantabria.
De chananea.
De campania.
De cauda
De silicia.
De cipro
De creta.
De cacladibus insulis.
De coba insula.
De corsica insula.
De dalmacia
De dacia.
De delo insula.
De doda
De europa.
De eiulath.
De ethiopia.
De egipto.
De bellade.
De cola insula
De franconia.
De francia.
De flandria.
De fenicis prouincia
De frigia.
De frisia.
De insulis fortunarum.
De galilea.
De galatia.
De gallicia.
De gallia.
De insula que dicitur gadis.
De grecia.
De getulia.
De insulis q̃ vocantur gordones.
De gotia.
De guido.
De hircania.
De hiberia.
De hispania.
De hibernia.
De india.
De idumea.
De iudea.
De italia.
De icaria insula.
De insula.
De hzartagine ciuitate
De hzarinthia.
De hzoressa.
De lacedemonia.
De lectonia.
De lynonia.
De litia.
De lidia.
De libia.
De lotboringia.
De lusithamel.
De mauritania.
De macedonia.
De magnesia.
De mesia.
De mesopotania.
De media.

De insula que dicitur melos
De india insula.
De missena.
De insula que dicit mitelene.
De nabathea.
De norvegia.
De normania.
De numidia.
De nerbonensi prouintia.
De prouincia que dr opbri.
De olandia.
De orcada insula.
De paradiso.
De parchia
De palestina.
De panphilia.
De pannonia.
De insula que dicitur paron.
De pentapoli.
De persia.
De pirenea
De pigmea.
De pictauia.
De picardia.
De ramathea.
De rentia.
De rigallia.
De rincania.
De romanis.
De romania.
De rbotdo insula.
De ructbenia.
De sabea.
De samaria.
De sambia.
De sabaudia.
De sardinia insula.
De sarmata.
De samo insula.
De saxonia.
De sclauia.
De sparciata.
De selandia.
De semigallia.
De senonensi prouintia.
De sirta.
De sichimia.
De sithia.
De sithionia.
De sicilia.
De sirtibus.
De suecia.
De sueuia.
De insula que dr tanatos.
De insula que dicitur trapo batane.
De tracia.
De traconitida.
De thessalia.
De insula que dr tenedos.
De insula que thile dicitur.
De tripolitana.
De trogodea.
De troiana prouincia.
De thuscia.
De turingia.
De turonia.
De vasconia.
De venicia prouincia.
De vestfalia.
De vironia.
De vilandia.
De vitrea insula.
De yselandia
De zeugia.

Liber.xvi. de lapidibus et metallis et continet capitula q̄ secuntur.

De arena.
De argilla.
De alabastro.
De auro.
De auricalco.
De auripigmento.
De argento.
De adamante.
De ametisco.
De achade.
De lapide qui dr albescon.
De gemma que dr abliccos.
De albaudina.
De gemma que dr argiristis.
De gemma que dr astrion.
De alectorio lapide.
De asterida gemma.
De lapide qui dicitur amatistes.
De bitumine.
De berillo.
De calculo.
De cete.
De calce.
De cemento.
De carbunculo.
De crisopassio.
De calcedonio.

De crisolito.
De celidonio.
De cristallo.
De ceramo.
De corallo.
De corneolo.
De dyonisia.
De lapide qui dr diacodos.
De ere.
De electro.
De lapide qui dr ethices.
De lapide qui dr emathites.
De elictropia gemma.
De lapide q̃ vocatur enidros
De lapide qui dr epistites.
De lapide qui dr excoliceros
De ferro.
De ferrugine.
De gleba.
De gemma.
De lapide qui dr gagates.
De lapide qui dr galactides.
De galatia gemma.
De lapide qui dr heraxipen.
De iaspide.
De iacinto.
De lapide qui dicitur iris.
De iena.
De lapide qui dr hrauma.
De lapide qui dr hrabites.
De hralcophano.
De ligurio.
De lipparrea.
De margarita.
De magrete.
De lapide qui dr melectros.
De lapide q̃ dr menophõtis.
De gemma q̃ dr mirtes.
De medo.
De melocite.
De marmore
De nitro.
De nosec.
De onichano.
De optalio.
De onite gemma.
De petra.
De parrio.
De praſſio.
De lapide qui dr piricos.
De lapide qui dr plonites.
De lapide qui dr pateron.
De plumbo.
De puluere.
De lapide qui dr quirin.
De lapide qui dr quamdros.
De lapide qui dr firabri.
De lapillo qui dr roſtem.
De ſaphiro.
De ſmaragdo.
De ſardio.
De ſardonice.
De ſole gemma.
De lapide qui dr ſilembos.
De ſtanno.
De ſulphure.
De ſale.
De topaſio.
De lapide q̃ dr turgotis.
De tartaro.
De vitro.
De ydachite.
De lapide qui dr prachiten.
De lapide q̃ dr zimieth.
De lapide qui dr zinguttes.

Liber. xvii. de plantis et earũ proprietatibus et continet capitula que ſequuntur.

De arbore in generali.
De arboribus aromaticis.
De amigdalo.
De abiete.
De aloa.
De aloe.
De arundine.
De armonia.
De aneto.
De anniſio.
De allio.
De abſinthio.
De apio
De ariſtologia.
De agno caſto.
De artemeſia.
De auena.
De balſamo.
De bdellio.
De buxo
De balauſtia.
De beta.
De cedro.
De cipreſſo.
De cipro.
De cynamomo
De caſſia.
De caſſia fiſtula.
De calamo.

De calamo vsuali
De calamo scriptuali.
De cappari.
De cardimonio.
De calamento.
De carice.
De carduo.
De carica.
De cimino.
De coriandro.
De coloquintida.
De croco.
De cepa.
De cepe canino.
De cucumere.
De curcubita
De celidonia.
De centaurea.
De daphiro.
De diptano.
De draguncia.
De draganto
De ebeno
De edera
De elitropio
De elebozo.
De esula.
De eruca
De ēnula.
De epithimo.
De ebulo.
De fico.
De fraxino
De fago
De faba.
De frumento.
De farre.
De farina.
De fermento.
De fumo terre.
De feniculo.
De ferula.
De feno.
De flagellis.
De floribus
De fructu.
De germine.
De gramine
De galbano.
De gutta.
De gariophilo.
De genesta.
De grano.
De gith.
De ilice.
De iunipero
De hopo.
De iacinto.
De iusquiamo.
De lzastanea.
De lauro.
De lentisco.
De lilio.
De lactuca.
De lappa.
De lappate.
De leguminibus.
De lente.
De lino.
De malo
De malograuato.
De mozo.
De murto arboze
De mirta.
De mirto vnguento.
De mandragora.
De milio.
De menta.
De maiua.
De nuce.
De nuce anellana.
De nardo.
De olea
De oleo.
De oleastro.
De olere.
De ozdeo.
De palma.
De palmite.
De propagine.
De plantano.
De populo.
De pino
De pinea.
De pice.
De piro.
De pruno.
De papiro.
De paluiro.
De papauere.
De plantagine.
De petrosilio.
De pipere.
De pulegio.
De pozro.
De quercu.
De quisquilis.
De rosa.
De radice.
De ramno.
De resina.
De rubo

De rutha.
De saltu.
De salice.
De sambuco.
De saliunca.
De stacte.
De storace.
De sicomoro.
De spina.
De ligno sethim.
De sentice.
De sepe.
De sude.
De siliqua.
De sinapo.
De semine.
De stipula.
De simila.
De scopa.
De stupa.
De taxo.
De tabula.
De trabe.
De therebinto.
De thima.
De tirso.
De tigno.
De tritico.
De tisana.
De tribulo.
De thimo.
De thimiama.
De thure.
De vimine.
De virga.
De virgulto.
De vite.
De vinea.
De vua in generali.
De vua immatura.
De vua passa.
De vino.
De vino rubeo.
De vino nouo.
De vino condito.
De vino primo dulci.
De vinacio.
De vinaria.
De viola.
De vlmo.
De vrtica.
De zizania.
De zinzibere.
De zedoario.
De zucbara.

Liber decimusoctauus de ala libus. 7 continet capitula que secuntur.

De animalibus et eorum proprietatibus ac naturis in generali.
De ariete.
De agno.
De agno āniculo.
De agna.
De apro.
De asino.
De angue.
De aspide.
De aranea.
De ape.
De boue.
De bubulco.
De bubalo.
De basilico.
De botrace.
De bombice.
De camelo.
De cameleopardo.
De cameleonte.
De caprea.
De capriolo.
De capra.
De cane.
De canicula.
De malis proprietatibus canis.
De catulis canis.
De castore.
De ceruo.
De ceraste.
De cornu.
De cocodrillo.
De colubre.
De damula.
De dromedario.
De dipsa.
De dracone.
De equis.
De equa.
De eoledro.
De elephante.
De edo.
De eruca.
De fannis.
De femina.
De fetante
De fetu.

De ficario.
De formica.
De formicaleone.
De fuco.
De griphe.
De glire.
De grillo.
De hinnulo.
De hirco.
De hiena.
De hiricia.
De hibernatio.
De iuuenca
De leone.
De leena.
De leopardo.
De lepore.
De lince.
De limace.
De lupo.
De mulo.
De mure.
De mustella.
De migali.
De murilego.
De noctiluca.
De onagro.
De onocentauro.
De onice.
De oue.
De panthera.
De pardo.
De pilosis.
De pigarga
De pigmeis.
De porco.
De pediculis.
De pulice.
De rinoceronte
De rana.
De salamandra
De sanguissuga.
De stellione.
De serpente
De simia.
De sirena.
De scorpione.
De sue.
De tauro.
De tragelapho.
De talpa
De taxo.
De tygride.
De tinea.
De terebonibus.
De testudine.
De vacca.
De tortuca.
De vacca agresti.
De vitulo.
De vrso.
De vrsa.
De vulpe
De verme.
De vermiculo.
De vipera.

Liber decimusnonus de coloribus odoribꝫ/saporibꝫ/liquoribꝫ z ouis

De coloribus in generali.
De fundamentis colorum
De generatione colorum.
De coloribus mediis.
De colore nigro.
De nominibus colorum.
De aliquibus opinionibus circa colores.
De mutatione colorum.
De coloribus oculorum.
De albedine.
De flauo colore.
De pallido colore.
De rubeo colore.
De colore citrino.
De colore croceo.
De colore niueo.
De colore puniceo.
De colore viridi.
De colore liuido.
De malicia liuidi coloris.
De colore indico.
De nigredine.
De colore sinopi.
De minio pigmento.
De minio.
De cinobrio.
De praso.
De crisocana.
De sandaracha.
De arsemco.
De ocra.
De indico.
De attramento.
De melino colore.
De sibio.
De ceruſa.
De purpurea.
De odoribus.
De opinionibus diuersis circa odorum effectus.
De fetore.

De saporibus.

De saporibus in generali.
De differentiis saporum
De dulci sapore
De rebus necessariis ad dulcem saporem faciendum.
De sapore vnctuoso.
De sapore salso.
De sapore amaro.
De sapore acuto.
De sapore acetoso.
De sapore pontico.
De sapore stiptico.
De sapore nouo siue insipido.

De liquoribus.

De liquoribus in generali.
De melle.
De fauo mellis.
De mulso.
De medo.
De clareto.
De pigmento.
De oximelle.
De cera.
De cereo.
De lacte in generali.
De lacte camelino.
De lacte vaccino
De lacte caprino.
De lacte pecorino.
De lacte asinino
De lacte cabalino.
De lacte porcino.
De lacte animalium partui vicinorum.
De sero.
De butyro
De caseo.
De veteri caseo.
De coagulo.
De virtutibus que liquoribu⁹ humoribus ⁊ aliis rebus diuersis conueniunt
De putredine.

De ouis.

De ouis in generali.
De ouis aspidum.
De ouis aranee.
De ouis aquile.
De ouis anserinis.
De ouis anatis.
De ouis bubonis.
De ouis corui.
De ouis cigni.
De ouis cocodrilli.
De ouis columbe.
De ouis colubri.
De ouis draconis.
De ouis herodii:
De ouis formicarum.
De ouis gruis.
De ouis griffis.
De ouis gallinarum.
De ouis hyrundinum.
De ouis cancrorum.
De ouis locustarum.
De onis lacertarum.
De ouis milui.
De ouis merguli.
De ouis nisi.
De ouis coturnicis.
De ouis anacrocali.
De onis pauonis.
De ouis perdicis.
De ouis passeris.
De ouis quiscule.
De ouis riuatricis.
De ouis strutionis.
De ouis turturis.
De ouis vpupe
De ouis vulturis.

De numero.

De numero in generali.
De vnitate que est principium numeri.
De binario numero.
De ternario.
De quaternario.
De quinario.
De senario.
De septenario
De octonario.
De nouenario.
De denario
De secunda diuisione numerorum.
De tercia diuisione numerorum.
De quarta diuisione numerorum.

De mensuris.

De mensura.
De triangulo.
De mensuris ponderum.
De mensuris terre.

De pondere

De diuersis speciebus pondes rum.

De instrumētis musicis.

De pluribus differentiis vocis z sonorum et melodia instrumentorum.
De tuba.
De buccina.
De tybia.
De calamo.
De sambuga.
De symphonia.
De armonica rchimica.
De tympano.
De cytara.
De psalterio.
De lyra.
De cymbalis.
De sistro.
De tintinabulo.
De sesquitercio et aliis numerorum proportionibus recapitulatio.
Nomina doctorum qui in hoc opere allegantur.

Finit tabula feliciter.

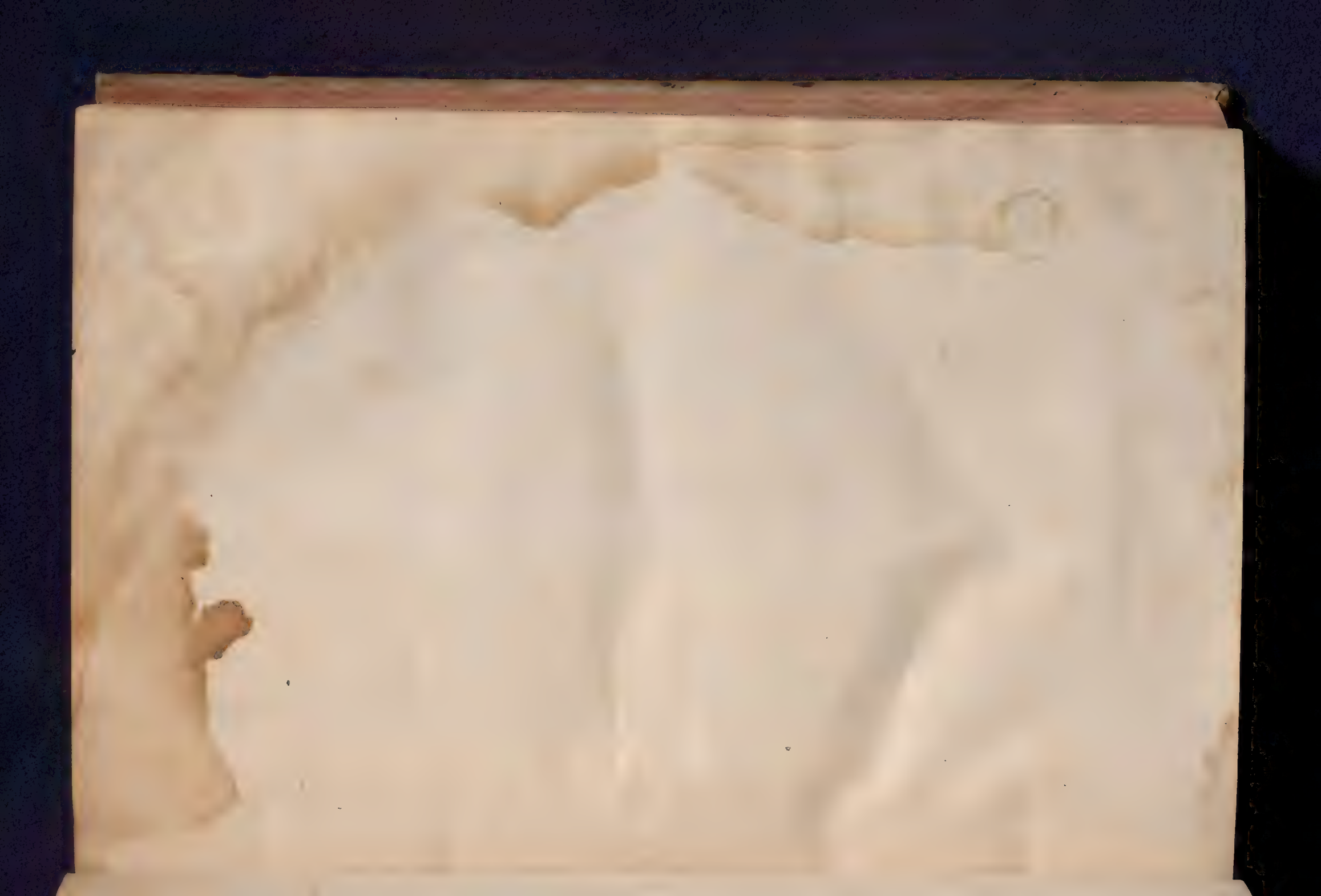

Prohemium.

Incipit phemium de pprietatibus rerũ fratris Bartholomei ãglici de ordine fratrum minorum.

Cum proprietates rerum sequantur substantias secundũ distinctiones et ordinẽ substãtiarũ erit ordo et distinctio pprietatum. de quibus adiutorio diuino est pñs opusculum compilatus vtile mihi et forsitan alijs. qui naturas rerũ et pprietates p sãctorũ libros necnon et pborũ dispersas nõ cognouerũt. ad itelligẽda enigmata scripturarũ q̃ sub symbol' et figuris proprietatum rerum naturaliũ et artificialiũ a spũsancto sunt tradite et velate quẽadmodũ ostendit bea. diony. i angelica hierarchia circa principium dicens. Non est nobis aliter possibile lucere diuinum radium nisi varietate sacrorũ velaminum anagogice circumuelatum. quoniam neq; possibile est nostro animo ad immateriales celestium hierarchiarum ascendere contemplationẽ nisi ea que secũdum ipsum est materiali manuductione vtat &c(q. d) non potest animus noster ad inuisibilium contemplationẽ ascẽdere. nisi per visibilium consideratione dirigatur. Inuisibilia enim dei per ea que facta sunt intellecta cognoscuntur. vt dicit apostolus. et ideo theologia prouide sãctis et poeticis informationibus vsa est vt ex rerum visibiliũ similitudinibus allegorice locutiones et mistici intellectus transsumptiones formenẽt et sic carnalibus et visibilibus spũalia et inuisibilia coaptentur. Huius rei gratia ispresens efficio opusculum ad edificationem domus domini qui est deus gloriosus et sublimis et benedictus in secula seculorũ. Amen. In quo agitur de quibusdam proprietatibus rerũ naturaliũ quarum alia est incorporea alia corporea. Et primo de pprietatibus substantie incorporee secundum sui differentias quarum alia est corpori vnibilis et anima rationalis sensibilis. et vegetabilis. Alia non vnibilis corpori. vt angeli. Et angelorum. alij sunt boni. alij mali. In bonis vero angelis ordo est secundum trinam multiplicationem trinitatis. vñ a beato dionysio distinguntur tres hierarchie celestes. quarum quelibet trium ordinum continet dispositiões. decẽ et nouem itaq; sunt de quibus in hoc opusculo adiuuãte deo per ordinem est agendum. et hoc tam in communi quam in speciali. Primo igit agitur de deo et nominibus diuinis que dicuntur de deo vel quo ad essentiam vel psonam. siue quo ad effectum siue appropriationẽ. Secundo de proprietatibus angelorum tam bonorum quam malorum in generali et in speciali. Tertio de pprietatibus anime rationalis. quo ad nature sue simplicitatem. et quo ad virtutum suarũ diuersitatem. et de eius vnione et opatõe in corpore prout confert ei formam et perfectionẽ. Quarto de proprietatibus substantie corporee/scz de elementis et elemẽtaribus qualitatibus. ex quibus componũtur corpora tam hominum quam brutorũ. Quinto de hominibus corporee. et de singulis eius partibus. de quibus sacra scriptura facit mentionem. Sexto de etatibus.

Septimo de infirmitatibus et venenis.

Octauo de mũdo et corporib9 celestib9

Nono de tẽpore et partibus temporis.

Decimo de materia et forma et earũ pprietatibus et elemẽtis. Vndecimo de aere et passionib9 eius. Duodecimo de auib9 in generali et in speciali. Tredecimo de aqua et eius differentijs et eius ornatu scz de piscib9. Decimoquarto de terra et ei9 partib9. Decimoquinto de prouincijs.

Decimosexto de lapidibus et metallis.

Decimoseptimo de herbis et plantis.

Decimooctauo de animalibus. Decimo nono de accidentibus scz de coloribus saporibus &c. In istis decẽ et nouem libellis rerum naturaliũ proprietates sũmatim et breuiter continentur prout ad manus meas spice q̃ effugerũt manus metientium pertingere potuerũt. in quibus de meo pauca vel quasi nulla apposui. sed omnia que dicentur de libris autenticis sanctorũ et philosophorũ excipiens sub breui hoc cõpendio pariter compilaui sicut per singulos titulos poterit legentium industria experiri.

Incipit liber de proprietatibus rerũ. Et primo de deo et eius essentia.

De proprietatibus itaq; et naturis rerum tam spũaliũ q̃ corporaliũ elucidare aliqua cupientes ab illo sumemus exordiuz qui est alpha ⁊ o finis ⁊ principium omnium bonorum. In principio patris luminum (a quo ꝓcedit omne datum optimuz et omne donum ꝑfectũ) implorantes auxilium vt ille qui illuminat omnez hominẽ venientem in hunc mundum. et reuelat ꝑfũda de tenebris. et abscondita producit in lucẽ. huic opusculo quod ad ipsius laud̃ et legentium vtilitatem de diuersis sãctorum et philosophoꝝ dictis nõ sine labore recolligere iam incepi felicẽ dignet impendere consummationem.

Est igitur vt dicit Innoc̃. iii. solus et verus deus eternus/ĩmẽsus. ĩcommutabilis. omp̃s. ⁊ ĩeffabilis. pater et filius et spũssanctus. tres quidem persone. sed vna essentia. substantia seu natura simplex omnio. pater a nullo. filius a patre solo. spũssanctus ab vtroq; absq; initio et absq; fine. pater generãs. filius nascens. spũssanctus a patre et filio procedens. he tres persone sũt consubstãtiales. coeterne. omnipotentes. coequales vnum vniuersoꝝ principium creator omnium. visibilium et inuisibilium. spũalium et corporalium creaturarum qui sua virtute omnipotenti simul ab initio temporis vtranq; de nihilo condidit creaturã videlicet angelicam et mũdatam. ac demũ humana quasi cõmunẽ ex corpore vt spũi cõstitutã. hucusq; extra de sum. tri. c. i.

Hec aũt sancta trinitas secundũ cõmunẽ essentiã. et ĩdiuidua et secũdum ꝑsonales ꝓprietates est discreta ĩ nature sue simplicitate nõ admittens diuisionem nec in personali ꝓprietate recipiens. vnitatem. sed sẽp in essentia vnitas et in personis pluralitas inuenit. a qua omnis confusio et mutua commixtio remouetur. quia cum alius sit pater alius filius alius spũssanctus. pater nõ poterit esse filius nec spũssanctus. sicut nec e conuerso spũssanctus non potest esse pater vel filius nec filius potest esse pater vl spiritussanctus. sed quilibet istoruz ẽ vna essentia vel natura que sola est vniuersoꝝ principium preter quod nõ est aliud reperiret hec essentia neq; est generans neq; genita neq; procedens. sed est pater q̃ generat. et filius qui gignitur. ⁊ spũssanctus qui procedit vt simpliciter distinctio sit ĩ personis. et in natura vnitas teneat. vñ licet alius sit pater. alius filius. alius spũssanctus. non tamen aliud. sed hic quod ẽ pater est filius et spũssanctus. pater vero generando totaz suam substantiã ei dedit sine diuisione. et tamen totam retinuit sine dimunitione. et sic vna et eadez res est pater gignens. et filius nascẽs et spũssanctus ab vtroq; procedens. hucusq; Inno. iii. vbi supra. c. ij.

Vt autem dicta et dicenda. apertius elucescãt: notandũ est iuxta sanctoꝝ traditionẽ q̃ q̃cquid in deo est aut de deo dicitur. aut ẽ essẽtia aut est notio/aut persona. vna est em̃ indiuisibilis essentia. ꝑsone tres. et he tres persone sunt vna essentia et vnus deus. et q̃libet eaꝝ est vna essentia et vnus deus. pater a nullo. filius a patre nascendo. spũssanctus a patre per filiũ ꝓcedendo. pater per filium generat. filius gignitur. et pater cum filio ipm̃sanctum spirat ⁊ q̃ filius spiritum sanctuz spirat. hoc habet a patre. q̃cquid enim persona habet vel facit. hoc habet a persona a qua est. et ideo qꝛ filius ẽ a patre. ab ipso omnia habet. et qꝛ spũssanctus est a patre et a filio. ideo habet quod habet cõmuniter ab vtroq;. sz ꝓpter hmõi nascibilitatem vel ꝓcessibilitatẽ patet non est maioꝛ nascente vel spũsancto ꝓcedente quia veritas diuine essentie equaliter est ĩ ipsis et in patre. hec omnia habẽtur ab oecio in libro de trinitate. et a hugone et etiam augu. et richardo.

Notiones autem sũt quinq; secũdũ hugo. et augu. scz paternitas ĩnascibilitas: filatio. ꝓcessio/z cõmunis spiratio. et dicuntur he quinq; aliquando notiones. quia notificant personas. aliqñ distinctiones. qꝛ ꝑsonas distingũt. aliqñ relatões. qꝛ per ipsas qñq; ꝑsone ad se inuicẽ referuntur. dicuntur etiaz proprietates. quia personis proprie ĩsunt. Istarum autem notionum tres dicuntur ꝑsonales ꝓprietates. scz paternitas/filatio processio/eo q̃ personas faciunt. Nã istarum quinq; notionum tres sunt patris. scz innascibilitas. paternitas. et cõmunis spiratio. et due sunt filii. scz filatio ⁊ cõis

spiratio. vna vero spūssancti tantum. scilz processio. nec aliquid derogat spūisancto q tantum habet vnam notionem. neq filio superexcrescit quia habet duas. nec pater maior est aliis personis duabus. quis tribus notionibus ab aliis specialiter discernatur. Regulariter enim de istis notōibus tenendum est q nulla de alia predicatur. et q quelibet est diuina essentia et vn⁹ deus et vna essentia. Item nulla notio inest diuine essentie sed tantum persone. qz essentia nec distinguit nec distinguitur. sed sole persone abinuicem distinguntur

Quamuis autem diuina essentia a mortalibus non possit cognosci ad plenum nec comprehendi hic in via: cognoscitur tamē in suo effectu inquātum est omnium principium siue causa. qz deum esse vix insipiens dubitat. et tm quid sit secundum maiestatis magnitudinem. nulli⁹ creature intelligentia inuestigat (vt dicit Dama) et ideo positiue non potest cognosci nisi per effectum suoz operum quāuis priuatiue et per abnegatiōem multiformiter in scripturis describatur et nominetur.

Ho euidentiam autem nominum que deum nobis manifestāt: aliqualiter notandum est in quadā simplici et rudi ꝓsideratione q omne nomī dictū de deo aut notificat. aut manifestat essentiam. aut notionem. aut personam. Nam omnia que notificant essentiam dicuntur essentialia. que personam. psonalia que notionem notionalia. Nomen autez essentiale sonat in quit et predicatur ī qt. personale signat quem et predicatur ī quē notionale vero nomen signat quam z p̄dicatur in quam. vnde ista tria predicata in diuinis sepius predicantur vel ponuntur. sez quis. que et quod. Quis. quia pater vl filius vel spūssanctus. Que ꝓcessio. filatō paternitas. ꝛc. Quod substātia essentia et hmōi que mere quiditatē rei signant. et diuinā essentiā sipliciter et abstracte repūtāt

Hec autem nomina sic distinguntur q nomē essentiale aut est substātiuum aut adiectiuum. si substātiuum: aut est astractum aut concretū. aut medium abstracta autez dicimus. vt aug⁹ dicit que absolute diuinam essentiam signant. vt essentia. bonitas. deitas et hmōi que semper supponunt et signant diuinā essentiam. nec pūt trahi per aliquod cōiunctum ad supponendum pro persona. vnde talia nomina sūpta cū p̄positionib⁹ verbis noibus et participiis personalibus vel notionalibus reddunt ꝓpositōnes falsas in quibus ponuntur. vnde hec est falsa. essentia generat vel generatur. essētia ē de essētia. vel essentia est apud essentiaz. z hmōi. De istis autem noibus que pure sūt essentialia generaliter est tenendū q omne nomē qđ est pure essentiale predicat de qualibet persona p se et de oibus iīmul singulariter et nō pluraliter. verbi gratia. pater est deitas. filius est deitas. z spūssanctus ē deitas et simul sūt vna deitas et nō deitates.

Nomina concreta sūt que ad modū concretoz signāt formas in supposito vl signāt quasi formā in subiecto. vt de⁹ creator et similia. que generaliter signant diuinam essentiam. sed quādoq; supponunt pro essentia quādoq; pro persona.

Nomina vero media dicūtur que habent modum et formam et significationem abstractoz: scdm vsuz z officium concretoz. vt lumen. sapientia et hmōi. Ista enim licet abstractiua sīt aliquando supponunt p personis vt cū dicit lumen de lumine. sapientia de sapientia. principium de principio. et similia. et hec noia sicut abstracta predicantur de qualibet persona per se. z de omnibus simul nō pluraliter sed singulariter.

Hdiectiua nomina alia signāt pure diuinam essentiam. nihil cōnotādo. vt ens. bonus. et huiusmodi. Alia aliquit ꝓnotāt positiue. alia aliqđ priuatiue vt eternus et immēsus. immortalis et hmōi. eternus enim signat principaliter diuinam essentiam et secundario connotat carentiam principii et finis. vñ cum dicitur. deus eternus. spiritus. sanct⁹ est. deus est et caret principio et fine. similiter immensus principaliter signat diuinā essentiam et connotat abnegationem mē sure localis. similiter dicitur in circumscriptus per abnegationem loci et ubi. de similibus sic est intelligendum et hec nomina predicantur de omnibus personis simul z diuisim. singulariter et non pluraliter. vt pater est eternus. filius eternus. spiritussāctus eternus et di tres sunt vnus eternus

Hdiectiua nomia que aliquid cō notāt positiue quedam ꝓnotant effectum in creatura et quedam respectum eoz aūt que cōnectāt effectum quedam connotant in effectu. vt iustus/

miſericors et hmõi quedam in actu. vt iuſtificans miſeratorꝛ et huiuſmodi. que añt connotant effectum in actu. predicãtur ð deo ex tempore. vnde deuſ incepit eſſe miſeratorꝛ quando incepit miſereri. ſꝛ ea que cõnotant in habitu predicantur de deo ab eterno. vt deus ab eterno fuit iuſtus miſericors ꝛc.

Omina vero q̃ cõnotant reſpectum quedã cõnotant reſpectum creatoris ad creaturas. vt deus eſt refugium et hmõi. quedã cõnotant reſpectuꝫ perſone ad pſonã. vt ſimilis equalis. ſimilis enim principaliter ſignat diam eſſentiaꝫ. ſed ſecundario cõnotat diſtinctõnem pſonalẽ. hmõi vero noĩa licet eſſẽtiã ſignificent. tamen ratione connotati predicantur de perſonis ſimul ſumptis pluraliter et non ſingulariter. vñ nõ dicitur pater et filius ſũt ſimilis. ſed dicitur ſunt ſimiles.

Diectiuorũ etiã nomiuũ ſũt quedam partitiua/ vt aliquis. aliꝰ et ſimilia. quedam vero ſũt numeralia. vt vnus. duo. tres. ⁊ omnia i neutro genere ſubſtãtiua ſignant diuinam eſſentiam et predicantur de perſonis omnibus ſigulariter: et non pluraliter. vt pater ⁊ filius ſũt vnum. ſed in genere maſculino et feminino ſubſtantiua ſunt perſonalia. vnde hec eſt vera pater et filiꝰ ſũt duo. ſi ly duo ſit maſculini generis ſed ſi ſit neutri tũc eſt falſa. hmõi autem noĩa adiectiue retẽta ſequũtur naturam ſuoꝝ ſubſtantiuoꝝ. vnde ſi ſubſtantiua ſũt eſſentialia et ipſa adiectiua et ſi ſint perſonalia ſimiliter ⁊ ipſa adiectiua. vnde hec eſt falſa. pater et filius ſũt vnus. ſed hec ẽ vera ſũt vnꝰ deꝰ.

Ominum perſonalium quedam predicãtur de vna perſona tãtũ vt pater et filius et ſpũſſanctus. Quedaꝫ de duabuſ ita quod de vtraq̃. vt principium ſpũſſancti. Nam pater eſt principium ſpũſſancti. et filius eſt principium ſpũſſancti. vnde cum dicitur pater et filiꝰ ſũt principium ſpũſſancti. ly principiũ ſupponit pro duabuſ perſonis. ſed ſignat vnã notionem ſcꝫ communem ſpirationem. Quedam vero predicantur de duabus pſonis ita q̃ de neutra. vt pater et filiꝰ ſunt duo. ita q̃ ly duo ſit maſculini generis et nõ neutri. Quedam etiam predicãtur de tribus. ita q̃ de nulla per ſe ſicut trinitas. Nam vt dicit Iſido. li. vi. ethimolo. trinitas eſt appellata eo q̃ fiat totum vnum ex tribus quaſi trium vnitas. Nam dũ tria ſunt. id eſt tres perſone vnum ſunt. qꝛ ſingula in ſe manent. et omnia in omnibus. pater ergo et filius et ſpũſſãctꝰ ſunt trinitas et vnitas. idem enim in natura vnum quidem in eſſentia. tres i perſona. vnum propter maieſtatis communionem. tres ꝓpter perſonarum ꝓprietatem. Quedam etiam nomina predicantur de ſingulis perſonis. ita q̃ nõ de omnibus vel pluribus ſigulariter vel tm̃ pluraliter. vt hypoſtaſis ſeu pſona. pater eſt et filiꝰ et ſpũſſãctus. ſũt tres hypoſtaſes ſeu perſone ſed nõ vna.

Omina vero notionalia quedaꝫ ſũt aſtractiua vt pateꝛnitas. nariuitas. proceſſionalitas. ſpirabilitaſ et hmõi. Quedam vero cõcretiua et adiectiua vt innaſcibilis generãs. naſcens. ſpirãs procedẽs. omia autem abſtractiua predicãtur. de eſſẽtia. vñ hec eſt vera. eſſẽtia eſt paternitas et ecõuerſo eſſentia eſt inaſcibilitas ⁊ econuerſo. ita et de aliis. Concretiua vero nũquam de eſſentia predicãtur ſiue ſint nomina ſiue participia. et ideo omnes tales propoſitiones ſũt falſe. eſſẽciagenerat vel generatur vel eſſentia ẽ generãs vel generata. et ita de aliis. Itez nominum notionalium quedam predicãt de vna perſona tantum vt generanſ de patre genitus vel naſcens de filio. procedẽs de ſpirituſancto. Quedam de vtraq̃ duarum. vt ſpirans de patre ⁊ filio quia pater et filius ſpirant ſpiritumſanctum. Quedã etiam predicantur de qualibet. vt diſtinctꝰ. pater enim eſt diſtinctus ab aliis pſonis. ſimiliter filius et ſpũſſanctus.

Roprietates vero diuinas diuine ſcꝫ eſſentie conueniẽter determinat Joẽs dama. iii. li: c. viii Deus eſt inquit ſiue principio. principium primum increatum. ingenitũ. imptibile. immortale. eternum. infinitum. incircũſcriptum. indeterminatum. potens ad infinita ſimplex incompoſitum. influxibile. impaſſibile. inuariabile. malterabile. fons bonitatis et iuſticie. lumen intellectuale. virtuſ inacceſſibilis. immenſurabilis. ⁊ tamẽ omnia menſurat propria voluntate creaturarum omnium effectiua. omnium contentiua et conſeruatiua. omniũ prouiſiua. oĩa implens in ſuo regno. omnibus dominãs et imperans et nullũ cõtrarium habẽs. oĩa incontaminate ptinens oĩbus ſubſtantiis eminẽs et ſup omnia exiſtens. ſuper bona

superdea.superplena/principatus et potestates ordinans/determinans ac disponēs super omnem ordinez:ac super omnē substantiam vitam/rationem et intelligentiā existens.per se est lux/per se est bonitas.per se est vita.per se ē substātia. per se existēs fons essentie.bis que sunt.bis que viuunt vita/bis que participant rationem. ratōis omnibus omnium bonoꝝ causa est.vna substantia.vna virtus.vna voluntas vna operatio.vnum principium.vna potestas vna dominatio.vna deitas.in trib⁹ perfectis hypostasibus seu personis.patris ⁊ filii ⁊ spūssancti vna ratiōe creditur.colit ⁊ adoratur.vnde ipsa trinitas est inconfuse vnita et indistanter distincta. Indistātes enim sunt he psonez ab inuicē inseparabiles non confuse adinuicē puertibiles. qz adinuicē non cōmiscentur nec pariter confundūtur. Nā pater est in filio ⁊ spūsācto et spūssanctus in patre et in filio.et filius est in patre et spūsancto nulla facta cōmixtione vel cōuersione vnius i alterꝫ sine mutua confusione.imo ipse persone suis proprietatibus ab invicē sunt distincte.et secundum idē ptitatē essentie indiuisibiliter sunt vnite.vnde diuinitas simplex et i ptibꝰ existens varia dona suis distribuit creaturis.sed multiplicata per dona imptibilis ꝑmanet et ad suā simplicitatem creaturas suas conuertit et cōiungit.omnia impmutabiliter pertransit.ꝑ ipsam autē nihil simplici cognitione omnia cognoscit tā presētia quā preterita vel futura qui potest oia que vult.sed non vult omnia que pōt:pōt enim perdere mundum.non vult autem. dicit etiam ad hoc idem dama.li.i.ca.xvi. Deus immaterialiter existens in circūscriptibilis est.qz loco nō continetur· ipse enī suiipsius locus est omnia implens.sup oia existens.omnia cōtinens.vniuscuiusqz naturam impermissibiliter pertrāsiens. obꝰ sue m opem et operationem secundum susceptiuam virtutē tribuens.et cum sit totus impartibilis totus estrotaliter ens vbiqz et non pars in parte partialiter diuisus. sed totus in omnibus ⁊ totus super omne. ¶ Vnde ipse solus incomprehensibilis est et interminabilis.⁊ a nullo preterꝫ a semetipso cognitus. ¶ Nam ipse solus suiipsius maximus contēplator ē. vnde ad eius totalem comprehensionem nulla pōt ptingere creatura cū sit infinitꝰ in se.virtute tñ sua infinita finit et terīat vniuersa. Propter quod termegistus describēs deū put potuit.ait sic. Deꝰ ē spera intellectualis cuiꝰ cētrū ē vbiqz circūferēcia vero nusqz dia ei essētia i se considerata ꝑfecta ē ad modū spere· qz nō hz principium neqz finē sed put cōsiderat vt cā deducēs i esse et eas limitās et finiēs sic dicit esse cētrū.qz sicut cētrū finit lineas:et ab ipso linee deducūtur: ita deꝰ deducit creaturas et limitat et finit eas.

Hlio modo describit Bernñ.deum tanqz causā ꝑ affectū dicēs. Deꝰ est volūtas.oīpotēs.beniuolentia.lumē eternū.icommutabilis rō creans mētē ad se ptcipādū viuificās ad sentiendū efficiēs ad aptādū dilatās ad capiēdū iustificās ad pmerēdū.accēdēs ad zelū. fecūdās ad fructū:pmouēs ad bonitatē:dirigēs ad eqtatē.roborās ad virtutē.formās ad beniuolētiā.moderās ad sapiētiā.visitās ad cōsolationē.illuminās ad cognitōnē.ꝑpetuās ad imortalitatē.iplēs ad felicitatē.circūdās ad securitatē.amat vt caritas.nouit vt veritas.sedet vt eqtas. dñāt vt maiestas.regit vt principium. medetur vt salus.reuelat vr lux.assistit vt pietas. bucusqz Bernñ.

Hꝛ quāuis indiuisibilia sint opera beatissime trinitatis.tamen a sanctis distingūtur quedā nomina per que notificatur deus in operibꝰ suis qui inotabilis est et innotificabilis in se quo ad intima maiestatis. Sunt autē quedam nomina appropriata et quedam sunt transsumpta et translata.

Omina vero appropriata sūt decem.de qbus Ysido.i. vi.li.ca.i. dicit sic.apud hebreos deus decem nominibus nuncupatur. Primuz est el siue schyros.id est fortis.qz nulla ifirmitate opprimitur.sed fortis est et sufficiens ad omnia perpetranda. Secunduz nomē est eloe quod grece dicit theosphelos id est timoz.eo ꝙ deus a cunctis ipsum colentibus sit timendus. Tertium nomen est sabaoth.id est princeps exercituz.eo ꝙ omnes exercitus celi eius dominio sunt subiecti. ¶ Quartum nomen est ieliom siue ramachel:id est excelsus deus.quia excelsus dominus et super celos gloria eius. Quintum nomē epel.id est qui est. Deus enim qui est eternus.vere est qui tantum nouit esse.fuisse aūt et modo non esse vel futuꝫ esse non nouit. Sextū nomē ē adonay.id est dominus:qz eius dñacioni subicit totus mūdus. Septimū nomē ē ya.

id est spūs almus. deus enim spiritus est. Octauus est tetragramatum/id est nomē quatuor litterarū. scribitur enī quatuor litteris apud hebreos qui ineffabile pnūtiant et signant nomen dei quod dicitur ineffabile non qz dici non pōt: sed qz eius signaculo ab hūano corde non potuit cōprehendi. Nonū nomē est sadday/id ē omnipotēs qz omnipotēs nomē eius. et dicitur omps a faciendo omne quod vult. et non a facīdo quod non vult. quod si alterum tātum accideret ei omnipotēs nequaq̄ esset. Decimū nomē est eloym. quod est nomē trinitatis. et pertinet ad patrē et filiū et spm̄ sanctū. et iō plurale ē apud hebreos/et singulare. signat enim dīnam essentiam cum suppositione trium personarum. vnde dicitur trinitas. quasi trium vnitas.

Sunt aūt quedā nōia trāsūpta a creaturis quibus vtit scriptura qn̄ intēdit aliquis exponere cōditiones creatoris (qz dama. li. i. c. xiii. inqt) multa in dīa scriptura simbolice sūt dicta id est figuratiue et trāssūptiue. scire oportet q̄ boues carne grossa induti excelsas et imateriales deitatis operationes intelligere non pñt. nisi quibusdā formis et imaginibus et notis quibus boues vti sepi⁹ sūt sueti. vnde omnia corporalia que de deo dicunt nō pprie: sed simbolice intelligunt. Simplex ei deus est et non figurabit. oculos tn̄ et palpebras et visum habere dicit. qz vniuersoz bōs virtutē cōsideratiuā. eū nihil pōt latere. nihil pōt subterfugere suaz notionē. Simili rōne aures et auditus habere describitur: qz apud ipsū ppitiationē fore et deprecationis susceptionē nō timemus. p hūc enim sensum nos mites ostendimus. quādo deprecātibus aures familiarius inclinamus. Os et labia z fauces habere dicitur qz illud velut loquēdo per inspirationē nobis reuelat que hominum cogitatio per huiusmodi organa exprimit et ostēdit. Guttur etiā habere dicitur z gustum. qz in nostre iusticie operibus tanq̄ i gustu delectatur. Nares et olfactū habet. quia tanquā odoz suauissimus dño placet quicquid denotionis affectus sibi exhibet. Faciem ipsum habere cōmemorat: qz per ipsius opera eius virtutem et presentiā diuinus sermo manifestat. nam persone presentia in facie declaratur. Manus et brachia representant eius subtilem et inuincibilem operatōnem. qz nos digitis/manib⁹ z brachiis subtiliora z fortiora operamur quando dexteram dei commemorāt cerci ora dei et digniora insinuat. vnde et iurare per dexterā suam dicitur: quādo intrāsmutabile eius consilium perhibetur. Frequenter pauperibus subuenit et indigentibus auxiliatur. et ideo pedes habere dicit. sepe enim ostendit in effectu quod solent operari homines pedibus vel incessu: Pectus et coz habere dicitur propter cognitorum iugem recordationem. Ventrem et viscera: propter illam quā i nobis ostēdit misericordiam et compassionem. Irasci dicitur et furere. propter odium malicie et iustam quā infert peccantibus vltionez Et dormire dicitur et obliuisci: propter iurie dissimulationem/et vindicte retardationem. Vnde quia tot modis per sua beneficia nostra suppletur indigentia: more humano dicitur habere diuersa membra. vnde beatus dyonisius. effectus dei multiplices sic describit. Deus inquit omniuz causa et principium eoruz que sunt substātia est viuentium vita/rationantium ratō est/excidentium ab eo reuocatio/et rerum resurrectio corumpentium/quod secūdū naturam est reuocatio/et eorum que mouentur secundum execrabilem impetuz reformatio/sacramentum firmatur min⁹ stātium/et ipsorum qui ad ipsum reducuntur via et reordinatissima manuductio (et sequitur post pauca) Ipse est eorum qui ab ipso sunt pater principalioz q̄ ipsi qui eos genuerat. nam et ipsi ab ipso ceperunt esse et generare. Eorum autez qui ipsū sequūt et ab ipso pascuntur. pastoz est. illuminatorum est splendoz/perfectozumpfectio/deificatorum deificatio/distantium pax. simplicium simplicitas: et vnitarum rerum vnio super principale et substantiale principiuz occulte sue cognitionis (secundum quod fas est et possibile vnicuiq̄) bona traditio. et omnia hec verba dion. recitat. dama. c. iii. Ex quibus omnibus patet q̄ omnia corporalia de deo dicta sunt ad figuratiuum intellectum mistice referenda.

Sunt iterum quedam alia nomina que ad signationē illoz q̄ de homine assūpto xpo. s. dei filio intelligūtur a similitudinibus rerum artificiose transsumpta. sicut ptz in Isido. li. vii. c. ii. vbi dicitur. Christus multis modis in scripturis vocari consueuit. Dicitur ei ibidem q̄ christus a crismate vocatus est. ipe enim pre cunctis suis consoztibus omniū gratiarum plenitudine est delibutus. qui

tesus hebraice: sother grece: saluator vero latine est dictus. eo q̄ cunctis gentib⁹ saluator est transmissus. propter quod ⁊ ipse messias hebraice dicitur. eo q̄ omnis ꝓbe talis sacerdotalis et regalis dignitatis pri uilegio sit diuinitus insignitus. Nam messias dicitur unctus. Dicitur etiam emanuel. id est nobiscum deus. eo q̄ deus per virginē natus in carne apparens/ nobis se cōiunxit. Dicitur etiam verbum caro factum q̄ verbum est inquantū nascitur a patre i eternitate. sed caro dicitur inquantum a matre nascitur in temporis mutabilitate. Similiter dicitur vnigenitus et primogenitus: q̄ patris et etiam matris fuit filius vnicus anteq̄ nullus. et post quē nō erat alius. Multis etiam aliis modis prefigu ratur in rebus creatis. Dicitur etiam principium quia pater per ipsum omnia fecit. Dicitur etiam finis. quia in ipso et per ipsum omnia finit. Dicitur et os dei. q̄ per ipsum deus mundo loquitur. Dicitur etiā manus. quia per ipsum rerum vniuersitas continetur. Dicitur via q̄ per ipsū ad patrium peruenitur. Vita: quia in ipso viuit Veritas: quia nec fallit nec fallitur. Dicit etiam fons. quia est omnis boni origo ideficiens. et reficit scitientes. Et multis aliis figuris innumerabilibus ⁊ infinitis nobis datur intelligi in scripturis sicut ibi ponit Ysido. multipliciter in exemplis. sicut pater et filius ꝓpter varios effectus in creaturis variis nominibus nuncupantur. sic spiritussanctus patri et filio in simplicita te nature consubstantialis et coeternus/ diuersis vocatur nominibus et diuersis rebus multipharie comparatur. propter q̄d dicitur in. vi. sap̄. q̄ est sanctus in omnis scilicet creature sanctificatione. Est etiam multiplex in carismatum et donorū distributione. vnitus in patris et filii vniformi connexione. necnon et in sanctorum caritatiua vnione. subtilis in cogitationum et affectionum ꝑscrutat ione modestus in discreta et moderata actuum hominum ordinatione. Discretus in facundie siue eloquentie administratione Incoinquinatus sine macule contagione. Suauis in preceptis. Suauior in consiliis. Suauissimus i premiis. amans bonum actum in actiuis. requiem qui suauis est in contemplatiuis humanus: humanam diligens societatem benignus innatam habens in se bonitatez stabilis. lassis et infirmis ꝓferēs firmitatē et nullam ꝓsus habens i se vicissitudinis mutabilitatem securus. illis quos diligit auferens formidolositatem. omnem ba bens virtutem omnibus conferens virtutum perfectionem. omnia prospiciens: oēz habens cognitionem. capiens omnes spūs intelligibiles. omnis spūs rōnalis motum inuestigans et affectionē. mūdus in se et ab aliis auferens infectionem. Multis etiam aliis nominibus nūcupatur. Dicitur ei digitus propter eius discretam et subtilem operationem. columba propter simplicitatis amorem. nubes: propter estuantiū refrigerationem. ventus propter occultā grāz. inspirationem. ignis propter gratie euaporationem. vel affectus inflāmationez. ros siue pluuia propter anime fecundationem Mel. propter dulcifluam hominis interioris immutationem. Oleum propter interiorem anime impinguationem et exhilarationem. multis aliis modis nominatur diuinus spiritus. sed sufficiant pro exemplo. Nunc ad angelorum proprietates adiuuāte domino. manum apponamus.

Finit liber primus.

Liber secundus de proprietatibus angelorum Incipit feliciter.

De proprietatibus angelicis diuino adiutorio aliqua in medium proferre proposuimus. Primo incipiendum est ab eisdem in generali. deinde in speciali. vbi singulorum ordinum dispositiones et officiorum diuerse ministrationes put presenti congruit opusculo per ordinem declarabuntur.

ANgelus itaq; grece. hebraice malach. latine vero nuncius interpretatur. eo q; per angelorum ministerium diuina voluntas populo nuncietur Vnde angelus nomen est officii. non nature. Spiritus autem non est angelus: sz quādo a deo mittitur tūc primo ppie āgelus nūcupatur. cui scz āgelo licentia pictorum alas tribuit. in qnarum subito motu celerem angelorum operationē figuratiua predicta pictoralis licentia simplicibus ostendit. sicut a poetis ventis alas ascribere antiqtas nō prohibuit. sicut dicit Iso. li. vii. c. vii.

EST igit angelus secūdū Dama. substantia intellectualis semper mobilis arbitrio libera incorporea deo ministrās secundum gratiam z nō naturam percipiens immortalitatem. Ex angelice nature descriptione multiplex nobis resultat proprietas angelorum. Dicit em̄ substantia intellectualis quia rōne spiritualitatis sue substantie et singularis spiritualitatis. omnes formas intelligibiles i se percipit et species cognoscibiles apprehendit. et quāto a terrestris materie coartatione remotior tanto in contemplatōne immaterialiuz est perfectior. sicut expresse dicitur in. li. causarum. Nam intelligentie plene sunt formis. et ideo omnes species cognoscibiles eis subiicibiles in eis relucēt sicut ibi dicit ꝓmen. Preter hec natura angelica omnem excedit creaturaz corporeā in essentie subtilitate in simplicitate in intellectus perspicacitate in liberi arbitrii habilitate. qz hec angelica natura nullā habz dependētiam a materia. iō corruptio materialis ei non pōt aliqualiter conuenire. vnde sensualis cognitio eius intellectum deiformē non impedit angelus em̄ deiformē habet intellectum. et ideo supra tēpus est. et totū intelligit simul et nō vnū post aliud. aut vnum ex alio sicut ex premissis conclusionem. verum est in speculo eternitatis. sicut humanus intellectus qui ē vnus ex alio collatiuus. vnde qualis est cōparatio simplicis ad compositum. et puncti ad lineam in essendo. talis est comparatio āgelici intellectus ad humanum in intelligendo et iudicando. nulla malicia angelicum affectum a creatoris sui obsequio retrahit vel auertit. Vnde quanto angelica substātia est simplicior et ab omni cōditione materie distantior. tanto dei similitudo in ea relucet expressior et in ipsa velut in speculo clarissimo splendor diuine sapientie relucet expressior. et tanto est dignior influentia glorie. quāto perfectior adhesit incōmutabili veritati ex libera et propria volūtate (vt dicit Grego.) mire inquit deꝰ omnipotens naturam bonorum spirituū bonam sed commutabilem condidit. vt qui permanere vellent mererentur et eo maioris meriti apud deum fierent. quo immutabilitatis sue votum: volūtatis studio defixissent. Dicit etiam idem. Angelus in cōtemplatione sui creatoris immutabiliter permanet et cum eo q; est creatura vicissitudinem mutabilitatis habet. In angelis enim tria considerantur. vt ait dyonisius. Essentia qua subsistunt. virtus qua possūt operatio qua peragunt. eorum essentia est simplex et immaterialis pura distincta seu discreta. eorum virtus est libera intelligēs diligens indefessa. habent enim potestatē libere eligendi. intelligendi. et diligēdi. et deo incommutabiliter adherendi. Insup habent virtutem operandi. quia omnia faciunt sine more dilatione non tū in instanti/ omnia aduersa cohercēt/ sine resistētia et contradictione semper nobis assistunt z nobis seruiunt sine itermissione. vnde eorum operatio est voluntaria/ subdita. vtil' et honesta. Nam deo seruiunt sine coactione. subito et in instanti iusso perficiūt sine procrastinatione. omnibus proficua z vtilia procurant summa attentione. licitis et honestis vacant que sunt sine reprehensione Patet itaq; q; triplex virtus est in angelo scz cognoscendi/ operandi: et perssistendi. Cognoscit enim deum supra se in speculo eternitatis sine aliqua interpositione. sēp enim videt faciem patris. Math. xviii. extra se apprehendit omnia sine collectione intra se retinet apprehensa sine obliuione sicut etiam habent virtutem operandi po

tenter/celeriter/vtiliter/viriliter/et icessan
ter. habent etiam virtutem persistendi i na
ture sue simplicitate. quia mortalitatis
vicissitudine non alterantur / passibilita-
tis contrarietate non afficinntur/mole car
nea non retardantur. persistunt etiam
in gratie et glorie firmitate. qz diuinis le-
gibus subiecti: nulla affectione vel actõne
ei contrariantur tum sint benigni nullo in
uidie stimulo torquẽtur. cuz sint puri: nul
la affectione turpi contaminantur. psistũt
etiam in officii dignitate. nam cum sint iu
sti nullo modo sibi inuicem iniuriatur. qui
subsunt nullo contẽptu subiiciuntur. z qui
presunt sine tyrannide aliis priucipantur.
Preterea angelica natura prime luci deo
scz vicinius est coniũcta et ideo copiosiori
lumine repleta. et tanto de fonte vite pfũ-
dius haurit. quanto cõtẽplando primo lu-
mini vicinius se subiungit. et tanto princi
paliores theophanias. id est illuminatões
diuinas continue recipit. quãto perfectius
ad summũ bonum per amorem inflexibi-
lem se conuertit. Vnde illa lux eterna pri-
mo super angelos influit. z ipsis mediãti
bꝰ ad nos descẽdit. z iõ lux p ãgelos ad ho
mines pcessit. vñ per istam primaz a patre
luminum illuminationem ad angelos de-
scendentez vocantur angeli a dyoni. agal
mata idest specula clarissima diuini lumis
receptacula. vnde in li. de diuinis no. c. vi
dicit sic. Angelus est imago dei. manife-
statio occulti luminis. speculum. puꝝ splẽ
didissimum. immaculatum. incontamina-
tum. incoinquinatuz: recipiens totã (si fas
est dicere) speciositatem benẽformate dei-
formitatis/z pure declarationis in seipso
sicut possibile est bonitatem que est in ab-
ditis zc. Imago dei dicit propter deifor-
mẽ intellectum. qz sicut deus videt omnia
sine deliberatione et collatione. ita angeli
qz nec vident per medium nec apprehẽdũt
per sensum. Dicitur etiam z occulti lumis
manifestatio. quia diuinitatis lumẽ quod
in se comprehensibile est et occultum p in
fluentiam recipiendo et ad alios trãsfũdẽ
do inferioribus manifestat. Dicitur etiam
speculum propter diuini luminis recepti-
bilitatem. Et dicitur speculum puꝝ. ppter
naturalem sue substautie puritatem. nihil
enim habet corporee feditatis. immacula-
tum sine macula culpe originalis. incõta-
minatũ sine contagio ne culpe mortalis. i
coinquinatum sine infectione culpe venia
lis. Dicitur etiam recipiens speciositatem
deiformitatis. qz in specie et modo cogno
scendi similis est diuinitati. qui etiam de-
clarat inferioribus abditam et ineffabilez
ac occultam diuine bonitatis suauitatẽ. nã
quod contemplando et gustando diuini-
tus recipit. inferioribus notificat et trans
fundit. Angeli enim secundum damas. li.
ii. ca. iii. sunt lumina quedam intellectua-
lia ex primo lumine lumen habentia. nõ li
gua. non auribus indigẽtia sed sine sermo
ne et sine voce suas voluntates et intelli-
gentias sibiinuicem tradentia et exprimen
tia. loco corporali non contenta. nõ parie
tibus vel claustris corporaliter circũscrip
ta. triplicem dimensionem non habentia.
sed intellectualiter assunt. et operãtur vbi
cũqꝫ fuerit eis imperatum. Sunt et hi spi-
ritus naturaliter fortes et veloces ad die
voluntatis expletionem. et vbicũqꝫ cito in
ueniuntur. vbicũqꝫ diuinus iusserit nutus
ea que circa nos sunt dispensantes et auxi
liantes nobis secundum diuinam volũta
tem sup nos existentes et tamen circa de
um existentes ad malum difficile mobiles
qz omnino immobiles ex gratia q̃uis non
natura deum quantuz possibile est cõtem
plantes: et in ipso delectantes. et cum sint
incorporei et spirituales non sunt nuptiis
indigentes. hucusqꝫ damascenus.

Quãuis autez angelica natura ab
omni materia z liniamentis cor
poris sit aliena. tamen in effigie
corporali depinguntur angeli et varia mẽ
bra et figuras habere diuersas in scriptura
sepius memorantur. sed per denominatio
nes membrorum visibilium intelliguntur
inuisibiles actiones celestium animoꝝ. nã
cũ longa coma et reflexis capillis vbiqꝫ an
geli depinguntur. in quibus vtiqꝫ eoꝝ mũ
de affectiones et ordinate cogitationes in
telliguntur. Nam capilli capitis designãt
cogitationes et affectiones que oriunt ex
radice mentis. Aures habere dicuntur qz
diuinam inspirationem accipiunt quã vti
qꝫ diiudicant et discernũt. Nares pictores
eis attribuunt et merito. qz vicia velut fe
tida refugiunt. sed virtutes quasi quedam
odorifera diligunt. et inter munda et imũ
da fetida z aromatica sagacissime diuidũt
et distingunt. ora. linguas. et labia habere
sepius memorantur. qz diuina secreta qua
si loquendo nobis pferunt. et diuinis lau
dibus continue inhiant et intendunt
Impuberes pictorum solertia depingit e-
os. nam eorum virtutem quasi iunenilem

statum considerans eos nec viribus nec se nio deficere sic ostendit. Pēnes habere di cuntur.quia gratiam quam diuinitus acci piunt.aliis communicare et quasi cōmodē do diuidere consueuerunt.vnde in dentis bus eorum potestas actiua/et communica tiua merito designat.Ideo etiā brachia et manus habent.quia virtute sua actiua et permansiua nostras infirmitates sustinēt et vsq; in finem ab electorum defensione et supportatione non desistunt. Cor & pectus habere finguntur.qz cū deiformē habent vitam ad susceptionem deiformis vite et vitalis gratie nobis manifestissime cooperantur.Costas et latera habēt. qz oīs gratiaz munera in se tuta possident & per ipsorum custodiam in electis hominibus omnia tuta manent. Lumbos et femora habere dicūtur.sed vestibus occultata. qz gratiaz et virtutum in se habent semina q̄ omnibus sunt occulta.Pedes habent sed quasi generaliter denudatos.qz liberos habent affectionum motus in deum ab oīi mortali concupiscentia penitus sequestratos.

Describuntur etiā angeli sub multiplici figura mirabiliter alterati. sicut tangit dion. in fine angelice hierarchie. Nam describuntur pēnati & alati.qz a contagione terrena penitus aliēni contemplationis raptuz ad diuini amoris intima intellectu et affectu sunt penit9 eleuati.vestibus coccineis siue igneis sunt vestiti.qz lumine diuine cognitionis et diuine dilectionis flamine sūt amicti.ps. Amicti lumine sicut vestimento.zonis aureis accinguntur.qz virtutum habitu taliter sunt accincti.q nullatenus ad aliqua vicia dilabuntur. Virgas et sceptra i manibus gestant.qz et post deum diffiuiunt omnia recta et vniuersa que sunt in mundo sensibili iuste regunt. Tela etiam & gladios in manibus portant.qz virtute sibi tradita demonum rebelliuz conamina destruunt et debellant. Trulam et perpendiculū et alias mensuras operarioz & instrumenta visi sunt habere.qz dūs per āgeloz prouidentiam solet malos ad bonum cōuertere.et vt spūssancti fiat habitatio pmouere calamos/mensuras/et funiculos i manibus portant.qz singuloz merita et demerita discutiunt/pōderāt/et mēsurāt. Fiolas cū aromatibus habere dicuntur.quia per eorū misteriuz nostra vulnera ad sanitatis gratiam perducūtur. Succincti et quasi parati ad eundum leguntur. quia iusti ad patriam eoz patrocinijs quotidie deducunt Attramentaria & scriptorum instrumenta portare dicuntur.qz per eorum misterium diuine volūtatis abdita sepissime describūtur. Armis bellicis ornati dicuntur. quia boni eorum adiutorio i bello spirituali et corporali cōtinue proteguntur. Citharas resonare faciunt.qz illi qui eoz merentur cōsolari patrocinio desperationis tristitiā non incurrūt. Tubas in manibus portant quia vt in bono proficiamus nos incitā. et iuitāt. multa talia de habitu et gestu angelico in scriptura referuntur. in quibus eoz mistica opera designantur.

Comparantur etiam aliis rebus trāssumptis a naturalibus ad eorum exprimēdas misticas operationes. verbi gratia. ventis assimilātur qz ad omia agenda subito trāsuolāt et circū ferūtur.nubes dicūtur.qz per raptum cōtemplationis suspēsi in deum rapiūtur.igni cōparantur.qz diuini amoris incēdio totaliter infla mmātur. Nam ad modum ignis cognitione lucēt et dilectione ardēt. nunc aurum.nūc argētum.nūc electrum noiantur.quia splēdorem habēt purum et lucidi formē.dei sapiētia illustrātur.carbūculis. saphiris.et aliis gemmis solidis et trāslucidis assimilātur qz i dei gratia stabiles effecti i gloria cōfirmantur. et eorum grata absentia omnia que i celo sūt et i terra mirabiliter decorātur.Dicūtur etiam leones quia demōibus et peccatoribus sūt terribiles. vel ideo vt dicit cōmērator super hierarchiam angelicam.qz quādo ad cōtemplandum deum aspirāt quod prius p cognitionem inherebat.a memoria tergitur. quādo scōcupiscibus anim9 desiderata claritas manifestatur.nam leo cum cauda propria vestigia delere consueuit. Dicunt et boues.nam bos terraz sulcās ipsā inouat et ad fructum ipsam aptat.sic āgeli mētes hominum disponūt ad recipiēdum gemina virtutum et donorum. Aquile vocantur quia immediate inflexibiliter et recte deū qui est sol iusticie irreuerberatis oculis cōtemplātur. Dicūtur etiam et equi. quia lege obedientie deo qui eis presidet si & subiecti. Et qñq; albi propter lucidā dei cognitōnem. qñq; nigri propter diuine maiestatis incomprehēsionem(nam nigredo color est sed obscurus et occultus) Qñq; rubei. qz indicāt errorem iusticie et equitatis. quādoq; varii propter varii vsū suscepte

poteſtat is. nam in vario extremi colores vniuntur. et per angelorum virtutem perfectiuam prima ſecūdis et ſecūda primis cōuerſibiliter conuertuntur et i amorem mutuum connectūtur. Flumina ignea dicūtur. qz effuſiones diuine gratie ſuſcipiunt et copioſam ac indificientem influēti am vinifica fecunditate ad alios trāſſundunt. et ideo fluuio igneo aſſimilantur. Dicūtur et currus in quo multa copulata pariter deferuntur. qz ipſi grata ſocietate et iocunda pariter ſociati ſiue copulati communi aſſenſu in diuina extolluntur. Dicuntur et rote. qz ſicut rota in ſe reuoluitur et circa idem cētrum ſemper mouet ſic angeli circa deum quaſi circa intelligibile centrum contemplādo circūmouētur qz eorum deſiderium eſt inextinguibile z quod deſideratur eſt incomprehenſibile. Ideo etiam curribus et rotis igneis comparantur. qz ad ſubditos deſcendunt eos illuminādo. et iterum redeunt ipſos per contēplationem ad ſuperiora reducendo Sanctorum etiam orationes et vota coram domino repreſentant et defunctorū animas ad patriam i ſinu abrahe deferūt et trāſportant. Dicuntur etiam medici qz animas curant. Dicuntur et fabri. quia arma ſpūalia nobis parant. Dicuntur vigiles et cuſtodes. quia nullo ignorāte ſōno depreſſi imminentia pericula anuntiant. Dicuntur etiam meſſores. qz electoz populum in horreū regni celeſtis coaceruāt. Dicūtur et milites. qz pro nobis dimicāt et concertant. Dicuntur duces. tum: quia modum pugnādi cōtra hoſtes ſpūales nobis indicant. tum etiam qz viam ad patriam manifeſtāt. Iſtis et multis aliis figuri angelice virtutes quo ad eorum ſubſtantiam/ virtutem/ et operationem nobis inſinuantur et dantur intelligi in ſcripturis. Sz pauca que cauſa exempli ſunt hic dicta ad preſens nunc ſufficiant.

Determinatis ex parte ꝓprietatib⁹ angeloz in generali ꝑt ad hoc opuſculum pertinet ad ſingulos ordinum angeloz hierarchias aſcendendō eſt: vt ſingulorum ordinum officia/ conuenientias et differentias per conditiones ꝓprias cognoſcamus.

Triplex aūt ē hierarchia ſicut ſānctiſſimus tradidit dionyſius ſcz ſupercelestis que etiaz conſiſtit in tribus perſonis. ſecunda celeſtis que completur in ſanctis angelis. tertia ſubceleſtis que perficitur in prelatis. Eſt autez hierarchia ſicut ibidem aſſerit diony. rerū ſacrarum z rōnabilium ordinata ptās in ſubditis debitum retinens principatuz. Hierarchia autem celeſtis eſt triplex ſcz ſuperioz que grece dicitur epophonia. z deſcribituz ſic a dionyſio. Eſt incaleſcentis affectionis incendio altioris intellectus faſtidio iudicii libera reſultatio deſtributa. Nam hec hierarchia tres continet ordines. ſcz. ſeraphin qui amoris incendio ꝓ aliis feruent et cherubī qui cognitionis priuilegio gaudent. et tronos qui iuſticie perpēdiculo aliis ꝓeminēt. de aliis duabus hierarchiis dicetur infra in locis ſuis. In omni autez hierarchia exiguntur neceſſario tria. ordo ſcientia. et actio. nam vt dicit idez diony. Hierarchia eſt ordo diuinus ſcientia z actus dei forme quantum poſſibile eſt ſimilans et adiudicans ei diuinitus illuminationes ꝓpoſitionabiliter i dei ſimilitudinem aſcēdens ꝛc. Ecce tria ponit in hierarchie deſcriptione. ſcz ordinem/ ſcientiam/ et actionem. quare ſi horum triū aliqđ defuerit non erit hierarchia. ideo dicitur hierarchia ordo diuinus ideſt poteſtas ordinata et ſecundum deuz diſpoſita. vnde in ordine notatur officium. in ſcientia diſcretio. in actione miſterium ſine ordine. preſumptio eſt actio ſine actione. negligētia eſt ordo ſine ſcientia autem eſt actio et reprehenſibilis et ordo inutilis et ideo tam i ordine q̄ ſcia z actione omnis hierarchia dei cōformitatem immitatur et ſecunduz modum et menſuram ſue illuminationis in ordine ſuo proficit et recte diſcernēdo et bene operando et ad dei immitationem quantum poſſibile eſt aſcendit. talis autez eſt iter angeloz hierarchici ordinis diſpoſitio q̄ angeli ſuperiorum ordinum copioſius diuinum lumen hauriunt et ad eos q̄ ſe ordine ſunt inferiores receptum cōmunicando poſt tranſfundunt. Nam hec lex in angelico ordine cuſtoditur vt i gratie et glorie participatione. alii ſūt primi/ alii ſecundi. alii vltimi. vt illi qui ordine z naturalium participatione ſunt impares. ſit etiam in glorie perceptione inequales. vñ dicit diony. Oportet ſuperiores angelos ſemper eſſe ductores. et manuductores alioz inferiorum vt eos adducant ad diaz illuminationem. adductionē et cōmunicationem et inductionem per conuerſionem in illuminationem per cognitionē. incommunicationem et perceptionem. Nam vt

dicit gregorius ī moral. Alij deo assistūt per contemplationem. alij ad exteriora exeunt per ministerium et actionem. sed qui ad exteriora exeunt. ab interiori contēplatione non recedunt. qz illum semper inspiciunt qui presens est quocūq; vadunt.

Excellentia autem ordinum assignatur secundum preeminentiam bonorum. qz secundum differentem essentie simplicitatē et naturalis sapientie perspicacitatez. z differentem arbitrij libertatem recipiunt ordinis diuersitatem. qui enim natura magis sunt subtiles et sapientia magis sunt perspicaces in ampliorīs gratie munere sunt ceteris digniores. vnde singuli hierarchici ordines propria habent dona secunduz que operantur et gradus proprios secundum quos suas operationes moderant. Non enim fas est vt quis operari presumat qđ ad suum ordinem et officium non spectat in hoc enim consistit omnis hierarchici ordinis perfectō. vt qui illuminat illuminēt et qui purgantur purgent. et qui perficiūt perficiant. vnde talis est ordo vt qui prius purgantur postea illuminentur et perficiant nam purgationem sequitur illuminatio. z illuminationem perfectionis consūmatio vnde superiores ordines immediate recipiunt purgationem vt sint mundi. illuminationem vt sint clari. et perfectionē vt sint perfecti (et iterum) ab illis secundum ordinem diuine dispositionis iferiores purgātur. illuminantur. et perficiuntur. nec itelligitur hec purgatio a corruptione vicij. sz potius ab imperfectione boni. Nam secundum dionysium. Oportet spiritus ad illius similitudinem qui omni caret contagio et dissimilitudine. oportet mūdos esse ab immundicia et confusione. lucentes veritate perfectos bonitate. Inter istos itaq; sacratissimos ordines quidam sunt primi. qdā medij. quidam vero infimi. vnde primi illuminant. vltimi illuminantur. medij vero illuminant vltimos et a primis illuminantur.

Primo ergo ordine velut dignioze primo est incipiendum scilz a seraphin. de quo dicit Isidorus. li. vij. Seraphin est angelorum multitudo qui ardentes vel incendentes interpretantur eo q inter eos z deum nulli angeli sūt intermedij. et ideo quāto ei vicinius collocantur. tantomagis claritate diuini lumis inflammantur. et ideo faciez domini z pedes velare dicuntur. qz ceteri angeli diam maiestatem nequaq; istis perfectius intuētur. et se tanto maiori claritate illustrātur quāto ardentiori motu dilectionis intime inflammantur. vnde istorum angelorum officium proprium est et ardere in se z alios ad diuine dilectionis incendium pmouere Proprietates autem huius ordinis principales et speciales elicere possumus ex verbis diony. sic dicentis. Pulchre inquit prima celestium hierarchiarum excellentissimis essentiis sanctificatur. ordinem hūs altiorem omnibus circa deum immediate collocatum. et ideo prime operatōnes theophonie in ipsam tanq; deo proximam deferuntur (et sequitur) Est autem seraphin mobile semper circa diuina et incessabile calidum/acutum/et superferuidum/intēte et instexibilis semper motionis suppositorum reductiuum actiue exemplificatiuum recalificans ea et resuscitans in similem caliditatem/et ignem celitus et holaucauste purgatiuum/incircūuelatum/z inextinguibile habent luciformen z illuminatiuā proprietatem/omnis tenebrose obscurationis persecutricem et manifestatricem. ꝛc. Hec verba diuinissima sunt et omnium mortalium sensum quo ad significationis misterium excedentia prout tamen potero quāuis balbuciendo aliqua explanabo. videt autem dicere diony. q cognominatio seraphin proprietatis et officii discretionem z variam gratie participationem manifestāt in angelis seraphin nuncupatis. nam a populo seraphin docet mobile. hoc forsan dicit propter naturam ignei amoris que angelicus affectus in deum rapitur et mouet hic vero motus est quietis creatiuus/augmentatiuus/et contemplatiuus. docet z incessabile. qz talis amor nunq; excidit nūq; ab appetita amati requiescit. docet et calidum quia ad modum calozis accēsum vel alimentum accensum dulcedis excitat vis amoris. et ideo subdit acutum qz vis amoris penetrat ad intima conditionis. vnde acutum dicit quandam amantis violentiam que intrat et penetrat ad rem amaram Dicitur etiam docere et superferuidum. quia quāuis ad interiora diuinitatis amor se extendat affectu. tamen circuire non cessat vt quam intellectu non capit contēplationis. tamen gustu aliqualiter comprehēdat. sicut illud quod ebulit calozis vehemēcia vndiq; se iactitat et diffundit. sic affectus angelicus nihil inconsideratum dereliquit immo quanto plus cognoscitur tāto

amplius scire cupit. addit etiam inflexibil motionis. quia amor angelicus quāuis in deum moueatur inflexibilis tamen est ne amatum aliqualiter amittatur. vnde simil mobilis ē et iceſſabilis et hoc intēte ⁊ inti me. quia ad dei interiora tēdit. vnde mo bilis est semper et nunquam in se sistat et intentus vt in deum tendat sed intim⁹ vt ad exteriora non effluat omnino autē inflexibilis vt ad aliud preter ipsum nō di uertat. Dicitur etiam suppositorum re ductiuum. quia amor angelicus semper ad superiora se extendit. et tamen ab amore i feriorum nō recedit. immo ad diuine illu minationis participationem reuocat infe riores ordines et reducit. Dicitur etiā do cere actiuum et exemplificatiuum. qz non solum incendit inferiores ad amandum. verum etiam formam et exemplum p̄bet i feriorib⁹ qualiter summum bonum sit su per omnia diligendum. et qualiter sit per amorem redeundum in deum et secundū ipsius beneplacitum incedendum. ideo etiam dicitur ꝙ amor eorum sit calificans et resuscitans in similem caliditatez. quia ad hoc laborant vt iferiores. et si nō equa liter tamen differenter ardeāt ⁊ feruescāt nec hoc dicit quasi inferiores angeli fuerit frigidi vel mortui. sed hoc dicitur qz subiec ti ordines per ipsos ad ampliorem amoris affectum continue excitantur. propter qō sequitur. Igneū celitus et holocauste pur gatiuum. quia ignis diuinus primos āge los accēdit vt alios incendant. illuminat vt illuminent. purgat vt purgent. Ignis enim diuinus suauiter ardet nec combu rit vel consumit ad lesionem. sed poti⁹ ad purgationem. et ideo dicitur holocauste purgatiuus. qz sicut ex toto illuminat ita ex toto purgat. nec ab infectione alicuius vicij sed ab imperfectione boni quia illa ē purgatio perfecta vbi omnis corruptio ab est et omnis perfectio adest. Dicitur etiaz seraphi virtus multima et multifida. mul tima inquantum multiformiter mouetur appetendo et operan do. multifida. inq̄tū beatificatur in posside ndo. multima iq̄tū pergit scrutando. mul tifida inquantū qō inuenit penetrando. per multas enim vias et affectiones varias pergit et peruenit ad vnum bonum et vna vita simul cuncta ap prehendit. Docz etiā nominatio seraphin incarcūuelatum. qz sine omni velamine fi gure vel creatare interposito diligit vide re deum. et a plenitudine fontis lucis eter ne sine medio aliquo illūinat vt illuminet accenditur vt accendat. vnde i hoc sūt an geli illius ordinis alijs digniores. qz sue p fectionis influentiam immediate sine iter positione a deo recipiunt. sine diminutiōe eandem alijs participandam tribuūt sine amissione illam possident et custodiunt. nunquam enim tepescunt a dilectōne nec flectuntur ab inconuertibili ad deum intē tione. nec labore nec redio deliſtunt ab in feriorum ad deū gratuita reductione. hec de proprietatibus seraphin dicta sufficiāt

Secundus ordo dicitur cherubin quod interpretatur sciētie plen tudo. Sunt enim secundum Isi doz. li. vij. sublimiora agmina angelorum preter seraphin eo ꝙ vicinius diuine sapiē tie suppositi ampliori sciētie diuine dono sunt repleti. et ideo merito ordo cherubin post seraphin ordinatur. qz post donū cari tatis a quo denominatur seraphin ordina tur excellentissimum donum quod est do num sapientie et cognitionis diuine volū tatis vel veritatis aquo cherubin denomi natur. nam in angelis huiusmodi ordinis principaliter relucet radius diuini luminis quantum ad participationem precellētem diuine cognitionis. vnde proprietates ⁊ ef fectus angelorum istius ordinis innuit be atus diony. c. vij. vbi dicit ꝙ cognomina tio cherubin docet eoz cognoscibile et di uidi et est sensus verboz: ꝙ angeli illi⁹ or dinis dicuntur cognoscentes. qz in dono diuine sapientie sunt magis excellētes di uidi etiam ab ipso nuncupantur i quo dei visio que in eis viget intelligitur. quis dei maiestatem cetera clarius contemplātur. Dicuntur etiam altissime datōnis luminū acceptiui. in quo innuitur ꝙ cherubī ordo diuine illuminationis excellentia pre cete ris adimpletur. Sunt etiam illi angeli di uine pulchritudinis i prima operatrice vir tute contemplatiui. qz per lumē diuine sa pientie diuinam pulchritudinem contem plantur. per hoc etiam innuit ꝙ in eis ⁊ p eos prima operatrix virtus scz deus clari ſsime intuetur. Dicuntur etiaz sapientifica traditione repleti qz per sapientificā crea toris traditionem alijs plus alijs minus donum sapientie diuine impartitur. Dicū tur etiam et communicatiui. qz lumen sa pientie ꝙ in eis copiose diffunditur per ipsos ad alios ordines illuminandos copiose de riuatur. nam plenitudinem lucis ꝙ suscipi unt alijs communicant et traffundunt.

Dicuntur etiam contẽplationis pure ⁊ ſi plicis ac ĩmediati fulgoris ſuſpectiui. Fulgorem vocat illuminationem per quã peruenitur ad meram et puram cõtemplationem vbi virtus diuina non in imaginatõe et figura vel aliqua mediante creatura: ſz per ſemetipſam⁹ et in ſemetipſa contẽplat. Dicunt ⁊ diuino alimento domeſtico atq; viuifica vnitate diuine refectionis repleti qz in hoc q; replentur lumine cognitionis reficiũt dulcedĩe dilectõis. non enim multũ proderet illuminari per cognitionem niſi concõmitaretur alimentum ſpiritus: ſcz refectio: ſcz per dilectionem. Iſta autẽ refectio dicitur domeſtica/viuifica/et vnica. domeſtica quia amicis et domeſticis ſolummodo⁹ preparatur. viuifica qz viuum efficit quẽlibet qui ex tali cibo ſaciat. vnica eſt et ſingularis quia cum delectatione extranea ſcz cum carnali dulcedine nõ guſtatur. quãuis autez vnica ſit refectio multiplex tamen ſacietas inuenitur in hoc vnico alimento. vnde cum hec ſolum percipit plena et vera ſacietas innenitur.

Tercius ordo eſt thronoz. et eſt hic ordo a thronis dictus a dono iudiciſ co' q; deus in eis ſedeat et iudicia ſua diſcernat et cuncta ſubiecta per illos diſponat. vt dicit Iſido. vnde virtus diuine equitatis throno igneo in danie. comparatur propter perſpicuitatem cognitionis: quia deus ſingula diiudicanſ per ipſos vniuerſa prudenter diſcutit. ⁊ p pter impetuoſitatem cui nihil obuiat vt reſiſtit. illi autem angeli in quibus ſingulariter relucet rectitudo iudiciꝫ diuini throni uũcupãtur. Iſido. Et ideo a beato dionyſio ſedes altiſſle dicãt qz alte ppter diaz auctoritatem quaſi ad iudicanduz ordiuãtur. altiozes: quia ſecunduz diuine iuſticie regulam in iudicio mittuntur ad iudicandum. ſed altiſſime quia immediatius altiſſimo deo diſpoſitione hierarchca collocantur. ſedes compacte quia apte et conuenienter iuncte quo ad iuncturam et conuenientiam diuinozum iudicioz. conueniens eni eſt et aptum vt ex culpa penam/et ex iuſtitia gloziam/ex qualitate operis qualitatez retributionis quilibet ſortiatur. vnde conuenit et apte coberet pena culpe et gloria iuſtitie. qz ſi culpa ⁊ gloria pena ⁊ iuſticia conuenirent: coaptatam ſedem adinuicez non haberent. compactio itaq; ſeduz equitas eſt iudiciozum. Sedes ab omni ignominioſa ſubiectione libere. qz quanto ſibi preſidenti deo amplius ſunt ſubiecti: ẽpto per ipſum et in ipſo merentur amplio⁹ ſublimari. Sedes deifere qz deum ſibi preſidẽtem ferunt et deificant poteſtatem p diuina iudicia in ſubiectis creaturis idicãt et oſtẽdunt. Sedes diuini ſuper aduentuſ ſuſceptiue ſmaterialiter et ſi permundane. qz noticiam diuinitatis ſine ſtudio et fatigatõe percipiunt et impaſſibiliter et ſine diminutione ad inferioza tranſfundũt i quo nos ſpũaliter inſtruũt vt a re materiali et terrena nos euacuãtes. nos ad eternozum ſuſceptionem coaptemus. Sedes etiaz ab oi extremitate ſunt remote: qz ei qui ſine extremis eſt id eſt ſine principio ⁊ fine immediatiſſime ſunt cõiũcte. nam in deo cui adherẽt non eſt inuenire pricipium vel extremũ. Throni itaq; diuinaz virtutẽ aſſumũt et eandẽ ad inferioza deriuant ⁊ trãſfundunt. obedienter ſe deo ſubiciũt ⁊ non ex aliq; neceſſitate. ſed ex mera liberalitate in agendis omnibus ſubiici ſe oſtendunt.

Edia hierarchia ſecũdũ Iſidorũ tres continet ordines. ſcz principatus poteſtates / et dñationes hec aũt hierarchia a dioniſio vocatur epophonia id eſt diuina. ſcz illuminatõ ſui p ticipes interſcalari/reuerentie inſigniens vſum dominãdi edocens/arcẽſq; contrarium. Prima differentia dicitur ppter pricipatus: qui pceteris poſſidẽt donũ reuerentie. quoz officiũ eſt docere ⁊ exhibere reuerẽtiam reuerendis ſecũdũ diuerſos gradus prelatõis. iuxta illud Cui honorez Idem. xiii. vſus vero dominandi ſpectat ad dominatões que docent ſubditis dominari non ſecũduz libidinoſã preeſſendi cupiditatẽ: ſed ſecũdũ dei voluntatẽ. nam deus vult homines preeſſe hominib⁹ vt p ficiant: non vt ſuperbiant vt eos in fide ⁊ in mozib⁹ inſtruãt non vt delibertatis dominio inſoleſcãt. arctatio vero ptãtis refertur ad ordinẽ poteſtatũ que poteſtatiue a nobis cohercent demones ne nobis tãtũ noceant quantũ deſiderant ⁊ affectãt. ⁊ taliter ponit diſpoſitio medie hierarchie quãuis alio mõ videatur ordinari ſecũdũ Iſidozũ. et grego. ſed de hoc ad preſens opuſculum nihil ſpectat.

Quartus ordo eſt dominationuz que ſecundũ Iſido. poteſtatib⁹ et virtutib⁹ preſunt ⁊ ꝑminẽt q; pro eo q; ceteris angeloz⁹ agminib⁹ pſunt ſue dominẽtur: dominationes nũcupant Huius ordinis eſt officiuz ſecũdũ grego.

no

suggerunt etiam prelatis qualiter sine tirannide et subiectorum opressione in regimine debeant se habere. Horum ãgelorũ ministerium est (ꝑm diony) seruili timore deposito in deum moueri/et absq; reflexione ad commodũ temporale ei ĩcessanter famulari. qui singulari excellentia inuisibilem annũciationem in subiectis ordinib⁹ imperio solo formãt. Sunt angeli isti⁹ ordinis ab omni impressione liberi vt libere ad summum eleuentur: et nulli infra summum subiiciantur. vnde ita deo subsũt ꝙ nulli inferiori subiiciuntur per vniuersalẽ excellentiam. supra omnez subiectionẽ eleuantur. ita tamen ꝙ per nullam violentiã aut tyrannidem ad oppressionem ĩferiorẽ inclinantur. (vnde dicit diony) ꝙ secũdum dissimilitudinem tyrannidis dominiũ exercent. seueritatẽ hñt in ptãte. et cũ seueritate liberalitatem in benignitate. et dũ a dominationibus potestas exercetur liberalitas circa inferiores non tollitur. per istam tamen liberalitatem eorum potestas nullo modo minoratur/immo deo se conformãtes regulam et legem sue presidentie quantuz possibile est imitãtur. nunq̃ ad aliqua varia se conuertunt: sed continue ad summum bonum (qđ diony. on id ẽ vniuersale vocat) oculos dirigũt et ab illo qui oĩb⁹ dominatur mentis aciem non aduertũt vnde deiformitatis ⁊ diuine similitudinis prout possunt sunt participes. (secundum diony.) Itaq; dominationes prime sunt ĩ secunda hierarchia.

Quintus ordo dicitur principat⁹ et hic ordo secunduz sanctos docet homines inferiores gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis. vt puta regibus principatus/et prelatis. De angelis istius ordinis dicit diony. Ad principatus pertinet vniuersalis ducatus et regimen ductiuum ad dei similitudinem. quia isti angeli habẽt ex officio vt alios inferiores ordinaliter reducant ad deum et doceant ipsum reuereri in seipso et proximo specialiter in prelato qui (secunduz diony.) ideo dicuntur principatus: quia habent alios reuertere vel reducere ad summum ⁊ principale principium scz deum quem ipsi prout possibile est immitantur. et quãtum fas ẽ ipsi in presidendi officio principi assimilãtur. (dicit em̃ Isi. li. vij.) Principatus sũt qui angelorũ agminibus presũt. pro eo ꝙ subditos angelos ad explendum diuinum ministerium ordinãt ⁊ disponunt: principatus vocabulum acceperunt. Nam alii sũt q̃ administrant alii qui assistunt: milia enĩ milium ministrabãt ei: ⁊ decies cẽtena milia assistebant. Danielis. vii.

Sextus ordo est potestatum. et dicuntur ptãtes secundũ Isi. quia eis virtutes aduerse sũt subiecte et iõ ptãtum noĩe nuncupãtur qz maligni spũs eoꝝ ptãte cohercẽtur ne tãtuz mudo nocenat: quantũ cupiunt et affectãt. Hoꝝ angeloꝝ officiũ est (secũdũ greg.) illos qui in spũali bello desudãt cõfortare et ne ab aduersarijs violenter superentur defendere. et vt boni victoriam obtineant viriliter adiuuare. Huic concordat diony. dicens. potestatum ministerium esse cauere ne aliquid aduersũ possit bonis obsistere vel nocere. Dicit etiã greg.) ptãtes ĩ suo ordine potenti⁹ ꝑceperũt vt eoꝝ dispositioni aduerse ptãtes subijciant q̃ ne hoĩbus tantũ noceant quantum desiderãt ptãtum ministerio refrenãtur. De his ptãtibus di. dio. Ipse sãcte ptãtes habẽt equipotẽtẽ. i. equalẽ cũ dominationibus potestatẽ q̃ eadẽ diuina munera in suo ordine et gradu hũiliter suscipiũt et custodiũt sine confusione. nihil em̃ tirannice precipitant ꝯtra inferiores. nihil violentia et fortitudine attẽptãt sed potius deiformiter/idest ad diuinã similitudinẽ angelos inferiores ordinare reuocant et ad potentificã et causalẽ potẽtiã idẽ ad deũ qui omnia põt et omniũ ẽ causa supermũdane et intellecualiter reducere nõ cessant. vt per has deiformes ꝓprietates medie celestium animarum dispositiones illuminentur. purgentur/et perficiantur. Sicut enim ipse potestates mediantibus superioribus ad dei similitudinez cõnertuntur: ita mediantibus ipsis ꝑptestatibus qui inferiores sunt ad deiformitatem reducuntur. vt sic om̃es superiores medij et inferiores ordines misticarum purgatõnum/illuminationum/perfectionum participes efficiantur.

Tertia hierarchia q̃ dicitur epophonia tres ꝯtinet ordines inferiores/scz virtutes/archangelos et angelos. et secundum hoc ĩferior hierarchia sic describitur. Inferior hierarchia est diuinum participium nature legib⁹ occurrens/secreta reuelans/pro capacitate discreta. Nature legibus occurrens hoc pertinet ad virtutes que potestatem habent

faciendi mirabilia/et curandi morbos ⁊ lā guores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos et angelos. pro capacitate di screta. hoc refertur ad archangelorum dif ferentiam et angelorum. qz maiores vt ar changeli maiora: minores vt angeli mino ra reuelant. per archangelos enim reuela bantur prophetis maiora secreta. vt illud Ecce virgo concipiet et pariet filium ⁊c. per angelos autem minora. vt illud dauid Ep scopatum eius accipiet alter. et dicitur epophonia ab epi quod est sub et phanos quod est apparitio. qz in eis inferiori modo ꝙ in aliis resultat dei similitudo in ordini bus. huiuscemodi hierarchie.

Septimus est ordo virtutum. vir tutes enim sunt angelorū agmi na ministeria habentia ad virtu tes et miracula facienda. in quibus potissi me relucet virtus diuina. ꝙ quod et virtu tes nominantur (vt di. Jsi) Jstius ordinis angeli ab ordinibus medie hierarchie reci piunt illuminationem/purgationem/et p fectionem (vnde secundū diony.) Virtutē habent virilitatem ad operationes fortes incōmutabilem secundum deiformem eis indicantem. in hoc enim deo sunt similes et conformes quia ad omnia agenda incō mutabilem virtutis vigorem acceperūt. et ideo istorum spirituum operatiuā virtutē perstringit diony. sic dicens. Ipsa sancta rum virtutum cognominatio fortem quē dam et incommutabilem docet vigorem se cundum indictam eis deiformitatem ad nullam susceptionem diuinaruz illumiatō num imbicilliter infirmatam ⁊c (quasi di ceret) in hoc ꝙ isti angeli virtutes sunt vo cati deiformes: et deo similes dinoscūtur Nam diuina virtus fortis est ad agenduz vt non frangatur alicuius operis difficul tate. et incommutabilis est ad perseueran dum vt non langueat seu infirmetur alicu ius spacū vel tempis diuturnitate. Sic an geli isti ꝑsimiles sunt quia ad omnia agen da robusti ⁊ incōmutabiles inueniūtur vñ virtuosi sūt non solum in opādo: vez etiā in illuminationes suscipiendo. nam hoz ā geloz virtus et si infirma videatur diuine virtuti compata: non tamē infirma est ad eandem per gratiam conformata. infirma est nature conditione sed non infirmatur aliqua corruptione quin percipiat totum quicquid creature est debituz. fortitudinē icz sufficientem et sue nature cōgruentē (et ideo dicit diony.) ꝙ habent deiformē motum firmiter se ferentem et insup essen tialem et pontificam dei virtutem. quia ꝓ pria virtute in deum mouentur. vnde eo rum virtuositas insuper essentialem virtu tem creatoris subrollitur: inde deiformis imaginis similitudo in eis reperitur. Dei formitatem autem quam recipiunt ad ife riores angelos transfundunt. accipiūt qui dem per donum: sed aliis tribuunt ꝓ exem plum. Horum angelorum est officium (se cundum diony.) docere prelatos prelatōis officium exequi feliciter et cōstanter. et vt ipsius onus substineant patienter. Secun dum grego. vero in quarto moza. Jstorū officium in his qui virtutem habent ē do cere qualiter imaginem dei in se reparent. et reforment. ac reformataz viriliter custo diant et conseruent. vnde per istorum an gelorum ministerium virtus miracula fa ciendi perfectis conceditur. vt reducti ad primum statum in quo deus fecit homi nem ad suam imaginem ꝓ hmōi miracula ostendantur. Angeli istius ordinis diuinā virtutem continue aspiciunt/ et in ipsa cō templatione istius cōtremiscūt. sed iste ti mor penalis non est: cū potius sit admi rationis ꝙ horroris prout grego. di. i mo ral. libro quarto.

Ctauus ordo est archangelorum qui. secūdū Jsi.) sūmi nūcii vel nūtiorū principes interpretantur nā primatū tenēt iter āgelos. sūt ei duces et principes sub quoz ordine vnicuiq; āge loz officia deputata sūt. Nā archāgeli an gelis presūt. vt pz in zacharia vbi angel⁹ maior dixit minori. Vade et doce puerum istum ⁊c. Si em̄ i istl angeloz officiis supe riores inferiores nō disponerēt: nullo mō hoc qō hoi differt angel⁹ ab angelo cogno uisset. Hi archāgeli sepe ꝓprius noib⁹ ōno tātur vt ꝓ ipa vocabula ipoz cōditōes et opera ostēdāt. Nā gabriel ad ṽginē mitti tur vt illū denūtiaret vētuz q̄ ptra aere as potestates obtinere debuit victoriā/et triūphuz. Gabriel ei deiformis iterpretat. sicut raphael q̄ iterpretat medicina dei ad thobiā missus fuit q̄ ei⁹ oculis curationez adhibuit et cecitatē abstulit et detersit et sic de aliis (hucusq; Jn. li. vii. c. v. Horuz angeloz officium ē (scōm grego) de his q̄ ad promotionez fidei. vt de aduentu; filii dei et eius gestis et dictis fideles promoue re. Archangeloz etiam est (secūdū diony. pphetas pphetis reuelare/et demones ho minibus dominantes arcere ne viterius

plus ledant sicut potestatum est eosdez exercere ne dominium sibi vsurpent aut accipiant. Archangeli etiam angelis suppositi eis sunt digniores et annuntiatione sunt priores ceteris quia sunt perfectiores. Nā (sm diony.) inferiores conuertunt ad principale principium suum. et quantum eis possibile est angeli inferiores ipsis mediātibus ad ipsum informantur. Insuper viuificant idest angelos ad vnitatem illius principii colligant et adunant docēdo angelos sibi subditos secundum ducatus inuisibiles et ordinatos quibus habent ducere et docere sequentes alios et subiectos Isti etiam archangeli inter ordines inferiores hierarchie sunt intermedii ⁊ ideo a superioribus illuminationes participant: et easdem angelis inferioribus participatas communicant et annuntiant. in quib⁹ angelis omnium angelorum dispositio hierarchica ex triplici ternario celestium ordinum constituta perfectissime est cōpleta.

nonus

Bonus ordo et vltimus est angelorum. angelus enim grece malach dicitur. latine vero nūtius interpretatur. eo ꝙ voluntatem domini populis annūtiare angeli consueuerunt. Angeli autē vocabulū nomen ē officii nō nature. Nā angel⁹ semper est spūs sed q̄do mittitur: tunc primo angelus nuncupatur angelis vero pictorū solercia pēnas figit vt eorum discursum celerem significent. sicut et iuxta poetarū fabulas venti pennas habere dicuntur. sicut dicitur. qui ambulat super pennas ventorum (hucusq; Isi. libro. vii. c. v.) Secundum diony. autē āgeli inferioris ordinis non participant ordinum superiorum illuminationem non enī participant cum ipsis sed ex ipsis. nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt/et illas postmodū ad aliorum noticiam deferūt. qui et primi nūcii dicuntur. Alii autem posteriores sunt et vltimi angeli (etiam secundum eundem diony.) qui homines ad diuinam cognitōnem adducunt et subleuant. et vt iuste viuant informant. vnde quāuis angeli et si non habēt alios angelos sub se inferiores quibus presunt habent tamen sub se hoīm ordines quibus presunt quos ordinant ⁊ disponunt. sursum extenduntur per dilectionem dei. ī semetipsis formāt p custodiam sui. sub se progrediuntur per illorū tutelam: quorum ministerio deputantur.

Istorum itaq; angelorum multiplex ē effectus. nam angelus nostre custodie singulariter deputatus nos stimulat ad bonuz et excitat ne in viciis dormiam⁹ (actu. xii.) Item spiritualiter nos reficit ne sub onere patrie succumbamus. iii. regū. xix. Itez arcet demones ne ab ipsis ledamur. Tho. viii. Item instruit in ambiguis vt certificemur. dañ. ix. et. x. Itez conducit ne ī via deuiemus. Thobie. v. et Exo. xxxii. Itē nobis in tristitiā positis: assistit vt cōsolemur Lu. xxiii. et geñ. xvi. vbi dr d angelo cōfortante flentem agar. Itē āgeli nobis peccātibus cōpatiuntur ne desperem⁹. Ja. xxiiii et iudi. ii. Itē velociter nobis assistunt ne cadam⁹. Isa. xxiiii. Itē adiuuāt cōtra hostes ue vincamur. geñ. xxxi. ⁊ ii. mach. pe. Item vulnera nostra sanāt ne moriamur Tho. xi. Itē peccata nostra ad memoriam reducūt vt erubescam⁹. Josue. ii. Itē voluntatē dei annūtiant vt ei acquiescamus Lu. ii. Itē īpedimēta auferūt vt dño liberius seruiamus. Exo xxiii. sed precedet te ⁊c. Item frequēter nos visitāt/et nobis p̄cauēt ne offendamur. Isa. lx. sed penā ⁊c. Itē sp deo assistūt angeli vt ꝯtēplentur Lu. i. et dañ. vii. decies cētena milia. ⁊c. Itē orādo pro nobis merētur. Job. xxxiii. si fuerit ⁊c. Item a diuina laude non retardant Isa. vi. et Apoc. v. non habebant requiem ⁊c. Item deum sine velamine facie ad faciem contemplat. Mat. xviij. angeli eorum ⁊c. Item nullius corpulentie mole in sua substantia vel virtute aggrauātur. Luce vlti. spūs car. ⁊c. Item supra tempus existentes in tempore operantur Angeli enim intellectus cū sit dei formis (vt dicit diony.) est instātaneus et ideo siē collocutione vnius ad aliuz subito intelligit. et in virtute sue substantie in instanti omnia agenda agit vñ de angeli. o (qui vocat a pho intelligentia) dicitur ꝙ sit creat⁹ in orizonte tēporis et eternitatis. vt patet in. i. li. de causis. Itē hoīes ex subita angeli p̄sentia territos bon⁹ āgel⁹ blandiens blādo aspectu ꝯsolatur (vt dicit ambro. Luce i.) ibi. Ne timeas zacarias ⁊c. Sz demone cōuerso. quos sua p̄ntia territos facit: āpliori horrore cōcutit: vt idez dicit. Itē angelus quando vult appet et quando vult ab humanis asepctibus occultantur. vt dicit ibidem. Item corpus pro suo beneplacito operationi sue congruum (vt appeat) assumit. et peracto suo officio idem corpus assumptum deponit. Jud. xiiij. euanuit ⁊c.

Item assumpto corpore pro aliqua necessitate non vegetat illud corpus nec viuificat sed tantum mouet. vnde quãdoq; vid̃tur comedere et bibere vt homo. et tamen non comedit nec bibit. sed potestate sua cibum anihilat et consummit. vt patet Thobie. xii. vbi dicitur. angelus videbatur quidem ꝛc. angelus enim nõ comedit aliqua necessitate sed sola potestate (vt di. augu. super Lu. vlti.) ꝙ radius consummit aquã potestate sed terra absorbet necessitate. vñ fuit ibi comestio potestatiua quo ad masticationem et cibi consumptionem. non tamen necessaria quo ad informationem.

Hec itaq; leuia et plana de proprietatibus bonorum angelorum ad vtilitatem paruulorum dicta ad presens sufficiant.

Sicut bonus angelus hominib⁹ datur ad subsidium et conseruationem. sic malus angelus dat⁹ est vnicuiq; ad exercitium et probationem vnde horum maglignorum spirituũ caput et dux est lucifer. qui (secundũ grego.) sic est dictus pro eo ꝙ aliis angelis clarior ẽ creatus (vnde grego.) Primus angel⁹ iõ omni lapide precioso ornatus extitit. quia dum cunctis angelorum agminibus prefuit. ex eorum comparatione clarior fuit. sed contra conditorem suum superbiens lucem et claritatem perdidit et formã deformem et obscurã apostasie sue merito aquisiuit. (de hoc dicit damas. li. i. c. xvii.) Ex his angelicis virtutibus q̃ aliis p̃erat et cui terre custodia a deo commissa erat/ non natura malus factus sed bonus existens nequaq̃ ab ipso conditore semitaz malicie in se habens non ferens illluminationem et honorem quam ipse conditor largit⁹ fuerat: electione liberi arbitrij sui versus est ex eo qd̃ est ꝑm naturam: in id quod est preter naturam. vnde deo rebellare volens/ et primo a bono deficiẽs ĩ malum venit. lumẽ igitur creatus a conditore propria voluntate tenebra factus est.

Simul autem cum eo euulsa est et consecuta angelorum qui sub ipso ordinati erãt infinita multitudo et voluntarie facti sũt mali ex bono ad malum declinantes.

Item dicit ibidem ꝙ non habent potestatem neq; virtutem cõtra aliquẽ nisi a deo ꝑmissiue et dispensatiue concedatur: sed diuina ꝑmissione transfigurantur in quãcũq; voluerint imaginem siue figuram omnis igitur malicia et immũde passiones ex ipsis cogitate sunt quas quidem ĩmittere. id est suggere possunt sed violentiam ĩferre non preualent. Item qd̃ hominibus est est mors hoc angelis est lapsus. post casuz enim non est eis penitentia quemadmodũ post mortem hominibus non est vita (hucusq; damas.) Item dicit grego. A gratia desertus obstinatus in malicia permansit. ita ꝙ nihil boni bona voluntate velit. liberum siquidem arbitrium habet: sed depressum: et ad malum incessanter inclinatum ita ꝙ semper bonum refugit: malum vero eligere non desistit. et ideo accidit. vt dicit cassiodo. (Cupiebat enim rapere diuinitatem et amisit felicitatem. Item qꝛ altitudinem sibi inconuenientem indebite appetit. ideo iusto ordine ad ima ruit. vt q̃ iuste se nõ tenuit in sũmo: secund̃ iusticie ordinẽ se teneat nunc in imo. propter quod. et diabolus primo deorsum ruens a sanctis nuucupatur multis aliis nominibus q̃bus sua malicia per nominũ similitudinez intimatur. Dicitur em̃ demon ĩmo secund̃ platonẽ in timeo. cachodemon/ idest mala sciens. Demon em̃ sciẽns interpretat̃. Sic autẽ dicitur propter scientie qua viget naturaliter perspicacitatẽ. viget em̃ sensu nature experientia tempis. viget intelligẽtia scripture. Sicut dicit beda. et etiã damas. c. xviii. De hoc dicit Isi. li. vii. c. vlti. Demones vocãt greci ꝑitos et scientes. p̃sciunt eĩ multa futura vnde solẽt dare respõsa aliqua. in illis eĩ est cognitõ rerũ plusq̃ in hoĩbus partĩ subtilioris sensus acumine existentia lõgissime vite partĩ ꝑ dei iussum angelica reuelatione. hi corporũ aereorũ natura vigẽt: ãte trãsgressionẽ celestia corpora gerebãt. lapsi vero ĩ aereã qualitatẽ conuersi sũt. Et ista aeris caliginosi spacia tenere ꝑmissi sũt. qui eis carcer est vsq; ad iudiciũ. hi sũt preuaricatores ãgeli quorũ diabolus princeps est. Item dicitur sathan. i. aduersarius. qꝛ ex corruptela malicie deo qui sũme bonus est cõtinue aduersatur (vt di. ibero.) Precipitata audacia magis presumit q̃ possit (vt di. glo. Isaye xvi. Maior ẽ arrogãtia ꝛc. Sicut eĩ di. id poti⁹ esse vult q̃ nõ esse vt pugnet ꝯtra deum q̃uis suũ ex hoc sciat crescere nocumẽtũ. Itẽ vocat̃ veemoth. Job xl. Ecce veemoth ꝛc. Veemoth vero bos vel animal ĩterp̃tatur. demõ sicut bos fenũ comedere appetit. qꝛ suggestionis sue dẽte conterere spũaliũ virorũ vitã mũdam q̃rit. carnalia eĩ desideria amat demõ Itẽ d̃r leuiathã. i. additamẽtum. Job. xl. (qꝛ vt dicit grego.

malum malo addit et penam pene addere non desistit. sicut enim sua et suorum crescit culpa: sic et pena. Item dicitur appollion grece .i. exercitator latine. vt ptz apo. xv. quia bona virtutum que deus in ecclesia siue anima plantat. malicia ipsum stimulāte exterminare desiderat. sicut dicit ī ps. Exterminauit eam aper ꝛc. Item dicit communiter diabolus qui hebraice dicit deorsuz fluēs quia quietus ī celi culmīe stare contempsit/superbie sue pondere deorsum cadere meruit. Grece vero dicitur criminator. eo ꝙ vel ad crimina allicit vel inflammat. vel quia electorum innocētiaz falsis criminibus inficit et accusat. vt dicitur apoc. xii. Proiectus est accusator fratrum ꝛc. Et sicut dicit Isi. ethimol. li. viii Item preter ista nomina multipliciter in scriptura eius malicia denotatur. Dicitur enim serpens vel draco propter eius virulentam astutiā. apoca. xii. Leo propter eiꝰ apertam violentiam. i. Pe. vlti. Tanquaz leo rugiens. vectis propter eius obstinatā duriciam. Isa. xxv. Coluber tortuosus ꝑpter ipsius in isto aere caliginoso latentiā Et ideo ab augustino recitatur opinio platonis de cachodemonibus super geñ. ad litteram. li. iii. ꝛ habetur li. v. siue distictiōe viii. cap̄. i. Demones aerea dicuntur aīalia quia corporum aereorum natura vigent. nec per mortem dissoluuntur. qꝛ preualet in eis elementum aptum potius ad patiēdum ꝙ ad agendum. Item dicit augu. in li. de ciui. dei. in li. viii. Demones sūt animalia animo passiua/mente rōnalia tēpore idest duratōe eterna. corpore aerea ꝛc. Hec quidem sunt ab augu. opinatiue ꝛ recitatiue dicta volente insinuare qualiter demon a loco summe illuminoso scz celo empyreo sit expulsus: et in hoc aere caliginoso retrusus vt ibi patiatur: et inde assumat corpus quādo a deo permittitur vt hominum vita per ipsius ministerium exerceatur. propter quod ab Isa. Faber conflans prunas et formans vas in opus suū dicitur. qꝛ eius exercitio vita electorum q̄ vasa sunt gratie comprobatur. Ia. lv. Creaui fabrum ꝛc. His itaqꝫ nominibꝰ ꝛ multis aliis modis demon nominat. quibꝰ eiꝰ virulenta rabies demonstratur. Dicit ꝛl beda in glo. super illum locū. i. Pet. vlti. circuit querens quem deuoret. Circuiuit (iuquit) tanquam hostis obsidens muros clausos explorans vt per inferiorem partē ad īteriora penetret. offert oculis formas illicitas vt visu destruat castitatem. aures per canora temptat: vt molliat cristianum vigorem: linguā conuitio prouocat/manū iniurus lacessentibus ad vindictaz ꝓuocat vel ad cedem instigat. honores terrenos ꝑmittit et adnihilat celestes. et cum latēter non potest fallere: apertos addit terrores in pace subdolus in persecutione violētus contra quē animus debet esse tantū paratus ad resistendum quantum illi ē paratꝰ ad impugnandum (hucusqꝫ glo.

Mali igitur angeli consentientes voluntati luciferi cadentis irrecuperabiliter ī hoc aere caliginoso velut in carcere sunt reclusi. ceciderunt autem de luce in tenebram. de scientia in ignorantiam. de dilectione in odium ꝛ inuidiam. de summa felicitate in summam miseriam (vt dicit grego.) Itez demones presunt demonibus secundū maiorem scientiam et secūdū minorema lii subsūt (vt dicit ambro. sup luc. q̄uis em̄ obstinati sūt in malo a viuaci tñ sensu nō sunt penitus spoliati. Nam (vt dicit Isi.) triplici acumine vigent demones. Nam quidam sciunt subtilitatem nature. quidā experiētiaz temporum et diuturnitatem. quidā sanctorum spirituum reuelationes. Item demones (vt dicit augꝰ in eucher) viuacitate ingenii cognoscunt seminales rerum virtutes nobis occultas: quas per congruas et tēperatas elemētorū cōmixtiones sꝑgūt: ꝛ eī sic diuersas reruz species ꝓducūt qđ eī posset per se facere natura successiue hoc potest diabolus facere subito per accelerationem operum nature. vnde per artem demonum magi pharaonis serpentes et ranas subito produxerunt (sicut super exo. glo. dic) Item demonum intentio tota ē ad malum et ad fatigationem bonorū. et ideo elementa sepe ꝑturbāt. tempestates ī mari et aere concitant fructus terre corrūpunt et deuastant (vt patet apoc. vii) et longe peiora facerent: si boni angeli eorū maliciam nō cohiberēt. et ideo qꝛ cōtinue peccant quocunqꝫ vadunt penam suam cōtinue secum portant (vt dicit gregorius.) Item grego. libro moral. xxxii. Demones semper afflictionem iustorum appetunt. sed si adeo potestatem non accipiunt: ad tēptationis articulum nullatenus conualescunt. vnde quando vnū malū intulerūt ad faciedū aliud subito se accingūt. vnde exeuntes obsisso: porcos intrare petierunt.

nam vt suam faciant maliciam: etiam bruta ledere appetunt quando cohibente eos diuina potentia homines ledere non presumunt. Idem in libro.xxiii.secūdum diuersas diuersorum complexiones varias ⁊ diuersas parant temptationum illaqueantes deceptiones. nam letos temptant de luxuria. tristes de discordia. timidos de desperatione. superbos de presumptione.
Item libro.xxii. Primo antiquus hostis temptans consulendo blanda et illicita animo suggerit: post ad delectationem pertrahit. ad extremum per consensum possidens violenta} consuetudine premit. vnde de ipso dicitur Job.xli. Fugiat caudā ⁊c.
Item idem Gregorius libro xxxi. mora. Nequaq̄ hostis callidus quemptam premit. sed calliditate pestifere persuasionis et fraudulentis consiliis interficit. qui dū dulcia demones resonant: ad dulcia corruinant. Item ibidem.li.v. modo sicut est perditus humanis sensibus se obiicit. modo quasi angelum lucis se ostendit. Itē li.xxxiii. in fine mundi tanto feruentiores erit ad seuiciam: quanto se sentit viciniorē ad iudicium et ad penam. Item ibidē tūc quicquid nequiter voluerit: callidꝰ exquiret. tunc superbire ceruicem altius eriget. et illum damnabit hominem quem gustabit. omne qnod poterit nequiter tunc pstēdet. Item idem li..xxiii. Apparente iudicio cuncto assistente celestis curie ministerio ātiquus ille hostis diabolus belua crudelis et fortis in medio captiuus adducet et cum suo toto corpore eternis iebenne incendiis mancipabitur. vbi vtiq; inauditus erit spectaculum. quando hec immanissima belua electorum oculis ostendetur.
Hec pauca de infinitis proprietatibꝰ malignorum spirituum et eorum effectibus dicta sufficiant causa breuitatis. Alias vero ipsius fatbane operationes et occultas machinationes si quis scire deliderat: librum gregorii super Job perlegat et percurrat. maxime in duobus capitulis penultimis. scilicet. xl. et. xli.

Finit liber secundus.

De anima et eius proprietatibꝫ. Liber tercius.

Diuuante ihesu xpo in precedẽtibus aliquas ꝓprietates de substantia penuꝰ in corporea de diuina scz natura et angelica(quantum ad hoc spectat opusculũ breuiter introduximus)nunc cum ſeiusdez interueniente auxilio:ad creaturã corporeaz stilum conuertamus.a digniſſima creaturarum scz ab homine(qui naturam et ꝓprietatem sapit tam corporum ꝙ spirituũ)inchoantes.

QVm igit homo(scõm Jsido)sit animal deiforme mansuetum natura secũdũ legem rationis discipline suſceptibile/diuinã habens imaginez in potentia cognoscendi:et similitudinem in potentia diligendi.ad hoc vt rudibus z paruulis hominis ꝓprietates innotescat:a partibus eius ex quibꝰ est cõpositus est breuiter inchoandũ.Et primo a natura digniore scz ab aia.secũdũ quam cum substãtia angelica cõuenit ac concordat.qz secũdũ illã supra naturã corporis homo ad celestia eleuat. Nam sicut dicit Jsido.)abusiue est homo ab humo dictus cum ex societate non tantũ corpis:sed aie sit concretus.et ideo grece antropos /id ẽ sursum erectus appellatur.eo ꝙ ab humo ad contemplationem sui artificis spũs regimine subleuat. Vnde poeta .Pro naqꝫ cũ spectent alalia cetera terraz. Os homi sublime dedit celumqꝫ videre. Jussit et erectos ad sydera tollere vultus. homo itaqꝫ celum querat:et nõ tanꝙ pecus vẽtri obediens mẽtem interra figat.Cum etiam(secũdũ Jsido)duplex sit homo/scz interior et exterior:primo ab interiori scz ab anima est tractãdum.

PRimo igitur videndum est quid sit anima secũdũ rem et secũdum diffinitionẽ.et quid dicatur secũdũ ethimologiam/et nois impositõem.deinde quid secũdũ potentiã z virtutẽ.Certo quid secũdũ effectuz et operationem. Quarto quid secũdũ sui perfectibilis cõparationẽ:scz que sit eius ꝓprietas quãdo cũ corpore iungit.z que:quando ab eo sepat Anima vero rationalis de qua hic intẽdimus a quibusdã sanctis et philosophis diffinit vt spũs aqbusdã vt aia a qbusdã vt aia z spũs. Inquãtũ aũt habz naturã spũs diffinit ab augustino in libro de motu cordis. Anima est substantia incorporea intellectualis illuminationis a primo vltima relatione ꝓceptiua.ex q̃ diffinitione primã et precipuam cognotumꝰ rõnalis anime ꝓprietatem. Spũs enim humanus imediate post angelos est diuine illuminationis receptiuus. Item inquãtũ est anima diffinitur dupliciter:qz dupliciter vnit corpori scilicz vt motor mobili/et nauta naui. Et secũdũ hoc diffinit a remigio sic.Anima ẽ substantia incorporea regens corpꝰ.Et ab aug.de anima et spũ.Anima est substãtia quedã rationis ꝓcepts corporis regendo accomodata.Ex qua diffinitione alia spũs ꝓprietas ellicitur.scz ꝙ quadam necessitate amoris et gubernationis ad regimen corporis sibi vniti naturaliter inclinat.Ex quo etiam patz ꝙ anima i corpore regẽdo non ꝑ dimensionẽ et loci spacium in corpore extenditur sed eius virtute corpꝰ vndiqꝫ regit et mouet. sicut ponit Calcidius exemplum in commẽto super thimeum de arenea q̃ in medio sue tele residens sentit qualẽcũqꝫ motum interius siue exterius factuz sic et anima in centro cordis residens sine sui dissentione totũ corpus viuificat et omnium membrorum motus dirigit et gubernat. Prout autem comparatur corpori sibi vnito et forma et perfectio diffinitur a philosopho in libro de anima sic. Anima est eu dilechia/id actus primus siue perfectio corporis philosophi 'organici in potentia vitã habens.Ex qua diffinitione patet ꝙ quanuis corpori sit vnibilis: ñ tamẽ omni:sed solum organisato corpori et physico(id est naturaliter ad suſceptionẽ anime rationalis dispositio) infunditur z vnitur. Item inquantum est anima et spiritus quadrupliciter diffinitur.Primo in compositione ad creaturas generaliter sicut dicit augustinus in libro de anima et spiritu)Anima est omnium similitudo Ex quo patet ꝙ anima ex sui natura ad suscipiendum inse omnium rerum similitudines est apta nata (vt dicitur in libro de anima et spiritu.)Anima ad similitudinẽ totius sapientie facta in se omnium rerum gerit similitudinem: quia similis terre est per essentiam. Aque vero per imaginationem .aeri per rationem firmamento per intellectum.celo empirreo per intelligẽtiã

Sexto autem modo diffinitur in cōparatione ad deum tanquā ad suam causaz efficientem: sic. Anima est deiforme spiraculum vite. Ex quo patet pprietaſ aīe q̄ non ex radice/nec ex seminali ratōne ppagatur sed ad viuificationē corporis a deo infunditur z creatur. Item septimo mō describitur in cōparatione ad deum sicut ad finē suum sic. Anima est spūs intellectualis ad beatitudinē in se z in corpe ordinatꝰ. Et ex hoc relucet alia pprietas scz q̄ aīa non solum sepata beatificatur cū angelis vel sicut angelus imo in corpore glorificato ipsius felicitas ampliatur. Istas omnes diffiniti ones sub quadā generali descriptione comprehendit Johā. damī. c. xxvj. dicens. Aīa est substantia viuēs/simplex/z incorporea corporeis oculis scōm ppriam naturam invisibilis et immortalis/rōnalis/intellectual' infigurabilis/ organico vtens corpore. et huic id est corpori vite augmētat ionis sensus et generationis tributiua: non aliū habens preter seipsam intellectum: sed et partem suipsius purissimā sicut eīm oculus in corpore: ita est in anima intellectus arbitrio libera z voluntaria z ppatiua voluntate vertibilis: quoniā causabil'. omnia hec ex eiꝰ gratia qui eam cōdidit suscipiēs ex quo z eē z naturā suscepit. (hucusq̄ Johan. damī. in. c. supradicto.) Cōsimiles etiam proprietates describit Bernī dicēs sic O anima insignita dei imagine decorata similitudine/desponsata fide/ dotata spū/ redempta cristi sanguine deputata cum angelis/capax beatitudinis/heres salutis. pticeps rationis'. quid tibi cū carne ꝛc. Ex istis multis diffinitionibus et descriptionibus variis varie proprietates aīe rational' quo ad esse nature et etiam gratie iam relucēt.

Vid tamē sit scōm rem aīa plurib⁹ est incertum. Maz circa hoc antiqui legunt philosophi variaſ et quasi contrarias sentencias ptulisse. recitat eīm aristo. in li. de anima q̄ plato posuerit animā esse essenciam se mouentem. zeno vero dicit animaz esse numerum se mouentem. Pithagoras harmoniam. pythonomꝰ ydeā. Asclepides vero dicit animā esse quinq̄ sensum exercitiuū/siue consonū. ypocras autem spiritū tenuem p omne corpus dispersū. eraclitus phisicus lucē vel scintillam essentie animā vocat. democritus spiritus insertū athomis. vnde ppter facilitatem motus totū corpus aīe peruiū asserit. permenides dicit eā ex terra z igne esse. epicurus dicit ammā quādam speciez ex igne z aere esse. hypertus dicit animam quendam vigorē igneū fore (iuxta illud) Igneus est ill' vigor et celestis origo. Luz ergo tot z tam diuersa de substātia anime a sapientibus sunt relata: hoc solū sufficiat quo ad presens q̄ scōm sanctoꝝ dicta: Aīa est quedam spiritualis z rōnalis substātia ad viuificandū et perficiendū corpus humanū a deo ex nihilo creata. vnde qz substantia est contrarioꝝ susceptiua. Susceptibilis enim est scientie et ignorantie virtutis et malicie: et hoc sine substantie sue immutatione seu deperditione. Item quia incorporea est: non est sensu corporali peruia nec scōm dimensionē extensiua. Item qz simplex est in natura: ideo nec augmēti nec decremēti est in sua essentia receptiua et ideo nec ī corpore maiori ē maior: nec in minore: mīor. (vt d. augꝰ.) Item quāuis simplex sit et inuariabilis in substātia sua: tamen est in potētia multiplex. Nam multitudo in virtute z potentia nō ponit maioritatē in natura vel minoritatem. sed quo ad varios effectus est potētialis multitudo in anima. vnde nō est maior ī tribꝰ q̄ in vna /nec minor in vna dicitur q̄ in tribus. patet itaq̄ multipliciter anime pprietas scōm rem et diffinitionē. lucidiꝰ autē patebit anime conditio p nominis ipsius impositionem.

Anima igitur scōm Isydo. a gentibꝰ nomē accepit. pro eo q̄ scōm eorum opinionē ventus sit. quia aerem ore attrahentes viuere videmus. sz hoc apertissime falsum est. quia multo pus anima corpori infundit: q̄ ore aer capiaſ. quia in genetricis vtero statim viuit qñ a domino infunditur et creatur. anima igit dicitur: eo q̄ viuit et corpꝰ quo ifūdit animat et viuificat. Spiritus vero dicit: quia vitam habet in se spūalem/ animalez/z naturalem. et qz spirare facit ipsum corpus. Item etiam in essentia est anima et aīus. sed anima dicit vitam scōm rationem: et animꝰ consiliuz vnde dicunt philosophi animam id est vitam sine animo id est sine consilio permanere. Dicitur etiam anima mens: quia tanq̄ caput eminet/ vel qz meminit. vnde et homo scōm mentem dicit ymago dei. Item multa nomina aīe sunt ita coniuncta q̄ vnum pro alio sepe ponit et per diuersa nomina vna anima diuersis respectibus nominatur. anima enim dicit dum animat et viuificat: mēs inquantuz

recolit:animus dum vult:ratio dum recta iudicat:spiritꝰ dum spirat:sensus dum aliquid sentit. vnde et pro his anime proprietatibus scientia que anime est q̃litas est a sensu a quo nomen accepit.(hucusq; Isidoro.li.xi.c.x.et.iiij.)

Anima vero plures habet sententias cum sit in substantia vna habet multiplicem compositionem sc̃m quam oportuit diuersam potenciaruz ipsius ostendere partitionem .cõparatur enim ad corpus et ad finẽ suum et ad actũ suum.Secũdũ cõparationẽ vero ad corpꝰ quinq; habet potentias.quaz prima est secundum augu.sensualitas que est vis anime qua mouet et tendit in corporis sensus acq; appetitus rerum ad corpꝰ pertinentiũ hac potentia mouetur animal ad appetendum delectabilia/refugit q; nociua.secũda potentia est sensus/ scz vis anime q̃ cognoscit res sensibiles et corporales quãdo sũt presentes. Tercia est ymaginatio qua aia intuetur formas rerum corporalium:quãdo sunt absentes. Quarta est ratio que inter bonum et malum/verum et falsum discernit. Quinta est intellectus qua res non materiales:sed intelligibiles comprehẽdit vt deum et angelum.et hiusmodi tres p̃me potentie/ scz sensualitas sensus et imaginatio sunt in anima prout corpori est vnibilis et ei influit vitam et sensum interiorem et exteriorem ad ipsius corporis perfectionem.et he potentie hominibꝰ ⁊ brutis sunt communes.due vero alie scz ratio et intellectes sunt in ea ꝑout a corpore ẽ separabilis et remanet separata.sicut ãgelus.et hoc sc̃m duplicem aspectum .respicit nãq; superiora:et sic intellectus nuncupatur.respicit et inferiora:et sic ratio dicitur.prout autem anima cõparatur ad finẽ suum triplicem habet potentiam:scz rationabilem qua tendit in verum. cõcupiscibilem qua tendit in bonum.et irascibilem: q̃ tendit in arduũ et eternum. In rat̃onabili est cognitõ veri. In concupiscibili volũtas et desiderium boni. In irascibili ẽ fuga cõtrarij scz mali. Omnis itaq; potentia sic cõsiderata est cognitiua siue apprehẽsiua vel affectua boni vel motiua ad fugam mali. De vi igitur apprehensiua siue rationabili omnis sensus oritur. De vi aũt motiua cõcupiscibili et irascibili nascit omnis affectio seu affectus.que affectiones sunt ẽtuor.scz gaudiũ spes timor dolor .Prime due nascũtur de cõcupiscibili. nam de re quam concupiscimus gaudemus et gaudendo speramus. Due vero alie scz timor et dolor oriuntur de irascibili.qz de eo qõ odimus iam dolemus et dolendo timemus Hi siquidem quatuor affectꝰ virtutũ omnium et viciorum quedam sunt subtracta materia sicut alias est ostensuz. et hoc patet per augu.in li.de anima ⁊ spiritu.ubi hec omnia declarantur.

Quout uero consideratur anima ꝑ in comparatione ad suum actuz triplex potẽtia occurrit.s.uegetabilis sensibilis rationalis.immo in diuersis subiectis triplex dicitur anima scz vegetabilis que est in plantis et radicibus.sensibilis que est in brutis animalibus.rationalis in hominibus.vnde animam vegetabilem comparat philosophus triangulo.qz huiusmodi tres sũt partes. generatiua nutritiua ⁊ augmẽtatiua vñ hec potentia seu anima prima est similis triangulo in geometria.animam sensibilem comparat quadrãgulo qz quadrãgulꝰ ducta linea ab angulo ad angulũ duos facit triangulos.aia sensibilis duos facit triangulos potentiaz vbicũq; enim anima est sensibilis ibi et vegetabilis inuenitur sed non econuerso.animam autem rationalem comparat circulo ratione sue perfectionis et capacitatis omnium essẽ figurarum ꝓsperimitarũ id est equales ambitus habentium maximus est circulus.quamuis essẽ perfectibilis facta sit in scientia et virtutibus anima rat̃onal vt dicitur in li. deanima .perfectissima est et capacissima instar circuli quantũ ad potencias naturales. vnde supposita anima rationali:ꝓsupponitur potencia vegetabil et sensibilis sed non conuertitur.

Anima igitur vegetabilis potentiam habet generatiuam necessariam ad multiplicationem.potentiam nutritiuam ad conseruationem individui.sed potentiam augmentatiuam ad perfectionem subiecti. Huic ⁊autez virtuti vegetabili quatuor deseruiunt.scz virtus appetitiua que fuit necessaria in nutrimẽto.digestiua que separat conueniẽs ab inconuenienti in nutrimento, retentiua que transmittit ad singulas partes in animalibus et ad singulos ramos in plantis.quod conueniens est in alimento ⁊ coniungitur eis vt restauretur deperditio tam in aialibus ꝙ in plantis. Expulsiua que expellit istud qõ nature est inconueniens et nociuũ,sũt ⁊ alie virtutes potẽtie vegetabili

administrantes. vt in mutatiua/informatiua/assimulatiua/psonalis/aspera/leuis. q̃z differentias non intendimus prosequi. qz in libro Job per se patent. Ex predictis igitur breuiter recollige quod anima p̃ potentiam vegetabilem in plantis de similibz similia producit: et producta in esse multiplicat et custodit. Item que sũt necessaria ad nutrimentum appetit/recepit/incorporat acq̃ vnit ꝛc. Item q̃ inconueniẽtia sũt abicit et excudit. Item p̃ generatiuã vtutem cui deseruit passiua multiplicat speciẽ et ad esse producit. Item per nutriuã speciem multiplicatã refouet acq̃ nutrit. Itẽ per augmentatiuam subiectum dilatando in debita quãtitate perficit et pducit. Itez senio et temporis mutabilitate deficit: et tandem peunte corpore ipsa perit. Hec de anima vegetabili hic dicta sufficiant.

DE anima autem sensibili quãtuz ad potẽtiaruz suarum differentias: aliq̃ pauca breuiter sũt dicẽda Nam virtus sencibilis in subtilissimis cerebri ventriculis sedẽ habet. ab ipso autẽ cerebro p̃ neruos et arterias per singulas partes animalis se diffundentes motum ꝛ sensum: voluntariũ in singulis membris operatur. Duplicem itaq̃ habet anima sensibilis potentiam. scz appẽhensiuã et motiuam apprehẽsiua vero diuiditur in sensuz cõmunem siue exteriorem. et ſsensum particularem siue exteriorem. Sensus vero exteriores ptinet visum. auditum gustum odoratum ꝛ tactum. et iste sensus in suis organis producitur taliter ad effectuz. Quidã neruus qui attbonomia dicitur obsit⁹ descendit a cerebro ad oculos seu ad oculoz pupillas. ꝛ ramificatur in duas partes. et alius quidem ad aures tertius ad nares quartus ad linguam et palatum. quintus ramificatur ad organa tactus per corpus totum per istos itaq̃ neruos spiritus sensibus vbiq̃ diffũditur per corpus et ipsius virtute totum sensibile et mobile redditur. ex cui⁹ spiritus diffusione per neruos arterias et musculos tota corporis cõpago ad motum habilis inuenitur.

SEnsus vero cõmunis siue interior diuiditur in tres partes secundum tres cerebri regiones. Naz in cerebro sũt tres cellule. s. anterior in q̃ virtus imaginatiua operatur. q̃ quidẽ ea que sensus extrincecus apprehẽdit interi⁹ ordinat et componit. vt dicit io. Est et media cellula. s. logi. in qua ratio ſsensibilis siue estimatiua virtus dominatur. Est itez tertia et postrema que ẽ memoratiua q̃ ea q̃ apprehensa sunt per imaginationẽ siue rationem in thesauro memorie retinet et custodit.

SEnsus itaq̃ siue sensitiua virtus que ab anima sensibili procedit in potentia qua anima de coloribus et saporibus et aliis sensuum obiectis iudicat et dicernit Imaginatiua vero est p̃tus qua formas prius a particularibus receptas q̃uis abientes apprehendimus. vt patet qñ montes aureos cogitamus. vel quãdo propter similitudinem aliorum mõtium de monte parnaso somniamus. Vis autem estimatiua siue ratio sensibilis ẽ ꝺm quaz inprecauendis malis nobis vel inde lectabilibus consequendis prudentes sunt homines ꝛ sagaces. ꝛ hec estimatiua nobis cõmunis est et brutis. vt patet in canibus et lupis. ratione tamen ppria loquẽdo non vtũtur: sed quadã forti et sollerti estimatione. sed de hoc alias. Memoratiua vero ẽ vis conseruatiua siue recordatiua per quã species rerum ne in obliuionem veniant reponimus et reseruamus. vnde dixit quidã Memoria est archa siue cistula rationis.

VIrtus autem sensibilis motiua diuiditur in naturalem/vitalez ꝛ animalem. virtus autem naturalis est motiua humorum in corpore aialis per venas. et hec habet sedem suam principaliter in epate: eo q̃ ibi principaliter operetur. virtus quoq̃ vitalis habet ſmotũ suum per arterias inquibus mouet spiritus a corde pcedentes. Nã hec virtus sedẽ suã habet ĩ corde vñ oriũt arterie sicut ex epate vene nascuntur. tanti enim coloris est cor q̃ nisi frigido aere attracto eius color mitigaretur vtiq̃ in semetipso suffocaretur. propter qđ per arterias et pulmonẽ necesse est aerem attraere et eius incendiuz mitigare Virtutis autez animalis motiua. que ſprincipaliter sedem habet in vẽtriculis cerebri aquo oriuntur omnes nerui mediante nucha/id est medulla. ſpinali que est in spõdilibus dorsi mouet omnia membra. primo eũ mouet neruos musculos et lacertos. q̃ motu mouet et alia membra motu voluntario in omnem partem. Secundũ vero qđ mouet manus dicitur virtus operatiua. ꝺm vero q̃ se extendit ad pedes et mouet ad ambulandum dicitur vis progressibilis: eo q̃ scõm eam mouent animalia motu progressiuo. Recollige igit breuiter ale sensibil

proprietates huic tractatui cõgruẽtes. Est igitur anima sensibilis quedam spiritualis substantia: vegetabili nobilior ⁊ dignior. rationali vero longe indignior et ignobilior. Nam eius esse et operatio dependet a natura seu subiecto cuius est pfectiua. vñ pereunte corpore perit eius essẽtia et operatio nec permanet a corpore separata. quãdiu tamen est in corpore: nobiles habet operationes. Est enim corporum animaliũ sensificatiua et in ipsis sensuum interiorũ et exteriorum scõm organorum exigentiaz completiua. Item omnium mẽbrorũ scõm omnẽ partem est motiua. Item per singulas partes corporis est sue virtutis distributiua vel diffusiua. Item scõm maiorem nobilitatem organorum et membrorũ est nobilior actionũ productiua. Item somni et vigilie in actionibus est effectiua. Itez virtute eius ad interiora reuocata in interioribus corporis fortius est actiua. Item diffusa per exteriores sensus et circa diuersa occupata debilius in singulis operatur quãdo enim actualiter intenditur: in visu debilitatur/et remittitur in auditu. et sic de aliis. vnde dicitur. Singulis intentus minor est ad singula sensus. Itez in extremis et nimis extollentibus eius virtus obtunditur: sed in mediis delectatur. Item eius virtus et operatio impeditur quando pp̃ter opilationẽ meatuum et poroꝝ immẽbris spiritui sensibili via seu transitus denegatur. vt inparaliticis/epilenticis/et in aliis patet. Item ex nimio calore dissoluente/et poros dilatante virtus eius dissoluitur sicut ex nimia frigiditate constringẽte ne se diffundat coartatur. Item ex oderiferis virtus animalis deperdita restauratur. sicut ex fetidis corrumpitur et grauat Sed hec de sensibili virtute iam sufficiãt.

Anima vero rationalis siue vis intellectiua idem est qõ itellect⁹ vnde diuiditur scõm duos principales actus. scz intellectum speculatiuũ et intellectum practicum. intellectus enim speculatiuus exercetur in contemplatione Intellectus vero practicus in operatione et secundum hanc radicem diuiditur vita actiua et contemplatiua anima igitur rationalis perpetua et incorruptibilis ac immortalis. propter qõ et eius principalis actus scz intelligere nullatenus dependet a corpore et ideo perfecte viuit et itelligit a corpore separata: imo quanto pl⁹ se corpori immersesit tãto tardius et ĩ perfect⁹ intelligit. et quãtomagis a carnalibus nexibus amplius se subtraxerit: tãto facilius et clarius apprehendit. voco autez hic immersionem. vel per fantasticam imaginatõnem. vel per delectationẽ carnis siue tẽporalium delectationem. Vnde dicit grego. homo sicut in medio creatus est vt esset inferior angelo. superiorq; iumẽto. ita habz aliquid quod necesse est conuenire cum sũmo et aliquid cum infimo. Immortalitatem quidem habet spiritus cum angelo. mortalitatem vero corporis cum iumẽto. anima igitur si ad deum per rationem conuertitur/illuminatur/meliorat⁹ ⁊ perficitur. si vero per affectiones ad creaturas cõuertitur. obscuratur. corrumpitur. et deterioratur. quãus enim anima in se considerata immortalis sit et perpetua. passibilis tamen est ex colligatione corporis cui ẽ cõiuncta. vnde augu. in li. de anima et spũ. Anime in corporibus viuẽtes per dilectõnem rerum sensibilium corporalibus imaginibus afficiuntur a corporibus exeuntes in eisdem imaginibus tormenta patiũtur. ꝓpterea enĩ corporalibus passionibus ibiõ detineri possunt. qz hic mundate a corruptione corporum non fuerunt. Ex quo ptz ꝙ anima quãuis ĩ sui natura sit purissima impuritatem cõtrahit a carne que originaliter est corrupta. sicut vinuz vel alius quicũq; liquor ex vase corrupto contrahit ĩfectionem. et iõ exuta a corpore quãdoq; ex colligatione corporis secuz sordes defert etiõ necesse est vt purgetur. sicut gẽma de luto leuiter est mũdata. hec autem omnia de dictis an. sũt accepta. Recolligo igitur ex predictis ꝙ anima rationalis inter omnes creaturas diuine imaginationis et similitudinis⁹ est expressius representatiua. ⁊ hoc quia trina est in potentia quãuis vnica sit et simplex in natura. Item omnium rerum similitudinem est in se contẽtiua. ⁊ ideo anima dicitur omnium rerum similitudo. vt dicit augu. Item semel creata in corpore vel extra corpus est ĩ esse ꝑpetuo permansiua. Nam vt dicit cassio. nunquã ad diuinam imaginem diceretur creata si mortis termino clauderetur. Item endelechia est corporis organici phisici. ⁊ ideo ipsius corporis in parte et in toto est perfectiua. Item ex natura sibi indita est naturaliter boni et mali veri et falsi diiudicatiua et libere electiua. Item secunduz diuersas potentias formarum et specierũ diuersarum rerum presentium et absentium est

apprehensiua. Nam res naturales p̄ suas naturales formas presentes vel absentes discernit. res vero immateriales per sui presentiam comprehendit. vt dicit augustin⁹ Item per reflexionem suipsius supra se ē suipsius cognoscitiua. vt di. phūs ⁊c. Nā videndo et intelligendo cognoscit se ⁊c. Item illuminationum et impressionum diuersarum ad modum tabule est naturaliter receptiua. Item cum naturaliter incorporari et corpori vniri appetat vnionis cum corpore naturaliter est affectiua. Item naturaliter est appetitiua boni et malicie fugatiua. quāuis enim ex defectu liberi arbitrii q̄q̄ malum eligat: nihilominus tamē malum ex natura renuntiat vt di. augustinus. vnde anima vegetabilis appetit esse. sensibilis appetit bene esse. rōnalis autem affectat bonum esse. et ideo nunq̄ quiescit nisi cum optimo coniungatur. locus enim anime rōnalis est deus ad quē mouet vt in eo quiescat non per dissentionem. sed potius per desiderium et amorem. He sunt itaq̄ anime proprietates cū aliis suprapositis que iam sufficiant.

Postquam diximus de proprietatibus anime in se et in suo corpore consideratę: restat videre ō ipsius virtutibus quibus potens est suas operationes in corpore exercere. Hec autē virtus est potentia anime ei essentialiter attributa ad suas peragendas in corpore actiones. Nam mediante hac virtute corp⁹ vitificat cor et arterias constringit cōtinue et dilatat sensum et motum voluntarium omni animato corpori administrat. vt dicit constan. li. xiii. Hec itaq̄ est triplex. naturalis que est in epate. vitalis siue spūalis que est in corde. animalis que est ī cerebro sedem habet. actio igitur virtutis naturalis in animalibus et in plantis communis est. generat/nutrit/et augmentat. vt idē dicit constan. Est autem generatō prout hic sumitur substantie humoris vel rōis seminalis in substantiam plante vel animalis operatione nature facta mutatio. et hec virtus incipit operari a tēpore generationis vsq̄ ad perfectionem plante vel animalis. huic autem generatiōi naturali due virtutes naturaliter subministrant scz immutatiua et informatiua. Nam virtus immutatiua est illa que substantiam seminis transmutat ⁊ conuertit ī substantiaz singularum partiuz plante vel animalis. Et hec virtus istaz facit transmutationem mediantibus quatuor qualitatibus primis. scz calido/frigido/humido/et sicco. Nam per calidū et humidum operatur substantiam meliorem. vt carnem in animalibus: flores et medullā ī arboribus. per calidū et siccū opatur radices in vegetabilibus/cor in animantibus p frigidum et humidum operatur in plantarum foliis et animalium pilis. per frigidum et siccum operatur in neruis et ossibus animalium. in truncis et corticibus arborū ⁊ plātarum. virtus vero secūdaria scz informatiua actioni nature in generationibus est necessaria. q̄z ordinat et distinguit formā et speciem ipsi generato per partes singulas congruentes. Nam hec virtus pforanda perforat/vacua concauat/aspera lenificat. et nimis lenia asperat/et vnicuiq̄ particule superficiez perficit et figurat. He āt due virtutes scz immutatiua et informatiua non diutius operantur nisi quousq̄ ipsa res generata vel genita vt aīal aut planta in esse nature compleatur: et ideo necesse fuit vt virtus nutritiua ad conseruationem generationis continue sequeretur.

Est enim ipsius generatiue virtutis adiutrix et ministra. quia in longitudinē/latitudinem/et profunditatem augmētat et ostēdit ipsum generatuz. Pascitiua quoq̄ virtus nutritiuam adiuuat: et ei ministrat. q̄z cibum in animalibus assumptum in membris solidat et assimilat. et quod dissolutū est ac deperditū vi caloris vel aliqua passione aeris reparat et restaurat. et ideo natura mirabilis pascitiuam virtutem nutritiue fecit adiutricem. et vtrūq̄ subiecti ministerio virtutis generatiue. Huic ergo pascitiue virtuti quatuor virtutes particulares subministrant. f. appetitiua que nutrimentum conueniens attrahit ipsis mēbris vt ad nutrimentum carnis attrahit temperamentum sanguinis. ad nutrimentum cerebri et pulmonis. temperamentuz flegmatis. et sic de aliis. Item ei comparatur virtus digestiua que conuenientia ab incōuenientibus in nutrimēto separat et diuidit purum ab impuro. Item virtus retentiua que scz purum nutrimētum custodit. et qō iam actione nature excoctum est singulis membris incorporat et assimilat atq̄ vnit Item virtus expulsiua que superflua a mēbris tracta ei nullaten⁹ assimilāda necessario expellit. ⁊ iō sicut vis appetitiua opatur cū calido et sicco et digestiua cū calido et hūido. et retētiua cū frigido et sicco. sic expulsiua cū frigido et humido operatur.

Virtutem autem naturalez sequ
tur virtus vitalis que viuificat.
cuius fundamentum siue ppriuz
domicilium est cor a quo procedit vita ad
omnia membra viuificanda. Istius virtu
tis operationi cooperatur vis voluntarie
motiua qua cor et arterie dilatantur et cō
stringuntur. Et dicitur hic dilatatio mot⁹
a cordis medio i oīes extremitates. sicut
ecōuerso ꝓstrictio dicit mot⁹ ab extremi
tatibus ad ipsum medium sicut ē in fabro
rū follibus videre. virtus ergo vitalis cor
dilatando mediante pulmone ad cor aerē
attrahit et a corde ad alia membra p arte
rias transmittit. Et ista virtus per virtu
tem dilatiuam cordis et constrictiuam an
helitum in animali operatur. qui mouet
pectus motu continuo neruis tū motis
primitus et lacertis. Iste autem flatus si
ue anhelitus necessarius est ad caloris na
turalis mitigationez: et ad spūs vitalis nu
trimentum/necnon ad spūs animalis ge
nerationem. Custodia enim caloris natu
ralis est frigidi aeris temperatus attract⁹
et custodia vitalis ex cuius temperamento
generat spūs animalis. et ideo ad vite cō
seruationem m nihil est magis necessarium
q̄ anhelitus bene dispositus in omnibus z
bene ordinatus. hec omnia habentur a cō
stan. in panteg. Sine enim cibo z potu ad
horam potest consistere animal. sine attra
ctione vero aeris nec ad momentum pōt
animal in debita consistentia permanere.
Corrumpitur tamen hic anhelitus siue ae
ris attractus multis modis. quo corrupto
sequitur necessario destructio animalis.
Primo ex cerebri mala dispositione. nam
cerebro quocūq; modo in suo officio impe
dito propter defectum influentie spirituū
deficit cordis dilatatio z debita constrictō
vnde sequitur necessario animalis suffoca
tio. et patet in appoplexia z in aliis causis
consimilibus. Item idem accidit ex cordis
lesione q̄do humorum ibi naturaliter exi
stentium fit euacuatio et per consequens
spirituum exinanitio. sic aeris attractō nō
habet locum. Item idem accidit ex subita
caloris naturalis ad interioza cordis reper
cussione. vt patet in timorosis et flegmati
cis: qui aliquando deficiunt z syncopizant
Item idem accidit in epatis infectione.
Nam corruptio epatis generationem au
fert puri sanguinis quo calor naturalis nu
tritur. quo ablato spūs vitalis deficit. et p
consequens anhelitus particulariter vl vo
niuersaliter impeditur. Item idem accidit
ex pulmonis perforatione vt patet in pa
cis in quibus ventus attractus per ocul
tos poros euanescit: et ad temperandum
calorem cordis nullatenus satisfacit. Item
idem accidit in omni et maxime interiori
vacuitate corporis subita repletōne. vt pa
tet in submersis in aqua in quibus poris
opilatis anhelitus intercluditur. Item
ex nimia aeris corruptione. vt patet in pe
stilenti et corrupto aere quando spirit⁹ vi
talis suū ꝓtraziū fugiēs in interioribus cor
dis se includit. et ex corrupto aere iam op
pressus. cor et alia membra corporis rege
re non sufficit: immo deficit in se et quasi
subito euanescit. et tunc venit mors. Item
ex humorum thoracis et pectoris infectia
corruptione. vt patet in leprosis. Item ex
viarum canalium pulmonis obstructione
vt patet in asmaticis et anhelosis et i aliis
Item ex substantiali cordis corruptione.
sicut ex morsu alicuius venenosi reptilis
cuius venenum ad cor penetrans natura
lem calorem vincit. et sic anhelitus viā in
tercludit. Item ex nimia calidi aeris rare
factione. sicut contingit ex balneo nimis
calido/vel sole feruentissimo poros nimis
rarefaciente z aperiēte. vnde fit nimia calo
ris naturalis exalatio. et sic nō sufficit aer
frigidus attractus ad caloris accidentalis
mitigationem. et sic anhelitus impeditur.
Item idem contingit in aere nimis frigi
do lacertos et pectoris neruos constringē
te. vnde et vis attractiua aeris impeditur
vt patet in dormientibus super niuē. Itē
idem quādoq; contingit ex vene cordis q̄
dicitur concaua vena opilatione qua opi
lata et intercluſa denegatur transitus siue
via sanguinis ab epate ad cor ad vitalis
spiritus nutrimentum. vnde calore intēso
et humore subtracto animal suffocatur. qz
non sufficit aer ad cor refrigerandū. Item
simile accidit ex colere vel alterius humo
ris in subtilissimis venis cordis intensione
vt patet in acutis febribus in quibus defi
cit anhelitus. Item ex gutturis et aliorum
meatuum exteriorum nimia et violēta cō
strictione et est videre in suspensis et suf
focatis in quibus intercepto anhelitu cor
subito incenditur et sic animal subito mo
ritur. His et aliis multis modis vitalis vir
tus per defectum anhelitus impeditur.
Ex virtute spirituali procedūt ira/pugna/
indignatio/emulatio/et ꝓsimiles passiōes
que quidē surgūt in brutis ex motu spūalis

in hominibus ordinãde sũt et regẽde sub certa anime ratõe. Hec de spũali siue virtute vitali sufficiant.

Cirsus animalis sedem et locum habet in superiori parte hominis scilicet i cerebro:et hec est triplex scilicet ordinatiua/sensitiua/et motiua. Ordinatiua per se solum explet cerebrum nam in prima parte siue in anteriori cellula ordinat fantasiam siue imaginationem in media cellula ordinat estimatiuam ꝛ rõnem.et iterum in posteriori cellula perficit memoriam et memoratiuam actionem. Et virtus imaginatiua illud quod formatur et imaginatur transmittit ad iudicium rõnis.ratio vero quod ab imaginatiua recipit et quasi iudex iudicat et diffinit. et ad memoriam transmittit.memoria ea q̃ fuerunt in intellectu posita recipit et donec illa ad actum reducat:conseruat firmiter et custodit. Secunda virtus sensitiua sic habet formari. Naꝫ spiritus animales ab anteriozibus ventriculis cerebri mediãtibus quibusdam neruis qui sunt mollissimi progreditur ex quibus sensus formatur. vnde quidam diriguntur cum spiritu animalis ad oculos vt ibi formetur visus quidã ad nares vt formetur olfatus.et sic de aliis. Sensus igitur visus subtilioz est cum sit eius natura ignea. auditus sensus est aereus quia percussi aeris sonitus. deinde subtilioz est olfatus cũ sit eius natura fumea deinde gustus cum sit eius natura aquea postremo sensus tactus grossior est oĩbus quia natura sua cum sit terrea in duris scz in ossibus et neruis/in asperis lenibus/frigidis.et calidis est necessaria. Horum sensuum singuli habent sua officia vt imutari et informari a suis obiectis que sentiũt vt sua sensata intellectui representent.

Ensus igitur visus cum sit igneus est simplicissimus vnde et remotissima subito comprehẽdit. Sensus autem visus sic formatur. In medio quippe oculi(scz in pupilla)est quidaꝫ humoz purissimus et lucentissimus q̃ cristalloydes a philosophis est vocatus:eo q̃ more cristalli ad suscipiendas varias colorum formas subito coaptatur. Visus enim est sensus colorum figurarum et formarum et proprietatum exteriorum susceptiuus ꝛ discretiuus. vnde ad visum percipiendum sunt hec necessaria scz causa efficiẽs/ organum seu instrumentum conueniens/exterior res cooperans siue aer deferẽs anime intentio et motus mediocris. Causa autẽ efficiens est virtus animalis. Instrumẽtũ est humoz cristallinus in vtroq̃ oculo collocatus.clarus et rotundus. Clarus est vt sua claritate spiritum et aerem per oculos irradiet. Rotundus: vt minus sit passibilis.qz forma rotunda in lateribus elisa angulos non habet in quibus contineret superfluitas prestitura lesionẽ. Exteriox res cooperans est aer sine quo mediante visꝰ nõ potest perfici. vt enim visus percipiatur in quibusdam animalibus aeris claritas exigitur.in quibusdam vero obscuritas. I quibusdam vero mediocritas. Nam in muris legis exigitur obscuritas et in vespertilionibus.et in quibusdaꝫ aliis volatilibꝰ mediocritas vt postea patebit. Item attentio etiam anime est necessaria. vnde cum circa rem aliquam inuestigandam alio sensu est intenta oculus minus perfecte videt: quia de re visa non iudicat. Item necessarius est motus mediocris. Si enim moueretur res visa ex multo impetu visus confunderetur.et ex motu nimio et continuo dispergeretur. vt patet in remo facto apparente in aqua propter motum aque velocem.sic etiam aliquod signum oblongũ velociter motum apparet rotũdum. De visu vero qualiter fiat fuerunt apud veteres varie opiniones. Fit autem secundũ philosophum(vt patet ex primo et tertio perspectiue)tripliciter sensus visus. Vnomodo per directas lineas super quas venit species res visc ad visum. Alio modo per superreflexas. quãdo scz primo multiplicat species a re et ad speculum et a speculo fit reflexio ad visum. Tertio modo fit per lineas que licet non sint reflexe ab aliquo sed diuiguntur inter rem et visum:non tamen vadunt incessu recto semper sed aliquãdo diuertunt a via recta/quando scilicet mediũ multiplex interponitur. Et sunt ista media diuersarum diaphaneitatum. vt quando vnum est densius et aliud rarius vt̃est minus densum vel rarum. aliquando eñ occurrit medium alterius nature sed frangitur radius siue species radiosa nisi veniat super lineam cadentem perpendiculariter super illud medium secundum occurrens Et voco lineam cadere perpendiculariter super corpus planum ad angulos rectos. super corpus vero sphericum quãdo cadit l eius centrum. Ad visum autez primo modo dictum decem precipue exigũtur. sicut habetur ibidem. Primum est sanitas siue

bona dispositio organi visus. Secundum est oppositio visibilis contra visum. quia visus tali modo videndi nō videt: nisi rē illam cuius artibus venit spēs super lineas rectas cadentes in centrū circuli: que omnes linee ducte a singulis partibus rei faciunt vnam piramidem: cuius conus ē in pupilla et basis in re visa. vt patet ī hac figura. Tertium est distātia proporti onabilis. Quartum est situs determinatus ñ nimis ab axe visuali elongatus. qz illud qđ multum elongatur ab axe licet visui opponatur tamen distincte non cognoscitur. Axis visualis est radius ille siue linea que ītelligitur duci a medio visus ad punctum rei vise directe ad oppositum in medio visus vt patet in hac figura a enī et b sunt axes quādo vides directe intuetur punctum. c. quando vero intuetur punctum d. tunc ille due. d. c. linee exeuntes ab oculis dicunt axes. qz exeunt immediate ab oculi medio ad rem visam. Quintuz est solliditas siue densitas rei vise. quia quod ē omnino peruium non videmus. vnde et aer non videtur eo ꝙ est in fine dyaphaneitatis et non habet densitatem. vt dicit auctor scientie perspectiue. Sextum est maggnitudo debita rei visibilis. quia res poteit esse ita parua ꝙ non viddebitur in aliqua distātia. qz visus non est nisi per piramidem ad oculum venientem que si fuerit valde parua occupabit partem visus valde paruā. sed visus non sentit rem visibilem nisi quādo pars sue superficiei immutata fuerit quātitate visibili. Septimum est raritas medii interiacentis quoniam si mediū fuerit dēsum impeditur multiplicatio speciei vt nō veniat debito modo et de facili ad pupillā Octauum est lux quia species visibilis nō immutat visum nisi cum luce. Nonum est tempus. quia visio sit in tempore sicut ꝓbatur in perspectiua. quāuis enim visibile subito ostendatur visui: non tamen discretiue cognoscetur nec distincte: nisi habita aliqua anime deliberatione que mora īdiget et tempore. et ideo attētio anime ē etiam necessaria cum prediciis vt supradictū est. propterea secūdum philosophū non solum vel species rei ad visum. secundū piramidē uisibilem sed species visus ad rem super cōsimilem pyramidem extensū in eodem loco. Dicit enim aristo. in. ix. et x. li. de animalibus. quia uihil aliud est visum videre: q̄ ꝙ visus exeat ad rem visaz. (Et idem vult augu. li. i. super gen̄. et vi. musice. (A re autem visa nihil venit nisi species eius. neqꝫ a visu ad rē venit aliud ꝙ species eius. nihil enim exit de oculi subitātia quia corrumperetur. sz exit ab oculo con⁹ pyramidis et dilatatur eius basis sup rotā superficiem rei vise. Item probat auctor perspectiue in li. i. ꝙ nihil videtur nisi per lucem orientem super rem visam ab eadez vsqꝫ ad oculum multiplicatam. vnde necessario exigitur tertia pyramis scz ipius luc. Et omnium istorum trium pyramidū coni sunt in oculo et bases in re visa. quādo ergo visus habet species venientes super has tres pyramides tunc trāsit species lucis et coloris per medium tunicarum ⁊ humorum oculi vsqꝫ ad humorez cristallinū et ibi incipit anima facere iudicium de re visa per speciem illam: sed ibi non completur immo vlterius multiplicatur species vsqꝫ ad neruum obticum siue concauum: qui latet in superficie cerebri. et ibi est virtus visiua in radice et subiecto primo principali et vno. Aliter enim vna res semper videretur due ꝓpter duos oculos: nisi continuarentur ad vnum organum in quo sit vna vis fontalis deriuata ad pupillas. hec omnia ostendit auctor perspectiue. Aliam rationem visus ostēdit et assignat constan. li. iii. c. xi. Dicit enim spiritum visibilem oculum et aerem corpora esse clara: que irradiatione quadā mutua sese inuicem irradiando immutant. aer enim qui est iuxta rem videndam ab eius proprietatibus immutatur. et sic immutatus oculo se offert. a quo spūs visibilis immutatur. nam ista virt⁹ visiua vsqꝫ ad extremas partes pupille se diffundēs aeri immutato adiungitur. et quasi vnum cum illo efficitur et anime iudicio color mediante aere delatus anime iudicio representatur. Aer enīz ex varietate formarum sibi obiectaꝝ facile immutatur. sicut videm⁹ ex obiecto pāni rubei ad solis radium vicinum aerē colorari. vnde non est mirum si oculum clarum et dyaphanum sibi immediate coniūctum qualitate et forma consimili afficiat et immutet. Quantum igitur ad presens sufficit opusculum breuiter recollige ꝙ visus vel virtus visibilis ceteris sensibus est subtilior et viuacior. vnde a viuacitate visus nomen accepit (vt dicit Isi.) Item ceteris sensibus est dignior. et ideo secundū situm aliis est superior. Item cum in effectu tanquam quedam ignea vis aliis est

potentior qz alis sensus ꝓpinquiora hic ve
ro sua virtute remotissima comp̄hendit.
sub angulo recto et pyramidali visa diiudi
cat et discernit ſm nobiliorez naturā et dis
positionem organi faciliori modo inter vi
denda distinguit (vñ dicit aristo.li.xij.) ꝙ
visus bonus ⁊ acut⁹ erit ex humore tempa
to. vnde ⁊ aues vncorū vngniū sunt acuti
visus. vt aquile. ⁊ hoc propter purū et sub
tilem humorem et temperatū ī organis vi
sus existentem et tales aues a remotis
et altissimis locis vident cibum. etiam ta
les aues altius se eleuant in aere q̄ alia vo
latilia aues vero in terra manentes non
sunt tā acuti visus. vñ de prope et nō ꝺ lō
ge vident cibū suū Item idem li.xix. Oculi
glauci non sunt acuti visus ꝺ die neq; ni
gri de nocte. ꝓpter paucitatem autem hu
moris oculus glaucus mouetur motu ma
iori vñ et virt⁹ visiua debilitat. Nigri aūt
occli mouēt min⁹ ꝓpter multitudinē hūoꝝ
et lumen noctis est debilius/et humor in
nocte est naturaliter grauis motus. et ideo
species visibilis intercluditur per humorē
et impeditur Item idem. visus senū non
est acutus. quoniam senum est cutis rugo
sa. ex quo patet ꝙ ex bonitate organi uel ꝺ
bilitate debilitatur uel fortificatur vis vidē
di. vnde dicitur ibidem. cum oculi anima
lium habeant coopertoriū ⁊ fuerit humor
in pupilla mundus et temperatus/et cutis
super pupillam tenuis: tunc visus est acu
tus ⁊ videt a remotis. sed tamē nō perfecte
distinguit a remotis inter colores et dif
ferentias corporis. visus tamen taliū aīa
lium melior est visu eorum quoꝝ humor ī
oculis est multus: et non habent cooperto
rium omnino. Nam propter ꝯtinuā aper
tionē spūs visibil disgregatur/⁊ pupilla eti
am de facili leditur/et sic visus impeditur
In habentibus vero palpebras et cooper
cula patet causa contraria.
Dicitur etiam ibidem ꝙ causa acuti vi
sus in videndo a remotis ē ꝓpter situ ocu
loꝝ. nam oculus eminens est parui visus/
et non videbit bene a remotis: sed oculus
prrofundus videt a remotis. nam mot⁹ ei⁹
non diuiditur nec consumitur: sed exit re
cte ab eis virtus visibilis et vadit directe
ad res visas. vnde cum extra oculum non
fuerit cooperculum: necessario debilitatur
visus nec videbit a remotis nisi debiliter. (
hucusq; aristo.li.xij.⁊.xix.) Et hec sufficiāt
que de visus proprietatibus generaliter iā
sunt dicta. nam alia patebunt infra v i de
natura et proprietate oculoꝝ tractabit.

Virtus audibilis in auriū oroga
nis suum fortitur effectum. Est
enim auditus sensus proprie so
norum perceptiuus. vnde ad perficiedū au
ditum quatuor adminus sunt necessaria
scz causa efficiens/organum cōueniēs/ aīe
intentio/de his conferens vel his intēdens
Causa efficiens est virtus animalis audi
bilis. Organum siue instrumentum conue
niens est quoddam os petrosum siue carti
laginosum auribus superpositum. qꝺ quiꝺ
est concauū siccum et tortuosum 2 duoruz
Concauum est siquidem auditus organū
vt in sua concauitate spiritum et aerem cō
tineat. Tortuosium est ne stupor ex subita
et vehemēti allisione natus spirituz audi
bilem ledat. ⁊ ideo organi circularitate so
n⁹ temperate sucept⁹ spiritū audibilē ñ re
uerberat. sed perficit ⁊ delectat. Durū etiā
est et siccum vt sic in eo melior et fortior
fiat aeris allisio. et sic sonitus maior fiat.
vt patet de timpanis que melius resonant
flante borea vēto scz frigido et sicco: q̄ au
stro humido atq; lento vt dicit ꝯstan. ⁊ eti
am aristo. Medium vero deferens. percus
sus est aer: qui aurium foramina subintrat
et allidit. Os petrosum quod est primum
auditus instrumentum. Est etiam necessa
ria anime intentio quia quādiu solicita est
et intenta ad diuersa minus viget ad per
ficiendam virtutis audibilis actionē sicut
videmus in multis vndiq; circūdatis quia
fere nihil audiunt: cū mens ad singula su
am non habet attentionem. et ideo nihil ꝑ
cipit tunc auditu. Fit autem auditus hoc
modo: duo nerui ab interiori parte cerebri
exeūtes in ossibus petrosis aurium infigū
tur: per quos spiritus animalis ad ossa de
fertur predicta. quibus exterior aer formā
alicuius soni referens ei immediate cōiun
gitur vnde aer percussus ossa illa allidit et
spiritus in eis existens secundum proprie
tatem aeris ibi existentis et neruos allidē
tis immutatur. Spiritus vero sic immuta
tus recurrens ad suam cellulam fantasticā
immutationem anime represētat. et sic au
ditus perficitur. patet igitur ꝙ audit⁹ me
rito dicitur aereus eo ꝙ per aerem reper
cussum habet semper generari. inde est ꝙ
natura posuit sensū audit⁹ ī medio rotūdi
capitis vt dicit aristo.li.xij. quia auditus

capitis (vt dicit aristo. li. xij.) quia auditus circulariter et nõ directe souum aeris percussi vndiq; apprehendit. Hic etiam sensus (sicut et ceteri) contristat. et qđ corrũpitur in extremis et ĩ mediis delectatur ⁊ saluat vnde dicit ambro. in exame.. Incolas regionis vbi oritur nilus auditu esse penitus priuatos propter frangorem et strepitum horribilem: quoniaz idez fluuius de mõtis precipitio currens incolarum auribus ĩcutere consueuit. Hic etiam sensus (sicut et ceteri) multis subiacet passionibus qr quãdoq; totus aufertur: et tunc surditas vocatur. et qñq; minoratur: et tunc grauitas auditus nominatur. quãdoq; autem cursũ suum egreditur. Causa autẽ passionis quãdoq; est ex vicio cerebri siue ipsius nerui q̃ est via auditus. et hoc quia opilatur vl' qr aliquo morbo officiali aggrauatur. Item ex vicio ipsarum aurium: qr quãdoq; a diuersis humoribus corrumpũtur. quãdoq; putredines in suis concauitatibus coadunantur. quãdoq; lapides vel alia que transitum aeris ad spiritum audibilem impediunt immittũtur. qñq; ex titillatõe vermiũ et corrosione: nerui audibiles molestãtur. qñq; autem ex aere corrupto calido vl' frigido instrumenta auditus inficiuntur ⁊ leduntur. qñq; autem ex grossa ventositate ĩ poris neruorum sensibilium interclusa via auditus impeditur. vt patet in alijs quibus videtur qđ audiant fistulas cornua aut cãpanas. ex quibus omnibus virtus auditiua leditur vel offẽditur sicut ĩ tractatu auriũ post dicetur.

Olfactus siue odoratus est sẽsus proprie odoꝝ pceptiuus: ad quẽ pficiendum exigitur spũs aĩalis tanq̃ causa efficiens. necessarium autẽ est organum expediens. s. narium perfecta dispositio: in quibus sunt caruncule ad modum mãmillaꝝ dependẽtes: que sũt ꝓpria organa odoratus. et recipiunt spm̃ aĩalem per quosdã neruos a cerebro descẽdẽtes. Nares enim non sunt ꝓprie instrumẽta olfactus: qr sũt cartiginose/et ideo ĩcẽssibiles qđ patet. qr eis abscisis non priuatur aĩal odoratu. Similiter nos per fetida loca trãseuntes si flatum represserimus subintrantem nares aerem fetidum non sentimus. ⁊ hoc est qr ille caruncule opilate quasi quodam motu voluntario sunt obstructe.

Sunt etiam he caruncule concaue et spongiose. Ideo cõcaue: vt in sua concaua potorisate fumũ a re odorabili recipiant resolutum. Ideo etiam sunt spongiose. vt ĩ eis vigeat virtus attractiua. et ideo necessaria est exterior aeris cooperatio. vt. s. aer secũdum fumositatem a re odoranda resolutã immutetur: ac in ipsis caruncul is incorporetur. Vnde sic habet fieri odoratus. Spiritus animalis per quosdam neruos q̃ dicuntur odorabiles ad predictas caruncu las a cerebro transmittitur. Fumus autez corporis odoriferi resolutus: aeri admiscetur quia cerebri ventriculi per illas duas carmiculas sibi attrahunt: et in suam similitudinem mutant et conuertunt. et sic ꝑ illam immutationem in spũ animali factã odoris distrescio procreatur. Odoratus autem spectat ad fumosam naturam seu materiam: quando habet per eam fieri. Odor enim nihil aliud est q̃ aerea siue fumosa substantia a corpore resoluta. hunc aerem fumosum seu vaporem sibi necessarium et amicabilem attrahit cerebrum sicut cor anhelitum et huius aeris attractu cerebrum temperatur et confortatur. sicut calor cordis attractionem anhelitus mitigatur.

Vapor eĩ si fuerit maliciosus/fetidus/⁊ corruptus spiritum animalẽ corrũpit et sepius pestiferos morbos generat et inducit. vnde olfactus in suo effectu sepius impeditur. Quãdoq; propter malam cerebri cõplexionem. qñq; propter humoꝝ crudorũ vl' corruptorum in neruis odorabilibus nimiam repletionem vt patet in patientibus fluxũ narium seu catarrũ. qñq; propter prauã instrumentorum olfactus dispositionẽ quãdo scz nimis dilatantur vel nimium cõstrĩguntur qñq; propter superfluam carnis superexcrescentis opilationem vt patet ĩ poliposis. quandoq; propter apostematis siue cuiuscunq; humoris corrupti infectionem. quandoq; propter alicuius humoris calidi et sicci incisiui corrosionem. vt patet in cancrosis et huiusmodi. Et hic sensus propter sui subtilitatem quando bene disponitur: virtutem animalem confortat et a fumositate superflua euacuat. et ecõtrario: quando corruptus est aliquo casu vel infectus virtus animalis leditur: et in suis actionibus impeditur. Dicit etiam aristo. li. xij. q̃ sensus olfactus nõ est nisi ꝑ attractionem aeris in animali habente nasum qui est membrum in medio alioꝝ sensuuz positum in anteriori parte capitis propter iuuamentum anhelitus: Omne enim animal ⁊ habens pulmonem: habet nasum vel

aliquid loco nasi propter anhelitus sua mentū. vñ patet q̄ organū olfatus nō solum est in animalibus ad decentiā 7 decorem. verū etiā ad pficiendā virtutē spiritalis/et ad tribuēdū virtuti vitali i corde adiutoriū et vigorē. Hec virtus. s. odorati ua viget in quadrupedibus. vñ 7 solo odore discernūt inter herbas salubres et venenosas. et precipue in similis q̄ eque vl' magis discernūt inter cibos et cibos p olfatū q̄ p gustū. Deinde maxie viget in canibus illa virtus que soli⁹ odoris ducatu ad sentiendū aialium vestigia vnacitate olfatus infallibiliter deprehendūt. Viget enim in volatilibus p̄cipue in vulturibus (q̄ secundō ambro. i exame. 7 Jsi. li. xij. c. viii. (ita sūt vnacis olfatus q̄ vltra maria cadauera sētiūt. In his ergo 7 aliis opationis nature cōditionibus admiranda est dia sapia que p ista 7 psimilia nobis dat quodāmō intelligere qualiter p ista sensata materialia ad intellectū eoz que sūt supra sensū paulati cordis interiora ad intelligentiū spūalium pmouēdo. et ppterea de hoc simpliciter est in hoc opusculo mea itentio et finis me⁹.

Gustus est sensus ppzie sapozum ceptiuus. ad quē gustū sensibiliter pficiendum necessaria sūt illa causalia effectiua/materialia 7 informatiua que 7 in aliis sensibus iam sunt dicta Nam virtus animalis est causa efficiens. causa materialis et instrumentalis ē lingua ppzia cum suis attinentiis spm animalem ad perfectionem virtutis gustabilis perficiens. Que quidē lingua secundū sue substantie cōpletionez est concaua/pozosa humida/insipida. Concaua quidem ē vt sui concauitate humozositatem rei gustabilis resolutam in se suscipiat. Pozosa vt qō esset grossuz vel subtile de re gustāda ad neruos lingue libere subintraret: et vt virtus attractiua ad pficienda eadem plus vigerz Humida quidem est vt cooperetur ad acceptozum dissolutionem. vt si aliqua sicca et dura forsan lingue vel palato applicarē tur: humiditate lingue ad digestionem sue qualēcūq; resolutionem facilius aptarē tur. Est etiam et insipida. vt esset cuiuslz rei et sapozis facili⁹ receptiua. sicut 7 aqua que si determinatum saporem haberet alterius qualitatem percipere non valeret.

Fit autem gustus hoc modo. duo nerui in medio lingue infiguntur qui postmodū in multos ramos in extremitatibus lateralibus lingue disperguntur: et per eos spiritus animalis ad linguā defertur. Cū ergo res gustanda subintrat linguam vel pozos neruozum spūs animalis existens ibi immutatur secundum ei⁹ proprietates quas post ea anime iudicio representat. Gustus ergo tanto olfatu grossioz est quanto fumus aqua subtilior inuenitur. qz odoratus natura est fumosa: gustus autem sensibilitas humectatio est aquosa (vt dicit constan) Hic sensus putilis est ad indiuidui conseruationem. gustu enim cozrupto vel ablato vis nutritiua deficit: et sic substātia aialis paulatim perit. Gustus autem cozrumpitur: quādo sua instrumenta leduntur vel quando cozrupti humozes i ipis dñant. et hoc fit q̄do ñ saporāda sētit. vt q̄do sapozāda sub ppa qualitate ñ appēdit. 7 hoc accidit qñ sigtarus būoz i lingue substantia dñat (verbi grā) si pōnat colera rubea oia sētit amara et si salsū flegma: sētit salsa. 7 sic ō aliis. vt pz i febricitātib⁹ i q̄b⁹ dñauz cozrupti būoz gustū ifcit et cozrūpit. Immutat etiā qñ ledit p malicia rei q̄ gustat. vt pz i aloe 7 i aliis nimis amaris quozum horrore gust⁹ aspat. delectat ām gust⁹ i dulcib⁹ ppter illā quā hz cū dulcedie assimilatōnez. qz dulcedo q̄ fādat sup calidū 7 humidū sibi ē oīb⁹ mēbr̄ q̄ dulcib⁹ maxime nutriūt. dulcia ei mīti sūt nutrimēti 7 ō facili mēbr̄ assimilāt. sicut di. Jsaac i dieti.

Hactus est sensus specierum tangibilium ceptiuus. Nam virtute tactus anima apprehendit calidum et humidum frigidum et siccum/ molle et durum/lene et asperum. vel (secūdum auic.) Tactus est vis ordinata in nerius totius corporis ad comprehendēdum quod tangit. hic autem sensus licet sit in omnibus partibus corporis principaliter tamen viget in molis manuum et plantis quas natura tempatas ista composuit ratione vt scilicet calida et frigida facilius p sentirent. Sunt autem hec partes concaue neruose/et temperate. ideo autem cōcaue vt tangenda melius percipiantur/ 7 tenenda melius et fortius teneantur. Neruose: vt ibi vigeat sensibilitas. quia omne neruosū est sensibile. Temperate vt a qualibet re temperata facilius immutentur.

Obiectum itaq; siue sensatum tactus dicit potest compositio primarum qualitatuz 7 quedam conuenientia ad illas: vt asperuz lene/durum/molle. In horum extremis sensus tactus leditur. vt patet in nimis calido nimis frigido et nimis aspero.

In medijs vero delectatur. vt in tepido. Ad istum autem sensum pficiendum exi guntur ista/scz causa efficiens. et hec deri uatio est spiritus animalis ad organa ta ctus. Item instrumentum qd conueniēs est. et hoc est duplex scz nerui de cerebro egrediētes singulis membris animalē spi ritum deferentes. Secundarium vero in strumentum est caro in qua nerui inuolu ti sunt et infixi: per quos virtus tangibilis operat. nā ipsis mediantib⁹ spēs rei tāgibil' anime iudicio deportatur. Item tertium exigitur secundum exteriorum coopatōnē que necessaria est vt res tāgenda organo tactus appropinquat. ex cui⁹ appropiqua tione spūs animalis in carne et neruis exi stens immutetur. et immutatus proprieta te rei tacte anime representet. ⁊ sic sensus iste in sua actione fit complete. vt dicit cō stan. Hoc autem proprium est sensus tac tus q oēs alij sensus habēt singulare mē brum et organum sue actioni specialiter d̄ putatum. Solus autem tactus est genera liter in membris omnibus exceptis pilis ⁊ crinibus et pedum ac manuum vnguibus in quibus non est neruus: et per ꝯsequens neq sensus. p̄ oībus alijs magl est terrestrl atq grossus. et ideo aspera et dura et cete ras hmōi terrestres passiones sensibus ali is similitudinis gracia pfectius ꝯprehēdit Hic sensus q̄uis alijs sensibus ratione ob iectorum videat grossior esse subiecto: tñ pl⁹ alijs iudicat esse vtilior qr q̄uis alij sē sus possint aliqualiter esse sine tactu: tamē bene et cōplete esse sine tactu ē ipossibile. vt dicit phūs. vnde generalior ē tactus ce teris. tñ qr p oīs particulas tpis diffundi tur: tñ qr alijs sensib⁹ coopat. precipue gu stui. hi enī duo sens⁹. s. gustus ⁊ tact⁹ sunt magis cōtinui cum ipso corde. ⁊ iō sūt ma gis de esse aīalis ⁊ de suis sensatis iudicāt expressius et obiectis. Omne enī membrum habet neruū vnū vel duos quibus sensus tactus et motus voluntarius perficitur et completur (sicut in anathomia ꝯstantini ī uenitur) Leditur autem iste sensus tactus qñq sicut superior res. quādoq aūt ex to to aufert: vbi sensus et motus volūtarius penitus amittuntur: vt conuenit in mem bris paliticis et contractis. Item qñq mi noratur sicut qñ aliqd membr̄ obdormire dicitur qñ. s. propter aliquā opilationē vel membri constrictionem spūs sensibilis libe re per membrum transire non pmittitur. Leditur etiam a mala cerebri complexiōe vt patet in epilenticis: qui hora accessiōis etiam tactum ignis non aduertunt. Sepe etiam patitur ab extrinseca aeris immuta tione. vt in digitis nimio frigore constrictī in quibus motus voluntarius impeditur. vnde vnus alium constringere non potest Item quandoq ex partium corporis inci sione. nam membrum a corpore precisum nihil omnino sentit etiam si precisum fue rit penitus vel combustum. Item mēbrū etiam manens in corpore si fuerit aliquo casu mortuum vel putrefactum sensu tan gibili omnino priuatus est. tanto enim sen sus tactus grauius patitur: quanto profū dius in neruis sensibilibus vulneratur.

Item cum dolor sensus sit rei nociue con tingens ex partium discontinuatione: res inferens dolorem membro maxime ledit tactum. et maximam infert corpori passio nem: et grauem efficit immutationem. nā omne sensatum immutationem facit ī or gano sensitiui sui (vt dicit philosophus.) Item plures immutationes faciunt sensa ta tactus q̄ aliorum sensuum. Grossior eī est et materialior ceteris sensibus: et ideo fortius retinet impressiones conueniētes vel inconuenientes. Item quia tactus est sensus vniuersalis adherens singulis par tibus animalis ad vniuersalem destructio nem tactus destruitur subiectum toti⁹ ani malis. Non sic est de alijs sensibus.

Destructo enim sensu visus alie virtutes animalis propter hoc non destruuntur im mo qñq in suis actionibus fortius inten duntur. sed destructo tactu destruitur om nis sensus. vnde patet q sensus tactus est subiectum omnium aliorum sensuum ⁊ fū damentum. ¶ Item cum quatuor sensus alij singuli singularem et proprium sensa tum habeant et obiectum/scilicet q sic ca dit in vno sensu q non in alio. sicut color in visu: sapor in gustu ⁊c. Solus tactus ē qui in omnibus alijs organis sensuum su as imprimit passiones. Est enim commūe omnibus sensibus q propria habent ob iecta et sensata. in quibus non errant nisi casu. propter quedam enim accidentia con tingit sensum particularem errare (qr vt dicit aristo) hmōi sepe faciunt fantasiā mē tiri. vt patet in visu qui iudicat stellā ma gnā esse paruā ꝓpter magnā distātiā situs et gustus qui dicit amarum dulce et econ uerso propter palati infectionem. et sic de alijs contingit. Commune igitur est et ge nerale q omnes sensus particulares ex teriores a communi sensu interiori tanq̄

linee quedam a centro particulariter exeunt. et secundum varias eorum passiones organa sensitiua perficiunt: et suorum sensatorum formas et similitudines ad sensum comunem singulariter reducunt. quo mediante de singulorum proprietatibus et differentijs (quātum eorum actioni cōgruit) iudicāt et discernunt. Et hec dicta de proprietatibus virtutum et sensuū iā sufficiāt

Sicut ad regimen nature exiguntur sensus et virtutes: ita ad perfectōnem eiusdem exiguntur necessario spiritus quidam quorum beneficio et motu continuo tam sensus q̄ virtutes in animalibus moderantur: vt suas peragāt actiones. Dicitur autem spiritus prout hic sumitur quedam substantia subtilis aerea virtutes corporis excitans ad suas pagendas actiones. Vel sicut dicitur in libro de differentia spūs et anime. Spiritus ē quoddam corpus subtile vi caloris generatum et in humano corpore per venas corpus vt uificans: et per arterias pulsabiles animalitatem vitam atq; pulsum animalibus administrans sensum et motum voluntariū mediantibus neruis et musculis operans in corporibus animatis. Hic spiritus secūdū medicos sic habet generari. dum p calorez agentem in sanguinem in epate fortis fit ebulitio: fumus quidam resolvitur qui ex venis epatis subtiliatus et depurat⁹ i quādam subtilem et spiritualem substantiam siue aeream naturam commutatur: q̄ spiritus naturalis dicitur: eo q̄ sua potestate naturaliter sanguinem subtiliat et leuitate sua ipsum ad singula membra impellit et agitat. et ideo iste spūs est virtutis naturalis propie regitiuus (vt dicit ysaac.) Hic idem spiritus p venas quasdaz ad cor mittitur: vbi per collusionem et motum partium cordis adinuicem magis depuratur et in naturam subtiliorem conuertitur: et tūc spūs vitalis a phisicis nuncupatur. eo q̄ a corde per arterias ad totius corporis membra se diffundit/et spūalem virtutem augmentans eius operationes rectificat et custodit. Nam quedam arteria a sinistro cordis ventriculo exiens in suo ortu mox in duos diuiditur ramos: quorum vnus tendit ad inferiora i plurimos diuisus ramos quibus mediātibus spiritus vitalis ad oīa inferiora membra viuificanda in corpore deportatur. Alter vero ramus tendens ad superiora diuiditur iterum in tres ramos: quorum dexter ad dextrum brachium: sinister ad sinistrum equaliter se diffundit i arterijs sic diuersimode bifurcatis transfunditur spiritus vitalis per totum corpus et vitalem in arterijs pulsum operatur. Medius vero ramus ad cerebrum se extendit et superiores partes viuificans vitalē spiritum in omnibus partibus circūfundit. Idem vero spiritus ad vēticulos cerebri vlterius penetrans ibidem plus digitur et subtiliat et in essentiam animalis spiritus qui subtilior est: ceteris trāsmutat. Iste igitur spiritus animalis in anteriori ventriculo cerebri generatur et particulariter diffunditur per organa sentiendi: nichilominus tamen pars remanet in eisdem ventriculis. vt sensus communis et imaginatiua virtus perficiatur. Deinde transit ad medium ventriculum. s. ad cellulam logicam ad perficiendū intellectum. formato autem intellectu transit ad puppim siue ad cellulam memorialem impressiones in alijs cellulis factas secum deferens: vt in thesauro memorie reponantur. a puppi vero/id est a posteriori parte capitis/id est cerebri p medullam spine dorsi: que a phisicis nucha dicitur penetrat ad neruos motiuos vt sic motus voluntarius i omnibus partibus corporis inferioris generetur.

Vnus igitur et idem spūs corporeus subtilis tamen et aereus propter diuersa officia in diuersis membris diuersis nobis ē vocatus. Nā spūs naturalis ē i epate. spiritus vero vitalis in corde. sz spūs dicitur aialis prout in capite operatur. Hūc quidē spiritum non debemus credere humanam animam siue rationabilem animum: sz potius (vt dicit augustinus) eiusdem vehiculum et proprium instrumentum mediante enim tali spiritu anima corpori iungitur: et sine talis spiritus ministerio nulla anime actio perfecte in corpore exercetur.

Vnde istis spiritibus lesis et in suis effectibus qualitercumq; impeditis: resoluta corporis et anime harmonia rationalis spiritus in cunctis suis operationibus in corpore impeditur. vt patet in maniacis et freneticis et in alijs in quibus vsus rationalis sepius non habet locum. et hoc est quia predictorum spirituum humore vel vulnere leditur instrumentum Istis igitur spiritibus confortatis anima confortatur. et istis debilitatis vel deficientibus: ipsa anima quo ad regimen corporis deficit/vel in suis actibus minoratur. vt plane ostendit Constantinus.

Et hec de ipis spiritibus sufficiant quantum ad presentem ptinet tractatum.

Qm pulsus spiritus vitalis sit effectus: restat vt de pulsibus 7 eorum ppietatibus aliqua dicam⁹ Est itaq; pulsus secundum diastolem 7 sistolem idest secundum dilatationem 7 cōstrictionem cordis et arteriarum motus. Cum igitur cor in continuo motu existens a centro vsq; ad circunferentiam in sāguinis et caloris motu ac in pulsu spūs vitalis continue moueat ex tali motu vsq; ad sui extremitates dilatatur. quando vero econuerso ab extremitatibus ad centrum mouetur: constringitur. Cordis igitur dilatatio ad frigidum aerem attrahendum: et cōstrictio ad aerem fumosum expellendum: sūt causa pulsus. Ad hoc autem necessarius ē pulsus vt dispositio spūalis virtutis intelligatur: et eius operatio cognoscatur. Dicitaq; pulsus a corde incipit et per arterias ad extremitates corporis se diffundit: vnō consistentiam cordis et eius actionē ostendit. Solet autem a medicis non in omib⁹ partibus corporis: sed in brachialibus per arteriarum motus pulsus communiter inuenir. quoniam in quibusdam non posset bene discerni propter earum a centro cordis elongationem. In quibusdā aūt ppter cordis regentis occultationem. In quibusdam autem propter ossium constrictiones et ideo antiqui sapientes ad discernendum pulsum arterias brachij elegerunt et hoc siquidem fuit facilius/vtilius et honestius. facilius q; carnose partes arteriam non occultant. vtilius quia brachiales arterie cordi magis approximant. honestius: q; nec egro nec medico aliquam verecundiā generant seu ministrant. indecens enim essz et verecundum occulta membra corporis denudare. Discernitur autem pulsus ppter digitorum appositionem super locum pulsatilem. quod fieri consueuit cum mediocri pressione. aliter in forti: aliter in debili. quia in forti et carnoso fortius: in debili 7 carnibus denudato remissius et leui pressione fieri consuenit. Ad hoc sciendum est vt dicat constantius q; multe sunt pulsuum diuersitates: que tamen ad decez referuntur vel reducuntur. Primus attenditur secundum dimensionis quantitatem Et hic est triplex: magnus: quando per latum/longum et profundum arterie se diffundit. et prouenit iste pulsus fortis 7 grossus ex fortitudine spiritus quo dilatatur pulsus. et est pulsus ex nimio calore qui indiget infrigidatione 7 ex mollicie mēbri obedientis dilatationi. Dicitur et parus⁹ occultus/et strictus quando ad centrum redit. et hoc fit ex defectu virtutis et paruita te caloris. Dicitur et mediocris/equalis/7 temperatus quādo nec centro nec extremitatibus est vicinus. hec mediocritas ex magno et paruo procedit. Itez consideratur secundum tempus motuum. et sic dicit velox/tardus/et medius. Velox dicitur quia paruo tempori intervallo sepius mouetur et hoc contingit ex forti calore 7 virtute. Tard⁹: qz magnum continet temporis intervallum vel spacium ad sui motus complementum. 7 hoc accidit ex defectu caloris et virtutis minoratione. Medi⁹ inter hos laudabilis est habendus. Tertio considerat pulsus secundum tenorem virtutis. 7 secundum hoc est fortis/debilis/et medi⁹. Fortis est quando quadam virtute a se videtur repellere digitum tāgentis. 7 hoc accidit ex fortitudine virtutis et mollicie organi facilis ad remouēdū. Debilis ē q̄do debiliter digitū pcutit. 7 hoc est ex ibecillitate virtutis 7 duricia organi inobedientis Medius ab vtroq; tēperat. Quarto attēdit secundū consistētiam organi. 7 tūc dicitur durus mollis et medius. Durus est quando cū quadā asperitate 7 duricia resistere videt. 7 hoc puenit ex vasoz suoz siccitate. Mollis ē quādo digiti cū magna suauitate sentiūtur vt videat ab eis penetrari. 7 hoc puenit ex humiditate. Medi⁹ inter hos duos est tēperatus. Quīto iudicatur secūdū plenū vacuū et medīū. Plen⁹ ē q̄ quadā hūiditate redūdare videt. 7 hoc puenit ex nimia sāguis et spūs repletione. Vacu⁹ aūt ē q̄do apparet flat⁹: sz cū tangit quasi vacuis digitis pcutat. Medi⁹ ab his ē temperat⁹. Sexto iudicatur pulsus secundum qualitatem arteriarum et diuiditur in calidum/frigidum et medium. Calidus est cum digitorum extremitates sentiunt calidam arteriarum substantiam et hoc prouenit ex materia intra habita scz ex spiritu/et calore/id est calido sanguine Frigidus econtrario est intelligendus. Medius vero ab his duobus temperatur. Septimo iudicatur ex opere quietis. 7 hec diuiditur in spissum/rarum et medium Spissus est qui in sua dilatatione digitoz extremitates sepe percutit 7 subito recedit

et hoc accidit ex fortitudine caloris et defectu virtutis. fortitudo enim caloris remedium querit refrigerationis. defectus vero virtutis cum non valeat semel bis vel ter in appetendo laborat.

Rarus vero ecōtrario et ex contraria causa prouenit/scilicet ex tarditate caloris: et ex fortitudine virtutis. Medius inter hos erit temperatus. Hi septem pulsus sensu sunt notabiles et ad discernendum ceteris faciliores. Alij vero tres pulsus quoꝝ. primus diuiditur in pondus laudabile et nō laudabile. Secundus qui diuiditur in concordem: et in non equalem. Et tertius qui secundum percussionem maiorem vel minorem diuiditur in ordinatum/et in nō ordinatum tamen vix valēt a peritissimis medicis deprehendi. et ideo de eis ad presens supersedendum est. Si quis tamen eos scire voluerit in. vij. li. pandeg. ꝯstan. cap̄. iij de quo hec extraximus īueniet determinata sufficientissime omnia et expressa ibi de pulsu caprisāte marcellino: serrino: vermiculoso/formidante/estuante et tremēte diffusius disputatur de quibus nihil ad presens. tum propter difficultatem. tum etiaꝫ propter singularium pulsuum multiplicitatem: tum etiam: qꝛ presenti opusculo multum necessaria non videntur.

Variatur autez pulsus ꝓpter multa. Primo propter sexus discretionem. nam in masculis qui validioris sunt nature et fortioris. fortior est pulsus q̄ in feminis que sunt nature magl debilis. et hoc est qꝛ natura sepe iterando nititur supplere in feminis: qđ per fortiorem pulsum semel in masculis operatur.

Item variatur pulsus per complexionē. qr si fuerit calida: facit pulsum fortiorē/maiorem/vel velociorē. si vero frigida facit paruum debilem atq; tardum. si autem humida mollem reddit et spissum. si sicca asperꝫ atq; durum. Item diuersificatur propter variam corporis dispositionem. qꝛ in macillentis generaliter est pulsus fortior ⁊ viuacior q̄ in crassis. et hoc forte ꝓpter mīorem arterie per molem carneam occultatōnem vel propter maiorem caloris naturaꝰ qui habundat in macillentis intensionem quiquidē calor pulsum efficit fortiorē.

Item propter etatis diuersitatem. qꝛ pueri habent velociorem pulsum ad innati caloris refrigerationem. quia in talibus plꝰ abundat. Nam velocitatem facit magnitudo caloris. et debilitas virtutis que adtrahendum frigidum aerem semel nō sufficit vt supra dictum est.

Iuuenes vero propter abundantem ī eis virtutem pulsum habent fortem et velocē. Senes vero econuerso paruum/et tarduꝫ debilem et rarum. et hoc quia eorum complexio appropinquat frigiditati. vnde non est necesse multum attrahere aerem frigidum causa refrigerationis. Alie autem etates his affines secundum eam cui magis approximant pulsum similiorem sunt habentes. et hoc tam in masculis q̄ in feminis. Item propter temporis immutationem. nam ver propter temperantiam frigidam et calidam pulsum facit fortem. similiter et autumnus. omne enim temperamentum virtuti naturali adhibet incremētum. Estas vero que calidissima est debilē pulsum reddit et paruum propter nimiaꝫ pectoris vel pororum dilatationem: propter quam euanescit virtus et debilitatur. ⁊ ideo pulsus debilitati non sufficit vt magnus efficiatur. Hiems autez quia frigida est facit pulsum tardum: sed tamen multū fortem. tarditas autē hec prouenit ex hoc q̄ non oportet multum refrigerari. fortis autem est: quia calor naturalis ad interiora refugit corporis vnde virtutem et pulsum confortat quando non excedit. calor vero estiualis vtrūq; dissoluit. Item propter diuersorum climatum et regionum inhabitationem. quia in calida regione habitantes vt in ethyopia pulsum habent velocem quasi estiuum. Inhabitantes vero in frigida pulsum habent similem hiemali. Inhabitantes vero sub linea equinoctionali: pulsum habent mediocrem. sicut in tempore vernali et autumnali. Similiter aer calidus/frigidus: et siccus siue temperatus pulsum variat et immutat.

Item propter impregnationem. nam pregnantes in pulsu sunt mutabiles. quia in principio vsq; ad septimum mensem pulsum habent fortem: spissum: et velocem qꝛ calor. Fetus calorem augmentat naturalem. et vires mulieris vsq; ad hoc tempus sunt mediocres et fetus adhuc paruus. vnde parum nutrimenti abstrahit ab earū corporibus. et ideo est pulsus adhuc temperatus. In septimo vero mense fetus maioratur et ideo maius nutrimentum requiritur. vnde et natura grauatur et per consequēs pulsus debilitatur.

Item propter sōni et vigiliarum alteratō nem. quia tempore somni paruus esse solet et tardus. sed post somnuz fit fortis et magnus: quia tunc calor naturalis confortatur. verūtamen si somnus nimis prolongetur: pulsus rarescit et debilitatur

Item si quis a somno excitetur subito natura vel materia discutitur: et pulsꝰ velox/ spissus/tremens/et inordinatus subito inuenitur. sed cum quiescit iterum reuertit. in pristinum statum. Item propter laborē et corporis exercitationem que si fuerit tēperata pulsum facit magnum/fortem velocem/et spissum. qꝛ calor naturalis post huiusmodi excitatur. Si vero exercitium exiuerit temperamentum: accidit econtra. pulsus paruus/durus/tardus: et rarus. qꝛ in sic laborantibus virtus deficit: et calor naturalis dissoluitur: et pulsus per ꝯsequēs minoratur. Item propter balneoꝝ assuefactionem. nam in aqua calida balneant tēperate pulsum habent fortem magnum et spissum/et hoc propter nature ꝯfortatiōz. et propter superfluitatum humidaꝝ ꝯsūptionem. sed in nimis morantibus in aqua pulsus efficitur debilis remanet tamen sicut prius velocitas et spissitudo. Similiter balneantes in aqua frigida temperate pulsum habent fortem/et velocem et hoc hoc contingit propter caloris naturalis coadunationem et confortationem virtutis prouenientis ex temperamento exterioris infrigidationis. sed nimia mora in tali balneo pulsum debilitat et virtutem. et hoc contingit in macillentis plus q̄ in crassis propter frigiditatem ad interiora nimis subito et quasi sine obstaculo penetrantē et quasi precordia plus debito constringētem. Item propter cibi et potus variā sūptionem. cibus enim superfluus et indigestus pulsum debilitat. moderatus vero digestus ac per membra dispersus vel diffusus excitata virtute pulsum augmentat.

Similiter et potus moderatus et digestꝰ pulsum facit fortem/magnum et velocez. potus autem calidus pulsum facit velocez et spissum. frigiditas autem rarum et tardum. Item propter passionum anime variationem. nam ira facit pulsum et inducit velocem/fortem/spissum. leticia mediocrem. timor similiter pulsum efficit velocē et inordinatum et trementem. similiter et dolor. et sic de aliis contingit.

Hec autem dicta de anime et potentiarū eius proprietatibus/virtutibus et effectibus quantum spectat ad hoc opusculum dicta iaz sufficiant.

Nunc autem de proprietatibus humani corporis cuius anima actꝰ est et perfectio adiuuante dei gratia aliqua sunt dicēda.

Finit liber Tertius.

De qualitatibus et humoribus humani corporis.

Liber quartus Incipit.

E humani itaq; corpo-
ris et partiuz eiꝰ ꝓpri
etatibus tractaturi: ab
elemẽtaribuſ qualitati
bꝰ ⁊ humoribus ex qui
bꝰ ꝓſtat coꝛpus: eſt pri
mitus inchoandum.

Quatuoꝛ ſũt itaq; elemẽta ⁊ elemẽ
tares qualitates ex quibus conſti-
tuitur omne coꝛpus animatũ materialiter
precipue coꝛpuſ humanũ. quod inter oĩa e
lementa eſt nobiliſſimũ ⁊ nobiliſſime iter
omnia cõpoſita elemẽta oꝛdinatũ. vt puta
ꝓpꝛiũ anime rationalis oꝛganũ ipſius o
perationibus tam naturalibuſ q̃ volũtariis
deputatuz. Eſt itaq; coꝛpus hominis com
poſitũ ex quatoꝛ elementis. ſcz terra aqua
aere et igne. quoꝝ quodlibet habet propꝛi
as qualitates. Sũt aũt quatuoꝛ ꝓne ⁊ ꝓn
cipales. ſcz caliditas et frigiditas. ſiccitas
et humiditas: que dicuntur prime quia pri
mo labuntur ab elementis in elementata
Dicuntur etiam principales: qz ab eis oẽs
ſecundarii effectꝰ oꝛiuntur. Harũ qualita
tum due ſunt actiue ſcz caliditas et frigi
ditas. Alie vero due ſcz ſiccitas et humidi
ditas ſunt paſſiue. vnde ab iſtarum qualita
tum ꝓtualentia et dominio dicũtur ele
menta actiua vel paſſiua. Dicuntur autem
prime due principaliter actiue: non qz ille
tantum agant/qz paſſiue ſimiliter agunt.
nulla enim qualitas eſt otioſa in coꝛpoꝛe
ſed ideo dicũtur hec actiue qz per actionem
earum alie habent induci vel conſeruari.
Nam caliditas q̃q; humiditatem/quãdo
qz ſiccitatem inducit et cuſtodit. vt poteſt
videri in carne ſalſa. calor enim ſolus terre
ſtres partes diſſoluit et aquoſas et aereas
et ſic relaxando/molliendo/a calore indu
citur humiditas. Siccitatem autem indu
cit: quia calor agens in humiditatẽ primo
eam diſſoluit: et diſſolutam conſumit. et
ſic ſiccitas que ẽ lima caloꝛis inducitur et
etiam conſeruatur. Caliditas igitur eſt ele
mentaris qualitas ſumme actiua. q̃ patz
per eius effectum. dum enim agit in rẽ ali
quã primo eius partes diſſoluit. quibꝰ diſ
ſolutis res debilioꝛ efficitur/que per partiꝝ
cohereniam foꝛtioꝛ fuerat. et iõ actõi
rei agentis minus reſiſtit. Item caliditas ⁊
omnium generabilium artifex et cauſa ge
nerationis toclus principaliter effectiua.
Eſt autem duplex caliditas. ſ. ſolaris ſiue
celeſtis/ſcz generans. et hec eſt ſaluatiua ⁊
generatiua. vnde q̃q; generantur rane ex
celeſti caloꝛe in aere. Alia eſt elementaris
et generatiua. et hec eſt coꝛruptiua et con
ſumptiua. ſicut quãdo fit coadunatio fra
ctoꝝ radiorum in puncto alicuius coꝛpoꝛis
perſpicui. ſicut ſi fiat coadunatio radioꝝ i
ſpeculo poteſt incendi ſtupa ex reflexione
radioꝝ et comburi. Item inferioꝛ ẽ ad ſu
perioꝛa reductiua: faciendo enim motuz a
centro ad circũferentiã diſſoluit terꝛeſtria
in aquoſa: et aquoſa i aerea/et illa i ignea
et ſic inferioꝛa et media reducit in ſua ſu
perioꝛa. Item coꝝ que dure ſunt compacti
onis eſt remollitiua. Agendo enim i groſ
ſam ſubſtantiam eam diſſoluendo mollifi
cat. vt patet in meta lis caloꝛe liquefactis.
ſoluendo enim terꝛeſtria in aquoſa remol
lit. Item mollium et liquidioꝝ induratiã
vt patet in ouo igni appoſito. qz liquidio
ribus et ſubtilioꝛibus partibus reſolutis
terꝛeſtribus partibus remanentibus indu
reſcit. Item denſoꝛum eſt ſubtiliatiua.
Dum enim motum a centro ad circũferen
tiam habeat vi ſua rem in quã agit: diſſol
uit/et ſue actioni idoneam reddit. vñ cum
rem ad ſimplicitatez reducere laboꝛat. per
conſequens ſubtiliat. Nam ſubtilitas groſ
ſe rei ſubtilitas eſt que innaſcitur ꝓ mino
rem partium compactionem. vt patet ſi gla
cie que caloꝛe ſoluta ſubtiliatur. Item vir
tute ſua eſt deputatiua metalloꝝ et rubi
ginis ipſoꝝ conſumptiua. Nam agendo i
ſubſtantiam ipſius metalli ipſam diſſoluit
et ſi quid inuenit feculentie et rubiginis
ſeparat et conſumit. Si autem fuerit auz
omnino purum violentia quidem caloꝛis
diſſoluitur: ſed non conſumitur. vnde au
rum perfecte depuratum/quãuis per calo
rem diſſoluatur: non tamen in ſuo ponde
re minoratur. Item caliditas eſt accidẽta
liter coꝛruptiua. vt eſt videre quãdo caloꝛ
plus diſſoluit q̃ conſumat: ipſi humoꝛes
putrefiunt et coꝛrumpũtur. vt patet in cu
mulo frumenti aqua aſperſo vbi caloꝛ in-
cluſus aquã reſoluit in fumoſitatez. que i
cluſa et retenta grana remollit/et putrefa
cit/et coꝛrumpit. Item naturaliter eſt gra
uium alleuiatiua: dum enim humiditas ꝓ
caloꝛem reſoluta conſumitur. põdꝰ minoraꝛ
et ſic ſubſtantia rei leuiatur. Preterea ca
loꝛe agente in humiditatem fumus gene
ratur. qui fumus alleuiatur et depuratur.

et in spm̄.s.substantiam leuem et aeream mutatur .et rem in qua continetur reddit leuiorem. Hinc est ꝙ corpora animalium viuentium incomparabiliter sūt leuiora q̄ corpora mortuorum ꝓpter calorē et spiritum contentum in arteriis et in venis.
Sic enim corpora animantium sunt leuiora post prandium q̄ ante propter caloris confortationem:tamē accidentaliter ē caliditas aggrauatiua agendo enī in substantiam rei subtiliores et leuiores partes consumit/et remanentibus partibus grossioribus fit compactō.et per consequens aggrauatio.per pororum etiam apertionem ex vi caloris fit spirituū euaporatio.ex quoꝝ presentia corpus leuiatur/quibus euaporatis per ipsorum absentiam aggrauatur
Item caliditas est coloris rubri generatiua agens enim in materiam partes terrestres resoluit in aquosas.et illas in aereas et in igneas.vnde ex circūfusione ignearuz partium immutantium rei superficiem color igneus.s.rubeus generatur.sicut videtur ī rosis. Preterea dum per calorez calidi humores in corpore generantur ex coꝝ diffusione per corporis superficiem color rubeꝰ generatur. Item accidentaliter est discoloratiua.qꝛ per caliditatem poros aperientē exalant humores:et spiritus euanescūt ex quorum presentia fiebat coloratio eorum absentia color/discolor generatur.sicut est videre de rosa rubea que ex fumo sulphuris albescit. Item nimis intensa naturaliter est mortificatiua eo ꝙ dum vltimꝰ motus caloris agit in substantiam eam ad vltimū resoluit:et resoluendo in fine destruit et consumit. Item accidentaliter ē viuificatiua .quia per caliditatem prestantem motum cordi et spiritibus fit spirituū ī corpore restauratio ⁊ nutrimenti membrorū fit competens administratio.⁊ sic ꝑ consequens corpus regitur ⁊ viuificatur.
Recollige itaq; ex predictis ꝙ caliditas ē elementaris proprietas summe actiua penetratiua.summe mobilis ⁊ motiua.generata ex motu radioꝝ suiipsius multiplicatiua.sui communicatiua.illorum in quoꝝ substantiam agit in suam speciem transformatiua.illaruz que frigiditate mortua sūt et destructa viuificatiua et renouatiua.
(vt patet in radicibus et in plantis. q̄ hiemali frigore mortificate vernali calore reuiuiscūt)īferioꝝ ad superiora deductiua/attractiua:superfluoꝝ consumptiua.⁊ sordiū purgatiua.in materijs diuersis diuersoꝝ immo oppositoꝝ est effectuū productiua.et ideo nūc inuenitur rarefactiua ⁊ remollificatiua:liquefactiua:et aperitiua:et econuerso.nūc condensatiua et induratiua constructiua et opilatiua.nūc etiam saluatiua/nūc corruptiua et opilatiua.Est etiaz virtute propria saporꝝ immutatiua. nam acetosa et agrestia conuertit in dulcia(vt est videre in fructibus et in vuis)Per nimiam autem intensionem et excessu dulcia conuertit in amara et in salsa. nam ex calore intenso exurentem sanguinem:sanguis in coleram conuertitur.et per eundē aqua per fortem ebulitionem subtiliores partes aereas consumentem terrestribus manentibus in salis substantiam transmutatur.Est etiam caliditas crudoꝝ et indigestoꝝ maturatiua:et maturitatis in fructibus celerius perfectiua. vnde in regiōibus calidis fructus citiꝰ maturescūt q̄ ī frigidis ⁊ plus dulcescūt.Est etiam formarū et specierum potentia in materia latenter existentium ad actum eductiua.(vt patet in mineralibus) nam per caloris actionez aurum.es:argentū et cetere metallice species de lapidibus educuntur:et forma nobiliori vestiūtur. Per calorem etiā dissoluentem substantiā cinerū et depurantem cineres in vitrū conuertuntur. vnde patet ꝙ calor aeris et nature est minister.qꝛ mediante calore nobilissime species et formetam naturales q̄ artificiales de potentia ad actum educūtur.Est insuper caliditas impressa in aere plurimarum passionum(vt puta nubiū:choruscationum.fulguruz:imbrium:et hmōi)generatiua.nam vi sua actiua attractiua vapores varios:siccos ⁊ hūidos ad diuersa aeris interstitia eleuat quibus aggregatis et condensatis in nubes calor inclusus eas alterat ī varias species et transmutat:quas diuersimode tandem dissoluit.et dissolutas nūc in speciez niuis seu grandinis nūc in speciez pluuie seu imbris ad terras vndiq; circūspergit.
Est preter hec caliditas suoꝝ subiectoꝝ a centro ad circūferentiam eleuatiua.vt patet in elementis in q̄bꝰ dominant.s. in aere et in igne q̄ sūma distantia a centro terre elongat.hoc etiam patet in oleo qđ sēp superenatat.et in omnibꝰ alijs in q̄bꝰ naturaliter color vincit.Est insuper dispositionū siue qualitatū sui suiecti ostensiua. vt patet in corpore vbi dominat calor.
Nam vt dicit constan.li.i.ca.xi.corpus si fuerit calidum erit caro multa ꝑinguedo

pauca color rubeꝰ pili multi nigri vel rubei. tactus: calidus: intellectus bonus bo mo multū facūdꝰ multū mobilis: audax: iracūdꝰ: amans: et libidinosus et multum appetens: et cito digerens aspere vocis ve recūdꝰ: fortis: et velocis pulsus. Hec et multa alia ponit constan. signa q̄ corporis sūt iudicia. Et hec de calore dicta sufficiāt

Frigiditas est elementaris qualitas quedam actiua proprietas debilior in actione q̄ caliditas. Ipsi⁹ enim est moueri a circūferentia ad centrū. et ideo partes subiecti in quod agit facit sibi vicini⁹ adherere. ⁊ ideo tardius et difficilius perficit in ipso effectum suum q̄uis etiam naturaliter habeat ī frigidare: tamen accidentaliter calefacit. vñ mus in hieme q̄ ex frigiditate constringente poros corporis calide fumositates interioza petunt et non habentes libez exitus (quia intus sunt retente) se occultant ⁊ calefaciunt. vnde exterior frigiditas intꝰ accidentaliter calefacit. Item frigiditas ē cōdensatiua. qz frigiditate motum faciēte ad centrū pars parti vicinius coheret. partes enim prius erant per interpositionem humiditatis separate a centro seiūcte: ꝫ cōdensata humiditate ad centrū ꝓstringūtur Item quāuis reducendo partes ad cētrū sit naturaliter con ūctiua tamen accidēta liter dissolutiua ⁊ partiū disiunctiua. sicut patet in cerebro frigiditate aliqua cōpressa vi compressionis humiditas in eo contenta exprimitur/dilabitur. et per diuersa cerebri emūctoria dispartit. vt patet ī patientibus catarzum ex causa frigida. Item naturaliter ingrossatiua. qz dum p actionem frigiditatis partes parzibus vicinius coadherent totum grossius efficitur.

Preterea partes ignee per frigiditatē cōprimentem condensantur in aereas/aeree in aqueas. et aquee in terzestres et sic tota grossior efficitur. Est tamen frigiditas accidentaliter subtiliatiua. quia q̄nq; per frigiditatem constringentem multa fit humiditatis oppresse eductio. que humiditas contenta in poris substantiam ingrossabat ex hoc q̄ illius humiditatis fit eductio consequitur accidentaliꝫ substantie subtiliatio sicut patet in pelle lota et expressa.

Item quāuis ex constrictione partiuz ⁊ ex virtute cōprimente facta euacuatione spirituum sit frigiditas naturaliter grauatiua accidentaliter tamen leuigat. qz facta eductione humiditatis que aggrauabat totiꝰ substantie sit alleuiatio. Item frigiditas tēperata est vite ⁊ rei conseruatiua. qz dum p frigiditatem humiditas condensatur. vnō sicut paulatim humiditas per poros resoluitur. ita resoluta paulatim consumit. ⁊ sic ne calor dissoluat substantiam rei impedit et res ne feteat frigiditatis beneficio custoditur. vnde in locis frigidis et antrosis cadauera paulatim sine fetore frigiditate resistente consumūtur. claudūtur etiam pori frigiditate constringente. vnō vapores putridi ne exalent exterius ad interiora reprimuntur. Frigiditas tamen accidentaliter corruptiua est et destructiua nam dū vigilio ex frigiditate in subiecto impedit tūc impedita caloris naturalis actione debita corrupti humores generantur. ex quibus sequitur corporis corruptio: dum corrupti humores corpori incorporantur. ⁊ hoc ē videre in vulneribus quibus frigida nimis apposita poros restringunt. vnde recētes fumositates interius carnem remoliūt: et eam corrodentes vel corrūpentes putrefaciunt. Item naturaliter est discoloratiua sicut videtur q̄ in hieme calor corporis vt cordis fugiens suum contrarium humorē et spiritum ad interiora secū reducit ⁊ sic exteriorem cutis superficiem calore depauperatam discoloratam facit. vt prz ī labijs et in genis. verūtamen accidentaliter est colozatiua. qz per frigiditatem fit poz cōstrictio/et spirituum ac humoz retentio. quorum presentia fit superficialiter cutis coloratio. Item frigiditas nimis intensa ēnaturaliter mortificatiua. qz dum per eaz nimia fit constrictio in corde: spiritus deficiunt omnio. et sic corde mortificato (a quo procedit aliorum viuificatio) sequitur ⁊ illorum necessaria mortificatio. qz ex frigiditate nimis dominante calor debilis extinguitur. et sic vitalis spiritus non habēs fomentum suffocatur. Accidentaliter tñ est frigiditas viuificatiua. sicut est videre in quibusdam que ex arboribus pereā tur que vice fructuum tanquā quedam tuberositates ex arbore nascuntur. sed q̄diu sunt in arbore nullatenus viuificantur. et hoc contingit vel accidit (sicut dicit cōmē. super librum vegetabilium) propter porositatem ligni et fumositatem a cortice exalantem: sed quando ille tuberositates ruptis tenaculis in aquam cadunt: frigiditate poros exterius constringente/fumositates interius retinentur que cōcul tate atin uicē

depurãtur ac subtiliãtur et duz interiꝰ detinentur in spiritũ cõuertunt ex cuiꝰ multiplicatione ꝛ diffusione ꝑ singulas ptes ille tuberositates viuificãt ꝛ postea in quandã aliũ speciẽ transformãtur. ꝙquidẽ ab aliis animibus in natura ꝛ cõplexione multũ sunt diuerse parũ enim habent de carne et minus de sanguine. et ideo ad esuz nõ sũt apte. vt dicit idem commen. materiã tamẽ diuine laudis considerantibꝰ administrãt illos enim spiritualiter representant quos per lignum crucis diuinus spiritus ĩ aqua baptismatis generat: in quibus carnis ꝛ sãguis desideria non habundant: qui viuificati spiritu puolare ad celestia totis viribꝰ desiderant et aspirant. sed de hoc alias.

Item frigiditas mater est albedinis ꝛ pallozis sicut caliditas mater est nigredinis ꝛ ruboris. vnde in calidis regiõibus ñascũtur nigri homines et fusci sicut apud mauros. in frigidis vero nascuntur albi. sicut apud sclauos vt d. anſto. in li. de celo ꝛ mũdo. et assignat ratiõnem. qz ex dominio frigiditatis in frigidis regionibus matrices mulierum ad talem fetum disponũtur. vnde procreant albos filios secundum cutẽ et longos et molles ac flauos et laxos crines habentes. Econtrario autem est in calidis regionibus vbi pariunt filios nigros crispos et paucos habentes crines. vt ptz in ethyopibus. Est igitur frigiditas in sui dominio in subiecto suo manifestatiua Nam in illis corporibus vbi dominantur est color albus/capillus mollis. et laxus. ĩtellectus durus et obliuiosus/appetitꝰ paruus et somnus multus/incessus grauis et tardus (vt di. constan. li. i. c. xvij.) Hec autem non simpliciter sunt intelligenda sẽp in omni frigido inesse necessario sed in cõparatione ad caliditatis dominantis complexionem/et in proportione regionis calide ad frigidam regionez talia auctores retulerunt et in suis scriptis posteris reliquerunt. Hec autem de proprietatibus frigiditatis dicta sufficiant ad presens: quia alie patent per oppositum eorum que dicta sũt superius de calore.

QJccitas est quedam elementaris ꝓprietas passiua qualitas quã nunc caliditas nunc frigiditas introducit plus tamen se habet ad calorez ꝙ ad frigiditatem. cum siccitas sit lima caloris. Dicitur autem siccitas quasi sine succo id ẽ humore. qz humor et siccitas opponuntur cuius effectus principalis ẽ desiccare sicut hũiditas ẽ humectare. Secũdarior autem effectus habet multos sicut ẽ ispissare: exasperare: motum retardare: cõsumere: destruere: mortificare. proprietas itaq; illa que habet desiccare principaliter ptes humidas a circũferentia ad centrum retrahit: et ne interminabiliter fluxibilitate substantie sue res humida se diffundat quasi obicem se opponit. hinc videmus ꝙ in littoribus maris harene siccitas terminum ponit mari et vbi dominatur terze naturalis siccitas fluxibiles maris impetus vlterius procedere non permittit. sicut expresse dicit grego. super Job. xxxviij. quis posuit mari terminum. ꝛc. dicit Jero. sup Jere. v Idem ibi. Posuit harenaz terminũ mari ꝛc. Idem enim expressius ponit phũs.

Siccitas igitur que non perfecte terminatur in proprio centro est qualitatis humorose in se male terminabilis: terminatiua ꝛ sue interminabilitatis finis immobilis ꝓput patet ad sensum et sue fluxibilitatis repercussiua est ĩ parte. vel totaliter in extremitatibus consumptiua. Est itaq; siccitas humiditati contraria tam in effectu ꝙ in natura: Accidentaliter tamen potest esse aliquãdo humectionis inductiua. nam cuz sit lima caloris excitat et intendit caloris motum siue actum qui excitatꝰ dissoluit actualem vel potencialẽ quã inuenit hũiditatem. que quidem dissoluta et diffusa ꝑ membra humiditatem elicit seu humorem Siccitas etiam quãdo dominatur qz habet motum ad centruz membra coartat et constringit. et sic per constrictionem educitur humiditas que prius fuit per corpus diffusa. vnde videtur corpus humectari ꝙ prius siccum fuit. Sic etiam videmꝰ ĩ mõtibus siccis herbas specialiter humidas ꝓ creari sicut est herba que dicitur crassula: cinibolaria/vermicularia ꝛc. nec hoc ẽ mirum. nam siccitas que naturaliter intẽdit conseruare montem in sua siccitate/ꝛ hoc per suum simile (scz per siccum) vi actiua ad sui nutrimentum attrahit siccum. hũiduz vero abhorrens et fugiens tanꝙ suũ contrarium de se repellit vsq; ad radices herbarum que/in superficie montis tanꝙ sup flue ab interiori montis substantia sũt rejecte. vnde humorem sic reiectum radices attrahunt et inde nutriuntur herbe et humide et casse fiunt Eadez videtur rõ commen. super li. methe. vbi dicit ꝙ fontes et flumina nascuntur de montibus qz cũ sint montes cauernosi et spongiosi et pluzimũ

etiam contineant calidi: fit a montib⁹ magna attractio: et ratione vacui et etiam ratione calidi aeris intercluſi. qō igitur attrahitur ſimile monti in ſiccitate ſibi incozporatur. qō vero diſſimile eſt (vtpote ī humiditate) repellitur et aggzegatur in vnū locum qō tandem expellitur et fozas per capita fontium ad flumina perficienda continue deriuatur. Siccitas igitur ē attractiua ſibi neceſſarioz et ſibi quidem ſimiliuz eſt incozporatiua. ſuperfluoz vero aut ſibi diſſimilium expulſiua. Item ſiccitas ē naturaliter attenuatiua. qz ſiccitas conſumit humiditatem quam inuenit ī ſubiecto qua conſumpta ſequitur extenuatio. Item ſiccitas eſt ſubſtantie induratia qz ꝑſumēdo humiditatem in materia efficit ipſam duram. ſicut in luto eſt videre: qō ſiccatuz durum efficitur. Item ſiccitate agente ī rem ſubtilem: vt in aeream ſubſtantiam ſiue aqueam ſubtilioz efficitur et rarioz ſicut videmus ꝙ flante bozea aer deſiccatur et rareſcit et ſubtiliatur. Item accidētaliter poteſt eſſe remollitiua. quādo enim ſiccitas conſumit humiditatem que partium ē cōglutinatio: ſequitur per conſequens partium ſeparatio et molliſicatio. ſicut ē videre in ligno vetuſtiſſimo cuius humiditate ꝑ ſiccitatem conſumpta: ſic molle redditur: et in puluerem mollem tactui cedentez redigitur. Itez naturaliter eſt aſperatiua. nā agens in ſubiectam humiditatem quā inuenit ꝑſumit in ſuperficie. et quam non pōt conſumere indurat. ⁊ ita inducitur quedā in ſuperficie inequalitas ex vacuitate depreſſa et duricie eleuata et qua fit aſperitas q̄ nihil aliud eſt ꝙ inequalitaſ ſecundū durū corpus accidentaliter tamē qñq; lenificat ſicut quando ex ſiccitate acuitur calor: qui ſuo accidente diſſoluit humozes: qui diſſoluti et per aliam arteriam diſtillantes eam leniunt et humectant. Item ſiccitas ē motus tardatiua nam per dominium ſiccitaſ nimie partes aeree et aquoſe in terreſtres inſpiſſantur. et ſic ſubſtantia groſſioz effecta et grauior tardioz eſt ad motum. per niminam enim ſiccitatem ſpūs exinaniuntur: quozum multitudine corpus mouebaſ velotius. vnde eozum facta diminutione per ſiccitatem: mouetur difficilius. Tamē eſt ſiccitas aliquādo accidentaliter motus adiuuatiua. qr ſiccitas faciens motum ad cētrum: equaliter ducit circūferentie partes ad medium et fit poztum circūflexio equaliter et rotūdatio. vnde qz rotundum non habet angulos in quibus poſſit impediri volubilitate ſua mobili⁹ redditur. Preterea ſiccitas conſumendo humidas ſuperfluitates ſpūs ſubtiliat et depurat et velociores reddit eos. nam ſi a ſupfluitate debet depurari quibus corp⁹ grauabaſ ad motū habilitat corpus ipſum. Item naturaliter eſt conſumptiua. qz ꝓ hoc qō conſumit humozes: corpus euacuat/et a ſuo nutrimento depauperat et neceſſario inanitur.
Item naturaliter eſt deſtructiua qz dū humiditatem ſubſtantialem que materialiter ſubiectum nutrit et partes rei copulat pariter deſtruit et conſumit: cauſa eſt quare res animata vel inanimata deſtruitur ⁊ diſſoluitur. Item animata cozporata ſpūaliter deſtruit: quia ſpūs naturales qui cōſtant ex fumo humido diſſoluit quando illam humiditatem conſumit. vnde deficiēte materia et ſpū corpus neceſſario mozti ficatur. vnde peſſima eſt qualitas et mozti ficatiua dum excedit. Viuificat tamen accidentaliter. nam humozes quādoq; reumatiſantes ad ſpiritualia et meatus ſpiritus opilantes qui parati ſūt ſuperinducere ſuffocationem: ſiccitas ſuperueniens vel medicina ſicca agens in illos humozes conſumit eos/et ſpirituum vias aperit. vnde reꝙ quaſi ꝓius moztue ſequitur viuificatio.
Quāuis igitur ſiccitas ſit neceſſaria l omni cozpoze elementato ad ſuperfluitaſ humide conſumptionem/et ipſius humiditatis coartationem inſuper ad ipſius calozis remiſſi exercitationem mortifera tamē eſt qualitas ⁊ peſſima quādo debitā excedit l cozporibus ꝓpoztionem. Nam peſſimaſ infirmitates ſolet in cozporibus iuducere ac nociuas. vt ptiſim et ethicaz ⁊ hmōi quibus vix poteſt medicine beneficio ſubueniri. Inſuper per nutrimentalis humoꝝ cōſumptionem cozpus excecat et exſiccat cutis ſuperficiem cōtrahit ⁊ cozrugat: ſenīū accelerat: cozpus ſupficialiter diſcoloꝛat et deſozmat. ſitim immoderatā puocat: arterias exaſperat et vocem impedit et rareſacit caput a capillis ſpoliat et decaluat: articulos manuum et pedū ꝓtrahit ⁊ ſcurvat. vt eſt videre in lepzoſis. Sed hec dicta de ſiccitatis effectibus nunc ſufficiant.

Humiditas eſt elementaris paſſiua qualitas actiuarum qualitatū impreſſionibus obediens ⁊ ſubdita: actionum caliditatis et frigiditatū ſuſceptiua. Eſt autez humiditas oīm corpoꝛ

et precipue alatoruz nutritiua augmentatiua ꝛ conseruatiua deperditorum i corpe restauratiua.nam humore ꝛ calore omnia generantur.vt dicit phūs:et generata nutriuntur.vt est videre in radicib⁹ et i seminibus.Nam granum terre ꝓmissum prio oportet pfundi humiditate aquea et aerea et per inclusum calorem naturalem rarificari et dilatari:et tandem actione caloris humiditas resoluta grossiorem sui partem et terrestriorem terre inferius transmittit. quā quidem terra in suis recipit viscenbus ꝛ calore incluso coagulat et in radicis substantiam per ꝓmixtionem humidi et sicci conuertit.humiditas autem illa radicalis derelicta et in radicem sic procreata humorem quez inuenit in terra sibi similē ratōe similitudinis et in via attractiua intercluſi caloris sibi attrahit:ꝛ attractum(quantum sibi sufficit)in sui nutrimentuz conuertit qđ autem sibi non est necessarium:p calorem illam humiditatem dissoluentē ꝛ subtiliantem ipsam superi⁹ transmittit.ꝛ primo in substantiam germinis deinde i substantiam stipitis: vltio in substantiā floris/fructus/frondis:sic trāsmissam coagulat et conuertit.Quia igitur būiditas omnium illorum qui vegetantur nutrimētuz est et materia:manifestum est ꝙ omniū vegetabilium est nutritiua:et per sui diffusionem et incorporationem in latum et i longum/in altum et in spissum augmentatiua Item humiditas deperditoꝝ in corpibus vegetabilibus et animatis est restauratiua nam per calorem agentem continue itrinsecus et extrinsecus corpora consumūtur et cito perirent nisi per restauratiōnem būidi reparentur et ideo necessaria fuit cōtinua humiditatis attractio:vt cōtinua fieret deperditi reparatio/et per consequens subiecti restauratio vel conseruatio. Est ꝓterea humiditas infimorum conseruatiua.nā ex aggregatione radiorum continua i aere ꝛ in terra tanta fieret caloris generatio:ꝛ sic citatis inductio ꝙ aer inflammaretur:ꝛ terre superficies cōbureret:nisi virtus caloris actiua p aeris et aque humiditatez actionem eius resistentez ꝓportione debita ad temperiem reduceret.ꝛ ideo(vt dicit macro) Opposuit deus fōti caloris fontem totius humiditatis vt per humoris presentiā caloꝝ oppositam eius violentia reprimeretur et sic mundi machina ineſſe debito conseruaretur:alioquin a caloꝛe nimio subito solueretur.Item humiditas est partium terre coniunctiua.tante enim siccitatis est terra ꝙ nisi humiditate aque humectaretur: quelibet eius particula ab alia dissolueretur.et ideo fecit natura spongiosi montes et terram cauernosam in multis locis et porosam vt sic fieret rōne vacui aeris et aque fortis attractio ad adiuuandum siccitatis mitigationem et partium terre separabilium vnionem .Vnde qđ facit sanguis curzens per venas in corpore idem facit humiditas in venis terre. rigat enim terre siccitatem et eam disponit ꝛ habilitat ad fecunditatem.Habet aūt humiditas quasdam proprietates et effectꝰ primas et naturales.quasdam vero secundarias et quodāmodo casuales.sicut et alie qualitates.Est enim humiditas naturaliter labilis et fluxibilis male in se terminabilis sed tamen sistitur termino alieno(vt dicit phūs.)A centro enim ad circūferentiā est motiua.vnde et se diffundendo subiectum suum totaliter defluendo dissolueret:si ei aliquid non obsisteret qđ eius fluxibilitatem p reductionem partium ad centrū terminaret.vnde videmus fluctus maris per barene siccitatem in maris littorib⁹ a suo confluxu compesci ꝛ in se quodāmodo reuocari.Item naturaliter mollitiua ē.partes enim materie duras et compactas per sui subtractionem et diffusionem relaxat ꝛ rarificat et remollit.Est tamen induratiua accidentaliter sicut videmus in gibbis et etiam in apostematibus quibusdam i quibus confluunt humores frigidi et ex frigiditate partes humidas ad centrum repercutiente et condensante indurantur/ꝛ in scirosim id est duritiam sepius commutātur Idem etiam contigit ex nimio caloꝛe partes liquidiores consumente quibus ꝓsumptis partes grossiores coniunguntur piter et indurantur.Item naturaliter est mūdificatiua.nā sua remollicione ꝛ partium p quas diffunditur abinuicez laxatione ptes sordidas diuidit et diuisas lubrificādo remouet et absterget .vt patz maxime i ipsa aqua que substāntialiter humectat et maxie est sordium purgatiua.et hoc maxie si substantiali humiditati caliditas cooperetur. vt patet in tritico et furfure in radice blonie et etiam in sapore et in medulla fabe ꝛ in consimilibus que omnia sordes faciei ꝛ totius corporis mundificant ꝛ depurant . Item qz de se motum hz a centro siue medio ad extrema:cum ille motus ex se nō sit fortis multū:iz respectu caloris sit obtusus

Est siquidem sui in latum principaliter diffusiua. i altum vero sine calore nō est multum quantum est de se extensiua. sed qñq̄ calor in ipsa dominatur: et in ipsam obediente materia humida operatur. tunc in omnem partem (sed maxime in altum ⁊ lōgū vi caloris sursum eleuante et vsq̄ ad extremitates diffundente) erigitur et protelat. Corpora vero in quibus predominatur calor et humor temperatus naturaliter ⁊ generaliter sunt altiora et longiora et etiam graciliora p̄ illa in quibus existente humiditate multa et dominante calore paruo ⁊ remissius operante causa contraria inueniti tur et ideo homines calidi et colerici obediente humore substantiali caloris actiōi sunt aliis scilicet flegmaticis longiores ⁊ i omnibus extremitatibus corporis (aliis partibus et circūstantiis p̄currentibus) hinc inde equaliter in gracilitate ⁊ longitudie aptiores. vbi autem est calor multus et hūor multus non tamen actioni ignee virtutis superfluus aut diminutus: sed congruus ⁊ mensuratus: corpora in omni dimensione fiunt magna/lata/et longa. Alta eni sunt propter calorem subtiliores partes humiditatis ad summitatem deferentem. Lata autem fiunt et spissa propter virtutem caloris partes grossiores humiditatis ad singulas partes inferiores secūdū sui exigentiam vndiq̄ diffundentem: et partem parti secundum congruentiam nature adunantem. Item humiditas est naturaliter lenificatiua. nam sui circūfusione per extrema rei omnes partes vacuas replēdo ad equalitatem perducit et sic rei superficiem complanando ⁊ adequando eam leuem facit. Accidentaliter tamen quādoq̄ exasperat. sicut quando aliquo casu simul calidi ⁊ frigidi humores ad aliquem locum cōfluunt et concurrunt calidi quidem in communi superficiem rei eleuant: frigidi quoq̄ deprimunt. ⁊ sic ex contrariis humoribus cōtrarietas ⁊ inequalitas asperitate quadā corporis in superficie generatur. Item humiditas si fuerit secundum nature exigentiaz in corpe cōmensurata: omnium actionum anime et corporis est adiuuatiua. Naz ex humoribus spūs regitiui generantur ⁊ i esse conseruantur. spiritus quoq̄ virtutes suos effectus in singulis organis corporis sensitiuis et motiuis p̄ humoz ministeriū operantur. vt patet in virtute visiua: q̄ mediante humore cristallino visum in oculo operatur. similiter virtus gustatiua nunq̄ sine humore saliuali iter sapores discernere arbitratur et sic de aliis. Nam humiditate substantiali destructa in corpore vel corrupta: tota anime actio pariter erit ipedita. Si enim fuerit in toto corpore vel in aliqua parte corporis superfluitas hūida sic abundans q̄ non possit regi a natura: principium est et materia putrefactionis / et generat in corpore grauissimas passiones vt patet in apoplexia in qua superflua humiditas sic occupat omnes ventriculos cerebri q̄ non permittit per neruos sēsibiles spiritum animalem ad sensificandum corpus et mouendum deferentes animam in corpore suas peragere actiones immo aufert corpori subito sensum atq̄ motum et tandem includit suffocationem atq̄ mortē sicut dicit galie. in cōmē. sup amphoriſ. exponens illud verbum hypocratis. Soluere apoplexiam fortem impossibile est debilem vero non facile ⁊c. Flegmatica ei humiditas occupans totam cerebri regionez opilat meatus neruorum. vnde nō potest deferri spūs animalis ad inferiora immo intercluditur anhelitus et vita finitur.

Hec autem humiditas peccat q̄ñq̄ in quātitate quādoq̄ in qualitate. et hec aliq̄do a causa intrinseca aliquādo ab extrinseca a causa intrinseca sicut a mala complexione quando nociua humiditas radicatur i mēbris et non potest a calore naturali dissolui ⁊ consumi nec a sua malicia immutari talis itaq̄ humiditas in diuersis locis corporis diuersas inducit infirmitates. vt pz in epilepsia quādo procedit ex vitio capitis et in hydropisi quando ex mala complexione generatur epatis. Item a causa extrinseca sicut a rebus que iobā. et gali. vocant res non naturales quales sunt aer/cibus/⁊ potus. somnus et vigilie. manitio et repletio. exercitium atq̄ quies. Hec enim omia si fuerint assumpta secundum exigentiam nature humiditatem substantialem generant ac conseruant et p̄ditā reparāt et restaurant. Si vero contrario modo sumpta fuerint contrariuz effectum habent. nā humiditatem innaturalem generāt ⁊ augmentant et naturalem corrūpunt/alterāt: et immutant. vt patet. Naz vt dicit galie. in amphoriſ. hypocratis particula. iij. sup locum illum. Immutationes tempoz maxime generāt morbos ⁊c. Tempa (inquit) anni non sunt causa morbi: sed mutationes complexionis ipsius temporis quādo scz complexio aeris que deberet cōgruere tpi

in oppositam commutatur. sicut quando complexio veris deberet esse calida et humida efficitur sicut in autumno frigida atq; sicca et econuerso. et sic de alijs. Naz si fuerit vernalis generaliter frigidus et siccus: et precesserit aer ī hieme quasi verna s. calid⁹ et hūid⁹: necesse ē mltos ve egrotare ⁊ etiā mulieres parituras occasiōe facili obortire. et hec est ratio galie. quā assignat. qr ex frigiditate et caliditate hiemis precedentis multa fiebat humiditatis ī corporibus generatio et flegmatis coadunatio. Aer vero in initio veris si fuerit frigidus et siccus claudit poros et non sinit fumos exalare. vñ retēto calore: dissoluit hūiditatem illam supfluam in hieme generatam. et cum calor sit debilis et non possit eam pfecte digerere nec ex toto cōsumere transmittit eam sit indigestam nunc ad superiora membra et nunc ad inferiora vbi coadunata sic causa est diuersarum passionum. vt si ascendat ad caput potest eē causa reumatis et catarri. si vero ad intestina et fuerit flegma salsum mortificando intestina inducit dissenteriam et sic de alijs. Illa eadem ratio potest esse aborsus ī mulieribus. qr humiditas illa defluens ad matricem aggrauat illam et remolliendo retinacula fetus ac relaxando est causa abortiendi. Aliam autē causā ibi assignat auicē. Et sic de alijs passionibus aereis et tēpis intelligendum est ꝙ mutant hūiditatī qualitatem vel calore immoderato nimis dissoluendo vel nimis consumendo siue calore remissiuo superfluitates eius non euacuando. et sic intelligendum est de aere nimis frigido poros claudente: humoresq; plus debito constringēte. Sed de aere frigido ad presens hec dicta sufficiant.

De cibo vero et potu patet. Nam per debiti nutrimenti cibi scilz ⁊ potus subtractionem humiditas subtrahitur: et calor inducta siccitate intēsior efficitur non inueniēs in quid agat ad substantialem humiditatem se conuertit ī quam agendo ipsam nimis attenuat vl' cōsumit. Et econtrario si cibus vel potus fuerit immoderatus humiditas nimis intēditur/et calor naturalis debilitatur. qr nō sufficit ad digerendum facit tamen calor quod potest. Nam aliquid resoluit ex illo superfluo cibo sumpto. Illud autē resolutum cum sit fumositas grossa et indigesta petit cerebrum et percutiens eius mirigas seu tuniculas grauiter eas ledit et aliq̄do emigraneam vel aliam capitis passionem pessimam excitat et inducit. Aliquādo etiam radices neruorum sensibilium fumositas maliciosa tāgit: et suo acumine siue fumositate ad intima ipsorum neruoꝝ penetrans spiritum animalem ibi existentē impedit atq; ledit. vnde et substantiam ⁊ rōnis vsum perturbat. et linguam ratōis interpretem titubando contrahit ⁊ peruertit vt patet in ebrijs. Motum etiam volūtarium sepius retardat vel penitus destruit. vt patet ī tremulis et in paraliticis (nec mirum) Nam virtus corporis regitiua q̄ sita est in neruis et musculis quando neruū siue membrum qd̄ sic est depressum regere et erigere satagit et intendit: sed preualēs ille acutus fumus ⁊ resistens virtutem naturalem vincere cupiens membꝝ deorsuz deprimere nititur et contendit. Vñ ex isto duplici motu contrario (vno. s.) eleuante et alio deprimente membrorum tremor sepius generatur: ⁊ tandem victa totaliter virtute regitiua mors vel palisis in talib⁹ dominatur. ⁊ ideo optimum est consilium sapientis qui dicit. Ne te effūdas (inquit) super omnem escam. quia in multis escis ī firmitas grauis ⁊c. Item idem malum generat in corpore somnus immoderatus. Nam in somno remittuntur virtutes ⁊ actiones ammales et interius naturales intenduntur. vnde clausis poris forinsecus calor intrinsecus confortatus multos humores attrahit. quos quidez nec degerere potest nec consumere. ⁊ tunc preualēte tanta superfluitate quam non potest natura regere sequitur necessario mors et suffocatio. sicut est videre sepius in dormientib⁹ post acceptam medicinam/et etiam in minutis. In vigilantibus autem nimis causa contraria operatur in quibus nimia fit et humorum et spirituum ꝯsumptō vnde et mors iterum comminatur. Item eadez ratio suffocationis est in nimis repletis et eadem ratio defectionis est in ieiunātibus supra vires et nimium inanitis. Item qui nimis se exercitant per nimiam caloris intensionem humores nimis consumentē se destruunt et consumunt. In nimis vero quiescentibus causa est contraria. quia in ipsis magna est ⁊ immoderata humiditatī attractio et nulla superfluitatis euaporatō nec spirituum subtiliatio. ⁊ ideo necessario

humiditas superflua disponitur ad putre factionem et corruptionem. Istis et aliis modis infinitis qualitates elementares in suis naturalibus effectibus impediuntur. sicut patet in rationibus supradictis quas de verbis constan. pitagori. ⁊ gali. i cōmē. amphoris. hypocratis et epidimiarum succincte copilauimus: vnde de his supersedeamus. et ideo ad describendas proprietates humorum que ex his qualitatibus cōponuntur: manus apponimus ex quib⁹ cōstituitur omne corpus qđ spū sensibili vel rationabili animatur.

Est igitur humor quedam substātia actualiter liquida ex ꝯiunctōne elementarium qualitatum ꝑ digestionem in animalis corpore generata apta membra nutrire et eoꝝ actiones īformare naturaliter vel accidētaliter īpedire Nā humor est corporum sensibilium materiale principium et primum ac principiū rōne nutrimenti in suis peragendis actionibus iuuamentum. Sunt āt humores vt dicit constā. vocati elementoruz filij eo ꝙ vnusquisq; eorum ex eoruz originaliter cōstet qualitate. Sunt autem quatuor hūores. s. sanguis flegma: colera: et melācolia quiquidem respectu membrorum dicūtur simplices q̄uis respectu elemētorū quoꝝ sunt filij compositi inueniantur. Hi quatuor humores in quantitate et qualitate e qualitatem proportione debita obseruantes: omnia corpora sanguinem habentia ꝑficiunt/et nutriunt ac custodiunt in debita consistentia sanitatis. sicut econtrario ex eorum inequalitate siue infectione infirmitatem generant et inducunt. Fuerunt aūt hi quatuor necessarij humores ad corpis ꝯstitutionem ad ipsius regimen et conseruationem ad cōtinētie deperditoꝝ in corpore restaurationem (sicut dicit galie. sup amphoris.) Corpus enim subiacet fluxui (vt patet in sudoribus et in sputis: et hui⁹ alterationis scz de frigiditate in caliditatē et econuerso. et corrupitioni que ex fluxibilitate nimia sequitur et ex alteratione diuturna. vt ergo qđ per fluxum in corpore deperditur: reparetur et mala alteratō in bonam transmutetur: ⁊ per consequēs corruptioni aliqualiter obuietur: necessaria fuit quatuor humorum presentia: vt corpus animale in vigore ipsis mediantibus incolume conseruetur. Horum autem humoꝝ generatio sic habet fieri. recepto enī cibo ī loco decoctōnis primo. s. in stomacho subtilior eius pars et liquidior que a phisicis ptismaria vocatur per quasdam venas ad epar trahitur et ibi per caloris naturalis actionem in quatuor humores transmutatur. quorum generatio in epate simpliciter incipit sed non simpliciter finitur. Primo enim caloris actio qđ frigidum est et hūidum in naturam flegmatis conuertit. Secundo qđ calidum et humidum est ī naturam sanguinis transit. qđ vero calidum ē et siccum: naturam colere constringit. sed quod frigidū et siccum: in substantiaz melancolie se componit. talis igitur ē ꝓcessus Primo siquidem generatur flegma tanq̄ humor semicoctus. Secundo sanguis cui⁹ decoctio est perfecta. Tertio colera cuius decoctio temperamentuz excedit. Vltima etiam melancolia quasi pars terrestrior et aliorum fex in esse procedit. Vnde tal ordo (vt dicit auice.) ꝙ elemētorum recta et reciproca est generatio. quia de aere fit ignis et econuerso. Humorum autem generatio quedam est recta sed non reciproca. de flegmate enim per decoctionem fit sanguis sed non econuerso. Similiter de sanguine fit colera per calorem intensū siccātem humorem et subtiliantem sed ñ econuerso: simili modo per adustionem ex colera fit melancolia et non econuerso. Sic ei accidit in generatione humorum sicut accidit in generatione vini ex musto (vt dicit constan) nam feruente musto generat quedam spuma superficiem petens: et quedaz substantia terrea ad fundum descendens Et alia est causa ꝑm cuius augmentum vinum est in substātia magis debile et minus calidum. et quāto magis antiquatur tanto magis fit calidum propter huius aquositatis resolutionez quāta est vini puritas: tanto potior est completa. Sic ī humoribus est pars leuitate sua superiora petens/scilz colera. alia velut fex deorsum tēdens/scz melancolia. alia vero in cruditate manens. s. flegma. quarta vero est sanguis in sua puritate permanens a ceteris humoribus depuratus. nullus tamen sanguis est ita purus quin aliis humorib⁹ sit permixtus vnde ex eorum cōmixtione speciez variat et colorem. naz per admixtionē colere apparet rufus. a melancolia niger: a flegmate aquosus et spumosus ⁊c.

Sanguis (vt di Isi.) a greco nomen sumpsit. eo ꝙ substentat vigeat/et iuuat. i. vitam confirmat

nam sanctire confirmare est. Dicitur autē sanguis dum est in corpore. effusus verodicitur cruor eo ꝙ effusus currendo corruat Alij autem vocant sanguinem quasi suauem. eo ꝙ gustu et tactu sit suauis. nō em̄ est sanguis purus et integer nisi in iuuenibus. Nā dicunt phisici sanguinem minui per etatem: vnde et in senibus tremor ē ex defectu. ꝓprie autem sanguis anime possessio est. Inde genas lacerare in luctu mulieribus mos est. vnde etiam purpuree vestes et purpurei flores ponuntur sup̄ mortuos animositatem mortuorum dū erant in suo sanguine repꝛesentātes. hucusq; Isi. li. x. c. ij. Sanguis autē secūdū ꝯstan. inter quatuor humores laudabilior et nature amicabilior est propter eius equalem et ꝑfectā coctōnez quem efficit calor tempatus ex materia pura et aerea ad corporis nutrimentum. Est vero sanguis secūdū eundem ꝯstā. alius naturalis: alius innatural̄ Naturalis autem alius est ꝯtentus in arterijs alius in venis. Qui vero ē in arteriis calidior ē et subtilior rubicūdior et clarior/ ⁊ in sapore dulcis. alio tñ saguine acutior ē in sapore. Est āt calidior ꝓpter cordis et spūs vicinitatē. subtilior ꝓpter cordis calorē subtiliantē et rarificantē. ⁊ hoc vt resumēdo ꝑ spissas tunicas arteriarū facile pñt in alia mēbra labi. Clarior aūt est ꝓpter virtutē colere in ipso. Acutior autē est ꝓpter augmētū caloris. Sanguis vero in venis ꝯtētus est calidus et hūidus inter grossū et subtilem. Mediocris in sapore ē valde dulcis omni malo carēs odore cito coagulatur cum exierit. vnde talis sanguis epar designat temperatum. Si vero fuerit subtilis aquosus nō boni odoris nec dulcis saporis cōmixtionē alteri⁹ hūor̄ ipsum īficient̄ est indiciū iā em̄ degenerat sāguinē innaturalē (qui sic dr̄) vel qꝛ a sua gn̄atione ē vt in lepsis corrupt⁹ aut propter incōueniētē materiā ex qua ē gn̄at⁹. aut ꝓpter extraneū hūorē cū quo ē cōmixtus. modicū ei colere vel alteri⁹ inficiēt̄ hūor̄ mixtū cum puro sanguine ipsum inficit ⁊ in sue qualitatis similitudinem ipsum trahit (hucusq; ꝯstan. panteg. xxiiij. c.) Alias sanguinis ꝓprietates ponit aris. in. iij. li. animalium. Dicit enim. Omne animal habens sanguinem habet epar et cor. vñ oīa aīmalia carētia sanguine sunt minor̄ corporis et virtut̄ animalibus hñtibus sanguinē et cū absciditur caro sāguis exit nisi illa mortua fuerit vel corrupta. Item ī oī animali bone dispositionis est sāguis mediocris qꝛ nō nimis multi sicut sunt potātes nouum vinū nec nimis pauci. sicut corporis crassi sunt parui sanguinis qꝛ quāto augmentatur pinguedo tanto minoratur sanguis. Item omne corpus sāguineū putrescit cito. et maxime prope ossa. Homo enim hz sanguinem subtilem valde respectu aliorum animalium quoruz sāguis est nigrior et spissior sāguine hominis et maxie chauri ⁊ asini. et sāguis in feriori ꝑte corꝑis spissior ē ⁊ nigrior: q̄ ī superiori Item sanguis quando generatur valde erit causa egritudinis. qm̄ attenuatur ⁊ fit aquosus. et ꝓpter hoc forsan sudat hō sanguinem. qd̄ quidē est (vtputo) propter sup̄fluam liquidi sāguinis habūdantiā a qua se intendit exonerare natura. vnde eijcit eius ꝑtes aquosas ad cutis superficiē ⁊ eas expellit per sudorem. Itez cum homo dormierit erit sangnis in manifesto modicus nec mirum: quia tunc reuocatur a natura ad interiora in adiutorium virtutis naturalis vt ipsius beneficio suas peragat actōnes. vnde quia tunc se profūdat ad īteriora extremitas corporis pallida remanet ⁊ exanguis. et propter hoc forte accidit ꝙ si corpus dormientis pungatur nō exit ind̄ tantum sanguis quantum si esset vigilās.

Item dicitur ibidem ꝙ si sanguis fuerit bene coctus et digestus bene fit ex eo sepū et hoc forsan quia eius vnctuositas per temperatam decoctionem coagulatur: et dealbata in sepum et pinguedinez trāsmutatur. ¶ Item cum alteratur sanguis a cursu nature sue et fuerit corruptus exibit a stomacho et a naribus. ¶ Item cum putrescit sanguis in aliquo membro nisi educat̄ arte vel natura efficiat̄ ex eo virt⁹ et insaniem commutatur (hucusq; cōstan. li. iij.) Item dicit ibidem. li. xij. Bene sūt vasa sanguinis ex quo patet ꝙ sanguis ē cibus vltimus animalis habentis sanguinem. Ita etiam sanguis amicabilis est nature ꝙ animal carens sanguine cibatur ꝑ illud quod conuenit cum sanguine. quod patet in vermibus et muscis que carnib⁹ insident et sanguinem sugunt: et hoc ind̄ sibi attrahūt nutrimentū propter hoc si animal non nutritur cibo isto efficitur macillentum et male dispositionis per talis cibi detrimentum. et quando cibatur crescit et fit bone dispositionis per talis

cibi nutrimentū. et si ille sanguis unde fit cibus fuerit clarus et bonus erit corpꝰ sanum. et si malus erit corpus infirmum.

Item sāguis terrestris erit coagulatus acto propter priuationē humiditatis. unde oē animal habēs subtilem sanguinem et mundū atq; calidū aliis animalibus hz meliorem sensum. Sanguis enim mūdus/subtilis/et calidus et maioris motus intellectui conueniencio z est. Item omne animal carens sanguine est maioris timoris animali habente sanguinem. et propter hoc habēs mundum sanguinem calidum et leuē non mouetur nisi mouetur propter timorem.

Item sanguis thauri congelatur cicius et coagulatur sanguine omnium aliorum animaliū. Sanguis enim omnium animalium coagulatur secundum magis z minꝰ preter cerui et leporis et sibi similium ī natura quorum sanguis non coagulatur. vt dicit aristo. Sanguis thaurinus(sicut dicit idem li. viij. et. xij.)maxime est coagulatiōis et velocis. et hoc forsan propter excessū caloris et siccitatis. unde hausto crudo interficit sicut venenum. unde de quodam philosopho dicitur q hausto sanguine thauri se perimit. Item idem li. xiij. Sanguis in parte dextra calidior est q̄ sinistra. et iō propter vigorem calidi sanguinis in parte illa manus dextra vniuersaliter promptior ē ad operandum z habilior q̄ sinistra. Unde dicit aristo. li. i. q leo prius mouet pedē dextrum q̄ sinistrum. Et super amphoris. dicitur q mulier portans masculum subito vocata ab aliquo primo mouet pedez dextrū qō facit calidus sanguis qui in concipiēte masculum cōpletius operatur. Itē in eodē libro dicitur q sanguis prima et precipua est materia cordis et epatis. unde et cor cōcauum est ad sanguinē copiosius recipiendum: et spissum ad eundem diligenter custodiendum. et in nullo membro ē sāguis sine venis nisi in corde tātum. et de corde exit per quasdam venas ad alia loca corporis. et non venit aliunde sanguis ad cor. qm̄ fons est et principium sāguinis membrum primum recipiens sāguinem. et hoc manifestatur ex anathomia et modo generationis. qz prima creatio cordis apparet sāguinea. unde secūdū Aristo. Cor est primum sāguinis receptaculum et ideo ī medio ponitur vt transfundat tanq̄ a medio et a centro ad omnia alia membra. unde dicit q cor est medium totiꝰ aialis a quo pcedut et motus sēsus/et vita totiꝰ aialis et ideo cor est in omnibus habentibus sāguinem. qm̄ necessario principium sāguis est et nō epar. Hec omnia aperte d. Auli. xui. Quāuis de principio sanguinis alio modo sit scriptum in libris medicoꝝ. Sed de ista cōtrouersia nihil ad nos: qz vtraq; positio vel opinio nobis deserui quo ad nostrā intentionem. Et predictoruz igitur auctorum sententijs breuiter recolligē q sāguis naturalis est purus: calidus: et humidus. subtilis: dulcis: animalis: nutribil virtutis naturalis conseruatiuus: sedes a nime et ipsius contentiuus: iuuentutis perfectiuus complexionis alteratiuus: vigoꝝ cordis et spirituū cōseruatiuus: amoris et citatiuus: sui diffusione in superficie corporis ipsius coloratiuus: sanus et tpatus: sanitatis ꝓseruatiuus: corruptus corruptōis inductiuus. vt patet in lepra que est sāguis corruptus in fontibus et cum aliis humoribus admixtus. malicie eoꝝ ē tēperatiuus sua virtute doloris oculoꝝ mitigatiuꝰ vt dicit constā. q sāguis colūbe vel irūdinis de ala dextra extractꝰ oculis calidus instillatus: maculas absterzit oculoꝝ. sāguis ei talis valde est ignituus et dissolutiuus. sicut idem dicit commentator in viatico ī tractatu de pannis et maculis oculorum. in fine.

Sunt et sanguis quedam proprietates minus laudabiles aliis supradictis. nam quanto bene dispositus nature est amicabilior et vtilior: tanto cum corruptus fuerit eidem est nociuior et grauiores infert corpori passiones nam aliorum humorum malicia sanguini admixta propter amicabilitatem eius ad naturam non se ita subito manifestat. et ideo ab eorum lesione sibi natura minus precauens latentem ipsoꝝ maliciam nōforsmidat. vt patet in febribus enutritis et aliis mixtis in quibus colera rubea vel adusta sanguini admixta nonlita cito se nature vel medici iudicio manifestat. vt dicit galie. super amphoris. Item sanguis si fuerit in corpore superfluus monstruosas in hominibus generat passiones nisi nature vel medicine beneficio euacuetur citius vt patet in sanguine mēstruali. qui propter superabundantiam humiditatis et caloris indigentiam in mulieribus existens si vltra debitum retineatur: pessimarum causa est et occasio passionum.

Inducit enim quãdoq; spũalium suffocationem: quãdoq; hydropisim: quãdoq; etiam freneſim ſine manifeſta cã paſſionem prout ille ſanguis corruptus nimis diu retentus: ad diuerſas tranfunditur corporis regiones. ſicut in paſſionarum li. galie. expreſſius continetur. vnde ꝓtra talia pricula ſummũ remediũ eſt talis ſanguinis corrupti euacuationem citius procurare nec mirum ſi ſanguis ſic corruptus ꝓprium ſubiectuz ſic moleſtat: qui alienum etiam mirabiliter inficit et moleſtat ſiue immutat.
Nam vt dicit Iſi. li. x. c. if. Sanguinis mẽſtruales contactu fruges non germinant/ arefcunt arbuſta: moriuntur herbe: fructus amittunt arbores ferrum rubigo corrũpit: nigreſcunt era et metalla. qs̃ ſi canes inde comederent in rabiem conuertuntur vl̃ efferuntur. glutinuz aſpalti qs̃ nec ferro diſſoluitur nec aquis: ipſo pollutum ſpõte diſpergitur. vt ibidem dicit Iſi. hic ſanguis ex ſuperflua humiditate et debili calore in corporibus mulierũ generatur. et ideo ne natura ex eo grauetur: in matrice recolligitur tanꝙ in ſenſitiua a qua ſi debito modo expulſus fuerit corpus totum mundificando alleuiat: et ipſam matricem ad conceptionem diſponit et abilitat. vnde dicit ari. li. ix. Menſtruum in fine menſis in mulieribus maxime viget. et ideo tunc vtiliter expellitur ſanguis talis. qz ſicut dicit idem li. xvj. Sanguis menſtrualis non habz certam temporis reuolutionẽ: ſz in maiori pte accidit in diminutione lune. et hoc ẽ rectũ qz corpora animalium ſunt tunc tempori frigidiora. quoniam in illo tempore aer ẽ frigidior et alteratur ſanguis z efficitur ex eo ſuperfluitas mẽſtrualis. que ſi tũc expellitur. talis euacuatio laudabilis eſt z naturalis qui ſi vltra tempus vel propter groſſitiem ſanguinis/ vel propter altitudinẽ matricis vel propter defectum expulſiue virtutis retineatur: multis moleſtiſs periculoſis corpus mulieris aggrauatur. qs̃ quidẽ generaliter eſt verum a. xiiij. anno vſq; ad l. qz in iuuenculis meatus ſunt anguſti et virtus debilis. A l. aũt anno in antea ſanguis minoratur frigeſcit calor deſtruitur vel tepeſcit. vnde iſte due etates a tali imũ dicta ſunt imunes ſcz ſenectus vetularis et iuuentus puellaris. retinet tamen natura ſanguinem menſtrualem poſt mulierũ impregnationem ad nutrimentum fetus z conceptus conſeruationem. vnde ari. li. xv

Menſtruuz eſt ſanguis non purus ſed indiget digeſtione operatiua. hic ſanguis mixtus cum ſparmate cibus eſt i animali. vn de mulier poſt conceptionem frequẽter patiens fluxum mẽſtrualez ſolet facere aborsuum aut enim debilitatur fetus: aut moritur. et hoc propter nutrimenti ſubtractiõnem. vnde retentio ſanguinis menſtrualis ſignum eſt impregnationis ex iam dicta cã qs̃ antez ſuperfluit de ſanguine mẽſtruali detrahitur ad mamillas vt inde lac generetur. materia enim lactis eſt ſanguis decoctus i mãmillis. vt dicit ari. li. xv. et xvij. Lac (inquit) eſt ſanguis digeſtus non corruptus. Item oportet vt fluxus ſanguinis menſtrualis actualiter ſit in corpore a ñq; mulier impregnetur. ſicut dicit Auiſto. li. xv. et conſtat. ſicut oportet arborẽ primo florere ꝙ fructus facere. Item quãdo venit talis fluxus naturaliter ſemper accidit in etate lune etati etiam mulieris conueni enti. Item aues et animalia non patiũtur talem fluxum. qz talis ſuperfluitas tranſit in plumas et in pilos. vt dicit ariſto.
Itẽ dicit rurſus mulieres nimis ſe exercentes et ſepius ſe mouentes non multũ mẽſtruant: ſed que quieſcũt z multum comedunt ſuauiterq; viuunt teleſ multa purgatione indigent. Item quando ſanguis talis vel frigiditate vel craſſicie orã venarum ꝓſtringente debito modo non exit ad exeundũ alias vias querit vt venas naribũ z emorroidaz quas ſi clauſas inuenerit ad alia mẽbra ſe diffundit et grauẽ infert nature preſſionẽ. nã tales vt dicitur in viatico conſtã. defectum appetitus patiuntur nã cibaria bona abhorrent puluerem vero carbonum et laterum appetunt et ſimiliũ nã ſãguis retentus in malicioſum fumum terreſtrem et ponticuz conuertitur quo rapto ad orificium ſtomachi appetitus rõnalis ſubuertitur et irrationalis generatur. vnde et omnia talia corpora ſũt maximis morbis preparata.

Flegma ſecũdũ ioh. ẽ hũor ſeminis coctꝰ actõe caloris impfecti ex frigida et hũida natura generatus Et ari. di. li. xv. Flegma ẽ cibi ſuperfluitas q̃ nõ digeritur: eadẽ ei ẽ materia ſanguinis et flegmatis: ſz differũt ſecũdũ decoctõez maiorẽ vel minorẽ. vñ de flegmate fit ſanguis ꝙ ãplioꝛẽ caloꝛẽ agẽtis intẽſionẽ nõ tamen econuerſo. ſanguis enim i flegma nũq; tranſmutatur ſicut colera mutat in melancoliã. ſed bene econuerſo vt di. aui.

Est autez flegma naturaliter humor frigidus/humidus/et insipidus quem natura mandat per membra vt digeratur et ex ipso digesto corpus nutriatur. Notandum q̄ flegma aliud est naturale/aliud innaturale. Naturale autem est humidum et frigidum in colore album/ in substancia fluidum/in sapore parum dulce vel totaliter insipidum. in epate tamen generatur vbi sedes est caloris. est tamen habile vt in sāguinem transmutetur. et facta completa transmutatione corpus inde substantietur Flegma enim quanuis de se sit grossum ⁊ insipidum: per intensionem tamē caloris ipsum immutantis forme et saporis sanguinis est dulcis susceptiuum. vt patet in flegmate quod dicitur esse dulce: vnde ꝓpter vicinitatem et similitudinem quā habet cum sanguine indigent eo omnia mēbra corporis. et ideo natura prouida fecit illud cum sanguine per venas totius corporis transire propter necessitatem et etiā propter vtilitatem. Nam vt dicit constā. deficiente sanguine calor digerit flegma quia intendit membra reficere et nutrire. vnde in hoc nobilius est flegma colera et melancolia quia rectificari non possūt vt ex eis fiat sanguis cuius beneficio vigent et nutriuntur membra corporis vniuersa Est eius presentia cum sanguine necessaria: vt eius scz sanguinis feruor temperet. vt liquiditate flegmatis spissitudo sanguinis in temperie conseruetur. et sic facilius et expeditius ad singula membra nutrimētum sanguinis deportaretur. Vtile etiam est vt iuncture membrorum et alie partes mobiles sua liquida humiditate humectentur: ne ex calore motus vel ex sanguine calido casu aliquo a suo officio retardentur aut siccitate superinducta impediātur. Flegmatis autem innaturalis quatuor sunt species. Est enim acetosum frigidū et siccum propter melancolie admixtionez salsum: calidum: et siccum ꝓpter colere rubee infectionem: dulce propter sanguinis participationem. vitreum sic dictuz ꝓpter caloris vitrei assimilationem tale eniz oīo elongatur a calore. et ideo certis eius spēbus illud est compactius et difficili⁹ ad digerendum et in sanguinem ꝯuertendum. Hic humor si corrupt⁹ fuerit diuersas generat in corpore infirmitates cuius supha bundantia. (vt dicit constan.) cognoscit ꝑ diuersa. nam vere flegmaticus est corpore deses: grauis: et tardus: sensu hebes: mēte obliuiosus: et carne mollis et fluidus: colore liuidus: albidus facie: corde timid⁹: sputis et excreationibus multis plenus: piger et somniculosus. parui appetitus: parue sitis nisi sit salsum flegma q̄z tunc salsus sapor in ore sentitur propter calidi humoris admixtionem. crine mollis et flau⁹ ⁊ lax⁹ cuius pulsus est mollis: grossus: et tardus et vrina alba: spissa: et cruda: et discolorata: statura pinguis et grossa in extremitatibus breuis et curta. cuius cutis superficies plana et lenis a capillis denudata. sōniat de aquarum niuiuz et pluuiarum inūdatione. nauigatione in aquis frigidis et etiam de natatione. Talis complexionis homines solent frigidum morbum sepius incurrere et ipso fatigari et precipue tēpore hiemali q̄z tūc temporis qualitates flegmatis. scilicet frigiditas et humiditas ꝛcēduntur. vt dicit constan. quere supra de ꝓprietatibus frigiditatis et humiditatis.

Colera secundum Isi. dicta ē eo q̄ in humore colerico calor temperamentum excedat. Colera alia naturalis: alia inuaturalis. Naturalis est illa que naturaliter est calida et sicca ⁊ in substantia subtilis: in colore rubea: clara in sapore amara cū quodam acumine. que quāto ē calidior tāto est in calore rubicūdior: et in sapore amarior. que cum in corpe generatur in duas partes diuiditur. quaꝝ vna vadit cū sanguine et alia transmittitur ad cistā fellis. Illud autez q̄d vadit cū sanguine penetret cū ipso cā necessitatis et iuuamēti. necessarium eñ fuit vt sanguini admisceretur ad aptificandū sāguinem ad membra colerica temperanda et nutrienda: qm̄ in hoc sanguine oportet esse coleram rubeam actualiter secundum debitam proportionem hmōi membrorū. Iuuat etiam vt sanguis subtilietur vt facilius transeat per angustos meatus ad interiora corporis nutrienda. Alia vero ꝑs q̄ ad cistā fellis trahitur transmittitur ad eam cā necessitatis et etiā iuuamēti. necesse enī fuit propter mūdificationē toti⁹ corporis et ꝓpter nutrimētū ipsius fellis. Iuuat etiam stomachum et intestina calefaciēdo et pungendo vt a superfluis se exonerent. Ideo enim sepe accidit torsio ⁊ vētris dolor et colerica passio. q̄z via opilat que est inter fel et intestinum. Innaturalis colera est que egreditur a natura propter aliquod extraneum sibi commixtum:

Nam ex commixtione cum colera rubea ⁊ flegmate aquoso generatur colera citrina que ceteris est nimis calida et nociua. Si vero fuerit flegma grossior̄ essentie ⁊ spissioris inde colera vitellina. Iste due species sunt note. Tertia species est colera q̄ dicitur prassiua in colore. viridis et amara. acuta sicut herba que prassium. idē marubium vel porus nuncupatur. Nascitur autem in stomacho illorum qui continue vtuntur herbis nimis calidis vt porris/cepis: alijs: nasturcijs et huiusmodi ⁊ forsitam a talib⁹ herbis viridibus et crudis ī calore ꝯtrahit virorē. et sic gal'. visū est. auic. autem visum fuit ꝙ prassiua generatur ex colera vitellina quādo nimis adurit̄. cum enim aduritur aduxtio in ea facit nigredinē ex qua cū cicrinitate mixta: viriditas introducit̄. Eruginosa vero colera ē quarta species que ꝑ vlteriorē aduxtionē generat̄ ex prassiua. quādo enim tātum adurit̄ ꝙ eius humorositas exsiccatur: tūc declinat̄ color eius ad albedinē: qualis est color cineris. nam color in humido corpore prio' nigredinem efficit. deinde ꝯsūpta totaliter humiditate alborē quēdam introducit. vt est videre in lignis que priusq̄ ꝯuertantur in cinerē: ꝯuertuntur in carbonē. frigiditas vero ecōuerso in hūido facit albedinē. ī sicco autē nigredinē operatur. sed hec vltīa omībus alijs peior est et venenosior cui⁹ venenosa qualitas pessimas et mortiferas inducit in corpore passiones. sicut herispilam et noli me tangere. ⁊c. Huiusmodi humor igit̄ colericus naturalis nō excedēs terminos nature: est alioꝝ hūoꝝ subtiliatiu⁹ digestionis ꝯfortatiu⁹ fecis' et pultrredīs mūdificatiu⁹: corporis secūdū dimēsionez lōgitudinis ⁊ altitudīs distēsiu⁹ aīmositatis et audacie generatiu⁹ mobilitatis ⁊ leuitatis effectiuus: ad irā et appetitū vīdicte excitatiuus/veneris appetitus ꝓuocatiuus/virtutis exclusiue ediuuatiuus: materie grosse attenuatiuus/et a centro vsq̄ ad circūferentiam diffusiuus/secundū citrinitatem et nigredinem superficiei substancie in colore mutatiuus. Vnde nota ꝙ ipi colerici generaliter solent esse iracundi: animo īmasueti: leues. instabiles: impetuosi in corpe lōgi: tenues: et macillēti: colore fusci: in crinibus nigri: et crispi pili: hispidi et hirsuti tactu calidi: et pulsus fortis et velocis. eoꝝ vrina in substātia ē tenuis et subtilis in colore. ignea rutilans ⁊ clara. hec colera si in aliqua parte corpor̄ fuerit corrupta: molestissimas infert corpori passiones. Quarū hec sunt generalia signa. Sicut eīm dicit ꝯstan. li. ix. c. ij. Si corpori dominetur colera corrupta: erit cutis glauca vel citrina et erit defectus appetitiue virtutis amaritudo sentitur in ore: ita ꝙ dulcia videntur amara: ⁊ sapida insapida. pūctura et ardor in stomacho ex calido fumo pūgente neruos stomachi et mordicante abhominatio cum vomitu colerico cum siti lingue et ore siccitas ex fumo calido tractheam arteriam desiccante et humorem saliualem circa neruos lingue consumente/oculorum concauitas cū hūido aspectu: pulsus subtilis velox et spiss⁹ vrina rubea et intensa: dolor capitis grauis: vigilia et alleniatio mētis: horribiles visiones in somnis. tales enim somniāt de igne: fulgore: et stupenda aeris inflāmatōe. qd̄ fit ex igneo fumo petente cerebrum et imaginatiuam immutante.

Melancolia est humor spissus et grossus ex fece ⁊ turbulencia sāguinis generatur. et dicitur amelum qd̄ est niger et colin qd̄ est humor: inde dicitur melancolia quia niger humor. vnde a phisicis colera nigra nuncupatur. nā color eius declinat ad nigredinē. Est autem melancolia alia naturalis alia innaturalis. Naturalis frigida ē et sicca q̄ fit ī sanguine sicut fex in vino habent generari cuius substātia est spissa et terrestris cui⁹ sapor inter dulcedinem et pōticitatē existit vicinus a acetudini. Hec melancolia ī duas ptes hz diuidi. quaꝝ vna remanet cum sanguine et penetrat secū ad mēbra cā necessitatis et iuuamēti. fuit ei necesse vt cū sanguine misceretur vt aptificaret sanguinem ad membra melācolica nutriēda. Iuuat etiam sanguinem qr inspissat eum ne sua liquiditate subterfugiat digestioni. Secūda vero pars transmittitur ad splenem propter necessitatem et iuuamentum. necesse enim fuit hoc ꝓpter mundificatiōnez totius corporis et propter nutrimentuz ipsius splenis. Iuuamentū vero ē vt profluat in os stomachi vt scz ipsum fortificet ⁊ inspisset ⁊ vt ibi pruritū faciat ⁊ excitet famē et cooperetur ad desiderium nutrimenti. Illud autem est melancolie quod est superfluū sanguini ⁊ trāsmitittur ad splenem. ⁊ qd̄ a splene egreditur est illud quo non indiget splen ad sui nutrimentum.

et sicut colera rubea iuuat stomachum ad expellenda superflua inferius: sic melãcolia iuuat virtutem appetitiuam superius Dicitur autem fex sanguinis potius q̃ colere vel flegmatis quia refudat et separat a sanguine sicut descẽdit hypostasis vrinalis siue sedimẽ in liquore. De flegmate vero nihil refudat nec descendit propter eius viscositatem. Similiter nec de colera propter eius subtilitatem. et ideo fex colere vel flegmatis non vocatur. Melancolia autẽ innaturalis non est ad modũ hypostasis siue residentie et fecis: sed per modum adustionis et cinereitatis. ⁊ hoc accidit istis modis. Agens enim calor nimis in substãtiam flegmatis ipsam aduret ⁊ per adustionem nimiam in coleram adustam puertit et si fuerit humor primo subtilis ⁊ aquosꝰ quãdo aduritur efficitur salsus. et si fuerit grossus trahit ad acedinem vel põticitatẽ. Si vero contingat sanguinem aduri vl in cineram cinis eius fit salsus cum quadam dulcedine pauca: sed quãdo contingit melancoliã naturalem aduri illa adustio seu cinis erit acris sicut acetum. et cũ cadit in superficiem terre: ebullit. cuius odor ẽ grauis et acris sicut acetum quẽ musce fugiunt p̃ter odoris horribilitatem. et illa siquidẽ que magis est acris deterior est. Si vero melancolia quãdo aduritur grossioris fuerit substantie erit cinis eius minoris acredinis cũ ponticitate pauca que cadẽs super terram nimis ebullit et nimis in membra penetrat. nec est minus maliciosa ⁊ venenosa sed ita cito perimit sicut prima. Hec colera nigra est nature inimica et pessimas habet ac mortiferas qualitates. morbos enim inducit incurabiles. sicut cancrum/lepram et hmõi. ex admixtione igitur ceneratis p̃ adustionem nimiam flegmatis/sãguinis et melancolie naturalis: melancolia innaturalis et pessima generatur et cum ex flegmate p̃ decoctionem generetur sãguis et ex sanguine p̃ intensionẽ generetur colera. ex colera vero melancolia: impossibile ẽ ex ea humorem vlterius generari: sed tãtũ modo incineratur. et ex illa incineratione naturalem humorem inficiente ille hũor pessimus accidentaliter p̃creatur. vt dicit constan. li. i. c. xxiiij. Istius humoris vñantis in aliquo corpore hec sunt signa. primo qz calor cutis mutatur in nigredinem vel liuorem: in ore sentit acidum saporẽ/pontium et terrestrem; secundum humoris qualitatem patiens animo est timidus sine cãvnde galie. Si timor alicuius demonstretur sine causa passio eius est melancolia. vnde omnes hanc passionem habentes sine causa sunt timidi sepius atq; tristes. et hoc ex melancolico humore cor constringẽte. si tristes interrogati quid timeant vel pro quo doleant non habent quid respondeant. Alij tamen mortem sibi imminere putant irrationabiliter. alii inimicitias alicuius formidant. alij mortem diligũt ⁊ desiderant. vnde galie. in libro passionum. Non est mirum (inquit) si patiens colerazz nigram/tristitiam vel mortis suspitionem patiatur: cum exterius in corpore obscuritate nihil sit timidius. vnde quãdoaliquid obscurum. vt est fumus melancolicus operit cerebrum: necesse est vt patiens timeat quia causam vnde timeat secum portat et ideo sõniat terribilia et tenebrosa ⁊ visui pessima: et in odore fetida et in sapore acetosa. ex quibus omnibus melancolica passio habet nasci. Item maniace et melancolice dispositionis est quando tales de re stabili gaudent et rident. de re vero exultabil i plangunt atq; doleut. ¶ Item tales pertinaciter tacent vbi esset loquendũ et insolenter loquuntur vbi esset tacendũ. Item alij putant se vas fictile: terzeumq; et timent tangi ne rumpantur atq; frangãtur. Item quidam putant se pugno mundum claudere et omnia in manibus continere. et ideo manus ad cibum non extendunt timent q̃ si manus extenderent: partes mundi defluerent et perirent

Item quidam putant angelum tenere mũdum et pre tedio velle mundum dimittere cadere. et ideo manus erigunt ⁊ humeros volentes mundum corruentem sustinere. et multum recalcitrant quando manus et humeros supprimere a medicis compelluntur. ¶ Item aliquibus videtur q̃ caput non habeant. vel si putant se habere: illud caput putant esse plumbeum vel asininuz seu aliter monstruosum.

Item alij audientes gallos cantare brachia erigunt et se percutiunt et cantantes se esse gallos credunt. et tandem nimis clamantes rauci in clamando vel muti fiunt

Item alij in suspitionem pessimam irreuocabiliter incidunt. propter qõ amicos oderunt vituperant: et confundunt. immo quãdoq; persecutiunt, ⁊ occidunt.

Das et multas alias mirabiles incurrunt melancolici passiones prout refert galie. ⁊ alex. et multi alii auctores quasquidē longum esset per singula enarrare. quia hoc quotidie ad oculum experimur. sicut nuper accidit quēdam nobilem ad tantaz desipientiam melancolie vitio deuenisse: ꝙ modis omnibus murilegum se putabat vnde aias ꝙ sub lectis vbi catti insidiantur muribus quiescere nō volebat Forte tali pena peccatis suis exigentibus percussus fuit nabugodonozor: qui prout dicitur in historiis bestiam triformē. s. leonem/aquillam/bouem septem annoꝝ spacio se putabat. Hec autem de melancolia et de aliis humoribus naturalibus et non naturalibus quantum ad hoc pertinet opusculum dixisse nunc sufficiant.

Finit Liber Quartus

De partibus humani corporis Liber Quintus incipit.

Dicto de proprietatibꝰ humoruz restat aliqua dicere de dispositione membroꝝ que ex predictis humoribus cōponuntur. Et primo de ꝓprietatibus eoꝝ in genere. deinde de singulis ī specie dicendum est aliquid.

Iam vt dicit auicenna. mēbra sunt corpora ex prima humorum commixtione ꝓcreata. vl vt dicitur sup iob. Membrum est firma pars et solida animalis ex similibus vel dissimilibus composita ad aliqd̄ speciale officium deputata ꝑ hoc qd̄ dr̄ firma pars: differt membrum a parte que non est firma. vt ē spūs. ꝑ hoc autem ꝙ ex similibus et dissimilibus cōpositum: insinuat mēbroꝝ duplex diuersitas s. simpliciū siue ꝯsimiliū et cōpositoꝝ siue officialium. Nā ꝯsimilia mēbra dicuntur et simplicia quoꝝ partes eiusd̄ nature sūt cū toto. vt quelz pars sanguinis ē sanguis et sic de aliis: et hmōi mēbra scilicet simplicia organicis et officialibus mēbris naturaliter sunt priora. ut puta ea cōponētia sicut principium cōponens est composito prius. Organica siue officialia membra dicuntur ex consimilibus generata et statuta que ad completionem sensus et motus sūt anime instrumenta. vt manus pes occlus et consimilia. fuit enim necessarium ꝙ in qualitate ⁊ quantitate essent diuersa vt actio anime compleretur. natura enim fecit corporis istrumenta virtuti anime cōgruentia. virtutes enim siquidem anime sunt diuerse: ⁊ ideo mēbroꝝ diuersitates sūt necessarie. vt patz ni maibꝰ in q̄bꝰ sūt multi digiti et in q̄titate ⁊ ī q̄litate diuersi vt ꝑ eos possint magna sicut et mīma retineri cū igit̄ sit triplex anime actio: scz aīalis naturalis et spiritualis sūt membra istis opatōnibus aīe necessaria. vnde membra aīalem virtutez sequētia dicuntur animata quel fuerūt necessaria ad sensū formādū ⁊ motū volūtariū in omnibus aīalibus sicut cerebrum nerui occuli et alia instrumēta sensuū. membra vero virtuti vitali obedientia dicuntur spiritualia vitalia: que facta sunt ꝓpter anhelitus et vitalis spiritus attractionem: et ipiꝰ caloris mitigationem

et vite conseruationem: vt cor/ pulmo: et huiusmodi. Membra autem virtuti naturali deseruientia dicuntur naturalia. vt nutritiua. quorum quedam sunt nutritiua q̄ scz cibū in mēbrorū substantiam transmutant sicut stomach⁹: epar: et hmōi. quedaz vero sunt generatiua ad cōseruationē speciei vt scz specificarentur generalia et individuarentur specificata. cū enī oīa individua consumant: necesse est vt per vim generatiuam ne penitus pereāt reparentur: et sic inesse specificato saluentur. Habent ātbec membra sibi quedam alia deseruientia et ipsa adiuuatiua. mutuo enim membra sibi inuicem subministrant. Horū enī membroz subseruientiū vtilitas est multiplex. scz prepatoria purgatoria defensoria deportatoria Prima itaqz sūt prepatoria. sicut organa sensuū deseruiūt cerebro cordi pulmoni epati stomacho z cetera instrumēta cibabilia. secūda sūt deportatoria. sicut sūt neruiq̄ suscipiunt spm animalē a cerebro z deferunt ad singula membra ad motum z sensum faciendū. similiter arterie deseruiunt cordi et vene epati. nā spiritū suscipiūt arterie a corde z deferunt ad pulsum faciendū: et vene sanguinē ab epate ad corpus nutriendū. Tercia sūt purgatoria scz illa q̄ superflua expellunt z nociua. sicut foramina narū i capite z meatus per quē cor emittit supfluam fumositatē pulmoni vt emittat. Similiter cist fellis et splen purgāt epar a superfluitatibus colericis et melancolicis sicut renes mundificant ab aquosis Quarta sunt defensoria. sicut duo panniculi cū traneo defendūt cerebrū a nocumēto et lesione. et dicūtur a phisicis dura mater z pia mater Similiter z ossa pectoris defendunt cor et lacerti z tenentudines costarum defendunt epar. Inter membra vero spūalia cor est principalissimū q̄a totius vite animalis est principiū et caloris naturalis fundamentū cuius adiuuatiua sūt pulmo panniculi lacerti et arterie quorum motu aer ad cordis refrigerationē attrahit z fumosus calor superfluus ab ipso remouet cui⁹ defēsiua interius sūt sui pānienli. Dia fragma z hmōi mēbroz naturaliū et nutritiuozū principale est epar i quo sanguis digerit vnde corpus totū nutritur cuius vicina ministerio sibi membra deputantur. Ex predictis patz q̄ quedā sunt membra principalia q̄r aliorū membrozū iferiorū sunt principalia et radicalia fūdamēta. Quedā vero sunt officialia que influentiam virtutis recipiunt a predictis et ad conseruatōnem animalis sibi inuicem administrant. Quedam vero sunt similia que a constant. vocātur omiomera. i. sipliria z hoc ab omi qđ est vnum et meros qđ est pars q̄r vni⁹ genens sunt cum suis partibus quo ad sensum. q̄r quelibet pars visibilis carnis ē caro. et quelibet pinguedinis est pinguedo z sic de alis. Recollige igitur ex predictis q̄ membra nature artificio ordinata sūt corporis animati perfectiua. sunt etiam influentie et virtutis ab anima receptiua.

¶ Item quadam mirabili proportōne harmonica pariter sunt coniuncta. nā minora maioribus et maiora minoribus neruis vt aliis ligamentis pariter coaptantur Item sibi mutuo sunt administrantia et suarum virtutum et operationum mutuo communicatiua. naz superiora inferioribus administrant influentiam et gubernatōnē inferiora superioribus supportationez. media vero vtriusq̄ impendunt/copulant/et cooperantur. oculi enim inferiora mēbra dirigunt et rectificant pedes vero z crura pondus aliorum sustentant et supportant sed manus et brachia vtraq̄ adiuuāt z defensant. Item membra quādiu reguntur ab anima sana permanent ad completionē sue actionis et perfectionem corporis sūt vtilia. sed priuata a regimine spirituum residuo corporis sunt nociua. Item membra pure et imperturbate cōplexionis ad obediendum actioni spiritus sunt habiliora. vnde dicit aristo. l. xvi. q̄ caput ideo ē pauue carnis et etiaz pinguedinis propter meliorem sensum et intellectum. et hoc iō est q̄r spiritus in neruis sensibilibus per carnis grossiciē in suo transitu nimis impeditur. Item tanta est connexio inter membra q̄ propter mutuam adinuicem colligantiam sibi mutuo compatiuntur. vnde membrū minus compatiens cōdolet amplius patēti. et ideo si vnum membrum lesum fuerit ad locum doloris effluunt humores aliorum membrorum sicut dicit amphoris. Dolor membri maioz superueniens dolorem alterius membri denigrat et eius diminuit sensibilitatem vt patet in freneticis quibus si fortiter crura ac brachia constringātur dolor capitis diminuitur q̄r ad astrictū membrum confluunt spiritus et humores ex quo superius caput alleniatur. Itē membra quanto sunt mobiliozis substantie et

De partibus cor.

compositionis tanto vehementius sentiūt et citius molestiam cuiuslibet lesionis vt patet in oculo qui grauius leditur puluere modico q̄ manus vel pes magno vulnere et hoc accidit propter oculi nobilitatem. qz in eo spiritus sensibilis amplio dñatur. vnde lesio quantūcūq; modica in iunctura membrorum insensibilibus neruis maxie ē nociua. quia per impedimentum talium mē brorum potissime et citissime impedit virtus sensibilis et motiua et dissoluitur totius corporis armonia. Item in membroz procreatione ex errore nature aliquando accidit q̄ membra fiunt superflua et monstruosa sicut dicitur i libro animaliuz. xvij. q̄ sepe sunt visa animalia habentia vnum corpus et multa capita. sicut apparuit serpens vnus habens duo capita. nec hoc mirum nisi quia rarum: qz vnum ouum aliquādo habet duo vitella que tamen adinuicem vna tela sunt distincta. et hoc accidit propter concursum duorum spermatū que diuerso tempore tamen propinquo mutuo se contingunt. Et dicit idem q̄ ex tali ouo accidit membrum monstruosum. sicut pullus habens vnum corpus et vnum caput et quatuor pedes et quatuor alas habere visus est. Et secundum aristo. ibidem. hic error monstruosus maxime habet locum i ouibus et capris et in animalibus filiorum multorum. Et ideo dicit q̄ visus est caper habens in cruribus cornua in antiquis tēporibus. Ista autem monstruositas i mēbris superfluis generaliter accidit ex superfluitate materie et defectu virtutis informatiue (vt dicit idem in eodem) vñ debemus estimare q̄ ista montruositas in membris accidit ex materia quādo vero fortis ē virtus operatiua et materia est modica vl̄ occasione aliqua diminuta: et tunc quidam contingit multa apparere membra sed inomnibus icompleta. quia virtus propter defectum materie complere non potest qđ intendit. sicut dicit idem virtus operatiua forte opās nihil operat sine materia pfecte vl̄ complete. Augs autem recitat de ciui. dei in li. xvi. ca. viij. Lonacephales homines esse monstruosos canina capita habentes: et vocis loco latratus emittentes. Alios autem dicit esse sine ceruice oculos habentes in humeris. Narrat insuper idem q̄ tēpibus suis natus est puer qui in superioribus membris erat duplex: et in inferioribus simplex. nam duo erant capita et duo pectora et quatuor manus. venter autē vnus et pedes duo et multa talia recitat ibi augs in quibus omnibus error nature designat Item inter ipsa membra quo ad dignitatē et ordinem magna differentia est. Nā quedam sunt tribuentia ex se et aliunde nō suscipientia. sicut cor qđ nihil ab aliis suscipit secundum aristo. et tamen aliis vitam et motū distribuit et diffundit. Et sūt quedam que sunt distribuentia et suscipiētia sicut epar et cerebrum suscipiunt vigorem a corde et sunt principia virtutum qz aliis administrant membris. Sunt etiam membra nec tribuentia nec suscipientia sed sunt innata propria virtute secundum opinionem medicorum. sicut sunt membra consimilia. et sunt membra suscipientia et non tribuentia. sicut sunt membra instrumēta lia que recipiunt a cerebro virtutem sensitiuam vel motiuam/et quādoq; vtriusq;. sed susceptam virtutem ad alia mēbra quārum est de se viterius non diffundūt. quia oculus non potest visiuam virtutem quaz recipit a cerebro dare pedibus vel manibus vel alicui membro vel auris auditiuā et sic de aliis. et tñ ista mēbra corpori maxime sūt necessaria. quia per officia sibi appropriata sunt omnium aliorum membrorum corporis regitiua nisi forsan in suis actionib⁹ fuerit aliquo casu impedita: sicut quando lesa sunt vel corrupta. Hoc autem ppter habēt omnia membra officialia vt propcipalib⁹ mēbris periculo exponāt se: vt est videre. quia manus pro defensione capitis vel cordis sine omni deliberatione naturaliter se opponit. Item mēbrum bene sanum etiam membro infirmo subuenit: z materiaz morbi ad se attrahendo purgare vel alleuiare membrum morbidum consueuit. vnde membrum sanum pro non sano sepius lesum fuit. Mēbrū vero si putridū fuerit aut mortuum: sibi imo toti corpori ē nociuum et ideo nō restat nisi vt abscidat ne corrumpat aut destruat corpus totum. et hec de mēbris in generali nūc sufficiāt.

INter membra principalia hois primo a proprietatibus corporis inchoandum est. Est autē caput prima pars et principalis hominis inter omnia membra corporis exteriora quo ad situm et officium obtinens principatum. Est autem caput a capiendo dictū/vt dicit

Isi.li.x.c.ij.)eo q̄ omnes sensus et nerui inde inicium capiant.atq; ex eo q̄ omis viuendi causa et sentiendi ratio oriatur. In capite vero omnes sensus apparent. vnd̄ et ipsius anime que consulit corpori quodāmodo personaz gerit. Isi. Est igitur caput sedes sensuum principiuz et origo omnium sensuum organicorum animal virtutis proprium domicilium diffundēs ⁊ trāsmittens ad omnia membra inferiora sēsū et motum: habens septem foramina que sunt sensuū instrumenta. et hec ꝑm aliquos septem planetarum orbibus correspondēt Caput itaq; dignius est et nobilius omnibus membris q̄ regimē est ⁊ gubernaculū totius corpis influens ei ꝑfectionem virtusis ad suas ꝑagendas sēcibiles actiones. et ideo a natura caput situz habet ī corpis summo vt regat ordinet et disponat oia que ꝑm nature ordinem sunt sub ipso(sicut ei dicit haly .sup.tegni galie dispositō capitis totius scitur ex tribus.s.ex quantitate eius et figura.et quid est ex ipso:et ex capillis. Nā caput debet esse medium ⁊ mediocre inter magnū et paruū et ad alia membra in quātitate proportionatū. Caput enim si fuerit nimis paruū est illaudabile. signat em̄ defectū materie ⁊ debilitatē virtutis īformatiue. similter si fuerit nimis magnū nō est laudabile.nā ex defectu virtutis opatiue et superfluitate materie hoc ꝓcedit.vt dicit haly. Item figura capitis est rotunda et hoc ꝓpter passibilitatis et lesionis motionem et propter receptionem medule cerebri ampliorem. Est autem caput aliquantulum oblongum et circa timpora aliquātulum planum. nam perfectio boni capitis quando in rotunditate disponitur ad similitudinē globi terrei inter manꝰ vel ligna duo cōpressi.talis em̄ globus est rotundus et tamen aliquantulū ī vtroq; latere erit planus. In parte enim anteriori aliquantulum est acutum ⁊ eleuatum et hoc ad retinendum ventriculuz cerebri in prora capitis ex qua procedūt nerui quīq; sensus facientes. Simili modo paꝝ accuitur a parte superiori propter receptionē ventriculi in puppi ex quo procedunt medulle/spondiles/ nerui motum faciētes voluntarium. Item signum bonitatis capitis est quando perfecte dispositionis sunt illa que ex ipso sunt et sibi immediatius ꝯiunguntur.vt si collum fuerit forte et mediocriter grossuz:et omnes nerui fortes ⁊ magni fiunt:et boni motus. Si militer ex capillis de capite procedentibus cognoscitur caput. Nam secundum eorum qualitatem et quantitatem ac velocitatem crescendi siue tarditatem de complexione capitis ab īteriori eius disposisione iudicatur. nam capilli multum spissi et crispi cito nascentes calorem signant capitis et humorē et econuerso(sicut dicetur inferius de capillis) Capilli enim bene dispositi q̄diu adherent capiti ipsum custodiunt/decorant:⁊ defendunt.ablati vero a capite et precisi ipsum turpe reddunt.vt patet in allopicia/ et in decaluatis. Item caput ex multis ossibus cōstituitur.et hoc ꝓpter cerebri defensionez. Nā substantia cerebri tenera est ⁊ mollis et ideo defacili lederetur nisi ꝑ interpositionē carnis ⁊ aliorū ossiuz a lesione extrīseca tueretur. Item caput aliquid habet de carnositate.et hoc fuit necesse ad tempamentū ossium ⁊ neruoruz ne forte frigiditate nimia ossium teneritudo cerebri occasionaliter lederetur. caput tamē in sua cōpositione parū habet carnositatis ⁊ pinguedinis respectu.aliorum membrorū et hoc propter sensus viuacitatē et iuuamētuz intellectus. Aris.li.xij. Item caput quāuis ī partiū suarum cōpositione multā vtdeatur habere duriciam ⁊ potissime in ossibus: multum tamē interius habet de mollicie et medula.q̄ molicie ipsius cerebri infra ossa capitis in clusi tota corporis machina irrigatur. Item caput ex sua ꝯpositione prima multū est neruosum.et hoc fuit necesse ꝓpter ossium dissimilium cōiunctionē. ⁊ etiā popter sensus et voluntarii motus opationem. Nam per neruū medium anīa motum et sensum in corpore operatur.⁊ sine neruo descēdēte a capite membroꝝ mēbro nullatenus copulatur: immo si impediatur virtus effluens a capite ꝑ neruorum vitium et corruptelam totius corporis dissoluitur vnitas et compago. Itē caput totius corporis est caminus siue tectū siue cooperculum.⁊ ideo multarum fumositatum ascendentium de toto corpore est in se receptiuū.fecit itaq; natura totaz substantiā capitis porosam occulte et manifeste.occulte vt ꝑ occl̄tos poros occl̄te fumositatū superfluitates euacuarentur.manifeste vt per emūctoria ⁊ foramina manifesta grossiora ne caput lederent purgarētur. Item sūt aliqua capitis ꝓprietates quendam nature defectū r̄presentātes.sicut patet in capiti-

bus monstruosis. Dicit enim aristo. li. xij. ꝙ aliquando contingit vnum esse cor in animali: et tamen apparent duo esse capita vel plura membra et econuerso. Aliquando videtur esse plura capita et alia mēbra: et tamen ibi non est nisi vnum cor sed hoc totum monstruosum est. et hoc nō accidit nisi errore nature vel ex superflua materia: vel ex virtute defectiua (sicut ꝓbat aristo. li. xviij.) vbi dicitur. Causa monstruositatis talis nō est nisi in materia (et seqt̄) Talis monstruositas inuenitur in aīmalibus generantibus multos filios sed ī mulieribus raro: nisi in mulieribus egypti q̄ multos pariunt filios plusq̄ in alijs regionibus vel q̄ aliarum regionum mulieres nisi vbi alie mulieres egyptiacis sūt similes. Item caput cum sit radix totius corporis et omnium corporalium virtutum primū et principale fundamentum ipso bene disposito et bene ordinato omnia que sibi subsunt in meliori consistentia disponunt et ipso versauice corrupto et corruptionis sinthomata patiente omnia inferiora corporis membra necessario patiuntur. patit tamen caput aliquando ex causa intrinseca sicut ex illis passionibus que nascuntur ex ipso cerebro et adiunctis eius. vt patet in cephaticis: freneticis: epilenticis. et hmōi. Aliquando vero patitur ex causa extrinseca. sicut ex aeris frigidi et calidi siue alias distemperati immutatione siue qualicūq̄ alia ratione. Item quandoq̄ ex alioꝝ mēbrorum colligantia et associatione. vt patz Nam ex stomacho corruptis humoribus repleto fumositates resolute ratione vicinitatis cerebrum petunt et concauitates si quas inueniunt vacuas replentes pelliculas cerebri comprimunt vel distendunt et sic pungendo cerebri pelliculas dolores inferunt et includunt. Item idem accidit ex nimia inanitione et abstinentia. vt patz in nimis abstinentibus et vigilantibus. qz vt dicit galie. Longa vigilia generat dolorem capitis. Item idem patet ex nimia repletiōe. sicut accidit ebriosis qui ex nimio et superfluo fumo a vino resoluto cerebꝝ petente et pungente maximas infert capiti passiones. Dicit etiam constan. ꝙ omīs dolor capitis qui est ex stomacho alleuiatur quando stomachus exinanitur. augmentatur autem quando stomacho repleto cibus in malas qualitates immutatur. Itē sicut dicit aristo. li. xij. Natura ordinauit in capite sensus et instrumenta sensuum secundum eorum dignitatem et secundum animalis necessitatem. et ideo posuit oculos in anteriori parte capitis et superiori: quia animal debet videre qd̄ est anterius: ⁊ qz sensus vis⁹ ceteris subtilior est et nobilior Organa autem auditus posuit natura in medio capitis rotunda: quoniam auditus audit non recte sed circūquaq̄. Sensū vero olfatus posuit natura post oculos quasi medium inter visum et gustum. Nam ille sensus visu est grossior. gustu vero subtilior. Vltimo vero ponitur lingua que ē instrumentum gustus et tactus quoꝝ operatio est circa substātiam magis grossam. vnde sensibus sic ordinatis caput est ꝑfectum et totius corporis perfectio et ornamentum. et sicut dicit aristo. ibidem (non fuerunt ita bene posita instrumenta sensuum in capitibus quadrupedum et brutorum. quoniam auricule talium animaliuz sunt in parte superiori capitis. et apparēt ita: quia tale animal non est rectum neq̄ erecti corporis: sed ad terram declinat. Deuiat etiam quādoq̄ natura et errat in quibusdam monstruosis hominibus: q̄ totum habent corpus hominis preter caput nam beluinam habent faciem siue caninā (vt narrat solinus) Similiter errat natura in quibusdam animalibus monstruosis sicut patet in lamia: que secundum glosā sup treñ. caput virgineum habet ⁊ corpus beluinum. et dicitur ꝙ quando lamie possunt aliquem hominem comprehendere: primo muliebri facie blandiuntur et secuz coire compellunt vsq̄ ad defectum. ⁊ quādo vlterius earum libidini non potest satisfacere ipsum dilaniant morsibus interficiunt et manducant.

Cerebrum (vt dicit constan. in pāteg. li. ij c. xv.) est corpus albū et sine sangule d̄ spū et medulla habens multum: in cellulis tribus est distinctum: neruorum totius corporis est principium: inter duas pelliculas scz piam matrem et duram est contentum in summitate capitis tanq̄ in excellentiori loco corporis collocatum. Fit autem cerebrum naturaliter album: vt similitudinis cuiuslibz coloris esset facile susceptiuum. habz multum de spū: vt multus in eo esset motus. habet etiam multum de medulla: vt caloris acumen generatum ex motu temparet

parũ vero habet de sanguinene eius colo
re inficeretur. et sic omne apprehensum ru
beum videretur. ideo etiam sine sanguine
humidum: vt cito in naturaz sentiẽdi mu
taretur (vt dicit, constan.) Ex tribus autez
cellulis est distinctum. qz cerebruz tres ha
bet concauitates: que ventriculi a phisicis
nuncupantur. in anteriori cellula siue ven
triculo formatur imaginatio. in media rõ
in posteriori memoria et recordatio.
Cognominatur pars anterior prora. poste
rior vero pars puppis vocitatur. puppis
minor est: qz pauci nerui ab ea procedunt.
et est pupis dura vt nerui motiui motum
facilius patiantur. frigida etiam ẽ ⁊ sicca
parum habens de spiritu et medulla. frigi-
da: vt in ea melius fieret retentio. parum
habuit de spũ: vt fieret quietis generatio.
parum habuit de medulla respectu anteri
oris: vt essz mediocriter dura/et sic forme
impressio in ea diutius teneretur. Prora
vero scz pars anterior est maior/ mollior:
calidior: et liquidior: maior: vt nerui sen-
sibiles ab eo procederent mollior vt sen-
sibiles nerui ad susceptionem sensus
facilius disponantur. calidior vt ad susce-
ptionem forme imaginatiue aptior redde-
retur. liquidior et humidior parum: vt ner
uus sensibilis facilius moueretur. Cellula
vero inter pram et puppim media calida ẽ
et humida. plus ceterĩ habens de spiritu et
medulla. de spũ plus vt perfectior: fieret ĩ
ea per rationem discretio. sicut ĩ aliis mẽ-
bris fit per digestionez puri ab impuro se
paratio. multum habuit de spũ: vt multus
fieret motus. et multum de medulla. vt tẽ
peraretur motus anime vt sic melius dis-
cerneret concepta. In istis tribus cellulis
sũt tres opationes principales. qz ĩ prima
forma a sensibus apprehensa in fantasia si
ue imaginatione recolligitur: deide ad me
diam transmissa discernitur: post tanq̃ iu
dicium rationis ad ventriculum pupis trãs
mittitur et memorie commendatur.
Fuit autem cerebrum rotundum vt capa-
tius sit spirituum: et ne facile patiatur.
Ad detensionem autem cerebri fuerũt ne-
cessarij duo panni qui vocantur matres ce
rebri. vnus est grossus. s. dura mater. hic
carneo supponitur: sed in medio cerebro ĩ
grossatur: et ad maiorem fortitudinẽ solli
datur. non tñ immediate cum carneo con-
iungitur: immo potius suspenditur et huc
atq; illuc circa cerebri substantiam dilatat

hec dura mater fuit necessaria vt piaz ma-
trez que ea tenerior est: a duricia carnei de
fẽsaret. et vt venas et arterias cerebri col
ligaret. et etiam si qua essent ibi spacia va
cua illa implerz secundus panniculus dici
tur pia mater: que dure matri supponitur
que mollior est dura matre vnde substanti
am cerebri circũuoluit: et predictas cellu-
las abinuicem separat. ⁊ discernit nec sup
fluit pia mater: qz cerebri vlterius venas re
colligit cerebrum etiam ne sua liquiditate
diffluat: coadiuuando custodit cerebrum
etiam cooperiens et amplectens ipsũ a du
ra matre defendit insuper per venas quas
habet cerebruz nutrit et per arterias quas
continet: spm̃ transfũdit. Cerebrũ est etiã
membrum mouẽs et regens omnia mem
bra corporis interioris singulis sensũ lar-
giens atq; motum quo impedito omnia ĩ
corpore impediuntur: et bene se habente
omnia que sunt in corpore: melius dispo
nuntur. Habet autem cerebrum hoc ꝓpri
um q̃ sentit et sequitur motum lune. qua
crescente medulla cerebri crescit. qua defi
ciente: diminuitur in substantia et virtute
Nam tunc in seipsam se contrahit et alii
spiritui ita libere non obedit. ⁊ hoc patet
in lunaticis et in epilenticis qui in nouilu
nio et plenilunio potissime molestantur.
Et hoc est qd̃ dicit aristo. li. xij. Cerebrum
(inquit) quando nimis exsiccatur vel hu-
mectatur non faciet suum opus: sed infri
gidat corpus et liquefacit ipsum spiritum
et ideo accidunt infirmitates et amissio
intellectus et tandem mors. Item aĩalia
nimis magnum cerebrum habentia sunt
multi somni. et hoc forsan dicit propter
humiditatem multam que inde resoluta ĩ
fumum opilantem meatus cerebrum inclu
di somnum. Item aristo. ibidem. Cerebrũ
non habet in se vel ex se sensum tactus si
cut nec sanguis: nec alie superfluitates aĩa
les. et non est in corporibus omnium aĩa-
lium nec ad saluandum naturam. et quod
mirum est cerebrum omnibus corpis parti
bus sensum tribuit et tamen de se et in se
nihil sentit. Item ibidem sentit idem
Omne animal habens sanguinem ⁊ solũ
habet cerebrum vel aliquod membrũ ꝯue
niens loco eius. sicut animal multipes. et
sic similie. et quãuis sit in omni animali sã
guinem habentem nihil tamen sanguinis
continet in substãtia medulle sue/sicut di
cit aristo. l. iij. li.) Itẽ aristo. li. xvi. cerebr

est frigidum substantialiter et humidum ꝛ ideo fonti caloris animalis s. cordi ē oppositus vt scilicet humectetur et temperetur superfluitas caloris et siccitatis arteriarum ex quibus retbe cerebri est contextum nam ex corde procedunt arterie (sicut dicit balye) ex quib⁹ componitur retbe mirabile i quo quasi inuoluitur cerebrum et in illo retbi digeritur spiritus animalis et per ipsū spiritum fit penetratio virtutum cerebri ad alia membra. et ideo vt dicit aristo. ibidem ꝙ cerebrum est primum membrum in creatione animalis post creationem cordis. Galie. tamen dicit ꝙ cerebrum bene cōplexionatum debet esse in quatuor qualitatibus temperatum. sed sicut ibi dicit balye. complexio cerebri naturalis magis est frigida et humida ꝙ sit calida siue sicca quod fuit necesse ad infrigidationem predicti retbis et ad mitigationem caloris accidentalis cerebri qui accidit ex assiduitate sui motus. Item aristo. li. xv. homo inter omnia animalia sue quantitatis maximū habz cerebrum. qz cor maximi est caloris. vnde ppter caloris dominium ꝛ bonitatem complexionis est homo boni intellectus et intelligentior cunctis animalibus. Eā pos sunt infantes lōgo tempore portare caput rectum propter cerebri magnitudinem et ponderositatem donec a calore cordis mediantibus arterijs a suo pondere alleuiet. Bona vero dispositio cerebri sicut ꝛ mala per suas cognoscatur actiones. Nam si fuerit substantia cerebri mollis clara et pura de facili recipit formarum impressiones et sigillationes. vnde propter velocitatem sigillationis formarum reruz est habens eā bone et velocis discipline. quando vero econuerso est non mollis vel est turbida: efficitur habens eam durus et tardius recipit impressionem vel impressiones: sz tñ cuz recepte fuerint receptas diu seruat. qđ est signum siccitatis. sicut fluxibilitas et labilitas signum est humiditatis. vt dicit balye. et sic de aliis qualitatibus intelligēdū est. verbi gratia. Si vero fuerit quis sollicitus consuetudinaliter mobilis instabilis: audax: iracundus: calidum cerebrum videtur talis habere: econuerso ebabens frigiditatem pretendit. Si vero fuerit piger: obliuiosus: somnolentus: humidum nimis. ō signat. ꝛ econuerso. si fuerit multū vigil ꝛ memoria tenax designat siccum. si vero excedens fuerit cū caliditate humiditas multe fiūt superfluitates: et multe accidūt ea pbi infirmitates. Nocent autem calida et humida et potissime meridionalis aer ꝛ cōfert septemtrionalis: adest somnus nec potest longo tempore vigilare et quādo dormit accidit ei subet. i. quies falsa visū habent turbidum/et sensus non claros. Si vero excesserit cum caliditate siccitas: pigra accidunt sinthomata nisi ꝙ tot superfluit ate non generantur sensus. Siquid sensus habent tales satis claros et a superfluitatibus mundos. sed plus vigilant ꝙ alij homines et sunt animosi: vanyloqui: et instabiles et cito accidit calui⁹ post adolescentiam quamuis in eis precesserint multi crines. Similiter si excesserit frigiditas cum siccitate: solent tales habere claros sensus et mundos meatus a superfluis in iuuentute et omnino sine infirmitate. sed quando protenditur et eas ō leui causa debilitantur et velocius senectus festinat et apparet cito in capite. qz eis aduenit cito cani. et si fortior fuerit siccitas ꝙ frigiditas cum canicie efficiuntur calui. Si vero fortior fuerit frigiditas caluicies non accedet. Quando vero excedit frigiditas cum humiditate accidit profunditas somni et sensus eius sunt mali et superfluitates multe. et si intēdatur frigus aut humiditas patiens incidit in apoplexiam/ vl in paralisim vel in mortem et non accidit habenti banc dispositionem caluicū. vt dicit galie. in tegni. et in cōmē. dicit idem baly. Et bec de proprietatibus capitis ꝛ cerebri dicta sufficiant.

OAluaria est anterior pars carnet ab ossibus caluis sic dicta propter capillorum defectionem ꝛ neutra cum pronuntiatur. vnde dicit Isidoli. xi. cap. ix. Sicut vertex dicitur superior pars capitis exterius vbi capilli capitis colliguntur et in qua cesaries vertitur. vñ et nuncupatur: sic occiput dicitur pars capitis posterior quasi contra capicium: calua ria capillis spoliatur cito propter eius sicitatem. vertex tardius sed auciput tardissime si vel nunq̄ propter humoris superfluitatem. De capillis autem quere infra eodē.

OCuli (vt dicit Isidi. xi. c. ix.) quasi occulti sunt dicti. quia eorum ciliorum tegmina occultant ne a licuius incidentis iniurie ostensione ledantur siue quia occultum lumen

et secretum positum intus habent. hi inter omnes sensus sunt anime viciniores. Nā in oculis omne iudicium mentis est. vnde anime perturbatio vel hilaritas ī oculis apparet. similiter amor vel odiuz. et cetere passiones. Dicuntur et lumina. qz lumen exterius accipiunt et acceptum communicant et refundunt. Sunt autez oculi istrumenta visus vt dicit constan. et sunt duo vt si forte visus pateretur eius defectus ꝑ alterum suppleretur. quoniam oculus est loco speculatoris ideo locauit natura oculos in eminētiori loco corporis. Sūt autē decem cause ipsius oculi substantiā cōponentes. s. septem tunice et tres humores. Inter humores vero primus albugineus secundus cristallinus. tertius vitreus.

Septem autem tunice sunt septem pellicule siue tele que circūdant illos hūores ⁊ ab inuicem distingunt. in quibus vel in quorum medio formatur visus ⁊ sic sunt a natura inuicem ordinate ꝙ quatuor sunt a parte anteriori: quarū prima dicitur tela aranea. secūda vuea. tercia cornea. quarta cōiunctiua. Tres vero sunt a parte īteriori scz rethma secūdma et sclirotica id ē dura vt pꝰ patebit. Inter hec aūt oīa vnū solū est visus instrumentū scilz humor cristallinus a cristallo sic dictus quia cristallo in colore sic assimilatur. Est igitur cristallinꝰ humor (ꝑm constan.) albus. lucidus clarus in supsicie planus. in medio omniū aliorū collocatus. et hoc ideo vt ei ab alijs oībus equaliter seruiatur. fuit etiā peruius clarꝰ et diaphanus. vt cito in oppositos colores transferretur et omnium colorum indifferenter similitudine immutaretur: fuit etiā rotundus in forma et substantia: vt nō facile lederetur: nec in eius angulis supfluū aliqd colligeretur: nec casualiter pateretur Sed ne nimia rotunditate nimis essz mobilis habuit aliquam planiciem vt ad moderantiam eius velocitas duceretur. nam omnis res que penitus rotunda elisa ī sua latera instabilis est et non firma vt dicit constan. ꝙ autem per istum humorem habeat fieri visus patet per hoc ꝙ si aliquid īter ipm et spm̄ visibilē īcluderf vt lum̄ vel alid actus videndi auferref: cū spūs visibilis ad ipsum penetrare propter obstaculuz non valeret. Oritur autem hūor iste a ptibus cerebri superioribus peruijs ⁊ diaphanis. et hoc proprie est pupilla siue medius oculi punctus ibiqz est proprie vis vidēdi vbi nobis proprijs videntibus relucēt quedam imagines velut in speculo apparētes sed de hoc infra dicetur. Hic autem hūor in medio aliorum duorum collocatur. s. vitrei et albuginei. Vitreus autem humor a parte interiori albugineus vero a pte anteriori. Vitreus autem humor ad modū vitri purus est et perspicuus. et arabice dicitur gelados. cuius iuuamen est duplex.

Primum et principale est qm̄ sanguinem nutriturum cristallinum humorez suscipit ipsum et dealbat et aptat vt sic facile ꝯuertatur in substantiam cristallini. Non enim fuit conueniens vt tam purissimus hūor purum susciperet nutrimentum. qd quidē fieret si sanguis rubeus non digestus/non dealbatus non subtiliatus cristallino hūori: occasione aliqua se misceret. Aliud etiā est iuuamentum vt prohibeat humorē cristallinum et a contactu et asperitate tunicarum que respectu ipsius dure sunt plurimum atqz grosse. Alius vero humor. s. albugineus qui alio nomine dicitur euagaydos est a pte anteriori qui etiam duplicit iuuat cristallinum. Nam prohibet eius lesionem et sua humiditate temperat cristallidos vel cristallini siccitatem: cum albugineus sit humor in oculis magis humidus et cristallidos magis siccus. spissitudīe etiam sua aliquantulum spm̄ visibilem aggregat et confortat. Iste tres partes oculi licz vocentur humores: non tamen secundum veritatem sunt humores. qz nonīsunt liquide et fluxibiles vt humores: sed longe maiorem habent in se humoris densitatem. Sunt etiam corpora vegetata et habentia virtutes innatas qd alicui humorum non conuenit. dicuntur tamen humores ꝓpter maiorem molliciem et perspicuitatem quā habent ꝙ cetera membra corporis. ⁊ magī sunt obediētia ꝙ alia organa sensibilia actioni animalis spiritus et virtuti. hi tres humores ne pariter commisceantur tunicī interioribus et exterioribus abinuicē sepātur. Ordinantur itaqz iste septem tunice in hunc modū. nam iuxta cristallinū humorē a parte interiori immediate est tunica que dicitur rethina a venis et arterijs pie matris est orta et contexta in modum rethis portans secum cibum ad vitreum hūorem et cum suis neruis sensum ad cristallinuz transmittit. post rethinam vero īmediate sequitur tunica secundaria ab ipsa pia matre generata: que rethinam nutriri defēdit ne rumpatur casu aliquo aut ledatur.

Tertio sequitur tunica que dicit sclirotica

id est valde dura a dura matre cerebri procedens a duricia ossis omnia alia defendēs et est quasi ligamentum oculorum. Aptē vero anteriori immediate uxta cristallinū humorem est tela aranea. sic propter sui subtilitatem dicta: vt esset spūi puia ex subtilioribus partibus retbine tunice generata. hec autem tunica posita est inter cristallinuz z albugineum humorem prohibens eos commisceri. hec tunica scz aranea iuncta cum interiori retbina ipsum orbem facit. nā be due tunice intra se claudunt humorem cristallinuz. Post hanc sequitur tunica vuea sic dicta eo q vue nigri assimilantur in colore et hoc sano nature consilio. Nam ossa predicta in compositione oculi erant alba et clara et spiritus visibilis disgregatiua. z ideo necessaria fuit tunica vuea: vt sua nigredine lumen in oculo agregaret nā nigredo est congregatiua visus. hec etiaz tunica admoduz spongie est quodammodo porosa et vinosa neruorum secundū pstā. continens fila vt cristallinum humorem a superflua humiditate depuraret. z ipirituz circūstātibus alijs ministraret. hec tunica vuea a parte anteriori cum tunica secunda zia in parte interiori coniungitur. que coiuncte faciunt secundum orbem: claudentes intra se albugineum humorem: quem ibi collocauit natura vt spiritum clarefaceret/et cristallino humori humiditatis naturam ministraret. Post hāc immediate sequitur tunica que ab effectu dicitur cornea: qz cornu lucido est similis et pua est et spūs visibilis rōne sue transparentie et rōne aliquātule densitatis sue est aggregatiua. visus est aliquantulum cooperatiua. rōne etiam sue fortitudinis et coadherētie a nocumentis exterioribus est interiorum fortium minus defensiua. et hec tunica q dicitur cornea cum interiori s. sclrotica cōiuncta alium facit orbem. Nam he due tunice. s. exterior cornea z interior sclrotica vitreum humorem orbiculariter in se claudunt. Vltimo autem in superficie oculi exterius ponitur coniunctiua: que a corneo descendens non totum tegit oculum sed consistit in angulis oculorum. eos scilz ligās z retinēs vt in debita maneāt fixione.

Ad oculum autem sic dispositum et perfecte organisatum defertur spiritus visibilis per hunc modum. Apta enim id est ab anteriori parte cerebri exeunt duo nerui concaui qui dicuntur obtici qui in substantia cristallini humoris se infigūt. hi duo nerui concaui transuersaliter p modū crucis infiguntur in oculis et in termino siue pūcto contact9 pūgūtur. et hoc ingeniose facit natura vt altero clauso vel impedito spūs vitalis ad alterū se trāsferat et ibi perfecti9 suam compleat actionem. vnde tūc pupilla in videndi actu confortatur propter virtutis visiue coadunationem. v. patet insagittazijs qui vno oculo clauso directius iaculant et sagittant.

Item ideo pariter connectūtur vt ex mutua sui rotatione efficiantur fortiores j. Item ideo conueniunt in termino contactus: ne vnū duo videatur. qđ fieret si vter q oculus proprium idolum videret. vnde oportet q virtus visiua cōtinetur ad vnū organū in quo sit vna virtus fontalis deriuata in pupillis (sicut dicit auctor q spectue) vt patet in illis qui oculis digitos supponūt: in quibus vna depressa pupilla zeli qua eleuatur. vnde et spūs visibilis diuiditur et vna res dupiex videtur et hec est cā qz lumen ab vno oculo tendit suzsū et ab altero excedit retrorsū. vñ radius ab vtro q oculo exiens tangens extrema rei medium intercidente acie non penetrat. vñ duo videt corpora cum tamen non sit nisi vnū non tamen omnis strabus videt sic: q̄nis sint oculi inequales. qz radius piramidal recta linea egreditur ad superficiem rei vise. sicut supra dictum est de sensu visus supra li. iij. oculus igitur bene dispositus consideratur quantū ad perfectam partiū suarum compositionem vt supra patet.

Item quantū ad situationez locū sibi vēdicat superiorem propter sue subtilitatis dignitatem et matimā quā hz cum anima vicinitatem (vt dicit Isido. et Aristote.)

Item quātū ad quantitatis debitam proportionem non enim debz esse nimis prominens et erectus: qz signat perturbationem discretionis. nec nimis profund9: qz signat defectum nature et virtutis. mediocris igitur est laudabilis. dicit tamen Aristo. li. xix. Profundius visus videt a remotis nā motus et9 anteq̄ exeat ē organo visus non diuiditur neq̄ sumitur. sed directe vadit radius visibilis ad res visas. sicut patet supra de visu. Item consideral quo ad motus diuersificationē. nā i motu debet esse mediocris qz si fuerit oculus nimis mobilis signat excessum colozis et prognosticat mētis instabilitatem et affectōnū

mutabilitatem nimis vero tardus motus contrariam signat dispositionem. s. excessū frigiditatis et pinatiam affectus et voluntatis. Mediocritas igitur motus laudabilis est: quia signat facilem mentis apprehensionem: et in apprehensis debitā fixionem. vnde dicit Aristo. li. xvij. Clausura oculi debet esse mediocriter festina: quia si fuerit multe apertionis et pauce clausure et verecundia denotatur et stultitia (sicut dicit in libro primo) Si vero fuerit nimis tarda apertio: designat defectū virtutis et compactionem materie in neruis que actioni spūs non obedit. vt patet in litargijs. Item considerantur oculi propter quo ad sue actionis perfectionem. q̄ oculus si fortis est apprehensionis et de facili sine reuerberatione iudicat de obiectis bonam dispositionem signat. vt patet in oculis aquilinis: qui solez in sua rota' apprehēdūt actio autem oculi cōsideratur secundum acutū ⁊ obtusum. Nam cuius visus subtilis fuerit et multus remota et propinqua apprehendit quia multus vidz remota. q̄ vero subtilis est: discernit ipsa visa. Oculꝰ enim parui visus (sicut dicit aristo. li. xix) non bene videbit a remotis. spiritus vero grossus et multus remota videt qr mulꝰ sed non perfecte: qz grossus. paucus vero et subtilis videt prope et perfecte ꝫ non videt a longe propter visibilis spiritꝰ paucitatem. q̄ quod videt perfecte videt propter eius subtilitatem. paucus vero et grossus non videt longe propter sui paucitatē neq; perfecte propter sui grossitudinem. secundum vero q̄ quis habet spiritum visibilem magis grossum et turbidum tanto difficilioz est: et debiliozem habet videndi actum. Item consideratur oculus secūdum coloris variationem. q̄ secundō ari. li. xix. Oculi in principio generationis habent viridem colozem. deinde mutantur ī nigredinem vel glaucitatem vel quemcūz medium colozem in eis indecentez. Nam si fuerit humoz multus et spiritus visibilꝫ paucus in aliquo accidente perturbatus: color niger in eo fortificatur. Si nero fuerit humoz paucus et spiritus visibilis debilis erit coloz glaucus. Naz (sicut d. ari.) glaucitas quidem oculozum motus debilitatis est. Si autem fuerit humoz mediocris et spiritus fuerit temperatus ex causis conuenientibus ad albedinem et nigredinem color erit varius. Oculi igitur si fuerint nigri de die erunt visus acuti propter luminis et humoris in organo visus aggregationem. de nocte vero erunt obtusi: quia lumen noctis est debile et humoz nocturnus est naturaliter grauioris motus. vt dicit Aristo. Oculus vero glaucus cōtrario debilis est de die: de nocte vero fortis: quia cum materia glaucitatis ex se sit lucida adiuncta luci diurne multuz disgregatur. et ideo in actu videndi manēte luce spiritus visibilis debilitatur. De nocte vero spiritu visibili in oculo coadunato: claritate intra humozem paucum contēta nondum recedente permanet in oculo potentia videndi et inter obscura aliqualiter iudicanda. vt patet in mirlegis.

Item consideratur per partium circūstantium dispositionem sicut ex ciliis et supercilijs. quia si fuerint oculi. s. cilia cooperto ria intus carnosa et humoze superfluo repleta visum impediunt. qz huiusmodi cilia aerem grossum propter paruitatem sui motus non intercidunt. Si lachrymale qd̄ sequitur ad angulos oculi fuerit multe carnositatis: sicut accidit oculis multi. signatur astutia et fortunatio mala.

Alias proprietates oculi quere supra in tractatu de sensu visus. Et hec de oculi cō positione et effectu dicta sufficiant.

PUpilla secundum Isido. li. xij. c. ij. est medium punctꝰ oculi vbi est vis videndi in qua qz parue imagines videtur pupilla appellatur. paruuli enim pulli appellant. Vocatur autem pupilla eo q̄ pura sit et impolluta vt puella. Dicunt quidem phisici easdez pupillas quas videmus in oculis per triduum morituros non habere quibus non visis certa despatio est. habet autem circa se quendam circulum qui corona dicitur qua discreta nigredine albe partes oculi pupilla separantur. hec corona rotunditate sui ornat ambitum pupille et in ipsa cō sistit maxima oculi pulchritudo. huc vsq; Isi. Sicut autem dicit haly. pupilla est in qua formantur imagines corum que videtur in oculo. omnia autem que sunt ī oculo ex tunicis et humoribus aut sunt tunicam pupillam aut ei seruientia. et ideo sedz in medio omnium vt regina. parua siquidē est pupilla in quantitate maxima tamen ē inter omnia membza in virtute. et iō maxima sicut et minima comprehendit: iteꝝ

a spū a cerebro veniēte. exterius vero a lu
mine immutatur. vñ mediante luce rei ob
iecte speciem in se recipit et receptaz anime
iudicio transmittit. Nam a singulis ptib⁹
rei vise confluunt linee que faciūt pyrami
dem cuius conus est in pupilla: et basis in
re visa. sicut supra de visu est ostensuz. que
re ibi. hec pupilla omnium colorꝝ et figura
rum rerꝝ superficiē exprimentium est distin
ctiua et diiudicatiua. in medijs coloribus
et figuris siue formis delectatur. Corrūpit
autem in extremis aut saltem propt̄ discō
uenientiam contristatur/ vt dicit phūs.)
Itē omnia que extra ipsā sunt sibi obiecta
videt et diiudicat seipsam aūt nūq̄ videt
per lineas rectas sup quas venit species rei
vise ad visū. sed quādo se vidz hoc accidit
p radiorꝝ reflexionem. scz quādo prīo mul
tiplicatur species rei vise a re ad speculum
et a speculo fit reflexio ad visum (sicut dic.
auctor perspectiue) et ideo forsan spūs visi
bilis in aspectu speculi delectatur qz p radi
orum reflexionem quasi in se reuersus for
tificatur: et quodāmodo roboratur.
Item pupilla omnia sub angulo compre
hēdit qz siue radij a pupilla ad rem visam
exeant siue a re visa ad pupillam redeant
semp̄ in pupille medio siue centro tanq̄ in
cono angulariter vniuntur. naz āgul' dua
rum linearꝝ alterius est ꝯtact⁹ ꝛ ideoq̄ oēs
linee p quas format̄ visus vniūtur et qua
si angulatur a pupille cono. iō bene ꝛ pro
prie dicitur a phō qz oculus oīa videt sub
angulo. Itē int̄ oīs partes corpis maxīe
est sensibilis et propter nobilitatem sue cō
plexionis maxime est passibilis. ꝛ iō citissīe
leditur sed difficillime repatur. ꝛ iō natu
ra dedit ei naturam defendendi. s. tunicas
et coopertoria vt sic resistant facilius car
ni interius vel exterius inferentibus lesio
nem. De his autem oculi et pupille passio
nib⁹: quere infra in tractatu speciali. li. vi.

Cilia sunt oculorꝝ tegmina a ce
lando sic dicta eo q̄ oculos tegāt
ꝛ celent tuta custodia. vt d. Isi.
li. xi. c. ij. Sūt aūt cilia in substātia neruo
sa et tenua ꝓpter facilitatē motus. qz suo
motu ꝯtinuo aerē intercidūt: ꝛ sic a lesiōe
aeris exterius custodiunt oculos ꝛ defēdūt
hec cilia palpebre dicunt̄ qz palpitādo sp
mouētur. assidue em̄ adinuicē ꝯcurrunt vt
assiduo motu reficiant obtuitum. vt d. tā
ꝯstan. q̄ Isido. sūt munite palpebre villis
pilorꝝ vt aptis oculis si quid inciderit vel
occurrerit repellatur et vt inuolutis ipsis
securius et quieti⁹ dormiatur. Item vt ae
rem mediocriter intercidendo viuificent ꝛ
sic visum serenuz custodiant et conseruent
(hucusq̄ Isi. ca. ij. supradicto.) Secūdum
constā. autem palpebre habent pilos non
omnino rectos sed in extremitatibus me
diocriter reflexos et hoc ingeniata est na
tura vt habilius se claudent et forti⁹ si qd̄
impedimentum occurreret ei efficati⁹ obui
arent. Item hec cilia in crescendo deter
minatam habent quantitatem a natura. ꝛ
ideo eorum pili non se extendunt nec cre
scunt vt capilli. sed determinatā habēt por
tionem. et ideo secundum ꝯstan. palpebre
non sunt molles nec porose sed potius du
re vt pili crescentes sint duri et reflexi ꝛ ñ
nimis in crescendo se extendant sicut her
ba crescens in terra dura modica fit ꝛ ere
cta: et non illa que in terra molli. Has
palpebras et cilia fecit natura: vt essēt cor
pori ornamenta et oculis iuuamenta. Vñ
dicit aris. li. xij. q̄ omne animal generans
et solum habet pilos in palpebris. et omne
animal quadrupes claudit oculum p pal
pebram superiorē. auis autem loco palpe
bre habet quoddam coopertorium ad cu
stodiam sensus visus: ꝛ claudit oculum p
telam quandam appropriatam extremitati
bus oculorꝝ. et qz natura oculi est aquea ꝛ
humida indiget tali custodia. Item omīs
auis claudit oculum palpebra inferiori/ sz
animal quadrupes a superiori. Item om
ne animal carens palpebris est debilis vi
sus. vt ptz in piscibus/ leporibus/ et hmōi.
vt dicit Aris. li. iiij.

Supercilia sunt/ dicta eo q̄ ciliis
sunt superposita. que iō pilorum
multitudine sunt vestita: vt sint
oculis munimenta ad depellendum hūo
rem vel sudorem de capite influentem.
Intercilium vero est illud medium spatiū
qd̄ est inter supercilia sine pilis (vt d. Isi.
li. xi.) Sunt autem supercilia ciliorum iu
uamenta (secundum constan.) ne quid no
ciuū extrinsecus adueniat prohibentia. sūt
et honestantia: qz nullus sine eorꝝ presētia
decoratur. Habent autem supercilia quan
dam vim latentem passionem anime iudi
catiuam (secundum aristo.) qz cum fuerint
supcilia recta sicut linee pretendūt femine
am molliciem vel animi leuitatem. Item
supercilia dimissa et nimis pressa vel depꝰ
sa signant inuidum. sicut dicit Aris. li. i.

Itez supercilia elevata z in pilis spissa animositatem pretendunt. depauperata vero a pilis et oblonga: timiditatem. Item si fuerint spissa et longi pili. visum quodammō obumbratiua excessum calozis signant. Item si fuerint multe carnis et pauce pilositatis sensum durum signant et obtusum et frigiditatem in membris principalibus dominantem. Item si fuerint pilis spoliata aut interiozem signant sanguinis cozruptionem: vt patet in lepzosis. aut naturalē humozis consumptionem vt in ethicis et similibus. aut meatuum et viaz būoz oblationem. vt patet in castratis et dicuntur crescere contra senectutem in tantuz: q vsum impediunt nisi rescindantur. vt d. Arn. li. iij. Item dicit idem. li. iij. In frequenti coitu nimis cadunt pili supalioz vel albescunt: qō quidem accidit propter humiditatis consumptionem/et propter defectuz virtutis: et propter frigiditatiſ cerebri augmentationem. Nam nimia siccitas caluitiem generat. superhabundans vero frigiditas caniciem introducit. sicut supra dictuz est.

FRons ab oculozum foraminibꝫ est nominata. vt dicit Isido. hec enim quandā animi imaginatōz et instium mentis sua specie exprimit dum leta vel tristis est. Secundum autē veritatem essentialem est frons (vt dicit cōstan.) os semicirculare: nec multū durū nec multum molle. quod ideo fuit necessarium: vt esset temperamentum vt lederetur vicinitas oculozum. pelle autem extrinseca tuta est ad sui defensionem/ad aliozꝫ organoz sensibilium continuationem. et ad totiꝫ capitis decorationem. totius enim animalis virtuositas potissime in fronte lucet. Frons enim (vt dicit phūs) sedes est verecundie et honozis. et hoc quidem est propter vicinitatem imaginatiue virtutis eius virtute tristia /vel leta: decentia/vel indecentia rōnis iuditio subito deferuntur vbi vtiq discernuntur. Frons itaq omniū neruozum a cerebzo descendentium ad sensū perficiendum quodāmodo turris est et defensalium: infra cuius cōcauitatem descendunt nerui ad omnia instrumenta sensuuz inferiozum: quozum ministerio de omnibꝫ obiectis sensuum apud rōnis domicilium fit iudicium. vnde secundum grego. Frōs est dignissima pars capitis exteriozis vbi i primit caracterē signū. s. signū iustitie z salutis. vt signaculuz crucis qō quondaz erat supplicium modo locum habet in frōtibus imperatozum. Frons igitur bene disposita omnia predicta manifestat. sed si fuerit a mediocritate degenerans alia secundum philosophum pronosticat et figurat. dicit enim Aris. li. i. Quādo frons fuerit magna signat ponderositatem declinantē ad stultitiam et quando fit inter mediocritatem parua: signat bonitatem virtutis. sz quādo nimis eleuatur et quasi in superficie rotūdat excessum signat coleze et feruozis. et tales sepe dispositi sunt ad colericas passiones. sicut ad freneſim et furoreꝫ. Frons autem respectu aliozum membroz facies modice est carnositatis et pinguedinis. cuius causa est (secundum haly. et aris) qz carnositatis et pinguedinis superfluitas impediūt intellectum. z ideo nimia caruositas in fronte cum quadam relucentia et extensione cutis signum est cozruptionis. vt ptz in lepzosis Item nimia frontis attenuatio et superficialis pellis cozrugatio interiozem designat cerebri defectum/et humozis substantialis finalem consumptionem. vt ptz in ātiquis senio vel morbo lōgissimo tpe inanitis.

TYmpus vel tympa dicuntur illa capitis membra ad dextram/sinistrāq capitis adiacentia. que sic dicuntur: qz sui mobilitate continua quasi interuallis tempoz immutantur. vt dicit Isido. li. xi. z. iij. Sunt autem tympora secundum constan. ossa vtrinq posita in lateribus oculozum pstituta: quequidez aliquantulū sunt mollia et neruosa. z hoc fuit necessarium ppter sensum et motū oculozum pficiendum. Nam per tympora ad instrumenta sensuum mediantibus neruis spiritus animalis defertur: et per eandem antbonomiam spiritus vitalis per quasdā arterias a corde ad cerebrum demandatur vnde propter nezuozum sensibilium et propter arteriarum venarumq pulsatilium in loco tympozum colligantiam sunt passibilia et facilia ad lesionem: vnde animal percussum in loco tympozis de facili mozitur qz (sicut dicit Aristo. libzo decimonono) percussio que cadit super ossa tympozum mortalis est. quia si in eis contingat vulnꝫ animal periclitatur. et hoc accidit. quia humoz qui ē in tympozibus cito exit propter ossium tenuitatez. et tympa citiꝫ canescūt propter humozis paucitatem et siccitatem in eis dominantem/et propter conuertibilitatem ad naturam frigiditatis.

Item tympora interius villosa sūt aliquā tulum vnde humorem a cerebro venientez recipiunt/signum ⁊ somnū oculis inducūt et si illi villi fuerint cōpressi:per alicatio- nem contenti humoris:oculos lacrimari fa ciunt.

AUris est instrumentum auditus et est dicta auris a vocibus hauri endis.aut quia greci ipsam vocē audensipem vocant.vnde dicuntur aures quasi audes.vox enim repercussa per earū aufractus ꝗadministrata sonum facit quo sensum excipiunt audiendi.Sūma auris ꝑ ticula dicit pinnula.pinnū em̄ antiqui acu tum vocant.Hec Isido.Est autem auris proprie quedā substātia cartalaginea: que duabus causis fuit necessaria.Defendūt em̄ ne quid nociuū in anditū cadat.sicut ocu- los defendūt cilia.Preterea auditu adiu uant.Nam vox percussi aeris cū venit ad cartilagtnem ibi fortiter coadunatur vñ in trat foramina q̄ sūt auditus propria īstru- menta.Sunt autem hec foramina ī petro so osse constituta:in quibus nerui descen- dētes a cerebro sunt infixi sensum ⁊ motū auribus deferentes et inmutationē vocis in foraminibus receptā iudicio aīe deferen tes.et sūt hec foramina sicut torcular trās uersa.Et hoc ne frigidus aer nimis cito in tret et interiores pāniculos siue neruos le dat.et ne aliquod nociuum incidat:qđ au ditus impediat instrumentum. vt dicitur in panteg.li.iiij.c.xv.Patitur auris multi pliciter qꝛ aliquādo ex apostemate in aure existente. vnde et sanies egreditur ab aure

Item ex vermibus foramē ab extrinseco intrantibus.vel ex putridis humoribus in trinsecus nascentibus quoꝝ signuz est pru- rigo intra auriculas et titillatio ⁊ sentitur eorum motio. ¶ Item ex supflua carne atq; verruca patitur auricula quando ma- li humores in ea coadunātur.Item patit ex mala dispositione nerui aurem ingrediē tis.sicut ptz in sonitu ⁊ tinnitu ⁊ huiusmo di.que contingunt ex ventositate in panni culis cerebri se claudente in parte nerui ar ticularis.Item patitur ex grossis humori bus illic se mouentibus.et tunc sentit gra- uitas capitis cum sonitu et tinnitu.

Item deficit auditus ex defectu virtutis audibilis vel ex corrugatione et cōtrectatō ne nerui sensibilis.sicut in senibus cōtinge re consueuit. Item aliquādo fit surditas cum puer procreatur in vtero quando na- tura negligit instrumentum auditus ꝑfo- rare.⁊ hoc est propter sui defectionem: vl propter naturam quaz inuenit sibi natura inobedientem.Item patitur ex acuta egri tudine cum colerici humores ad cerebrum ascendentes auditum impediunt.hos ad- iuuat si per digestionem colera purgetur. vnde dicitur in amphoris.Surdis si solu- tio colerica subuenerit surditatem tollit. (hucusq; constan)Item dicit Aristo.libro decimonono:instrumentum auditus ple- num est spū naturali.quia sicut spiritus na turaliter facit in venis motū pulsatilez:sic in aure facit virtutem auditus. et propter hoc adiscuntur res per sensum auditus et dicitur ibi ꝙ creatio auriuz fuit manifesta tela et continēs fuit tenuis et hoc propter subtilitatez ipsius auditus.Debilitatur aūt auditus tymporibus humide complexionis et precipue in frequenter coeuntibus ⁊ hoc ꝓpter ꝑturbationem spirituum qui ꝑficiūt auditum(nā vt dicit Aris.)frequēs nimis coitus corpori et cordi nocet. Idem dicit haly.Item secūdū Aris.li.xij. In rōnali animali aures ponuntur naturaliter in me dio capitis rotūdi qꝛ auris nō in vna ꝑte recte:sed potius vndiq; vocum et sonoruz differentias comprehendit. In animalib⁹ vero quadrupedibus q̄ caput habent incli natum ad terram et nō sunt eleuati corpo ris sunt aures in superiori parte capitis. vt patet in bobus/in asinis/et in equis.⁊ mo tus auricularum hmoī animalium sūt mul ti propter eleuationes sui loci.et qꝛ multū mouentur in partes diuersas recipiunt so num repcussione multa. Item idem aris. ibidem.Nullū animal ouans habet auricu las exp̄ssas nihilominus tñ habent anima lia talia quasdam vias ocultas.et etiaz vo latilia auribus carent exterioribus:habent tñ foramen manifestum et viam aptam ꝑ quam auditus ꝑfectissime celebratur.Itez homo inter oīa animalia habet aures min⁹ mobiles et etiam secunduz dimēsionē sit⁹ breuioris:sed quo ad audiendum maxime sunt efficaces(vt dr.li.i.)et hoc est propter bonitatē ꝯplexionis.vñ qñ nimis est exces- sus ī auribus hoīs in magnitudine alijs si gnis ꝯcurrētibus:signum est stoliditatī et tarditatis intellectus(vt dicit Aris.)

NAsus est instrumentum olfa- tus secunduz Isido.a narib⁹ autem dicitur nas⁹.nares aūt iō sic vocāt vt ꝑ eas odorife- ra et quasi spūalia odoremus/et interfeti dum ⁊ odoriferꝝ discernam⁹. vnde qꝛ odo rifera nobis ꝑ eas manant:nares dicūtur.

sicut p cõtrariũ in scij et rupes ac lexperti ignari quasi sine nare sunt dicti. Nasus aũt duo habet foramina sm ꝯstan. que quipem p quãdam subãm cartilaginosam abinuicem sunt distincta. Et horum foraminum vnum ad cõcauitatẽ palati tendit alterꝫ vero superius ad pelliculas cerebri vadit ut aerem attrahat cerebro et deferat ipsis naribus spiritum animalem ad sensũ odoratus perficiendum et adducat. Primũ ergo foramen fuit necessarium ad eijciendas superfluitates a cerebro veniẽtes aliud vero ad spiritum attrahẽdũ: et odoratum perficiendũ. Sũt tñ proprie instr̃m odoratus due carnicule que dependent a naribus in modũ mãmillaruꝫ: q̃ primo aerem attractum in se recipiũt/deinde ad interiorem partẽ cerebri transmittunt. Istis autem carniculis subseruiunt nares exteriores aerem. s. attrahendo ⁊ intra se includendo et subtiliãdo vt tanto facilius ⁊ pfectius immutetur in organis odoratus. neruus em̃ a cerebro veniẽs illa duo vbera nasi subintrat et eis animalẽ spm̃ administrat. vt dicit constan. Fumus igitur mediante aere per nasum attractus spũi aĩali se associat: qui immutatus illam immutatõꝫ in cerebro anime iudicio representat. Nasus igitur (secũdũ ꝯstã.) fuit necessari⁹ ad aerem tẽpate attrahendum: ad cerebꝫ per sua emũctoria expurgãdum ⁊ ad calorem innatũ in vẽtriculis cerebri tẽpãdum: nec non ad discernendum fumuꝫ a quacumq; subã resolutũ: redolentez suauiter ac fetentẽ. ⁊ ideo secũdũ Aris. li. xij. Sensus olfatus est diuisus sicut sẽsus audit⁹. et si ita non esset non faceret opus propositum ⁊ sensus olfatus non esset nisi propter attractionem aeris in animali habente nasum. Et hoc membrum. s. nasus in medio est. s. anteriori parte capitis. et propter hoc posuit natura nasum in medio triuꝫ instr̃oꝝ sensibilium quasi trutinã positam propter motum ãhelitus alijs sensibus necessariũ Recollige igitur breuiter ex predict̃: q̃ nasus est membrũ siue officiale organũ aeris attractiuum et emissiuũ inter odores discretiuũ: grossarũ supfluitatũ cerebri purgatiuũ: spũi aĩali ministratiuũ p attractionẽ aeris pulmonis dilatiuũ et constrictiuum. (et ideo secũduꝫ ꝯstã.) Nares posite sũt ex trãsuerso et non ex opposito pulmoni. vt si frigid⁹ aer q̃nq; subeat: pulmonẽ subito non ledat. ⁊ si quid cum aere sicut puluis vel cinis intrauerit pulmõi obesse ñ possit

Est etiã nas⁹ (vt d. greg. sup cãtica.) faciet maximũ ornamẽtum: ita q̃ eius carẽtia tota facies dehonestatur. Debet autẽ dispositio nasi esse mediocr̃. ita q̃ i lõgitudĩe latitudine: altitudine modũ debitũ nõ excedat. nã si nares fuerint nimis tenues vel late: multi aeris attractione ferocitatẽ animi pretendunt et mentẽ indignãtem. Ex dispositionibus eĩ mẽbroꝝ corpis sumunt pnostica indicia de affectionibus mẽtis (sicut dicitur in principio visonomie.) nã accidentia mentis sepe immutãtur secundũ accidentia corpis sicut vinũ albũ ex vitro rubeo cui infunditur colorẽ ꝯtrahit ⁊ ruborem. et ideo mediocritas dispositionis mediocritatẽ designat bonitatis. (sicut dicit visono. in li. suo in principio.) Impeditur autem nasus in suo effectu sicut dicit galie. sup pronostica. ibi nares acuti/oculi concani ⁊c. ppter vehementiã caloris humiditatẽ consumentis. vnde et acuũtur nares et pfundũtur oculi in acutis. et est signũ mort̃ ⁊ accidit idẽ narib⁹ (sicut dicit galie.) q̃n calor naturalis ẽ ita debilis q̃ ñ potest se expandere ad extrema. iõ cõsequitur q̃ spũs et sanguis non concurrãt ad extrema. ⁊ ideo ppter frigiditatẽ mortificantem ꝯstringuntur membra ⁊ coartantur ⁊ accidit acumen narium quod est signum pessimũ et mortiferũ in patientib⁹ acutã. Itẽ impedit nasus (vt d. ꝯstã. li. ix. c. xv.) aliq̃n ex mala cerebri dispositõe. aliquãdo ex nerui odorabilis opilatõe. aliq̃n ex hũorum fetidorum et corruptorum in carniculis nariũ repletõe. q̃nq; ex carnis sup flue corrupte in foraminibus nasi gñatõe vt ptꝫ in polipposis et lepsis. ⁊ hec lesio ñ solum ledit olfatum: verꝫ etiam facit minorationem vocis. aliq̃n patitur ex nimio fluxu hũoris a ventriculis cerebri deffluẽtis. et hoc vel ex caloris dissolutione/vel ex frigiditatis nimia constrictione. sic̃ ptꝫ sepius in catarro. aliquando ex nimia repletione et acumine sanguinis ora venarũ nasi aperientis. vnde de naribus fluit sanguis tamen flux⁹ maxime per nares ĩ multis egritudinibus causa est dissolutionis morbi et certum indicium conualescẽtie ⁊ salutis. vt patet in acutis febribus que per fluxum sanguinis narium sepius terminãtur. Et in amphoris. dicitur particula. vi Mulieri deficientibus neruis sanguinem ex naribus fluere est bonum.

De partibus oculoz.

Gene sunt inferiores partes oculoz vnde barbe incboãtur vt dicit Jsi. li. xj. cap. ij. Genos enim grece barba dicitur. eedem enim partes dicuntur maxille: que per diminutionem a malis sunt dicte. male enim eminentes dicuntur sic oculi partes ad eorum ꝓtectiõz suppositę. Vocate autem sũt male siue qz in rotunditatem pminẽt infra oculos: quã greci mala appellant siue quia sunt supra maxillas: vnde et a malis diminutione dicuntur maxille. sicut a palo paxillus. sicut dicit Jsido. Sunt autem maxille siue gene secundum constan. ex neruis ⁊ ossibus interius cõpositę. et harum ossa carneo cerebri sunt conjuncta. que ideo de varijs ⁊ multis frustulis composita sunt ne alia laderentur si vnum aliquid patefieret. exterius autem sunt calide et carnose: vt frigiditatem ossium et cartilaginum auriz ⁊ narium temperarent. ⁊ vt organis sẽsibilibus sibi vndiqꝫ adiacẽtibꝰ suo calore fomentũ administrarent. et ideo maxille oculis supponuntur ad eorum ꝓtectionem. In medio sensuum sunt posite propter nutrimenti administrationem. calide sunt et carnose: propter frigiditatis instrumentoꝝ sẽ suum mitigationem. candide sunt et rubicunde: propter ornatum faciei et vultus cõpositionem. Maxima enim pulchritudo hominibus resultat in genis ⁊ maxillis maxime (sicut dicit constã.) potissime homĩs ostenduntur complexiones que si fuerint multum rubicunde: mixte cum temperata albedine et in substantia non nimis crasse sed mediocriter carnose calidam ⁊ humidam pretendunt complexionem et ipsius temperamentum. Si vero fuerint in calore albide sine alicuius rubedinis admixtione/et in substantia pigues et molles ⁊ fluide frigiditatis et humiditatis ostendunt excessum. sivero fuerint fusce in colore ãt citrine: in substantia autem tenues et macilente dominiuz designant siccitatis nimie et caloris. vt patet in colericis. Si vero fuerint quasi luride in colore et substantia a carnibus depauperate: excessum signant siccitatis et frigiditatis. sicut in melancolicis videri potest. nec solum declarant ꝓplexionum diuersitatem: verum etiam animi et affectionum notificant qualitatem. Nã secundum animi affectiones ex subito timore vel gaudio palescunt vel rubescunt subito. Hec constan.

Barba (vt dicat ꝓstan.) faciei viri est ornamentum. vñ apparẽs et cooperiẽs maxillas in vna pte est ad ornamentũ: in alia ad maxillaꝝ adiutoriũ et famulatũ. Nam sua pilositate neruos maxillares tuetur a nimia aeris frigiditate: et iõ maxillaꝝ necessariũ est tegumẽtum. barba vigoris et caloris naturalis est indicium. Et hec est cã quare vir ⁊ nõ mulier barbescit. qz masculi feminis naturaliter sunt calidiores. et iõ in maribꝰ fumus qui piloꝝ est materia magis augmentatur. quã qz natura nõ sufficiebat ꝓsumere expulit p duo loca. s. p caput ⁊ p barbaz vñ accidit aliqꝫdo mulieribus calide ⁊ hũi de ꝓplexionis: qz videt barbescere ⁊ econtrario fit in masculis frigidis et siccis q barbescũt paꝝ. vñ ⁊ eunuchis nõ crescit barba qz perdiderũt illa mẽbra calidiora q̃ calidi hũoris et fumi (qui piloꝝ est materia) sunt generatiua. Ex quo ptz q barbe spissitudo caloris et humoris substãtialis ac vigoris est indicium et differẽtie sexuũ certum exprimẽtũ. In pueris autem nõ crescit barba quãuis calidi pauuli sint et humidi: qz fumosa superfluitas que piloꝝ et capiloꝝ est materia transit in augmẽtuz ⁊ nutrimentum puerorum (hucusqꝫ constan.) Secũdũ vero Aris. li. xix. Pili barbe sicut et capilli in sua dispositione repzesentant qualitatem vaporis vel pinguis humoris ex quo generãtur q̃m si fuerit hũor fumosus calidꝰ et siccus erũt pili barbe sicut et capilli crispi in se reflexi et inuoluti. ⁊ hoc accidit qz p duas vias vadũt ꝓtrarias. qz ps terrestris mouetur ad partes inferiores calor mouetur ad superiores ⁊ sic inuoluũtur pili et erunt pili crispi ꝓpter debilitatẽ suã. et hoc accidit ꝓpter paucitatem humiditatis et multitudinem partis terrestris. vnde ex intenso calore corrugantur et inuoluuntur. Si vero fuerit vapor multum humidus: erunt pili leues et longi. Nam humor currit lubrificando donec perueniat ad pilos. ⁊ propter hoc pili et barbe eorum qui morantur in francia sunt leues. nam eorum complexio est humida et aer ꝓnnẽs eos est humidus. Econtrario autem accidit in hominibus cerebrum siccum habentibus ⁊ habitantibus in regionibus calidis propter siccitatem aeris continentis.

Item idem ibidem. alteratur color piloꝝ barbe ꝑm etatis varietatem. et ideo canescit barba in senectute propter debilitatez caloris et habundantiã frigiditatis.

Defluunt autem quãdoq; pili barbe ppter caloris et humoris interceptionem. vt i castratis quandoq; ex corruptione humoris. vt patet in lepr̃osis. Nam sicut d. idez Arist. casus pilorum similis est fluxui foliorum arborum et causa istius est diminutio humoris calidi et pinguis. et ideo non fluunt folia arboruz in quibus est humor pinguis (hucusq; aris. li. xix.)

Mandibule a manducando sũt dicte vt dicit Isi. li. xi. Mandibularum autem quedam est superior in qua dentes superiores infiguntur. q̃dam vero inferior in qua dẽtes inferiores radicantur. Et est proprium mandibule superioris q̃ in omni animali fixa est et immobilem tenet inferiorem (vt d. ari. li. ait.) Sunt autem mãdibule ex ossibus diuersis et etiã duris composite neruis et lacertis variis pnexe. z hoc fuit necessarium ppter motus continuitatem et actionis et clausure necessitatem vt d. constã. Sunt enim quasi due mole cõtinentie ad conterẽduz cibum et molendum se mouẽtes. vnde tota eorum nutrimentum mãdibule subministrãt. Mãdibule autem quibusdam pticule carnosis z neruosis q̃ gigie dicũt circũdãtur vndiq; et velãtur. et hoc propt̃ fortitudinem dentium in maxillarum fundamenti radicationem/et propter nutrimẽti neruis dentium administrationem et frigiditatis moderationem. Et dicuntur gingiue (vt dicit Isido.) a dentibus gignendis: q̃ in eis dentes gignũtur et nutriuntur. facte enim sunt ad decorem dentium pariter et necessitatem ne nudi potius horror existent q̃ decor. Pelliculis labiorum circũdãtur q̃ fecit natura vt tam dentes q̃ maxillas nõ solum intrinsecus iuuarent: verum etiã a lesione intrinseca defẽsarẽt: ptingit autez gingiuas corrumpi in animalibus aliquãdo ex negligentia/et q̃q; ex putridis hũoribus inficiẽ et corrumpi et tũc diuersas iferunt molestias et passiones vt fetorem dẽtium casum vel relaxationem.

Labia secundum Isi. a labendo sunt dicta. q̃ autẽ superius est: labium est. inferius labrum. Sũt autem labia necessaria secundũ constã. q̃ dentes munsunt atq; tegunt. Sunt etiam neruosa ex diuersis lacertis cõpositis: vt sic ad sensum et motũ essent habiliora. Nam ad vocis formationem necessario se aperiunt vel claudunt q̃ illis abscisis vel p aliquam opilationem vel contractionẽ aliq̃ impedit verba pfecta nõ pñt formari. Itẽ labia mollia sũt et carnosa. et hoc duricei dentiũ tẽpamentaz fuit necessariũ. Dẽtes igitur et eorum nerui cũ ex natura sint frigidi nimis lederẽtur aeri frigido exposita sinõ labiorum tegimine tuerẽtur. Itẽ labiorum extrema sunt rubicũda. q̃ accidit secundũ constã. ppter cutis labioz subtilitatem: que de facilia calore sanguineo recipit quodãmõ roseam qualitatem. vnde rubedo labiorum signum est puritatis ppletionabil et impmixtõis turbati sãguinis z interioris virtutis. sicut ecõuerso labiorum liuiditas signũ ẽ defectõis virtutis et caloris naturalis. Itẽ labia tenua sunt in substantia et subtilia vt sint subtiliora ad motuz z habiliora ad aerem nutriendum z intercidendum ne subito attractus interioribus sua frigiditate inferat lesionẽ. z ideo labia aeri frigido se opponũt et ipsum recipiendo depuratum reddunt vt suauius et vtilius ad interioza attrahatur. hec omnia secundum constã. Consimiles proprietates narrat ari. li. xij. circa finem vbi dicit. Labia hominis mollia sunt et carnosa et separi possunt propter salutem et custodiam dentium et vt conueniant ad exitum sermonis. vñ et labia duplicem hñt vsum sicut et lingua: cuius creatio est ad gustadũ humidum et ad sermonẽ pferenduz. sicut idem expresse dicit Aristo. z ideo optet q̃ labia sint humida. q̃ si creatio lingue non esset talis dispositionis ad labia nõ possz lingua ptingere ad dicendos multos modos literarum: que quidã ex eis dicuntur per percussionem lingue et etiam p coniunctionem labiorum. z ideo necessaria fuit labiorum creatio: vt optima esset nature operatio. et propter hoc fuit caro hominis mollis valde. quoniam homo est boni sensus tactus. s. z gustus magis q̃ alia animalia (hec omnia aristo. libro. xij.) Recolligetur igitur quia labia sunt quedã tegmina dentium custoditiua: mollicie sua duricei dẽtium temperatiua/vocis articulate et literalis formatiua: aeris frigidi vel calidi interceptiua: sua rubicunditate vel liuiditate defectus vel vigoris designatiua/ virtutis interpretatiue propria organa passionum anime scilicet odii et amicicie doloris vel tristicie expressiua.

vnde dicitur ꝙ tremor labioꝝ in frenesi ⁊ acutis morbis mortem pretendit (vt dicit in pronosticis) Et hec de labijs sufficiāt.

Mentum est dictum quasi mandibularum fundamentum eo ꝙ inde oriantur (vt dicit Isido.) mēti autem vt dicit constan. duo sunt ossa et ipsa iuncta sunt in medio vbi dentes subtiliores firmantur quadrupli atqz pares. Horū ossium extremitas duas habet furculas. vna est accuta cuius acumen quoddaz ligamen inseritur quod a latere timporum pertenditur per quod et bucca clauditur et aperitur. Altera vero furcula grossa et rotunda ē cui⁹ rotunditate mentum fit molle. vt dicit constan. quia hoc membrum fuit necessarium propter originem mandibulaꝝ et dentiū inferioꝝ radicatōz et ꝓpter voluntariā aeris clausurā et aptōnē. fuit etiā cōueniēs ꝓpter faciei cōplexionem/et ꝑfectā ipsius vultus ꝯsūmationez qđ si fuerit ꝓportionatum fronti tot az honestat faciem et decorat. (hec oīa d. ꝯstā.) In mēto aūt animalis maxia ē fortitudo ꝓpter ossis duriciē et neruoꝝ ꝯpaginatōz/ et ꝓpter fortem dentium radicationem. ⁊ ideo bruta animalia se tangi per mentum de facili non ꝑmittunt. naz mēto cōfracto tota eoꝝ ferocitas quasi armis ꝑditi enervatur. (vt patet. i. Regl. xxij.) vbi dicitur. Confregit dauid mentū vrsi et eruit ouē de ore eius ⁊c. hominis vero mentum pertractari amoris et fidei indiciū est. ij. Re. xvi. Tenuit ioab mentum amase quasi deosculans eum.

Os est dictum eo ꝙ per ipsū quasi per ostium cibos immittimus et spiritum foris eijcimus. vl' qr ex eo quasi de ostio sermones egrediunt. vt dicit Isido. Os etiam vt dicit idem anime nūtius est. qr illud ore exprimimus qđ prius in mente concepimus. Est autem (vt dicit gregori.) multis circumseptum custodijs. s. dentibus et labijs vt tōt intermedijs mens prius discernat ꝙ proferat siue dicat vt prius verbū transeat per limē ꝙ per linguam. Fuit autem oris nutrimētum necessarium (secundum constā.) propter nutrimenti susceptionem. nulluz enim membrum i animali nutritur: nisi i ore nutrimentum prius recipiatur. Os enim primo cibum recipit et masticando et immutando aptum digestioni stomacho transmittit. ⁊ propter hoc natura fecit os humidum intrinsecus vt cibi siccitas eius humiditate facilius immutetur. fecit etiā os neruosum et mediocriter durum et concauū. neruosū vt saporositas cibi facili⁹ sentiret duꝝ: ne cibi asperitate lederet. nec tñ nimis factū duꝝ ē: sz mediocriter: ne nimia duricia sēsualitas gust⁹ ipediret. ꝯcauū aūt et rotūdū fuit intrisec⁹ vt cib⁹ assūpt⁹ hic inde facili⁹ moueret. ⁊ ꝑ dētes sine ipedimēto spūs trāsduceret. Itē necessariū ē os ꝓpter aerl et spūs attractōz. aer ei attractus ꝑ os i ipsi⁹ ꝯcauitate imutat/ đpurat/ ⁊ subtiliatur. et sic ad cordis refrigerationem ꝑ cānale pulmonis trāsmittit. sine cui⁹ refrigerio cor ꝑ nimio calorl icēdio vreret ⁊ destrueret. Itē necessariū ē ꝓpter vocis formationē. ad hoc ei ē palatū orl ꝯcauuz vt plectrū lingue facili⁹ moueret: ⁊ ad vocem formādā expedite eleuaret et deprimeret. Itē vtile ē ad grossarū supfluitatū a cerebro ⁊ pulmone veniētiū crebrā eiectionez quib⁹ ꝑ ostiū orl eiectl vital' spūs i cord et aial' in cerebro suas ꝯplēt acrōes expeditius. Itē vtile ē ꝓpter mēbroꝝ nutribiliū a supfluis exonerationē. quādo ergo stomach⁹ crudis hūorib⁹ oneratur natura ꝑvim expulsiuā opāte ꝑ orl officium expurgat. sicut dicit ꝯstā. et galie. sup illđ amphoris. In vomitib⁹ et purgationib⁹ q̄ spōte fiūt si qualia optet fiāt: ꝯfert et bene ferūt. sivero nō ꝯtrariū. Patitur āt os (vt d. ꝯstā. in viatico) qñqz ex alijs mēbris sibi vicinis infirmātib⁹. patit āt pustulas: vlcera et hmōi ex corruptis hūorib⁹ aliūde ad buccā defluētib⁹. si rubeat ita ꝙ nigredini attineat et caleat: doleat ā ardeat materia sanguinea ē ⁊ colerica. Si vero multū nigrescat tāto molesti⁹ et timidi⁹ ne forsan ad cancrū deueniatur. accidūt āt vlcera in ore lactētiū paruuloꝝ ꝓueniētia ex acumine lactl et eius corruptione. (hucusqz ꝯstan. in viatico particula. ij.)

Dentes secundum grecos dicūtur edentes. quasi oīa apposita diuidentes et incidentes vt d. Isid. Et sunt dentes secundum constan. quedā plantaria in ossibus maxillarum et menti quibusdam radicibus inserti. Et sunt i maribus secundum constan. xxxij. xvi. in maxillaribus sūt positi: quoꝝquatuor in anteriori parte pares vocantur et quadrupli. ⁊ hi lati sunt et acuti incissores vl' ꝑcissores a medicis nūcupantur: ad incissiones cuiuslibet cibi sūt apti. et quicquid ab eis accipitur in ore conteritur et mordetur.

Sunt iterum et duo qui canini sunt dicti collaterales q̄druplis in summitate acuti duris cibis cōmolendis apti. Et dicūtur secūdum Isido. canini: quia ad similitudinē caninorū cōsistūt et canes ꝑ ipsa ossa rodunt. p̄cissoribus enim dentibus sūt forciores acutiores longiores et rotundiores. et ideo a quibusdā collum puelle vocantur. et quod priores p̄cidere non p̄nt: istis tanq̄ forcioribus ad constringendum tradunt. Sunt et decem alij ex vtraq; parte superioris mādibule qui in collaterales quadruplis. hi sunt lati atq; grossi. hi molares sūt vocati: et ad molendum bene sunt apti. nā que concisa et contracta sunt a prioribus more mole subeunt. vt dicit Isido.

Sunt igitur in superiori mandibula. xvi. dētes. s. quatuor quadrupli ⁊ pares: ⁊ duo canini ⁊ dcē molares. Et totid ēt dētes numero collocantur in inferiori mandibula seu in mento. Dentes igitur quantum ad suum numerum et officium quadripharie diuiduntur. Quidaz em̄ sunt incisiui. ⁊ hi sunt quatuor: duo superiores et duo inferiores: qui primo aspectui se offerunt. quidam vero sunt pares: et hi sunt quatuor. duo superiores et duo inferiores qui alter utrū iuxta incisiuos positi mutuo se ꝯtingūt. Quidam vero dicuntur collaterales: seu canini. et hi quatuor sunt duo superiores et duo inferiores se mutuo collidētes. Quidam vero sunt molares. et hi. xx. s. x. superius et totidem inferius mutuo se tangentes et que ab alijs inchoata sūt quasi mole continue concidentes. hi omnes sūt mandibulis radicati et quodāmodo furcati sed diuersimode. qz anteriores. s. ⁊ quadrupli et pares vnam habent furculam seu radicem. canini vero molares tres vel quatuor habere dicuntur vt dicit ꝯstā. Dentium quoq; numerum discernit qualitas sexuū. nam in viris plures: in feminis pauciores inueniuntur. vt dicit constan. ⁊ Isi. Distingūtur et etiā dentes secūdū ꝓcessuz etatis. qm̄ sicut dicit Aristo. li. ij. ꝙ dētes senū generaliter sūt nigri non acuti vt ptz in canibus quorum etas per dentes noscitur. qz dentes iuuenū sunt albi et acuti: senū vero ecōtrario. Excipit tamen aris. ibid ab hac generalitate dentes equoꝝ quos dicit habere proprium: ꝙ procedēte etate magis albescūt. Dicitur etiam ibidē. oportet vtiq; scire ꝙ animalia que sūt multoꝝ dentium coniunctoꝝ: sunt vite longiorī. q̄ vero paucoꝝ sūt dentium et separatoruz sunt vite breuioris. Item dicitur ibidem. Omne animal quadrupes generans aīal simile sibi habet dentes. Itez homo eijcit dentes in iuuentute anteriores non molares. et hoc ꝯtingit forsan propter furcularū et radicum debilitatem. Molares autē non eijcit propter causam contrariam. Et est generale in alijs animalibus que non eijciunt aliquem dentem priusq̄ alter sibi similis in loco oriatur primitus. Itē aris. li. xij. Omne animal carens dentibus ī superiori mandibula est siccuz et terrestrī nature. Omne animal hn̄s dentes in vtraq; mandibula est pinguedini simile.

Item idem li. xiij. Natura non facit nisi quod melius et perfectius est. et iō necesse est vt materia partis terrestris declinet in quibusdam animalibus ad partem superiorem. s. in dentes et culinos prominētes in quibusdam in cornua. et propter hoc non potest habere dentes in vtraq; mandibula animal habens cornua. Item idem li. xvi. Dentes solūmodo inter alia ossa crescūt duz remanet animal. et hoc est manifestū in dentibus superexcrescētibus et declinātibus a locis suis contingentibus se inuicē Et causa crementi illorum est propter opationem eoꝝ si enim non crescerent: ꝯsumerentur cito et ꝓpter hoc teruntur cito dentes animalium comedentium multū: ⁊ carentium dentibus magnis. et propter hoc ingeminata est natura et aggregauit dentes adinuicem ꝓpter senectutem et finem. aliter si vita duraret per millenarium semper dentes plres essent q̄ in prima creatione. Item dicit idem li. ij. Dentes qui oriūtur inter gingiuam nō oriuntur in viris ⁊ mulieribus nisi post. xx. annos: et forte in quibusdam mulieribus post. lx. et origo eorum erit cum maximo dolore. Item idem li. xix. Dētes acuti oriūtur ante latos. qm̄ dentibus acutis indiget ad abscisionē cibi prius. qz prius est abscindere q̄ molere. iō etiam citius crescunt: qz minores sunt. qz origo minoris rei est ex calore ante originem rei maioris. Item calor lactis facit oriri dentes cito. et ꝓpter hoc est ꝙ pueri lactantes lac calidius: nascuntur in eis dētes citius. Item idem ibidem. anteriores dentes nascuntur in osse tenui et debili. et ꝓpter hoc sunt velocis casus (hucusq; ari.) Ad hoc constā. in viati. ꝑticula. n. Dentium magnum est iuuamentum et cū iuuamento magnum corporis ornamentum ipsorum inquam non patientium quia in

pacientibus actio corrumpitur. quoꝝ passio diuersa est: cuius diuersitatis pars ē vt sui manifesta. sicut putredines: fetores: rupture: perforationes: motiones: casꝰ: limositates et similia. Pars vero non apparēs est et occulta. sicut quando dentes nimiuz dolent et tamen exterius sani apparent.

Causa autem talis doloris sunt hūores a capite descendentes vel a stomacho mediāte fumositate ascendentes/ vel humores a cuti in ginginis. et tunc dolores nimiꝭ cuz saltu et pulsu sentiuntur propter malitiaz humorum et acumen. Si vero dolor est a capite: grauitas sentitur in capite/et dolor in facie rubro ex sanguine vel colera ad radices dentium descendente. Si vero fuerit a stomacho: dolor sentitur in stomacho et assidua eructatio egreditur et erumpit dentes et aliquando perforantur: aliquando rumpuntur: aliquando ex vermibus in citrinum viridem vel nigrum colorē mutantur. que omnia ex corruptis et pessimis humoribꝰ: ex malis cibis p neruos ad ligamentum dentium descendētibus accidere dinoscuntur. Dentes etiam aliquando mouentur. et causa motus humores sūt i dētium radicibus. q si acuti sunt: necesse est in dentibꝰ et foramina effici et fetores ac putredines generari. q si vermes fuerit in causa: dolor maximus gignitur: qz ad neruū sensibilem corrodendo penetratur: obstupescunt etiam dentes et exacerbantur ex humore acido intus vel extra neruos sensibiles inficiente. dormitare etiam videtur ex causa nimis frigida: sicut ex niue vt glacie neruos dentium constringente.

Item dentes qñq cadunt ex nimia humiditate ligamenta dentium relaxante/ quādoq ex nimia siccitate. vt patet in senibus quorum dentes propter subtractionez humiditatis nutribilis diffabuntur. Dis et multas alias recitat constan. dentium passiones: sed hee sufficiant.

Recolligę igitur ex predictis quare dētes in mandibulis tanq̄ in fundamentis ppriis radicantur ex frigiditate domināte albores ceteris ossibꝰ efficiuntur propter sui duriciam de facili non leduntur. substātia enim dentium est ex se impassibilis cū nō sit sensibilis (vt dicit constan.) vnde dens ruptus nullum dolorem patitur. vz tamen pati dolorem ppter neruum sensibilez qui in eius radicibus sepe leditur et grauatur. Dentes enim intrinsecus neruis colligant terminos carnis dentes excedāt: z tamē in carne radicantur nihil itra se nec i se patiuntur. clausi sunt labiꝭ ne videantur. Indecens est enim cum apparent nisi forsitan propter risum. Item superiores ad inferiores reuertuntur. et sibi inuicez mutuo coaptantur. et si inferiores aliquando mouentur superiores tamen infixi et immobiles reperiuntur ordinate. autez ad inuicem componuntur ad informationē articulate vocis maxime cooperātur: toti corpori obsequuntur.

Lingua a lingendo cibum est dicta vel quia per eam articularis sonus verba ligat. Sicut eñ pletrum cordi alliditur: sic lingua dentibus vt dicit Isido. Est autez lingua instrumentum gustus z locutionis (vt dicit constā.) et componitur de substantia siue de molli carne porosa et spongiosa et neruosa Est autem neruosa ppter sensum z motuz porosa: vt facilꝰ sapor penetret ad neruū facientem gustum: ad quam veniunt multe vene sanguine plene. vnde rubicūda est in colore. hec eisdem operatur panniculis quibus spacium bucce et palatuz induitur et vestitur. a superiori parte patet tota. ab inferiori autem parte patet vsq̄ ad ligamenta quibus merito est connexa. vñ radices lingue et sensibiles nerui quibus recipit sensum et motum a spiritibus sunt occulti. In quibusdam autem hominibꝰ (vt dicit ostan.) contrahitur lingua plus q̄ oportet intantuz q nec i diuersas partes mouetur. vnde oportet incidi ligamenta. vt si motus per totum bucce spatium amplef passiones enim multe accidunt lingue in substantia ipsius vel in neruis ad eam venientibus. (vnde in viati. constan.) lingua animalis perdit motum voluntarium: vñ et vsum amittit sermonis cuius causa est ex defectu virtutis motiue ex cerebro veniente/vel ex neruo opilato per quem virtus transit animalis. aliquādo ex apostemate vel ex pustulis in lingua accidentibus. aliquando sunt propria vitia in substātia lingue sicut opilatio mala ex qua est sēsibilis distemperantia ex nimio calore vel frigiditate vel humiditate: vel siccitate vel apostema: vel tumor et similia. q si lingua videatur nimis tumida excessum calorīs designat. si vero alba: frigiditatem. si vero mollis: humiditatem. si sicca et aspera: siccitatem. et omnia talia lingue impediunt vsum. vel tollunt in toto: vel in parte.

Si autem lingua sana videatur nullas habens maculas loquela tamē sic orbata ex cerebro est defectus vel ex neruis sensibilibus opilatis. aliquando est perditio loquele ex perdita mente. vt in freneſi vel litargia. (Ducusq; constan. in viatico.) Alios designat effectus lingue constan. in panteg. vt dicit. Accidunt pustule late et extente i pelliculis exterioribus lingue. sicut accidit pueris malum lac suggentibus. et sunt qñq; albi/qñq; nigri coloris. accidit autē apostema lingue eam magnificans: et ab ore extra faciens: et vocatur exilium lingue.

Aliud est genus apostematis lingue qđ rana vocat. eo q; sic; rana nascitur sub lingua et aufert vsum lingue: ita rana muta dicit ab effectu. Est autem aliud apostema linguę sanguinolentum. vnde tota lingua patitur: et loquela vna cum gustu impeditur ex viscosis enim humoribus in lingua dominantibus sensus gustus corrumpitur: et ita immutatur vt dulcia amara et insipida indicentur. et econtrario sicut dicit gal.

Item dicit galie. super amphoris. q; accidit ligue balbucies ex nimia humiditate quā do lacerti lingue pre nimia humiditate in extremis nequeunt dilatari sicut est videre in ebriosis: qui balbutiunt quādo in cerebro humore nimio perfunduntur. (vnđ dicit idem galie.) Naturaliter autem balbutientes vl propter nimias cerebri būidi tates balbutiunt vel propter lingue hmectationes/vel ppter vtrumq;. Illa etiā superflua humiditas est causa quare aliqui q efficiuntur trauli qui aliquas litteras proferre non possunt vel. l. pro. n. vel. c. pro. t proferunt. et hoc in infantibus qui multas litteras corrumpunt: et eas pferre nō pñt. Hec omnia dicit galie. sup illū amphoris. hypocratis maxime trauli capiuntur lōge q; nimia humiditas taliuq; que est cā translationis redeunt ad stomachum et intestina: et se lubrificando inducit dyarnaz. i. fluxum ventris (sicut dicit galie.) Itē dicit constan. in panteg. q; in lateribus ligamentorum lingue sunt quedam vene que saliuam lingue administrant. he ab initio lingue incipiunt a quibus emanat quedaz humectatio flegmatica que saliua appellatur. vnde ille vene vocantur a medicis saliuales siue habitatio saliualis. Initium autem lingue vnde exeunt he vene est caro glauca et alba ipsius saliue generatiua que humectat linguam: et temperat ciboz siccitatem/et augmentat eorum succositatem/vt post dicetur. Item dicit aristo. li. vi. q; oues aliquādo habent sub lingua venas albas et ille faciunt fetus albos. et alique habent nigras: et ille faciunt fetus nigros. et alique varias: et ille procreant fetus varios ⁊c. Recollige igitur breuiter ex iis dictis q; lingua est tuba carnosa sanguinea et porosa influētie spūs receptiua i cōplexione calida et humida in dispositione tenuis ⁊ oblonga anteroꝛ parti gladij similis in cono et in colore rubicunda in loco concauo et humido sita/ ad motum facillima/vocum informatiua/saporum discretiua/per emissionem oris saliue humectiua/conceptionum anime interpretatiua dentibus et labus quasi muro duplici circunsepta/in diuersis animalibus quo ad figuram varia. Nam in quibusdam breuis est et grossa: in quibusdam vero econuerso qui vero habēt linguā grossiorem: habent vocē grauiorem et econtra. Quedam etiā animalia habent linguas medicinales et salutiferas. et hoc vel ex nature bonitate vel ex occulta aliqua pprietate vt lingua icanis vt dicit cassio. Quedam autem habēt linguas mortiferas ppter malicia ⁊ fumositatem humoris in eis dominantis. sicut lingua serpentis draconis et rabidi canis. cuius morsus summe est venenosus cuius lingua semper apparet extra os et distillat venenum: et inficit aquam in quam cadit de qua qui biberit efficitur rabiosus. vt dicit auicen. et constan. in tractatu de venenosis animalibus et venenis. vnde etiam serpentum lingue secundum aristo. nigre sunt siue lurde/siue subrufe et maculose. acute/et in motu velocissime. et hoc cōtingit propter humorem furiosum et venenosum qui tam velociter linguam agitat: vt yna numero bifurcari videatur. lingua thi aspidis quanuis in corpore viuētis serpētil plena sit veneno mortifero sepata tamen a corpe et desiccata venenuz perdit ⁊ venenū si presens fuerit prodit. vnde in pfētia veneni in sudorem prorūpere consueuit. vnde talis lingua velut vtilis et proficua reputatur inter viros regios pciosa: quis prius fuerit venenosa.

Saliua est humor flegmaticus ex naturalibus venis lingue generatus (vt dicit constan.) Est aūt saliua naturaliter humida in colore alba: ⁊ ex continuitate motus lingue et instrumētorum spiritualium spumosa: in sapore actu insipida. quia potentialiter oīnīū sa-

porum est in se receptiua. Si enim esset alicuius saporis determinati non esset alterius susceptiua. Est ⁊ (secundū eūdē ꝯstā.) saliua inter gustum et eius obiectū media nihil enim sensu gustus percipitur: nisi cuius sapor mediante saliua gustus organo presentatur. vnde ipsa secundum quācitatem saporis rei gustate immutatur. Fuit autez necessaria saliua (vt dicit constan.) ad humectationem oris vt saliue beneficō irrigaretur. Item propter prime digestōis preparationem. cibus enim siccꝰ in ore assumptus non vtiliter stomacho mitteret: nisi saliua media prius humectaretur. qꝛ sine saliue adminiculo res sicca non defacili transglutiretur. Item vtilis est ad faciliorem superfluitatum cerebri ⁊ pulmonis euacuationem. quia tales emūctiones calore vel frigore indurantur: aut infiscant qꝛ non ita defacili ꝑ oris ostium excrearētur: nisi primo cuz humoris ec saliualis adiutorio lubricando ad exitum pararentur.

Item saliua hominis ieiuni habet quandam vim latentis infectionis. vnde ⁊ sanguinem animalis ledit si mediante aliquo vulnere aliquid sanguini admisceatur: vt dicunt predicti auctores in tractatu de venenis. et hoc forsan est (vt dicit auice.) rōe cruditatis. humor enim crudus sanguini ꝑfecte digesto: ī suis qualitatibus repugnat et suum (vt dicunt auctores) ꝑturbat tēꝑamentum. hoc est etiam qđ dicunt sancti ⁊ et habetur a plinio ꝙ saliua siue sputū hominis ieiuni interimit serpentes: et venenosis animalibus est venenum. sicut dicit basilius super illud verbum in exameron. Ipsa conteret caput tuū. et tu nisi cal. eius Gen. iij. Itē sicut dicit galie sup āphoris. ibi. Insaniei sputo fit ptisicis fluxus et vbi saliua tenetur: moriuntur ⁊c. Ptisici ꝑpter vlcus pulmonis semper tussiunt: et a sup fluitate sanici vlceris spuendo se exonerāt prout possunt. sed tamen mors imminet quādo non spuunt quia retenta intus saliua cum sanie vie spūs interius claudūtur: et sic ptisici suffocati moriuntur.

Item sicut dicit galie. tirsi. inter sputum ⁊ saliuam est differentia. Nam saliua ē sup fluitas naturalis nutrimenti pectoris ⁊ generat digesta. Sputum vero est illud qđ ad pectus aduenit secundum diuersitatem cursus naturalis et cursus preter naturaz nec est semper digestum et ideo sputum in acutis febribus et apostematibus: si leuiter fiat cuz signis digestionis et sine tussi laboriosa fortitudinem signat virtutes et defectum morbi. sicut dicitur in pronosticis. ⁊ econuerso. Vnde (scđm gal. et alios commentatores ibidem) in saliua siue in sputo considerantur tria generaliter. color. odor. ⁊ sapor. quia si sputū fuerit in colore liuidum cordis et spiritualiuz designat lesionem. Si vero sanguineum cuz sanie admixta: pulmōis designat vlceratiōz. Si ēt fuerit ī odore fetidum: interiorem signat corruptionem. Item si in sapore fuerit amarum vel accidum: humoris corrupti in stomaco et pulmone seu in substantia lingue signat dominationem. Item in sputū abundare signum est flegmatice complexionis. vnde et in senibus solēt sputa abundare grossa et viscosa ꝑm intensionem frigiditatis et resolutionem siue dissolutōnē humiditatis substantialis.

Vox est tenuissimus ictꝰ plectro lingue formatus vt dicit Isido. et priscianus. Organa autem vocis siue instrumēta multa sunt (vt dicit constā.) scilz pulmo/arterie: guttur: vuula os: dentes: labia: atqz lingua sine enī istorum instrumento vox non formatur. Et horum quedam sunt vocis receptiua. sicut pulmo cum suis receptaculis et cannalibus. quedam vero sunt vocis ordinatiua sicut vuula que vocem. (secundum constan.) pulchram reddit et fortem: quādo ad alia instrumenta se habet proporcionabiliter. aerem vero introeuntem temperat/⁊ ne nimis impetuose exeat cohibet et refrenat a receptione etiam pulueris gūttur et arterias prohibet et cōseruat. Quedam enim sunt vocis emissiua. vt cānales pulmonis et arterie que sunt quasi quedā fistule que si fuerint leues munde et temperate dulcem ac temperatam ⁊ equalem reddunt vocem: si vero aspere fuerint et plus debito fuerint late vel stricie aut distorte nimis grauem vel exilem dissonam aut inequalem emittunt vocē. Ad formationem igitur vocis aer in folliculo pulmonis recipitur et per ordinatum arteriarum motuz per os emittitur: vnde ex veloci aeris commotione et organorum vocis extēsione sonus redditur qui in ore animalis prolatus et plectro lingue formatus vox a sapientibus dr̄. (hucusqz constan. in pan teg.) vnde aristo. li. iiii. Pulmo est primū vocis receptaculum. et ideo omne animal

carens pulmone caret et voce ac loquela. loqui enim est distinguere vocem. Unde omne animal non hñs linguā absolutā ñ hz vocem vt dicit ibidem apes vel musce carent voce. faciunt tamen strepituz in volando/ extendendo et contrahendo alas per aerem cadentem inter corpus et alas et sic faciunt locuste. ⁊ huius probatō est qz nunquā faciunt sonum in sedendo: sed tm̄modo in volādo. Rana autē hz vocem propriam et anterius lingue sue applicat ori suo: ⁊ qđ ex līgue vicinat: canne pulmonis absolutum est. et propter hoc hz vocē propriam et est coax. et non facit hoc nisi ex aqua tantum. et proprie masculus tēpe coitus quādo clamat feminam ꝑ vocem cognitam. Rana vero multiplicat vocem quando ponit mandibulam inferiorem ī aquam et extendit superiorem ⁊ per extensionem duarum mandibularum vociferat et propter nimium conatum extensionis lucent earum oculi sicut candele. cantāt ⁊ vociferant plus de nocte q̄ de die: qz tunc sepius est coitus earūdem ⁊c. Item ibidē Aues parui corporis plus vociferāt ⁊ garriunt q̄ magni et maxime tempore coitus qm̄ vociferatio auium maxima ē in illo tēpore. Itez idem. gallus vociferat post bellum et victoriam. Item in auibus est ꝙ masculus dat vocem et non femina. sicut gallus et mas coturnicum. loqui autē appropriatur homini. qui autem naturaliter sunt muti/sunt surdi. et hñt vocem: sz omnino indiffinitam (vt dicit idem.) Itē idē in eodem li. Omnes femine sunt subtilioris vocis et acutioris q̄ masculi p̄ter vaccam. qz vox femine est grossior. Item ibidē. exitus spermatis est in maribus apud alterationem vocis. ⁊ hoc est in termino duoꝝ septennium. aliquando tñ citiꝰ mutatur vox in quibusdam. et ē signatō motus ad luxuriam. Item ibidē quando equi incipiunt coire erit eoꝝ vox maior. similiter et femine. vox tamen femine clarior est.

Item ibidem voces masculorum mutantur quando mutilantur. Item dicitur li. viij. f. voces omnium quadrupedū mutantur et efficiūtur sicut voces feminaruz quando castrantur (et. li. xix. f. dr) Causa acuminis et alterationis vocis est secūdū alterationem etatum. quare vox iuuenum auimalium est acutior voce senū et mulierum q̄ virorum. et voces omnium aīaliū sunt acutiores in iuuentute. Item idem multe femine et multi iuuenū vociferant voce acuta. qm̄ propter debilitatē mouent paucum aerem. et qđ est paucum mouetur velocius: et vox est velox acuta. grauitas autem vocis sequitur tarditatem. et aer multus mouetur tarde. Mares autem et senes mouent multum aerem: et ideo sūt grauioris vocis. neruos enim et arterias habēt fortiores masculi q̄ femine. ⁊ senes q̄ paruuli et nō castrati q̄ castrati. propter debilitatem vero neruorum erūt voces castratoꝝ similes vocibus feminarum hucusq; Ari. Vox ē equalis/clara/fortis/flexibilis inter acutum et graue mediocris ē laudabilis. sicut econuerso vox tremula/rauca/et aspera/debilis/dissona/nimis grauis vel acuta: est vituperabilis. Nam vox vnica dissona et inordinabilis multarum confundit vocum harmoniam. vox itaq; cōsona dulcis et ordinata est letifica: amorī excitatiua/passionum anime expressiua/virtutis et vigoris organorum spiritualium protestatiua: puritatis et bone dispositōis eorūdem ostensiua/laboris sublenatiua: tedij seu fastidij ablatiua: etatis et sexus discretiua: preconij et laudis acquisitiua: affectionis audientium mutatiua. sicut de orpheo dicitur in fabulis ꝙ vocis sue modulatione arbores et nemora: montes ⁊ saxa demulcebat. Itē est etiam vox composita nature consona et amica. ꝙ non solum delectat homines verum etiā et bruta animalia: qđ ptz in bobus qui cātu bulbuci dulci sono potius q̄ iaculo ad laborandū excitantur. volucres etiam in dulcis vocis modulo delectantur in tantum: ꝙ sepe ꝑ dulcem sonum ad laqueos et pericula ab aucupe prouocant (iuxta illud poeticum.) Fistula dulce canit volucrem, dum decipit auceps. Item per dulces voces et cantilenas ⁊ harmonias musicas infirmi ⁊ maniaci ⁊ frenetici ad sensum mentis et sanitatē corporis sepius reuocantur. vnde ⁊ constā. in viatico particula. i. c. de amore qui dicitur hereos. sicut dicit. Dicunt alij ꝙ orpheo dixit. Imperatores ad conuiuia me inuitant vt ex me se delectent. ego tñ delector ex ipsis quorum animos flectere possum đ ira ad mansuetudinem: de tristitia ad letitiaz de auaricia ad largitatem: de timore ad audatiam. hec est ordinatio musicorum que circa anime suauitatem esse dinoscitur ⁊c. dulcisona et melodia demones aliquādo coartant et exire de corporibus ꝯpellūtur vt patet in saule a quo ipūs dei malus voce dauitica recedere cogebatur. vt patz. ij.

Regl. xvij. Ex quibus omnibus iam patet q̄ vtilis sit iocunda vox atq; dulcis. Econtrario vero est de voce inordinata et horribili. qr nō letificat sed contristat: ⁊ aures ac mentem grauat. vnde ꝯstā. in. c. supradicto. Interrogatus quidem phūs quare hō horribilis grauior esset q̄ quodlibet pōd⁹ taliter respōdisse fertur. homo inquit horribilis pondus animi est ⁊c. hec d̄ voce bona et mala nunc sufficiant. Nam de his q̄ vocem impediunt supra dictum est in tractatu de lingua ⁊ adhuc dicetur infra.

Guttur est extremitas cānalium pulmonis. vt dicit constā. et est duplicis iuuamenti. Mai⁹ enim et primū est vt aerem attrahat et mittat. secundum est vt cibos interius traiciat et vt vocem faciat. hec cannalis subā cartilaginosa est atq; dura. vt cum ventus exeat vox emissa fiat clara. Nam raucitas vocis fit ex humiditate cānalis pulmonis. Componitur itaq; guttur a tribus cartilaginibus. Prima est arterius gibbosa exterius: concaua interius. Secunda priore est maior et recte iuxta os stomachi collocatur. Tertia cartilago est media inter primam et secundā ex istis cartilaginib⁹ quasi quadam concatenatione guttur componitur vt dilatetur et constringatur. induitur tota substantia gutturis eisdem pellicul' quibus lingua induitur et palatum. concauitas autem gutturis quam aer intrat ⁊ exit habet quoddam corpus lingue simile ꝯpositum ex glande ⁊ pinguedine et pelliculis et vocatur a medicis lingua gutturis siue cataracta. et est primum vocis (vt dicitur) instrumentum. Non enim potest aliter vox esse: nisi claudatur ista cataracta: qr si via gutturis fuerit aperta: impossibile ē vocem esse. qr paulatim aer exit vnde gutturis cataracta ad flatum constringendum fuit necessaria. qr vero guttur q̄nq; patitur ab humoribus a capite descendentibus vñ raucitas generatur et tussis. q̄nq; attractu corrupti et sicci aeris. q̄nq; etiam ab iniectu pulueris. ideo hz vuulam pro obstaculo ne puluis vel hmōi aliquid pulmonē valeat subintrare: que fuit necessaria vt vocē faceret pulchram/fortem/et expeditam. alleuiat autem aerem introeuntem et eius temperat frigiditatem. vnde quidam moriūt quādo radicitus eis inciditur. qr nimium recipiūt aerem et guttur et pulmonem infrigidantem. Est igitur guttur organum in vocis formatione necessarium/cibi ⁊ pot⁹ in primum digestionis locum. s. in stomachum inductiuum. quod ideo longum ē ⁊ rotūdum: vt amplioris aeris ad infrigidatōnē caloris cordis facilius sit attractiuum ⁊ expulsiuum. Est autem in vtraq; extremitate magis concauum et in medio magis strictū vt sic sit vocis magis informatiuum.

Est autem ex diuersis cartilaginib⁹ more ciphi se cooperientibus compositum vt fortius existat. ⁊ ita vt ex tenerritudine cartilaginis ad vocem variandum facilius se reflectat. Ingeniata autem est natura circa guttur vt secundum duplex officium aīali necessarium duplicem vie habeat cōcauitatem. habet enim viā cānalem ad aerē attrahendum: et anhelitum perficiendum. hz etiam et viā manifestam ad cibum recipiēdum et hec duplex via quodam cooperculo (quod epiglotum dicitur) distinguitur. habet enim se in superficie gutturis admodum vestis ad vtrumq; foramen gutturis equaliter se habentis. Cum enim natura cibum appetit clauso foramine anhelitus aliud foramē ad susceptionem nutrimēti omnino se aperit et econuerso. cum natura attractionem aeris desiderat: foramen aliud gutturis se claudit penit⁹ ⁊ obturat Itez contingit guttur multipliciter pati. s. per extrinsecam passionem siue qualēcūq; lesionem. Item q̄nq; p incautam cibi vel potus sumptionem. Si enim cibus ītrauit meatum per quem attrahitur aer: via spiritus de facili intercluditur et animal suffocatur. q̄nq; p humorū fluxum et reumatisationem. Contingit autem humores a capite ad cannales gutturis confluere et ibidem facere apostema. qd̄ si materia colerica fuerit et furiosa: cito mortificat animal et suffocatur. Naz (vt dicit constan.) angustat flatum ita q̄ infirmus vix cibum vel potum sumere possit vel recipere. quia dolorem patitur nimium. Si autez sit materia sanguinea infirmus apparet plenus in corpore/rubet in facie/vene sunt plene/plenus pulsus: tumor calidus et dulcis ex superhabundantia sanguinis sentitur gustus. Si vero ex colera rubea dolor est fortis angustia nimia: calor cum siti maxima et vigilia: amaritudo in gustu est. Si autē fit ex fleumate: non tantum dolet: sz tumet lingua et mollescit. si ex salso fit fleumate omnia saporat in gutture tanq̄ salsa vox patientis efficitur sicut puulorum cattuloruz. qr ex siccitate salsi fleumatis trac hea

arteria coartat. vt dicit cōstan. Contingit aūt istam materiā malaz qñq; totā recolligi interiusī pellicula q̄ diuidit viā aeris: q̄ dicitur trachea arteria a via per quā trāsit cibus que dicit ysophag⁹ et facit esquīātiam que in vno die interficit. Ex cōpressione eīī trachie arterie denegat aeri liber transitus ad cor. ex cōpressione vero ysophagi ciborū transit⁹ denegatur. materia ptim intra et partim extra. z tunc aer dicit squinantia et nō est ita mortifera. quando que tota materia est extra: et dicitur synātia. et est adhuc minus mortifera: tñ piculosa. In omnibus his est dolor vehemens guttur sed precipue i prima cū suffocatōe vocis. Est etiaz difficultas spirandi z respirandi: ita etiam replentur nerui esquinātia q̄ ita maxille spasmantur q̄ vix etiam cū malleo possūt dentes aliquando aperiri et ita artatur lingua q̄ vix vel nunquam potest extrahi. In omnibus istis morbis guttur pmentibus bonū signū ē velox aspiratio anhelit⁹ et respiratō. qz trachea arteria nō nimiū est compressa. vnde non ita timetur suffocatio: nihil eniz ita timetur i hac passiōe sicut amissio aeris: a quo si pōt animal p̄ucesimam partem vnius hore sine piculo abstinere Hec z multa alia (vt dicit constan.) patitur guttur. sez viceratiōnem z inflationē situz immodratā vocis raucitatez ex humiditate nimia arteria gutturis infundente z vocez impediente vel quandoq; extinguēte vocis asperitatez ex siccitate aeris vel corporis siue cibi vel puluerisī instrumentū loquēdi exasperāte. Sed hec de gutture dicta sufficiant.

Collum est dictum eo q̄ rigidum sit et rotundum caput baiulans et sustenntas. cuius pars anterior gula: posterior vero cerui⁊ vocatur. vt dicit Isido. Cerui⁊ aūt est dicta: eo q̄ per illam partem ad medulaz spine dirigit vī cerui⁊ quasi in vi cerebri dicitur. (vt dicit Isido.) Est igit collum mētrum rotundū inter caput et corpus mediū. et est osseum ex multis ossibus z nerus cōpositū. osseū quidē est vt fortius sit ad caput sustētādū neruosum aūt ad motum volūtariū faciēdum: et ad sensum ad inferiores ptes corporis degerendum. Collum eīī influētiam virtutis motiue recipit a cerebro et etiam sentitiue. et receptam ad inferiores partes corporis neruis mediantibus transfūdit. Debet aūt collum hīē quandā conuenientiam et ꝓportionem cū capite. nā si forma capitis fuerit tempate magna et cerui⁊ alt quantulū grossa leuitatē signat cōplexiōis et dispositōnis vt dicit ꝓstan. si vero fuerit caput paruum et collum magnum quantitati illius non proportionatum: abundantiam designat materie superfluam/et virtutis informatie defectum/et eius caput supcephalica infirmitate et auricularum dolore fatigatur (vt dicit constā.) Secundum autem Aris. li. xiij. Colli dispositio variat in animalibus et volatilibus. Nā in quadrupedibus spissi corporis et curtuz medi ocrium collum curtuz est et grossū z hmōi animalium in collo plurima est fortitudo. vt patet in bobus et bubalis/et vrsis et in lupis: quorum maxima in spondilibus colli fortitudo est. z ideo solent boues p colla iugorum vinculis alligari. Animalia vero longi cruris et grossioris corporis solēt eē colli longioris et hoc propter necessitatez pastus. vt ptz in equis/cameris/et ceruis/z hmōi. maxima autem equi pulchritudo est in collo. nam secundum eius erectionem z spissitudinez et extensionē estimatur a pluribus animosus. Itez (Aristo. in eodem.) Aues habentes curuum rostrum: habent collum curtum. vt ptz in accipitibus/aquilis/et nisis: que vero sunt habentes rostrū longum et rectum habent collum longum vt ptz in gruibus ardeis/aneribus: et similibus. et hoc est: qz acquirunt cibuz de profundo. Item idem ibidem. Omnes aues pedum longorum habent collum grossum et spissum et volant extenso collo et si habuerint collum longum et habile ad declinandum illud quasi plicant in volando.

Item idem si quod animal fuerit longi cruris erit longi colli. et si curti: curti. Itez omne animal hz collum: tale vero qō non anhelat aerem interius non habet. animalia autem anulosi corporis non habent collum distinctum a corpore sicut nec pisces. z hoc quia non habent scapulas qz non vocatur collum nisi membrum qō est int caput et scapulas ivt dicit Aris. ibidem.

Humeri sunt dicti quasi armi ad distinctionem hominis a pecudibus mutis vt nos humeros: illi vero armos habere dicuntur. (vt dicit constan.) Sunt autem humeri ex variis ossibus compositi: quorum precipua ista duo spatule dicuntur. qz ad modum spate late spatam enim longum dicitur. Fuerūt aūt ossa necessaria. (vt dicit constā.) duab⁹ de

causis. aut vt defendet pect⁹: ne quid retro pateretur ab exterioribus. aut vt armorum ligent. ossa que interius sunt concaua. exterius vero gibbosa. Erat autem intra concauitas vt ꝓdesset costis. que ossa sunt habẽtia nodos quos medici vocant spatularuz oculos: qđ nomen ex officio sumpserũt. sicut enim oculi totius corporis anteriores sunt defensores. ita ista posteriori pectora et eorum costas et ossa defendunt et custodiunt. Sunt autem isti ideo oculi concaui vt armorum acumina possint ingredi.

Habent autem spatula duo acumina r̃tro vnum corui rostro assimilatur: per qđ eađ spatula furcule est connexa: ne a superiori locum suum non exeat interi⁹. Ad hoc natura posuit alterum ne subtus exiret acum̃ armorum. Furcule autem fuerunt ad hoc necessarie vt armos ligarent et a pectore differre facerent. horum ossa exterius sunt rotunda: interi⁹ vero concaua et cũ teneritudine pectoris colligata: retro vero cum corui rostro. Sunt autem eoꝝ ligamenta ossa cartilaginosa que vocantur spatularũ capita ad hoc posita tantũ vt concathenationem facerent armorum. Ex iam dictis patet ꝙ humeri ⁊ armi sunt necessarii. sunt etiaz ad spũalium membroruz defensionẽ Item ad brachioꝝ siue costarum siue pectoris et vitalium ossium concathenationẽ et colligationem. Item ad ossium et spondilium colli supportationem. Itez necessarii sunt ad ponderum diuersoruz sustentationez. Naz ratione sue ossuesitatis et neruositatis maximam habent fortitudinez ⁊ vigorem. Item post caput ⁊ collum maximam in corpore obtinent eleuationẽ. aliis enim membris supeminent sub capite ꝯstitutis. vt ptz in omni animali. Item patiũt humeri quãdoqz ab extrinseco: vt vulnera siue qualemcumqꝫ lesionez/siue ꝓpt nimiã laboris et oneris continuitatem: ⁊ tunc potissime curantur per quietem et alicui⁹ vngnenti appositionem. vñ dicit Aris. li. vij. ꝙ iuncture elephantis solent inungi oleo oliue propter faciliorem oneris et laboris tolerationem vt melius dormiat.

Item quandoqꝫ ex causa intrinseca, scz ex fluxu humorum concurrentium ad iũcturas et nerios humorum ex quibus nerui grauantur et in suo effectu impediuntur. quandoqꝫ etiam ipse iuncture superfluis humoribus replentur: ex quorum acumine dolor in sensibili neruo generatur.

Brachia a fortitudie sunt dicta barin enim grece forte dicitur latine (vt dicit Isido.) In brachijs enim tori lacertorum sunt ⁊ insigne robur existit hi tori dicuntur musculi ⁊ dicuntur tori eo ꝙ illuc quasi viscera tori videantur: vt dicit Isido. Brachium autem (vt dicit constan.) ex duobus constat ossibus. vnum est supra et appellatur cubitus superior. alterum infra et dicitur cubit⁹ inferior. Est autem os inferius priori maius qr portans portato maius esse dz ⁊ firmius Concathenatur autez brachium cuz armo superiori et connectitur neruis fortissimis quibus mediantibus sensum et motũ voluntarium recipit et ad manum post transmittit. Sunt brachia rotunda propter maiorem operationem et motus habilitatem et maiorem impassibilitatem vt nõ facile patiatur. Sunt etiam flexibilia in iunctur tribus. s. circa manum: cubitum: et armum vt motui voluntario sint habiliora: et ad obediendum voluntatis imperio ꝓmptiora. Preterea brachia respectu alioꝝ membrorum minus sunt carnosa et hoc propt substantiam neruoꝝ ⁊ ossium ex qua componũtur propter roboris et virtutis ãpliationem. In brachijs enim maxima est hominis fortitudo ad portandum/ad eleuãdum: ad constringendum: ad repellendum ad pugnandum: ad operandum. Item brachiorum ossa sunt dura: grossa: cõcaua et medullis plena. Grossa quidem sunt ⁊ dura: ne de facili rumpantur. concaua: ne nimia soliditate nimis ponderosa redderentur. medullis plena: vt ossa sicca et dura medullarum pinguedine irrigarentur: ⁊ vt spiritus a neruis et venis ꝯfluentes medullari temperie seruarentur et nutrirẽtur cute: musculis: et lacertis intermixta carne teguntur ne ab aliquo extrinseco de facili lederentur. in iuncturis et vertebris et cartilagine vestiuntur: ne nimia duricie ossiũ mutuose collidentium nerui sẽsibiles aliq̃ molestiam paterentur. ⁊ vt ipsa ossa in suis iuncturis planicie et mollicie cartilaginea expeditius mouerentur: et nulli⁹ asperitatis occursu tardarentur.

Item brachia propter vicinitatem quã habent cum regione cordis spiritum et pulsũ per quasdam arterias recipiunt et variam ipsius mutationez ac consistentiã defectũ scz et profectum in venis et arterijs pulsatilibus manifestant.

Item brachia propter vicinitatem cerebri familiarem habent conuenientiam cum capite: et ab eo recipiunt latentis virtutis influentiam. et ideo pro defensione capitis secundum sensum nature et sine deliberatione contra ictus ferientiuz se exponunt. Item vene totius corporis et maxime de regione capitis: cordis: et epar conueniunt in manibus et digitis et nutrimentuz tribuunt eis. et ideo qui sanguine repletos se sentiunt et grauatos aliquā de venis brachioz aperire psueuerunt. et sic brachia sepe vulnerantur et patiuntur: vt alia membra sanitatis beneficium consequātur.

Dicunt etiam medici q sicut habetur i li. de fleubotomia qui infirmantur in vna parte corporis debent venam in parte opposita aperire. vnde qui patitur in dextra minuat de sinistra et econuerso: nisi materia fuerit venenosa vel alias furiosa. tunc enim sanguis ad partem oppositam nō est attrahendus: ne materie venenositas transiens per cor vel aliud membrum nobile ipsuz ledat sicut dicitur ibidem. Brachia itaq propter vtilitatem aliarum partium corporis mutuo sibi seruiunt et ob membroz custodiā vulnerari et peuti et a suo onere minui nō subterfugiunt: et se percutientibus acquiescunt. Hoc autem vt (dicit galie.) brachia habent propriū vt qs eoz diligit: brachia diligant et in amplexum eozum voluntarie se extendant: qs autem corde diligi sentiunt: quāto vicinius possunt cordi applicāt et constringunt in tantum vt totum dilectum/toti amanti cordi imprimerent sua lerent. et hec de brachiozum proprietatib⁹ dicta sufficiant. Item denudatio et inquietatio brachiorum mortiferum signum est in acutis (vt oz in pnosticis.)

Manus est dicta eo q sit tot⁹ coz poris munus. vt dicit Isido. Ipsa enim ozi cibum administrat. ipsa omnia operatur ac dispensat. p ipsam accipimus et damus. abusiue enim manus ars vel artificium dicitur. sicut aliquando de aliquo scriptore vel pictore oz: iste habz bonam manum scribendi id est artem vel artificium. Dextra a dando est dicta (nam vt dicit Isido.) dextra pignus pacis datur ipsa fidei et salutis testis adhibetur (et hoc est illud apud tullium) fidem publicā iussu senatus dedi idest dexteram. Et aplus ad gala. Hubus dedi dexteram fidei z societatis. Sinistra autez dicitur quasi sine dextra siue qz rem fieri sinat. a sinendo enim sinistra est vocata. Palma autem dicitur digitis expansis manus extensa: sicut contractus pugnus. pugnus autez a pugillo ē dictus sicut manus expansa dicitur palma ab expansis ramis. Est itaq magnū corporis manus iuuamentum pariter z ornamētum propriū et principale tactus instrumentum. Nulla enim pars corporis est tactui ita sensibilis sicut vola manus (vt dicit Isido. z etiam constat.) Man⁹ autez secundum eundem constan. quo ad exteriorem partem sui ex nouem paruis ossib⁹ medulla carentibus diuersis et solidis ē compacta. habuit autem tot ossa vt man⁹ esset mobilis. Sunt autem ossa diuerse forme alia. s. gibbosa/alia concaua/alia erecta vt cuz omnia iungerentur quasi vnum os redderetur. Ista autem ossa in duobus ordinibus stantia ex vna parte cum vole pectinibus: ex alia parte cum duobus brachijs concathenationibus fortiter colligantur. concathenatio ad superiora habet boz tria vna concauitatem brachij subeūtia p quā manus lateraliter extenditur atq stringit. concathenatio vero inferiorz atq minor interiori extremitati brachij iungitur: ipsi⁹ acumine concauitatem quinq ossium subintrante. hec vero cathenatio motum facit ante et retro. Vola manus dicitur pars interior: vbi maxime viget tactus. et iō nulla pars est magis carnosa et magis mollis propter tactus bonitatem. et duas hz partes. pecten est vna pars. digiti pars altera. ppnitur autem pecten ex quatuor ossibus ne si forte vnum ledatur alterum nō patiatur. In concauitatibus autem. iiij. ossiuz pectinis. iiij. digiti sunt inserti et in eis cōcatbenati. et ideo dicit Aris. li. xiij. Man⁹ non est vnum instrumentum: sed multa. Natura enim dedit homini intelligenti instrumenta suis virtutibus conuenientia. vtpote manus in quibus sunt multi digiti et diuersi vt per eos minima et maxima valeant retineri. Nam vt dicit idem creatio man⁹ est conueniens multis et oppositis operationibus. Est enim diuisa z extensa in multas partes. z potest homo vti vna sola parte et duabus et pluribus secundum diuersos modos. habent enim vole manuum homines hoc sibi appropriatum q nunq in homine plescunt: q̄uis exterius in aliquib⁹ pilicrescunt. Maxime autem hoc contingit in masculorum manibus. et hoc propter caloris habundantiam dominantem.

masculorum manibus. et hoc propter calo
ris habundantiam dominantem. Est autē
manus dextera fortioris caloris et maioris
siccitatis q̄ sinistra: et ideo ad operandum
dextera leuior est et habilior q̄ sinistra. vn
de aristoteles. li. ii. animalia quadrupedia q̄
generant animalia loco manuū hominis
habent pedes anterius: et pes sinister in ani
malibus non est solutus neq; leuis motus
sicut nec sinistra manus in hominibus pre
terq̄ in elephante. Elephas autem (vt dic.
idem aris. li. i.) vtitur naso forti et longo
loco manuum: et per ipsum accipit cibum
et reddit ori suo: reddit etiam per nasū ori
suo potum. ⁊ nullum animal potest hoc fa
cere nisi ipse. Inter volatilia autem vtunt
pede pro manu psitacus et porphirio scilz
pellicanus. Nam psitacus pede cibum acci
pit: et intingens in aqua cibum cum pede
suo ori porrigit sic intinctum. similiter et
porphirio. Patitur autem manus multi-
pliciter. s. contractionem: arefactionez: pu
stulationem: scissiōez: vermium corrosionē
pruritum et titillationem iuncturarum di
locationem cirogricam passionem.
Causatur autem contractio quandoq; ex
calidis ⁊ siccis humoribus neruos desiccā
tibus. vel frigidis et humidis eosdem infi-
cientibus: et transitum spirituum intercluden-
tibus vt patet in paraliticis et leprosis
quorum manus et putridis et corrupti hu
moribus neruos consumentibus et desiccā
tiuas contrahuntur. arescunt etiam man⁹
ex debiti nutrimenti subtractione. vt patet
in decrepitis et squalidis et fame laboran-
tibus et in senio confectis. quandoq; ex dis
tēperantia caloris et excessu tertiā humidi
tatem consumente. vt patet in ptisicis et e
thicis et hmōi. quandoq; ex vitio venaruz
et neruorum qui opilantur. vnde ex defec
tu humorum et spirituum virtus regitiua
impeditur quibus manus arescunt et a vi-
gore et corpulentia depauperantur. pustu-
le autem et vesice turgentes generantur ex
prauis ⁊ corruptis humoribus extrema pe
tentibus. vnde et caro intus superficialiter
corrumpitur/et cute eleuata in vesicas vel
pustulas immutatur. Scissure autem ⁊ pru
ritus et huiusmodi accidunt ex humorib⁹
calidis et acutis fumis intercutaneis: qui
cutem scindunt: et suo acumine carnis sup
ficiem diuidunt et incidunt. et primū pruri
tum et titillationem faciunt: sed post dolo
rem non modicum supinducunt.

Item etiam humor corruptus sub cute la-
tens quādo nō expellitur/nec a calore na
turali ꝯsumitur: paulatī pl⁹ et pl⁹ corrūpit
etiā paruos vermiculos ꝯuertit. q̄ paulatim
cutē corrodētes: titillatōnē ꝓuocant ⁊ pru
ritū. dislocatio autē accidit qn̄q; ex caū vl
percussura vel ꝯprehensiōe nimia. vnd⁹ ex
huiusmodi violentia iunctura locū suū exit
et supinducitur dolor grauis et tota man⁹
redditur ipotens ad aliquid opādū. accidit
etiā idē ab intrinseco. s. a nimio hūore ner
uos iūcture infrigidante lubricitate et re-
laxante. vn̄ de facili iūctura dislocat. Cyro
gra vero d̄r eadē passio in manib⁹ q̄ et po
docra in pedib⁹ nūcupatur. generatur eniz
ex hūorib⁹ grossis et crudis in iūcturl coa
dunatis et cōglobatis. vnde et articuli ⁊ iū
cture indurātur et quasi nodose efficiūtur
et qn̄ talis infirmitas est lōga: artherica so
let in manibus generari ⁊ vix curatur. si fu
erit diuturna. vt dicitur sup amphori. mul
ta alia ꝯcommoda solent manus precipue
occupare sicut vesice et hmōi. sed sufficiant
hec. Hoc solū addēdū est qd̄ dicitur in am
phoris. Mulier ambidexter nō fit. sup qd̄
verbū dicit galie. masculi equaliter amba-
bus manibus operantur: qd̄ a muliere fie-
ri non vidimus nec audiuimus: qd̄ ex sue
defectōe ē nature. vix em̄ est fortl ad opan
dū in dextra quātominus in sinistra. Ma
sculi autē fortes hn̄t neruos et lacertos in
vtraq; parte: et calorē hn̄t mulierib⁹ fortio
rem et iō sepi⁹ ꝯtigit q̄ opāt sinistra sicut
et dextra.

Digiti nūcupati sūt vel qr decem
sūt vel decēter iūcta existūt hn̄t
inter se numeꝝ et ordinē decen-
tissimū (vt d. Isi.) Primus pollex vocatur
eo q̄ int̄ ceteros virtute pl⁹ poleat. et p̄ua
leat ptāte. Secūdus index et salutaria dici
tur siue demōstratiu⁹. qr illo fere om̄es sa-
lutam⁹ et oīa demōstramus. Tertius ē me
dius qui et impudicus. Quart⁹ est anularl
qr eo anulus geritur. Dicitur etiā medic⁹
vel medicinalis. qr eo coliria a medicl col-
ligūtur. Quīt⁹ ē auricularis sic dict⁹. qr eo
aures scalpim⁹. vt d. Isi. Cōponūtur autē
digiti secundū. ꝯstā. singuli ex trib⁹ ossib⁹
q̄ sibi inuicē ꝯcathenantur. et quatuor di-
giti sūt qn̄ cū pectīe colligūtur. pollex aūt
cū brachij iteriori ꝯcathenatōe iungitur.
Sūt aūt moduli inferiores maiores q̄ su
piores ⁊ latiores. sicut portans eo q̄ por-
tat lati⁹ ⁊ firmius esse debet. vt d. ꝯstan.

Secundum autem Aris.li.iij.mobilitas digitorum conueniens est ad recipiendum et retinendum. Sūt autem digiti in lōgitudinem distincti graciles/inter se diuisi: i extremitatibus vnguibus muniti et quanto sunt rectiores et flexibiliores: tanto sūt ad operationes varias aptiores. sunt modice carnis ꝓpter motus facilitatē et faciliorez tactum .qꝛ nihil facilius in corpore discernit inter obiecta tactus sicut extremitates digitorum. et hoc est forsan ꝓpter viuacitatem neruoꝝ: qui in digitoꝝ sūmitatibus reflectuntur. et propter cutis in digitoꝝ extremitatibus: leuitatem (vt dicit ꝯstā.) hñt etiam digiti hoc ꝓprium ꝙ ante cibum sūt grossiores q̄ꝫ post cibum. vnde et anul⁹ qui ꝓpter sui ꝯstrictionem vix ante prandium deponitur de facili poterit post cibū amoueri. sicut dicitur super amphoris. Item dicit Aris.li.vij. Aues aquatice habēt inter digitos quasi corium et eaꝝ mansio est in aqua: et aues habentes digitos diuisos manent ꝓprie secus aquā et cibantur ex eo qđ crescit in terra. et iste non comedunt carnem nec viuūt de rapina sicut aues hñtes curuos vngues in digitis que comedūt oīa animalia que possūt venari et viuunt sanguine. sed tamē nō comedūt seinuicez sed parcunt auibus sui generis. qđ non faciūt pisces. quoniam sepe comedunt alios sui generis ꝛc.

Ingula est pars digiti extrema ī superiori parte digitoꝝ collocata que (vt dicit constan.) cuz carne ꝛ cute sibi vicina ē coniuncta. cuius ligamenta sunt cordosa. veniunt eñ ad vngulas vene nerui: et arterie vt eis dent sēsuz et naturale iuuamentum. harum incrementum longum est enarrare atq; latū quantitati autem digitorum proportionatuz. qđ autem superexcrescit et neruorum tactum transit: nihil sentit, et ideo sine dolore prescindi se permittit. Nam vngule incremētum et nutrimentum est simile nutrimēto pilorum, et ideo excedunt in crescendo extrema digitorum. vt dicit constan. generat autem a quibusdam fumositatibus a cordē resolutis vsq; ad digitorum extremitates circūfusis. vbi fumositates ingredientes exteriori aere desiccantur; et in vngule subāz commutātur: sicut dicitur super li. ꝓnosti. in ꝯmen. ꝛ hoc ad extremitatū digitoꝝ subsidium: que de facili propter suā teneritudinem lederentur nisi per vnguium duritiam munirentur. vnde ipsoꝝ digitorū sunt vngues iuuamentum et nō minimū ornamentū. Est autem vnguis osse mollior carne autē et cartilagine durior: corneā retinēs quodāmō dispositionē et naturā. ꝛ iō habet in se quodāmodo corneā luciditatez et planiciem ꝓpter eius supficiem politam et aliquātulum trāsparentē. vnde et quandam in se repñtat luciditatē et speciositatē qꝛ vero vngnis ex cordis fumositatib⁹ generatur: cordis ipsius viuacitas vel mortificatio in eis apertissime ꝓnosticatur. calore eñ cordis deficiente vngues nigrescunt et palescūt. ꝛ ideo sui mutatione vel cōtractione extinctionē caloris vel mortificatōnē nature presentant et pretendunt. vt dicit ibi li. ꝓnosti. Item Aris.li vij. aquilaꝝ vngues incuruantur et hebetantur quādo cubant super oua et nutriunt pullos suos et albescunt ale eaꝝ et debilitātur. Hoc autem habet aquila proprium vt residens super arborem et quiescens sepius respicit vngues suas timens forsan ne hebetentur. Nam vngues habet ꝑ mucronibus et iđo ne ledantur non libenter residet sup petrā vt dicit idē et quādo quiescit in se vngues claudit et reflectit vt sic illese conseruent. hoc idez facit leo et animalia curui vnguis Item idem li.vij. aues vncoꝝ vnguium ñ potant omnino preter paucas et oēs aues curuorum vnguium curuuz habent rostrū et breue atq; grossum collum. et cibantur carne et venantur; aues tamen ex suo gñe non comedunt/nec eas impetunt vel inuadunt causa cibi. adinuicem tamen pugnāt rostro ac vnguibus se dilacerant propter feminas et etiam ꝓpter nidos. variatur autem vngula in omnibus volatilibus et animalibus quo ad dispositionem et etiā quo ad vsum. Nam in homine manus muniūt atq; ornant in volatilibus muniunt eoruz pedes atq; armant. animalia vero pedes custodiunt et caltiant. vnde in quibusdam animalibus vngues sunt rotūde et integre vt in equis. in quibusdam sunt longe ꝛ abscise vt in porcis. Dicitur enim ab Aris. li.xiij. omne animal habens culmos prominentes sicut porci; habent vngulas scissas et in vnguibus ponit natura fortitudinez animalium. vnde Aris.li.xiiij. natura inquit semper ponit vigorem in membrī quibus vtuntur animalia sicut facit in dentibus qui sunt quasi serra et vnguibus propter vigorem et iuuamentum

Latus secundu3 Isido.est dictum eo ꝙ in iacentibus latz.Est enim leua pars corporis vel sinistra.In latere autez dextro habilior ē motus sed pars leue fortior est oneri ferendo accomodatior.vnde pars illa leua ab eleuā o dicta eo ꝙ aptior sit ad leuandu3 aliq̄d et portandum.vt dicit Isido.Ipsa em̄ gestat clipeum ensem.pharetram.et cultellū et cetera onera vt expedita sit dextera ad agendum secundum Isido.latera ossibus costarum potissime fulciuntur et dicuntur coste secundum Isido.eo ꝙ ab ipsis interiora custodiuntur:et tota ventris mollicies costarum munimine cōseruetur cauti⁹ et seruetur. Componuntur autem coste laterales ex pluribus ossibus dorsi spondilibus colligatis et ex diuersis cartilaginib⁹ ossa predicta coniungentibus.vt di.cōstā. et sunt hec ossa; similitudinem semicirculi habentia que dum simul ex parte spondilium dorsi et pectoris iunguntur circulū facere videntur vt dicit constan.sunt autem ossa.xiiij.vt d.idē.septēa ⁊ septēa ex vtroq; latere collocata:tamē septem tenerl ossibus cartilaginis speciez pretendentibus in furcella pectoris colligantur:quorum summitas tenera cartilaginosa sicut gladius acut⁹ et ori stomachi supponitur ad sui corbis defensionem.vnde in compositione costarum et pectoris in vniuerso.xxx.et duo ossa concurrunt.quorum.xiiij.in lateribus ⁊ in compositione pectoris.et.x. posteriores in dorsi compositōne.et.viii.ossa cartilaginosa omnia predicta coniungentia cōueniunt vt dicit constan.Contingit autez latus sepe pati ex causa extrinseca. vt ex casu rupturam et concusionem et huiusmodi quandoq; ex causa intrinseca. vt ex fluxu humorum et concursu hypocundriorū ad locum ⁊ concauitatem costarum aliquādo apostema generatur.vt patet in pleuresi q̄ generatur apostemate existente in teneritudine costarum.cuius signa sunt dolor lateris/tussis/febris acuta.Cognoscitur autem precipue per sputum acutum sanguineum si ex sangnine per citrinum.si ex colera ꝑ album:si ex flegmate.per liuidum si fuerit ex melancolia. raro tamen ex humore melancolico generatur.sicut in practica continetur.talia enim apostemata quando radicantur in latere grauissimum inferunt dolorem et inflammationem.et tunc in latere apostematico patiens quiescere non pōnec iacere.vnde dicitur in ꝓnosticis ꝙ ī febribus acutis egrum iacere in latere:et precipue in dextro bonum est.qz signat locari cina non esse apostemata.⁊ spiritualia mēbra sūt liberiora et hn̄t locum in quo dilatētur.⁊ sic homo melius inspirat et respirat.qz nec stomachus nec alia mēbra ꝯprimūt spūalia. Contingit etiam ex hypocūdrijs in regione vacua sub costis ventositatem aggregari/et in costarum pelliculis includi.ex quarum distensione punctura ⁊ dolor generatur.qn̄q; etiā contingit ex humorum grossoꝝ concursu locu3 opilari et indurari.et ita loca lateralia vel indurari nimis et contrahi vel etiam nimiū eleuari et ideo dicitur in pronosticis hypocrsil in hypocūdriis si fuerint sine dolore ⁊ si molles sint:si bene composite hinc et inde bonum.Si vero feruent aut dolent si spasmo distente:idest si contracte fuerit vt solz fieri in spasmo si int̄ se dissimiles.si in aliqua eaꝝ fuerit pulsus magn⁹ vel saltē malus. significat em̄ angustiam vel alienationē ⁊c. qđ quidē veꝝ est in acutl febrib⁹. ⁊ maxie si fuerit visus oculoꝝ horribilis ⁊ inordinat⁹.vt d.idē ꝯmē.si vero fuerit inordinatus motus oculoꝝ non est tantus timor đ futura alienatione etiā in acutis vt d.idem

Dorsum a duricie est dictū:eo ꝙ sit durior corpis supficies ad modum saxi ad portandum fortis ⁊ ad patiendum durabilis vt dicit Isidor⁹. Dicitur etiā tergum:eo ꝙ in ea parte supini in terga iacem⁹ qđ solus homo potest. Nam bruta animalia aut in ventre aut in latere iacent.vnde animal habere tergum abusiue dicitur.vt dicit Isido.a terēdo tamen potest dici tergum quia varijs flagellis teritur non solum dorsum aīalium:verum etiam dorsum hominum captiuorum vt dicit idē vel secundū remigiū tergū pōt dici a teros grece qđ est rotundū latine eo ꝙ dorsū animalis quandam speciem p̄fert rotunditatis:eo ꝙ om̄ia ossa corporis fundantur supra dorsum sicut in carina nauis Incipit autem dorsum secundum constā. et Isido.a puppi capitis.et ꝓtēditur vsq; ad renū vicinitatē.Est aūt dorsum ex varijs ossibus et spondilibus compositum.et hoc ob quatuor causas fuit necessarium. Primo qz omnium alioꝝ fundamentum sup qđ oīa alia ossa sūt posita sicut nauis sup carinā mediam est locata.Secūdo qz visceꝝ interioꝝ defensio ē et coopereulū.

Tectio qꝛ neruoꝝ a cerebro ad diuersas partes corporis inferius descendentium ē adiutorium. vt hinc et inde motus volūtarius et sensus diffundatur. Quarto vt medule descendentes a cerebro sit vehiculum et ab intrinseca lesione illius sit defēsiuum. Ex multis autem ossibus est animal compositum vt facilius se erigat et inclinet. ⁊ vt onera superposita ferat fortius et supportet. vocantur autem ossa dorsi spōdilia que sunt concaua vt medulla spinalis q̄ a phisicꝭ dicitur nucha facilius feratur ad inferiora membra ad motum voluntariuꝫ faciendum. eadem enim est natura et virtꝰ in cerebro et in nucha. vt dicit constau. et ideo duplici pellicula sicut cerebrum est vestita. vt dicit idem. vnde si hec medulla in spina dorsi ab aliqua causa fuerit impedita siue lesa: virtus animalis leditur et ī suis actionibus impeditur. sicut et quando cerebrum leditur et animal lesa nucha de facili moritur. propter qđ natura fecit ossa spondilia dura et neruosa. et insuper acuta et spinosa propter maiorem medulle defensionem et propter faciliorem resistentiā et repulsam iniurie .s. inferentis lesionem. Est autem cutis dorsi siue pellis spissior et durior q̄ in ceteris partibus animalis, et hoc propter causam supradictam.

Patitur autem dorsum multa ab interiori et ab exteriori. quia exteriꝰ patitur uerberationem/excoriationem: et multiplicem lesionem. Intrinsecus autem patitur neruorum contractionem: humorum nimiam repletionem: viarum et meatuum spirituuꝫ opilationem: puncturam et horripilationē et multiplicis gutture infestationem.

Pectus est ossea pars et superior inter mammillas et pulpas: ⁊ iō pectus est dictum qꝛ est proximū inter partes eminentes mammillaruꝫ. vt dicit Isido. Secundum vero Isido. ⁊ cōstan. Pectoris fundamentum est infra dorsum positum cuius magna est concauitas vt intra posita custodiat et cor ac pulmonē cum aliis mēbris spūalibus protegat ⁊ defendat. Magnitudo autem concauitatꝭ pectoris fuit necessaria ⁊ vtilis vt pulmo huc et illuc possit dilatari ad refrigerandum calidum fumum cordis. Fuit autem osseum et neruosum propter maiorem fortitudinē et fortiorem vitalium defensionem in quibusdam pelliculis interioribus cum quadā pinguedine circumdatur inferius et munitur propter caloris naturalis fomentum ⁊ conseruationem et frigiditatis ossium pectoris et thoracis mitigationem. Sunt autem in pectore secundum constan. due concauitates a se inuicem quibusdam pelliculis sepate. et fuit hec diuisio necessaria. vt si flatus pectoris in vna parte casu aliquo amitteretur: in altera parte concauitatꝭ ad vite animalis custodiam seruaretur. q̄ si vtraq̄ concauitas infirmaretur anhelitu intercluso de facili moueretur. Item pectoris pelliculis cor et pulmo colligantur: et ne de suo loco exeant inuoluuntur. vt dicit constan. li. ij. c. xv. Est igitur pectus mā millarum fundamentum et hoc non solū propter ornatum: verum etiam propter necessarium pectoris iuuamentū. Nam sua carnositate cooperiunt: et eius osseam frigiditatem temperantes ab extrinseca lesione aeris frigida ꝓtegunt et defendunt. nobile itaq̄ membrū est pectus humanū. qꝛ sedes sapientie est et domicilium caloris vitalis et vigoris. quo bene disposito cum suis cōtentis atq̄ sano corporis totius vigor ī suis actionibus confortatur et econuerso: leso pectore totius corporis compago deterioratur. Patitur autem pectus multipliciter. qn̄q̄ animia frigiditate constringente neruos et ligamenta thoracis ꝑcutiuntur: et in suis effectibus impediuntur et aliquādo ex nimia caliditate et siccitate substantialem eis humorem consumēte et neruos pectoris contrahente. vt patet in ptisisicis et ethicis calore nimio consumptis. quandoq̄ ex nimia humiditate sanguinea vel flegmatica meatus pectoris infundente et replente. vnde et quandoq̄ sequitur suffocatio et quandoq̄ raucitas et vocꝭ ablatio. vt dicit constantius. quādoq̄ ex humore corrupto in pelliculis pectoris collecto. vnde et pectus apostematur et impeditur anhelitus: et animal aliquotiens suffocatur. aliquando patitur ex colligantia aliorum membrorum que leduntur. Nam gutture leso/aut pulmōe/aut stomacho: necesse est vt pectus doleat et patiatur.

Maxime autem sunt passiones pectorꝭ periculose et precipue interiores propter cordis vbi est sedes vite vicinitatem. vn̄ magis leditur modica punctura interius in pectore: q̄ vulnus maximum exterius in brachio vel in crure. variatur etiam dispositio pectorꝭ in bobꝰ ⁊ in volatilibus. vt d. aris.

Nam hoīes hn̄t pectus latum et aliquātu lū a dextris et sinistris eleuatum in medio et ipsa eleuatio signum est animositatis ⁊ virtutis. et nullum animal habet mammillas in pectore preter homines ⁊ elephātes vt dicit Aris. li. ij. Aīalia em̄ vbera habent aut in latere aut in vētre. vt porci/canes/asini/vacce atq; oues. sicut dicit idem. Plures fetus generant aīalia habentia vbera ī ventre. vt ptz in canibus et in porcis q̄ illa que in pectore habent. vt ptz in homine et elephante qui nunq̄ generant nisi vnuz fetum. vt dicit idem li. v. Aues autem generaliter habent pectus acutum et maxime aues prede que sunt curui rostri/⁊ acuti vnguis et modice carnis ac boni volatus: et acuti visus. quoniam vident cibum suuz a remotis valde. et ideo tales aues eleuant se in aere valde alte plusq̄ alia volatilia. ⁊ hoc propter predictam causā. sicut d. Ari. i. ij. Acuitas autem pectoris in talibus auibus animositatis ⁊ generositatis ē indicium. vt dicit Isido. de accipitre. Magis autem inquit animosus pectore q̄ rostro vel vngue accipiter est armatus. et ideo accipiter est animosus pectore in aere ꝑcutit et deijcit predam suam.

Mammilla em̄ a rotūditate ē dicta maso ei grece rotundū dicitur latine. vt dicit Isi. Papilla vero dicit caput māmille quā infans suggit labijs et apprehēdit ⁊ dicitur papilla: qꝛ a puero tāgitur ⁊ palpatur. Dicūt aūt māmille vbera quasi lacte vbera vel qꝛ lacti hūore ī more vtris sit plena. Nā post partum si sāguis nondum fuerit pueri nutrimēto consumptus: naturali meatu fluit in māmillas. ⁊ earum virtute albescens lactis recipit qualitatem. vt dicit Isido. Secundum ꝯstan. autem māmille de glandulosa subā sūt cōposite. carne. s. molli et alba sicut lactis est natura. Sunt autem vene et arterie glandulose in substantia māmillarum intermixte: ꝑ quas diffunditur sanguis cum spiritu ad mammillas. sunt autem mammille ī pectore posite vt cordi essent vicine et ꝑ caloris cordis decoctionem sanguis in naturā lactis facilius conuerteretur. Nam sāguis per concauam venam ad cor veniens ⁊ deinde ad pectus tendens: tādem ad māmillas penetrat: et in earum carne spongiosa in uaturam lacteaz vi caloris se trāsmutat caro enim ipsius mammille carnosa est et cauernosa. porosa. s. vt spongia, vnde ad generationem lactis est apta ad cuiuslibet nutrimentum pueri. habet autem māmilla hoc proprium vt dicitur super amphoris. q̄ mulierum (que facture sunt abortiuuz) māmille exmolescunt vt dicit hypocras. Item idem si dextra māma mulieri postq̄ geminos conceperit emollierit: masculus abortiuus fit. si vero sinistra: femina abortiabitur: et si vtraq; vterq; fetus patiet abortiuum. cuius rōem assignat galiel ī ꝯmen. Dicit em̄ q̄ gracilitas mammille paucitatem lactis signat. vnde cū infans debitum non habeat nutrimentum necesse ē vt abortiat ipse fetus. Itē idem hypocras ibidem mulieribus in quibus sanguis superfluus conuertitur ad mammillas: insaniam futuram signat cuius rō est secundum galie. qꝛ cum sanguis calidus et superfluus vel feruens ad mammillas fluxerit. si p̄ nimietate sui et caloris excessu non poterit in lac mutari in fumositatem acutam resolutus: caput petit et sic insaniam ꝓpter perturbationem cerebri generat et inducit. Item idez in eodem. mulier menstrua si voluerit retinere sitiam maiorem id est ventosam debz apponere ad mammillam idest sub mammillaꝝ venis de matrice ascendentib⁹. vt dicit galie. per attractionem enim vētosarum sanguis superfluus attrahitur ad māmillas: et sic inferior fluxus mēstrui minoratur. sicut idem recitat gali. Item in eod si mulieri habenti in vtero lac multum fluxerit ex mammillis fetum debilem signat. Si vero fuerint vbera dura sanum signāt esse fetum. Ideo enim non diminuitur lac qꝛ fetus est debilis ad accipiendū et ꝯuertendum in suum nutrimentū. vnde nimia fluxibilitas māmillarum corruptionis fet⁹ ⁊ imperfectionis signū est. vt di. galie. Si vero fuerint mediocriter dure: sanitatē fetus designant.. Nimia ei mammillaꝝ gracilitas ⁊ macillētia post ꝯceptū: fetū esse debilem signat et corruptum. nam signum ē q̄ subsequi debeat abortiuum. vt dicit idē. Item si impregnatio fuerit masculi: apparebit dextra mammilla maior sinistra. si vero fuerit femine: erit sinistra maior. ⁊ hoc primo apparet quando fetus incipiet se mouere. vt dicit Aris. libro decimonono. Item sicut dicit idem. sepe ex lactis multitudine et coagulatione mammille nimis indurescūt. ⁊ si supcreuerit pil⁹ aliquis tēpore induratōis accidit infirmitas magna et dicitur pilosa. nec cessabit dolor quousq; exeat putredo. sicut ibidem di. Aris.

Item dicit idem li. vi. q animalia multoꝝ vberum: multorum sunt filioꝝ. z habēt vbera a parte inferiori diffusa. vt patet in canicula et in porca. et cuz parit porca dat primo filio suo primā mammillā/secundo secundam et sic de alijs. Animalia ei pauca vbera habentia paucos habent filios. vt mulier et elephantissa: que habēt vbera anterius in pectore collocata. Māmilla igit est membrum nutrimento fetus necessariū sanguinis mēstrualis ad generationem lactis susceptiuum: et susceptī sanguinis ipuri depuratiuum/digestiuū/immutatiuum: dealbatiuum: dulcoratiuū: inspissatiuū: pectoris et cordis defensiuū: sexus et etatis discretiuū: corruptionis menstruatiuum: vel monstratiuū: rotundum: oblongum: neruosum: carnosum: paruuloꝝ dentibus expositum: cauernosum: seu porosum.

Pulmo cordis est flabellum q penetratiuo greco. In pulmone ei neuma. i. spūs qui flando z agitando aerem recipit z emittit. Vel dicitur pulmo quia palpitat se aperiendo vt flatū capiat: et stringendo emittat. vnde in continuo motu est inspirando et respirādo. vt dicit Isido. Est autem pulmo de molli carne et aerea creatus: spume coagulate similimus (vt dicit constā.) cuius iuuamentuz est: vt cor vndiq circūdet: et aerem frigidū ad sui temperiem administret: et est etiam pulmo instrumentum spiritus et vocis spiritui fuit necessariꝰ propter cor: vt p attractionem aeris refrigerazetur et p eius constrictionem fumosa superfluitas expellezet z ideo pulmo inter cor et guttur est medio ne subito ad cor aer irrumpet: vt post aerē receptum temperazet. Est itaq pulmo quedam celle similitudo seruās aerem frigidū ad cordis feruorē mitigandum: vel calidū ad vocem necessariū et ad flatum. sine eīm pulmone vox formari non potest neq ābelitus. vt dicit arist. li. xiij. ppter predictaz ergo causas caro pulmonis mollis est et lenis ac concaua vt de facili mutet aerem innaturam sui: vt sic vitalis spūs facilius trāseat in ventriculo cordis ad cōseruationē vite animalis. z est generalis vt dicit Ari. q omne animal anhelās habet pulmonem et omnia animalia ambulantia anhelāt. et quedā animalia aquosa anhelāt. vt delphi.

Item omne animal generans bz nigrū pulmonem et est multi sanguinis propter calorem nature. Pulmo enim animalis ouantis est paruus et siccus: z pōt inflare z tumefiere. vt dicit Aris. z sic dicit idez. li. xiij. Quedā animalia non hāt pulmonem sed branchas loco pulmonis. Item idez li. xvi. Omne animal habens pulmonē est calidius animali carente pulmone. animal ei habens pulmonem multum sanguineū est respectu animalis non habentis. patet aūt pulmo multipliciter. quādoq enim ex būore reumatisante ad cānales pulmōis z tūc varie generantur passiones secūdū varias humorum ad pulmonis principia fluxiones sicut sunt squmantia: ptisis: tussis: raucedo: asperitas vocis et consimilia. Quandoq patitur ex coadunatione humoꝝ i pānis pulmonis vnde fit ptisis et alie horrende passiones. vt patet in sanguinem et saniem excreātibus. vt dicit constan.

Item aliquando patitur ex propzie substātie vlceratione et hoc accidit ex acumie humoris ad pulmonis substantiā defluentis talis passio non de facili curatur. quia cuz ex humoris acumine substantia pulmonis fuerit vlcerata propter ipsius pulmonis teneritudinem et motus continuationem ī de facili solidatur. vnde et tunc aer attractus per foramen vlceratum de facili euanescit vnde et ad temperiem caloꝝ cordis non sufficit: quin potius propter aeris attracti paucitatem cor in se penitus marcescit. Item dicit Aris. li. xiij. Animal si anhelauerit in comedendo cadit aliquid ex cibo in canalem pulmonis. et tunc accidit animali tussis et strangulatio. Naz tussis nihil aliud est nisi motus animate virtutis ad expellendum superflua circa spūs instrumenta vt dicit constan. Recolligе igitur breuiter ex predictis q pulmo propzium est cordis instrumentum qđ cor refrigerat/subtilitate sue substantie aerem attractum alterat et immutat. vocem formaz/a motu nequaq cessat. qz constringit se mutuo et dilatat. aerem ad supplementum calozis in suis folliculis et porzis reseruat. vñ tamdiu potest viuere animal sub aqua sine suffocatōne: quamdiu potest recollectū aerem retinere. sui motus continuitate aerem amouet et deponit vel depurat: spiritui vitali continuum nutrimentum administrat. cor ab instrumentis sensibilibus separat/humorē spumosū generat. cordis substātiā lateraliter circūdat quādo aliqua occasione patiꝰ. mortem accelerat: qz actōnē virtutis vitalis ipedit in corde et turbat. Hec omnia dicit constan. per ordinem.

Cor secūdum Isid. a cura dicitur eo q̄ omnis solicitudo ⁊ scientie causa ī eo manz. qd̄ quid pulmoni ē nimiū. vt cū ira accendit hūidi pulmonis remedio temperetur. In medio cor animalis positum est vt ad oīa corporis mēbra vitā influat atqz motum. vt dicit Isi. Est autem cor secundum constā. sustātia q̄daz carnea: villosa: dura: oblonga: et rotūda. Fuit autem cor concanū propter caloris conseruationem. Est enī cor totius corporis fundamentum. fuit aūt villosum: vt facilius dilatando/et constringendo se moueretur: fuit et durz ne de facili ledret. fuit etiā rotundū: vt maior habūdantia spirituum in eo repiretur. fuit et oblongū: vel in forma pineū vel pireum. s. vt tendēs ī acutum vt actio caloris naturalis semper ī conū tendens fortior redderetur. ponitur autem subā cordis inter ambas concauitates pectoris in medio ipsius animalis. vt a corde quasi a centro ad circūferentiam totius corporis spūs vitalis differretur. Caput autem cordis qd̄ acutū dicitur in sinistra parte humidi corporis collocatur. ⁊ qz in hac parte cordis acuta plus viget et inhabilitat spūs vitalis: ideo ī sinistro brachio pulsus fortissimus inuenitur. vergit autez cor ad sinistram partē hominis: vt ipsi⁹ calore frigiditas sinistre partis temperetur. habet autem cor duas concauitates. s. sinistram que in acumine tendit et dextrā: que intra subsistit. et he concauitates ventriculi cordis nuncumpantur: et inter istos duos ventriculos est vnum foramen qd̄ a quibusdam vena vel via ꝯcaua nūcupatur hoc foramē ꝯtra dextram partem est latū. contra sinistram vero partem strictū. ⁊ hoc fuit necessarium vt sanguis a dextro vētriculo ad sinistrum veniens subtiliaretur. et sic facilius spūs vitalis in sinistro ventriculo generaretur. Dicit enim aug. in li. de differentia spūs et anime q̄ in dextro ventriculo cordis plus est de sanguine q̄ d̄ spū in sinistro vero ecōuerso. qz ibi spūs vitalis generatur ad viuificandum aīal ꝑquasdam arterias diffusus vndiqz dilatatur.

Sinistra enim pars corpis duplex hz foramen. vnū intra arterias vene: que portant sanguinez a corde ad pulmonē. Alterum foramen est vnde exit arteria maior que ē forma arteriarum et totius corporis ꝑ quā pulsus in corde generatur. potissime ī pte sinistra propter causam supradictā. Similiter pars dextra duo hz foramina. vnū intra venam que dicitur concaua portās ab epate sangninem in dextram cordis ꝯcauitatem. De altero vero exit vena arterie vt nutriat pulmonem. cooperiūtur autē foramina quibusdā pelliculis que aperiūtur: sāguinem a corde in spiritum emittendo. deinde claudūtur reditum prohibendo ꝑ humido. In vtroqz autem cordis ventriculo est frustulum quoddam exterius: quod auricule assimilat. Et hec duo frustra cordis auricule nuncupantur: in quibus vene ⁊ arterie radicantur et solidantur. Habet autē cor in sua latitudine quedā ossa cartilaginosa: que cordis sedes appellantur. Circuit autem cor quidā panniculus qui dicitur esse capsula cordis. et hic cū pāniculus pectoris consolidatur: hic pāniculus ñ nimis prope cordi iungitur. ne forte eius motus impediretur qui cordi fuit necessarius vt esset fundamentum caloris naturalis vnd̄ animal generetur. (hucusqz ꝯstan. li. iiij. c. xxi.) Dicit autem Aris. li. i. q̄ non ē membrū in quo sit sanguis ita infixus sic ī cord̄ Sanguis eī in pulmone ē fix⁹: sz cordi fixius est. Item idem em̄ cor positum est in oī animali in medio pectoris preterquam in homine. quia cor hominis declinat ad partem sinistram. pars autem acuta cordis declinat ad interius pectoris in omnibus animalibus preterq̄ in piscibus quia pars acuta in istis ad partem capitis dependet in loco coniunctionis branchorum. Item in eodem dicitur q̄ omne animal habens sanguinem habet epar et cor. Itē idē li. xij

In corde enim principium venarū ⁊ prima virtus creans sanguinem: et eius sanguis est mundus/clarus: calidus: et maioris sensus et conueniens intellectus.

Item in eodem. Principium sensus animalis est in corde. et in corde sunt sensus continui. Et in. xiij. libro dicitur. Cor ponitur in anteriori pectoris et in medio quia principium vite et omnis motus et omnis sensus in eo est. Sensus aūt et motus nō sunt nisi in anteriori parte cordis. et ꝑpter hoc distingūtur medium et vltimum. ⁊ anhelitus primo vadit ad interius cordis.

Natura autem creationis cordis est ex venis. quia ex genere venarum et sit⁹ cordis est conueniens. quoniam est positum in loco superiori et in anteriori. quia nobilius ordinatur in loco nobiliori naturaliter

Cor autem inter omnia alia membra nobilissimum est: et ideo positum est in medio corporis quo indiget necessario. qz aīaliuz est complementum. nec est aliqd mēbrum ita necessarium ad vitam sicut cor. vñ cor de leso non viuit animal. ⁊ ideo corp⁹ cordis est in medio. et creatio eius est in corpe spisso et naturaliter concauo qm̄ pricipiū venarum est ex eo et est concauum ad recipiendum sanguinem spissum autem ad custodiendum principium motus. ⁊ in nullo membro est sanguis sine venis: nisi in corde tantum. qz exit sanguis a corde et vadit in venas: et non venit sanguis ad cor ex alio loco: quoniam cor est fons et principium sanguinis et primum mēbrum habens sanguinem. sicut manifestatur in athono. quoniam creatio cordis apparet primo sāguinea. ⁊ est principium motuum delectabilium et offensibilium et vniuersaliter motus cuiuslibet sensus ex eo incipiunt et ad eum redeunt. et eius virtus expanditur ad omnia membra secundum vnum modum In aliquibus autem animalib⁹ inuenitur os in corde. vt in equo et ceruo. et ī huiusmodi animalibus magni cordis. vnde ponit os in corde propter sustentamentuz eius. sicut ossa ponūtur in membris alijs ⁊ in corde animalium magni cordis sūt tres ventriculi et in corde parui corporis sunt duo: ideo debet esse in corde animalis venter. quoniam cor debet esse locus receptionis sanguinis puri et temperati in quantitate et qualitate. et est valde calidus et humidus ꝙ cor est. quia cor est membrum in quo est prima virtus (hucusqꝫ aris.) li. xiij. vbi multa dicuntur de hac materia.

Item idem li. xvi. s. ꝙ cor animalis debet esse complementum. propter hoc creatur cor prius et propter calorem cordis et exitum venarum ex eo posuit natura mēbrū frigidum ex opposito cordis. s. cerebruz. ⁊ propter hoc creatur caput in generatōe p⁹ creationem cordis. contingit autez cor pati vel ex aliorum membrorum co ligantia vt dicit constan. vel ex propria disparantia Si enim in corde dominatur excedēs caliditas: ebulit sanguis cordis et agitatur: et vitalis spiritus leditur. Si vero nimia frigiditate cor constringitur: congelatur sanguis vnde et mors sequitur. Quandoqꝫ etiam patitur ex aliquo apostemate capsulā eius inficiente et tunc animal non diu viuit. Item accidit cordi tremor et hoc ex humiditate aquosa in pelliculis cordis dispersa: que debitam eius impedit dilatationem constrictionem. vnde videtur īfirmo ꝙ cor de loco ad locum moueatur. Item accidit ei defectio ex spirituum vel virtutū specialis dissolutione: et spirituum euaporatione: et hoc contingit ex nimia repletōe virtutem aggrauante et confundente. aut ex nimia inanitione virtutem dissoluente. sicut patet in cardiacis et in quibusdaz p⁹ nimium sudorem: siue nimis acutā potōnē Item patitur aliquando ex fumositate aliqua corrupta et venenosa ad cor penetrante et cordis meatus corrumpente. vnde mors sequitur indilate. Item quādoqꝫ patitur de vene concaue opilatione. vñ et sanguis nutrimento cordis et vital' spūs denegatur. hijs et alijs modis cor patitur vt dicit constan. li. ix. c. xxiij. Dicit ad hec galie. in tegni. ꝙ virtus et complexio cordis ostenditur per hec signa. s. per magnitudinem respirationis et velocitatem pulsus et frequentiam eius. per virilitatem et festinam actionem. per iram/audatiam/et furorem. per amplitudinem pectoris eius pilositatem. hec omnia calorem dominantem in corde signant. cōmunia vero signa contraria designāt eius contrarietatē. sup quem locum dicit halie. in cōmen. ꝙ cor ī homine se habet ad modum radicis in arbore. arteria nascens ex sinistro ventriculo cordis similis est trunco vel trunci arborū que elongata a corde ramificatur in duas partes: quarum vna tendit deorsū alia sursum. et ille ramificantur et diuiduntur ad modum virge ex ramis per totum corpus vsqꝫ ad arterias capilares spersas in cute. et quando dilatatur cor: dilatantur omnes arterie simul et quando constringitur: constringuntur et ipse simul. et per dilatatōnē earum attrahitur aer frigidus ex exterioribus cordis ad interiora eius. et in constrictione exprimitur vilior fumus in eis generatus et extrahit ipsum ad exteriora. ⁊ per hoc calor eius euentatur. ⁊ per eius euētationem eius complexio adequat et vt ait idem. virtus motiua que est fixa in corde currit per arterias ad vnam quāqꝫ partem corporis et defert vnicuiqꝫ propriam vitā et proprium calorem vitalem seruit enim pectus cordi se aperiendo: et frigidum aerem attrahendo: et se claudendo ac fumosum vaporem generatum in corde expellēdo. vnde si pectus et arteria et alia vitalia instrumenta fuerint salua: obediunt virtu

tes in operationibus suis et quando sūt in firma non obediunt. vnde bonitas vel malicia subministrantium organorum promouet vel impedit cor ad suas peragendas actiones. vnde quādo cor est forte et habet membra sibi obedientia bene in dilatando et constringendo se habentia fortis ꝓcedit a corde respiratio/fortis pulsus/et fortis operatio secundum bonitatem organi et virtutis. quando vero virtus est debilis ⁊ remissa: non potest extendere arterias in omnes dimensiones. vnde sequitur minor respiratio et minor pulsus. Item ibidem si cor fuerit nimis frigidum et nimis humidum: erit pulsus mollis. ⁊ erit homo priuatus virilitate et audacia. timidus atq; piger. et a pilis in pectore nudus propter vaporis fumosi vnde generantur pili paucitatem. Si vero fuerit cor nimis siccum et frigidū: faciet pulsum asperum/durum/et paruū. ⁊ respiratio aeris tarda et rara maxime si pectus paruum fuerit atq; strictum. hucusq; hali. super tegni. galie. et hec sufficiant.

Anhelitus cordis ⁊ pulmonis ē motus propter attractionem frigidi aeris ad temperamentum innati caloris cum eius expulsione generat⁹ Cor enim nullo modo carentiam attrahēdi aeris pati potest. Si enim per modicum spacium ab attractione aeris quiesceret lederetur vel deficeret anhelitus. ergo cōtrarios habet motus q2 dilatando pulmonez aerem trahit: et constringendo expellit. Anhelitus itaq; est calor cordis per attractionem aeris temperatiuus: et expellēdo vaporem fumosum eiusdem purgatiuus. Est autem vitalis spiritus et animalis nutritiuus. Item fortitudine vel debilitate consistentie spiritualium ostensiuus. sicut superius de pulmonis proprietatibus dictū ē. Itē in anhelando plus de spiritu attrahitur q̄ expellatur. pars enim nō modica transit in vitalis spiritus nutrimētū. infra enim pulmonem recipit: ⁊ tam diu animal sine suffocatione viuit: q̄ diu inter īstrumenta anhelitus spiritus se concludit Item patientibus instrumentis anhelitus spiritus corrumpitur/et secunduz qualitatem organi patientis immutatur. vt dicit constan. Patitur autem anhelitus q̄nq; ex defectu virtutis mouentis neruos ⁊ regētis. quādoq; ex constipatione instrumētorum spiritus que peruenit ex grossis humoribus. ver ex grossa ventositate: viaz anhelitus opilante. vel ex aliq̄ apostemate pulmonis: panniculos cordis aggrauāte. siue ex nimio calore cordis et pulmonis substātie dominantis ex quibus omnib⁹ debilis redditur anhelitus: atq; rarus. Si autem fuerit velox et paruus calorem alienum siguat q̄ virtutem suffocat et vincit. potissime si tact⁹ fuerit calid⁹ ⁊ sitis siue lingue exsiccatio subsequatur. anhelit⁹ vero paruus et frigidus in peracutis febrib⁹ signū mortis est. eius autem tarditas defectum virtutis designat expulsiue: frigiditas vero extinctionem signat caloris naturalis: et defectum virtutis in substantia cordis et instrumentorum spiritus. Item immutatur anhelitus ex membrorum interiorum vniuersali corruptione. vt patet in leprosis in quibus anhelitus fetidus est et corruptus et aeris vicini corruptiuus. vnde talium flatus solet esse appropinquantiuz corruptiuus et infectiuus. Inficit enim aerem vicinum et reddit corruptibilem sicut sibil⁹ reguli flādo aerem corrumpit. et aures volantes inficit. vt dicit auicen. et constan.

Stomacus grece os dicitur eo q̄ sit hostium ventris et ipse cibū recipiat atq; ad intestiua transmittat. vt dicit Isido. Est autem stomacus secundum constan. rotundus. oblongus cōcauus interius asper. in fundo villosus et carnosus duo habēs orifica. vnum inferi⁹ alterum superius. Est autem asper et villosus vt cibum receptum meli⁹ retinere possit. Nam si esset lubricus et in superficie planus: ex sua lubricitate cibus exiret indigestus. Est autem carnosus in fundo vt digestio ꝯfortaretur carnē habet calidam et humidam ex quibus qualitatibus maxīe viget digestio in corpore animalis. Rotūdus autez est vt capacitate cibum recipet ampliorem. Preterea si alterius esset figure scz triangularis uel hmōi humores in eo mali de facili ad putredinem colligerent cum talis forma non posset a superfluis ꝓpter angulos desiccari. Oblongus ē ne nimia rotunditate sua spiritualia comprimeret: vt tanto facilius cū supioribus et inferioribus iungeretur. Preterea stomacus ⁊ precipue humanus in parte superiori ē strictus in inferiori vero latus. et hoc fuit necessarium: q2 cum homo ceteris animalib⁹ sit erectior: cibus eius ad inferiora semper descendit. ⁊ ideo vtilis fuit ei⁹ inferior latitudo vt ī eo recipi possz cibi multitudo.

Item neruosus est propter maiorem sensibilitatis receptibilitatem et appetitus vigorisotatem. epate etiam circūdatur: vt ei maior calor ad ciborum decoctionē ab epate ministraretur. Epar enim suus quinq; fistulis stomachum circūcingit: et ei calorez tribuens succositatem et humorem vñ sanguis generatur per quasdam venas quas epaticas medici vocant: recipit in fornaci caloris actione in sanguinem mutat z conuertit. Ad hec dicit constan. q; si stomach⁹ fuerit substantialiter calidus: cibos grossos bene digerit: delicatos vero ꝓsumit. z plus digerit q; appetit et propter similitudinez cibos calidos maxime querit: nec famē sustinere potest. Frigidus vero stomachus grossi cibi non est bene digestiuus et ex eis cito grauatur: et eos cito mutat in humores acidos et corruptos. Stomachus vero siccus cito sitit nec parum aque sufficit que si superflua fuerit rugitum in ventre facit sicco: q; si fuerit humidus stomachus non sitit: humidum cibum appetit: sed parum digerit. bucusq; constan. li. i. c. xiij.

Accidunt autem stomacho (vt dicit idē. li. ix. c. xxvi.) diuerse passiones. s. mala digestio/fumositas/diarria vomitus: singultꝰ/inflatio/ructura. et hec ex diuersis accidūt causis. q2 qñq; ex mala complexione/quandoq; ex nimia inanitiōe. quādoq; ex nimia repletione. qñq; ex nimio humorum acutie qñq; ex cordis putrefactione. qñq; ex virtutis contentiue defectione. qñq; ex cibi qualitate. que si sit pungitiuus stomachus pūgitur/et ad exeundum compellitur: ac si viscosus lubricatur/et sic de facili egreditur. qñq; ex virtutis expulsiue nimia debilitate non solum ex se patitur: verum etiā ex aliorum membrorum colligantia et vicinitate Stomachus enim est totius corporis paterfamilias. omnium membrorum nutrimentum recipiens: et singulis membris prout expedit administrans necessitati. vt dicit constantius

Epar siue iecur nomen habet: eo q; ignis in eo sedez habet: q; vsq; ad cerebrum subuolat. et deinde ad oculos et ceteros sensus et membra se diffundit. et calore suo succuz sibi attractū in sanguinem transmutat q; ad vsum pascendi/nutriendiq; corpus simul membris administrat. vnde epar dicitur quia talia membra pascit. In iecore est sedes voluptatis et concupiscentie cuius extremitates fibre vocantur. quia sunt quasi lingue emittentes: et stomachuz amplectentes: calorē ad ciborum digestionem exhibentes. z dicuntur fibre: q2 ab aniolis ad aras pbebi deferebantur. quibus oblatis et succensis responsa dabantur. bucusq; Isido. Est ātepar (vt dicit constan.) membrum ꝓcauum: calidum et lubricosum in dextro latere animalis collocatum stomacho suppositum vt suo calore primam iuuet digestionem. Est etiam sanguineum et in colore rubicundū quia succositas eius nimia caliditate in humorem sanguineum est transuersa. aliquātulum etiam est durum: ne de facili ledat. variatur enim epar in hominibus in quantitate et partium multitudine. q2 in boib⁹ est maius q; in aliis bestijs eiusdem quantitatis. numerus partium eius in quibusdā est duplex: et hoc ad minus. in quibusdam triplex vel quadruplex vel ad maximū quituplex inuenitur. A lata autem epatis concauitate progreditur quedam vena que a medicis porta nuncupatur. et hoc antequā exeat in quinq; diuiditur venulas quinq; partes epatis intrantes. epar enim succositatem prime digestionis per quasdam venas in sua concauitate attrahit: et per caloris naturalis ebulitionem celebrata digestione secunda in massam sanguineam et quatuor humorum naturam conuertit. qꝫ enim calidum est et humidum: transit i naturam sanguinis: cuius receptaculum sunt vene. qꝫ autem calidum et siccum est i naturam colere: cuius proprium receptaculū est cistula fellis. qꝫ vero frigidum est z siccum: in naturam cedit melancolie: cui⁹ proprium receptaculum est scastulla splenis. qꝫ est liquidum et aquosum: in humorem transit flegmatis. cuius receptaculū ꝓprīū est pulmo. Ex quo patet q; epar naturalis virtutis est principium fundamentum prime digestionis in stomacho maximum iuuamentum. secunde vero digestionis i substantie sue concauitate est perfectiuum: puri ab impuro separatiuum singulis mēbris nutrimentum transmissiuum. amoris venerei exercitatiuum: diuersarum passionuz receptiuum. Patitur enim qñq; ex nimia caloris intensione. vnde et pori aperiūtur interius: ex quorum apertione virtus euanescens remissius operatur. qñq; ex nimia frigiditate conuersionem attracte succositatis in naturam sanguineam impediente.

et ex hoc contingit fepiſſime hydropiſim generari: cum hydropiſis nihil aliud ſit ſecundum phm̃ niſi error virtutis digeſtiue in epatis concauitate. hac enim virtute errante et in ſua opatione deficiente: neceſſe eſt ſanginem corrumpi: quo indigeſto corpus quod inde nutritur intumeſcendo extenditur vnde et hydropiſis generat. Itez patit epar ex ſuſtantie ſue mala complexione. et hoc ſecũdum humorum quatuor diſtempantiam in ipſius eſſentia dominantẽ Itez patitur ex viarum eius opilatione. cõtingit ſepe enim humorem groſſum et viſcoſum in venis epatis adunari vnde cum ſanguis clauſus exire non poteſt cauſa eſt conſtrictionis et opilationis. Item etiam accidit ex nimio caloze humorem ſanguineum deſiccante et ſubſtantiam venarum epatis cõtrahente ꝙ non poteſt ſanguis libere ſe diffundere ad alia membra corpoꝛis nutrienda. hoc idem aliquando etiam poteſt contingere ex nimia frigiditate humores congelante et meatus epatis conſtringente et ad omnia membra nutrienda diſcurſum ſanguinis prohibente. Item idem accidit ex poſtemate ſuſtantiam epatis aggrauante et putredinem in ipſius ſubã generãte. Item idem accidit ex incluſa ventoſitate pelliculas ipſius epatis extendente et ex membrorum inordinatione dolorem et mortem inducente. Item ſepe patitur ex immoderato fluxu ſanguinis q̃ accidit ex venarum ab ipſo egredientium apertione: et hoc contingit vel ex nimio ſanguinis acumine vel ex nimia repletione uel ex debilitate virtutis retentiue uel ex nimio exercitio et laboze (ſicut dicit conſtan.) ad huc de natura et ſignis complexionis epatis dicit galie. in tegni. Signum epatis quando eſt calidum eſt amplitudo venarum nõ pulſatilium. ſuper quem locum d. balye. quãdo dominatur et vincit caloz in epate: fit epar maius et vena eius maior dilatatur et magnificata eſt. Magnificantur omnes vene non pulſatiles in omnibus membris et calefit ſanguis et generatur aliquando ex ea colera citrina et per proceſſum tẽpoꝛis poſt ſtatuz adoleſcentie aduritur colera citrina et fit ex ea colera nigza. ꝛ diuerſe quãdoqz ex tali colera accidunt paſſiones. aliquando autem nimio caloꝛi epatis ꝙ cordis reſiſtit frigiditas. naz a corde velut a membro ſuperioze et nobilioze epar in ſuis actõnibus moderatur. ꝛ hoc idem dicit Ari. li. xiij vbi preponit coꝛ epati tanꝙ principiũ eius regitiuum Item dicit galie. ꝙ frigiditas epatis ex caloze temperatur. ꝛ ſignũ frigiditatis et ſiccitatis epatis: ſtrictura eſt venarum et paucitas ſanguinis. ſicut humiditatis eiuſdem ſignum eſt mollicies venaꝝ et ſanguinis multitudo. Item idem di. baly. ꝙ epar eſt fons humiditatis coꝛporis. vnde cum ſit radix humoꝛis ſi fuerit epar ſiccum: non poterit aliqõ membrum coꝛpus conuerteze ad humoꝛem vel humiditatem vt eius poſſit reſiſtere ſiccitati

Intenditur autem et remittitur ſiccitas ꝛ humiditas epatis ſecundum cordis diſpoſitionem. Epar ergo eſt membrum nobile cuius alteratione alteratur coꝛpus et influit nutrimentum et virtutes nutritiuas et in membra reliqua inferioꝛa ſine medio ad ſuperioꝛa vero mediante coꝛde ſecundũ iudicium galie. Econuerſo autẽ ponit Ariſto. li. xiij. ꝙ coꝛ facit omnia predicta mediante epate. que autem verioꝛ ſit opinio: aliorum iuditio derelinquo. Ex hec de epatis ꝓprietatibus dicta ſufficiant.

FEl dictum eſt eo ꝙ ſit folliculus geſtans humoꝛez ex dominio colere rubee amariſſimum. vt dicit Iſido. Eſt enim ciſtulla fellis quedaz pellicula ſuper gibbum epatis collocata. Et hz duos furculos. ꝙ vnum deꝓoꝛtatur colera rubea ad inteſtina. vt per eam virtus expulſiua confoꝛtetur: vt acumine ſuo inteſtina melius et faciliꝰ expurgentur. ꝙ alium deꝓoꝛtatur colera ad ſtomachum vt ſua caliditate virtutem adiuuet digeſtiuã. Eſt igit fel mẽbrum calidum et ſiccum: gibbo epatis ſuperpoſitum et ꝓprium colere rubee receptaculuz: cuius iuuamentũ eſt vt sãguis a colera rubea mundificetur. Sanguis enĩ ex preſentia colere incenderetur: niſi infra ciſtulam fellis eius ſuperfluitas locaretur Eſt autem ſua caliditate decoctionis ciboꝛum iuuamentum/ſua ſubtilitate penetratiuum ſua moꝛdicatõne ꝛ acumine pũgitiuum et inteſtinoꝛum coꝛroſiuum/et ad ſuperflua ac fetida eiſcienda excitatiuum Eſt etiam ex nimia caloris intentione amariſſimum et per ſui admixtionem dulcedinis ſanguinis immutatiuuz (hucuſqz ꝓſtã. ſecundum ariſto. li. iiij. delphinus non habet fel. genus omnium volatilium/ꝛ omne genꝰ piſciuz et omne ouans habet fel: ſed ſecundum magis et nimis. et forte erit in viſs ſubtilibus extenſis ab epate vſqz ad inteſtinum. Iſte vie foꝛtaſſis erunt fetide. ꝛ

forte erit fel in tali intestino ⁊ diuersificā tur. qꝛ quandoqꝫ in superiori qñqꝫ ī medio et qñqꝫ in inferiori. ⁊ quedam volatilia ha bent fel occultatum in intestino vt colum be: et coturnices et hyrundines. Quedam habent fel magnum in epate: ⁊ in ventre: et intestino sicut accipiter miluus.

Item aristo. li. xiiij. a. quedā animalia non habent fel omnino. sicut equus et mulus asinus. et elephas. camelus etiam non hꝫ fel distinctum sed habet venas paruas in quibus est fel. Item quidam homines ha bent magnum fel in epate et quidam non Et est fel quoddam superfluum aggrega tum sicut fex in ventre. illo tamen ſupfluo vtitur natura ad aliqđ iuuamentum.

In illis autem qui habent naturam epatꝭ sanam et quoꝝ sanguis naturaliter ē dul cis: aut non inuenitur fel. aut si inuenitur erit paruuꝫ. ⁊ hoc in venis valde gracilibꝰ ⁊ propter hoc erit epar eorum qui carent felle boni coloris: et dulcius alijs. quando autez habet aliqđ animal fel: inuenitur qđ est sub felle valde dulce. Nam ꝑ collectio nem fellis ad locum vnum: alie vicine par tes redduntur dulciores. Fel etiam ex sue substantie subtilitate ⁊ acumine: est grosso rum humorum incisiuū: ⁊ sua siccitate cō sumptiuum. vnde in collis oculorum ē ne cessarium ad visum clarificandum et acuē dum et ad impedimentum spūs vitalis re mouendum: et maxime fel accipitrꝭ et alio rum volucrum viuentium ex rapina. sicut in viatico constan. tangitur. Ex feruore au tem nimio: et ebulitione fellei humoris ad epar redeuntis inficitur sanguis. q̄ infectꝰ ea que ad nutrimentum membroꝝ trāsmi ttuntur immutat et inficit: ⁊ cuti croceum colorem. s. vel viridē siue nigrum supindu cit. cuius passionis signa sunt ista: totius corporis infectio sitis adest: et oris amari tudo: dolor frontis: aurium tinnitꝰ vrina crocea cum ꝯsimili spuma continua vomi tus croceus. Aliquando etiam contingit poros cistis et fellis opilari: vnde colera in ficit ipsum epar: ad cōsimilē inducit passio nem. vnde constan. in viatico dicit.

Quando patitur: patitur fellis substantia idest cistis: et deficit virtus eius qua solet ab epate rubeam coleram extrahere. rema nente colera cum sanguine tingitur et alte ratur. Idem etiam contingit quādo apo stema est natuꝫ in vijs per quas colera ad fel transit. vnde ad epar rediens: per totuꝫ corpus cum sanguine se diffundit. qꝛ si po rus inferior opiletur: ascēdit ad viā supe riorem stomachi. vnde facies fit citrina. os amarum et siccum/in stomacho ardor: ⁊ si tis vrina cum egestione albescit propꝫ elō gationem colere ab epate et renibꝰ: qua vri na solet tingi. Si vero porus superior opi letur: colera tingit īferiora ⁊ apparēt signa que prioribus sunt contraria. vt idez dicit constantius. Et hec de felle dicta sufficiāt.

Splen est dictum a supplendo: qꝛ partem sinistram iecori contrari am supplet ne vacua existerꝫ: quē quidem causam risus esse existimant. nam splene ridemus felle irascimur/corde sapi mus/cerebro sentimus/iecore amamꝰ/qbꝰ ꝯstantibus: sanum est animal et integrum vt dicit Isido. Et secundum constan. splen in sinistra parte collocatur: cuius forma na turaliter est oblonga et parum versus sto machum concaua: et versus costas est gib bosa. in his duobus locis quibusdam pan niculis colligata. Et dicitur splen duas ha bere venas ꝑ quarum vnam coleraꝫ nigrā a sanguine epatis sibi attrahit. per aliā ve ro quantum sufficit: ad stomachū trāsmit tit vt eius appetitus confortetur. Splenis igitur est iuuamentum vt in sinistra parte corporis defectum suppleat: et ex opposito ad conseruationem stomachi iecori respon deat: vt ꝓpter mundificationem epatꝭ san guinis feces sibi attrahat. et quantum ad appetitum sufficit: confortationem stoma chi transmittat. Est igitur subā splenis ra ra et spongiosa propter faciliorem hūoris feculenti attractionem et remissionē. ⁊ est nigra propter melancolie nature cuius est receptaculum assimilationem. Est etiam a sinistris inter costas et stomachum posita: propter sinistre partis temperantiam et in frigidationem: ac propter conseruādā sto machi cui coniungitur calefactionē. aliquā tulum est dura ne de facili ex qualitate hu moris feculenti contrahat lesionem. Con tingit autem splenē pati qñqꝫ ex virtutis contentiue defectione. et hoc quando non sufficit humorez ad se attrahere. vel attra ctum ad locum alium destinare.

Item quādoqꝫ ex opilatione quādo. s. hūo res grossi et viscosi in vijs splenis opilant et adunantur. vnde et eius actiones impe diuntur. Item qñqꝫ ex nimia humorum repletione quia humores ad splenem con

fluētes propter sui similitudinem attrahūt et sufficienter non euacuant. vnde inuiscātur ⁊ in concauitate splēis indurantur. in tantum vt ipsius splenis substātia crescere videatur. sed secundū sentētiam hypocratis: si splen sit magnus corpus marcescit. ⁊ si splen marcescit: corpus īpinguescit. vnd ipsius splenis mediocritas ad paruitatem potius q̄ ad magnitudinez tendens: bonitatez complexionis designat. vt di. ꝯstan. li. ix. c. xxvij.

Viscera secundū Isido. inferiora dicuntur proprie intestina. membris subdita ⁊ subiecta vitalib⁹. que quidez dicuntur intestina quasi quodam interiori nexu quadam familiari reuerentia. quedaz sunt superiorum membroꝝ culcitra. et eorundem quedaz sunt necessaria instrumenta: ⁊ dicūtur viscera quasi vitalia qr locis vitalibus circa precordialia vbi gignitur vita: sunt interioribus circumfusa. hucusq; Isido. Secundū constā. autē intestina quedam sunt mēbra interius mutuo se tenentia: concaua rotunda per ventris longitudinem et latitudinem collocata. quoruz compositio et substantia stomacho assimilātur. Sunt autez nūero sex principalia intestina. quorum tria sunt subtilia que superius sunt iuncta. Tria vero sunt grossa ab inferiori incipiencia. Primū intestinum trium subtilium vocatur duodenū. qr in sua longitudine secunduz mensuram cuiuslibet hominis est. xij. digitorum et hoc super dorsum erigitur et in nullam aliam partem retorquetur. Secundū vocatur ieiunium: qr semper est a cibis vacuū et dicunt sapientes et experimentatores: q̄ mortuo animali semper inuenitur illud vacuum. Dicūt tñ aliqui q̄ hoc dicitur āthonomatice. qr a se omnia eijciens nihil d̄ acceptis retinet ad sui nutrimentuz.

Tertium subtile est appellatum secundo simillimum: sed tñ nunq̄ sine cibi corpulentia est inuentum. Inter grossa vero intestina primū vocatur orbum. et in subtili extremitate hz os vnum. ⁊ est illud intestinū sic vocatum: eo q̄ ipsum sit orbatum. i. quasi viduatum ab altero orificio. Cum eniz necessaria intestina duo habeāt orificia: illud habet vnum solum. ⁊ ideo se habet admodum sacci. qr multa recipit: ⁊ multa respectu aliorum eiicit vel emittit. Secundū vero intestinum sub orbo siue sub sacco positus dicitur ylion et hoc a dextra in sinistrā tendit et dicitur ylion eo q̄ in eo intestino yliaca passio fieri consueuit. Tertium intestinum vocatur a grecis colon ⁊ hoc immediate cum inferiori totius corporis orifitō est coniunctum. et in hoc intestino grauissima passio s. colerica generatur. vel ex ipsius intestini nimia constrictione vel alicui⁹ grossi ⁊ frigidi humoris coadiuuatione: ⁊ per consequens viarum illius intestini intrinseca opilatione sicut narrat constā. ⁊ ēt gali. super amphoris. Ptz igitur ex p̄dictis ad quid sunt necessaria intestina: qr cibuz immutant: et in sua concauitate superflua recipiunt ad nature exonerationem. ad hoc etiam sunt necessaria viscerum rotunditas gibbositas: et volubilitas. vt dicit constā. vt cibus trāsmissus a stomacho: in eoꝝ gibbositate aliquantulum inhereret: et secundū animalis necessitatem superflua expelleret et necessaria retineret. Sunt autem rotunda: ne in stomacho in aliquo angulo superflue collecta remanerent: que corruptiōm inducerent intestinis. Sunt etiam intestina in duobus pāniculis minimis vel ad minus inuoluta. ⁊ hoc fuit necessarium. qr si vnus pāniculus pateretur: ab altero panniculo subueniretur. Sunt autem intestina aliquantulum villosa ⁊ eorum villi p latū etiam extensi vt fecis superfluitatem expellerent et necessaria nutrimento conuenientius retinerent. Sunt autem viscera siue intestina innoluta adinuicem et connexa. ita vt minora maioribus: ⁊ graciliora ⁊ debiliora grossioribus et fortioribus innitantur. vt sic attōes virtutis naturalis et in expellendo superflua: et in recipiendo necessaria aptius perficiantur. Dicit etiā Ari. li. ij. q̄ secundum varietatem dentium in mandibulis animalium variatur in quantitate et qualitate natura intestinoꝝ. vnde dicit q̄ intestinum omnium animalium habentium dentes in vtraq; mandibula ē minus intestino non habentium. et nullū animal habet intestinuz rectum: nisi habeat dētes in vtraq; mandibula. Item ibidez venter serpentis est strictus et est similis intestino amplo. et si fuerit naturaliter paruus habet fel in testinis: et si fuerit magnus super epar. Item idē li. xiij.

Omnia animalia ampli et recti intestini sunt gulosa valde. qr ꝓpter diminutionem vsus cibi et indigestionem eijciunt supfluitatem cibi indigestam et cito exit cibus. et ideo appetunt multum et continue querūt cibum. Contingit autem pati viscera et in-

testina multipliciter. vt d. constan. li. ix. c. xxvi. quandoq; ex colerico hūore vel ex melancolico substantiam intestinorum corrodente et fluxum dissenterie inducēte. ⁊ hec passio pessima est et sepe mortifera. sicut dicitur in amphoris. Solutio ventris in cuius initio colera exit nigra: est mortalis.

Item quandoq; ex ipsorum viscerū interiori punctura et vulneratione. et hoc vel exteriori apostemate putrefactionē et puncturam in panniculis ipsorum viscerū inducente/vel ab exteriori lesione.

Item qñq; ex ventositatis interclusione: panniculos et neruos eorum extendente et ille dolor grauis est in tantum: vt aliqñ intestina penetrari videantur. Item qñq; ex humore grosso et flegmatico inferiores partes intestinorum obturante: et stercorum exitum prohibente: et yliacam passionem vel colericam inducente vñ hic morbus pestilentialis est et mortalis: raro sanitatem suscipiens: et sepe die secunda vel tercia interficiens: nisi celerius succurratur Ceteras intestinoꝝ passiones: quere infra in tractatu de infirmitatib⁹ d colerica passione.

Renes (ut ait varro) sunt dicti: eo q obsceni hūores ab his nascunt Naz renes ⁊ medulle tenuez humorez desudant in renibus: qui liquor rursus a renibus a calore venereo resolutus recurrit: et ad loca genitalia se diffundit. vt dicit Isido. Locus autem in lateribus spondilium dorsi in quibus est sedes renū dicuntur lumbi (qui secundum Isido.) ob libidinis lasciuiam lumbi sunt dicti. qr in viris a renibus et lumbis: est causa veneree voluptatis. De renibus autem di. constan. q fuerunt facti vt ab epate aquatieū sanguinem suggentes: eum depurarent: et eius colamentum. s. vrinam ad vesicaz per meatus vricides. i. vias vrinales trāsportarent qd etiam dicit haly. sup tegni. Ordinauit (inquit) creator summus duos renes: vt attrahant aquositatem sāguinis ab epate: et eam transmittant ad vesicam expulsionis grā. qr dicit aris. li. xiij. Renes (inquam) fuerunt creati propter vesicam: vt sic operatio vesice esset melior et perfectior. qr renes sunt ad colandum supfluū humidi decurrentis ad vesicam.

Item idem renunculus dexter: altior est sinistro in omni animali habente renes. et hoc qr calor in dextra parte fortior est vel superior. Item idem in omnibus animalibus renes habentibus: renunculus dexter minoris pinguedinis q̄ sinister et altior. quoniam natura in dextra parte leuior est et maioris motus et caloris. calor autē dissoluit pinguedinem et consumit. Item renes sunt de vltimis membris interioruz et propter hoc indigent magno calore.

Recollige igitur q renes sunt calidi et naturalis caloris conseruatiui. frigiditatis dorsi spondilium sunt temperatiui. a concauitate epatis aquosi humoris attractiui. sanguinis collatiui. virtutis naturalis confortatiui. humoris seminalibus generatiui/porosi: rotundi: pinguedine cooperti. carnosi quippe sūt et porosi propter faciliorē aquose superfluitatis attractionem. rotundi ne colligant aliquem humorem ad putrefactionem: pinguedine sunt muniti: ne ex frigiditate dorsi aliquam sustineant lesionem.

Recipiunt autem renes quasdam venas stomachi ab epate egredientes: quibus humor in secunda digestione superflu⁹ defertur ad ipsos renes. vnde opilatis illis venis et in suo officio impeditis renes vna cum epate patiuntur. accidunt aliquando in renibus varie passiones. vt dicit constā. li. ij. c. xxxiiij. q si vene epatis precluduntur ab humore sanguineo ad sui nutrimentū depauperantur. vnde necessario extenuantur Si vero meatus eorum inferiores calore vel frigore constringantur ex presentia humoris superflui eorum substantiam subintrantis nimis extenduntur et dilatantur. ⁊ per consequens corrumpuntur. vel in hūores desiccati putrificantur et in calculis cōuertuntur. Multis etiam alijs modis patiuntur. sicut ex apostemate vētositate. frigore nimio. vel calore

Vesica secundum Isi. a vēti capacitate est dicta. Nam per venti contractionem aperitur et dilatatur. sicut econuerso per venti emissionē cōtrahitur et artatur. vocatur autem vesicula per diminutionem a vesica dicta quedaz pellicula pendens in gutture auis sicut bursa. in qua volucrum recipiuntur primo cibaria que in predicta vesicula digestioni secunde: in iecore faciende separantur. ⁊ i eodem folliculo tanq̄ in promptuario ꝓprio contra futuram esuriem reseruantur. sed vesica prout hic sumitur secunduz constā. est panniculus durus. rotundus. ꝯcauus.

ſicut ſaccus in omni parte clauſ⁹ excepto ſolo oꝛifitio ſupioꝛi. Fuit autem eius ſubſtantia dura ne acumine vꝛine eui⁹ eſt receptaculum leꝺeretur. fuit autez ex omni pte clauſa iferius vt liquoꝛ ſubito atract⁹ innoluntarie expelleretur. vnde per vnum et iꝺem foꝛamen vꝛina ingꝛeꝺitur ꝓ quoꝺ egꝛeꝺitur. vt patet in anothomia. Fuit etiam rotunꝺum: vt in augmentum colamenti ſanguinis ꝺilataretur: et aꝺ ipſi⁹ ſuſceptionem capatius reꝺꝺeretur. Dicit eñ Ariſ. li. xij. q omne animal habens pulmonem multum ſitit. et ꝓpter hoc inꝺiget cibo humiꝺo plus q̄ ſicco. z ideo fuit neceſſaria veſica aꝺ recipiendum huiuſmoꝺi ſuperfluitatis humiꝺitatem. Item ibiꝺem Nullum animal habens plumas aut ſquamas/aut coꝛtices/ſiue teſtas habet veſicaz omnino pꝛeter coꝛtucam marinam aut fluuiſtrem. Nã ſuperfluitas in hmõi aialibz tranſit in nutrimentuz piumazum: et ſquamarum/et huiuſmoꝺi. Item ibiꝺem li. xij. Omne animal generans habz veſicã/ouãſ autem non: pꝛeterq̄ genus lacertarum. et non erit humiꝺitas a veſica moꝛtuoꝛum. z forte aggꝛegatur in veſica et ſuperfluitas ſiccatur et ex ea contingit lapis. Itẽ ibiꝺẽ li. vi. In omni animali carente veſica eſt vna via aperiens exitus ſtercoꝛis: et ſuperflue humiꝺitatis.

VRina (ſecunꝺum iſaac) eſt colaſſitum ſanguinis et aliꝛum humoꝛum ex actione nature generatiꝝ nam ab epate ſumit initium: ſeꝺ in renibuſ recipit ſubſtantiam et colꝛem. aquoſa ei ſubſtantia ſanguinis per quaſꝺam venas ſubtiles tranſmittitur aꝺ renes nutrientes vnde cum aꝺ renum ꝺeꝓꝛtata fuerit regionem vbi colatur z aꝺ moꝺum ſeri eliquati ꝺepuratur et vi caloꝛis epatis et renum tingit et coloꝛatur et ſic ꝺeſuꝺanep poꝛos vꝛicles veſicam in ipſi⁹ concauitate aꝺunat. vnde hec ſubſtantia humiꝺa et liq̃da ꝺe veſica emiſſa eſt vꝛina ſic ꝺicta que ẽ vꝛitiua et moꝛtificatiua. q vt ꝺicit Egi. qõ tãgit/moꝛꝺet/ꝺeſiccat/et vꝛit/ vꝛitiuam eñ et ꝺeſiccatiuam/et coꝛroſiuam hz naturaz vnde valet contra ſcabiem: ſerpiginem/ et impetiginem. contra puſtulas et veſicas ſi patiens inde ſe abluerit: in potum ſpleneticis conferꝛ. munꝺat vulnera z putrida z loca ſanioſa. cum felle etiam ancipitris coluꝛiſata et oculis caute limis immiſſa. pannũ coꝛroꝺit et ꝺelet maculas oculoꝛum. ſicut expꝛeſſe ꝺicit conſtan. et gali. z ideo vꝛina non eſt abboꝛrenda. q in multis vtilis eſt et accepta. Dicitur etiam vꝛina aboꝛtiꝛ gre / co iꝺeſt ꝺemonſtratiua. ꝺemonſtrat eñi ſtenoza. q vt certificetur ꝺe interioꝛib⁹ vꝛine inꝺe conſultamus. Demonſtratuꝛ eniz virtus naturalis in epate et in aliſs mẽbꝛiſ intenoꝛibus per vꝛine ſubſtantiam et colorem et maxime per eius ſeꝺimen ſiue ſubſtentiam quam meꝺici apoſtaſim vocant: certificamur. Nam ſi fuerit illa reſiꝺentia in funꝺo vaſis alba: pinea: coaꝺunata /nõ ꝺiuſa foꝛtitudinem ꝺeſignat virtutis z cõpletam actionem caloꝛis naturalis in ipſis membꝛis. per meꝺiam autem regionẽ vꝛine quam meꝺici eneoꝛmia ꝺicunt: ꝺe meꝺia regione coꝛpoꝛis iꝺeſt ꝺe coꝛꝺe et ſibi aꝺiacentibus iuꝺicamus. q ſi vꝛina in meꝺio ſiue fuerit in coloꝛe et ſubſtantia bene ꝺiſpoſita: non liuiꝺa non nebulis aliquib⁹ obſcurata: vel obumbꝛata ſpiritualia membꝛa inꝺicat eſſe ſana. ſimiliteꝛ per partẽ vꝛine ſupenoꝛem quam nephilem nuncupant ꝺe foꝛtitudine virtutis animalis in regiõe capitis pꝛonoſticamus. Naz ſi non fuerit circulus nimis gꝛoſſus: non ignotus: non liuiꝺus: non viꝛiꝺis: non granuloſus ſeꝺ in coloꝛe et ſubſtantia temperatus: cereb⁹ et omnia alia membꝛa animali virtuti ſeꝛuientia ꝺenuntiat eſſe tuta. Si vero cõtꝛaria ſigna fuerint in vꝛina cõtꝛariã õſignat coꝛpoꝛis ꝺiſpoſitionem. Juꝺicatur autem vꝛina pꝛecipue ſecunꝺum ſubſtantiaz z coloꝛem. nam aliuꝺ ſignat quanꝺo eſt tenuis in ſubſtantia: quoniam humoꝛis ꝺominãtis ſiccitatez. aliuꝺ q̄nq̄ ẽ ſpiſſa: q hũoꝛes humiꝺitatem. aliuꝺ quanꝺo eſt meꝺiocris quia tunc ꝺeſignat temperamentum ſiue qualitatem et meꝺiocritatem. Secunduz coloꝛem autem iuꝺicatur: quia multi ſunt coloꝛes. ſ. xx. vt ꝺicit Iſaac. et egiꝺi⁹ quoꝝ quiꝺam ſignant caloꝛis vel fꝛigiꝺitatis intenſionem: aliꝝ remiſſionem: aliꝝ meꝺiocritatem. Nam remiſſum coloꝛem ꝺeſignant glaucus lacteus: et huiuſmoꝺi. Intenſum vero a rufo ſuperius. Meꝺiocris vero ſubcitrinus: ſubꝛufus: rufus. inter quos quiꝺã ꝺeſignant moꝛtificationem. vt niger viriꝺis: liuiꝺus. quiꝺam inꝺigeſtionem albus lacteus: glaucus. quiꝺam ꝺigeſtionis imꝑfectam inchoationem. vt ſubpallꝺus: pallꝺus. quiꝺam perfectam ꝺigeſtionez. vt citrinus: rufus. quiꝺam exceſſum ſiue exceꝺentem intenſionem. vt ſubꝛubicunꝺuſ: ruꝺicunꝺus. quiꝺam aꝺuſtionem vt in poſtꝛanos. quiꝺam ſuperaꝺuſtionem et moꝛtiſſ

cationez/nigri et viridis. Nigredo tamen causatur qñq; a frigiditate calorem naturalem penitus extinguente: sed tunc precedit liuiditas. sed quando procedit ex vltima adustione: tunc precedit viriditas.
Istorum autem colorum particulares circũstantias determinare et eorum dissere causas vel dicere non pertinet ad hoc op⁹ sed si quis scire eas voluerit: librum isaac/theophili/constan. egidium legat in quib⁹ tractatur perfectissime de vrinis. Sed ista ad presens hic sufficiant.

Venter vterus et aluus int̄ se differunt. vt dicit Isi. Venter em̄ est qui acceptos cibos digerit et apparet extrinsecus. et est dictus venter eo q̄ per ventrem veniat cibus ad totum corpus. Aluus est qui cibum recipit et purgare consueuit. Vterum vero sole mulieres habent: in quo concipiunt. Et dicitur vterus eo q̄ fetu impleatur interius. vt dicit Isido. Est igitur venter nutrimenti totius corporis receptaculum. vt dicit constanti⁹ membrorum nutribilium sedes: prime digestionis et secunde fundamentum: cuius creatio ē carnosa/calida et humida. ⁊ hoc propter digestionis necessitatem. pannicul' diuersis circũdata: propter interiorum cõseruationem cuius dispositio est rotunda/et oblonga. rotunda: propter liberiorem ciborum receptionem: et membrorum nutribilium collocationem. oblonga fit: propter faciliorem ipsius cum superioribus et inferioribus coniunctionem siue colligationē medium enim locum in corpore sibi vendicat vt nutrimentum inferioribus et superioribus membris distribuat et trãsmittat. Est igitur venter inter omnes partes corporis mollior et infirmior et tamen ceteris est vtilior. Nam tanquam nutrix corporis pro omnibus alendis corporis membris recipit et decoquit: et ad singula mẽbra debita nutrimenta deriuat et transmittit. superfluitates multas propter alioꝝ membroꝝ nutrimentum in se recolligit: sed eas diu ferre non sustinens ipsas a se reiicit ⁊ r̄pellit. ex mala dispositione membrorum ⁊ propter nutrimentum qd̄ intra se continet: diuersas infirmitates contrahit aliquãdo et incurrit. que quidem passiones tanto sunt periculosiores: quanto cordi et alijs vitalibus sunt propinquiores. patitur siquidem sepius propter nimiam repletionem et tũc non curatur nisi per contrariam euacuatõnem: et econuerso quando molestatur propter nimiam inanitionem ei succurritur p contrariam repletionem sicut dicitur l amphoris. Quecumq; enim egritudines ex plenitudine fuerint euacuatio sanat. ⁊ quecũq; ab inanitiõe soluit plenitudo
Item actiones ventris secundum diuersitatem temporis variantur. Nam in hyeme naturalis calor in interioribus ventris conclusus: fortius operatur vnde appetit⁹ in hyeme magis accidit: digestio fortior generatur. q̄r vt dicitur in amphoris. ventres in hyeme et vere calidissimi sunt natura et somno longissimi.

Vmblicus medius est corporis locus sic dictus quia duoꝝ vmbus sicut vmbus in medio clipeorum totus est dictus. vt dicit Isi. Ex vmblico enim infans in vtero pendet: ac nutritur. est vmblicus secundum constan. ex neruis venis arterijs compositus quo mediante fetus sanguinem subtilem attrahit. ⁊ suggit per ipsas arterias spiritum recipit.
Rumpitur autem vmblicus iuxta matricẽdum fetus egreditur: et cum fetu exit. quẽ obstretices ligant quatuor digitoꝝ lõgitudine. ex hac ligatura fiũt extremitates vmblici et rotunditates (hucusq; constan.) sup eze. autem xvi. dicit ieroni. sic naturale est infantibus ortis: primo vmblicum inscidi deinde ad diluendum sanguinem: aqua lauari. tertio humorem paruulorum sole siccari. quarto tenera corpora pannis stringine membra defluant et sic deprauentur.
Ibidem etiam dicit glosa grego. q̄ vmblicus est quo fetus alitur in vtero. sicut arbores et virgule per radices humore occulte terre nutriuntur. In vmblico autez sita sunt genitalia mulieruz. sicut in lumbis genitalia virorum. et ideo vmblici nomine: luxuria figuratur. vnde Job. xi. virtus ei⁹ in vmblico ventris eius. De vmblico autẽ dicit Aris. in li. xi. q̄ omne animal generãs et ouans habet vmblicum tempore partus et cum crescit partus eius latet vmblicus nec omnino apparet: quoniam continuat cum intestino per aliquam partium venaꝝ
Item idem li. xvi. creatio vmblici nõ est nisi cortex continens venas et cum embrione ꝯtinuat et currit sanguis a matrice per venas vmblici quasi per cannale ad pueri nutrimentum crescit. ergo conceptum per esse vmblici. vt dicitur in eodem.

De partib⁹ hu. corporis

Genitalia sunt partes corporis vt et nomen ipsum docet que gignende sobolis virtutem acceperunt. vt dicit Isido. li. lxx. etiam pudenda pre verecundia dicuntur. vnde et teguntur ita ꝙ non habent eandem speciem decoris sicut alia animalia que in promptu sunt locata. et ideo reputantur inhonesta: inter q̄ vnum dicitur veretrum. vel qꝛ viri est tantum vel qꝛ membrum est verecundum vel ex quo virus emittitur. Nam proprie dicitur virus ille humor a viri natura fluens vt dicit Isido. Sunt etiam alia membra virtutis generatiue fundamenta. s. testiculi diminutiue a testibus dicti: quoꝝ neruus incipit a duobus sine quorum testimonio non est aliquis vir perfectus. hi semen calamo administrant. qđ a spine medulla et a renibus suscipiunt gratia procreandi. (hucusq̄ Isido.) Secundum constan. substantia eorum composita est de carne glādulosa/alba/molli/et rara. et hoc fit propter caloris obseruationem et sanguis immutationem in albedinem qđ fit per vehementem calorem in ipsorum substantia sāguinem decoquentem et in albedinem cōmutantem. et dicuntur hec membra principalia quia principalis actionis virtutis naturalis scilicet generatiue sunt proprie instrumenta que si prescisa fuerint vigor virilis sexus eneruatur. ⁊ masculina complexō in feminam alteratur. et ideo secundū Aristo. li. iij. eunuchi quando castrantur ante pollutionem in somno: non oritur in corpore eorum post hoc pilus. si vero castrentur post pollutionem: preter pilos pectoris omnes pili defluunt. efficiūtur effeminati ⁊ molles aīo/corpe imbecilles. vñ ari. li. viij. Voces hominum quando castrantur mutantur et efficiuntur quasi sicut feminaruz et forme eorum alterantur et figure.

Alia autem animalia quando castrantur in iuuentute efficiuntur maiora: sed si castrentur post perfectionem: non augmentantur. cerui enim et si castrentur ante crementum cornuum non oriuntur eis cornua et si post ortum castrentur non vlterius crescunt cornua amplius: nec mutant. cornua vero eisciunt. sicut faciunt castrati. Dicitur etiam ibidem ꝙ si vituli nō castrētur cito post annum remanent parui. ⁊ dicit ꝙ quando castrantur extrahuntur radices penitus neruorum. et si acciderit in loco vulneris apostema cremabunt testiculū abscisum et ponūt cinerem sup̄ apostema. ⁊ quedā animalia solū castrātur ꝓpter testiculos: sicut castores q̄ etiam quādo ꝑsequūtur a venatoribus ipsi dētibus trūcāt testes ne vlteri⁹ a venatorib⁹ persequātur. Dicit etiam ꝙ onagri masculi celant filios et ei⁹ dentib⁹ prescidūt testiculos. sꝫ matres a masculis occultant eos ⁊ p̄cauent eis a maribus ne castrētur. Itē dicitur. li. xvi. ꝙ auiū testiculi post tēpus sibi ad coitum a natura deputatum efficiūtur paruuli in tantum: ꝙ tunc non apparent. sed tūc quādo instat amoris tempus: crescunt valde. Sunt igitur testiculi cum aliis membris sibi admiuistrātibus humoris seminalis principium et ei⁹ primuz et radicale fundamentum. Naz vt dicit constan. Deus ad animaliū generatōnē cōuenientē: ꝯuenientia ꝓcreauit mēbra in quibus inseruit materiale principiū generatōis. qđ quidē sine amoꝛ effectu non potest produci ad officium tale. membris genitalibus siquidem inseruit insep̄abilitatem et appetitum vt vnūquodq̄ animal ad conseruationem speciei et multiplicationē sui animaretur. ⁊ hoc quidem diuino motu factum est ne forte ab hominato coitu ab animalibus generatio euitaretur. Ad generationis aūt talis completionem: necesse ē duo animalia conuenire. s. masculum et feminam: ex quorum semine mutuo procrearetur qđlibet indiuidiū ita ꝙ in vno generatiuū esset. s. in viro. sed in femina esset quasi principium materiale et passiuuz. In masculo vero esset formale principium et principaliter effectiuum. ⁊ iō d. aris. li. v. ꝙ generatio animaliū duplex hz principium scz marē et feminam. ex mare autez principiū motus sicut forma. femina autem est sicut materia. ex commixtōne autē vtriusq̄ fit creatura et cōmixtio vel creatura embrionis et cetera. Aptauit igitur deus membra generantium vt alterum emitteret seminale principium: alterum reciperet. Et hec membra taliter a deo sapiētissime sūt formata: vt ad opus suum nec meliora possunt esse neq̄ perfectiora (vt dicit constā) sed certe his membris plurimi abutuntur. quoniam ipsis ad generationis fructum non vtuntur: sed potius contra rationis ordinem et nature iura non ad seruiendū proli: sed potius turpitudini ac libidini eadem compellere dinoscuntur. et ideo de

ista materia dignus burī sub silentio prete rire ne forte spermatis explanando origi nem progressum vel finem: videar carna libus occasionem cogendi carnalia exhibeꝛ de hoc solum admonens vniuersos ne quis putet predictorum membrorum offitō esse pro libito abutendum. Nam quicūq; prek legitimam generationem concessum vsum voluntarie membris genitalibus ludibria libidinis exercuerit patrem vnigenitum de um nature et gracie genitorem iam pdidit nec in generatione iustorum nisi cū digne penituerit: locum inter filios glorie possi debit. nam abusus generatiue preter patris luminum iniuriam et quam meretur offen sam: tollit gratiam: vulnerat naturam/ per dit societatem angelicam/acquirit geben nam: denigrat famam: euacuat substantiā et spoliat gloriam sempiternam. vt dicit ambrosius.

Matrix in femina est singulare mē brum ad modum vesice dispositū ad susceptionem humoris semina lis a natura deputatum. ad quaz tanq; ad mulieris corporis sensitiuā pfluit humoris menstrualis superfluitas. que propter men strualem fluxum et refluxum menstruū est vocatum: eo q; circuitu lunaris luminis so let accidere hoc superfluum vt dicit Ysi. Hec etiam mulicbria nuncupanturq; in mu lieribus durant naturaliter q̄diu viget l eis vis concipiendi. quibus totaliter deficienti bus deficit conceptionis virtus: et dicūtur mulicbria: quia in solis mulieribus hec ifir mitas inuenitur. nam sola mulier animal menstruale est. vt dicit Ysido. cuius cruore contacte fruges non germinēt: moriuntur herbe: amittunt arbores fructꝰ ꝛc. Hmōi sanguinis proprietatem et naturam queze supza li. iij. in tractatu de humoribus. hoc menstruum est humane generationis prin cipium. hoc nobilium ꝛ ignobilium est cōe in matris vtero nutrimentuz vnde eger no stre natiuitatis irrigatur et nutritur infātu lus quamdiu in matrice seruatur. habet au tem matrix duas cellulas siue cōcauitates dextram. s. in qua masculus generatur. ꝛ si nistram que conceptōi femine deputatur fetus autem inter has duas concauitates conceptus vtramq; sexus dispositionez hr̄e consueuit. In anathomia autem dicitur q; matrix tres habet cellulas a dextris masculo appropriatas. et tres a sinistris feminis de putatas. in medio vero nascatur homo her mofroditꝰ. in matrice vero concipitur fetꝰ: qui a fouendo est sic dictus. cuius folliculꝰ siue pellicula qua circundatur secūdina di citur. que simul cum infante nascitur. et si in matrice casu aliquo post partum in ute ro manserit: periculū inducit nisi naturevl medicine remedio expellatur. Subiacet au tem ista matrix multis passionibus. quādo q; patitur nimiam superfluorum humoruz retentionem. et hoc ex viscoso humore ora venarum opilante vel ex frigiditate coartā te: vel ex siccitate consumente. et be diuerst tates per signa propria dinoscuntur

Item quandoq; patitur nimium hūorum menstrualium fluxum effusionem. et hoc vl ex nimia abundantia quā natura nō potest retinere: vel ex nimia acuminis humorum violentia. et hec passio si antiqua fuerit vix curatur. ex quo enim orificia venarum lōgo tempore sunt aperta: difficile consolidātur

Item patitur matrix suffocationez in qua passione videtur mulieri debere suffocari matrice spiritualia comprimente. qđ eōtin git ex nimia humorum repletione matricē extendente. vel ex corrupta et venenosa fu mositate a corrupto humoꝛ resoluto vacui tatem matricis replente et extendente. vñ matrix repleta superius eleuata: comprimit spiritualia. vnde mulier pene suffocatur

Item quandoq; patitur precipitatōnē quā do dextrorsum siue sinistrorsum plus debi to inclinatur. vel de loco suo exterius egre ditur. qđ accidit ex neruorum ipsorū relaxa tione: ex superfluis humoribus ipsaz matri cem aggrauantibus. Item patitur aliquā do apostematis interioris puncturaz ꝛ do lorem. vt dicit constan. ex humoribus col lectis aḡ apostema. vnde sequitur punctu ra dolor grauissimus et arsura.

Item patitur post impregnationez dolorē et distinctionem ex motu ipsius fetꝰ ꝛ max me circa partum tunc enim mouetur mo tu fortiori. vnde necesse est tunc temporis matricem concuti atq; ledi. Maxime autē patitur quando in partu se exonerare nitꝛ et exitus fetus a casu aliquo impedit qđ ꝓtingit aliquotiens ex angustijs viaz ipsi matricis qñq; ex pinguedine mulieris ali quando ex nimia fetus magnitudie vl de bilitate ac defectu virtutis expulsiue in cor pore parturientis aliquādo etiam ꝓtingit fetum esse mortuum. et ideo non se adiu uat moriendo ad exitum siue ad partum. et aliquādo se credit mulier habere puerū et gestat in vtero aliquod frustulū menstru osum. sicut narrat Aristoteles li. xvij.

Accidit etiam mulieribus post impregnati
onez infirmitas que mola dicitur. putabat
enim quedam mulier ꝙ post coitum viri es
set impregnata et inflabatur venter eius ⁊
apparuerunt signa in ea impregnationis ⁊
cum peruenit tempus pariendi. nõ diminue
batur in ea tumor ventris: sed sic mansit ꝑ
tres annos. tandem peperit frustuz carnis
ita durum: ꝙ vix potuit ferro diuidi. et ta
le frustum mola dicitur. ⁊ hoc accidit sicut
dicit aristo. ibi quando fit suffotatio vl su
stentatio concepti ex vapore vel hũore ma
le digestionis. qꝛ tunc generatur frustũ qđ
mola dicitur in matrice ⁊c. Istis et multis
aliis patitur misera matrix mater nostra.

Nates dicũtur eo ꝙ ipis initimur
dum sedemus. vt dicit Isidorus
vnde conglobata est in eis caro
ne prementis carnis mole doleant
In natibus itaq; fertur truncus corporis q̃
a collo incipit. et vsq; ad nates se extendit.
vt dicit Isido. Nates autem secundũ con
stan. sunt neruose et hoc propter coxarũ et
femorum cum trunco corporis colligatiõz
et ideo fuerunt carnose et ad temperandaz
neruorum et ossium frigiditatem: et ad de
fendendam neruorum sensibilitatez. vt di
cit constan. li. ij. c. viij.

Femora dicuntur eo ꝙ ex illa par
te corporis viri a feminis discer
nuntur. Extenduntur autem ab
inguibus vsq; ad genua et mouentur femo
ra in coxis quoꝝ concaua vertebra dicũtur
coxe vero quasi coniuncte axi dicuntur.
Flectuntur autem femora intus et ñ extra
subtus. s. et non supra. sicut brachia. vnde
a quibusdam frustragines dicuntur. vt dic̃
Isido. Sunt autem femora ex magnis os
sibus composita. vt dicit constan. li. iij. c.
viij. tota a superiori parte concaua/a parte
interiori gibbosa /duo habentia acumina.
Fuit autem necessaria magnitudo vel qꝛ
totius corporis sunt ossium fundamenta/
vel qꝛ maiores portant lacertos et neruos
per quos fit pedum motio voluntaria.
Fortitudo autem partis exterioris fuit ne
cessaria vt locum habeant lacerti et nerui
qui si essent intrinsecus contristarentur ⁊
lederentur. Sunt autem eadem ossa intrin
secus aliquantulum rotunda. ⁊ hoc fuit ne
cessarium. qđ si ex illa parte tm̃ tortuosa es
sent: totum corp⁹ essz tortũ ⁊ non rectum
concauitas insuper fuit necessaria cũ gib
bositate interiori, vt firmior essz incessus
eorum concauitas fuit necessaria: vt cõca
uitatum crurium essẽt subintratiua. Sunt
etiã femora carne et musculis munita vt os
sa haberẽt tutelã ab intrinseca lesione: ⁊ ẽt
frigiditatẽ ossiũ tẽparent. sũt etiã versus
partẽ hoĩs superiorem grossiora: ad partes
vero inferiores graciliora. ⁊ hoc erat ne
cessariũ vt tanquã media inter extrema de
bitam haberent cũ vtrisq; portionem.

Genua (secũdũ Isi. ꝯiunctões sũt
femoꝝ ⁊ cruriũ. ⁊ sũt dctã: eo ꝙ
in vtero genis sũt oposita. coherẽt
em̃ sibi et cognata sunt oculis: lachrymaꝝ
indicibus et miserie. naz a genis genua di
cuntur. cũ ei quis gignit ita format vt ge
nua sursũ sit quoꝝ ꝯiũctione oculi formã
tur: vt ꝯcaui aut recõditi efficiãtur. secundũ
verbũ phi. genua ꝯprimit arcta gena. inđ ẽ
ꝙ qñ hoĩes ad genua se ꝓsternũt: facili⁹ la
chrymãtur. voluit ei eos nata vtero mater
no rememorare: vbi ĩ tenebrl cõsedebãt an
teq̃ ad lucẽ venirent. hucusq; Isi.) Sũt ãt
genua (secũdũ ꝯstã. li. ij. c. viij.) ossa quedã
rotũda/cartillaginosa: atq; ꝯcaua. fuerunt
etiã rotũda vt crura et coxa in ipsoꝝ ꝯcaui
tate facili⁹ iũgerẽtur: neruosa sũt ne de fa
cili crura a supioribꝰ sepẽtur. ꝓpter hoc ẽt
sũt neruosa vt actões spũs aĩalis ad motũ
gressibilẽ faciendũ ad ꝑtes iferiores trans
mitterẽtur. Depauperãt aũt genua a carno
sitate et pinguedĩe ꝓpter mot⁹ ꝯtinuitatẽ
Si ei essẽt nimis carnosa: de facili opilarẽ
tur. ⁊ sic actões virtutl sensibilis ꝑ carnis
grossitiem impedirentur. vnde et genua qꝛ
neruosa sũt valde sensibilia sunt et de faci
li lesionem incurrunt quãdo nerui sensibi
les interius vel exterius aggrauantur. vt
dicit constan.

Crura a currẽdo sunt dicta. qꝛ ab
hiis currimus et ingressum faci
mus et sunt dicte tibie quia tibie
sunt similes siue tube in spẽ et longitudi
ne. vt dicit. Isido. sunt autem crura secun
dum constan. inter femora ⁊ pedes ĩterme
dia quibusdam neruis et lacertis cum su
perioribus et inferioribus concathenata: ꝑ
que influentia gressibilis motus et regitiue
virtutis ad pedes deriuatur. Sunt autem
crura ex ossibus fortissimis cõposita: q̃ tan
q̃ columne' corporis ad deferendaz ipsius
molem sunt habilia. sunt etiam quibusdaz
musculis et carnositate a parte vestita su
piori. vt sic in cõplicatõe eoꝝ cũ femoribus
nec ab eis recipẽt nec eis ĩferrẽt offendicula

vnde tanquam culcitra ad molem corpoꝝ
supportandum carnositas ipsorũ cruriũ
in parte superiori interius ẽ collocata. Sũt
etiam neruosa: vt sic ad motum velociorẽ
essent habiliora. vnde fit virtus. Sunt etiã
medullis plena: vt virtus vitalis animalis
per neruos et arterias ad tibias diffusa cu
stodiretur: et ossiũ siccitas medulle humec
tatione irrigaretur. vt dicit constan.

Es(vt dicit Isido.)dicitur a po
dos grece qđ ẽ indeclinabile. Naz
pedes alternis motibus solo infixi
incedũt. Est autez pes extrema pars homis
sustentans pondus totius corporis. Com
ponitur autem secundũ constan. ex ossibus
xlviii. quoz duo sunt calcaneorum duo ma
nicularum. passus pedũ. x. digitoz. xxx. Est
autem pes subtus carnosus in extremitati
bus planus in medio aliquantulum cõcauꝰ
Ideo carnosus vt ossa arteriaꝝ duritia tu
rentur. planus fuit vt supposita faciliꝰ pa
terentur. ideo concauus fuit vt si pes acuto
supponeretur: ad concauũ locuz refugium
haberetur diuersis ligaminibꝰ ꝛ neruis ossa
pedũ colligãtur quod fuit necessarium ad
maius robur ppter fortiorem corpis sustẽ
tationẽ. ꝛ vt pedes motũ haberent leuiorẽ
Variãtur autẽ pedes in aialibꝰ. Dicit eni
aristo. li. xiii. quedã animalia pedes habẽ
tia habẽt pedes ad anterius ꝛ posterius et
quedam in lateribus sicut animal habẽs sã
guinem et mulnpes. et hoc genus habet p
prium: qꝝ pedes sunt in anteriori corpoꝛis
et causa illius est qz pars anterior et poste
rior sunt adunate in loco vno.

Item idem dicit qꝝ natura posuit loco ma
nuum in quadrupedibus pedes anteriores
pedes autem posteriores necessarij sunt vt
portent pondus animalium. et fuit hoc ne
cessarium vt essent quatuor pedes in qua
drupedibus. Nam ad terram totum eorũ
corpus naturaliter in suo pondere inclina
tur. et etiam ad terram mouetur toto bru
tali appetitu. et ideo necesse fuit tot fulci
mentis erigi vt possint habilius et facilius
motu progressiuo pergere et moueri.

Ideo etiam fuerunt pedes posteriores ne
cessarij: qz sicut dicit aristo. qꝝ pars anteri
or omnium animalium quadrupedum ma
ior est et spaciosior parte superiori. et ideo
vt faciliter possent erigi et moueri poster9
sicut et anterius: pedes posteriores fuerũt
necessarij. econuerso autem est de pueris. s.
qꝝ pars anterior est ponderosior inferiori.
et propter hoc incedunt pueri super manus
mensuati et vtuntur manibus pro pedibus
in principio. qz non possunt eleuare corpo
ra sua: quoniam pars superior corporis ma
ior est inferiori. cum ergo iuuenescit homo
augmentatur pars interior et attenuatur
pars superior. vnde paulatim sursum erigi
tur. Dispositio autem quadrupedum ẽ ecõ
uerso quia pars inferior primo est valde ma
gna. sed in iuuenrute proficit pars superior
et eleuatur. et propter hoc erit eleuatio ca
pitis et anterioris partis equorum multo
maior qꝝ partis posterioris. Signum huiꝰ
est sicut ibidem dicitur: qꝝ pullus equinus
pede posteriori tangit caput suum sed qñ
do intrat etatem non potest facere idem.
Item dicit aris. li. ij. qꝝ pes sinister in aiã
libus in parte anteriori non est absolutus
neqꝫ ita leuis motus: sicut nec sinistra ma
nus in hominibus preterqꝫ in elephante

Item ibidem dicitur. qꝝ elephas in sedẽ
do flectit pedes suos sed non potest flec
tere quatuor simul propter pondus corpo
ris sed flectit pedes posteriores sicut homo
Item ibidem dicitur qꝝ volatile flectit pe
des suos ad posterius sed alas que sunt lo
co manuum flectit ad anterius. Itez ibidẽ
dicitur qꝝ pes dexter maioris est motus ge
neraliter in animalibus qꝝ sinister. et ideo
animalia quedam quando ambulãt primo
mouent pedez dextrum sicut leo et camelꝰ
et arabicus scz dromodarius. Aliquando
tamen quedam animalia mouẽt primo pe
dem sinistrum. sicut vulpes et lupus que
habent pedes et tibias sinistre partis parte
contraria longiores. et ideo sepe claudicant
a dextris a sinistris altius se oriendo et se
ad dextrum deprimendo. Et itaqꝫ pes dext
maioris caloris et motus ꝛ vigoris: gene
raliter in animalibus qꝝ sinister. (Et est sig
num ad hoc.)Galie. super amphoz. dicit
Si mulier in vtero fetum gerens: iunctis
et compositis pedibus subito fuerit vocita
ta: si masculum habuerit in vtero primo ad
vemendum dextrum pedem admouebit. si
vero femiuam gestauerit: econuerso.

Item dicitur ab eodem. libro secundo et
tertio. qꝝ omne animal multorum digitoz
in pedibus est multorum filiorum et econ
uerso. Item idem libro secundo. Pedes
omnium quadrupedum sunt ex osse ꝛ ner
uis et modica carne. similiter et volatilium
et bipedalium preter hominem. cuius pe
des sunt subtus multe carnis. et hoc propꝫ
ossium et neruoꝝ multipliciũ defensionẽ

Item sunt animātia vtentia pede loco manus. vt simia in quadrupedibus. et psitac⁹ et porphirio in volatilibus. naz pedū adiutorio se iuuant in cibando. Item idem li. xiij. Nullum animal habens scissuras multas in pede: habet cornua. et tamen omne animal habens culmos in ore prominētes habet vngulas pedum scissas. sicut aper. Item li. xiiij. Pedes in apibus posteriores maiores sunt q̄ medij vel anteriores propter ambulationem: et vt cito eleuentur a terra quando voluerint auolare. Item li. xvi. Omne animal quadrupes habens mltas scissuras in pedibus. vt leo/canis/lup⁹ vulpes generant filios cecos. De pede igit recollige. quoniaz pes est in vltimo animalis ad eius perfectionem/longus/et plan⁹: et concauus ꝓpter formationem: vestigij impressionem: digitis etiam distinctis propter sui fortiorem detentionem. osseus et neruens: ꝓpter meliorem durationem. i animalibus necessarius ad eoꝝ erectionem: et motionem. insup ad eoꝝ defensionem. In volatilibus scissi pedis et curui vnguis ad victus acquisitionem. in volatilibus clausi pedis: ad sui regimen in aquis et directōnem. Et hec de pedis proprietatibus iam sufficiant.

Planta pedis est extrema pars animal a planicie sic dicta. planicies enim in eo sic exigitur: vt fortius terre imprimatur. vt dicit Isido. Duriori cute vestitur q̄ cetera pars corporis: ne a spinis vel alijs obicibus patiatur subito. iō et animantium pedes vngulis et soleis muniuntur ne de facili calcando offendātur. plante etiam totius corporis mole et pondere opprimūtur. et ideo calceis et soleis indigent: ne ledantur. vt dicit Isido.

Calceus posterior est pars pedis et inferior a calcando dictus. qz eo terre vestigia imprimūtur. vt dicit Isido. Et est rotundus dispositōe. vt dicit constan. et aliquātulū longus: rotūdus: ne de facili ledatur oblongus: vt imprimatur firmius: Solidus etiam fuit factus ne de facili premeretur ex mollib⁹ ligaminibus cum cauilla colligatus est: vt sursuz et deorsū facilius moueretur. vulnera sibi impssa sūt difficilis curatōis. tū ꝓpter paucitatē carnis. tum propter motus continuationem. vt dicit constā. c. ij. li. x.

Dicto de proprietatibus membrorum principalium et officialium de consimilibus membris et eorum conditiōibus nunc dicendum est.

primo de ossibus. nam ossa sunt totius corporis solidamenta. vt dicit Isido. in ipsis enim consistit robur aīmalis. Sunt autem ossa ab vsto dicta. qz ab antiquis vrebantur. vel vt alij putāt: ab ore dicuntur ossa eo q̄ in ore pateant. naz vbiq; cute et carnibus tecta celantur: excepto solo ore in quo ossa dentium demōstrantur. compago ossa capitis dicta sunt: eo q̄ sunt ꝯpacta neruis: velut glutino quodam adhereant. verticule dicuntur summe ossiū partes nodis grossioribus cōglobate sic dicte: eo q̄ ad flexionem membrorum vertāt vt dicit Isido. li. xi. Secundum ꝯstan. autē in li. ij. Os est durior et siccior corpis animalis pars. et hoc fuit necessarium. aut qz ossa sunt corporis fundamenta: super que corporis totius fabrica ē sita. et ideo oportuit ea esse firmiora. aut quia ab exterioribus defendunt interiora. Sunt autez ossa in corpore multa: in specie diuersa. et hoc propter maiorem corporis fortitudinem vel propter motus leuioris facilitatem. Nam propter cauendam nimiam corporī passibilitatem tanta est inter corporis membra colligantia: q̄ vno patiente: omnia cōpatiuntur. vnde natura fere omnia duplicauit membra: vt si vnum pateretur: alterum compateretur. et ideo vbi oportuit: plura compegit ossa. in quantitate sunt ossa diuersa. qz in magnis membris sunt magna: in paruis parua. ¶ Item sunt i qualitate diuersa: cum quedam sint longa/quedam rotunda/ quedam concaua: quedam solida. Solida sunt quedam propter maiorem firmitatem. Concaua vero propter maiorem motus leuitatem. Naz quia magna erant et mobilia: fecit ea natura concaua q̄ duabus de causis sunt medullis plena: ne scilicet concauitate frangerentur: et vt indē nutrirentur. vnde per euaporationem medulle per poros ossium: carnes que sūt ipsis ossibus viciniores sūt ceteris dulciores Sunt etiam ossa quibusdam neruis inuicem constricta: ne ex nimio motu ossium disiungerentur: et sibiinuicem efficatius cooperarentur. ¶ In prima autem ossium coniuctione inest quedam viscosa hūiditas vt leuius inuicem mouerentur.

Sunt etiam in extremitatibus cartillagine vestita: ne ex nimia cōfricatione lederētur (hucusq; constan. li. ij. c. ij.) Secundū aris. li. xij. Ossa fuerunt creata ꝓpter salutē corporis mollis. qm̄ natura est eis valde dura In animali vero carente ossibus est mēbrꝝ conueniēs ossibus: et eorꝝ defectū supplēs sicut arista in piscibus. Sicut em̄ omnium venarꝝ principiū est cor vel epar sic spondile dorsi omnium ossiuz principiū est super qd̄ fundātur et radicātur omnia ossa sicut nauicula super carinam suam. Natura itaq; ossiū est continua cum spondili: qn̄ ossa spondilia sunt custodientia teneritatē corporꝝ animalium, et ossa que vicinantur vētri: sunt parua: vt non prohibeant tumorē ventris propter cibum animalis. Itez idē ossa masculorum fortiora sunt ossibus feminarum generaliter et duriora et maxime ossa leonis: q̄ propter sui duriciē ex se ignē mittunt more lapidis si adinuicem collidātur. ossa vero auium sunt debiliora aliis ⁊ similiter piscium. Item idez. li. iij. Ossa abscisa non recrescunt sicut nec cartillago: qꝛ creatio illius est ꝓpinqua creationi illoruz cum cornua et vngule animalium ⁊ auium rostra possunt ad ignem mollificari et icuruari. ossa nec incuruantur nec mollificātur nec flectuntur/sed contunduntur. Item idem. li. xij. Animal habens spinas loco ossium: est pauci sanguinis. Item omne animal habens dētes in vtraq; mandibula: hz ossa medullata. et ipsorum medulla similis est pinguedini. Quedam tamen ossa sunt spissa et dura: vnde videntur esse sine medulla. vt ossa leonis et elephantis. quia medulla talium animalium latens est in poris ossium et occulta. Recollige igitur breuit ex predictis q̄ ossa sunt totius corpis fundamenta/frigida: dura: et sicca. et propter dominium frigiditatis naturaliter sūt alba fortiora: et frigida/et firma. interius concaua/medullis plena: ligamentis neruosis cōiuncta: continuo se supportantia. Nam minora sup maiora radicantur: et maiora minoribus miro nature artificio coaptantur Sunt etiam cute et carne vestita quasi vtriusq; fulcimenta flexibilia nerui naturali iūctura: a calore carnis et sanguinis temperamentuz recipientia. Sūt etiā ex se insensibilia tamen vehementem inferunt corpori lesionem quando sunt concussa vel cōfracta et hoc propter neruorum vicinitatem quorum ligamentis sunt inuicem coniuncta.

Contingit autem ossa pati ex causa extrinseca. sicut ex fractōe/cōcussione: abscissione et iūcture egressione et hmōi. Qn̄q; ex causa intrinseca. et hoc aliquotiens ex materie furiose corrosione. vt patet in erisipilam. i. ignem sacrum patientibus. Quādoq; ex nimia humorꝝ in iuncturis ossium aggrauatione et repletione. vt patet in artethicis. et quādoq; ex medulle interioris corruptione vt patet in leprosis. quādoq; ex humor medullaris ꝯsumptione. vt accidit in ethicis et ꝯsumptis. Dolor autem ossium tanto ē grauior: et periculosior: quanto in profūdioribus ossiuz concauitatibus radicatur vnde ossa corrupta carnem sibi proximam paulatim corrumpunt et putrefactionem inducunt.

Medulla (secūdū Isi.) est appellata eo q̄ madefaciat ossa. irrigat enim et ꝯfortat ossa: vt eorꝝ tēpet qualitatem frigidam. Est autem medulla (secundum constan.) substantialiter calida et humida et ex purissimis partibus et vnctuosis humoribus nutribilibus in ossium concauitatibus generata. vnde sua caliditate ossium temperat frigiditatem: et sua humiditate eorum siccationem irrigat: et sua substantiali proprietate virtutem animalis nutrit et conseruat. Medulla enim influētiam spirituuz recipit a cerebro et precipue medulla ossium spondilium: que a phisicis nucha appellatur. et hec medulla mediātibus quibusdam neruis substanriaz ⁊ motū membris sub collo positi administrat. vt dicit constan. li. ij. c. x. Medulle etiam (secūd Isido.) sua subtilitate et liquida vnctuositate per ossa euaporant: et liquorem tenuem desudant. qui liquor a calore venereo resolutus: in renibus animaliū amoris et voluptatis generat incentiuū. vide supra de renibus. vnde et animalia que habent ossa medulla plena: in libidine sunt prona vt dicit varro que vero habent ossa solida et medullis vacua: rarius in venerem commouentur. vt patet in elephante.

Medulla enim (vt dicit varro) naturam lune imitatur. nam crescente luna crescit: ⁊ decrescente decrescit. Vnde per occulta quedam respiracula vim lune sentit. secundum enim mutationem minoratur in sua substantia vel augetur. hoc est videre in animalibus et etiam in arboribus quaꝝ humor medullaris supabundat in plenilunio et in nouilunio depauperatur.

vnde tunc arbores inserere non est bonuz qꝛ fructus efficiuntur vermiculosi et de facili computrescunt. et hoc forsan accidit ꝑpter superfluam humiditatem: quam surculus tunc insertus concipit in medullam cuius superfluum non potest regi et digeri a natura. vnde talis humor transmissus ad fructus est causa vermiculationis: ⁊ celeris putrefactionis. Item dicit Ari. li. xij. animalium. ꝙ anima habens dentes in vtraqꝫ mandibula: habet medullam similem pinguedini et quedam animalia non habēt multum de medulla. sicut leo qui habet ossa dura et spissa in quibus parum est ꝺ medulla. et ideo fingitur ꝙ omnino medullā non habeat ⁊c. Medulla secundum dyas. medicinalis est valde et precipue volatiliū et animalium siluestriuz. nam labiorum sanat excoriationes et eorum vlcera conglutinat et scissuras. aurium dolorem mitigat glandium duriciem emollit. peduz vesicas sanat. dolorem gutturis mitigat: et māmillarum ptisicis et ethicis est singulare remedium. virtutem enim resumptiuam habet: vnde et humorem deperditum in membris restaurat.

Cartilago est ossiuz teneritudo et dicta est cartillago eo ꝙ leui carz dolore dum plectitur. vt d. Isi. vt patet in auribus et naribus et costarum extremitatibus. Nam cartillaginosa duriora sunt carne: sed ossibus molliora. fecit āt natura talia loca talis dispositiōis ne forte rumperentur cum plicarentur. vt di. cōstan. libro. ij. c. ix. Vestit autez cartillago extremitates ossium: ne in suis iuncturis ex nimia confricatione exasperentur: et vt facilius ossa cum carnibus iungerentur

Dicit autem Aris. li. xiij. ꝙ cartillago precissa non recrescit. qꝛ eius creatio creationi ossis est similis. nec habet cartillago sensū aliquem ex se: sed tantummodo neruus sibi coniunctus causa est sensus et motus quando sentit vel mouetur. vt dicit ꝯstan.

In medio autem cordis animalis est os cartillaginosum in sua latitudine positum et hoc sedes cordis ē appellatuz. vt dicit cōstā. libro. iij. c. xx.

Nerui sunt corporis partes quas greci neruos vocant: eo ꝙ artuū coniunctiones his fortius cohereant. maximam enim virtutem facer̄ neruos certissimum est. qui quāto fuerit densiores: tanto perpēsius augent firmitatem. vt dicit Isido. Secundum constanti. autem nerui fuerunt necessarij vt sensum et motum deferrent membris precipue ossib⁹ et cartillaginibus et huiusmodi que ex se sensum non habent: neqꝫ motum. omnium autem neruorum precipuum fundamentū est cerebrum. qꝛ voluntarij motus et sensuum est principium. Omnes autē nerui aut de cerebro procedunt: aut de medulla cerebri/idest de medullis spondilium. tale medium fuit necessarium ne si immediate oēs a cerebro procederent et rumpendo lesionem incurrerent propter nimiam vie longitudinem a principio sensus in actu sentiendi et in potentia vegetandi tanquam potentiam non haberent. Nerui ergo a cerebro procedentes sūt molliores. De nucha autem idest de medulla spinali. s. procedentes sunt duriores. sed exeuntes a prora cerebri sunt mollissimi qꝛ sensum portāt aliis. Nam mollicies cito mutatur intra sensibilitates. procedentes vero a puppi sunt duri: vt motum possint pati. qꝛ mollia veloci motu cito rumpuntur. Neruorum autē a cerebro exeuntium sex sunt paria. quorum primum par progreditur ad oculos: et alia organa sensuum vt eis deferant sensum ⁊ motum hi aliis neruis concauiores/⁊ molliores: et maiores sunt: et ideo magis concaui vt amplior spiritus pro eo sensib⁹ administretur. Sunt et maiores ne eoꝝ concauitate eorum substantia rumperetur: et vt maior quantitas spirituum in eis includeretur. fuerunt et molles: vt in eis sensus velotius et expeditius ꝑficeretur. hi nerui in egressione a cerebro sunt molles et leues sed quanto plus elongātur: tanto duriores efficiuntur Secundum par neruorum incipit a posteriori parte priorum neruorum ⁊ illud par exit per quoddam foramen vicinum concauitati oculorum. et oculis motum tribuit. Tertiuz par incipit retro post secundum. et per sedē capitis exiens a puppi cerebri in quatuor neruos particulares se diuidit: et per diuersa loca reticulariter se diffundit. Quartum par primo pari coniungitur: sed ab eo diuisum post matrez piam dispergitur vt per ipsum sibi tact⁹ prebeatur. Quintum vero par in egressione sua in duos diuiditur neruos: quorum vnus auricularum foramina intrat et ibi se dilatans auditum auribus administrat. Alius ad maxillas ꝑ tympora se diffūdens membroꝝ collateralium adiuuat actiones

Sextum vero par a puppi videtur exire. et ab vno quoq; horum trium iterum exit: et ad motum sensus perficiendum inferius ꝛ superius vniformiter se diffudit. Et adhuc preter ista paria exit a puppi par vnū: et ex isto nucha oritur sumit hoc in lacertos lingue et gutturis se diffundit et eis motum ꝛ sensum tribuit. Preter neruos iam dictos omnes alii nerui corporis a cerebro quidez egrediuntur. s. nucha/videlicet medulla spondilium mediante. In vniuerso vero dicūtur esse duo neruorum paria. et. xxx. ꝛ vnū tantum impar. et bi omnes multipliciter deſcendunt et conchatenationibus corporis et membrorum miro nature artificio vndiq; diuiduntur. hucusq; constant. in panteg. li. ij. secundum arist. li. iij. in locis officium est multitudo neruorum et neruus naturaliter in longum funditur vel finditur et non in latum. et ipse extenditur extensione multa et in circuitu neruus est būiditas viscosa conseruans neruum. et omne animal habēs sanguinem habet neruum et neruus prescisus non recrescit: nec diuisus reconiungitur. sicut vena: que. s. inscisa de facili remtegratur. Dicit etiam idem li. xix. q; maxima virtus animalium est in neruis et maxime in tanto qui quanto sensior tanto durior ꝛ fortior. et durior eius neruus est vndq; extenditur sicut corda. Recolligitur igitur et predictis q; neruus a cerebro principium sumit et ab eo sensum et motum recipiens: aliis sensum tribuit: partes corporis diuisas colligit ꝛ annectit in suo exitu mollem: sed in fine durum se ostendit. in sua concauitate spiritum recipit et custodit. sua flexibilitate ossa flexibilia flectit. diuersas passiones in se recipit. vt dicit constan. s. inscisionem pūcturam: contractionem: relaxationem oppilationem. vt patet in panteg. li. ix. c. vii. li. xi.

Dene sunt dicte eo q; sunt vie nātantis sanguinis atq; riui p totum corpus diuisi quibus vniuersa membra rigantur ꝛ nutriuntur. vt dicit Isido. Incipiunt autem vene secundū cōstan. ab epate sicut arterie a corde et nerui a cerebro. et fuerunt vene necessarie sicut vasa sanguinis vt sanguinem ab epate ad membra corporis nutriendq; deferrent. Sunt autem vene necessario nature tenerioris atq; molliorus q; nerui. ideo vt epatis nature vicine mutarent aliquantulum sanguinem ad se venientem. Sunt autem vene omnes ex vnica tunica facte: non ex duabus: sicut arterie. nam arterie spiritum recipiunt et custodiunt: vene igitur exeuntes ab epate: ab ipso velut a matre nutrimentum sanguinis suggunt: et secundum vnuscuiusq; membri exigentiam ipsum distribuunt. et hoc miro quodam nature ingenio vnde et per singulas partes corporis se diffundunt. et miro quodam nature ingenio sibi mutuo subseruiunt. Inter alias aūt patentes et occultas est vena que etiam vocatur arteria: que nature fuit necessaria vt calorem naturalem a corde ad omnia alia membra deferret: Sunt autem he arterie ex duabus tunicis vel pelliculis compositq; et sunt in forma similes sed in substantia dissimiles: earum interiora sunt villosa: quarum substantia est dura et multo grossior q̄ sint exteriora. extrinsecus autem sūt villose p longitudinem: quarum substātia est dura propter necessitatem motus. s. dilatationis et constrictionis. Nam dilatando se motuz a corde recipit et hoc p villos longitudinis. Constringendo autē se fumositatem superfluitatem expellit. qō fit panniculus in latitudine villosis: in quibus retinet spūs qui a corde trahitur. vnde duriores sunt exterius omnibus aliis venis. qō fuit necessarium ne forte rumperentur. He autem vene a corde incipiunt sinistra concauitate. ex hac enim parte dicuntur due pulsatiue: quarum vna interior panniculuz habet mollem: et hec vena pulsatilis vocatur que necessaria fuit vt multam quantitatē sanguinis et spūs pulmoni deferret: et aerem acciperet quez admisceret sanguini ꝛ eius feruorem temperaret. hec vena pulmonem intrat et ibi multiformiter diuiditur. Altera arteria est priore maior quā aristotilem vocat. ista a corde ascendendo in duas partes diuiditur. Nam vna tēdit sursum: deferens sanguinem depuratū et spiritum vitalem ad cerebrum: vt inde spiritus animalis generetur/nutriatur/et conseruetur. Altera vero descendit inferius et hec dextrorsuz et sinistrorsum antrorsum et retrorsum multipliciter diuiditur. (hucusq; constā. li. ii. c. xij.) Recolligitur igitur q; vena est vehiculum sanguinis custodiavite animalis: quatuor humores sanguineos in se ptinet deputatos quibus singule partes corporis nutriuntur: Insuper vena est cōcaua: vt facilius sanguinem recipiat: et secundum nature indigentiam vena advenā

sanguinem reducat et transfundat. Vena etiam sanitatis et infirmitatis est nuntia. nam per arteriarum pulsum et venaruz dispositionem de debilitate cordis siue fortitudine a medico iudicatur. Vena etiam si corrupta fuerit corrupti sanguinis contentiua totius corporis est corruptiua. vt ptz in leprosis quorum sanguis est corruptissimus in venis a quibus membra nutrimentum suggendo insanabilem contrahūt corruptionem vel infirmitatem. Vena etiam in brachio leditur/contrahitur/et aperitur vt eius lesione totius corporis infirmitas subleuetur. Vene etiam nimis anguste: carne vel pinguedine nimis presse: minus habent de sanguine et spiritu q̄ alie. et ideo ī earum substantijs calor naturalis deficit: et vitalis spiritus minoratur: vnde ⁊ talia animalia minus viuunt. vt dicit constan. li. xi. c. xvij. Aristo. d. li. ij. Vena (inquit) si fuerit inscisa vel abscisa crescit et reconiungitur. qđ non facit neruus. Item idem li. vi. Quales sunt vene sub lingua animalis tales sunt in colore fetus eius. vnde dicit q̄ oues habentes sub lingua venas albas habent fetus albos et econuerso. Quer̄ supra de proprietatibus lingue.

Caro autem secundum remigiuz a carne est dicta/idest putredine est enim caro (vt dicit gregori.) multum alterabilis et per consequens đ facili putribilis. et cum caro multiplex sit. vt dicit grego. qꝛ alia est caro piscium. alia volatilium vel volucrum/alia serpentum: in hoc humana caro obtinet priuilegium. qꝛ caro humana forme nobilissime. i. rationali anime est coniuncta: ideoq̄ super omnia mirabilissimum est: in nouissimo tempe caro hominis caro dei est effecta quando verbum caro factum est ⁊ habitauit in nobis. quando caro que erat ex editione infirma ex assumptione a verbo suprema omnium est effecta. vt dicit grego. Est autem caro (secundum constan.) naturaliter calida et humida caloris naturalis fomentum: ossium/neruorum: et lacertorum cooperimentum: eorum defensio: et frigiditatis eoruz temperamentum: cuius tres sunt species. Quedam enim pars musculis neruis siue cordi est admixta et dicitur lacertus.

Alia pars carnis est inter durum et molle temperata vt cartilago. Tertia ꝑs est inter glandosa. Sola caro maxime est in dorso et in gingiuis: caro autem que in coxarum iacet parte exteriori ossium super eam quiescentium est quasi culcitra et necessarium fulcimentum. Caro vero dorsi tam interior q̄ exterior fuit necessaria duabus đ causis. Nam medulam spondilium. s. nuchaz calefacit et concauitatem inter ossa replet et custodit neruos: ne ascendentes et descendentes propter vie longitudinem disrumpātur. contra aeris intemperiem ⁊ extrinsecam lesionem dorsi maxima defēsio est. Caro vero inter dentes eoruz seruat radices nutriens eos vt sint stabiles. Caro autem glandulosa est triplex. quedaz vero humectat. vt caro mammillarum et glandes sub lingua que generant saliuam ne os ⁊ lingua ⁊ maxilla siccitate nimia a motu intus retardentur. Alia vero pars nodosa ⁊ glandulosa loca replet vacua venarum et neruorum fouet loca et eorum recipit sup flua que resudaut. Tertia vero circumdat stomachum et intestina cui admiscent̄ neruorum et arteriarum quedam reticula motum sensuum interioribus deportātia nec illorum via fuisset tuta: nisi eis esset subtracta hēc caro glandulosa vt nerui et arterie super eam suauius quiescerent. ⁊ vt si quid eis durum forte occurreret: mollem locum ad quez refugerent: inuenirent (hucusq̄ cōstan. li. ij. c. xiiij.) Caro vero inter maciem et pinguedinem temperata laudabilis est ⁊ sana precipue quando corruptio sanguini non est intermixta vel ab eodem ganerata vel nutrita. qꝛ talis caro est principium corruptionis. sicut dicit aristo. li. iij. et constā. li. xi. c. xvij. Dicit etiam Aristo. li. xij. q̄ caro nimis habundans impedit spūs operationes. et ideo creatio capitis non fuit ex multa carne vt esset melioris sensus et ītellectus perfectioris. Item idem li. i.

Quando locus circa oculos est multe carnis maliciam designat dispositionis ⁊ astutiam et maliciam consuetudinis et male formationis idest defectum informatiue virtutis. vnde si fuerit caro vel massa carnea multa nimis et virtus informatiua debilis: monstruosas generat in corpore passiones. (sicut dicit idem li. xvi.) et ponit exemplum de muliere que credidit sē concepisse fructum siue fetum: et tandem peperit frustum horridum carnis que a medicl mola nuncupatur ⁊c. pars etiam corporis carnosa tenera est et mollis: et ideo impatiens est laboris. vnde dicitur. li. ij. q̄ pedes

cameli sunt multe carnis sicut pedes vrsi/ qua propter fiunt camelo sotulares de corio forres quando debent laborare vt auferatur ab eis dolor. Nec etiam caro est (sic dicit idem. li. xiij) primum instrumentū sensus nec membrum conueniens carni sz neruus qui est organum sensus intra carnem et ideo caro mortua vel prescisa nihil sentit. qz ex se non habet principium sensus sz ex neruo quo corrupto vel ex toto opilato fit insensibilis ipsa caro. vt patet in paraliticis membris. Omnes autez aues curui rostri et acuti vnguis vescuntur carne. similiter et fere et earum preda est caro propter necessitatem victus. vt dicitur li. xiiij. Aues autem prede que sunt pauce carnis: sunt amose et boni volatus et acuti visus. sicut ibidem dicitur. Aues autem multe pinguedinis sunt tardioris motus et volatus. et pinguiores et carnosiores sunt in hieme q̄ in estate. tum qz pori tunc clauduntur et humores clausi in pinguedinem et carnez condensantur: tum etiam ratione quietis quia de loco ad locum minus solito tunc mouentur. sicut dicit Isaac in dietis.

Pingnedo est res humida super pelliculas et loca neruosa collocata. vt dicit constan. Sanguis enim subtilis et vnctuosus pinguedinē nō aggregat in locis calidis et sibi penetrabilibus. sed cum peruenit ad loca naturaliter frigida: ibi tandem congelatur et in pīguedinem conuertitur. qd fecit natura ex necessitate magna. vt. s. nerui et pellicule naturaliter sicce pinguedinis humiditate tēperarentur: et difficilius casu aliquo rumperentur. et vt ex calore intercluso et pinguedīe interiori ab exteriori frigiditate aeris prohiberentur. vt dicit constan. li. ij. c. xiiij. et Aris. li. ii. Pinguedo ex sanguīe indigesto in corporibus animalium generat: et maxime propter paruitatem motus. et quantomagis augmentatur pinguedo: tantomagis diminuitur sanguis. vnde in hoībus valde crassis est sanguis paucus.

Item li. xiij. motus dissoluit pinguedinem similiter et calor. vnde in omnibus animalibus renunculus dexter minoris est pīguedinis q̄ sinister ⁊ est altior. qz ī dextera pte calor naturalis fortior est q̄ in sinistra. et maior est motus. pinguia vero corpora secundum constanti et nimia adipe repleta pessima sunt et pessimis morbis appropriata. quia naturalis calor in huiusmodi corporibus sepius suffocatur: et via spirituuz opilatione pinguedinis intercluditur: ⁊ ad regimen neruorum et arteriarum spirituū influentia denegatur. (⁊ dicit ibidē) q̄ omnia corpora pinguia propter hūorum sup fluam abundantiam in eis adunatam prolixiorem incurrunt infirmitatem: ac curam tardiorem. naz pondere pinguedinis p̄ssa ad nullum se mouent exercitium vt calor naturalis augeatur/ et sic pinguedo congelata dissoluitur. vnde et calor naturalis deficit et mors subitanea sequitur nisi forsan citius succurratur. vt dicit constan. li. xi. c. xvij. Recollige igitur q̄ pinguedo vnctuositate sua est ignis nutritiua. sua aerea lenitare rei superficiem petitiua. neruorum ⁊ tunctrurarum mitigatiua/ defēsiua ⁊ relaxatiua. pellis siue corij remollitiua: pororum inferiorum opilatiua: caloris vitalis conseruatiua/ vacuitatis et concauitatis corporis repletiua et rugarum cutis extensiua/ venarum et arteriarum corporis compressiua/ actionum anime sensus. s. et rationis impeditiua. complementi generationis animalium tardatiua. Dicitur etiam in amphoris. q̄ mulier nimis pinguis non cōcipit si nō marcescit. nec mirum: qz cruribus viam matricis intercludit. Est etiam pinguedo humectatiua. de facili enim non siccatur. vnd dicit aris li. iij. q̄ brodium animalis abūdātis in pinguedine: non coagulatur. sic equi et porci. Item omne animal habens pinguedinem non separatam a carne est pauce pinguedinis in ventre. et cum ventres erunt parue pinguedinis caro erit mlte pīguedinis. Item idem. qd est propre pupillā oculi in omnibus animalibus est multi sepi/ quanuis oculus sit durus et omne animal multi sepi ē pauci seminis siue sit mas siue femina. et non habet sepum. Animal habens dentes in vtraq; mandibula (vt dicit ibidem) mox autem quando a corpe extrahitur in aere frigido coagulatur. Est autem secundum substantiā pinguedo adeps et aruina. Sed vt dicit Isido. Aruina est pinguedo adherens cuti. Adeps est pīguedo intestina obuoluens et membra interius custodiens. Zirbus vocatur pellicula cui adheret pinguedo illa: que a multis aluta dicitur. De his dicitur versus. Intus adeps aruina foris/ pinguedo sit vbiuis. i. communiter pinguedo de om̄ibus dicitur.

Cutis ē prima pars in supficie corpis animalis. et est sic vocata secundum Isido. eo q̄ corpi superposita inscisionem patiatur. cutin eniz grece inscisio dicitur latine. Dicitur etiaz pellis eo q̄ exteriores repellit a corpore iniurias ventos scilicet et pluuias. solisq̄z pferat molestias: ⁊ ardores. pelle ei abstracta mox corium dicitur. coriuz autem diminutiue caro dicitur. eo q̄ caro corio tegatur. vt dicit Isido. Est igitur cutis exterior corporis supficies carnem et ossa circomplectens et omnia interiora minuens atq̄z tegens. et secundum variam menbrorum necessitatem nūc se contrahens. nūc se extēdēs. Est etiā pro interiorum defensione var. ſs aer⁹ passionibus se exponens habet cutis naturalē tenuitatem vt dicit constan. ne corpus nimis occuppet. habet soliditatem: vt facilius quod interi⁹ est contineat. et exterior lesioni obuiet et resistat. est autē cutis mollior in hominibus q̄ in aliis animalibus: ⁊ hoc propter bonitatem tactus. Si eniz dura foret et spissa sicut est conchilium: nichil sentiret. si pilosa sicut asinorum pilorum massa sensum tactus attenuaret vnde in volis manuuz subtilior est substātialiter cut⁹ supficies q̄ in aliis ptibus corporis vt citius ad tactum immutaretur. Est autem cutis tota porosa: pcipue cutis capitis: propter necessariam fumose supfluitatis expulsionem. Per calorem enim pori aperiūtur et ea que inter cutem et carnem sunt superflua: per vapores et sudores expurgantur. Cutis etiam hominis non in omnib⁹ mēbris est equalis. Nam cutis faciei est aliis tenuior et subtilior. et hoc propter sensus perfectionem et decoris ostensionem. Si enim fieret nimis grossa/rubori sanguinis puia non esset. Si nimis spissa operationi sensuum que vigent in facie non ꝯueniret. Sic autem coniungitur cutis cum suppositis: q̄ de facili excoriari non potest ⁊ potissime in volis manuum et plantis peduz in quibus adheret neruis cordis: et lacert⁹ vt dicit constan. Dicit autem Aristo. li. iij. q̄ secundum colorem corii variantur colores vnguium et solearum et pilorum in aīmalibus. qr si nigra fuerit cut⁹: et predicta erunt nigra. et si alba: alba. et ome animal habens sanguinem habet corium. et coriū abscisum caret sensu. et habet hoc ꝓprium coriuz q̄ cū fuerit in aliquo loco carēte carne non recrescit abscisuz nec consolidatur vt patz in preputio et in extremis palpebrarum. Item li. xix. Cutis in quibusdam animalibus est rara: in quibusdam spissa secūdum dominium humoris grossi vel tenuis vnde et pili grossi generantur ex cute grossa. et tenues ex tenui. Item in senectute cutis grossescit et indurescit. cōtrahitur et corrugatur apud senectutem propt̄ defectum caloris et consumptionem humoris naturalis: et tunc immutatur species. Patitur autem cutis sicut et alia membra quandoq̄ ex causa extrinseca sicut ex vulnere discontinuationez/ex calore solis exustōnem. ex frigore pallorem/vel liuorem/seu qualemcumq̄ discolorationem. quandoq̄ ex causa intrinseca. sicut ex consumptōe humiditatis substantialis corrugationem. vt in senibus. quandoq̄ ex humoris infectōne vt in morpheam et in lepram patientibus nam natura materiam infectam expellit ab interioribus vsq̄ ad cutez: que sub cute manens ipsam immutat et superinducit infectionez aliquando. quandoq̄ squamositatem/ quandoq̄ pruriginem: et impetiginē quandoq̄ cutis excoriationem: et multiplicem aliam passionem. Pelles autem aīmalium infinitis vsibus hominum accomodārur: vt vestiture: armature: scripture: caligature et hmōi: que longum esset enarrare: ⁊ vix inuenitur aliq̄d animal cuius pellicula alicui vsui hominum non sit apta: sed hec dicta iam sufficiant.

Pilus de pelle de qua exit est dictus. vt dicit Isido. Nascūtur āt pili ex fumo calido et sicco. vt dicit costan. Subtilitas enim fumi dum egredicur per pores: exteriori aere exsiccatur. ⁊ dum mollicies exterioris fumi exit aer exeuntem et non se diuidentem exsiccat: ⁊ in naturam pili conuertit. Sunt autem pili iuuamentum corporis: pariter et ornamentum. vt dicit constan. li. ij. et vltimo. Dicit autem Aris. li. iij. q̄ pili non crescūt nisi in corporibus animalium generantium aīmalia. Variantur autem pili secundum varietatem corij animalis in quo crescunt. vt dicitur li. xix. Nā animalia grosse cutis: grossum habent pilum. et hoc accidit propter multitudinem terrestris partis et viarum siue pororum amplitudinem. et cum cutis fuerit ꝯtinua ⁊ spissa erūt pili multū tenues et subtiles propter stricturam viarum et quando humor fumosus qui est in cute

fuerit velocis siccitatis: non erũt pili magni neq; longi. et cum fuerit grossus et pinguis erunt econtrario: et propter hoc elongãtur capitis pili hominis valde. qz ille humor pinguis est nec de facili desiccatur. et iõ habitantes in regione humida: humidam habentes complexionem lenes habent pilos et molles sicut illi qui morantur in frantia et econuerso duros habent et crispos pilos qui calidam et siccam inhabitant regionez presertim si consimilem habuerint complexionem. Nam ex calore corrugantur et obuoluuntur. sicut ibidem dicitur. et efficiuntur pili crispi in nascendo de cute. qz p duas vias contrarias egrediuntur. pars enim terrestris fumi et calidi et sicci egredientis mouetur inferius. pars autem calidi mouetur superius et sic inuoluuntur pili et efficiuntur crispi. et quando senescunt animalia habentia pilos: indurescunt tunc pili plusq̃ prius. sicut indurantur plume animaliũ et hoc propter paucitatem humoris. Item ibidem dicitur. cum castratur homo: ñ crescunt in eo vlterius pili. et hoc propt̃ paucitatem humoris et propter caloris et hũoris in membris principalibus diminutõnẽ. Item pili quandoq; diuersificantur ex causa extrinseca. nam vt dicitur ibidem. xix. Aque calide faciunt pilos albos. nigros autem frigide. et causa illius est: quia in aquis calidis est spiritus plusq̃ in frigidis. ⁊ ideo cum aer calefacit: ex eo efficitur albedo. sic̃ in spuma cotingit videre. Ista eũt mutatõ accidentalier prouenit in pillis sicut in capillis: sed non semper ex aque frigide vl̃ calide alteratione.

Capilli dicuntur quasi capitis pili (vt dicit isido) ad hoc facti: vt decorem prestent et cerebrũ aduersus frigus muniant et defensant. Capillatura autez incisio cesaries dicitur a cedẽdo virum enim tonderi decet ⁊ non mulierẽ. come autem sunt capilli nõ scissi. ⁊ est grecus sermo. nam comam tondere dicitur crines autem proprie mulieruz sunt. et dicũt crines eo q̃ vittis discriminẽtur et diuidũt vnde ⁊ discriminalia dicuntur vitte: quib⁹ capilli diuisi recolligũt. (hucusq; isi.) Sed⁊ constan. autem capillus ex fumo grosso et calido nascitur: qui ex calidis igneis et intensiuis humoribus per poros capitis egreditur: et ab aere extrinseco desiccatur et sic in substantiam capilli conuertitur. hoc humore crescente: crescunt capilli vtpote ad ipso generati et nutriti. Huius fumi materiam qui perdiderit: capillos perdit et amittit. pro qualitate igit̃ fumi erunt capilli. qz si fumus niger: et capilli nigri. et si multus fuerit fumus: multi erunt capilli: et si paucus: pauci. qui fumus si omnino defuerit: p eunt penitus et capilli et fit homo caluus tunc vlterius capilli non possunt recrescere vlterius non subueniunt medicine. Si autẽ fumus talis non deficit: sed illum potius alius humor inficit aut impedit: caluicies non est proprie: sed infirmitas q̃dam specialis q̃ alopicia a medicis nũcupatur ex qua infirmitate corrupto capilloꝝ nutrimẽto cadunt capilli. et nudata parte capitis anterior capitis superficies deturpatur. tales enim more vulpiũ qui ex calefactione i moderata patiuntur piloꝝ casum caualez piloꝝ fluxũ patiuutur. allopes eĩ grece: dr̃ vulpes latine. Alias autẽ capilloꝝ passiones et causas quere infra in tractatu de infirmitate de casu ⁊ vitiis capillorum. De canicie etiam et causa eius quere ibidem. q̃re etiam supra in tractatu de capite vbi capilloꝝ inuenies dispotionem naturas et diuersitates et complexiones secunduz galie. haly. et hypo. tamen de canicie hic nota q̃ secundum constan. et alios auctores canicies hic accidit ex humoris nutrimentalis capilloꝝ nimia infrigidatione. Nam dominium flegmatis frigidi et humidi est canicici generatiuũ ex fumo enim albo et frigido albi efficiuntur tã pili q̃ capilli. Capilli autem tympoꝝ secundum aris. citius canescũt q̃ alij crines. ⁊ hoc ꝓpter hũoris paucitatem et ossium ibi existentiũ predominãtem frigiditatem. Canicies igitur vite ⁊ etatis designat maturitatẽ et extinctionẽ libidinis: et viciorum puerilium mortificationem vite p̃ntis et future instantis necessariam nouitatem. Caluicies est priuatõ capillorum siue amissio ex defectu fumi hũidi i interiori parte capitis proueniẽs. vt dicit constan. Fit autem aliquando propter abstinẽtiam cibi et defectũ fumi hũidi qui est materia capillorũ. secundum ari. eñ. li. iij. capilli in frequenter coeuntibus fluũt ⁊ paulatim caluiciem inducũt. et si ante iuuẽtutem fluxerũt: iteꝝ oriũtur. post iuuentutem vero fluẽtes: iteꝝ non recrescunt. Defluũt autem et deficiunt in parte anteriori capitis. et tunc talis flux⁹ capillorum dicitur ꝓprie caluicies: et solet accidere vel

ꝓpter nimiam cutis rantatem. et propt humorum paucitatem. ab occipite nō recedūt neq; caluescunt propter cutis spissitudinez et porozum densitatem: et humoris ibi existentis viscositatem: ex quo capilli habent vegetari. vt dicit galie. super ampboris. vñ ibidem dicitur. Pueri et mulieres non caluescunt propter abundantiam humiditatis in capitibus eorum. similiter nec castrati. z hoc propter alterationez sue complexionis et dominantem frigiditatis qualitatem. q̄ poros cutis capitis constringit: et fumum coadunando euaporare non permittit. Alij tamen pili in mulieribus et in castratis defluunt vt dicit Aris. li. xix. Capilli ergo caput custodiunt/ honestant/et defendunt. quibus si careant homo magis reputatur inhonestus. Accidit autem iste defectus ꝓpter iuuentutem. et maxime circa senectutem ex causis supradictis.

Finit Liber Quintus.

Incipit liber sextus de ꝓprietatibus hominis in generali et in speciali.

Acto de proprietatibus partium hominis in speciali: restat dicere de ꝓprietatibus eiusdem in generali et in speciali secundum etatis varietatem: et secundum sexus distinctionem et rerum naturalium/ac contra naturam multiplicē diuersitatem. Ex istis enim omnibus diuerse et aduerse hominis proprietates actenduntur.

Eas igitur hominis secundum remigium nihil aliud est nisi tenor virtutum naturalium secundum contrarios motus vel quietem mediam inter medium consideratus. qz secundum ista homo pretent et moritur z nunq; ꝑmanet in eodem statu. Vel (secundū Isido.) etas est spatium vite animalis a conceptione fetus incipiens: post seniūq; deficiens seu definens. Sunt autem plures diuersitates etatis secundum constan. et Isi. Prima est infantia dentiuz plantatiua. s. etas nouiter genita. que vsq; ad septem durat menses. que nimis adhuc est tenera/mollis z fluida ac limosa. vnde continuis indiget fomentis. Infantia autem prout est dentium plantatiua vsq; ad septem extenditur annos. z dicitur infans quasi non fans. eo q̄ fari nō potest. nec exprimere sermonem dentibus nondum bene ordinatis. vt dicit Isidorus. Cui succedit puericia que se extendit vsq; ad septēnarium secundum. s. vsq; ad annū xiiij. Est vero dicta a pubertate vel a pupilla. qz adhuc pueri sūt pur vt pupilla. vt dicit Isido. Huic succedit adolescētia z hec secundum macro. terminatur in tertō septenario. s. in. xxi. anno. Secundum Isido. vero vsq; ad quartum septennarium. s. vsq; ad annum. xxviij. extenditur. medicus vero protendit hanc etatem viterius vsq; ad annum. xxx. vel. xxxv. Dicitur hec etas adolescentia: eo q̄ ad gignendum sit apta. vt dicit Isi. et ad crescendum/ vigorem q; recipiendum sit magis apta. In hac etate sūt membra adhuc mollia. vt dicit Isido. et extensibilia. et ideo crescunt virtute caloris dominantis in eis vsq; ad complementi perfectionem. Huic adolescentie succedit iuuentus. et hec inter omnes etates est media et ideo fortissima et protenditur secūdū Isi.

vsq; ad annum.xlv. vel vsq; l. in quo finit et est iuuentus a iuuando dicta. Est enim iuuentus in termino incrementi positus. 7 ideo fortis est ad iuuandu3. Huic succedit secundum Isidoꝝ. senecta: que inter iuuentutem media est et senectutem: que ab Isidoꝝ. grauitas nuncupatur. senioribus ei conuenit hec etas et maturus. In hac etate est declinatio a iuuentute ad senectutē talibus enim nondum est senectus: sed recessit iuuentus. vt dicit Isidoꝝ. Huic succedit senectus que secundum quosdam āno lxx. finitur. secundum quosdaz autē nullo certo annorum numero finitur. sed pꝰ predictas etates quantumcūq; vite superest senectuti siue senio deputatur. Et secundum Isidoꝝ. dicitur senectus a sensus diminutōne: eo q; senes pre vetustate desipiant. Dicunt enim phisici (vt dicit Isidoꝝ.) boues frigidi sanguinis stultos esse. sicut prudentes in quibus calidus sanguis dominatur vnde et senes in quibus iaz sanguis friget et pueri in quibus nonduz calet: sapiūt minus. Senes siquidem pre nimia senectute delirant. pueri vero propter lasciuiam et letitatem quid agant ignorant. vt dicit Isi. Vltima autem pars senectutis dicitur senium. sic autem dicitur eo q; sit terminus vite etatis/atq; finis. Hec etas multa secū affert incommoda et etiam commoda: bona. s. et mala (vt dicit Isidoꝝ.) bona quidez qua nos a potentibus et tyrannis liberat voluptatibus imponit finem. libidinis frāgit impetum. viget sapientia: vt in multis et saniora dat consilia. terminus est miserie et felicitatis prīcipium. recessus a periculo ad branium ascensus perfectus in merito/et dispositio ad perfectum. mala vero secum affert vt dicit Isidoꝝ. qz aseniuz miserum est debilitate et tedio.

Subeunt enim morbi tristisq; senectus. nam duo sunt quibus minuuntur corporis vires. s. morbus/et senectus. vt dicat Isi. In senio autem calor naturalis extinguit deficit virtus regitiua et humor disoluit. deficit virtus et carnositas consumitur. cōtrahuntur nerui cutis corrugatur et incuruatur corpus. perit species: 7 decor corpis annullatur. et hec omnia in senio. Senex ab omnibus vilipenditur: et grauis et onerosus ab omnibus iudicatur. tussib9/sputi et aliis passionibus fatigatur quousq; resoluatur cinis in cinerem/et pulvis in pulverem reuertatur. Dis etiaz spaciis 7 temporibus et etatibus philosophi descripserūt humanam vitaz in quibus mutatur homo et ad mortis terminum defluit continue. hucusq; Isidoꝝ.)

De morte.

Mors dicta est eo q; sit amara. vt a matre: que mortem fingit efficere. Est autem secundum Isi. triplex mors. s. acerba/immatura/7 mentana. Prima est infantium: secunda iuuenū est: tertia naturalis est atq; senum. Omnis mortuus aut est funus/aut cadauer. Dicit aūt funus a funibus accensis quos antiqui ante feretrum pauperis cera circūdatis deferebant. Cadauer a cadendo est dictum/scz quia mortuꝰ cadit et proiicatur in sepulchz et tunc dicitur defunctꝰ. qz vite officio iūc functus est. dicitur et sepultꝰ: quasi seorsū pulsus. qz sub terra tumulat. (hucusq; Isidoꝝ. li. xi. c. ij.) Alias mortis proprietates quere infra in fine illius. vi. li. de infirmitatibus.

Post hec de proprietatibus hominis quo ad etatem infantilez dicendum est.

Et primo de eius generatōne: qz eiꝰ creatio ceteris animalibus tanto excellentioz est quantum bō dignioz. non solum secundum mentem verum etiam secundum temperatissimam corporis complexionem. Dicit enim aris. li. sco. Sicut fructuz auri vel argenti se habz ad nummum monetarum: sic omnes dispositiones aliorum animalium cuz fuerit comparate ad hominem. vnde cū homo sit dignissima creaturazuz ingeniata est natura homini conferre membra nobilia et diuersa. nobilibus operationibus et variis conuenientia. propter qđ de eius creatione secundum corpus quedam breuiter sunt dicenda.

Circa creationem itaq; infantis exigitur materia conueniens/locus expediens: nature ministerium. s. calor velut causa efficiens. et spiritus corpori virtutem influens atq; regens. Materia siquidem infantis est humor seminalis decisus per actum generatōnis ex singulis partibus vtriusq; parentis. Prio materia in loco conceptionis dispersa/vi nature attracta/in cellulis matricis recolligitur et per calorem operantem pariter cō

miscetur. quia nisi commixtō digesti sāguinis vtriusq; parentis fieret: infantis creatio fieri non posset. Nam materia sanguinis a mare procedens: spissa est et calida. vnde pre nimia spissitudine se non potest dilatare. et ex superhabundantia caloꝝ materia destrueretur infantis. nisi ex sanguine mulieris contrarias qualitates habens recíperet temperamentum. Hec materia in dextre partis matricis cellula adunata in naturam cedit maris. in sinistra vero cedit in naturam mulieris. Et hec diuersitas accidit propter dominiū caloris in parte dextra potius q̄ in sinistra. Et sic dicit galie. et constan. et aris. li. xv. Si fuerit virt⁹ sāguinis in mare vincens fetus mari assimilatur et econuerso et si fuerit equalis vtroque consimilis vtrique assimilabitur. Hec materia virtute caloris excocta quadā pellicula tenuissima circūdatur. ītra quaz ad instar lactis coagulatur. et hec pellicula est materia embrionis: q̄ est theca. z cooperto rium vnde puer tegitur in vtero matris: et hec cum puero nascente egreditur ruptis tenaculis: quibus matricis cellulis vel villulis adherebat si vero aliq̄ casu in vtero manserit: post partum mulier i periculo remanebit. Materie ergo recepte in mr̄ice z vi retētiua coadunate tansmittit natura sāguinē menstrualē: ex cuius calore z būore fetus cōcept⁹ fomentat. hmōi aūt fomentatio ager būane natiuitatis nominatur. Nā cū semē coagulatur: ūm galie. z ꝓstan. cū spū z calore naturali sit plenū: p quasdā venas z arterias ex substācia seminis oztaz z semini menstruali ꝓiūctas: nutrimentum sibi attrahit z fomentum. z hoc fuit necessarium vt̄p venas materia infantis nutriretur z p arterias spūs ei tribueret. His duobus .s. materia seminali z būore nutrimentali coopatuz caloz naturalis q̄ itercluſus p vim informatiuam nititur formare membra corporis infantis. Naz de essencia ipsius semis formatur cerebz ossa cartilagines z pelliculas /neruos/venas z arterias. de sanguine menstruali format natura epar /z oīa membra carnosa quoz substācia ex sanguine ꝓcreatur. Primo aūt natura format p̄cipalia membra. s. cor cerebz z epar que aliōz sunt fundamenta et hoc in p̄cipio quādo sūt in massa sāguinis sibi vicinātur sed postea abinuicem diuidūtur. De his tribus fundamentis alia tria nascuntur. de cerebro nerui z nucha dorsi. de corde arterie de epate vero vene oriūtur. His quasi fundamentis factis format natura ossa hec cū stodiētia. sicut carneū ad defensionem cerebri. et costas pectoris: ad defensionē cordis z costas lateris: ad defensionez epatis. et sic de aliis. Post ista nascuntur alia membra istis posteriora. vt man⁹/pedes: et ꝓsimilia hec autez non simul sed paulatim formant et successiue. Infans enim quatuor gradibus connumeratur. primus est cum adhuc sit vicinus lacti. Secundus gradus est cuz iam semen sanguini se commiscet. tūc em̄ nondum epar coz et cerebzum perfecte formantur. sed sunt sanguinea quedam massa quem gradum hypocras appellat fetum. Tertius gradus est cum corde: cerebzo: et epate iam formatis. alia membza in forma etiam indistincta sunt. Vltimus gradus ē: cum omnia membza equaliter sunt formata. qui gradus ab hypocrate infans vocat. Jam enim corpore organisato et ad susceptionem anime dispositio: viuificatur: z iaz incipit se mouere: manibus et pedibus calcitrare. z si est femina: i sinistro latere plus mouetur. et si est masculus in dextro. vt dicit galie. In lactis vero gradu est fetus per sex dies. i gradu vero sanguinis p. ix. in gradu vero masse carnee p. xij. dies. In quarto autem gradu ante plenam perfectionez per. xviij. dies, vnde versus. Sex in lacte dies: ter sūt in sanguine terni. Bis seni carnem: ter seni membza figurant. A die ergo conceptionis vsq; ad diem completionis z viuificationis fet⁹ sunt. xlvi. dies. ita q̄ primus et vltimus inclusiue teneantur. ex quo patet q̄ in. xlvi. diebus viz⁹ et completus est fetus quantum ad effectum generatōis Et secundum istum modum computat augusti. edificationem templi sub nūero. xlvi annoꝝ cui ꝓparat perfectionē corpisibus p̄i super Joh. vi. et. li. iij. de trinitate. c. v. vbi iter cetera interserit ista verba. quadragesies sexies seni ducenti sunt et. lxx. z. vi. dies qui numerus dierum complet. ix. mēses et. vi. dies. Cet sequitur in eodem cap̄. Natus autem dominus traditur. viij. kal. ianuarij. A die ergo conceptionis q̄ traditi fuisse conceptus octauo. kal. aprilis vsq; ad octauas kal. ianuarij. cclxxvi. dies reperiūtur computati: qui senarium numeruz quadragesies sexies habent quo numero tēplū est edificatum xp̄i. Constan. autem in li. ij. cap̄. xxxiij. dicit q̄ masculus qui in mense viij. est nasciturus. xxx. diebus informatur et. lxx. completur. deinde subdit masculus. x. mensium. xlvi. formatur diebus. z in. xc.

completur masculus vero ix. mensium formatur in .xl. diebus. et .lxxx. completur. In eodem etiam loco describitur tempus viuificationis et completionis sexus muliebris sed de hoc supersedeo causa breuitatis. hoc solum attendendum quod femina tardius formatur et completur quam masculus. vt patet ibi et huius assignatur ibidem ratio. quia semen vnde nascitur masculus fortius est et calidius et in calidiori loco collocatur quam semen vnde femina generatur. Dicit etiam ibidem galie. et constan. super amphoris. Dicit hypo. omnem infantem in octo mensibus motum habere quod si a deo fortis esset vt posset exire quoquomodo ad vitam conualescit. si vero non exierit: ipso motu debilitatur ita et patitur vt in sequenti exiens mense nullatenus conualescat. si vero vsque ad ix. mensem vel principium .x. mensis natiuitas protrahatur/roboratur: et sine periculo nascitur. vt dicit constan. li. panteg. scz cap. xxxiiij.

De infantulo.

Infantulus igitur ex seminibus contrarias qualitates habentibus generatur in dextro: si mas. in sinistro vero lateri (si femina) collocatur sanguine menstruali in vtero nutritur et fomentatur ex tam enim vili materia et infirma: homo recipit a principio nutrimentum virtute caloris natura cooperante et dilatante singula membra paulatim et non subito informantur. Solus enim christus fuit subito in vtero et distinctus quando in vtero est conceptus. vt dicit augusti. anima subtrante vita perfunditur. et sensu nature sentiens circundatione pellicule ad ipsius rupturam mouetur. ex cuius motu maternus vterus concutitur et grauatur. completa actione nature circa infantuli creationem si partus sit salubris. viij. vel. ix. vel. x. mense ad exitum de vtero nititur et conatur. exiens vero secundina circundatur: in cuius exitu vterus maternus dolore nimio fatigat. et hoc accidit quando partus nimis cito anticipatur. deinde ad aerem nimis frigidum vel nimis calidum veniens: calamitati et miserie exponitur: quod eius innatus clamor apertissime attestatur. caro infantuli recenter nati fluida est et tenella. et ideo necessaria sunt ei varia remedia et fomenta. sicut dicit constan. li. iij. cap. xxij.) Infantes inquit vterum exeuntes in rosis cum sale tritis inuoluantur vt eorum membra confortentur. et vt a viscosa humiditate liberentur. deinde palatum et gingiue cum digito melle vncto fricentur vt interiora oris mundificentur et confortentur et dulcedine et acumine mellis appetitus infantuli prouocetur. frequenter balnientur cum oleo mirtino aut rosaceo vngantur omnia eorum membra fricentur: precipue masculorum quorum membra debent esse propter exercitium duriora. somnus eis semper in loco obscuro prouocetur: vt lumen ipsorum coadunetur. lucidus enim nimis locus visum dispergit et tenellos adhuc oculos ledit et sepius luscos facit. et ideo non sunt nimis lucido aeri exponendi: ne spiritus visibilis disgregetur. Super omnia canendum est ne malo lacte et corrupto nutrimento nutriantur quia ex viscoso lacte nutriti pessimas solent incurrere passiones. sicut oris vlcerationem vomitum/febrem: spasmum ventris solutionem et huiusmodi. nec est danda infantulis medicina cum egrotant: sed nutrix in medicina et in connenienti dieta procuranda est: vt sic infantis defectum suppleat virtus gerule seu nutricis. sicut ibidem dicit constan. Ex bona autem dispositione lactis nutrimentalis bona fit consistentia prolis et econuerso. ex corruptione sanguinis nutricis necessario leditur corpusculum pueri vel infantis et hoc propter puerilis nature molliciem: et propter facilem nutrimenti lactei conuertibilitatem. vnde membra infantilia propter sui teneritudinem ad diuersarum figurarum susceptionem habent flexibilitatem. et ideo fascijs et alijs ligaminibus congruis infantis membra sunt liganda ne torta efficiantur: seu aliquam incurrant deformitatem. quere li. v. de vmbilico.

Item quia infantuli multum accipiunt nutrimenti somno multo indigent: vt calor naturalis ad interiora reuocetur: et ad nutrimentum ipsorum digerendum digestio celebretur. et ideo ex nature instinctu nutrices solent infantulos in cunabulis positos hincinde mouendo impellere vt ex motu temperato calor confortetur. et somnus mulcebris per fumositatum resolutionem in infantis cerebro prouocetur.

Solet etiam cantus adhiberi vt sensus infantuli ex vocis dulcedine delectetur. Ad hoc dicit Aris. li. ij. quod in infantulis abundat cerebrum. et secundum quantitatem sui corporis est valde magnum. vnde superior pars corporis infantuli est maior et ponderosior alijs partibus. et ideo infans in principio

sui motus ambulat super pedes et sup manus. Deinde vero erigit suũ corpus paulatĩ qꝛ pars ãterior diminuitur: et per ꝯsequẽs leuior redditur. pars vero inferior crescit: et per ꝯsequens grauior efficitur. etas ergo ĩsãtuli terminũ hꝫ in inchoatõe etatĩ pueri lis.

De puero.

Puer a puritate est dictus. vt dicit Isi. tũc enim puer ꝓprie dr: quando ablactatus a lacte et separatꝰ ab vbere doli efficitur capax. et iõ discipline susceptibilis reperitur. et tũc sub tutoribus positus: cogitur subesse discipline. Est aũt etas puerilis calide et hũide ꝯplexõis: in quibus motus venerei ꝓpter viarũ angustiam non inualescunt: quousq; ad annum pubertatis ꝑducãtur. et iõ a puritate naturalis innocentie pueri nũcupantur. vt dicit Isido. Sũt igitur pueri carne molles: corpore flexibiles: ad motũ habiles: atq; leues animo dociles: sine cura et sollicitud. ne tutam vitã ducentes. sola iocosa appreciantes nullũ periculũ magis q̃ ictum virge formidãtes. plus pomũ q̃ aurũ diligentes. pueri li tpe nuditatẽ detegere verecũdiã non habẽtes. laudẽ qñ laudãt sicut nec vituperium qñ vitupãtur ab aliquo reputãtes. ꝓpt mobilitatẽ caloris ⁊ carnis/et hũorꝫ de facili irascũtur: et de facili placãtur. ꝓpt corporꝫ teneritudinẽ d facili ledũtur: et labores difficillime patiũtur. ex motu calidi hũorꝫ in eis dominãtis mobiles et instabiles efficiuntur. ꝓpter fortem calorem multũ appetunt cibũ. vnde ꝓpter nutrimenti supfluitatem de facili ad infirmitates varias disponũtur. a corruptis parentibus geniti corruptionẽ ꝯtrahere dignoscũtur. vt ptꝫ in filiis leprosoꝝ et podagricoꝝ: qui ex corrupto hũore parentũ lepra et podagra sepius inficiũtur ꝑvocem et vultũ pueri ab adultꝫ dinoscũtur. (vñ dicit Aris. li. iij) In pueris vox non alteratur ante motũ ad libidinem qñ em̃ vox in pueris mutatur: signũ est pubertatis. et tũc ad generandũ habiles inueniuntur: Itez paruuli pueri malos sepe habent mores. sola em̃ presentia cogitant: et de futuris penitꝰ nihil curant. ludos et vanitates amant. lucris et vtilitatibus intendere recusant. minima maxima reputant ⁊ ecõuerso. maxima modica vel nulla putãt sibi noxia et contraria desiderant. et imaginem pueri plus q̃ viri appreciantur. plꝰ de amissione pomi vel piri q̃ de amissione patrimonij plangunt et plorant. et beneficiuꝫ acceptum non reuocant ad memoriaꝫ. omnia que vident appetunt et affectant. ⁊ voce et manu pariter ea rogant. pueroꝝ sibi consimilium colloquia et cosilia amant. senum vero consortia fugiunt et declinãt nullum secretum celant: sed quicquid vidẽt vl audiunt: recitant et reuelant. subito rident subito plorant/ꝯtinue clamant. garriunt et cachinant. vix silent: nisi quãdo dormiũt vel dormitant. loti a sordibus iterum se coinquinant et immundant quando a matre lauantur vel pectinantur recalcitrant pro viribus et repugnant. sola ea que ventris sunt cogitant: immo proprij ventris mensuram ignorant. semper comedere: semper bibere desiderant ⁊ laborãt. vix d lecto surgunt: et subito cibum petunt.

De puella.

Puella dicitur quasi pura vt pupilla. vt dicit Isido. Super omnia enim que diliguntur in puella: maxime diligitur pudicitia. Sunt autẽ puelle considerande vel conseruande. quia secundum complexionem sunt calide. ⁊ humide/et tenelle. secundum corporis dispositionem graciles et flexibiles atq; pulchre. secundum mentis affectionem verecunde/timide et iocunde/quo ad exteriorem compositionem moribus disciplinate. in sermonibus caute et tacite. in vestibus delicate. Nam (vt dicit Seneca) vestis decentia pudicas decet et cetera. Est autem puella nomen etatis integritatis et etiam honestatis vt dicit Isido. Nam virgines puellas vsualiter appellamus. Dicitur autem virgo ab etate viridiori sicut et virga. vel dicitur virgo ab incorruptione quasi verago. eo q̃ veram ignorat femineã passionem. (vt dicit Isidorus. li. xi. cap̃. ij.) Omnis autem femina vt dicit aris. habet generaliter flexibiliorem capillum et molliorem q̃ vir. et ceruiciem longiorem. color muliebris generaliter est magis candidus et vultus letus/mollis: serenus et blandus. ab humeris vsq; ad vmblicum habens corpus magis angustum. ab vmblico vsq; ad genua/et etiam ad pedum infima magis prolixum. manus et omnium membrorum extremitates habens flexibiliores. vox tenuis sermo volubilis et facilis incessus breuis. passibꝰ breuibus et curtatis. animus eius insolens. ad iracundiam pronus. tenax odij: misericors inuidus: laboris impatiẽs: docilis: subdolꝰ

subdolus: auarus: in libidinē preceps. (vñ aristo. li. viij.) Femine inquit sunt omnibus generibus animalium debiliores maribus preterq̄ vrsam et leopardam que feroriores maribus reputantur et audaciores. In alijs autem animalib⁹ femine sūt leuiores ad instruendum et astutiores et molliores et sunt magis sollicite circa fetum nutriendū ⁊ mulier q̄ est maior pietatis q̄ vir: eijcit citius lachrymas et magis est inuida ⁊ magis diligit. et malicia anime magis ē in muliere q̄ in viro: et est debilis speciei. et ē magis mendax et inuerecūda et maior signiciei q̄ vir. ⁊ tardioris mot⁹. v di. Ari li. viij.

De matre.

Mater (secundū Isido.) dr eo q̄ fetui nutriendo mammā porrigit. e sollicita est mr̄ circa fetum. fetus tm̄ in vtero exñs sanguine mr̄no nutritur sed eo nascente natura mandat sanguinez illū ad vbera vt mutetur in lac ad puerum nutriendū. vñ infantul⁹ mr̄no lacte nutrit laudabilius q̄ alio. ꝯcipit aūt mr̄ cū voluptate: sed cū angustia parturit et dolore fetū suū tenerrime diligit: amplectitur: osculatur sollicite fouet et nutrit. Item mater postq̄ impregnata fuerit: sanguinē mēstrualem nō emittit. q̄ vt dicit aristo. in nutrimentū transit creature ex conceptu masculi pueri minus grauatur mater ipsa et ideo pulchrioris coloris et rubicūdioris est ⁊ ēt motus leuioris q̄ ex conceptu femineo. vt dicit aris. et etiā constan. quāto plus appropinquat partui: tanto mater pl⁹ affligitur et ex motu ipsius fetus plus fatigatur. Signum aūt impregnationis est secundū ari. et etiā secundū gali. super ampho. postq̄ impregnate fuerint ipse matres res diuersimodas desiderāt. colores mutant. sub oculis liuescunt: vbera turgescunt: virt⁹ paulatim inturgescit. ex magnitudine fet⁹ matricē extendētis: nauseam et vomitū sepius patiuntur: graues et laboris impatientes efficiuntur in pariendo pre dolore clamare compellūtur. leuiter periclitantur precipue iuuenes quarum membra sunt exilia atq̄ stricta. Quanto autem mater ꝑ puero dolores patitur grauiores: tanto pl⁹ natū puerum diligit et diligentius nutrit atq̄ instruit. Impedimenta vero matris in concipiendo: in fouēdo: quere supra li. v. vbi tāgitur de matrice et mammilla. ⁊ infra eodē li. vbi tāgit de aborsu et causis abortiendi

De filia.

Filia sicut et filius a fouendo est dicta eo q̄ mater eam foueat et ei materiam fouendi alios derelinquit. Nam eandem concipiendi virtutē quā mr̄ a parētib⁹ accepit sue filie q̄tū ad generatōis semē derelīq̄t tāto autē filia est matri carior quāto eidem in sexus discectione est similior. Filie autem ꝯueniunt eedem proprietates que dicūtur de puella supra in eodē li. titulo proximo

De nutrice.

Nutrix a nutriēdo est dicta eo q̄ ad fet⁹ nutriendū sit accomodata. Nutrix (vt dicit Isi.) supplet in nutriendo paruulum vice matris vñ nutrix ad modum matris congaudet puero gaudenti: ⁊ compatitur puero patienti subleuat puerum cadentem lactat paruulum plorantem: deosculatur puerum patientez ligat et colligat paruulum se diffundentez abluit et mundificat garrulum se sordidātem pascit puerum digito se renitentē. ad loquendum instruit puerum nescientē. balbutiat nutrix et quasi frangit lingnaz vt sic instruat facilius non loquentem. medicina vtitur vt ad idoneitatem perducat pueruz egrotantem. nunc manibus/nūc humeris: nunc genubus releuat et subleuat puerum vagientem. cibum primo masticat: et masticando puero edentulo preparat: vt facilius transgluciat cibū et reficit puerū esurientē sibilis et cantilenis demulcet puerū dormientem fascijs et lintheolis ꝯstringit membra puerilia et rectificat ea ne aliquam contrahat paruulus curuitatem ipsum deformantem. balneis et vnguentis refouet paruuli carnem. quere supra eodez libro de infantulo.

De obstetrice.

Obstetrix aūt dr mulier que habet artē iuuandi mulierem parientē vt facili⁹ pariat et infātul⁹ part⁹ tempe periculū nō incurrat. hec quibusdā vnguētis et fomentis delinire solet vterū parientis: vt minori difficultace et dolor fetus de vtero adducatur. hec etiam paruulū nascentē de vtero suscipit: et ipsius vmblicum lōgitudinis quatuor digitoꝝ circūnodat. sāguinē paruuli aqua diluit. sale ⁊ melle ad desiccationē hūoris et mēbrorū ꝯfortationem delinit membra panniculis inuoluit. quere supra li. v. de vmblico.

De ancilla.

Ancilla est famula vxorī obsequio deputata. hec laboriosis ⁊ vilioribus officijs deputatur. grossioribus cibis reficitur. vilioribus pannis induitur. seruitutis iugo premitur. si filium ꝯcepert: prius filius seruus q̄ natus redditur. et abvtero seruituti mancipatur. Ancilla vero si seruilia conditionis est: pro libito nubere non permittiur. et si quis secum cōtrahat si prius liber fuerit seruus efficitur post contractum: pecunia venditur et emitur: sicut pecus. ancilla sicut et seruus propter ingratitudinis vicium reuocatur post manumissionem in onus pristine seruitutī iniurijs afficitur: virgis et verberibus atteritur: varijs et contrarijs vexationibus et angarijs opprimitur. respirare inter miserias vix permittitur. vñ inter miserias miserabilior est conditio seruitutis (vt d. rabanus) exponendo illud verbuz Jere. ix. Seruietis dis alienis qui die ac nocte requiem non dabunt vobis ⁊c. Est autem proprium ancillarum ⁊ seruilium personarum (vt dicit rabanus) contra suas dominas vel dominos insolescere. et quando metus eos ñ reprimit: contra ipsorum imperium tumido animo superbire vt patet in agar egyptiaca ancilla sare: que videns se concepisse contempsit dominaz suam. gene. xv. Non ad cor reuersa est hec ancilla: nisi quando a domina sua exposita fuit ad flagella: vnde consequitur ibi. affligente eam sara domīa sua ⁊c. Seruiles enim personas et ancillares timor humiliat et deprimit: quas benignus maiorum amor in superbie contemptum aliquotiens eleuat et extollit. vt dicit ibidem. Scriptum est. qui delicate nutrit seruum suum in fine inueniet ipsum contumacem. quere infra in eodem libro de seruo nequam.

De masculo

Masculus a mare diminutiue est dictus: qui ī omni genere animalium quo ad sexus dignitatez obtinet principatum. vt dicit Jsido. maior enim est masculus femina quo ad complexionem/quo ad operationem/et quo ad sensus discretionem/et quo ad potestatē ⁊ dominationem. quo ad complexionem. patet quia vir masculus respectu femine calidus et siccus. ipsa vero econuerso. in masculo vigent virtutes formales et actiue. in femīa vero materiales et etiam passiue: vnde dī. Aristo. li. xv. q̄ vir se habet per modū forme mulier ꝑ modum patientis. Item preualet masculus quo ad naturalem operationem quia naturalis operatio plus viget ī masculo generaliter q̄ in femina. in eo eñ est maior virtus. et ideo vir a virium eminentia est dictus. vt dicit Jsido. Nerui eñ virorum et lacerti maiori robore sunt fundati. et ideo fortioribus actionibus erunt apti. ossa enim masculorum sunt fortiora/grossiora et in iuncturis solidiora. et ideo ad omnia fortiora opera sunt naturaliter fortiora. In masculis etiam secundum cōstan. sunt corda ampliora et maiora. et iō ad receptionem abundantie maioris spūs et sanguinis sunt habiliora. ⁊ ideo propter abundantiam spirituuz et calidi sanguinis audatior est naturaliter mens viri q̄ mulieris in qua causa est contraria. Nam propter caloris fortitudinem et complexiōis sicce vigorem nulli viro accidit passio mēstrualis: sicut mulieribus accidere consueuit. quicquid in masculorum corporibus superfluitas gignitur: aut per intensum calorem consumitur: aut in pilos resoluitur: aut per exercitiuz euacuatur. Item distat conditio viri et mulieris in sensus discretione. in oī enim genere animalium masculus in p̄cauendis insidijs et in fugiendis nociuis solertiorem habet animum feminis et prudentiorem. vt dicit Aris. li. v. vnde vir precellit feminam et ratione et intellectus perspicacitate (vt dicit augu.) qui prefert virū mulieri secundum apostolū in imaginis diuine et similitudinis dignitate. et ex ista dignitate preexcellit masculus et in auctoritate et potestate presidendi. auctoritas eñ docēdi et p̄sidēdi virī cōcedit. feis vero ꝯsuetudinalit denegat. vt d. apl's. i. co. vi. Mulierē docet ī eccl'ia nō ꝑmitto ⁊c. Scriptuz est. n. sub viri ptāte erī et ipe dñabit tui. ge. iij. Sūt igr̄ viri feis calidiores ⁊ sicciores viribꝰ fortiores/aīosiores/magīgeniosi/cōstātiores/mulierz zelatores. vñ et aīalia pugnāt ꝑ vxoribꝰ suis. vt d. aris. Sūt ēt corpe duriores et hispidiores/vocī grossiorī aspectus ferociorī gñe aīaliū excepta vacca cuius vox grossior ē. vt d. ari. li. iiij. Sunt et oēs masculi ī oī gñe aīaliū pluriū dētiū q̄ feīe et maiori indigēt cibo et corpis nutrimēto ꝑpt abūdātē fortitudinē calorī dñantis in masculis hūiditatē cibi de facili ꝯsumētī. vt d. aris. li. iij.

De viro.

Hir a virtute virium est dictus se
cundum Isido. Nam in viribus
vir mulierem precellit. Caput em̄
mulieris est vir. vt dicit apostolus. vnde te
netur regere vxorem suam sicut caput toti
us corporis gerit curam. hic maritus qua
si matrem tuens vel matris tutor est dict⁹
nam vxoris sue que mater est filiorum cu
ram recipit et tutelam. Hic a spondendo. i
obligando et promittendo sponsus dicitur
nam in contractu cōiugali fide intermedia
se obligat vt indiuiduam cum vxore vite
consuetudinem teneat vt debitū ei reddat
et fidem thori sibi custodiat; et eam ꝑ alia
non dimittat: tantus autem est amor viri
ad vxorem: vt ipsius causa quelibet pericu
la subeat. amorem eius amori matris pre
ferat: et vt pro eius cohabitatione patrez ⁊
matrem et patriam derelinquat (sicut dicit
dominus) propter hoc relinquet homo pa
trem et matrem suā et adherebit vxori sue
Hic sponsus ante sponsalia muneribus et
donis et ad sui amoris amplexus sponsam
allicit. litteris et nuntijs votum suum circa
ipsam exprimit. multa largitur; et plurima
repromittit vt ei placeat; ludis: spectaculis
se exponit. frequentat tyrociniam. robis et
mutatorijs se ornat et componit. Quicq̄d
etiam cogitat dare vel facere per ipsi⁹ amo
rem pro viribus statim facit. nulli denega
aliquid qui sub nomine sponse rem aliquā
sibi fieri petit. blande eam alloquitur ⁊ blā
do vultu ac ardenti oculo eam facie ad fa
ciem intuetur. tandem in eandem finaliter
consenciens consensum suum coram parē
tibus verbis exprimit: et anulo eam subar
rante in coniugem eam ducit. et in signum
ratificationis coniugij iam contracti dona
et dotalitia ei impendere et sub carte vel
cyrographi testimonio concedere consue
uit. festa et cōiugia nuptialia celebrat. mūe
ra aduenientibus donat/choris. canthileis
et instrumentis musicalibus presentes leti
ficat et exhilarat. his completis spōsaz ītro
ducit; et ad secreta thalami recipit et admit
tit. sociam mēse et thori eam statuit. eā do
minam pecunie sue et familie facit. deinde
non minus vxoris sue q̄ sui ipsius causam
vel curam gerit ex amore ⁊ zelo ipsam cor
rigit: et custodiam circa eam adhibet ⁊ ap
ponit gestus et affatus; pariter et aspectus
vxoris ipse considerat. ingressus et regres
sus eius ruminat: atq; pensat. viro autem
bonam mulierem habente nullus est felici
or. qui vero habet vxorem clamosam: malā
rixosam: ebriosam/luxuriosam: multiuolā
sibi contrariā; iūptuosā: curiosā: inuidiosā
desidiosā: tediosam: vagā: amarā. suspicio
sā: odiosā: nullus tali viro miserabilior est
et infelicior. hec om̄ia et superius posita tā
git fulgen. in sermone quodam de nuptus
in chana galilee. vnde comparat xp̄m spon
so. eccl̄iam sponse bone. synagogā vero spō
se male et adultere. In sponsa autez ⁊ vxo
re bona exiguntur iste conditiones. s. vt sit
frequēs et deuota quo ad dei ministerium
habilis et subdita quo ad obsequium mari
ti: affabilis et benigna quo ad domesticos
liberalis et larga quantuz ad extraneos: mi
sericors et benigna quo ad miseros. man
sueta et pacifica quo ad vicinos. circūspec
ta et prudens in precauendis. fortis et pa
tiens in sustinendis. sedula et diligens in
agendis. modesta in habitu. et sobria in vi
ctu. cauta in affatu. pudica in aspectu: ho
nesta in gestu: matura in incessu: verecūda
in publico: iocūda cum marito continens ī
occulto. talis vxor est laude digna. que plus
compositis moribus q̄ fortis crinibus: pl⁹
virtutibus q̄ pulchris vestibus studet place
re viro suo: que plus causa prolis q̄ causa
libidinis in bonis matrimonijs conuersat.
q̄ ex ꝯiugio poti⁹ h̄re filios gr̄e q̄ nature de
lectat. Et hec de vxore bona sufficiant.

De patre.

Pater est principiū generatiōis na
turaliter em̄ desiderat pater suaz
spēz multiplicare in filijs vt natu
ra quā non potest seruare in se: custodiat ī
sua prole vt dicit constan. et ideo ad filioꝝ
generationē de sua subā ꝑ gn̄ationis offi
ciū diuidit et trāsfundit. ⁊ tn̄ propter hanc
diuisionē nature sue diminutionem nō re
cipit. generat autē filium sibi similem ī spe
cie et etiam in effigie maxime quando vir
tus in semine patris vincit virtutem in se
mine matris (vt dicit Aristo. libro octauo.
et ideo pater circa filioꝝ procreationez sol
licitus existit; et naturaliter fetum suum di
ligit intantum: vt etiam nutrimentum sibi
subtrahat vt nutriat fetum suuz. et hoc ge
neraliter est verum in omni genere anima
lium exceptis paucis in quibus natura de
generat. et ideo non multum sollicitantur
circa fetus suos quos a se eijciunt. sicut di
cit Aristo. li. vi. de aquila que eijcit pullos
et alis et rostro et vnguibus eos fugat. ho
mo autem puerum suum siue fetum diligit
et nutrit. ablactatū suum cōmensalez facit
filium etiam in iuuentute verbis erudit et

verberibus corrigere non desistit. sub custodia tutoꝝ ipsū ꝯstituit: et in ipsum ꝯstituit et ne p̄sumat vultū hylarem filio nō oñdit filiū sibi similē magis diligit. et in ip̄m oculum ꝯsueuit figere secundum etatē et prīogeniture dignitatem. vestes et ciboꝝ portiones filijs suis diuidit pro filijs acquirere et hereditatem augere non desistit: acquisitam excolit et excultam filijs heredib⁹ derelinquit. pater vero qui a pascendo est dictus: qui pascit filios in eorum iuuentute fouetur in senectute et a filijs pascitur. sic̄ est videre in auibus coruini generis. Nam iuuenes pascunt senes (sicut dicit aristo.) quando pre senio non possunt acquirere victum suum. et ideo vite lōgioris promissio honorantium parentes et sustentantium ē remuneratio specialis. vt dicit ambro. Scriptum est enim. honora patrem et matrem tuam vt sis longeuus super terram. exo. xx. eccle. iij. Qui honorat patrē vita viuet longiore. vnde dicit glo. Honorare parentes est primum mandatum in promissione: et per consequens magnum est mandatum ī remuneratione et eius transgressio maxīa est in punitōne. vnde patris maledictō nocet filijs. vt patet in filijs caim: qui ꝓpt̄ paternam offensam penam meruerūt seruitutis. geñ. ix. Est itaq; pater ex filijs honorādus: sustentandus: supportandus: letificādus: et defensandus: magnificandus: ⁊ laudandus: exaudiendus: et imitandus. vt dicit glo. ibi. Si filij abrahe estis: opera abrahe facite. filius ex parentum substātia originem ducit: et ab eis fomentum recipit: ⁊ sine parentum adiutorio neq; proficit: neq; viuit quanto plus a patre diligitur: tāto diligentius ab eo instruitur. frequentius ceditur et sub discipline custodia arti⁹ custoditur et cum a patre maxime diligatur: dilīgi non videtur. qꝛ verbis et verberibus ne ī solescat: sepius lacessitur. tanto affectuosi⁹ a patre diligitur quanto sua effigies in filio similior et exp̄ssior inuenitur: patna facies confunditur: qñ aliquid turpe de filijs subaudietur: paternus anim⁹ grauiter offenditur: quādo aliqua contumax rebellio in filijs presentatur. circa filioꝝ educcationem maxima parentuꝫ cura dirigitur ⁊ ob spem posteritatis filijs custoditur hereditas propter paternam offensam et contemptū sepe secundum leges exheredatōis pena filius percutitur et punitur. nulla prorsꝰ maior est ingratitudo q̄ peruersoꝝ filioꝝ qñ secundum acceptū beneficiū aparētib⁹ eis non sucruritur nec a filijs necessitat̄ tēpe subuenitur pro honorificētia parentum filijs sepe impeditur honor et largitur. primogenito filio deberi maior hereditat̄ portio a legib⁹ diffinit̄ sꝫ ꝓpt̄ p̄ris iniuriā ius primogeniture aliquādo a primogenito tollitur: et alius qui dignior ē primogeniture titulo inuestitur. sicut dicit Iero. in glosa. gene. xlix. ruben primogenitus meus ⁊c. Tu inquit iuxta ordinē natiuitatis tue hereditatem quā iure primogeniture h̄re debuisti. regnū. s. et sacerdotiū perdidisti ⁊c. Filij igr̄ qui per naturā deberēt esse sicut parētes/nobiles: diuites: et liberi: ꝑ culpā efficiuntur viles: pauperes: atq; serui. quer̄ supra de malo puero.

De seruo.

Seruus (secundū Isido.) a seruādo ē dict⁹. Nā quondā quidam captiui seruabantur vel vt capite plecterentur: vel vt precio redimerentur. vel a seruiendo sunt dicti. eo q̄ vilioribꝰ officijs que dñis nō ꝯueniunt nec filijs mancipantur. Seruoꝝ autem triplex est gen⁹ vt dicit Isi. Quidā em̄ sūt vernaculi siue originarij. s. qui in seruitute sūt nati. et tales multis penis legalibus subijciuntur. qꝛ sua vendere vel alienare nō p̄nt nec contrahere nec dignitatis officiū assumere. nec etiam testimonium perhibere nisi dominoꝝ suorum volūtate. vnde sine infamia exñtes sepe pena infamie puniuntur. Alij sunt serui empticij qui a barbaris vel hostibus capti vel empti iugo seruitutis sunt opp̄ssi. Tertij cōdueticij qui nō ex necessitate: sed voluntate seruiuut ob spē lucri. ⁊ hi ꝓprie famuli a famulando sūt dicti. i. obsequendo vt dicit Isi. Sūt itaq; multe viles conditōnes seruoꝝ maloꝝ de quibus supra dictuꝫ est in tractatu de ancilla. quere ibi.

De seruo nequā.

Hic de seruo nequam addendum est qꝛ in multis sibi ⁊ alijs ē nociuus. Solet em̄ esse ebriosus. ⁊ tē bona domini sui vel negligit/vel furtiue subtrahit et expendit. prouer. xxx. operari⁹ ebriosus non locupletabitur. Itez remissus est et ociosus. ⁊ tunc tempus concessuꝫ ad laborandum inutiliter perdit. sicut seruis dixit paterfamilias. Quid statis hic tota die ociosi. et eccle. xxxii. Mitte seruum in operationem ne vacet. sic enim decet illum

Item de bonis domini sui prodigus omnia dissipat et consumit. matth. xvi. Diffamatus est villicus q̄ dissipasset bona domini sui. Item piger somnolentus et desidiosus omnia negotia domini sui negligit et obmittit. eccle. xxxvii. 8. Cum seruo pigro tracta de opere. et luce. xix. dicitur. Seruꝰ piger abscondit talentum domini sui in terra et abiit. Itē protervus et cervicosus etiam supra dñm se extollit. eccī. x. Vidi seruos in equis ꝛc. et prouer. xxix. p seruū cū regnauerit ꝛc. Item cupidus lucri auidꝰ lucrum domini sui in proprīū suum convertit. exemplū de gyesi seruo heliseī: qui sub nomine domini sui pecuniam petijt: obtinuit: detulit: et abscondit. iiij. Regū. v.

Item superbus et presumptuosus domini sui imperium parumpēdit. sicut dicit miphiboseth de siba seruo suo. Seruus meꝰ contempsit me domine mi rex et asinum sternere noluit. ij. Regum. xvi. et iob. xx. Seruum meum ꝛc. Item cum sit durus et malicios: gratiam sibi fieri desiderat et appetit: sed obtentam eandem alijs non impendit matth. xx. Serue neq̄ oīe de. di. ti. q. ro. me. Item incircūspectus est et obliuiosus ignorans q̄ de suis excessibus sit rōcz domino suo redditurus et ad memoriam non reducit. luce. xij. Si dixerit dominꝰ meus morā facit venire ꝛc. Itē iracūdus ꝛ se diciosus totam perturbat familiam et offēdit. luce. xij. Si inceperit seruus ille bibere et inebriari et familiam ꝓcutere veniet dominus eius. ꝛc. Item male dicens et liguosus de omnibus ꝛ precipue de domino suo male dicit. sicut patet de siba seruo miphiboseth: qui eum apud regem accusauit. ij. Regū. xvi. ecclesiastici. vij. Ne audias seruum male dicentem tibi. Item si fuerit delicatus et delicios nutritus cōtra dominū suum recalcitrat et resistit. puer. xxix. Qui delicate nutrit seruum ꝛc. et utez. Non decent seruum delicie Item fraudulentus et dolosus insidias domino suo ponit: et q̄ñq̄ ipsum interficit: siue prodit. iij. Re. xxix. Tetenderunt ei insidias serui sui et interfecerunt regem in domo sua. Item domino suo existens iniuriosus ab eo fugit et ipsum deserens aduersario suo se coniūgit. iij. Regum ij. Fugerūt serui semey ī geth ꝛc. i. Regl. xxv. Increnerunt serui qui fugunt dominos suos. Item cū sit nequaz et flagitiosus vir per verba de malitia se ꝓdit. eccī. xxvij. ibi sicut seruus interrogatus in tormentis, castigatus frequenter a liuore id est liuoris crimine nec minuitur: ꝛ magis ad odium prouocatur. q. d. Seruus inter tormenta non melioratur sed potiꝰ peioratur. Item cum sit ingratus/gratiā sibi factam a domino non recognoscit: sed de iustitia plusq̄ ꝺ gratia sibi fieri credit. eccle siastici xxxvij. Lata manus seruo et quezet libertatem. Item si fuerit criminosus sicut patus a domino suo sine flagellis ab eo extorqueri veritatis confessio vix valebit, ecclesi. xlii. Seruo pessimo sanguinare latus ibi glo. Seruus qui verbis non corrigitur: vulneribus corrigatur. Item cum sit astutus et laꝺor et fuerit odiosus: vocatus ad laꝺores dormire se fingit. et quasi non audiens verno latere ad aliud se conuertit. puer. xxix. Seruus non potest verbis erudiri q̄ quod dicas: intelligit: et respondere contemnit. et luce. xij. Seruus sciens voluntatem domini sui et non faciens vapulabit multis. Item seruus qui non cognouit voluntatem domini sui et fecit digna plagis vapulabit paucis. luce. xij.

De seruo bono.

Bonus autem serui conditio consistit in diuersis. nā bonus seruus est docilis: ingeniosus ad intelligendum puer. xxvij. Seruus sapiens dominabitur stultis filijs. et eccles. vij. Seruus sensatus ꝛc. Item humilis est et obsequiosus ad quodlibet obsequium impēdendum ꝓs. ꝺ dñe ego ꝺ. t. et f. an. t. ad philli. ij Vñ hauitse for. ꝺ. ac. Item hylaris ꝛ iocosus ad ꝓuiuendū. decet enim seruū in suo ministerio esse hylarem et iocundū. totum enim seruicium displiceret q̄ñ seruiēs facie leta caret. geñ. xlv. Et nos leti seruiemus regi. et Isa. lx. Serui mei letabuntur et laudabūtur ꝓ exultatione ꝛc. Item affabilis et gr̄iosus ad alloq̄ndū: qz multū diligūt hui q̄ñ affabiles sūt et benigni. ꝛ iō de dauid q̄ seruiebat saul. ꝺ. i. Regl. xvij. Acceptus erat dauid in oculis vniuersi populi ꝛ magis in conspectu seruoz saul. et in eodem. Ecce places regi et vniuersi serui regis diligunt te. Item virilis et animosus ac se cōtra aduersarium domini sui opponens. i. Re. xvij. Nō ꝓcidat cor cuiusq̄ in eo. ego seruus tuus vado et pugnabo contra philisteū ꝛc. Itē fidelis ē in cōmisso. ſ. in negocio. et studiosus ad exequendū. luce. xix. Euge serue bone et fidelis ꝛc. et xij. Seruꝰ meus moyses fidelis in omni domo mea. Item humilis est et artificiosus ad lucruz domini sui procurandum. plus enim intēdit bonus seruus augmentare et multiplicare domini sui peculium q̄ suuz ꝓprium. quia in multiplicando lucrum domini sui procurat et ipse suum. luce decimonono.

Vocatis decem seruis suis tradidit illis decem mnas et ait. Negociamini dum venio ꝛc. Item bonꝰ seruus cautus ē ꝛ multum curiosus ad rationem. et cum potest: reddit rationē domino suo de datis et acceptis. Nā de bene ꝯputatis reddit remunerationem certus expectat. de non computatis vero semper dubitat et formidat. vt patet Luce. xix. vbi dicitur. Domine ecce mna tua decem mnas fecit. cui dixit dominus. Esto dominus habens potestatem super decem ciuitates. Item sollicitus ē bonus seruus et animp studiosus prius dño suo preparare commodum. sicut prandium siue lectum: q̄ se disponere ad prandendū siue qualitercumq; alias quiescendum. nūquam enim bonus seruus commodum sibi fieri putat: quando videt ꝙ dominus suus adhuc laborat. luce. xij. Quis vestrum habens seruum si venerit de agro dicat ei: primo discumbe ꝛc. ideo commēdatur qui dixit ad dauid. ij. Regl. xi. Dominus meꝰ ioab et serui domini mei super faciem terre manent. et ego ingrediar domum meaz vt ego comedam et bibam ꝛc. Item seruus fidelis et timorosꝰ sciēs domini sui aduentum non se disponit vel deponit anteq̄ veniat ad dormiendum/nec subintrat lectum ante aduentum suum. luce. xij. Beatꝰ seruus ille quem cum venerit dominus: inuenerit eum vigilantem. Item seruus qui circa dominum est sedulus et amorosus: alijs dormientibus vigilat ad dominū suum custodiendum. vnde merito reprehēdit dauid abner et alios seruos regl saba dormientes. i. Regum. xxvi. Non erat qui vigilaret: sed omnes dormiebant. (et sequit) Filij mortis estis vos qui non custoditis christum domini. Item seruus qui obsequijs domini sui est affectuosus: oculis ac manibus semper circa dominum est intentus ad suum beneplacitum perageudum: ne aliqd̄. s. incommodum sustineat vel defectum: siue ad aliqd̄ beneficium a domino benefico recipiendum. p̄s. Sicut oculi. an. in ma. i. ad manus domine sue infra ꝛc.

Item bonus seruus nunquā a labore ē vacuus/nunquā ab vtilitate domini ociosus qz siue comedat siue abstineat: siue vigilet siue dormiat omnia que facit ad vtilitatez illius cui seruit ordinat et reducit. iob. xlij. Sicut seruus desiderat vmbram et mercēnarius prestolatus ꝛc. Item bonus seruus nec in victu nec in vestitu est dño suo onerosus: immo vereri roba dpmini sui aliquādo ꝑ anni circulum est ꝯtentus. scit ꝙ ꝯpleto seruitio suo multo plura ē a domio suo receptur⁹. iero. In lege preceptū ē vt sic veste et viatico: et supra precum conductiuū. seruus in anno vij. nullatenus a dño dimittatur. Exo. xxi. et deutero. xxv. Itē seruus in moribus disciplinatꝰ et virtuosus solet esse coram dominis graciosus et in eorum oculis est acceptus. et ideo seruus sensatus ad hoc diligentiā adhibet et vrbane et curialiter. s. dño suo administrat. qz aliqñ plus diligit dñs mundiciam seruientis q̄ ipsaz exhibentiam seruitutl. p̄s. Ambulans ī via īmaculata hic mihi mīstrabat. eccle. vij. Si seruus sensatus ē tibi: sit tibi sicut anīa tua ꝛc. Item seruus bonus a dño correptꝰ cōtra corripientē se non est murmurās neq; querulosus. scit enim quō iustus dominus iuste arguit seruū suum. et talis argutio sibi accidit ad perfectum. eccl. x. Seruo sēsato liberi seruient. et vir disciplinatus non murmurabit correptus. immo potius gaudebit. vnde. puer ix. Argue sapientez et diliget te: corripe ꝛc.

De dño bono.

Sicut aūt seruus est nomē subiectionis: sic dñs est nomē prelationis et ptātis. vñ a dño a quo ē oīs ptās iustū dñium est statutū. sine enim dñio nō possz stare salua respublica nec esset hūana societas pacifica et quieta. Sublata namq; de medio iustoꝝ dñoꝝ potētia libera essz malicia et nūq̄ īnocētia foret tuta (vt d. isi.) Iusta itaq; dñatio ꝑ tirānidē suos ñ opprimit: sz suos aduersarios r̄primit et repellit. dñoꝝ ēt ptās suos ñ deserit īmo ꝑ subditl ꝯ ptātez aduersariā se opponit: vt d. grego. vñ ptz ꝙ dñs nom̄ ē ptātl et nom̄ eq̄tatl. iustꝰ ei est dñs. et ius. di. eq. vi. vul. eiꝰ. et iō dñs q̄ iustꝰ ē ꝑ viā litl causas/lites et ꝯtrouersias inter subditos dirimit et desinit: vnicuiq; qd̄ suū ē. tribuit: ꝯ maliciā gladiū extrahit ꝑ defēdēda īnocentia. clipeū iuste potētie ꝯ maleficos obijcit: et oppōit. pupillos: viduas: orphāos d̄ manu opp̄mētl excutit. p̄dones maleficos ꝛ fures ꝑseq̄t: atz punit acceeptā ptātē ñ ꝯm volūtatl īpetū: sz ꝯm legū īpiū ordinat et disponit. Ex quo patet ꝙ dñs est nomen eq̄tatl. ē insup nom̄ liberalitatl nā boni ꝛ iusti dñi liberales sūt ꝛ pij. Et sicut d̄r hester xiiij. Cū inq̄t totū orbē mee dñatoī subiugasse nūq̄ volui potētie abuti magnitudīe

sz clementia et lenitate gubernor subditos
⁊c. et ideo verus dominus ad omnes ꝑtq̄
ad maleficos liberalem et affabilem se o-
stēdit plus amari q̄ timeri diligit. non ho
minib⁹ sed bestiis id est bestialib⁹ et malis
dominari se cognoscit. vt dicit genesis. ix.
Sit terror vester super cuncta aīancia ⁊c.
Homo (inquit grego.) nō rōnalibus sed ir
rōnalib⁹ aninalibus est p̄latus. vt non ab
hominibus: sed aīalib⁹ timeatur. Omnes
em̄ hōies natura equales genuit: sed ꝑ va-
rijs meritis aliis alios iusta dei dispēsacio
preponit. vt hūana fortitudne peccareme
tuant: qui diuinan iusticiā non formidant
Ex hoc ergo domini timore nō supbiant:
non suā gloriā: sz subditoꝝ iusticiā querāt
non enim hominibus sed bestijs domināt
quia ex illa parte qua bestiales sunt: dn̄io
ipsoꝝ prosternuntur. Est eciā dn̄s nomen
nobilitatis. sicut dr̄ deutero. i. Tuli detri-
bubus vestris viros sapientes ⁊ nobiles: ⁊
ꝯstitui eos dn̄os ⁊ p̄ncipes et tribunos /et
centuriones. Nam dn̄i debent esse nobiles
⁊ generosi animo non tam carne quā men
te. ideo s̄m ambro. Natura in animalibus
nobiliores et viribus fortiores preposuit;
alioꝝ reges et ductores. vt patet in anima
libus et in volatilibus. ⁊ eciam in apib⁹ in
quib⁹ omnibz illi aliis dominantur et p̄fici
ūtur in quibus nobiliores condiciones s̄m
nature beneficiū inueniuntur. vt sic addi-
scat homo nobiliter preesse s̄m rationez ⁊
graciam. ex quo sic animalia presunt aīali-
b⁹ nobiliter ꝑ naturam. Item dn̄s nomen
est honoris et dignitatis. sicut dic̄ aposto.
ad ephe. vi. Serui obedite dn̄is carnalib⁹
cū timore et terrore ⁊c. dominus em̄ iuste
a subditis reuerenciam ꝛ honorē accipit/et
officii sui merito subditos honorificencia
dignos facit ꝓpter vnū em̄ bonum regem
vel dominū tota patria hōratur/timetur/ ⁊
frequētatur. Item dominus est nomen pa
cis ⁊ securitatis. nam guerras et pugnas
dominus iustus sedat: et discordes ad con
cordiā reuocat vnde sub bono ac forti do-
mino ac pacifico coloni patrie sunt securi.
qr nullus audet inuadere termīos suos ac
infringere pacem suam

De domini o malo

Sicut aūt iusto et bono domino
nichil reipublice vtilius est: ita
malo dn̄o nihil peius. Aaz mal⁹
dominus subditos suos quos iuuare debe
ret spoliat/opprimit/et indebitis officiis an
gariat et angustat. Michee. ij. Qui violen
ter tollitis pellē de superbis ⁊c. propter mu
nera iustitiam violat et pauperi nō iudicat
Michee. iij. Audite principes qui abhomi
namini iudicium. Populum a quo recipit
vectigalia et tributum: ab inuasoribus nō
defendit. ecclesiastici. xiij. Non as. malicie
sue. consentientem cruciat et crudeliter fla
gellat. Isaye. xix. Dabo egyptum in man⁹
dominorum crudelium ⁊c. Iere. vi. Crude
lis est ⁊c. Aliena tanquam propria vendi-
cat et omnia sua esse putat. i. Regl. viij. Fi
lios vestros tollet ⁊c. timeri potius q̄ a-
mari desiderat. Baruth. vi. ostēdens metū
gentibus. videte ergo ⁊c. Honorari ergo
ab hominibus et reuereri affectat. dan̄. ij.
Cadentes adorate statuam ⁊c. leges et sta
tuta antiquorum destruit: et sua ordinat.
Isaie. x. De qui condunt leges iniquas.
sub specie iusticie. crudelitatem et maliciaz
palliat et occultat. Isaye. lij. dominatores
eius ⁊c. Inique exactionibus et tallijs sepe
vexat. Isaye. iij. populum meum exactores
spoliauerunt. Et dan̄. ij. c. ix. dicit. Occasio
nes extorquendi aliquid rapiendi optat.
Isaye. lij. Assur absq; vlla causa calūniat⁹
est eum. mendaces et zelatores diligit ⁊ eo
rum consilijs aures accommodat. puer.
Principes qui libenter audiunt verba mē
dacij ⁊c. fidem et pactum nulli seruant. pri
mo. macha. xvi. Iuranit illis rex et priceps
eius (et sequitur) Vidit munitionem et ru
pit citius iusiurandum. Epulas et delicias
de alienis laboribus sibi parat. p̄s. Deuora
uerunt. p. m. s. es. p. exemplum de balthasar
dan̄. v. et eze. xix. Eos qui diutius et fideli⁹
sibi seruierunt: peius remunerat. sicut volu
it laban remunerare. Iacob. qui dixit. Ni
si de⁹ patris mei affuisset michi: modo nu
dum forsitan dimisisses. Item nullius
seruitia grata reputat. ideo omnia que sibi
fiūt minora debito fore putat. sicut dicitur
iudich tertio. nec ista facientes ferocitatem
pectoris eius mitigare poterunt.
Item alijs laborantibus: in ludis et in po-
tibus ipse vacat. Ecclesi. x. De terre cui⁹ rex
puer est. cuius principes mane comedunt.
et. iij. Regum. xx. Rex bibebat temulētus
de vmbraculo suo ⁊c. Dec de proprietati-
bus hominis quo ad membrorum diuersi-
tatem. et quo ad etatem et quo ad sex⁹ dis
cretionem et variam qualitatem nunc suf-
ficiant. Nunc de quibusdam accidentibus
que contingunt circa hominem et secundū
naturam et preter naturam aliqua christi

adiutorio sunt dicenda. Et primo de cibo: deinde de potu: tertio de vigilia et somno: deinde de exercitio.

De hominis ꝓprietate et de cibo

Dicto de proprietatibus homīs quo ad illa que ipsum constituunt naturaliter dicendum restat de illis proprietatibus rerum: que ipsum secūdum naturam inesse custodiunt. et sūt secundū Jo. aer/exercitatō: qui es: cibus: potus: vigilia et somnus. sine istis non custoditur humanum corpus. Nos autem istum ordinem hic nō sequimur. qꝛ in loco suo de aere post dicemus. De cibo ergo primo dicamus quantum hic sufficit quia cibus (secundum constan.) est substantia conuertibilis in essentiam corporis quo cibatur corpus augmentans: nutriens: et sustentans. Calor enim fortis membrorū interiorum et exteriorum continuus est actione et resolutione cui continua debetur restauratio ad deperditi beneficium restaurandum. Cibus autem sumptus in similitudinem corporis vertitur: et in ipsius naturam transmutatur. vnde in cibo precedit ipsius preparatio. deinde eius masticatio. tertio in locum digestionis receptio: quarto ipsius digestō: et puri ab impuro sepatō quinto ipsius attractio. et per singula mēbra distributio. sexto nature membri assimilatio. Si enim cibus non assimilaretur mēbris: nunq̄ in eorum naturam incorporaretur vel conuerteretur. Vltimo post omnia ista fit istius cibi incorporatio. et in naturā corporis conuersio. Nam qd̄ caliduz ē ⁊ humidum: transit in naturaz sanguinis ⁊ carnis. qd̄ vero calidum est et siccum: in naturam nerui et in naturam ossis. et sic d̄ aliis Cibus itaq̄ assumptus et incorporatus in corporibus adhuc iuuenibus corpꝰ nutrit et augmentat. In seuibus vero calorez naturalem temperat: deperdita autem restaurat: custodit corpus ne pereat. Ciborum āt multe sunt diuersitates. Quidam eñ cito in sanguinem conuertuntur propter suum substantialem humiditatem et caliditatem et illam quam habent cum sanguine vicinitatem. Quidam vero econuerso propter contrariam causam tardius ꝯuertuntur. Quidam vero cibi multuz nutriunt: qꝛ multum sanguinis generant. Quidam vero parum: immo potius onerant: tamen aliquātulum refocillant et generaliter omnis cibus laudabilis sanguinis generatiuus: magis est conueniens in regenda sanitate. laborantibus tamen est conueniens grossior cibus spissioris sanguinis generatiuus.

Item omnis cibus de quo generat multus sanguis: paucam habet supfluitatem ⁊ econuerso. cibus de quo generatur paucus sanguis: multas generat superfluitates. et generaliter secundum diuersitates ciborū disponuntur et variantur cōplexiones mēbrorum et corporis qualitates. vt d. ꝯstan. li. 1. Circa cibum autem considerantur ista sicut ⁊ circa dietā. vt dicit gali. sup amphoris. s. cibi substantialitas: qualitas: quātitas mentis necessitas: temporis congruitas. oportet enim medicum cognoscere subām et qualitatem ciborum ad custodiam et regimen humanorum corporum. Est eñ quidam cibus nutrimentalis et facile conuersiuus. et talis est nature conseruatiuus. Quidam est cibus medius et hic est facile alteratiuus et nature amatiuus. Quidam vero est cibus pestilentialis et nature corruptiuꝰ. sicut cibus venenosus: qui a tota specie immutat et destruit ipsum corpus. ⁊ iō oportet ciborum cognoscere substantiam ⁊ qualitatem ne venenum assumatur loco cibi. Qualitas autem cibi attenditur et secūdum vltimam qualitatum elementariū remissionem. et sic est cibꝰ calidꝰ vel frigidus in primo gradu vel secūdū earūdem vltimā intensionem. et sic in quarto gradu vel substantiarū mediationem. et sic dicitur esse ī tertio vel secūdo gradu. secūdū maiorem excessū vel minorem. Hoc etiam attendēdū est ꝙ tam secūdū substantiaz q̄ secūdū qualitatem (vt dicit ꝯstan.) aliquis cibꝰ est subtilis: qui. s. de facili digeritur. cuiꝰ quātitas multa parum nutrit. qꝛ secundū aui. (subtilis ex eo generatur sanguis: qui cito reuoluitur a membris. ⁊ ideo paꝝ nutrit vt dicit idem. et est cibꝰ grossꝰ q̄ scilicet tardꝰ digeritur et eiꝰ pars modici multuz nutrit ex quo sanguis grossus generatur: qui tardius reuoluitur ab ipsis membris. Nam (vt dicit Isaac.) ex subtili cibo fit generatō subtilis sanguinis et econuerso. ⁊ est cibus in qualitate et substantia temperatus. Cibus autem purus laudabilis est quando est inter hec temperatus et econuerso. Secundum auicē. herbe crude et fructus

nimio virentes: nimis sunt boni quo ad cibum propter humiditatis excessum. nã sanguinem replent aquositate: et disponũt ad putrefactionem. et ideo potius sunt medicina: q̃ cibus. Cibus debet esse vniformis: ne. s. in vna mensa diuersa nutrientia simul assumantur (qz secundum auicẽ.) dũ vnus cibus digeritur alter corrumpitur/et stomachus cibus nimis extenditur et repletur. Consideratur etiam in cibo quantitas dimensiue et effectiue. Nam attenditur vel secundum nimium vel secundum minimum vel secũdum inter hec medium. Si vero fuerit cibus nimius naturam grauat/stomachum distendit: et inflat rugitum et torsiones generat malos humores et cathochimas augmentat nauseam et vomitum prouocat/ calorẽ naturalem sicut oleum lampadem extinguit et suffocat spasmum et contractionem neruorum causat. vicera: scabiem et apostemata fieri procurat: senium et mortem accelerat. contra quam per ciborum multitudinẽ homo munire et defendere se credebat.

quandoquidem cibus est nimis paucus: naturam debilitat visum et omnes sensus ebetat: fluxum capillorum et caluiciem generat ptisim set etbicam accelerat: corpus extenuat: et peiores infirmitates q̃ repletio nimia generat atq causat. vnde dicitur in amphoris. in tenuibus dietis maxime peccant egrotantes. Cibus vero mediocris est laudabilis: qz deperdita in corpore restaurat virtutem conseruat: sanguinem augmẽtat: calorem temperat: ingenium acuit: vires operandi tribuit: sanitatem corporĩ auget et custodit. suauem somnum et mulcebrem generat et inducit. vnde si fuerit maior per cibum restauratio q̃ fuerit precedẽs per resoluentem calorem deperditio: cibus corpus augmentat. vt patet in adolescentia

Si vero fuerit maior deperditio q̃ p cibũ sequens restauratio corpus minuitur z deficit. vt in senectute. sed si fuerit equalis restauratio contra dissoluta corpus conseruat in consistentia et in statu. sicut est vsitare in iuuentute. Consideratur cibus vel cibi affectus respectu comedentis. qz alius conuenit: sano: et alius egro: alius iuueni: alius seni. alius exercitanti: alius quiescenti. Multa ei salubria sanitatem habenti q̃ sunt mortifera infirmanti: et etiaz in sanis differentia est. quia allium vel piper quod alicui flegmatico est remedium: alicui colerico est venenum. Iusquiamus qui ẽ mortem hominis: gratissimus cibus est passeri vel conturnici vt dicit galie. Variandus etiaz est cibus secundum varietatem morbi. Nam aliquis cibus est salubris in quartana qui est mortiferus in acuta. et aliquis cibus qui est vtilis in principio morbi: est nocuus quando infirmitas est in summo nam tunc debet dari cibus tenuis. vt dicit hypo. et galie. qz tũc natura circa digestõz morbi est totaliter intenta. vnde tunc eius effectus diminuitur et impeditur: si enim occupata grossa cibaria teneretur. Aliuse nam cibus et alio modo bandus est et necessarius in morbo cronico: et diuturno. z aliis in contrario. qz in principio timetur defectus virtutis. et ideo est necessari9 maior cibus. In contrario autem morbo timetur infirmitatis augmentum: et tõ tunc debet dari minor. Cibatio vero facienda est secundum diuersitatem morbi/secundũ virtutem infirmi: et secundum qualitatem et substantiam ipsius cibi. et secundũ hoc vtilitas cibi iudicatur. Item alio modo cibandus est iuuenis: et alio modo adolescens: et alio modo ipse senex. Nam abstinentia cibi que sensibus est facilis: pueris et minoribus est difficilis. iuxta illũ hypocras. Senes facillimum ferũt ieiunii. secundo consistens facilius: pueri vero min9. nam in senibus debilis est calor naturalis. in aliis autem est fortis. et ideo maior cib9 ad repressionem caloris est necessarius iuuenibus et parulis: minor vero antiquis.

Eadem est ratio etiam quare minus cibandi sunt quiescentes q̃ se exercitantes. qz in illis calor est debilior: in istis vero fortior est. vt post patebit. Consideratur autem in cibando temporis congruitas. nam grossiori dieta et largiori indigent homines in hieme q̃ in estate. sicut dicit hypocras. Ventres in hieme et in vere natura caliditissimi sunt et somni longissimi.

In his igitur horis plures oblationes fiũt dãde. qz tũc innatus calor est multo9: multo igitur indiget nutrimento z. In hieme enim viget appetitus et fortior est digestio calore existente fortiore. In estate vero cõtrarium est. calor enim in hieme ingreditur ad interioza et ibi coadunatur. in estate vero suo simili congaudens et exteriora petens dissoluitur: et in corpore minoratur. qz igitur in hieme multum digeritur: mul

ine excitatur appetitus. vt patet in pueris qui sunt multi caloris: et ideo multum apperunt et multo indigent cibo. Similiter in athletis in quibus ratione exercitij augmẽtatur calor naturalis. et ideo multum indigent nutrimẽto. sicut ibi exemplificat gali. Est igitur cibus omni animali necessarius et maxime conueniens est quando vniformis est. et inter superfluum et diminutum temperatus. nimia enim cibi repletio siue saturitas mors anime et corporis esse consueuit. et potissime periculosa est saturitas post precedentem sterilitatem siue famem vt dicit auic. plus enim natura tunc appetit ꝙ digerere possit. et ideo remanente appetitu citra saturitatem cibus assumendus est

De potu.

Potus est substantia liquida ad nutrimentum animalis necessaria. Potus siquidem (vt d. pstã. li. v. c. xxvij.) multiplici de causa necessarius est. Corpus enim siccus humectat. et qđ humidum est in corpore resoluit et restaurat cibus per ipsum reficitur: et fertur ad loca remotiora: qui sua grossitie non potest trãsire per strictos meatus et angustos. Potus etiam vt dicit constan. et etiã auic. diuersificatur tripliciter. Est enim potꝰ qui est tantum potus: vt aqua que non est corporis nutritiua. et est potus qui est potus et cibus sicut vinum. qđ (vt dicit constan.) per omnes partes corporis portat cibũ/nutriens et calefaciens spiritum et sanguinez et calorem confortans naturalem. Et ẽ potus medicinalis qui nõ exhibetur secundũ viam potus sed potius secundum legem ⁊ regulam medicine. sicut syruppus/oximel: oxizacra et hmõi. sicut autem dicit pstan. in sanitate custodienda et infirmitate curanda: aqua est necessaria. et ideo oportet vt medicus aquarum non negligat conditiones cognoscere et naturas. laudandas tribuat: et caueat non laudandas. Aquaꝝ autem quedam est sapida: quedam non sapida. aqua ergo sapida in substantia clara: fontana orientalis/leuis/cito calefaciens/cito frigescens. huiusmodi autem (vt dicit constan.) in sanitate custodienda est laudabilis non grauans. cito enim exit cibum per hoc enim ꝙ clara: patet ꝙ sordibus non est intermixta. per hoc autez ꝙ est leuis: patet ꝙ non est indigestibilis. per hoc vero ꝙ est cito calefaciens et cito frigescens. patet ꝙ substantie est subtilis. vnde sibi scire ꝺ duabus aquis que sit subtilior in substãtia et laudabilior ad bibendum: intinge vnum pannum lineum bene mundum in vna: et alium bene mundum in alia et expone soli. qui prius erit siccus: in aqua subtiliori ẽ intinctus. Secundo post hanc aquam commendabilis est aqua fontana septẽtrionalꝭ que inter orientem et aquilonez est posita: flueus versus aquilonem. propter hoc enim quod libere exponitur ventis septẽtrionalibus motu extremorum ventorum subtiliatur et est in hieme calide nature et frigide in estate. frigus enim septẽtrionale fugat calorem ad interiora fontium sibi obiectorũ qui coadunatꝰ frigiditati obuiat et resistit et aquam fontis aliquantulum calefacit In estate vero econtrario. calor aeris vincens fugat frigiditatem ad capita fontium que ibi coadunata aquam frigescit. vt dicit macro. et constan. Item aqua fluens fortiter de montibus super petram vel arenam limpidissimam: sicut alicuius magni fluminis secundum gradum obtinet sanitatis. (vt dicit constan.) Aqua vero pluuialis vt dicit constan. melior est aliis aquis et sapidior leuior et mundior. sicut dicit hypo. Pluuia inquit est fumꝰ aquarum a sole attractarum natura eiꝰ solis non nisi qđ subtilissimum est attrahit: ⁊ ideo ceteris aquis melior est et digestibilior. tamẽ propter sui subtilitatem vicina est putrefactioni. tamen vt dicit constan. ex putredine non ẽ vituperanda: sed ex subtilitate sua potius est laudanda. Omnis enim aqua corruptionem cito admittens est subtilis. ledit igitur quãdo est putrida. quia raucitatez generat atq; febres. sed non putrida optima est: et ideo a putredine est cauenda. Item dicit cõstã. aqua que extenuissima tollitur pluuia: melior effundetur. que vero descendit cum tonitruo: melior est post hanc. nam tonitruo motu pluuiam ipsam subtiliat. Dicit etiaz constan. ꝙ quicũq; frequenter bibit aquaz frigidam non euadet frigidas egritudines saltem in senectute. Aqua vero calida vt dicit constan. ieiunum stomachum lauat a cibozum fecibus. purgat fleuma et omnem putredinem. ventrem purgat et mundificat ventrẽ soluit naturam alleuiat et confortat eius tamẽ frequens vsus nocet. stomachũ enim remollit: digestiuam virtutem turbat et impedit et sanguinem de naribus manare facit. Item calida aqua laudabilior est ieiunis mane. maxime his qui de nocte crapulati sunt. dicit enim auicẽ.

Testificati sunt inquit antiqui sapientes q̄ aqua cocta est minoris inflationis et facilioris penetrationis. quia corpora ei permixta actione ignis dissoluuntur ⁊ descendere compelluntur (⁊ subiungit.) Torpidi inquit medici estimati sunt q̄ subtilius exalet per decoctionem. et qd̄ grossius est: remaneat. sed hoc falsum est. Ex partibus enim similibus constat aquea substantia a qua tanta posset fieri decoctio q̄ nihil remaneret nisi fex et pars terrestris. vt patet in aqua ex qua fit sal per violentam decoctionem.

Aque autem ex niue et grandine resolute ceteris sunt illaudabiliores preter aquas lacuales et palustres. Iste aque omnes sūt cauende. qr vt dicit constan. Splenē magnificāt: epar et stomachum confundūt: cutem horridam faciunt et varias febres faciunt. lapides gignunt. Si autem penitus vitari non possunt: auctoritate auicē. humiliātur. Dicit autem aris. i li. methe. q̄ aqua niuis vel glacici caloris solutione ad priorem subtilitatem non redibit. aqua vero insipida est quadruplex secundum constan. Alia enim est salsa/alia sulphurea/ alia limosa alia alluuiosa alia metallina. Salsa vero vt dicitur: ventrem emollit mordicādo intestina: et laxat. sepe tamen bibita desudando et consumendo humorem ventrē ligat et constipat/corpus desiccat: scabiē et pruriginem sanat: hydropicos iuuat si comedatur siue bibatur. Aqua vero sulphurea ad frigidas facit infirmitates. neruos calefacit intercutaneos humores cōsumit vide infra de sulphure vbi virtutes ei⁹ plenius poteris intueri. Aqua autem limosa vel alluuiosa et butiminosa infrigidat et d̄siccat sanguinis fluxum stringit et sedat et emoroidas curat. Aqua vero metallina naturam metalli sequitur et effectum. nā trāsiens aqua per venam ferri: ventrem constipat: membra confortat: splenem deopilat: apostema curat. aqua de metallo eris hūiditati subuenit: stranguiniaz stringit. aqua de metallo argenti refrigerat: desiccat

Hec autem a qua multiplex potui dari non consueuit: sed confert vsui medicine Est autem potus qui simul est cibus et potus, s. vinum. Diuersificatur enim vinum in substantia. Quedam enim sunt grossiora vina duriora alijs: et nutribiliora. alia vero sunt subtilia; et parum nutrientia: stomachum cito exeuntia: dolorem colericum de capite auferētia: vrinam prouocantia. alia sunt mediocria in suis actionibus temperata. Preter autem istam vini considerationem quo ad substantiam consideratur vinum secundum constan. quatuor modis scz quo ad differentiam temporis: quo ad redolentiam odoris: quo ad saporis suauitatem. et quo ad caloris claritatem. naz in tempore diuersificantur vina. quia qd̄ nouiter est de torculari expressum: non transit i caliditate gradum primum. Sicut enim dicit galie. li. de simplici medicina. Vinum inquit constat ex quatuor substantijs. scilz aquea: spumosa: seu aerea. vinea siue ignea vel terrea. Aquea per longam moram consumitur/et pars vinea cōfortatur. vina itaq̄ veteriora: sunt alijs calidiora. In odore autem diuersificantur vina. qr quedam sūt odorifera bene nutrientia. Alia vero odore horribilia malum sanguinem et capit dolorem generantia. In sapore etiam maxie diuersificantur vina. Quedam eniz sūt dulcia alijs nutribiliora: et ventrē humectātia. alia vero sunt pontica stomachum confortatiua ventrem constipantia: pectori ⁊ sue pertinentie nocentia. alia sunt acerba que et diuretica. alia vero amara ceteris minus calida. In colore insuper variantur. Nam quoddam est album minus calidum. quoddam citrinum magis calidum. qr vt dicit constan. omnium membrorum est penetratiuum. sanguinis colerici generatiuuz: ⁊ doloris capitis commotiuum. aliud vero ē nigrum qd̄ ceteris est magis nutritiunm. aliud autem est rubeum siue rubicundum. et illud alijs magis est calidum. tamen qr terrestre et grossum respectu albi vel citrini. nec ita est perforatiuum nec lesiuum.

Vinum autem quod in omnibus predictis est mediocre: pre ceteris est laudabile. Nā naturalem calorem confortat per omnia membra: animum refollicat. gaudiū et audaciam generat: virtutem corpori administrat: coleram rubeam cum sudore et vrina euacuat. coleram nigram temperat: mēbra ex humore desiccata temperat et humectat vires reparat et corpora impinguat: appetitum prouocat vim digestiuam adiuuat ⁊ procurat: intellectum acuit: opilationē splenis et epatis aperit/superflua in corpe destruit et consumit. albugines oculorum et lippitudines tollit/eloquentem efficit/lapides in renibus soluit: et harenulas dissipat et educit: sanandis vulneribus conuenit: menstruis subuenit: sanis et infirmis cōue

nit si modo debito a quolibet assumatur Si vero in qualitate et quantitate moduz excesserit: abutenti non erit remediuz viuū sed mors erit potius venenum: sicut patet infra de ebrietate quere ibi. Tertium genus potus est potus ⁊ medicina sicut ex oximiel ⁊ syruppus. Nā talis potus confert sanitatez: qz humores in corpore digerit: diuidit et expellit. quandoqz laxat. quandoqz cōstipat. quandoqz infrigidat et desiccat: quandoqz vero calefacit: remollit et humectat. Sed horum potuum differentias medicis dimittamus.

De cibo

Cibus itaqz et potus ad prandiū et conuiuium habent ordinationem et respectum. In prandijs ergo primo cibaria preparantur. cōuiue pariter conuocantur. sedes et sedilia eriguntur: in cenaculo ordinantur: mense et mensalia disponuntur et ornantur. hospites cū domino in mense capite collocantur. non prius ad mensam resident nisi prius manꝰ hospitum abluantur sursum filie domine et deorsum famuli pariter ad mensam cōbinantur: coclearia ⁊ cultelli ⁊ salsaria primitus in mensa ponuntur et panes cū poculis mox superadduntur. fercula multa ⁊ varia subsequūtur. clientes et ministri cū diligentia singulis obsequuntur. et se mutuo inuitantes iocunde pariter colloquuntur: vialis: etiam et citharis exhilarantur. uunc vina et fercula renouantur: sibinuicem fercula apposita condiuiduntur et cōpartiuntur. fructus tandem et species subinferuntur. completo prandio mensalia cū reliquijs conferuntur et mense ꝺ medio remouentur. manus abluuntur iterum ⁊ terguntur. gratiarum actiones deo et hospiti persoluuntur. exhilarationis gratia pocula iterum et iterum offeruntur. his in prādio completis vel ad lectulum quietis gratia recipiuntur: vel redire ad propria permittuntur.

De cena.

Cena dicitur a cenon qꝺ est cōmune propter vescentium communitatem. apud veteres solitum fuit in propatulo vesci et communiter epulari ne singularitas luxuriam generaret. sz modo post cena dici a cenos qꝺ est vmbra. qz iam vescentes propter parcitatem querunt cenandi latibula (vt dicit papias.) vel potiꝰ a cinos qꝺ est canis propter carentiam et defectum caritatis. vnusquisqz enim suam cenam presumit ad manducandū. i. corin. ix. Omnia autem que superius de cōuiuio vel prandio dicta sunt cene conueniunt Istam tamen cenam multa magnificant et exaltant. et hec omnia occurrebant in conuiuio assueri. vt patet hester. i. Primum ē temporis congruitas. decet enim cenam fieri tempore congruo ne. s. nimis tempestiue nec etiam nimis tarde. Secundum est loci oportunitas quantum ad spatiositatem vl amenitatem et etiam securitatem. in locis eniz spatioꝝ/amenis: et securis solent nobiles facere festa sua. et ideo de assuero dicitur ꝙ fecit conuiuium suum in vestibulo orti et nemoris ⁊c. Tertium est inuitantis liberalitas: quo ad vultus hylaritatem. nihil enim valet cena vbi facies hospitis cernitur turbulenta. hester. i. Cum incaluisset ⁊c. Quartuz est ferculorum multiplicitas vt qui non vult de vno gustet saltem de alio. hester. i. in alijs et alijs. Quintum ē vinorum et poculorum diuersitas. vnde i hester. i dicitur. vinum etiam inferebatur ⁊c. Sextuz est ministrorum vrbanitas siue honestas. hester. i. preposuerat mensis de principibus suis ⁊c. Septimuz est discumbentium amicorum grata societas. hester primo Fecit conuiuium cunctis princi. ⁊c. Octauum est cantorum et instrumentoruz musicalium iocunditas. nam sine cithara ⁊ sine simphonia non solent cene nobilium celebrari. luce. xv. Cum audisset vocem ⁊c. Nonum est luminarium et cereorum copiosa numerositas. nam in tenebris cenare dedecorosum est et etiam periculosum ꝓpter muscas. et ideo cerei candelabris infiguntur. lucerne: lampades: et candele necessario accenduntur. Decimum est omnium appositorum deliciositas. nam i cenis non solent apponi grossa et communia cibaria sicut in prandio: sed potius quedam specialia et leuia et deliciosa cenantibus apponuntur: maxime in curiis dominorum. Vndecimum est cene diuturnitas. solent enim homines quando expediti sunt a labore protrahere cenam suam. cibus enim nimis cito sumptus contra noctem nocet. et ideo morose est cenandum: ideo ꝯuiuium assueri diu durauit per dies. c. et. lxxx. Duodecimum est indennitas. qz sine damno cenantis est quilibet ad cenam inuitandus. Inhonestum est enim post cenam voluntarie oblatam compellere aliquem ad

simbolum persoluendum. Tredecimum est quietis et soporis suauitas. post cenam enī est quiescendum quia tunc somnus est valde dulcis. et ideo erant lecti eburnei et aurei strati super pauimentuz in palatio assueri. vt patet hester. i. nam vt dicit constan. cum ciborum fumus cerebrum ingreditur facile dormimus.

De somno.

Omnus (secundum aristo.) ē quies animalium virtutum cum intensione naturalium. Nam sensib lis et motiua virtus in sōno ligatur. virtus vero naturalis tunc fortissime operatur scz digestiua que in somno intēditur et cō foztatur. Alio modo dicit augusti. in li. de quantitate anime. Somnus (inquit) ē quedam insensibilitas naturalis cōmunis corpozis et anime passio. Sicut enim sensus communis est corpozis et anime ita z somnus. Nam (vt ipse dicit) somnus est q̄dam immōbilitatio et ligamen sensuum. qō aūt dicit insensibilitas naturalis dicit ad differentiam eozum qu sunt contra naturaz. vñ dicit q̄ somnus non est priuatio vigiliaruz sicut cecitas visus. quia priuatio id quod ē secundum naturam diminuit et destruit. somnus autem naturam confortat. et ē secundum naturam sicut vigilie. Preterea anima non delectatur in priuatione: sz in somno delectatur: vnde somnus priuatio non est: sed est dispositio naturalis. Alio modo diffinitur somnus sic. Somnus est quedam passio mulcebris meatus cerebri et vias sensuum opilans: naturalem virtutem confortans. calozem naturalem ab exteriozibus ad interiora reuocans. In sōno enim interiora corpozis calescunt et exteriora refrigescunt. vnde profundato calor ligatur in somno et opilatur organum sensus communis quod est centrum omnium sensuum particularium a quo omnes alij sensus particulares oziuntur et extendunt quemadmodum linee a centro ad circumferentiam protrahuntur. Illo igitur ligato et opilato potentie particulares extendi ñ possunt ad organoz̄ sensuum extremitates. hoc autem fecit natura: vt aīal a motu voluntario quiesceret cum semper moueri voluntarie sit impossibile. Somnus autez vt dicit constan. in panted. alius est naturalis: alius innaturalis. de quo nihil ad p̄sens. Naturalis vero fit ex humiditate cerebri tempata. et ex fumo humido et claro a toto corpore ad cerebrum ascendente. fumus autem ille ingrossat spiritus et replet neruos et ligat et ligat sensus. Augu. autem in predicto li. docet q̄ somnus aut est ab intrantibus extrinsecus escis. aut ab humore intrinseco temperato. qui cuz resoluitur in fumum petit cerebrum. et ibi resolutus distillat frigidus infertus iz ascēdat calidus. distillando autem remittit calorem cordis et impedit processum opationum. secundum augu. enim est secūdū aricor est principium operationum et omne bonum vel malum a corde procedit In sōno autem quiescit virtus animalis aliis mouentibus sicut prius. s. spirituali z naturali. qō patet per pulsum et inspirationem et per digestionē in sōno enim maxime digestio celebratur. aut ē. enim sic diffinit sōnum. Somnus (inquit) sermone vniuersali est reditus spiritus ab instrumentis sensuum et motus ad principium cum quo principiantur instrumenta ipsoz̄ spirituum. Et somnus quidem naturalis est spiritus reditus cū profundatione: vt digerat nutriens. vt patet in somno exercitantium. fit enim in eis somnus profundus propter superfluitatem resolucionis spiritus. natura enim desiderans additionem in substantia spiritus profundat ipsum in interioribus z facit ipsum latere in interioribus. vnde fit somnus profundior et prolixior in ipsis. et hoc genere somni dormiunt quos euacuat medicina laxatiua. resoluit enim plurimuz de substantia spiritus cum superfluitatib⁹ et ꝺ somnus plurimum confert eis reddit enim eos suis virtutibus (vt. d. aut.) Sic aut ē dicit aris. li. iij. somnus conuenit cuiz animali sanitatem habenti. licet in quibusdam somnus sit valde leuis et occultatus Et predictis patet q̄ causa materialis somni est fumus digestionis a corpore resolutus. causa vero formalis est in capite apud communem sensum: et originem neruoruz sensibilium que opilantur et ligantur z quiescit animal: et omnia membra recreantur. Actio autem somni secundum consiā. dupliciter variatur: secundum quantitatē et secundum magnitudinem materie quā inuenit in corpore. Secundum quantitatem qz si sit nimis augmentata: deficit virtꝰ corpus humectat: et refrigeratur. quia fit dissolutio humoris. et per consequens fit extinctio caloris. flegma maiozatur: calor naturalis minozatur. Si sit nimis pauca virtus digestiua deficit: corpus desiccatur.

Si vero sit moderatus: cibus bene digerit corpus impinguatur animus confortatur calor naturalis augetur: humores temperātur: mens clarificatur. Itē ex materia quaz inuenit eius actio variatur. qz si materia fuerit multa: calor naturalis debilis p sōnū fit maior hūoꝝ resolutio. quapꝑter calor naturalis vincitur et extinguitur. et ideo precipitur potionatis ne dormiant et minutis. ne scz p somnum tanta sit resolutio humoruz q nō possint regi a natura. sz si fuerit cibus temperatus similiter et humores calor p somnum interius reuocatus cibos digerit/humores tempatos reddit. cor humectat ⁊ calefacit: et impingnat. Recollige igitur breuiter ex predictis q somnus calorem naturalem ad interiora reuocat: exteriora frigidat: et a sanguine depauperat. interiora vero calefacit: et nutrit ac fortificat impura: et cruda decoquit et maturat. motus animales ⁊ sensibiles recreat ⁊ quietat Si vero fuerit in qualitate ⁊ quantitate tēpat⁹: egrotū alleuiat: futuraz nature victoriam contra morbum et bonā crisim denūciat. Si autem econuerso somnus se habuerit: merito est suspectus. vt dicit ꝯstan.

De somno.

SN sōno igitur ꝯsideratur dormientis voluntas. qz volūtarie ad dormiendū se deponit. Nā (sm anic.) somnus nihil aliud est q̄ in vi sensitiua quietis appetitus. Item dormitionis breuitas. homo enim quando ad dormiendum se deponit celeriter a somno surgere ordinat et proponit. Item virtutis in dormitione vnitas. Nam virtus dispersa i vigilando aggregatur et coadunatur in corpore dormientis vt dicit auicē. Item dormientis insensibilitas. vt patet ex iam dictis frequenter enim contingit q aliquis ita fortiter dormit ⁊ tam profūdi est somni q vix sentit aliquid exterius etiam si verberatur Item quietis suauitas. nam dulcedo quā consequitur quis in dormiendo facit preteritorum laborum et etiam presentium obliuisci. Item dormientis securitas. quia cuz quis dormit etiam hostis presentiam non pauescit. Item figure dormientis mutabilitas. quia exterius videtur mortuus ⁊ interius viuus: foris pallidus: et intus rubeus: foris frigidus: et intus calet. foris tota virtus efficiens quasi in contraria se diffūdit: sed intus tota virtus se recolligit.

Item in dormiendo attenditur diuersitas Sunt enim qui dormiunt palpebris clausis adinuicem et reductis et omnia talia animalia sunt acutioris visus q̄ illa que apertis dormiunt oculis et non tectis. sicut dicit aris. vnde et pisces sunt debilis visus. quia dormiendo non claudunt oculos. Et sicut dicit libro quarto. Pisces quiescunt in sōno sed modicum. quia subito expergiscunt et fugiunt. quere supra li. v. et de palpebra et de oculo. Item somniorum et fantasmatum imaginatio. nam in dormiendo ꝑpter permixtionem rationis cum fantasmatibus multe anime occurrunt fātasie. quarum quidem formas et similitudines anima imaginarie apprehendit: sed de ipsis imaginibus et fantasijs ad plenum nō discernit. ideo sepe cum euigilauerit: que in somnus viderit non aduertit. Item in dormiendo precipue attenditur vtilitas. nam quando somnus est naturalis et temperatus: multas et infinitas confert corpori cōmoditates. sicut patet supra in verbis auic. et etiam constan. et maxime: qz tunc fit digestio et puri ab impuro separatio. naz qd̄ purum est et corpori simile: tunc corpori vnitur. qd̄ vero impurum est et dissimile vi expulsiua a corpore separatur. d̄ malo vero somno et innaturali: quere infra libro vij. de litargia.

De vigilia.

VIgilia est quedam animalis dispositio cum diffunditur et effūditur spūs ad instrumenta sensus et motus vt eis vtatur vnde vigilia nichil aliud est q̄ libera spiritus per organa sensus et motus diffusio: animate virtutis in corpore peragens actiones. Differt aūt vigilia ab insomnietate: que est superfluitas in vigiliis perueniens ex egressu animalis virtutis a natura siue a re naturali. et eius quidem causa quandoq̄ est caliditas et siccitas complexionis. quandoq̄ ꝑpter igneitatez spūs semper mouetur ad exteriora. et sic animal non quiescit. quandoq̄ est propter malam materiam ledentem cerebꝝ sicut accidit ex dispositis ad frenesim et ad mamam. quandoq̄ est propter vaporē malum perturbantem cerebrum et eius vicinitatem. sicut accidit in dispositis ad melancoliam. quandoq̄ etiam est ex viscositate humiditatis in cerebro existentis. vt patet in decrepitis. quandoq̄ est causa dolori tā corporalis q̄ spūalis: et vtrumq̄ nō ꝑmittit spiritum quiescere. quandoq̄ etiam est

In causa malicie digestionis et multitudo repletionis: opprimens spūm animalem et quiescere ñ permittens vt patet in nimis inebriatis in quibus fumus vini acutus: pūgens neruos sensibiles ⁊ ledens eos quescere non pmittit et tales sepe ad mortem vel furorem disponuntur. nisi ab arte vel natura ad dormiendum citius inducantur Vigilie autem naturales refrigerant intrinsecus quia calor egreditur ad exteriora: ⁊ ideo calefaciunt et desiccant exterius. Si vero modū excesserint: calorem augmentant corp⁹ attenuant: et desiccant. oculos et palpebras nimis grauant. visū ebetant et debilitant. dolorem capitis generant. et totuz corpus debilitant et eneruāt. moderate aūt exterius calefaciūt et humectant. qz calor ⁊ humiditas petunt exteriora. quando vero immoderate sunt et vehementi motu spiritū calefaciūt ⁊ desiccāt ⁊ int⁹ ac extra p̄sumunt: ⁊ naturam ledunt. vt dicit constan. Conueniūt igitur vigilie moderate laborātibus vt mercedē augeant ⁊ aquirant. speculantibus vt insidias p̄caueāt. expectātib⁹ vt dominū venie ntē gaudenter recipiant. medicinā sumentibus ne se levant. egrotantib⁹ ⁊ maxime litargicis vt citius convalescant. itinerantib⁹ ne dietaz dormiēdo negligant. gregez pascentibus vt damnū a lupis et aliis hostib⁹ non incurrant. orātib⁹ vt coronam pmissā vigilātibus nō amittāt

De somno.

Omnium dormientiū quedā est dispositio: qua diuersarum rerū formе et similitudines imaginarie dormientiū mentibus imprimūtur. Habēt aūt fieri multis modis. (vt dicat gregorius et macro. de somnio scipionis) Nā ppter colligantiaz ⁊ vnionem quā habet anima cū carne aliquando dispositiones et passiones que oriūtur a corpore p quandam aplicationez carnis ad animā: resultant in ipsa mente. et ideo mens solz somniādo taliū rerū imagines intueri quales solet vigilando aliquotiens experiri. sicut etiā somniant bruta animalia. vt dicat aris. li. viii. qz canis somniat: quod patet ex eius latratu similiter et equ⁹. quod patet ex hinnitu. et talia somnia causantur aliquādo ex nimia repletione / vel ex nimia inanicione. quandoqz ex precedenti fortī imaginatōne seu cogitatione (vnde augu. sup gene. li. xii) Sicut caro quādo spiritui omnino subditur spiritualis ⁊ sic spūs quando omnino carni innititur carnalis et animalis nuncupatur. vñ mirādū nō est si carnalēs carnalium rerū imagines in se representet. Item idē ibidē in somniis specierū et corporum videmus rerū similitudines non ipsas res. species tamen rerum quas somniādo videmus: rerū nominibus nūcupamus. et quod rerum est ppter solam similitudinē eis appropriam⁹ vigilādo itaqz rerum formas sensu comprehendimus. sed dormiendo spū rerum imagines intuemur. Somnia āt aliquando sunt vera aliquando falsa. aliquando trāquilla aliquando pturbata. Que aūt vera sūt: aliquando sunt nuda. aliquando figuratis et obscuris significationibus involuta. vt patet in somnio pharaonis. tales aūt ipressiōes fiūt aliquādo in aīmo dormientis p diuinā inspirationem. aliquando p angelicam administrationē. vt patet in iacob qui vidit in somnis virgas populeas et angelum dicentem sibi. tolle virgas ⁊c. gene. xxx. aliquando p malorum spūum illusionez. vt patet i pbanaticis et falsis pphetis et arepticiis. vnde dicit augu ibidem. Cū spūs bonus inhoc visu spiritū humanū assumit aut rapit non est dubitādū illas imagines visas esse rerum aliquaz quas nosse vtile est: dei enim munus est. Consimiles aūt imagines aliquādo opatur āgelus satbane: qui se transfigurat in angelum lucis. vt cū illi in manifesti bonis creditū sit: seducat ad sua. Sed quādo hmōi somnia fiant p reuelationem iudicat sobrius intellectus quādo diuinitus p̄gratiā est adiutus. Somniis itaqz non est passim fides adhibenda: nec omnino sūpliciter respuenda. tamen aliquando certa habetur de futuris diuinitus p somnia p̄tectura. Somnia itaqz indifferantia causantur. aliquando ex complexione. vt sāguine⁹ hōniat leta: melācolicus tristia: coleric⁹ ignea: flegmaticus pluuias: nives: et āgtica et cetera hmōi que vniuscuiusque cōueniūt cōplexioni seruī et etati. vt dicit constan. aliquādo ex appetitu ⁊ affectione: vt famelic⁹ somniat de cibo. ebrius sitiens de potu et de eius contrario. quanto aūtē talis p⁹ somniat bibere vel comedere tanto expergefactus vehementius esuzire se repezit: vel sitire aliquando ex vehementi studio ⁊ mētis circa aliquid applicatione. vt auar⁹ sēpez somniat aurum. semper videtur q̄ p̄putet pecuniam. vel q̄ augeat vel diminuat argētum suum: aliquando ex cerebri perturbatione. vt patet in dispositis ad frenesim et maniam qui mirā somniant et inaudita. Secundum aūt vaporez: cellulā fantasticā

inficientē vel immutantem: ipsa sōnia immutantur. aliquando ex sanguinis infectione. qui enim corruptum habent sanguinem somniāt se ambulare per loca immūda: corruptionem habentia et fetorem. aliquando ex aeris immutatione. aer enim ad immutationem dispositus: immutat corpꝰ ad eandem immutationem. vnde fumi resoluti nouas faciunt in cerebro impressiones: que sunt causa variorum et dissimilium somniorum. Item ex etatis alteratione. infantes enim nihil somniant. Vnde Aristo. libro quarto. Homo (inquit) inter omnia animalia precipue somniat. puer enim non somniat ante quinq; annos. et sequitur) in antiquo tempore viri et mulieres qui non somniauerunt et post quidam eorum somniauerunt postq̄ venerunt ad senectutem. et post modicum accedebat eis mors et infirmitas.

De exercitio.

Exercitium ad nature conseruationem est necessarium. vt dicitur in panteg Est autem exercitium duplex. aliud est animale: aliud corporale. Animale sicut studium: vigilia: ira: tristitia: sollicitudo et huiusmodi. si fuerint nature proportionata: multuz faciunt ad corporis et anime sanitatem. sicut infra dicet de anime accidentibus in fine. vij. li. Exercitium vero corporale aliud est equale: aliud inequale. Equale medium est inter debile et forte magnum et paruum: velox et tardum. quod. s. non semper addit in caliditate vel siccitate. Inequale est quod istā temperantiam excedit. et si multum excedit. istud temperamentū in suo prīcipio calefacit ⁊ desiccat. ⁊ si multum vlteriorare tur per virtutis dissolutionem ⁊ spiritꝰ euaporationem infrigidat ⁊ desiccat. Dicit autem constan. q̄ triplex est vtilitas exercitii. quia calorem naturalem excitat/superflua dissoluit/membra indurat/⁊ eis soliditatē tribuit. Inequale vero exercitium aliud est vniuersale: aliud vero particulare. vniuersale est quod omnia membra mouet. vt fodere/itinerare/⁊ huiusmōi. particulare vero est vbi quedam membra quiescunt: ⁊ q̄dam mouentur. vt suere/scribere ⁊ similia Hec autem varia exercitia corpus variant scdz varia hominū officia ⁊ artificia. quoddam calefacit ⁊ desiccat. sicut ars fabrilis Nam aer a fornace inspiratus cum sit calidus ⁊ siccus eos desiccat ⁊ calefacit. ars vero piscatoria econuerso infrigidat ⁊ humectat. exercitium vero particulare aliud est forte/aliud debile/aliud mediocre. In exercitatione igitur hec sunt consideranda. scz quantitas: qualitas: tempus locus. quantitas vt non sit nimis intensa vel nimis remissa. in qualitate: ne nimis velox ne nimis tarda sed mediocris vtilis est et laudāda. tp̄s: qd̄ maxime valet ad exercitium est ante prandium: vt superfluitates lubrice facte et resolute per exercitium euacuentur: ne cibus superueniens corrumpatur. post cibum vero cooperatur virtuti digestiue ad ciborum decoctionem ita tamen si fuerit temperatum: nimium vero non est bonum. qz potius est causa calefactionis mēbrorum tam interiorum q̄ exteriorum. Attendendus est locus. qz alius est aquosus et infrigidat et humectat. vt locus piscatorum. alius vero siccus et vmbrosus. vt locus venatorum. et talis quantum est de caliditatis ratione laboris et discursus actione desiccat et sic de alijs. Vnde quidam sapiens interrogatus ad quid exercitatio laboris esset necessaria: respondit ī hec verba. Honestus (inquit) labor humane vite est fida custodia/dormientis et nature stimulus/sopiti caloris lima/superfluitatis consumptio/vitiorum fuga: morboruz mors: langorum medicina: lucrum temporis iuuentutis debitum: adolescentie disciplina: senectutis gaudium: salutis adiutoriuz nutricis omnium malorum est emula: ocij inimica. Ille nempe solus ab exercitio se abstrahat et labore: qui felicitatis gaudio vult carere. Verba premissa continentur in sermone fulgentij contra ociosos vbi exponitur illud verbum. panem ociosa nō comedit. in quo sermone multum comendat pij laboris exercitium. in fine sermonis tamen labori preponit deuotum contēplationis ocium dicens. mariam propter ꝯtemplationis ocium minime fore intra ociosarum mulierum numerum computandam quin potius in omnibus preponendam. Quomodo enim panem illa ociosa comedit: que pane vite plena alijs panem frāgit Panem siquidem frangit qui orationis patrocinio: conuersationis exemplo: pie eruditionis verbo esurientes et sitientes iustitia refouet atq; pascit. maria ergo que orōne subuenit: conuersatione ad bonū allicit predicatōne instruit panem frangit ⁊c.

De quiete.

Quies autez est cessatio ab exercitio et labor. Sicut enī necessaria est ad nature conuersationem exercitatio: sic et quies. nam quies finis est z consummatio motus et laboris. sine enim quiete nihil finaliter est durabile. qz qđ caret alterna requie: durabile non est. vnde celum qđ maxime est mobile; suo motu tēdit ad quietem: similiter sol/et luna/ syderа/ignis/aer: aqua: et omnia alia que secūdum naturam sunt mobilia: tendunt finaliter ad quietem. vt dicit augº. Quies autē naturaliter habet inclinationem ad centrū et ideo principium est et dispositio aggregationis et adunationis partium in loco suo. et ideo omnia que sunt ordinata secūdum naturam ad quietem; nobiliora iudicantur et digniora qñ sunt finaliter in quiete: ꝙ quando sunt in motu. sicut et finis dignior est his que sunt ad finem. Quies autem prout opponitur exercitio tot modis consideratur quo ad effectum quot et ipsum exercitium. Alia enim est spūalis: alia corporalis. quarum vtraq; si fuerit nature cōmensurata: erit salutifera anime et corpori et sanitatis hominis conseruatiua. si autem non: econuerso. Item quies aliqñ est nimia. et hec est malorum humorum generatiua: nutritiua: multiplicatiua: corruptionis inductiua. Nam aque qñ nimis quiescunt: putrescunt. sic ferrum et quodlibet metallum rubiginatur qñ minus debitorsitatur. Alia est nimis parua: et hec similiter est vitiosa. qz naturam lassam non recreat debilitatem non reparat: consumptam nō restaurat. Mediocris autem inter hec est laudabilis. nam calorem naturalem cōfortat: sensum recreat: digestionem emendat: corpus mediocriter purgat. Item quo ad qualitatem. quies alia est vera. et hec ē laudabilis si non sit nimia. alia non vera vt in febribus vel febricitantibus. et hec minus laudabilis est. sicut post dicetur.

Finit liber Sextus.

Incipit Liber septimus de infirmitatibus.

Postquam compleuimus auxiliante deo tractatum de illorū proprietatibus que hominum naturam perficiunt et custodiunt: dicendum est de his que contra naturam sibi accidūt: eiusqz naturam destruūt et corrumpunt. Tria enim sunt que hominis naturam ledunt. scilicet causa morbi z ipse morbus et accidens sequens morbum. Causa morbi est id vnde prouenit malum et innaturalis in corpore dispositio. sicut ē mala complexio: nimia repletio: vel inanitio: virtutū defectio: qualitatis alteratio: et continuitatis dissolutio. omnia enim ista causa vel occasio morborum sunt. Morbus autem secundum Johannez est res ex qua accidit complexioni corporis lesionis nocumentum. sicut est febris apostema ꝛc. Accidens est res sequens ad istam introductam in corpore passionem siue sit contraria nature. vt dolor capitis in cephalica siue non sit contraria. sicut in peripleumonia rubor accidit in maxilla. Bona autem corporis dispositio dicitur sanitas p quaz corpus hominis in sua complexione z cōpositione tale existit vt suas libere et perfecte peragat actiones. ab hac temperantia si fuerit natura lapsa incidit necessario in egritudinem et in morbum. Nam ex distemperantia et inequalitate humorum accidit morbus consimilis. vt est febris: hydropisis et huiusmodi. Ex mala vero dispositione membrorum incipit morbus dissimilis. vt in oculo obtalmia: vel in manu arthetica. Ex mala vero dispositione vtriusqz prouenit morbus vniuersalis. sicut ē elephantia: siue lepra. Omnis enim morbus vel est consimilis: humores et alia mēbra consimilia inficiens. vt febris et consimilia. vel est officialis: qui membra officialia impedit. vel est vniuersalis qui naturam interius et exterius destruit et corrūpit.

De dolore capitis.

De istarum itaq; infirmitatum proprietatibus scilicet de earū causis/effectibus/et signis: et remedijs aliqua sunt dicenda non quidem de omnibus: sed solum ꝺ his que in diuina scriptura generaliter exprimuntur. et ideo de ordine prosequendi nō est hic curandum. Primo igitur de passionibus capitis est inchoandum. Isaie. i. Omne caput languidum et cetera. Dolor capitis (vt dicit constan.) cephalea dicitur et prouenit duobus modis. aut ab exterioribus. vt ex percussione. vel ex calido aere dissoluente vel ex frigido aere constringēte. Secundo modo scilicet ab interiori prouenit vel ex causa priuata vel ex remota. Ex priuata: que aliunde q̄ ex capite nō prouenit. vel prouenit ex causa remota. vt a stomacho. et si sit dolor ex causa priuata: vel ex vitio solius qualitatis maxime frigiditatis vel caliditatis aut ex vitio humorū vtpote sanguinis: flegmatis ꝛc. qui dolor si sit interpollatus: modo veniens: modo recedens: signum est ꝙ est a stomacho. Vnde galienus. si dolor est in capite nulla certa causa extrinsecus vemente: acuti humores grauant stomachum. Si vero est sine intermissione: ex humoribus est: si ex sanguine: calorem patitur in capite: grauitatem in fronte: qꝛ anterior pars capitis sedes est sanguinis. oculi rubescunt: facie vene sunt plene. Si vero ex fumis colericis calor sentitur in naribus siccitas in lingua vigilie et sitis non desunt. maior in dextra sentitur dolor q̄ in sinistra. qꝛ ibi colere sedes est. facies cum oculis est citrina. amaritudo sentitur in ore. Si vero fuerit ex melancolia: in sinistra parte erit dolor intensior cum frigore: vigilijs: grauitate. facies erit liuida quasi cerei coloris. oculi concaui: sollicitudo: oris acetositas. Si vero fuerit ex flegmate: sequitur dolor grauatiuus per os et nares exit superfluitas. et quandoq; cum tussi et graui spiritus attractiōe et querela. facies pallida et subtimida: oculorū lippitudines. oris insipiditas. dolor a parte posteriori maior est. ibi enim est sedes capitis. Vnde galienus in libro institutionum. Noscere oportet caput diuidi in quatuor partes Nam sanguis in fronte dominatur: colera autem in dextra: melancolia in sinistra: flegma vero in occipitio dominatur. Istis et alijs modis plurimis accidit dolor capitis: sicut ex acumine fortis vini cuius fumus pungit pelliculas cerebri et grauem infert capiti passionem. (hucusq; ꝯstan.)

De passione capitis.

Patitur autem caput dolorez quēdam interiorem: quez phisici (vt dicit constan.) vocant emigraniam. et hic dolor (secundum constan) molestissimus est. Sentit enim in capite quasi malleationem et percussionem non potest pati sonum: nec vocem: nec lumen: nec splendorem. et hic dolor est ex fumo colerico et calido cum ventositate et ideo sentit puncturam: arsuram: et tinnitū Patitur etiam caput specialiter in cute exterius pustulas et scabiem. saniem ad modum mellis emanantem et ideo talis scabies a constan. vocatur fauus. habent eēm pustule modica foramina ex quibus lues egreditur quasi fauus. et prouenit ex humore vitioso et viscoso vsq; ad cutis capitis superficiem pertingente et vlcerante.

Item patitur caput quandam pueris familiarem passionem: quam constantinꝰ vocat squamam: nos autem eam dicimus tineam: eo ꝙ ad modum tinee superiorez cutis capitis corrodit substantiam et ꝙ inseparabiliter tenet eam. talis enim passio pruritum in capite generat immoderatuz de quo pruritu post confricationez quedā squame dilabuntur. Hec passio sepe euenit infantibus propter abundantiam sanguinis et molliciem ipsius cutis et abundantiam cibi amplioris. His (vt dicit constantinus) cibos subtrahimus et tunc humore vicino sublato: vnguēta et alia remedia adhibemus. Summum autem lactantibus (vt dicit idem Constantinus) esse remedium: vt apertis retrosum in auriculis venis sanguis extrahatur: et extractus sup locum doloris calidus ponatur: et locꝰ inungatur. quia poros caliditate sua et subtilitate sua aperit: et subintrando materiam diuidit et consumit. et quia capillorum radicibus illa squamositas adherere consueuit: sanari de facili non potest nisi radicitꝰ de capite subtrahatur. que passio si inueterata fuerit: vlterius vix sanatur. vix etiam tinea sanitati sic restituitur: quim semper post in capite vestigium relinquatur.

Item patitur caput exterius dispendium in ornatu quando vel capilli capitis defluunt vel caluescunt. sicut supra libro quinto dictum est de capillis. quere ibi diligenter. Item patitur caput in suis capillis quandam corrosionem et indecentiam quaz medici vocant furfuriscam. Nam aliquotiens quedam squame granis furfuribus similime oriuntur iuxta radices capillorum in capite et hoc vel ex vitio cerebri; vel ex vitio fumi egredientis a capite ad nutrituraz capillorum. Sed hec immunditia mundificatiuis ablutionibus et medicinis diligentius est abluenda, sicut et pediculi et suriones et quasi insensibiles vermiculi quibusdam necessariis medicaminibus sunt de regimine capitis ammouendi. Capitis passionibus supradictis sic (secunduz constan.) breuiter subuenitur. Si acciderit dolor ex humoris vitio sicut ex sanguinis vel alterius humoris repletione sanguinem de cephalica extrahimus debitis et congruis medicinis corpus mundificamus; precipue si in stomacho materia fuerit; vomitum prouocamus; et conuenienti medicina educimus; mundificato corpore; caput/manus; pedes/aqua tepida perfundimus vt poris aperiantur; et fumi facilius euaporent. Si dolet pars posterior venam latam in fronte aperimus; et sanguinem extrahimus, et prodest (vt dicit constantinus) vel tibias inferius scarificamus; et sic humores et fumus et spiritus quia causa sunt doloris a capite ad inferiores partes reuocatur. Si vero pars anterior dolet fluxum sanguinis a naribus prouocamus. et si fuerit humor calidus et colericus; frigidis occurrimus medicinis. tympora; nares; et venas pulsatiles; aqua rosacea cum lacte mulieris masculum nutrientis inungimus; et somnum prouocamus. Si vero materia fuerit frigida et viscosa in stomachi orificio posita digesta materia damus colaturam vomitus patriarche, sic de fundo stomachi conuenienti eam educemus medicina fomentis mediocriter vtimur calidis; et vnguentis dietam mediocriter calidam adhibemus; et sic contraria contrariis curamus. Si vero fuerit dolor capitis sine hūor vitō excessu alicuius qualitatis; tunc patiens non indiget purgatione; sed potius alteratione. qualitatibus ergo peccantibus: adhibemus contrarias qualitates. Si vero fuerit dolor ex nimia cibi vel potus repletione. sicut accidit nimium crapulatis optimum remedium est aquam calidam bibere in maxima quantitate; et tunc modica mora interposita vomitum prouocare. Fortioribus si vis vti medicinis: recurre ad viaticum constantini. Sapientis industrie hec sufficiant

De catarro et fluxu capitis.

Iudich. viij. Venit estus super caput manasse et mortuus est ꝛc. Causa accelerationis mortis manasse fuit immoderatus fluxus reumatis in capite ad interiora defluentis; ex violētia estus et caloris; humores capitis dissoluentis (vt tangit Bern.) talis enim fluxus a medicis dicitur catarrus. et fit in capite multis de causis. quandoqz ex caliditate aeris humores fluxibiles dissoluentis. quandoqz ex frigiditate eiusdem cerebrum constringentis; et partes liquidiores educentis. qñqz ex abundantia humorum per incontinentiam effluentium ex interiori calore dissoluente vel ex frigiditate comprimente vel exprimente. aliquando ex humiditate lubrificante; quandoqz ex humorum liquiditate et fluxibilitate se diffundente. quandoqz ex debilitate virtutis retentiue. Fluxus autem proueniens ex humorum nimia abundantia; talia habet signa. habitudo corporis plectorica est et repleta. facies eius subtumida; oculorum eminentia superfluitatum oris et nariū abundantia cuz corporis grauitate. Caloris dissoluentis hec sunt signa. calor in facie rubeus cum rubore venarum; maxime in oculis fluxus lachrymarum calidarum mortificantium oculos; et calefacientium ipsam cutem calor sentitur in profundo. Frigiditas constringens his cognoscitur signis. Calor faciei est pallidus; lachryme frigide; frigus sentitur in profundo. Si vero fiat ex liquiditate humorū cognoscitur per multitudinem superfluitatum ab ore et naribus et eorum fluidam sine coherentia distillationem. Si igitur superfluitas est in causa; curatur per superfluitatis eductionē: maxime si ad spūalia fiat fluxus et p hūoris fluidi ꝯstrictionem.

Si enim fuerit fluxus frigidus et humidꝰ maxime valent in contrarium calida et sicca. constrictiua humoris et consũptiua. sicu laudanum: thus / storax / castorium. Si autem fuerit calidus restringatur per frigidorum fomentationem: per rosaruꝫ in aqua pluuiali decoctionem et subfumigationem et ipsarum rosarum ad foramina nariuꝫ applicationem. Attendendum est autem ꝙ quãdiu catarrus est in vehementia fluxus nultum epithimum est apponendum / nullum fomentum adhibendum. quia maior fieret dissolutio. vt dicit constan. nec aquã debes capiti infundere: nisi forte aquaꝫ rosaceaꝫ vel salicis: vbi caliditas est in causa

De frenesi.

Deutero. xxviij. Percutiet te furore: et amentia / et stupore ꝛc. furorem vocat frenesim: quã sic describit constantinus. Frenesis inquit est ca calidum apostema in quibusdam cerebri pelliculis quã sequuntur vigilie et alienationes. vnde a frenibus id est a pelliculis cerebrum obuoluentibus frenesis dicitur. Accidit autem duobus modis. vel ex colera rubea proprio colore et febrili leuiata: que furiosa effecta rapitur superius per venas / neruos / et arterias. et colligitur ad apostema et fit vera frenesis. vel fit ex fumo a corpore ad cerebrum ascendente et perturbante et fit parafrenesis. id est frenesis non vera. Patitur freneticus terribilia accidentia scꝫ sitim nimiam siccitatem: lingue nigredinem: et asperitatem molestationem: et angustiam nimiam. sincopim propter defectum spirituum et mutationem caloris naturalis in non naturalem. fit em̃ rubeus: si sanguis. citrinus si colera est in causa. Accidit autem hec passio: calidis et siccis in tempore estiuo. et hec omnia colore cooperantur. parafrenesis vero que generatur ex aliorum membrorum colligantia vt ex apostemate stomachi vel matricis his membris in statum primum redeuntibus redit cerebrum et perafrenesis tunc curatur. Sed cum post apostema sit in substantia cerebri tunc frenesis pessima est: et molestissima. et ideo periculosissima.

Signa vero frenesis sunt vrine discoloratio: matimatice febris insania: vigiliaꝝ istãtia. oculorum mobilitas: et extensio dissoluta. manuum proiectio. capitis commotõ dentium frendor: et collisio. semper volũt surgere de lecto. modo cantant: modo rident: modo plorant. se custodientem: ꝛ medicantem libenter mordent atq; lacerant. raro silent. multum clamant. hi periculosissime egrotant et tñ se egrotare tũc ignorãt Cito igitur hijs subueniendum est ne pereant. et hoc tam in dieta ꝙ medicina. Dieta eniꝫ debet esse tenuissima mica panis: que in aqua pluries est abluta. Medicina ẽ vt in principio caput infirmi abradatur. ꝛ cũ tepido aceto abluatur. in loco obscuro bene teneatur vel ligetur. diuersi vultus ꝛ picture coram eo non ostendantur ne insania fortificetur vel irritetur. silentium circumstantibus indicatur. suis stultis verbis non respondeatur. In principio de medicina: vena frontis minuatur: quantum potest testa oui capere sanguis extrahatur. ante omnia in principio: si virtus et etas permiserint de cephalica minuatur. medicina autem est digestio procuranda: et colera extinguenda. super omnia vnguentis et fomentis somnus prouocetur. cum pulmone porcino vel pecorino. caput rasum sepiꝰ cathaplasmetur. tympora et frons cũ succo lactuce: et papaueris limantur. sic his communiter exhibitis si adhuc perseuerat insania per tres dies cum insomnietate et vrine discoloratione: non est de cõualescentia spes habenda. Si vero incipiat colorari et mala signa minui: sperandum est.

De amentia.

Amentia idem est quod mania. Est autem mania secundum pla. infectio anterioris cellule capitis cum priuatione imaginationis. sicut melancolia est infectio medie cellule capitis cuꝫ priuatione rationis (vel vt dicit constantinus in libro de melancolia) Melancolia est inquit suspectio dominans anime quam timor ꝛ tristitia induxerunt. Et differunt passiones iste secundum diuersitatem lesionis operationum quia in mania principaliter leditur imaginatio: in alia vero ratio. Et generantur he passiones aliquando ex cibis melancolicis. aliquando ex potatione fortis vini exurentis: et incinerantis humores. aliquando ex anime passionibus. s. sollicitudine: tristitia: nimio studio et timore. aliqñ ex morsu rabidi caĩs: siue alteriꝰ alal veneõsi. aliqñ ex corruptõe aeris pestiferi et

infecti. aliquando ex malicia humoris corrupti dominantis in corpore hominis: ad talem infirmitatem preparati. Secundum autem diuersas causas diuersa sunt signa. Nam quidam clamant. saltant. se et alios vulnerant. et in latebris latitant. de quorum dispositione et differentia supra habitum est. li. v. vbi agitur de cerebri passione. horum medicina est vt ligentur: vt a propria vel aliena cessent lesione. maxime sunt tales recreandi et a sollicitudinis et timoris causa et materia amouendi. et instrumentis musicis letificandi. mediocriter exercitandi. et tandem si purgationes et electuaria non sufficiant arte cirurgica sunt curandi

De litargia.

Deutero. xxviij. percutiet te cecitate. alia litera stupore. Et vocatur stupor mentis secundum constantinum. quedam cecitas rationis que est. q. sonus/ oculis clausis quando propter defectum spiritum anima non iudicat de visis sensibiliter nec discernit sicut percussi fuerunt sodomithe in in foribus loth. sicut dicit glo. gene. xxx. et sap. vlti. Hic stupor secundum constantinum. fit duobus modis. qr vel accidit ex perturbatione rationis non aduertentis. vel fit ex superfluitate humoris: vias spirituum in cerebro impedientis. vt patz in ebriosis. vel ex nimia aeris frigiditate aeris neruos sensibiles comprimentis: vt patet in his qui congelantur in glatie vel in niue. Fit etiam ex totius cerebri opilatione. vt patet in apoplecticis et in litargicis hoc videmus stupor etiam dicitur membrorum rigor et extremitatum corporis constrictio quando pre frigore membra videntur contrahi et dormire. Alio autem modo dicitur stupor secundum damascenum. qui dicit. admirandus est stupor qui de re noua etc. stupor autez prout hic accipitur est quedam somniculositas que est quasi quedam dispositio sepe ad maximas infirmitates et maxime ad litargiam que est apostema in posteriori cellula capitis generatum. et dicitur a lethos quod est obliuio eo quod obliuionem inducit. fit autez frequenter ex fleumate in senibus. et in hyeme. per se autem nunquam prouenit: sed semper accidit ex precedenti aliqua egritudine. nam in quibusdam egritudinibus enutritum flegma actione febrilis caloris ebulliens rapitur ad cerebrum et in posteriori cellula recolligitur ratione conformitatis et generat apostema. cuius signa sunt febris continua/ vrina discolorata et spissa. oppressio oculorum: falsus somnus: eger vocatus vix respondet et si contingat respondere loquitur aliena: supinus iacet: et si super latus quo ad horam vertatur: proprio impetu iterum supinatur. in extremitatibus notabiliter infrigidatur. Horum remedium est vt eger in loco lucido statuatur. loquentium et disputantium assit garrulitas per pilos et barbam trahatur vehementius et etiam per capillos facies aqua frigida sepius perfundatur. pedes inferius confricentur. fumi fetidi inferius apponantur. vt cornu capre exustum. et huiusmodi. clisterium super omnia adunetur et apponatur: sternutatio prouocetur. caput abradatur: fricetur et apertiuis: vt de sinapi et de similibus fomentetur. Sternutatio in hac causa optimum signum est. si vero dormitatio perseuerauerit: et tremor cum motu brachij: et frendor dentium superuenerit: mortale est. Et est notandum: quod si de frenetico fiat litargicus pessimum est: si vero econtrario: bonum: si de litargico quis in frenesim moueatur. Hec omnia extrahuntur de plate. et constantio.

De vertigine.

Miscuit dominus in medio eius spiritum vertiginis. Isaye. xix. Vertigo secundum Constan. idem est quod sententia visus scz et spiritus sensibilis corruptela qua omnia subito videntur voluentia: et tenebrosa. Causa autem huius est nimia humorum abundantia cum ventositate mixta Nam humores mouentur in capite ventositate de corpore siue stomacho ascendente ad cerebrum. Si hec passio in solo sit cerebro sentit patiens grauitatem in capite: sonitum in auditu: corruptionem in odoratu et talis vertigo de facili non dimittit. Si vero est ex stomacho patiens sentit abbominationem in ore stomachi et dolorem. sed talis vertigo recipit interpolationem qr ascendente fumo tunc vertigo incipit. quando vero non ascendit: tunc dimittit. Horum remedium est medicina purgatiua et fleubotomia: si aliud non impediat. pedes infirmi in aqua sunt ponendi a vino abstineat cum dissoluat. et etiam ab inflatiuis cibis et a grossis. vomitus etiam leuis prouocetur: qr multum valet.

De vigilia.

Tigilia est insomnietas que est quedam cerebri passio quasi opposita litargie. Prouenit enim hec passio ex nimio motu cerebri et siccitate colere rubee siue nigre. ex intemperato calore et ex humoribus nimis salsis. Ex his omnibus nascantur vigilie inordinate/sequuntur anguste: mutatur calor: intenditur sollicitudines: cogitationes et alienationes mentis: irrationabiles suspitiones: corpus subtiliatur et desiccatur. virtus digestiua corrumpitur. tota hominis complexio immutatur. palpebre et facies intumescūt et pessime passiones in corpore concitātur. his cito ne pereant mendicandum est. horum facies et tympora cum sopiferis inungantur. lacte mulieb̄ri somni gratia perfundantur/corpora bonis cibis reficiantur. De vigiliis quere supra li. vi.

De epilentia

Ecidit in terram spumans ꝛc. Morbus caducus a constantino et aliis auctoribus epilentia nuncupatur. et hic morbus ab antiquis ira dei vocabatur. Est autem epilentia (vt dicit. cōstan.) humor humidus quo ventriculi cerebri non perfecte opilantur prohibens animam id est spiritum animalem ad declarandum actionez suam quousq; ab illo humore expilauerit cerebro viam suam. Dicitur autem hec infirmitas in passione veranozon. i. sacra passio quia sacram partez corporis occupat. s. caput. Dicitur etiā hercudis. qz hec passio fortis est vt hercules. Dicitur et morbus caducus ab effectu. qz opilatis neruis membra que sūt instrumēta virtutum a regimine spirituum depauperantur et destruuntur. et ideo homines in hac passione compelluntur cadere. Est autem epilentia apoplexie vicina. loc⁹ enī idem est vtriusq;. qz et materia vnde nascitur frigida est et viscosa. In hoc autē differunt. qz apoplexia omnium ventriculoruz cerebri est opilatiua: cum priuatione rōis et diminutione sensus et motus. epilentia vero non omnium sed principalium ventriculorum cerebri est impeditiua. Dicitur autem ab epi qđ est supra et lemsis qđ est lesio: qz superiorum precipue est lesiua. Dicitur et morbus puerilis: eo q; pueris sepe accidat. Patiens autem morbum istū subito cadit: obtorquetur os et facies et tremore ceruicis: et totius corporis cum constrictione dentium ꝛ stridore oris spumat et plures superfluitates emittit. Vocant autem medici epilentiam apoplexiam quā que est ex tribus causis (vt dicit constan.) qz vel ex humoribus flegmatis vel ex melā colicis nascentibus in proza cerebri. vel ex ventositate frigida et grossa cerebro vel alicuius membro dominante. sicut stomacho. Est enim aliquis humor et nascitur in illo membro fumus qui ascendit ad cerebrum cuius grossitudine vie animalis spūs opilantur et inde morbus caduc⁹ procreatur. Hec passio (vt dicit constan.) superuenit tempore determinato. vñ dicit galie. Epilētia (inquit) que crescente luna venit sui materiam signat esse humidam. omne enī humidum crescente luna habet incrementuz quevero venit deficiente luna frigidissima est: sed tamen parum humida est. Epilētie autem tres sunt species secundum triplicem locorum speciem vbi fiunt. s. epilentia que fit in capite ex materia existente tantum in cerebro. analentia vero fit et materia existente in stomacho non in concauitate: sed in viis eius et arteriis ipsius stomachi. per quorum mediocritatem materia ebulliens rapitur ad cerebrum. Cathalentia fit ex materia existente in extremitatibus: vt in manibus et pedibus que propriis quidem signis dignoscitur. nam cathaleci morbum suum presentiunt.

Sentiunt enim receptionem quandam quasi formicarum vel motum cuiusdam aure ex materia superius ascendente: et sepe pro constrictione extremitatum preseruantur a casu. et vt testatur galienus. Isti sepe febriunt: quia sine caloris ebullitione: materia vix ab inferioribus possz rapi ad superiora. Analetici autem ex repletione stomachi laborant et maxima indigestione: et ciborum eructatione et abhominatione. et hi etiam casum suum presētiunt. Epilentici autem non presentiunt sed continua capitis grauedine laborant.

Fiunt autem he passiones quandoq; ex sanguine: sed sepius ex flegmate. sepius etiam ex melancolia. et cause iste per propria signa cognoscuntur: maxime per corpozis habitudinem sanguineam et flegmaticam vel melancolicam: per faciem rubeam vel pallidam seu liuidam per etatem: per regionem/ et per dietam.

Si autem fuerit ex melancolia in defectu lune: ledit maxime et infestat. Si vero ex sanguine vel ex flegmate in plenilunio maxime se ostendit. He passiones sūt maxime adherentie: et eas curare difficile est. confert tamen eis et medicina et dieta oportet vt a nociuis cibis abstineant. etiam coitu et avi nimia ⁊ frequentia hominum quia in talibus locis solet eos citius accessio occupare. bonis cibariis et leuibus vtantur ⁊ temperate. plus de mane minus aut nihil de vespere comedant. vinum temperate bibant, secundum medicinam purgentur; secundum humoris peccantis exigentiam. Experimentuz. plate. contra epilentiā tres sanguinis guttas dicit esse per scarificationem a scapulis extrahendas et cum ouo corui in fine accessionis patienti offerendas. Dicit etiam oua corui multū conferre. Similiter dicit pioniam portatam ⁊ potatam multum conferre. Idem ꝯfirmat et galie. et constan. et diasco. Dicit eñ coagulum leporis bibitum iuuare epilenticum qꝛ prohibz ne humor dissoluatur: qui ascēdens opilat cerebrum. Dicit etiam ꝙ epar asininum assatum confert: si comedatur. caprinum vero si detur epilenticis: mouet epilentiam. Multa alia dicit constantinus experimenta: de quibus nihil ad presens.

De sternutatione

Iob. xli. sternutatio eius ⁊c. Sternutatio (vt dicit constan.) est violentia cerebri commotō: ad expellendas fumosas ipsius cerebri superfluitates. De diuersis autem causis nascitur. aliquando enim ipsa natura operatur: cuz fumos superfluos satagit a cerebro expellere qui vel causa sūt morbi: vel causa vitij. humanum enim cerebrum humidius est cerebris aliorum animalium. vnde ⁊ humores ibi adunantur: qui cooperante natura inde cum sternutationibus expelluntur. Aliquādo enim fit sternutatio potius vi morbi ꝙ nature. sicut in corica accidit et in pleriplemonia. Aliquando autem habet fieri sternutatio si cannales narium humanaꝝ curti sunt. vnde cito ad cerebrum: nociua ab extrinsecis veniunt. sicut puluis: aer frigidus: calor solis et huiusmodi: que cū ad cerebrum veniant expelluntur a cerebro vigore et motu suo et inde fit sternutatō: que si fiat in acutis febribus sine reumate: signuz est laudabile. signat enim naturam confortatam in expellendo quod sibi est nociuum si autem fiat cum reumate: malum signum est. signat enim materie exuberantiam. vnde sinthonica est sternutatio et augmentū reumatis signat. et ideo in pleuresi et ī cō similibus malum signum est et illaudabile Sternutatio igitur cerebrum commouet ⁊ exonerat: totuz corpus concutit et alleuiat in suo exitu. ex violenta commotione aeris in cannalibus narium strepitum facit. qui si plus debito post expulsionem supflui fumi permanserit: ledit. qꝛ nimis dissoluit. et aliquando graues passiones excitat: et inducit. Restringatur igitur per medicinas sicut per fumigationes constrigentes/spūs reparantes: et superfluitates consumentes sicut est camamilla: mentrastrum: rosa: preos. et vigella et huiusmodi.

De tremore.

Posuit dominus signum caim .i. tremorez capitis (secunduz glo. strabi (Omnis (inquit strabus) q̄ inuenerit me per tremorem capitis ⁊ cogitationem furiose mentis: cognoscet me reuz mortis esse. Tremor autem capitis qui et cercitatio a constan. dicitur; prouenit ex defectu et debilitate virtutis regitiue ī neruis spondilium ipsius colli et in lacertis membrorum. In hoc autem morbo duo sūt motus: qui sibi sunt oppositi. alter enim mouetur sursum: et alter deorsum. superiorē vero natura operatur: inferiorem autez morbus. morbus autem initiatur membrum deprimere inferius: sed natura que ipsum a suo regimine nondum destituit: nititur ipsum regere et disponere in propria dispositione: et ita sursum eleuare. et ideo ex tali motuum contrarietate surgit tremor. Causa autem inceptionis tremoris: est defectꝰ virtutis commouentis lacertos (vt d. constan.) que virtus quādoqꝫ deficit causa male complexionis vel accidentibus anime. sicut extimo propter spiritus ꝯfluentes ad cor. vnde membra ponderositate sua tendunt inferius. vnde qꝛ natura non bz sufficientes spūs ad membri regimen confluentes non ex toto potest membrum in sua cōsistentia detinere. et ideo sequitur statī tremor. talis autem tremor quedam dispositio est ad frenesim: maxime si acciderit dormitio frequens cum tremore: cuius causa est frigiditas substantiā neruoꝝ coagulās et constipans: ne virtus sensibilis eam penetrare possit. omniuz autem paralisis cū tremore leuior est ad curandum ꝙ illa que est sine tremore. quia in prima non est oīo membrum destitutum a natura. sicut ē de-

stitutū penitꝰ in secūda: Talis itaq; tremor vna cū dormitōe calefactis/et ꝯfortatiuis ⁊ dissolutiuis: ⁊ ꝯsumptiuis curabitur medicinis. sicut est theodoricon: yeralogoduz et similia. valent et balneationes. fricatōes et cum calidis et aperitiuis herbis subfumigationes vt pori clausi aperiantur: vt hūores superflui consumantur: vt spūs excitētur: vt nerui confortentur.

De spasmo.

Spasmus est neruorum violenta contractio motum voluntarium auferens vel retardans. talis contractio prouenit aliquando ex nimia repletōne. quādoq; ex inanitione. quādoq; ex nimia infrigidatione. sicut est videre in manibus et labijs infrigidatoꝝ: q̄ vix verba formant. vix etiam digitos complicant aut recuruant. Contractio vero ex tali extrinseca infrigidatione soluitur in calore et alia nō indiget medicina. caueat tamen patiēs ne nimis subito forti calori se exponat: qꝛ ex subita repercussione frigiditatis ad neruorum extremitates dolorem non modicum patietur. Contractionem vero causatam ex inanitione hec. s. signa declarant, precedit enim aliquando fluxus immoderatus sanguinis: vel ventris: vel matricis. aliquando labor vel abstinentia supra vires lalaborantis vel abstinentis. aliquando ĩmoderatus calor in corpore hominis pacutas febres patientis. aliquando profūditas et dolor vulneris acumen et fortitudo assumpti medicaminis. In his omnibus accidit spasmus ex nimia nature desiccatione et substantialis humiditatis consumptione. vnde corrugatur neruus et contrahitur. sicut pergamenum positum in igne et ideo via spirituum per neruos intercipitur: et virtus vite regitiua impeditur. Omnis talis spasmus si diu durauerit mortalis est. vnde dicitur in amphoris. Spasmus ex celentico vel ex colerico mortalis est. Isti tamen spasmo in principio confert calidum lac mulieris: si super musculos fautiū sup spinam et collum et radices neruorum perfundatur vndiq;. ad idem valet aqua cum oleo si fuerit cum lana succida super locū neruorum fomentata. Tertium vero genꝰ spasmi est. s. ex repletione: qui solet accidere pinguibus et carnosis: et ingurgitatis: qui ex effusione neruorum et dilatatione facilius soluitur. qꝛ cum vnguentis: calidis balneis: sternutationibus et gargarismis curatur. vt docet constan. huic contractioni si febris superuenerit: summum remedium erit. vnde dicitur ĩ ampho. Spasmo ⁊ thecano febris superueniens: soluit egritudinem. Istius autem spasmi triplex est species. s. epitestanus scz quando nerui posteriores spasmantur. et eprocostenus scz quādo anteriores nerui contrahuntur ⁊ cethanus: quando. s. anteriores et posteriores cōtractionem patiuntur: In his tribus non est perfecta cura quando accidunt ex inanitione. vt dictum est.

De paralisi.

Paralisis est lesio partis humani corporis cum diminutiōe vel priuatione motus vel sensus vl̄ vtriusq;. Fit enim quandoq; ex frigiditate constringente. quandoq; ex humore opilante aliquando ex calore consumente et neruos sensibiles corrugante. aliquando ex vulnere neruos incidente vel diuidente. Ex istis enim causis et alijs denegatur transitꝰ spiritus animalis ad instrumenta sensus atq; motus. vnde si nerui sensibiles ⁊ motiui ex toto sunt opilati vel incisi efficitur mēbrū pariter immobile et insensibile. si vero plena non fuerit opilatio vel transitus spirituum denegatio fit ibi ex materia deprimēte et virtute regitiua erigente tremor. sicut dictum est. Habet fieri specialiter paralisis et superfluitate ciborum et maxime potuū ex quibus fit nimia humorum generatio ⁊ dissolutio. et inde neruorum cōsequitur necessario opilatio. Fit etiam ex frigiditate neruos constringente. quandoq; est cinthonia alterius morbi. s. quando minor apoplexia in paralisi terminatur. Est autez paralisis alia vniuersalis: alia particularis. Vniuersalis est que recte mediam partem occupat hominis infirmitatis. Particularis est que occupat partem vnam. vt manū vel pedem vel lingnam. Item materia ipsius opilationis inducentis paralisim. quādoq; est in origine neruorum. quandoq; in ipso membro paralitico: si in origine neruorum sit causa stupor et insensibilitas est circa loca vicina. vt in facie vel in principio dorsi. si vero in ipso mēbro paralitico: tūc ipsum patitur tantum et non superiora. vt dicit galie. qui dicit se amouisse emplastrū quem sophista posuerat super malum ⁊ posuisse super collum. Ex quo patet q̄ secundum varietatem locorum morbi debet variari modus medicine. Paralisis ex incisione nerui penitus incurabilis est. Similiter paralisis vniuersalis in oībus membris

et maxime in senibus vix curatur. circa iuuenes tamen citius et efficatius operatur medicina. Primo ergo in paralisi mollificatiuis et relaxatiuis tam interius q̄ exterius exhibitis insistendum est. deinde desiccatiuis et constrictiuis. Si vero primo desiccatiua vehemēter apponerentur liquidioribus partibus consumptis: reliquū magis inspissaretur. et sic compacti⁹ effectui ad dissolutionem et consumptionem inobediētius redderetur. et ideo predicto modo caute est procedendum. Lōgruit igitur medicinis interius purgatiuis conuenientibus etiam vnguentis exteri⁹ mēbra molliscentur: saluia et castorio in decoctione vini vtantur. Alias vero medicinas que re in plate. et in viatico constant.

De dolore oculorum.

Dolet dolor accidere oculis aliqñ ab exterioribus sicut ex vulnere continuitatem oculorum dissoluente: a puluere teneram substantiam oculi perturbante/a fumo oculos obfuscante/ vento frigido spiritum visibilem repercutiente/ab aere calido dissoluente a nimia solis vel alterius lucidi corporis claritate spiritum disgregante. a nimia tenebrositate spiritum visibilez conculcante. ab inordinata dieta et ebrietate continua visum ebetante. a venerea voluptate consueta spiritum et humorem cristallinum corrūpente et dissoluente. aliquando ab interioribus vt ab humoribus calidis vel frigidis: siccis vel humidis. primus autem dolor et precipuus causatur ab interioribus calidū apostema nascens super albuginem oculorum ex humoribus confluentibus ad pupillam et apostemata facientib⁹. et hoc accidit ex debilitate oculi recipientis: et ex abundantia seu acumine humoris confluētis: et ex cerebro descēdentis. In tali itaq̄ apostemate oculus intumescit et lachrymatur. rubescit dolorem et pūcturam: feruorem et arsuram sentit. potissime quādo colera est in causa. tunc enī videtur q̄ acubus perforetur. Si vero humor frigid⁹ sit in causa vel ventositas: oculus distēditur grauatur: de nocte inuiscatur. humores nimis effluunt. et illi sunt visiosi. maxime affligitur in horis fleumatis. Si vero sāguis sit causa: sentitur pruritus multitudo lachrymarum: et calor in exitu earum leuis pūctio: maior tumor z dolor in fronte maior: et maxime in hora sanguinis. hec infirmitas si causatur ab exterioribus patiens quescat. capite alto dormiat. propter fluxum lachrymarum luminis splendorem fugiat ad vitandum disgregationem et dissolutionem. maiorem vocem non emittat: ne ex conatu vocis in cerebro dissolutio fortī fiat. cibus detur frigidus et leuis digestibilis ne reumatis fluxus augeatur. aqua clara et calida potetur. q̄ de natura sui fumos consumit: neruos confortat: arsuras et puncturas mitigat: balneis aque dulcis temperatis vtatur. his obseruatis nō oportet aliter medicinari siue medicari. Si vero sit dolor ab interioribus humorib⁹ patientur humores peccantes vel per subtractionem sanguinis vel per congruam medicine purgationem. collyria mitigatiua z sanatiua interi⁹ ponatur. sicut aqua rosacea cum lacte femineo vt dicit constantinus. lachryme cum restrictoriis compescantur. apponantur ergo in principio leniter repercussiua et mitigatiua in statu et in augmento mediocriter dissolutiua in fine assumpta z semper cum istis confortatiua. Circa apostema vero oculi nunquā sunt maturitiua apponenda ne substantia oculi que est tenera destruatur si ad saniem protrahatur. Preterea si materia est multum calida et dolor fortis non sunt apponēda fortia repercussiua. q̄ materia subito posset repercuti ad neruum obticum: et opilando eum posset perpetuam inducere cecitatem.

Lippitudo est oculorum viscosa et glutinosa superfluitas oculorum palpebris adherens: ex flegmaticis et melancolicis būoribus in angulis oculorum incipiens/palpebras ingrossans: et inuertens. hec oculorum cilia corrumpit: et ipsas palpebras quasi carues crudas facit. In lippis quippe oculis pupille sane sunt. sicut dicit glo. super xxi. leuitici. sed humore defluēte palpebre grossescunt. cuius cerebrum infusione z pupille aries vitiantur. et illos signat quorū ingenium ad cognitionem veritatis emicatur: sed operatio carnalis vite obscurat.

De passione oculorum.

Hec est passio oculorum quā nos maculam dicimus que albugo vel pannus dicitur a constan. z habet generari sic. primo fit fluxus reumatis ad oculos: ex quo fit oblalmia dolor scz z apostema. ex qua male discussa reānet quedam leuis macula siue infectio que longo

processu temporis excrescit in telam et in spissatur et occupat maiorem locum scilz totam pupillam. tela vero excrescit in pannum per maiorem inspissationem et maiorem loci occupationem. quia totum nigrū oculi occupat. ad vltimum fit vnguis magl spissus et durus: quodlibet istorum incurabile est si fuerit inueteratum. tamen secundum loci collocationem debet diuidi. Si vero collocatur circa cristallinum humorē in profundum per dimidium annum fit incurabilis. in principio autem vix curatur. Si vero colligatur sub coniunctiua vel etiam supra per decem annos: potest curari. quando igitur macula est recens et modica succus papaueris ruffi sufficit ad medicandum. vt dicit constan. papauer enī rufum vel rubeum: calidum est in primo gradu. et siccum in secundo. et ideo bz virtutem extenuandi: consumendi et desiccandi dicunt etiam philosophi vt dicit Constan. q sanguis ex summitate dextre ale colūbe vel irūdinis vel vpupe extractus et sup maculam recentem positus: calidus maculam in principio potenter rumpit. sanguis enīz istarum auium est valde ignituus et dissolutiuus ex natura auium ex quibus pcedit

De infectiōe oculi p sanguinē

HAEc enim accidit oculis deformitas et passio. s. sanguinis infectō quā constan. crustulaz sanguinis nominat quando. s. sanguis aliquo casu ad oculos defluens in crustulam desiccatur. conuenit etiam ab arteriis et venis desudare ad oculum et venulas aliquas rumpi vl crepare in tunica coniunctiua et ex circunfluente sanguine talem deformitatem i oculo generari. hunc sanguinem sic coagulatum dissoluit sanguis turturis vel colūbe. vt dicit constan. Idem facit lac mulieris cum thure. Idem facit recens caseus sine sale melli commixtus si superponatur. multa alia experimenta dicit constan.

De lachrymis inuoluntarijs.

HEc Luxus lachrymarum inuoluntarius accidit oculis quandoq; ab exterioribus. sicut ex percussione ex calidi aeris dissolutione. vel ex frigidi coartatione: ex fumi mordicatione: et puluerum perturbatione: ex ceparum et aliorum acuminum odoratione. quandoq; ab interioribus. vt ex calidis humoribus vel frigidis: vel ex superbabundantia humorum q incontinentiam effluentium. ex debilitate contentiue virtutis cerebri et fortitudine expulsiue. Si autem humores calidi fuerit in causa oculi rubent: lachrime distillantes calefaciunt faciem et vrunt. calida obsunt frigida prosunt. Si vero sunt humores frigidi oculi sunt subalbidi: vel liuidi. lachrime etiam frigide faciem non mordificant. frigida obsunt: calida prosunt. Ad lachrymationem factam ex percussione et causis alijs exterioribus precipua cura est cera pura cum puluere cimini calefacta z frequenter cathaplasmata. dolorem enim simul removet ac lachrymam et liuorem. si sit cum vulnere cum cirurgia curetur. ad alias causas exteriores sufficit fomentum cū aqua tepida ita q tepor ad frigiditatem plus accedat. Si fiat autem ex fluxu et superhabūdantia humorum purgentur detur dyacubanum: cum vino decoctionis thuris. hoc precipuum est in hac causa: fiant restrictoria circa tympora et circa frontem. Hec omnia valent contra fluxum ex causa calida et frigida.

De defectu visus.

DEfectus visus accidit oculis multiplici de causa. aliquando ex mala complexione. aliquando ex fumi ascendentis a stomacho corruptione aliquando ex nerui obtici opilatōne. ex cathe ractis: ex panno ex macula: et hmōi. aliqñ ex diete inordinatione: ex egritudine longa ex ieunio et coitu nimio. et ex multis alijs causis sicut ex senectute z hmōi. Distinguē de igitur sunt cause per propria signa. Nā si defectus accidat ex fumositate stomachi defectus visus non est continuus: sed interpolatus. secundum enim ciborum assūptorum varietatez minuitur vel augetur. si autem est ex vitio cerebri continuus est defectus ante prandium et post si ex opilatōe nerui ipsius oculi substantia pura est z lucida atq; clara. alia signa per se patent. Ad istum ergo defectum tollendum si est ex vitio humoris stomachi mūdificetur: immo totum corpus precipue caput. deinde apponantur remedia localia: que i viatico et alijs auctoribus inueniuntur.

De cecitate.

CEcitas est priuatio visus. priuat autez homo visu aliquando propter organorum defectum z pupillarum improportionem ad spiritum visibilem. Ad hoc enim q fiat visio exigitur debita proportio organi spiritum re-

elpientiſ ad ipſum ſpiritum. vt ſupra dictū
eſt de viſu li. iij. Aliquādo propter neruo
rum interiorum opilationem. Si eñ fuerit
nerꝰ qui dicitur obticꝰ: qui eſt viſibilis
ſpūs vehiculum in ſuo principio vel medio
vel alicuius carnoſitatis ſuperexcreſcentia
vel alicuius piſcoſi humoris abūdantia to
taliter opilatus: virtutis viſiue transitꝰ nō
puenit ad pupillam. et ſic cecitas genera
tur in oculo. Aliquando fit propter būoꝝ
et ſpirituum conſumptionem. vt eſt videñ
in ſenibus: quoꝝ oculi primo caligāt ꝛ de
fectum viſus patiuntur. tandem deficiēte
virtute videndi: potentia penitus deſtruit
Aliquando fit ex cauſa exteriori. ſicut per
oculorum vulnerationem per nimiam etiā
et continuā lachrimarum effuſionem. per
ſubſtancie oculi diſſolucionem. per tunica
rum oculi inſpiſſationem et indurationem
et humoꝝ in oculo compactionem. tunc
enim non eſt pupilla ſpūi viſibili peruia. ꝛ
ideo talis compactio eſt cecitatis in oculo
indpctiua. per ſubſtāçialis humoris ſubitā
deſiccationez. vt in pupilla accidit i quibuſ
dam potōnatis et minutis qui ex nimia ſā
guinis ſubtractōne quādoꝝ incurrūt picu
lum cecitatis. Aliquando propter ſubitaz
cū deſiccatione ſubſtancialis humiditatis
ſpūs viſibilis diſgregationem vt patet in
vrſo qui ad aſpectum peluis ardētis quaſi
ſubito excecatur. cuius excecationis cā eſt
aſpectus peluiſ ardentis et lucentis: cuius
ignea virtus tunicam oculi cū criſtallino
humore et deſtruit et conſumit: et eiuſdem
luciditas que ſpūs eſt impropoꝛcionabilis
ipm diſgregat et diſpergit. et ſic neceſſario
cecitatis perpetue vitiuz introducit. Inter
omnes itaq; ſenſibiles paſſiones miſerabi
lioꝛ eſt ipſa cecitas (vt dicit ꝓſan. Nā ſic
omni vinculo cecitaſ ceco carcer eſt. decipi
tur in apprehendendo imaginatiua quia
de albo imaginatur ꝙ ſit nigrum ꝛ ecōuer
ſo. impedit in iudicando vi in deliberatiua
iudicat enī penes ſe et deliberat ire ad ori
entem: et deceptus in ſuo iudicio vadit ad
occidentem: peruertit et affectum. qz obla
to ſibi ad eligēduz denario argenteo cū cu
preo affectat eligere argēteū: et eligit ipm
cupreum. Tanto ſiquidem eſt ceci miſera
vt non ſolum puero vel ſeruo ſe ſubiſciat
pro regimine et ducatu: verum et ſepiꝰ ip
ſi cani. et ſepe ad tantam deducitur neceſ
ſitatem: vt ad tranſeūdum pontis vel vadi
piculum plus cogitur credere cani ꝙ ſibip
ſi. Item ſepe in periculis vbi omnes dubi
tant: quia non videt periculum ſecurus eſt
cecus. et ecōuerſo ſepiſſime vbi nullum pe
riculū imminet: maxime ceꝰ timet. ſepe in
plano ceſpitat pedibus et offēdit. ſepe vbi
pes eſſet eleuādus: deprimit pedem et ecō
uerſo vbi eſſet terre figēdus: ipſum eleuat
ꝛ ſuſpendit vndiq; palpando: contractādo
manus dirigit. vndique de itinere dubius
manu et baculo viā querit et raro aliquid
ſecurus agit: ſemper fere dubius ꝛ timēs
erit. Item cecus quando nudus iacet vel
ſedet tectum ſe reputat. ſepe etiam quādo
videtur ab omnibus ſe latere putat.
Item faciem aliquando et oculos ad ſolē
vel celum cecus eleuat: ſed ipſius oculos
celeſtis clarıtas non immutat. ipſius ce
ci oculis ſol preſentem exhibet ſuum radiū
ſed tamen preſentis ſolis virtutem non ꝙ
cipit ſecundum effectum (vt dicit grego.)
Item cecus aliquando puerum ſuū ducto
rem verberat: et percutit: et offendit. ꝛz ea
dem verbera cito per pueruz luit. Nā puer
verberum non immemor: in pōtis medio
ſiue in quocūq; alio periculo ipſum ſolum
deſerit. et ipſum fugiens ſibi viam euaden
di periculum non oſtendit. et ideo eſt mi
ſer cecus. quia in domo nihil agere audet
aliter audet. in itinere deſertis ſocio multū
timet. In hoc tamen peioꝛ eſt conditō ba
bentium oculos ꝙ cecoꝝ. qz ſpſi oculi hoſ
ſtes ſunt et predones animi būani quorū
concupiſcentias dum ſequimur: ſeuiſſimis
hoſtibuſ ſubiacemuz. ſicut dicit expoſitor ſu
per illud treno. Oculus meus deprædat
eſt animam meam. Melius autem eſt hoi
oculis erutis cecum fieri: ꝙ habere oculos
et eoꝝ blandicijs decipi et abduci. vt di
cit grego. ſuper illud. Melius eſt tibi luſcū
ad vitam ingredi: ꝙ duos oculos haben
tem in iehennam ignis mitti. vt dicitur
Math. vi.

De ſurditate.

Surditas eſt priuatio ſiue impe
dimentum auditus: qui ſecūduz
conſtan. manna mentis eſt. Cō
tingit autem aliquando auditum totaliter
auferri. et tunc proprie dicitur ſurditas.
Et habet fieri ex humoribus oplantibus
neruos audibiles et buccas aurium replen
tibus intantum ꝙ in eis nulla poteſt fieri
alliſio. quandoq; non aufertur ex toto: ſed
ſecundum diminutionem humoris. et tūc
dicitur grauitas auditus. quandoq; eſt ibi
ſonitus et tinnitus: ita ꝙ putat patiens ꝙ

sit iuxta molendinum siue iuxta organa. ⁊ hoc habet fieri ex grossa ventositate interclusa. et hoc habet fieri aliquãdo sine interpolatione. et tunc est ex causa priuata. quãdoq; cum interpolatione: et tunc est ex causa remota. quãdoq; enim nihil exterius auditur propter opilationem. sed auditus ab interioribus immutatur: ita ꝙ patiens credit se audiri ab exterioribus hoc qđ sentit ab interioribus et secundum hoc fallitur auditus. Multis aliis modis auditus hominis impeditur. Accidit etiaz auri dolor aliquando siue apostema. et hoc ex calore dissoluente vel ex frigiditate constrigente si sit ex calore: dolor est acutus. locus rubet calida obsunt/frigida prosunt. si sit ex frigiditate: dolor est ponderosus et grauatiuus locus pallet: calida obsunt/frigida prosunt Aliquando est ex apostemate calido. tunc ad predicta signa est vehemens febris: sep enim apostema auriuz febris cõcomitatur sed remissior et cũ minori dolore in causa frigida ꝙm in calida. Aliquãdo relinquit in aure vulnus ex apostemate precedẽte. qđ cognoscitur ex dolore titillatione et sanie effluente. aliquando fiunt vermes in auribus ex humoribus calidis inuiscatis ꝙ intercep tiones spũs viuificatiui. Signa aũt vermium sũt pruritꝰ et titillatio. et aliquãdo videri possunt si auris soli exponatur aliquãdo fit dolor a causa extrinseca: sicut ex aquarel lapilli subintratiõne. aliqui ex cõcussione cuius signum est exitus sanguinis aliquando tamen erit sanguis ex supabundantia in continẽtia eiusdem. vnde cõstã. Si subito sanguis et sine dolore ab auribꝰ exeat sine manifesta causa signuz ẽ aliquid esse in capite quod natura expellere. laborat. oportet ergo ꝙ aures a principio mundificentur. Alias autẽ auriũ passiones qđ supra. li. iii. de auditu et. v. de aure. ibi enĩ sunt multa inserta. Dolor igitur auriũ si est ex calore et sine apostemate: frigidis et alteratiuis insistendum est. vngi enim debet locus doloris oleo rosaceo vel violaceo et cõsimilibus. talia enim olea tepida auribus instillentur. non enim actu frigida auribus debent instillari. Si vero sit ex frigiditate siue apostemate cum calidis alteratiuis ad curaz procedendum est. sicut oleo laurino: rutaceo: et hmõi. Si vero fuerit cum calido apostemate frigidis maturatis primo insistendum est. deinde mundificatiuis. et in contraria causa adhiberi debet medicina contraria. Rupto igitur apostemate qđ cognoscitur ex fluxu sanies primo mundificandum est vulnus: deinde consolidãdum. Mundificandum autem cum vino ⁊ cum melle simul mixtis et immissis: consolidatur cum puluere thuris et masticis et hmõi. Si vermes ibi fuerint succi amari sicut persici: absinthij: pozri infundantur. similiter oleum amarum ex amigdalis amaris auri patienti instillet̃ur. talibus effi vermes occidũtur et putrefacti cũ sanie educuntur. si enim lapillus intrauerit: caute caute extrahatur. quod si fieri non potest auribus calidum inũgatur et sternutatõ ꝙ uocetur: vl cum ventosa suggatur et extrahatur. Ad surditatem remouendam vl saltem releuandam valent multa que dicunt. sed inter omnia solet balsamum instillatum auribus preualere. Surditas tamen si fuerit a natiuitate incurabilis est similiꝰ que per triennium durauerat vix curatur. tinnitus qui ex ventositate causatur cuz extenuatuis ventositatis curetur. sicut cum aneto: calamento: colato: origano: et ꝓsimilibus: quorum subfumigatione tinnitus solutur. Et hec de passionibus aurium et earum remediis picta sufficiant.

De fetore narium.

Polipus est superflua caro ex naribus excrescens ex superfluis humoribus generata. hanc passionẽ fetor horribilis semper concomitatur: ⁊ tñ fetor a poliposo non sentitur. propter opilationem enim nerui odorabilis talis interodoris et fetoris differentias non discernit. Habet autem fieri tam fetor nariuz ꝙm polipus in hunc modum. humores grossi et viscosi fluunt ad caruncũlas narium et ibidem diuturnitate temporis et actõe caloris condensantur et quasi in substantiaz carneam conuertuntur, que corrupta cum sit inde fumositas resoluta et aeri immixta inspirando et respirando fetorem facit. infirmitas talis polipus dicitur. quãdoz etiã ad nares descendit humiditas: ⁊ eam cõbibit spongiosa narũ porositas: et ibi putrescentes corruptionẽ generãt et fetorẽ. qñq; enim calidi humores acumine suo pustulas in naribus generant: que locũ vlcerãt et excoriant. vnde tam ex corruptõne carnis ⁊ humoris ꝙm ex coarctatione inspirationuz cum nõ possit cerebrum depurari fetor necessario generatur. Primũ igitur remediũ contra hanc passionẽ est vt caput fortiꝰ et conuenienꝰ medicina purgetur: ⁊ post flu-

ctus intercipiatur. deinde patiens aquã ca
lidam naribus attrahat atq; suggat: vt hu
mores inuiscati dissoluantur et educãtur.
Ad nares purgandas valent pillule dyaca
thoree: cum succo ruthe et vino tepido re
solute si naribus sunt iniecte. Ad restrigẽ
dum fluxum mirabiliter valent grana thu
ris albi si sepius assumantur. Si vero fue
rit polipus confirmatus precedentib⁹ pur
gationibus et deopilantibus puluerib⁹ et
medicinis corrosiuis amoueatur. vl̃ p incisi
onem: sicut in cyrurgia plenius edocetur.

De passione narium.

Patiuntur etiã nares sepi⁹ fluxũ
sanguinis. et hoc fit in masculis
tribus de causis tantum. fit enim
fluxus a cerebro: et tunc fit cum sternutati
one et cum dolore frontis ⁊ punctione. vl̃
ab epate. et tunc dolor sentitur in dextro la
tere et fluit per dextram narem. vel a splẽ
ne: et tunc a finistro latere erit dolor ⁊ flu
it per partem finistram. Preter hec in mu
lieribus etiam fit a matrice: tunc dolor est
circa vmbilicum. hic fluxus q̃q; est vtilis.
q̃q; enim in febribus etiam acutis et i fre
nesi in die cretico solet fieri motu nature.
et tunc solet bonus esse. nam bonus est q̃
ante diem creticum fit ex nimia sanguinis
interioris ebulitione et feruore. vnde acu
mine suo venas aperit: et fluxum facit. his
et multis aliis de causis fluit sanguis. Si
ue autem fuerit fluxus creticus siue sinthe
maticus non in principio restringatur flu
xus ne crisis impediatur. vel ne sanguis ad
alias partes fluat et sinthoma pei⁹ faciat
vt suffocationem et hmõi. Si autẽ nimis
augeretur fluxus si patiens esset fortis: essẽ
in parte patienti minuendus. extremitatẽ
sunt ligande et fortius constringende. me
dicine restrictiue sunt tympanitibus et fron
ti adhibende. aqua cum aceto in facie pfun
denda. Si ab epate fiat fluxus: ponatur pẽ
tosa super epatis regionem: si a splene sup
splenẽ: si a matrice: super matricem vel mã
millas.

De fetore oris.

Fetor oris q̃q; causatur ex denti
um et gingiuarum corruptione.
q̃q; ex oris et palati ulceratione ⁊ putre
dine. q̃q; ex thoracis mala habitudine et
membrorum spũalium vitiosa dispositiõe
q̃q; ex putrefactione humorum stomachi
q̃q; ex vniuersali corporis infectione. vt i
leprosis: quorum anhelitus est fetidus et
infectiuus. q̃q; ex fetidorum comestione:
vt patet in illis qui continue comedũt alli
um/cepas atq; porrum. Quando autẽ fit
ex corruptione membrorum spũaliũ ⁊ vni
uersali corruptione humorum infectorum
palliari quidem potest: sed non curari talis
autem fetor est continuus interpolationẽ
non accipiens. ille autem qui est ex vitio sto
machi interpolatur q⁹ ante prandiũ ẽ ma
lor: post prandium paruus vel null⁹. ⁊ hic
bene curatur cum extersiuis aromaticis et
confortatiuis. Primo igitur materia que
est in stomacho: que fetoris causa est di
geratur/diudatur: expellatur. post comesti
onem vero sepe vomitus prouocetur vt vil
li stomachi mundificentur/a putridis ciba
riis et putrefactioni dispositis caueatur.
vir vino aromatico et aromaticis ad con
fortationem vtatur. Si causatur ab aliis
vt a gingiuis et dentibus putridis dentes
extrahantur: qui sunt in causa vel sanẽtur
gingiue fricentur et mundificentur cũ de
coctione rosarum in vino vel aceto tepido
abluantur. cum puluere thuris et masticis
et melle gingiue et radices dentium fricẽ
tur et mundificentur.

De dolore dentium.

Dolor dentium q̃q; fit vicio sto
machi q̃q; vino cerebri. Ex vitõ
cerebri q̃ humores frigidi et ca
lidi reumatizantes neruos dentium infici
unt et dolorem inferunt. Vitio autem sto
machi fit ex humoribus calidis in ipso ex
istentibus a quibus fumositas resoluta su
perioza petens neruos dentium et radices
mordendo vel aggrauando dolorem ifert
dentibus et fetorem. Si ex acutis et cali
dis humoribus dolor est acutus et pungi
tiuus cum rubore faciei cum asperitate et
siccitate gutturis cum siti et amaritudine
oris. Si ex frigidis dolor est minor cũ gra
uamine capitis cũ subtumiditate faciei et
pallore: cum acetosa eructatione et oris in
sipiditate. Dolor autem veniens ex cere
bro diu durat sine aliqua interpolatione.
quia aliquando decem horis vel plus.
Qui vero procedit ex stomacho: quatuor
vel tribus affligit horis et post quiescit.
Cause ergo doloris dentium (vt di. pstã.)
sunt putredines et fetores: rupture et per
forationes motiones: et casus/et limosita
tes. pforantur enim dentes et q̃q; rumpũ
tur: aliq̃n in colorem citrinum: viridẽ vel
nigrũ mutantur: que omnia ex hũiditate
putrida nascuntur: que a stomacho ad li

gamenta dentiuz defluit et ascendit. Eadẽ etiam causa est relaxationis et motus dentium atq; casus. Naz acuti humores in radicibus dentium dentes perforant: consumunt sepius et relaxant. vnde sũt cã quaꝛ cadunt cuz radices deficiunt aut putrescũt Vermes in dentibus maxillarum fiunt ex humoribus et eorum concauitatib⁹ putrefactis. et cognoscitur ex pruritu et titillatõne et continua terebratione/et dentis ꝑforatione/et fetoris emissione. et multis aliis modis quere supra li. v. in tractatu de dentibus. Iste dentium dolorose passiones si sunt ex vitio humorum in cerebro vel in stomacho debita purgatione purgentur. sepius dentes debitis dentiferis mundentur De quibus omnibus sufficienter tractat constan. Vermes dentium mirra et opio ĩterficiuntur. dentes relaxati thure et mastice confirmantur. Et hoc idem facit gargarismus de allis et malogranati cortice ⁊ balaustie cum aceto preparatis.

De lingua.

Lingua etiam multipliciter patit aliqñ enim paliticatur: et tũc perdit voluntarium motum et sermonis vsum. vt dicit constan. cuius causa est defectus motiue virtutis que excitatur per spiritum venientem a cerebro. vel accidit ex neruo animalis virtutꝭ vehiculo humore vel apostemate opilato. vel accidit ex proprio substantie lingue vitio. s. ex mala complexione lingue ex distemperãtia infrigidante. vel calore et siccitate vel hũore aliqñ etiam lingua apostematur et tunc intumescit ⁊ sermo impeditur. aliquando ex hũore liquido relaxatur et remollitur neruus lingue et nimis mollis efficitur: et tũc debitus sermo ꝑ nimis remollitam linguã non formatur. aliquando ex hũore nimis calido et sicco contrahitur et corrugatur: et tunc totaliter sermo impeditur. aliquando grauibus vlceribus et pustulis leditur ⁊ tunc tam in gustando q̃ in loquẽdo impeditur. Si ergo lingue substantia sit sana nullas habens maculas loquela tamen sit ablata: a cerebro surgit vitium vel a neruo opilato. aliquando perditur loquela ex ꝑdita mente. vt in frenesi vbi homo nõ vtitur imaginatione: memoria et ratione. et ideo non mirum si perit loquela que est instrumentum rationis. q̃re supra li. v. de lingua sana et infirma.

De raucedine:

Raucedo multis habz fieri ꝺ causis. q̃z ex siccitate vel humiditate et ex spirituum et virtutum defectibilitate. Ex siccitate dicitur. aut enim siccitas inequalitatem facit: aut constringit meatus dum enim ex siccitate exasperatur arteria: ex asperitate sequitur inequalitas: et ex inequalitate raucedo et vocis impedimẽtuz Item ex siccitate fistulas et pulmonem coartante sequitur vtrumq; predictorum. Ex humiditate similiter duobus modis. aut ex humiditate contenta in vasis et maxiẽ in sanguine. aut ex flegmate a superioribus distillante. Sanguis enim superhabũdãs venas distendit. vnde et meatus coartant: et consequitur vocis impedimentum. similiter flegma distillans in tracheam arteriã et fistulas pulmonis predicta operatur. Ex defectu etiam spũs et virtutis impeditur vox. qꝺ patet. q̃z eius fortitudo ex spũ perficitur et virtute. Si ergo ex siccitate cognoscitur ex sicca tussi que est offendiculum spiritus in trachea arteria vel per compassionem qñ est sirhonia morbi. vel per compassionem qñ fit ex siccitate exasperante vel ex frigiditate fistulas pulmonis coartante et sp̃m offendente. vnde ganeratur tussis, vl ex hũiditate a cerebro distillante. Istꝭ em̃ modis habet fieri tussis que impedit ipsã vocem. Vel cognoscitur raucedo ex punctura in spiritualibus quasi ex spinis facta ex gracillitate colli: ex totius corporis macillentia. Sanguinem vero in causa esse cognoscimus ex tussi aliquantulum humectata: rubore faciei: venaruz eminentia: dulcedine oris flegma esse in causa cognoscim⁹ Ex tussi aliquantulum humectata: ex oris insipiditate et saliuarum abundantia defectum spũum esse cognoscimus in causa. Ex debilitate et ex tenuitate totius corporis ex febre precedẽte: vel ex nimio ieiunio et fluxu et omnibus que corpus extenuant Si ergo hec raucedo fit ex causa sicca ⁊ calida: abstineat a salsis calidis et siccis: frixis et assis vtatur temperate frigidis et etiam humidis: et mediocriter calidis. Si ex sanguine est passio fiat minutio. si ex flegmate: dentur purgationes et opilate que in frigida causa sunt necesse. Si vero ex defectu spũum subueniendum est resumptiuis et confortatiuis. Eadem autem est cura raucedinis ⁊ tussis. vide ĩ plate. ⁊ ꝯstã.

De squinantia.

Squinantia est gutturis suffocatio. et prouenit ex apostemate in gutture. cuius tres sunt species. In prima tota materia colligitur interi⁹

in quodam folliculo inter tracheam arte-
riam et ysophagum et cognoscitur ex vehe
menti dolore nullo tumore exterius appa
rente. aperto etiam ore tumor interius nō
apparet. ex febre acutissima et ex impedim̄
to vocis et ex iuditio patientis. Nihil em̄
possunt transglutire. et hec species incura-
bilis est. interficit enim sepius prima die.
Secunda species est quando ī minori quā
titate recolligitur intra et extra in maiori
et dicitur squmantia. et habet om̄ia signa
que prima: sed remissiora et apparet aliq̄s
tumor extra. et hec species vix curatur.
Tertia vero species est quando tota mate
ria recolligitur extra. et dicitur squinuntia
cuius signa sunt vehemens tumor. extra
febris lenta/dolor modicus/sine difficulta
te spirandi et respirandi. et hec species non
interficit: nisi tumor ad interiora se retra-
xerit. Fit autem hec passio principaliter ex
sanguine secundario ex flegmate et melan
colia: nunquā ex colera. et cognoscūtur he
cause per sua signa. Istius passionis prima
cura est sangninis extractio: in quantitate
multa: incidantur etiam vene sub lingua. fi
unt scarificationes cum ventosis in collo
et in scapulis. deinde apponantur lenifica-
tiua/maturitiua/et mundificatiua: quer̄ su
pra li. v. de gutture.

De difficultate anhelandi.

Difficultas inspirandi et respiran
di vel vtriusq; dicitur asma vel
dipsma. et accidit duplici de cau
sa. s. ex siccitate coartante. q2 qñ pulmo nō
potest libere dilatari et constringi: iñ sequi
tur asma. vel quando ex humore impedit
motus pulmonis. quando enim suphabū-
dat humor exterius in superficie pulmonis
cuius mole oppressus: non pōt libere dila-
tari: et tunc est species asmatis que dicitur
sansugiū a sanguisuga. q2 cum violētia at
trahit aerem ad cor refrigerandum. aliquā
do abundat humor interius in fistulis pul
monis: cuius interpositione pulmo ñ pōt
libere constringi. et tunc dicitur anhelitus
q2 in hac specie laborat patiens in expiran
do. Aliquando autem abundat humor in
terius et exterius: propter qd̄ non potest
pulmo libere dilatari nec constringi. ⁊ tūc
est illa species que dicitur orthonia. i. spūs
rectitudinis quia patiens laborat equalit
in inspirando et respirando. et ita sūt tres
species asmatis secundum tres humorum
dispositiones. si sit ex siccitate et caliditate/vnguentis/electuarijs/syropis frigidis
et humidis curetur et econuerso. vide in
plate.

De sputo.

Circa sputum etiam accidūt pas-
siones. vt patet in empticis ī qui
bus est sputum saniosum et viru
lentum. et in emoptoicis: in quibus est san
guinolentum. Emptia eniz dicitur passio
quando sanies excreatur. et hoc contingit
in causis reumaticis et pleureticis et piple
mocis et in aliis apostematibus stomachi
pectoris vel pulmonis. Habet autem fieri
hoc mō. duz humor ex superioribꝰ distillat
in pulmonem: pulmo repercutitur: et ex re
percussione conculcatur: et ex conculcatōe
sanies nascitur: vel pulmo vlceratur. vl̄ de
fluens humor ad aliquem locuz ad aposte
ma recolligitur: et ibi in saniem commuta
tur: que vi nature vel sinthomatis resolu
tis per saniem siue saniosum sputum eua-
cuatur. non tamen quilibet spuens saniem
debet empticus iudicari. pleuretici em̄ sani
em spuunt et multi alij. et tamen nō sunt
empticij: sed illi qui infectione pulmonis
et eius saniosa habitudine sunt corrupti:
quorum signa sunt ista. sputum saniosum
corporis macillentia/colli gracilitas et tus-
sis cum difficultate anhelandi. facies sub-
tumida. tument et dolent orbes oculoruz
Emoptoici sunt per os sanguinez exspumā
tes. qd̄ contingit per alicuius vene aptōnē
per humorum multitudinem et eorum fu-
mositatem: per corrosionem vene per calo
ris excessum. Calore enim poros aperiente
sanguis emittitur: et exsudat. ⁊ dicitur mit
ti per dyabrosim id est per resudationem.
et tunc sanguis emissus est purus: clarus:
et paucus absq; dolore patientis et anheli-
tus sentitur calidus. Ab aliis autē mēbris
frequenter redundat ad os sicut a cerebro
et tunc est cum rubore faciei et venarum ⁊
oculorum. quandoq; a pulmone: et tūc est
sanguis spumosus cum tussi et dolore sini
stre manmille. et sic de alijs mēbris in qui-
bꝰ sanguis colericus: qui vi nature sintho
maticis motus nunc per nares: nunc p os
emititur et pugatur. Prima itaq; passio scz
sputuz saniosum sanetur dissolutiuis mun
dificatiuis: et exterius. et caueatur ne in
ptisim conuertatur. longum em̄ emptina
post pleuresim infra. xl. dies in ptisim com
mutatur: vt dicit hypo. Secunda vero

passio.ſ. emoptoicoꝝ ſanetur mūdificatis
conſtrictiuis medicinis. ſicut in viatico cō
tinetur. et in pla:.

De ptiſi.

PTiſis eſt conſumptio naturali⁹ humoris corporis ex vlcere pul-
monis prouenies. fit aliquādo
ex reumate a capite diſtillante in pulmonē
quē repcutit: et repcutiendo cauat et cauā
do vlcerat. ſicut gutta paulatim diſtillādo
petram cauat. Fit aūt ex nimſa ſubē pulmo
nis ſiccitate: que arefactione de facili lace
ratur. ſicut pāpinus vitis in fine autūni de
ſiccat⁹: leui vēto diſſipatur. Fit autez aliqñ
ex ſanguine quādo aliqua vena rumpitur
in pulmone ſanguis talis aliqñ in ſaniem
ꝓuertit. et ſanies inficit et vlcerat pulmonē
vñ hypo. Ex ſanguine et ſputo ptiſis ꝛ flu
xus ꝛc. ex vlceratione pulmonis ſic ꝓſumi
tur totum corpus. primo eñ per ſui dilata
tionē ad exteriozibus trahit aerem qñ mi-
niſtrat corꝺi ad ſui innati caloris mitigatō
nem. qui dū vlceratur ꝓpter ſenſū ꝓprie
leſionis coibet motum ſuū. nec ſecundum
debitum dilatatur. vnde inſufficienter aes
rē corꝺi adminiſtrat: quare paulatim calor
incenditur et paulatim corpus ꝓſumitur.
febris eñ ethica ꝓcomitatur ptiſim ꝙ ſub-
ſtantialē conſumit corpora humiditatem
omnis eñ ptiſicus: ethicus eſt. ſed nō con
uertitur. talis eñ paſſio non de facili cura
tur/ex quo inualeſcit et aſſignat ꝓſtā. rōem
Omne inquit vulnus difficile ſanatur: niſi
mūdetur. vicus aūt pulmonis purgari nō
pōt niſi cū tuſſi. tuſſis eñ vulnus conſoli-
dari non pmittit. dilatat eñ et aperit: vnō
putredines maiores in ſe recolligit. dū eñ
partim colligit/partim purgat. inſanabile
redditur apoſtema dū ita circueat. qui er-
go ptiſim vult ſanare primo vulnus pulmo
nis ſanet: priuſq̄ putreſcat. Iſta aūt ptiſis
confirmate ſūt ſigna. calor ptinu⁹ lentes in
volis manuū et pedū acutior ruboꝛ/ſ ma
xillis ſtrictura inflata/ſitis cū aſpritate lin
gue/colli⁹ gracilitas/totius corpis conſump-
tio/vnguiū et extremitatū conſtricto/eō
cauitas ſecundū orbes oculoꝝ: dolor ſini-
ſtre ſpatule vſq̄ ad humeꝝ fluxus capillo
rū: et hoc eſt ſignū mortis in primo cōmi
nētis: ſicut ſputum fetidum et virulentum
et anhelitus pl⁹ fetidus ꝓſueto: ſignat tota
lem ſubē pulmonis corruptelā. talis ē nu
triendus dieta que refrigerat et ſolidat ac
reſtaurat. Dētur igitur mediocriter frigida
caloris febrilis mitigatiua/mediocriter dē
tia mollificatiua. precipue tū cauendū ē
ne nimis ſoluatur. qr ſi flux⁹ accedit mors
intrat: vita recedit vt dicit egidi⁹. Valent
eis humectantia et humoris conſumpti re
ſtauratiua.

De tremore.

TRemor ſiue cardiaca eſt paſſio
coꝛdis ſic dicta. qz a ōfectu coꝛdis
oritur ſepe. Duplex aūt ē cardia-
ca. ſ. dyaforeaca/ideſt porozum apertiua.
qz porozꝝ apertionem concomitatur. alia
dicitur tremens. qz cū quodam tremore ſē
titur motus coꝛdis. Dyaforeaca eſt ex cau
ſa calida et caloris diſtemperantia circa ſpi
ritualia. vñ et poꝛi aperiūtur. hūoꝛes et fu
mi reſoluūtur: qui fumos exiens ꝑ poꝛos
in ſudorē condenſantur. et ex tali frequēti
ſudore hydropiſis vel ethica generatur. et
tales ex defectu virtutis ſepius ſincopiſant
Cardiaca vero tremens fit qñq̄ ex frigida
cauſa. qñq̄ ex melācolica/qñq̄ ex flegmati
ca. Nā talis hūoꝛ habundās in pulmōe op
primit aliquotiēs coꝛdis vtrāq̄ capſulam
ipſāq̄ coꝛdis ſubām. vñ impeditur debitus
motꝰ coꝛdis et obturātur vene ꝑ quas diſ-
curꝛit ſpūs vitalꝭ. et tales prūpūt in ſubitaz
ſuffocationē. et iō ꝺr talis paſſio tremens
qz ſi teneas manū ſup coꝛ nō ſentes coꝛ ō
bito mō dilatari: ſz cū quodā tremore paꝛ
er exiliter tū mouen: Aliqñ eſt cum febre
lēta. aliqñ cū febre fꝛti. et tūc magꝭ eſt pe
riculū aliqñ ē ſine febre. Aliqñ melācolia
eſt in cā. et tales incidūt in paſſionē q̄ ꝺr
incubꝰ vel phialtes. Aliqñ accidit ex vitio
epatis a quo nō mandatur ſufficiēs nutri-
mentū coꝛdi vñ deficit et debilitatur. vt di
cit conſtā. Aliqñ accidit ex mala diſpoſitō
ne alioꝝ mēbꝛoꝝ: ex quoꝝ colligantia coꝛ
patitur. ſicut quando a cerebꝛo vel ſtoma
cho trāſmittitur fumꝰ vel humoꝛ notiuus.
vnde ſubſtantia coꝛdis leditur/deficit/vel
grauatur. et ideo talib⁹ accidit tremoꝛ coꝛ
dis ex acumine fumi vel materie que pun
git ꝛ mordicat coꝛdis ſubſtantiam vñ fit
in eo tremoꝛ. accidit et ſitis: ꝓpter coꝛdis
compreſſionem. et caloris intenſionem.
vnde ſiccitas et ſitis ſuſpirium/et artus a/
helitus. quia coꝛ laborat ad aerem attrahē
dum cum nō valeat dilatare ſe: accidit tre
mor ex fumo melancholico et ex ſiccitate
ſpirituum perturbante. accidit ꝛ pinguedo
quia deficit naturalis calor: et inde coꝛpoꝛ
et pigritia generatur.

Ex defectu etiam cordis et debilitate spūz accidit syncopis: que avulgo spasmatō vocatur. et hoc contingit aliqñ ex accidentibus anime. vt ex timore cor nimis constringēte aliqñ ex nimio gaudio/ vel ira cor dilatante et spūm exalante/ vel ex euaporante et soluente. aliqñ accidit ex accidentibus corporis. sicut ex mala complexione vel repletione/ vel nimia inanitione/ ex venaz opilatione et spūuz compressione. aliquando ex nimio sudore. Et hac autem syncopi q̄dam incurrunt mortem subitaneam opilata vena concaua p̄ quam sanguis z spūs vitalis ad cor transfertur. vel etiaz opilato meatu p̄ quem pulmo frigidū aerem solet recipere et a se fumositatē superfluam remouere. qñq; etiam ex matricis vel stomachi nimia repleti oppressione. In omnibus ergo istis periculis si humor est in causa purgetur debito modo humor peccans. dentur confortatiua: et spūum reparatiua et resumptiua si est ex nimio fluxu vel nimio sudore fluxus intercipiatur: sudor reprimatur. Si ex nimia repletione stomachus euacuetur: contra tremorē cordis p̄fortatiua conferantur sicut diamargaritū/ et electuaria et medicine in quibus cū aliis p̄fortatiuis imponuntur inustū a vz aut margarite siue perule: vel pecule ossa de corde cerui/ ambra/ lignū aloes/ spodium. hec etsi omnia valent cōtra cardiacam et syncopim: et alias consimiles cordis passiones: maxime qñ accidit sine febre. in febribus autem calida nō sūt danda

De febre.

Hebris autem ex distemperantia cordis accidit et prouenit. qz vt dicit constan. Febris est calor nō naturalis a corde exiens: raptus ad omnia membra corporis corruptio qz nocēs actōi Dicit etiam hypo. in epidum. Febris ē calor cursum nature exiens in operibus eius nocens. Auicen. aūt sic dicit. Febris est calor extraneus in corde accensus et p̄cedens ab eo mediantibus spiritib⁹ et sanguine: p̄ venas et arterias in totū corp⁹ et inflammatur in eo inflammatione: que nocet operibus naturalibus. Febris etiam vt testatur hypo. est flamma a pectore p̄cedens in totū corpus. Diuersificatur etiā febris tripliciter secūdū tria p̄ponentia corp⁹ humanum p̄ponitur etiā ex subtilibus. i. ex spiritibus z liquidis. s. ex humoribus et solidis corporibus. s. ex ipsis membris. Est itaq; prima species febris: qñ distemperantur spūs in calore: et dicitur effimera. Secunda in hūoribus: et dicitur putrida. Tertia que accidit solidis membris: et nominatur ethica. Et vt dicit constan. et galie. has febres bonis aptauit similitudinibus. Effimera (inquit) febris vento calido videtur similis esse quo vt impletus ex sui calore necesse est vt cale fiat. Idem etiam facit spūs calefact⁹ circa cor et totum corpus. Putrida vero febris aque calide est similis. aqua etiā calida cum frigidum vas impleuerit: ipsum in calore suo calefacit. Similiter humores calefacti calefaciunt corpus et alia membra. Ethica autem febris vase calido aqua frigida pleno est comparabilis. aqua etiā frigida ex vase calido calefecit sic est febris ethica cū sit radicata in membris calefacit cor et alios humores corporis distemperat et imutat.

De effimera.

Effimera autem febris dicitur (secundū galie.) ab effimeron qđ est simplex. qz fit ex distemperantia q̄ fit in subtili substantia vt in spū. Vel vt dicit Isa. in li. febriū. Effimera ab effimeron belua marina dicitur: que in eodem die quo nascitur: moritur. Vel (secundū mg̃os) dicitur quasi vnius diei feruor. meron etiā dies dicitur apud grecos. raro etiā sup⁹ feruor vltra vnius diei terminū se extendit. sp etiā post diem vnū deficit cito. vel in febrez putridam vel ethicam se conuertit. vt d. Ysaac. et Isaac. Accidit autem ista febris ex causa interiori et etiam ab exteriori. Ab exteriori autē fit dupliciter. s. a frigore et calore. a frigore: vt ex subita frigiditate aeris. scilz quando ex clausis subito poris exteri⁹ fumi calidi interius concludūtur. et ex eoz coniectatione et multiplicatione calor intenditur: ex quo cordis distemperantia generat Aliquando accidit ex calore et distēperantia aeris siue solis. quandoq; ex radiorum repercussione spiritus animalis distemperatur. et propter colligantiam spirituum z humorum totus homo distemperatur.

A causa interiori effimera quandoq; ex calore spirituum et humorum complexio hominis casu aliquo subito immutatur. sicut ex nimia exercitatione precedente. ex nimis calidorum frequentia. vt vinorum albōrū et huiusmodi: ex quorum nimio vsu calor aliquotiens intenditur et febris effimera generatur. hec spēs febris inter alias citius et facilius incurritur sed facilius sanatur. multū tamen periculosa est et grauis quando in putridam vel ethicam commutatur.

Accidit autem specialiter ex quibusdā apostematibus in inguine nascentibus et sub asellis: que quidem a medicis bubones nominantur. vnde non sine causa in amphorismis dicitur. In bubonibus quidem omnis febres male exceptis effimeris ꝛc. Signa autem huius sunt vrina non multū distās a sana aliquantulum intensa et aliquantulum subtilis. pulsus durus et velox/et frequens. non multum a temperamento recedens. relique vero virtutes: vt appetitus ꝛ motus voluntarius parum immutantur.

Hec de facili febris curatur: si congrua dieta vtatur patiens: et si a nociuis cauetur.

De ethica.

Ethica febris est que lebit solida membra. Et dicitur ab ethis qđ est habitudo quasi febris conuersa in habitum. Aliquando autem est ethica febris et morbus per se. aliquādo propter alium morbum. per se fit morbus aliquādo ex cibis nimis calidis et potibus. aliquādo propter nimia exercitia sicut propter studium immoderatum/ vigilias/et consimilia quibus calefit spiritus animalis: et per consequens naturalis. et ita calefit et minoratur humiditas naturalis et inducitur ethica. Aliquando etiam causatur ex alio morbo: sicut ex effimera/vel ex putrida interpolata. vel acuta etiam propter calidum apostema. Sepe enim contingit qđ effimera excedit tertium diem consistens in vna qualitate et apparet in cute infirmi quedam obscuritas/luiditas/citrinitas/consumptio. et tunc illa effimera in ethicam commutatur. Maxime autez accidit ex effimera que est ex angustia/tristitia/ira/odio/et vigilia immoderata. et consimilibus anime exercitiis. ex febre interpolata. qz calor innaturalis calefacit membra et desiccat propter acutam: qz calefacit sanguinem vel predominans substantialem consumit humiditatē. quandoq; enim extenuatur sanguis qz nō est debitum nutrimentum membrorum vnde sequitur consumptio. Sicut enim fit in arbore que desiccatur ex caliditate et siccitate aeris humiditatem consumēte in estate. vel ex nutrimenti ablatione sicut accidit in hieme quādo cadunt folia. vel ex nutrimenti corruptione et permixtiōe ad mala commixtiones et qualitates. sicut ad vitrositatem/sulphureitatem/et hmōi. sic cōtingit in humanis corporibus. quandoq; etiā fit nutrimenti ablatio propter impotentiā nature in digerendo cibo et in restaurādo deperdita. sicut accidit in senibus quando calor extraneus corpori dominatur: et substantialem humiditatē membrorū desiccando destruit et consumit. qđ solet accidere ethice: que prouenit ex acuta vel ex accidentibus anime quando sanguis nutritur? membra radicalis mutatur a sua dulcedine ꝛ sapore. qđ accidit propter apostemata prolixa corpus calefacientia et consumētia: que sunt aliquando causa febris ethice siue habitualis. In generali aūt ista sūt signa huius febris. Calor nocuus equalis in qualibet parte būani corporis. Secundum signū est qđ calor leuis est et non pungitiuus. vñ infirmi pati febrem vix se putant. Tertium signū est qđ eorū calor est luiidus et plumbeus aut citrinus. Quartum est qđ eorū corpora sunt aspera/oculi concaui/siccā emittentes lippitudinem. nutritiua eīi eorū humiditas ab eis ablata est. Particularia aūt signa sunt diuersa secundum diuersas spēs huiusmodi febris. species autez diuersificātur secundum diuersas hūiditates. Dicit enim auicen. qđ quatuor sunt humiditates. Prima est in extremitatibus paruarū venarum subintrantium essentiam membrorum consimilium. quādo autem superaccenditur hec humiditas fit febris putrida et nō ethica. sed facile generat ethicam et inducit. Secunda humiditas est quę est in positate membrorum consimilium. sicut ros. vñ etiam et ros ab auctoribꝰ appellatur. ꝛ cū hec superaccenditur: fit proprie prima species ethice. Tertia humiditas est que conuersa est actione membrorum consimilium et parte nature et complexionis ipsorū mēbrorum. et stat loco deperditorum vnde ꝛ ab auctoribus tandiu nuncupatur et quādo hec superaccenditur secunda species ethice procreatur. Est et quarta humiditas colligans et continuans omnia membra ꝛ est a spermatica humiditate et hec dicitur glutinum partium que cum consumitur: non repatatur. et hec inducit tertiam speciem: que est incurabilis. si enim posset hec humiditas reparari posset fieri regressus a senectute ad iuuentutem. vt dicit Auicē. Prima itaq; species (vt dicit Isaac in libro de febribus) est facilis ad curam et difficilis ad cognitionē. sed si calor augmentetur et desiccetur humiditas vicina coagulationi fit secunda species et est facilior ad cognoscendum et difficilior ad curandum

quando vero in tantum intenditur calor
q̄ desiccat humiditatē coligantez membra
fit tertia spēs: que est facilis ad cognoscen
dum: sed impossibilis ad curandū. In pri
ma vero specie cū signis generalibz supra
positis calor augmentatur ante prandium
In secunda vero post prandiū plus senti
tur. sed in tertia maxime. cuius causam as
signat Isaac in li. febriū dicens. Humidi
tas cibi contraria est calori innaturali. vñ
qñq; illuz suffocat ex toto vt in prima spe
cie que debilis est. et ideo est ante prandiū
maior calor. Si aūt ad suffocationē calo
ris nō sufficiat: saltem calor interius sopi
tus excitatur p suū oppositum et fugiens
contrariū exit ad membra exteriora. sicut
quādo ꝓicitur aqua frigida sup calcem vi
nam nō extinctā. Tertia species (vt dicit
Isaac) patet sensui. Nam facies mutatur
in liuidum calorem propter subtilez humi
ditatem desiccat etiā virtus defectum. na
res sunt subtiles et acute et oculi concaui
tympora aspera. qz consumpto humore
apparet asperitas ossium et compago mo
tus palpebrarum et supciliorū fit grauis
propter oculorum siccitatem. vnde illi
sine voluntate claudunt oculos quasi
grauati a sommo propter virtutis defectū
tactu sentiuntur frigidi ⁊ sicci. sed p morā
semper ascendit calor maior. detecti nō vi
dentur habere viscera et tactus eoꝝ quasi
tabule: si cutis eleuetur: non descendit infe
rius propter defectum humiditatis. pulsus
debilis et spissus: et durus. vrina similis e
oleo in liquore et fusa super petram sonat
sicut oleum. Hec infirmitas quo ad primā
speciem cito curetur ne cadat in secundam
que difficulter curari pōt. curatur aūt p die
tam mediocriter temperatam et p medici
nas caloris repressiuas et confortatiuas/⁊
humoris perditi restauratiuas et ad hoc p̄
cipue valet electrum patris. balneari autez
solet cum rosis/violis/maluis/et aliis con
fortatiuis herbis et humectatiuis. balneū
autem non debet esse nimis calidum: sed
quasi tepidum: ne nimia humorum cōsum
ptio ꝯsequatur et non fiat in balneo longa
mora. Inungi etiā solet vnguentis resum
ptiuis/infrigidatiuis/et humectatiuis. sicut
oleo violaceo cum melle albo et lacte muli
eris masculum nutrientis. Specialiter di
cit plate. q̄ valz ethicis et ptisicis lac capri
nū. in quo lapides fluuiales sunt extincti
si ieiuno stomacho et inanito patientibus
tribuatur.

De febre putrida.

Febris putrida ex putridis humo
ribus ex quibus gignitur: putrida
est vocata. Dicit autem Isaac q̄
ista putredo sic habet fieri. malis humori
bus et superfluis in aliqua parte coaduna
tis: ex calore extraneo et innaturali quocū
q̄ casu superueniente quedam fit hūorum
perturbatio. mouentur enim hūores p illū
calorem et ebulliunt: sed tamen non dige
runtur. neq; facta diuisiōe inter partes lau
dabiles et non laudabiles mundificantur:
sed potius facta ebullitione pariter commi
scentur. et ideo necessario partes corrum
puntur. Cum igitur materia grossa et visco
sa in corpore coadunata moueatur a calor
necesse est vt resoluatur in vaporem: q̄ va
por intrat humidum grossum manens in
se occultatur et non libere exalans et exiēs
propter grossiciem materie sibi resistentis:
corrumpitur et putrescit. huic autem putre
factioni maxime disposita est complexio iu
uenum et calida et humida quando exces
sus est in humiditate et calore. complexio
frigida et sicca non sic ad putredinem est
parata. et ideo frigidi ⁊ sicci grandeui raro
febres putridas patiuntur. quia siccitas
complexionis desiccat humorem et coadu
nat. et diuisioni materie ac dilatationi ob
uiat et repugnat: que sūt dispositiones me
die ad putrefactionem. frigiditas autē con
gelat et resistit calori facienti ebullitionem
Palam igitur est intelligere: quoniaz cau
se facientes putrefactionem sunt humidi
tas disponens: et caliditas humores mo
uens et ebullitionem faciens in humoribꝰ
quorum feces vt dicit Isaac non diuidun
tur nec mundificantur: immo mutuo ꝑmi
scentur et ideo ad putredinem necessario
disponuntur. Huic autem putrefactiōi
cooperatur maxime pororum corpori clau
sio et constrictio. qz constrictis poris non
potest fieri superfluitatis resolutō neq; eua
paratio. et ideo est necesse q̄ maior fiat hu
morum per calorem commotio et corrup
tio. preterim cum talis calor sit innaturalis
et non sit nature regitiuus: sed potius cor
ruptiuus. His autem causis putrefactiōis
cooperantur etiam quedam extrinseca. vt
inordinatio diete exercitij/et etiam medici
ne et consimilia. que omnia interiora cor
ruptioni vel putredini cooperantur quan
do modo indebito et in tempore incon
gruo corpori extrinsecus adhibentur.

Ex humiditate igitur in aliqua pte corpo ris sic putrefacta: resoluitur fum⁹ calidus et corruptus: qui cor petit: ipm distempat atq; ledit. ac deinde per venas et arterias se diffundēs: febrem putridaz corpi intro ducit. sicut dicit Isaac et constan. Mate/ teria igit sic putrefacta que putride febris est causa aut continetur in aliq̄ cōcauitate corpis: sicut in stomacho et in epate vel in alia. et tūc est causa febris que dicitur iter polata. Aut continetur intra vasa scilz in venis et arteriis. et tunc est causa febris q̄ est continua. Causa aūt continuitatis febris putredilis ē corruptio humoris et co artatio vaporis inflamantis in arteriis et in venis et sic patet causa et ratio oīum fe briū putridaꝝ in generali siue sint cōtinue siue discōtinue/et interpolate.

De signis febris putride.

Starum aūt febrium putredina liū quedā sunt significatōes ge nerales. Prima est qꝛ materia ta lis febris diu pmanet in corpe: sz supueniē te causa extranea calefit et putrefit in effe ctu. Secūda significatio ē qꝛ talem febrē pcedit rigor vel frig⁹ maxie si materia fue rit intra vasa et vicina sensibilibz mēbris. qꝛ ex materia frigida resoluūtur quidā fu mi qui ledūt neruos sensibiles ex quibz ri gor vel frigus generatur. Tertia significa tio est quod talis febris habet iterpolatio nē veraz ī iterpolatis. vel declinatōez ma nifestam quēadmodū in cōtinuis. Quar ta ē qꝛ talis febris maximā generat angu stiam ppter multitudiēm et grossitudinem fumi de materia putrida generati ppt quā fit deordinatio caloris et virtutis ad inte riora donec natura expediat se a fumo il lo. et hoc tempus diuersificatur ꝟm diuer sitatem materie in subtilitate et grossitie. qꝛ si materia fuerit subtilis ⁊ virt⁹ fortis cū velocitate dissoluitur ⁊ spergitur p cor pus et redit virtus ad mēbra sicut prius. Si vero materia fuerit grossa ⁊ virtus de bilis: erit ecōuerso. Quita significatio est in statu febris: quia tunc occurrūt accidē cia signantia cōplectionez putredinis. si cut dolor capitis/malicia anhelitus/sitis ⁊ similia. Sexta est qñ corpa nō plene mū dificantur apud quietem febris: sz rema nent adhuc in corpe male q̄litates ppter quas remanet debilitas in corpore. et eti am redeūt ipe febres et accessiōes. Septi ma est ꝙ nō remanet in vniformitate quē admodū et cetere febres apud solutionem sed quiescit oīno interpositis diebz ⁊ decli nat. sicut in continuis inter paraximos. Sunt ⁊ multe alie significationes: que in febribus pticularibz denotātur

De febribus interpolatis.

De febribz aūt iterpolatis quedā pueniunt ex humore simplici pu trefacto extra vasa: vt ex fleuma te naturali vera quotidiana: ex colera ru bea tertiana: ex colera nigra q̄rtana. Que dam vero ex humore composito generan tur. vt quotidiana aliqua ē ex fleumate a cetoso. a iqua ex vitreo/aliqua ex dulci a liqua ex salso. Et ste febrium diuersitates p ppria signa dinoscūtur. In istis autē fe bribus cōiter accidit dolor capitis/insipi ditas oris/grauitas corpis/frigus pcedēs calor subsequēs/singulis diebz accessio re nouatur. et quod peius est: aliquotiēs du plicatur. Huiusmodi febris materia con grua medicina digeratur/diuidatur et ex pellatur. dieta congrua regatur precaueat etiam medicus: ne in quartanā vel ethicā terminetur.

De terciana.

Terciana febris fit ex colera pu trefacta extra vasa ⁊ nō collecta ad apostema. Fit aūt tertiana/a lia ex colera naturali/alia ex innaturali. vt ex colera citrina vel vitellina. Terciane ex colera naturali facte hec sunt signa. de tertia die in tertiam affligit: et potissime circa horam tertiam. primo frigore deinde calore. dolore frontis/amaritudine oris/ siti/tinitu auriū instantia vigiliarū/vrina rubea/subtilis et tenuis .xxiiii. horas ad plus pōt habere ī labore. et alias .xxiiii. ho ras in quiete ꝟm variam vero materie dis positionē variātur et signa. naz si materia fuerit in ore stomachi: dolor frontis ē ma ior. Similiter et sitis cū asperitate sicci/ guturis et oris. adest voluntas vomendi. vrina est nimis colorata. Si fuerit in inte stinis: pdicta signa nō sunt ita intensa: sed dolor ē circa vmbilicū ⁊ vrina ē magis in tensa. Si vero fuerit in epate/vel in cistis fellis coloratior erit vrina cū spuma cro cea. Si autē fuerit febris ex colera citrina vel vitellina: variātur in parte signa. quia affligit primo frigore: deinde lento calore. iter horā colere ⁊ fleumatis mouet. vrina ē citrina/mediocrit tenuis: pl⁹ tñ accedēs ad tenuitatē. horis icertis mouetqꝛ mō an ticipat: mō sbuccubat. assūt ⁊ pdicta signa scz dolor frōtis ⁊c. sz sūt pōribz rmissiora

hec febris sicut et quotidiana aliqñ est simplex: aliqñ ꝓpolita. Simplex est q̄ fit ex vna materia in vno tm̄ loco putrefacta. Cōpolita vero siue duplex q̄ fit ex diuersis causis in diuersis locis putrefactis. sicut ꝓtinua fit duplex qñ fleuma diuersū in diuersis locis est putrefactiuū. Signum autem talis tertiane est q̄ omi die affligit. primo frigore: deinde calor. sz de tertio in tertiū gradus et in diuersis horis. vrina mediocris est in sbā subrubea vel ruffa. superi⁹ aliq̄tulum obūbrata. Causa itaq; simplicis tertiane cognita: dieta primit⁹ ordinetur secūdū etatē secūdū tēp⁹ et nature qualitatem. deinde medicina debita subsequatur. Primo materia cū syropo acetoso digeratur. digesta cū oximelle laxatio purgetur cū alia ꝓgrua medicina. Si fuerit materia in ore stomachi: vomitus ꝓcetur: digesta tm̄ pri⁹ materia. q; digesta optet medicari et mouere nō cruda. vt dr in āpho. Materia vero cognoscatur p anticipatōz accessionis/p rmissionē rigoris vel frigoris. q̄ caloris augmētationē: p maiorē afflictōis plenitatem. per vrine inspissationē. qñ ergo apparēt talia signa digestionis: purgetur materia ipsi⁹ febris siue sit ꝓpolita siue simplex. Ista tm̄ sp adhibeatur ꝓsideratō et cautela. vt si fuerit simplex: medicina sit simplex. et vbi duplex materia: triꝑa medicina duplex

De quartana.

Quartana fit ex melancolia putrefacta extra vasa et nō colecta ad apostema. Fit aūt ista febris aliqñ ex melancolia naturali: aliqñ ex non naturali. Quartane ex melancolia naturali facte hec sūt signa. De quarto die in quartū affligit horis ꝓlatōne primo deinde calor lēto grad⁹. horas hz in sūmo labor et. xl vsq; in ḡte. In horis melācolie affligit. s. a nona in ferī⁹ et seruat certa tempora accessionis. vrina post accessionem citrina vel subcitrina in diebus interpolatis quasi cruda pallida. s. vel subalbida et tenuis apparz. Si in stomacho materia fuerit adest oris acetositas cum stomacamia et vertigine et aliis signis pessimis et inopinatis. q; adest tristitia /timor/anxietas: et alie anime grauissimē passiones. ex parte corpis grauitas: pigritia indigestio inflatio latex ponderositas crurum et coxarum. vigiliarum inquietudo: timor in somnis: liuiditas in vngu⁹ et labijs: maxime in tpe accessionis. Dolor etiā accidit lūboz et sinistri hypocondrij cum tumore splenis appetitus fortitudo. q; ex melancolico humore graui et ponderoso: cibus deprimitur ad fundum stomachi. vñ ore stomachi remanente vacuo desiderium excitatur. Alie spēs quartane que accidūt cum admixtione alterius būoris: he dicuntur nothe. et in illis mutantur signa secundum qualitates būorum que cum humore melancolico cōmiscentur. sed illaz febriū differentias: non est pñtis negotij declarare. Cognita igitur quartane cā et ꝑpa differentia a principio dentur fortia digestiua q; spissa est materia et ꝓpacta. et iō dentur ea que natura digerant et mūdificāt. sicut oximel simplex et squillitic̄. et hmōi materia digesta purgetur cū sibi appropriata medicina. cum calidis et aptuis herbis ac mūdificatiuis balneetur et subfumigetur. caueat a cibis melancolicis et nociuis vtatur electuarijs/et puluerib⁹ calidis cōfortatiuis humoris melancolici consūptiuis q; alteratiuis: et letificatiuis. sicut est dyasene dyabozago: letitia: gallinis. et hmōi. cū calidis vnguentis et ꝓfortatiuis inūgatur

De continua.

Febris continua prouenit ex būore putrefacto intra venas cuius fumus petens ipsum ledit et febrem que dicitur continua corpori introducit. Hic humor aliquando est simplex: aliquando compositus. Simplex quando putrescit sanguis in vasis: et continuaz induxit que synocha dicitur. Quando vero non putrescit: sed i quantitate super habundat conculcatur: fumositates vero conculcate calefiunt et distemperantur: que distemperate spiritum vitalem distemperant et sequitur febris que dicitur synocha inflatiua. quandoq; etiam colerica putrescit in subtilissimis venis oris stomachi cordis epatis et pulmonis que dicitur causon. quia membra spiritualia vrit et incendit. quandoq; etiam in alijs venis putrescit. et dicitur tertiana et continua. quandoq; etiam colera et sanguis similiter putrefiunt in vasis. et siquidem maior pars sanguinis putrefiat. fit febris synochides sivero maior pars colere putrescat dicitur causonides. ꝓ varietate autem causarum variantur q; signa. Synochi itaq; hec sūt signa. febris ꝓtinua dolor frontis et tympoz acutissimus. sitis vehemens: oz dulcedo: vrina rubea et spissa et quodammodo liuens.

Eadem fere etiã sũt signa in sinochia inflatiua excepto liuore vrine. apparet ẽt oculorũ eminẽtia cũ venaꝝ plenitudine et rubore faciei et totius corpis grauitate. In causonero et aliis apparz vrina rubicũda/subtilis et tenuis quadã nigredine obũbrata. dolor frõtis et tympoꝝ cantus ꝙ oculi et tympora videntur clauis perforari. color ẽ corpore mixtus cum citrino. sitis indeficiẽs vigiliarum instantia/lingue asperitas et exustio cũ ꝓstipatione vẽtris. si peccauerit coleza in qualitate vel in quantitate accidit fluxꝰ ventris et vomitus colericus. Eadem signa apparent in causonide et zynochide. differentia tñ illaꝝ discernitur potissime p vrinam. In his febribꝰ ꝓtinuis ex sanguĩe generatis debet fieri sanguis subtractio ex vtroq; brachio viribus pmittentibꝰ et etate. Dieta taliũ debet esse tenuis et frigida sicut mica panis in aqua lota. vel poma/bzuna cocta et hmõi. medicina debet esse sanguinis repzessiua et alternatiua. vt syropus acetosus/violaceus. et hmõi. contra synthoniaca. s. contra vigilias et dolorem frontis et hmõi maxime insistendum est. Iste infirmitates qñq; sudore/ qñq; fluxu sanguinis per nares vel alĩunde salubzuter terminantur.

De fleumate.

Fleuma qñq; putrescit in vasis et facit quotidianã ꝓtinuam. cuiꝰ signa sũt calor continuꝰ. s. in nocte maior et sine aliquo typo grauedo capitis oris insipiditas/vrina paꝝ colorata et spissa. bozas bz. xviij. in sũmo laboze. et. vi. in fleumate quiete. Aliqñ etiam melancolia putrescit in vasis et facit quartanam ꝓtinuam. cuiꝰ signa sũt calor ꝓtinuꝰ. Iz de quarto in quartũ diẽ sp maior. et sic sine typo grauedo capitis/calor lentꝰ nõ multũ intẽsus. et iste due vltime febres non discernũt de facili per vrinam. Qñq; etiam putrescit fleuma extra et colera intra. et tunc febris inde generata dicitur minor enutricheus: cuius signa sunt eadem que et ptinue quotidiane: et tunc in sero illis adest frigus et maxime frigescunt tunc extrema adest grauedo capitis/palpebrarum oppressio falso somno opprimitur. xvij. bozas habet in sũmo laboze. z vi. in nõ summo. sed illõ nõ summum summus est summe quotidiane ꝓtinue. Quandoq; putrescit fleuma extra et colera extra. et sic fit medius enutricheꝰ cuius signa sunt calor continuus. sed ỹ tertio in tertium grauius intenditur. et sic cũ frigoꝝ ꝓcedẽte cũ doloꝝ capitis et siti. xxxvi. bozas bz i sũmo laboꝝ. xij. in fleumate ꝙete/ vrina rubea mediocriẽ tenuis/ vl spissa/ vl liuida. Aliqñ putrefit melancolia extra et colera intra: et fit maior enutricheꝰ: in quo ẽ maior calor. et oia sintbomata peiora ꝙ in ꝓcedẽtibꝰ. Vrina aliqñ ẽ viridis/aliqñ nigra/aliqñ liuida z discolorata. q; oia sũt signa mortificatõis. xi. bozas bz in sũmo laboze. et xij. in nõ sũmo. Istaꝝ febrũ ꝓpositaꝝ spẽs et differẽtias vir ꝓbꝰ medicꝰ põt discernẽ. qz vt d. hypo. in ãpho. Acutoꝝ morboꝝ ñ sp sũt pnũciatiões certe neq; sanitas ñ neq; mors. vt d. galẽ. ãre in talibus morbis aliqñ pfectꝰ medicꝰ erraꝝ ppẽ velocitatẽ motꝰ materie morbi. et ẽt ppẽ defectũ vl ỹtutẽ patiẽtis quã ignoraꝝ. et iõ hic finẽ de istis febribꝰ imponemus. Que enim hic posuimꝰ ab Isaac/a ꝓstã. et auicẽ. ab alex. certissime tradita repimꝰ. et etiã a ga. Hoc aũt nõ lateat ꝙ hũoz enutricheꝰ curatur cũ difficultate. medꝰ vero vir: tñ aliqñ. Iz maior nũq; nisi dia manu. vt testat gal.

De horripilatione

Horripilatõ ẽ q̃dam pua et pua dispositõ ex febrili materia in corpe surgẽs accessiões febriles pnũtians et pcedẽs. Dicit aũt ex frigido fũo a frigida materia fleumatica vl melancolica resoluto: q; subito p mẽbra se corpis diffundẽs: neruos et musculos tãgit. Ex sua frigiditate cutẽ ꝓstringit. vñ radices pilorum strigẽs poros claudit: et ipos pilos rectos et rigidos fumꝰ frigidꝰ facit. vñ horripilatio ẽm isi. horrida ỹz piloꝝ erectio qñ cum quodã horroꝝ alicuꝰ timoꝝ gẽa pili capitis subito eleuant. timoꝝ eñ subitꝰ calorẽ ad interiora reuocat. et iõ corpis superficies a calore depaupata exteriꝰ se ptrahit et corrugat. et sic p ꝙsequẽs pili in superficie cutis ꝓpolũtarie erigũt. Eadẽ ẽ ẽ rõ et cã in febricitantiꝰ horripilatõis et tremoꝝ: frigoris et rigoꝝ. vt d. pstan.

De fastidio.

Circa membra nutritiua diuerse accidũt passiones. sicut circa stomachũ fastidiũ/bolismus/ vomitus/er hmõi. fastidiũ est immutatio appetitus vt dicit constan. Est autem fastidium ciborum et potuum inuoluntaria abhominatio virtuti nutritiue maximum inferẽs nocumentũ. vñ ỹz fastidiũ: quasi faciẽs tedium. vt dicit Isido. quia in illo inuenit homo fastidiosus tedium: in quo alter recipit solatium et nature oblectamentum.

Fit autem tribus modis ex spūum defecti one: ex neruorum sensibilium opilatione ex humorum calidorum vel frigidorum nimia repletione. primū patet. qz cum spirit⁹ sint instrumenta virtutum vt eas exerent ad suas peragendas operationes: ex earuz defectu appetitiue virtutis operatio impeditur. Secundum etiam patet. appetit⁹ essi stomachi qui proprie dicitur desiderium a duplici virtute perficitur. s. a naturali appetitiua et ab influente sensitiua. Cuz igitur nerus sensibilibus opilatis spūs animalis non possit descendere ad os stomachi vt p ficiat appetitum non immerito altera causa principali deficiente deficit appetitus.
Tertium patet. qz cum rōne vacuitatis fiat appetitus: repletione facta ex humore: appetitus nō immerito impeditur. Signa autem quando deficit appetitus propē defectum spūum sunt ista. totius corpis mullentia ex febre precedente: ex ieiunio nimio: et vigiliis et fluxu ventris neruorum compilationem cognoscimus ex hoc q̄ patiens in assumptis nullaz habet vel patituz delectationem. et tunc maximā patitur stomachus indigestionem. stomacho propter absentiam spūum infrigidato: cibus etiaz in transitu sentitur frigidus. propter predictam causem calidorum cognoscim⁹ humorum abundantiam ex amaritudine oris et siccitate lingue cum siti. et ex calidis fumositatibus palatum excoriantibus.
Adest etiam qñq̄ vomitus croceus frigidos humores scimus esse in causa ex eructationibus acidis vel insipidis siue fetidis. ex indigestione et stomachi grauedine Quando igitur defectus spūum est in causa: operandum est contra illa propter que sunt spūs in defectu. qz si ex febre: agēduz est contra febrem. si ex ieiunio et corporis consumptione: perdita sunt cibis et electuariis confortantibus reparanda. et sic de aromaticis ceteris fiant falsamenta spūs reparantia et orificium stomachi confortantia. ex aceto. s. et menta et hmōi aromatica sepius naribus apponantur. Si fuerit oppilatio in causa videlz si nihil obstiterit q̄ patiens de mediana dextri brachij minuatur. dentur calida diuisiua: calida etiam cōfortatiua. vt dyaciminum et consimilia. nisi nimia caliditas sit in causa. tunc enim syrupo acetoso est vtendum: et materia pgrua medicina est euacuanda. Si humores frigidi sunt in causa: purgetur stomachus cum benedicta vel alia congrua medicina z cibis confortetur: diuersa cibaria sunt offerenda etiam si aliquantulum fuerint nociua si ea desiderauerit: vt sic in eis excitetur appetitus. Juxta illud hypo. Parum detrior cibus et potus melioribus quidez: delectabilis vero magis est apponendus.

De bolismo.

Bolismus est immoderatus z quasi caninus appetitus. Habet autem fieri ex frigiditate oris stomachi dominante: aut existente cum humore frigiditas igitur intensa assumpta cibaria vi expressionis trudit ad inferiora. z sic stomachus inanitus ratione vacuitatis appetit. Stomachus autem ex multis causis infrigidatur. sicut ex nimis frigida dieta z huiusmodi. Dicit galie. q̄ bolismus nascitur ex nimio calore membrorum quoz venetrahunt ab epate. epar vero per misereicas venas extrahit a stomacho: a quo subito inanitur stomachus: et sequitur appetitus quasi continuus et immoderatus. et dinoscitur per intentionem vrine. quia cito aduenit. nec tamen per eum virtus deficit.
Ish conuenit frigida medicina et grossa dieta. Bolismi autem hec sunt signa. s. q̄ homo plus debito appetit et plus solito comedit. et tamen ex assumptis nihil corpori additur: sed attenuatur potius z marcescit. adest frequenter fluxus ventris. Accidit autem appetitum immutari vt appetat quia nociua. vt carbones terram et salem z huiusmodi. et habet fieri ex humore melācolico vel colerico inficiente os stomachi et quasi quandam lanuginem inducente. vnde stomachus infectus ratione conformitatis apperit talia. vt in pregnantibus patet in emoroidarum z menstruoz retentionē patientib⁹. in q̄b⁹ fumus ab immūdo sanguine resolutus inficit neruos sensibiles stomachi z immutat appetitum. Cōtra bolismū ergo dentur calida stomachū confortātia. dentur etiam cibaria vnctuosa z multa pinguedine addita: vt vnctuositas ori stomachi intrans: fastidium generz z induat. et si humor frigidus ac fleumatic⁹ fuerit in causa: vt frequentius accidit: stomachus purgetur. tandem calidis electuariis interius: vnguentis calidis exterius confortetur. Consimili modo curetur inordinatus appetitus.

De singultu.

Singultus est sonus violente cō motionis stomachi ex spasmosa dispositione eius proueniens. Fit autem duplici de causa principaliter. s. ex nimia repletione vel ex nimia inanitiōe et qñq; ex frigore. his enim de causis nerui stomachi contrahuntur. quibus contractis fundus stomachi superius eleuatur: virtus autem regitiua nititur ipsum ad naturalē situm siue positionem reducere. Ex tali ergo ascensu vel decensu (vt dicunt quidaz) fit quidam sonus qui dicitur singult⁹. vel vt mihi videtur dum fundus stomachi eleuatur aer in medio contentus vi expulsōis exiens dum alteri aeri obuiat per angustū facit sonum qui dicitur singultus. Quando accidit ex repletione: fit cuz vomitu humorum vel ciborum: et accidunt eructuationes diuersi saporis secundum humorum abundantiam et diuersitatem et plectorica est corporis habitudo. dieta enim precessit nimis larga. Quando autem contingit ex inanitione cognoscitur per febrem vel fluxum ventris vel sanguinis z per alia que extenuant corpus. Sed quando accidit ex frigiditate: cognoscitur per frigiditatē aeris vel per dietam frigidam precedentem et hmōi. Contra singultum ex repletione vtendum est vomitu z aliis euacuatiuis calefacientibus et desiccatiuis. Contra singultum ex inanitione si fuerit sine febre: vtendum est restauratiuis z humectatiuis, sive fuerit cum febre periculosior est. Cōtra singultum ex frigiditate actualiter calidis et potentialiter vtendum est. valet etiam sternutatio si prouocetur, valet etiam clor si ex improuiso inferatur. vel si aliquod valde pereundum subito obiciatur. Naz calor reuocatus ad interiora propter vere cundiam vel timorem dissoluit fumuz: qui materia est singultus.

De vomitu.

Vomitus est ciborum z humoruz a stomacho violenta relectio. Et habet fieri istis modis aut pi natura: aut vi sint homatis. Quandoq; enim superabundant in stomacho humores calidi: quādoq; frigidi. vnde qñq; ex caliditate ebullitionem faciente z humores dissoluēte: fit eorum per vomitum expulsio. Sicut enim frigiditas intensa in ore stomachi vi compressionis repellit humores et cibaria inferius. z est causa solutionis per secessuz sic caliditas dominans mouet eos aliquando sursum. z est causa euacuationis per vomitum. Aliquando enim fit ex ciborum et potuum superabundantia. que cum natura non possit regere vel digerere ea repellit a se tanq; sibi superflua et nociua. Aliquando etiam accidit ex qualitate cibi vel pot⁹ et ex eius acumine. vnde mordicat neruos stomachi: et prouocat ad vomituz. Aliqñ fit ex debilitate virtutis retentiue et fortitudine expulsiue. vnde stomachus non valens assumpta retinere: per incontinentiā vomit ea. Aliqñ etiam accidit ex fortitudine acumine medicine. Aliqñ etiam fit vomitus cum inferiora ventris fuerint fortiora et expellunt suas superfluitates ad superiora: z natura non valens retinere ea: immo abhominans z abhorrens pvomitū expellit. Illa etiam fit aliquando p compressionem et eleuationem stamachi ex vicinitate et colligantia aliorum membroruz qñ casu aliquo patiuntur. vt ex matrice. vnde frequens vomitus signum est impregnationis. vt dicit galienus. Vomit⁹ itaq; laudabilis est quando fit vi et operatione nature. vl quando fit sicut oportet z quādo oportz z adiutorio medicine: quādo fit in die cretico et eger ex vomitu relevat. Vomitus enim laudabilis stomachum mūdificat. virtuti digestiue seruit z ministrat totam naturam exonerat: ab infirmitatibus infinitis totum corpus hominis alleuiat. Si autem fuerit illaudabilis: ptraria operatur. Omnem autem vomitum naturalē precedit motus et tremor labiorum: conatus et angustia spiritualiū membroruz nausea et abhominatio: oris apertio: lingue distensio: et extensio venarum: arteriaruz et neruorum. lachrimatō in oculis emissio sudoris imutatio gutturis. Vomitus igit si fuerit necessarius prouocetur amaricatiuus: z infectio lingue palati atq; oris. si superflu⁹ et nociuus restringatur. Circa vomitum autem est frigida causa valent calida z confortatiua tam electuaria q̄ vnguenta. valet etiam diacerotitō calidum dianisum dyaciminum et huiusmodi. cō tra calid āvero causam valent frigida et sicca. restrictiua et confricatiua. vt zucara rosacea dyarodon trisandali et huiusmodi Et hec de vomitu dicta sufficiant.

De dolore stomachi

Dolor stomachi multis de causis habz fieri. s. ex calore dissoluente ex frigore coartante ex ventositate extendente/ex apostemate compremēte

ex humore calido vel frigido villos stomachi misceãdo. Vbi calor est in cã: dolor est pũgitiuus: eructatio calida: parum pallida vrina. grossa cibaria bene digerũtur: subtilia aduruntur: amaritudo oris: recessus colericus: vrina crocea. Vbi vero frigiditas cũ hũore est in causa: est dolor grauatiuus: dura male digerũtur: leuia et subtilia melius solet adesse vomitus fleumaticus: crudus: ventris constipatio: eructuationes acetose

Ventositas si est in culpa cognoscitur ex rugitu et gurgulatõe: et eructuationib⁹ insipidis ex quoꝝ emissione patiẽs alleuiat. Apostema si est in stomacho cognoscitur ex febre concomitante: ex pũctura et ardore/et indigestõe/et orificij extẽsione. Si igitur calor cũ hũore sit in causa: humor digeratur et cum medicinis ꝓpriis: purget stomachus/cuꝝ electuarijs frigidis ꝓhortetur/cum vnguentis frigidis exterius fomentet Si aũt frigiditas cum humore sit in causa curetur modo contrario. Si ventositas sit in causa curetur cũ illis que extenuant vẽtositatem: vt dyamaratrum dyacaminũ et huiusmodi. Magna enim ventositas cũ corpore et speãliter in vẽtre causat torsiones quando se inter humores interponit (vt dicit constan.) et ideo oportet vt sibi succurratur cum medicina uentositatis ventris dissolutiua. et iõ dicit ꝓstã. vt ventosa sine scarificatione circũdet umbilicũ: vt ventositas extrahatur ab interioribꝰ ad exteriora. qꝛ sicut dicit idem. Plus ventositas ledit in multis caufis q̃ humores. vt patet i hydropicis. de quibus idem in eodem ca. dat exemplum. Quicũq; igitur vult continuaꝝ corporis custodire sanitatem: custodiat stomachum ne nimium sumat cibum. summa enim et perfecta medicina est abstinentia. vt dicit Constan. in iiij. ca. de fastidio.

De dyarthia.

Solet etiaꝝ ventri accidere dolor et tortura vt dicit idem ꝓstãtinꝰ ex humoribus in intestinis inuiscatis. sicut dolor yliacus/colericus et consimiles passiones. Accidunt autem iste infirmitates qñq; ex intercluſa ventositate viscerum obuolutiones extendente. qñq; ex humorum multitudine viscerum substantiam aggrauante. aliquando ex aliquo apostemate lesionem intestinorum substantie inferente. aliquando ex lumbricorum multitudine viscera interius corrodente. aliqñ ex aliorum membrorum colligantia cõpassionem intestinis indncente. aliqñ ex hũorum acumine intestinorum substantiã mordicante et ulcerante. et iste passiones proprias habent causas et ꝓprias significationes. Vẽtositas ergo cruda et grossa ab humoribus resoluta quãdo cum fetibus includitur in itestinis: multas generat torsiões et si fuerit resoluta fumositas vel vẽtositas a materia sanguinea: erit dolor infixiuus. vt dicat ꝓmen. Si ex colerica erit pungitiuus. si ex flegmatica: dicetur extensiuus: siꝝ ex melancolia: dicetur grauatiuus. si vero ex vitreo fleumate: dicetur congelatiuus. Quando autem ex sola ventositate est: tũc dicitur dolor deambulatiuus. Ita dicit de verbo adverbum ꝓmen. sup Jobã. Et his verbis vtuntur sepe mgri et auctores.

Ista igitur passio curatur cum dyaphoreticis medicinis ideſt euaporatiuis extenuatiuis ventositatis/et consumptiuis quando vero replent intestina grossa et viscosa: grauissimas inferunt passiones. ligãtur enim intestina et conglutinantur viscosa superfluitate. vnde natura non se potest a superfluis expedire. vnde necessario sequitur iteriorũ torsio/inferiorum compressio/et repercussione fumositatum superiorum summa perturbatio. qñq; mors et subiecti destructio. vt ptz in yliaca et colerica passione. In talitaq; casu solent primo apponi mollificatiua et materie indurate humectatiua. deinõ aliquantulu in mordificatiua: tandem necessaria purgatiua. et sic exoneratis interioribus et purgatis: tota natura ad consistentiam debitam reuocetur. Quandovero apostema occupat stomachum vel intestina ex materia ataq; distensione apostematis sentitur dolor et grauedo in stomacho et etiã in intestinis. et secundum quantitatẽ materie et qualitatem apostematis: intẽditur vel remittitur impetus angustie et doloris dolor autem semper tanto est grauior: z ꝑiculosior: quanto in subtiliorib⁹ et gracilioribus comprehenditur intestinis. qꝛ minus patet locus euacuationis z euẽratõis. Istis tñ interius et exterius: confert medicina mediocriter refrigeratiua/rõe febris mitigatiua: rõne doloris maturatiua z immundificatiua: rõne apostematis consolidatiua et sanatiua: rõne subsequentis ulceris ne locus remaneat ulcerosus. Et ista omnia et multa alia patent in viatico z in plate. que hic ponere essz superfluum.

Quando enim lumbrici sunt in causa: maximus instat dolor. Sunt autem lumbrici

vermes q̃ dã lũgi rotũdi/et acuti: ex viscosi et crudis humoribus: in intestinorum interioribus generati. qui cum fuerint in gracilioribus et longioribus intestinis generati: dicuntur lumbrici qꝛ longi. vt di. ꝯstan. Si vero in inferioribus et grossioribꝰ sũt nutriti: ascarides dicuntur et cucurbitini. Hi secundum diuersas materias ex quibꝰ fiunt: diuersas habent species et figuras. Nam ex salso fleumate fiunt vermiculi lõgi: graciles et acuti. nam dolor istius fleumaticis qui habet motum a centro vsq; ad circunferentiam protrahit materiam vermis in longum. Siccitas vero cum habeat motum ad centrum et possit materiam dilatare: constringit et coartat eandem in rotundum. et ideo vermiculi sic generati longi sunt et rotundi. Ex fleumate vero dulci fiunt vermes longi et lati. longi quidẽ rõe caloris. qꝛ calor prolongat. lati vero: qꝛ se humor diuidit et dilatat. Ex fleumate vero acetoso quod frigidum est et siccum; curti et rotundi. qꝛ vtraq; qualitas cum habeat motum ad centrum: repugnat latitudini ⁊ longitudini. Ex fleumate vero naturali cũ sit frigidum et humidum: fiunt breues et lati. breues quidem ex frigiditate: lati vero ex humore. isti dicũtur ascarides vel cucurbitini. qꝛ semini cucurbite assimilantur. Ex vitreo fleumate pre nimia frigiditate nihil viuificatur. hi vermes grauissimas inferunt corruptiones. febris adest/pruritꝰ narium/stridor dentium/abhominatõ cibi stupor et alienatio mentis/clamor in somno/tremor corporis/emissio lingue. et masticatio cum nihil habeant inter dentes. Et ista omnia accidunt propter colligantiam intestinorum ad instrumenta sensuũ et ad maxillas: oportet ergo vt d. constan. vt citius eisciantur. alioquin corpus ab eis cõsumitur: et membra remolliuntur/nec expelluntur: nisi quando moriuntur. Dum eniꝫ viui sunt: cum intestinis inuiscati sunt ⁊ ꝺ facili non exeunt: sed mortui abhorrẽte eos natura eisciuntur. tamen aliquando exeũt sed quasi mortui et statim moriuntur. cum rebus etiam amaris occiduntur sicut absinthio/et hmõi. que omnia in eodem cap̃. recitat constan. Debent autem omnia talia amara dari cum melle lacte vel cum aliquo dulci. dulcia enim vermes diligunt: q̃ cum sibi incorporant: recipiendo amaritudinez se occidunt. Ibi enim latitat hamꝰ sub esca quando matrix vel vesica patitur: et intestina propter colligantiam patiuntur. Nam collo vesice opilato: retenta prina vesica distenditur. qua distensa intestinum qꝺ sibi adiacet comprimitur et ad fecis expulsionem impeditur. et inclusa ventositate colerica passio generatur (vt dicit constan.) in quinto intestino qꝺ vocatur colon id ẽ concauum. et est in dextra parte ventris inferioris circũcingens. sicut zona parua vsq; in partem sinistram. Causa autem huius passionis est leptiformis. vt idem dicit. Prima est calor igneus et colericus febrilis intermixtus. desiccans fecis humiditatem et indurans: exire nõ permittens. Secũda causa est cibi sicci et stiptici grossicies egestionem exire prohibens. Tertia ẽ fleumatis viscositas vias egestionis cõcludẽs Quarta est grossa ventositas cuꝫ viscosis humoribus se immiscens et descendens. Quinta est causa cum apostema in intestino nascens substantiam feculentam exire libere cohibens. Sexta multitudo ascariadum et lumbricorum mortuorum et inuiscatorum in hoc intestino exire non valẽs Septima est intestini insensibilitas nocumentum fecis non sentiens nec expellens. Hec passio quacumq; de causa generata: dura infert corpori tormenta. vnde generalia et propria habent accidentia. Adest enim generaliter vomitus: abhominatio: tortura et dolor intolerabilis. ex parte illa ventris constipatio. et si est ex calida causa venter videtur acubus pungi. Nam et patiens cito moritur si non habet remedium. si ex frigida ẽ: tũc nimia sentitur grauitas. lentus tamen est dolor et in vno loco. Si vero est ex vẽtositate: dolor est extẽsiuus et immutat locum cum gurgulatõe et inflatione. si est ex apostemate: sentitur calor. dolor adest. febris cum siti et asperitate lingue. Si ex lũbricis tortura sequit et dolor: et abhominatio aliquando per os eos vomunt ⁊ breuiter mortus est pestifer ⁊ mortalis. cito interficens nisi efficaciter succurratur. Primo igitur sunt cause morbi mitigande/dissoluende: et destruẽde per balneationes calefactiones dissolutiuas et liquefactiuas vnctiones. vt est anatision ylion et huiusmodi. Si vero ꝑ mitigatiuaꝫ nõ cessauerit dolor: tunc ad fortiores procedendum est medicinas dissolutiuas purgatiuas sicut in viatico continet Huic passioni est cognata yliaca ab ylion intestino dicta et est intestinum gracile ⁊ lõgũ inuoluens circũquaqꝫ alia inestina

et est a carne discoopertū. vnde valde est sensibile. vñ et hec passio vocatur vna de peracutis ꝟm gali. quia vno die vel duobꝫ interficit. et ideo piculosior est q̄ ipsa colerica. consimili tamen modo curatur. ex cōsimilibus enī causis generatur: sꝫ maxime ad apostemata vt dicit constantinus.

De dissenteria.

Aliquādo etiaꝫ patit̄ venter ex ciborū ⁊ humoꝝ lubricitate ⁊ acumine. vt in dissenteria/liēteria et diaria. et hec inter se differunt. Naꝫ (vt dicit constan. et plate) dissenteria est fluxus ventris cum excoriatione intestini et sanguinolenta egestiōe. Et dicitur a discindēdo. quia in ea scindūtur intestina. et fit ex colera naturali vel innaturali ītestina corrodente et excoriante. qñq̄ etiaꝫ fit ex fleumate salso. et qñq̄ ex melencolia adusta. qñq̄ ex vitō epatis: et dicitur epatica. qñq̄ ex debilitate contētiue virtutis sanguinem retinere nō valētis. qñq̄ ex nimia sāguinis habūdantia maxime in detrūcatis sanguis cōsuetus transmitti ad nutrimentum mēbri qñ abscisum ē membrum cum nō innenit membꝝ quod nutriat supbabūdat in epate et per incōtinenciam emittit̄ et dicitur impꝓpria dissenteria. Fit etiam sepe ex vitio intestinoꝝ. et tūc sunt tres species. In prima resoluitur intestiuoꝝ vnctuositas. et aparet egestio: sicut lotura carnis pīguis. In secūda villi stomachi abraduntur: et apparent quasi rasura pargameni. In tercia per frustula emittūtur intestina. et tunc apparent quasi carnose et neruose et arteriose resolutiones. Prima igit̄ spēs bene curatur. secūda vix. tercia nunq̄ similit̄ epatica vix curatur. Dissenterie igitur signa sūt sanguinolēta egestio/torsio ventris/dolor pungitiuus. qñq̄ ergo fit excoriatio intestinoꝝ supiorū. qñq̄ mediorū qñq̄ inferioꝝ. et secūduꝫ hoc variatur dolor nunc in ventre sup̄mo nūc circa vmbilicum: nunc in infimo. Secunduꝫ igit̄ cāꝝ diuersa genera diuersificari etiā solet medicina. primo ergo solet mūdificari humor peccans. deinde fluxus intercipi. ⁊ hoc tā syropis q̄ electuariis. tam emplastris q̄ vnguentis stipticis et cōstrictiuis. Interior vero medicina iuuat efficacius: quādo in superioribꝫ intestinis est materia: exterior vero plus adiuuat īferiora. stiptica igitur et constrictiua debet esse tāmedicinaq̄ dieta.

De lienteria.

Lienteria est fluxus ventris cum indigesti cibi et potus emissione quando nulla fit immutacio circa cibum. sꝫ sicut accipitur: sic emittitur. que contingit aliquando ex villoꝝ stomachi abrasione. vnde stomacus nō valet cibum retinere. qñq̄ fit ex viscosa et flegmatica humorositate villis stomachi et intestinoꝝ adherente. aliquādo ex apostemate. quia tūc ex cibis plus grauatur stomachus: et ideo sensu nature mouetur stomachus ad expellenda cibaria antequā digerātur. Curetur hec infirmitas sicut supra dicta.

De diarria.

Diaria est fluxus ventris simplex cū cibi digesti emissione absq̄ sāguinea egestione. Fit aūt aliqñ ex ciboꝝ multitudine et eoꝝ liquiditate et acumine. aliquādo ex colera peccāte ī quātitate potius q̄ in qualitate. quia si calificatiue peccaret potius dissenteriā induceret q̄ diarriaꝫ. quādoq̄ fit ex fluxu humoris ad intestina a capite defluētis et ea vel mordicātis/ vel lubricantis: et tunc emittit patiēs spumas et ampulas: iuxta illud hypo. quibus spumose egestiones in diarria apparent. his a capite flegma defluit: fluxus curatur ꝑ diete tenuitateꝫ: cū multitudo ciboꝝ est in causa. si ex acumine: dētur refrigeratiua et humectiua. si ex fluxu humorum a capite: dētur reumatis restrictiua. Et hec de passionibus ventris dicta iam sufficiant.

De hydropisi.

Hydropisis est error digestiue virtutis: epatis tumorem ⁊ mēbrorum generans. vt dicit constan. Dum enim virtus digestiua debilitatur in epate: supfluitates multe generātur ī corpore: que vigore virtutis expulsiue exteriꝰ transmisse: mēbroꝝ inflationem generant Fit autem tribus ex causis: generaliter ex retensione supfluitatuꝫ preter naturam. ex fluxu humiditatis preter naturā ex pricipali distemperantia qualitatum ipsius epatis. Dum enī supefluitates preter naturam retinētur vt in menstruo et emoroide et huiusmodi: ex earuꝫ retentione opprimuntur virtutes: supfluitates generātur ex quibus membroꝝ inflatio sequitur. Ex fluxu vero humiditatis preter naturam dissoluūtur spūs/debilitantur virtutes/superfluitates ex indigestione supuenientes inflationem membroꝝ efficiunt. Ex qualita

tum distemperantia errat virtus digestiua in epate quadrupliciter secūdum quatuor qualitatum coniunctionem. et sic fiūt quatuor spēs hydropisis secundum excessum quatuor qualitatum. Prima est lentofleuma ex distemperantia frigiditatis et humiditatis. et dicitur ab albo fleumate. lentos aūt albū dr. Secunda est hyposarca vl' anasarca: ex distemperantia frigiditatis et siccitatis. Tertia spēs est achites ex distemperantia caliditatis et humiditatis. Quarta species est tympanites ex distemperātia caliditatis et siccitatis. Fiunt autem hoc modo dum humiditas et frigiditas in epate distemperantur: virtus digestiua debilitatur. qua debilitata superflua generatur. que virtus expulsiua transmittit ad exteriora. vnde vehemens accidit inflatio frigiditate et siccitate distemperata in epate. Similiter virtus digestiua distemperatur et debilitatur: et aliquantulum fit expulsiua et ideo superflua non emittit vsq; ad cutis exteriora: sed sub carne retinentur. et ideo hec species dicitur hyposarcha. i. sub carne vel iuxta carnem. Ex distemperantia autē caloris et humiditatis per dissolutionē spirituum debilitatur vtraq; virtus. s. digestiua et expulsiua. vnde superflua per totū corpus non expelluntur: sed inter ventrem et sifas tm̄modo retinentur. et hec spēs dicitur archites: qr venter eoꝝ percussus: resonat sicut vter. archis enim vter dicitur. Caliditate et siccitate distemperatis spūs dissoluuntur. et sic debilitata vtraq; virtute superflua ex indigestione surgentia per calidum et siccum in grossam fumositatē resoluūtur que non expelluntur per totum corpus: sed circa ventrem retinētur. ⁊ hec species dicitur tympanides: qr ad modum tympani sonat vēter. In prima igitur spē est inflatio per totum corp⁹: superficies alba et mollis. digitus carni impressus signū foraminis facit: et paulatim postea in se redit. vrina est discolorata/alba/et spissa. In secunda spē non est tanta inflatio: sed fetet eorum caro. vrina est discolorata ⁊ tenuis. In tertia spē est venter inflatus ⁊ sonat percussus. sicut vter/vrina rubea/⁊ spissa. In quarta specie extenditur venter: et sonat sicut tympanum. vrina discolorata et tenuis. collum et extrema efficiūtur gracilia. et nares acute. et oculi concaui et rotundi. due prime spēs possunt curari ante confirmationem. due secunde ante confirmationem vix curantur: sed post confirmationem: nunq̄. Hydropicus ergo est corpore tumidus/mollis/grauis: et ponderosus: et sitibundus. qui quantoplus bibit: quāto plus paulatim deficit et amplius inturgescit. Talibus diuersimode patientibus: diuersimoda exhibetur medicina. eis tamen valent vent ositatis extenuatiua: humoris intercutanei ꝯsumptiua: et virtutis destructiue in epate confortatiua. de quibus omnibus se expedit in viatico constan.

De hictericia.

Hictericia siue origo est cutis defedatio absq; ipsius inequalitate. et dicitur in plate. q̄ tres sūt spēs hictericie. crocea: ex colera naturali. viridis et nigra. Prima vocatur aurigo: qr citrinū efficit hominem ad modum auri. alia vocatur pegamitis. i. viridis. ex colera em̄ praxina viridicantur. tertia melanchiton. i. nigra. qr ex colera nigra gignitur et adusta. Fit aūt ex feruore et ebullitione sanguinis in coleram transeuntis ex calore superhabundante: et sanguinez inficiente. vñ defertur cum sanguine ad cutis superficiē: ⁊ ipsā inficit et immutat. aliqñ fit ex opilatione superioris vel inferioris pori cistis fellis. vnde colera redundat ad epar et sanguinē inficit. aliqñ fit ex apostemate vel febre cōtinua sanguinem immutante et adurente. aliqñ ex corruptione aeris vel cibi et potus corrupti. vel ex morsu et puuctura reptilis venenosi. His modis sanguis inficitur et ad nutrimentum membroꝝ transmiss⁹: ea secundum suam infectionem inficit et corrumpit. Hictericiam ergo maxime calidā hec ꝯcomitantur. totius corporis infectio dextre partis calefactio/sitis: oris amaritudo. dolor frontis: tinnitus aurium: vrina colorata: cuius spuma est crocea vel viridis vel nigra. omnia que de corpore emittunt predicto colore inficiuntur. ex opilatiōe superiori causata immutat omnia inferiora. ita q̄ omnia inferiora sunt valde tincta. econuerso autem est si ex inferiori sūt oīa superiora magis tincta et inferiora minus Si autem fuerit ex febre et ex vi nature p⁹ septimum diē in aliquo die cretico cum diminutione febris et alleuiatione patientis et sinthomatis remissione bonum pretendit talis coloratio. et signat materiam febris tunc purgari. Si autem fuerit vi sinthomatis. sicut solet accidere ante septimū diem periculum pretendit. Signat em̄ materiam petere superiora vel ꝓpter sui mul-

titudinem: vel propter sui fumositatem et acumen. sicut expresse dicit galie. sup ãphorismis. Solet itaq; talis passio curari p sãguinis minutionem/ p infrigidantium ⁊ alterantium oppositionem: maxime super regionez epatis. qr ibi potissime inficitur ipse sanguis. sicut in suo fonte. Dantur itaq; interius et in dieta et in medicina ea q̃ reprimũt calorez: mundificant sanguinem: ⁊ alterant ipsam malam sanguinis dispositionem. et si fuerit ex opilatione: dãtur ea que sunt diuretice virtutis et apertiue: nõ tamẽ nimis calide. vt ptz in viatico constantini.

De emoroidis.

Emoroide sunt quinq; vene existẽtes in ano ex quibus diuerse passiones fiunt. scz inflatio/ retentio/ fluxus. Quãdoq; aũt supfluitates vi nature transmittũtur ad partes illas: et ruptis venis illis emittuntur: ⁊ corpus a diuersis egritudinibus liberatur. sed si fuerit fluxus imoderat⁹ varias efficiunt passiones. Quãdo vero propter consuetudinez retinentur maxime egritudines cosequũtur: vt hydropisis ptisis mania et malãcolia ⁊c. Inflant aũt hoc modo supfluitates spisse et feculẽte ad venarum ora descendentes ea inspissant ⁊ ingressant vnde fit inflatio. Aliqñ orificia venarum ex intensa siccitate coartantur et ĩspissantur. qñq; pre nimio fluxu vrũtur a cirurgicis et cicaturisantur. et tũc aut vix aut nunq̃ apiũtur. Aliquãdo ex sãguinis spissitudine venaꝝ capita opilãtur. Aliqñ ex nimio sanguinis acumine et liquiditate plus debito aperiuntur. Retentionẽ nimiam hec sequũtur grauedo capitis pallor faciei liuiditas ponderositas renũ et coxarũ dispositio ad hydropisim et ad ptisim. Nimium fluxũ sequitur debilitas ⁊ extenuatio corporis mutatio coloris dolor et torsio inferioris ptis corporis. et si fuerit continu⁹ nimis imoderatus: pessimas inde generat passiones. Si vero nimis fluunt orificia venarũ restringantur restrictiuis medicinis paulatim tamẽ si fuerit maxime morbus inueteratus: ne sãguis subito repcuss⁹ ad aliqd membrũ refundatur ⁊ peior morbus generetur vñ hypocras. Emoroidas sanãti antiquas si nõ vna relicta fuerit: piculũ erit. si vero nimis clauduntur apitiuis ⁊ rarefactiuis apiantur.

De dolore renum.

Dolor renũ a grecis nefresis dicitur. que dolor affinitatem habet cuz colerica passione. differũt tñ qr dolor colericoꝝ mutabilis est et intestabilis. quotidie. n. mutatur de vno latere ad aliud latus. nefreticoꝝ dolor stabilis est. Patiũt aũt lũbi siue renes aliqñ ex tũore aliqñ ex humoꝝ repletione. aliqñ ex vẽtositate. aliqñ ex lapide. ola ista grauissimũ inferũt dolorem maxime si fuerit calor in causa. cuius signũ est vrina intẽsa dolor acutus et pũgitiuus. Si vero frigiditas fuerit in causa: cruda erit vrina et lentus dolor. lapides arenule et alie supfluitates diuerse in renibus generantur sepe. et hoc p̃cipue ex potu aque limose ⁊ grossa dieta. ex his enĩ fiũt opilationes in renibus vel vesica. ⁊ qñq; in essentiam lapidis vel harenulaꝝ p intensi caloris actionem transmutãtur. habentes lapides cõcomitãtur multa incomoda. scz difficultas vrinandi colerica ⁊ hmõi. Opilatione lapidũ opilantur vie vrinales aliqñ in parte: ⁊ fit stranguria qñ quis cum difficultate et guttatiz mingit. aliqñ ex toto ⁊ tũc oĩno denegatur et dissuria dicitur. Ex humoribus eniz viscosis in renib⁹ et in vesica coagulatis fit calcul⁹. iuuenibus p̃cipue fit ĩ renib⁹. pueris aũt in vesica. quia vesice os strictũ prohibz naturã exire. vñ lapis generatur vt dicit constan. In pueris etiam est vrina magis grossa ex viscosa dieta. res aũt viscosa magis est habilis ad coagulatiõz et conglutinationem. et ideo sepe in paruulis generatur. Cognoscitur aũt quando lapis est in renibus vel materia lapidis p dormitatõz pedis et coxe dextre ptis si in dextro rene sit cã. sinistre vero si in sinistro. Si vero fuerit in vesica dolor circa pectinẽ ⁊ periconeon sentitur. Preterea a renule venientes a renibus sũt rubee a vesica vero albe. Lapis autez generat⁹ ab humoribus viscosis dissoluitur facili⁹ et educitur. ex a renulis vero difficili⁹ soluitur ⁊ curatur. In mulierib⁹ autez rarius generatur lapis q̃ in masculinis propter meatus largiores et porpter debilitatem calorĩ desiccantis humores et putrificantis/ et propter purgationes frequentiores. multa eniz superflua ab eis per menstrua educuntur. Si infirmi sunt purgandi. in calidis et apitiuis sepius balneandi. cibarijs degestibilibus reficiendi potius et medicinis diureticis aperitiuis et mũdificatiuis refouẽdi. et assue faciendi. et aliqñ arti cyrurgice dimittendi maxime pueri. secũdo adolescẽtes In senectute vero inscisio periculosa est. qr vltra quadragessimũ annũ hec passio non curaturi (vt dicitur in amphoris.) Quicũq;

nefretici iuxta quadragesimum annuz nõ sanantur: accidit inuolũtaria vrine emissio que diannes vel dyabetica passio vocatur. et hoc accidit (secundum constan.) propter defectum contentiue virtutis. multa enim et fortis fit attractio humoris ad renes. et multa fit emissio superfluitatis ad vesicaz quam ferre non sustinẽs a se reiscit ꝑ vrinã Aliqñ etiam accidit ex emollitione neruorũ et relaxatione lacertoꝝ in collo vesice. qñq; accidit ꝓpter grauitatez somni et multitudinem humoris. vt ptz in pueris ignorantibus et lectulo vrinantibus: et in bibulis ebriosis. proprie enim proprium est sustinẽtibus hanc passionem ꝙ sp sitiũt et vix etiam aqua satiari possunt (vt dicit ꝯstan.) vnde sicut eam bibũt: sic eam statim mĩgũt Aliqñ fit ex humore subito meatus vrinales constringẽte: et contentaz ibi humiditatem vi oppressionis educente. Istam turpẽ infirmitatẽ patiẽtibus necessaria sũt repressiua caloris et stiptica confortatiua/caloris renum extinctiua/et neruorum remollitoꝝ ad statum debitũ reuocatiua. hoc fit per potiones et electuaria per cathaplasmationes et vnguenta. cauere tñ dz prudẽs medicus ne sp ponat in hoc casu nimis humida: qz plꝰ remolliẽdo lederent. nec etiaz nimis sicca: qz calorẽ acuerent. sed modo ista modo illa vt ex frigidis patiens humectetur et infrigidetur. ex siccis vero coartetur humiditas et membrum patiens ꝯfortetur. Sup omnia dieta sit temperata: qz calida nimis nocent renibꝰ et lũbis. nimis etiam frigida digestiuam virtutem retardant in substantia et concauitate epatis

Et consilium est dare talibus temperata et composita. qz talis solet eẽ materia atq; causa. Herma dr pellicula vẽtris. s. siphat crepatura. siphat em̃ quedam pellicula est que membrorum nutritiuoꝝ a generatiuis est diuisiua. sicut dyafragma dicitur pellicula que inter spiritualia membra et nutribilia est interposita. Quando igr̃ cõtingat siphat vel per discontinuationem vel ꝑ distorsionem rumpi: vel etiam per calorẽ dissoluentẽ vel hũiditatẽ relaxantẽ remolliri etiam ꝯtingit intestina inferius labi: et in osseũ testiculoꝝ. s. folliculũ nõ sine dolore recolligi atq; diffundi. Fit aũt istiꝰ pellis diuisio vel relaxatio aliquando a causa extrĩseca. s. a nimia corpis exercitatõe. vt in lucta et palestra. Aliqñ ex concussiõe vel ex casu et hmõi. Aliqñ ex nimia mẽbroꝝ superioꝝ distensiõe et conatu. sic̃ ex nĩo cantu claõre et hmõi. aliqñ ex cã ĩtrĩseca sic̃ ex nimia caloꝝ intensione: et humoꝝ calidoꝝ acuie ipsã pelliculã diuidẽte et incidẽte. qñq; ex nimia humiditate neruos et lacertos relaxãte. Quocũq; aũt mõ accidat in principio facilius curari potest: et precipue ĩ iuuene. Si vero magna fuerit et inueterata ꝛ cũ ruptura: nerui vix vel nunq̃ consolidantur et difficile curatur. vt dicit constantiꝰ. Solet aũt curari herma per dietam et medicinaz: et aliqñ per incisionẽ et cyrurgiaz Talibus igitur dicũt auctores valere stiptica et consolidatiua et in cibo et in medicĩa sicut electuaria intus sumpta et etiam fomentationes: et balnea exterius addita pariter et vnguenta. Super omnia dicit valere tenuitas diete et continentia maxime a coitu et etiam omni motu. Super om̃ia etiam aventosis et inflatiuis talibus est cauendum. qz (vt dicit ꝯmen.) vẽtositas maxime nocet hermosis.

De arthetica.

Arthetica est dolor et passio cuz inflatione et dolore: que cum sit in articulis manuum cyrogra dicitur. ĩ articul vero pedum podagra iuscia que dicitur sciatica. Habet autem fieri ex sanguine colerico et humore flegmatico. frequẽtius vero fit ex causa reumatica. sanguis cognoscit eẽ ĩ cã ex rubor̃ loci et calor̃ exeĩentia venaꝝ part patiẽtis et totiꝰ corpis ex dieta calida p̃cedẽte et hũida. ex etate et regione simili: ex eo ꝙ maxime mouetur in vere. Colericus humor cognoscitur esse in causa ex dolore vehementissimo et neruoꝝ tensione et ariditate ac calor̃ ꝛ partis inflatõne: ex colore rubeo cuz croceo intermixto. et maxime mouet in estate: ꝛ magis ex dieta calida et sicca: et in regione cõsimili. Sepe etiam emittuntur multe colerice superfluitates per vomitum et secessũ calida obsunt/frigida prosunt/fleuma etiaz cognoscitur esse in causa: ex fleumatica habitudine/regione/etate consimili/ex inflatõne loci/ex dolore vehementi/rubore modico vel nullo. De reumatica causa cognoscitur ex grauedine capitis et humoꝝ motu. titillatõ et fluxus per nucham et spatulam sentitur. Pessima est hec infirmitas. qz articulos et neruos digitorum/manuũ et pedum contrahit substantialem hũorem ĩ maĩbus detrahit et consumit. et aridas eas faciens clausas reddit. impotentes ad operandum eas efficere consueuit. nodosis gibbositatibus digitorum iuncturas diformes facit. Hec infirmitas cito curatur

qz si fuerit inueterata vix curatur maxime quando in duram conuertitur duricie et nodosam. materia itaq; peccans: debet primo curari congrua medicina. subtrahi debet sanguis et minui si sanguis est ℓ causa. calor etiam debet repercuti frigidis. Quando q; est in causa humor frigidus: tunc debet fomentari calidis et emplastris/ vnguentis. a cibis grossis abstinendū est: et ꝑcipue ad inflatuis nā ventositas sepe aggrauat morbū istum.

De guta sciatica.

Guta sciatica dicit dolor qui nascitur ex hūoribus descendentib⁹ in neruū grossū qui est inter lacertos grossos corpo siue bāche. vt dicit constan. Sepe aūt fit ex viscosis humoribus in concauitate banche se coadunantibus. qñq; ex humoribus sanguinis cum colera rubea intermixtis. et hec omnia sepius causa sunt doloris: qui dolor descendit in crura et vsq; ad calcaneum et etiam vsq; ad paruū digitum pedis. cui⁹ rō est vt d. ꝓmen. qz asta q medium core et tibie dirigitur versus ad cauillā pedis exteriorem. et ista est causa quare in passionibus sciatice dolor extenditur vsq; ad illum digitum. Inde ē q illi qui habent calculum in renib⁹ sentiūt eodem loco pedum formicationem et dormitationem ꝓpter neruī opilationē. vñ non ꝑnt spūs debito modo currere ad illū locum. Dolor aūt qñq; est in vna pte qñq; in vtraq;. sed peior est in sinistra q̄ quando est in dextra. cuius ratō est qz ℓ dextra pte maior est calor q̄ materiam ibi colectā facilius digerit et dissoluit q̄ in sinistra vbi est minor calor et materia magis est ꝓposita. In hac passione minor est dolor/ pulsatio punctura/ et ardor: maxime in iuuenib⁹ calide complexōnis: maxime qñ calor est ℓ cā et valet in illo casu minutio sanguinis ℓ sophena vena. ſ. que est sub cauilla. patiēs ita q; est purgandus et sanandus. sicut ℓ arthetica. Cauere autem debet omnis sciaticus sicut et arthreticus a nimia plenitudine cibi et potus et precipue a coitu. qz maxime accuit reuma et impedit digestionez ꝓpter spūum et puri sanguinis deperditionē (vt dicit constā.) Purgetur itaq; ꝓlo corpus interius: et tunc localia ponantur exterius aliter essi paz prodest medicina exterius: nisi materia que morbi est causa pri⁹ intrinsecus minuatur. vt dicit constā. (dias) multum prodest sciaticis si formentatus fuerit locus doloris cum calido fimo bouis. potenter enim desiccat: maxie si cuz galbano et thure et aceto fuerit resolutus.

De podagra.

Podagra (secundum ꝓstan.) ē dolor pedum et maxime calcanei at q; plante cum distensione neruī et pulsatione. Nascitur essi ex malis hūoribus ad calcaneum descendentibus. qui si fuerint frigidi et grossi nimia fit extēsio at q; tumor. sed non multum pungitiu⁹ calor nec pōt tñ fieri magnus tumor: qz pedes spoliati sunt et denudati a carne. et iō non pñt multum tumescere. tumor essi nascitur in carnosis membris. Hec passio nascitur in suauē vitam ducentibus et quietam qui parum se exercitant: qui a supfluis hūoribus corpora non emundant: maxime cū multū comedant aq; bibant. Ex talibus autem generantur supflui humores qui reumatisāt ad pedes: et maxime qñ sunt debiles: superfluam materiam expellere non valentes: q; maxime hoc accidit ex nimio coitu. totam essi conchatenationēm corporis coitus ipse mouet (vt dicit ipse constan.) et calefacit. q; ideo mouet humores et laxat neruos q; rūpit; vnde accidit q; eunuchi non podagrisāt qz non coeunt. Similiter nec pueri nec mulieres nisi raro. et hoc qz mēstruis expurgātur. (vnde hypo.) mulieres non podagrisāt nisi forte defecerint mēstrua. Hec infirmitas aduenies iuuenibus in vere: in xl. diebus curatur. sed si in autumno aduenerit q; duraueritvsq; ad hyemē: difficile erit eam curare. vt dicitur in ampho. cuius rōnē reddit ꝓmen. secundum iudiciū astrologe sic. Prima inquit etas lune calida ē et humida. secunda est calida et sicca. tertia frigida et sicca. quarta frigida et humida.
In prima itaq; etate ꝓ caliditatem dissoluitur materia et ꝓ humiditatem diffunditur in secunda etate et tertia conseruatur ipsa materia. In prima autem etate lunatōnis sequentis pfecte digentur. vnde in secūda etate luñationis calide et sicce ex toto materia consumitur. et infra sex septimanas q; sunt. xl. dies plene fit curatio maxime ℓ estate. In autumno essi q; in hieme materia nimis est compacta et inobediens digestōi. Materia igitur huius passionis primo purgetur. deinde frigidis exterius in principio repercutiatur. Non essi sūt calida et dissolutiua ponenda in principio cum sit causa

reumatica. et si materia sit frigida ne reuma plus irritetur. et ideo vtendum esti principio repercussiuis: sed fortioribus in causa calida et remissioribus in frigida: ne forte materia indurescat. deinde apponentur subfumigationes: fomenta/et vnctiones calide: vel frigide prout materia tunc requirit. leui dieta et temperata patiens vtatur. a coitu semper caueatur. leue et mediocre exercitium iniungatur.

De apostemate

Apostema est supfluoꝝ humorum in membro aliquo collectõ: putrefactionem faciens et tumorẽ. vt dicit Constan. Contingit aũt membrum apostemari aliquando ex causa exteriori. (vt dicit Constan.) sicut ex ꝑcussõne. vulnere/casu fractura/et concussione ab omibus eñ talibus mouentur humores et ad locũ sepe ꝯfluunt patientem: qui mutuo se conculcantes calefiunt et putrescunt. Aliquãdo autem a causa interiori. s. ex habundãtia humoꝝ corruptoꝝ qui sepe confluunt ad locum aliquem et concurrũt et hoc dupliciter fit. quia aliquando ex adunatione materie in proprio membro. aliquando ex fluxu materie de vno membro ad aliud ⁊ talis confluxus plures sunt cause. sicut dicit constan. Prima est fortitudo membri expellentis. qꝛ quedam membra principalia et nobilia exonerant se a superfluis. sicut cerebruz ab humore flegmatico se exonerat atq; fumo. Secunda causa est debilitas mẽbri recipientis. membra eñ debilia recipiũt superfluitates a superioribus fortioribus descendẽtes. sicut cutis caro ⁊c. Tertia causa est multitudo humoꝝ qui cũ sint superflui in maioribus venis rẽfũduntur ad minores membrorũ consimiliũ essẽtiã subintrantes. et qđ supfluit ad nutrimentum fluit ad membrũ: et clauditur principalis via et facit apostema. Quarta ẽ largitas meatuũ ꝑ quos facile fluũt hũores đ mẽbro ad mẽbruz. Quinta causa est liquiditas humoꝝ et subtilitas: qui de facili motu facililius diffunduntur: et diffusi in aliquo mẽbro recolliguntur. et ibi artitudine membri coartati conculcantur. et ad putredinez disponuntur. Sexta causa est suppositio mẽbrorum. qꝛ naturaliter inferiora membra recipiunt superfluitates superiorum membrorum: sicut membra capitis deponunt suas superfluitates quandoq; ad lacertos et venas gutturis et fit squinantia. quãdoq; ad membra pectoris et fit paralisis et pleuresis. et sic de aliis. Fit aũt apostema hoc modo. dum humores quantitatiue peccantis: et a calore ꝯsumi vl' a virtute expelli nõ valẽtes recepti in cõcauitatib⁹ mẽbrorum ebulliunt et putrefiũt. et sicut pasta ĩ furno posita ab igne desiccatur: in superficie crustulam quandaz recipit sub qua manet: ita hũor collect⁹ ꝑ calorem ebullitionis quandam crustulã facit. sub qua latz hũor putridus atq; tumet. et talis hũor dicitur apostema. et aliquãdo fit de vẽtositate. et dicitur bubo. aliquando ex humore simplici: sicut ex sanguine fit flegmon. cuius signa sũt rubor ex colore sanguinis diutius propt multitudinẽ materie et calorẽ aquosiora consumentẽ. pulsus. i. saltus propter ventositatẽ siue fumositatẽ impellentem. dolor ꝓpt extensionem. calor ꝓpter calidã naturam. tumor propter materie multitudinem. Fit etiam sic apostema ex simplici colera rubea et dicitur herisipila. i. sacer ignis ꝑ antifrasim. Fit et aliud ex colera pura: et corrodit membꝝ cui insidet. et dicitur a medicĩ herpes effromenius quasi seipsũ corrodẽs. Fit ꝯsimili modo apostema de fleumate. ⁊ dicitur zimia siue pal⁹. qꝛ sicut ĩ palude ẽ multũ superfluitatis et limositatis: ita in hoc apostemate: cui si impresseris digituz cedit impressioni qꝛ fluxibilitas digito imprimenti cedit: et in medio foramen apparet quasi signum foraminis: sed postea remoto digito dum materia redit ad mediũ totũ illud itez adimpletur. Istius apostematis sũt signa albedo. qꝛ materia est alba mollicies: qꝛ materia liquida et dolor lẽt⁹ qꝛ materia frigiditate sua minuit sensibilitatẽ. Contraria sũt signa in apostemate de colera rubea. qꝛ calor ẽ mult⁹ cum materia sit valde calida. rubea cũ citrinitate qꝛ colera non est rubea: sed crocea. magnitudo adest doloris et puncture. qꝛ materia est acuta. Ex melãcolia fit et apostema. ⁊ si materia tota fuerit extra: fit sclirosis. si partim intra/partim extra fit apostema qđ dicitur cancer ad similitudinem cancri. Sicut eñ in cancro dorsũ eminet et brachia sunt extensa lateribus: ita in hoc apostemate quidã tumor vice dorsi. ramusculi vero hũoruz sũt hĩcinde expãsi vice brachioꝝ. paulatĩ ẽt serpit corrodendo carnem et neruos insensibiliter ad modum cancri. vnde signa illi⁹ sunt ingens duricia. qꝛ cum materia sit terrestris et melãcolica: multũ est compacta.

Dolor est liuidus: qz materia non est ex toto nigra. dolor est paucus aut nullus: ppter eius insensibilitatem. quia materia duas habet mortificatiuas qualitates. s. frigiditatem et siccitatem. corrodit autem semper carnem suam et corrumpit vsq; ad radices neruorum et etiam inficit ipsa ossa que attingit. et ideo morbus iste pestifer est z durissimus ad curandum. Inter ista autē corrosiua apostemata talis est ordo. quia noli metangere cancrosuz est apostema in facie et corrodit paulatim: sed minus alijs. Cancer vero magis. ad huc magis lupus. maxime vero herisipila. fistula vero non corrodit: sed putrefacit interius carnē scz z neruos contrahit ad sanies. et qñq; corrūpendo neruos dissoluit ossa. Accidit ät frequēter ex vulnere male custodito qñ suppositū os sanie inficitur vnde nutrimentum aduenies in sanies cōmutatur: sicq; rumpitur superficies et fluit. Aliqñ autē cōsolidatur aliquādo iterum rumpitur. et si fuerit multū inueterata: vix curatur. In circuitu autem vulneris sepius multa orificia inueniuntur et oriūtur. habet enī fistula interius vulnus profundum: in superficie vero angustum: atq; artuz. cancer vero econuerso exterius multum patet: interius angustatur et ideo difficilius est ad curandum. Aliquādo nascitur fistula ex reumate siue vulnere precedente. aliquādo ex apostemate male curato: z maxie qñ nimiū humectatur et fiunt diuersa foramina aquā diuersi coloris emittēta modo albā modo citrinā et si foramina in vno loco claudantur: in alio nascūt. Sūt z alia apostemata q ex opposita materia generantur. vt patz in ātrace quam constan. vocat carbunculū. qz vrit vt carbo. Fit autez de materia valde furiosa et venenosa et de materia composita. qđ patz p lineas diuersorum colorū. habet enīz virgulatā formam. z sunt ibi quedaz rubee linee sanguinee. quedam crocee coleriee. z quedā subalbide ex fleumate. et q̄daz liuide melācolice. q̄dā flaue a falso fleumate. et sic de alijs hūoribus innaturalibus. Signū autem antracis est dolor ītollerabilis/arsura et puncto in profundo. in capite apostematis pustula quedam oritur siue vesica p̄tendens colorem attestantem humor dominanti. In collocatione autem virgulata forma diuersoz colorz lineis distincta vidz et quasi trabi ad fundum cum quodā filo adherente superficiei vesice in medio. Ad curationem itaq; apostematum solent apponi in principio repercussiua: nisi materia fuerit furiosa et venenosa. vt in herisipila et antrace. nam in talibus non sunt opponēda repercussiua: sed potius mitigatiua: ne materia venenosa repercutiatur ad interiora membra et maiō inferat nocumentuz deinde quando apostema est in statu: solēt apponi solutiua/remollitiua/et maturatiua apertovero apostemate siue rupto z eductа sanie insistendum est mundificatiuis: tādem consolidatiuis: et bone eaznis regeneratiuis. Ad alia autem apostemata quoruz sint bonica sunt peiora: ad fortiora medicamina procedendum est. sicut contra cancrū et fistulam/et huiusmodi. Ibi enī secundū materiam peccantem patiens primo interius est purgandus. deinde localibus remediis insistendum est. Contra cancrum vero vritiuis et carnis mortue corrosiuis est vtēdum. Contra fistulam desiccatiuis et consumptiuis ac sanies mundificatiuis. que si non prosunt cyrurgie committatur.

Tutius enim est vt aliqua particula corporis iam corrupta vratur vel prescidatur q̄ reliqua pars imposterum corrumpatur. Contra apostemata vero venenosa sicut contra antracem cito et caute est remedium apponendum qz cito interficiunt: nisi solertius succurratur. Consilium igitur est vt in principio si aliud non impediat fiat fleubothomia in eadem parte proximiori fronte loco collectionis. minuere enī in parte opposita in tali casu non est tutum: ne materia trahatur ad corpus vel ad membrum nobile cum sit venenosa. tunc necesse est vt tyriaca cum vino calido per os offeratur: et sup locum doloris liniatur. qđ si probata fuerit tyriaca: et verum fuerit an trax: materiā exsiccabit et venenum extrahet. et ita desiccabit q̄ poteris eam puluerisare ad moduz cineris: et tunc recens est apponenda sepiꝰ donec rumpatur apostema. quo rupto non est timendum periculum. Idem facit vitellum ouī cum sale pistatum et frequenter apostemati appositum. dolorem enim mitigat: et apostema rumpit. vt dicōmen.

De vlceribus.

Vlcera dicuntur quedam vesicule que ex intercutaneo humore sepius in corpe oriūtur. et vocantur ā Constantino in fine viati. vlcera: eo q̄ in superficie cutis acūie hūoris faciunt solutionem continuitatis: quorum materia est

subtilis humiditas sanguinis vel coloze ab interioribus ad exteriora vi nature vel sinthonicis vsq; ad exteriorem corporis superficiem demandata: talia vlcera cutem defedant. pruritum et titillationem in carne generant. cutem a carne eleuant et aliquãdo si continua sunt: lepre periculum preconisant. qui ab eis liber esse desiderat: interius purgari a supfluis/calidis/et infectiuis humoribus non obmittat. Deinde balneis siccis et mediocriter consumptiuis secundum qualitatem et quantitatem humoris carnẽ et cutem vlcerantis se exponat. crapula et dieta nimis lata se contineat labori et exercitio se non subtrahat.

De pustulis.

Pustule siue pabule dicuntur quedam apostematice collectiones superfluitates in exteriori corporis superficie minutatim et particulariter generate natura sibi superflua et nociua ad exteriora corporis expellẽte. que sepe a superfluitate passibilis corporis z nutrimenti pullulant. et ideo merito sapiẽtes pustulas siue pabulas eas vocant. vt dicit remi. (et ideo dicuntur pustule: quia sũt q̃dam parue vesice vel vesicule putredinis virulente et vrentis intrinsecus contentiue. vt dicit Isidorus. et etiam Constantinus Dicuntur autem hec pustule variole i parvulis et etiam aliquando in adultis. In paruulis autem tales pustule sunt salutifere et future sanitatis prenuncie. (vt dicit commen. ibi.) Varioli de sanguinis putridi nascuntur corruptione etcetera. Si eẽ in paruulis vel adolescentibus non erumperent de futura lepra esset inposteruz formidandum. Fiunt enim in paruulis ex sãguine menstruali quo in vtero alebantur: quiui nature expellitur ad exteriora. et sic a futuro periculo liberantur. Similiter cõtingit in adultis et in senibus in febre circa crisim tales pustulas erumpere vi nature: materiam febris ad exteriora expellẽtes et ideo nec in istis nec in illis debet fieri repercussio: ne materia transferatur intus: cum sit quodammodo furiosa: circa oculos tamen facienda est in hoc casu leuis repercussione sanies pustule aliquaz ledat tunicam oculi vel pupillam. In omnibus etiam aliis locis cautus medicus trahit materiam ad exteriora quantum potest preterq̃ circa oculos. sibi enim est materia repercutienda et alias deducenda: ne ex fumosa et violenta materia tenera ledatur substãtia oculoz. Caueat etiam nutrix vel medicus tam in paruulo q̃ in adulto: ne taliũ pustularũ vesicule vel propter pruritum vel propter aliud rumpantur seu aperiantur ante tẽpus maxime circa faciem: ne ppetuo deformes remaneant in facie cicatrices. Aliis multis de causis pustule in corpore oriuntur. nũc ex materia fleumatica albe et molles z fluide. nũc ex materia colerica aspere: pungentes /et dure. Nam colericus humor inter cutem et carnem diffusus: suo calore et acumine cutem aperit et mordicat. et infinitas pustulas in cutis superficie generat. sed parue sunt ac modice ad modum granilis. et ideo talis passio sic vocatur ab auctoribus herpes milis vel granulosus. vnde cũq; autem prouenium tales pustule si sũt frequentes et continue: primo expedit vt materia peccans debita purgetur medicina. deinde si corpus fuerit plectoricum: flebotomet̃ur sine ventosetur: debitis balneis: desiccatiuis/et consumptiuis vnguentis congruis patiens adiuuetur.

De scabie.

Scabies ẽ corruptiõ cutis ex corruptis humoribꝰ intercutaneis corpi cũ deformatõe lesionẽ ferẽs. Sepe eĩ (vt d. pstã.) natura malos hũores expellit ad supficiẽ corpis vt mũdificet interiora: q̃ si fuerit subtiles et liq̃de: de facili sudore et fũo dissoluũtur. grossi vero sub cute pmanẽt: et corpi scabiẽ introducũt. Hũor vero sic inclusꝰ inf cutẽ et carnem si colericus fuerit et intẽsus: scabiem inducit siccã nõ saniosã cũ fissura/prurigie/et pũctura. Si vero fuerit hũor fleumatiꝰ: albã et grossaz et squamosaz z sine pruritu magno scabiẽ facere psueuit. Scabies aũt hũida/sanio sa/cũ delectatõe prurigiõsa calid ẽ sanguin ẽ mixtũ cũ colera demõstrat. Frequẽ aũt accidit ex nĩa corpis repletõe. frequẽ ẽt ex egritudie ꝓcedẽte. vñ virtũ sequitur depssio et supfluitatũ incremẽtũ. fit etiaz q̃busdam sueterata scabies ex splenis vitõ et tal de facili recidiuat. Scabies aũt cum desiccatiuis/ꝓsumptiuis: et mũdificatiuis intus et extrius est curanda.

De impetigine.

Impetigo est intercutanea hũoris corruptõ immutatõz cũ prurigine cuti inferens.

Colerica enim superfluitas quedam fumosa ab interioribus ad exteriorem carnis superficiem relecta cutem inficit et eam minutissimis pustulis replendo scabiosaz quasi furfure dispersam scissam et pruriginosam efficit. et hec infectio de materia colerica vel melancolica nimis intensa aliquando oritur trahit vt dicit Constantinus. Et dicitur hec passio impetigo quia titillatione et pruritu maximo cutem et carnē ledendo impetit. Dicitur et serpigo. quia ad modū serpentis serpit in cute vndiq; atq; repit. z cutem quam inficit in quibusdam squamis vel post scalpationem reddit fedam. Hec passio quandoq; ad modum cinguli superficiem membri vndiq; circūcingit. Et talis impetigo vel serpigo herpes cingul⁹ a medicis nuncupatur. Impetigo tamen differt a serpigine. quia fit de magis impetuosa materia et ignita. quia de colera. z ideo oblonga facit foramina et stricta: sed valde parua. et semper mouetur sursū sicut ignis. Serpigo de minus ignita: et ideo non mouetur sursum: sed circumcingit membra et circumquaq; se diffundit. vnde dicitur quasi serpens per girum. Hec passio est curanda subfumigationibus/et balneis aperitiuis: et consumptiuis: et mundificatiuis: et extersiuis: similiter et vnguentis. Inungātur cum succo ebuli: sambuci: lappatis: sumi terre et huiusmodi. postea balneū aque dulcis assuescat (vt dicit constantinus.)

Dicitur autem q̄ contra hanc passionem valet sputum hominis quamdiu est ieiun⁹ Huic passioni semper associatur prurigo seu pruritus quidam immoderatus fricationis et scalpationis appetitus falsam quandam delectationis ingerens qualitatem ex fumo calido et acuto mordicante cutem: a materia calida resoluto. falsa autem est talis delectatio et nociua: quia cutis inducit ulcerationem et discontinuationem: et semper in fine lesionem ingerit et dolorez.

De lepra.

Lepra est vniuersalis membrorum corruptio et humorum: initium habens a vasis et complementum in fontibus siue extra vasa. Nam corrupto humore nutrimentali: de facili corrumpuntur membra que ex humoribus nutriuntur. Omnis autem elephantia siue lepra (secundum Constantinum) habet principium principaliter a corruptione melancolie. (vnde dicit Constantinus.) Lepra est passio frigida et sicca nascens de colera nigra/intensa/et putrefacta apparens in superficie corporis. Nascitur quidem de quatuor humoribus putrefactis: sed tamen intensis et corruptis et in coleram nigram commutatis (vt dicit idez ibidem) Putrefactio autem humoruz quibus admiscetur melancolia propter eius qualitatem frigidam et siccam putrefactioni repugnantem non potest compleri in vasis sic venis quoad vsq; incorporetur z moram faciat in membris in quibus completur putrefactio: ex qua sequitur ipsa lepra. Melancolicus enim humor propter suam duriciem et compactionem longaz moraz expetit ad sui putrefactionem. si autem in venis aliquo casu putresceret: potius febrē q̄ lepram generaret. Diuersificatur autem lepra quatuor modis secundum quatuor humorum mutuam intermixtionem.

Est enim vna species ex pura melancolia. et hec proprie dicitur elephantia: ab elephante animali maxime sic vocata propter morbi maximum nocumentum quo infestat patientem. vnde hec passio durior est ceteris tanquam compactior et difficilior ad curandum et repugnandum. Secunda fit ex melancolia et fleumate. et hec dicitur tyria vel serpentina a tyro serpente. quia sicut serpens talis de facili dimittit spolium et est squamosus: sic patiens talē lepram de facili excoriatur in cutis superficie et resolutur in quandam squamam.

Tertia species fit ex melancolica sanguinis infectione. et dicitur allopicia et vulpina. allopes enim grece: vulpes dicitur latine. cuius proprietas est propter calefactionez sanguinis in epate estiuo tempore depilari sic patiens istam lepre speciem: a supercilijs et alijs pilis corporis depilari et spoliari notabiliter consueuit. Quarta species est ex colera rubea corrupta in membris cum melancolia. et dicitur leonina a leone tali animali calidissimo et fortissimo. Sed hec species lepre causatur ab humore feruentissimo et super modum malicioso. et ideo more leonino corrodit et destruit omnia membra. Est igitur ex melancolia corrupta principaliter elephancia. ex corrupto fleumate tyria siue serpentina

ex corrupto aere allopicia seu vulpina. ex colera vero rubea pessima leonina.

De quatuor speciebus lepre habent quedam signa communia: et quedam specialia quibus adinuicem distinguuntur. Vniuersaliter autem hec passio talia habz signa. caro in eis notabiliter est corrupta et speciesim mutatur. rotundãtur oculi et palpebre corrugantur aspectum habent scintillantem: maxime in leonina. angustantur nares et contrahuntur vor rauca efficitur: potissime in elephancia. tuberositates crescunt. in corpore multa minuta et dura et rotunda: cruriũ fit quedam insensibilitas et etiam aliorum extremorum. vngues ingrossantur cum quadam inequalitate: et quasi scabiosi efficiuntur: contrahuntur digitorum articuli: et manus quasi aride efficiuntur. corrũpitur eorum anhelitus: et eius fetore sepius sani corrumpuntur. carnis et cutis superficies redditur vnctuosa intantum: vt si aqua superfundatur: non madescat cutis sed elabitur quasi a corio madefacto. pruritum quandoq; cum scabie quandoq; sine scabie patiuntur. maculis variis nunc liuidis: nunc rufis: nunc nigris: nunc subalbis in corpore respersuntur. tibie illorum maculis et pustulis precipue superabũdant: nunc apparent: nunc disparent. nunc exterius erumpuntur: nunc interius se profundant. Si vero inter pustulas tibiarum sempervnam maiorem ceteris inueneris: signum est lepre confirmate. Signa autez lepre maxime apparent in extremitatibus vt in pedibus/cruribus: et in facie. et precipue in musculorum corporis consumptione et minoratione. Preter istas conditiones lepre communes: quelibet species lepre habet suas proprias et speciales. Nam patientes leoninam habent colorem magis croceum et citrinum. et oculos magis scintillantes et eminentes. et etiam multũ mobiles. cutem habent aliis asperiorem. scissam sepe et diuisam. pre aliis etiam sũt pruriginosi: et in fine in omnibus mẽbris plus corrosi. Patientes vero allopiciam: ex toto depilantur eorum cilia et supercilia. valde tument et inflantur eorum oculi etiam valde rubent. pustulas in facie rufas habent. ab eorum pustulis sanguis cum sanie sepe manat. nasus in talibus ingrossatur: et deficit odoratus. fetet valde eorum anhelitus: et maximam corruptionem sustinent in gingiuis. Patientes tyriam tuberositates et pustulas habent molles. molem et subalbidam habent cutem ac tumidam et quodammodo relucentez. squamositatem non modicam: et pediculorum vermium multitudinem. Has et alias pessimas habent conditiones: que ex fleumate corrupto originem sortiuntur. vt sputa immunda/et viscosa/et saniosa. et nares obturatas et huiusmodi. oculi eorum lachrymantur et fluunt propter humidam superfluitatis resolutionem. putrefactionem patiuntur. labiorum et gingiuarum et trachee arterie patiuntur asperitatem: et efficitur rauci. Sanguis post fleubotomiam in liquidam deffluit substantiam. illud autem quod est solidum: est album vel subpallidum cum lauatur cito coagulatur: et in multa quantitate. Patientes vero elephãtiam colorem habent emulum/faciem plũbeam/ciliorum patiuntur depilationem/oculi eorum rotundantur/nares constringuntur: musculi consumuntur. et hoc est commune in omni lepra sicca plus q̃ in humida. insensibilitatem maiorum digitorum precipue patiuntur. tarde venit ad augmẽtum. sed cum venerit: inducit scissuras. sanguis extractus liuidi coloris vel subnigur: cito coagulatur. et quanto magis fricatur tantomagis denigratur et induratur. In medio sunt quasi vene albe vel quasi rami neruorum. et illud est commune in omni lepra. Nascitur autem lepra a causis variis preterq̃ ab humoribus predictis. sicut ex cohabitatione et conuictu: et frequenti confabulatione cum leprosis. contagiosum enim est morbus et aliorum infectiuus. Accidit etiam ex accessu et coitu mulieris statim a leproso precognite. quandoq; accidit ex parentibus generantibus. vt ex corrupto sanguine leprosi generantis. Vnde hec contagio quasi iure hereditario transit ad ipsam prolem. Aliquando etiam accidit quando concipitur fetus tempore menstruorum. vel quando ex corrupto lacte mulieris leprose nutritur fetus. Aliquando autem accidunt ab extrinseco sicut ex aere corrupto et infecto: ex mala dieta. vt ex cibis melancolicis nimis frigidis et siccis. vt ex carne bouina/asinina: vel similibus. Aliqñ ex cibis nimis calidis

vt ex nimis diurno vsu fortis alliate: pipe rate: et huiusmodi. Aliquando accidit ex cibis corruptis et corruptum obedientibꝰ vt ex carne porcina granulis infecta et su perseminata: et vino impuro et corrupto. Aliquando ex morsu alicuius reptilis hꝰo rum et membrorum substantiaz corrumpē tis. Istis et aliis modis sepe vitium lepre in humano corpore generatur. sed quocū qꝫ modo generatur vix est curabilis nisi di uina manu postquam perfecte confirma tur palliari tamen potest et precaueri ne destruat ita cito. Laueat itaqꝫ patiens pre cipue a cibis melancolice generatuis. et e tiam a cibis incensiuis sanguinis. Subtili igitur dieta conuenienti nutriatur non cor ruptibili neqꝫ conuertibili. Si autem san guis sit in causa. vt in allopicia primo debz fleubothomari. deinde purgari debita me dicina. In aliis autem speciebus primo debet precedere fermata. et deinde si neces se fuent: sequatur fleubothomia: aliter nō quia aliter noceret (vt dicit Constantius.) Debitis ergo et congruis debet vti medici nis interius. et debitis emplastris ⁊ vnguē tis exterius. vt sinthomatibus occurratur. Ad curationem vero lepre: vel saltem pal liationem valet maxime (vt dicit Plato) serpens rufus. habens ventrem album si euacuato veneno cauda scilicet precisa et capite ablato coctus cum porris in cibo fre quenter assumatur. Eodem modo si vinuz in quo diu putrierit patientibus sepe pro pinetur. hec enim medicina vtilis est mul tis morbis. vt patet in ceco de quo narrat idem: qꝫ vxor eius dedit ei serpentem cum alliis comedere pro anguilla: vt eum inter ficeret. quem appositum comedit: et multo sudore emisso visum recuperauit. Et hec de diuersis speciebus lepre dicta sufficiant

De morphea.

Morphea est macula in cute ve niens ex nutrimenti corrupti one. quod enim est lepra in car ne: hoc morphea est in cute. Morphea autem alia est alba ex fleumate alia nigra ex melancolia: alia rufa ex cole rasiue sanguine. Ista autem morphea que est ex melancolia et fleumate: difficilis est ad curandum. Sed ista que est ex sanguine facilior est ad curandum. Tunc autem mor phea est incurabilis: quando cutis faciei pū cta acu: sanguinem non emittit. Si vero sanguis fuerit subsecutus: curabilis iudica tur. Morphea igitur tota in cute est: sed le pra in carne et in cute. Hec eadem infectio parum differt a gutta rosea que inficit faci em quibusdam paruis et mollibus pustulis que ex viscosis humoribus sanguineis ac colericis intercutaneis generantur. Hec passio primo sanguinis subtractione minu atur: et interiorum humorum mundificati one curetur: deinde subfumigatione et bal neatione facies fomentetur: et poris aper tis materia intercutanea euaporetur. dein de mundificatiuis/desiccatiuis/locus pati ens abluatur. vnguentis etiam debitis in / ungatur. Dicit etiam Constantinus qꝫ con tra istam infectione m valet vnctio calidi sanguinis leporini. Nam sanguinem inter cutaneum diuidit repercutit: et consumit. Super omnia autem contra huiusmōi pas sionem humoris intercutanei valere dici tur fumus terre in balneis: subfumigatio/ nibus: in potionibus et syropis potui eniz datus scabiem: pustulas: et pruriginem mū dat. humores superfluos inter carnem et cutem desiccat: vel ad lepraz dispositos mu uat. Et hec de passione morphea nunc suf ficiant.

De venenis.

Preter passiones superius no minatas accidit homini grauis sima et periculosissima mors per venenum et passio. Ve nenum autem cum ex tota sua specie com plexioni hominis sit contrarium subito in terficit nisi remedium citius apponatur. Venenum autem aliud accidit ex corruptō ne ciborum et potuum: aliud ex morsibus reptilium et serpentum: et quorundam ani malium: quorum humores et dentes sunt humano corpori venenosi. Venenum autē aliud est calidum et siccum. sicut venenum tyri: vipere et huiusmodi. Quoddam autē frigidum et siccum. vt scorpionis. Quod dam frigidum et humidum. sicut aranee. Venenum autem serpentis variatur in ma licia (vt dicit Auicenna in capitulo pri mo de venenosis) Nam venenum ma sculinum acutius est et fortius: qꝫ femi ninum. tamen femine serpentes plures

plures habent dentes ꝙ masculi: et ideo putantur deteriores(vt dicit Auicenna.)

Item venenum senum peius est ꝙ venenum iuuenum:et magnorum ꝙ curtorū in eodem genere.et peius et acutius est illorum qui habitant in montibus et in siluis ꝙ illorum qui habitant iuxta littora ⁊ iuxta aquas.Item peius est venenuz quod effunditur a vacuis et a ieiunis:ꝙ a repletis Item deterius est et acutius in estate: ꝙ in hieme.citius enim et facilius pungunt serpentes in meridie:ꝙ in mane. et in die ꝙ in nocte.quia calore resoluitur venenuz vsq; ad extrema.quo d in frigore et in frigido tempore quasi in vno loco cōgelatur Venenum vero tyri et vipere et alioꝝ quorundam serpentium quanuis sit calidum accidit tamen morsis ab eis stupor et frigiditas propter mortificationem et extinctionem caloris innati per contrarietatez veneni.Calor enim naturalis sua sparsiōe et inflammatione calefacit corpus:qui repressus et quasi extinctus vi veneni extremitates non calefacit.vnde venenum calidum non aggregat sanguinem cordis calidum:sed resoluendo calorez innatū mortificat ipsum.Venenum autem reguli ⁊ basilisci tante est violentie:ꝙ adhuc existens in corpore/adurit totum super quod incedit.vnde in circuitu cauerne eius nichil virescit.aues volando ex opposito cauerne sue subito interficit.⁊ omne animal sibi appropinquans stupefit nec mouetur:sed solo venenoso aspectu eius/vel flatu/vel sibilo cadit et moritur.et ille quem mordet liquefit et inflatur et emittit virus et subito morit̃ur. Tante etiam fortitudinis est venenum reguli ꝙ etiam si basta eum tangeret:per baste longitudinem veneni sētires violentiam(sicut narrat auicenna.)de quo dam milite qui cum lancea tetigit vermem talem in nubia et statim cecidit mortuus cum animali suo.Signa autem lesionis basilisci subita transmutatio est corporis in viridem colorem et mors inopinata. In loco vbi regulus commoratur: venenum aspidis pernitiosissimum est.interficit efficacissime infra duas horas vel tres.cuius morsus signa sunt ista.color cutis subita alteratio/singultus multiplicatio/membroꝝ repentina infrigidatio/dormitio et palpebrarum profunda clausio. sitim prouocat immoderatam.vnde videtur patiēti ꝙ monatur sola siti. Venenum autem cuiusdam aspidis qui dicatur spuens(eo ꝙ interficit per sputum suum)ita est violentum:ꝙ interficit omne viuum quod tangit illud sputum.interficit enim priusꝙ sentiatur.

Sentit enim lesus dolorem in principio circa viscera:et accidit venenato tenebrositas oculorum et clausio et profunditas sōni cum spasmo et torsione colli et pulsu inordinato.nec valet contra illud venenum aliqua medicina nisi sola combustio membri in quo est vel precisio membri.qz combustio exurit et constringit meatus ne venenum valeat ad cor penetrare.Venenuz etiam draconis multum est venenosum et malitiosum:cuius venenositas maxime est in cauda et in felle.Illud venenum consequitur maxima grauitas corporis/inflatur labia/et accidit vertigo ⁊ tenebrositas oculorum:et destruitur ratio.motus fit inordinatus et debilitas virtutis subsequitur. Venenum autem scorpionis est mortiferum nisi citius occurratur.arsuram et punctura generat circa membrum vbi est punctura. et cum peruenit ad cor:patiens syncopizat et resoluitur in sudorem.tandem constringit cor et sanguinem sua frigiditate congelat:et quo sequitur mors/et destructio animalis. Quere infra de scorpione libro vltimo

De morsu rabidi canis.

Morsus etiam rabidi canis est mortifer et venenosus. Nam vt dicit Constantinus(canis frigidus est et siccus:cui colera nigra dominatur.que mutata et putrefactā et dominans corpori: canem efficit rabiosum.fumositas enim resoluta ex nigra colera iam incensa:inficit cerebrum. vnde cum discurrit ad diuersas partes:eas inficit et efficit venenosas.vnde cum aliquid momorderit ex eius saliua veneno sa subintrante locum morsionis inficiuntur humores et spiritus ⁊ contrahitur venenū infixum ad locum consimilem sue generationi scilicet ad cerebrum ⁊ efficitur homo rabiosus.qui si alium momorderit.eum infecit:et etiam illum rabidum facit. vnde tale venenum summe est periculosum. tū quia diu latet.tum quia se multiplicat. Aliquando etiam latet vsq; ad anni reuolutionem.⁊ tunc cadē die et hora qua fuit infixum caput petit ⁊ frenesim facit.

Hanc venenositatem sensu nature percipi
unt alij canes et fugiunt rabiosuz et latrāt
supra ipsum ad terrendum eum vt di. con
stan. quia sentiūt euz sibi contrariū et noci
uū. Accidit autē hec venenosa rabies ma
xime in autūno. quia tūc melancolia ratiōe
similitudinis multiplicatur et etiaz in vere
qz per calorem temporis dissoluitur: et non
consumitur, et ita per conculcationem in
cenditur et egreditur preter naturam. tante
etiam venenositatis est lingua canis rabidi
ꝙ facit canem titubantem siue nutantem.
sicut ebrium et aperto ore lingua dependē
te et saliuam continue emittēte. que cadēs
in ipsas aquas inficit et bibentes ex eis hy
drophalicos efficit et furiosos. Alias ꝓprie
tates canis rabidi quere infra de cane.
Morsi autem a canibus vident in somnis
terribilia. et sunt timorosi/stupidi/sine cau/
sa irascuntur. ab alijs videri timent: et sicut
canes latrant: et super omnia timent aquā
et abhorrent. et tunc hec passio vix curatur
(hucusqꝫ constan.) Sunt autem multa alia
venenosa et venenorum pericula, sz de isti
mentio specialiter habetur in diuina scrip
tura. et ideo de alijs supersedendū est quo
ad presens opusculum ista vice. Hoc solum
arbitror hic aduertendum: ꝙ venenū mul
ta et infinita incommoda in corpore opera
tur. Cū em̄ tota sua spēs nature et comple
xioni hūane sit contraria: quando preualet
in corpore; totaz naturaz distemperat spūs
et humores corrūpit et alterat sua malitia
et acumine. quod nobili⁹ est in corpore scz
regionem cordis primo aggreditur et im
pugnat. animalem spm̄ suo acumine ꝑcutit
in cerebro et perturbat. sensuū organa et e
orum operationes subito debilitat. neruos
concutit et vulnerat. venas et arterias in
ficit/asperat/et corrugat. torturam/arsurā
mordicationem in interioribus generat.
substantialem cordis et epatis humiditatē
nunc incendit/nūc cōgelat/nunc dissoluit
et resoluit. nunc penitus consumit et desic
cat dum interiora comburit exteriora infri
gidat et econuerso. sepe cordis superficiez
vehementi calore exterius afficit et tamen
potētiali frigore sanguinez in venis cordis
mortificat et constringit sui diffusione. per
membra corpus intumescit/ nūc etiam pal
let/nūc liuet/nunc viret subito/nūc nigre
scit per maculaꝝ diuersitatem corporis ex
terius inficientem superficiē: eius interior
malitia innotescitur: et abhominationem ⁊
nauseam horribilem stomacho ingerit: ⁊ ip
sa vitalia membra acumine suo penetrat ⁊
corrodit. propter qđ natura eius impetum
ferre non sustinens deficit vltimo et succū
bit corpori predñans: humores in sui simi
litudinem conuertit: et venenosos et noxi
os eos efficit. et ideo periculosum est tāge
re corpora que veneno sunt infecta. qz per
euaporationem sepe inficiunt et corrūpūt
omnia que sibi sunt propinqua. Sepe autē
contingit ꝙ venenosū in se cum nature sit
horribile et inimicū appetitur a natura nō
propter se; sz propter aliquod dulce ⁊ ami
cum nature cui est admixtum. qz sepe sub
spē dulcis et sapidi occultatur et latitat vis
veneni. Et ideo docet cōstan. vt homo qui
timet venenum non solū caueat fetidis ⁊
amaris: verꝝ etiam a dulcibus et saporosis
et falsis et acetosis et consimilibus. qz sub
talibus que appetit natura sepe veneni ma
litia palliatur. Docet etiam constan. ꝑ ef
fectum cognoscere qñ venenū in cibis vel
potibus est assumptum. Si quis (inquit) in
cibo vel potu senserit arsuram et subsecut⁹
fuerit cito spasmus vel tumor in digito vl
in vngula venenosuz est et mortale. ex quo
etiam apparet signum veneni in digitis et
in vnguibus qui fiunt ex fumositatib⁹ cor
dis: signum est ꝙ venenum preualuit circa
interiora eo ꝙ iam se diffundit ad extrema
(et sequitur ibidem) similiter si vrinauerint
et saliuam effluere fecerint: et labia formi
cauerint: et in lingua ardor fuerit: atqꝫ su
dauerint: precordia prestrinxerint et obte
nebrauerint oculi: oportet vt festinent ad
medicinam alioquin cito morientur. Est
igitur generalis medicina contra venenum
in corpore sumpium vt primo vomitus pro
uocetur. et sic superius vel per clisterie in
feri⁹ venenosa materia euacuetur. deinde
tyriaca que veneni repressiua est et cosum
ptiua cum vino decoctionis rute offeratur
et hoc tribus diebus. deinde debet purgari
et balneari secundū exigentiam veneni. ad
vltimū debet fieri fleubotomia. dieta debz
ordinari vt nutriatur vnctuosis et opilati
b⁹ meatum ad cor: ne vapor venenos⁹ pos
sit ad cor exalare. valent itaqꝫ in hoc casu
nuces magne et auelāne/ficus sicce. attra
hunt em̄ venenū et consumunt. et ideo va
lent ante prandium et post. Dicit etiam cō
stan. ꝙ multum valet balsamus cum lacte
mulieris contra arsuram et dolorem ex re
bus venenosis. Item ibidem sequitur. An
dromachus dicit nullam fuisse causaz con
ficiendi tyriacam nisi ad destruendum res

venenosas.quod tribus modis fit.qz venenū desiccat et consumit. multa eñ recipit desiccatiua. Item venenū virtute sua expellit:qz multa recipit que occulta proprietate veneno contrariantur. Item membra cōfortat et ideo eis contra violentiam veneni ad resistendum vires tribuit. multa eñ recipit confortatiua. Si vero tyriaca haberi nō poterat: et periculum est in morsu:alliuz(vt dicit constan.)conquassetur:et vsq; ad dissolutionem cum gallina crassa decoquetur et ius detur ad bibendum.veneno enim repugnat et miro modo interiorem arsuram mitigat.et ideo tyriaca rusticoz allium nū capiatur.sine allio dicitur valere ius galline secundum constan.dicitur eñ in li. de simplici medicina. Quedam repugnant veneno ipsum attrahendo ab interioribꝰ calore et subtilitate subē sue.sicut gallus et gallina fuso superposita venenoso morsui.quedam eñ repugnant similitudine et subtilitate substantie sue contra substantiam veneni.et ideo sua similitudine venenū ad se attrahunt/vt caro tyri quadam proprietate occulta repugnat quedam composita vel simplici efficatia et virtute.sicut calamētū succus/caulis/orobi/grana cytri/ypitō/nasturtium/ruta/sal/porruz/aristologia/nuces comeste cum ruta/radix asparagi et semen eius/balsamum/acetum/sanguis leporis:lac asine:vrina pueroz:hyricius:testiculi cervini et asinini siccati et bibiti:castoreū:allium:genciana menta:diptanum. et multa alia infinita.qz eñ multa sunt venenosoz pericula:ideo diuina bonitas multa superaddit antidota et remedia.sed ista exemplī gratia nunc sufficiant.

De morsu canis.

Contra morsum canis rabidi z alioz venenosoz animalium solent aperiri vulnera cum igne vel ferro. vt cum sanguine extracto venenum effluat. Apponi solent sanguissuge et ventose:vt venenum ab interioribus extrahat Interius solent dari ista que veneno repugnant siue sint simplicia siue composita.tyriaca exterius super vulnera similia cathaplasmantur.sicut nuces pistate cum allio: ruta et sale. Valent enim nuces comeste z supra modum posite cum predictis.d.dia. q; cancri fluuiales habent occultam virtutem contra hoc venenum.et ideo docz constan. dare calibris tyriacam cum aqua cancroz fluuialium:cinis etiam cancroz cum gentiana particulare est remedium contra hmōi morsus.vt dicit idem.et etiam ptra hominis morsum rabidi. Specialiter valēt ista. succꝰ capri folliꝭ:ceve:ruta:nuces:allia sal:frondes:ficus:mento:orobum. hec oia vel aliqua cū aceto et melle calibus morsibus salubriter apponuntur(vt dicit pstan. hec enim omnia venenum attrahūt:z sua caliditate z siccitate dissoluunt et destruūt ac consumunt. Contra morsū et pūcturaz scorpionis oleum in quo submergitur vel decoquitur scorpio super pūcturam appositum summū remedium est. Item si accipiatur idem scorpio vel alius et contritus siue pistatus supervulnus apponatur: vtilissimum est.reuertitur enim venenū infirmū ad corpus vnde exiuit. Item dicit constā. q; multum valet butirum bouinum contra venenum scorpionis.nam butirū vnctuositate sua opilat:caliditate dissoluit et consumit:viscositate et humiditate sua mūdificat et abstergit. Butirū ergo comestum opilat meatus ne fumus veneni ad cor ascendat. valent etiam cancri fluuiales si eorum cinis vel ipsi cocti vel affati sub cinere dentur cum lacte asinino. vt d.constan. Ad idem valet castoreum et sulphur vt dicit idem. vtrūq; enim calidum est et siccum in quarto gradu.et iō valet contra venenū frigidum qz soluunt caliditate et pſumunt siccitate. Contra morsum colubri et serpentis et vipere venenum;primo ventosis vel modo alio de vulnere vel puncture subito extrabatur.tyriaca cum vino decoctionis gentiane vel rute;vel mente offeratur circa locum supra vulnus tyriaca apponatur Idem fiat allio sale contrito vel cum ruta si defuerit tyriaca constringatur fortiter i principio membrū in quo fit morsus vel punctura ne possit fumꝰ veneni libere erūpere ad interiora et interius cum veneno repugnātibus occurratur. Dicit etiā pstā. q; contra hmōi venenum val: ut cerebrum galline et fimus agninus.succus de frondibus malogranatorum. Dissoluūt eñ ista venenum et preparant consumptionem vt dicat commē. Hec de venenis et eoz remediis nunc sufficiant.

Hec exhibenda contra varias infirmitates et pericula debita et congrua:indiget prudens medicus circūspectione maxima et cautela. Nihil enim plus impedit salutem infirmoz q; ignorantia et negligentia medicoz.qz igitur ex pte

medici exigitur vt nihil obmittat de contingentibus necesse est vt in his que ad medēdi pertinent industriam diligens sit et in omnibus circūspectus. oportet itaq; medicum ad hoc vt efficaciter operetur cognoscere complexiones hominum cōpositōnes et commixtiones tam membroꝝ ꝙ hūoꝝ dispositiones tempoꝝ: conditiones seruū et etates. alia eñ medicina exigitur in hieme alia in estate alia in morbi inchoatione alia in statu alia in declinatione. aliam exigit etas puerilis: aliam decrepita. aliam senilis: aliam sexus virilis: vel sexus muliebris. oportet etiam vt cognoscat causas et occasiones egritudinum signa et accidēna singularum infirmitatum. Nunquā enim secure poterit dari medicina si causa morbi fuerit ignota. oportet etiam cognoscere rerum medicinalium complexiones: virtutes et operationes nisi enim cognosceret que medicina simplex: que composita: que frigida/que calida: que corporis sit immutatiua/que sanitatis conseruatiua/que infirmitatis curatiua: que laxatiua: que constrictiua: nunquam secure posset procedere in medicina. et ideo necesse est cognoscere berbarum et aliarum rerum medicinalium qualitatem et graduum diuersitatem que calida et sicca: que frigida et humida in quarto gradu si vult in suo effitō non errare. Item oportet cognoscere morbi diuturnitatem/contrarietatem: simplicitatem: quantitatem: qualitatem: patientisq; virtutem et debilitatem. nam morbꝰ cronicus et diuturnus fortiori indiget medicina ꝙ si recens esset siue nouus. Simplex etiam morbus simplicibus et ex contrariis compositus: contrariis et compositis est curandus. Simplex enim medicina infirmitatem compositam raro curat. Contra calidam itaq; causam frigida medicina: et contra frigidam calida: et contra mixtam mixta generaliter sunt ponenda. vnde cautus medicus morbum cognoscens secūdū qualitatem et quantitatem morbi: ponat qualitatem et quantitatem antidoti.

Item quando videt causam morbi esse ex repletione curat per euacuationem materie et inanitionez. quādo vero ex inanitōe sonat per repletōez. Officiuz itaq; boni medici consistit in causarum morbi et circumstantiarum cauta inuestigatione. per aspectum enim et tactum pervrinam et per pulsum infirmitatis naturam inuestigat.

Cognita autem causa si materia latitat in profundo: tunc vtitur attractiuis. vt si materia est in remotis partibus et extremis: nititur naturam ad stomachum attrahere vt inde facilius deducatur. Si vero fuerit materia dura et compacta quibusdam vtitur digestiuis: diuisiuis: et incisiuis vt sic materia mollificetur et ad eductionem facilem preparetur. Completa itaq; digestione materie et attractione: vtitur tertio quibusdam laxatiuis: vt materia digesta et attracta per conuenientem regionem educatur. vel per vomitum. vel per secessum: vel per sudorem. Materia enim conuenienter euacuata vtitur quarto quibusdam confortatiuis: vt natura que ex violentia a medicina fuit debilitata et laxata confortetur. Confortata autem natura vtitur quibusdā resumptiuis et restauratiuis vt illud qō vt morbi vel vi antidoti est deperditum: restauretur. paulatim autem et non subito ē restauratio illa facienda: dieta congrua et temperata. Solet enim natura in sic euacuatis multum appetere. et ideo sepius plus accaperet: ꝙ digerere posset: nisi a cauto medico in diete regimine teneretur. Tandem reparata natura et in statum pristinum restituta docet vti quibusdam preseruatiuis ne sanatus: in peius recidiuet. Talia sunt conuenientia balnea: minutiones: electuaria et exercitia moderata. talia enim calorē naturalem excitant: a superfluis naturam exonerant: humoribus digestionem adiuuant et confortant. Si vero fuerit materia fluida aut nimis laxa: vtitur constrictiuis desiccatiuis: et repercussiuis. Materia vero restricta: cautus medicus solet dare conuenientem laxatiuam medicinam que educat humores primus dissolutos et iam constrictos ne illi remanentes vel ad alteram partem defluentes putrefiant. et sic febrem vel aliam inferant passionem. paulatim autez solet fieri restrictio et repercussio: ne materia subito repercussa recurrat ad aliquod membrum nobile et malorem generet lesionem. similiter et purgatio debet fieri per interualla: ne fiat purgatio repentina. Tribus igitur modis solet fieri medicina. scz dissoluendo/constringendo/et restaurādo aut enim repleta dissoluuntur: aut dissoluta constringuntur: aut deperdita in corpore restituuntur. Relaxamus itaq; medicinis laxatiuis vt scamonea etc. constringimꝰ constrictiuis vt acacia et opiatis. restauramus cibis et potibus nutritiuis et electua-

ris ad hoc preparatus. Recollige igitur ex predictis breuiter q̄ bonus medicus infirmorum domos et patrias visitat et frequēter infirmitatum causas et circūstantias inuestigat medicinas varias et contrarias p̄parat et cōparat et deportat. infirmorū ab dita membra et occulta vulnera tangere et abstergere si recusat. cōualescentie spem et sanitatis omnibus repromittit suaviter et leuiter vlcera vrere et inscidēda inscidere se asserit. et ne pars sana corrūpatur: partem vlt putridā et prescindit dolente parte dextra et sinistra percutere non parcit: a sectōne et arsura etiam p̄ lachrimis patiēt bonus medicus nō desistit. medicine amaritudinem dulcedine aliqua palliat et abscondit. bibit et gustat de medicia q̄us sit amara ne infirm⁹ abhorreat. a cibo et potu egrū reprimit et refrenat. illuz suo exponit desiderio. de cuius salute diffidit penitus et desperat. amaris et corrosiuis carnem putridam et corruptioni dispositam amputat. ac desiccatiuis saniem fluidam mundificat et depurat. post mortificatiua et vitriua quibusdam lenificatiuis dolorem vulnez mitigat et mundificato vulnere locum vulneris consolidat atq; sanat. et quia plus ledunt intrinseca mala q̄ extrinseca: prudēs medicus de mitigandis/curandis/et expellendis intraneis doloribus primo curat materiam duram et corruptam interi⁹ digestiuis medicinis. vt oximelle/syropo acetoso. post diuidit et inscidit: et digerēdo ad exitum et enacuationem obedientem facit quia sicut in principio amphoris. dicitur. Digesta medicari oportet et mouere cruda digesta vero materia atq; habili reddita ad euacuationem eam dissolutam medicina attractiua ab interioribus et remotioribus partibus ad exteriora attrahit et ad hec valent quedaz amara vt yerapigra/yeralogodion/et alia aloata. quia amara citius penetrant ad remotas partes et extrema magis purgant q̄ alie medicine. Tertio naturam sic digestam/sit attractam medicina congrua euacuat et expellit. caute tamen ne nimia fiat euacuatio. nocet enim corpori: quia inde debilitatur. et quandoq; plus de bonis humoribus q̄ de malis euacuatur (Juxta illud hypo.) Multum repetere/euacuare/aut replere/calefacere/aut infrigidare fallax est: et nature penitus inimicum. Considerat autem bonus medicus naturam egritudinis et locum materie et etiam virea patientis: et secundum hocva riat medicinam. Si enim materia siue humor peccans euacuatur: plurimum confert egro. si vero non: infirmus amplius molestatur. vt dicit hypo.

Medicina attractiua operatur per substantie sue subtilitatem et calorem subtiliate sua facilius penetrat et caloze suo attrahit siue ferrum siue aliquod intus fixum. siue humores qui latitant in profundo. Item medicina digestiua est necessaria quando materia est multum dura et compacta. Incidit enim et diuidit materiam et sic ad expellendum aptam reddit. et ideo operatur per incisiua et attenuatiua: que subtilitate sue substantie cooperante caloze partem materie separat a parte. vt patet in diureticis.

Item medicina laxatiua aliquando purgat materiam digestam dissoluendo et attrahendo. vt scamota retenta in stomacho fumum subtilem facile penetrantem a se emittit: et humores dissolutos abhominables nature reddit. attrahitq; eos adiuuāte virtute expulsiua: et attractos eiscit et expellit. quedam laxant/sua viscositate lubrificando. vt mercurialis malua et huiusmodi. quedam vero acumine humores penetrando. vt euforbium. quedam sua glutinositate comprimendo. sicut mirabolani. quedam sua salsugine intestina mordicando. vt semem attriplicis. quedam sua dulcedine et humiditate intestina infundēdo vt cassia fistula. Item medicina constrictiua operatur per frigida grossa in substantia. Nā p̄ frigidum partes coadunantur: et partium suarum grossicie penetrare prohibentur. vt galla. quandoq; grossos generāt humores: vnde constringunt opilando: et virtutem retentiuam confortando. vt escula quedam restringunt specialiter sanguinem. vt corallus: bolus/emachites/planta go: et huiusmodi. quedam ventrem. vt cicoria: moza: rosa: et huiusmodi. Item medicina induratiua est que vel materiam coagulat: et malaginat. et hoc operatur qual de frigida: sicca: vel humida. vt persilium semperuina portulaca solatrum et similia. Item medicina mollitiua operatur per calida mediocriter et multum humida/similiter et maturatiua. Item aperitiua vtitur et attenuatiua habent virtutez. aperire essi meatus opilatos: et attenuat viscosos humores atq; spissos. et hoc facit p̄ calidum atq; siccum. Item mundificatiua

operatur vel dissoluendo vt calamentum. vel mollificando. vt cassia: fistula: manus. vel terrestreitate sua et siccitate sordes abstergendo. Sunt autem multe alie medicine species z differentie. sicut mortificatiua corrosiua: vsiua: dyakoretica: repercussiua mitigatiua: et huiusmodi. de quibus tractat i ii. de simplici medicia. Sz hec de proprietatibus infirmitatum et medicinarum conditionibus prout ad presens opusculum pertinet: sufficiant. vt sic huic negocio finē imponemus.

Finit liber Septimus.

Incipit liber octauus de mundo et eius proprietatibus.

Ostquā auxiliante deo tractatū de diuinis nominibus: de angelorum proprietatibus: necnon de homine et eius partibus et accidentibus et ipsius conditionibus compleuimus: restat vt ad proprietates mundi sensibiles quantū nobis datur desup/manus apponamus. vt materiā die laudis ex proprietatibus opationū possumus elicere conditoris. Inuisibilia enī dei p ea que facta sūt intellecta/conspiciūtur. vt d. apīus. et ideo aliquas mūdi huius z prētoz suoz proprietates huic opusculo sub breui ppendio interexere proponimus: vt p similitudinem proprietatum corporaliū intellectū spūalem z mysticū facilius in dis scripturis intelligere valeamus. a proprietatibus itaq; mūdi inchoandum est.

Mundus itaq; vt d. mercurius dicitur tribus modis. nam mundus dicitur diuinus intellectus. mūdus sez archetipus: incorporeus: inuisibilis: et eternus. ad cuius exemplar mūdus sensibilis est creatus. sicut dicit Boetius. Tu cuncta superno ducis ab exemplo: pulchz pulcherrimus ipse mundū mente gerens similiq; imagine formās ꝛc. Secūdo modo dicitur mundus ois eoz que celi ambitu continentur. vt celum in quo spera lucent. ignis quo oia calent. aer quo oia viuunt: aspirāt et vigēt. aqua q̄ terre latera circūcingit. terra que omnia inferiora sustinet atq; nutrit. de quo dicitur. Mundus per ipsum factus ē. Tertio dicitur homo minor mūdus quia totius mūdi imaginez in se representat Est itaq; primus mūdus eternus in diuina mente eternaliter permanens. Secundus mūdus perpetuus est: dīa voluntate esse perpetuū et originē ex nihilo ptrahens. Tertius secūdum quid est perpetuus: secūdū quid ē caducus oium similitudinē in se gerēs. De primo aūt mūdo et secūdo in precedentibus dictū est. Nūc de mūdo sensibili dicēdum est. Mūdus vt dicit martianus est vniuersitas creatoz conglobata in spere modum. Nam mūdana superficies spericam et circularem habet speciem et figuram. nec fuit (vt dicit marcianus alia figura mūdo tam congrua forma sicut orbicularis/et so

tūba. et hoc ꝓpter vniuersitatis ꝓfectionē et ꝓpter illā quā habet in esse ꝓpetuo cum suo opifice: qui sine caret et principio cōfi gurationem. Mundū autem totum philo sophi in duas ꝑtes diuiserūt. quaꝝ nobili or et simplicior est pars superior et actiua a circulo lune se extendens vsqꝫ ad planeti cam regionem. Altera pars est inferior pas siua: que a lunari globo incipit et vsqꝫ ad centrum terre infernus se ꝓtendit. Istuꝫ ꝑticularē mundū inferiorē describit marti anus. Mūdꝰ inquit est circulꝰ ex quatuor elementis eisdem totis in spere modū con globatis terrā in medio vndiqꝫ defirā eter nis celi raptibus circūgirans. Ad istiꝰ mū di compositionem creauit diuina virtꝰ pri mordialē materiam: in qua velut in quadā massa erāt potentialiter quatuor elementa non distincta sicut modo: sed erant pmixta et illa massa yle a platone in timeo est vo cata. ex qua diuina sapientia oīa elemen ta et elementata composuit et ꝓduxit. et ꝓpriis qualitatibꝰ et regionibꝰ ordinauit singula et distinxit. Nam qđ in illa mate ria calidū fuit et siccū in sūmo cessit in na turā ignis. qđ rōe sue leuitatis diuina sapien tia superiꝰ collocauit. Qđ vero frigidum et siccū in sūmo fuit: cessit in naturā terr quā sua pōderositas et cōpactio inferiꝰ posuit. Qđ vero calidū fuit et hūidum: in naturā aeris cessit. Qđ vero frigidū et humidum: in materiā aque cessit. Et hec duo elemēta secūdū maiorē vel minorē leuitatem et ra refactibilitatē ꝛ subtilitatē in medio ignis et terre collocauit. vñ istam materiā primā plato in thimeo put potuit: sic describit. Fuit (inquit) ille ideſt materia prima sine qualitate/ sine quātitate/ sine calore: sic spē sine loco. sine tempe inter aliquā substātiā et nullā ꝛc. Hec verba multū sūt difficilia tū sic exponū tur. qz dicitur fuisse sine quā titate non qz fuerit sine omni quāto: sed qz non fuerit determinate quātitatis q̄ ad nos. sicut gigas dicitur immensus: quia ex cedit aliorum hominū quātitatez. Ioco e niz sine qualitate dicitur quia nō habuit a qualitate aliqua specialiter noīari. Non enim plus potuit calida q̄ frigida dici nec econuerso. et sic de aliis. Sine coloze di ci tur: qz non habuit aliquē colorem innatū ab aliquo elemento. Sine tempore fuit: qz nondum fuerāt tempa et tempoꝝ vicissitu dines quando hec materia est creata. Sine loco etiam fuit: qz non habuit determina tum locum plus sursū q̄ deorsum: nec plꝰ in latum q̄ in longū. Inter aliquam sbām est et nullam: qz nulla substantia materiali precessit illam: sed aliqua est secuta. Mate riale igitur principium mūdi inferioris aut fuit illa materia inuisa. s. prima materia cō munis que omniū formarū ꝛ qualitatū fu it susceptibilis: que etiam sub diuersis speci ebꝰ et formis conseruatur. pmanet em̄ hec materia quo ad substantiam incorpoream quāuis ꝓtinue quo ad qualitates trāsmuta biles alteretur. qz ista materia que modo p rarefactionē manet sub forma ignis et est sub igne statim per condensationē induet formam aeris et erit sub spē aeris que priꝰ sub spē ignea fuit ignis. Ex quo ꝓtz q̄ pria materia ex qua mūdus naturaliter constat ingenerabilis et incorruptibilis est. a qua omnia materialia incipiūt et in quam rede unt tanq̄ ad matricē. Mūdus itaqꝫ ex fbꝰ multis compositis et contrariis est compo situs et tū in se est vnꝰ. Mūdus em̄ vnus est numero et nō plures mūdi. ꝛ hoc ꝓpter materie vnitatē. sicut ꝛ in li. de celo et mūdo. occupat em̄ totam materiam suam sicut ibi ꝛ in c. de mūdi eternitate. Mun dus ergo de quo hic loquimur nō est diuer sus in se neqꝫ diuisus secūdū substantiam q̄ris in ipsius partibꝰ inueniatur contrari etas quo ad aliquam qualitatis repugnan tiam. sūmam em̄ ꝛ necessariam hz mundus in suo toto cōueniētiam. et quasi quandaz musicam harmoniam. q̄ris in aliquibꝰ eiꝰ partibus ꝓpter qualitates ꝛ repugnantes aliquam pati dissimilitudinem videatur. si cut expresse dicit (sup gen̄. Augꝰ.) Transi bit aūt mūdus iste quo ad istam passibilez quam modo hz spēm et figuram. sed pma nebit inesse ꝓpetuo quo ad substantiam et materiam sicut idez asserit augu. et d. glo. ibi. Celū aūt et terra transibūt ꝛc. Lu. xxi. Ex quo ꝓtz q̄ mundus rōe sue mutatōis est siqui dē admirandꝰ. nihilominus tamen ꝓpter materie sue nobilitatē et forme virtu tem ꝛ actualitatē: et p ꝓsequēs ꝓductionis et gnationis rerum tam facilē ptēm: nō tm̄ ipse mūdus: q̄tum mūdi opifex deus super oīa est laudandus. Nulla em̄ est res tam vilis tam infima in tota mūdi machina ps siue particula: in qua tam in materia q̄ in virtute et in forma non reluceat laus dīa Nam et in materia et in forma mundi est quedam differentia: sed cum harmonia est pars summa. Nam illa pars mūdi q̄ secun dum materiam purior est et simplicior at q̄ nobilior: vniformem hz inclinationez ꝛ

appetitum ad nobilioris forme susceptiōz et que spūalior est magis est inclinabilis ad formam spūaliorem. vñ materia celestl simplicior est et nobiliorē exigit formaz q̄ elementaris et etiam ipsa materia celestis nobilior est et simplicior in nobiliori corpe vt ī sole q̄ in luna vl' in mercurio vl' ī marte. Materia em̄ elementaris nobilior est in igne q̄ in aere. vl' ī ceteris. vñ grossior est materia in terra q̄ in alijs. naz ibi sūt plures partes materie congregate. secundum aristo. vñ dicit q̄ ex vno pugillo terre fiunt decem aque. immo materia vnius elemēti purior est ī vna parte q̄ in alia. sicut dr̄ ī primo methe. partes em̄ ignis superiores sunt nobiliores et simpliciores. et pres terre centrales sunt grossiores et magis cōpacte et impuriores. cum em̄ partes mixtorū sunt ab elementis secundū q̄ partes elemētares sūt puriores vl' nobiliores fiūt mixta simpliciora vl' puriora. et secunduz hoc q̄ econuerso est in elementis: econuerso est ꝛ in mixtis. nobilior itaq̄ materia mūdi constitutiua: nobiliore indiget forma. et iō solet disponi materia secundum q̄ exigit ipsa forma. qz si de terra debet fieri ignis: oportet vt materialis terre grossicies subtilietur et depuretur: et spūalior et simplicior efficiatur: vt sic simpliciori forma. s. ignea īduatur. et vt breuiter dicam: necesse est vt secundum forme proprietatem ipsa materia prepetur. Consideratur itaq̄ mundi nobilitas secūdū sui partes digniores et etiam effectus nobiliores. ꝛ iō ps mūdi superior reputatur dignior. qr ibi materia est purior et forma est pulchrior et virtus amplior ī superioribus inuenitur. tanto em̄ mundus in vniuerso pulchrior est et decētior redditur quanto deformis pars mūdi inferior superioris partis mūdi pulchritudine ꝛ decentiori gloria insignitur (sicut d. augu.) Quedam pfectio caritatis et virtutis in superioribus preexcellit. qz ad pfectionem inferiorum et decorationem ipsorum continue se diffundunt. qd̄ etiaz videtur infima pars mundi in decore et luminositate amisisse: hoc recuperat in fecunditatis gratia et virtute. Non em̄ minus est admiranda virtuosa fecunditas in pductione herbarū et arborum/florum/et fructuū in generatōne varia animaliū et reptilium: in varia pductione metalloꝝ/gemmaꝝ et lapidum q̄ sit admiranda celi claritas cū diuersitate suoꝝ orbiū et astroꝝ. Et q̄uis mūdus tot laudabilibus rerum differentijs sit diuine virtutis potentia insignitus: nullis tñ defectibus et conditionibus miserabilibus quātum ad eius partem inferiorem vndiq̄ est subiectus. Nam mundus iste q̄uis videat esse genitor et nutritor corpoꝝ: carcer tam̄ est spūum et animarum durissimū ꝛ exiliū ac locus miseriaꝝ innumerabiliū et penarum. Nam mūdus est locus reatus et trāsgressionis. incolatus et pegrinationis. doloris et lachrymationis. laboris et fatigationis. horroris et confusionis. motus ꝛ mutationis. fluxus et alterationis. transitus ꝛ corruptionis. insolentie et pturbationis. violentie et oppressionis. fraudulentie et deceptionis. In mundo nihil aliud inuenitur q̄ vanitas/maglignitas/cupiditas/anxietas/defectibilitas/et vetustas. mūdus notos allicit et diligit: ignotos abiscit et contemnit. mūdus multis obest: paucis pdest amatores suos decipit et fallit. nam multa promittit: sed ad vltimū pauca soluit. ꝯtemptores suos ad modū vmbre insequi et apprehendere non desistit: sed suos sequaces fugere satagit et contendit. et iō illos quos maxime diuitijs et honoribus hic extollit: in fine maxime depauperare et deiscere consueuit. et (vt verbis be. gre. vtar) fugiēdus est mūdus etiam si nos psperis demulcet. qui ergo tot calamitatibus pulsat: quid aliud q̄ vt deseratur clamat. et hec de proprietatibus mundi in generali dicta iam sufficiant.

Nunc ad describendas pprietates aliquas de celo et eius partibus xp̄o adiuuante manum apponamus. Nam celum angeloꝝ et hominū beatoꝝ ac bonoꝝ locus est et habitaculum vt dicit beda. Celū aūt secūdum sctōꝝ traditiones aliud est visibile: aliud inuisibile. Celum aūt visibile est multiplex. sicut d. glo. sup deutero. x. c. Ibi em̄ celū dñi dei tui est et celū celi. Septem sūt celi. s. aereum/ethereum/olimpū/igneum/firmamentū/aqueū empyreū/celum. s. angeloꝝ. Celū itaq̄ aereum vocatur mediū aeris interstitiū: qd̄ a grossis vaporib⁹ aque et terre non p omnia est infectum. vnde illa ps aeris purior ꝛ ab inferioribus qualitatib⁹ impmixtior ppter sui puritatem et dyaphoneitatem siue naturam transparentem celi noīe nūcupatur. sicut dicitur sup mathe. xiij. Volucres celi comederunt illud ꝛc. Celum ethereū secūdum quosdam vocatur supremū aeris in

terstitium: qd immediatius spere ignis est coniunctū. et dicitur ethereū. qr illud medium inter ignem et aerē confiniū ab igne est illuminationis et splendoris receptiuū Etheros eñ grece splendor dicitur latine vt dicit Isido. Celū vero igneum secundū quosdam vocatur centr spere ignis propt ipsius ignis puritatem: subtilitatē/et summam quam hz p̄ ceteris elementis attualitatē. et ppter alias quasdam nobiles celestes quas consequitur ex vicinitate orbis ⁊ planetaꝝ pprietates secundū grego. autez sup locum illum iob. Intuere celum et contemplare ethera ⁊c. Nomine etheris intelligitur tota regio a luna vsq ad stellas fixas in qua sunt orbes et circuli septem planetaꝝ. Quere infra pximo de ethere quid sup hoc sentiat marcianus. Alexan. sic ordinat septem celos dicens. Primum celū est luminis datiuum vniforme et immotuz scz celū empyreū. Secundum dicit donatiuum esse lucis vniforme et motum. s. aqueum siue cristallinū. Tertium datiuum lūis non secundum omnem partem luminositatis multiforme et motum vt celū stellatuz. Quartū est receptiuū luminis sine calore scz olimpū. Quintū est receptiuuz luminis cū calore scz celum igneuz. Sextuz est receptiuū lumis coniunctū cuz parte superiori ⁊ dr celum ethereum. Septimū est receptiuum luminis coniunctum cum parte inferiori. s. aereū et sic videtur vocare olipum regionem orbium planetarum. qr illd spatium est continue luminosum. Firmamtum aūt vocat celum primuz secundz phōs et vltimū. in cuius cōnexione sita sūt corpora siderum et stellaꝝ. Nam phi. nō ponūt nisi solum celum vnum: immo vt d. basilius in exameron. prius phi. linguas suas corroderent q̄ plures celos esse consentirent.

Illud aūt celum. s. firmamentum sic describit Aris. in li. de causis elementoꝝ. Celum inquit est elementum quintum ab elemētis inferioribus discretum naturali proprietate ac distinctum: neq eñ graue est qr tunc descendere posset. neq leue qr forsam tūc ascenderet. qr si esset vnum ex quatuor vel esset compositum ex quatnor ingrederetur in ipsum corruptio vl̄r vel particulariter immo (sicut dicitur ibidē) creator posuit eum causam ⁊ principium generationis et corruptionis et ideo necesse fuit ipsum esse ingenerabile et incorruptibile: ne pro querēdo generationis et corruptionis principio esset abire in infinitum. Est autem celū illud inquietū et mobile naturaliter cuius motus est reuolubilis supra medium. s. super axez qui stat fixus immobiliter inter duos polos scz meridionalem et septem trionalem. ⁊ illud celum est finitum quo ad dimensionez et loci extensionem. sed sempiternum ē quo ad motum. mouetur enim a motore infinite potentie. s. a deo qui est sublimis ⁊ gl̄osus in secula. (hucusq Aristo. in li. de causis elementorum) Vocat enim polos duas stellas in summis celi et extremitatibus in ipsius medio superius et inferius collocatas. quaꝝ vna est superius posita in medio celi ad septentrionem. et dicitur polus articus. Alia est ex opposito ab meridiez. ⁊ dicitur polus antarticus quasi contra polum articum positus. Inter istos duos polos quasi inter duas sui extremitates celuz vbiq mouetur ab oriente vsq ad occidentem et ab occidente vsq iterum ad orientem. et semp vniformiter. sicut rota mouetur circa axem. vnde axem vocat aristo. quandaz lineam intellectualem porrectam a polo vsq ad polum dyametraliter extensā: circa cuius medium totius celi ambitus equaliter cricūfertur sicut d. ibidez cōmen. De istius celi natura dicitur in li. de celo et mundo scdm nouam translationem. Celuz inquit est vnum compositum ex materia. quoniaz continet naturam ex qua et celum noīatur quod est vltimus incessus totius scz vniuersi (et sequitur in eodem) Non sunt neq fuerunt neq erunt celi multi. celum eñ est vnum perfectum completum cui non est simile neq est locus extra celum neq corpus neq vacuitas neq plenitudo neq tempus qd est numerus motus. vnde illic est vita fixa. s. extra vltimum. et est sempiterna que non deficit neq finitur. et illa est vita eterna. (et tunc idem ibidem) Celum neq fabricatum est neq generantur: sed simplex est cuius motus est equalis in quo non est diuersitas. et est motus eius singularis et circularis: cuius motor est spūs qui mouet illud sua voluntate et continuatur radius celi cum radio ignis. et coniunctus est cū illo ad vtilitatem hominum propter permanentiam vite. Firmamentum itaq vocatur celum qr solidum est et firmum. qr terminū habet intransgressibilem. vnde pre nimia firmitatis sue permanentia incorporabilis est et immutabilis tam in substantia q̄ in forma. Est autem forma eius sperica ⁊ connexa: et quasi concaua quo ad nos: sed quasi conuexa quo ad ea que sunt supra celum

cuius motꝰ naturaliter circularis est ⁊ mouetur oblique et circulariter ab oriente in ocidentē. voluit qꝫ secuꝫ ⁊ circumducit motu simplici et vniformi infra vnius diei et noctis spacium totū quod sub ipso est vsqꝫ ad ignis regionem vnde orbes septem planetarum secum rapit ⁊ circunducit omne aūt quod sub ipso ē vt dicit rabanus virtuti eius motiue obedit ordine vniformi et impturbato. virtus quoqꝫ eiꝰ motiua sicut ipsum ⁊ dicit super expositionem gene. extendit se vsqꝫ in hec inferiora elementa. vnde ⁊ ignem superiorem creditur secū circūrotare. ꝑuenit quoqꝫ hmōi motiue virtut(actō vsqꝫ ad aerez et etiaꝫ vsqꝫ ad aquas in quibus quo ad fluxū et refluxum in parte maximā facit exuberationē. Hec aūt tria elementa s. aer/aqua et ignis obediunt cuidam motui celi. sꝫ nō vno mō neqꝫ vno ordine ipsuꝫ imitātur: sed secundum magis et minꝰ. qꝛ qđ supius est et leuiꝰ et puriꝰ obedit magis et qđ minus ē tale sequitur tardiꝰ et obedit minꝰ. terra huic celesti virtuti et motui non obedit vt ab eo suscipiat localē motionem ꝙuis ad ꝑducendas ex se spēs diuersas suscipiat impssiones. Habet igitur firmamentū (sicut d. idem raba.) quo ad motū incessum vniformē ordinatū et impturbatū: omniū tñ motuū velocissimū. vñ ne ꝓpter velocitatem motus eiꝰ mūdi machina dissoluatur: retardatur ordinato motu planetarū et sic motus eius impeditus motu contrario moderatur/mouetur/et quiescit. qꝛ licet in ꝑtibus mutet situ: tamē in toto neqꝫ situ mutat neqꝫ variat locum. Turbatis igitur inferioribus et quasi casualiter fluctuantibus celū cum suis orbibus ordinis sui tenorem saltem in puncto nullatenꝰ derelinquit. vnde motus celi est totius tēporis primū subiectū et modus et regula omniū motuū alioꝝ. Est eñ firmamentū mediāte motu suo generationis et corruptionis in mūdo inferiori principiū factiuū. cuius rō est. vt d. raba. qm̄ firmamentū sui lūis virtutem generacionis effectiuā ad terrā tanq̄ ad ꝓpriū centꝝ dirigit et destinat: et radios suos in terre supficie aggregat maxime et coadunat. sicut eñ ostenditur in scīa ꝑspectiua. Omne eñ corpꝰ spericū ꝯcauū et lūiosum in quolꝫ pūcto sui dirigit vnā lineam radiosam in centrum illius corpis luminosi. s. ad supficiem illius centri. et quāto q̄lꝫ linea radiosa est vicinior alteri linee exeunti ad superficiem cētri: tanto ex vicinitate vniꝰ ad aliam est fortior ad imprimendū i cētro effectum suum. Ex quo manifestum est ꝙ cū corpus celi sit spericum/conuexū/et lūinosum et terra ista respectu magnitudinis celi obtineat virtutem puncti cū sit centrū in terra necessario fit maxima aggregatio celestiū radioꝝ: ex quoꝝ ꝟtute ⁊ cōtactu fit maxima generatio ⁊ ꝑductio rerꝝ generabilium in terra q̄ est centꝝ ipsius firmamenti. et ꝙuis celum sit principium generationis tamē nō recipit generationem in se: vel corruptionem/nec diminutionem/nec augmētum. Nam celum in sua substācia habet sūmā simplicitatē/vniformitatē/⁊ puritatem nullam habens partium ꝯponentium diuisionem nec contrarietatem. et iō nullam hꝫ ex se potentiam ad corruptibilitatem. (vñ sicut arguit aris. in li. de ce. et mundo) Omnis inquit corruptio est ex contrarijs. in celo autē nihil inuenitur contrarium quare celum non corrumpitur. celum etiam ꝙuis in se et ex se sit vniforme: hꝫ tamen necessario plures orbes et circulos in figura et in magnitudine lōgitudinis et latitudinis differentes propter diuersas mansiones quibus indigent mortales (vt dicit aris. in li. de causis elementoꝝ (Nam si secundū vnā dispositionem et mensuram reciperet mundus inferioꝝ influentiam radioꝝ periret alimentum mortalium et generatio omniū inferiorum. et ideo necessarium fuit motū celi esse oblicum: vt ex eleuatione et depssione orbium nunc calor nunc frigus in centro generaretur vnde si directe celum moueretur quo ad nostrum emispertuꝫ: sic omnia vel calore vel frigore in nostro habitabili consumerentur. vt dicit aris. nec solū attenditur in celo puritas et incorruptibilitas ex parte materie: verum etiam pulchritudo et claritas ex parte forme. (dicit enim aris. in li. de sensu et sensa. (Celum ex uiꝫ natura splendidum est sed in partibus eiꝰ est differentia. Nam in stellis est maior aggregatio luminis ꝙ in alijs partibus ipsius celi. vnde ex parte forme habet rotunditatem cum conuexitate. conuexitatem cū claritate. dyaphoneitatem siue transparentiā et perspicuitatem: vniformitatem in toto: sed in partibus diuersitatem. ex mutuo concursu orbium et motu contrario planetaꝝ dicunt sapientes generari concentū et harmoniacam suauitatem. vnde macro. in li. ciceronis. in impulsu et motu ipsoꝝ orbiū efficitur sonus ille qui acuta cum grauibꝰ

temperatis equalem sonum efficit et con-
centum ꝛc. Preter hec dr in li. de ce. ꝛ mũ
in fine ꝙ celũ motus sui continuitate iflã
mat illd sup qd mouetur. vñ et ether ex mo
tu celi ignitur. motus em̃ causat calorem.
vñ ibidez dicitur. ꝑ se et sẽsibiliter inenitur
ꝙ ex motu fit calor et ex quiete frigiditas.
et iõ calor materias emollit et dissoluit. fri
giditas vero aggregat et constringit. vnde
ꝑtes elementares motui celi vicinius exñtes
ceteri ꝑtibus mũdi iferiorꝫ sunt calidiores
vt ptꝫ in igne et in aere. In tertõ aũt elemẽ
to. s. in aqua est motꝰ debilitatus. et ideo in
ea est frigiditas: sꝫ non in vltimo. In quar
to ãt. s. in terra propter nimiam elongatio
nem a motu celi fit constrictio in vltimo ꝓ
pter caloris absentiam et dominiũ frigidi
tatis. et iõ terra ꝑmanet quiescens et per
hẽnis vt non moueatur. sicut d. aris. ibidẽ
Nobilitas itaq; celi attenditur in subẽ sue
simplicitate/puritate/ꝑpetuitate/in forme
claritate/dyaphoneitate/siue perspicuitate
et in sperica orbicularitate/et in motus vni
formitate/velocitate/et in virtuositate. in si
tus sublimitate: qꝛ quo ad situ a cẽtro terr̃
maxime distat i dimẽsiua quãtitate: qꝛ eiꝰ
magnitudo imaginẽ imo rõis mensurã su
perat in potestate. qꝛ oĩa iferiora sibi subdi
ta ordinat et mensurat. et qd sup oĩa mira
bile est oĩa inferiora celũ ordĩat et imutat.
et tñ a nullo iferiori se aliq̃ imutatõꝫ reci
pit. nec aliquid sibi dissimile i natura ĩvtu
te aliqua ipsi celesti corpi ꝯformat.

Sextũ celũ ẽ aqueũ sĩe cristallinũ
qd ex aquis positis sup firmamẽ
tum dĩtatis potẽtia ẽ formatum
aquas. n. esse sup celos collocatas scriptur̃
dĩe auctoritas nobis tradit q̃ ita sũt leuiga
te et subtiliate ꝙ i naturã celestẽ sũt ꝯuerse
et iõ ꝑmanẽt ibi fixe. Beda tñ oñdit ꝙ aq̃
ille celestes nõ vaporali tenuitate: sꝫ glaciali
soli ditate ꝟtute dĩa sup firmamentũ sũt su
spẽse. et hoc ad ĩpetꝰ firmamẽti moderatõꝫ
vel ad caloris generati ex eiꝰ velocissĩo mo
tu repssiõꝫ. Opĩo. n. fuit bede ꝙ celũ iguee
sit nature sicut platonici posuerũt. vñ di.
beda. celũ ẽ subtilis ꝛ ignee nature rotũdũ
a cẽtro terre equalibꝰ spatijs collocatũ. et
iõ forte bede videbatur ꝙ iõ fuit necesse ibi
esse aquas vt calor ille celestis ad tẽpãtiam
duceretur. et sic ex celi inflãmatõe mundus
inferior dispẽdiũ nõ pateretur. Ex frigidita
te. n. naturali illaꝝ aquaꝝ sup firmamenti
verticẽ positaꝝ: dicũt aliqui stellã saturni
esse frigidã: ꝓpter illam quam habet rõe
sui sitꝰ cum firmamento vicinitatẽ. Ideo
alio mõ sentiunt et opinantur moderni q̃
interiora phĩe spectamina profundius vt
arbitror sunt scurtati. Dicit em̃ alex. ꝙ aq̃
ille que sup celos sũt nõ sunt ibi posite si
cut frigide/fluxibiles/et hũide. vl̃ etiam si
cut solide ꝯgelate et põderose. iste. n. pro
prietates sũt etiã inter se hñtes ꝯtrarieta
tẽ et sibi mutuo repugnãtes. Sed potius
ꝑ ordinatõꝫ dĩe sapĩe aque ille sup firma
mentum sũt sub nobilissima nature sue cõ
ditione diuinitꝰ collocate ꝑut nature cele
sti maxĩe sunt propinque. Et hec quidez ẽ
nature ꝓprietas ꝑspicuitatis et trãsparen
tie que prĩcipaliter et substãtialiter ĩuenit
i natura aque rõe cuiꝰ hꝫ conuenientiam
et cũ celo empyreo et etiã cum firmam̃to
et iõ posuit dñs aquas inferiꝰ sub rõe fri
gidi et hũidi cũ aliis cõditiõnibus neces
sarijs ad generatõꝫ et corruptõꝫ. sed eald
posuit superius in ratione ꝑspicui ꝑut fu
it necessariũ ad vniuersitatis ꝯseruationẽ
ꝛ iõ dicit celũ eẽ dictũ aqueũ ꝛ cristallinũ
rõne nobilitatis ꝛ ꝑspicuitatis. Est. n. per
spicuum ad modum cristalli a supiori ce
lo. s. empyreo lucẽ vel lũiositatis plenitu
dinẽ recipiẽs ꝛ receptũ ad iferius celum
effluẽs ꝛ effũdẽs. et iõ dr celũ qꝛ a nobis
ĩuisibile est et occultũ Cristallinũ ꝟo dicit
nõ qꝛ duꝝ in sũmo sicut cristallꝰ: sed quia
vniformiter ẽ lũiosuꝫ et perspicuũ. Aque
um aũt dr qꝛ ad modũ aque ex sua mobili
tate et subtilitate mouetur. ꝛ illd vlterius
mouet qd sibi magis est ꝓpinquũ. ꝛ iõ il
lud celũ qd mouet inferiora inferioꝝ mo
bilium ꝑcipue est ꝯseruatiuum (vt dicit
alexander.

Celum empyreum ẽ primum celũ
et summum. talis locus est ange
lorum regio et habitaculum hoĩꝫ
beatorum. et dicitur empyreum a pir qd
est ignis quasi totum igneum sic dictuꝫ ñ
ab ardore: sed potius a lumine et etiam a
splendore. vt dicit Isi. Istud enim celum
summe est lucidum influens lucem ꝛ splẽ
dorem super celum cristallinum sibi ꝓpin
quũ ꝛ ꝓximũ. Est aũt de sua natura vnifor
me sine stellis et spice forme vt dicit da
mas. Iõ autem ẽ spericum: vt reꝝ spũaliũ
et corꝑaliũ sit cõtentiuũ. Est. n. naturalit̃
quietũ ꝛ immobile. s. ꝛ immotum. vñ illd
celum nõ est necessariũ propter continua
tionẽ gñationis inferioꝝ: sed potiꝰ (vt di
alexander) ad completionem vniuersi.

In genere corpoꝝ ſecundum deteriata extrema ad mediū extremū aut opacū in infimo eſt terra et luioſum in ſūmo eſt celum empyreū totumq; corpus extremū. ſ. ſupmū et infinitum ē de ſe immobile et q̄etū. Iſtius celi ppietates deſcribit raba. vtens hōis baſilij in exame. d. ſic. Celū empyreuz eſt corp⁹ puꝝ natura ſimpliciſſimū/de corpulentia hīs minimū: qz ſubtiliſſimū/pri/mū mūdi firmamentū/quātitate maximū q̄litate lucidum/figuratōne ſpericum/loca li ſitu ſupremum: qz a centro remotum/amplitudine ſpūum et corpozum viſibiliū z inviſibiliū concētiuū/dei ſūmū hītaculū. licz eſſi de⁹ ſit vbiq; tñ ſp̄ealiꝝ dicitur eſſe i celo qz ibi relucet poti ſime ſuꝑ omnia ſtutis opatō. z ideo celum dicitur ſpecialiter ſedes dei. qz in corpore mundi ſp̄es celi pulchrioz eſt vt dicit damaſ. z in celo diuina virtus manifeſtius operatur.

Ether grece ſplendor dicitur latiē etvocatur ether (ſm Ib.) ſuperioꝝ regio ſupmi iterſtitiſ aeriſ z ignis vbi ē ppetuꝰ ſplendor lūis ſiue lucis. Anaxa ām dixit nomē etheriſ eſſe nomen ignis. et hoc putauit (vt d. ariſ.) ppter iphꝰ iflammationem q̄ cauſatur ex velocitate ſui motus vñ ſm ipm anaxa. omne inflammans et inflammat revocatur hoc nomiē. Marcianꝰ aūt dixit q̄ ether ē locus ab inferioꝝ mundo ſepatus inviſibilis reſpectu inferiozum q̄ patiuntur multiplicē variationem. in ethere vero vbi ē dies ppetuꝰ nox diurno lumini non ſuccedit. nec miꝝ qz tā ad altū locum vmbra terre q̄ noctis cā eſt: i ethere nō accedit. Scōm ariſ. ho i li. methe. ether nihil aliud ē q̄ynū elemtū. nec ē ex elemētis q̄tuoꝝ quicquid. n. ſupra lūarem globū ē: nature ſepate ē a natura inferioꝝ elemtoꝝ vñ ether neq; ē graue: neq; leue: neq; raꝝ: neq; dēſū neq; p alterius corpis penetratiuū diuiſibile. Naturam. n. etheream nulla ingreditur corruptōrl alteratōrlrl paꝛticulariter. q̄s ei accideret. ſi ex elemētis cēt compoſita aut originē ptraxiſſet. Anaxa. tñ d. q̄ ether ē aer inflammatꝰ. et d. q̄ cū q̄ deſcendit in ferius z i terra occultatur. vñ ꝓpter ſui ſubtilitatē nūc ſurſū: nunc deorſū regnat. vñ terremotꝰ gignit ur exhtute etherea q̄ ē in terre viceribꝰ occultata. Sed d. ariſ. q̄ iſte hmo ē erroꝝ qz ſubtile non deſcendit deorſū. z ſi deſcendit: hāc opatōz non faceret. Secūd macro. autez ſplēdor etheris ſub ſpera celi p ambitū totiꝰ mūdi rutilat et reſulget. Continet aūt orbes ſeptē planetaꝝ que mouentur circa motum firmamēti. Inferioꝝ itaq; pars etheriſ velocitate ſui motus inflammat ſuperioꝝem partem materie elementaris. ex illa inflammatōe gignitur ſpera ignis. ſicut dicitur i li. de ce. z mū. in fine. ex materia enim fit ignis: nō ighit nec iflammatur ipſe ether qz ab inferioribus non recipit aliq; immutatōnez: quāuis inferiora ab ipo ad tēpꝰ immutentur.

Spera celi (vt d. Ib.) eſt ſp̄es que dā in rotundum formata ab eoū i idē circa ſuū cētꝝ equis ſpatijs circulariter reuoluta. hāc ſperā neq; finem neq; p̄incipiū hre phi aſſerūt. et hoc iō qz ꝓpter ſui circulationē nō dr incipiat et vbi finiat nō facile apprehenditur nec fuit aliq; figura a celo ꝓuenientioꝝ q̄ ſpica. tū propter ſuiipſius ſiplicitatē. tū ppt capacitatē. tum ēt pp̄t vnifoꝛmitatē. vt d. Ib. Spera itaq; ꝑm alfraganū ē orbicularis ſuperficies celeſtis corpis i quo ſtelle fixe ꝓtinētur. z hec ſpera duobꝰ poꝰ circūuoluit: quoꝝ vnꝰ ē ſeptētrionalis: qui nūq; nobis occidit. z dr polus artic⁹. i. boreas. alterꝰ ē antarticꝰ ſeu auſtral: q̄ nūq; a nobis videtur ppter nimiam a nobis elōgatōz vl forte ppter terre iterpoſitionē. Int iſtos duos polos q̄i inter duas mūdi extremitates ſpera celi voluitur z mouet. z cū ipſiꝰ motu ſtelle i eo ſite ab oriēte i occidēt ē. z iterq; ab oriēte i occidētē motu diurno z nocturno xp̄iſ. horarum ſpatio circūferunt tanta eni celeritate ſpera celi circūfertur q̄ niſi aduerſū eius p̄cipitē curſū planete occurrerent et eius impetuz moderarēt mūdi machia ſolueretur. et iō ſcōm alfraganū ſeptem orbes planetaꝝ ſūt ſub ſpa femutuo interſecantes p q̄s planete motu cōſono incedentes raptui firmamenti obuiāt z eius velocitatē reprimunt et retardāt. voluitur aūt tōta ſpere moles obliq; circa mediū. ſ. circa axē. Eſt āt axis q̄ dā linea itellectualiꝝ q̄ p̄cte p mediā pilā ſpetēdēs iter duos polos ſe extēdit circa quā celi ābitꝰ quaſi rota circa axem circulariter ſe revoluit. Cardines aūt celi ſūt extreme partes axis que infiguntur ipſis polis. et ſunt cardines dicti. qz ſicut cardo oſtia in polorum concauitatibus revoluuntur. et ſūt iſti cardines quexi/recurui. ſ. circūflexi. vt dicit Ib. Spere ho celeſtis medietas oz emiſperium. ſ. pars que a nobis totaliꝝ videtur. iz ꝓpter defectū noſtri viſus terre conſungi putatur. vñ etiam circulus ibi finitur orizō. ſ. viſus terminatō nūcupatur. vt di. Iſidorus. Recollige igitur breuiter ex pre

dicit ꝙ spera celi est humida subā fumis vſq; ad cētꝝ ſuū. i. vſq; ad terram diffuſiua: cuius circūferentia eſt a cētro terre remotiſſima. et iō q̄ i celo ſūt maxla nobis ppt̄ ſūmā diſtantiam videt̄ cē minima. omniū inferiorꝝ eſt ꝓtētiua. oim inferiorꝝ ē ordinatiua: informatiua gnationis: et vegetatōnis effectiua. ſibi ꝓtrariorꝝ raptiua et attractiua (Mā ſicut d. Ariſ. in li. de ꝓprietatib⁹ elemētorꝝ) ex ordinato ſpe motu z ꝓtrario plane taꝝ occurſu gignitur in orbe ſtridor. i. harmonia. vñ macro. in pulſu z motu ipſorꝝ orbiū efficitur ſon⁹ ille et acuta cū grauib⁹ tpatis efficit ꝓtētus varios et diuerſos. ſz ppter nr̄i auditus defectū et illi⁹ ſoni exceſſū harmonia illa a nobis nō auditur. ſicut moueri ſol ēvidere nō poſſumus q̄uis citiſſime moueatur. nam radiorꝝ claritate acies viſus noſtri ſupatur.

Circuli celi ſūt plures: quorꝝ duo ſūt viſibiles. ſ. galaxias et zodiac⁹ alij ſunt inuiſibiles. ſ. circul⁹ equinoctialis diuidēs duo emiſpia tangēs zodiacū in ariete et in libra. Ali⁹ eſt circul⁹ ſolſtitialis eſtiualis eo ꝙ ſole i eo exiſte fit ſolſtitiū eſtiuale. Iſte circulus tangit zodiacū in cācro et eſt quaſi ꝓtractio nr̄e habitabilis z torride. ali⁹ ē pale llus ſiue circul⁹ ſeptētrionalis/ſiue articul⁹ z ē quaſi diuiſio noſtre habitabilis et frigide habitabilis. Circul⁹ ho ꝙ eſt ex pte torride zone qui ē ātꝛ ꝓtractō torride et alter⁹ habitabilis zodiacū tāgit i capricorno. et oꝛ iſte circul⁹ ſolſticialis hiemalis: eo ꝙ ſole exiſte in eo fit ſolſtitiū hiemale. Alius ē palell⁹ ſiue circul⁹ antartic⁹ ſiue auſtralis vſus auſtꝝ. et opponitur artico palello. Dicūtur āt hi quīq; circuli palelli quaſi circuli eq̄ diſtātes. a para qđ eſt iuxta et lele ꝙ ē diſtans. equaliꝛ. n. diſtāt ab inuicē palelli. Sūt ꝓter hoc duo circuli q̄ dicūtur coluri. colurus ſeptētrional⁹: qui incipit a polo ſeptētrionali p cācꝝ et capricornū circulariter ꝓcedēs itꝝ redit ad ſui ꝓncipiū. Alius eſt colur⁹ auſtral⁹ p librā in arietē ſiliꝛ redit ad ſuū punctum. z dicūtur colur⁹ q̄ſi colli thauri a cauda bouis ſiluestris qui erigēs caudā circulum facit imperfectū. Eſt z circul⁹ meridianus deſignās illā ptē zodiaci in q̄ ſol videtur equaliter diſtare inter orientez et occidentē. et hi duo vltimi circuli nō ſūt in ſpera. qr ſecundum diuerſos ſitus et aſpectus variantur (hucuſq; Iſi.)

Galaxias eſt circulus celeſtis ceteris circulis celi eſt pulchrior z cādidior incedens per medium celi ſncipiens ab orientevſq; ad ſeptētrionalez p cancꝝ et capricornum procedens iterum ad punctum ſuum. Hoc aūt lacte⁹ circulus qr inter oēs circulos celeſtes notabiliorez hz claritatē. vñ z de nocte nauigantes z itinerātes dirigit et deducit. quanto āt aura nocturna ē ſerenior et frigidior: tāto inceſſus galaxie ē manifeſtior. ſm opinionē aūt vulgi galaxias ēveſtigiū ſol⁹ qđ p ſe flīcte ſol qñ currit i illo circulo. Sz ariſ. hoc d. eē falſū qr ſi eſſz galaxias ex ipſſione trāſit⁹ ſol: oporteret q̄ hec ipreſſio eſſz i ſignis in quib⁹ currit ſol cū aliſs ſtellis mobilibus. z hoc vidēmus eſſe falſum qr trāſcendit terminos zodiaci vbi ſol nullatenus appropin quat. ſicut dr i li. methe. Iō anax. et democri. dixerūt galaxiā eē ex reflectōe lūis ad ea rē. ſicut i ſpeculo. ſz hoc ē falſū. vt di. ariſ. ibidē. qr ſi hoc eēt pmutaretur. ſicut ē permutatō lūis. hoc aūt ē falſū. qr videm⁹ galaxiā ſp i eodē loco. nec ꝓcedit ab eo. ſic di. ariſ. ſic ignis ppinquus orbi eſt inflammatus et lucidus: ſic in locis vbi videtur galaxias ſūt ſtelle multe pue et lūioſe et i illis relucet fulgor ille. et iō apparet locus ille magis radioſus nec recedit ab vno loco ori bis. hucuſq; ariſ. in li. i. methe. c. iſ.

Zodiacus eſt circulus obliquus in xij. partes diſtinctus equales. q̄ xij ſigna a phis ſunt vocata. nobis autem ſignant in qua parte celi ſol et planete immorētur. Sunt igitur. xij. ſigna xij. ſ. ſpatius equaliter diſtincta et ſtelle notabilibus ab aſtrologis nominata. vn⁹ q̄q; autem ſignum in. xxx. diuiditur gradus. z gradus in. lx. diuiditur minuta et minutū in. lx. ſecundas. ita ꝙ. lx. ſecunde faciūt minutum vnum. lx. minuta gradum vnum z xxx. gradus ſignum vnum. ſūt autem ſigna iſta ꝓpriſs nominibus appellata. ſic aries thaurus et ſic de aliis. et vocātur aīalia nō qr animalia ſint in celo collocata: ſz qr in ſuis effectibus animalium talium ꝓprietates aliquas repreſentant vt poſt dicetur. Inter autem iſta. xij. quatuor ſunt ordinabilia ſecundum Iſi. ſ. cancer in ſūmo capricorn⁹ i ymo. aries et libra in medio. prima duo dicuntur ſigna ſolſticiarie. quia i cancro exiſs ſol vlterius ad nos nō accedit. in capricorno remotius non recedit. in primo facit longiſſimos dies et breues noctes. in ſecundo econuerſo. In aliis vero duobus fit equinoctium in arietefit vernale. in libra vero fit equinoctiū autūnale. z tūc vtroq; tpe dies noctib⁹ ſūt equales.

In istis ēt signis tria sūt ignea. s. aries/leo sagittari⁹ tria ho sūt terrea. s. thaur⁹: virgo capcorn⁹. et tria sūt aerea. s. gei. libra. aquari⁹. z tria aquatica. s. scorpio: cācer: pisc⁹: z inf istā q̄ sūt ignea et aerea: sūt calida: z masculia: et diurna. q̄ vero sūt aquatica z terrea sūt frigida et feinea et nocturna. Inf ista āt quatuor sūt mobilia. s. quatuor cardinalia. s. aries: cācer: libra: capcorn⁹. qz in eis mutat tp̄s. et quatuor sūt fixa. in quib⁹ figit ip̄m tp̄s. s. thaur⁹: leo: scorpi⁹: aqr⁹: z ātuor sūt cōia: in quib⁹ ipa p̄miscēt. s. gei: ḡo sagittari⁹: pisc⁹. et dicū t ista signa domus qz domicilia sūt et hitacula planetaz. Et er his domib⁹ q̄dā dicūt dom⁹ triplicitatis q̄dā exaltatōis. nā illa signa q̄ pcordāt i vna natura facūt triplicitatē et eoꝝ noīe nūcupāt. z sic i ātuor ptib⁹ celi ordināt. nā i oriēte sūt signa: aries: leo: sagittari⁹. krea sunt thaur⁹: ḡo: capcorn⁹. i austro. aerea sūt libra: gei: et aquari⁹. in occidēte aqa sūt cancer: pisc⁹. scorpio i septētrioē. Et inf istas triplicitates dom⁹ fortiores sūt i suis effectib⁹ orientales occidētalib⁹ z septētriōales australib⁹. qz est nobiliores plaēte dñant. Nā triplicitas orientalis ā ē p̄ria hz solē de die z lunā ō nocte. z sat⁹ p̄ticipat cū eis die ac nocte. Triplicitas g⁹ occidētal hz saturnū: mercuriū: et iouē. Triplicitas septētrional hz venerē: lunā: et martē. Australis ho hz saturnū/mercuriū/et iouē. Dicūtur itaq; signa dom⁹ exaltatōnū. qz plaēte put magis vel min⁹ exaltāt̄ur. in signoz gradib⁹ pfectius et bruosi⁹ opāt̄ur. Nā sol hz bruteē suaz z exaltōz in. xviij. gra. arietis et casū in eoꝝ gra. libre. ven⁹ hz gham suā i pisc⁹. xxvij gra. et casū sic tristitiā suū i p̄ili casū signi oppositi. s. hḡis. mercuri⁹ exigitur i ḡgie. xv gra. et cadit i pisc⁹ gra. totiꝝ. lūa exigitur i thauro trib⁹ gra. et totiꝝ cadit i scorpione saturnus exigitur i thauro. xxi. gra. et cadit totiꝝ i ariete. mars exigitur i capcorno gra. xxviij. z totiꝝ in cācro cadit. Jupit exigit et caput draconis i gei gra. trib⁹ z cadit in sagittario. totiꝝ exigitur in sagittario tribus gra. et cadit in gemini. Prek ista vnūq̄q; signū diuidit̄ur in tres ptes q̄ facies nūcupāt̄ur. q̄z inicium ē a p̄mo gra. arietis et durat vsq; ad. x. sc̄da durat vsq; ad. xx. ktia vsq; ad. xxx. p̄ma facies dat̄ur mar. ba soli. ktia veneri. Prima facies thauri ē mercurij. ba lūe. ktia saturni. pria geiꝝ ē iouis. ba mercurij. ktia sol. Prima cācri est vēr. ba mercurii. ktia lūe. Prima facies leōis ē saturni. ba iouis. tertia martis. Prima virginis ē solis ba vēr. ktia mercurij. Prima libre ē lūe. ba saturni. tertia iouis. Pria scorpiōis ē martis. ba sol. tertia vēr. prima sagittarij ē mercurij. ba lūe. tertia saturni. p̄ma capcorni ē iouis. ba martis. tertia sol. Prima aq̄rii ē veneris. ba mercurij. tertia lūe. Pria piscū est saturni. ba iouis. tertia martis. Plaēta igr exīs i domo ppa hz quicq; fortitudies i gradu exaltatois hz ātuor. i domo triplicis hz tres. i facieviā aut duas. z q̄ magis abūdat inter plaētas nūero magis p̄ualet i fortitudie. z q̄lz plaēta fortior ē i domo ppria q̄ i aliena. et ex fortitudie signi i quo ē fortificatur: et ex debilitate debilitatur. sicut fortissimus fortior ē i equo forti q̄ i debili. et iō astro. i iudicijs suis vt d. mis. p̄siderant domos ascēdētes. i. ascensū signoz z planetarū diguitates et bm eoz p̄cipat⁹ z dñium i domib⁹ angularib⁹ vel ascendentibus angulis vel ab angulis cadentibus conciant et iudicant de futuris. Dicūtur itaq; q̄dam signa dom⁹ angulares. sicut signa cardinalia ō quib⁹ supra. i. cancer: libra: capricorn⁹ z aries q̄daz dicūtur dom⁹ succedētes angul. s. thaur⁹ qui succedit arieti/z leo q̄ cācro/et scorpi⁹ q̄ libre: et aq̄ri⁹ q̄ capcorno. Quedāho dicūtur dom⁹ cadētes a b āguli s. gei ḡo/sagittari⁹/pisc⁹/vt patz i figura mis. Sz bm istoz signoz ort⁹ z occasus oppositōes p̄iūctiōes aspect⁹ diuersa z ptraria accidūt in hoc mūdo. Nā sicut d. idem auctor ista q̄ sūt vi nature et generāt̄ur sub forti signo masculino ascēdēte p forti planeta bono cū bono aspectu i ipso ascēdente et exīte fortis et bone sūt dispositō⁹ i suo gñe. z ecōtrario. dom⁹ itaq; āguli p̄ria dō⁹ ē orientalis. s. signū arietis. dom⁹ ho celi sic septentrionis ē cācer. ā. gulus ho occidētal ē libra. et angulus terre ē capcornus. Hec signa q̄drā gularia maxie sūt bruti⁹. et orientale pl⁹ q̄ occidētale. et septētrionale pl⁹ q̄ australe. cū āgulus terre est tribus alijs minus fortis sicut iō d. auctor. Domui succedētes sūt mediocris effectus z bruti⁹. s. signū ab ariete. bm. i. thaurus et signū. iiij vi. viij. x. z. xij. et inter hec signa sic domos octauum signum peioris est opationis z significatōis. et iō vocatur ab astrologis domus mortis. reliq; autem signa dicūtur domus cadentes. s. ii j. v. vij. xi. Sunt etiā debiliozis effectus et peioris significatōis et maxime. vi. et. viij. et hui⁹ rō ē vt di. auctoz. qz i. vi. domo vel signo dñatur mars. et iō vocatur domus infirmitatis z debilitatis olim rex. et i illo signo est gaudium martis. et in. viij. est saturni gaudium. z iō vocatur dom⁹ inimicie/tristicie: laboris.

Signa etiã sue dom⁹ dicũtur mutuo se aspicere. et sũt tres aspect⁹ ꝑncipales. s. sextilis. terci⁹/et q̃rtus. Aspect⁹ sextil⁹ ꝺr q̃n aliquis planeta in aliquo signo afcẽdẽte aspicit tertiũ añ se et tertiũ p⁹ se. et hoc ẽ a. vi. in. xi. ꝺbi gra. si aliqs planeta fuerit i initio arietis aspicit illũ q̃ ẽ in capite geiox ante se et eũ q̃ ẽ i initio aquarij p⁹ se qꝺ ẽ signum xi. et hoc vocat sextil. eo q⁹ teneat quartam ptẽ celi. s. grad⁹. xl. et tal aspect⁹ ẽ laudabil bon⁹ et fortũat⁹. Est. n. signũ dom⁹ dilectõnis medie ꝺm astrolo. vt ꝺ. auctor supꝺict⁹. Terci⁹ aspectus fit a. v. signo et ix. ꝺbi gra planeta q̃ fuerit in initio arietis aspicit eum q̃ est in sagittario p⁹ se qꝺ ẽ signũ. ix. et ꝺr terci⁹ q⁹ ꝓtinet terciã ptẽ celi. s. c. et. xx. gradus. z hic aspect⁹ ẽ optim⁹. q⁹ est in signo pfecte amicicie. vt ꝺ. auctor. Quartus est a quarto signo. et. x. ꝺbi gra. planeta q̃ fuerit in inicio arietis aspicat illuz q̃ est in capite cãcri añ se et eũ q̃ est in capite capricorni p⁹ se qꝺ ẽ signũ. x. z hic aspect⁹ ꝺr quart⁹: quia quartã ptẽ celi ꝓtinet. in. lxxx. grad⁹. et hic aspect⁹ ẽ mal⁹. q⁹ in illo signo ire sũt et inuidie z inimicicie. vt ꝺicit auctor ꝓdict⁹. Cõiunctio ꝺo et oppositõ nõ sũt aspect⁹: qñz tñ ꝺicũtur aspectus abusiue. Qñ ꝺo signũ pri mũ ꝛspicit. vii. vt aries libꝛã ꝺr aspect⁹ oppositi⁹. et est pessim⁹. q⁹ signũ est pfecte inimicicie et pessima ptẽdit: maxie si aspect⁹ fuerit martis et saturni. sic solis. qñꝺo planeta ꝓuenit cũ planeta in eoꝺ signo afcendente. vel in sibi ꝓiũcto signo añ vl retro tũc ꝺicitur ꝓiũctio. et hec põt eẽ bona si planete fuerint boni et ecõuerso mala si planete fuerint mali. sicut ꝺ. auctor. z hec omnia patent in figura quam ponit auctor.

Aturas sũt singlox signox per ordinẽ ꝛcolligã⁹ ex signo arietis exordiũ sumites. Aries igr ẽ oꝛdẽ tale signũ sic ꝺictũ. q⁹ sicut aries i iacendo sup lat⁹ vnũ equalr mutat vices: sic sol existẽs i illa pte zodiaci q̃ ẽr aries facit equinoctiũ et equales facit ꝺies artificiales atz noctes. Et sicut ꝺ. mil. aries ẽ signũ igneũ masculinũ ꝺiurnũ istabile dom⁹ ei⁹ sol ꝺ ꝺie ꝺe nocte ꝺo iupit̃. et saturn⁹ ꝓticipat cũ eis. De pria triplicitate pria ẽ. pria facies ei⁹ martis. scꝺa sol: tertia venerl. i corpore bõis ꝺñat capiti et facieꝛ et multos facit in corpe capillos. corp⁹ curuũ. facit̃ obliq̃. oculos graues /aures breues: collũ lõgũ. dom⁹ ẽ vite z natiuitatis bois. q⁹ sicut hoc signũ ab inferiori pte ꝛre ad supiora ascẽdit et a tẽbꝛis ad lucẽ vadit: sic nat⁹ de tẽbꝛis e greditur z ꝺi illi⁹ signi abdita ꝓdeũt ad lucẽ z secreta sapiẽtib⁹ innotescũt. sicut narrat albn. in. li ꝺe motib⁹ astrox. In tertõ inquit vbi quarto gra. arietis occũbẽte oritur signũ libre et mouz aerẽ in quinto gra. oritur stella q̃ ꝺr almarech et alpheta ꝛ ẽat aerẽ in. xxv gra. occidũt pliades ꝛc. qñ. ãt sol l luna vel aliqs planetarũ intrauit. i. vel. iij. vel. vij. gra. arietis erit nubilũ et ꝓ⁹ a meridie frig⁹ et tẽpestas. In ꝛ. gra. ãt. xxix. l. xxx. erit magn⁹ calox. Thaur⁹ ꝺm mil. ẽ signũ terrenũ frigidũ: sicũ: nocturnũ. dom⁹ veneris exaltatõ lũe i quarto gra. ei⁹ dom⁹ ei⁹ de ꝺie ẽ ven⁹: in nocte lũa. z mars pticipat cũ eis. de prima triplicitate ẽ secũda. prima facies ei⁹ ẽ mercurij. secũda lũe. tertia saturni. ex corpea pte bois ꝺñat collo z gutturi. datq̃ facie ãplam et curuã. nasũ ꝺat graue et lõgũ. ãplas nares. oculos graues capillos eleuatos et nigros: collũ grossuz verecũꝺũ efficit boiez: honeste incedẽtez et tñ vanũ dom⁹ ẽ subẽ et possessõis: acceptõis: et datõis. Er ꝛõ ꝺr thaur⁹. q⁹ thaur⁹ sulcãꝺo terrã fecũꝺat et locupletat. tẽ ẽt q̃n sol ẽ in thauro: terra ẽ arabil et congrua agriculture (ꝺm albu.) in prim ogra. thauri oritur syd⁹ palaciter. in. vi. orizon occidit et mutatur aer in. viij. oriũtur pliades et turbãt aerẽ in. xvi. pades oriũtur et turbãt aerẽ. Signaũ gemox ꝺm mil. est signũ aereũ masculinũ: mediocre: diurnuz dom⁹ mercurij: exaltatio caude draconis in tertõ gra. ei⁹. dom⁹ ei⁹ in ꝺie ẽ saturn⁹ in nocte mercuri⁹. iupiter pticipat cũ eis. de prima triplicitate ẽ tertia. prima facies ei⁹ ẽ iouis: secũda martis: tertia solis. in corpe bois ꝺñatur hũer⁹ brachiũ z manib⁹ mediocrẽ efficit staturaz z boiez pulchꝛ et ꝓueniẽtẽ. cui ꝓiũct⁹ mercuri⁹ si fuerit fortunatũ ꝺispoit boiez et habilẽ facit ad litteraturã et scripturã dom⁹ ẽ cognationis et ꝓpinq̃tatis. ꝓsilij: fligõis et fidelitatis. epulaz sõnioꝛ ꝺm albu. ꝓmo gradu geminox occũbẽte oriũtur pades z mutãt aerẽ. et p⁹ archydes et echides. aq̃la. xvij. gra. delphi. xxvi. ꝛc. Isti gei vt ꝺ. Isi. ꝺm poe. fabulas fuerꝛ castor: pollux: fr̃es gei z vterini viri fortissimi. quox gra tũc ꝺr ẽ sol i geis. q⁹ sole i illa pte exñte ꝺt⁹ ei⁹ ad fecũꝺãꝺã iferiora geiat. tũc ẽt bella inter cognatos aliq̃tiẽs gẽiant. aliã ẽt assignat ygu. rõez. s. ꝺũ castor pẽst iferl tũc pollux pẽst supis et ecõuerso. qꝺ ꝛõ ꝺm mar. illuz fingꝛ q⁹ in estate cum noctes sũt breuissime qñ vna ps illius ꝓstellatõis occidit alia ps interior oriꝛ z ascẽꝺit. et ꝓtato ꝺr vnus fim celos: alij inferos possediſſe.

Cancer est signū aqueū femineum instabile: nocturnum/domus lune: exaltatō iouis in xv. gradu eius. dom⁹ eius in die venus: in nocte mars: et luna pticipat cū eis. de triplicitate prima est quarta. prima facies ei⁹ est veneris: secūda martis: tertia lune. ī corpore hominis habet dñiū super pectus/ costas et pulmonem. et facit in corpe grossiciez nam a medio eius facit hominem grossuz in cōpositū/atq; rudez. supius vero subtilez dentes curtos et torlos. ⁊ vocatur domus patris et casaz ⁊ vineaz et omnū q̄ crescūt sup terrā. castroz/ villaz/ ciuitatū/ thesauroz/ sepulture/ et hereditatū hoc dicit albu. Quinto gradu cācri occūbente oritur capricornus et mutatur aer. In .x. gradu oritur orizon ⁊ minuitur aer ī caliditate. xxx. gradu oritur feruens canicula. et canis plen⁹ apparet et fit magna pturbatō aeris. Dicitur aūt cācer vt dicit. Ysi. Naz cancer est a primal retrogradū. sic sol pagrans illā ptem zodiaci que vocatur cancer: facit retrogradationem. In octauo gradu cancri tūc etiam sol extollitur versus tumorē spere. versus nostrum habitabilem situm in terra q̄ non potest plus extolli: ⁊ tūc retrograditur descendēdo per signa vsq; ad capricornum Signum leonis secundum mise. est signū igneum masculinū/ fixū/ diurnum. dom⁹ solis et illius exaltatio. domus eius sol ī die. iupiter de nocte: et saturnus pticipat cū eis et de secunda triplicitate est prima. prima facies est saturni. secūda iouis. tertia martis. In homine cooperatur stomacho/ lateribus et lateri. cordi et dorso. Efficit hominem supius grossū/ in ferius subtilē/ magni animi ⁊ ferocis. crura būtez subtilia. dom⁹ aūt vocatur filioz et neruoz vestimentoz liberoz et honoz De hoc d. albu. in quarto gradu leonis aquarius et ylion oritur ⁊ fit aeris mutatio. in .xxx. gradu oritur cancer ⁊ occidit capricornus. Dicitur aūt illō signū leo. q̄z leo fortissimū animal est ⁊ marie caliditatis p̄pue ex pte pectoris et partis anteriozis. sic sol intrans illā partem signi acri⁹ radios imprimit q̄ in fine q̄n ab illo signo exit. vt d. Ysi. Virgo ē signū terreuz frigidū mediocre. nocturnū. dom⁹ mercurij prima. ⁊ est exaltatō mercurij in .xv. gradu. domus ei⁹ die est venus: in nocte luna ⁊ mars pticipat cū eis. de secda triplicitate ē secda. prima facies ei⁹ ē solis. secda veneris. tertia mercurij. ex pte bouis hz in ptāte vētrem ⁊ intestina. psonam pulchrā facit. pulchros oculos. faciēq; decorā. ⁊ mitigat volūtatem dom⁹ ē firmitatis suoz ancillaz ⁊ bestiarū. iusticiā signat et mutatōz de loco ad locū. ⁊ hoc signū oz hgo. q̄z hgo sterilis ē ⁊ sine fructu. sic sol intrās illā ptē zodiaci q̄ vocat hgo suo calore hūorem psumit ⁊ sic terrā a fructu sterilē facit. Libra ȳm mise. ē signū aqueū masculinū/ īstabile/ diurnū. dom⁹ veneris prīa exaltatō saturni. ī. xxi. gradu ei⁹ dom⁹ ei⁹ ven⁹ de die: saturn⁹ de nocte: mercurius et iupiter pticipāt cū eis. de secda triplicitate ē tertia. prima facies ei⁹ ē lune. secda saturni. tertia iouis. De corpe bouis regit in feriozaz vētris intestina ⁊ umblicū. dom⁹ ē prozis ⁊ nuptiaz et ptētōis furti ⁊ rapine. ō hoc albu. in quito gradu libre leo oritur ⁊ alterat ⁊ calefacit aerem. xxij. gradu corona oritur ⁊ fit maxia pturbatio aeris. xxiij. oriunt hedi septimi: ⁊ fit maioz turbatō aeris et p⁹ orit hgo. Dr āt hoc signū libra ab instrumēto pōderādi. q̄z sol exīs i illa ptē celi q̄ oz libra dies cū noctib⁹ sibi equales efficit ⁊ eq̄les vt d. Ysi. Scorpi⁹ ē ȳm mise. signū aqueū frigidū: siccū: et nocturnū. dom⁹ prima martis nulli⁹ exaltatō. dom⁹ ei⁹ ī die ven⁹: i nocte mars: ⁊ luna pticipat cū eis. ō triplicitate ē ārta. prima facies ei⁹ ē martis. secūda solis. tertia veneris. ex pte bouis mēbr̄ deseruit generatis renib⁹ ⁊ vesice. faciē dat rubicūdā ⁊ puā/ capillos multos: oculos puos cruza lōga. pedes magnos ⁊ leuē facit boinē et instabilē. irascētē et mēdacē. domus oz mozsū et timoris: debiti ⁊ laboris. dāni et pticionis: belli calliditatis ingenij. Dr aūt signū illō scorpi⁹ q̄z scorpio ē asal valde pūgitiuū cū cauda. Sicr sol exīs ī illa ptē zodiaci q̄ oz scorpi⁹ cā ē lesionis ⁊ pūctionis corpis hūani. q̄z tūc declinās min⁹ calefacit aerā. vñ aer distēpat⁹ in frigiditate cito ledit ⁊ pūgit corp⁹ vt d. Ysi. Sagittarius ȳm mise. ē signū igneū/ masculinū: mediocre diurnū. exaltatō caude ī tertō gradu ei⁹. dom⁹ ei⁹ ē ī die sol. ī nocte iupiter: saturn⁹ pticipat cū eis. ō secda triplicitate est pma. pma facies ei⁹ ē mercurij. secda lūe. tercia saturni ex pte bouis dispōit feōza. lōgas facit coxas ⁊ crura. faci ē oblōgā ⁊ mētū subtile. bolem facit pulchrū rē retro q̄ ante. capillos dat subtiles: vētrē magnū. ⁊ ī motu facit hoiem delectari. vñ oz dom⁹ itineris: fidei: sapie ⁊ magisterij et honoris. et magistratu sapie astroz et diaōis et sōnioz. ō hoc d. albu. secōo gradu sagittarij cū orit pliades stati occidūt et orit caput scorpij ⁊ fit validū ebatō aer. viij. ḡdu pdes occidūt ⁊ mutat aer

Dicitur aūt sagittarius illud signū: qz sicut sagittarius emittit sagittas: sic sol exñs in illa pte zodiaci ad nos emittit grandines pluuias/atqz niues. Capricornus ꝟm mise. signū est terreū/frigidum/instabile/nocturnuz: saturni primū domiciliū. exaltatō martis est in .xxviij. gradu eius. domus eiꝰ est de dievenus. in nocte luna: et mars participat cū eis. de tertia triplicitate est secunda prima facies est iouis. secūda martis. tertia solis. in corpe hominis respicit genua. subtilia dat crura. corpus siccū/faciē hyspidaz et hirsutam. domus vocatur dñij et honoris. regl et regni glie et impij ⁊ subē furtim sublate. De hoc albu. in quarto gradu capricorni oriuntur cancri. in .xxx. gradu. occidit caput cancri et oritur caput capricorni Dicitur capricornus qz capra ē animal cornibus petens superiora: sic sol exñs in illa parte facit solstitiū hiemale et tunc incipit ascendere per signa versus arietem et versꝰ cancꝝ. Aquarius secundū misael signū est masculinū fixum/diurnum: domicilium saturni sed nullius est exaltatio. domus eius est in die saturnus: in nocte mercurius: ⁊ iupiter participat cum eis. de tertia triplicitate est tertia. prima facies eius est veneris secūda mercurij. tertia lune. dominari dicitur tybijs hoīs vsqz ad cauillam pedis. facit enim hominē gloriantem et multa deuastantem. pulchram faciem facit et coloratam. et tibiam facit alicuius altera longiorem. domus vocatur amicitie mercati ⁊ fortune. redditus tributi substantie regis militis aut peditis. de hoc albu. ī quarto gradu signi aquarij oritur leo in xi. gradu. stella regia et lampades occidunt et mutant aerem. et post capricornus et oritur caput aquarij. Dicitur signum illud aquarius secundum fabulas pincerna deorum maībus eoꝝ aquam infundens. vnde tenet vrnam et ideo tunc sol dicitur esse in aquario: eo ꝙ tunc temporis aer condensatur in aquas multas ⁊ emittit eas et fiunt pluuie plusq̄ in alio tempore vt dicit Isi. Signum piscinum secundum misael est signum aqueum frigidum mediocre nocturnum domiciliuz iouis. secunda exaltatio veneris ī .xxvij gradu eius. domus eius in die est venus in nocte est mars: et luna participat cum eis. de tercia triplicitate ē quarta. prima facies eiꝰ est saturni secunda iouis. tercia martis. de corpore hominis regit pedes amplum dat pectus paruum caput. florentem barbam et pulchram album facit hominem. magni animi. rotundisqz oculis. vocatur autez illud signum domus inimici: asini: et equi: ⁊ omnis bestie que equiratur. ⁊ signat labores: lamentationem: et tristitiam. susurrationem et dolositatem. maliuolentiam ⁊ carcerem. De hoc albu. in .x. gradu signi piscium et ortus virginis in .xi. gradu thele id ē libra oritur in .xix. gradu oritur cācer. et in xxiiij. gradu orizon et aquarius oriūtur.

Dicitur autem illud signum piscium: eo ꝙ tunc temporis fit generatio piscium et cōfricatio. qz calore solis ascendente et hūores dissoluente: solent tunc pisces effūdere semen suum (vt dicit Isido.) Has itaz .xij. signoꝝ celi ꝓprietates et occultas virtutes secundū astrologoꝝ iudicium huic opusculo interserui estimans vtile esse legentibus eorum nomia in scriptura breuiter et piter inuenire quid de eis senserint antiq̄: ⁊ quare eis talia nomina imposuerunt astrologi sydeꝝ inspectores. qz secundum istoꝝ .xij. signoꝝ siue domoꝝ ortꝰ et occasus ⁊ aspectus varios ei mirandas accidere dicunt ī istis inferioribus mutationes. supiora eñ immutant et alterant hec inferiora: ⁊ ī eis suas faciunt impressiones. Per ista āt .xij. signa mouentur et discurrūt planete q̄ dicuntur sydera errātia certis (vt dicit beda) spatijs discreta abinuicez et distincta. Et dicuntur errantia nō qz errent cū certissimū habeant motum et discursum. sed ideo errare dicuntur: qz ꝯtra firmamentū cursū iuum agere dinoscūtur. et iō de motu planetarum et ipsorum situ et effectu aliqua breuit sūt dicēda tā in gñali q̄ in speciali.

Mouētur aūt oēs planete duplici motu. s. naturali et ꝓprio. s. ab occidēte in oriētē ꝯtra motū firmamēti: ⁊ motu alieno. s. ab oriēte ī occidētē ⁊ hoc raptu firmamēti cuiꝰ violētia singulis diebꝰ ab ortu ad occasū rapiūtur. In motu aūt naturali quo nitūt ꝯtra firmamētū q̄daz celeriꝰ: q̄dā tardiꝰ ꝑficiūt cursū suū. ⁊ hoc ꝓpt circuloꝝ suoꝝ disparē quātitatē, Nā saturnꝰ morat ī quolz signo ꝑ .xxx. menses ⁊ ꝯplet cursū suū in .xxx. ānis. Iupit moratur in quolz signo ꝑ vnū ānū. ⁊ .xij. ānis cōplet cursū suū. Mars moratur in quolibz signo .lx. diebꝰ et ꝑficit cursū suū in duobus ānis. Sol aūt morat in quolz .xxx. diebꝰ et .xx. horis ⁊ semisse. ⁊ ꝑficit cursū suū in tricētis .lxv. diebꝰ ⁊ quadrante. Mercurius moratur in quolz signo vigintiocto diebus et .xi. horis. et complet cursum suū in trecentis trigintaocto diebus.

Venus moratur in quolz signo.xxix.dieb⁹ et complet cursum suum in.ccc.xlviij.diebus. Luna moratur in quolibet signo duobus dieb⁹ et dimidio et.vi.horis et bisse vnius.et ꝯplet cursum suū a pūcto vsq; ad pūctum in.xxxij.diebus et octo horis. Ex istaꝝ autem septem stellaꝝ ingressu et progressu per.xij.signa.et egressu ab eisdem variantur ⁊ disponuntur omnia que ī hoc mūdo inferiori generantur et corrūpuntur.

Vnde in li.misc.phī legitur sic.c.i. Altissimus fecit mundū ad similitudinez spere ⁊ fecit circulum altiorem in circuitu eius volubilem et terram fixam in eius medio non declinantem ad sinistram vel ad dextram. et posuit alia elementa mobilia et fecit ea moueri per motum septem planetarum.et omnes stelle alie cooperantur planetis ī suis operationibus et naturis.vñ et op⁹ planetarum simile est lapidi magneti et ferro. quia sicut trahitur ferrū ab eo:ita omnis creatura sup terrā a motu planetaꝝ efficit aptatiua. destructio fit motibus et opationibus planetaꝝ. Diuersificatur aūt eoꝝ opatio ꝑ⁹ diuersitatē climatū. aliđ cīm, opatur circa ethiopes/et aliud circa sclauos. vnde sicut dicit idē.c.iiii. Atteddenda est planetaꝝ coniunctō ī ipsis signis qꝛ si plures fuerint cōiuncti in signis aquaticis in reuolutione anni signat multitudinem pluuiarum. Si in igneis siccitatē ⁊ famem ex excessu caloris et siccitatis.si in aereis multitudinem ventoꝝ.si in signis frigidis grauitatem frigoris et tēperamentū caloris. Et iteꝝ ī eodē.c.viii.dicitur ꝙ effectus signorum intenduntur in operationibus suis ex cōiunctione planetarum siue in bono siue ī malo.qꝛ si fuerint boni planete: bonum ꝑtēdunt si fuerint mali :contrariū. Nā vt tradit idem.planetarum quidā sunt masculini mali/diurni/ponderosi/frigidi/et sicci/s.saturnus. Quidam boni masculini/diurni/tēperate calidi et humidi.sicut iupiter.

Mars vero masculinus nocturnus calorez et siccitatem generat.sol masculinus calorem et siccitatem operatur. venus vero femine⁹ nocturnus inter caliditatem et hūiditatē mediocris.mercurius ꝑo temperate est nature diurnus:modo masculin⁹ modo femnin⁹. vnde cito vertit se ad naturam illius cui coniungitur.vt cū bonis bonus: et cū malis vel mediocribus similis efficiatur. Luna insup est planeta femineus nocturnus/frigidus/et humidus cū excessu.et iō secundū astrologos planete aliqui ī suis effectibus sūt boni.s.iupter et venus. nulli eīm nocent.sz tam suos ꝙ nō suos adiuuāt et defendunt quantū possunt. Alij sūt mali.s.mars et saturnus:qui non suis semper obsunt:suis tm̄ prosunt. Alij vero mediocres.s.sol et luna/mercurius.nam suis bona ingerunt:ceterisq; modo bonū mō malum.et maxime secundum ꝙ bonis planetis vel malis in diuersis signoꝝ domib⁹ cōiunguntur.nam cū bonis bona et cum malis mala vt sepius operantur. Vi septē planete maximam habent ī gñatione tā hoīm ꝙ animaliū potestatem.vñ secundū astro. et ēt secund gali.⁊ alios ꝑitos medicos saturnus materiam ꝯceptam in matrice frigiditate sua et siccitate coagulat et condēsat Iupiter aūt scđo mense spm̄ et mēbra tribuit.tertio mense mars subtiliat sanguinē et hūores cōdensat/ordinat ⁊ ꝯponit. Sol in quarto mense vitalē calorem et spm̄ epati et cordi tribuit. Venus in quinto mense organa sensibilia et officialia membra aures.s.⁊ nasum/et hmōi ꝑficit ⁊ disponit. Mercurius sexto mense oīa corꝑis foraīa et porosa mēbra vt linguā et nares ꝯponit Luna.n.mēse septimo suis limitib⁹ alias lineamentis mēbra diuidit et distinguit.⁊ ideo fetus si tunc nascitur vtilis erit ⁊ salubris. Si vero nasci distulerit vsq; ad octauū mensē fetus tunc moritur.et hoc qꝛ virtus saturni tūc iteꝝ redit qui vtraq; qualitate sua frigida et sicca fetū mortificat ⁊ astringit. Nono aūt mēse regnat iupiter iteꝝ q̄ fetū calore suo tempato refouet et custodit vñ part⁹ tūc nascēs vitalis erit. Similr nascens in principio decime mensis pōt esse salubris ⁊ vitalis.qꝛ tūc iteꝝ regnat.mars cui⁹ calore et siccitate mēbra nascentis roborantur.vñ fet⁹ caloris et siccitatis beneficio egreditur.nam tūc ē robust⁹. Istas ⁊ multas alias hñt planete in corꝑibus inferiorib⁹ opatōes gñales et etiam speciales: maxīe qñ ī suis domicilijs dñantur. Singuli.n.planete hñt domos ꝓprias.vt d.albumasar.nam dom⁹ saturni ꝑima et ꝓpria ē capricornus.similiter et aquarius/domus iouis/piscis/sagittarius.domus martis aries/et scorpius.domus veneris libra et thaurus.domus mercurij virgo et gemini.dom⁹ solis leo.domus lune cancer. In his.xij. domibus siue signis septem planete dñant et ꝑ eas diuersis motibus euagantes:nunc deprimuntur:nunc exaltantur. In his autem signis mouentur planete duplici motu/scilicet occidentali ab oriente ad occi

bentē raptu firmamenti z motu naturali Et hic motus ē dupler. prim⁹ scz et secūdus Prim⁹ motus ē circulus quē facit planeta in ppio circulo cuius metas et terminos nūquā exit. Scōs motus ē quem facit sub zodiaco et habito respectu ad zoadicū semper in equali tempe et per equale spatium transit. Prim⁹ aūt motus plane proprius fit in circulo qui dicitur eccētricus sic dict⁹ eo q̄ non habeat terram p centro sicut zodiacus hz terram p centro: vñ circul⁹ planete dicitur centricus: cuius supficies cum p centr̄ terre transeat terram in duas medietates diuidat. centr̄ tñ suū hz extra centrum terre. Et iste circulus eccentricus ē duplex. s. deferens et equalis. Nam planetis assignantur tres circuli vt dicit ptho. scilz equās deferens/et epiciclus. Circul⁹ deferens est circul⁹ planete p cuius circūferētiam sp mouetur epiciclus ipsius planete. dictus ideo deferens: qz defert circulū epicicli. Circul⁹ equās dr sup cuius centrum mouetur centr̄ epicicli planete vniformit. Et dicitur equās qz in illo tenet equaliter planeta cursū suū. Epiciclus ē quidā puus circulus quē describit planeta motu corpis sui: p cui⁹ circūferentiam mouetur corpus planete. vñ in superiori pte sui epicicli mouetur ab occidente in orientē. in inferiori vero pte mouetur ab oriente versus occidētem z hō pz q̄ sol et alii planete in ppriis circulis mouētur: et pri⁹ vniformiter q̄uis in diuersis diuersimode moueantur. In istis itaq̄ circulis diuersis tripler mot⁹ planetar̄ est ab astrologis sapientie dēphens⁹ motus. s. direct⁹ stationarius/et retrogradus. Directus est q̄n mouetur directe a pri cipio signi versus finē. Retrogradus vero dicitur q̄n econuerso tendit a fine signi versus principium. Stationarius aūt est quādo stat quasi in medio ita q̄ nec principio signi videtur attendere neq̄ fini. Fit autē directio semper in parte epicicli superioris. statio vero fit in medio. cuius diuersitatis rō a phis diuersimode assignatur. Ista tñ retrogradatio solum in quinq̄ planetis hz locum. non autem in sole nec in luna. Nō enim sol neq̄ luna retrogradiuntur q̄uis in epiciclo moueantur. et hoc ideo (vt dicunt aliqui) quia radij solares sunt cā istius retrogradationis. Nam virtus radioz solarium aliquando illos repellit et facit retrogrados. quandoq̄ eos attrahit tūc eos quasi stare cogit, sicut d. macro. Alias aūt causas assignat ptho. sed hec nunc sufficiant. Recolligē igitur ex predictis q̄ plane te sunt stelle erratice per septem orbes distincte: sicut situ sic virtute et effectu abinuicem differentes. sicut dicit beda in libro d̄ naturis rerum. Sunt autem stelle iste elementorum immutatiue omnium generabilium generatiue et corruptibilium corruptiue. Sunt etiam contrarietates sui mot⁹ impetus celestis corporis retardatiue/serenitatis et tempestatis concitatiue/sterelitatis inductiue/fluxus maris et refluxus causatiue. Sunt etiam suarum qualitatum et virtutum adinuicem participatiue. Nam vt dicit beda quando aliquis planetarum alterius circulum ingreditur: illius participat qualitatem et virtutem per motuū aspectum et coniunctionem. et sunt suar̄ qualitatum et effectuum permutatiue. Nam bonitas beniuole stelle per presentiam male remittitur. et econuerso malignitas maliuole per presentiam beniuole temperatur (vt dicit albu. et ptholo.) Sunt etiam in sup ex eorum ordinata eleuatione et depssione in orbibus et ex mutua circulorum suorum intersectatione: stridoris et harmonie generatiue. sicut dicitur in libro d̄ qui q̄ substant̄ se. Et vt dicit macro. inter speram saturni et lune omnes consonantie musice inueniuntur cum sole micantes cū sue luminositatis occultatione: et a virtute solis immutationem receptiue. quanto habent altiores circulos. tanto tardius fiunt sui cursus completiue.

Saturnus est a saturando dictus cuius xpor ops est dicta ab opulētia quā tribuit mortalibus. vt di. Isido. et marcia. de quo dicūt fabule q̄ iō depingitur mestissimus. qz a filio suo fingitur castratus fuisse cuius virilia in mare proiecta: venerem creauerunt. Est aūt ḡm misse. saturnus planeta maliuolus. frigid⁹ et siccus. nocturnus: ponderosus et iō instabilis. senex depingitur. Iste circulus a terra est remotissimus: et tamen terre maxime ē nocuus. vñ ppter elongationē a terra ante. xxx. annos nō perficit cursum suum. pl⁹ nocet retrogradando q̄ directe procedendo. vñ in fabul̄ fingitur hāre falcem curuam. i colore pallidus aut luuidus. sicut plumbuz duas habet qualitates mortiferas/scilicet frigiditatem et siccitatem. et ideo fer⁹ sub ipsius dominio natus et concept⁹: vel mo ritur vel pessimas consequitur qualitates.

Nam secundū ptholo. in li. de iudiciis astroꝝ. dat hominē esse fuscū/turpez iniquū operantem/pigꝝ grauē/tristem/raro hylarem siue ridentem. vnde d. idē ptholo. subiecit saturno ragadias. i. fissuras siccas in calcaneis sepius patiuntur. glauci sūt coloris/et luridi in capillis et in toto corpe asperi et inculti turpia et fetida non abhorrent vestimēta. animalia diligūt fetida et immūda. res diligūt acidas z stipticas. qz humor colericꝰ dñatur. De hoc saturno d. ptholo. Sub saturno sūt capricornus et aquarius. eius dñium ē in libra: sed in ariete regnum abstrahit. sub eo continetur vita/edificium/doctrina/et locus frigidus/et siccus. In iudiciis signat merorem. tristiciam. colorꝰ eiꝰ est niger et plūbeus. et est falsidicus. tamē quādo ingreditur circulū iouis minoratur malicia eius et mutat colorem ex vicinitate ipsius. Cum eī naturaliter sit ꝓ plumbeꝰ ex claritate iouis cui coniūgitur: efficitur candidus atq; clarus: vt dicit ptholomeꝰ.

Iupiter qui secūdū errorem gentiliū et fictiones poetarū summꝰ deoꝝ fuit et pater. planeta est benuolus/calidus/et humidus. diurnus/masculinus/in suis qualitatibꝰ temperatus. in calore est argenteus/ candidus/ clarus/ ac blandus. et ideo in circulo iouis causam felicitatis antiq̄ phī posuerunt. vt dicit marcia. Istius iouis circulus saturni circulo immediate est coniunctus. et ideo propter altitudinem circuli sui. xij. annis ꝑficit cursū suum. de bonitate sua reprimit maliciam saturni qñ iupiter in superiori pte circuli sui circulo saturni est ꝓiūctus. z iō figitur a poetis patrem suū a regno expulisse (vt d. marcianus in Isi.) qr ꝓpitia sua reprimit saturni malitiā naturalē. hic adiūctꝰ planetis bonis: bonas et vtiles facit impssiones istis inferioribus elementis. et iō dicūt astrologi q̄ in corpe hois cooperatur ad pulchritudinē z honestatē. pulchꝝ eī dat colorē niueum et rubore pmixtū. pulchros dat oculos et dentes. pulchros crines/barbamq; rotundam. vt d. ptholo. preest eī aeri/et sāguini atq; sanguinee complexōni. De hoc d. ptholomeus sub ioue sūt sagittarius et piscis. z domꝰ eiꝰ regnat in cancro et in capricorno discessus regni eius. Sub ioue ptinētur honor: diuitie: optimū indumētū. In iuditijs astrologoꝝ signat sapiam et rōem et est verídicus. vñ qñ apparz i ascendente: signat ꝑm astrologos reuerentiā/honestatē/fidem et disciplinā. et est finis ad salutationē siue omniū signoꝝ ꝓportat bonitatē. et signat i eis bonū qñ in eis inuenitur nisi in duodecimo vbi dicūt iouem signare seruitutem: pauptatem/et tristitiam ex parte quadrupedū et merorem ex pte familie et seruoꝝ. vt dicit ptholo. et misael.

Mars deus belli a gentibus putatur. Est eī planeta calidus et siccus. masculinus nocturnus. vñ est colere et colerice cplexioni et disponit ad audatiam et anlo siratem et appetitum vindicte. propter qō deꝰ belloꝝ vocabatur immediate sequitur iouem et ꝓcedit venerē. et iō ex vtriusq; stelle benuolencia vicinitate eius nocuitas temperatur in colore est fulgidus et rutilās sicut ignis. vt d. martianꝰ vnde et maiorem vim habet calefaciēdo: q̄ alij planete (vt d. idem) Hic planeta secundum ptho. disponit in homine ex pte corporis ad longitudinem et gracilitatem. et hoc rōe caloris et siccitatis. sed hoc est i iuuentute. Nam in senectute ex calore consumente et siccitate contrahente disponit ad curuitatem. ex pte mētis disponit ad modicitatē animi et leuitatē. ad irā et animositatem et alias colericas passiones. disponit etiam et habilitat ad igneas opationes. s. ad ferrarios et furnarios: sicut saturnus ad terraꝝ cultores et grauiū pōderū portatores. et iupiter ecōuerso ad artes leuiores. facit eī habiles vt sint oratores trapizete. i. cāpsores/et argenti tractatores: scriptores et hmōi. vt d. mise. Secūdum ptholomeuz etiam sub marte sūt hec signa. scorpiꝰ et aries. et sūt domus eius. regnat in capricorno sed in thauro est discessus regni. sub ipō cōtinetur prelium: carcer: et inimicꝰ. et signat irā/celeritatem: et furorem. et est rubeꝰ falsidicus: et dolosus. morator in quolz signo lx. diebus et. xxi. horis. et duobus annis cōplet cursum suum.

Venus qui et lucifer dicitur planeta est ꝑm mise. benuolus/femineus: nocturnus. in suis qualitatibꝰ s. in calore et hūore temperatus. hic planeta excedit solus zodiacū in duabus partibꝰ vt dicit beda. et est dictus venꝰ: qz sua qualitate calida et humida dicitur venerea aōnis excitatiuus (vt d. Isi.) sp̄ ꝓcomitatur solez vel precedendo: et tūc dicitur lucifer. vt se quēdo: et tunc dicitur vesper vt dicit beda. colorem hz candentem et refulgentem: electro similem. vt d. marus. Inter omnia eī

sydera gaudentibus fulget: vnde et iubar dicitur ꝙ iubar radiosi lūis a se emittit. ꝓpter qđ et vmbrā facit qñ aura multū est serena. diē et solis ortum immediate annuntiat et p̄cedit qñ ē in eod̄ signo cū sole. a claritate solis absorptus: se tunc tp̄is nō ostēdit. qñ venus est altior mercurio: tūc ē illo tardior et econuerso cum est inferior: tunc est celerior. vt d. macro. in tribus semitoriis sola succurrit. vt di. marus. malitiā martis deprimit. vt dicit ptho. ex p̄te corporis disponit ad pulchritudinem: et ad voluptates in tactu: in olfactu: in gustu: et in cātu vñ facit esse cātores: et musicoꝝ amatores et specierum confectores/aurifices: et vestium muliebriū inscissores (vt ait mise.) Et dicit ptholo. Sub venere (inquit) sūt libra et thaurus et sunt eius domus. et regnat ī piscibus: et in virgine deficit regnum ei⁹ et abscedit. sub ipso ꝯtinetur via: amor: ꝛ amicitia: et peregrinus. et signat lucꝝ et gaudium. et est veridicus. et moratur in quolibet signo. xxix. diebus. et complet cursum suuꝫ in. ccc. xlviij. diebus.

Mercurius ꝑm mise. est planeta tēperatus nocturnus: modo masculinus modo femininus. cito enim se vertit ad naturam illius cui coniūgitur. vt cum bonis bonus: cū malis vel mediocribus mediocris vel maliuolus esticitur. vnd̄ et in superiori parte sue obsidis miscet qualitates suas cum qualitatibus veneris. ꝛ iō fingitur a poetis ꝙ cuꝫ ea fuerit fornicat⁹ (vt d. Isido.) Et dicitur mercurius quasi medius currens qꝛ quasi medius est secundū bedam inter venerem et solem. vnde in superiori parte sui circuli coniungitur cum venere. in inferiori vero cōuenit cū sole. circulus etiam su⁹ in superiori parte sui intrat circulū veneris. in inferiori aūt parte circulū intrat solis. qñ est in superiori parte sui circulus melius videtur: et minus a sole obscuratur. aliqñ etiā ante ortū solis. aliquādo post occasum splendet. et iō ab aliquib⁹ vesperus nūcupatur. aquis dicitur dñari. vñ lucanus loquens de mercurio dixit. Quantum dñs percussit aquaꝝ. Dicitur etiam a poetis deus sapīe et eloquētie. vñ ꝑm ptholo. mercurius dat esse studiosos ꝛ scīe numeroꝝ amatores. disponit eñ et habilitat ad sciam et vsum calculi et cōputatōnis. et iō dicitur fuisse deus mercatorum. qꝛ mercatoribus computatio sūme necessaria est. Dr̄ etiam fuisse deus palestre. vt dic̄ Isido. eo ꝙ cū sole luctatur quasi volēs eū superare. Semper eñ iuxta solez graditur nunquā plus distans ꝙ per. xxx. gradus. vñ raro videtur qꝛ sēper fere cū radijs solaribus occultatur. et iō ꝓpter calorē solis fuluus depingitur. et propter suam celeritatē curio depingitur. et propter suam celeritatem cursor deorum in fabulis nūcupatur qꝛ nunc cum sole: nunc ante: nūc post graditur. quando solem preuenit radijs solaribus ꝓximos stare videtur. et dr̄ stationarius. qñ autem sequitur: videtur retrogradus (vt dicit macro.) Scd̄m ptholo. autem sub mercurio sūt gemini et virgo. et r̄gnat in virgine sed in piscibus regnum abscedit. cum sole semper moratur: vno autē signo ante: aut vno post. Sub mercurio continet fortunium/negociatio: furtū. ꝛ signat rōez et sapiaz: et est alb⁹. beiuol⁹ cū beniuolis: et cū malis malus moratur in vno quoꝫ signo xxviij. diebus et vi. borl. et in. ccc. ꝛ. xxxviij. diebus complet cursū suū (hucusq; ptholo.

Sol (ꝑm Isido.) quasi solus lucēs dicitur: eo ꝙ sit fons totius lūis cuius radiatione superiora et inferiora illustrantur. Est autem sol (secūduꝫ mise.) planeta fortunatus ex se: sed ꝑ coniūctionem aliqñ fit malus: masculus: diurnus: calidus et siccus. Sol enim omnia viuificat: et rebus omnibus vitam speciem ꝛ formaꝫ administrat. Nam (vt dicit idem) Sol omnib⁹ luminarib⁹ celi maior est in quantitate/et ī dignitate: et claritate: quia magis calcati et compressi est luminis. maior est etiam potestate et effectuum multiplicitate. maior etiam est in motus vniformitate. qꝛ semper mouetur directo motu in circulo proprio sub zodiaco: medium sēper tenens locum. trāsit eñ recte circulus ꝑ mediam lineam zodiaci: cuius metas et terminos non trāscēdit sol. et ideo eius motus in circulo suo ꝓprio est vniformis: quāuis respectu alioꝝ moueri dissimiliter aliquando videatur. Circulus quoq; solis sicut et zodiacus distinguitur per duodecim spatia siue signa. quoꝝ quodlꝫ cōtinet. xxx. gradus. et quilꝫ gradus. lx. minuta. ꝛ qđlibet minutū. lx. secunda. et qñ sol recedit de vno puncto sui circuli et reuertitur in eundem: transit ꝑ viginti duo signa. et iste trāsitus circulus anni vocatur. nec in die naturali ꝑfecte transit gradum vnum prout cōputat albumasar: sed transit lix. minuta et viii. secunda: ita ꝙ de illo. lx. minuto r̄ma

nent iij. secūda impetransita. vñ tm̄ deficit
p̄ vno die naturali nō ꝓficit gradū vnum
Sol igr̄ motu suo ordinato ⁊ impturbato
cursu ordinat ⁊ ꝓficit vniuersa. vñ ambro.
in exame. sic nobis describit virtutes ipsius
sol dicens. Sol est oculus mūdi: nocūditas
diei: pulchritudo celi: mēsura temp oz: vir
tus ⁊ vigor omnium nascentiū: dom⁹ plane
tax: decor et ꝓfectō ornum stellax. Idez ēt
dicit marcianus. Sol (inquit) est fōs mētis
i. medꝛia rōnis. pncipū lucis: rex nature
mēs mūdi: fulgor olipi: moderator firma
mēti. Jō em̄ mouetur ꝓtra firmamentum
vt moderet et tēpet motū suū. Jō dicitur
splēdor olipi. qz vt d. macro. in li. ciceronis
diffinitō fuit platonis olim speraz lumē eē
a sole. dicit em̄ plato i thimeo. Ingenauit
deus rex conditor lucē clarissimam quam
solē vocamus: cuius splendore celū et ifra
ora illustrantur: et nūerus existeret omniū
animātiū. ⁊ in li. de elemētis di. arist. Sol
inquā hz lumē ꝓpriū. stelle vero et luna lu
mē a sole acquisitum. sicut qñ a cādela spe
culū et appositum illūiatur. Jō d. martia.
ꝙ sol in medio signifer incedēs: dissenos
radios emittit ex se quibus supiora ⁊ infe
riora illustrantur. De his aūt solis mirabi
libus dicit be. dyoni. in li. de diui. nomi. c.
v. sic. Sensibiliū exīs et qualitates mīras
quidē et discretas exītes: ipse solus vnū ens
et vniforme illūians lux renouat: nutrit: cu
stodit: ꝓficit ⁊ discernit: vnit: et refouet: fe
cūda facit: auget: mutat: collocat: plātat: re
mouet et vnificat omnia. Vñ ex his verbis
manifestatur ꝓpietas celi in ꝓpria natura
et in suo effectu. In subō em̄ et essentia sua
sūmā hz simplicitatē. nō em̄ hz ex dissimi
libus vel ex ꝓtrariis ptibus ꝙpositionē sub
stantialē sicut inferiora elemēta vel elemen
tata. sed oīmodam hz simplicitatē in sua
natura et vniformitatē. et iō hz perpetuam
in substantia permanentiam et incozrupti
bilitatē: qz ꝓsitio ex contrariis pncipiū
est cozruptionis. vt dicit aristo. et ex hac sim
plicitate summā hz secundū subām leuita
tem. Nam partū materialū ꝙpactio ē pri
cipiū ⁊ causa grauitatis. et ex hac leuitate
hz corpus solare ad motū habilitatem. le
via em̄ ad motum fūt facilia et marie sunt
agilitatis. ex subē aūt sue subtilitate ⁊ mo
bilitate sūmam hz actualitatem et virtutē
qz quanto res est simplicior: tanto ad diuer
sos actus naturaliter est potentior. Et iō
conuenienter dicit dyoni. ꝙ sol vniformis
est lux illūians ⁊c. Nam virtutē hz illūina
tiuam. qz in suo lumine nūquā deficit: quā
uis eius lumē vel ꝛrevel lune nobis interpo
sitionem aliqñ auferri videatur. hz ēā vir
tutem renouatiuam. nam pozos terre ape
rit et virtutē latentem in radicib⁹ ad actuz
ꝓducit: et terre superficiem herbis/frōdib⁹
et floribus renouat et reuestit. ꝙ subtractio
nē em̄ virtutis solaris penetrantis ad inte
rioza terre hiemali intemperie quodammō
antiqua annis singulis nitore et pulchritu
dine renouantur. Item virtutem hz nutri
tiuam. qz ad interioza radicū et seminū so
laris radius subintrans calore suo humi
ditatem terre dissoluit et vi sua attractiua
qz semini et radici est similis de illa humi
ditate attrahit: et illō in nutrimentū terre
nascentium ꝙuertit. Item virtutē hz inferio
rū ꝓseruatiuam et saluatiuam. Nam elemē
ta ꝓpter ꝓtrari etatē et mutuam repugnan
tiam quam hūt inter se adinuicem se de
struerent: nisi ꝓvirtutis celestis influentiā
conciliarentur: et sic in esse debito saluaren
tur. vt di. Alex. Item virtutē hz ꝓfectiuaz
qz quod calor elementaris incipit agere in
gñatione corpum: calor solaris ꝓficit et ꝓ
ducit ad debitū ꝙplementū alexan. Item hz
virtutem discretiuam. nā colores et rerum
spēs et figure q̄ in tenebris sūt ꝓfuse: p pre
sentiam solaris lūis agnoscūtur: et ab inui
cem discernuntur. Item virtutem hz vnitiuā
et hoc per se vel per accidens. per se: qz vnit
et ꝓciliat et concordat planetas in suis ef
fectibus. conciliat sibinuicē contraria ele
mēta. vñ secundū marcia. et macro. sol me
di⁹ est inter planetas. qz ad harmoniā cele
stem ꝓficiendam hoc facit sol in suo circu
lo qđ facit media cozdula in musico instru
mento. Per accidens etiam vrit homoge
nia: sic̄ ⁊ dissoluit et heterogenia. secundū. n.
naturam in quam agit: nūc aggregat: nūc
dissoluit. Item virtutē hz fecundatiuam.
vim em̄ generandi et varias spēs ꝓducendi
ꝓfert istis inferioribus. hō. n. gñat hoīem
et sol. vt d. ꝓbus. quia nihil frutificat neq
crescit: vbi solis radius nō attingit.
Item virtutē hz ꝙfortatiuam. secundum. n.
solis ascensum sup nostz orizontem virtu
tes animalium fortiores efficiuntur: ⁊ vsq
ad medium celi augmentantur: et in eiꝰ de
clinatōe vsq ad occasum ꝓpter eius elōga
tionem debilitantur corpa in suis virtutib⁹
et quasi in somnum resoluuntur. vt patet

in floribus qui apiũtur in ortu solis. qui in occasu marescũt: et quodãmodo claudunt vt d. alexã. Itẽ virtutẽ hz tẽporꝫ mutatiuã ordinatiuã/et distinctiuã. qꝛ descẽdens ꝑ signa australia in septẽtrionalia efficit dies breuiores. ascendẽs vero ꝑ signa septẽtrionalia efficit lõgiores. Immutat ẽt ipsos dies. qꝛ sol lucẽs sup terrã diem facit. et scdz diuersam dispositionẽ solis: dies diuersam immutationem recipit. Nã primo rubet in mane: deiñ lucet in tpe hore tertie. feruet i meridie: ⁊ pallz ĩ vespe. vñ ⁊ quatuor equos fingitur habuisse: quorꝫ primꝰ fuit ericeꝰ. i. rubeꝰ. secũdus artricheꝰ. i. splendẽs. tertiꝰ lãpas. i. ardens. quartus philoge⁹. i. amans terrã (vt d. beda) Sol ẽt vt d. beda si fuerit maculosꝰ vel sub nube latẽs: pluuialẽ diem presagit si rubeat. si vero palleat: tempestuosũ. si vero canꝰ in medio videatur (ita vt i medio fulgẽs radios emittat versus austꝫ tẽpestatẽ designat hũidam et ventosam. si pallidus decidat in nubes nigras ventum aquilonalem prenũtiat. vt di. beda. Item virtutẽ hz inferiorꝫ informatiuã. Nam (vt dicit Isi.) secũdũ eius elongationẽ et propinquationẽ facies hoĩm et aĩalium corpa vigore et calore disponũtur. vñ d. marcia. In solis constellatione: hoĩes pulchros et agiles esse. et iõ in fabulis cũ pẽnatis vestigijs depingitur et facie puerili. ꝓpter quod etiã phebus. i. pulcher dictꝰ est. Dicẽ ptho. ꝙ sol facit hoĩem corpulentũ: facie pulchꝫ et coloratũ et magnorꝫ oculorꝫ et habilitat ad oĩa opa auri si fuerit in exaltatõe sua si vero in casu: ad omnia opa eris habilitat et disponit. tũc habet virtutem purificatiuã radiorꝫ. n. suorꝫ dispersione subtiliat aerez et disgregat: et consumit vaporem inficientẽ aerem ac dispergit: ⁊ fugat auram pestilentem. Item cum non sit subiectiue calidꝰ virtutẽ habet calefactiuam/inflãmatiuam et vritiuã. et hoc fit ex motu radiorꝫ ⁊ eorꝫ cõfractione ac concursu in supficie corpis maxime si obiectum corpus speculare fuerit ⁊ politũ. vt dr̃ in ꝑspectiua. Item virtutem habet attractiuã. calore. n. suo attrahit a mari fumos ⁊ vapores et tandẽ eos condensat in nubes. et sic condensatos resoluit eos nunc in grandines/nũc in pluuias/nunc in niues. vñ secundum marcia. dr̃ fabulose ꝙ sol fuit iuxta mare oceanum ab ethyopibus cũ alijs dis ad epulas inuitatꝰ putauerũt. n. antiqui calorem aquis oceani nutriri: ⁊ attractos vapores in ipsiꝰ nutrimentum conuerti. et ideo dicunt añ impetuosam pluuiam calorem precedere vehementẽ. quod fit ꝓpter nimiã attractõem vaporis: ex forti impressione caloris radiorꝫ in ventre siue in conc auitate nubis vt dicit aris. Item viuificatiuam hz virtutẽ. qđ ptz per hoc ꝙ nihil põt viuere vbi non põt attingere virtus solis. ⁊ iõ d. ptho. in libro eodem. Sub sole est leo et est domꝰ eiꝰ. regnat in ariete: et in libra discedit sub ipso cõtinentur spẽs/lucꝫ/fortuna et heres. et signat spm̃ et aĩam et est color eius albus ⁊ rubeus. et est veridicus. et complet cursuz suũ diebꝰ. ccc. et. lxvi. ⁊ vi. horis. vnde inter omnes planetas maxime disponit animalia ad animationem et viuificationem. Item cũ sit maxime quantitatis et velocissimi motus sue velocitatis et magnitudinis ẽ occultatiuus. Cum enim sit occies maior tota terra vt dicit macro. propter altitudinẽ sui situs: vix bipedalis videtur. Qđ autem incomparabiliter maior sit ꝙ apparet: ptz ex hoc ꝙ maior videtur in suo ortu et occasu quando a nobis maxime elongatur: ꝙ i pũcto meridiei qñ nobis maxime appropinquat. vñ ptz ꝙ in ipsius aspectu decipitur visus noster. et hoc apte declaratur in ipsius motu. qꝛ continue mouetur velocius ꝙ sagitta: et tamen ab aliquo moueri non videtur. pre nimie. n. claritatis intensione et excessu sicut et eius quantitas: sic et motꝰ velocitas subterfugit visum nostrum. et ista đ proprietatibus solis dicta sufficiant.

Luna dicitur quasi luminũ vna. id est principalis et maxima. qꝛ corpori solari in magnitudine et pulchritudine est similima vt dicit Isido. Luna. n. (vt dicit in exame.) est decor noctis: mater totius humoris et ministra. dominatrix maris: temporꝫ mensura: emulatrix solis: mutatrix aeris: lumen a se nõ habens: sed a plenitudine solis mutuans et acquirens que secundum appropinquationem vel elongationem solis formam suscipit et figuram. carens itaqꝫ luna proprio lumine: est a fontali plenitudine solis lumĩs receptiua. vñ dicitur in li. elementorꝫ aris. ꝙ luna semper immediate sui: a sole illuminatur: et lumen receptum reflectit in terrã naturam aũt habz similẽ speculo qđ ꝓprio colore carens: lumen recipit ab alio. ⁊ quãto plus soli appropinquat: tanto plus de suo lumine perdit ex parte terre. sed claritatem quam perdit ex parte inferiori nullo modo perdit ex parte celi: immo tanto plꝰ

ex parte superiori illuminatur. vñ quando soli coniungitur: nihil luminis ad terram dirigit: sed ex parte celi in plena illũiatiõe permanet et persistit. et econuerso quando soli opponitur tota ad terram et nihil ad celum illuminatur. vt dicunt beda et macro. Item luna est figure et forme sue mutatia diuersas em̃ facies sui lũis oñdit ad terraz qz nũc arcualem: nũc circularem aspectib⁹ hoim se oñdit. nunc monoydos/nũc dictocomos/nũc amphitricos: nunc pausilenes Monoydos aũt est qñ est prima et apparz cornicularis. Dictocomos dicitur quasi ꝑ medium secta qñ est octaua. Amphitricos est qñ de sua plena rotũditate est dubia. s. qñ est. xi. vel. xij. Pausilenes est qñ ex toto est plena. s. qñ est. xiiij. Item luna triplicis status est ostensiua. qz aut est cũ sole. s. in coniunctione qñ ascendit: aut a latere quãdo. s. recedit a sole vel qñ ad solem reuertit aut in plena oppositõne qñ. s. totaliter soli opponitur. qñ aũt a sole primo recedit: apparet corniculata ad modum arcus cornibus sꝑ versis versus ortum. qñ vero iterum appropinquat ad coniunctionem recipit eãdem formam: sed versis sꝑ cornibus ad occasum. In parte autem auersa a sole semꝑ apparet vacua. sed in parte ad sosem versa: lumine repleta. Item luna est omniũ hũorum augmentatiua: qz per occulta nature spiramina fluxus et refluxus augmentatur vnde in eius decremento: in ossibus medulle: cerebella in capitibus et humores in cordibus diminuuntur. et in eius incremento multiplicantur. vñ eius defectui omia compatiuntur: et eius decrementum inferioruz est detrimentum. vt dicit macro. Itẽ aquarum maris est attractiua: Sicut eĩ adamas trahit ferrũ post se: sic luna mouet et attrahit post se occeanũ. vñ in suo ortu intumescit mare et crescit ex parte orientali et decrescit ex parte occidentali et econuerso qñ est in occeasu crescit mare ex parte occidentis atqꝫ decrescit ex parte orientis. secũduz ꝙ luna plus vel minus proficit in lumine: sic plus vel minus in suo fluxu se extendit: vel retrahit ipsum mare (vt d. marcianus) macro. in li. ciceronis occeanus in incremẽto lune retinet modum istum. Primo eniz die crescentis lune fit copiosior solito ⁊ abundat in summo: sed secundo minuitur ⁊ sicvsqꝫ ad diem septimum. deinde iterꝫ crescit per septem dies ita ꝙ in decimoquarto die est iterꝫ plenũ in sũmo. vñ in nouilunio sꝑ est mare plenissimũ et ẽt in plenilunio. Item luna est roris in aere generatia vim em̃ sue hũiditatis aeri imprimit: et aerem insensibiliter immutans in ipsius sup ficie rorem gignit. manifeste em̃ videmus ꝙ quanto luna est estiuali tpe serenior tanto abundantius ros sup gramina se ostendit Item luna inter planetas ẽ breuissimo tpe sui curs⁹ completia. breuissimũ. n. hz circulum et iõ infra spatium. xxviij. dierꝫ ꝑ om̃ia signa zodiaci euagatur (vt di. ptho.) vnde de luna sic di. ptho. Sub luna est cancer: ⁊ est cancer domus eius. regnat in cancro sicut in libra discessus sui regni est. et est planeta frigidus et humidus cum excessu. femineus: nocturnus. moratur autem i quolibet signo duobus diebus et sex horlet bisse. et in. xxviij. diebus complet cursum suũ Item luna inter om̃s stellas erraticas est magis in incerto et in vago motu siue cursu processiua. Nam propter breuitatẽ sui cursus nunc sub sole/nunc supra nũc ante nũc retro euagatur: et cum sol circuit per circulos australes iferiores et luna ꝑagrat circulos boreales superiores: tunc luna supina est veluti nauicula: sursum habẽs cornua. sed qñ est sub sole: tunc habet cornua inclinata versus terram inclinata. qñ vero decrescit: est erecta. vt dicit beda. Itẽ quãdo luna recto diametro inter nos et solem est interposita. solet esse eclipsis. s. defectus solis. Iste aũt defectus nunqꝫ põt accidere secundũ naturam: nisi in coniuctione solis et lune qñ de nouo accenditur. et ipsa coniunctio in linea ecliptica celebratur. hoc sꝑ est qñ sol est in capite dracõis et luna i cauda vel econuerso. vnde albu. in li. de motibus planetaꝝ si luna inter nos et solẽ obuiat defectum radioꝝ solis nobis facit in capite vl' in cauda draconis. Quid aũt sit cauda draconis: quid caput post dicetur. Itez luna ꝑ interpositionẽ minoris terre inter se et solem defectus sui luminis est passia vñ macro. in li. astrologo. sic dicit. Luna ascendens vel descendens in solarẽ lineaz incidit si fuerit. xxx. qñ ex toto soli est subiecta obscuritatem solis terre facit. sz istuz defectum singulis mensibus nõ facit. quia non semper est in eadem linea que iter solẽ et terram dyametraliter est opposita. nec semꝑ solari corpori se opponit. Idem vero defectus fit lune cum linealiter soli totaliter sic opposita. s. qñ est. xv. si. n. tũc fuerit di-

recte sol sub terra: emittit sol vmbram tuo-
ris terre in lineam sibi oppositam. quam si
corpus lune intrauerit: ꝓpter vmbram terre
interpositam inter se et solem a suo lumīe
tunc priuatur. qꝛ ergo singul' mēsibus luna
plena non fit in linea ecliptica que ē vmbre
interpositio: iō singulis mensibus suo lu-
mine non priuatur. Item luna qñq; ē cuius
dam obscuritatis et obnubilationis in se cō
tentiua: et hoc ex ꝓprij corpis qualitate. qꝛ
natutaliter est obscura: cum lumen ex se ñ
habeat: sed a sole. Vel vt dicunt aliqui illa
obscuritas est ex vmbra terre: ex qua quedā
macula resultat in corpore lunari: que ipsi
us lumen in parte obfuscat. et hoc fit maxi
me quando ad terram appropinquat: ex cu
ius vicinitate et nebulositate cōtrahit quas
dam sordes. vt d. mar. qñ vero ascendit ad
altiores circulos claret munda et nullꝰ ma
culis obnoxia tunc videtur vt idem d. mar
cianus. Itē luna est mutationis temporuꝫ
significatiua. Nā vt d. beda. luna si in prin
cipio rubeat vt auꝫ: ventos oñdit. si in sum
mo eius corniculo maculis quibusdam ni
grescit: pluuiosum mensis exordium p̄tēdit
Si vero nigrescit in medio pleniluniū sere
num pretendit. cum vero in nocturna naui
gatione scintillat ad remos: in breui tēpe-
stas futura erit. vt dicit idem beda. Itē lu
na in celesti harmonia est soni grauissimi
emissiua. vt dicit mar. In circulo em̄ lune
fit grauis sonus. sicut in spera celesti ē acu
tus. Ex ordinatissimo em̄ sono et ex strido
re tactus orbium generato: dulcissimus vt
dicit est concentus. Item luna est fecundi-
tatis terre seminibus ministratiua. preest
em̄ seminibus q̄ proficiunt ex rore: qui de
corpe lune cadit (vt d. idem.) ꝛ iō secundū
fabulas dicitur proserpina: eo ꝙ semiouꝫ q̄
ꝓiscinntur in terra dicitur esse dea a gētid⁹
sic etiam dicitur dyana. i. siluaꝝ dea et ne-
moꝝ. qꝛ feris de nocte pascua querentibus
in nemoribus et in siluis luminis benefici
um administrat. et iō gentiles vocauerunt
lunam deam venatoꝝ. qꝛ venatio fit in sil-
uis. ꝓpter quod et dyanam cum arcu depin
gebant eo ꝙ venatores arcubus vtebantur.
Item luna cum sit frigida et humida: ē ex
vicinitate solaris circuli caloris receptiua.
Nam ex calore solis et siccitate: tempatur
frigiditatis et humiditatis sue excessus: cū
in singulis mensibus in suo descēsu ad ter
ram hiems generetur. vt d. macro. Itē lūa
vt dicit albu. est aeris mundificatiua. mo-
tu. n. suo ꝯtinuo aerem rarificat et subtili/
at. vnde si non esset motus spere lune aerē
ex nocturna vapoꝝ exalatione grossicies
inficeret: qd̄ corruptionem non modicā ge
neraret. Item luna secundum astrologos
inter planetas est super dispositione hois
corporis maxime purgatiua. Nam vt dicit
ptholo. in li. de iudicijs astroꝝ. Sub luna
continetur egritudo: amissio/timor et dā
num ꝛc. vnde circa humani corporis muta
tionem lunaris virtus potissime operatur.
et hoc accidit. tum propter motus sui velo
citatem. tum etiam propter ipsius ad nos
vicinitatem: tum ꝓpter occultam sibi natu
raliter insitam potestatem. vnde morborū
mutationem medicus perfecte non discer
nit: qui lunares effectus in corporibus non
cognouit. vnde hypo. in principio prono/
sticorum de luna loquens ait. Est quoddā
celeste sydus in quo oportet medicum pro
uidere: cuius prouidentia est mirabilis et
stupenda. (Et galie. in commen. de diebus
creticis d.) rem certam que non fallit attē
dat medicus quam docuerunt astrolo. egy
pt. orum ꝙ per coniunctionem corporis lu
naris cum stellis fortunatis fiunt egritudi
nes terminales ad bonum. cum contrarijs
vero contrarie. s. ad malum. et ideo cautus
et ꝑfectus medicus secundum doctrinam
hypo. aspicere debet primam lunam et quā
do est plena luminis. quia tunc crescūt hu
mores in hominibus et medulle. et fit icre
mentum in mari et in omnibus rebus mū
danis. Quando igitur infirmus in lectū
cadit: necesse est videre vtrum luna tunc exe
at de combustione: tunc em̄ crescit infirmi/
tas quousq; veniat ad oppositionis graduꝫ
scꝫ in pleniluniō. et tunc si fuerit cum malo
planeta aut in malo signo et aspexerit dñm
domus mortis qui est signum octauum id
est si aspexerit martem qui dicitur domin⁹ si
gni scropionis tunc de morte timendū est
Si vero fuerit cum bono planeta et in bōa
domo siue signo et aspexerit dominum do
mus vite scilicet martem qui est domus ari
etis siue primi signi de vita tunc sperandū
est. et sic de aliis videndum est vt patet in
li. hypo. quem dicitur composuisse de iudi
cijs infirmitatis secundum lunam.

Habet autem luna quasdam pro
prietates minus laudabiles tam
secundum substantiam ꝙ secun
duꝫ effectū. habet enim substantialem ob
scuritatem cū non habeat sicut alii planete

lumen a seipsa. habz enim maximam insta
bilitatem. qz nullum sydus ita euagatur p
omnes partes zodiaci sicut luna contrahit
etiam a maliuolis stellis et nociuis nocibi
litatem. Nam vt d. ptho. Luna est planeta
cum malis maliuolus. luna in sup p suam
oppositionem inter nos et solem aufert a
nobis solaris luminis claritatem. luna etiã
quando incidit in vmbram terre: perdit lu-
mẽ suum et suam ostendit deformitatez et
defectibilitatem. Preterea propter vicinita
tem quam habet cum crasso aere ⁊ terra ab
vmbra terre vel ab infecto aere cõtrahit ma
culam et deformitatem. vt d. marcia. luna
etiam quanto plus recipit de lumine vers⁹
terram: tanto minorem versus celum obti-
net claritatem. et quanto plus proficit ⁊ cre
scit versus terram: tanto plus decrescit ⁊ d̃
ficit in lũie versus celũ. multiplicẽ ẽt hz ef/
fectũ malũ Nã vt d. ptho. Lũa efficit hoĩez
instabilem et mutabilem de loco ad locum
discurrentem. Efficit em̃ hominem in ocul
male dispositum et inordinatum. Efficit ẽt
in homine vnum oculum altero maiorem:
aut facit strabonem siue orbum in vno ocu
lorum (et subdit) Homo iuxta complexiõz
in qua lunaris constellatio dominiuz habu
it vitio in oculo non carebit. et hoc forsan
accidit propter accessum lunaris hũiditatl
oculorum humores ad aliquam prauã qua
litatem disponentis. Dicitur etiã in li. mi.
c. v. Eclipsis lune maxime in hieme si fue-
rit in signis frigidis excessum significat fri
giditatis et nimie constrictionis in terra et
in aere et ĩ aquis. Si fuerit in signis aqua
ticis: nimiam presagit abundantiã pluuiaꝝ.
Si vero in signis aereis: periculũ tempestatũ
pretendit et ventoꝝ ruinam. Dicit ptholo.
et albumasar ꝙ luna existens in secundo si
gno post ascendens: merorem designat tri
stitiam et ablationem substantie per fures
et predones. similiter in quarto/in quinto
et in octauo rixam/anxietatem/et fugam/⁊
mutabilitatem in ipso signat ꝙ qui tunc in
ceperit repugnare: cito deponetur. In duo
decimo autem impedimentum rixam/ duri
ciam/et carcerem ex parte amicoꝝ. In om
nibus autem alijs domibus siue signis bo
nũ efficit et p̃tendit. maxime si planetis bo
nis fuerit sociata. Secundum variam eta-
tem luni mouẽtur menstruales humores ĩ
mulieribus ⁊ cerebella in animalibus ⁊ di
uerse passiones vi lunari in corporib⁹ exci-
tantur vt patet in lunaticis/et caducis.

Hec de proprietatibus lune et alioꝝ plane
tarum dicta iam sufficiant.

Sunt autem due stelle que ñ sunt
planete: sed tamen naturã et ef-
fectum videntur habere planeta
rum. s. caput draconis et cauda. q̃ mouẽtur
cum firmamento et conseqnũtur cursũ fir
mamenti. vnde a leone transeunt in cãcrũ
et a cancro ĩ geminos. et sic deinceps. Mo
ratur autem in quolibet signo caput draco
nis. xviij. mensibus anno. s. et dimidio. sil̃r
et cauda. et in. xviij. annis complent cursũ
suum. et si caput est in aliquo signo: semp
in signo opposito erit cauda: et vẽter ĩ quar
to: vt si caput est in cancro: venter erit ĩ a-
riete et cauda in capricorno. et si caput fue
rit in leone: venter erit in thauro et cauda
in aquario. et sic de alijs. et ideo ꝓpter aspe
ctum oppositum cauda totaliter est veneno
sa. Habet autem caput exaltationem suaz
in tribus gradibus geminorum: casum vero
in sagittario gradibus totidem. econuerso
autem cauda habet exaltationem suam in
tribus gradibus sagittarij. et cadit in tribus
gradibus geminorum. Est autez hic aduer
tendum ꝙ quando luna coniungitur soli
capite vel cauda existente prope gradũ con
iunctionis: a. xij. gradibus vel infra semper
est eclipsis futura maior vel minor secũdã
ꝙ caput vel cauda magis vel minus accedit
ad gradum coniunctionis. et hoc potissime
habet locum in eclipsi solis. Eodem modo
de eclipsi lune hoc tenendum est qz si luna
conuenerit cum cauda in aliquo signo ⁊ sol
fuerit cum capite in signo opposito: erit e-
clipsis lune. et econuerso. si sol fuerit ĩ ali-
quo signo cũ cauda et luna in signo oppo
sito cũ capite: erit iteruz eclipsis lune. et si
in eodez gradu conuenit erit eclipsis gene
ralis. vnde semp opportet ꝙ cõueniant vl'
in capite vel in cauda in eodem gradu siue
prope. xij. gradibus vel infra si debet esse
eclipsis. vnde coniunctio debet fieri solis
⁊ lune quo ad idez signũ. eundem gradũ
idem minutum et idem secũduz. In oppo
sitione vero contrarium signuz semp erit
secundũ eundem gradum et idez minuũ
et idem secundũ. Ex hoc apparet ꝙ quam
uis luna iungat̃ singulis mensibus soli et
accendatur: non tamen semper eclipsim fa
cit. qz non semper in linea ecliptica se con
tingunt. qz non semper accidit luna in cõ
municatione in eodez gradu. nec etiaz sẽ
per caput vel cauda in cõiunctione vel op

positione solis et lune se coniungunt.

Cometa est stella quedam flāmis circuita (vt dicit beda.) repēte nascene. regit p mutationem q̄ aut pestilentiam aut bella vel ventos/siue estus signat siue pretendit. Comatice stelle vliq̄ videntur moueri motu planetarum. aliq̄ permanēt immobiles sicut fixe. semper autē apparent (vt dicit beda) in parte determinata in celo. non. n. vagantur per diuersas partes zodiaci sicut planete: sed videntur esse in circulo lacteo siue galaxia et spgunt radios versus septentrionem nunquā vers⁹ occidentem: vnde in parte occidentali non videntur. breui spatio solent apparere. s. p octo dies. aliquando visa est. lxx. diebus sicut dicit beda. Ex quibuscūq; autem stellis nascitur cometa siue ex planetis siue ex fixis semper in firmamento apparet in parte septentrionali vt dicit idem. Ex quo patet q̄ stella que apparuit in ortu christi non fuit cometa: q̄z mouebatur ab oriente ad meridiem versus occasum quem non solz facere motum comera. vt d. Crisostomus.

Stelle a stando sunt dicte. quāuis essi semper moueantur: sp tamen stare videntur (vt dicit Isidorus) dicuntur et sydera a considerando dicta. eo q̄ in eis vie mathematicoz̄ consideratione multa iudicantur et preuidentur. Dicūtur etiam astra ab austros vel a nastros nuncupata. eo q̄ secundum opinionem aliquoz̄ stellaz̄ corpora in spera firmamēti sicut claui in rote circūferentia sunt confixa. ⁊ hoc quidem nomen est quo ad aliqua et maxie quo ad maiora (vt di. Isido.) Secundum alfraganum. stella est aggregatio luminis in orbe. vel ste lla est lux aggregata in suo orbe. vnde secundum q̄ maior est aggregatio luminis in substantia stellati corporis: tanto maioris est quantitatis/pulchrioris claritatis et ampliozis potestatis et virtutis Vocantur autem ab eodem stelle siue sydera lucis vehicula: eo q̄ sunt luminosa corpa solatium contra nocturnas tenebras mortalibus deferentia: mundi superficiem decorantia. solis lucem a quo recipiunt lumen prout possunt supplentia emissione radiorum continua aerem depurantia quorum virtute auferatur a mundo inferiori pestilētie corruptela. stellarum etiam virtute conciliantur et ad concordiam reuocantur sibimuicem contraria elementa eoz̄ sempiterno fulgore illustrant omnia. suo calore saluant et resouent vniuersa. Nam secūdū platonicos vt dicit beda. stelle albe ignee sunt nature. Celum. n. cum suo ornatu esse natura igneum multi antiqui posuerunt. Aris. autem et alij philosophi qui ponūt celum esse elementum vnum natura et ppzietate ab elementis quatuor discretum dicūt stellas non esse frigidas nec calidas substātialiter seu subiectiue. sicut nec ipsum celum sed tantummodo sunt calide effectiue.

Motu enim suo continuo et sempiterno inflammant illud super quod mouentur. ⁊ sic in istis inferioribus habent inducere calorem vel algorem. radiorum vero mobilitate et confractōne in superficie obiecti coꝛporis habent inducere vim caloris. Vnde sunt stelle: certum est q̄ sunt secundum naturam purissime et simplicis nature ac incorrupte. quo ad formam etiam sunt lucidissime et quo ad figuram sperice et rotunde. quo ad substantiam solide non porose. quo ad superficiem plane: nullatenus aspē vel angulose. quo ad situm sunt altissime: quo ad motum vel ocissime: quo ad quantitatem sunt maxime quāuis propter situs distantiam videantur esse parue. quo ad numerositatem innumere. illi. n. soli qui stellas numerat sunt finite. quo ad potestatez et effectum stelle sunt magis inter corpora virtuose. Nam stelle sunt inferiorum generatiue/immuratiue/conseruatiue/radiorum suorum emissione/tenebrarum noctis illuminatiue: secundum cursus in suis orbibus vniformiter completiue in solis presentia a quo recipiunt lumē sui sunt occultatiue. ⁊ suo ortu et occasu sunt aeris multipliciter immutatiue. q̄z nunc tempestates concitāt nunc serenitates generant et procurant. vt dicit beda. coloris variatione: et radiorum scintillatione/nunc tristium/nunc letorum euentuum secundum mathematicos sunt pronuntiatiue. Sunt etiam nauigantibus prospere et ipsarum viarum in medio mari, directiue vbi stelle vicinius sunt coniuncte maioris luminis et pulchrioris sūt expressiue. vt ptz in plyadibus et syderibus galaxie et quamuis tantam ostendant pulchritudinem ex quadam vicinitate: q̄z pariter sūt cōiuncte et lucidissime in communi appareāt singulariter considerate: tamen per se non apparent singulariter ita pulchre. et huius rō est vt dicit mar. q̄z excedens fulgor vnius per quandam refulgentiam alterius insufficientiam ex se reparat atq; finit. Vnde q̄ vni deest: ex quadā defectibilitate alia sup-

pletque magis excellet in claritate. Item stelle propter situs sue distantiam sūt hoī bus disparitter sue magnitudinis ostensiue Nam vt dicit albu. quanto suut zenich capitis nostri magis vicine: tanto semp videntur esse minoris quantitatis et offeruntur nostris aspectibus magis parue. et econuerso quanto plus elongatur in suo ortu a nostro habitabili: seu in occasu tanto nostris oculis videntur generaliter esse magis magne. et etiam maiores videntur esse ī quantitate in occasu q̄ in ortu (vt dicit beda.) Tunc autem aliquid dicitur esse sup zenich capitis nostri: quando directe videtur esse super caput nostrū. cenith aūt dicitur recta positio super caput nostrū. cuius forte ratio est vt idez dicit. quia vapores de terra ascendentes rectitudinē ad radiorū oculos pfecte venire nō p mittūt. et ideo oculus decipitur in huiusmod aspectu. quia quod circūfulsum est in aere a solari radio: estimat oculus cōprehendere in seipso. Sed sicut dicit algasel. talis visus decipitur sicut quando fulgor candele a sano oculo sic obstaculo concipitur. sed allipiente sine arcus celestis imagine non videtur et putat deceptus oculus omnino in alio videre. s. in lumine viso: qd tamen in altero non est: sed ī ipso potius. Idem dicit Auicē. in cap̄. de obscuritate visus: quere supra de visu.

Item stelle sunt secundum mar. in suis circulis armoniace processiue. Omnes enim toni musici concentus inter sydera inueniuntur: sed grauitas inferiorum dissonā reddit melodiam superiorum siue mediorum et econuerso superiorum acuitas destruit somnum grauiorum inferiorum sicut dicit marcia. Item secundum aris. in li. d celo et mundo. Stelle sunt ex materia corpis celi: in quo posite sūt aque fixe: et ideo naturaliter sunt splendide. sicut et celū ī quo reuoluuntur. vnde omnes stelle hūt lumē proprium preter lunam. sed quamuis stelle sint ex se luminose: ad consummationez tamen sue luminositatis recipiunt ꝯplemētum ab ipso sole. Item stelle sunt sue virtutis et luminositatis sibiinuicem communicatiue. vna. n. auget claritatem alterius et bonitas vnius fortificat bonitatem alteri⁹ sicut dicitur in li. de coniunctionibus planetarum: Item stelle proprijs circulis ⁊ sedibus sunt contente. et ideo si circul⁹ vni⁹ intersecando aliquando subintrat circulū alterius propter hoc proprias sedes stelle non deserunt. nec sunt alijs per q̄nas trāseunt impeditiue vel iniurie inuicem illatie Item stelle quedam vt d. mar. celerius orte: celerius occidūt. quedam vero tardius orte: citius occasum petunt. quedā aūt pariter oriuntur: et tamen nō simul occūbere cognoscūtur. Hec autem varietas ortus ⁊ occasus accidit ex dispari altitudīe circulorum in quib⁹ oriuntur. vel ex eleuatione siue depssione climatuz in quibus occūbere videntur. Nam scd̄m variam eleuationez vel depressionem corpis celestis varijs temporibus vel oriūtur vel occūbunt. Itē stelle sunt temporum annoꝝ. s. mensium et dierum distinctiue et permutatiue. Nā sicut dicitur in li. de proprietatibus elem̄toꝝ ari. permutatio temporis non est nisi propter pmutatioēm stellarum in signis diuersis super climata septem. aut ex permutatōe lune singulis mensibus. s. xxviij. diebus aut permutatione mercurij et veneris in omnibus decem mensibus vel minus vno. aut ex permutatione solis in quolz anno. aut ex pmutatione martis in duobus annis. aut iouis in duodecim. aut saturni in triginta. aut ex coniunctione et permutatione triplicitatis ī triplicitatem inducentis et quinquaginta annis aut propter permutationem stellaꝝ fixarum orbis. pmutantur autem in cētum annis vno gradu. accidit autem magna permutatio omnibus in trigintasex milib⁹ annis. et hic est annus magnus qd ē vltimuz omnium reꝝ (hucusq; aristo. in li. eodem.) In libro aūt ciceronis dicit macro. Istius mundani anni finis est: cum stelle omnes/ omniaq; sydera ac planete a certo loco sue creationis ad eundem remeauerint hoc āt et phisici volunt post annorum. xv. milia pacta contingere ⁊c. quicquid autem sup hec dixerint phī hoc certitudinaliter tenenduz est. qz nostrum non est diffinire quādo vltimus finis erit. hoc em̄ solus nouit temporū conditor qui momenta et tpa continet ī sua potestate.

Polus (vt dicit beda) est stella paruissima a qua tota pars celi superior est sic dicta. Duplex autez est polus. s. articus siue borealis qui nobis semper relucet et pollet. nobis aūt nūquā occidit. qz super nos existit. vnde polus a polendo est dictus: qz continuo mūdo pollet. Sed polus secundus dicitur antartic⁹ idest australis: polo artico oppositus: qui nobis semper est inuisibilis. Inter istos duos polos quasi inter duos mūdi extre-

mos vertices semper voluitur firmamentū hi duo po li nunquam mouentur circulari ter de suo loco: tamen in spere circulo circumferuntur. Axis autem a polo ad poluz per mediū centri terre extenditur circa quā totius firmamenti impetu rapitur et mouetur. Hic autem axis non est materialis: sed potius linea quedam inte llectualis: que a polo vsq; ad polum recto dyametro sicut linea a puncto vsq; ad punctum est tracta circa quam tanq̄ circa mundi medium sempiternis raptibus voluitur firmamentum Polus igitur est stella quoad situm altissima: quo ad motuz velocissima: quo ad aspectum nostrum minima: quamuis sit i se vel de magna. quo ad effectum vtilima: qz per ipsius situm discernuntur situs et termini aliorum syderum et celestium circulorz. vñ hec stella ab astrologo potissime intuetur. Est ergo stella illa breuissimi circuli descriptiua. propter nimiam elongationem et distantiam a nostro situ est sue magnitudis occultatiua. propter situs sui immobilitatem est hominum ipsam aspicientium maxime certificatiua. et ideo vocatur stella maris: qz nauigantium et scientiam nauigalē seu naualem habentium in mari est directiua. ratione sui situs medij toti⁹ celi ē ostensiua per girum arturi sibi propinqui ab aliis stellis est distinctiua: a cuius vicinitate polus articus est vocata vt d. beda

ARturus est signum a septem stellis in axe in se reuolutis constitutum (vt d. Isa.) Harum septem stellarum circulus qr in modū plaustri vertitur: latini eum septem trionem vocauerūt Septentriones autem non occidere axis vicinitas facit. eo q̄ stelle isti axi et polo stelle altissime sunt vicine. Dicitur autem idem circulus artofilax. eo q̄ areton. i. plecē vrsā sequitur. Eundem boetem antiqui dixerūt eo q̄ plaustro heret: qd̄ est signum spectabile multis stellis inter quas est arturus. qui est proprie sydus post caudam maioris vrse positum. vnde ab hac stella tota constellatio illa arcturus est vocata vt d. Ib. z merito dicitur arcturus ab arctando dict⁹. qz ex prima illa parte surgit frigus propter elongationem a calore solis. frigore vo poli terre artuantur et constringuntur. Apparent autem septem stelle radiose rutilātis forme. quarum quatuor anteriores i mod̄ quadranguli alterius lateribus ordinātur tres vero sequentes in modum semicirculi disponuntur. Locantur autem sub polo circa axe mvnde semper circueunt polum tanquā centrum (vt d. grego.) semper ille stelle vertuntur circa axem sicut vrsa circa stipitem. et ideo ille circulus maior vrsa vocat (vt d. macro.) semper vertitur et nunquā ad ima demergitur. vt d. grego. quando tres stellas eleuat quatuor ad ima declinat. et econuerso cum quatuor sursum erigit tres ad ima deprimit et demergit vt d. grego. Inter omnes circulos superiores circulus arcturi est altior. qz polo vicinior hoīnum aspectibus maxime se offert. nunq̄ est hora noctis quin videri possit: nisi forsan eius aspectus nebulis vel nubibus intercipiatur. Inter medias stellas artos draco ad modū fulminis elabitur vt d. mar. Hiemali tēpe i ortu suo maxime rutilat quadam scintillarum irradiatōne fortem aque et terre cōgelationem prenunciat. vt d. mar.

ARion est astrum tempore hiemali exortum: aquarum et tempestatum excitatiuum. Est autem oriō nubilosus ventorum et tempestatum generatiuus. Et est orion ab oru mundatū z aq̄rum orion dictus (vt d. Ib.) In suo autez ortu tempestates generat et aerem immutat. ad modum armati pedes z brachia extendentis disponitur: et fere per latitudinē trium signorum eius extenditur longitudo vt d. mar. maxīe fulget in signo thauri vt d. idem. Est autem constellatō maxīe et notabilis et rōne magnitudinis ac pulchritudīs et etiam rōne dispositionis et virtutis. ab ariete em̄ vsq; ad geminos se extendit (vt d. mar.) totam etiam illorum trium signorū superficiem fulgoris sui pulchritudīe clariorem reddit. vt d. idem. glapiati milit̄ z accincti in stellarum ordine procedit. de quo dicit mar. Armatus etiam fragrans splendebat in armis zc. Splendor tamen orōis vt d. idem. signum est future serenitat̄. sic̄ econuerso eius obscuritas future est presagium tempestatis sole exñte in signis orōis i thauro et in gemibus omnia germinant z oriuntur: que nutrimentum recipiunt ex aquis et aere ex terra (vt d. idem.) Constellatōnem oriōnis sequitur quedam stella q̄ dicitur canicula que ab astrologis maliuola dicitur et nociua que secundum fabulas eius canis fingitur fuisse vt d. idem. nō tñ est hec canicula illa nociua que oritur i leone: a qua dies caniculares a phisicis nūcupantur (sic̄ d. galienus Orion ergo i ortu

suo primo tempestatem pronosticat: sz p⁹ serenitatem solito operatur ad terre fecunditatem. Sole exñte in thauro quasi se abscondit sub radijs solis: nec tunc suam manifestat inferioribus claritatem. Oritur autem iterum in iulio quando sol ascendit d̄ geminis ad circulos vlteriores: quādo terra maximam patitur distemperantiam aerī quo ad calidam qualitatem. vt d. mar.

Hyades que et sicule dicūtur: sunt quedam stelle pluuiales: ī quorū ortu pluuie multiplicantur (vt d. Ib.) Nam tunc tempis vapores a mari et a terra p caloris solaris violentiam forti⁹ ad superiora attrahuntur: qui motu hyadum in pluuias resoluuntur. Et iō ille stelle dicūt hyades .i. sicule: qz attrahēdo hūores et resoluendo eos traxisse aquas a fabulis confinguntur (vt dicit yginus) Habent autem he stelle situ suū in frōte thauri vt d. marcianus. et cū dies extenditur et sol feruētior ascenderit: tūc hyades primo solent apparere vt dicit grego. sup iob. xx. qñ a saturno impellūtur diuersas generāt tēpestates (vt dicit beda. In hyadum ortu fruges vberius crescūt: qz tūc a pluuijs irrigantur Plures habet hyadum constellatio stellas clarissimas p girum ordinatas: que oriūt ī xvi. gradu thauri: et turbant aerez in ortu suo (vt dicit albumaa.

Plyades sūt septem stelle a pluralitate dicte que sibi sūt vicine ab inuicē tñ sunt distincte. vt di. gre. hiemali tempore oriuntur: quanto autem aura serenior est et frigidior: tanto meli⁹ ab alijs discernuntur. vna .n. inter septem latere videtur que nec ex toto se manifestat: nec ex toto se occultat. inter genua thauri habent situm (vt dicit Isi.) Sol in mense iunio per pliades iter facit: et tunc aerī caliditas vernalibus pluuijs temperatur: et terra tunc temporis florum pulchritudine adornatur (vt dicit mar.) Hac de causa dicitur iuno amasse maiam: qz fingitur fuisse vna de pliadibus: et fuit mater mercurij secundū figmentum poetaz. vt d. marcian⁹ secundum albu. aūt oriuntur plyades ī. xvi. gra. thauri cum hyadibus et motu suo turbant aerem.

Canicula est quedam stella feruentissima que oritur secundū albu. in. xxix. gradu cancri. in cui⁹ ortu magna fit aeris pturdatō ab hac stella dicuntur dies caniculares in quibus sanguinem minuere vel medicinā laxatiuā accipere est summe periculosum propter excessum distemperantie aeris in calore (vnd hypo. in amphoris.) ante canem et p⁹ canē et sub cane moleste sunt farmacie. et ibi d̄r in commen. q̄ ante ortum illius stelle et in ortu et post ortum statim periculosum ē dare potionem laxatiuam. qz tunc est aer calidus et siccus. s. a calido signo et calida stella et a sole tunc in leone cum canicula existente. vnde ex modica medicina corp⁹ fieret nimis calidum et siccum: et febris fortitan sequeretur. medicina etiam euaporaret et nimis operaretur cum corporis pori tunc ex calore aeris sunt aperti. Dicit eniz ibidem galie. Calor extraneus vires extrahit medicine: vnde aqua calida repugnat solutioni si calor aeris tunc est fortis. Preterea virtus interior tunc est debilis et per potionem vel minutionem plus debilitat. Durant autem dies caniculares a. xv. kal. augusti vsq̄ ad nonas septēbrī. et sic sūt dies quinquaginta sicut ibi dicitur.

Lux (vt dicit basilius) est spēs p omnia sibiipsi similis. De luce āt quid sit secundum rem vtrum scz sit substantia vel accidens diuersimode loquuntur auctores. Nam aris. di. lumē non esse corpus nec a corpore defluxum. Dam̄. etiam dicit lumen propriam hypostasim .i. substantiam non habere. Secundum aurē be. augu. sup geñ. ad litteram. Lux est subā corpea summe simplex: in genere corporuz summe multiplex: in efficacia summe mōbilis et absolute penetrationis: et minime resistentie et summe. disparia et contraria generans et concilians. summe conuertibilis. oīs naturaī motiōis priucipiū et origo. sūme perfectibils/sūme iocūda sūme communicabilis. Vnde luce in corporibus nihil ē vtilius/nihil communius/nihil pulchrius/nihil velocius/nihil subtilius/nihil impassibilius/nihil virtuosius inuenitur. Est autē differentia inter lucem et lumen. Nā lumē est quidam defluxus a luce sine irradiatio deflueus a substantia lucis. Lux autē dicit ipsam fontalem snbstantiam super quam lumen inititur. si enim lux considerata ī se esset accidens necessario et per se esset alicui accidēs: et per se causaretur a forma subiecti sui. vnde si lux in aere esset accidens: causaretur lux a vera forma aeris: quod esse non potest. Preterea lux mutat subiectum

suum. qd̄ patet. qꝛ lux naturaliter est ſ oriente: consequēter vo in occidēte. ꝛ lux oriētalis gn̄at ꝓximam sibi. ꝛ ita deinceps vsq̄ ad occidentē. accidens em̄ non ꝑmutat suū subiectum: nec extra illud agit. ex quo videt q̄ lux non sit accidens. Preterea si eſſꝫ accidens aeris: necessario moueretur aer subito ab oriente in occidentē secundū subituꝫ motū lucis. sic aūt subito moueri non contingit aeri nec alicui elemento. Preterea luce nihil est nobilius accidens autē ē ignobilius subā. ex quo videtur q̄ lux non sit accidens cū aer lōge sit ignobilior ipsa luce. ſꝫ si lux est corp⁹: difficile est intelligere q̄liter lux sit in aere vl̄ cū aliquo corpe dyaphano vt in cristallo: cum duo corpa non pūt esse simul in eodē loco. Nec est tn̄ inconueniēs nec impossibile ponere lucē esse subām corporeā: ꝛ esse simꝰ cū alio corpe. videm⁹ em̄ aquā et cinerem pariter iūgi et misceri salua vtriusq̄ corpeitate et localitate vtriusq̄ supficiez ab alio distinguēte. ꝛ vtriusq̄ partes infra ꝓpriam superficiem continuante quantūcūq̄ enim simul immisceantur cinis et aqua: ꝑmanet tamen aqua in sua corporeitate per partium suarum coherentiam ꝛ continuitatem et cinis in sua nec ꝓpꝰ istaꝫ commixtionem et vnionem simul sunt duo corpora in vno loco: immo aqua habet suū locum ꝓprium et cinis suum: sic lux pōt esse in aere vel in quolibet alio corpore salua vtriusq̄ corporeitate et suarum partiū substantialium continuitate. vnde et lux subintrans ad interiora aeris vel cristalli: habet suum locum ipsius superficiem ambientem et a substantia adiūcti sibi corpis distinguētem: quāuis non possit ꝓpter simplicitatem sue substantie sēsu ꝑcipi vel videri: immo q̄d mirabilius est multe luces pariꝰ concurrentes imꝑmixte: et tamen vnite coniunguntur salua cuiuslꝫ substantiali forma q̄ ab alia differt. nec est vlla illarum respectu alterius materialis vel formalis. sicut manifeste docet et d. dyo. in li. de diui. no. cuius hec sunt verba. Lumina (inquit) lampadarū cū sint in domo vna tota inuicē totis sūt cōmunia: tamen habent a se inuicē discretionem vnica discretōe et vnitate discreta. videmus nāq̄ vnum lumen multis accēsis lampadibus: et iuxta omnium lampadarū lumina vnam claritatem indiscrete relucentē. nec poterit quis (vt arbitror) aliq̄d eorū ab aliis ex aere continente cetera dum simul ibi sunt sequestrare aut alterum sine altero cernere: totis inconfuse inuicem contemperatis. subducta autem vna simul et ꝓprium lumen recedet nihil secum ceterorū luminum auferens: aut de suo aliquid eis relinquens. Erat enim omnium vt dictum est perfecta vnitas vniuersaliter ꝑmixta et nulla parte confusa. que si tanta est in hoc corporali aere et materiali lumine ꝛc. (hucusq̄ dyom.) quibus verbis manifeste docet lūiaria simul vniri. salua tamen cuiuslibet ꝓprietate substantiali et accidentali: quas defert secum siue accedendo siue recedendo. Lux itaq̄ (secundum dionysium) est sustātia in se sistens: a quo ꝓcedit irradiatio quedam et illuminatio corporꝝ aliorum. semꝑ enim lucet lux in se: et tamē nō semper illuminat sed solum quando inuenit corpus habens materiam dispositam et aptam ad illuminationem. vt dicit Augustinus. Substātia enim celorum est vere lux: que in corporib⁹ obtinet primum locum: et tamen celum nō illuminatur in tenebris vel in nocte. semper ergo lux lucet inuisibiliter et in tenebris: ſꝫ non semper illuminatur visibiliter. vn̄ virtutem lucis sentit et percipit omnis creatura. Inuisibiliter enim operatur virtus lucis sensum et motum in animalibus. vt dicitur in libro fontis vite. Dicit etiam Albuma. in li. de iudiciis astrorum hypocratem docuisse q̄ nisi stellarum lux de nocte subtiliaret densitatem aeris: destrueretur om̄e corpus animatum: et tamen certum est lucem stellarum de nocte sepius non videri.

Impressio enim et operatio lucis est manifesta in mari quod fluit et refluit per applicationem lune ad aliquem situm siue illuminet aerem siue non. in visceribus etiam terre vbi non attingit lumen virtus lucis operatur. vt patet in mineralibus et rebus aliis ibidem generatis. Et breuiter presentia lucis necessaria est in omni corpore mixto: per quam contraria in elementatis vniuntur. Lux itaq̄ a summo celo empyrreo vsq̄ ad centrum mundi est diffusa: que in sua substantia vna est et radice simplex, variata tamen secundum diuersitatem recipientium siue solis siue aliorum corporuꝫ superiorum vel inferiorum: vbi est vera substantia: virtus et operatio lucis: licet non lūiositatis. hec est primogenita lux que creata fuit die prima vt dicit Basilius: que solari corpori et ceteris celestibus quarta die factis superfertur.

vnde sol et cetera sydera sūt primeui lumi
nis vehicula: q̄ ꝓpter susceptionē lucis in
corpalis sufficiūt sine sue subē depditione
ad illuminationē ꝑpetuam et ꝑhemnem.
vñ ista lux vbiq; attingit et ola corpa secun
dum magis et minus disponit et perficit.
Lux igitur est radix et fūdamentum. q2 om
nis illūiationis vna est in subā que nō con
tinetur accidentaliter ab aliquo corpe infe
riori: sed magis continet ola corpa respec/
tu quoꝝ penitus formalis est: licet in se sit
materialis et situalis. Et ideo lux cū sit ma
terialis: habet potentialiter partem extra
partem. q2 vo formalis et habet actu ꝑtem
extra partem. q2 quod habet materia in po
tentia hoc habet forma in effectu. Ex quo
manifestum est quod cum lux in gener̄ cor
porum minimuz bz de materia et maximū
de forma: vicinior est forme q̄ materie. et
ideo rōne materie est in minimo. s. in pun
cto. rōne vero forme est in omni loco. Nā
vnūquodq; habet ita moueri ad locum si
cut ad formam suam vt dicit Aris. q2 for
ma quanto est nobilior tanto materiaz su
am plus extendit. vt ait Aug⁹ ꝓpter quod
forma lucis quia est nobilissima in gñe for
marum corporalium: maxime materiā suā
distendit: et ideo vnus punctus luminis si
ue lucis sufficeret ex se ad illuminatōm vni
uersi orbis propter materie sue nobilitatez
et forme summe actualitatem (vt d. augu)
Vna igitur est lux simplex et vniformis in
sua essentia quāuis diuersa sint luminaria
que inter se sunt distincta. quāuis videan
tur in vno actu vniformiter aggregata. nec
vnum lumen intrat substantiam alterius:
quāuis sensibiliter tanq̄ vnum lumen vni/
r̄ videantur. Non est ergo inconueniēs po
nere duo corpora simul esse quorum vnum
est subtile et forma le et quasi complemen
tum respectu alterius. reliquum autem est
materiale et imperfectum. Duo vero corpa
glorificata in eodez esse non possunt. quia
neutrum respectu alteri⁹ materiale potest
esse in aliquo vel formale. sed glorificatuz
et non glorificatum simul esse possunt sine
aliquo inconuenienti. sicut expresse d. aug⁹
Lux etiam vt dicit Basilius maxime ē mo
bilis incessanter enim mouet se et gignit li
nealiter et circumferentialiter in omnē par
tem se mouendo et diffiniendo: vnde quā
sum est de se: subito mouetur. Lux eñ est
cum me actiua: et sine resistentia ad infima
vuiusq; rei penetratiua. diuersorum et dis
parium generatiua. et contrariorum in ele
mentis et corporibus mixtis in concordiaz
et vnitatem reductiua. radiorum suorum
proiectione/directione/interfectione/ꝯfrac
tione et reflectione. omnium in esse produ
ctiua: in esse conseruatiua: vel ab esse disso
lutiua (vt dicit Calcidius super thimeum
vite et permanentie cuiuslibet rei regiti
ua est lux et directiua. sui ipsius naturaliter
multiplicatiua. Lux enim multiplicat se gi
gnendo. gignit nāq; lux lucem: et lux gigni
ta simul gignitur et gñat lucem sibi succe
dentem. et sic in vno instanti vnus punctus
replet lumine totum orbem. Item lux est
sui et aliorum manifestatiua. colorum per
sui incorporationem in superficie humidi
perspicui effectiua (sicut dicit augu.) Lux
tenebras expellit/meroresq; dissoluit/insidi
as prodit/securitatem parit/omnem speci
em letam iocundamq; inducit. rebus olbus
formam et decorez tribuit et inducit. quia
sine luce omnia corpora occulta remanent
et ignota. Aufert (inquit damas.) lucem ⁊
omīa incognita in tenebris permanebunt.
Lux igitur secundum Ambro. et etiam se
cundum basilium est pulchritudo omnis vi
sibilis creature: cuius gratia est maxima in
aspectu que cetera mundi membra laudib⁹
facit digna. Hec vt dicit basilius eadem ē
angelorum et sanctorum supra celum quie
tissima habitatio. hec summe trinitatis ꝑ
exemplum est demonstratō manifesta. hec
lux sine diminutione sui est luminositatis
multiplicatiua et diffusiua que in superficie
vmbrosi corporis recepta: non se profūdat
quantum ad visibilem speciem: sed quo ad
virtutem (vt dicit Isidorus) Multas ali
as proprietates habet lux laude dignas q̄
ad suam substantiam/virtutem et operati
onem: cuius substantia nihil inuenitur pu
rius. vnde transiens per sordes: non sorde
scit: cuius virtute nihil est actualius: cuius
operatione nichil vtilius in corporibus ex
peritur.

Splendor est quidam defluxus
exiens a substantia lucis: que e
greditur a luce sine alterius na
ture commixtione. luci a quo ex
it est coeuus in duratione. vt dicit Aug⁹
q̄cito est ignis: tamcito est splendor. vnde
si ignis esset eternus et splendor esset eter
nus. exit etiam splendor a luce sine lucis
diminutione: sine puritatis lucis contale
siue discontinuatione. cum sui et aliorum
manifestatione. cum sui multiplicatione.
vt dicit Basilius.

Lumen differt a luce sicut species a genere. omne enim lumen, lux est sed non econuerso non lux est lumen. Nam lumen est defluxus quidā a substantia lucis in aere siue in alio diaphono corpe receptus et undiq; circūfusus Triplex autem est lumen vt dicit auctor p̄ spectiue. s. reflexum: fractum et directum. Reflexum: sicut a speculo et aliis politis corporibus: que reiciunt lumen a se receptum Aliud est lumen fractum. sicut quando lumen venit ad corpus densum aliquātulum q̄ non est omnino densum vel durum: sz recipit lumen in se: sed ꝓpter materiā non oino obedientem lumen: illud non tenet rectum incessū: sed distat et diuertitur ab incessu recto. et vocatur fractio radij. Tertiū lumen est directum q̄ non repellitur neq; inuenit materiam aliquo modo inobedientem et transit libere: et facit operatōnes ꝑfectas. Illud lumen est aeris et aliorum corporum transparentium ꝑfectiuum/ decoratiuum formarum et figurarum declaratiuum. oculorum letificatiuum/ oculis lippis et infirmis est lumen odiosum et molestie illatiuum. hominum a somno: corpore et ocio excitatiuum. formarum z̄ specierū in superficie speculi vel politi corporis impressiuum. Nam lumē ad superficiē polite materie pertingens angulis equalib⁹ se reflectit et omniū obiectorū formas ibi imprimit. vñ q̄ extra est per substātiaz: in superficie speculi collocatur per imaginē z̄ figuram. Lumē ē etiā ꝑm dispositionē materie quā subintrat immutationis susceptiuū. Nā ei⁹ claritas intenditur in materia ꝑspicua/ atq; pura z̄ remittitur in feculēta materia z̄ obscura. In materia enim diaphana obstaculum non inuenit. iō per eam irradians: ꝓprios fulgores exprimit et ostendit (vt dicit dio.) et quanto perfectius illi pfūditur tanto latius ex ea refusa ad alia diffunditur. accedens aūt ad grossiorem materiā illis obscuriorem habet distributiuam aptonez sicut essi cum materie crasse infunditur/ capitur imperfecte: et totum se effundit extrinsecus apparetq; obscure. vnde materie crassicies impedit ne illuminatio recepta distribuatur. In puriorib⁹ igitur substantijs ꝑfectius apparet et augmentatur: in grossioribus minoratur. Ex quo patet q̄ a purissimis et subtilissimis materijs lumen perfecte comprehenditur. a compactis vero et obtusis repulsam pati inuenitur.

Radius est quidam luminosus a corpore lucido defluxus: quo mediante lux vel lumen suam perficit actionem (vt dicit Basilius.) Radius autem alius est perpendicularis et rectus. qui a corpore luminoso emissus: recto et lineari motu sine digressione aliqua petit centrum. Alius est collateralis et confractus: qui a corpore luminoso exiis et aliq̄ diaphonum inueniens: non recte procedit sed obliquat motum suū: et obliquatō ista vocatur radij confractio. Alius vero est⁹ refluxus qui quidem a suo principio recte vel obliqe progreditur: sed a corpore obiecto repellitur z̄ repercutitur. et talis repercussio radij flexio nuncupatur. vt dicit auctor perspectiue. Radius itaq; luminosus est mobilis et agilis. sphericus et orbicularis de se rectus. maxime si fuerit perpendicularis. Contingit autem radium frangi z̄ obliquari et quandoq; ad partem oppositam ꝓcedere secundum dispositionem materie quā inuenit/ vel quam tangit. Hic radius i nube concaua et humida intercluſus: diuersas operatur in nube vel in aere fōrmas/ colores et figuras. vt patet in coloribus arcus celestis qui nihil aliud est vel esse dicitur. nisi subintratio radiorum in nubez cō cauam et aquosam. vt dicitur in libro meotheorum. Ex subito semper motu radiorum et continuo contingit aerem circunfusum iguiri et inflammari: maxime cum concurrerint in loco cofractionis. Naz radij ibi coadunati mutuo conculcantur. Et ista est causa quare aer circūfusus fortius inflammatur. vt patet in cristallo ex beryllo ex cuius oppositione contra solares radios stuppa opposita accenditur z̄ ignitur

Umbra est obiectio corporis tenebrosi et opaci ad lucem vel lumē siue ad corpus luminosum. Et ē umbra triplex. secundum physicam considerationem contingit q̄ corpus luminosum sit rotundum et aliquando est maⁱ q̄ corpus obiectum: aliquando equale: aliquando minus: si equale facit umbram equalez et rotundam. et talis umbra dicitur cylindroides/ id est equaliter rotundum. si minus sit obstaculo: facit umbram tendentē in latum ad modum calati. talis umbra dicitur cataloides. Si vero corpus luminosum maius sit corpore obiecto: facit umbram tendentem in acutum et in conum. et talis umbra dicitur conoides.

Ex quo patz ꝙ cum sol sit maior tota terra ipa terra facit vmbrā conoidez. Contingēte igit ꝙ terra sit opposita soli que assignato modo ita alte dirigit vmbrā ꝙ lunam attīgit et eam inficit: eclipsim lune facit. sed ex quo sol tumorem spere preterit: iste conus transit et declinat in partem oppositā: et tunc luna libere apparet ⁊ illuminat. Cū vero luna directe sit opposita soli luā facit vmbram cataloipez. et ideo vmbram cōtra terrā dirigit et eclipsim particularē facit. qꝛ talis vmbra non sufficit tegere totaz terrā cū aradijs solis in quibusdā ptibus illuminetur. ⁊ ex tali vmbra accidit eclipsis ī vno climate alio illuminato existēte. sicut dicit albuma. Vmbra vero caloris solaris ē repssia. splendoris radiorum solarium occultatiua. sterilitatis et fecūditatis terre inductiua serpentū amica: et colubroꝝ nutritiua estuantium et itinerantium refrigeratiua maturitatis fructuū tardatiua terroris vel timoris ⁊ horroꝝ multiplicis incussiua cuz non sit corpus: speciei corpus est represētatiua. corpoꝝ in motu et in quiete est suiipsiꝰ configuratiua. nam moto corpore: se mouz et quiescente: requiescit. fugientium est insecutiua et inseqnentium fugitiua. quanto etiam dies est longior et sol in celo stat altior: tanto obiecti corporis vmbra videtur minor et econuerso. et ideo sole oriente videtur vmbra maior. similiter et in occasu ꝙ in meridie.

Tenebra est lucis absentia: a tenēdo dicta. ligat. n. et tenet oculos ne solem videant siue lucem. et sic nihil est nisi pura priuatio. Tenebra etiam dicitur aer obscurus vel vmbra opaci corporis (vt dicit basilius.) et qualitate et situ luci contrariatur. timorem incutit: coloꝝ pulchritudinem tollit: verecundiam dirimit vt minuit: somnolentiam nutrit.

Finit Liber octauus.

De ꝓprietatibus ipis et eius partibus.

Liber nonus.

Postq̄ autem diximus de proprietatibus celi et eius partibus ꝺ quibus sacra pagina facit mentionem: dicendū est sub breui compendio de eius effectu. scz de motu et mēsura motus. i. de proprietatibus temporis et partibus eius. Causatur autem motus primo ⁊ principaliter a voluitione celi cuius motus primus est et sempiternus. vt dicitur in li. de celo et mūdo. neq̄ similis est motui inferiorum corporali et visibili siue mutabili causa tamen est motus inferioris: qꝛ motꝰ rerum inferioꝝ generabilium ꝓcedit ex incorporali et vniformi motu orbium superioꝝ vt d. Aris. ibidem. Motus aūt est transitus a termino ad terminū contrariū. vt dicitur in fi. li. eiusdem. Omne em̄ quod permutatur: de contrario mutatur in contrarium. Et sūt sex spēs. s. gn̄atio/corruptio/alteratio/augmentum/diminutio/secūduz locum mutatio. vt dicit idem. motus vero permutatsonis secundum situm alius reuolubilis et spericus alius rectus/alius compositus. Reuolubilis autem nō mutat locum secundum se totum sed secundū ꝑtes circulares/tamen qn̄q̄ mutat locum vt pz in motu planetarum. Rectus aūt semper mutat locum quādiu est in actu: aut enim mouetur a centro ad circūferentiā vt ignis et aer et hmōi leuia que ferūtur sursū aut econuerso mouetur deorsum. s. ad centruz vt grauia sicut aqua et terra. hic autē motus sex habet species. Est enim dexter/sinister/ante: retro: superior: inferior. Cōpositus vo motus est ex duobus motibus contrarijs sicut motus ligni in quo accēditur ignis. Motus insuper hoc habet propriuz qꝛ ex vehementi motu generatur calor vt patet ex motu primi orbis ex cuius confirmatione et motu inflammatur ether vt d. Aris. et ex motu liquefit plumbum quod ē in motu vt dicit idem. motus enim non potest mensurari: nisi secundum mensurā spacij in quo est motus. Omne autem quod mouetur aut mouetur proprietate sue nature sicut adamas mouet ferrum ex virtute celesti. aut violentia sicut ex forti impulsu vēti mouetur nauis. aut ex voluntate sic mouetur corpus prout vult animus

Motus vero mutationis est duplex vl mutationis de loco ad locum/aut permutationis et dispositionis ad dispositionem. De loco ad locum aut naturaliter/aut p vim. lapis.n.qñ ab alto dimittitur quãto magl descendit:tanto est eius motus magis impetuosus.vnde intenditur motus in fine ipsius:quod vero mouetur p violentiaz fortior motus est in principio motus ipsius ⁊ quanto remotior est a suo principio tãto debilior erit motus. vt patet in sagitta ab arcu emissa.que tam a remotis potest pijci q̃ in vltimo nihil penetrat neq̃ ledit.motꝰ itaq̃ est generationis et omnis trãsmutationis inferior:um causatiuus.caloris ⁊ ĩflãmationis inductiuus:tam aque q̃ aerl subtiliatiuus:caloris naturalis confortatiuus appetitus excitatiuus medicine laxatiue ad mundificandum corpa alias corpus cooperatiuus.vñ dicit Hypo.si vis eleberum ducere moue corpus.Item si fuerit motus a centro ad circũferentiam erit materie extẽsiuus/diffusiuus et dilatatiuus.

Si vero fuerit econuerso a circũferentia vsq̃ ad centrum erit aggregatiuus partiũ inspissatiuus et constrictiuus.Itẽ motus tẽperatus est uature animatorum corporꝫ conseruatiuus.immoderatus vero est nature destructiuus.

Tempus est rerum mutabiliuz mensura.vt dicit Aris.in li.de quinq̃ substan.vel tempus est numerus,numerans in omi eo quod numeratur.vel sicut dicit Ra.tempus est dimensio rerum mutabiliũ secũdũ motum et moram que coeua est in rebꝰ mutabilibus.Et dicit Augꝰ nihil est preciosiꝰ tempore.qꝛ de omni possessione duo pñt simul haberi vel plura.sed duo momenta simul haberi non possunt. Vnde tempus recuperationem non recipit.Amissio eniz temporis irreuocabilis est.breue est tẽpus mutabile et instabile irreuocabile.Cum em̃ motu mobili incipit:quo penitus dificiẽte tempus finit:et ideo non erit in futuro sz cessabit:qñ nihil nisi eternitas erit.vt dicit Augꝰ Tẽpore nihil est communius:oĩbus em̃ equaliter est commune.Tempe nihil labilius:qꝛ nunq̃ quiescit immo quando incipit deficere incipit et decrescere.et econuerso/qr pñs finis est preteriti et mox principiũ est futuri.Dñe em̃ tempus tribus vicissitudinibus variatur.s.in preteritũ pñs et futurum.Secũdum rõem tpis et eius variam successionẽ semper est dies et nox vt dicit Beda sed alibi dies alibi nox. tẽpore nihil incertius nihil inperceptibilius.quia vt d.Jb.tp̃s p se non dinoscitur:sz soluz p hũanos actus.Itẽ tempe nihil est alterabilius et iõ corpori nihil piculosius:qꝛ vt d. Hypo.mutatões temporꝫ maxie generant morbos.subita.n.mutatio frigiditatis in caliditatẽ corpa alterat et immutat ⁊ ideo qꝛ natura non patitur repẽtinas mutationes vt d.Hy.ideo subita mutatõ temporis frequẽter ẽ causa infirmitatis.Itẽ moderato tpe et in suis qualitatibus tẽpato: corpi nihil est salubrius.vñ dicitur in ampho.temporibus moderatis si tempora tẽporaliter se habuerint:boni erunt status ⁊ maxime bone determinatõnis fiunt egritudines.Item q̃uis tempus ita sit mutabile:tamen tempore nihil magis est continuum:partes em̃ tpis sunt continue.Vnde Mar.tp̃s quod in hyeme senescit statĩ in vere reuiuiscit ⁊ econuerso.

Annus vt d.Jb.ẽ solis reuolutõ vel aufractus cũ pactis.ccclv.diebus et quadrante redit ad locũ suum.Est aũt annus dictus eo q̃ mẽsibus in se remeãtibus voluitur.Vnde annus dicitur ab an q̃ est circum:qꝛ q̃i circulus ĩ se redit et renouatur. vnde apud egypptios añ litteras inuentas p pictum draconem: caudam suam incidentem et in se reuertẽtem signabatur vt dicit Jb.Sunt annorũz diuersa genera.nam est annus lunaris minor anno solari in.lx.diebus.et est annus solaris qui.xij hz mẽses.Singuli ãt plane te hñt annos suos in quibus pficiunt cursũ suũ vt Mars qui in duobus. Jupiter ĩ xij.et Saturnus in.xxx. Et est annus magnus qui dicitur mũdanꝰ quãdo oẽs stelle secũdũ Aris.redibũt ad proprium et primum sue creationis pũctũ/et hic annꝰ ꝑm Ari.in.xxxvi.milibus annorꝫ pficietur. sicut patet in li.de ꝓprietatibus elemẽtorũz Secundum platoĩcos autem infra.xv.milia pficitur annꝰ iste sicut d.macro.ĩ li.Ciceronis.Est ãt ãnus vsual.s. solarĩ q̃tuor tpm/q̃ q̃tuor tpa sũt.s.tp̃s ꝟnale estiuale: autũnale/⁊ hyemale.⁊ dicũtur tpa eo q̃ ĩ suis q̃litatibus mutuo se tempãt.vt dicit Jsido.dicũtur curricula eo q̃ alterna assiduitate currũt et nũquã in eod̃ statu perseuerant vt dicit idem Jb.In his q̃tuor anni tpibus occidũt duo solsticia ĩ hyeme et estate duo equinoctia in vere et autumno

Solsticium autem est maxima equalitas diei et noctis/que accidit in ingressu solis in cancr̃ z capricornum. in cancr̃ quantuz ad solsticium estiuale. in capricornū quātū ad hyemale: et dicitur solsticiū quasi solis statio dupliciter de causa vel quia sol i estate vel in hyeme ꝓpter lōgitudinem dierū aut noctiū videtur stare in nrō emisperio vel in inferiore/vel qz in vtroq; solsticio q̄ stat: in estiuali non potēs plus accedere ad nos in hyemali nō potēs pl⁹ a nr̄o loco habitabili elongari. Equinoctiū est maxia eq̄litas diei artificialis et noctis q̄ accidit in ingressu solis i arietē siue librā. Primū est vernale. Secūdū autūnale. In his q̄tuor tpibus fiūt q̄tuor ieunia q̄ dicūtur tridualia. Primū fit in prima septimana q̄dragesime. i. ī vere. Secūdū est estatl̄ in septimana pēthecostes. Tertiū est autūni infra q̄rtā feriam septēbr̄. Quartū ē hiemis qō fit in septima na integra añ na tiuitatē dñi. Annus itaq; solaris ē ānus cōis/z incipit a ianuario et terminatur ī decēbr̄. et ē spatiū quo volui sol trecēties sexagies et quīquies in zodiaco et q̄drante. i. sex horis que sunt q̄rta pars naturalis. ¶ Iste aūt sex hore non cōputātur in āno cōi: sed colligūtur in anno bissextili. Dr̄ aūt bissextus collectō. xviij. horaz emissaz in trib⁹ annis cū sex horis q̄rtis anni ad pficiendum vnū diē ex. xxiiij. horis ex cuius additōe dicitur annus bissextilis vt d. beda. Et dr̄ bissext⁹ qz sp eo anno quo accidit in februario bis vi. kl̄. pnūtiam⁹. vel dicitur bissextus ex bisse momēt̄ collectis ex xxxij. momentis quib⁹ sol mozat in quolibz signo vltra. xxx. dies z ex xxx. trientib⁹ fcolligūtur singulis annis sex hore q̄ collecte p tres ānos faciūt ī q̄rto āno diē bissextilē vt d. beda. sed hoc q̄re in computo.

Annus lūaris q̄q; dicitur spatiū quo luna revoluitur a vno puncto zodiaci ad aliud pūctū quod continet secundū quosdam. xxvij. dies z vi. horas. Q̄q; dicitur annus lunaris spatiū quo volutur a coniunctione vsq; ad cōiunctionem vel ab illuminatōe vsq; ad illuminationem et tale spatiū supat primū duobus diebus. et vi. horis. Dicitur autē luna esse in cornu q̄n ita directe ē sub sole q̄ nulla pars su pficialiter nos respiciens apparz illuminata. tota vero est illuminata quādo videtur plena post coniunctionem: itaz luna recedit a sole et relinquit eum ī aliquo puncto zodiaci que reuertens ad idē pūctum: non inuenit eum ibi/qz iā pfecit ī suo motu. Vnde oportet eum consumere q̄ duos dies et sex horas anteq; illū consequat et tale spatiū dicitur lunatio. Q̄q; dicitur annus lunaris spacium continēs duodeciz lunatōes/que diuidūtur a computistis ꝓ ser pares et ser impares/ secundū q̄ mēses sunt pares siue impares: Par. n. lunatō respondet mensi pari. impar aūt impari. Ann⁹ ergo lunaris continē s. xij. tales lunatōes continet. ccc. liij. dies: sexies aūt. xxx. z totidē. xxix. dies ꝓficiunt tantam summam Vñ ptz q̄ annus solaris communis supat hunc annum lunarem in. xi. diebus: qui excessus facit etatē lunevariari singul̄ ānis in kl̄. mensiū Ita q̄ si in hoc anno luna prima est in kl̄. alicui⁹ mensis in sequēti āno erit duodecima. Q̄q; aūt dicitur mensis vel annus lunaris embolismalis. et ē ābolismus excrementū anni solaris ad lunarez Et dicitur ille annus embolismalis in quo cadit et recolligitur vna lunatō. xxx. dierum recollecta ex illis. xi. dieb⁹ ī quib⁹ supat annus solaris lunarem. z tō tercius ān⁹ ēbolismalis ē/qz in illo recolligitur lunatō trigita dier̄ trib⁹ diebus de sup remanētibus. ter. n. xi. faciunt. xxxiij. similr̄ in sex remanētibus aliis diebus tribus. silr̄ in octo ānis est ēbolismal̄/addit̄ illi sexti dieb⁹ ad illos xxiij. dies qui ex superexcrescētia. vij. z vnj. anni recolliguntur: sz ad hoc vt lunatō embolismalis octo annis fit. xxx. dier̄/oportz mutare duos dies ex embolismali subsequenti: z ita procedendū est vsq; ad. xix. annum q̄n cicl⁹ embolismal̄ adipletur ꝓtinēs ānos xij. cōmunes et. vij. ēbolismales. Embolismales. n. sūt. nj. vi. vnj. xi. xvij. xix. Aliis vo sunt communes. Annus autem lunaris maxie obseruatōis est apud hebreos: propter quod legalis dr̄: qz omnes festiuitates legales secundum lune cursum z etatem obseruantur. et ideo semper incipit a lunatōne aprilis: vt d. B. et ī exo. xij. dr̄. mensis iste erit vobis principium mensiuz anni ꝛc. Preter annum autem vsualez seu communem et legalem est annus qui dicitur emergens quando aliquo casu notabili emergente tempus subsequens computatur: sicut greci computauerunt tempa a prima olimpiade. et xpiani a prima dominica incarnationis/ et sic de aliis. Vnde contingit sepe q̄ medium anni legalis est principium emergentl̄ et econuerso. z per hoc multe contrarietates in biblia ad concordiā reducuntur: sed hec de annorum diuersitate dicta sufficiant.

PEr est principium anni cui⁹ iniciũ est qñ sol in prima pte arietis cõsistit ⁊ contra septẽtrionẽ p rectã lineã ascendere incipit vt dicit ꝯstã. i pã. li. v. c. iij. Recta ãt linea ẽ q̃ neq; septẽtrioni attinet neq; meridiei. sed ab vtroq; polo equaliter distat. Durat autem tempus verꝰ vsq; in finẽ geminoꝝ: quatũ scz sol discurrit p tria signa. quoꝝ vnũ quodq; habz suum mensem: ad tempus vernale ptinentez Primus mensis est arietis incipiẽs a. xviij. die marcii vsq; ad. xvij. aprilis Secũdus est thauri incipiens a. xvij. die aprilis vsq; ad xviij. diem marcij. Tertius est geminorum incipiẽs a. viij. Maij vsq; ad. xvij. diem iulij. Est autẽ vernũ tẽpus: inter frigidum ⁊ caliduz maxime tẽpatũ Inter hyemẽ ⁊ estatem medium qualitatũ vtriusq; participatiuũ: qm̃ sanguis tũc icipit multiplicari i corpore aĩalis ⁊ hũores qui in vernali frigore constricti fuerant et compacti: calore vernali moueri incipiũt ⁊ dissolui: ver autem in suis qualitatibus temperatum sanissimum tempus et minime mortiferum ac infirmum vt dicit constan. et G. Nam his duabus qualitatibus natura delectatur quia caliditas est causa effectiua nutrimenti et augmenti. humiditas vero causa est materialis. et ideo in vere maxime generatur sangais qui magis est necessarius nutrimẽto corporis. Si vero naturam suam exierit diuesas inducit egritudines. vnde dicitur in ampho. Si hyems sicca fuerit et borealis ver vero pluuiosum fuerit et autumnus necesse est in estate febres acutas fieri et obcaliditas et dissenterias maxime in humidis nam vt dicit commen. in hyeme sicci hũores per frigiditatem retenti acuuntur. In vere autem nimia humiditate distemperato: multe superfluitates generantur et per calorem resoluuntur. In estate vero dũ calor non est potens eas consumere: putrefacit: et sic febres acutas generat et inducit et multas alias passiones. Si vero hyems calida fuerit ver aũt frigidum et siccũ: necesse est homines in estate egrotare ⁊ mulieres parituras leui occasione abortire. cuius rei assignat. G. rationez in commẽ. dicens. quando corpa pregnantium in hyeme sunt calida et humida tenera sunt et rara vnde frigiditas aeris vernalis subito penetrans ad interiora ledit fetum. p frigiditatem enim et siccitatem que sũt qualitates mortificatorie: mortificatur fetus. vñ fet⁹ mortificatus aggrauat retinacula ⁊ abrumpit et sic mulier necessario abortit. Veruz insup tempus terram diu clausam et p̃ frigore ꝯstrictam aperit et radices et herbas in terra latentes pducit. floribus et herbis terrã renouat aues ad garritum et amorez et inducit et miro decore omnẽ terre superficiẽ induit ⁊ venustat. Vñ ver dicitur a virone vel vigore: qz tunc herbe et arbores virescere incipiunt et frondere. Tẽpus veris est tempus agriculture et laboris. tp̃s leticie et amorꝰ. Vernali. n. tempore oia vidẽtur letari. Naz terra viret/silua frõdet/prata florẽt/celum splendet/mare quiescit/volucres vociferant/⁊ nidificant. et omnia q̃ i hyeme videbantur mortua ⁊ marcida vernali tpe renouãtur. Vnde serenitas vernal' aeris vocatur a mar. risus iouis. Aq̃ vo vernalis tpis minus sane sunt ad bibendũ/qz a vaporibus tunc resolutis ingrossantur: ⁊ a ranis et alijs vermibus tũc temporis semẽ proijcientibus inficiuntur. ⁊ iõ si necesse fuerit eas bibere consulit Constantius vt primo decoquantur vel per ebulit. onẽ subtilientur et purificentur.

ESTas calida ẽ ⁊ sicca. cui⁹ iniciũ cũ sol fuerit i pria pte cãcri/et tũc ẽ sol in maxima eleuatõe quo ad nos et iã paulatiz incipit descẽdere vsq; in finẽ virginis ⁊ habet estas tres menses sicut et ver. vt dicit Constan. Primus mẽsis est cancri a xvij. iunii vsq; ad xviij. diẽ iulij. Secũd⁹ ẽ cum sol est in leone a xviij die iulij vsq; ad xvij. diem augusti. Terti⁹ est cum iam in virginem descendit a xvij. die augusti vsq; ad. xviij. diẽ septẽbris. vt dicit Constan. Est ergo estas calida ⁊ sicca colere generatiua/eo q̃ sol tpe estiuali sũma graditur ascensione: oppositusq; capitibus nostris directam et fortem in corpib⁹ nostris sicut et in alijs inferioribus fortissimã imprimit actionem Vnde et supflua i hyeme coadunata dissoluit et consumit. Si vero estas suam temperiem exierit ifirmitates calidas et siccas generare et inducere consueuit. vt dicit Constanti⁹. dies lõgiores sol efficit ⁊ noctes breuiores. fruct⁹ et frondes ad maturitatem producit. nam vt caliditatis sue tũc intẽse humores i fructibus tũc digerit: et digestos eos incorpat et coniungit. Quod vero superfluum ẽ desiccat penitus et consumit: terram rimosã et cauernosam reddit. nam calore suo hũidas partes consumẽdo destruit. Siccitate vero sua partes terrestres comprimit et cõiungit: et sic aperit terram atq; findit.

Cõsumptis igitur partibus aqueis que fuerunt causa coadunationis partium et cõstrictiõis: necesse est vt pars a parte diuidatur et sic fissura in partibus terreis efficiat. Vnde et loca paludosa aquositatem ꝯsumendo desiccat et exasperat et indurat. porosas partes animaliũ caloris sui subtilitate subintrat et humorem succaneũ dissoluendo sudorem ꝓuocat. et sic qđ est supfluum anihiliat et euacuat. ꝑ pororum etiam aperitionem fit spũum exaltatio et substancialis humiditatis euaporatio. et ideo vires debilitat et eneruat. ex vtraq; caliditate sua coleram excitat et inflammat. et iõ febrilem calorem generat et augmentat. apes meilificantes suis floribꝰ estas reficit. et satiat nocturnis temporibus generat: et herbarum superficiem ne diurno estu arescant rigat et humectat. Estiuo tempe aues maxime vociferant et modullantur ad pullificandum. siluestres volucres maxime animantur. omnium corporum vmbre in estate media abbreuiantur.

Autũnus ab augendo est dictus: eo ꝙ tunc temporis fructus et fruges potissime habundãt ĩ horreis et augentur. omnes. n. anni labores et fructus colligit in horrea et reponit. et ideo nutrici in fabulis iunonis comparatur rõe fertilitatis. vt dicit Ib. Nam sollicitos et negotiosos circa fructuum collectionẽ homines reddit. agros a frugibus et arbores a fructibus orbatas reddit siccitate et frigiditate sua frondes et folia mortificat ⁊ deicit/terrã sterilem efficit/et vim germinatiãz ãputat et prescindit. Est itaq; autumnꝰ frigidus et siccus humoris melãcolici frigidi. s. et sicci generatiuus: cuiꝰ inicium ẽ cuz sol primã partem libre intrat cum sol ẽ in recta linea. s. in equinoctiali: cũ a septẽtrione et meridie eque distat. Habet tp̃s autũnale tres menses sibi deseruiẽtes. vt d. constan. Primus incipit quãdo sol est in libra a. xvij. die septembris vsq; ad xviij. diem octobris. ⁊ tũc incipit sol declinare in meridie. Secundus mensis est in quo sol ẽ in scorpiõe a xviij die. octobr̃ vsq; ad xvij. diẽ nouembris. Tercius est cuz sol est in sagittario. s. a xvij. die nouembris vsq; ad xviij. decembris. vt d. ꝯstan. Autũnus ĩ suis qualitatibus veri cõtrarius est. ⁊ iõ multaꝝ infirmitatum et pessimaꝝ est generatiuꝰ. vñ hypo. in ampho. in autumno acute accidũt egritudines et mortifere super quem locũ dicit Gal. Autumnus pestilentior est ceteris temporibus et in multis illaudabilis. Primo propter mutabilitatez tẽporis. nũc em̃ est calor nũc frigus. Secũdo qꝛ cuz sit post estatem inuenit multos humores incensos ex calore precedẽte quos repcutit frigus autumnale ad interiora et non ꝑmittit eos exire qui putrefiunt et inducunt ẽt pessimas passiones/ vt quartanas ⁊ febres vix curabiles. ⁊ hoc qꝛ autũnus frigidꝰ est et siccus et inordinatus et iõ in autumno nimia siccitate sua consumitur substãtialis humiditas: corpa efficiuntur debiliora. propter inequalitatẽ vero aeris pori subito nũc aperiũtur nunc subito constringuntur. vnđ fit calidarum fumositatum retentio: quas cum virtus non possit expellere multitudine et acumine materie: passiões mortifere subsequũtur. Ptisicis antem autumnus maxime est nociuus/ qꝛ frigiditate et siccitate sua pulmonem desiccat et rumpit ad mod̃ pampini. ideo ptisicos valde ledit.

Hyems ab eundo est dicta. eo ꝙ tempore hyemali solet ire et volui sol in breuiori circulo q̃ in estiuali. vñ breuiores efficit dies ⁊ noctes longiores vt dicit Ib. Est autem inicium hyemis secundum constan. cum sol est in prima parte capricorni et est finis descensionis solis ĩ meridie: ⁊ iam paulatim incipit ascendere contra septẽtrionem. Habet enim hyems tres menses sibi deseruiẽtes. Primus ẽ in capricorno incipiens a xviij. die decem bris vsq; ad xvij. diem ianuarij. Secũdus est cũ sol est ĩ aquario a xvij. die ianuarij vsq; ad xvi. diem februarij. Tercius mensis est quãdo sol est in piscibus et incipit a xvi. die februarij vsq; ad xviij. diem marcij. vt dicit constan. Est aũt hyems frigida et humida flegmatis nutritiua. magis tamen dominatur frigiditas q̃ humiditas: qꝛ magna fit aeris et aque constrictio et congelatio: ꝓpter magnam solis elongationem: ex qua frigꝰ non modicum tunc temporis generatur. Vnde hyems estati penitus est contraria. et ideo omnia viuentia et nascentia bñfitõ estatis rigore hyemali mortificantur. ⁊ estatis preterite vestigia in hyeme penitus ãnihilant. niues et aquarum inũdationes in hyeme multiplicantur. tam vie q̃ semite lubrice et lutose in hyeme efficiuntur: nisi pori terre glaciali frigore constringantur omnium corporum vmbre in hyeme plus q̃ in estate prolongantur poris terre clausis in superficie exteriori corpora infrigidantur.

Interius tamen partes calide fugientes dominantem frigiditatem in aere aggregantur et ideo aque puteales et fontanze in hyeme sentiũtur magis calide ꝙ in estate. qz calor naturalis fugiens contrariam sibi aeris frigiditatẽ interiora petit ⁊ in ventis puteoꝝ et fontium se includit. et iõ propẽ calozis presentiam aque in fonte vel in puteo non gelantur. Item hyemalis asperitas homines efficit pigros et desides ad operandum. verum etiam ex constringente frigiditate contrahuntur: et quodãmodo coartãtur: propter quod mẽbra ad operanduz ita de facili non laxantur. Item ex frigore hyemali clauduntur pozi: et reuocato calor naturali ad interiora virtutes animales ꝓfortantur: propter quod excitatur appetitus ⁊ plura cibaria ꝙ in aliis tpibus necessario requiruntur. Vnde hypo. in ampho. ventres in hyeme natura sũt calidiores et somni lõgissimi. In his ergo horis plures oblatões dande sunt Calor. n. est multus et multo ĩ diget nutrimẽto ꝛc. Item quãdo hyẽs suas excedit qualitates: varie passiones in corporibus generantur. multi. n. humores poris clausis in concauitatibus corporis aggregantur: qui non inuenientes viam euaporatõis calefiũt ⁊ putrefiunt. ex quo necessario infirmitates varie procreantur.

Mensis est nomen grecũ de lũe nomine tractum. Luna. n. greco ermone mene vocatur. Nam apud hebreos menses legitimi non ex cursu solis sed ex motu lune nũcupantur. Egyptij aũt primi propter velociorem lune cursũ nomẽ mensis primo ex solis cursu inuenerũt. qũ tardior motus solis: facilius poterat ꝓprehendi. Est autem triplex mensis. s. solaris ꝙ diu sol morat in vno signo pagrando. Et est vsualis illud. s. spatiuz dierum: quod in nostris horologijs continetur. Et ẽ mensis lunaris. s. spatium quo luna recedit ab vno puncto firmamenti rediens ad idẽ pũctum et continet in se. xxvij. dies et vii. horas. nam luna morat ꝙ duos dies ĩ quolibet signo et bisse hore. Et eo vero ꝙ morat in quolibet signo per duos dies cuz sint duodecim signa habentur viginti quatuor dies. Et eo vero ꝙ morat per sex horas exeunt tres dies qui predictis xxiiij. diebus adiuncti faciunt viginti septem. ser hore spatiu m suplent vnius hore integre. Ex quo ptz ꝙ luna circuit zodiacum a puncto ad punctum per viginti septem dies et septem horas. Alio modo sumitur mensis lunaris pro lunatione vt patet supra de anno lunari. quere supra. Continet itaqz mẽsis quatuor septimanas. Septimana septẽ dies. naturalis dies quatuor quadrantes. quadrans sex horas. hora quatuor puncta punctum decem momenta. momentum duodecim vncias. vntia xl viij. athomos. athomus vlterius non diuiditur propter sui breuitatem. Sunt autem menses duodecim vsuales quorum vnus dicitur. Januarius a Iano dictus cui fuit consecratus. modo autem dicitur ianuarius eo ꝙ sit limes ⁊ ianua anni. vnde et bifons ianus depingitur vt anni introitus et exitus demonstretur (vt dicit ysi) depingitur comedens ⁊ bibens de cipho: quia tunc animalia abundantiorem cibi copiam exigunt et requirũt quia tunc temporis propter subintrationẽ calozis ad interiora: maxime viget appetit⁹ Iste autem mensis habet noctes lõgas horarum quatuordecim et dies breues horarum octo.

Secundus mensis est februari⁹ a februo idest plutone dictus cui mensis ille fuit antiquit⁹ consecratus. Nam ianuarium diis superioribus februarium vero diis inferioribus antiquit⁹ error gentilium consecrauit. et ideo februarius a februo idest plutone deo infernorum est nominatus. Est autem mensis pluuiosus valde et aquosus propter vaporum eleuationez qui in pluuias resoluuntur. et ideo dicitur tunc sol esse in aquario propter aquarum inundatõem Depingitur autẽ februarius senex: ad ignẽ residens pedes calefaciens: quia tunc temporis maxime viget frigus: propter diuturnam solis elongationem que precessit. Inter autem omnes menses februarius mẽsis est minimus quia non habet nisi. xxviij. dies quando non est bissextus. In bissexto hebet. xix. Dicitur autem februarius apud hebreos. sebat. apud grecos pendicos: cuius nox habet quatuordecim horas. dies vero decem.

Tercius mensis est marcius a marte romane gentis auctore appellatus. vel ideo sic dictus est eo ꝙ tunc animantia ad marem et coitum mouentur (vt dicit ysido.) Dicitur aũt marcius apũd hebreos mẽsis adar. apũd grecos vero vocatur

distam et baget.xxxi.dies. Nox autem eius habet horas.xij.et dies.xij. In mense autez marcio est equinoctiū vernale sole iter septentrionem et meridiem mediam lineā tūc tenente. Et ideo in mense marcio aperiunt pori terre atq; humores incipiūt ascendere tam in animalibus quaz ī herbis ⁊ arboribꝰ vnde marcius depingitur tanquaz vinitor vel ortulanus quia tunc est tēpus vt superflua a vitibꝰ et alijs arboribus amputentur In marcio autem ē tēpus valde mutabile et instabile. Et ideo tunc temporis corpora hominū facilime alterātur. Aque autē marciales sūt nimis sane ad bibendū qꝛ tunc ex seminibus piscium et ranarum potissime inficiūt. sole in pricipio marcij: in medio signi piscium existente

Quartus mensis est aprilis qui apud hebreos dicitur.ya.apud grecos vero dicitur.sandicos.habēs xxx.dies cuius nox habet horas.x.dies vero.xiiij. Dicitur autez aprilis quasi aperilis quia tunc omnia aperiuntur et tunc gramina flores et folia de terra et arboribus egrediūtur.et ideo aprilis depingitur gestans florerm qꝛ in illo mense incipit terra decorari floribus ac vestiri.vel aprilis dicit quasi aphrodilis.vel aphris:quod ē semen quia tunc aptīporis terre sunt arua apta seiatōni et agriculture sole circa medium marcij signum thauri subintrante

Quintus mēsis ē medius siue maius a mayla matre mercurij dictꝰ vel dicitur amaioribus natu qui in re publica sunt maiores.vel dicitur madius a madefactōe pluuiaꝝ:qꝛ tūc tpis oriuntur pliades et iades et alie stelle pluuiales quaꝝ virtute mittūtur pluuie et rores ad seminū iactoꝝ madefactōz et irrigatiōz. Dic mēsis apud hebreos dr Jar. Apud grecos autem dicitur antunoseos:hñs dies.xxx. Nox vero eius hz horas.viij.et dies.xvi. Est aūt maius tp̄s amenitatis amoris ⁊ iocunditatis. Tūc.n.maxime vociferāt ⁊ gaudent aues. Tūc ad bella pcedunt reges. In maio siluevirent p rata rident et florēt.et omnia fere animantia mouentur ad gaudium ⁊ amorē.et iō sol dicitur in medio maij intrare signum geminoꝝ qꝛ ppter tēperiez aeris et amenitatem tpis iocūditas ī hominibus geiatur.vnde maius tēpus est solatij et deductōis.propter qd depigitur iuuenis equitans et gestans volucrem super manū

Sextus mensis dicitur iunius a iunioribus dctūs:eo q ppls romanus in tētorias iunioꝝ et senioꝝ fuit diuisus.vt d.Isi.Est aūt mēsis iuniꝰ finis veris et principiū estatis.et dr apud hebreos thebach apud grecos vero deseos habēs dies.xxx.Nox hz horas.vi.dies vero.xviij Est aūt mēsis solsticialis.qꝛ in eiꝰ medio intrat sol in cancꝝ.tūc aūt calore solis hūorē in radicibus desiccāte:omnia tendūt ad maturitatem.et ideo depingitur secās fena qꝛ fena tūc tpis ī pratis sūt matura.

Septimꝰ dicitur iulius a iulio cesare sic vocatus.qꝛ ī illo mēse fuit natus.vel vt dicitur tunc tpis fuit ad imperium sublimatus. Dicitur autē apud hebreos cannilis apud grecos pauemos. hz dies.xxxi.cuiꝰ dies hz.xvi.horas.nox vo viij.Est mēsis iste feruentissimus.qꝛ ī medio istius mēsis sol incipit esse in leone. et incipiunt dies caniculares.et iō tū ex sole: tum etiam ex calido signo et calidissimo sydere fit excessus tunc temporis in calore. tunc etiam intenduntur omnes calide passiones et est tempus maxime disconueniēs medicine:ex nimio calore ad interiora: radicitus subintrante ⁊ humorem consumente/segetes maturescunt. Vñ iulius depigit cū falce segetem reseeante.qꝛ tunc ē tēpus congruum messioni.

Octauus mensis est augustꝰ ab augusto cesare nūcupatus qui apd hebreos dicitur ebal apud grecos ior habens dies.xxxi.nox hz horas.x.et dies.xiiij. In hoc mense frueges in horrea recolliguntur.et idō depingitur cū flagello siue flabello triturante:denudat terrā a frugibus et spoliat.et iō dicitur sol ī medio augusti signum virginis subintrāte. Sicut ei virgo sterilis ē et infecūda:sic terra ē quasi sterilis qñ a suis fructibus est orbata.

Septēbris est mensis nonus sic dictus.qꝛ est septimus ab ībre tempaneo.s.a marcio qñ solent ībres inūdare. Et dicitur apud hebreos tursi. Apud grecos corros.hñs dies.xxx. cuius nox habz horas.xij.⁊ dies.xij. In isto.n. mēse fit equinoctium autumnale.nā in eiꝰ medio sol ingreditur signum libre. Est em̄ mensis iste finis estatis et principiū autūni in quo vindemia fit matura. Et iō depingitur quasi vindemiator:racemos colligens in corballo. Est autem iste mensis mutabilis et instabilis:cuius calor in principio est intensus.sed in fine remittitur et tepescit.

iam frigiditatē sapiens autūnalem. Fuit aūt mensis iste apud hebreos valde celebrī et solēnis. Nā apud eos dies septim⁹/mensis septimus: et annus septimus in summa veneratione habebantur.

Decimus mensis est october. quia ab imbre est octauus: qui apud hebreos dicitur marizon. apd̄ grecos ypbeos habens dies. xxxi. nox hz. xiiij. horas. dies. x. qui in principio sui adhuc ē calidus. sed in fine forti frigore corp⁹ pūgit ⁊ iō in eius medio sol dr̄ intrare signū scorpionis: qui est vermis facie blandiēs ⁊ cauda pungens. Hic mensis qr naturaliter ē frigidus et siccus: terrā desiccat et eam ad susceptionem seminū disponit et abilitat. vnde tunc temporis semina hyemalia glebe commendantur. ⁊ ideo depingitur in similitudinem hominis seminantis.

Undecimus mensis est nouember sic dictus qr ab imbre nonus ē. Apud hebreos dicit casleu. apud grecos dicitur dyos. habens dies. xxx. cui⁹ nox habet horas. xvi. dies vero. octo. Hic mensis frigiditate sua penetrat ad interiora et grauiter ledit corpora. et ideo in ipsi⁹ medio dicitur sol signum sagittarij subintrare. et siccitate sua et frigiditate sua constringit et desiccat/et dacit arboꝝ folia. poros etiam in animalibus claudit/et r̄collectis humoribus intrinsecus eos cōgelat coagulat et compungit. ⁊ ideo tunc temporis animalia maxime porci multū impigantur propter qd̄ depingitur quasi rusticus quercus percutiens et glandibus reficiens porcos suos.

Decembris. xij. mensis est sic dcūs quia ab ymbre mercij est. x. Marcius quidez est mensis pluuiosus. hic apud hebreos dicitur ethurech. apud grecos epyleos habens dies. xxxi. cuius nox habet horas. xviij. dies vero. vi. Hic mensis est solsticialis qr in ei⁹ medio sol ingreditur signum capricorni: quando ita est a remotis de nostro habitaculo ꝙ n̄ potest a nobis plus aliqualiter elongari: sz tunc arcus meridionalis incipit paulatim reuerti et ascendere per circulos boreales. Est autem finis autumni et principiū hyemis que se extendit vsq; ad xvij. diem martii vbi incipit tempus veris. In hoc mense propter asperitatem frigoris sunt altilia ⁊ alia animalia domestica multe quietis et parui motus et ideo plurimum impinguantur vnde tunc temporis interficiuntur potissime et mactantur propter quod depingitur tanq̄ carnifex: qui cum securi percutit et mactat porcum suum. Ex his em̄ duodecim mensibus efficitur annus tam solaris q̄ lunaris

Ebdomada siue septimana a septem dierum numero est vocata cuius replicatione menses/anni/et secula peragantur. Ab eodem. n. die incipit: et in eadem terminatur. cuius ꝑtes sūt dies artificiales et naturales. Sunt dies dicti a dijs quoꝝ nomina cuiusdam sideribus sunt ab antiquis consecrata. Primum diem soli ascripserunt/qui princeps ē sideꝝ ⁊ dominus planetarum. ⁊ ideo dies dominicus nuncupatur que priuilegiata ē ī multis. qr in die dominica mundus est creat⁹ et in eadem dominus natus fuit et in eadē dominus resurrexit: et in eadem etiam dn̄s misit spm̄ sanctum. Secundum diem ascripserunt lune: que soli in magnitudīe ⁊ splēdore proxīa est. Tertiū a marte et sic d̄ alijs Dieꝝ autē ali⁹ ē egyptiac⁹ ali⁹ n̄ egyptiac⁹ Egypciacus ē ille dies in qua misit deus plagaz aliquā in egyptum. Vnde cuz sint xxiiij. dies egyptiaci patet ꝙ plures misit deus plagas super egyptios q̄ decem que inter ceteras megis sunt fumose. ponūtur autem a lrl̄. ecelesie: non qr aliud sit ī illis plus q̄ in alijs obmittendum sed vt miracula dei ad memoriam reducantur. Dieꝝ alius est artificialis siue vsualis. ali⁹ naturalis/Artificialis est spatium quo voluitur sol in nostro emisperio ab oriente ad occidentem. ⁊ dicitur artificialis: qr quasi artificio diuersificatur secundum diuersos situs climatum et regionum. Naturalis est spatium quo sol voluitur ab oriente ꝑ occidentem in orientē. ⁊ talis dies continet vigintiquatuor horas. Artificialis vero dies continet in equinoctio. xij. horas. in alijs vero temporibus plus vel minus: secundū dierum incrementum vel decrementum. Dierum autē alius denominantur a lralē. alius ab idibus/alius a nonis. Primus autem dies mensis dicitur a nomine lral̄aruz a lralo quod est voco. quia tunc solebant merratores ad nundinas conuocari. ⁊ erat festum solenne quod vocatur festum neomenie. i. noue lune/quia tunc luna videbatur esse noua. None dicuntur quasi nundine inchoabant. Idus em̄ idem qd̄ diuisio/qr tunc nundine diuidebantur. Ex quo ptz triplex dierum differentia. s. lrl̄. deputate ad celebrandum. nonas ac tributa ad nego

ciandum. Idualis statuta ad recedendum anundinis et ad ppa reuertēdū. Dies aūt naturalis ꝯstat ex. xxiiij. horis quibus sol circa totā terrā raptu firmamēti circūfertur cuius ptes sunt quadrans/hora punctū/momentū/vntia/ꝛ athomus. Est aūt quadrās quarta pars diei naturalis id est spaciū sex horaruz. hora eñ vi. pars quadrātis. idest xxiiij. pars diei naturalis: et dr hora extrema et finalis pars temporis: sicut hora dicitur extremitas fluuij siue maris (vt d. Ib. Punctum est quarta pars hore/momentuz x. pars puncti siue quadragesima pars hore. ꝛ dicitur momentū quasi minimū atq; angustissimum tempus sideruz a motu nūcupatum. vntia aūt dicitur xij. pars momēti. Athomus est xlvij pars vncie. et dicitur athomus quasi sine diuisōne. qr vltra athomū non recipit subdiuisionē. Dies itaq; ē illuminationis a sole receptiua/et luminis recepti ad alios diffusiua. vnde dies a dyō grece deriuatur. Est autem dyon idem qd claritas (vt dicit Isi.) Item dies est mensium et annoꝝ descriptiua et distinctiua. oīa eñ temporꝝ et seculorum curricula dieꝝ numero computantur. Item secundū accessū solis et recessū est dies breuitatis ꝛ magnitudinis receptiua. et iō propter solis elōgationem a nostro habitaculo in hyeme ē breuissima/et in estate autem longissima. quia tunc sol nobis vicinius appropinquat. Itē siderum et corporum superioꝝ est dies occultiua. qr quanto dies est clarior: tāto stelle a nostris aspectibus occultantur. Item inter colores et rerum visibiles formas est dies discretiua: nam figure et forme que d nocte latent: de die patent (vt d. beda) Itē diei presentia auiū lucis est letificatiua. In ortu. n. diei gaudent et cantant aues. Itē viatoribus est dies securitatis et pacis tributiua: que latronibus inimica est et timoris incussiua. latrones. n. de die timēt. Itē diei claritas est tenebrositatis noctl euacuatiua: et ipsi immediate successiua: et quanto nox pcecedens magis tempestuosa est ꝛ turbulenta: tanto est succedentis diei presētia magis grata. Item dies est status sui mutatiua. crescit. ii. vel decrescit ꝯtinue. ꝛ q̄to plus decrescit et abbreuiatur in hyeme: tanto plus in estate prolongatur. Item dies ē a corpore et somnolentia excitatiua: naz dies exercitio et labori hominū deputatur. ꝛ quanto plus dies declinat versus finez/tāto sapiens operarius ad perfectionē diurni operis plus conatur (vt d. grego.)

Aurora finis est noctis precedētis et diei sequētis principiuz. Et dicitur aurora) vt d. Isi.) quasi aurea hora eo q̄ rutilantem ad modum auri diffundit colorem. vnde et sol in aurora a grecis crisistomos id est auri domus appellatur. naz radij eius splendētes aureas comas demonstrant. Vel dicitur aurora q̄i aura rorans. eo q̄ in aurora ros generat ex cuius humectatione infūditur terra: et aeris caliditas tēpatur. aurora lumē a sole impetrat qr clarior est ipsa nocte: sed obscurior claro die. aues mūdas et diurnas ad volandum et cantandū excitat nocturnas autē fugat. In ortu aūt aurore flores primo clause apperiūtur/ꝛ herbe que estu p̄cedente marcescūt: in aurora erigūtur. vires animales in aurora confortātur: et animaliū egritudines alleuiāt et diminuūt in aurora āt hūor sanguineus dominatur Vñ ꝯm constan. Aurora vsq; ad tertiā immitatur naturaz veris. meridies estatl/hora vespertina: tēporis autumnalis: nox vero hyemalis qualitatibus. In aurora propt dominiū sanguinis somnus dulcis est et salubris. tunc etiam temporis maxime galli ad vociferandū cōcitantur. Oritur aūt lucifer in aurora ꝛ oriētl solis p̄sentia nūciatur esse ꝓxima et vicina. Aurora a tenebris incipit sed vsq; ad pfectionē luminis proficit ꝛ ꝓcedit. Variat aūt in ortu solis colorē suū. vnde nunc croceuz nūc purpureum/nūc aureum protendit colorem. Accidit hec varietes ex diuersa qnalitate vaporum vl nubium in quibus modis fit depssio solarium radiorum (vt dicit Beda

Nimia aūt serenitas in aurora cum radijs solarib directl ꝯ austꝝ signñest future tempestatl (v d. idē Beda) Idē ē aūt aurora ꝛ diluculū. Sic autē dr: qr ē diei luciduz ꝛ luminosū pricipiū. Est eī diluculuz secundum Ib. terminatio noctis et inchoatio plene lucis/alleuiatio infirmitatis/ expeditio ab inimicis. In diluculo hostes fugiunt et latrones (vt idem dicit) Idem est mane quod diluculum. nam mane est lux plena et matura. ꝛ dicitur a mene quod est bonū: eo q̄ luce nihil est melius (vt d. Ib.) Est autem mane principium laboris/et finis dormitationis tempus sobrietatis/et pfectio celebrate digestionis/paulatiz nocti finem imponit et cito transit. rerum qualitates/species et figuras preostendit et precludit.

Meridies ẽ dicta quasi dies media Nam i meridie i medio celi videt ꝓsistere sol i medio ꝑncto iter oꝛ tũ ⁊ occasũ exñs: videtur equaliter ab vtro ꝙ tũc distare. vñ dicitur meridies quasi mera dies. qꝛ tũc purioꝛ et clarioꝛ ẽ sol: quãdo de medio celi rutilat: et totũ oꝛbẽ illũinat pari claritate (vt d. Jb.) Hec hoꝛa calidioꝛ ẽ ⁊ siccioꝛ: ⁊ i suis qualitatib⁹ ẽ similioꝛ estati. Et accidit ꝓpt quatuoꝛ. s. ꝓpt directã sol ad capita nãa oppositõz/ ꝓpt solarũ radiorũ reflectionẽ/ ⁊ directã duplicationẽ/ et ꝓpter radioꝛ spissitudinẽ/ et eoꝛ ꝓfractõnez ꝓpter lineaꝛ ãgustiã i quib⁹ radij coartantur. Aer ẽt tũc tꝑis ꝓpter multiplicatõnez et ꝓcursũ radioꝛ marie calefit. ⁊ iõ amplioꝛ caloꝛ i istis ifeꝛioꝛib⁹ generatur. In meridiana aũt hoꝛa vmbꝛa vniuscuiusꝙ coꝛꝑoꝛis est breuissia et a meridie versus septẽtrionẽ tũc temporis est ertẽsa. ⁊ quãto sol pl⁹ recedit a meridião circulo: tãto obiecti coꝛpis vmbra ampli⁹ plongatur (vt dicit Be.) In meridie flores et herbe aresc̃ũt. sed fruges ⁊ fructus potissime matureſcũt. Animalia loca vmbꝛosa ꝓpter solis feruoꝛem querũt ⁊ in suis latibulis requiescũt. In meridie animalia venenosa sicut colubꝛe ⁊ serpentes plus ledũt: quia venenũ suũ facilius tũc infundũt. Demane etiam ꝓpter frigiditatẽ nocturnam precedentem rigescũt. et ideo i eis vis veneni cõsopitur sed in meridie calefiunt: vnde tũc ad pungendũ ⁊ virus veneni infundendũ fortius inardescũt. Vnde in feruoꝛe meridiano cauernas exeunt: ⁊ calefactõnis grã soli se exponũt (vt dicit Jsi.

Vespa a vespo stella occidentalis ẽ dicta. Vespus. n. ẽ stella qui solẽ occidentem sequitur: ⁊ tenebras seqntes comitatur (vt d. Jsi.) Vocatur autem vesper ferũ a sanuis seratis sic dictũ: qꝛ qñ venit vesper foꝛes serantur: vt oia i domo maneant tuta. Dicatur ẽt crepusculum i. dubia lux qñ iter lucẽ et tenebras discernere nõ est certũ. vt di. idẽ. In vespe igꝛ dies finitur et solares radij a terre supficie subtrahũtur. iminẽte vespa: vmbre coꝛꝑoꝛ marie ꝓtendũtur. Flores qui cõtra solẽ apti fuerãt ꝓpter solis absentiã in se claudũtur. pori ẽt coꝛꝑoꝛ qui ex caloꝛe diurno apti fuerãt ꝓpter remissionẽ caloris i vespe cõstringũtur. exalatões ⁊ fũosi vapoꝛs que materia sũt nebule et nubis: vesptino tpe resoluũtur. homines et animalia et etiã volucres ꝓpter resolutionẽ fumositatũ in eoꝛũ coꝛꝑibus ad sõnũ ⁊ doꝛmitionem tũc disponuntur. aues nocturne sicut bubones ⁊ noctue de suis latibulis ad sua pascua pro creanda tpe vesptino egrediũtur. greges a pastoꝛibus et a pascuis reducti i caulis ⁊ aliis ouiũ receptaculis recolligũtur. lupi a canibus in vespe vir discernũtur. vigiles et custodes ꝓpter latronũ insidias ⁊ hostium insultus i muris et turꝛib⁹ statuũtur. in vespe etiam laboꝛantes remunerantur ⁊ quieti exponuntur.

Noꝛ a nocendo est dicta eo ꝙ oculũ nocet. nã oculũ ꝓriuat a sua perfectõe. s. ad actu vidẽdi. occultat enim ꝛez coloꝛes in quibus oculus delectatur. Causatur ãt noꝛ ab vmbꝛa terre cui⁹ interpositõ itercipit a nobis solares radios ⁊ impedit ⁊ tollit a nꝛis aspectib⁹ visũ solis. Est aũt noꝛ frigida et hũida qualitatib⁹ hyẽis similis. ⁊ iõ quieti aialiũ est ꝛgua: vtutũ ⁊ opatõi naturaliũ effectuũ necessaria. vñ noꝛ est tꝑs doꝛmitionis ⁊ quietis vt virtutes q̃ ꝓvigilias diurnas distracte et dispersę fuerant debilitate: bñ fitio noctis quiescãt et coadunantur: ⁊ sic coadunate ꝓfoꝛtentur de noꝛ ꝓpter solis absentiã esse penitus idecoꝛa: stelle cũ fulgoꝛibus illustrãt Vnde ex stellaꝛ motu noctis tenebꝛositas minoꝛatur: et noctis cursus et ꝓcessus discernitur. aeris etiam nocturna dẽsitas tempatur (vt d. Albu.) ⁊ iõ in nocturnis tenebꝛis ãbulãtes vel nauigantes de facili deuiant. nisi eoꝛ via p motũ et sideꝛ situm dirigatur. omnis infirmitas pl⁹ extẽditur generaliter nocturno tpe ꝙ diurno. ⁊ patiens de noꝛte plus ꝙ de die aggꝛauatur/ p cantum galloꝛ finis noctis predicitur. et aduentus future diei pnunciatur. Noꝛ aũt secundum ertenbias in quatuoꝛ vigilantium oꝛdines distribuitur (vt d. beda) Nã primi vigilant in noctis principio. Secũdi in contitinio. Tertij in media nocte: siue ipsius noctis intẽpeste silentio. Quarti in gallicinio. Omni. n. tempoꝛe in castris vigilant et excubant ne inueniãt quod foꝛmidant (vt di. idem sup lu. xij.) Preter hec noꝛ est ex se hoꝛꝛoꝛis et timoꝛis incussiua fantasmatum et illusionum contentia. plura enim fantasmata occuꝛrunt de nocte ꝙ de die. plures. n. occuꝛrunt doꝛmientibus de nocte ꝙ de die vigilantibus fantasie (sicut dicitur ibi multa passa sum per visum ꝓpter ipsum.) Math. xxviij. Noꝛ etiam est condensationis ꝙt infectionis inducti ua. Tanta enim fit de nocte ex fumis ⁊ vaꝑoꝛosis exalationibus aeris immutatõ ⁊

et infecto qvir aiantia viuerent nisi side-
ra et luna suo motu contra hmõi malitiã
obuarent(vt dicit Albu.)Nox ẽt ẽ illorũ
q̃ clanitate diei occultantur manifestiua. vt
ptz qz sidera de die latẽr:de noctebo a p-
parẽt.imũdoz aialiũ ẽ nutritiua. nã apri
et alie fere siluestres de die in suis foueis
et antris latitãt:de noctebo pvineas et a-
gros euagari non cessãt audacie et securi-
tatis maleficiis est septus pstatiua. naz de
die depze hendi timent latrones et fures
q̃ nocturno tpe ad oẽ flagitiũ sũt audaces
(vt d. gregl.)horã tẽpestatl:nocina mora
piclitãt bꝰ i mari ẽ marie noctiua. qz quãdo
nor naufragiũ patiẽtibꝰ supuenit: euadẽdi
locꝰ alicui vix occurrit(vt d. gre.)Totiꝰ me
dietatis vite hũane ẽ nox insẽsibilit pstãtia
tĩm. n. tpis psumimus de nocte dormiendo
quãtũ de die ivigilãdo. vñ nox subtrahit
quo ad laborẽ ptẽ maximã vite nre(vt di-

HAbbatũ est primũ (Teit Gal.)
septimãe festũ:quod ad celebran
dũ do i die septia fuit a dño insti
tutũ:qz i die septia requieuit dñs
ab oi ope.(Gen. ij.)Vñ apꝰ hebreos ita p̃
ualuit hec solẽnitas in tĩm: q̃ nullũ opus i
sabbatis fieri pmitebatur/imo in sabbat serui-
tiis/ãcillis/aialibꝰ:z iumẽtl requies fieri in
hebatur ignis in domibus iudeoz i sabbat
ñ accẽdebatur. cibus i die sabbati necessari
us:in die pcedẽti pparabatur.curtiozibꝰ in
dumẽtis populus in sabbatis ozнabatur:
lauciozibus cibis et epulis populꝰ coiter in
sabbatis vtebatur. tẽplũ ozatõis gra plꝰ
q̃ in alijs diebus frequẽtabatur. altaria sa
crificijs maioribus et oblatõibus pinguio
ribus sp i sabbatis cumulabãtur. lex i sabba
tis sp ppho a sacerdotibus ẽ ponebat z de
clarabatur:cãtus cũ psalmodia solemnis a
gebatur/omnis discursus z euagatõ popu
lo phibebatur: vñ iter sabbati spatium tĩm
modo. M. passuũ vocabatur:plꝰ. n. ãbulat
in sabbatis illicitum putabatur. sic d. glosa
sup actꝰ Apostoꝰ.)arma sumere nisi solum
p defensione legis nõ cõcedebatur(vt ptz i
li. Macha. ij.)In quiete ergo sabbati:qui
es ei figurabatur. Violatoz ẽt sabbati sine
misericordia interfici iubebat. vt ptz i illo q̃
cotligẽs ligna i sabbato:qui(iubẽte dño)
lapidibꝰ fuit a ppho interfectus.

NEomenia apõ hebreos idẽ est qõ
noua luna et erat solemnitas in
lx. mẽsiuz ad honorẽ dñi q̃ reno
uat ois institutã. Quod. n. fecerũt gentiles
in principijs mensiũ ad honorẽ diane et iu
nonis:fecerũt hebrei i lx. mensiũ ad hono
rẽ creatoris. Et iõ principia mẽsiũ dicũtur
lx. q̃ colẽde(vt d. Jb.)Dicũtur a calo gre
ce quod ẽvoco latie. quia tubis et buccinis
hec solẽnitas pnũtiabatur/et clangore buc
cine ad festum neomenie vocabatur popul
Hec festinitas multũ fuit celebr z isignis
ñõ ipũalibus hostijs honorabatur. z popu
lus ad epulandũ et potuandum in lx. tu-
bis z buccinis specialiter inuitabatur.

SEptuagesima ẽ spatium. lxx. dier
q̃ extẽduntur a dominica q̃ dicit
lxx. vsq; ad sabbatũ pasce. z dici-
tur sabbatum in albis. In his ãt. lxx. dieb
signãtur lxx. anni quibus filij israhel capti
ui fuerũt in babilone:p quos ptinue fuerũt
i miseria et dolore. sz accepta licentia a tiro
rege:reuertebantur finitis. lxx. ãnis cũ gau
dio et bonore. In his aũt lxx. annis captu-
uitatis babilonice pfigurabatur totũ corpꝰ
q̃diu culpe subditur atq; pene. et culpa pri
mi hominis cũ pena sibi inflicta:legitur in
ecclesia in prima dñica quãdo. lxx. inchoat.
vñ in signũ pñtis miserie cãtica leticie sub
ticẽtur. nuptie et contugia donec pꝰ pasca
suspendũtur. In pasca aũt alleluya cũ alia
tocũditatis canticis resumitur. qz p pas
sionẽ xpi fructꝰ hũani gñis relaxatur:pẽa
tĩ adhuc remanet. et iõ in septimana pa-
scali cãtatur gradale cũ alleluya. qz adhuc
cũ spũali letitia quã hz eccla p remissione
culpe remanet quedã tristitia:p remanente
adhuc pena sicut ppls israhelit'icus de sua
reuersione libera in ihrlm multũ exultabat
sz nihilomin p difficultate itineris multũ
pzl plurimũ laborabat. Sic nos tẽdentes
ad patriam gaudemus p grã nre redem
ptionis sz adhuc lugemus p peccatis. cum
aũt vite pñtis septuagena fuerit adimpleta
tunc fulgebim in albis in agni presentia.
et ideo i sabbato i albis cãtatur alleluya.
qz finito laborevite pñtis cũ peuenerimus
ad eterne quietis sabbatum gaudebimꝰ sto
la duplici nobis tunc temporis restituta in
signum miserie vite pñl cantatur in intro
itu misse. Circũdederunt me gemitꝰ mor.
pro spe reuersiõis inuitamur in epistola ad
curendum in stadio:et ad laborandum i
vinea domini sabaoth docemur in euãge
lio. Hec omnia ex summa et scientia Jobe
leth sunt extracta. cuius auctoritas i eccle
sia est solemnis. maxime in officijs eccles
asticis ordinandis.

De tempore

Quadragesima q̄ quinquies .x. ēvocata. ⁊ signat tp̄s remissionis scōz expositōm ipsi⁹ B. nā ānus quinq̄gen⁹ dicebatur ān⁹ iubile⁹: q̄ apō hebreos fuit sūme celebr̄ et festin⁹. ānus. n. fuit reuersionis pscriptoz: remissōis debitoz restitutōis depāitoz. Incipit āt quinq̄gesima in dñica tertia a septuagesima: ⁊ finitur in dñica resurrectionis. Signat. n. statū gr̄e ad quā restauramur mediāte bñficiō penitēcie. Bñ ieiuniū eccl̄e icipit i medio q̄dragesimalis septimān: et tūc frequēn⁹ quinq̄gesimū psalmū qui ē penitētialis recitamus in diurno offitō: in singul⁹ fere hor⁹ psalmus ille penitentialis (qui miserere mei deus intitulatur) repetitur. Obbuatō āt anni quinq̄gesimi qui dicebatur in lege iubile⁹. incipit secūdū hebreos a nō lege a tpe. s. abrahe ⁊ liberauit loth nepotē suū: q̄ tūc tp̄is fuit annoz. l. ⁊ iō ab illo tpe mk filios abrahe seruabatur qō p̄cedēte tpe sub lege ppl̄ misterium approbatur vt ptz in numeris

Quadragesima ē tp̄s .xl. diez vt dic̄ Jo. incipiēs a dñica pria q̄dragesime et se ptēditvsq; ad dñi cenā/i q̄ dñs noui testamēti sacrificiū inchoās: pane angelico nos refecit: in quo nobis figurat q; qui .xl. penit entievel pñtis vite spūaliter pegerit die ꝑ ꝑplatōis societate finali pfruetur. Est aūt q̄dragesima tp̄s militie xp̄iane in quo acri⁹ ꝑtra vicia dimicamus. Hunc eūi diez numez ad nostrā assumim⁹ militiā. n. solū p exēplū moysi ⁊ helie: sz etiaz p imitationē iesu xp̄i qui tot dieb⁹ legitur ieiunasse. Bene āt sub hoc nūero ieiunamus nā p eo ꝓstat ex denario q̄ter in se reuoluto decalogū sub denario/et euāgeliū sub quaternario repūtari: quib⁹ armis spūalib⁹ nos ter aduersarius repugnatur: et terra viuentiū iure hereditario possidet: sicut ēra pmissionis finita .xl. annoz pugna in debto filiis israbel cōcedebat. Fruct⁹ ēt nr̄e militie oñditur sub hoc nūero. nā q̄dragenarius⁹ collectis partibus ipm diuidētib⁹ poucit numez quinq̄genariū: q̄ nūer⁹ remissionē debitoz et hereditat̄ amisse fīhtutōz signat. Ex quo oñdit q; dimicādo ꝑ victa fmissionē ꝓsequmur petōz: ⁊ heredes efficimur bonorū. In hoc. n. nūero vite nr̄e decimas et p̄mitias ꝓsecram⁹. nā p decima. ccc. lx. dierū ieiunam⁹. xxxvi. dies p decima vi. dierū et horaz q̄ residui sūt de anno integro vnum die: et in sūma soluūt deo p decima anni. xxxvij. dies ieiunabiles: ⁊ tres dies de ieiunio q̄tuor tēpoz p p̄mitis offerūt. ⁊ hoc aūt facim⁹ vt offerētes deo p̄mitias nostri tēpor⁹: i fide trinitat̄ et decimas i ꝓpletōe decalogi p finē et bonos mores: p̄mogenitoz dignitatē et eterne felicitat̄ denariū assequmur. Et q; q̄dragesima ē tp̄s militie iō i euangelio agit de militia et victoria ipius xp̄i. In tractatuū o q̄tuor ipugnatōnum et tēptatōnum gn̄a demōstrantur. Quarta p̄ma ē leuis et occulta. s. timor/nocturnus. Secūda ē leuis et manifesta. s. sagitta i die volans. Tertia ē grauis ⁊ manifesta. s. occurs⁹ demonij meridiani. Quarta ē grauis ⁊ occulta et hoc ē negotiū i tēbr̄ ambulans. Contra istas itaq; ipugnatōes vtimur spirituali armatura/ad quam nos istruit apo. epla et iuitat/vbi d. exhi beam⁹ nos sicut dei mīstros p arma iustic̄ie ⁊c. Jnk oia aūt tpa anni tp̄s q̄dragesime ē magn̄ noble et insigne. Est. n. t p̄s ieuunificatōis/q; terra q̄ in hyeme vide batur q̄ mortua tpe q̄dragesimali reuiuiscit et vireſcit. Jtē tp̄s ē renouatōis. nam ēra herbis et floribus⁹ ⁊ arboribus frōdibus renouant et ornantur. Jtem tp̄s ē ipregnatōis ⁊ fecūdatōis: q; tūc virtus generatiua i animalibus et plantī maxie viget. Bñ tūc pullulant ⁊ germinant ēre na/scētia vniuersa. Jtem tp̄s est nidificatōnis et pullificatōnis. vñ turtures et ciconie et alie volucres q̄ iacuerunt tota hyeme tempore vernali aduenunt et ad nidificandum sunt solliciti. Jtem temp⁹ ē medicine ⁊ purgatōnis q; tūc maxie mouebūtur hūores i corpe ad exeundū. et iō est congruū tēpus medicine. Jtem tempus ē lucratōis ⁊ negociatōis. tūc. n. arabilis ē terra et mare nauigabile. et iō solent boues vernali ⁊ q̄dragesimali tempore ob spē lucri: ad diuersa negocia se mouere. Jtem tempus est resecatōnis superfluoz et amputatōnis. et iō i quadragesima āputantur vites et alie arbores que a superfluis eronerantur.

Jtem tempus est lacrymatōis vinearum. icisarum et germinatōis. Nam humor q̄ erat i radice superfluus euaporat et distillā do se euacuat icisa vite. virtus ēt germinabil⁹ tunc erumpit. et per diuersas partes i ꝓpagie se ostendit. Jtem tempus est semiatōnis et sertionis q; circa quadragesimaz et semia terre comm ittuntur et surculi in arboribus⁹ inseruntur. Jtem tempus est roris et pluuiaī irrigatōnis: tunc. n. oriūtur vapores et alie stelle ymbrifere que sunt causa roī et pluuie ad iactorum seminuz irrigatōnem et nutrimentum. vt. d. Albu. ⁊ Be. Jtem tempus est deambulatōis et pegrinationis. q; tunc eccl̄e et sanctorum limina maxime frequentantur.

Pasca grece passio dicitur latine a pachin quod est pati. Hebraice eniz idez est quod transitus/eo ꝙ pasca hebreorum agnꝰ imolabatur: assus comedebatur quod comedi nõ potuit: igne cremabatur: et nihil ex eo vsq; ad mane derelinquebat. cũ festinatione et lactucis agrestibꝰ ⁊ panibus azimis comedebatur. ab ĩcircũcisis et ĩmũdis comedi ꝓhibebatur. accincti fuerũt hebrei et pedibus calciati qñ ab eis comedebatur: in manu manducantis agnũ baculꝰ tenebatur/sanguine agni linitis domorum postibus virtus exterminãtis angeli coercebatur: qꝛ nõ habuit potestatẽ nocendi vbi domoꝝ postes cũ suꝑliminaribus fuerunt tũc liniti. In comestione. ii. agni imolati ⁊ ĩmaculati trãseũte dño ꝑ egyptum egiptiorũ ꝑplus ꝑcutiebatur. ꝑplus ꝟo hebreorum ab egyptioꝝ crudeli dñio liberabatur. vnde ex eo ꝙ primogenita egyptioꝝ interficiebãtur hebreoꝝ primogenita sanctificabãtur Post comestionẽ ꝟo agni ꝑplus ꝑcedẽte columna ignis et nubis illesus ꝑ mare rubrũ de egypto educebatur. Pharaon aũt ipsos ꝑsequẽs cũ toto suo exercitu preceps: in medijs fluctibꝰ emergebatur. tandẽ in fine cũ hymnis et canticis ꝑ su a liberatõe et hostium submersione grãꝝ actões dño soluebãt Hec oĩa ĩ Exo. ꝑ ordinẽ ꝯtinẽtur. c. xij. xnj et. xiiij. Et iõ in memoriã interfectõis egyptioꝝ et liberatõz hebreoꝝ inoleuit ꝯsuetudo. vt sꝑ de duobꝰ dãnandis ad mortem: vnꝰ in pasca iudeoꝝ interficeretur/et alter liber dimitteretur. vt ꝑtz Ma. xxvi. Istud aũt pasca iudeoꝝ typꝰ fuit et figura pasce xp̃ianoꝝ: in quo mediã te sãguine agni immaculati qui abstulit peccata mũdi omnes electi a ꝟuitute demonũ sũt redempti ꝑ q̃m veꝝ faciũt transitũ de carne ad spũm: de veteri hoĩe ad nouũ. de vmbra ad lucem: de mũdo ad celũ/de figura ad veritatẽ/de seruitute ad glie filioꝝ dei libertatẽ. Iõ dies pascalis ẽ tp̃s leticie et exultatõis/tp̃s leuitatis et renouatõis: tp̃s puritatis et iocũde refectõis qꝛ resurrectionis filij epulantur: nõ ĩ fermẽto veteri malignitatis sꝫ potius ĩ azimis sinceritatis ⁊ veritatis. nr̃m autem pasca sꝑ ĩ die dñico celebramꝰ verno tẽpe luna adhuc plena. In dñica ãt sꝑ celebramus ꝓpter reuerentiam dñice resurrectõis Non autem semper celebramus in xv. lũa cum iudeis ne iudaizare videamur. Nr̃m insuper pasca large sumptum: ad multa se extendit. Et primo ad diem in ramis palmarum: quod vulgariter pasca floridum. dr̃ eo ꝙ in illo die florentes arborum et virẽtes ramos in manibus gerimus: qꝛ dominus illo die ꝓcessionaliter cũ ramis arboꝝ est receptus. Hec dies ẽ priuilegiata: ĩ hoc ꝙ filij israhel illo die sub Josue transito iordane sicco vestigio intrauerũt terminos terre promissionis: et ederũt de frugibꝰ terre chanaan. ⁊ statim defecit manna q̃ aliti fuerunt in deserto quadraginta ãnis. vt ꝑz Josue ij. In eodem etiam die sicut erat tc̃ dies palmarum eiecit dominus de templo ementes et vendentes postq̃ a turbis cum ramis palmarum et oliuarum honorifice est susceptus. Ad pasca etiam pertinet dies cene qui secundum Jo. be. in quatuor est priuilegiata. in penitentium ad ecclesiã redeuntium reconciliotione. Qui enim in die cinerum ab ecclia ꝑ iusticiam excludũtur: in die cene per misericordiam in sinuz ecclesie recipiuntur. et ideo in quinta feria fecit dominus ex aquis pisces et volucres: partem enim dimisit gurgiti: partem leuauit in aera. qꝛ dominus malos in carnalibus delectantes sepat a bonis in celestibus glorificatis. Secundum priuilegium consistit in veteris sacrificij terminatione ⁊ mirifici sacramenti altaris institutione: quãdo carnalis ritus in celestem et spiritualem ritum est mutatus. Tertium priuilegium cõsistit in sacre vnctionis et crismatis consecratione; tunc enim ab ep̃o oleum cathecuminorum et infirmoꝝ quo paruuli baptizandi inungantur in organis sensuũ morte iam appropinquante consecrantur. Eodẽ etiam die conficitur crisma ex oleo et balsamo q̃ paruuli crismantur a minore sacerdote in vertice a maiore. s. ab episcopo ĩ frõte vicz in confirmatione. Quartum priuilegium est in mandati dominici representatione. et hoc fit in pedum ablutione. in pauperum refectione. in altarium denudatõne et eorum expiatione. Est igitur dies cene dies reconciliationis. transsubstantiatõis. consecrationis siue vnctionis. dies refectionis et ablutionis. Ad pascha nostrum ĩsuper pertinet dies parasceue. et dicitur bona sexta feria. qꝛ in ea dominus est passus. cuius passione omnes sexte ferie habende sũt in reuerentia et honore. Celebratur autem dies parasceue cum tristitia et merore quãuis aliorum sanctorum passiones cuz gaudio celebremus qꝛ sancti post martiriũ euolant ad celum. Christus vero descendit ad

infernum. sed qꝛ fregit tartara/et sanctos eduxit/et tertia die viuum se ostendit. Ideo tunc maxime gaudemus. vt dicit idez Jo. be. Huius diei priuilegia fuerunt cristi immolatio/et demonis qui mortis habebat imperium humiliatio/paradisi aperitio/hoīs redemptio/scripturarum reseratio siue manifestatio/omnium figurarum consummatio. Et ideo in cruce dixit. Consummatum est. Ad pasca quoqꝫ pertinet ipsi⁹ vigilia: q̄ anatonomatice sabbatum sanctum appellatur: qꝛ in illo sabbato xp̄us qui est sanct⁹ sanctoꝝ tota die in sepulchro requieuit. In hac die ignis nouus acquiritur benedicitur/et ad accendendū pascalez cereum custoditur. deinde cereus pascalis erigitur. ⁊ a diacono benedicitur et accēditur: cui th⁹ in forma crucis imprimitur. deinde lectōibus lectis ad cōsecrationem fontis ꝓcessionaliter accenditur: et comple to baptismo ad celebrationem misse reuertitur et reditur. totum autem diei officium sub breuissimarum vesperarum compendio terminat ne neophiti ad diuinum officium inconsueti: tedio afficiantur. Tota. n. septimana pascalis celebris est et solemnis: cuius finis in sabbato in albis terminatur. qn̄ alleluia duplicatur. Signat eñ futurā sctōꝝ gloriosam resurrectōnem. in q̄druplici stola electi decorabuntur. de quibus dicitur in Apo. Ambulabuut mecum in albis: quoniam digni sunt.

Penthecostes fuit festum solemne apud hebreos sicut ē modern o tp̄e q̄ ad nos: et est dies. l. a pasca. Sicut eñ populus israheliticus quinq̄gesima die q̄ a pasca quod celebrauerunt in raphadim venerunt ad montem Syna et legē susceperūt. vt pz Exo. xix. Ita quinq̄gesima die a passione xp̄i datus est spūssanctus ap̄lis in linguis igneis: vt facundi essent ī omni genere sermonis: et feruidi in amore caritatis. Dicitur autem penthecostes a pētha quod est quinqꝫ et costes quod est decē q̄i quinqꝫ decades dieꝝ a pasca vsqꝫ ad pēthecostem. Intercurrunt et distinguunt per septem septimanas ꝓpter septiformez gratiaz que in aduentu spiritus sancti credentibus est collata. Tempus autem circa penthecosten est tempus militie ⁊ strenuitatis. tūc eñ noui tirones milicie cingulo seu gladio accinguntur. Est etiam tempus mūditie ⁊ siccitatis: Sole eñ terre superficiem tunc fortius calefaciente humorum consumit superfluitatem et lubricitatem et sic inducit munditiam per superinductam siccitatem Item est tempus letitie et iocūditatis: qꝛ tunc aues et animalia in maximo amore viuunt. Item tempus viroris et amenitatis tunc. n. precipue herbe virent et silue frondent. Item tempus odoris et suauitatis. nam flores ortorum nemorum et pratorū suam redolentiam vndiqꝫ tunc diffundunt Item tempus est dulcoris et saporositatis nam calor celestia tunc temporis humiditatē in floribus digerit et in dulcedinē alterat et conuertit. ⁊ iō tp̄s est mellificatōi cōgruum/ꝓpter quod apes precipue tūc frequētant herbas et arbores propter flores. vt d. Aristo. q̄ longe purius et dulci⁹ ē mel quod colligitur tp̄e v̄nali q̄ quod acquiritur tp̄e aurumnali. Item tempus maturitatis. In calidis eñ regionibus circa pentechosten instat mellis tempus. et ideo vocatur in libro numerorum tempus nouaꝝ frugum. qꝛ in festo penthecostes panes ex nouis frugibus offerri precipiebantur. Itē tp̄s est pascue et sacietatis. nam tūc granis et herbis habundant loca omnia p ascuosa et ideo tam equi q̄ alia animantia ꝓpt̄ nouarum herbarum habundantiam impīguātur. Item tempus est audacie et aīositatī. Nam ex feruenti impressione caloris solaris colera tunc iucenditur. ex cuius accēsione circa cor: ira et audacia in animalib⁹ cōcitatur. vnde illud tempus regibus magis est consuetum vt tunc iubeant moueri bella contra hostes.

Penophegia festiuitas ē hebreoꝝ que tabernaculoꝝ fixō dicebatur que celebratur in memoriā expiationis quando recedentes de egypto in tabernaculis morabantur vt d. Isi. Vnde scenophegia dicitur a cenon grece quod latine dicitur tabernaculum. Hec solēnitas semper in septembri celebrabatur. qꝛ collectis frugib⁹ de oībus decimas dn̄o obtulerūt/et leticie ac gaudio specialiter tūc vocauerunt. frondibus ⁊ ramis domos suas ornauerūt. fruct⁹ arborī pulcherrime ⁊ suauis. i. poma cedri in manib⁹ portauerūt. In decima āt die eiusdē mensis triplex festum eodē die celebrauerūt. s. expiatōis afflictionis ⁊ ꝓpiciationis. nā eo die summus pontifex intrauit cū sāguine vitule ruffe ⁊ expiauit scāscōꝝ: et iō dicitur dies expiatōnis. Eodem die ieiunabat populus p reatu vituli in deserto. ⁊ iō vocabatur dies afflictionis. Iō v̄o vocabatur dies ꝓpiciatiōis qꝛ tali die audiuerunt sibi dominum placa

tum fuisse et propitium sup transgressione vituli in deserto.

Encenia est noui templi dedicatō cenon eñ grece nouum dr̄ latine hanc solemnitatem iudei diuersis temporibus celebrabant secundū q̄ diuersis temporibus vel nouum templū edificabatur: vel edificatum de nouo reparabatur. sicut Judas machabeus legitur tēplū dedicasse et renouasse. i. Macha. quarto. Dedicationis etiam festum tenet ecclesia. Cum eñ eps ecclesiam circuit/aqua benedicta ecclesiam aspergit. alphabetum duplex transuersaliter per pauimentum scribit. parietes signat crismate et linit th⁹ et thimiama per quinq; partes altaris comburit. reliquias includit. altaria ornat et vestit. emunitatem ⁊ priuilegia impēdere consueuit

Finit Liber Nonus.

De materia et forma et ei⁹ ꝓprietatibus.

Liber Decimus.

Completo tractatu de proprietatibus temporis et partium eius: agendum est de īferiorib⁹ et materialibus creaturis de elementis. s. et coruz que ex elemētis materialiter componuntur.

Sunt autem materia et forma omnis rei corporalis principia/vt dicitur in li. de vnitate. Materie autem et forme priuatō nihil aliud est q̄ totius rei destructio. et est materia contraria vnitati et ei dissimilis vt dicitur ibidem. Materia āt quāto est natura subtilior et sublimior tanto ad susceptionem forme ē abilior: quāto vo est ꝓpactior ⁊ terrestrior ⁊ a natura celesti remotōr tanto ad susceptionē īpssionū formaliū est debilior. vt dicitur in li. de quinq; substātijs. ⁊ hoc hz ꝓpriū materia sicut ibidē dr̄. s. suscipe formā et nō suscipi: retinere et nō retineri. Principiū aūt distictōis diuisionis et alleuiatōis ī reb⁹ gñabilibus et nūcrationis est materia. vt dicitur. vij. metha. quia generans non differt a gñato nisi secūduz materiam/et ideo vbi est generans siue materia idem est substantialiter generās ⁊ generatum in substantia et natura vt in diuinis. materia eñ est causa indiuiduatōis rerum. vt d. Aris. iij. metha. q̄ diffinitō speciei per indiuidua est secundum materiam et non secundum formam. Item materia propria appropriat sibi formam ꝓpriam vt dicitur. x. metha. vnde secundum substantiā et esse: sub vna forma est vna materia et sub pluribus plures. Item materia phisica est subiectum quantitatis continue que est diuisibilis in infinitum. et est materia subiectum dimensionum. ꝓpter qd̄ accidens non potest diuidi nisi secundum diuisionem et quantitatem subiecti. Item materia infinita dicitur vel qz diuisibilis est in infinitum vel quia habet appetitum ad infinitas formas/et ideo propter determinationem suorum appetituum et inclinationem ad formas infinitas dicitur infinita: et nō q̄ eius virtus sit infinita: non limitata. s. neq; coartata: sicut virtus est diuina. et ideo d. plato q̄ materia fluit in infinitum: nisi forma sistat fluxum. et ideo corpora que multum habent de materia et parum de forma crescunt multum/vt patet in arboribus. ⁊ ideo

ossa paꝝ habēt sensibilitatis/qꝛ multuꝫ habent materie et terrestreitatis. vt d. Auic. Latet aūt in materia potentia quedā actiā q̄ est forma icōpleta: ⁊ hec potentia ē cois duob⁹ ꝯtrarijs. Vnde qñ illa potentia ducitur ad actū vnius forme: appetit statī esse sub forma ꝯtraria/ vt ista potēcia q̄ cōit se hꝫ ad frigidū et calidū qñ actualiter ē sub frigido statī appetit esse sub ꝯtrario. Vnde nulla forma corruptibiliū et generabilium pōt sufficienter ꝯplere potētiaꝫ actiuā ī materia quin sp̄ appetat īpleri p̄ aliā formam. Illa aūt forma cū sit disp̄tita non pōt iduci nisi p̄ corruptōꝫ forme p̄ñtis/secundū ergo q̄ virt⁹ agētis immissa corrūpit p̄ñtem sic excitat formā actiuā ad formā ꝯtrariaꝫ et dat ei paulatim cōpletius esse donec fiat sub esse ꝯpletissimo illi⁹ forme. Das et multas alias p̄prietates hꝫ materia q̄s essꝫ supfluū hic recitare. quere tamen supra. li. viij. de bonitate mundi.

Eriam recitatis p̄prietatibus materie relucent p̄prietates ipsi⁹ forme. Et ꝟm ari. in li. de quiq̄ substantijs. Forma ē q̄i lumē vnicuiq̄ pulchritudinē essentiam et signū tribuens. Forme aūt lumē materie infusum descendendo fit debile et obscuꝝ secundū materie capacitatē. Est aūt forma differentia q̄ differt aliq̄d ab aliquo: vt d. idem. Formaꝝ autem alia est essentialis et alia accidentalis. Essentialis forma est illa que aduenies materie p̄ficit eam et secum conuenit ad rei alicuius perfectionem: q̄ essī posita res ponitur et qua destructa nihil de rei substantia īuenitur. Vnde in phisica dicitur. forma cuꝫ materia est causa omnium accidentium. Forma autem accidentalis non p̄ficit res neq̄ facit eas esse sicut dicitur viii. meth. sꝫ quelibet forma accidētalis indiget forma substantiali que est causa forme accidentalis. Forma essī ois simplicior est et actualior ac nobilior materia. et ideo secundum Aris. in li. de animalibus. forma se habet ad modum viri qꝛ potest informare multas materias sicut vir potest fecundare multas feminas. vnde secundum exigentiaꝫ forme que est imprimenda materie: oportet materiaꝫ disponi et preparari qꝛ si de materia terre debeat fieri ignis oportet q̄ terra subtiliet et depuretur et simplicior fiat. Si vero ecōuerso: et econuerso. Est autem forma materie manifestatiua nunq̄ enīꝫ potest sēsu videri materia substantiali vel accidētali forma: nisi per viam priuationis sicut videtur tenebra videndo nihil: et sicut auditur silētium non audiendo sonum vt dicit Calcidius super plat. ⁊ commenta. super primum metha (dicit) materia est causa q̄re male videmus res creatas. Vnde nihil ē communius et generalius ⁊ tamen nihil ignobilius q̄ sit materia quia nunq̄ videtur sine forma. nec etiam potest videri forma nisi cum materie actu sit coniuncta vbi vero plus est de forma ibi min⁹ est de materia sicut dicitur. iiii metha. ⁊ econuerso. vbi plus est de materia ibi minus ē de forma. ⁊ est res magis grossa et impura magis ignobilis et obscura quanto a nobilitate forme ampli⁹ est remota. Formarum autem alia spiritualis/alia corporalis corporalis vero alia celestis/alia elemētaris. Forma autem celestis ē ita actiua q̄ cōplet totum appetitum materie sue. iō p̄pter presentiam sue forme complentis totaliter et perficientis celestem naturam substantia celestis non potest destrui vel corrumpi: sed habet potius per formam suam que in suo actu perfectissima est in esse perpetuo conseruari. Forma elementaris non pōt complere totam potentiam materie sue nec ei⁹ perficere appetitum. et iō relinquit illi⁹ potentie materialis aliquid incompletuꝫ propter quod semper appetit nouam formam et iō talia corpa sūt semper corruptibilia q̄ ad potentiam et sepius quo ad actū. quanto essī forma est nobilior et sp̄ualior ⁊ a cōditionibus materie separata magis ⁊ abstracta: tanto etiam actualior et virtuosior. vt patet in intelligentijs. quarum substantia non dependet a materia sicut dicitur i. iij. de anima. In habentibus materiam non ē intellectus. verūtñ angelos non habere in sua essentia materiam non affirmo: sꝫ siue angelorum substantia sit ex sp̄uali materia et forma composita siue non: hoc pro certo tenetur q̄ eorum substantia respectu rerū corporalium simplicissima est et actualissima sicut forma sp̄ual actualior est q̄ corporalis. vt d. Albu. vnde respectu materie nobilior est forma cuiuslibet mixti. nobilior vero forma elementi. nobilissima autem est forma corporis quinti siue celi. sed omnes istas formas incorporabiliter in nobilitate et actualitate spiritualis forma siue sit in angelo siue in anima preexcellit. et hec de proprietatibus forme et materie prout ad hoc opusculū p̄tinent dicta nunc sufficiant.

Elementum est secundum Cōstā. simpla et minima corporis compositi particula. minima autem dicitur quo ad nos quia sensu non percipitur. Est enim particula minima ⁊ vltima in corporis resolutione sicut fuit prima in compositione. Dicitur autem simpla. non quia simplex sit elementū sine compositione aliqua sed quia non habet partes aliq̄s componētes specie ⁊ numero differentes sicut aliqua corpora que sunt mixta vt patet in metallis quorum partes differunt. pars enim quedam est aer quedam terra et sic d̄ aliis. sed quelibet pars ignis est ignis ⁊ sic de ceteris. Dicitur autem elementum quasi ilimentum secundum Isido. ab ile eo q̄ omnium corporum sit materia et quasi primitiuum fundamentum. ⁊ secundum alios dicitur quasi elementum siue alimentum eo q̄ omnia corpora aluntur elementarib⁹ qualitatib⁹ et augm̄tantur. Sunt aūt quatuor elementares qualitates quarum due sunt actiue scz caliditas et frigiditas ⁊ due passiue. silicet siccitas et humiditas quarū conuenientes differentie superius in xiiij. li. planius describuntur. quere ibi Inter q̄litates autem elementares contrarietas est et repugnantia ratione quarum ad inuicez agunt et patiuntur generantur et corrumpuntur. Quantumcunq; enim adinuicem contrariantur: per influentiam tamen celi et planetarum virtuem consiliātur in suis effectibus ⁊ ad concordiam reducūtur. et ideo quodam mirando nature nexu consunguntur. nam ignis et aer coniunguntur in qualitate quamuis discrepent in siccitate et humiditate. Aer vero ⁊ aqua in humiditate conueniunt sz discordant ī frigiditate sed aqua et terra concordant ī frigiditate et discordant in humiditate et siccitate. ignis autem et terra que sunt elemēta sūme distātia ꝑm situm cōueniūt ī siccitate discōueniūt tñ in frigiditate. qz terra frigida ē subāliter ⁊ ī vltimo. Ignis vero essentialiter calid⁹ ē ⁊ ī sūmo. Ex istis aūt elemētis q̄tuor: duo sūt nobiliores ⁊ purioris substancie ⁊ leuioris. s. aer et ignis. et ideo a cētro vsq; ad circūferentiā habent motū ⁊ naturaliter mouentur sursū et ista duo cōtrahūt nobilitatē suā quo ad v̄tutē operatōm et subām ex vicinitate orbis siue celestis corpis a q̄ recipiūt influētiā mobilitatis ⁊ virtutis. nā virtus celestis primo influit sup sperā ignis et per ignē sup sperā aeris. et ideo hec duo elemēta sūt ceteris sublimiora quo ad situ. agiliora quo ad motū. puriora et subtiliora q̄ ad subām. clariora et magis perspicua quo ad formā. v̄tuosiora q̄ ad actū duo. n. elemēta sūt īferiora. s. aqua et terra ceteris duob⁹ naturaliter grauiora motū/a circūferētia ad cētrū deorsū habētia p aggregationē partiū et ꝯpactionē spissa et obtusa. et ideo p̄dicti duob⁹ sūt grossiora et meliora pl⁹ habētia de materia q̄ de forma. Vnde ppt sūmā elōgatōz a spera orbis v̄tuti motiue celi nō sūt ita obediētia sicut duo prīa Nūq̄ eñ sūt elemēta ociosa/ imo in agēdo et patiēdo sūt ꝯtinua. vñ nūq̄ quiescunt a gñatōe et a motu. terra. n. et si quiescat a motu: nūq̄ tñ quietē aut cessationē recipit ab effectu. et sicut non sunt ociosa ab actu sic nō sūt vacua ab ornatu. nā quodlibz elementū hz ornatū suū. ignis/sidera/aer/volatilia/aqua natabilia/terra gressibilia/ vt dicit Beda. de quibus aliqua auxiliante domino breuiter sunt dicenda

Ignis est corpus simplex ī vltimo calidū et siccū. vt dicit. Constan. naturaliter eñ sup aerem sedere querit. p violentiam enim in aere vel in terra detinetur paulatim in mollem aerem euanescit vt dicit Isi. pprietates eñ ignis tangit Dyoni. ī hierarchia āgelica li. xii. Ignis inquit est corpus sensibile lōge excellentius et subtilius omnibus aliis reb⁹ corpralibus et nature spūali proximū ac p effectū suū dissimili⁹ cunctis aliis demonstrat. Ignis eñ ī omnib⁹ est et p omnia dare se ꝯsueuit ⁊ ab ōnibus nō remouet est tñ incognit⁹/ocul⁹/ īmensurabilis: īuisibilis/ q̄ dāmō ī corpore⁹ potēs ad actionem ppriā mobil/ tradēs se oīb⁹ q̄ quomō approxiantib⁹/ mouēs vniuersa se pticipātia: renouatiu⁹ oīm/ nature custos illūiatiu⁹ cū circūuelat splēdorib⁹/ clarus: discretus: distinguēs et resiliēs: deorsū pascēs: et sursū mouēs: acute meās: excelsus nō recipiēs ignominiā minoratōis/ sp motiuus: ꝯprehēsiu⁹ et mutatiu⁹ in se reuertēs: potēter actiuus ⁊c. Hec v̄ba diuinissimi Dyo. pfūdissīa sūt d̄scribit. n. ignē q̄ ad ei⁹ subām/ v̄tutē ⁊ operatōnē. vñ ad declaratōz p̄dictorū v̄ba ꝯmētatoris super predictum locum breuiter hic ponemus. Ignis eñ inter omnia elemēta situm habet sublimiorem: et hoc qz naturā habet leuiorem. et ideo dicitur excelsus qz pondere carens sublime querit vel petit. supereminet vniuersis et quicquid corporeum preter ipsum naturaliter sub eo subsistit inter omnia elementa naturam habet

puriorem/et subtiliorem et iō dicitur quo dāmō incorpore⁹ qr propter subtilitatem sue substantie p̄ter subiectā materiā sensu nō videtur. propter hoc etiā dicit ꝙ multū videtur nature spūali ꝓximū qr quodāmō videtur ignis esse medius inter visibilia ⁊ inuisibilia. inq̄tuz aūt appinquat iuisilib⁹ est incorpore⁹ sed inq̄tū aprimat inferiori bus corpore⁹: Itē naturā hz ceteris elemē tis actualiorem et in agendo fortiorez et et iō dicitur īmēsurabilis: qr⁹ eius virtus ⁊ operatio crescit in infinituz si materia fue rit infinita q̄diu eñ materia subiecta suffi cit ignis nō deficit sed sp̄ poti⁹ crescit. Itē naruram hz occultiorē et iō dicit occultus qr in sua essentia sensibiliter nō videtur. in uisibilis et incongnitis dicitur qr sine sub iecta materia ñ ꝑcipitur: quid etiā sit ī sua essentia seu substantia vix cognoscit intel lectu. Item virtutem ⁊ naturā habet aliis mobiliorem: et iō mobilis dicitur et potēs omniū qr in igne ē principiū virtutis mo tiue quia mouet se et alia et a nullo inferi ori se mouerur. Itē naturā hz ceteris in ferioribus clariorē. vñ dicitur ꝙ ille ē illu minatiuus qr claritate sua omnia illūiat. sed cū circuūelat splendorib⁹. nā splēdidi ignis radii foris emicant: sed circūuelātur qr rursum ad secretū substantie sue sinuz reducti a nostris sensibus occultant. Itez ex subtilitate sue substantie virtutē habet oībus aliis acutiorem et penetrabiliorem propter qd̄ d̄r acute means qr proprie vir tutis motu subintrat sine resistentia et pe netrat vniuersa. Itē ignis hz virtutez sui et aliorum manifestatiuam et distinctiuaz nam se manifestando alia sibi obiecta ma nifestat et eoꝝ colores et figuras oculis re presentat: et iō dicitur clarus manifestus discretus distinguēs. Itē vim hz inferioꝝ ad superiora attractiuam. nā materiaz in quam agit refaciendo dissoluit et caloris lui violentia sursum trahit: propter qd̄ di citur deorsum pascens ⁊ sursum trahens. Itē virtutem hz renouatiuam. oīa enim veterascūt/antiquantur ⁊ deficiūt/q̄ virtu te ignea non seruantur. vt ptz in senibus in quibus deficit calor naturalis: et iō dici tur renouatiuus omniū et nature custos. Sine eñ virtute ignis non pōt subsistere virtus alicuius corporis naturalis. Item virtntem hz īmutatiuam qr omniū natu ram in quā agit superat/cōuertit in suam spēm et transmutat: et propter hoc dicitur apprehensiu⁹ et īmutatiuus. nā materiam in quam agit apprehendēs illam ñ deserit sed ꝯsumendo in suaz similitudinez cōuer tit. apprehendēs aūt nō apprehendit. quia ꝯsumpto eo in quo agit in se resilit atq̄ redit: et iō dicitur silens ⁊c. Item virtutē et naturam suipsius cōmunicatiuam et sin̄ diminutione diffusiuam: et ideo d̄r ñ reci pere ignominiam minorationis: qr sicut cū effunditur nō auget sic cū recipitur nō minoratur neq̄ in eo qd̄ videtur augmen tū recipere est capiens gloriā. neq̄ in eo ꝙ putatur minor sustinet contumeliā. Item naturam hz purgatiuam: metalla eñ q̄ nō pōt ꝯsumere a scoria et rubigine mūdificat expurgat et emūdat. Itē hz virtutē sapoꝝ et hūoꝝ alteratiuam. vñ ⁊ hūores in cor pore excoquit et digerit: et cibos crudos ꝯsumēdo in eis superflua sapidos ⁊ sanos reddere consueuit. Itē virtutez hz sue sub stātie p̄ reꝝ oīm ⁊ ꝯmixtoꝝ corpū eēntiā diffusiuā: qr in rebus omnib⁹ inuisibiliter est inclusus quanq̄ includi actualiter non videatur: quare inde est manifestū quia ex forti corpoꝝ solidoꝝ allisōe ignis excutit ī quibus esse nullatenus putabatur. Item ignis subtilitate sua substantiali habet vir tutem sui cum alio corpore īmediatissime mutatiuam. vt ptz in ferro ignito ⁊ carbo ne inflāmato et hmōi. in quibus ignis ita secundū oēs sui partes singuli ferri et car bonis partibus coniungitur: qd̄ vr̄ vni⁹ sub stantia et alterius sensibiliter distantia pe nitus non sentitur. vñ et triplex ignis spe cies a ph̄is diffinitur. Est enim ignis lux/ ignis flāma/iguis carbo. Ignis eñ est in sua spa lux: sz flāma dicit in materia aeris carbo aūt in substantia terrea siue ī feculē tia materie grossioris. Has et multas a lias habet ignis proprietates de quibus su pra li. ii. in tractatu de ordine seraphin et li. iiii. in tractatu de qualitatibus elemen taribus scilicet. c. de calore. quere ibi: naz ea que iam dicta sunt ꝑ sufficiant.

Flāma est materia ignea in sub stantia aerea accensa. nā aer ꝓpt sue substantie subtilitatē ⁊ imme diatam quam habet cum spera ignis vici nitatem defacili ignitur et in maturam igneam cōmutatur: et scd̄m ꝙ substantia aerea ē purior tanto flāma erit lucidior ⁊ clarior et nature lucis similior videbitur mouetur aūt flāma naturaliter sursum ⁊ ab omni parte rei accense linealiter in acu tum tendit et in conū. vñ in sua extremi tate hz formā pincā et acutam. vñ in suo

acumine ꝓpter ꝯcursum radioꝝ in ãgulo acuto fortius caloris sui ĩprimit actionẽ. et iõ qꝛ in sũmo piramidali ãgulo calidior existit materiam sibi ĩpositam inflãmat facilius et accendit calorẽ secundũ materiã in quã agit et lucem recipit. vnde si materia est turbida et fumosa turbidam et obscurã reddit lucẽ et ecõuerso si materia fuerit transparens et pura rutilat et radios luminosos vndiq; circũfũdit tenebrosa illuminat et abdita prodit. viam et vie offẽdicula ãbulantibꝰ ostendit. propter sui leuitatem et materie aeree mobilitatem in quam agit: in motu est continuo ⁊ nunq̃ penitus requiescit. vẽti modicꝰ ĩpulsus flãmam excitat et accendit: ſ; si fuerit nimis vehemẽs flãmam dissipat ⁊ extinguit tortuose ⁊ anfractuose aerẽ ĩpellit cõtinue et ideo mouetur circulariter et ascendit (vt dicit Mer. vñ) Vulcanus a iunone in terram proiectus secundũ figmenta poetica claudus fuit ex violentia sui motus. ꝑtes materie in quas agit inuicem alliendo cõuertit et ex partiũ collisione mutua sonuz facit. locũ superiorez querere satagit ⁊ materiam sibi per incorpationẽ adherentem ab inferis ad supiora attraherere ñ ꝺsistit

Fumus est vapor ex ꝑtibus materie et subtilioribꝰ hũidioribus vi caloꝛ resolutus. Habet aũt grauas partes mixtas cũ leuibus ex quibꝰ obscuritatem contrahit et fetorem. vñ aerez denigrat ⁊ in naturam fumigabundã conuertit. amaritudinẽ eſſi ex materie grossitie ꝯhit: ex cuius acumĩe oculos amaricat ac lacrĩas prouocat ac sensibiliter visum ledit sui acumine et ad cerebrũ penetrat et spiritum animalez grauat: et per ꝯñs naturalem. vñ dicitur in li. animaliuz ꝙ fumus candele extincte ledit pregnantes in tñ ꝙ si equa pregnans talem fumuz senserit faciet abortiuum. Fumus etiam apibus est inimicus et ledit ancipitres ⁊ alias prede aues (vt idem dicit) Fumus etiam insuper cito moritur postq̃ oritur. vt dicit glo. ibi sunt virgule fumi. cito enim in altũ ascendit et cito vel subito euanescit ex igne oriꝛ et anteq̃ appareat ignis appere videtur. a vento mouetur et dispergitur et multipliciter circumfertur. Fumus etiam ostẽdit vẽtũ a q̃ parte veniat: qꝛ illuc fumꝰ tendit quo ventus ipm agitat et ĩpellit. vt. d. grego. domos denigrat et inficit: et in parietibus generat fuliginem atq; nutrit: loca angulosa petit: et ĩ eis infectionis vestigia imprimit et derelinq̃t. Fumꝰ etiam aromaticꝰ a spẽbus aromaticis resolutus ẽ sensui olfactus delectabilis et amicus. cerebri nãq; est cõfortatiuus/et spuũ cordis ⁊ capitis repatiuus/reumatis et nociui fluxus restrictiuus/desiccatiuus ⁊ ꝯstrictiuꝰ/⁊ pororuz obstructoꝝ aperitiuus et ad ꝯfortatõz neruorum ad interiora penetratiuus. serpẽtũ et venenosoꝝ aĩaliũ et reptiliũ fugatiuus omẽm etiã fumum ⁊ maxĩe odoriferũ odiunt taz colubri q̃ ꝯpentes. vt. d. grego. Fumus insuper a cibo vel a potu resolutus vi caloris ascendens ad cerebꝝ neruos sensibiles opilat/somnũ generat/et sensus exteriores ligat/et ꝑ ꝯñs calorẽ naturalẽ ad intertora reuocat ⁊ virtutem in ĩferioribus adiuuat et confortat. Si vero fuerit fumꝰ melancolicus aut nimis acutus vl veõsus ex cibo vel potu erit medicina nociua resolutꝰ ad cerebuz aduolat/virtutẽ animalem aggrauat/timorẽ generat/vt in melãcolici frenesim et furorem ꝯcitat vt in freneticis et ebriosis obliuionem et desipientiã generat. vt in litargicis. sensu et rõnis vsu priuat vt in epilenticis et caducis. Has ⁊ mltas alias infert corpori fumositas pessimas passiones ⁊ nociuas. Fumi etiã a terra et mari virtute caloris ad superiora attracti aerem inficiunt ⁊ ꝯdensant: nubes ⁊ nubiles generant. Ventis ⁊ tẽpestatibꝰ et aliis aeris passionibus fomentum ⁊ materiam administrant. radios solares intercipiũt ⁊ obumbrant: et hec de fumo nunc sufficiãt.

Carbo est ignis actualiter ĩcorporatus terrestri materie et vnitus ac ignitus. vt. d. ray. vñ ignis ꝑ sui incorporatõnẽ partibus grossioribꝰ terrestris materie admixtus per quandam violentiã inferiꝰ ꝺtinetur. vñ sicut ignis ⁊ flãma mouetur sursuz: sic carbo crepitando ⁊ scintillando grauitate materie deorsum inclinatur. carbo itaq; quando ignit ꝺtitur ĩ ruborez: sed qñ extinguitur in nigredinez et omnino perdit pristinam ignis spẽm et decorẽ vñ quãto fuerit pulchrior ex sui ad ignẽ prima vnitate siue vnione tãto apz diformior et vilior ĩ ipsius ignis extinctione. In carbone aũt substantialis hũiditas totaliter cõsumitur: et iõ de facili rũpitur et frangitur qñ hũor qui fuit cã coadherẽtie ꝑtiũ ignis totaliter violentia exhaurit et iõ in carbone extincto pars a parte ꝺ facili rũpitur: qꝛ nihil hũiditatis ꝑ quã ꝑtes cohereant in ipsius subã inuenit. vt. d. grego. partibus terrestris solis remanentibus

propter dominiū siccitatis de facili reignit sed postq̄ accensus fuerit ita faciliter vel facili⁹ reextinguit ita q̄ in eo nihil d̄ ignis vestigio propt̄ nigredinē reperit. Nigredine sua polluit et inficit quicqui d̄ tangit Carbo etiā ignitus acutissimū hz ignem: et sūme actiuum et penetratiuū. vñ sui acumine ferrum coquit et partes eius r̄solvendo et relaxando remollit. suo etiam acumine caput ledit. sub cinere obuolutus in se ignē retinet z custodit. Detectus aūt et frigido aeri expositus in fauillarū multitudinē redigitur et subito per se euanescit vt.d.grego. Carbo etiam si ignitus fuerit plantas conculcātis vrit et ledit. extinctus vero q̄uis vrendo nō ledat tangentē: stridorem tñ et strepitum magnum facit.

Scintilla ē modica ignis particula ex materia ignea virtute z ipetu caloris dissoluentis resoluta. vñ motus scintillarie est subitus. vi eñ ignea subito resoluitur et sursum mouetur: sz ex grauitate partis terrestris ad centrū tandem delinatur. Itē motus eius clarissim⁹ est ad modum stelle et luminosus. et p̄ diffusionem sue igneitatis in aerem apparet viridis et radiosus. Preterea motus eius ad modū ignis est virtuosus nā ex modica scintilla in fungo vel in stipula recollecta in ignē maximū subito augmētatur: aeris imutatōe subito euanescit z extincta nihil nisi fauillam post se derelinquit. vento tēperato seu flatu accenditur: ipetu suo aūt extinguitur. aerem penetrat: et tamen penetrando ipsum aerem parū alterat z imutat. quanto est fortior tāto scintillaris motus siue impetus erit maior ex materia viridi vel humida scintille grossiores z i suo effectu penetrabiliores generantur verum tamē pauciores.

Fauilla a fouendo est dicta eo q̄ ignez foueat atq̄ tegat. Est eñ cinis modicus de extinctione scintillaris materie derelictus. vt.d.isi. Est aūt fauilla tenuis mollis z sicca atq̄ leuis i superficie carbonis igniti adherens fulgorez eius ebetat et furorē eius attenuat et minorat: ad modicū venti flatuz dispergitur dispersa aūt vix vel nunq̄ recolligitur. vt dicit grego. de facili inflammatur: sz propter defectuz nutrimenti subito extinguitur Fauilla etiaz qñ est ignea venti raptu sursum tendit. extincto aūt proprio pondere ima petit. vt dicit grego. vñ deorsum tendit motu proprio sed sursum extollitur et rapitur impetu alieno.

Cinis a cadendo est dictus. naz de substantia materie terrestris vi caloris resolutus generatur. vt di.isi. Est aūt cinis mollis/despecti coloris /amari et stiptici est saporis/ partes tenuissimas z minutissimas. leui flatu sparsionis et diuisionis receptiuas: cinis hz ꝯtutem colatiuam siue mundificatiuaz. vnde valet ad vestium ablutionem. habet z viz corrosiuam z desiccatiuam. vt.d.constā. cinis insuper si fuerit calidus ignez ab eo tectū custodit. Si vero fuerit frigidus destruit et extinguit. Cinis etiam per multā ignis conflagrationē et violentiā suaz formam vilem et obscuram aliqñ ꝯmutat in spēm vitream atq̄ claram. nā ex materia cinerum solet fieri vitruz. vt.d.grego. hoc aūt hz cinis defectus et iperfectionis quia q̄uis quotidie aque vel pluuie irrigationē sterilis tamen manet. vñ terram quam tāgit non fecundat: sed potius si sterilis fuerit reddit steriliorē z in oībus viliorem.

Aer est dictus eo q̄ ferat ignem et ab aq̄ feratur (vt di. Isidorus) Aer aūt parum ꝑtinet ad materiā terrestrē: partim ad materiam celestem vt dicit Beda. Nam pars aeris superior pura clara et quieta vbi procellosi z vētosi motus nō possunt attingere pertinet ad celestem. pars vero inferior spere aque et terre vicina turbulenta grossa et copacta ex hūidis et terreis vaporibus corpulenta pertinet ad terrestrem et hec pars aerea diuersas ex se producit spēs. nā vt dicit isi. aer vehementius concitatus facit ventos choruscationes/et tonitrua/ cōfractus/nubila et conspissatus pluuias/congelatus/niuē z grandinē distentus vel temperatus serenitatez (vt dicunt Isido. z Beda.) pl⁹ aūt habet raritatis et manitatis q̄ cetera elemēta. Est aūt aer secūdū ꝯstā. simplicit subālt humidus z calidus. Ex propria eñ natura seu substantia est humidus: et ex vicinitate orbis calidus. z iō secūdū vtriusq̄ qualitatis propritatem aer est sui naturaliter diffusiuus a superficie terre z aque vsq̄ ad speram ignis vndiq̄ extensiuus. ex substātie autē sue subtilitate et raritate transparēs ē et perspicuus. vñ rōe dyaphaneitatis sue et transparentie est influentie celestis ꝯtutis et impressionis solaris lūinis receptiuus. virtutis inspirandi z respi

randi est aer omnib⁹ animātibus ministrati
uus omniū eñ animātiū est respiraculum
et volatiliū celi propriū habitaculū. Sine
eñ aere non pōt viuere aliqua animata cre
atura. Aer eñ ratione leuitatis substan-
tialis est naturaliter mobilis et alterabilis
ac vertibilis in oppositas q̄litates. vnd ex
vaporibus terre et maris sepe recipit imu
tationē. nā si vapor fuerit fetidus et cor-
ruptus ac venenosus aer corrūpitur ⁊ in
ficitur cui talis vapor pestifer admiscetur
Si vero fum⁹ ex pura ⁊ mūda subā fuerit
resolutus et odorifera: aer odoriferam et
nature amicabilem et incorparatōne fumi
odoriferi recipit qualitatem. Itez aer nos
circūdās sūme nobis ē vtilis ꝓpt anhelit⁹
necessitatem et vitalis spiritus continuuz
nutrimentū. Si enim clarus lucidus ⁊ pu-
rus fuerit humores atq; spiritus erunt lu
cidi et puri. Si vo turbidus et nebulosus
huōres erūt turbidi et spiritus grossi ac i
fecti. vt. d. ꝯstan. et philaretus. vñ aer est
elementuz et corporū et spirituum. Euen
tatio enim aeris aduen iens spiritibus est
cā meliorationis eorum ⁊ depurationis ⁊
mitigationis: prohibens spūs et humores
ab inflāmatione. attractus enim a pulmo
ne cordi et per cor toti corpori prebet tem
peramentū. vñ aer maxime imutat corpus
qr ingreditur ad interiora spirituū ⁊ misce
tur cū eoꝝ substantia qui corpori p̄bent vi
tam Vnde si fuerit aer purus et mediocris
in suis qualitatibus temperatus ad conser
uationem vite maxime proficit. Si vo fue
rit corruptus distēperatus maxime ledit ⁊
corrūpit. vt. d. constā Quanto aūt ē a ter-
ra remotior et celo vicinior: tanto purior
et similior etheree puritati. Quāto vo ter
re vicinior tanto frigidior et spissior ⁊ simi
lior terre qualitati. vnde ex vaporibus ter
ra ad interiora aeris attracti varia ⁊ con-
traria in aere generant: et quanto aer est
grossior et spissior: tanto sol in eo fortius
imprimit calorem radioꝝ: propter radioꝝ
solarium repercussionē cōculcationem et
confractionem. Ex percussione aūt solariū
radiorū in aere humido et denso generan
tur in eo varii colores. vt. d. in li. methe.
sicut ptz in assub et iride et consimilibus.
Fit autem aeris condensatō triplici de cā
scilicet ex vapore partes terrestres suas et
grossas cum aere permiscente vel ex frigi
ditate partes humidas aeris cpngelante.
vel ex generatione noui aeris secunduz in
se recipiente: per cuius ad primam addōe
aer ingrossatur. vt. d. phus. Rarificat aūt
et subtiliatur ex causa contraria. s. propter
vaporis ascendentis ꝯsūptionē propt for
tiorem calorem aerem extenuantē et clari
ficantem vel ignearū partiū ex particulis
aeris generationem: p vltimā hūiditatis
sue rarefactōnem et caliditatis intensonē
aer in naturam igneam transmutatur. Im
mutatur aer secundū substantiam vel qua
litatē multipliciter (vt. d. Anicēna.) Et pri
mo ex solis appropinquatione vel elonga
tione. calefacit eñ aer qñ sol ad nostrū ha
bitabile appropinquat. quēadmodum fri-
gescit qñ se elongat. Item ex ortus ⁊ occa
sus stellarum mutatione. stelle enī tam ex
ractice q̄ fixe sunt cause quare aer in suis
qualitatibus imutantur. sole namq; cū aliq̄
stella frigidi effectus sicut saturno in fri-
gidi signo conueniēte: intendit frigus in
aere. Si vero conuenit cū calido planeta
vt cum marte est cā quare in aere fit excet
sus in calore ⁊ sic de aliis intelligenduz ē
Itē immutatur ex varia dispōe ⁊ terre situ
et positione. Nā in parte septētrionali fit
siccus aer et frigidus. australis calidus et
humidus. orientalis calidus ⁊ siccus. occi
dentalis frigid⁹ et hūidus. Itē ex terre ele
uationa vel depressione qr in mōtib⁹ est a
er frigidus. in vallibus aūt calidus: cuius
rōem reddit constan. in panthe. dicēs. Bo
reas inquit ortū hz ab eminenti zona. vñ
loca eminentia expetit mouet ⁊ subtiliat
aera et sic infrigidat: qr oē subtile cū hēat
exalatōz p motū ifrgidat. Aer aūt i valli
b⁹ manz quiet⁹ et calidus. Itē immutatur
aer ex vicitate maris: qr terra vicina mari
septētrionali frigida est et sicca ex vapore
in mari resoluto. Ibi enim calor est debil
et ideo mare aquilonare paꝝ calefacit. vñ
ponticū mare est quasi dulce. In mari au
strali est contrariū ex cā contraria. Itē im
mutatur aer ex cadauerꝝ ⁊ paludū propin-
quitate ex quorū corruptione aer cōtrahit
corruptionem et efficit putridus ⁊ q̄i pesti
lens: et accidit ista aeris infectio in fine e
statis vt in autumno: qr tunc aer ex sui na
tura est subtilior. et iō conuertibilior prop
ter qd accidit ei talis corruptio ex ꝯmixtō
ne malarū fūositatū q̄ ascendūt ex putre-
dine cadauerū vel paludū vel alteri⁹ rei cu
iuslibz corrupte (vt dicit Johānes) Dicta
de aere in generali sufficiant.

Finit Liber Decimus.

De aere et eius proprietatibus

Liber vndecimus.

Hunc de impressionibus que fiunt in aere est dicendum. Primo de his que fiunt ex vapore calido et sicco sicut est ignis perpendicularis qui quandoque apparet in aere: et tunc non est aliud nisi impressio generata ex vapore calido et sicco in prima aeris parte eleuato habente latitudinem in profundo et longitudinem in supremo: secundum figuram flamme piramidalem per ignem et motum celi inflamato. Secundus est ignis longus qui est impressio generata ex vapore calido et sicco in suprema parte aeris carente latitudine manifesta respectu sue longitudinis inflammato per virtutem ignis et per motum firmamenti et dicitur hec impressio draco euomens ignem. Tertia impressio vocatur candela et generatur ex vapore calido et sicco in suprema parte aeris habente paruam longitudinem et latitudinem equales tamen propter quod apparent quasi rotunde figure inflamate per calorem ignis et motum celi. Quarta enim impressio vocatur assub ab ari. et est duplex scilicet ascendens et descendens. et generatur hec impressio ex vapore calido et sicco subtili in suprema parte aeris longitudinem et latitudinem magnam habente: proportionales tamen inflamato vehementer et calefacto per ignem et motum firmamenti petens superiora propter subtilitatem materie et vehementiam inflamationis. Alia est impressio et dicitur assub descendens. generatur autem ex vapore calido/et sicco/grosso/longitudinis et latitudinis equalis existente: in parte superiore medii intersticii aeris inflammato per ignem et motum firmamenti. descendit autem inferius propter frigus circumstans et pondus materie grossioris (vt. d. Ari.) Iste impressiones sunt quas vulgus putat esse stellas de nocte cadentes de celo vel ad celum ascendentes. Fiunt et alie impressiones ex vapore sicco sicut ventus qui secundum ari. est motus vaporis sicci eleuati a centro terre cum aere et in aere cum aliqua virtute celesti incorporati. vnde ventus secundum Bedam nihil aliud est quam aer motus et circumagitatus ex fumositatibus enim a terra ascendentibus et aerem replientibus generatur ventus. hanc tamen descriptionem arguit Aristo. in thopi. quia descriptum non vniuersaliter predicatur de sua descriptione: quia non omnis aer motus est ventus oportet enim ad hoc quod aer sic motus sit ventus quod ibi sit maximus impulsus et quod multum de aere diutius impellatur. et ideo diffinit sic constan. ventus est vapor frigidus et siccus ex terris et aquis per calorem resolutus aerem per incorporationem sui fortiter commouens et impellens. Alii ponunt causam ventorum esse nubes in aere existentes: sua mole aerem hincinde prementes et impellentes quod ex tali motu nubium ex impulsu sit ventus. Alii autem dicunt ventum procreari ex conflictu brachiorum in quatuor partibus terre nam in aquilone brachium australe conflictum facit in orientem et commouetur mare: ex cuius motu mouetur aer et fit ventus qui vocatur subsolanus. Quando vero confligunt in occidente fit ventus qui vocatur fauonius siue zephirus. Econuerso si brachium orientale et occidentale fecerint conflictum in meridie: fit ventus qui vocatur auster. Si in septentrionali fit ventus qui vocatur boreas. Ex aliis reflexionibus maris intermedius dicunt ventos collaterales generari. Alii adhuc dicunt (vt. d. Beda) quod ex cauernis terre fit ventus hoc modo quia aer labilis est nature et ideo subintrat cauernas terre et exit. cum autem vna pars nititur exire alia subintrare fit conflictus et mouetur aer et fit inde ventus et inde est eolia regio ventorum que est regio cauernosa. Primam autem generationis rationem ventorum approbat Ari. in li. metheoro. vbi dicit quod duo sunt genera vaporum qui per calorem a terra dissoluuntur. vnus est humidus qui est materia pluuiarum et aquarum per maiorem condensationem vel minorem. Alter vapor est siccus et est materia omnium ventorum. vndique autem prouocatur ventus siue generatur. hoc est manifestum quia ventus summe mobilis est et motus inquietus et agitationis in aere concitatiuus: est etiam tempestuosus in mari et in aere tempestatum generatiuus. Item si ventus est moderatus et nauigantibus in mari non contrarius itineris ipsorum est directiuus et promotiuus: econuerso autem si contrarius fuerit et immoderatus periculum et timorem ingerit et fit itineris retardatiuus. Item ventus subtilitate sua et impetu penetrat et ad interiora maris: procellarum et maris vndarum est eleuatiuus/extensiuus in partes oppositas et diuisiuus. Item ventus borealis cum sit frigidus et siccus est aeris depuratiuus

pluuiarum nubium ac nebularum fugitiuus et ser
nitatis inductiuus. Ecouerso aut australis
cum sit calidus et humidus contrarios habet effectus
aerem est condensat/turbulentiam et obscuritatem ge
nerat. vt. d. beda. Item ventus quando obstaculum
inuenit sue virtutis siue fortitudinis est ostensiuus
Tunc enim maxime apparet fortis et vio
lentus. vnde et arbores et domos sibi resiste
tes diruit radicitus et subuertit. et ideo dicitur
est ventus vt. d. isi. eo quod vehemens sit et violentus
virtus enim eius tanta est vt non solum saxa et ar
bores euellat sed etiam celum et conturbet mariaque
commoueat. vt. d. isi. Item ventus est humoris su
perflui consumptiuus et lubricicatiuus ac immundi
cicie abstersiuus. nam vie que per inundatio
nem pluuiarum effecte sunt lubrice et sordide
per flatum venti fiunt munde. Item temperatus
venti flatus est ignis et flamme excitatiuus.
Si vero fuerit nimis impetuosus et intensus
erit eiusdem extinctiuus. Item ventus in suo
ortu inuisibilis est et occultus sed paulatim
per aggregationem partium vaporalium in aere
est augmenti receptiuus: et sumptiuus mani
festatiuus. et ideo dicitur in li. methe. quod ven
ti quando oriuntur de terra sunt debiles: sed postquam
efficiuntur fortes propter multitudinem va
porum qui post in aere multiplicantur et ag
gregantur. Item ventus mouet circulariter
et tortuosa nam vapor qui ascendit primo sur
sum flectitur postea in circuitu terre: et ideo
eius motus est tortuosus et circulariter processiuus
Item venti impetus est palearum leuatiuus/pul
ueris et cineris dispersiuus/vesice inflatiuus
et extensiuus per sui subintrationem. Intrat
cauernosas et spongiosas terre partes. est
ventus terre motus generatiuus: ex vento enim
interclusio et agitato in ventre terre fit ter
re motus (vt dicit ari.) Nam pororum tam ter
re quam animalium est ventus apperitiuus et ab
interiora terre subtilitate sue substantie pe
netratiuus et per sui interclusionem intrat partes
aquas: et est ventus in superficie aque eleuatio
nis et spume causatiuus. Est etiam ventus in
aquarum superficie dissimilitudinis partium
et inequalitatis inductiuus. Nam aqua esset
equa superficialiter atque plana si ventorum im
pulsu nullatenus moueret. vt. d. isi. Item va
por ventuosus a cibis et potibus seu aliis
humoribus vi caloris resolutus: multarum pas
sionum est in corpore illatiuus. nam inclusus in
uomacho vel in interioribus viscerum torsio
nes generat quasi intollerabiles et multas
alias passiones sicut hidopisim artheticam
et bmoi. In auribus et facit sibilum et tinitum

vnde inficit et impedit audibilem spiritum siue auditum

Venti autem sunt duodecim quorum
quatuor dicuntur esse cardinales
et octo collaterales. Primus autem
cardinalium dicitur subsolanus qui oritur in
oriente sub equinoctiali paralello. ibi enim
quandoque fit maximus aeris impulsus ex transuerbe
ratione terre vel aque in aerea ex qua fit ventus
et dicitur subsosolanus quasi sub sole natus
quia nascitur torrida zona sub qua semper mouet sol.
Iste ventus habet duos collaterales scilicet
vulturnum versus septemtrionalem et eurum
versus austrum et possunt contineri in hoc
versu. Sunt subsolanus vulturnus et eu
rus eoy. Hi venti sunt calidi et sicci. calidi
quia sub sole diu morantur. sicci autem quia ma
re orientale est a nobis valde remotum. vnde
antequam ventus orientalis ad nos veniat
si quid habeat de humore humido: totum ca
lore solis est consumptum. Ventus vero
subsolanus est in calore temperatus: sed quando
in vulturnum declinat omnia desiccat quan
do autem in eurum generat nubes. Venti
autem orientales secundum Constan. sunt sa
lubres in ortu diei: quia ab aere veniunt tem
perato et subtiliato. nam vt dicit idem regi
onum orientalium est aer clarus et parum siccus
Inter calidum et humidum temperatus. vnde ta
lis ventus aquas clarificat/et eis saporem
suauem administrat. vnde venti orientales
corpora in sanitate custodiunt: propter sua
rum temperiem qualitatum. partes etiam o
rientales maxime fructibus et floribus ha
bundant pluresque aquilonares vel occiden
tales. Item flumina contra orientem fluen
tia et mare orientale subintrantia sunt me
liora et saniora ac clariora quia ventorum o
rientalium concussione et solis orientis re
uerberatione aque subtiliantur et depura
tur. Secundus ventus cardinalis est fauonius
et oritur in occidente sub paralello equi
noctiali et habet iste ventus duos collaterales
scilicet circium versus septemtrionem. ze
phirum versus austrum et continentur pe
hnuc versum. Circius occasu zephi
rus fauonius afflant. Dicitur autem fauonius
eo quod foueat ea que nascuntur. vt. d. isido.
hyemem enim resoluit/gramina et flores produ
cit. Est autem fauonius temperate frigidus et humi
dus. Frigidus est quia paruam moram facit sol
in occidente/et ad nos venit antequam a sola
ribus radiis incalescat. venti itaque occiden
tales in fine diei sunt salubriores et tempera
tiores: quia sol in occidente subtiliat eos et
depurat: quia ergo regiones occidentales: aerem

non habent perfecte temperatuz in calore et humore: iō eorum aqua mutabilis est et turbida eo q̄ i principio diei radius solarib⁹ non digeratur. nā in principio diei vent⁹ ibi nimis est frigidus. in vespere vero calefit (vt. d. constan.) Tertius ventus cardinalis est auster et oritur sub polo antartico eadez de causa qua et primi: et habz duos ventos collaterales. scilicet notū versus orientem: et affiricum versus occidentem qui notantur hoc versu. Atq; die medio nothus heret affricus austro. Auster autē ab hauriendo aquas est dictus. Est autem calidus et humidus et fulmineus. densum facit aerē atq; spissū et nebulas nutrit suo calor poros aperit: et sua hūiditate pluuias mīcplicat ⁊ adduc̄ (vt. d. isi.) Tēpestatē i mari generat: qz ab imo flat/ vt dicit beda poros corporū aperit/ virtutes animales impedit/ grauitatez in corpore facit (vt dicit hipo. Venti inq̄t australes grauant auditū. caliginosi sunt ⁊ capita grauantes pigri dissoluētes. dissoluūt eñ vēti australes hūoꝛs ab īterioribꝰ ad exteriora sēs⁹ ⁊ grauitatē faciūt colorēq; corrūpūt ⁊ egritudinē faciūt recidiuationē/ podogram ⁊ pruritū cōmouent epilentiaz et acutas febres. Vētus igitur australis oritur in zona iuxta polum antarticū que pre nimia eius frigiditate ē inhabitabilis. vnde naturaliter ē fridus et siccus q̄tum est de suo ortu sicut ⁊ septētrio: q̄ flat ab aer oppōito: sz dū trāsit p torridaz zonam sibi calorē assumit: et qz versus meridiez venit vbi ē maior aquarum copia et loca vapore et rore plena humiditatem contrahit et acquirit vnde ⁊ apud nos calidus et humidus inuenitur. et ipso flante aer predicto vapore repletus in pluuias r̄soluit. qz d̄ āpla zona aerē impellit ad nostram angustiam: ideo condensat aerem vñ generātur nubes quarum obiectu solares radii obscurant (vt. d. isi.) Multas itaq; hz auster laudabiles propetates. qz est uentus mollis et remollitiuꝰ calidus et humid⁹/ pluuie ⁊ roris ministratiuus/ pororū terre aperitiuꝰ/ germinuz ⁊ seminū productiuus/ nutritiuꝰ/ ⁊ augmētatiuus/ superficiei terre r̄nouatiuus/ pēnarum veterum ⁊ plūmarū in auib⁹ mutatiuꝰ: humoruz frigidorū et cōpactorū i corpore dissolutiuus: ⁊ sudoris euaporatōis fumositaū ⁊ humorum superfluoruz prouocatiuus. reptiliū et vermium terrestriū de īterioribꝰ terre eductiuꝰ. Quart⁹ vēt⁹ cardinalis dicitur boreas qui ortum habet sub polo artico: eadem d̄ cā qua et p̄cedentes: et habet istos collaterales scilicet aq̄lonem versus occidentē: et chorum v̄sus orientem et notantur p hūc versū. Ac boreas aquilo veniunt et chorus ab alto. Et dicitur boreas ab iperboreis mōtibus a q̄bus flat. vt. d. isido. Sicut auster dicitur affricus de prouincia affrice a qua frequētius solz flare. Dicitur et septētrional: qz flat a parte aeris septemtrionis et oritur ex locis aquosis et cōgelatis et constrictis propter nimiam remotionē a circulo sol et ex montibus excelsis ex quibus ad nos venit et cum ab illis locis nequeant vapores dissolui propter nimiā ꝯgelationē aerem serenum reddit: pestilētiam ab austro ortam reprimit et repellit (vt dicit isi.) vehementia sui frigoris terram et aquarum superficiem constringit: et nūc in glaciei: nūc in cristalli spēm secunduz maiorē vel minorem induratōnem alterat et cōuertit Hi quatuor ergo venti cum sint frigidi et sicci corpora indurant et poros claudunt humores putrificant: spiritus et sensus subtiliant: vim digestiuam adiuuant: v̄tutem retentiuaz confortant: aerem pestillentez sanant. vim generatiuaz augmentant (vnde dicit Ari. li. xiiii.) q̄ in conceptione fetus si ventus fuerit septemtrionalis natus erit masculus. ⁊ econuerso si fuerit meridionalis (vt dicit Constan.) li. v. c. vii. q̄ ventus aquilonaris humores malos ꝯtrahit ⁊ impedit ne in alia membra discurrant. verumtamen tussim facit propter pectoris desiccationem terre et corporum facit asperitates frigiditate et siccitate sua. neruos percutit cōtrahit et constringit: iō ad motum et operationem membra impedit atq; ledit fructus et flores teneros ledit et corrumpit: vineas germinantes et florētes exurit. herbarum et arborum virorem spolliat atq; tollit. hūores desiccat exteriores et interiore ⁊ ideo psiticis ē nociuus: qz pulmone in sua siccitate dilacerat et vlcerat (vt dicit galie. ventus frigidus et siccus et de angusta zona veniens ad amplam aerem rarefaciens subtiliat et desiccat: et congelando partes humidas tam terre q̄ aque superficialiter coadunat vnde dicitur aquilo. quasi aqnas ligans. (vt dicit Isido.)

Nubes est impressio facta in aere ex multis vaporibus in medio a

eris interstitio aggregatus in vnū corpus ex loci frigore condensatus. vnde nubes est communis materia ad niuē pluuiā et grandinem. Habet aūt nubes sic generari. nam calor celestis vi sua partes aque et terreva porabiles ad se subtilissime attrahit. et partes earum subtiliores consumens ⁊ residuum cōdensans in nube cōuertit (vnde dicit Isi) Nubes est aeris densitas ex vaporū ⁊ fumositatū terre et maris attratione conglobata: aeris leuitate ⁊ ventorum impulsu: a calore in cōcauitate vētris nubis interclusо. hinande mouetur nubis substancia ⁊ in circuitu agitatur. Est autem nubes cō caua naturaliter ⁊ ad modū spongie cauernosa. ⁊ ideo impressionis superioꝝ corporꝝ est de facili receptiua. ⁊ ideoper radiorum solis sub intrationem ē multiplicis forme ⁊ coloris representatiua. vt patet in arcu celesti. qui nihil aliud est ꝙ nubes roxida q̄dam in cuius substantia multiplex forma per solis radiū generatur. Est autē nubes interius concaua: et per sui figurationem cū spera celi cui appropinquat rotunda est Exterius est cōuexa a latere autem non est ei aliqua forma siue figura determinata Nam quādo nubes nubi lateraliter approp̄inquat: altera alteri in figura se cōformat vt dicit beda. Itē nubes leuitate sue substā tie sursum est motiua et secundū ꝙ aūēto plus vel minus propellitur altius ē vel tardius processiua. Itē secūdū ꝙ ex subtilio ribꝫ et puriorибus vaporibus est composita magis est illuminationis et impressionis radiorū solariū receptiua. Diaphaneitate enim sua et transparentia: lucis est puia nisi q̄n ex nimis grossis fumositatibus ipsius subā est in aere aggregata: tūc essi ē obscura et per sui interpoi tiōz inter nos et solez lumis solaris est in terceptiua: et a nostris aspectibus ablatiua. Est etiam caloris solaris per sui oppositōnē mitigatiua. propter qō nubis presentia messoribꝫ ⁊ aliis in estu solaris laboрantibus est accepta. Itez nubes q̄n calore solis in pluuiam resoluta p imbrū effusionē est terre fecūdatiua et germinū ac seminuz ō terra productiua. Itē cū olim fere q̄ generantur in aere sit quasi mater et cōis quedā materia diuersarū rerum est ad terram substantia transmissiua. Qō ptz qz nunc pluit nūc grandinat: nunc fulminat: nūc ningit nūcq; tonat. Itē nubes ex aquis marinis aggregata et in altū cōtra solem suspensa: bñficio caloris celestis est totus marine salsedinis et amaritudinis in dulcedinem conuersiua. nā de mari originē cōtrahit ⁊ cū depurata a sole maris amaritudinē nō sapit neq; sentit. Itez nubes in pluuiam resoluta vtilis est terre et ꝓficua: sz q̄n resoluitur in vētū plurimū est nociua: qz tūc ē tēpestatis nō modice i mari vel in terra generatiua. Itē nubes in alto aeris interstitio suspensa videtur celo esse proxima et coniūcta: cuz tū in veritate magis terre ꝙ celo sine ꝓparatōe aliq̄ sitvicina. Itē circumfluxus siue mutua collisio nubiū est aeris aliquotiens inflāmatiua et ꝯboruscationis ac tonitrui causatiua. Itē ex vento in ventre vel concauitate nubiuz intercluso: fit aliq̄n parciū nubis subita diruptō ⁊ ex tali ptis a parte subita attritōne est nubes strepitꝰ et tonitrui effectiua. Itē q̄n a paludibus siue cadaueribus siue aliis corruptis rebus sit vapoꝝ corruptoꝝ attractio ex eorum corruptione in substātia nubium procedit ex ipsis nubibus corruptis corruptio maxima et pestilentia infectiua. Itez quāto nubes terre ē vicinior ⁊ a celo remotior tanto ē maioris ꝙtitatis aspicentiū oculis ostensiua. vñ maxima nubes q̄n est vicina celo videt minima. quevero in se minima ē iudicatur maxima q̄ terre ē vicina (vt. d. beda) Itē nubes ex solis vaporibus siccis et ventosis generata solet eē de ceptiua. nam imbrē futurū p̄tendit: sed i fine preter ventū et turbinē nihil solut. Itē nubes pluuiosa si subito et simul ad terrā corruit: terre vbi cadit qz submergit eam ē nociua. sed si paulatim et guttatim fuerit resoluta magne vtilitatis est frugibꝫ collatiua. Itē nubes sepe sui guttis terrā rigat sed irrigando eam sui ipsius ē ꝓsumptiua qz dū alia irrigat et būectat per sui dissolutionē seipsam annihilat (vt. d. grego.) Itē q̄n vna nubes alteri nubi est ꝛria tempestatis et cōmotionis est in aere excitatiua cōtrarietas essi et aduersus concursus nubiū ex ꝛrijs ipulsibꝫ vētorū ex quorū collisione vel allisione nimia fit cōmotō i aer ⁊ i tra

Iris est impressio generata ex nube cōcaua et roxida ad pluuias ꝓparata in stillicidiis infinitis tanꝙ in speculo relucens habens figurā arcu alē: varios colores exprimens a radiis solaribus vel lune generata: sed a radiis lune causat raro: qz nō nisi in. l. ānis (vt. d. ari.) Arcus itaq; celestis ē nubes aq̄sa p oēs sui ptes solis radius pētrata vt. d. mar. ⁊ dicitur arcus a similitudine curuati arcus. nā

qandā cōnexitatē in sūmitate nubiuz ꝓtē

dit et cornua q̄dam rep̄mit ad terram ⁊ extendit (vt. d. isi.) In hoc aūt arcu q̄dā sūt pertinentia ad eius generationē. q̄dā vero ad eius spēz siue formam et figurationē: ⁊ quedā ad eius virtutē et operatōnez: q̄ ad generationē ei⁹ attenditur ꝙ subā ei⁹ ex refulgentia et reflexione radioꝝ in nube rorida et ibrifera generat. Itē ꝙ plena facie sp̄ respicit solem ex opposito. et a sole respicitur. Item ꝙ a terra vsqz ad celum circulariter eleuatur. naz duob⁹ cornibus terraz percutit et v̄tice celū tangit: q̄ q̄to ꝯh ēdo cōprimitur tanto pl⁹ in connexitate extenditur et in figuram celi eleuatur. Quantū aūt ad figuram et spēm ē speric⁹ et circularis et perspicu⁹ et specularis in colore multiplex ē ⁊ singularis. nam in iride propter eius transparentiam ⁊ diaphaneitatem refulgēt species et forme sibi opposite ⁊ obiecte: et iō apparet coloratus: nam secūdū Bedam colorem ꝯhit ex q̄tuor elementis nā in ipso velut in speculo forme et species elementorū relucent. vñ ex igne contrahit colorem rubeū in supremo. ex terra viridē in infimo. ex aere lacticinū et ex aq̄ ceruleum in medio (vt dicit Beda) Et hi colores sunt adinuicem coadunati. secunduz ari. in li. methe. Primo em̄ ē color rubeus seu vinosus qui fit ex radio tangēte superficiē rotunditatis nubis. Deīde sequitur color mixtus scilicet blaueus vel ceruleus scd̄m qualitatem vincentem et dominantem in vapore existente in medio nubis. Deinde apparet in infimo coloris viridis et in inferiore parte nubis: vbi vapor magis ē terrestris: et hi colores sūt principaliores aliis qz scd̄m phi. multos alios hz colores int̄ quos distinguere sensui est difficile. Et ideo dicit philo. ꝙ nullus pictor possit depingere colores arc⁹ siue fingere. Cā autē iridis secundū ari. est repercussio radii redeuntis ad vaporē contrariū nubibus sic splendor refulgens in aqua relucz in pariete rediens ad ipsum ⁊ cū nō videat arc⁹ nisi p radiū solis per diē aut per radium lune per noctem impedit ipsius visio vel ꝓpt̄ turbulentiā aeris vel debilitatē visus aut propt̄ obscuritatem et densitatē nubis radiorum illuminationi resistentis. videtur aūt tpe pluuiali qz tunc resoluitur sup̄fluitas vaporis coartati in nubibus et fit ex eo roratio parua in qua relucet radius sibi opositus et fit formatio iridis. vnde contrahit varios colores ex varietate vaporis: in quo relucet radius (sicut dicit Aristoteles) quo ad virtutem eius et operationem sui interpositione. feruorē solis temperat et mitigat per sui resolutionem in pluuiam vel in rorem inferiora vegetat ⁊ fecundat per sui figuram et multiformē colorum variationem. superiora pulchrificat et decorat dominium humiditatis in aere signat. Et ideo ante iudicium (vt dic̄ Beda et magister in historiis) per annos quadraginta non apparebit. hoc erit signū desiccationis et defectus elementorū (vt dicit idem) pacem et concordiam inter deum et mundum designat et diuinum iudicium per diluuium preteritum fore denūciat et demonstrat sicut et solis scilicet in qua parte celi sit sol sua presentia indicat. quia nunq̄ est in eadem parte celi cum sole sed semper ex aduerso. Sole enim existēte in oriente apparet arcus in occidente: ⁊ econuerso. Et sole existente in meridie apparet arcus in septemtrione. In parte autem australi siue meridionali nūq̄ apparet (vt dicit Beda) ¶ In hora autem recte merediei nunquam apparet. cuius rationem assignat philosophus. quia in meridie quando mediat sol orbem tunc resplēdet radix eius in vtroqz orizonte secundum equalitatem quare nō resplendz tunc pl⁹ in vna q̄ in alia et ideo non apparet arcus in aliqua parte celi in puncto meridiei (vt dicit Aristoteles) Rarissime autem videtur de nocte: immo nunquaz nisi in plenilunio (vt. d. Beda) ⁊ hoc ñ contingit nisi bis in. l. annis secundū Aristotelem.

Ros est impressio generata ex vapore frigido et humido non congregato in corpus nubis in inferiori parte medii intersticii aeris paruo frigore occurrente. Dicit autem Aristote. ꝙ non fit ros nisi quando auster flat secundū eū. Quoniā ros ē pluuia pauca: et pluuia est ros multus. vñ vēt⁹ australis sua humiditate rorē generat et nutrit: quem aquilo sua siccitate lambit/et intēsa frigiditate cōprimit et cōstringit. luna etiā humiditatem suam aeri imprimit: ⁊ generationis rotis in aere causa existit (vt dicit Ambro.) vocans lunaz matrē roris. vnde de nocte virtute lunari in aere prīo originē occulte contrahit: et tandem insensibiliter descendens per herbarum superficiez suauiter se diffundit. In suo autem descensu herbis et plantis vigorem tribuit. ⁊ quod

estus diurnus desiccando et cōsumēdo in
clinauerat: ros nocturn⁹ repat erigit subtol
lit. Itē in herbarū sūmitatibus guttatiz
se recolligit: et quasi suam originē petens
ad aera ascēdēdo sp in foliorz extremitati
bus se suspendit. Item ardorem solis nō
sustinens cito ad tactū solariū radiorz dis
soluitur et penit⁹ euanescit. Vtutē tñ suaz
aeri impressam nō deserit qz per sue diffu
sionis p̄sentiā per aera effectū suū in h̄bis
et in seminibus manifestissime derelinq̄t.
Itē ros cū sit q̄dam subā aerea ⁊ subtilis
sima in superficie nihilominus tamen mi
ro mō efficax in virtute est quia terrā ine
briat et fecundat et medullā in granis am
plificat et augmentat ostreas et alios pi
sces cōchiliū in mari īpinguat ⁊ impgnat
et maxīe ros vernalis. Nam verno tpe o
strea de nocte ꝯ rorē aperit quē descendē
tem intra se recipit atq̄ haurit q̄ haustus
et piscem reficit et impinguat: et p sui īcor
poratōz cū interioribus piscis gemmā p̄ci
osissimam generat. s. margaritā q̄ quāto ē
nobilior tanto albior atq̄ maior sicut dici
tur i li. gēma. Itē pullos coruinos adhuc
in plūa albidos añq̄ nigrescāt reficit ⁊ su
stentat (vt. d. gre.) Itē aerē diurno calor
calefactū refrigerat ⁊ tēperat ⁊ si fuerit ui
mis per calorē precedētē rarefactus: ros
p incorporatiōez ip̄z inspissat medocrit et
cōdensat. vt. d. albu. Itē ros vi veneni re
primit in aīalibus venenos ⁊ coartat ne tā
tū de nocte q̄tum de die se diffundat. vñ
serpentes latitantes inter herbas parū so
lent trāseuntes ledere q̄ diu flores ⁊ gra
mina sunt in rore. Itē flos q̄uis in se gu
stui videatur ad modū aque insipidus: tñ
potestatiue et effectiue est dulcissimus. ⁊
mellis ac māne h̄bis ⁊ floribus causatiu⁹
Nam ex rore celesti in florib⁹ mel et mā
na in q̄busdā h̄bis in quadā pte grecie ge
nerat. vt. d. in pla. Itē ros i aere corrupto
genit⁹ ex corruptōe loci fit corrupt⁹ ⁊ aliis
corruptiu⁹. vñ tal' ros īficit flores tenellos
et corrūpit segetes nouellas qñ sūt adhuc
in spica (vt. d. grego. et tal' corruptō vocat
aurugo seu rubigo. vt. d. gl. sup Johel. i.
ibi. Residuū bruti comedit rubigo Ihero.
rubigo est qñ tenere fruges noxio rore per
cutiuntur et vertuntur tam spice q̄ culmi
ruborem vel nigredinem vilem. et hec pe
stis omnia vastat. etiam stipulam et fenū
in tantum q̄ nec cibo sunt vtilia nec fimo

Luuia est impressio ex multo va
pore frigido ⁊ humido i nube aggregato
habundante in quātitate et subā respectu
roris et magi sinfrigidat ⁊ humecta q̄ ille
fumi enim ex terra et aqua euaporantes
vi caloris celestis ad infimā partez medii
instercii aeris attrahuntur et ibi frigidita
te loci condensantur. deinde calore hūi
ditatē eius dissoluente et non ex toto ꝯsu
mēte: guttatim resoluūtur in pluuiā ⁊ im
brē (v. d. beda.) Et est pluuia a pluralitate
guttarū dicta (vt. d. isi.) eo q̄ īterpollate ⁊
guttatim descēdere consuenit. Et dicitur
ymber ab imbuendo quia terram imbuit
et fecundā facit. terra eñ sterilis manet sup
cuius superficiē pluuia nō descendit q̄to
autē nubes ex qua generat pluuia a terra
ē rēotior et celo vicinior tanto suauius et
cū guttis gracilioribꝰ descendit. q̄to vero
terre est vicinior tāto īpetuosi⁹ ⁊ cū stillis
grossioribus descendere consueuit. vēti ēt
super mare discurrentes multū humorem
de aq̄ superficie recolligunt quem i mām
pluuie conuertunt (vt di. beda) fit etiam
aliquando tanta caloris generatio ex ag
gregatione radiorum et eius confractio
ne circa nubem q̄ vapor quasi aduritur
et ex vehementi adustione in colorem rube
um commutatur et ex hoc credit vulgus
q̄ aliquando pluat sanguinez (vt dicit ari
sto.) Est aqua pluuialis multum stiptica
et constrictiua ⁊ ideo restrīgit fluxū vētris
vt dicit constan. Est tamen subtilis substā
tie et leuis: plus habens aereitatis et aeree
leuitatis q̄ alie aque. Et ideo multum est
alterabilis et cōuertibilis in oppositas qua
litates et iō de facili putrescit ⁊ recipit cor
ruptionē vt. d. constan. Dulcior ē tñ et sa
pidior aliis aquis qñ in sua puritate pma
net ⁊ virtute. pluuia ergo si fuerit in qua
litate et quātitate tēpata et tēpori cōgrua
vtilis ē ad īfinita. Nā terrā fecūdat et ip
sā si fuerit rimosa cōglutinat caloris tēpe
riē mitigat: aerē serenat: ventos sedat: pi
sces īpinguat siccā cōplexionē adiuuat et
confortat (vt. d. constan.) Si vero pluuia
mala fuerit ac in suis qualitatibus distēp
ata ac loco ac tp̄e incongrua in pluribus ē
nocina. Nā p̄funditatī īmūditie et lubri
citatis in viis et in semittis effectiua: gra
minū et herbarū inutiliū: multiplicatiua ⁊
fructuum et seminū corruptiua: et caloris
naturalis in seminib⁹ extinctiua densitatis
et obscuritatis in aere īductiua et radiorū
solariū interceptiua/nubiū et nebularuz ag
gregatiua/operū et operantiū impeditiua

maturitatis segetum ⁊ fructuū tardatiua reumatis et fluxus prouocatiua/morborū omniū hūidorū augmētatiua/sterilitatis et famis creatiua/corruptionis et pestillētie in iumentis et ouibus inductiua. nam ꝑmber corrupt⁹ corrūpit gerīa et īfic̄ hbas pascuales: ex quarū pastu sequit̄ necessario corruptela in aīalibus (vt dicit Constan.)

Gutta siue stilla est vapor hūid⁹ in minutissimas partes resoluc⁹ magne autem fiunt gutte in diebus qñ est calor ⁊ resoluuntur partes nubis que prius erant aggregate propt̄ frig⁹ (vt.d.aristo. Quādo em̄ in aere est calor aduenīente frigore velocior est congelatio vaporis siue aque. vñ dicit aristo. in li. animaliū ꝙ piscatores aquam calidā fundūt super sua instrumenta vt citius congelata submergant. gutta aūt quanto est terre vicinior tanto est grossior et econuerso. ꝑuitas em̄ ⁊ rotunditas eius causatur: qꝛ diu manet in aere rēoto a terra (vt.d.ari. ē autem humida/mollis rotunda/peruia/⁊ lucida/terre inebriatiua/seminum et graminum humectatiua: estus et ardoris aeris mitigatiua/aeris purgatiua: ⁊ cū sit mollissima in substantia: tamen ex frequenti casu est lapiduz peneteatiua. q̄re infra li. xii.

Aruina ē vapor cōgelatus. vt.d. ari. siue impressio generata ex vapore frigido et humido ñ ꝯgregato in corpus nubis in medio interstitiō aeris congelato per frigiditatem loci ⁊ tēporis in quibus non est aliqua pars caliditatis (vt.d.ari.) vñ pruine accidit duricies ex frigore loci et temporis in quo generat̄ qꝛ frig⁹ vaporis partes aggregat ⁊ ꝯhit: ⁊ sic pruine substantiam duraz reddit. ex nimia em̄ frigiditate albescit et herbas ⁊ flores si ꝑ quos cadit marcidos efficit et exurit: ad modicuz solis radiū euanescit et in rorem redit: et qꝛ pruina nihil aliud est ꝙ ros congelatus (vt.d. Beda) Nā ros descendēs ad terraz frigiditate noctis spēm albam duram et frigidam recipit et sic in pruine substantiam superficialiter se conuertit (vt dicit idem.)

Grando est stillaꝝ pluuie ⁊ frigoris ⁊ venti rigore in aere cōgelatio (vt.d.ari.) Est em̄ impressio generata ex vapore frigido et hūido a frigore fugato ad interius nubis ꝑ dñiuz calidi circūstans. generatur aūt in nubibus a longinquis (vt dicit idez) et ideo de causa generatōnis est vapor in ꝯcauitatib⁹ nubi receptus q̄ ex frigiditate aeris condensatur Naz partes frigide et hūide fugientes calorem aeris se recipiūt in interioribus nubis et ibi inuenientes vaporem partes ei⁹ aggregant et in subām grādinis coagulāt et ꝯgelant: et iō in estate frequētius fiūt ꝙ in hieme. vehemens em̄ calor generatōez grandinis impedit. naz dissoluendo vaporem: eius ꝑtes aggregari pariter non ꝑmittit. Similiter nimium frigus in hyeme: qꝛ tunc non est caliditas in aere quā fugiens se recipit intra nubem. grando aūt rotunda et parua descendit ex supremis locis (vt dicit ari.) Causat̄ aūt eius paruitas ⁊ rotūditas ex mora eius ī aere longo tpe. vñ ex reuolutōe eius diuturna rotūdatur ⁊ ex aeris calore partes eius aqueas resoluēte minoratur. In grandīe in locis vicis terr̄ gērata accidit ꝯrū ex cā ꝯrū. grana itaq; docū īpetu magno vento ipsam īpellēte et calore dissoluente terram petit et percutit et per eius superficiē ad modū sal̄ se dispergit/segetes/ et fructus multū ledit/frequētiu⁹ per diē ꝙ per noctem descendit: cuius rō est qꝛ calor diurnus fugat frigus ad interiora nubis. Itez ventus septētrionalis frigidus et siccus rorē ab aere descendētē cōgelat et cōstringit ⁊ in substantiā nubis coagulat et cōuertit (vt dicit Beda.)

Nix est impressio generata ex vapore frigido et humido et infima parte medii intersticii congelato in corpus nubis a mediocri frigido respectu pruine propter admixtionez caliditatis in parte que caliditas inclusa in eius substantia et non statim deuicta a frigore circumstante et rarefacit eius substanciam et mollificat recipiens albedinem in calore propter victoriam frigoris in fine atq; propter expansionez et dispersionem partium nubis: et propter frigus debilitatum a calore frangitur in partes latas ad similitudinem facte teste a debili virtute frangentis (vt dicit Aristoteles)

Nix igitur generatur in nube frigida: minus tamen frigida est ꝙ illa in qua grādo congelatur et hoc attestatur mollities niuis: quia caliditas admixta nubibus prohibet partes eius instipari et vehemētius aggregari. Nix ergo aqua ē purior ⁊ siccior ex frigore constringente. grādine tamē mollior ē ex admixtōe caloris in vētre nubis. dealbatur aūt ex frigiditate in eius superficie dominātē ad modicū calorem nix

in aquas resoluitur et tam a duritia ꝙ ab al
bedine de facili imutatur ex mora nimis su
per terrã humꝰ ipinguatur. sua eñ frigidi
tate pozos terre claudit. vñ reuocato calo
re ad interiora radicũ et seminũ fit hũozũ
interiox attractio ad radices 7 ipsozũ iui
scatio ex q̃ terra impinguatur. vñ nix her
bas malas et supfluas mortificat 7 attenu
at. bonas vero nutrit et impinguat. Nix e
tiam sua presentia loca fetida et simalia 7
sterquilina tegit 7 occultat. vias et semitas
propter sui diffusionẽ tegens itinerantes
impedit et retardat. in alto mari niuem ca
dere raro Beda asserit 7 cõfirmat cuius
rõ est qz maris fumositas ꝓtinue exalãs
niues annihilat. vel a ventis ibidẽ flãtibꝰ
dispergunt. vel anteq̃ possint ꝓdensari in
niuez in pluuiam 7 nebulã resoluunt. Itẽ
feris et aialibus nocumentũ prestat: qz eo
rum tegit pascua et vestigia mãifestat. vñ
tpe nuis fere a venatozibus de facili capi
untur. Itẽ loca alta et montuosa nix fre
quentat et diutius in montibus ꝙ in valli
bus perseuerat: qz vẽti frigidi liberiꝰ in mõ
tibus ꝙ in vallibꝰ inualescũt. In supvalles
sunt montibus calidiozes propter maiorẽ
aggregationem et confractõez radiozũ. et
iõ niues in montibus plꝰ habũdant. Item
nix vi calozis resoluta terrã imbuit/ mol
lit/ inebriat/ quam ante resolutionem frigi
ditatis sue coartatione i sua superficie fo
rtius indurabat (vt. d. gre.) Itẽ nix propter
sue substantie molliciẽ et leuitatẽ in suo ꝺ
scensu strepitum vel sonum non generat.
Imo in sensibiliter de occulto aeris descen
dens interstitio: suauiter superficiei terre se
applicat et equaliter se coaptat. Itẽ nix cã
dore suo et pulchritudine ad sui aspectuz
oculos intuẽtiũ prouocat: sed si nimis diu
aspiciatur spẽm visibilem disgregat 7 imu
tat. Itẽ aqua niuea potẽtiali 7 actuali fri
giditate sua fluxũ vẽtris reprimit 7 ꝓstrin
git: neruos percutit/ ꝙbit/ 7 opilat/ supflui
tatẽ mẽstruosã vel strumosã eã ꝓtinue bi
bentibus generat. mẽbra stupida 7 q̃ dor
mitantia cito reddit. lapidem in vestica gi
gnit: et frigidam hydropisim prouocat et
nutrit (vt dicit Constan.)

Nebula ẽ ipssio facta ex resolutõe
nubiuz resolutaz in aquam plu
uialẽ (vt. d. ari.) vapozes eñ sic
dispersi per singulas aeris particulas ac dif
fusi nebulã gignũt 7 inducũt: 7 ꝙto terre ẽ
vicinioz: tanto est spissioz 7 obscurioz 7 fri
gidioz inuenit. a terra ꝺo elevãta magis est
solis pua: et iõ minꝰ ẽ frigida 7 obscura.
qñ aũt nebula a sole attracta totalit surs̃ũ
mouet i materiã redit nubis 7 iõ futuꝝ plu
uie ẽ significatiua. qñ ꝺo totaliter a radiis
solis repcussa deorsũ cadit et i suam redit
originẽ perficit 7 euanescit. vñ purgato a
ere futuram ꝓsagit serenitatẽ. Est aũt alt
qñ corrupta ex vapoꝛibꝰ ex quibꝰ generat:
et nũc multũ est nociua. florũ etiã germi
nantiũ vinearũ ẽ corruptiua et diuersarũ
infirmitatũ animalibꝰ inductiua. latronibꝰ
et puersis est amica: qz insidiarũ ipsozũ ẽ
occultatiua/ itinerantiũ et pegrinantiũ im
pedi[illegible]a: qz in magna nebula obscura via
est incognita et incerta. radiozũ solis 7 ali
arũ stellarꝝ ẽ interceptiua: 7 iõ nauigãtibꝰ
est grauis et piculosa (vt. d. Beda) qz duz
nebule obscuritas maris supficiẽ occupat
quo debeat nauta recte vertere ambigit 7
ignorat gubernaculum.

Impressionũ q̃daz generãtur i a
ere ex vapore duplici. Prima est
tonitruũ. Tonitrus igit ẽ impssio
generata in aquea subã nubis pr̃ vaporis
calidi 7 sicci agitatoz huc 7 illuc fugientis
suũ ẓiũ ab oꝛ pte coartati in se 7 ex hoc i
flãmati extinguẽtis se tandẽ in nube 7 rũ
pentis eã. vt. d. ari. vel generatur tonitꝝ
ex collisione nubiũ (secunduz philosophũ)
quando a ventis cõtrariis agitate nubes
adinuicem colliduntur ex mutua concussi
one adinuicem in violenta confractõne fit
concussio in aere 7 strepitus qui tonitrus
est ab antiquis nominatus. Dicitur autez
tonitrus vel tonitruũ a terrore eo q̃ sonꝰ
terreat audientes. vt dicit Isido. Nam to
nus idem est qõ sonus: qz interdũ taz gra
uiter concutit omnia ita q̃ celum rupisse
videtur: quia cum procella vehementis
simi venti nubibus repente se immiserit:
turbine inualescente exitumq̃ querente nu
bem excauat et constringit et impetu ma
gno exedit et diuidit partes nubis ac si
cum horrendo fragore ad aures venit. qõ
mirari nullus debet. cum vesica ꝙ is sit
pua tñ magnũ sonũ ꝓssat effiẽ 7 emittit
cũ tonitruo vero simul fulgur emittit: sed
celerius videtur fulgur qz clarum est. toni
trus autem tardus peruenit ad aures: qz i
subtilioꝛ est sensus visus ꝙ auditus. et i
deo primo videt lucem: siue fulgidum lu
men quod precedit ꝙ audiat sonitum sub
sequentem. sicut homo prius videt ictum

dominu arborẽ incidẽtis ꝙ audiat ꝑm sonũ (hucusq; ysi.) et ista rõ ysi. et de cã tonitrui concordat quasi cũ philopho dicente. Tonitrus inquit est spũs ventoruz in sinu nubium receptus: qui virtute mobilitatis sue quaslibet partes nubis interrumpit et strepitũ ac fragorem tonitrui introducit. vñ subdit tonitruũ est spaciorũ aeris sibi concurrentiũ sonus scõm ari. aũt in li. me the. Tonitruũ nihil aliõ ẽ ꝙ extincto ignis in nube. vapor eñ siccꝰ eleuatus in calore aeris inflãmatus qñ a nube aquosa itercipiẽ subito extinguit et ex tali extinctione strepitꝰ tonitrui generat: sic̃ quando in aq̃ extinguitur ferrũ ignitũ fit sonitꝰ atq; stridor. Descendit aũt tonitrus sepe cũ fulmine et tunc magis ledit (vt. d. Beda) vñ ob est fructibꝰ cũ aduenit cũ coruscatione et fulmine sin pluuia. cũ vero cũ pluuia prodest. vt. d. idẽ. Tonitruũ igr motu suo omnia cõcutit: cerebrũ cõmouet: animũ terrz vinũ in doliis perturbat/ꝓmouet/et corrũpit (vt. d. ari.) Si venerit in hora cubitõ ꝙ autum aues ledit/mulieres parientes sepe abortire facit/turres altas cõcutit sepe impetu suo et deicit. arbores altas destruit radicitus et euellit: et supereminentius in locis altis ꝙ in hũilibus z demissis ledere cõsueuit. vt dicit Beda. ãfractuosũ z quasi orbicularem sonitũ facit/et aerez quodã mequali susurro per circuitũ concutit: ita q; strepitꝰ rote vehiculi exprimit q̃dãmõ et ꝓtendit. vt. d. Cas. z talis circularis sonus accidit forsan ex rotũditate nubiũ ex qbꝰ vapor siue vẽtus q̃ cã est tonitrui dissimiliter agitatur: qua nunc sursũ/nũc deorsuz nũc añ nũc ẽtro ꝑ ꝓcaritatẽ nubiũ ꝑmouẽ

Coruscatio scõm ari. ꝓhendit fulgur z fulmen z ꝓpe dictam coruscatõnẽ. Nã proprie dicta coruscatõ ẽ spũtio subito vapoꝛis subtilis ignis mati euanescẽtis i aere sin descẽsu ad terram: fulgor vero siue fulguratio est ignis subtilis grossior tñ coruscatione ad terram descendens: q̃ penetrat herbas et res molles sicut ponunt philosophi. vt recitatur in. iii. phisice. Algazel.

Fulmen est vapor ignitus cõpactus et solidus impetuose cadẽs maiozis vis ꝙ sit fulgur: percutit enim quod tangit/penetrat z vrit siue liquefacit/diuidit/scindit/et nihil corporale ei resistit: et secundum hoc dicẽ Isidorus ꝙ fulgere idez est quod ferire qz sicut idem dicit ex subtiliozibus partibus elementorum componitur ex quibus maioz vis pene trandi relinquitur: et ideo ictꝰ celestis iaculi ab Isidoro. nuncupatur. generatur autem ex vapore grosso composito ex contrariis et diuersis eleuato et vehemẽti caloze ignito et inflammato: qui collisione ventorum et attritu nubiuz impellitur et quasi lapis igneus de concauitate nubium deorsum per violentiam ad modũ iaculi cõmouetur. vnde fulmia collisa ad modum lampadum fulgida vi inflammatõis discurrere per aera discernuntur. et quamuis ignee sint: tamen propter violentiam motus contra naturam ignis inferius descendere compelluntur. vt dicit Beda. in suo autem descensu incendit et vrit. et iõo dicitur fulgur (vt dicit Isidorus) penetrat et findit et tunc dicitur fulmẽ vt dicit idẽ vbi autem vrit secum fumum et fetorem pessimum gignit. super loca alta cadẽ frequentius consueuit: in forti estate et in forti hyeme non fiunt fulgura: sed in principio autumni et in fine veris (vt dicit philosophus libro secundo capitulo. lii. in hyeme et estate raro fiunt fulmina: quia in hyeme propter frigus vapor in aere ñ ignitur. In estate vero propter siccitatem et subtilitatem aeris non fit aggregatõ vaporis in nubibus: sed in autumno et in vere est aer mollis ea nubilosus: et ideo tũc sepe fulgurat. Item idem capitulo. lui. dicit idem. Fulminum plura genera traduntur. nam que sicca veniunt non adurunt: sed dissipant que humida non adurunt sed infuscant. Tertium est quod clarum vocant quod mire est nature. Nam vinum exhaurit in doleis intactis vasis auzum et argentum liquet: faculis non cõbustis. Quid autem sit coruscatio et vñ proueniat diuersi diuersimode tradiderunt. Dixit enim empedocles ꝙ coruscatio est ignis occultatus in nubibus ex radiis solis. Sed hoc dicit Aristote. esse falsuz: qz si hoc esset ex omni nube coruscatio acciderez. quia in oi nube radii occultantur. Anax. aũt dixit coruscatõ est ex aere descendẽte in nubem vel ad nubez et se in ea occultante cuius aperitio est coruscatio. et quando ille ignis extinguitur in nubibus aquosis stridior illius extinctionis vocatur tonitruum: Alii dixerũt coruscationem; causari ex ventis calidis

et siccis in nubibus ꝯpressis qui inflāmantur ꝛ adurunt ꝛ ignis ex eis egrediens est corruscatio: cuiꝰ splendor ꝑus peruēit ad visum q̄ sonitus ad auditū. Alii dixerunt corruscatōez nō fieri per ignē: sz per aque splendētis imaginatōz q̄ ꝑ stellaꝝ ꝺ nocte lucentiuz illustratōz in nubibus videt: sed dicit ari. ꝙ iste sermo error est. qꝛ corruscatō die subradiis solis vnitur sicut de nocte secundū aristo. aūt vapor aggregatus in nubibꝰ ꝛ eaꝝ vehemēti collisione attritus ignitur et fit materia chorruscatōis: ꝛ qꝛ hz aliq̄s partes terrestres: eaꝝ grauitate mouet inferiꝰ: et qꝛ illa corruscatio ē vehemētis subtilitatis: ꝛ ñ vehemētis inflāmationis et adustionis iō apparet alba et iō corpora ad q̄ ꝑtingit nec īficit nec corrūpit. hucusq̄ ari. l. ii. li. methe. Corruscatōnis itaq̄ motus subitꝰ ē ꝛ mprouisus. subito enim apparet ab oriente in occidēte subito sui est ostēsiuꝰ ꝛ subito occultatiuꝰ de matrice em̄ sua. vt. d. grego. in ictu oculi exit in se subito reuertens suaz originē nō r̄linquit. ex sua subita appitōe: aspectꝰ intuentiū est repcussiuꝰ: timoris incussiuꝰ ꝑ totū orbē secundū apparētiaz ꝛ opiōez et iudicum visus sui est diffusiuus: futuri tonitrui preābulus/ꝛ sui aduētus ānūciatiuꝰ si pluuiā hz ꝯcomtātē. vtilis ē ꝛ ꝑficuus. Si vero pluuia caruerit tenellis floribꝰ et fructibꝰ ē nociuus. vt dicit Beda.

Sura est aer leuiter motus ꝛ agitatus estuantibus refrigeriuz algentibus prebens calorem: que quanto est purior tanto delectabilior et sanior: que si fuerit tepērata et debitas qualitates temporis ñ exierit: maxime hominibus est congrua et sanitatis conseruatiua. si vero contrario modo se habuerit maxime est nociua: quia pestilentie et corruptionis non modice est inductiua. Est autem pestillentia aeris corruptio: ex siccitatis et pluuiarum distemperantia ex meritis hominum contingēs vt dicit Isidorus. et. dicitur pestilentia q̄ si pastulentia: quia totam naturam hominis perambulat et depascit. Nam corruptis aquis et pluuiis ꝛ aere quibus spirando et edendo pascimur stati corrūpimur et diuersis passionibꝰ necessario lacescimur vt patet supra in. e. li. vbi de proprietatibꝰ aeris dictuz est. Sed hec dicta iā sufficiāt

Finit Liber vnderimus.

De auibus ꝛ earū proprietatibꝰ

Liber duodecimus.

Expedito tractatu de proprietatibus aeris et coruz q̄ in aere generantur: restat dicere aliqua ꝺ his que pertinent ad eius decētiaz et ornamentum vt in ipsis sicut in ceteris creatoris magnalia extollātur. Ad ornamentū eniz aeris ꝑtinent aues ꝛ volatilia vt. d. Beda. ꝛ iō aliqua pauca adiuuante xp̄i clementia sunt de his huic opusculo inserenda: nō q̄dē de om̄ibus sz solū de auibus ꝛ volatilibꝰ de q̄bus spāliter fit mētō in textu biblie vel in glo. et prīo dicēduz est in generali deide in spāli ꝛ hoc ꝑ ordinē alphabeti. Aues itaq̄ quasi deuie idest sine via sunt dicte. vt. d. isi. eo ꝙ ip̄aꝝ vie nō sunt in aere determinate et distincte. Aues em̄ motu ꝛ agitatōne alaꝝ diuidūt aerem ꝛ inscidunt. sz stati post volatū aere se claudente nullum signū sui transitus ꝺ relinquūt. Dicuntur autem volucres quia volitant alis aues (vt. d. isi.) ꝓpt q̄ꝺ ꝛ alites q̄i alates. i. alis se eleuantes a pluribus nominātur sine aliis em̄ ñ volitat sim̄ q̄ꝝ beneficio de terris in aere se nō leuat auis vel ideo dicitur ales ab alendo: quia ab illo qui pascit volatilia celi et escaz dat omni carni alitur idest nutritur (vt dicit Isidorus) Attenduntur etiam auium propetates et conditōnes penes multa: quia penes earum substantiam et complexionem Nam ex duobus elementis inter summe graue ꝛ summe leue intermediis auium substantia est creata. Nam in earum compositione aer et aqua maxime dominātur. et ideo quia minus habent terrestreitatis et plus aeree leuitatis q̄ gressilia vel aquatilia leuitate sue substantie habent ferri super aera. vt dicit Isi. aer em̄ inclusus ī pēnaruz ꝯcauitatē auem leuigat: ut ꝛ leuiter feratur sursum ipsam disponit et habilitat atq̄ iuuat. vnꝺ quāto volucres plꝰ habēt vētoꝝ pēnositatī ꝛ minꝰ carnis tāto faciliꝰ sursū se leuāt. vt pz ī auibꝰ p̄de q̄ exonerate a mole carnis altissimi sunt volatus et valde acuti visus: ꝛ magne animositatis (vt dicit aristo.) Itē consideratur cōditio volucris penes generatōnem. habent

enim sibi insitam a natura seminalē rōnez cuius virtute mouētur naturaliter ad sui generis multiplicationē et sue spēi p generationis actum secundū ordinē ꝯseruatōz (vt.d.ab Ari.li.vi.) oīs inquit aues cum pullificant faciūt oua: q̄uis in omnibus ñ possit videri propt̄ paucitatē. Est aūt principiū generationis pulli (vt dicitur ibidē) ab albugine et cib⁹ ei⁹ a vitello z p⁹ diesdecem generatōnis pulli cōplebitur pullus secundū oīs eius partes ita q̄ erunt partes distincte et manifeste et hz tūc caput mai⁹ toto corpore et si tūc frangeretur oui testa inueniretur caput inclinatū supra crus dextrū et eius ale expanse supra caput. ꝯpleta aūt generatōne singulorū pfecta mēbrorū limitatōne rūpitur testa aliqñ in die.xviii. vel.xx. vt patet in gallinis: et exeūt pulli iā cōpleti et viuificati et aliqñ gemelli: sz int̄ gemellos vnus erit maior alter minor et multotiens monstruosior. sicut.d.ibidē li. vi. Inter oīa aūt animātia in generatiōs ordine volucres sequuntur nature maximā honestatē. Nā ꝑm ordinez nature mares feīas cū sollicitudine querūt inuentas diligūt p ipsis pugnāt z piculo se exponūt et solūmō eis q̄i ꝯiugalis amoris fedef se cōiungunt et fet⁹ ab ipꝑ pcreatos solūmō nutriūt z pascūt. vñ naturaliter inter sexū et sexū iudicant et discernūt: excepti paucl in quib⁹ degenerat natura. vt.d.ari.de perdicib⁹ q̄ obliuiscūtur sexū dicit q̄ mascul⁹ surgit in masculū et femina in feīam: z ex tali coitu non fiūt oua pullificatiua: Imo fiunt sicut oua venti et sentitur ex tali coitu malus fetor. dicitur de columbo masculo quando senex ē nō pōt coire sz osculatur z sedit sup̄ masculū z hoc facit qz deosculat̄ Obseruant autez aues in generando temporis congruitatē. Nam vernali tempore quando intrat ip̄us generationis aues vociferant mares feminis se associant. nutibus et vocibus ad amorem mutuū se inuitant/nidificant/ouāt/pullificant/pullos generatos nutriunt et educunt: sed completo generationis officio a cantu cessant ab inuicem se separant: et vsq̄ ad iteratum tempus generationis inuicem non appropinquant. Item attenduntur aues quo ad habitationem. Sunt enim quedam volatilia que humanam videntur diligere frequentiam sicut galline/anseres/passeres/columbe ciconie/et hyrundines. Quedam vero omnino abhorrent: fugiunt et timent homiz cōuersationem sicut aues siluestres z mōtuose/et fluuiales: seu palustres qz secūdū variam eoruz complexionez varia querūt habitacula et sibi diuersas vendicant māsiones. Nam que nature sunt magis frigide et humide paludes et fluuiales frequē/tant propter victus aquisitionem/nidificationem pullificationem ac fetuum educationem. vt mergili/agnates/cigni/in quib⁹ ingeniata est natura (vt.d.aristo. ut pedes haberent latos/clausos z indiuisos propt̄ natandi necessitatem. vt scilicet pedum latitudine aquas propensius pulsent: et sic pulsis retro aquis quasi remigando in anterius fortius se extendant: caudas ēt hñt breues ne in natando caude madefacte pōdere impedimentum faciant: rostra autem habent lata vt gramina et radices carpant aptius et incidant: colla longa vt victū de profundo facili⁹ attrahant et acquirāt. volatilia vero que calidioris et siccioris sunt nature mōtuosa et rupiū cacūia inhabitāt et frequētant vt oēs aues q̄ de p̄da sūt viuentes sicut sunt aquile/ancipitres et consimiles quibus dedit natura (vt dicit ari.) vnges curuos et pedes fortes et neruosos et rostrum curuū z acutū: vt forti⁹ p̄dā retinerent z carnes facilius laniarent. habēt huiusmodi aues modicum carnis et mutum plume et sunt magne animositatis. vt sic sint motus velotioris et volatus fortioris (vt dicit Aristoteles) caudam insuper habent longam subtilem et tenuem q̄ in volando se regunt sicut gubernaculum regit nauem. Omnes tales aues (secūduz Aristotelem libro primo) solitudinem diligunt et cum aliquo sociorum habitare ñ possunt immo pullos proprios a se abiicinnt et statim quādo possunt volare rostro eos percutientes: a nido exire compellūt et in suo consortio viuere non permittūt. vt dicit Aristo. hee et alie aues prede recipiunt in predando diuersificationem. quedam capiunt predam in aere volando: et nunq̄ predam inuadunt super terrā. Quedaz vero econuerso ī terra capiunt aues et nunquam in aere ledunt. Unde mansuete aues et columbe istarum auium differentiam recognoscunt. et ideo quando predones aeris vident ad terram confugiunt. quando vero predones terre conspiciunt: in aera subito se extollunt: et que in terra erant in periculo eleuate a terra: in aere tute fiunt (vt dicit idem.) Item sunt quedam aues nemorose que siluas frequentant. et densas arborum inhabitant

ſſimilitates et he quidē ſunt ceteris manſue
tudinis. ſicut ſunt aues modulantes et e
ſtuo tēpore dulciſſimis vocibus in ſiluis
et arboribus reſonantes. ſicut merule/ phi
lomene/ et hmōi que tempore amoris ma
xime cantant: in rubis et fruticibus nidifi
cāt: ſuper oua ſollicite cubant/ pilos ſuos
diligunt et educant. Sunt et alia quedaz
volatilia que campeſtria precipue frequen
tant et victum de terre fructibus acquirūt
ptinue et manducant. quales ſunt grues
et anſeres tā domeſtice q̄ ſilueſtres: et hu
iuſmodi aues ſimul viuere tā in aere q̄ in
terra diligūt. regem ſibi faciunt etiā obedi
unt/ ordinate volant: et q̄nq̄ inter ſe vehe
mentiſſe pugnant et roſtris ſe dilacerant
et deplumant. ſed poſt pugnam quādo re
conciliate ſunt ſimul volant et ſocietatez
priſtinam non declinant/ tempeſtatē etiaz
futuram precognoſcunt et cum vident eā
imminere vociferant atq̄ clamant. vigilias
ordinant et in vigilando vices mutant.
hec omnia continent in exameron baſilii
et etiam ambro. (ſimiliter ſuperaddit etiā
Ariſto. vt. d.) vigil lapidem inter pedes
tenet vt ſi forſitā ſubrepſerit somnus: caſu
lapidis excitetur et ſi qua ſocietatez perdit
altiſſime aſcendit et vociferando ſocios
ſuos q̄rit et q̄ſq̄ inuēit ad paſcua vir deſcē
dit. dicit enim q̄ rex huiuſmodi auiū ſem
per primo ſe deponit: et primo de terra ſe
erigit: caput etiam pre ceteris frequentius
eleuat. et circumſpicit: ſed ſi quenq̄ vide-
rit venientē vociferat et excitat alios ac p̄
munit. Itē ſūt cōſideraude quarūdā auiū
proprietates ſecūdū variā cibatiōz. Sunt
eſſi quedā q̄ non cibant niſi carne veluſan
guine ſicut oēs aues p̄de q̄ ſūt curui roſtri
et acuti vnguis: q̄ comedūt oia animalia
q̄ p̄nt venari: ſz ñ venant neq̄ comedūt a
ues ſui generis ſic̄ piſces. vt. d. ari. li. vi.
et tales nunq̄ potant aquā. vt. d. ibidē. alī
a ho ſūt volatilia q̄ ſolū vtuntur ſemini-
bus, et fructibus aq; herbis terre naſcenti-
bus. vt columbe turtures et anſeres tam
ſilueſtres q̄ domeſtice. Alia vero ſūt vo
latilium genera que veſcuntur nunc carni
bus nunc fructibus indifferenter ſicut om
nes aues cozuini generis ſicut monedule/
cornices/ cozui/ et pice/ de quibus di. ariſto
et Baſi. paſcunt aues cozuini generis pul
los ſuos i iuuentute et iuuenes paſcūt pa
rentes in ſua ſenectute. q̄ etiam debilitā
tur iuniores in ſuis hūeris eleuant z de
ferunt ſeniores (vt. d. ibidē) z in oīb⁹ hu
iuſmodi voluerib⁹ naturalis pietas ꝯmē
datur: vt hō pietatis obſequiū denegare
parentibus erubeſcat. qđ ab auibus ipen-
di ſibinuicez non ignorat (vt. d. Ambro.)
Item ſecundū variam mēbrorū diſpōem
ꝓſiderantur alique auiū proprietates: qz
dicit ariſto. li. xiui. omnes aues in hoc cō
ueniunt q̄ omnes habēt roſtrū qđ in aliis
animalibus non inuenitur ſed in diſpōne
eſt differentia qz q̄dam habent roſtrū bre
ue et latū quarum vita quieta eſt z man-
ſueta qz hmōi roſtrū eſt aptum ad ſumen
dum cibū de vicino. Quedam vero hūt ro
ſtrum longū et acutū ſicut z longū collū
qz acquirūt cibū de profundo. Quedaz ve
ro curuū et acutū qz talis figura neceſſa-
ria eſt cōedendum et dilacerandū carnem
crudam. Hoc aūt hz proprius omnis auis
qz pes eſt ſicut hō: ſed in pedū et cruriuz
diſpōne maxima differentia inuenitur: qz
pedes auiū vncorum vnguiū ſunt fortes
et acuti qz pnientes ſunt predationi et
venationi: pedes aūt fluuialiū ſunt clau-
ſi et indiuiſi et lati qz conueniunt natatio
ni et omnes aues longorū pedū et cruriuz
habent collum longum et volant extenſo
collo et ſi collū fuerit gracile et debile de-
clinant ipſum in volando. Et eſt generale
q̄ omne volatile habens longum collum
breuia habet crura: et econuerſo. omne au
tē volatile hz vmbilicum quando naſcitur
ſed cū creſcit auis latet vmbilicus nec om
nino appparet quoniam continuatur cum
inteſtino per internozem venam. Itē con-
ſiderari poſſunt quo ad citam vel tardam
pullificationem. Quedam enim moltoties
pullificant vt columba que decies ouat in
āno. Quedam vero multum ouant vt gal
lina: et quedam multotiens vt gallina z co
lumbe. Galline autem multum ouantes
cito moriuntur. vt dicit ari. li. v. Aues au
tem cruruorum vngium que comedunt
carnes raro ouant: qz niſi in anno ſeme p̄
hyrundines que ſole ſitercōedētes carnes
pullificant bis. Infirmantur autem aues
q̄ cubant ſup oua ſua vt ptz in gallina z
aq̄la de q̄ dicit li. vi. q̄ aq̄le tūc valde gra-
uant z albeſcūt ale eius z ebetant vngues ei⁹
et debilitantur. Sūt z multe alie propeta
tes auium quas proſequi eſſet longum.
Hic ſolum attendere oportet q̄ aues in
ter cetera generaliter animantia ſunt ſub
ſubſtantie purioris/ leuioris/ et nobilioris
mot⁹ fortioris/ viſus acutioris/ carnis di-
geſtibilioris /lapidioris/ conuertibilioris

et sanioris etiã nidificando et pullos edu
cando solercie amplioris. Hec autẽ in ge
nerali dicta nũc sufficiant.

Nunc de auibus particularit̃ dicẽ
duz est: et primo de aquila q̃ ve
lut regina inter volucres obtinz
principatũ. Inter omnes auiũ diuersarum
spẽs aquile est maxime liberalis (vt. d. pli.)
Nam predam quam arripit nisi nimia fa
me arceatur: sola non comedit. imo auib⁹
eam sequentibus quasi cõmunez exponit.
sua tamen recepta primitus portione: et
et iõ sp̃ aquilam alie aues solent insequi:
sperantes q̃ de ipsius preda eis debeat ali
qua portio impartiri. sed quãdo preda pri
us capta sibi non sufficit. tãq̃ rex de re du
blica viuens auem sibi proximiorẽ rapit.
⁊ in medio ponit illam. duos lapides p̃cio
sos nomine ethedos: quorũ vnus est ma
sculinus alter femininus in nido suo repo
nit. sine quibus vt dicitur pere nequit. gem
mã que dicitur achates repõit in nido suo
vt pullos suos custodiat a morsu reptili
uz venenoso (vt dicit id̃ pli.) Est aũt aq̃la
ab acuie oculoꝝ dicta. vt. d. isi. tãti eniz ⁊
tã limpidi dicitur visus eẽ: vt cũ in aere su
per maria pẽna imobili deferatur: et hoc
pre nimia eleuatione a terra vix humanis
pateat obtuitibus. de tanta sublimitate pi
sciculos videt in mari natare: ad instar la
pidis descendens piscem rapit. et sic captã
predam ad littus trahit. Est aũt auis natu
ralit̃ calida ⁊ sicca p̃de auida/et sup̃ aliarũ
auiũ vires fortis et animosa cuius fortitu
do maxime viget in alis/pedibus; et in ro
stro qꝛ alas habet valde neeruosas: et paꝝ
carnosas: et ideo in volando patiens ẽ la
boris: qꝛ respectu magnitudinis sui corpo
ris parũ hz carnositatis et multũ neruosi
tatis: propter quod multũ hz fortitudinis
et virtutis et multum etiam habet pẽnosi
tatis. propter quod etiã plurimũ continet
cuitatis. Inter om̃s aũt volucres maxime
viget in aquila vis visiua. Sp̃m enim uisi
bilem hz tẽperatissimũ: et actum videndi
acutissimũ. solẽ enĩ irreuerberatis oculis
in sue rote circumferentia intuetur. ⁊ tñ vi
sus sui acies non obtunditur. nec claritate
solaris luminis disgregatur (vt dicit am
brosius) dicit etiam ambro. sicut et aristo.
li. ix. q̃ quedam spẽs aquile quam vocat
almachor. est acuti visus valde: et pullos
suos vngue suspensos radiis solis obiicit.
et solem aspicere compellit: et hoc anteq̃
habeãt alas completas et ad hoc eos per
cutit: et aduertit ad aspectum solis et si o
culus alicuius lachrimetur ipsum tanq̃ d̃
generẽ: vel interficit vel abicit a nido vel
contẽnit. Si aũt directa acie solis radiuz
viderit ipsum tanq̃ in natura sibi similez
diligit atq̃ nutrit. q̃uis aũt ita reuerbera
ta solis acie claritatem videat: visũ tñ ad p̃
de aspectuz dirigit ⁊ inclinat. vt di. grego.
et ari. li. xii. Aues inq̃t vncorũ vnguiũ idi
gent necessario acuto visu. quoniaz vidẽt
cibum suũ a loco remoto valde et ꝓpter h̃
leuat se aquila plusq̃ alia volatilia: hec etiã
in altissimis rupibus nidificat vbi loci sub
limitate ab omnimõ cursu aduersario, se
tutificat et defendit: vbi secundũ grego. in
altissimis tuta residet: et tñ pastus gratia
infra ista vidz. ad altissima se eleuat ⁊ ascẽ
dit: et tamen viso cadauere vel preda quã
desiderat subito ima petit. Er insuper aq̃
la est auis difficulter cubans/pullificans/
et pullos suos nutriẽs (vñ. d. ari. li. sexto)
q̃ aquila ad plus ponit tria oua sed tertiũ
proicit a nido: quoniã grauiter incubat su
per ea (et subdit) quia illo tempore debili
tatur in tantum q̃ non potest bene venari
pullos aliaꝝ auiũ: quia tũc incuruantur vn
gues sui et albescunt ale sue. et tũc nimis
grauatur in dando cibum pullis suis. et si
contingit aq̃lam habere tres pullos eicit
vnum de nido suo: propter difficultatem
nutriẽdi: sed auis lr̃imi que arabice dicitur
cebar nutrit pullos suos casualiter ab aq̃
la sic reiectos. vt dicit idem. Itẽ. d. idez q̃
aquilarum diuerse sunt species: et diuersi
mode cibant et nutriũt pullos suos. Naz
que albas habẽt caudas in earum cubatõe
plus laborant. Que vero habent nigras
minus in hm̃oi negocio se fatigant. pullos
autem suos iam adultos et de nido eicien
tes paulatim prouocant ad volandum et
faciunt eos esurire vt auidi⁹ eas exequant
in aera propter pastũ: et si forte pigritaue
runt ad exeundum percutiunt eos cum ro
stro et subtrahunt eis cibũ et sic cogãt eos
ad exeundum ⁊ postq̃ fuerint cõpleti i for
titudine et in pennis fugant eos a se: et ñ
sunt pl⁹ sollicite super eos. Proterea est q̃
dam alia spẽs aquile quã ari. vocat achat
q̃ cogitat d̃ pullis suis magno tp̃e ⁊ qñ vo
lant pulli volat cũ eis et dat eis ad come
dendũ. et qñq̃ volitat sup̃ eos curã illorũ
agẽs parata ad resistendũ aliis auibus si
forte conuenerint ad nocendũ pullis suis
in aliq̃ seu ledendũ. hec omnia tãgit ari
li. vi. De aquilis v̄o dicitur. vt tãgit gre.

ſuper ſob. q̄ qñ ei⁹ pulliculi r̄center nati ad capiendū groſſiorem cibū et digerendum ſunt inualidi: ſanguinē et liquidiorez huō rem p̄de ſue in os attrahit et ſuggit: z attractū ſanguinē in ora pulliculoz vomitz et ita reficit eos cibo leuiori q̄ ſuſq; cōuale ſcant ad ſumenduz cibū fortiorē et hoc dicit augu. et plini. q̄ aquila in ſenectute patitur caliginē in oculis et grauedinē i alijs ſuis. cōtra qđ icōmodū inſtruitur a natura vt fontē aque ſcaturientis q̄rat. deinde aſcendit quantū p̄t per aera donec ex calore aeris iet laboze volatus fortius ſcaleſcat vñ tunc ex caloze poꝛis apertis et pēnis ſe lartis ſubito deſcendens in fontem ruit. ibi mutatis plumis et purgata caligine in oculis vires recipit et reſumit (plini. etiaz dicit ibidem) q̄ cū ſenuerit ita indurat et incuruatur eius roſtrū: vt vix poſſit ſumere cibum ſuū: et contra hoc incōmodū inuenit remediū qz petrā ſibi querit: cōtra quam fortius roſtrū percutit z allidit z ſic deponit onus roſtri et cibū capiēs reſūptis viribus iuueneſcit (z ſic dicit pli.) aq̄la ſedendo ſuper rupē vel arboꝛē vel ad ſolis claritatem/oculoz aciem dirigit. vel poſt predam bincinde circūſpicit vel vngues ſuos inſpicere non deſiſtit. Fel aūt habet mltum medicinale: qz poſitū in collirijs viſū acuit et ſabuenit caligini et alijs incōmodis oculoz (vt dicit dia. et etiā cōſtan.) Habet aūt aliq̄s p̄prietates minus laudabiles. Eſt ſm̄ auis excedēs in caloze z ſic citate. et iō eſt animoſa et iracunda: qz ira fortis non eſt niſi in copoꝛib⁹ magne ſictatis (vt. d. ari. li. xvi.) et auibus innocētibus inimica eſt aquila et infeſta. vnguibuſ enim rapit/z vnguibus percutit caput auiſ vocē hz roboꝛantem z aues alias generaliter terꝛificantē. In aſpectu enim aquile et auditu terꝛentur omnes aues alteri⁹ ſpeciei. etiam aues ſ̄ prede (vnde. d. plini.) q̄ herodius et cōſimiles aues ſ̄ in die qñ audiūt aquilam vix predantur: z hoc fortitan accidit ex timoꝛe. aquilam enim in aere tantū rapientē timent generaliter omnes aues. minus aūt iſtam que rapit in terꝛa. mīme aūt illā que rapit in aq̄s: qz illaz ñ timēt niſi volucres quarū victus et conſeruationes ſunt in aq̄ tantū. talis aūt aquila mltum degenerat a noblitate illarū aquilarū q̄m aere vel in terꝛa capiūt predā ſuā timz ent vulturem. vñ. d. ari. li. ix. q̄ amaches manet p̄ope mare et iuxta magnos lacus et cibatur ex auibus p̄ope mare ſ̄ qñ aſcendūt ad aq̄ et ſi viderit vulturem venientez timebit. vnde fugit ad aquam. ſed vultur qui acuti viſus eſt ſemper volat circa locū illum: et ſi exient de aq̄ in aerē vel in terꝛa ſtatim rapit eaz vultur. Si vero diu fuerit in aqua ſuffocatur. Habet aūt aquila vnū pedem clauſum ad modū pedis anſerini cū quo ſe regit in aqua quando ſolet vſcēdere. propter predam vo alium pedē habz diuiſuz cū acutiſſimis vnguibus cū quib⁹ p̄bam capit. Habet aūt pēnam aquilinam quandā latentē coꝛoſiuam virtutē būtē (vt dicit plini.) Dicit enim q̄ penna aq̄le poſita inter aliaꝛū auiū plūas coꝛrūpit et coꝛrodit eas ſicut coꝛde facte de inteſtinis lupoꝛ in viella vel in cithara poſite cum coꝛdis factis de inteſtinis ouium eas deſtruunt et coꝛrūpunt: vt dicit idē. Aquila etiā ſocietatē nō diligit imo fugit (vt dicit ari. li. i.) Aues que habent vncos vngues nō eſt poſſibile q̄ ſint cum aliquib⁹ ſociorū ſuoꝛ ꝛc. Itē vngues hz pro mucronib⁹: et iō qñ ſedet ſuper lapidem ꝛetrahit eos et quaſi claudit intra carnē ne eos allidat vel conterat circa petram (vñ. d. ari. li. xiii.) ñ inſidet auis habens vncos vngues ſuper arboꝛes vel lapides: qz natura vnguiū ei⁹ eſt contra iſtas res ꝛc. Itē ipſa ē cōtra filios ſuos quādo eorum viſus clauditur cō tra ſolem: quoniā eos reputat alienos. Itē vt ad predā alias auiū inſtruat eos et cōpellat roſtro eos percutit et vulneraꝛ vt dicit plinius.

Accipiter ē auis regia que plus a animo q̄ vngulis eſt armata: et qđ ei in quātitate coꝛpoꝛis natura denegat: hoc ei in virtute et audacia animi recōpenſat (vt dicit iſido.) Eſt enim auis vt dicit idem⁹ alijs auibus capiendis auida a quarū acceptione et preda: accipiter ideſt raptoꝛ ē vocata. Dicit ei Beda et Ambro. i examerō. q̄ accipitres circa ſuos pullos ſunt crudeles: qz cū abiles ad volādum ſint cibos eis ſubtrahunt et pcuciendo ad modū aquilaꝛ de nidis exire cōpellūt et cogunt. qz eos audere cōꝛrepidant et ad predā excitant/ne adulti effectu tepeſcant ocio et magis querere cibū q̄ vigoꝛē animi conſueſcant (vt. d. Beda z Ambroſi.) Sūt eſſ̄ qdam accipitres p̄dones aeris tā tū. qdā vo tātū tre ſic z aquile (vt. d. ari. li. vi.) p̄mi aues tantum volantes rapiūt ſecundi, vero ſedentes in terꝛa percutiunt et inuadūt: z in hos colūba diſcernit ſicut de aquila dictum eſt. Eſt igī accipiter auis

calida et sicca. mole, carnis depauperata. pennarū, plumarumq; varietate decorata strutioni in pēnarū decora similis est: sed in agilitate ⁊ animi magnuaimitate oīno ipar est. Sūma.n. celeritate nūc i aera se leuat et ascendit in tantuz ꝙ ab domniuz aspectibus se subtrahit: nūc subito inferiꝰ in predam ruit. pectus vero accipitris est acutissimū: modica tñ carne munitū ē. vñ dicit ari. li. xiiii. quāto pectus eius magis est acutū tanto melioris est volatus. quoniam si haberet pectus multū latum moueret multum aeris et esset grauis motus carnosū aūt ñ ē qz acutū et debile: nisi habeat coopertoriū ex multa carne sicut dicē ibid. Maxīa it aq; eiꝰ fortitudo est i pectore in vnguibus et in rostro quo stati petit et cerebꝝ crebrat p̄de sue. eius fel medicīale est et vtiliter si in oculoꝝ collirijs admiscetur. visum eñ acuit/et oculoꝝ albugies destruit et cōsumit: similiter et fimus eius Habet aūt hoc propriū accipiter (vt dicit grego.) ꝙ in senectute qñ sentit se pēnaꝝ pondere p̄grauari expandit alas suas contra solis radios flante austro: ⁊ sic ex tepēte aura et calore resoluente apiuntur pori quibus apertis excutit alas: et sic veteres penne exiliunt et noue recrescunt: et sic nouitas pēnarum ipsum efficit ad volanduz aptiorez. Duo eñ sunt genera accipitrum quidam eñ est domesticus. et quidam siluestris. qui domesticus siluestres rapit aues et raptas eas dño suo derleinq̄t. Siluestris vero domesticas aues rapit. Indignantis enim nature ē accipiter. vñ si p̄dā quā ipetu cāu aliq̄ non arripit vix illa die ad manū domini sui redit. oportet autem vt accipitrū dieta sit ordinata. s. nec nimis tenuis nec nimis lata. Ex habundanti eñ cibo impinguantur: et tūc insolescūt aut pigrescūt ⁊ ad reclamatoriū redire ꝺdignātur. Si vero fuerit nimis paucus deficit accipiter viribus ⁊ efficitur ipotens ad p̄dāduz. solent et oculi taliuz auiū ciliari claudi siue tegi ne nimis de manu gestāt/se offerunt visis auibus ad q̄ꝝ raptū hanelāt. et aspirant. et iō quibusdā laqueolis illoꝝ pedes illaqueantur: ne libere ad quālibz auiculam efferantur. gestatur in sinistra vt ꝺ dextra aliquid accipiant vñ reficiantur Seruantur autem accipitres domestici vel domiti in mutatoriis vt a pēnis veteribus et induratis exonerentur et sic i iuuētute et decore renouentur. datur aūt eis cibꝰ de aliqua aliq̄tulū carne venenosa vt sic faciliꝰ smutētur. Accipitres vero maxīe ledit fumus (vt. d. Beda) et iō eoruz mutatoria a locis fumosis debent esse remota/ne eorum corpora ex fumi amaritudine ledātur et ne plume eoꝝ ex nigredīe fumi inficiāt carnibꝰ r̄cētibꝰ et sanguino lentis cibantur et solent eis dari corda auiū quas p̄dātur quamdiu viuunt et potentes sunt ad p̄dādum a suis dominis diliguntur. in manibus gestātur. super ꝑticas reponuntur. in pectore et in cauda manibus replanantur cū diligentia nutriūtur: sed qñ moriūtur ab oībus inutiles reputantur. Nō eñ cōeduntur sed potiꝰ sup sterq̄liniū proiciūtur

Alietus secundū gl. sup Deutro. xiiii. idem est quod falco. auis. s. prede auida et multū animosa. inuadit eñ aues longe se maiores: eas pectore et pedibus ꝑcutiēs ⁊ inuadēs. Secūdum vero alios. Alietus est auis ꝑuula capiens alias minutas aues (vnde dicit auctor aurore) Ordinz exiguas alietꝰ corpe vires. Suut et aues minime predacibus suus cibus. Exprimit hic aliquem qui solo vexat egenos et secundū hoc videtur ꝙ alietus idem sit ꝙ nisus paruus qui gallice dicit muchet vel etiam ipse nisus.

Apes secundū isi. sunt dicte eo ꝙ sine pedibus nascuntur: vel ex eo ꝙ pedibus alligent se inuicem et connectant. De secundum isi. solertes sunt in gignendi mellis officio assignatas et sibi proprias incolunt sedes non vendicantes sibi alienas. domicilia sua i enarrabili arte cōponunt: ⁊ ex varijs floribꝰ mirabili officio fauū faciūt. textisq; cerī nimis prole castra replent. exercicium et regem habent et bella mouent. fumum/et ventum ⁊ bela tumultu exaspantur. has plerīq; expti sunt de bouz cadaueribꝰ nasci. pro his creaudis viruloꝝ occisoꝝ carnes veteratur vt ex putrefacto cruore vermes creentur et postea receptis alis apes efficiuntur. sicut strabones de equorum carnibus generantur (vt dicit Isido.) secundū Ambro. aūt in exameron. mirabiles sunt apiū proprietates ⁊ insignes et nobiles. Nā apes cōmunem habent sobolem. vnam incolūt mansionē: vnius porte clauduntur/l. mino omnibus cōis est labor/oībus cōmunis cibus/cōis opatio/cōmunis/vsus cōis fructus/cōis est omnibus valatus/cōmunis ē oībus generatio. Integritas q̄ corporis ꝺginalis omnibus est cōis sicut et ꝑtus. quoniā nullo concubitu miscentur: nec libidi-

ne resoluuntur: nec partus quatiuntur bo
loribus et tñ maximũ folioꝝ examen cõsti
tuunt. Nã cũ alie volucres vix in anno sin
gulos edant fetus apes geminos creãt et
duplici fecunditate ceteris prepondérant
Ipse apes regem sibi creant. ipe populos
sibi ordinant: ꝛ tñ licz posite sint sub rege
ipse tñ sunt libere: et regẽ sibi substituunt
et substituẽ naturali affectu diligunt et sũ
ma defensione defendunt: et pro eo perire
pulchrũ putant. regi suo tantã reuerentiã
exhibent vt nulle de suis domib⁹ exire au
deant: nec ad aliquos prodire pastus nisi
rex fuerit egressus et volatus sibi vẽdicaue
rit principatum. Eligunt aũt apes sibi in
regem in magnitudine et specie magis insi
gnem (et quod in rege precipuum est) man
suetudine clariorẽ. Nã et si hẽat aculeum
eo tñ non vtitur ad vindicandum. Natu
raliter aũt apes: tanto sunt leuiores ꝓ to
ceteris sunt maiores: sed ꝛ apes q̃ non ob
tẽperãt regi propria ꝓdẽnatõne se mulctãt
vt aculei sui vulnere moriãtur. In apũm
examine nulla ẽ ociosa. q̃dã enim certant q̃i
in bello cãpestri cõtra alias apes alie vigi
lant circa fructũ. alie futuros explorãt im
bres ꝛ speculantur ꝓcursꝰ: alie ceras de flo
ribus fingunt: alie cellulas nũc rotundas
nũc q̃dratas mira connexione ꝛ eq̃litate ꝓ
ponunt: et tñ inter tam diuersa opera nul
la alienis laboribus insidiatur nullo rap
tu victũ querit. sed proprio volatu ꝛ labor
inter bbas et flores que sibi sũt ꝓgrua ꝛcol
ligit et requirit. bñt in apes spicula sua ꝛ i
tez mella fundunt venenũ si ab aliq̃ fuerit
lacessite. vitamq; suam ponũt ardore vin
dicte pro domicilioꝝ suoꝝ defẽsione. apis
itaq; ꝛ si infirma ẽ robore valida tamẽ est
vigore sapiẽtie ꝛ virtute: cuius fructꝰ om
nibus est suauis qui suauitate sua fauces
obdulcat et vulnera curat. ac interioribus
viceribus infundit: medicamentũ. bucusq;
Ambro. Sunt et alie proprietates q̃s tan
git ari. li. x. vbi ista interseruntur (. d. enim
inter cetera) q̃ apũ opationes inter se sũt
diuersimode. q̃dã enim adducunt suis alue
aribus quo indigent ad preparatõez mel
lis ex floribus et frondib⁹ arboꝝ ꝛ herbaꝝ
et precipue in quibus est glutinositas ꝛ il
liniũt ex eo superficiẽ aluearis et ꝫ faciũt
propter nocentia animalia: ꝛ si introitus
aluearis fuerint nimis ampli strictificabũt
ipsos. deinde cõgregant mel: et ꝓincipi
unt facere domos in quib⁹ habitant reges
deinde alias domos in quib⁹ habitent alie
apes aluearia custodiẽtes et accipiũt terã
ex floribꝰ ꝛ pgregant ipam cũ pedib⁹ ante
rioribus. deinde mutant eam ad pedes me
dios deiñ ad coxas pedũ posterioꝝ ꝛ post
volant cũ ipsa: et tũc manifestat põderosi
tas in eis et cũ volat apis ñ tangit flores
diuersos nec dimittit vnũ florẽ ꝛvadit ad
aliũ q̃diu ibi inuenit q̃ sibi necessariũ ẽ:
ꝛ colligit ex eo q̃ indigꝫ: et tũc redit ono
sta ad locũ suũ. q̃liter aũt mel recolligant
et q̃ sit melius propria materia ñ possumꝰ
leuiter distinguere sensu. frequentãt aũt
libenter folia et flores oliue ꝛ manent sup
ipm longo tpe ꝓpter spissitudinẽ folioruꝝ
q̃ aũt rex eaꝝ nequit volare tũc ferũt ipꝫ
turba apũ: et si rector fuerit viuꝰ mares e
runt in vna pte ꝛ fele in alia. Si bo fuent
mortuus mares erunt cũ feminis in domi
bus: et fela rectoris ẽ dupla ad alias: ꝛ bz
acutiorẽ aculeũ ꝙ masculus et multi ẽ ma
rib⁹ carẽt aculeis et volunt q̃i pungere cuꝝ
aculeo et ñ pñt. Rectores aũt duoꝝ sunt
mõ: ꝛ vnꝰ ẽ niger ꝛ alter rubeꝰ ꝛ hic melior
est ꝛ apis/bona/parua/rotunda/in se dẽsa
stricta/in medio quasi cincta. mediocriter
villosa. Et differũt apes in pastu: q̃dã paz
pascunt floribꝰ ortulanis ꝛ sunt diuerse ab
illis q̃ pascunt floribꝰ mõtanis. Naz ille q̃
pascuntur in arboribus mõtanis minores
sunt aliis et fortiores ꝛ plꝰ patiẽtes laboꝝ
Itẽ apes sedẽt sup aluearia ꝛ suggunt q̃
est supfluũ in fauis. et bz q̃ si nõ facerẽt ẽ
generaretur ex eis aranea et morerẽtur a
pes. q̃ aũt modicũ ẽ de melle in domibus
deserunt eas ꝛ pugnant cũ illis qui volunt
extrahere mel: et ꝓpt ẽ videtur sepe sedes
sup foramina q̃i parati ad resistendũ ꝛ pũ
gnant breuiores cõtra longiores pugna
fortiq̃ multũ comedunt de melle ꝛ labo
rant eiicek eas de aluearib⁹ q̃ nõ mellificãt
nec laborant. Itẽ reges ñ apparẽt extra al
uearia soli nisi magno stipatu apũ ꝛ ipe in
medio eaꝝ ẽ: et exitꝰ eiꝰ ẽ añ exitũ pulloꝝ
apum trib⁹ diebꝰ. deinde exeunt apes pa
ce volant circa aluearia: et diuidunt se ꝙ
cateruas et vadit cũ quolibet rege casus
vna: et si ꝓtingat q̃ esset vna ps apum ad
uersꝰ alias tũc iste pauce resistue vadunt
ad alium regẽ ꝛ dimittunt suuz pmũ regẽ
et vadunt ad regẽ possidẽtẽ plures: ꝛ si rex
quẽ dimiserũt insequaf eas interficiũt euz
Itẽ q̃ apes pungũt cito pꝰ moriunt si to
tũ infixerint et nõ retraxerint aculeũ suuz

qz impossibile est totum aculeum extre. nisi cum eo exeat intestinum. Rectores autē apum raro pungunt. Et si qua apis moriatur in alueari extrahūt eam residue quia hoc animal valde est mūdum plus q̄ alia animalia. z proppter hoc eicit stercus suū in volādo z ñ i alueari suo qz fetidus odor grauat eas. similit et vēt⁹: vñ si fuerint fortis vētus custodes apū debent tegere ostia ciū alueariū ne intret vent⁹ ad eas qñ aūt aluearia efficiūtur aliq̄ casu fetida ꝺ liquūt ea et si ptingat eas ibi morari ex fetore infirmant. qñ etiā nimis quiescūt infirmant et eiciunt otiosas a se. Et q̄rit ars i hieme loc⁹ calid⁹ et in estate loc⁹ frigidus: z si bō dimiserit eas multū de melle nō multū p⁹ opabunt: z si modicum segnescēt ad opandam mel et ppter hoc ꝺz custos dimittere de melle scōm multitudinē apū et si ꝺficerint eis mel ad comedendū ꝺz eas pascere ficubꝰ et aliis dulcibus ne moriātur. Itē qñ ꝓdunt inuicē intra aluearia signū ē q̄ volūt discedere ꝺ alueari: et tō custos ꝺz irrorare vinū dulce intra aluearia: et tunc manebunt. bucusq; arist. li. viii. sue. ix. Itē idē li. viii. apes nō faciunt strepitum nisi volando et extēdendo et ꝯbendo alas suas p aerem cadentē inter alas et corp⁹. Itē poste riores pedes apū sunt maiores q̄ anteriores: ppter ābulatōz et vt cito eleuent a terra cum voluerint eleuare. sicut. ꝺ. idē li. viii. Itē accidit apib⁹ infirmitas q̄ ab ari. li. viii. ꝺz Izarbizozis erpuis ꝺmiculi q̄ generātur in alearibus ex corruptis fauis: et qñ crescunt illi ꝺmiculi faciunt texturā similē texture araneaz et dominant sup totū alueare: et tō putrescit mel et egrotant apes vel moriunt. Itē idē li. xvi. apes nō generant ex coitu neq; ex diuersis generibus coeūtibus neq; ex apib⁹ p coitū. In ānis aūt pluribus alib⁹ multiplicant apes valde siue pulli a puz: qz ppter hūiditatē multiplicāt superfluitates i corporib⁹. In ānis aūt tēperate pplexionis pulli apū minuuntur (vt. ꝺ. idē) Itē in ꝺe. pticulariꝰ ꝺz apes flores amigdalinos pascentes faciūt mel magis tēperatuz et magis saporosū minusq; acutū: z spūalū mēbroz maxime mundificatiuū. apes ho absinthiū pascētes et alias ꝺbas amaras facūt mel: sed minus dulce. est tñ multum mundificatiuū pulmonis splenis z epatis aperitiuū / et hydropicoz tuuatiuum et morsus rabidi canis curatiuū. q̄re infra de melle in tractatu de liq̄ribus. q̄re alias proprietates apuz in littera. a. in tractatu de animalibus secundum plin. et auicen.

Bubo a sono vocis nomen ꝺz (vt ꝺ. isi. Est aūt auis feralis onusta quidē pluīs sed grauis sp detēta pigritia. debit ē ad volandū in sepulchris die ac nocte ꝰsatur sp cōmorans in cauernis. deiñ apud augures malū p̄tendere fertur. nā in vrbe visa solitudinē p̄tēdere asserunt. vt. ꝺ. idē de bubone. ꝺ. ari li. viii. monedula inquit pugnat cū bubone. qñ ꝺbilis est visus bubonis apud mendicē. clarius namq; videt de nocte q̄ de die: et ppter ꝺ capit monedula q̄ est auis coruini generis ova bubonis et comedit ea de die et bubo cōedit ova mōedule ꝺ nocte: qz bubo fortior ē ꝺ nocte q̄ ꝺ die: z mōedula fortior ē ꝺ die. et alie aues volāt in circuitu bubonis z deplumant ipm. z propt hoc aucupes cū eo deꝓbendūt alias aues. Pugna aūt istaz auiū sicut et bestiaruz nō ē nisi propt cibū et mansionē: cui⁹ frequēs vlulat⁹ de nocte ꝓsagiuz ē mortis secundū augurū ꝓiectura. bubo stercoribus et aliis immūditiis pascitur. ad alias volucrib⁹ hic odio habet tēpla frequentat nocturno tpe vt de oleo lampadū satietur. in pluīs tñ et in rostro aulbus p̄oe simꝰ esse vꝰ. sed in aliositate penit⁹ est dissimilis z inꝺtute qñ ab auib⁹ ꝓpinguatur in supinuz se ꝺtut et rostro cuz pedibus se defendit. mures et serpentiones venat et comedit: et de nocte euagat et circuolat. de ꝺebo i pietū rimul se abscōdit

Columbe sunt dicte a coloze colli eo q̄ earū plume in collo coloz multiplici sunt respersē (vt dicē isi. Sunt aūt columbe aues mansuete hominum frequentiū et consortiuz diligētes et in earum multiplicatione conuersantes quas antiqui venereas nucupabant. eo q̄ frequentant nidos et osculo et amoze concipiant: et veneri multum vacant: et tō columba dicitur ā colens lūbos (vt. ꝺ. isi.) Nam columbe ouant omni tpe et faciūt pullos cū fuerit earuz mansio calida. et fuerit earum cibus paratus. Meliozes aūt faciunt pullos in autumno q̄ in vere vel in estate propter copiaz victꝰ vt. ꝺ. isi. De natura ho columbaruz. ꝺ. ari. li. v. columba auis est voluptuosa. vñ et se se osculāt ante coitum. et masculus senex nō pōt coire tamen non cessat osculari: et femina multotiens saltat super feminaz cū nō sit masculus et facit hoc cum osculatur et nō eicit semen. ex tali aūt coitu faciunt ova aliq̄ non pullificantia. sicut sunt ova venti et

oēs aues que similes sunt colūbis. ouant in vere bis vel ter et faciūt duo oua: sz nō ouant tertio nisi qñ corrūpitur semē. Itez idē li. vi. columbe inquit pro maiori parte pullificant marē et feminā et p̄m⁹ pull⁹ est masculus. Et aliqñ exit vn⁹ pullus vno die et alius alio die: et masculus cubat de die oua ⁊ femina d̄ nocte et p̄mū ouū ꝯplet se et funditur i. xx. diebus: et columba primo penetrat testam et prius diuidit illā ⁊ masculus et femina calefaciunt pullos in vno tpe et femina est magis sollicita circa pullos q̄ masculus: et decies in anno ouant ⁊ qñq; vndecies vel duodecies sicut in egipto et masculus coit cū femina post annuz Item idem li. viii. cū pullificat colūba statim masculus regit pullos: et si femina tardet venire ad pullos popter dolorē part⁹ percutit eam masculus et cogit eā ponere super pullos ⁊ cum crescunt pullivadit masculus et suggit terrā salsam et illud quod suggit ponit in ore pullorꝫ vt asuescat eos cibo. cū aūt masvult eiicer̄ pullos de nidis coit cū ipsis. Itē columbe habent hoc propriuz et turtures: qr caput suū non erigāt qñ potant quousq; eis sufficiat haustui potus. Viuūt aūt columbe generalit ⁊ cubāt vsq; ad. xv. annos (hucusq; ari.) proprietates aūt colūbarꝫ vsuales et multū notatas tangit glo. super verbū illud. Oculi tui columbarꝫ. Cañ. i. columba inquit felle caret rostro nō ledit nisi parem suuz forte in cauernis petrarum nidificat alienos pullos nutrit/colūbas alias errantes associat et colligit iuxta fluenta manet/meliora grana eligit/gemitum pro cantu reddit/gregatim volat/societatē diligit/alis ⁊ rostro se defendit/cadauera ⁊ alia immunda nō comedit/geminos pullos nutrit: sed super fluenta residens vmbrā accipit ris de longe venientis inspicit quē statim vidēs ad interiora foraminis fugiēs se abscōdit. sic dicit glo. ibi oculi ei⁹ sicut columbe sup riuos aquarū ⁊c. Cañ. v. e. ⁊ vt dicitur in viatico Cōstan. sanguinē hz medicinalem. Dicitur enim q̄ sanguis ei⁹ de sub dextra ala extractus et calidus oculis ipositus ⁊ instillatus dolorē mitigat ⁊ sanat obcalinam oculorꝫ. fimū hz ardentē quem d̄ nido abicit: et pullos vt eiciant instruere cōsueuit (vt. d. Criso.) Colūba pacis est nuncia simplicitatis forma/natura munda/prole fecūda/pietatis emula/societatis amica/iniurie īmemor q̄ q̄to est pēnosior tanto fecūdior inuenitur. vñ columbe hñtes pedes pēnatos fere pullificant omni mense. Est autem columba naturaliter timiba: raro secura: nisi qñ est in foramine petre: vbi aliq̄liter requiescit. Est autē obliuiosa: et ideo sublatis pullis: damni sui īmemor nidificare et pullificare itez in eodem loco non obmittit (vt. d. hiero.) Itez stulte ē curiosa. nam sedens super arborē circūspicit et ad quā partē velit sedere q̄i deliberans collū vndiq; circūflectit: sed sepe dū de volatu deliberat anteq̄ arripiat volatū sagitta eam transuerberat: et iō propositū nō perficit: qr qd̄ diutius fieri proposuit in tpe ꝯgruo non pficit (vt dicit grego.) Itez vt dicit in dietis particularib⁹ caro colūbina dura est ad digerendū et vi cosa. vñ grossū dat nutrimentū maxime caro pulliculorū sed qñ volare incipiūt rōe motus ⁊ laborl amittunt multū de illa grauitate: et fit caro leuior et acceptabilior ad digerendum quanto autem fit vetustior tanto durior ⁊ prior est ad digerendum et illaudabilius prebet corporibus nutrimentum. Item aliquando inuenitur columba domita que ad deceptionez siluestriū est instructa. nā siluestribus se associans ad rethe eas duc. et vt cautius eas decipiat cum illis intrat aucupis rethe: et inuolui se pmittit sub amicitie spē q̄i ad pascua ipsas allicit: ⁊ sic pascendo ad laqueum et interitum eas trahit. Itez in egypto et in siria (vt. d. ābro.) instruitur colūba vt litterarū sit gerula et prouincie ad prouinciam internuncia. naturaliter eñ diligit locū et mansionez vbi primitus est nutrita: ⁊ quantumcumq; deferatur ad longinquas partes semper redit ad propria si libertati fuerit restituta. Tali aūt colūbe/cautius solet alligari littera sub asella que dimissa se eleuat in aera: et nunq̄ cessat donec redeat ad sue natiuitatis prima loca: sed quandoq; in via cognoscitur ab hostibus et sagitta impeditur: et pro litteris quas defert interficitur et ꝟbeberatur: et sic non sine periculo est baiula littere: quia frequenter littera sic portata est causa vel occasio sue mortis.

Coturnices sunt quedam auicule a sono vocis dicte: quas greci ortygias vocant eo q̄ in ortygia insula sunt primo vise (vt dicit isidorus.) He aues certa habent aduenīēdi tēpora/gregem faciunt et ducē/accipitrez timent et q̄diu accipitrē vident/ tam diu det erra non surgūt: iō etiaz ortygometra

dicũtur. Habẽt aũt he aues duces sicut ⁊ grues: et iõ qꝛ timent accipitrem cura est eis sollicitare duces per quos cauent propria discrimina ne ab accipitre rapiantur. Hec sola auis morbũ caducuꝫ patitur. sic hõ et etiam passer mare transiens cũ lassatur in aquam descendit et vnaꝫ alam erigens velũ sibi facit/ cibos grossissimos comedit et femina venenosa propter q̃s causas veteres eis vesci prohibuerunt. ellebo rus eniꝫ est cibus coturnicum. qui si ab animali sumatur in multa quantitate peinciosum est. Nam cũ animalia latas hẽant venas per quas defertur fumus vi ellebori cor subito infrigidatur et mortificatur coturnices aũt hñt venas strictas circa cor et iõ fumus venenosus nõ habet liberum transitũ sed in stomacho rẽanet et ibi digeritur et subtiliatur vñ nõ leduntur. Coturnices aũt vulgari sermone turceros vocamus a veloci cursu. citissime enĩ curunt super terram. spẽm aũt suam diligũt aues et iõ vociferando se requirũt mutuo. vt dicit ambro.

Ciconia vel ibis ẽ auis fluuialis que se ipsam purgat rostro suo qꝛ qñ ex ciboꝝ multitudine sentit se grauatam aquam marinam intra rostrum recolligit quam per anum ad interiora infundit. que remolliendo cibi cõpacti duritiam et mortificando intestina superflua eiicit et expellit. hec etiam auis ꝑpẽtum ouis vescitur ex eis gratissimaꝫ escaꝫ deferens pullis suis (vt dicit isi.) Et dicit ciconia q̃i cicannia: qꝛ ꝯcutiente rostro q̃ si cũ canna sonum facit (vt. d. idem) veris etiam est nuncia et in suo aduentu p̃dicat temporis nouitatem. serpentibus ã ĩimica rostro eĩ eos percutit et interficit: ⁊ quandoqꝫ deuorat et deglutit. hũanam societatem et frequentiam diligit. ⁊ iõ nidificare super domos ab hominib⁹ inhabitatas cõsueuit: ⁊ nidũ suũ p̃mũ nisi fuerit cocta ñ dimittit de facili: sed in suo recessu cõtra hiemem terra replet nidum suum et cũ luto virgulas nidi et spinas cõpaginat ne aliquis ventus tẽpestuosus ipsum in hieme deiciat aut dissoluat. In reditu aũt suo ĩ vere eundem locũ obtinet vel occupat. et ab aliis nidum occupare volentibus prp̃tegit ⁊ defendit. viuente femina mas causa coitus cũ alia se non sociat: sed quo ad nidum et generatõnis officiũ femine fidẽ seruat. in qua si masculꝰ aliquo casu adulterinũ cõcubituꝫ senserit vltra secũ nõ cohabitat: sed rostro si põt eaꝫ transuerberat atqꝫ necat (vt. d. ari.) Alias q̃ ĩ nido mas feminam non calcat, et incubando super oua mas cum fem̃a vices mutat. pullos suos miro affectu diligit et custodit et ex assiduo cubitu super eos plumas perdit. pater quando est in pascuis mater in nido residet et econuerso: quando reuertitur mas euolat femina ad pascua et masculꝰ nidũ fouet (vt dicit ambro) ciconie maria transuolant et collecto agmine ad calidas regiones simul volant. In suo autẽ descensu hñt cornices q̃ ipsas p̃cedũt: ⁊ q̃i cõmites ciconiis ducatum prebẽtes contra aues infestas eis pro viribus se opponunt (vt. d. in exameron) q̃uis autem venenosa comedant. vt ranas et ꝑpentes et huiusmodi venenum tamen naturam earuꝫ nõ superat nec ĩmutat. iõ eis est refectio ⁊ nutrimentũ: quod hominibus et multis aliis animalibus est venenũ. vis eniꝫ caloris ĩ eoꝝ interioribus dominatur. vnde ꝑtus veneni extinguitur ⁊ superatur a pullis suis in senectute pascuntur. Nam eximia illis circa filios est pietas. et iõ quantũ tempus expẽdunt in fetibus educandis tanto tẽpore a pullis suis vice reciproca nutriuntur (vt dicit ambro.) Quando vero pulli nascuntur crura pedes et rostra habẽt ad modũ cigni valde nigra: sed deposita paulatiꝫ nigredine rubere tanto plus incipiũt quanto quotidie plus senescunt.

Cornix est auis ãnosa que apud latinos greco nomine appellatur quam aiunt augures hominũ curas agere insidiaꝝ vias mõstrare futura p̃dicere sed nephas ẽ credere q̃ deus cornicib⁹ ꝯsilia sua mãifestet (⁊ vt. d. isi.) hi ĩter multa auspitia tribuunt. vñ etiam pluuias pretendunt vocib⁹ secundũ illud. nunc cornix pluuiaꝫ vocat ĩproba voce. Est aũt auis garrula ĩpia et incolis vbi habitat nociua vt. d. idẽ. immũdis pascitur et venenos diutissime viuit/ contra senectuteꝫ in plũa ñ albescit: sꝫ in carne intrinsecus quanto viuit diuti⁹ plus denigrescit. vulpẽ pre ceteris odit animalib⁹/ ꝯ nisum et accipitrem confligit (vt. d. isi.) Est enim auis ĩproba aquile et aliis prede auibus importuna. Nam aquilam quã tangere formidat garritu et volatu insequitur ⁊ infestat sed de sua improbitate non semper lucrũ portat qꝛ post longam aq̃le dissimulationem aliqñ rostro ab ea percutitur aut inierficitur qñ ei pl⁹ debito appropinquat. De cornice

aūt dicitur in exameron ꝙ cornices cico ni as deducunt et dirigunt: et velut q̄busdā turmis eas stipantibus eis turmatiz se ad iungunt et contra alias aues ipsis ciconiis infestas dimicantes: propriis periculis aliena bella suscipiunt: cui⁹ indiciū ē qꝛ illo tēporis interuallo quo ciconie solent recedere non reperiuntur in locis ꝯsuetis reidere: et qꝛ cū vulnere reuertentes manifestant q̄dam sanguinis voce ceterisq̄ indiciis ostendunt grauem se certaminū cōflictum subiisse. Itē ibidē dicitur ꝙ admirāda est huius auis clemētia. nā qñ ꝯtingit parentes ꝑ longeuā senectutē plūaꝝ ⁊ alarum tegmine denudari ⁊ tunc eos nutriri ꝯtingit per cornices minores et ꝓpriis pēnis eas fouent: et collecto cibo pascūt: qñ etiam parentes eoꝝ senescunt eos fulcimēto alaꝝ suarum subleuant et ad volandū exercent vt in pristinos vsus mēbra dissoluta reuocent et reducant.

Coruus siue coruax a sono gutturis nomē hz (vt. d. isi.) coru⁹ pullorum suoꝝ ora hyantia respicit quibus prius cibos non administrat nisi p̄us per pēnaꝝ nigredinē similitudinē propi coloris recognoscat: postq̄ vero nigrescerē inspicit totis viribus deide eos pascit, vt. d. idem isi. Dicūtur aūt pulli coruoꝝ rore celesti vesci quamdiu beneficio etatis non habent nigras plumas. nō eniz prius escis et cadaueribus scilicet fetidis sed roris celestis beneficio sustentantur (vt dicit Augustinus.) Petit enim coruus in cadaueribus mortuorū loca occulta (vt. d. isi.) et est auis clamorosa ⁊ diuersas format voces. Sol⁹ eī inter aues q̄dragintaq̄tuor hz vocis mutationes (vt. d. Fulgē.) Est etiaz auis dolosa: res furtiue subtrahens reponens in locis adbditis et abscondens. Est etiam īmunda auis cadauerib⁹ insidens et de venenosis et rebus īmundis cibū q̄rēs et secundū augures quandā vim p̄sagii et diuinationis hñs: et iō apud gentiles coruus inter volucres fuit appollini cōsecrat⁹ (vt. d. mar.) De coruo aūt. d. ari. li. vi. ꝙ femine coruoꝝ cubant super oua sole ⁊ masculi ferunt eis cibuz et pullificant eis plures: et cubat diebus viginti et deicit aliquos propt multitudinem: qꝛ aues que multos pullificant eiciunt aliquos a se (idē. d. li. viii.) coruus niger pugnat cuz asino et thauro et volat sup ipsos et noczeis ꝑcutiendo cū rostro et pungit oculos eoꝝ. Itē ibidē coru⁹ niger est amic⁹ vulpi et propter hoc pugnat cū aceloni ⁊ cū aliis bestiolis vt iuuet vulpez. Itē ibidē coruus pugnant pugna forti et ꝑcutiūt se adinuicem cū armis. i. cū rostris/vnguib⁹/⁊ alis suis. victus obedit victori victoria forti. hucusq̄ ari. Itē solus coruus in mediis estiuis feruoribus ꝯ naturā aliarū auiuz ouat et ⁊ pullificat fetus suos. vñ petroni⁹ coruus maturis frugibus oua refert.

Cignus latine olor dicitur grece eo ꝙ totus sit albus in plūis suis nulli em̄ inueniūt cignū nigrum olor aūt grece totū dicitur (vt. d. isi.) Cignus aūt a canendo ē dictus eo ꝙ carmis dulcedinē modulantis vocib⁹ fingit: iō aūt canit dulciter qꝛ collū longū et reflexum hz. et necesse ē eluctantem vocē ꝑ lōgū ⁊ r̄flexuosū iter varias reddere modulatiōes fertur aūt in hiꝑboreis partibus concinētib⁹ citharedis: cigni pullos euolare de nidis et apte ad modulantiam ꝯcurrere. vt d. isi. scd̄m aūt mar. et ambro. naute bonū p̄sagiū euentū cigni īputāt: qꝛ cigni. s. naufragio obuiāt. sic ait eunuc⁹. Cign⁹ l auspiciis semper letissimus ales. Hunc optant nante qꝛ nō se mergit in vndis. et iō appollini fuit ꝯsecrat⁹. vt. d. mar. In alis autez maxima ei fortitudo. cignus qñ est ī amore querit feminaz et ei ꝑ ꝯplexionem colli plaudit et quasi eam attrahit ad se et ꝯiungit collum suū collo femine colligando p⁹ coitū femina vero percutit marez ⁊ fugat ipsū. balneat aūt se masculus post coitū similiter femina anteq̄ cibuz sumat. Instāte aūt morte pēna infixa cerebro canit: ⁊ ꝯ alioꝝ animantiū cōsuetudinē pro gemitu cantum reddit (vt. d. ambro.) plumā hz cādidissimā omni nigredine vel colore alio īpermixtam. carnē vero hz nigraz ad digerendū duraz. rostrū cū q̄dam tuberositate visum ab olfactu et gustu distinguētē hz intrinsecus valde nigrū et interi⁹ densatū cū quo collo in profundum merso cibum suū querit et incidit: cū inter pisces sit nutritus ipsos nō comedit: iō si panis vel esca sibi proiecta fuerit: piscib⁹ ipsū sequentib⁹ ipse ceditide herbis et radicibus victū suuz querit: pedes hz nigros latos ⁊ clausos natatōi valde aptos. quoꝝ vno vtitur pro remo in natando ⁊ alio pro gubernaculo se regendo. stagna et lacus inhabitat et secus aquas semper nidificat: vbi sꝑ pauca ligna semel ꝯieta sup oua cubat ⁊ pullificat. Pullos sollicite nutrit ⁊ educat eos ostro alis ⁊ sibilo protegit ⁊ defensat. et

si quis aduersus eos appropinquauerit inter pullos et appropinquātes oppōere et interponere se non cessat. auis ē magne carnositatis et ponderositatis corporis: ⁊ iō quietem diligit et raro volat. volant tñ cigni silnestres volatu forti collis extensis ⁊ pedibus ad posterius applicatis: sed ñ sūt tam magni corporis nec tante pinguedīa sicut sunt domiti qui iuxta hominū habitacula sunt nutriti (vt dicit mar.)

Vlex est musca modica ab aculeo dicta eo ꝙ sanguinem suggit. habet aūt in ore fistulaz ad modū fistuli qua carnē trebrat vt sanguinem bibat (vt dicit isi. Reputatur aūt inter volatilia sicut et apis: cū tñ corp⁹ hēat vermis plures hñtis pedes eo ꝙ alas habeat quibus volat. generatur aūt ex vaporibus putridis de cadauerib⁹ ac corruptis locis palustribus generatis ex ꝯtinua alaꝝ replicata repcussione. in aere strepitū generat et quasi stridet. super cadauera et vlcera libenter residet: equis et vlcerosis valde nocet/strepitu et morsu dormientes infestat/⁊ a requie eos arcet/de nocte maxime circūuolat: ⁊ mēbra quibus insidz terebrat atq; mordet. de nocte lucipeta est: qz lumē libenter videt. vñ minus caute in cādelam vel in ignem irruēs se ob auiditatē lumīs vidēdi ꝯburere sepe solz hiruudinib⁹ pascēdis sūme valet. Culices eñ in aere volitātes ab hirundinibus q̄ venantur muscas in aere prede gratissime reputātur. Dicūt aūt culices .i. ciniphes idest musce minutissime sz aculeis permoleste. cynos enim grece musca dr̄ latine. vnde et cinomia dicitur .i. musca canina et huiusmodi muscis terra egyptioꝝ ꝑcussa est (vt. d. isid.) Est aūt cynomia genus pessimū muscaꝝ magni corporis ⁊ lōgi ventris respectu aliarum muscaꝝ ⁊ parui volatus: sz magne tenacitatis et adherentie in membris animātium quibus insidet. In villis enīz pilis animalium et maxime canū se emergit. Et ibi se occultans suggēs sanguinē atq; bibic in tantum ꝙ carnem vlcerat et corrodit. vt patet in antiquoꝝ canum aurib⁹: quas corrodunt et vlcerant tales musce. vñ nō est mirum si tales musce sunt multū fetid que ex tā fetidis et corruptis humoribus sūt nutrite.

Sicada a canendo est dicta eo ꝙ in exiguo gutture suo miraz format cantilenam vt dicitur in exameron. Hec in medio estu quando arbusta meridianis caloribus rumpuntur tanto cantū resonat clariorē quanto spiritum aereum tunc temporis attrahit puriorem. Si q̄s cicadas perfūdat oleo statim necantur eo ꝙ obstructis poris spiramen aereum haurire non valent sed si quis statim his acetum superinfundat illico reuiuiscunt eo ꝙ vis aceti aperit poros qui ex olei constrictione obstruebantur. vt dicit ambro.

Fenix vnica dicitur esse auis et in toto orbe terarum singularis vnde et laici mirantur. vnde et apud arabes vbi nascitur fenix singularis numeratur (vt dicit Isidorus) De hac aue dicit philosophus ꝙ fenix est auis sine pari viuens. ccc. vel quingentis annis quibus completis cum suum sētit defectuz niduz facit ex lignis aromaticis et multuz siccis qui in estate ex feruore solis flante fauonio accenduntur: quibus iā accensis fenix sponte nidum ingreditur ⁊ ibidem inter ligna ardētia īcineratur: ex q̄ cinerē infra triduuz quidam vermiculus nascitur qui paulatim plumas recipiens in volucrem reformatur (idem dicit Ambrosius in exameron) De fenicis humore siue cinere nouus surgit paulatim: quia adolescit et processu temporis alarum induit remigia atq; in auis speciem reparatur. Est autem pulcherrima auis pauoni in plūis similima solitudinem diligens/granis ⁊ fructibus mundis victum querēs (de qua uarrat ala.) ꝙ cum omas summus pontifex in helipoli ciuitate egypti templum ad similitudinem templi iherososolimorum edificasset: primo die azimorum cum multa ligna aromatica super altare congregasset et in ignem ad offerenduz sacrificium succēdisset subito omnibus videntibus descendit in medium rogum talis auis q̄ in igne sacrificii statim in cinerem est redacta. remanēte autē cinere et cū diligentia de precepto sacerdotis reseruato: infra triduum quidam vermiculus de predicto cinere est creatus qui tandem recipiens formam auis ad similitudinem euolauit.

Grus de propria voce nomē accepit. tali eñ voce sonat. vt. d. isi. Est aūt auis idem grus magnaꝝ alaꝝ et fortis volatꝰ aeris alta q̄dē petens vt videat quas velit pergere regōnes. vt. d. in exameron. Est eniz auis diligens suam spēm et in societate viuens habens regez in ordine litterato volans (vt. d. ambro.) Ductor aūt agminis q̄i castigando et arguendo voce ad rectos volatꝰ cogit agmē et si forte raucescat succedit alia grus que suplet idē officiū. grues aūt voce p̄conia terrā petūt vt q̄escant: ⁊ cū sederint ad custodiam sui vigilias ordinant vt alie securius ꝯquiescant. Vigiles aūt sup vnū crꝰ stant directe et lapillū tenent in pede altero a terra suspēso vel eleuato. vt si cāu aliquo dormierit p casū lapilli excitent. vt. d. ari. Itē sūt grues in iuuētute cinerei coloris. sed in senectute q̄to diutiꝰ viuūt tāto plꝰ nigrescunt: et si q̄ earū a societate oberrauerint vociferando p̄ditas socias aduocant et requirunt. grues ēt qñ sup̄ seveniētē hierodiū vel accipitrē p̄cipiūt rostra sua superiꝰ erigunt acumina et prout possunt cum rostri acumine se defendunt.

Gallus a castratione est vocatus Inter ceteras enim aues huic soli testiculi adimuntur. veteres eniz abscissos gallos vocauerunt (vt dicit Isi.) De gallo dicit pli. xxix. li. c. iiii. carnes galloꝝ crude et calide apposite sup morsū ꝑpentis demunt venenū: et ad idē vz eius cerebꝝ in potu sumptuz. Si quis eni eiꝰ pinguedine vel vitello inūctus fuerit a pētheribꝰ ⁊ leonibꝰ tutus erit. Si auro liquescente ossa galloꝝ vel gallinaꝝ ꝯmiscētur ꝯsumunt illud in se. vñ et os gallinarum auri venenū ē: et h̄ ē miꝝ. gallus itaqz est auis calide ⁊ sicce ꝯplexionis. ⁊ iō multuz hz audacie et animositatis. ꝑpter quod ꝯ aduersarios p suis vxoribꝰ audacit pugnat et rostro ac calcaribꝰ aduersariū īpetit ⁊ lacerat. obtenta uictoria statī cātat: añq̄ autē cantet alis se ꝟberat et seip̄m feriēs ad cantandū seip̄m reddit aptiorē. In ꝑfundioribus horis noctis cantū solet emittere clariorē et valentiorez: sed circa tempus matutinū vocē format leuiorē. vt. d. ābro. cristam rubeam gestat in capite p corona amissa p̄dit audaciā ⁊ ad aggrediēduz aduersarū ip̄m efficit segniorē/zelat et diligit vxores suas/et inuento cibo voce quadaz ipsas conuocat et sibi subtrahit vt eas reficiat atq̄ pascat: pinguiorez et teneriorem quā plꝰ diligit secū q̄etis gratia vitiniꝰ collocat: et ipsiꝰ p̄ñtiam circa se plꝰ affectat. de mane cū ad pastū euolauerit latꝰ suuz lati ip̄ius p̄rio applicat et p quosdā nutꝰ ip̄am ad sui copulam allicit et inuitat: et p ipsa tanq̄ zelotipus spālit pugnat. et appinq̄ntes gallos rostro ⁊ calcaribꝰ a se fugat. rostro īpinguando terram p̄cutit et plūas circa collū erigit vt se audacem faciat ⁊ pennas caude q̄tum pōt sursū ac deorsum eleuat vt sic aptius ad preliuz se accingat. lapidē p̄ciosū nomine ellectriciū calcedonio similē gignit ⁊ portat quē rōne lapidis (vt credunt q̄daz) leo timet et abhorret: ⁊ maxie si fuerit albꝰ. albū eī gallū leo formidat vt. d. pli. rostro ⁊ pedibus victū querūt. paleam et puluerē fulcat ⁊ reuersat: ⁊ inuento grano ad gallinas vociferat et eas vocat timet etiam gallus aquilam et accipitrem predones terre: qz tales prede aues volucribꝰ in terra deambulantibꝰ insidiantur et iō cū gallus sit valde acuti visus/vnuz oculū pro victu querendo inferius dep̄mit et aliū in aera sursum erigit vt aduentum aq̄le vel accipitris p̄caueat. q̄uiam cū venientē a rēotis viderit statim ad gallinas vociferat: et fugiēs in domibꝰ rupibꝰ ac sepibꝰ se occultat (vt. d. idē) decrepitꝰ ēt gallus ouat in ultima senectute et fac̄ q̄dam oua parua multū rotunda ⁊ q̄i liuida vel crocea. Ex quibus ouis si ab aliquo verme venenoso in diebus canicularibus foueantur basilicus procreatur (vt. d. Beda) De gallis dicit Constan. galli iuuenes duriores sunt ad digerendum: minorisq̄ humiditatis q̄ gallina. Caro eorum quidam euiz sicut dicit idem. vicositatis habet: sz quando coquitur soluitur. vnde si verus gallus proiectis interioribus de semine croci ortensis polipodio impleatur et quasi quinq̄ libris aque coquatur donec aqua fere consumatur fit vtilimus colericam habentibus passionem/viscosos ⁊ flegmaticos purgat humores/melancoliam pacientibus subuenit. grossam stomachi ventositatem excludit ⁊ dolorem mitigat. stomachi tumorem et dolorem anteriorum curat. valet contra erratice febris prolixitatem (vt dicit idem)

Gallus gallinaceus est gallus: q̄ propter abscisionem testiculorum effeminatur. More enim aliorū animalium castratorum totus in complexione mutat. cristaz cum perdit audatiam deponit. vocem ⁊ cantū

amittit. inter horas noctis non discernit alias se ñ ꝑcutit nec ad pugnā se accingit. super oua aliena cubat: ac si essꝫ gallina officium femine assumēs pullos alienos nutrit et circūducit. vocē etiā galline similat et crocitando voce raucida pullos vocitat gallis se assotians cū eis eaꝝ escā cōedit ⁊ deuorat: sꝫ eas nō reficit nec īpinguat sed cū eis īpinguatur. Est aūt gallinaceꝰ timidioris aīmi q̄ galliꝰ: et carnis hūidioris et mollioris et pinguedinis maioris ac plūe laxioris: cuiꝰ pedes qñq̄ frangūtur. vt cubare sup oua cogantur: cuiꝰ pedes colligātur pꝰ īpingatōez: et depsso capite ad terrā ad forū erectis pedibꝰ deportat. De gallo tñ castrato. d. Cōstā. carnes inquit castrati galli omniū volatiliū carnib' sūt ꝯuentiores. laudabiliꝰ em̄ generāt nutrimētū ⁊ sāguinem meliorē: crebella eoꝝ crebellis auium aliarum sunt vtiliora.

g Gallina est a gallo dicta. sic a leone dicta est leena: cuiꝰ mēbra vt quidā dicūt si auro liquescēte misceatur ꝯsumit. vt. d. isi. Est aūt auis multe ouationis et mlte pullificatōis et mlte ouant sine coitu. vt. d. ari. li. vi. et dicūtur oua venti et sūt aliis ouis insipidiora ⁊ illaudabiliora: et q̄dā galline faciūt sepe gemellos et vnꝰ gemelloꝝ ē ꝑuus et qñz mōstruosꝰ. postq̄ aūt cubāt sup oua sua ꝑ tres dies stati apparent signa pulli: ⁊ erit hoc ī maioribꝰ pꝰ plures dies: et in mīoribꝰ post pauciores et generat pulliꝰ ex albumīe ⁊ nutrit ex vitello. vt. d. idē. galline ēt q̄ nimis ouant nō sunt lōge vite sꝫ cito moriūt. vt d. li. vi. alias ho gallina ꝑp̄etates oībꝰ fere notas tāgit gl. sup. Ma. xviii. ubi dr gallīa est auis pia circa pullos. Nā pullos sub ala fouet. ꝯ miluū tuetur de odor pullorū egrotat et plumā deponit/ plꝰ pullos q̄ se pascit ⁊ satiat: ⁊ ipos inuēto cibo ꝯgregat atq̄ vocat ꝑ pulloꝝ defensione fortiori se opponit ⁊ etiā hominē īpugnat/ pullos dispersos congregat atq̄ vocat. et ne a niso vel miluo rapiant eas sub alaꝝ tegmine ꝑtegit et defensat plūaꝝ hispiditate ⁊ vocis raucedīe affectū circa pulliculos māifestat

g Griphes inter volatilia recitant Leuiti. xi. et. d. gl. q̄ griphes ē q̄ drupes capite et alis aquile similis: ⁊ reliq̄ corpe similis ē leoni et habitat in iporboreis mōtibꝰ. equis et hominibus maxīe est infestꝰ. in nido suo reponit lapidez smaragduz contra venenosa animalia montis.

h Herodius est auis regia: prede auida et manu gestantis assueta. Est autem auis animosa ad modum accipitris: pauce quidez carnis respectu corporis sui: et est multe plumositatis et ideo leuissimi est volatus. Quia paruz est in eo quod aggrauat ⁊ mltum quod erigit atq̄ leuat (vt dicit gregorius) et ideo dissimilis est strutioni in audatia et virtute: quamuis ei similis sit in penna varia et colore. Herodius autem magne est animositatis/ accutissimi pectoctoris et fortis vnguibus: et plus ledit p̄dam super ipsam irruendo pectore q̄ rostro siue vngue. tante autem est animositatis q̄ si primo, vel secundo impetu predā non arripiat q̄ vindictam de se petit. vnd si siluestris est illo die vix predam querit

Si vero domesticus quasi preverecundia euagatur ꝑ aera et ad manū gestantis de facili tūc non redit. victum enim q̄i degenerem se estimat quādo de volucre quā impetit non triūphat (vt dicit gregoriꝰ) hec auis vulgo falco nūcupatur siue filica vt dicit gl. super psal. et est auis que inter omnes prede volucres habet assectum pium et animū circa pullos. sicut dicitur in exameron eodem inquit sedulitatis officio q̄ proprios fetus pascit: pari ministratōe puslū ab aquila abiectum siue agnitū suscipit atq̄ nutrit. cadauer fugit: nec in famis vehementia putridas carnes tangit: sꝫ laboris patiens abstinēdo expectat quousq̄ predam sibi congruam inueniat quā aquirat. vt dicit gregorius.

h Hirundo quasi aberundo ab aere est dicta co q̄ cibos non sumat residens sed vt edat in aere cibū capit (vt dicit Isidorus.) Est enim auis vocifera per toriuosos orbes et circuitus vaga et volifera. In nidis quoq̄ construendis est summe sollicita. vix eniz ad hoc faciendum sufficeret humana industria, de quauis materia qd facit hirundo solo rostro de argilla. Hirundo itaq̄ ē auis valde pennosa mire agilitatis et velocissimi volatus et ideo a ceteris auibus non impetitur: nec vnq̄ alicui preda ē. maria transuolat ad regiones calidiores in q̄bus creditur per htemē cōmorari. certa custodit tempora aduentus sui et recessꝰ: cuius aduentꝰ indiciū ē veris. ⁊ testimoniuz instantis ꝑenitatis estiualis. vt. d. ābro. de hirundine dicit ari. auis agrestis non coit nec ouat in anno nisi semel p̄t hirūdinem

que bis ouat. sz pma oua aliqñ corrumpũ
tur propter hyemẽ. oua vo posteriora cplẽ
tur et faciũt pullos. Itẽ ibidẽ dicitur aues
q̃ comedunt carnẽ non ouant bis pter hy
rundinẽ q̃ aliqñ bis pullificat. Itẽ ibidẽ si
quis cecauerit pullos hirundinũ reuerten
tur oculi eoꝝ: q̃ritieni herbam q̃ dicitur ce
lidonia cuius succo linit oculos filiorũ et
sic eoꝝ oculi sanitati pstine restaurantur.
vt. d. macro. Itẽ in vtero hirundinis inue
niuntur duo lapilli q̃ꝝ vnꝰ ẽ albꝰ ⁊ dicitur
femineꝰ. alter vo rubeꝰ et dr masculꝰ. quia
maioris est vtutis q̃ albꝰ. hu lapilli dicun
tur celidonii et sunt pciosi maxie qñ extra
hũtur de pullo anteq̃ tangat terrã. vt. d.
in lapi. vbi eorũ vtutes describũtur. vt. d.
constan. sanguis de sub dextra ala extractꝰ
oculis medetur sicut sanguis colũbe. fimꝰ
eius valde ẽ calidus/et vritiuus siue corro
siuus. et iõ oculis ẽ nociuus. Instruit aũt
hirundo pullos suos eiicere stercora extra
nidum. Sunt aũt hirundinũ duo genera.
q̃dam ei sunt maioris corpis dorsum ha
bentes nigrum/pectꝰ rubeuz et vẽtrẽ albũ
et hee diligunt hũanam societatẽ. vñ i do
mibꝰ hominũ nidificant. Alie sunt mioris
corpis nigrũ hñtes pectꝰ et nidificant in ri
parũ foraminibus iuxta aquaz. sz tã iste q̃
ille in terra nidificãt sen argilla. ⁊ vtriusq̃
cauda ad mõz forpicis est bifurcata. Int
hirundines vo dicitur eẽ vnũ genus qd ti
ment alie aues etiam aquila et accipiter.
et fugiunt illam hirũndinẽ tanq̃ hostez
nec audent sup pdam illa visa irruere. ti
ment euiz morsum eius qz forsan veneno
sus est. vt. d. pli. pugnant aũt hirundines
ꝯ passeres nidos eorum subintrantes et
morsibꝰ ac vnguibꝰ fugãt eos d nidis suis

Baladrius secundũ philosophũ
est albi coloris nullam habens
partem nigredinis: cuius pars
inferior femoris ipsius purgat caliginez
oculorum. cuius natura ẽ talis q̃ qñ ali
quis graui detinet ĩfirmitate si egritudo
fuerit ad mortẽ: lraladrius auertit faciez
suam a sic egrotante et sine dubio tunc
moritur hõ. Si aũt infirmꝰ debet ꝯuale
scere lraladrius figit visum in ipm et itẽ
dit in euz q̃i applaudens ei. Differt autẽ
lraladrius ab auicula q̃ dicitur lralandra
que est auis sonora et canora sic merula
sicut dicit glo. super Deutro. xiiii. vbi di
citur differt lralandria a lralandra.

Larus ẽ auis qñq̃ in terra qñq̃z
in aquis habitans. vñ in aurora
scribitur Larus ẽ fluminis hita
tor et incola terre. nunc natat ut piscis
nunc volat instar auis.

Locusta est dicta eo q̃ pedibꝰ sit
longa vt hasta: et iõ greci hasti
gion eam vocant (vt. d. isi.) Lo
custe regẽ nõ hñt ⁊ tñ ordinate egrediun
tur p turmas suas (vt. d. prouerbio. xxx.)
mutuo se deuorant. Naz maiores mino
res comedunt et mãducant. in estate app
ent in hyeme vo latẽt. lõgiora hñt crura
posteriora q̃ anteriora (et sicut. d. gl. sup
Joel.) primo ẽ achelabet et pꝰ crescẽtibus
alis fit locusta et plꝰ ledit in iuuẽtute qñ
est achelabet q̃ in senectute qñ ẽ locusta:
os hz q̃drangulum et pro cauda aculeum
hz. crura sũt replicata ⁊ i se reflexa. germi
na arboꝝ et hbas cõedunt ⁊ corrodunt/a
vento australi generantur et ad volanduz
eõcicantur. in vẽto autẽ septẽtrionali mo
riunt. in saliendo locusta se erigit/⁊ in eri
gendo cadit. a floribus amigdalinis impin
guãt locuste. Locusta insup p maiori pte
ꝯsistit in v entre: et iõ insatiabil ẽ. vnicuz
hz intestinuz qd fame ⁊ imunditia semper
est repletum: sed q̃diu viuit semp esurit.
et si quid inuenerit viride corrodere ñ de
sistit. modico frigore quasi moritur et cõ
sopitur sed calore solis reuiuiscit: ex cuius
stercore vermes nascuntur.

Mergulus ab assiduitate mergẽ
di nomẽ assumpsit. Sepe eniz
dimisso in profundo capite au
raruz signa sub fluctibus colligit et ante ve
nientem equoris tẽpestatẽ cum clamor lit
tus petit. Nam in pelago grauissimam
tempestatẽ futuram esse certissiumum est
qñ merguli fugiunt ad littus cum clamo
re (vt. d. Isido.) mergulus in harũdinetis
super ligna pauca nidificat: et miro q̃daz
affectu nature pulliculos nutrit ⁊ educat
qui mox nati matrem sequuntur et varias
pelagi vndas ascendere vel descendere ñ
verentur. vermes aquatiles et pisciculos
ad sui ventris satiandam ingluuiem ve
nantur. In hyeme propter paucitatez mo
tus impinguantur. in estate autez propter
volatus libertatem carnibus et pinguedi
ne depauperantur. quando ab aue rapace
persequntur ad aquam refugientes mersi
onis beneficio liberantur.

Quus mollis est volatu et oris vñ miluus q̃ molliter volans ẽ dict⁹. naz leui pẽna et q̃ imobili sup aera fertur et vix leui tactu in volãdo aerem mouere vꝺ. Est aũt auis patiens laboris: z tõ cuculos in scapulis suis recipit et ne p lõga itineris spacia fatigati ofic̃at a ptib⁹ hyspanie secũ ducit (vt. d. Isi.) Est aũt auis audax z rapax in minimis: seo ti mid⁹ ẽ in magnis. Nã volucres siluestres muadere non audet/ dõesticis insidiari ñ timet. pullis etiam insidiat vt eos rapiat. et quos incautos reperit statĩ necat/ cadaueribꝫ et imundis vescit: et p modico ventris pastu circa escã circũ fertur a niso ipetitur et a minore se ppter ipsius pusillanimitatẽ et segnitiẽ supatur: et milu⁹ in iuuẽtute ab aliis auibus p̃de nõ vꝺ differre: sz q̃to diutius viuit tanto suã naturã ogenerem pl⁹ oñdit. Duoddaz. n. gen⁹ ẽ milui q̃ in pricipio aues rapit. viscera z cadauera aialiũ deinde comedit. tandẽ vix muscas et ẽmiculos arripit (vt. d. Ari.) visto fame perit. Est aũt auis ipia circa pullos suos sicut et vultur. dolet essi q̃ videt eos impinguari z vt marcescant rostro eos petit z subtrahit essi cibũ vocẽ hz q̃rulã fami nũciã. nã q̃ esurit voce q̃rula cbũ querit.

Onticorax ẽ noctis corvus sic dictus eo q̃ noctẽ amat: qz de nocte volans cibos q̃nt et q̃rendo clamitat: cui⁹ clamor ẽ volucrib⁹ mꝛtuz odiosus vt. d. isi. Est aũt auis lucifuga et solẽ videre ñ põt: et sepulchra z loca mortuorũ inhabitat et frequẽtat in parietib⁹ et locis rimosis nidificat. oua colũbaz z mõedularum frangit et deuorat et cũ eis pugnat. hec dicit noctua q̃ de nocte acute tuẽs. de nocte aũt videt: exorto aũt splẽdore solis eius visus hebetat. hãc insula cretẽsis ñ hz z si venerit aliũde statĩ morit. vt. d. isi.

Onocrocal⁹ ẽ auis in aq̃ sonituz facies. In faucibus aũt hz quosdam folliculos in quib⁹ primo r̃cipit cibũ et receptũ in secundũ ventrẽ nutrit. Duos essi hz vteros. in vno tantuz cibaria recipit: in alio tm̃ decoquit z digerit sz p̃m⁹ pescicula gutturis reputat (vñ. d. Isi.) onocrocal⁹ grece ꝺr auis cũ longo rostro: et sunt duo genera. vnũ aquatile et aliud solitudinis. que autẽ in aquis manet est auis valde gulosa q̃ rostrum in aq̃ mergens horridũ sonũ facit. p̃cipue aũt insidiatur anguillis: et p̃dã quã arripit subito deglutiens in aliũ mittit. deiñ rũiat z fauces mouz/ ac si cibũ r̃ceptũ adhuc i ore teneret hic in littore quiescens rostrum suum semper sursum erigit. et sic ipsius acumine cõtra trãsultum accipitris se premunit vt sic securius horrore possit. vt. d. isi.

Pelicanus est auis que in Leuitici. z Deutro. rũsi. porphirion nũcupatur. et est auis egyptia habitans in solitudine iuxta nilum. Inter volucres autem secundum legem, immundas in leuitico numeratur. Sunt autem duo genera huius auis. vnum in aquis habitans et eius esce sunt pisces. Alterum est in terra habitans solitudinem diligens: cuius esce sunt animalia venenosa. sicut sunt lacerte et huiusmodi. omnia que pelicanus comedit primo in aqua pede tingit: et intincta quasi cum manu cum pede ori applicat et apponit. Solus pelican⁹ ꝓter pisces inter aues: pedeviti tur loco manus. De pelicano quoq̃ (dicit glosa super psalter. et ibidem dicit pbus) per hec verba. Pelicanus inquit est nimis amator filiorum suorum. Cum enim gignut natos et incipiunt crescere/ parentes suos in faciem percutiunt. propter quod ipsos mater repercutit et occidit. tertio vero eo die mr̃ se in costa vsq̃ ad effusionem sãguinis pcutit: z cadũ sanguinẽ sup corpora filiorꝫ mortuorꝫ post effundit: ex cuius virtute pullus prius mortuus reuiuiscit. glo. vero sup locum illum psal. Factus sũ sicut pelicanus ꝛc. Pelicanus dicitur rostro occidere pullos et in triduo lugere et tunc sanguinem suum super eos fũdere et sic illos viuificare. Aliam causam mortis pullorum pellicani (assignat magister Jacobus de vitriaco in libro de mirabilibus orientalium regionum.) Est inquit egypto auis que vocatur pellicanus auis magnarum alarum et maxime maciei: qz quicquid comedit cito emittit per secessũ. lubricũ essi habet intestinum: et ideo vsq̃ ad plenam incorporationem neq̃ tenet cibũ. Banc autem naturaliter odit serpens: propter quod dum pro pastu mater exit nidum serpens per arborem ascendẽs pungit z interficit pullos suos. sup quos mr̃ rediens lugere per triduum fertur. deinde in pectore se vulnerat et sanguinem super eos respergens eos a morte suscitat. Ex sanguine vero copiosius sic effuso debilitatur mater. Vnde et pulli cogantur et

tre pro cibo quoꝝ quidā naturali affectu matrem debilitatam pascunt: quidā vo de generes sunt ⁊ de matre nullā penit⁹ curā gerūt. quod diligentius aduertens mater receptis viribus filios se pascentes resouet et diligit alios vero tanq̄ ignobiles ⁊ ingratos a se reicit et secum cōmanere aut viuere non permittit.

Perdix a voce nomen habet (vt dicit isido.) est auis immunda. nam masculus in masculum consurgit et obliuiscitur sexum preceps libido (vt. d. isi.) adeo aūt est fraudulenta. vt aliena oua diripiēs foueat ea sic subtracta: sz hec fraus fructum non qnidem habet. qz qñ pulli vocem audierint proprie genitricis natarali quodā affectu putatiuā mr̄em q̄ eos fouerat derelinquūt: ⁊ ad illā q̄ eos genuit reuertuntur (vt dicit isi. pariter ⁊ ambro.) non aūt laborat in cubando vel ouando sicut alie aues sicut. d. ari. Alique inquit aues generā t leuiter sicut ꝑdices. et mater perdicis volat in circuitu venatoris q̄usq̄ fugiant pulli sui: ⁊ post fugā pulloꝝ fugit et ipsa mater et clamat pullis/suis: cuius pulli mox nati sequūtur matrem et statim querūt cibū suū. Est aūt ꝑdix pauce pēnositatis et multe carnis: iō debilis est volatus in volando eñ paꝝ a terra se erigit. sed stati post paululū terrā petit iterum nisū timet et fugit q̄diu ipsum videt in aere non recedit. ad sonitum vero cāpanule fugiēs circa terram: āteq̄ sciat i rethe vel in laqueū se emittit (Plini. d. li. xxix. c. vi.) Fel perdicū cū equo pondere mellis multū clarificat visuz. vñ ⁊ in pixide argentea debēt seruari oua eorū. in vase ereo tecta ualent cū melle vulcerib⁹ oculoꝝ

Pauo a sono vocis nomē habet cuius caro est tam dura vt vix putredinem sentit nec facile coquitur (vt d. isido.) viuit aūt pauo secundū aristo. xx. annis et pullificat in fine. iii. annorū deinde colorantur eius ale. cubat aūt oua sua. xxx. diebus et modicū plus. deinde scindunt teste ⁊ nō pullificat: nisi iemal in anno et ponit duodeciz oua aut parū minus et deiecit plumas suas cū prima arbore eieciente folia sua et tunc prīo nascitur pluma cū arbores incipiunt follificare: vt dicit ari. Et est auis non diligens fetū suū. persequitur eñ masculin⁹ femiaz et oua femine inuestigat ut frangat ea. vt sic luxurie sue magis vacet: quod timēs femina sollicite abscondit ea ne ab eo valeāt de facili inueniri. hz aūt pauo (vt di. idez) caput infirmū et deforme q̄i serpentinum et tñ cristatum/incessum/simplicē ⁊ occultum/collum modicū et erectū/pect⁹ saphireum caudam eleuataz mira pulchritudie distinctam et ornatā: hz pedes difformissimos et rugosos pēnaꝝ suaꝝ admirans pulchritudinē erigit eas et ad modū rote siue circuli per gyrū capitis circumponit videns aūt pedū suoꝝ deformitatem q̄i erubescit et velut ñ attēdens ꝑdictā pēnaꝝ pulchritudine eas subito deprimit et submittit vocē hz terribilē (vt ait quidam) vocem habet demonis caput serpentis passū latronis (pli. vero. li. xxix. c. vi.) dicit q̄ pauo resorbet fimū suū inuidens hominum vtilitati. valde eñ medicinale est sed raro inuenitur.

Passeres sunt minuta volatilia a paruitate sic vocata (vt. d. isid.) Est autē passer auis instabilis et garrula iuxta hominum habitacula edificans. Auis siquidē est multū calida et libidinosa. vnde caro ei⁹ frequenter in cibū sumpta est libidinis excitatiua (vt. d. constanti. multe est ouationis et pullificatōis et magne solertie in educando pullos suos in nutriendo. in feno et in plūis nidificat et nidum suuz a stercore mundum seruat. et ideo pullorum stercora extra nidū eicit et ad eiiciendū eos cogit. araneis vermib⁹ et musis eos pascit: femina venenosa sine lesione comedit: et lepram et morbū caducū aliqñ sustinet et incurrit: et femina diutius viuit q̄ masculus: et masculus zelat pro vxore sua et pro ea pugnare cōsuenit. vt dicit aristoteles. mustelaz timet ⁊ odit et clamando ac vociferando presentiam eius prodit: pro nidis hirūdinū occupandis eis rostro morsibus se opponit. suam spēm diligit: et pullos ab aliis derelictos casu aliquo recolligit: et tanq̄ proprios nutrit: et si continguat aliquē laqueo vel aliq̄ alio mō deprehēdi clamitat pro adiutorio et vociferat: ⁊ cui ꝯpasciens passerū multitudo mutuo se cōuocant: vt captū liberēt accelerant et pro viribus festinant.

Strutio a greco vocabulo nomē sumpsit (vt dicit Isidorus) eo q̄ corp⁹ aīalis habeat pennas tam en habet ut auis. Et habz etiam duos pedes et rostrum sicut volucris. sed propter ponderositatē sui corporis cū auibus in aera non leuatur. ouat etiaz sicut

auis sed oua sua fouere negligit. q̄ ꝑiecta in arena fetu pulueris animātur (vt dicit Isi.) De strutione aūt. d. ari. strutio inq̄t in creatione assimilatur aui et q̄ ad q̄d q̄drupedi. qꝛ in aera non leuat. ale em̄ eius non sunt ꝯuenientes volatui sꝫ creatio earum est tennis sicut creatio pili. et qꝛ ē sicut auis multas plūas hꝫ in inferiore ꝑte corꝑis et habꝫ duos pedes, sicut volucris et vngues scissos sicut vngule q̄drupedis et cā illius est qꝛ magnitudo corporis eius assimilatur q̄drupedi, et non aui. tāte em̄ caliditatis est ꝙ ferrū deglutit/digerit/et ꝯsumit et secundū Auc. natura q̄ in oib⁹ est prouida dedit ei facere oua maxma/ꝛ durissime teste: vt circa eoꝝ generatōꝫ occupatus calor tēperaretur et nō nimis itē sus calor essꝫ cā quare citius moreretur. alias aūt strutionis ꝑprietates tangit btūs grego. Job. xxix.) vbi dicitur pēna strutionis similis ē pēne herodii in colore sed nō in ꝟtute. pēne em̄ similitudinē habet: sed volatus celeritate caret ad volatū alas erigit sꝫ tn̄ a terra in altū nullaten⁹ se suspēdit. raris pēnis induitur et in magno corpore grauatur. Itē qn̄ venit tēpus vt oua pariat ad stellas q̄ vocantur virgilie siue pliades oculos leuat. Non em̄ oua ponit nisi quando ista constellatio oritur vl ascēdit. Cū em̄ viderit stellā illam circa mēsē iunii arenam fodit et ibi ponit oua sua/q̄ sabulo coopit atq̄ tegit. Cū ea aūt ibi reliquerit statim obliuiscit vbi ea posuit ꝛ nū q̄ vlterius ad ea redit: sed calefacta harena solis feruore abscondita oua excoquit: et in ipsis pulliculos ꝑcreat ꝛ producit. Cum autem fracta testa pullicul⁹ educt⁹ fuerit tūc prīd mater recolligit ipsum atq̄ nutrit. et quē in ouo ꝯtēpserat/egressū de ouo ꝛcognoscit. Et iō dr ad btm̄ iob. induratur ad filios suos q̄i non sint sui. Item strutio naturaliter equū odit: et in tantuꝫ ei cōtrariatur ꝙ equus sine terrore eū videre n̄ pōt ꝛ si discurreret equ⁹ cōtra eū quasi contra hostem alas erigit. et alarum concussione ipsum ad fugam cogit.

Turtur autem vocatur a voce. auis simplex est vt columba. sed longe dispariter est pudica. Turtur autem auis casta ex morib⁹ appellatur eo ꝙ comes sit castitatis. amisso enim pari suo alteri⁹ nō copulam requirit/solitaria incedit/memor societatis perdite semꝑ gemit. loca solitaria diligit ꝛ eligit. hominumq̄ consortia valde fugit. ad ortulos tamen et agros hominum descendit vbi querit cibum vnde viuit. obtēto autem cibo iterum iuga montinm et secreta nemorum petere consueuit. vernali tempore aduenit/ et nouitatem instantis temporis querula voce prodit. In hyeme vero deplumatur: ꝛ tunc in truncis cōcauis se abscondit. contra estatem vero ꝛ tempus veris resumptis plumis de locis abditis, vbi latuerat exiens loca ad pullificanduꝫ congrua sibi querit. Inter densos arborum ramos de lignis duris et nodos nidum construit in quo oua cubat pullificat et pullos nutrit (vt dicit Aristoteles)

Turtur ouat in vere bis: sed non tertio nisi quando oua prima corrumpunt. et viuunt et cubant. xv. annis et non descēdūt super rem fetidam neq̄ super cadauer ꝑpter cibum. morticinio enī vescitur n̄. sꝫ pro suo et pupsllorum victu paucula munda grana querit/ et in locis mundis recolligit vnde viuit. Aliis auibus vociferantib⁹ gemit. Sunt autē pulli eius calidi ꝛ humidi sicut pulli columbi (vt dicit Constan.) quod testatur grauitas ad volandum. sed volare incipientes amittunt illam grauitatem. fitq̄ caro eorum leuior et acceptabilior ad digerendum. Sanguis enim ale dextre eius est medicinalis. sicut sāguis hirundinis et columbe.

Vltur a tardo volatu nuncupatur (vt dicit Isidorus) magnitudine enim carnis sue p̄cipites volatus non habet hos quidā cōcubitu dicūt n̄ misceri ꝛ sine copula concipe et concipi. generare atq̄ gigni. natosq̄ eos dicūt viuere c. annis (vt d. Isi.) hec auis ē impia circa pullos suos sic̄ ꝛ milu⁹. Si em̄ videt pullos suos impinguari: rostro et pedibus eos percutit vt sic fiant ex dolore morsuū macilēti (vt d. plinius.) Dic̄ etiaꝫ idē ꝙ maxīe viget sensus olfact⁹ in hac aue. vn̄ et senciūt odore cadauera a remotis: existētes em̄ vltra mare sentiūt cadauera ex ista parte: et ecōuerso vnde excercitum vultur sequitur: vt hoīm et equoꝝ cadaueribus satietur. et ideo secundun augures: quando conueniunt et circūuolant simul multi vultures est futuri prelij p̄sagium qd̄ alquo sensu nature occulto presentiunt affuturum. De vultu re autem dicit, ari. vultur inquit pugnat

cũ herodio et volat sup ipm et qñ deuin cit ipm morit et comedit carnẽ crudaz. ⁊ iõ pugnat contra alias aues propter cibũ venatur aũt a meridie vsqz ad noctẽ ⁊ ab ortu solis vsqz ad tpus illud ĩ silentio re quiescit et qñ senescit elongat rostꝝ eiꝰ su perius et recuruatur in fine ⁊ morit tãdẽ fame (vt di. ari. ibidem) hoc eni accideret secundũ errorem antiquoꝝ quo putatur aliqñ fuisse hõ et erat impius pegrinis q̃ busdã: sed hoc supersticiosũ est. Dicit etiã idẽ ꝙ qñ aliquid supest de cibis suis nõ re linquit illud auibus aliis (sicut facit aqui la) sed ꝛponit in nido ad cibandũ pullos. q̃ niam de facili acquirit cibũ. nidificat autẽ in altis montibus et nemorosis. et si vide rit aliq̃d volitans circa pullos suos rostro percutit et fugat illud/ et nutrit pullos su os quousqz possint volare ⁊ tũc eicit eos a nido ⁊ vetat illos appropinquare illi loco nec permittit vnuz par vulturũ aliud par subintrare locũ suuz. Itẽ idẽ li. almachar quedam spẽs scilicet auis flumalis timet vulturem. et iõ fugit ad aquam: sz circum volat vultur a remotis. et cum sit acuti vi sus inspicit qñ illa auis exit aquam illaz et tunc si põt capit eã. Est ĩsuper vultur auis multum fetida et immunda. cuiꝰ caro est durissima et mali saporis et grauis odoris et iõ ad esum est inutilis. ꝺ facil pro cada uere petit terrã. sed cũ descenderit de ter ra iterũ vix ascendit (vt. d. gregorius) in al to volans cadauer in infimis conspicit. et pro amore cadaueris ad ima de sublimita te aeris se submittit (v. d. idem) Quando aũt ab aliquo impeditur contra vẽtũ alas percutit. et sic venti adminiculo potius q̃ ardore proprio ab infimis in aera se extol lit (et ad h̃ pli. d. li. xxix. c. iii.) vultur inq̃t inter aues contrariatur serpentibꝰ. naz si pẽne eius vrãtur fugant serpentes odore suo. cor etiã eiꝰ reddit se portantes a ꝑpẽti bus et a feris tutos. cor eius ligatũ in pelle leonis vel lupi fugat demones. pẽna eius ligata pedi sinistro parturientis velociter liberat eaz. sz celerius soluere interiora se quũtur. vngnentũ factũ de adipe vulturis et oleo yrino et cera neruos curat/ iumẽta sanat/ pes eius dexter alligatus pedi sini stro dolenti sanat ipm. similiter dexteruz sanat sinister pes. lingua eius sine ferro e uulsa ⁊ collo pãno nouo suspensa/ dicitur efficere hominẽ gratiosum. et ad ĩpetran dũ ab homĩe quicq̃d petit. Cinis ossiũ eiꝰ cõbustoꝝ mixtꝰ cũ celidonia datꝰ aĩalibus eorum sanat morbos (hucusqz pli.) Idem libro. xxxvi.) Sanguis vulturum cũ herba cambeonce vel cauileonce et cedrie sanat lepram.

Vlula ẽ auis plausu vel vlulatu no minata. Eius enĩz vox vlulatum pretendit. Vñ ⁊ apud augures v lulans ꝑtendit aduersitatẽ: tacẽs vero prosperitatem. vt dicit Isido. Et se cundum hoc idez videtur esse vlula quod bubo siue noctua. cuius vox secunduz au gures est infausta (glo. hiero. super Isaac xiii. g. d. sic) Vlula est auis coruine ma gnitudinis respersa maculis que rostro in palude fixo/ horrendum sonum facit. et se cundum hoc videtur vlula idem quod o nocrocalus. que anis est palustris loca in habitans paludosa. q̃re sup̃ de onocrocalo

Pupa (vt dicit Isido.) a grecis est nuncupata eo ꝙ stercora hu mana comedat ⁊ frequenti fimo nutriatur. Auis enim est spurcis sima et immunda. cristis a capite exeũtibꝰ galeata. semper in sepulchris cõmorans. vel in fimo. cuius sanguine si quis se inũ xerit dormitũ pergens/ demones in som nis se suffocantes videbit. cuius cor male factoribꝰ vz. nã eo vtuntur in suis malefi ciis. De hac dicunt phisici ꝙ cuz senuerit eo ꝙ nec videre nec volare queat. pulli eius euellunt ei pennas inualidas. et lini unt ei oculos herbarum succis/ et fouent sub alis donec recrescãt plũe eiꝰ: ⁊ sic reno uata perfecte volet et videat clare sicut et ipsi (vt dicit isido.)

Vespertilio a terra nomen sũpsit eo ꝙ lucem fugiens circumuolz in crepusculo vespertiuo ꝑcipiti motu atrito et tenuissimis bra chioꝝ membranulis suspensus. et est aĩal simile muri ñ taz resonans voce q̃ strido re speciem volatilis et quadrupedũ habz quod in aliis auibus solet rarius inuenin (hucusqz isido.) Dicit etiam glo. sup Isa. secundo. s. ꝙ vespertiliones lucem fugiũt eeci enim sunt sicut et talpe/ puluerem lin gunt/ oleum de lampadibus suggunt/ in rimulis parietum se abscondunt. Frigi dissime sunt nature. vnde sanguis vesper tilionis linitus sup palphebras non sinit recrescere pilos (vt dicit Coustan.) et hoc forsã est qz sua frigidate opilat poros q̃bꝰ opilatis non crescũt pili.

Finit Liber Duodecimus.

De aquis et earum proprietatibus

Liber Tredecimus.

Descripti proprietatibus ignis et aeris restat nunc de aquarum effectus quantum spectat ad hoc opusculum dicere aliqua. Dicitur autem aqua quasi equa: quia nunquam quiescat a motu donec superficies eius decoquatur (vt dicit Isi. li. xij.) Est itaque aqua elementum secundum Constan. frigidum et humidum: respectu terre subtile et perspicuum proprio termino non contentum. Defluet enim aqua in nihilum nisi alio termino sisteretur. Aque vero proprietatem describit in generali Basilius in examer. dicens Aqua inquit est inter omnia elementa vtilissimum celum enim temperat terram fecundat: aerem suis vaporibus incorporat et condensat scandit in sublime: et celum sibi vendicat. Aque enim sunt omnium nascentium causa quia fruges gignunt arbores et plantas producunt sordes detergunt peccata abluunt potum eunti bus sumentibus tribuunt. Est enim aqua terre continuatiua penetratiua repletiua calor celestis nutritiua omnium inferiorum temperatiua nisi enim hec inferiora suis exalationibus temperaret: omnia in nihilum per conflagrationem vi caloris verterentur. hec ab animalibus potata nutrimentum transducit in carnis vegetationem. Hec piscibus dat spiraculum sicut aer animantibus prebet vitam et animationem. hec sui diffusione per interiores partes terre facit partium eius vnionem. terra enim propter intensionem siccitatis dissolueretur in puluerem: nisi pars cum parte humorositate aquea vniretur. hec enim transiens per interiores meatus terre a locis per que transit in colore et sapore recipit immutationem et ideo nunc salsa/nunc dulcis apparet/ nunc clara/nunc turbida/nunc grossa/nunc subtilis. Caret enim aqua determinata qualitate et colore et sapore: et sic esset omnium colorum et saporum susceptiua facilius. et ideo quanto aqua aqua est in se purior tanto apparet obscurior quando ad ipsius colorationem ipsam solaris radius non subintrat: hec mouetur a fundo siue a centro ad circumferentiam nec sistit donec equetur eius superficies secundum equi distantiam a centro terre. hec insuper lucem a radiis solis receptam reflectit in celestia et refundit: et ideo quia superficiem habet specularem per actionem reflexi luminis rerum obiectarum imagines in se representat et intuentium facies ad modum speculi manifestat. hec enim radios ipsius substantiam penetrantes diffundit et in ampliorem latitudinem extendit. et ideo res in se visas facit apparere maiores quam sint in se ipsis. has aque proprietates generales et alias plures in exameron poteris inuenire. Aquarum autem multiplex est differentia (vt. d. idem) aut enim in aere originem sumit. sicut est aqua pluuialis: et hec quia est celestis terre nascentibus maxime est vtilis. aut de visceribus terre maxime scaturit et erumpit. vt aqua fontana et putealis. Aut terram preterfluit. vt fluuialis. aut orbem terre naturaliter circuit. vt mare occeanum et mediterraneum quod omnium aquarum mater est et origo generalis (secundum constan.) aqua igitur pluuialis ex se lucida est et clara/subtilis leuis et aspida: cuius claritas ostendit quod ei nihil aliud admixtum sit. leuitas vero et et sapiditas subtilem eius demonstrant substantiam. Inter omnes autem aquas melior est ad terre fecundationem maxime quando cadit sub tonitruo. suo enim motu tonitrus discutit vaporem vnde fit quod aqua subtiliat et depurat. quando vero niui est admixta vel ex niue resoluta peior est et ieiunis non conuenit. stomachum enim percutit et contrahit tussim gignit dentes stupefacit (vt. d. constantinus.) de aquarum autem differentiis quod ad earum qualitates diuersas et varias efficacias quere super li. v. de potu aque ibi enim inuenies omnia planius diffinita.

Post aquam vero pluuialem melior est fontana precipue quod de petra viua effluit. Aut ex fonte alto scaturit et descendit. Fons enim caput est et origo aque viue que manat et effluit continue de occultis et abditis terre venis. vnde fons quasi fouens aquas dictus est siue fundens. vt d. isi. occultum enim habet de venis terre egressum et de profundis aquarum meatibus consequi ortum suum. Est enim fons aque sue multiplicatiuus suique communicatiuus. nulli enim se occultat: ita per egrinis sicut et indigenis se communicat. Item sui et aliorum est purgatiuus. Nam fontalis aqua quod effluit a solida petra limpida est et sordium maxime purgatiua. Item fons est renouatiuus sui et aliorum immutatiuus. nam aquas suas continue renouat et renouationis et in

mutatõnis beneficiũ cũctis se in fõtibus mergẽtib⁹ administrat (vt. d. gl. sup psal.) Itẽ situs ẽ mitigatiu⁹ ⁊ refrigeratiu⁹. estuantes eñ ⁊ itrãtes refrigerat. et sinẽtibus portũ continuũ admistrat. Itẽ locoꝝ sibi adiacẽtiũ ẽ fecũdatiu⁹. nã loca fõtib⁹ magis vicina: solẽt esse magis gramiosa/flozida ⁊ sepe etiã ampli⁹ fructuosa. Itẽ fons in medio sui ozt⁹ vbi p̃mo de terra erũpit est puluez ⁊ barenulaz sibi obsistẽtiũ a se reiectiu⁹. Nã vbi ebulit violẽtia sui moty partes terrestres penetrat ⁊ diuidit ptez a pte disgregat ⁊ dispergit. Itez fons ratõe sue claritatis et trãsparentie specularis ẽ: ⁊ formaz sibi obiectaz repsentatiu⁹ ⁊ tõo ituẽtuz facies apparẽt in fontib⁹ et resultãt. et taz rugaruz ꝙ aliaz macularuz deformitates se in aqua fõtana transparẽtia manifestant. Itez fons scõm qualitatẽ tẽpozis: hiemis sez vel estatis est sue qualitatis immutatiu⁹. (Nam secunduz Macrobiuz) in hieme fons calescit. et i estiuali tẽpore refrigescit. cui⁹ ratio est qz in hieme calor fugiens dominiũ contrariu sui: petit interioza fontiũ: ex cui⁹ psentia et cõcalcatõne continua interioza fontiũ calefiũt. i estate vero contingit ex causa cõtraria ecõtra. Naz ex dominante caliditate in aere fugit frigiditas ad interioza meatuũ ⁊ venarũ fontiuz. Et ideo aque emanantes: inueniũtur tũc tempozis frigidiores. Item fons est scõm sitũ sue originis aquarũ superarũ ad supioza emissiuus. Ita enĩ alte in fistulis ducit sicut ozitur. Si enĩz in mõtis vertice scaturit ad cãdez altitudinis equalitatẽ in alio mõte p fistulas cõduci cõsueuit nec alti⁹ nisi p violẽtiaz de facili ducit ꝙ in suo ozt⁹ p̃mo erũpere inuenit. Item fons quãuis in suo ozt⁹ sit paruul⁹ tamẽ ppter suaz indeficiẽtez emanatõnem multoꝝ et magnoꝝ fluuiorum est originaliter causatiuus. null⁹ enĩz ẽ fluui⁹ qui ab aliq̃ fonte occulto vel manifesto oziatur (vt d. Isi.) Itẽ fons ẽ aquaꝝ lacualiũ et aliaz quiescentiũ meliozatiuus ⁊ q̃si viuificatiu⁹. qñ enĩz fons est modicus et trãsit per magnũ stagnũ aq̃s ibi stãtes efficit saniores ⁊ etiã pisces ibi degẽtes reddit siplicit meliozes. Itez fõs est a venis ⁊ meatib⁹ t re p quas trãsit calozis ⁊ hutis ⁊ saporis receptiu⁹ (vt d. Isi.) ⁊ ideo fõtes nũc sunt calidi nunc frigidi sulphurei ꝛc. scõz. l. diuersas terze q̃litates p quã transit. vt. di. Isi. li. xii. ẽ fons in italia cui⁹ aqua sanat oculoꝝ vulnera consueuit. Itẽ ẽ fons in affrica cuius aq̃ canoꝛas voces facit. Itez est fons in boemia duplex. vnus mẽoriaz alter obliuionem ducit. Itẽ in etbiopia ẽ fõs rubei colozis: ex quo qui bibunt lipbaticus statim erit. Itez in cicilia duo sunt fontes. quoꝝ vn⁹ sterilẽ facit. alter sterilẽ fecundat. Fons est in idumea q̃ter in anno mutans colorẽ. Nam trib⁹ mensibus videtur puluereus. acsi esset cuz puluere mixtus Tribus sanguine⁹. Trib⁹ viridis et tribus limpidus. hic fons ab incolis fons iob nunc upatur. Itẽ fons est in filice ad radicem montis syon fluens. q̃b⁹ non vsibus aquis sed certis diеb⁹ ⁊ horis ebulit. Item in sardinia sunt fontes calidi qui oculis medẽtur. fures arguũt: naz cecitate eoꝝ facinus detegitur. Item in egypto dicunt esse fontẽ in quo faces accense extinguntur ⁊ extincte accenduntur. Item apud gramantes dicunt fontẽ esse ita algentem de die ꝙ nõ bibatur ⁊ ita ardentẽ de nocte ꝙ ñ tangatur. hucusq̃ isiõ. Ex quo ptz q̃ fons sapit naturaz fũdi sue nam si dulcẽ ⁊ purũ hũ erit fundũ: ⁊ dulcis et pura erit aqua et ecõuerso. si sulphureus erit fund⁹ est limosus. Sulphur autẽ limũ sapit a quo est aqua limosa. vñ si fõs in suo ozt⁹ sit corruptus et vitiosus totũ qõ inde effluxerit vitiosiũ erit ⁊ corruptũ.

Puteus est lacus defussus a potu dictus. vt. d. isiõ. Ex fudoriby⁹ terre ⁊ catazactis aque oziur. qz ruptis terre venulis in inferioriby⁹ aqua q̃ si fumando euaporat: ex cuius euaporatõne aqua putealis generatur (vt dicit idez Aqua vero putealis secundũ constan. inter aquas ẽ grossioz ⁊ idigestibilioz: tum propter terze salsuginem. tum etiam propter ipsius quietẽ et ppter nimiam elongatiõz ab aere. Intra fluuios aũt aq̃ putealis ẽ facili inuenitur: ⁊ naturaliter aque subã pplexõni aque fluuiali assimilatur. Nñ ẽ puteus fit iuxta puteum: ille qui situaliter est profundioz: aquam vicini putei minus profundi attrahit et in se recolligere ꝑsuit a terza aũt circũstante saporez attrahit et ideo nunc salsam nunc dulcem se ostendit. Itẽ aqua putealis frequenter corruptionem contrahit quando non mouetur: et ideo vt depuretur et subtilietur necesse hz vt sepi⁹ moueatur ⁊ hauriatur: quanto aũt terze viue ẽ vicinioz: tanto aqua putealis frigidioz et dulcioz cõiter experitur. Item

in hieme raro vel nūquā cōgelatur. Nam per presentiā aeris frigidi hiemali tēpore calor frigori cōtrarij: ad interiora putei repellitur. z ideo aqua ipsius ex vapore calido imutata cōgelari nō permittitur imo calidior in hieme ꝙ in estiuo tempe inuenitur Jtē aqua putealis ꝓpter situm eius in pfūdo cū difficultate acq̄ritur z sine labore et artificio vix haurit

FLuuius a fluendo est dict⁹. secūdum ysido. enim fluuius est perennis fluxus. qz cōtinue fluit. et nisi eius intercipiatur origo fluere nō desistit. Est igitur cōsiderare i fluuio quo ad fluxū pennitatē: quo ad situm pfunditatē. quo ad motū circularitatez. p longissima enī terrarū spacia currere fluuius cōsueuit. Jtez quo ad ortuz siue suū originale principium et finalē terminum attractionis qualitatē. omne enī flumen originalit per occultos meat⁹ in capitib⁹ fontiū a mari exit z p manifestos trāsitus iterū in mare redit (vt dicit gl. super Eccle. i.) vbi dicitur flumia omnia intrāt mare (ibi d. Jero.) dicūt philosophi. aquas dulces q̄ mari influūt: vel ardēte sole cōsumi vel salsuginis pabula esse maris. sed noster ecclesiastes (aquarū secz cōditor) dicat eas per occultas terre venas ad fōtiū capita regredi. z ō matrice abyssi i sua principia ebullire. Jtē est considerare fluuiū quo ad mediū pgressum inter suū finē et principiuz dulcedinis saporositatez. Nam aqua fluuialis in venis fontiū per quas trāsit colat vbi a sua salsugine spoliata cōtrahit saporē potabilē z in dulcedinē cōmutat (vt d. Jsi.) Jtez q̄ ad aspect⁹ specularē pspicuitatez. substantiā enī habet purā luci puā/et ad modū speculi dyaphanā. vñ rerū imagines obiectarum in fluminis superficie representant. Jtez ē considerare q̄ ad fluuialis substantiam/munditiam/et puritatem quo ad eius cursum decliuē/et precipitem velocitatem quo ad impetum maximā velocitatem. quo ad impetum maximam virtuositatē. qz obstacula et cunctos obices diruit: cuius rapiditati nihil finaliter resistit. Sua enim impetuositate omnia in se projecta vel secum rapit: vel saltem ad ripam ducit/naues onustas suo impulsu agitat et impellit/rotas etiam grauissimas celeritime per violetiam circūuoluit. sordes in se piectas recipit. sz mot⁹ sui impetu receptas dissipat et dissoluit. Fluuius enim est sui et locorum per que transit mūdificatiuus/et aquarum lacualium et stagnorum per quas subintrat renouatiuus et a corruptione conseruatiuus piscium diuersi generis nutritiuus/et fetoris et mali saporis in piscibus lacualibus et palustribus abstersiuus/z qualitatiū eoz imutatiu⁹ Habet etiam flumen siue fluuius quo ad effectum multiplicem vtilitatem humanis vsibus ꝓgruentē. nullis enī beneficiū suuz denegat sed oībus ꝙtum est de se: se communicat. vñ tam tumentis ꝙ hominū/tā paruis ꝙ maioribus equaliter administrat sordes et imunditias taz corpoz ꝙ vestiū mundificat/estuantes refrigerat/ sitientes potu reficit et recreat. loca sibi adiacentia irrigat z fecundat hūoris sui effluentia radices et semina hūectat/ingrossat/z ipinguat: vt patet in egypto vbi iacto semine in ortorum morē a nilo flumine omnia cāpestria irrigant. vt. d. Raba. sup. xi. c. deu. ibi. Terra tua non ē sicut terra egypti. sua circūferentia ciuitates et alia habitacula circuit z fortificat tā victualia ꝙ mercimonia ad ciuitates deferentes/homines locupletat/barene acumulatione et terre limose cōpositōe insulam formatz/ z loca munitionib⁹ cōgrua coaptat. De aq̄ vero fluuiali. d. Constan. q̄ illa est melior que tendit ad ortum solis: et que ab altioribus montibus ortum sumit. que vero tendit versus occidentem nimis laudabilis ē. Dicit etiā ꝙ flumina quanto sunt a ciuitatibus remotiora tanto puriora sunt et nutriendis piscibus aptiora. fluminibus etiam inferuntur ciuitatum sordes et lauature balneoꝝ lutiq̄ infusiones: et huiusmodi ex quibus aqua fluuialis aliq̄n contrahit corruptelā (vt dicit idem) Aqua fluuialis est laudabilis cuius fluxus est velox/fortis/curzens super lapides paruos z fundum harenosū vel argillosum/solidum sapidum z mūdū Nam per qualitatem terre p quam fluit colorē contrahit et saporez: et secundum hec variantur fluuiorū tam noia ꝙ ppzietates. vt. d. glo. super geñ. ii. q̄uis enī flumina cōem a mari sortiantur originem a locis tñ in quibus oriuntur et per q̄ transeunt colorem contrahunt et saporem: sic et nomē. q̄uis enī multas aq̄s in se recipiat fluuius influentes: ꝺdiu tamen cognoscitur propzius et principalis alpheus: nomen ꝑmum perdere de facili non ꝓsueuit Aquas enī quas influēdo recipit re z nole sibi incorporat atq̄ vnit. vnde fluuius ꝙuis sit paruus et modicus quando ō fōte

primo effluere incipit: q̄to tñ a suo p̄ncipio plus elongatur p aquarū effluentiam tanto plus crescit. vt ptz in dannubio germanie fluuio de quo. d. isido. li. xiiii. c. pēul. q̄ a germanicis montibus ex pte occidētis oritur ex fonte paruo et pergens vers⁹ orientē. lx. fluuios in se recipit et septem ostiis in ponticum mare fluit. Utilis aūt est omnis fluuius q̄diu riparum suarum terminos non excedit: sed qñcūq; ymbriū inundatione seu niuium resolutione terios aluei sui ingreditur: tūc vicine terre planitiem destruit et submergit sepi⁹. Sūt autē fluminum duo genera (vt. d. Isi. li. xiiii. c. penul.) vñ dicitur flumen viuū. de q̄ v̄gili⁹ donec me flumine viuo abluero. Aliō est torrens aqua. s. cum īpetu veniens ⁊ recedens. Dicitur aūt torrens q̄ pluuia crescit siccitate v̄o torrescit. i. arescit cui greci ab hieme nomē dederunt qū crescit. nos ab estate qñ deficit et arescit. Est aūt decursus torreus īpetuosus et fortis: et iō q̄lib; sibi obuiantia d̄struit et cum impetu secum trahit. vbi aūt fluit terram ꝯcauat ⁊ corrodit et lapillos ac paleas coacaceruans: p⁹ se vestigia dereliquit/ vias destruit/ vicina mergit et ad mare descendit.

Amnis aūt dicitur fluuius nēore et frondibus redimitus siue circūseptus. vt. d. isi. ibidez. ex amenitate sic vocatus iuxta quam herbe medicinales habundant/ volucres siluestres nidificant. in cui⁹ decursu fere potū sumētes a furore estus refrigerantur: ex c⁹ vicinitate ibi habundant pascua: et suum vigorē et virorem diutius retinent et reseruant. Sunt quedam flumina de quibus spāliter fit mentio in scriptura. sicut Phison gion Tigris (Dorix/ Eufrates/ Jordanis ⁊c. Est aūt phison ganges fluuius. vt. d. isi. li. xiii. a gangarro rege dictus. ganges sic exiens de paradiso circuit terram eiulath indie. s. regionis et dicitur physon. i. caterua: q̄ d̄cem recipit in se flumina. Interpretat̄ em̄ mutatio oris q̄ mutatur a facie quam hz in paradiso: et hoc tribus modis. sicut. d. magister in historiis in colore: q̄ alibi clarus alibi obscurus: alibi turbidus. in q̄ti/tate q̄ alibi paruus alibi magnus ⁊ diffusus: et in sensu q̄ alibi frigid⁹ alibi calid⁹ hic fluuius habundat harenulis aureis et gēmis p̄ciosis: in cuius etiam littorib⁹ crescūt arbores et h̄be aromatice ⁊ medicīales

Gion qui et nilus est fluuius mesopotanie de paradiso egrediēs et dicitur hyatus terre vel terrens: q̄ turbidus est et limosus. oritur aūt non p̄cul ab alante et circuit terram ethiopie et descendit per egyptum et irrigat plana eius vnde dicit Jero. super amos. viii. vbi d̄flu et quasi riuus egypti ⁊c. nilus dispōne dei semel in anno irrigat totam egyptum cumulis harenarum claudentibus hostia ei⁹ ne defluat in mare. post irrigationem autē solutis cumulis redit in alueuz suum ⁊ sic tandem in mare ingrediens a mari absorbetur. Hic fluuius nutrit reptilia multum nociua et venenosa vt cocodrillos et bestiam que vocatur embros: de quo dicit Isi. li. xii. c. ii. embros inquit ē bestia ex eo nuncupata: q̄ in aquis versatur: et marie in nilo que si inuenerit dormiētē cocodrillum volutat se in luto primo ⁊ intrat p os eius in ventrē et carpit omnia interiora eius et occidit eum et sic moritur. dicit etiā gl. super. xxiiii. c. eccle. ibi. q. gion. qui et nilus fluuius turbulentus est ⁊ multum contrahit limositatis. vñ limositatis ratione quam secum ducit terram per quam transit frugiferam et valde vertilem facit.

Tigris fluuius est Mesopotanie de paradiso exiens pergit cōtra assirios (vt dicit Isidorus) qui post multos circuit⁹ intrat mare rubrum. Vocatur autem hoc nomine propter impetum et velocitatem ad instar tigridis aīalis īmo īpetu parturiētis dicit aūt Josephus q̄ tigris oritur in Armenia ex eo fonte quo oritur eufrates: et vocatur tigrias q̄d sonat acutum vel āgustum. currit aūt anguste ⁊ acute ad modū sagitte: propter quod tigris lingua persica velox vel sagitta nuncupatur.

Eufrates est fluui⁹ mesopotanie de paradiso exiens copiosissim⁹ in gēmis qui per mediam babiloniam fluit. hic ab vbertate nomen accepit Nā ebraice eufrates frugifer īterpretatur p mesopotaniā aūt fluit in quibusdam locis et rigat eam sicut nilus egiptum. Salustius autem auctor certissimus asserit tigrim et eufratem ex vno fonte manare in armenia qui per diuersa loca exeunt spacio multorum milium in medio de relicto.

Terra autem que ab ipsis ambitur mesopotania dicitur (hucusq; Isidorus li. xiii. ca. penultimo.

Dorix est fluius secundum gl. super eccle. qui alio nomine dicitur araxis vel arapses amnis

armenie qui oritur ex eodem fonte cuz eu frate sic dictus: eo q rapacitate omnia prosternit. vt dicit isi. li. xiii. vñ cũ alexã. vellz transgredi ponte fabricato tãta violentia inundauit vt pontẽ diruerer. Is breuibus interuallis ab eufratis orto caput tollit. ac deinde in capsum mare fluit. vt. d. isid. ibidem. Dorix aũt dicitur a grecis a parte terre ipsorum. nã illa patria vbi fluit illa lĩgua ipsorum dorica vocatur. vt. d. glo. super eccle. xxiiii. qui fluuius. q. quodaz brachium vr̃ esse tigris vel eufratis vel vtriusq cũ ex eodem fonte in armenia oriatur. propter quod dicitur habundare gemmis et herbis aromaticis: quarũ vsus cõuenit medicine. dorix em̃ medicamentũ generationis interpretatur: mediante itaq tigri vl̃ eufrate exire de paradiso dicitur ꝛ pdire

Iordanis iudee fluuius a duob⁹ fontibus: quorum vn⁹ Jor. alter Dan vocatur: iordanis nominatus est (vt. d. isi. li. xiii.) Nascitur aũt sub libano monte diuidens arabiam ꝛ iudeam qui per multos circuit⁹ iuxta ioricho ĩ mare mortuum influit quod ipsum absorbet penitus et ꝯsumit. Hic fluuius tpe messis triticie que solz in paleastina vernali tpe iã maturescere consueuit plus solito habundare quod accidit ex imbris serotini inundatione et ex niuium resolutione. sicut dicitur in historiis et in glo. sup Josue. iii. vbi dicitur iordanis ripas alphei sui tẽpore messis impleuerat ꝛc. in eccle. xxiiii. dicit fere idem. Hic fluuius ẽ multl̃ p̃uiligiatus Primo qꝛ regionem fideliũ. s. iudeoruz a regione incredulorũ iudeã. s. ab arabia separauit. Scd̃o qꝛ corã filiis israhel se apperuit: et eis ad terrã pmissionis trasitũ p̃bẽs arche dñi et populi p̃sentia se diuisit. vt d. iosue. iii. Tertio qꝛ leprã naamã siri abluit et mundauit. iii. re. v. Quarto qꝛ per sui diffusionem sanctitati helye et helysei testimonium phibuit: qꝛ vtriusq imperio obediuit. vt. d. iiii. re. ii. Quinto qꝛ ferrum ꝯ aliarũ naturam aquarũ ñ abscondit in fundo suo imo vsq ad suam supficiẽ illud remittens prophete qui prodiderat ipsum vt reciperet eleuauit. vt legitur. iiii. re. vi. Sexto quia ex cõtactu mundissime carnis dñi sanctificari meruit quo mediante dñs viz regenerativã aquis cõtulit ꝛ hũane saluti sacramẽtũ ĩ aq̃ fieri ordiauit vt. d. luc. ii. Septio qꝛ ĩ iordane. io. baptista et celos apertos videre et vocez p̃ris audire meruit qñ to. i⁹ trinitatl̃ misteriũ in baptizando dominum intellexit.

Sunt et alia flumina q̃ nolant̃ in scripta sic sũt abana ꝛ pharphar. q̃ sunt fluuii sirie fluentes iuxta damascũ quoꝝ subductõe orti damasceni irrigantur et multiplici genere h̃barũ ꝛ arborũ ac fructuũ multiplicatõne fecũdãtur De his dicitur. iiii. re. vi.

Nazan ẽ fluui⁹ medorũ q̃ alio nomine dicitur ydapses. q̃ a q̃dam rege medoruz sic vocatus est. oritur aũt ĩ oriente et a rubro mari excipitur in vinculis aũt siris super hũc fluuiũ due trib⁹ ꝛ dimidia q̃ a salmanassar rege asinorũ captiue in assirios sunt deducte pmanere exules sũt coacte. vt patz. iui. re. xiii. sicut due tribus in captiuitate a nabuchodonosor super fluuiuz thobar in babiloniã fuerunt multis tẽporibus collocate. vt. d. in Eze. i. Est aũt thobar fluui⁹ babilonicus per paludes babilonie se diffundens a tigri vel eufrate ortum ducens ac in vnum ipsorũ iterũ r̃diens siue cadẽs (vt. d. iero. sup eze.) Fluuius aũt thobar parte sui littoris habundat salicibus et carectis. sicut dicitur super locũ illum. Isa. xviii. vltra corticem salicis duceris hunc torrentem vocat bobilonie flumen: super quod residens populus dei non exultat: imo plorat sicut scriptum est super flumina babilonis illic se ꝛc. Sunt et alia flumina multuz ramosa: et de his tacemus: qꝛ de ipsis mentio in biblia non habetur.

Lacus est aquarũ latentiũ receptaculum in quo aqua retinetur. hic fluctibus admiscetur. vt. d. Isi. li. xiii. quẽ greci limuz. i. stagnũ vocãt Nam fontes labuntur in flumina. Flumina vero in freta discurrũt. lacus aũt stat in loco nec fluit: et iõ dictus est lacus q̃i a que locus (vt. d. isi.) aquis em̃ quas scaturiendo vel influendo recipit: alias ñ trãsfundit. pisces aũt lacuales (vt. d. Cõstã.) minus sunt laudabiles q̃ fluuiales. nã sua limositate pisces quos nutrit q̃i limũ sapientes reddit. herbas superfluas gignit. in quibus ranas et vermiculos nutrit. aq̃ fluens lacũ subintrans et influens ipsius aquas recentiores efficit: ꝛ ipsas a corruptione custodit. Ex nimia enim aquarũ receptione frequenter ripa stagni rumpit̃ et quicquid diutius intus nutritum est subito inanitur. Aqua aũt lacualis ceteris est grossior: et aquis fluuialib⁹ adpotandam minus laudabilis experitur. Naz tal̃ pot⁹

sepe assumptus multas generat in corpore passiones(vt patet supra li.v.de aq potu) Contrahit aũt aqua lacualis diuersas ꝓtutes ex fundo et situ vbi recolligitur. sic̃ ex emplificat Jsi.li.xiii.iii.c.de diuersitate aquarum dicens. In ethiopia lacus est quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Etiã lacus est in affrica qui canoras facit voces Itẽ in ytalia est lacus qui bibentib⁹ aquã ipsius tediũ vini facit. In reumis paludibus iumentorũ vngulas indurari dicũtur Item in asphaltide lacu iudee nihil viuum bñs animam mergi põt. In ynidissidẽbo est stagnum quo nihil natat:sz oĩa submerguntur. In tradoditide est lac⁹ in die ter amarus z totiens dulcis. hec omnia recitat Jsi. in li.et.c.supradictis. hec aũt et alie ꝑ similes aquarũ putealiũ z lacualiũ diuersitates accidunt ex varia qualitate venaruz terre per quas transeunt tales aque. vel a natura et dispõne fundi vbi aque hmõi recolliguntur. Lacus asphalti mare mortuum nuncupatur: mare ꝓpter magnitudinez eius et profunditatẽ. mortuũ qz nihil gignit viuum. nihil enim recipit ex generẽ uentiũ. vñ nec pisces hz nec volucres: sz q̃ cũq viuentia mergenda tẽptauerit q̃cũq arte dimersa statim resiliunt. et q̃ vis bene menter illisa confestiz excutiuntur: sz neq ventis mouetur bitumine turbinis ventis resistẽte :quo omnis aqua stagnatur neq nauigatõnis patiens est: qz omnia vita carentia in' profundũ merguntur neq materiam aliquam sustinet: nisi que bitumine illustratur. extinctam lucernã dicunt i eo submergi: accensam vero supernatare. hic locus asphalti dest bituminis vocatur siue mare salinarum. et ẽ in iudea inter Jerico et zoaram. longitudo eius vsq ad zoaras arabie dirigitur stadiis septingẽtũ. lxxx. latitudo stadiis. c. z. xl. vel vsq ad vicinia sodomorum. hucusq Jsi. li. xiii. in. c. de subuersione sodomorũ in fine. Dic lacus nigras glebas bituminis euomit: z iõ lacus alphanites dicitur: in cuius ripa poma arboribus nata vsq ad maturitatem cõloris sunt viridis: que si matura liscidas fauillas intus inuenies(vñ ait Josephus) Fauilla terre sodomorũz fidẽ habet. simile dicit in glo. Super. li. pe. ii. c. sup locũ illum. ciuitates sodomorũz in cinerẽ redigens ꝛc. Seruare adhuc voluit dominꝰ regionem contra positam spẽm prisce pene nascun/tur. ibi poma pulcherrima q̃ ex se cupiditatem edendi spectantib⁹ generant: et que si tarpas facis cunt et resoluuntur in crimen fumũq excitant quasi adhuc ardeant.

Lacus tyberiadis ab optimo tyberiadis est vocatꝰ: qõ quondã herodes in honorem tyberii cesaris condidit. Est aũt stagnũ magnuz siue lacus: lacubus offinibus in iudea salubrior et ad sanitatem corporũ efficatior. circuit aũt stadia. c. lx. vt. d. isi. li. xiii. Stagnum genesar vt dicitur ibidem est lacꝰ amplissimus in iudea: qui lõgitudine. c. lx. stadiis extenditur. latitudine vero. xl. diffunditur aquis crispantibus: auram nonventis sed de ipso sibi creans. vnde et genesar dicis greco vocabulo quasi generans sibi auraz deniq per diffusiora spacia lacus frequentibus auris spirantibus agitatur. vnde prior est haustus eius et dulcior ac habilior ad potandum. hucusq Jsi. ꝓpter magnitudinem vero eius sepe in euuangelio mare vocatur: non qz sit mare sed potꝰ quedam est magna iordanis refluxio (vt. d. gl. sup Jo. c. vi.) Consuetudo est aũt hebreorum omnez talem aquarum ꝯgregationem vocare mar: z iõ sepe maris nomie nũcupatur.

Piscina est aqua ad nutriendum pisces collecta. q̃uis ꝑ antifrasim aquarũ collectio non habens pisces piscina septus nominetur(vt. d. Jsi.) Ad bonitatez aũt piscis exigitur fundi solliditas: aq̃ influentis puritas z influentie continuitas. vbi enim fundus est limosus et paludosus pisces saporosi nullatenꝰ nutriuntur. vbi aũt recens aqua nõ fluit aq̃ stantes et non mote de facili corrũpũtur: et iõ ad piscine renouationez per canales et fistulas aque dulces et recentes inducuntur vallibus et agenibus ne effluentes aque effluant piscinarum termini muniuntur. De piscinis etiam riuuli ad orzorũ irrigationẽ reducuntur herbe z arbores iuxta piscinas sitc magis virentes et fructifere inueniuntur.

Riuus a rigando est dictꝰ (vt. d. Jsidorꝰ.) Nam a fonte vel riuo fluuius ducitur et inde ortus irrigatur. Naturam enim vt effectum sue origis sapit riuus. a fontali origine mediante riuulo procedit fluuiꝰ siue lacus (vt dicit auicen.) Est aũt riuus immũdi clarifi purgatiuꝰ terre fecundatiuus/potꝰ animalibus et auibus ministratiuus/virorũ et pulchritudinis in herbis et floribus cõservatiuus. lapillorum et harenularum attractiuus

Fluctus a flatu est dictus. ventorum enim impulsu aque agitate fluctuāt: quarum eminens liquor qui semper in motu est vnda vocatur. Et est vnda ab eundo dicta: eo q̄ continua agitatione mota nū q̄ quiescit (vt dicit Isidor⁹ libro. xiii.) fluctus autem mutuo se collidunt. vt nunc sursum nunc deorsum mutuo se agitent ⁊ impellunt: ⁊ ex frequente allisione mutuo spumam ex se gignunt. harenulas et varias fundi particulas secū admiscendo sursum ferunt. pisces allidunt. et ex mot⁹ sui impetu meliores reddunt. ex vextosi aeris subintratione fluct⁹ intumescunt ⁊ secundum venti impetū: nūc ascendūt nunc descendunt ex cocussione mutua aerem concitant ⁊ ventū gignunt. Naues eleuant ⁊ ad ripas deprimūt ⁊ ad littora se cuz strepitu confringunt. semper sunt in motu et quiescere ū possunt. aut enim penit⁹ deficiunt. aut vndicūq; se agitāt ⁊ diffūdunt.

Gurges est in flumīe locus altus siue profund⁹. a gutture gurges est dict⁹ (vt dicit Isi.) eo q̄ aq̄s influentes absorbeat ⁊ absortas iterato remouat ⁊ remittat. vnde propter sui profunditatem motu circulari et reflexo circūfertur: propter quod natantes de facili in gurgite periclitātur In gurgite etiaz pisces maxīe se occultāt et vix q̄diu gurgitē non exeunt capiuntur

Trames est primus aque vel fluminis decursus et rectus optimus a fonte exiens ac meat⁹ sui alueuz non relinquens a fōte enim effluere incipit et quousq; mare intrauerit infra aluei sui limites continue fluere non desistit. fundū suuz concacauat ⁊ consumit. nauigio maxime conuenit. pisces maiores nutrit: quia recentiorem aquam ⁊ fundum puriorem habere generaliter consueuit: cum maiori impetu q̄ aliq̄ alia pars aque: et ideo naues atq; lignorum strues celerius secum trahit. et ideo trames dicitur a traho. is. vel trāsmitto is. quia omnia imposita trahit celerrime ⁊ transmittit. Quanto eniz aque cursus in suo tramite est recentior: tanto est velocior ⁊ omnia velocius secum ducit siue trahit.

Alluuio alluuionis. ⁊ hec alluuies dicitur latens ⁊ lenta aquarum inundantia a aluendo vel abluendo dicta. abluit enim terram per quam transit ⁊ abluendo cōsumit vnde subterranea riparū consumptio ex aqua facta alluuio dicitur Job. xiiii. alluuione terra paulatim consumitur: quanto autem per absconditas riparū concauitates meliori fluxu se diffundit: tanto periculosius littoris soliditatem dissipat ⁊ dissoluit. Nam ripe superficies exterius solida creditur: q̄z eius consumptio interior non videtur: sed ideo pes calcātī ripā facilius labitur: quia consumpta soliditate interiori latens vacuitas non cauetur. (vt dicit Ceñ.)

Abyssus est aquarū profunditas impenetrabilis a qua fontes ⁊ flumina oriuntur. om̄es enim aque de abysso exeunt ⁊ p occultas venas ad matricē reuertūtur. vt dicit Isi. li. xiii. vnde dicitur abyssus q̄i auis⁹ q̄z ei⁹ pfūditas videri ñ pōt vl' d̄r abiss⁹ q̄z sine bysso. i. siñ candor. q̄z propter nimiam distantiam a fonte luminis luci pulchritudīe caret ⁊ decore (vt. d. Jo. dam̄.) Abyssus nihil aliud est q̄ aqua cui⁹ finis est incōprehensibil' ⁊ inuisibilis. quia ad eius terminum lucis diffusio non attigit vel dicitur abyssus quasi siñ base: quia ei⁹ fundamentum et sustentatio sensu non videtur. et ideo primordialis materia: q̄z in principio non erat forma determinate distincta: abyssus ab augustino est vocata (propter quod dicitur in libro confes. xii.) Abyssus est corporale illd̄ quod fecit de⁹ vt esset materia corporearum rerum ī formis sine ordine et sine luce. Vnde abyss⁹ idem est quod prima materia. vt dicit Augustinus in libro de simbo. Terre inquit ⁊ abyssi nomine materiam nuncupauit. que a nihilo ē facta vt ordinatissimo dei mūere primo capacitas formarum fieret et deinde formarentur quecumq; sunt formata. Vnde eadem materia aqua est dicta tum quia fluida: tum etiam quia omnis forme est susceptiua. vnde dicebatur terra propter naturalem stabilitatem vel soliditatem: secundum quam erat generatōni vl' corruptioni subiecta. Abyssus propter informitatem quia nulla forma erat distincta. ¶ Dicebatur et aqua propter formationis possibilitatē secundum quam erat omnis forme et qualitatis potentialiter receptiua (vt dicit Augustinus) Abyssus itaq; ex se habet obscuritatem ⁊ profū

ditatem omnium aquarum et fluidorum capacitatem/insatiabilitatem: quia nun/ q̃ tot aquas recipit quin plures recipere possit. infructibilitatem/inexhauribilitatē communicabilitatem.

Are est aquarum collectō tā dulcium q̃ salsaruz (vt dicit Isidorus libro. xiii.) proprie autem dicitur mare eo q̃ aque eius sunt amare. vt dicit ibidem (et sequitur) vocat aũt equor mar ab equalitate eo q̃ equaliter sursum est. quamuis enim aq̃ maris fluctuantes velut montes erigan tur: sedatis tamen tempestatibus iterum adequatur (vt dicit ibidem.) Idem dicitur autem pelagus quasi pellens vndas: qz in mari fit vndarum et procellarum motꝰ continuus et impulsus. Mare autem vt dicit idem ibidem: quamuis omnium fontium in se recipiat aquas et flumen ex tanto tamen aquarum concursu non suscipit incrementum: quod accidit ex hoc vel quia eius magnitudo in fluentas vndas non sentiat: vel amara vnda fluentes consumat vel quia ipse nubes multã aquositatem ad se attrahunt: siue q̃ illas auferant partim venti partim sol exsiccet. seu quia aque dulces per occulta quedam terre foramina percolate redcãt ad capita fluuiorum et fontium reuolute (vbicuq̃ Isidorus libro. xiii.) secundum Ambrosium et Basi. in exameron. Mare est aquarum aggregatio multiplicata per diuersa loca et nomina: sed tamen continuatione vna semper mota/vaga/sonora/pumosa/fluxu et refluxu luue naturam imitans: cuius virtute et influentia cohibetur. Est autem mare caput et hospicium fluminum: fons ymbrium quo sibi discrepantes populi copulantur. subsidium in necessitatibus/refugiz in periculis itineris compendium/lucrum. De mari etiam dicit aristoteles in libro methe. omnium aquarũ mare est principium et origo. Et est aquarum quies et diuiditur in reliqua maria. Causa autez propter quam fit in mari salsedo et amaritudo ẽ: quia vapores duo sũt humidus vapor et siccus: subtilis z aquosus. resoluitur ergo pars subtilior per motum solis et remanet grossior. et calore solis cum calefacit efficitur salsum quod remanet et amarum vt sudor z vrina. Ex adustione enim fit res amara: quando remanent partes terrestres aduste. aquis et insipidis partibus consumptis: et de amaritudine per adustionem intensiorem fit salsedo. vt patet in cinere in quo aqua colata sentitur salsa. Item Aristoteles in eodem. aqua maris salsa est grauior aqua dulci: quia hec grauior: ista vero subtilior cuius signum est quia ouum natat in aqua salsa et non in dulci: z profundius submergitur nauis cadens in aqua dulci q̃ in salsa: et ideo in mari mortuo non mergitur animal nec generatur quia vincit in eo siccitas. Item idem in libro de animalibus. in mari est aqua salsa et potest extrahi ab eo salsedo. quoniam si homo acceperit vas cereum nouum crudum z clauserit eius orificium et eiceret ipsum vacuũ in mari per diem et per noctem intrabit in ipsum aqua dulcis. Itez idem in libro methe. aque dulces eleuantur propter leuitatem suam sursum: et aque salse descendũt propter grauitatem suam deorsum: et qđ salsum est remanet in terra z dulce euaporat. Item idem in libro de elementis. mare in actionibus suis imitatur naturaz lune quod patet. quia quandocumq̃ luna oritur in aliqua hora diei vel noctis tũc flumen ingrediens mare in illa regione in q̃ oritur luna extendit ipsum mare ita q̃ aq̃ illius fluminis redit ad partez loci a quo cucurrit ac si esset per violentiam repercussa z. et si est luna in cardine inferiori incipit aqua diminui. sed quando luna vult oriri incipit aqua augmentari. vnde sicut ferrum sequitur adamantem ita mare cursum lune sequitur et virtutem. Quere supli. viii. in. c. de luna. Item inspissatur q̃ mare post ascensum stelle que vocatur canicula et mutat colorem: et efficitur nunc viride nunc ceruleum/nunc turbidum nũc clarum. Itẽ macro. in libro Ciceronis. oceanus in crescendo lune ordinem istum tenet. Nam primo die crescentis lune fit copiosior solito: qz tunc mare est plenum in summo deinde minuitur secũdo. z sic descendendo quotidie minuitur vsq̃ ad diẽ septimũ: et tũc est mare in vltimo defectu Incipit autem paulatim crescere iterum vsq̃ ad septem dies: ita q̃ luna. xiiii. quando luna totaliter est plena: est iterato mare in suo augmento summo: z itez incipit

minui per dies. vii. alios. itaq; q quando luna est. xxi. est iteruz in suo minimo: z iterum crescendo incipit ascendere per. vii. alios dies ita q quando luna est. xxviii. tuc itez mare ē in suo sūmo: et sic semper mare quatuoz recipit immutationes. quolibz mense duas scilicz in crescendo: et duas in decrescendo secunduz augmentum vel decrementum ipsius lune: semper itaq; ē mare in summo augmento et vigoze quando luna plena est luminis vel versus solez vt in nouilunio. vel versus terzam vt in plenilunio fieri consueuit. et quanto luna in susceptione siue in amissione sui luminis plus proficit vel deficit: tanto mare crescit amplius aut decrescat. Item mare secundum aristotelem in libzo vege. fanduz et littus habet durum solidum et bareno sum. et signum huius q mare sit super barenas est quia obtinuerunt in eo partes terre sicce. quia sunt salse et existentia aque diuidit lutum per partes suas. et ideo terra mari propinqua barenosa est. Inter q tes vero eius barenosas diuersi lapides z gemme mire sepius virtutis procreantur et barenarum attritu polite per vndarum maris motum ad littoza iactantur. Preter istas autem proprietates maris sunt q dam alie communes z omnibus fere note. quas tamen propter simplices bonum putaui hic apponere vt materiam habeant aliqua mistica per earum similitudinē simplicibus suadere. Est itaq; mare suiptus purgatiuum. omnia enim cadauera et immunda a se reicit. et omnia immunda et moztua discutit z per motus violentiā expellat (vt dicit Gregozius.) Itē mare est sui per occultissimas sui abysli diffusiuum: z tam fontibus q fluminibus materiam sui fluxus continue ministratiuuz vt dicit Jeronimus super eccle. Item mare est animantium et monstrozū multiplicis forme productiuum. Mare enim longe producit monstra z mira q facit ipsa sicut dicit Raba. super eccle. xliii. ibi illic preclara et mirabilia opera z varia bestiarum zc. et in psalte. Illic reptilia quorum non est numerus. Item quāuis mare substantialiter sit molle z liquidum durissimarum tamen rerum tam animatarum q inanimatarum generatiuuz est. vt patet in chonchilibus et piscibus dure teste et in lapidibus z gēmis quas emittit

Item mare q̄uis non sit potabile vel delectabile quantum ad gustum: est tamen multum vtile quo ad effectum. Multarū enim infirmitatum est curatiuum. Sanat enim hydzopicos vlceroſos: z alios scabiosos (vt di. Constan.) z multos alios curat Item mare q̄uis ex se sit salsum z amarū tamen per dulcedinem venarum terre per quas transit sui sapozis imutatiuuz est z dulcedinem contrahit ex colatione terre p quā transit. vt di. Macro. z Aristoteles. Item mare quantuncū q̄ sit insipidū aut amarum piscium tamen dulciuz est nutritiuum. latentem enim habet dulcedinem quaz suggētes pisces subtrahunt nutrimētum congruum z sapozem. vt dicit Ambzosius. Item mare mobile est z inquietum. z ex suo motu est sue substātie a cozruptionis periculo conseruatiuum: qz ex continuatione motus subtiliatur: z sic ne putrescat a cozruptibili vicio conseruatur. Item cum sit liquidum z male terminabile per seipsum: sistitur tamen per alium. pp ter quod vltra littozum suozum terminos non est de facili processinum. sicut dicitur prouer. viii. Job. xxxviii. Item salsedine sua z amaritudine est dulcedinis fōtium z aliarum aquarum influentium absoztiuum: tanto enim reputatur aqua fluens dulcoz quanto plus a maris introitu elongatur. Item ex collisione z mutua reuerberatione suozum brachiozū quibus cingit terram est ventozum contrariozum generatiuū (vt. dicit Beda.) Itez eē inconsuetis mare maxīe nociuuz est: et timozis incassiuum: doloris capitis generatiuum/vomitus z nausee prouocatiuū. ablatiuum etiam appetitus cibi et potus. Item ex euaporatione fumositatum quas emittit est nebule z nubium generatiuum caliginis z obscuritatis in aere inductiuum: z radiorum solis interceptiuum/caloris solaris repressiuum. Itē calozem proprium non habens pro qualitate ventozum est sui coloris mutatiuuz Nam modo flauum est/modo baculentū modo atrum (vt dicit Isidozus libzo tridecimo.) Item mare multozum est periculozum in se contentiuum. modico enim flatu venti reddit tempestuosuz et procellosum et feruidum et tumultuosuz Et ideo mare fretum dicit (vt. d. Isido.) scilicet feruidum habens motum. vt pz in mari siculo in quo proter maris feruozem fremituz facientē scilla et caribdis eē

dicuntur que sunt duo loca periculosa in quibus multe naues facilime periclitan⁹

Est autem scilla ingens saxum in mari eminens: multa habens promunctoria siue capita: ad que collisi fluctus horriduz strepitum faciunt cui naues aliquo casu impingentes a naufragio non euadunt. Caribdis vero est dicta: eo q̄ gurgitibus occultis naues sorbeat. Est enim mare ibi voraginosum et quasi reflexum in se ⁊ tortuosum: et ideo naues ibi transeuntes attrahit et in se deglutit: ac inde mergit. ter in die fluctus erigit. et ter absorbet. Nam aquas recipit et euomit: iterato vomit vt rursum accipiat (vt dicit Isidorus li. xiii. in capitulo de estibus maris et fretus.)

Item aliud notabile periculum occurrit in mari scilicet inequalitas fundi quando in aliquo loco aqua est profundissima et statim iuxta eum locum fere est fedosa. et hoc periculum syrtis vocatur eo q̄ ibi harene in cumulos contrahuntur. Syrtis em̄ grece idem est quod tractus. Et dicit Papias q̄ tales syrtes multe sunt in mari egyptiaco et et admiscentur. Ex quo patet q̄ periculosus est maris transitus. tum propter latentes scopulos: tuz etiam propter harenarum cumulos sub aqua pariter adunatos, quia in talibus locis naues ctissime confriguntur. Item aliud periculum dicitur bytalassum quando scaphe naues onusta impingit in fundum multum bituminosum et limosum quia propter limi tenacitatez non potest se eximere aut exire (vnde dicit Hugo.) q̄ bytallassuz est vestigium limo impressum. glosa tamē super actu. xxvii. dicit q̄ bytallassum est concursus duorum marium. Magister vero in bystoriis dicit q̄ bytallassum dicitur lingua terze in mari protensa: hinc ⁊ inde mari circundata: et dicitur bytallassum quasi mare bissiduum terze interiectu diuisuz tallasum enim grece mare sonat. quando ergo in bytallassum venit nauis manet immobilis prora: sed puppis frangitur retro mari impetu superuenientis sicut dicit magister ibidem. Item transfretantes generaliter patiuntur periculum aut ratōe mensis aut ratione aeris: aut ratione nauis. Nam si mare fuerit scopulosum vndiq̄ ruppibus et saxis impeditum non sine periculo pertransitur. aut si fundum habuerit inequalem: nunc cumulis etiam harenosis eleuatum: nunc vero ad modum voragonis depressum et profundatum: de facili transitus impeditur: sed q̄n mar in sua superficie subintrantibus ventis efficitur nimis tumidum. et vndis sese allidentibus ⁊ mutuo se concutientibus fit nimium procellosum. nauis fluctibus ascendentibus et descendētib⁹ periculose exponitur: quia sepe aut concutitur aut a procellis contrariis operitur. Item accidit periculuz ex aura turbulenta. Nam tempore tempestuoso ⁊ obscuro et nebuloso mari se committere solet esse plurimum periculosum potissime quādo nauis preceps fertur in periculum: et periculum non videtur. maxime autem formidātur ventorum nimietas: et maxime quando venti contrarii casu aliquo oriuntur: q̄ certum naufragium tūc timetur. Quanto autem nauis per vnius venti impulsum promouetur versus portū tanto fortioris venti contrarii impetu abicitur ⁊ compellitur ad precipitiuz. aut saltem inter contrarios fluctus in periculo diutius retinetur. Item adducit periculum nauis defferentis debilitas et insufficientia. non enim tutum est se committere super mare nauicule nimis parue vel paruule sine fragili et confracte. q̄ talis nauis non est secura inter seuientis procellas maris quoniam vel propter paruitatem suaz fluctibus opprimitur et subuertitur. aut propter fragilitatē ventorū et ipetu aquarū confringit. aut propter rimarū et foraminum multiplicitatem aquarum subintrantium pondere ad yma demergitur: vel saltez ad portum in tali nauicula tardius peruenitur et precipue q̄ando in tali naui naute boni et gnari presentia non habetur. tunc enim summum in mari est periculum: quādo nauis habet imperitum gubernatorez sine etiam negligentem et incircumspectū. His et multis aliis incommodis periculosis subiacet mare tam mediterraneum q̄ occeanum (vt dicit Isidorus) Vocant autem tam greci q̄ latini mare occeanum eo q̄ in modum circuli ambit orbem. totā em̄ sperez nostri habitabilis circuit occeanus a celeritate sic dictus: eo q̄ occeanus circueat vel discurrat: vel quia purpureo colore nitet. Dicitur etiam occeanus quasi ceanus id est celi circulus (vt dicit Isidorus libro. xiii.) hic occeanus orbem terraruz amplectitur alternatis vicibus estibusq̄ accedit et recedit. respirantibus autem in profundū ventis aut reuomit maria aut resorbet: et quamuis vnum sit mare quantum

ad sui continuatōnem: tñ propter multos portꝰ eius de proximis regionibus diuersa vocabula sumpsit. vt mare gallicū a gallicis: et mare britannicū a brittannis. sic ⁊ gadiacum mare a gadibus est dictū vbi primo ad occeanū maris magni limen apitur vbi cū hercules pueniss3 colūnas ibi posuit speranſ ibi eē terre finē. hucusq3 isi. li. xiii.

Mare magnum siue mediterraneum est quod ab occasu ab occeano fluit et in meridiem vergit. deinde ad septemtrionem tendit. quod inde magnum appellatur: qꝛ cetera maria in ꝯparatione illius sunt minora. Dicitur aūt mediterraneū: qꝛ per mediā terram vsq3 ad orientem perfunditur asyam affricam terminans et europam: cuius p̄ me partis sinus que in hyspanis pfūditur hybericus et balenarchus appellatur. deinde gallicus qui narbonensem prouinciā alluit. post ligustibus qui iuxta vrbez ianuam est proximꝰ et vicinus. post est tirrenꝰ qui ytaliam accingit. inde siculꝰ q̄ a sicili a vsq3 in terram vadit. qui post in pāphiliā et egyptū se extendit. deinde hellespontū versus septētrionez magnis anfractibus se retorquet. tandē iuxta greciam et illiricuz in angustias. vii. stadioꝝ cōstringitur seu coartatur. deinde diffusus equore paucicursus stringitur et facit propontidez qui mox in. l. passu coartat. fitq3 bofforus traciꝰ: q̄ locus dicitur propontide eo q̄ preuenit mare ponticum ⁊ precedit. idē dicitur boffonis angustu a transitu stricto ⁊ angustis meatibus bonis (vt. d. isi.) Inde diffūditur sinus ponticus amplissimꝰ: a tergo hñs meotides paludes: qd̄ mare ex multitudine fluminū et aquarū dulciū influentium. dulciꝰ est atq3 amplius nebulosuz atq3 preter focas et delphinos. alias beluas marinas maiores non patitur. Sicut autē terra cum sit vna pro diuersis locis vocatur variis vocabulis: ita pro variis regionibꝰ hoc mare magnum diuersis nominibꝰ nūcupatur (hucusq3 isi. li. xiii. Sinus vo maris dicuntur maiores recessus. vt in mari mediterraneo: yonicus ab yo rege grecie sic dictus. yones autē dicuntur athenienses vñ yonicū mare ab yonia vsq3 in ciciliam dilatatur. In occeano vero maximꝰ sinus est capsius indicus/persicus/arabicus/qui et mare rubrū dicitur. Rubrū aūt mare ē vocatum eo q̄ sit roseis vndis infectum. non tamen talem naturam habet qualem videtur offendere. sed ex vicinis littoribus viciatur gurges atq3 inficitur: quia omnis terra que circumstat pelago rubra est et sāguineo colori proxima et vicina. inde eniz minium accutissimum sumitur et alii colores quibus pictura variatur. Vnde cum terra talem naturam habet ex fluctibus littus dissoluentibus maris substantia rubrificatur. Ob hoc etiam in his littoribus gēme rubre inueniuntur. Nam huiusmodi lapilli humo inuoluti cuz inter harenulas sint quasi attriti maris colorez retinent atq3 fundi. hoc mar̄ in duos sinus diuiditur vnus ē persicus ab oriente quez per se inhabitant. Alius ab oriente arabicus quem arabes incolunt et frequentant (vt dicit isidorus libro. xiii.

Pelagus est latitudo maris sine littore et sine portu (vt dicit Isidorus) summam hñs profunditatē/instabilitatem et motus continuitatem/ceterorum et aliorum monstrorum nutriens diuersitatem multorum vaporum ⁊ fumositatum generans densitatem: ex quibus contrahit obnubilationem et obscuritatem ex ventoruz varietate recipiens coloris mutabilitatem ex collisione vndarum spumosam congregans in superficie leuitatem: et tumultualem emittens sonorositatem. tumultuosum enim est pelagus et sonorum inquietum et periculosum. sicut de mari superiꝰ dictum est.

Gutta est minima maris vel aque siue pluuie particula a totalitate sua per aliquam violentiam separata. que quidē (vt dicit Isidorus). gutta dicitur quando stat vel quando pendet de tectis: aut arboribus ac si esset glutinosa. stilla vero dicitur cum cadit. hinc et stillicidiuz dicitur q̄ si stilla cadens: tam stilla vero q̄ gutta a nube aquosa vi caloris siue venti impetu resoluto suo pondere inferiora petit: ⁊ dū in cadendo est nomen stille habet. in stillando autem vel pendendo optinet nomē gutte. Stilla autem siue gutta in substantia est humida/et clara/⁊ diaphana/forma rotunda/quantitate modica/virtute magna. Nam terram super quam cadit humectat et fecūdat. radices et semia nutrit et ingrossat. virorem in herbis et arboribꝰ

et plantis vegetat et conseruat. pisces in mari reficit et recreat. ostreas ꝓpinguat ⁊ l eis margaritam generat (vt di. Isi) maxie gutta roris. et cū sit in se nobilissima ex fre ꝗnti tñ casu durissima penetrat iuxta illud Gutta cauat lapidē nō vi sed sepe cadēdo.

Spuma ē dicta eo ꝙ spumatur vt dicit Isi. Ex sordib⁹ enim aq̄ generat. vñ et mustū ⁊ ea q̄ co q̄t spuma purgātur. Fit autem spuma p interclusiones venti intercluſi in aque superficie motus aliquo agitante. vnde ppt interclusū aeris leuitatē euagando aque sur perfertur: et cito quippe ex vndarum collisione gignitur. sed tamen cito dispergitur et dissipatur spūa maris: qñq; inter lapides recolligitur: et per feruidā caloris solaris actōnē qñq; in pumicem: qūq; in spongias indurat̄.

Pisces a pascendo sunt dicti. vt d. isi. li. xii. c. viti. Terram et herbas aquaticas lambunt ⁊ sic sibi victum querunt. Dicuntur et reptilia eo ꝙ natando reptandi speciem habeant. In natando em̄ repunt: ꝙs et i profundum se demergant (vnde ambro. in exameron.) Magna inquit inter pisces et aquas vicinitas et cognatio est. Extra eū aquas diu viuere non possunt: nec solo aeris spiraculo sine aqua attracta diu viuunt. Habent em̄ quandam reptandi speciem et naturā qz dū piscis natat contractione corporis e mmentiorem in se colligit rongitudinem et iteruz se extendens aque initit̄ q̄ nisu repellens aquā in anterius se propellit. vñ vtitur quibusdam pinnulis in natādo sicut auis pēnulis in volando: sed alio mō qz piscis natans pinnulas mouet a parte posteriori in anterius: et quasi quibusdaz brachiis aut remis aquas amplectens ⁊ retinens in autertus se extendit. auis vero mouet pennas sursum et collectū aerem p expansam alarum amplitudinē compellit exire per partem posteriorem. vnde p violentiam aeris propulsionem a parte posteriori mouetur corpus in anterius. Species autem piscium multipliciter variantur scilz quo ad locum vbi generantur: et quo ad escam qua cibantur: et quo ad colorem et formam variam qua abinuicem diserū tur quo ad subām qua componuntur. ⁊ q̄ ad virtutem qua diuersimode operantur: quantum igitur ad situm siue locum vbi

Pcreāt magna diuersitas ꝙādo sol in aq̄ ꝙdā ho parti in terris partim in aquis cō uersantur: et talia piscium genera sunt antipbidia idest dubia ab Isi. dicta ꝙ eo ambulandi in terris vsum et natandi in aq̄s officium retinent a natura. vt foce ⁊ coco drilli/castores/et ipocami. idest fluuiales equi et huiusmodi. a nominibus enim animalium terrestriū: pisces nomina sunt sortiti. vt canes marini/lupi/eo ꝙ mordeant alios voracitate improba atq; ledant (Isi dorus) in solis aquis viuētes. alii sunt in solo mari degentes. alii vero sunt in fluminibus et stagnis et aliis aquis dulcib⁹ commorantes. Alii vero sūt inter hos medii: nunc ad dulces nunc ad salsas aquas pastus gratia diuertentes. Pisces vero a mari ad dulces aquas egredientes in earū dulcedine delectantur: et impinguantur. et econuerso: et hi nunc in mari: nunc in aqua dulci conuersātur. Multi autem pisces fluuiales qui maris salsedinem non ferentes: gustatata aqua salsa subito mori untur vnde sursum ventrez eleuant et sup aque superficiem natant. quod in omnibus piscib⁹ maris et aque dulcis est signū mortis. Pisces vero in mari natantes sq̄mas habent duras et grossas: propter aq̄ salse siccitatem. Pisces vero fluuiales sq̄mas subtiles et spinas molles. spine vero in piscibus fuerunt necesse ad sustentandum carnis eorum fluidam molliciem naturalem. docet aūt auicē eligere bonos pisces secundum naturam loci vbi nutriuntur. d. sic. li. xi. c. vi. in locis iquit in quib⁹ vbi morantur pisces est electio qm̄ illi qui morantur in locis petrosis sunt meliores et dulciores et i aq̄s dulcib⁹ curentib⁹ in quib⁹ñ sūt sordes ⁊ ñ sūt lose neq; lacuales neq; campestres: et qui non sunt de lacunis paruis qui flumina non ībibunt ⁊ in quibus non sunt fontes. Item idem ibidem: et pisces quidem marini sunt laudabiliores. quia sunt subtiliores et meliores sunt illi qui sunt pelagini: non alias ꝙ in alto pelago nutriti: et qui morantur in aquis discoopertis flatu ventorū supra se meliores sunt illis q̄ sunt econtrario: et illi q̄ in aquis multaruz agitatōnum ⁊ vehementis exertū sunt meliores illis qui habitant in aquis stantibus vnde pisces pelagini sunt meliores ꝙ fluuiales et ipsi meliores ꝙ lacuales. Maxime si lacuales sunt longe a flumine et a mari. Habent

enī quietem nec eorum putredo lauatur a subintrante flumine siue mari. Unde tases pisces male sapiunt: ⁊ cito computrescunt. meliores etiam sunt pisces taz marini q̄ fluuiales in pelago aquilonari et orientali q̄ in australi. quia ex ventorum impetuoso flatu aque plus mouētur: ⁊ amplius depurantur et subtiliantur. Et ideo illarum aquarum pisces plus mouentur et exercitantur: et a suis superfluis magis emūdantur. Item diuersificantur piscium species non solum scdm̄ sue generationis locum: verum etiam quantum ad generatōnis sue modum. quidam eniz generantur per ouationem. ⁊ quidam p coitum ⁊ spermatis emissionez. (vnde dicit Aristoteles lib. v.) accidit generibus piscium ouātium quoniam quādo femina ouat: sequit masculus ouā: ⁊ lac suum eicit super oua et illud qd̄ tangit lac siue sp̄ma masculi ex ouis erit piscis. ⁊ ideo que nō tanguntur ex spermate: nō pullificabūt femīa aūt ē multe ouationis. sed maior pars ouarū trāsglutit a femīa. et multa oua damnantur in humido. et nō saluantur ex eis nisi que ouantur locis vbi sperma masculi eicit. quoniam si omnia saluarētur nimis multiplicarentur. Seruant autem pisces in suo genere parientez (sicut dicit Aristo. ibidem) Nunquid inquit inueniebatur piscis q̄ faceret coitum cum genere alterius piscis. fetus aūt suos diligunt et nutriunt longo tēpore. vt. d. ari. in eodem. Omnes pisces nutriunt et custodiunt pullos suos preter ranas. Item ibidem dicitur q̄ pisces fluuiales et palustres plus ouant et citius q̄ alii: qz in maiori parte post. v. menses. alii aūt oēs pullificant post vnuz annum pua aūt pisces pullificant in locis vbi parua ē aqua iuxta radices arborum et cannarum Itē idē ibidez maxima ps ouoꝝ dānatur qñ piscis ouat vagando: qz cū presens nō sit masculus ab ipsius semine oua non informantur. ab auibus etiam ⁊ alus piscib⁹ deglutiuntur. Itez ibidem dicitur q̄ q̄daz pisces generantur sine ouis et sine coitu ex limo et harena et ex putrefactione que est super aquam. Item ibidem tēpore coitus vagantur mares et femine piscium sicut grex: et ambulat par cum pari et multi ex eis cuz pullificant infirmantur: ⁊ propter hoc tunc temporis maxime dep̄hēduntur. Item ibidem quidam pisces pariunt qñ ad harenam fricant ventrem suum. In libro aūt iorath de animalibus dicitur q̄ piscis estymeron sine coitu nascit: ⁊ cū vix erit per tres horas diei tunc moritur. Piscis etiam murena non a suo simili cōcipit sed a serpente: quā murenā serpēs sibilo prouocat ad amplexuz. vt. d. isido. li. xii. c. vi. Murenam inquit greci stairmaz vocant eo q̄ se complicet in circulos. hāc feminei esse sexus tradunt et concipere a serpēte: ob id a pastoribus sibilo vocatur et capitur. fuste percussa vix interimitur. ferula vero percussa statim moritur: hāc habere animā in cauda certū est. Naz capite percusso vix dicunt eaz interfici. cauda vo pcussa et amputata dicitur statim mori. e contrario aūt de serpente: nam cōtrito capite vel absciso statim moritur. cauda vo inde abscisa diu viuit. Dicit etiam Jo. q̄ serpens deponit venenū anteq̄ coeat cuz murena: sz ꝯpleto generationis actu resumit venenū suū. et iō murena in ꝯcipiēdo non contrahit venenum a serpente nec generat aliquid serpentinum sed sibi simile vt dicit idem. Item quidam pisces concipiūt ex solo rore sine ouis ⁊ siñ spermate sicut ostree et alii quidam pisces in chonchis degentes. vñ dicit Johan. Pisces inquit elibt per noctem egrediuntur aquam et in terris ex rore matutino concipiunt ⁊ pariunt: quoruz conche in decremento lune semper manēt vacue. Quidam eniz pisces monentur ad conceptū ⁊ ortum secūdum ortum stellaruz vel occasum sicut dicunt Johannes et Isidorus. Unde dicūt de pisce qui dicitur austral: tūc pisces illi⁹ generis oriuntur quando pliades incipiūt tendere ad occasum: nec apparent quousq̄ pliades iterum oriantur. quamuis autem pisces generentur nullus tamen modus piscium habet testiculos. sicut nec aliquod genus serpentis nec aliquod gen⁹ carens pedibus habet mamillas nec lac preter delphino s qui habent lac et lactāt fetus suos dum sunt parui (vt dicit Aristoteles libro sexto.) De quibus dicit Isidorus libro duodecimo capitulo sexto. Delphini qui et simones nominantur sic vocantur eo q̄ voces hominum sequūtur Et ad vocem symohonie gregatim conueniunt et in armonia delectantur: quibus in mari nihil est velotius. Nam plerumq̄ salientes nauem transuolant: quorum saltus et ludus in fluctibus futurā signat tēpestatem. Est etiā delphini genus in nilo dorso ferrato qui tenera ventrū secantes interimunt cocodrillos (Isidorus) Item

diuersificantur genera piscium quo ad ci
bationis modum. Nam dicit Auicenna
li.ii.illi qui cibantur herbis bonis ⁊ radici
bus plantarū sunt meliores eis qui come
dunt sordes que de ciuitatibus proiciūtur
ad loca infusionuz. Et in examerō dicitur
Diuersificantur etiam in pastu. nam q̄daz
mutuo se deuorant: et sua carne vicissim
pascuntur minor apud illos esca maioribꝰ
est. rursus ille maior fit esca alterꝰ atq; pre
da et cuz alium deuorauerit tandē ab alio
deuoratur sicut dicit ari. li. vi. Carabo in-
quit vincit pisces magnos ⁊ comedit ipos
multipes aūt vincit carabonē et comedit
ipsuz. Item ibidem. quidam pisces pascū
tur in sceno et luto. sicut carabo: et ꝓpter
hoc est ponderosus et multū de luto in ip
so inuenitur. Pisces vero qui alios p̄dan
tur dentes habent fortiores sicut de pisce
quem greci phagin vocant. Dicit isi. q̄ ita
habet duros dentes vt in mari ostreis nu-
triatur. vñ et dentrix pre granditate ⁊ for-
titudine dentiū appellat. alii vero pisces
vt dicitur in exame. dentes habent minores
sed plures et densiores ac etiam acutiores
vt cito cibū acceptū incidant et facile sine
mora deglutiant ne cibus in ore diutiꝰ de-
tentus: aque ipsius alluuione auferatur. a
liqui etiam pisces cibū suum in harena fo
diendo querūt (vt. d. isid. li. xii.) de porco
marino qui vulgo sirillus dicitur: qui duz
escam querit more suis sub aquis fodit trā
circa guttur eñ habet orificiū ⁊ nisi rostꝝ
harenis infigat cibum non colligit. Item
Aristo. li. vii. pisces pro maiori ꝑte cōedūt
carnes et comedunt se tꝑe pullificatiōis ex
cepto fuscaleon: et vniuersaliter pisces sūt
guloli et auidi ad cibū: et p̄cipue piscis qui
dicitur habatue: et ꝓpter hoc extenditur vē
ter suus cum fuerit ieiunus et malus: et se
pe inflat vētrē suū et eicit a se alios pisces
q̄m venter eius peruenit ad os et nō habz
stomachū. Itē differunt pisces q̄ ad tēpus
et locū pastus. Nam q̄dam in aq̄ tantuz q̄
runt cibum suum. Et quidam de nocte su
per terram. sicut ipothaus equus. s. fluuia
lis sic dictus eo q̄ equo in dorso ⁊ in iuba
sit similis (vt. d. isi.) qui die in aquis ꝯmo
ratur de nocte segete depascitur. hunc nilꝰ
gignit (vt. d. isi.) generaliter aūt scdm ari.
li. vii. pisces plus laborant in die q̄ in no-
cte: et plus ante mediam noctē q̄ pꝰ. et iō
(vt dicit ari. venantur ante ascensuz solis
et tunc ponunt venatores rethe: qz pisces
non bene vident illa hora: et qñ augmēta
tur lux vident: odore tñ querūt cibum no
cturno tꝑe. in odoriferis eñ delectātur: et
ideo dicitur li. iiii. genera pisciuz odorant
et audiunt: et iō ad vasa noua q̄bus venā
tur citius accedunt q̄ ad antiqua: imo ni-
si fuerit nouū de facili ad vasculū non ac
cedūt. sepe eñ decipiuntur per odorez (vt
dicit Job.) Est inquit belua in mari que d̄
faucibus suis respirat aquam cum vapore
odorifero. pisces sentientes odorez sequū
tur ipsam et intrant fauces eius post odo-
rem que ipsos deglutiens et ab ipsis sic ci
batur. (Dicit etiam idem) q̄ est piscis no
mine faste: in cuius ore aqua hausta dulce
scit: quam pisces minores sequentes itrāt
in os eius quos subito accipit et deglutit.
Item dicit idem q̄ delphini per odorem
sentiunt et cognoscunt si homo mortuus
in mari vnq̄ comederit de delphino: q̄ si
comederit comedunt ipsum. Si vero non
comederit a morsibus aliorū saluant ipsū
et ad littus pellunt eum cum rostris suis.
Idem dicit aristoteles et Plinius. Item
Aristoteles libro septimo. Pisces
claras aquas et currentes inhabitantes n̄
cadunt super res fetidas nisi habeant bo-
num seporem sicut nec aues: et in hyeme
fugiunt a fundo maris prope terram que
rendo calorem et ibi querunt pastuz suum
In estate vero econtrario a littoribus fu-
giunt calidum in profundum: et ideo ve-
nantur in hyeme iuxta terram: sed in esta
te in profundo. Naz calor immoderatus
ledit pisces. Item dicit in eodez sūt
plures pisces qui apud ascensum canicule
moriuntur pre calore. Similiter nocet eis
magnum frigus. maxime habentibus lapi
dem in capite: sicut habent cancri et hu-
iusmodi. Nam lapis in capite congelatur
coagulatur et moritur de facili tal piscis
Variantur etiam piscium species quo ad
figuram et dispositionem. tam in quanti
tate q̄ in qualitate. Sunt enim que-
dam ingentia beluarum genera: quorum
corpora montibus sunt equalia. Vt dici
tur qualis fuit cetus qui excepit Jonam.
cuius aluus tante enim fuit magnitudi-
nis vt instar inferni obtineret (dicente pro
pheta) De ventre inferni exaudiuit me.
Sunt et alii pisces ita paruuli q̄ vix ha-
mo capiūtur (vt dicit Isidorus libro duo
decimo.) Afforus est piscis qui propter ex
iguitatem hamo capi non pōt. et ibidem

dicitur Euchirius est piscis paruus vix se
mipedalis ab herendo est dictus: quis em̄
exigui corporis sit: maxie tñ est virtutis/ na
uez em̄ adherendo retinet. Nā nauis cui
adheret licet ruant venti: seuiant procelle
q̄i radicata in mare stare vr̄: nec moueri
non in retinendo sed tantum mō adheren
do. Hunc latini moron appellauerunt eo
q̄ nauigia stare compellat (vt. d. ibidem.)
In exameron. etiam dicitur de eodē pisce
q̄ ventoꝝ presentiens procellas calculuz
arripit valide et tanq̄ anchorā ne excucia
tur fluctibus contrahit et non suis se libe
rat viribus sed alio pondere munitur ⁊ ꝯ
futuram tempestatē stabilitur: quod viden
tes naute sibi precauēt ne turbo preueniat
eos improuisos sicut dicit ambro. ⁊ Beda
d. etiam ari. li. iiii. q̄ feminei pisces sūt lon
giores masculinis et sunt durioris carnis
et anterius caro masculi longior est et si
militer superius. in feminis vero inferi⁹ et
posterius durior. d. aūt auicē. li. ii. q̄ melio
res sunt pisces illi qui non sunt magni
valde neq̄ hñt carnem nimis duram ⁊ sic
cam et in quibus non est nimia pinguedo
nec musciliago: in quib⁹ non ē mal⁹ sapor
vel odor. suauis aūt saporis sūt conueniē
tes non nimis pingues: non habentes su/
perfluam pinguedinē neq̄ grossā/ neq̄ ar
cem in quib⁹ nō accidit post mortē cito fe
tor et illi qui habent duram carnem saliti
meliores efficiuntur: et in illis qui sunt
dure carnis melior est ille qui min⁹ durus
est. et in illis q̄ sunt mollis carnis melior ē
ille q̄ minus est mollis. Ex q̄ pz diuersitas
in piscibus quo ad subām et qualitatē. oīs
em̄ piscis sicut. d. idē generaliter frigidus
ē ⁊ hūidus. quidam tñ sunt in corpatōne ꝯ
plexionis pisciū ceteris calidiores et maxie
qñ sunt saliti: et iō qñ sunt valde recentes
generant fleuma aquosū ⁊ mollificāt ner
uos et nō sūt ꝯuenientes nisi valde calido
stomacho. Saliti vero magis ꝯueniūt me
dicine. capita em̄ salitoꝝ pisciū vsta sanāt
morsū rabidi canis et pūcturam scorpio
nis: eradicant carnem adulterinam in vlce
ribus et conferunt vlceribus putridis ⁊ sa
niosis. Similiter ius omnis piscis confert
venenis bibitis ⁊ puncturis. multos ei hz
alios effectus sicut ibidem dicitur sz hec
dicta de eoꝝ q̄litate et subā hic sufficiant.
Item differunt pisces in viuacitate sens⁹
et ingenii sagacitate. multi em̄ sunt pluri
mū ingeniosi. aliq̄ ei miram astutiaz hñt
nuadendi cum sentiant insidias piscatoꝝ
vt. d. iii. li. xii. mugil inquit est gen⁹ piscis
multum agilis. nam vbi dispositas sēserit
piscatorum insidias ꝯfestim retrorsū redit
et ita cito rethe transiit vt volasse ab astā
tibus videatur. Itē idem. d. ibidem de eu
scaro q̄ euscar⁹ eo q̄ sol⁹ inter pisces escā
ruminare perhibetur: hunc dicit per hoc
plurimū esse ingeniosum. Nam dum sen
tit se intrasse sportulam piscatoris non ex
fronte erumpit nec infestis nisibus caput
inserit: sed crebris caude ictibus ex aduer
so fores laxare incipit atq̄ retrorsum se
dit: quem luctantem si eusarus alius forte
viderit exterius vt erumpere satagentem
adiuuet: caudam eius in ore apprehndēs
prout pōt ip̄m liberare ⁊ extrahere inten
dit vel contendit. Adhuc dicit idem. con
grus quidem plures nexus habz: ingenio
sus est in solertia escam acquirendi. Nam
cibum in hamo appetens sed aculeum ti
mens non morsu sed suis pinulis hamum
complectitur ⁊ non prius dimittit ipsuz
q̄ escam circumroserit. Cancri etiaz ostre
is inimicantur. eorum enim carnib⁹ viuūt
miro ingenio. Nam quia fortē et validaz
eius testam aperire non possūt: explorant
qñ ostrea clausa testaz suaz apit ⁊ tūc can
cer qui latitat: insidiose ⁊ latenter lapilluz
inicit ne ostreum se claudere possit: et ita
impedita clausula carnes ostree deuorat ⁊
corrodit. Ostrea autem a testa sunt dicta
quia interior carnis mollicies munitur te
sta. ¶ Greci etenim ostream testam vocāt
et dicitur totus ille piscis cum sua testa o
streum in neutro: sed ostrea in feminino
dicitur esse caro. ¶ Dicuntur etiam tales
pisces conche et conchilia: quia deficien
te luna tales euacuantur. luna tamen cuz
in augmto fuerit auz et hūo rē: diminuit
vero humor cum luna fuerit ī defectu. Et
ideo pisces clausi in chonchis in lune in
cremento turgescunt et in defectu euacu
antur. In his autem conchilibus precio
se generantur margarite. De quibus di
cit Plinius et alii qui de anmantiū scrip
serunt naturis. q̄ quidez tempore noctur
no littora petunt: et tunc celesti rore mar
garitas concipiunt. ¶ Unde et tales cō/
chile margarite fere herelie sunt dicte: in
quarum carne preciosus calculus solida
tur: h̄ est nobilissima gemma qui sic ex ro
re vernal' temporis generatur: que q̄to al
bior ⁊ lucidior tanto efficatior estimatur.
¶ Sunt et quedam conchile siue con.
he murice dicte ab asperitate et acumie /

que alio nomine conchilia dicuntur: q̄ circūcisa ferro lacrīas purpurei coloris emittunt ex quib⁹ purpura coloratur et inde ostreū est appellatū: qr ex humore teste elicitur hec tinctura vt di. isi. Has et multas alias pisciū proprietates et naturas in li. pli. et ari. ⁊ isi. ⁊ in exameron. Ambro. et basi. poteris inuenire: sz ne tediū inferam⁹ legentibus de hac materia hec sufficiant. Dicit etiam pli. vt. d. isi. li. xii. ꝙ piscium sunt in aquis genera. c. xliiii. ex q̄bus multa: quodam nature intellectu ordinē tp̄oꝝ suoruz agnoscunt. quedā in locis suis sin̄ mutatione vagantur: q̄daz sine tp̄is obseruatione viuunt. quedā vero cōmixtione masculi et femine ꝯcipiūt catulos vt cet⁹ Idē aūt est cetus ⁊ balena: et sunt balene immense magnitudinis. belue ab emittendo et fundendo aquas sic vocate. oibus ei aliis marinis beluis altius iaciunt vndas balena eñ emitter̄ dicitur. cete eñ a corporis īmanitate. vt. d. isi. li xii. dicitur autez in li. x. cetus habundat inspermate et post eius coitū cū femina: qd̄ superfluit: supernatat aq̄: qd̄ collectuz et desiccatū in ābre substantiam cōmutatur: qñ vero multū esurit vaporem odoriferū ad modum odoris ambre: ex ore suo emittit in quo pisces delectantur. et propter vaporis redolentiaz ipsius orificiū ingrediuntur: et sic decepti ab eo deuorantur. In hoc pisce. vt. d. idez materia terrestris dominatur plusq̄ aque: et ideo multe ē corpulentie et pinguedīs vñ in senectute pre maguitudine corporis in eius dorso coadunatur puluis et ꝯdēsatur: in tantum ꝙ herbe et fructices ibi crescuut: ita vt belua insule similis videatur: ad quam si naute incaute apropinq̄uerint sine periculo vix euadunt. nam aquā in tāta quantitate de ore eicit super nauē ⁊ diffuadit ꝙ ipsam aliqñ obruit ⁊ submergit. Tante etiam ē pinguedinis ꝙ qñ cū piscatorū percutitur venabulis siue telis vulnus non sentit nisi pri⁹ pinguedo perforetur totaliter: sed qñ caro interior leditur tunc facilime capitur: qr amaritudinez aq̄ salse non sufferens: littus petit. Tāte aūt est quantitatis ꝙ quando capitur tota patria de eius captura emendatur. Catulos suos miro amore diligit et eos in pelago longo tp̄e circūducit ꝙ si eos ab arenaꝝ cumulis mpediri ꝯtingerit: aque mr̄itudīez in ore collectaz: super eos fundit: ⁊ sic eos a periculo liberās ad ꝓfundū pelagi reuocat et reducit. ꝯ omnes occursus ipsis nociuos. pro eaꝝ defensione se opponit ⁊ sp̄ inter se ⁊ mare in parte tutiori ipsos ponit et quādo inualescit tempestas fetus suos adhuc iuuenes et teneros in ventrē suum contrahit: quos serenitate facta viuos euomit et iterum emittit (vt. d. idem.) Itez iorath contra cetū pugnat. q̄dam piscis serpentinus et venenosus sicut cocodrillus et fugiunt pisces ad caudam ceti qui si deuictus fuerit pisces predicti moriuntur. ꝙ si non poterit ille piscis pestifer deuincere cetum: a faucibus suis fumosum odorē fetidissimum in aquam emittit. Cet⁹ vero fumo odorifero de ore emisso fetidū odorem repellit: et sic se et suos protegit ⁊ defendit.

Finit liber Tredecimus.

Incipit liber de terra et eius ꝓprietatibus.

Liber decimusquartus.

Postq̄ diuina cooperante gratia: cōplet⁹ ē tractatus de proprietatib⁹ corporis supremi luminosi. scilicet celi et corporis intermedii lucidi perspicui et dyaphani scilicet ignei/aerei/et aquei. vltimo dicendum est de proprietatibus corporis infimi et opaci. hoc tam in generali q̄ in speciali. Corpus autem infimum et extremū est ipsa terra respectu celi/de cuius propetatibus cōmunibus: aliq̄ sunt huic opusculo inserenda/et hoc quo ad eius substantiam/qualitatem/et contentum siue ornatum. Continet autem in se interius ꝓ ornatu omnia metheorica et mineralia sicut lapides et metalla. Exterius vero sensibilia sicut bestias et iumenta. et vegetabilia vt herbas et plantulas et arbusta. de quibus omnibus ponenda sunt aliqua in hoc tractatu prout de eis sacra scriptura videtur in superficie facere mentionem. simplicia autem et fere omnibus nota credimus hic pro simplicibus debere sufficere. et iō d̄ illis pauca hic recitātes maiora maiorib⁹ et subtiliora subtilioribus reseruamus. hic autem in principio huius opusculi volumus protestari q̄ parum aut nihil: de nostro hic apponimus. sed auctoritate sanctorum et etiam aliquorum phylosophoꝝ dicta quemadmodum in precedentibus fecimus mentionem interscalariter per ordinem inseremus.

Terra itaq̄ (vt. d. Isi. li. xiii. c. i.) ē ī media mōdi r̄gione posita ab omnibus partibus celi in modū centri equaliter equali interuallo separata que singulari numero totū orbē significat. in plurali vero singl̄as eius ꝑtes. Est autem terra dicta vt dicitur ibidē a superiori parte qua teritur hec. et hum⁹ dicitur a mari humido cui coniungitur. dicitur et tellus: quia fructus eius tollimus dicitur et ops: q̄r opem fert frugibus. eadē dicitur arida: vel q̄r arature et culture est apta. vel q̄r ab aliqua siccitate propria est distincta/q̄ enim humida sit hoc ab aque vicinitate nomen sortitur (vt dicit Isi.) ꝓprietates autem terre describit basi. in exame. Terra inquid est corpus infimū et medium equalibus spaciis a celo remotum. ⁊ ideo celi centrum: a sapientibus est vocatum. Unde et omnium corporū est corpulentissimū de simplicitate et subtilitate habens minimū/alterum mundi fundamētū corpus natura frigidum et siccum quantitate respectu celi minimum/q̄uis in se maximū qualitate obscurum/et ex se opacum figuratione spericum. ⁊ non nisi aque glutinio cōmansiuū vel continuū secundū totum quietū: licet in suis partibus suscipiat sepe motū/oīm corporaliū viuentiū habitaculum/pedū dei scabellū dictum. eo q̄ in corpore mundi minima est species eius et elementum minus/et ī eo apparet min⁹ diuine operatio potestatis. propter quod dicitur suo. quasi infimo peduz tangere terrā: q̄r respectu magnitudinis et pulchritudinis celi/minime videtur in corpore terre diuine sapientie sublimitas relucere. q̄uis autem terra respectu celestis corporis sit infima: tñ luminariū celestium influētie ē potissime susceptiua: ⁊ iō fecundi ssima ē tāq̄ mr̄ olz et multaꝝ et ꝯriarū spēꝝ maxime productiua. cū em̄ sit celi centruz in oī sui parte ab ipso recipit influentiam et effectū. Unde q̄ min⁹ nobilitatis vr̄ habere in sua substantia recupat effectu ⁊ in virtute sua: q̄r nobiliores ꝓducit scd̄z quid spēs aliquas q̄ ip̄m celū quod pro ornatu habet solas sensibiles stellas. Terra vero ꝓ ornatu continet et ꝓducit vegetabiles/sēsibiles/et rationabiles creaturas (vt dicit basi.) insuper dicit etiam idem basi. de terra (vt dicit phylosophus.) est propriis equilibrata pōderib⁹ q̄libz enī suaꝝ ꝑtium suo pōdere nitit ad mūdi mediū quo nisu et ī clinatōe singulariū ꝑtiū tota circa cētrū equilbrata suspēdit et eq̄liter īmobilis retinet sic scriptū ē. qui fūdasti terrā supsta. ⁊ cetera. (iō scd̄z Isi. li. xi.) Dicitur solū: q̄r elementū ē solidū cuiuslibet corpis q̄tūcūq̄ ponderosi sustinēs totā molē. vñ q̄libz grauia sursum mota quousq̄ terrā stabilē tāgāt ꝑmanēt īquieta. sz cū ꝑuenerint ad terrā quietant. ꝓpter īsignes aūt ipsi⁹ terre ꝓprietates nobiles et effect⁹ error gētiliuz terrā deificauit/et eā diuinis honorib⁹ antiquitus venerari et colere consueuit sicut d. Isi. li. viii.) in tractatu de diis gētium et demōib⁹ li. xiii. Cererē deoꝝ mr̄ez vocauerūt antiqui terram a creandis frugibus sic dicta est eo q̄ omīa cibat: et nutrit oīa

indigentia alimento. nam terra mater est fecunditatis. qz nullum vegetabile potest crescere nisi in terresti substantia radicetur ideo ēt ops est dicta: qz melior fit terra ope culture et ex ipsa etiaz consequitur opē victus quelibet viuēs creatura dicta ē et honesta: vel quia stat vi sua vel qz herbis/arboribꝰ et floribus sit vestita (vt. d. idem.) Terra euim a seminibus arescētibus in hieme calorem concipit ab ethere in vere et in estate. Vnde tunc herbis et floribns ornatur et vestitur quibus in autumpno et hieme spoliatur. In signum autem tante fecunditatis et virtutis facta est ei imagna imago feminea alma mater nuncupata cū curzu corona posita super currū cui leones domiti subiiciebantur in vna manu portabat clauē in alia timpanū siue cimbalum. cuius aurige vibrabāt gladios quos gestabant et galli matronā sedentē in curzu subsequi fingebantur. mater siquidem fuit dicta terra eo ꝙ plura pariat/et oibus mortalibus cibū gignat. Dicitur aūt et mater alma eo ꝙ omnia animalia alat. Est enim elementoꝝ nutrix terra (vt. d. Isi.) coronaz turricā in capite gestare dicitur: qz cūctis ciuitatibus suppositis insignitur. in curru rotato vehitur. qz ipsa terra pendet in volubili aere in quo sustinetur. Sedet aūt i curru volubili. qz cū omnia moueantur illa sola dicitur nō moueri ꝙ illi leones subiiciuntur mansuete: ostendit nullū genus eē tam ferū quod in morte nō subici a terra possit aut superari ꝙ clausꝰ in manu fingitur. ostenditur ꝙ terra hieme clauditur et vt nascātur fruges in vere apperitur. ꝙ autez terre dicantur galli seruire: oñditur ꝙ volatilia indigent seminibꝰ terre: et ideo aues eā oportet sequi et ad eā descendere vt in ea possint semina victus gr̄a reperire Sonitus aūt cibalorū designat in colēdis agris strepitꝰ ferramentoꝝ vomerū. s. et ligonum: et iō eneoꝝ qz terrā antiqui īstrumentis eneis colebant anteq̄ ferrū essz inuentuz (vt. d. Isi.) ꝙ ministri eiꝰ cū tractis gladiis fingunt: designat ꝙ p terra defensanda vel acquirenda sepe bella cōmittūt. in quibus gladii extrabuntur. His et aliis multis modis describuntur propprietates terre sub tegumēto fabularū sicut et ibi ōr vel recitatur ab Isi. q̄uis aūt terra sit summe fixa et stabilis secundū situ. summe tñ inter elementa est passibilis per effectum. Itē q̄uis sit secundum substantiam frigida/quosdam tamen in se cōtinet vapores igneos quos emittit: vt patet in ethna et vulcano (sicut ibidem. d. idem.) Itē q̄uis terra superficialiter extrinsecus sit nigra et indecora. intrinsecus tamē continet multa p̄ciosa. ex quadam enim celestis influentie impressione in interioribus terre venis preciose gemme et nobilia metalla generantur Vnde et terre virtuositas sub quadā extrī seca deformitate occultatur. Item terra vndiq̄ mari cingitur/et maris brachiis circundatur et percutitur: a cuius humiditate per occultos meatus penetratur ne pre siccitatis naturalis dominio resolutis partibus redigatur in pluuiē (vt. d. Beda.) Item terra q̄uis in suo toto sit solida sicut substantia eius: tamen quelibz pars eiꝰ ad centrum uatnraliē est motiua. et per cōmixtionem ignearum partium et aererarū fit in a aliquibus suis partibns raza et porosa/cauernosa/et spongiosa. cuius concauitatem vapor uentosus subintrans: terre ptes cōmouet et agitat/et generat terre motum (sicut. d. Aristo. li. me.) Ventus inquit frigidus in uentre terre agitatus facit illam agitationem que est terre motus et sequitur ibidem: sicut fit sonitus ex p̄fricatōne corpoꝝ se allidentiū in aere: ita fit motus ex diuersitate agitatōis venti occultati in terra. et est signatō super hoc quod nō quiescit donec scindatur terra et exeat. ventꝰ audita voce. Itē ibidem dicit az. in locis vbi fit p̄cursus maris vehemēs et agitatio vndarum eius in locis multarū cauernarum fit vehemēs terre motus sicut accidit tpe herculis in quibnsdā insulis in quibus incepit eleuari terra ad similitudinē collis. deinde scissus ē locus ille: et exiuit ventus fortis qui destruxit ciuitatē cuius impressio manifesta est vsq̄ nunc ꝛc. Itē idem ibidez terre motū p̄sequitur vel cōcomittat tenebrositas tegens solē absq̄ nube vsq̄ ad consumptionē terre motus. propter vaporem grossum et antecedit terre motum signum: signans eius esse q̄ videtur in celo nubes longa. sicut linea recta ante occasum solis (et sequitur ibidem) et accidit quandoq̄ terre motus propter eclipsim per lunam: qz tunc calor solis non peruenit ad aerem vt subtiliet et cōsumat vaporem qui est eā terremotꝰ. Itē in li. uegetabilū Ari. Terre motus in locis arenosis nō fit: sz i locis interiꝰ cauernosis et exteriꝰ in superficie duris: sicut sunt loca mōtiū qz si locus in superficie fuerit razus: exalat vapor paulatim: et non fit tanta aggre-

gatio vaporis vt possit mouere terrã: sed cũ locꝰ interius est concauꝰ et spongiosus et exteriꝰ solidꝰ atq; durꝰ aggregatis partibꝰ vaporis fit agitatio fortis: ita ꝙ aliqñ scindit terram. in locis ergo omnino porosis: non accidit de facili terre motus propter vaporis continuam euentationem. nec in locis valde duris et cõpactis: ppt ptiũ ꝓssionẽ ppt qꝫ illas vapor plurimꝰ ñ subintrat sz accidit i locis interiꝰ cauernosis. sz duris exterius et compactis (hucusq; Aristo.) Item terra cũ sit elementũ secundus substantiam similis est in toto et in partibus. sed tamen secundum qualitatẽ non est in suis partibꝰ vniformis/imo propter aliarum qualitatum elementorum admixtionem. ꝯplexionẽ et naturã mutat: et iõ vniformẽ non habet dispositionem: nũc colorẽ variat nunc saporem. Ista diuersitas multis accidit ꝫ cãis z ẽt mꝫtis mõis qñq; ex eleuatõe et depressione: nã eleuata ẽ superior: depressior vero et declivior esse cõsueuit. quod (vt d. Macro.) accidit propt radiorum solis fortiorẽ ipressionẽ tã in locis depressis ꝙ in altis. Aer enim grossior est in vallibus ꝙ in montanis: et iõ maior fit ibi aggregatio radiorum et ẽt ꝯculcatõ propter reuerberationez ad aerem grossuz In locis vero montuosis et altis: quia aerem habent rariorẽ: disperguntur radii et non ita coartantur. et iõ minor ibidem generatur calor. Item ex directa vel indirecta solis oppositione: qz illa terra fertilior est q̃ secundum situz disposita est maxime ad susceptionẽ ꝯcurrentium radiorꝫ solarium que vero magis elongatur a radiis minus apta frugibus z fructibus reperitur Itẽ ex ventorꝫ diuersificatione. Nam terra quã ꝓtinue perflat ventus orientalis: tẽperate calida est: z inter hũiditatẽ et siccitatem quasi media (vt. d. Constã:) et ideo est fecunda floribus et fructibus et magis congrua hominũ habitatõi. Occidẽtalis aũt ventus magis attinet frigiditati et humiditati et minus efficit terram tẽperatam z et iõ occidentalis terra minus est fecunda Ventus autem septemtrionalis terram ꝫ siccat et infrigidat: tamen ratione puri aeris ipsam subtiliat, z depurat. vnde in terra aquilonis homines sunt procere stature et elegãtis forme. frigiditate enĩ exterioris aeris claudũtur pori: et calor naturalis retinetur intrisecus: ex cꝰ virtute z statura ampliatur et figura corporis decoratur. Hẽtus aũt australis qz caliꝺ ẽ et humidus. terrã quã ꝓtinue perflat turbat/calefacit/ inspissat/et ingrossat. et iõ homines australis regionis sunt contrarie stature et figure illis qui dñant in aquilione: et iõ homines talium regionũ non sunt ita animosi/et ira cũdi: et clamosi: sicut alii (vt. d. Constã.) Itẽ variatur qualitas terre siue proprietas ex elongatione a mari /siue appropinquatõe. nã terra vicina mari meridionali: calidior et humidior terra que est vicina aquilonali. nã vapor calidꝰ et humidꝰ a mari resolutus: calefacit terrã/que est sibi propinqua: mare vero septẽtrionale econuerso. et ideo mare ponticum dulcius est ꝙ cetera maria: siue minus salsum: quia plus in illo vincit frigus et ideo vapor frigidus ab eo resolutus terram infrigidat propinquã Itẽ variatur hominum exercitio et operatione quanto vero plus foditur et euertitur tanto eiꝰ virtus insita cum singulis partibus amplius permiscetur: et sic aptior redditur ut ex ipsa fructus multiplex generetur quãdo vero diu occõsa dimittitur z quieta ad productionem redditur minus apta. Item bona terra si rore fuerit perfusa: aut cõpluta mollificatur/impinguatur/et meliorat. si vero harenosa fuerit aut minus lapidosa peior efficitur. quia amplius indurat.

Mons est tumor terre in altum se erigens solo pede reliquam terram tangens. Vnde dicũtur mõtes eo ꝙ sint supra terram aliam eminentes (vt dicit Isi.) di. autem aristo. in libro de proprietatibus elementorum. quidam dixerunt ꝙ terra in principio sue compositionis fuit rotunda et plana: in q̃ non fuerunt montes neq; valles: quia erat spherica in figura sicut corpora superiora. Vnde montium et vallium causa non ẽ nisi ꝓmotio aquarum: que cauauerunt loca rara. facte sunt valles facti sunt montes partes duriores que non poterant concauari. loca vero ꝓcauata sunt loca marium et fluuiorum. Itẽ etiaz. d. in li. methe. mõtes inquit fiunt qñq; ex vehementi motu terre vñ eleuatur terra et fit mõs. sic ex aq̃ ductu accidit concauatio ꝓfunda et fit vallis. Itẽ ibidẽ maris accessꝰ et recessꝰ q̃daz loca cauat q̃dã extollit: et fiũt montes. Et quoniã mare totã terram cooperuit detñ mollia quedã etiaz abrasit et dura reliquit et in quibusdã locis congessit. mollia etiaz quedã congestata cũ abscinderet desiccata sunt et l mõtes cõuersa et cetera. Montes

itaq; sunt duri et solidi et compacti a terra versus celū erecti. et tñ cum terra radicitꝰ sunt coniuncti. quandoq; tamen interius sunt spongiosi cōcaui et cauernosi: et ideo ad se ratione vacuitatis aquas attrahunt atq; suggunt quasi postꝙ eorum concauitates fuerint replete: eas per capita fontium emittunt et cā sunt sēpiterni fluxus et origo et principium fluuiorum (vt. d. Ari.) ex quo patet q; mōtes cauernosi sunt aq̄ et hūorum atractiui: ⁊ atractoꝝ continue emissiui. Itē montes sunt metallorū nobilium contentiui. a pfundis enim montiū venis metalla nobilia extrahuntur. Item montes sunt fructuum et aromatū produ ctiui propter puritatem enim aeris sūmitatibus montium dominantis puriores fructus et dulciores in montibus nascūtur ꝙ in vallibus licet pautiores. Itē mōtes sūt citius ꝙ ualles radiorum solariū susceptiui: et susceptę illuminationis diutius retētiui. Item montes sunt vaporum exalatōtinumq; generatini: ex quorum aggregatōne nubes in aere generātur. In altissimis tñ montibus vt in olympo raro generant pluuie (v. d. Ari.) quod est propter aeris sublimitatem et vaporis paucitatē. prio et vapor resoluitur et consumitur anteꝙ ad cacumen montium attingere videatur.

Item montes ventis et turbinibus sunt expositi plusꝙ valles: et ideo ratione frigiditatis dominantis montes sunt niuium conseruatiui. ventis namq; frigidis in mōtibus congelantur et constringuntur: et iō tndiutius ꝙ in vallibus niues cōmorantur: vt patet in caucaso monte et in libano et in aliis consimilibus montibus qui semper (secundum Isi.) densissimis niuibus candidantur. Item montes sepius patiuntur ictus fluminis et fulguris ꝙ valles patiuntur (vt dicit Isi.) vnde et ypirenei montes a crebris fulminum ignibꝰ nūcupātur. pir enim grece ignis dicitur latine Similiter et feranici montes a crebris fluminibus sunt dicti grece forancos dicitnr flumen dei (vt dicit Isi. ibidem) Item mōtes quia secundum situm alti sunt et sublimes maxime congruunt speculatōni. vnde et qui adnentum hostium preuidere et precauere cupiūt cacumia montiū ascēdūt et emiuētia pericula a rēotis ꝓdicere ꝓsueuerūt. Itē mōtes qz q°ad natnrā et cōpositionē ptiū solidi sunt ⁊ fortes. et iō potissimi sunt apti castroꝝ edificio. vñ mansiones in mōtibꝰ solent eē fortes/ceteris tutiores. marie qñ ꝓpter interiorē duriciez non possunt superfodi nec propter situs altitudinē adiri possunt faciliter seu ascēdi. Item montes qz in herbis et pascuis fecūdi sūt et vberes: iō ꝓueniunt pasture ouiū et animaliū refectōni. Mōtuosa enim pascua ⁊ gramina in montibus crescentia sunt salubria et nutritiua animantiuz et meliora: ꝙ illa q̄ crescunt in vallibus: ꝙuis sint generaliter pinguiora: humor enī nutrimentalis quo nutriunt herbe ⁊ gramina i montanis subtilior est et purior ꝙ in cāpestribus: et iō calor celestis facilius illam hūiditatē digerit et in subām graminū ⁊ fructuuz imutat ꝓfectius et ꝓuertit: tum ꝓpter hūoris ipsius subtilitatē: tum ēt ꝓpter existētes radios aeris puritatez. Itē in mōtibꝰ habundāt altiores arbores ꝙ in vallibꝰ ⁊ frutices dēsiores: iō montes ꝓgruunt aialiū agrestiū habitatōni: ⁊ auiū siluestriū nidificatōni ꝓpt quod fere quando persequunt a venatoribꝰ i valle refugiūt ad mōtes. ⁊ ibi fiūt tute.

HAxat mōs est armenie altissimꝰ in quo archa post diluuium requieuit (vt. d. Isi.) ⁊ vsq; hodie lignorum arche vestigia in eiusdē mōtis vertice adhuc apparent. vocatur autez idem mons diuersis nominibus. De hoc enim monte (dicit Iose. sic) locus inquit vbi est archa noe armeni egressoriuz vocāt illic enim arche solute reliquiss vsq; nūc prouinciales adhuc astendunt: huius enim arche (vt dicit idem Iosephus) ibidem meminit borosus caldeus narrans sic. dicitur autē nauis que in armenia venit circa mōtem Larduum adhuc aliqua pars esse et quoddam indebitumen cadere quo maxime utuntur homines ad expiationem. De hoc etiam scribunt et Iosephus egyptius et manasses damascenus in. xcvi. li. hic. Est mons excelsus in armenia qui baris appellatur: in quo multos confugientes ermo est: diluuii tempore liberatos et simul quendam in archa delectum: in montis verisse summitatem: lignorumq; reliquias ibi multo tempore esse reseruatas. Armenie etiam montes dicuntur ceraunie: propter altitudinem et fulminum crebram percussionem. grece enim ceraunos fulmen latine dicitur (vt dicit Isi.) Hi montes int armeniam et byberniam incipiunt a portis caspis vsq; ad fontem vnde fluuius tigris ortum habet vt dicit Isi.

Montes bethel sunt in iudea vicini iherusalem: ubi domus domini fuit sub salomone edificata. Sunt aūt montes bethel nemorosi/arborious pliti/fertiles/et fecūdi/graminibus et herbis aromaticis pleni. et iō cerui/capre/et binnuli frequentare illorū montium cacumina sunt assueti.

Caucasus alias concasus ē mons orientalis: ab india vsq; ad scithiam porrectus per gentium iuxta montes illos habitantium varietatem diuersis nominibus nuncupatus vt d. Jsi. vbi aūt ad orientem in excellentiorē locū surgit sublimitatē propter numiū candorem: caucasus vel concasus nominatur. Nam lingua orientali caucasus vel concasus candor dicitur vel nix. vnde et scithe qui huic mōti sunt vicini: carthasim nominauerunt. carthasim enim apud eos candor uel nix appellatur. (ut dicit idem.

Mons ebal est mons trans iordanem in quo steterunt sex tribus post iordanis transitum ad maledicendum illis qui preceptum decalogi non seruarent. (vt patet deutro. xxvi.) est mons ut dicitur cauernosus et voraginosus patiens sepe terre motum cui p cordat' interpretatio eius (nam vetus vorago interpretatur) fuit itaq; mons maledictionis et increpationis: in quo mala trāsgressoribus increpabantur. Reputabatur etiam mons vilitatis et abiectionis. Vnde et sex tribus ignobiliores. scilicet ancillarum filii fuerunt super montem ebal ad maledicendum populo deputati. deutrono. xxvi.

Bermon est mōs modicus sup iordanem situs qui in herbis et pascuis est fecundus. nā circa radicē eius siue circa pedē fluentis iordanis imbuitur irrigatione circa uerticez eius seu cacumen copioso rore perfunditur. et iō uirore et rosis et aque influentia decoratur et insignitur. propter quod ibi nutriebantur pecora que in templo debuerunt īmolari domino et offerri: et qz animalia ex rosis influentia herbis eiusdē montis generis i pinguata in monte syon id ē in atrio templi offerebant.) iō dicitur scōm hebreos p prophetā) q; ros hermon descendit in mōtem syon: qđ ad litteram fieri non potuit. qz mons syon mōte hermon altior extitit insup et ab eo valde remotus fuit. pro tanto igr ros montis hermon dr descendisse in syon: qz pinguedines et adipes animaliū que in illo monte pascebantur: ad pastum ignis altaris in ihrlm in sacrificio offerebantur. propter quod et hermon lumen ex altatum interpretatur) sicut dicit gl. super ps. qz lumen in altari augebatur qnando ignis sacrificii tali pabulo fouebatur.

Mons ebron mōs est in iudea) vt d. Jo. in qua sita est ciuitas famosissima ab eiusdem montis nomine ebron dicta (vt. d. Be.) cuius uallis dicitur vallis mābre: que ab antiquo tempore abamicis auer et etbel est possessa (vt patet in geñ.) hic mons locus est solēnis rōe sanctoz patriarchārū: quorum corpora ibidem quasi a mundi principio requiescūt (vt dicitur geñ.) ibi adā maximus et cetera. Jtem illum montem potentissimi viri iure hereditario possederūt vt patet in Josue .xvi. c. ubi dicitur deleuitq; ex ea caleth filios tres filios enach. sesai. et hapmam et tholmay et cetera. Jtez in hoc tamq; in loco tutiori dominus principium regni dauid instituit et ei vt illum ascenderet post mortem saul diuinitus imperauit. vbi. vii. annorum spacio regnans tandem ad totius regni israelitici fastigiū assumptus fuit. Jste mons ab antiquis cariatbarbe fuit primitus nuncupatus. ideſt ciuitas quatuor. quia corpora nominatissimorum virorum quatuor ibi requiescūt. vt dicit Joan. s. adam/abrahām/Jsac/et Jacob.

Montes ethiopie dicuntur eē. vii. inter quos primus mons athlas est. Ethiopia enī (vt dicit Jsi. li. xiiii. c. iiii.) circa occiduum aliaſ occidentem montuosa est/et barenosa. in medio ad orientalē maris plagā deserta et situs ab occiduo athlātis mōtis usq; in egypti finem porrigit. a meredie occeano. a septentrione/nilo fluie claudit. Huius regionis mōtana: sicut et ei plana plurias hñt gentes et multas et monstruosas/spēs horribiles. feraz q; et serpentum referta sunt multitudie. illic rinocerota bestia. s. unicornus. illic cameli pardi. illic basilici et dracones ingentissimi ex quoz cerebro gēme extrahunt iacinctus q; et crisopassus ibi inuenitur. cynamomū recolligit. illic gignūt seue fere. ut structōes draconeſ et somce/et ēt elephātes. hucusq; Jsi. d. ēt ibid q; inter cyrenē et ethiopiā ē fons qui friget calore diei et calet frigore noctis contra naturam aq̄rum et fontium aliorum.

Erma mons est in cicilia insula ex quo erūpit ignis cū sulphure quenadmodū in gebenna (vt .d. Isi. li .xliij. c. vii.) hic mons ab illa pte q̄ fiat eurus vel affricus habere spelunc̄as plenas sulphuris dī. et vsq̄ ad mare deductas. que spelunc̄e in se recipiētes fluctus ventū creant. qui agitatus ex sulphure. ignē gignit. vnde et incendium fumosum ad terrā ab hoc monte erumpere consueuit (vt ibidem. dic. Isi.) In hoc etiam monte sepe dicuntur apparere quedā figure. audiūtur sepius ab incolis terre circa montē ethne gemitus et voces querulose. vnde a pleriq̄ creditur q̄ ibi sit loca penalia. in quibus aīe aliq̄ puniūtur (qđ tū nō assero) sed beatus Greg. ī dya. videtur de hoc facere mentionem.

Ons esau idē est qđ et mons seir in hoc monte ē ciuitas idumea ab eodem dicta .i. ab esau filio isaac qui ciuitatē illā p̄mitus dī constituisse (vt d. hiero. super abdiam) nā esau seir et edō appellatus ē. de hoc di. gl. super deutro. ii. Seir inquit ē mōs in terra edon in qua habitaut esau in regione galena. vbi primo habitabat torrēs quē interfecit thodaloamor geneñ. xiiii. et hic mons dictus ab esau pilosō et hispido seir i. et pilosus nomē accepit. istū mōtē habitauerunt primo horrei hoīes statura gigātes enormitate corporis horribiles (vt. d. glo. super deutro. ii. quibus expulsis atq̄ deletis habitauerunt ibi filii esau (vt dicit deu. ii.) montes itaq̄ terre edon altissimi sunt ita q̄ in aliquibus ptibus nubes tangere videantur. Sunt aūt montes illi cauernosi et concaui et spelūcis pleni (vt. d. glo. sup abdiā in quibus habitant hoīes ī estate quia ibi minor ē estus solis.

Ons effraī specialiter dicebatur mōs ī tribu effraī/ i quo iosue filius nun recepit possessionez vt patet iosue. xix. in qua edificauit ciuitatē hītauitq̄ in ea. Inter alios vero regionis illius mōtes. vt d. adamen. erat mons iste herbis et arboribus insignior/et fructibus fecūdior/situ sublimior/aspectu pulchrior aere salubrior/riuulis mōtiū irrigāciū fertilior et ideo erat locus cōgruus/ vt in eo ihesus qui dictus ē iosue habitaret (vt. d. idē damē) In eodē mōte a septētrionali pte mōti siosue ē sepult⁹. vt dicitur iosue xxiiii. Erat etiā mōs iste vicin⁹ sichē. que erat ciuitas refugii: cū suburbanis suis in mōte effraī. vt p̄z iosue. xx. vbi sepulta fūt ossa iosue. vt dicit iosue vl. In eodē etiaz mōte reposuit iosue cultros seu macheras petrinas. quibus filios israel in beremo circuncidit. vt d. adam̄. sup iosue. c. xx. in monte effraī habitaut delbora ppbetissa et sedebat sup palma que erat inter bethel et rama. vt p̄z iudi. iiii. c. multos enī montes pticulares siue colles habuit mons effraim. i. trib⁹ effraim qz tota illius sors plurimū fuit montuosa et in locis pluribus nemorosa. vt p̄z iosue. xvii. c. Itē ī eo dē monte interfecti sunt p̄cipes madyā oreb et zeb. quorū capita ad gedeon trans iordanis fluuiū fūt allata: vt patz iudi. vii g. in ramata sp montē effraī natus fuit samuel ppbeta. i. re. i. et ibidē conuersat⁹ qz ab eo in eodē loco saul in regē primitus ē unctus. vt p̄z. i. re. x. a. in eodē etiā monte samuel mortuus est et sepultus. vt p̄z i. Re. xxv. a.

Basga mōs ē maxim⁹ continēs in se multos pticulares montes nā in hoc monte sunt abarim et nebo qui sunt colles super quos ascendit moyses vt videret terminos terre p̄missionis anteq̄ moreretur. et in valle eiusdē montis in cāpestribus moab tumulo traderetur vt patet numeri. xxvii. et deu. vl. hic mons fuit in finibus moabitarum et amonitarum diuidens terram eorum a terra amorreorum quā postea possiderunt rubē et gaad et dimidia trib⁹ manasse. vt patet deu. iii. Radices autē isti⁹ mōtis tangunt mare rubrum qđ est mare salsissimum. sicut dī deutro. iii. tam in textu q̄ in glo. Vnde isti montes diuidebāt terram quā inhabitabant moabite et amonite a terra quā in possessionē receperant israhelitice. Vnde vsq̄ ad verticem eiusd montis peruenit moyses. et ex illo loco totā terram p̄missionis fuit contēplatus. ibiq̄ mortu⁹ est et in valle eiusdem montis vbi fuerunt campestria moab sepultus est et vsq̄ hodie occultatus super istum mōtē phasga ascendit balaā ariolus cuz balath rege moabitarum vt malediceret populo Israhelitico. cuius maledictionē domin⁹ conuertit in benedictionem. vt dicitur numeri. xxxiii. ex quo patet q̄ mons ille fuit mons diuisionis. quia terminos malorū bonorum a terminis diuidebat. quia inde dominus p balaā ppbetā benedictionē populo israhelitico cōferebat. Itez mōs fuit speculationis et contemplationis. qz inde

Moyses terre promissionis terminos pre uidebat. de hoc monte dicit hiero. in li. de nominibus locorũ. abarim inquit ẽ mons in quo mortuus est moyses in terra moab contra ico in supercilicio montis phasga ⁊ ostenditur ascendentibus de libidia de me sedon: et idem est ꝙ nebo.

g Gosor est mons siue collis moabitarum ⁊ est pars montis phasga super quam balath duxit balaaz vt malediceret israel nũeri. xxiii. ita dicit iero. in li. supradicto.

g Galaad. vt. d. iero. est mõs ad quez iacob venit septĩa die de carrã qñ fugiebat labã. Est aũt vt. d. idẽ ad tergum phenicis et arabie collibus libani copulatus et extẽditur vsq; ad vltra iordanem in terra que quondam fuit seon regis amorreorũ: postea ꝟo cecidit i sortez rubẽ gad ⁊ dimidie tribus manasse. in quo monte est ciuitas edificata et consimili nomine appellata a filio galaad mathir filii manasse. hic mons inter alios est nobilis qꝛ mons est pascue et refectionis. Est eniz fertilissimus in frugibus et in pascuis ⁊ in fontibus. Item mons est medele et curatõnis. nam in galaad inuenitur resina q̃ curantur vulnera et diuersi morbi persanant vt. d. in iere. xi. nunquid resina est in galaad. ⁊c. Itẽ mons est federis ⁊ recõciliationis: qꝛ in in monte galaad confederatus ẽ iacob cum labã et ei totaliter recõciliatus vt patet genes. xxxi. Item mons est testificationis: vt patet ibidem. dicitur eniz ꝙ appellatuz est nomen eius galaad. i. cumulus testis. Itẽ mons est lucri et negociatõnis. Nam montana galaad negociatores pro spẽbus aromaticis cõparandis sepius frequentabant. vt ptz gen. xxxvii. viderũt negociatores venire ad galaad portantes aromatica in egyptum.

g Garisim. vt. d. hiero. ẽ mõs iuxta Ico cui vicinus est mons abal ex aduerso respiciens in his duob⁹ montibus benedictiones et maledictiones populo intranti terram promissionis ꝓuulgabãtur et ꝑ bñdictões ꝓuocarent ad bonũ legis amatores per maledictões vero terrerẽtur decalogi trangressores in garisim vero. vi. tribus nobiliores cũ sacerdotib⁹ proclamabãt bñdictõnes: et iõ inoleuit ꝯsuetudo vt mons ille haberetur in veneratione a posteris et frequẽtaretur cã sacrificii et orõnis. vnde inter iudeos et samaritanos fuit contentio de loco ad orationis samaritanis proferentibus montẽ garisim ꝯuenientiorẽ eẽ ad orandum q̃ templũ in ihrl̃m. iudeis ꝯrium asserentib⁹ vt patet in io. iiii. tam in textu q̃ in glosa.

g Gelboe. vt. d. hiero. sunt montes alie nigẽaꝝ. vii. miliario a sitopoli in quibus est vicus grandis qui gelboes nuncupatur. In mõtib⁹ istis periit saul cũ ionatha filio suo ⁊ corruit coram philisteis israel. vt ptz. i. regũ vel ꝯ quos indignatus dauid ꝓpter ruinã ꝓpl̃i ip̃is maledixit: et maledicẽdo eos in siccitatatẽ ⁊ sterilitatẽ cõmutauit sic dicit gl. sup ꝯ iii. li. re. c. i. mõtes inquit gelboe et rura vberes fuerunt ante maledictionẽ quos hacten⁹ in tm̃ maledictioni subiecti fuerunt: vt nec vn q̃ post ibi pluere testant

g Golgata. vt ait iero. ẽ mons caluarie in quo saluator noster fuit pro salute omnium crucifixus et vsq; hodie ostenditur in helia ad septẽtrionalem plagam montis syon. d. aũt locus caluarie secundum Isi. quia ibi capita hominum damnatorum decollarentur.

M As est collis in monte effraim in possessiõe Josue filii nuz. vbi mortuus fuit Josue et sepult⁹ in septẽtrionali parte eius montis. vt patet in li. Josue. c. vl. cui⁹ sepulchrũ ostenditur i mõte p̃dicto vsq; in presentem diem. vt. d. hiero. in predicto libro de nominibus

n Mons ephyron est monticulus in tribu iuda contra septemtrionez in. xv. alias. x. ab helya miliario vbi est villa pregrandis que effreta nũcupatur (vt. d. hieronimus.)

n Montes israel mõtes dicũt generaliter totius terre ꝓmissionis siue fuerint vltra iordanez siue circa. sepe sumuntur ꝑ terra. x. tribuũ q̃ fuit montuosa precipue in tribu dan ⁊ effraim nam et. x. tribus nomẽ israel sibi vendicauerũt sub ieroboã salomonis filio qui fuit de effraiz ⁊ regnauit ꝓrio in samaria super x. trib⁹. vt. d. iero. ꝛ i histo. li. iii. reguz. xii. hi montes multũ erant pascuales/vberes fructuosi et frugiferi/oliuis ⁊ aliis arborib⁹ fructiferis consiti. erant ẽt medicinales herbis et spẽbus arõaticis pleni. vñ. d. isi. li. xiiii. c. iii. sãmaria regio ẽ q̃ palestine ab opido quondã nomẽ accepit qđ quondaz erat ciuitas regal̃ i israel q̃ nunc ab augusto sebastia nuncupatur. hec regio iudee vicina ẽ ⁊ ei similis in natura nam variaruz opum dines est: frugib⁹ fertilis aquis

illustris optima balsamis: vnde secundum gratiam electorum iudei hanc terram mel le lacte fluentem iudicabāt.nā in eius mō tibus propter pascuarum habundantiā in numerabilium enim ouium et pecorū gre ges et armenia pascebantur:apes etiā inu merabiles in eisdem mellificantes herbarū et florū suauitate dulciflua nutriebātur fru ctus et fruges propter aeris temperiem ꝛ rozis habundantiam citissime ad maturi tatem in illis montibus ducebantur aurū et argentū et cetera metallozū genera in il lis montibus fodiebantur .deutro.viii.fō tes et flumina devenis montium superius progrediebantur.loca munitissima in illis montibus edificabantur: fere siluestres si cut tigrides et leones in illis montuosis nemoribus conuersabantur.yperbolei mō tes dicuntur montes sichie eo q̄ vltra eos flat boreas.vt.d.Isi.li.xliii. Sunt autem secundum eundem Isi.c.lii. terre sichie p tes locupletes:habitabiles tamē plures.nā dum in plerisq; locis auro et gemmis mō tes sichie effluant: griffunum imanitate accessus hominum est rarus.in illis monti bus smaragdi optimi sunt et cristalli puris simi de sichie montibus transmittuntur. sunt autem silue aspere ibi et maxime que manibus feris.s. pardis tigribus ꝛ pāthe ris sunt replete.ibi etiam canes tante ma gnitudinis et tam imense feritatis vt tau rū premant et leones perimant ac occidāt et maxime in albania ꝛ hyrcania que sichie sunt regiones:que montuose sunt et plu rimū nemorose.

Carmelus est mons iudee in quo est ciuitas dicta carmela: et est duplex carmelus vnus in superi ori parte contra meridiem i quo Nabal legitur pauisse greges.i.Re.xxv. Alius est carmelus in inferiori parte terre respicies mare. vterq; mons fertilis ē in pascuis fructibus et in herbis.

Mons libani est mons fenicis al tissimus:cuius meminerunt pro phete.Dictus est autem libanus a thure.vt.d.Isi.quod ibi colligi tur:cuius pars anterior respiciens ad orientem libanus appellatur(vt.d.ysi.)Liban⁹ etiam candidatio vocatur: quia perpetuis niuibus semper hyeme.s.et estate cādidat nullo enim tempore ita nix toraliter lique scit quin in aliqua sui parte valeat inueniri Est autem libanus fluuiorū et fontiū principiū ꝛ origo: ex cuius radice(vt dicit hiero.)oriuntur duo fontes scilicet ior et dan:qui simul iuncti iordanē faciunt. Li banus enim est mons redolentie ꝛ summe aromaticitatis. Nam ibi herbe odorifere crescunt: ibi etiam arbores thurifere cōua lescūt:quaꝝ gūmi olibanū alias olibarius a medicis nuncupantur(vt dicit hieroni.)

Item mons est sufficientie et fecundita tis:nam propter rozis habundantiam et pluuiarum frequentiam herbis habundat precipuis pascuis vberrimis ac fructib⁹op timis et maturis: et ideo in monte libani nutriebantur animalia que offerebantur in templo et in ipsius pascuis fouebantur Item mons erat eminentie ꝛ maxime sub limitatis.naꝝ(vt dicit Raba.super li.re.) omnes alios montes illius regionis alti tudinis situ libanus excedebat.et idco ve nientibus cyrum per remota valde maris nauigia se nauigantium oculis offerebat:ꝛ quos deberēt remigantes petere port⁹ sua altitudine ostendebat(vt.d.idem.) Item mons indeficientis influentie ꝛ sempiter ne humiditatis. Nam q̄uis siccitatez pre ferret in sua superficie. nobilissimis tamē habundabat intrinsecus venis aque vt pa tet in puteis aquarum viuentium:qui iux ta salomonis sententiam in canticis solēt continue cum impetu de libano emanare. (vt dicitur cañ.iiii.)quasi puteus aquaruꝫ et cetera. Item mons confidentie ꝛ secu ritatis.naꝝ in libano quiescentes tuti sūt a venenosis et serpētibus quos sua aroma ticitate et brute fugant:tam herbe q̄ arbo res ibidem continue ꝓcrescentes.nam cedri ibi crescentes suo odore fugant omīa venenosa:et ibi reptilia viuere non permit tunt(vt.d.hiero.)Item mons est pulchri tudinis et amenitatis.nam cedrorum ꝛ a liarum virētū arboꝝ mira proceritas gra minum et herbarum ꝓtinua viriditas: aui um siluestrium canora suauitas: riuulorū et fontium multiplicitas/libanum amenū efficiunt et iocundum.Item mons est me dicine et sanitatis:ibi enim spēs aromatice crescūt que sunt contra morbos innumera biles remedia ꝛ medele.ibi cedri et palme ibi cipressi et olive:quorum liquores ꝛ resi ne sunt contra diuersarum infirmitatuꝫ in comoda:precipue medicine. Item mons est letitie et iocunditatis.nam in collibus libani:crescit habundantia vini optimi ꝛ p cipui letitie et hilaritatis maxime inducti

Item mons honorificentie et dignita tis..nam inter omnes montes arabie fer

et sirie: mons libani in sublimitate/in fecunditate/in amenitate et aeris salubritate: obtinet principatum (vt. d. hieronimus ⁊ Josephus.)

Moria est mons in hierusalez in quo edificatum est templum salomonis sicut dicitur. ii. paralipo. hunc enim montem emit dauid ab ornam iebuseo ducentis siclis auri iustissimi vt in eo edificaret altare dño quando pro numeratione quam fecit dauid populus percussus est. i. paralipo. xxi. f. hoc mõte immolauit dauid domino et orauit et exaudiuit ipsum dominus de celo in igne super altare holocausti. In hoc monte obtulit abrahaz holocaustum pro Isaac quẽ dominus preceperat ei immolari. genesis xxii. vbi. d. gl. hieroni. super illud verbum vade in terram visionis et offer. f. t. super vnum montium ⁊c. hunc montem dicunt hebrei esse illum in quo postea templum conditum est in area ieornaz iebusei l mõte moria qui idcirco illuminans ⁊ lucens interpretatur: qz ibi est dabyr. hoc est oraculum dei est lex quo et spiritus qui inspirat prophetis et docet homines veritatem (hucusq; hiero.) In eodem loco creditur iacob dormiuisse ⁊ angelorum ascendentiũ per scalam vidisse visionem (vt patet geñ. xxviii.) vbi dicit glosa super illud verbum Non est hic aliud nisi domus dei ⁊c. hoc dicitur qz preuidit templũ ⁊ dei cultũ ibidẽ futurum. fuit aũt iste locus collis a latere montis syon vbi edificata est postea turris dauid: vnde patet ex predictis q̃ mõs moria fuit mons visionis ⁊ reuelationis: mõs sacrificii et orationis: mons prophecie ⁊ instructionis: mons luminis siue illũiatiõis mons angelice frequentationis: mons diuine apparitionis: mons misericordie ⁊ propitiationis.

Hebo mons est in terra moad in vertice phasga contra iericho de hoc monte vidit Moyses terram promissionis et ibidem mortuus est postq̃ terraz promissionis fuit contemplatus (vt dicit hieronimus) et patet in historia deu. xxxiiii.

Mons hor vocatur in numeris: mons in extremis finibus terre edon: in quo monte mortuus est aaron iubente domino in anno nl. postq̃ egressus ẽ d̃ egypto cum esset annorum. c. xxiii. vt dicitur numeri. xxxiii. fuit autem tricessima mansio in qua rẽauserũ filii israel postq̃ egressi sunt de egypto sicut dicitur in libro. iiii. c. xx. cum mouissẽt castra decades venerunt in montem hor q̃ est in extremis finibus terre edon. In hoc mõte suscepit helyazar filius aaron p̃mo sacerdotii principatum.

Mons olyueti est mons in iudea iuxta iherusalem sic dictus propter copiam oliuarum que in mõte illo maxime habundant: ⁊ ideo a beato augustino super iob vocatur mons crismatis et vnctionis: mons pinguedinis et refectionis: mons medicaminis et curationis: et hoc dicit propter oliuarũ ibi crescentium abundantiam quare fructus ẽ vnctuosus hũmosus deliciosus: quia vt dicit Isidorus oleum oliue ex radicis amaritudine surgit in pabulum luminis in medicamentum vulneris et refectionem esuritatis. In huius montis oliuarũ radice siue pede fluit riuulus qui dicitur torrens cedron: inter cuius ripam et montem fuit ortus quẽ dominus orationis ⁊ quietis gr̃a sepius subintrauit. vnde et ibi captus fuit prĩo in orto qui gethsemani dictus fuit. vt dicitur iob. xix. ibi enĩ. s. in pede mõtis iuxta torrentẽ fuerat quondã villula dicta gethsemani: cuius orti adhuc tunc tẽporis ibi erant: vt dicit augustinus. et illorum ortorum locum dominus ex consuetudine frequentabat. hic autem mons fuit ad partez orientalem templi: et ideo mane illuminabatur sole oriente. de vespere vero et d̃ nocte illustrabatur ex fulgore a luminaribus templi resplendente: et ideo merito mons luminis dicebatur: tum quia a celo et templo lumen recipiebat: tum etiã qz lucis materia scz olei sui habundantiam aliis impendebat. vt dicit Augustinus: in h̃ monte erat quidam viculus nomine betphage qui sacerdotum erat: in cuius montis latere erat ciuitas dicta bethania. qne fuit ciuitas marthe lazari et marie. vt dicit gl. sup math. xxi. a. De hoc monte dominus ad celos ascendit: et supra eundem montẽ ad iudicium appebit. vt patet actuũ. i. taz in littera q̃ glosa. in hoc monte edificauit salomon delubra et excelsa. vt ptz. ii. Re. x. et ideo vocatus est mons oliue et propiciationis: mõs offensionis. iiii. re. xxiii. s. qz in illis idolis offendit salomon deũ suum

Olimpus est mons macedonie excelsꝰ nimis: ita vt sub illo nubes esse dicantur. vt dicit virgiliꝰ nubes excessit olimpus. Dictus aũt

est olimpus q̄i olāpus alias oleo lampas.i.
quasi celum.hic mons macedoniaz a trha
cia diuidit.tante aūt sublimitatis ē mons
olimpi ꝙ omnes excedit aeris turbines et
alias passiones. vnde phi ibi ascendentes
vt cursus ⁊ situs stellarum inspicerent: ibi
viuere non poterant nisi secum spongias
cum aqua ferrent:et sic per aque attractio
nem aerem redderent gratiorem siue spis-
siorem. vt dicit magister in hystoria.

Oreb est mons in regione madiā
vt dicit Iero.iuxta arabiam in
deserto cui coniungitur desertuz
saracenorum quod vocatur pha
ron:et ē idem mons oreb:⁊ vt.d.Iero.in
hoc monte multas vidit moyses visiones
vt patet exodi.iii.ibi vidit rubum ardentē
et non comburentem: ibi audiuit deum si
bi loquentem et multa precipientem sicut
post de monte sinay dicetur.

Mons pernasus est in theassilia: vt
dicit Isi.iuxta boeciam qui mons
duos habee vertices quasi in celū
eleuatos:in quibus quondam a
pollo et liber bachus colebātur forte prop
ter locorum amenitatem ⁊ vinorum acvi
nearum maxiam vbertatem.

Siphei montes sunt alpes in capi
te germanie.vt dicit Isid. qui a
perpetuo ventorum flatu et tem-
pestatum impetu sic dicuntur.nam riphe⁹
in greco impetus dicitur latine .dicuntur
autem alpes idest alti montes ad quoruz
cacumina non nisi per altos pedes colliuz
et per aliorum inferiorum montium pue-
nitur. In his alpibus sunt perpetue niues
frequentes nubes fontium et fluminum
magnorum capita ⁊ origines bestie ⁊ fere
siluestres/aues multiplices ⁊ maxime illi⁹
generis volucres quorum ale de nocte sūt
lucentes. vt.d.Isi.

Rupes sunt altissimi montes soli-
dissimi et fortes supra altitudinē
aliorum mōtium eminentes tem
pestatem impetus et ymbriuz flu
xus continue recipientes propter quod ter
ra superficialiter diluitur et duriores mon
tis partes et compactiores in petram com
tmutate rupes innumerabiles aliqn̄ effici-
untur.quantumcumq; autez rupes multū
habeant soliditatis ⁊ asperitatis:intus ta
men habent aliquid spongiositatis ⁊ con
caticatis.vnde humores attracti ibidem ⁊
collecti sepe per capita fontium statuerūt
et erumpūt.venti etiam et aque cauernas
rapiunt intrant et sunt aliquādo causa ter
re motus:ex cuius violentia rupes quando
q; corruunt et rumpuntur solis auibus vt
aquilis ⁊ vulturibus rupium cacumina p
uia inueniūtur.rupibus etiā maris littora
sistuntur et ad duriciam rupis vndarum ⁊
procellarum impetus eliduntur loca muni
tionibus apta in rupibus inueniuntur aui
um et animalium latibula.in rupibus con
struuntur nebulis et nubibus capita rupi
um obuoluuntur radiis solaribus in ortu
solis summitates rupium perfunduntur.
rupes etiam dicuntur:quia ad rumpenduz
sunt difficiles sine enim ferri violentia ru
pes nullatenus perfodiuntur alias perfo-
rantur:et de profundis etiam rupium ve-
nis preciosi lapides et metallorū varie spe
cies sepius extrahuntur. partes autem in
preruptis rupibus eminentes dicūtur sco
puli a scopin quod est intendere vel specu
lari:q; inde loca remotissima speculantur.

Sephara mons orientis est in iu
dea.vt.d.hiero.iuxta quem ha
bitauerunt filii iethā filii hebre
quos dicit Ioseph⁹ venisse de in
de hierrora: ad quem locum classis salo-
monis cuz quibusdam comertiis infratres
annos venire consueuit. hic est tharsis ter
ra scilicet portus maris. vnde serui salomo
nis aurum et argentum simeas ⁊ pauos ⁊
dentes elephantinos detulerunt. vt patet
iii.Re.x.

Segor est mons paruulus qui ⁊
bala dictus est iuxta zodomaz
vt.d.hiero.i quo edificata fuit
vrbs q̄ ad preces loth liberata est vbi cre/
scit vinea balsami in signum pristine ferti
litatis:⁊ poma palmaruz.imminet autem
mari mortuo et fuit in eo postea positum
presidium romanorum(de hac dicit Isa.
xv.vbi.d.gl.)vitula vocabatur propter la-
sciuiam constringens q; bis cōcussa tertio
corruit terre motu que robusta parman
sisse si post liberationem non peccasset.

Sinay est est mons cuius pars ē
oreb et est in arabia in prouin
cia madian.d hoc mōte.d.iose.
in libro secundo antiquitatum.sina mons
est excelsus et ad pascua egregius.optimas
herbas ferens:eratq; opinio habitare ibi/
dem et ideo primitus ibi nemo pascebat
oues:quia pastores illuc minime ambula/
re presumebāt. Huic monti appropinquās
moyses prodigium vidit scilicet igneuz ru
bum non comburentez et eius viriditatem

et florem nullatenus depascentē et eius ramos fructiferos nullo incendio deuastā tem quanuis flamma velox et vehemens nimis esset: vnde de illo igne dominꝰ ad moysē locutus est. Item idem li. iii. ascē dit moyses in syna. qui mons est excellen tissimus in illis regionibus. et propter al titudinem magnitudinis sue. et scopulorꝝ pceritatem non solum est hominibus inac cessibilis. verum etiam cum labore videri potest et quia sermo erat dñs circa eum ha bitare/ et erat tribilis et madibilis vniuer sis. circa radices huius mōtis hebrei sua tabernacula locauerunt. et ibi deum vide re in igne et in nube et ipsum personali ter loquentem audire meruerūt. Dicitur itaqꝫ mons synai mons diuine habitatio nis/ angelice frequentationis/ mons lumi nis et inflammationis/ mons nubis et ca liginis/ mons pluuie et rozis/ mōs pascue et refectionis/ mons sapiencie et eruditio nis qz de illo mōte dñs ad moysē ꝫ popu lum instruebat et ei legem cōferebat/ mōs misericordie et promissionis. quia ide bo na inaudita populo promittebat/ mōs iu sticie et comminationis quia timorem in spiciētibus inferebat. vnde mons fuit ful guris et chorusca tionis/ mons tube et clā gozis/ mons amicicie et pfederationis. qz mediāte lege populum ibidem sibi sempi terno federe vniebat mons mūdicie et pu ritatis/ mons leticie et iocunditatis. quia nulli ad montem accedere poterant nisi q̄ mente et corpore mundi erant. ibi etiaꝫ q̄ mundi erant coram dñō cum leticia comedebant et bibebant. mons clementie et pietatis siue propitiationis/ mons sacri ficii et orationis. Nam ibi domino immo labant. ac precibus moysi et supplicatio nibus deum sibi placatum et propiciū au diebant.

Syon mōs erat in hierusalē sup cuius vertice erat arex siue tur ris dauid ibi posita pro decore et deffensione ciuitatis. In vno autem latere montis syon erat templum quasi medium inter arcem et inferiorem ciuitatem vt scilicet munitio arcis defen deret templum. et templum cum arce pro tegeret ciuitatem. ꝫ ideo sepe scriptura vo cat hierusalem filia syon. quia ens sicut fi lia protegitur a matre. et subditur ipsi ma tri sic ciuitas inferior templo fuit subdita atqꝫ arci. Tāte auctoritatis et nobilitatis inter ceteros montes fuit mons syō q̄ nō solum ciuitas hierosolima. nec etiam ipsa iudea. verum etiaꝫ vniuersalis ecclesia tā ex iudeis q̄ ex gentilibus cōgregata sepiꝰ in prophetis a monte syon denominatur sicut ibi fundetur in exultacione vniuerse terre mons syon la. aqui. c. x. m. Nā mōs syon fuit mons magne altitudinis et sub limitatis/ magne fortitudinis et firmitatis magne plenitudinis et vbertatis/ magne pulchritudinis et amenitatis/ maxime cō fidentie et securitatis/ maxime opulentie et locupletationis/ maxime leticie et exul tationis/ perfecte iusticie et sanctificatio nis/ mons doctrine et eruditionis (sicut scriptum est Isa. ii.) de syō exibit lex mōs prophetie et reuelationis.

Selmon est mons in tribu effrai iuxta cōfinium tribus manasse in quē ascendit abimelech qua do dimicauit contra siccimitas (vt. d. hiero) et legitur iudi. ix. mons pre multitudine arborum densus et vmbrosꝰ propter quod et selmon vmbra interpreta tur. Est etiam mons irriguis et aquis et niuibus pinguis et pascuosus (vt dicitur. in psal.) mox dealbabūtur in selmon mōs dei/ mons pinguis.

Sophin est mōs in tribu effraim in loco armethen. vnde oriun dus fuit samuel (vt. dicit hiero. fuit autē locus in alto situs/ fer tilis/ et graminosus/ aquis irriguus/ arbo ribus consitus et delicios us.

Saron de quo Isa. xxxv. est mōs inter montē thabor et stagnum thiberiadis. vnde et tota illa re gio sarona vsqꝫ hodie est vocata (vt. d. hiero.) omnis etiam regio a cesarea et palestina vsqꝫ ad opidum ioppe sarona dicitur iuxta montem istum campi sūt fer tilissimi (vt dicit glosa super psal. xxxii. tā frugibus q̄ fructibus valde apti.

Sons seon de quo dicitur deu. iiii. g. dicitur pars mōtis galaad qui extenditur per desertum vsqꝫ ad trans iordanem vbi habita uit seon rex amorreorum. et cecidit in sor tem rubē et gad et dimidie tribus manas se (vt d. hiero. super Jere. xlvi.) ibi ascēdē te galaad. ꝛc. quere supra de mōte galaad

Semeron est mons de quo dicitur ii. paralipo. xiii. capᵒ. mōs in quo ē modo sebaste vl sebeste vbi re liquie iohannis requiescūt vt. d. hiero. In eodeꝫ quidem mōte prius edi-

ficata est samaria a qua tota regio postea samaria est vocata. Hec ciuitas ratiõe mõtis fuit fortissima: ⁊ ad expugnandum difficilima. vnde et reges assirioꝝ miris sumptibus et bellorum maximis apparatib⁹ eaꝫ tribus annis continue obsederunt. et vix per famis angustiam contra ipsam preualere viribus potuerunt: immo (vt dicit hiero. et iohan.) nunq̃ eaꝫ expugnassent si ipsius habitatores deum israhel ad iracundiam ꝓuocantes plenã confidentiam habuissent in domino et ipsius legem nullaten⁹ reliquissent. Istius montis ꝓprietates q̃re sup̃ de montibus israhel. et ibi plene luẽies

m Ons seir de quo sepius habetur mentio in scriptura est idem qui et mõs edon d̃ quo supra sufficiẽter dictum est. quere de monte edon siue esau. trinomi⁹ enim erat esau.

t Habor est mons in medio campi gables (vt dicit hiero. sup Jere. c. xxxvi. et est mons mira rotũditate sublimis distans a dyacesarea decem milibus ad orientalem plagaꝫ et fuit in confinio zabulon isachar et neptalim. hic mons inter totius terre promissionis montes maxime est famosus ratõne situitatis/fertilitatis/amenitatis/fortitudinis/et firmitatis. gleba enim illius montis est fertilis vineis/oliuis et aliis arboribus fructiferis abilis. Aer ibi est salubris ros frequens et dulcis. imber tã tempane⁹ q̃ serotinus mediocris. ibi arborum proceritas. que non deponunt hyeme vel estate comam uel virorem suum. ibi auium multigenarum canorus sonitus et canora suauitas. quarum voce afficitur auditus. pennarum varia dispositione ad earum aspectum prouocatur visus. in carnium suauitate delectatur gustus: et ideo multi sunt ibi aucupes. auiculus locum istum frequẽtantibus. retia et tendiculas imponentes sicut dicit hiero. super illũ locum osee. iiii. quasi rethe impansum super montem thabor ⁊c. Super omnia montem istum reddit cõmendabilẽ presentia saluatoris. In hoc motne docuit. In hoc monte gratia orationis ꝑnoctauit. In hoc monte aliqñ pauit populum. et tam spirituali q̃ corporali pabulo recreauit. In hnius montis ẽt supercilio coram discipulis suis se transfigurare voluit/et future claritatis gloriam in suo corpore discipulis reuelauit.

z Iph mons est squalidus et vmbrosus in quo latuit dauid quando fugit a facie Saul et est iuxta carmelaꝫ in monte carmeli in quo nabal carmelites quondam habitabat qui fuit de stirpe caleph) vt. d. hiero. Est autem mõs ille multum nemorosus dumis et arboribus infructuosis consitus et saltuosus/feris ⁊ ibicibus peruius/speluncis et antris plenus ⁊ plurimum cauernosus. et iõ fugitiuis et latere volentibus ꝯgruus est/et ignotis trãseuntibus periculosus.

c Ollis est tumor terre breuis terre planiciem transcendens: ⁊ ad montis altitudinez non ꝑtingẽs Collis enĩ ẽ monte inferior: sed terra altior. et dicitur tumulus q̃i tumens tellus (vt. d) Isi. Vnde solent colles mõtiũ esse pedes. nam de collibus ad montes solemus ascendere altiores. et dicuntur colles a colendo: qꝛ minori labore coluntur q̃ montes: et plus q̃ montes ab hominib⁹ incoluntur et inhabitantur. plus aeri ⁊ solari calori q̃ inferior terra exponuntur. et ideo fructus in collibus cicius ad maturitatem ꝑducuntur. imbre et rore celesti plus colles q̃ valles perfunduntur: et ideo fructus accrescentes in collibus aliis dulciores ⁊ sapidiores inueniuntur. Item inter infimam terre superficiem et summam mõtis altitudinem tenent colles mediuꝫ quo ad situm. et ideo aer crassior et spissior in colle q̃ in mõte: purior vero ẽ et subtilior q̃ in valle. puriores enim et nobiliores recipiunt colles influentias et impressiones a superioribus q̃ valles. ideo tam fructus q̃ gramina sunt in collibus salubria q̃ in vallibus ⁊ aliis partibus meliora (vt dicit Constan. Item colles cicius recipiunt radiorum solis illuminationem q̃ valles et velociorem a nubibus irrigationem. d̃ mõtibus etiam descendunt torrentes ⁊ riuuli super colles et de collibus deriuantur ad cãpestria ad valles

v Allis est terra decliuis ac depressa in montium medio collocata. vt. d. Isi. Est aũt vallis aquaruꝫ a riuulis fontium defluentium receptaculum et vehiculum. Vnde patet q̃ valles a riuulis ex montibus emanãtibus irrigantur: et ex illorum circuncisione in floribus/herbis/et fructibus fecundant frondium et floruꝫ virore citius decorant a montium et collium eleuatione obumbrantur. In vallibus etiam fit maior radiorum solarium concursus: et confractõ ac confluxus. et iõ calidiores ĩpressiones in

vallibus q̄ in montibus generantur: propter quod in vallibus citius q̄ in montibus resoluuntur niues ex quarum diffusione loca icircumadientia humectantur (vt dicit Macro. et ideo valles calide/turbide/grosse et vaporose/per experientiam iudicant. quarum habitatores calidis et humidis passionibus sepius molestantur (vt dicit Constan.) domus et edificia in vallibus ꝯstituta in inns ventorum et tempestatum in cōmodis propelluntur: q̄ illa que ī mōtibus collocantur. nam montium obiectu tuentur et a procellarum inundantium ī petu deffensantur terre motu incole vallium raro infestantur: cuius ratio est qꝛ partes terre in valles residentes magis cōprimuntur et sibiinuicem fortius adunantur et ideo ventillas partes difficilius penetrant et subintrāt: propter quod partes ille quia minime sint concaue et porose: minime a ventorum subintrantium impetu agitantur: propter quod non mouen (vt dicit Ari.) ad ualles etiam confluunt sordes et ibi diutius reseruantur propter aeris corpulentiam. valles citius q̄ montes grossis et fumosis. vaporibus obunbilantur: et densioribus tenebris obscurant. vñ ꝑtes valli ū plusq̄ montium profundātur ad centrum: et a celi circūferentia amplius elongantur. Item ex aquarum multiplici cōcursu et limi ac luti obiectu plaudes. q. inuadabiles in vallibus frequentissime coadunant et loca ad transuadendū difficilia inueniuntur. Item ex humoris habundantia carices et gramina in vallibus maxime nutriuntur. salices et alie infructuose arbores in vallibus pluq̄ in montidꝰ crescere dinoscuntur.

Campus secundum Isi. est terre planicies: nec depressa ut valles nec etiam erecta vt montes: et ideo quia equalis est pedibus cāpus est vocatus a camis in greco quod breue vel equale dicitur in latino. et est campus locus planus et incultus nec vomere fulcatus. nec stercore impinguatus. sed potius deambulatōni seu deductōni: aut militari exercitaōni iuxta cinitatū habitacula deputatus. locus. s. cōmunis et publicius omnium aspectibus expositus vsibus reipublice asscriptus/nulli proprius. sed omnium vtilitati assignatis.

Ager vt. d. Isi. li. xv. dicitur eo ipso q̄ in eo aliquid agatur. omnis autem ager vt ait varro. aut est aruus. i. stationalis: aut ꝯsitus. i. arboribꝰ aptꝰ aut pascuis. qꝛ herbis tantum pro animalibus vacat/aut florum ortus. s. floribꝰ et apibus aptus. vnde secunduꝫ antiquos ager est terra culta. ros vero terra inculta vt silua et pascua. in qua tam pecus q̄ lac haberi potest. vnde et rusticus nominatur nam aggrestium hominū hec prima et ociosa felicitas est. vnde et ager dicitur quasi pascuus/quia a diuisoribus agrorum vicis pascendi gratia est relictus sicut aluiꝰ dicitur ager quem paulatim fluuius in agruꝫ reddit. sic et arctissimus dicitur ager. qr ceteris linearum mensuris non continetur. sed arcetur finis eius obiectu montiū ⁊ arcium ⁊ etiam fluuiorū. sic et noualis ager dicit primū profiscus siue qꝛ alteriꝰ annis vacat vt renouat suas vires. noualia cniꝫ semel cum fructu erūt et simul vacua sine fructu permanebunt. aliquando etiam dicit ager squalidus. idest excolidꝰ sic dictus eo q̄ a cultura iaꝫ exierit sicut exconsul. eo q̄ a consolatu iam discesserit. aliquādo dicitur ager vignosus. i. semper humidꝰ. nō hūidus dicit que quandoqꝫ siccat. Uligo aūt est hūor terre naturalis ab ea nūq̄ recedēs (hucusq̄ Isi. li. xv. et. c. xiiii.) Ager igit locꝰ est exercitii laboris. s. ⁊ sudoris nā cū labore ager excolit/ligone percucit/fodit/euertit/vomere aperit/semine serit/rastro regit: rore et imbre perfundit: spinosis sepilius circundatur et munitur: hyeme gelu et frigore cōstringitur: estate estu ⁊ caumate vritur: vere siue verno tempore colitur: in autumno colleccis fructibns iterato perscinditur vomere: et sic alternatis laboribus continue lacescitur.

Predium secundū Isi. dicit q̄si preuidiū eo q̄ sibi a patrefamilias in omnibꝰ preuiditur. et est ꝑprie locꝰ q° a patrefamilias ī medio agrorum suorum domicilium preparat. vel dicit prediū eo q̄ antiqui agros quos bello ceperant prede nomine possidebant (vt dicit Isi.

Pratum est cuius feni copia armenta tuentur: cui veteres romani nomen dederunt. eo q̄ sit locus qui protinus est paratus: qꝛ culture laborē non requirit (vt dicit Isi.) Et ideo talia loca dicuntur prata: qꝛ ad fenum et ad gramina sunt parata. prata siquidem fluminibꝰ riuulis et fontibus irrigantur et propter humoris habundantia herbarum radicibus nutrimentū cōtinue

ministrantem herbis et floribus diuersi generis decorantur. et ideo propter vernantem et virentem quam pretendūt pulchritudinem prata ridere dicuntur. prata etiā suo viroze delectant visum/suo odoze afficiunt olofactum/graminum suozum sapoze reficiunt gustum. pratozum herbe et flozes mel appibus administrant/lactis copiam in armentis et gregibus generant et augmentant: vulnera curant. ⁊ contra diuersos mozbos remedium prestant.

DEsertum est terre spacium sic dictum quia ab hominum habitatione ⁊ frequentia deseritur nec ab hominibus colitur nec inhabitatur (vt dicit Isi.) ⁊ hoc cōtingit aliquotiens propter terre sterilitatem siue etiam popter aeris temperiem. seu propter aquarum ⁊ fontium defectibilitatem/siue ppter hostium vastitatem. Vnde desertum est. incultum spinis ac sentibus plenum: reptilibus ⁊ venosis animalibus peruium bestiarum/⁊ ferarum siluestrium domicilium fugitiuozum et latronantium habitaculum/terra vastitatis ⁊ hozoris/terra deuii ⁊ erroris. Nam in deserto uie sunt deuie colles ⁊ semite ñ sunt tritemericis ⁊ aliis fructib⁹ infructuosis ꝓsite atq; plane/barenose lapidose puluerulēte/feculente/et aliis incōmodis itinerantibus plurimum onerose. et dicuntur deserta (vt dicit Isi.) qz nō seruntur vnde loca siluarum et mōtiū que a semine vacua deseruntur deserta nuncupantur. Nonminus tamen deserta dicuntur loca prius inhabitata et post casu aliquo desolata. vt dicit idem.

DEremus autem est inuia solitudo a paucis nisi a feris et bestiis inhabitata. vnde heremite dicūtur homines desertas solitudines appetentes se ab aspectu hominum sequestrantes. dicitur hic heremus heremi. per contrarium ab hereo heres: qz pauci ibi herent atq; manēt. vel dicitur heremus quasi herens humus: quia dura et cōpacta solet esse terra que heremus vel solitudo vsualiter ē vocata. In locis aūt heremitatis et solitariis fere siluestres libenius ꝙ in locis aliis euagantur: securius cōmorantur ibidem etiam propter nemozum spissitudinem et siluarum multitudinem volucres siluestres dultius modulantur. ibidem etiaz nidificant et conuersantur. ⁊ ideo propter ferarum multitudinem et auium frequentiā loca talia ꝙs solitaria a venatoribus aliquando frequentantur. ibi etiaz aucupū laquei et retia sepius occultantur. talium etiam locozum habitatozes: pluribus laboribus exponuntur: nunc gelu: nunc estu exurunt r: nunc roze: nunc imbre: nunc pruina: nunc niue perfunduntur. raro nisi forsitan a latronibus vel venatoribus inquietantur. et iō locus heremiticus ꝙs multum habeat afflictionis tedii et laboris plurimū tamen obtinet cōmodi et quietis.

HAtrum ab atro est dictum eo ꝙ atris tenebris et horridis est suffusum (vt. d. Isi.) Est enim propriu m bestiarū in cauernis manentium latibulum. in quibus latitantes prede insidiantur. et ideo spelunca a speculando antzum dicitur: quia inde post suas predas diligentius speculatur (vt dicit Isi.) Est autem antrum in estate frigidū in hyeme vero calidum et fetibus animalium nutriendis et occultandis est aptum. ex sudoribus autē et vapozibus animalium fetidū est et cozruptum.

HOsa a fodiendo est dicta eo ꝙ sit terra viribus et ingenio fodiētium perfundata. que quanto in sua superficie terra accumulata erigitur tanto interius amplius perfundatur. et quanto altoz est et profundior tanto eius transitus difficilioz et periculosioz inuenitur quantum quelibet cadendo facilime ingreditur. sed post casum de ipa facili nō exitur (vt dicit Grego.) Ido etiam dicit hiero. super eze. xix. Leo in foueis capitur. nam facta fouea ouis vel capra in eius fundo ponitur. cuius odoze allectus leo foueam prede gratia ingreditur sed postq; eam ingressus fuerit ibi ne exeat detinetur. fouea etiam intra foueam a latere ad moduz spelunce foditur. in quo cauea quedam ponitur que ad modum cistule prerparatur que de facili clauditur et difficile apperitur. quando ergo leo videt se non posse de prima fouea egredi timēs venatozum venabula latendi gratia secundam foueam ingreditur: ⁊ ibi in cauea ad hoc parata clauditur ac capitur: et captiuus ⁊tinetur (vt dicit hiezo.) fouee ē sūt vtiles et necessarie quia fossatis ciuitates et castra ne hostibus pateant mununtur. fossatis insuper terrarum spacia et habitaculozum termini ab inuicem diuiduntur. zeplentur nihilominus fouee aquis ī quibus pisces et reptilia diuersi generis nutriuntur. Vnde et fouea quasi fouens vivas

aquas est dicta. Nam in foueis fouentur et seruantur aque. nunc fluxibiles/nūc stative/nunc eas subintrant torrentes et pluuias/nūc in eis erūpunt capita fontiuz et scaturiunt riuuli aque viue. s. summa vero et precipua et omnīū munitionum fortitudo et tutela solet esse fouea quando ī lato et in lōgo: in alto et ī profundo ordine congruo ē parata. Nam in accessibus est locus sic munitus: nisi aggere nauigio vel ponte: talis fouea transeatur (vt dicit Jero.)

Spelunca est fouea subterranea a speculādo dicta: qz propt̄ sui latitudinem ad circunspiciendū est apta. latum enim et a pte luci expositum habet introitum. sed in fine: finem siue terminū habet artum. Vnde spelunca locus est subterraneus. primo quidē euidens et lucidus in ingressu deinde obscurus et turpidus in progressu/tandē durus/artus/et hispidus in egressu. si tamen egressus aliquando poterit inueniri (vt dicit dama.) In locis autem mineralibus vbi effodiuntur lapides et metalla potissime sunt spelunce que quidem ratione extractionis lapidum seu metallorum remanent vacue quibusdam tamen colūnis siue aliis appodiationib⁹ne corruāt sunt fulcite. sepe tamen vel nimia mole terre colūne ille desuper aggrauate siue proprie materie mollitie resolute: siue fūdi inferioris humore relaxate corruunt. et sic omnia in illis speluncis existentia obruunt et confūdunt. vnde in speluncis manere periculosum esset difficile: tuz qz frigide sunt z humide obscure instabiles et incerte. tum qz hispide et dure in superficie graues et ī īmo concaue et profunde. Sunt etiam loca congrua occultationi ferarum habitatōni sordium ēt immundiciarum depositōni serpentum et aliorum reptilium mansioni

Cauerna est terra cōcauata a cauando dicta. eo q̄ partes terre ō cauentur et perforentur a reptilibus et abinuicem vel per partiū cōpressionem siue euacuationem et erectōnem diuidantur. In cauernis siquidem mures reptilia et vermes suas faciunt mānsiones ad quas confugiunt quando retinent vel vident sibi imminere aliquas ab extrinseco lesiones/ad cauernas etiam tam lapidum q̄ arborum quandoq̄ confugiunt volucres colūbe. s. et turbines qnādo timent aquilas et accipitres in aere volantes. similiter et anici cuniculi et leporef fugiunt ad cauernosos lapides quādo audiunt canes vel persentiunt venatores. in cauernis ēt tā terre q̄ arboz mellificant sepe apes nidificant: quedam volucres latitant etiam in cauernis colubri et serpētes que sepe ledūt z pungnnt venenoso morsu bo mines z bestias ad tales cauernas appropinquantes: terra insuper quādo ex se est cauernosa et spongiosa patitur sepe motum et agitationem ex vento subintrāte poros suos: et replente ex cuius agitatione generatur terre motus (vt dicit Aristotiles.)

Finit liber Decimusquartus.

Incipit liber quindecimus de p uinciis.

Et terre autem partib⁹ et diuersis prouinciis per quas orbis generaliter est diuisus pauca huic operi adiuuante domino sunt breuiter inserenda. nō tamē de singulis est dicendum: sed solum modo de his de quibus sacra scriptura sepius inuenitur facere mentionem.

Orbis autem (vt dicit Ysi. li. xv. tripharie est diuisus.) Nam una pars. Asia. alia europa/tertia affrica appellatur quas tres partes orbis veteres non equaliter diuiserūt. nam asia a meredie per orientem vsq; ad septētrionem peruenit. Europa vero a septētrione vsq; ad occidentē pertingit. Sed affrca ab occidente per merediem se extendit. Sola q̄ asia continet vnam partem scilicet habitabilis nostri medietatē. alie vero partes scilicet europa et affrica aliam medietatem sunt sortite. Inter has autem partes ab occeano mare magnum progrediens easq; intersecat. quapropter si in duas partes orientis et occidentis orbem diuidas in vna parte erit asia et in alia vero affrca et europa. sic autem diuise sunt tunc p⁹ diluuiū a filiis noe inter quos Sem cum posteritate sua asiam. Japhet. europam. Chaim affricam possederunt (vt dicit glo. super Geñ. x. et super ii. paralip̄. i. idem dicunt Crisosto. et Ysi. ac Plini.)

Asia itaq; que media creditur eē pars orbis ex nomine cuiusdam mulieris est appellata: que apud antiquos regnum tenuit orientis (vt dicit Ysi. li. xv.) hec in tertia parte orbis disposita ab oriente habet ortum solis a meredie occeanum. ab occasu nostro mare finitur a septētrione meotidi lacu et flunio thanei terminatur. habet autē multas prouincias et regiones et diuersas gētium nationes: in uita et moribus mirabiles. figuris corporum sicut et affectib⁹ mētium mirabiliter differentes quarum nomina et situs breuiter hic ponem⁹ sequendo ordinem alphabeti.

Assiria asie est regio q̄ prouincia ab assur filio seir sic vocata: qui illaz regionem primo post diluuium inhabitauit et incoluit. hec ab oriente habet indiā. a meredie mediam tangit. ab occidente habet tigrum. a septētrione mōtem caucasum. vbi porte sunt caspie (vt. d. Ysi. li. xiiii.) In hac regione primo inuentus vsus purpure. Inde etiam primo crinium et corporum vnguenta processerunt pariter et odores ex quibus affluxit romanorum luxuria et grecorum (vt dicit Ysi.) et est terra in temperatis regionibus tēperatissima: sed in multis extremitatib⁹ propter distemperatas terre mansiones sicut i bestiis et serpentibus: sic etiam in hominū moribus est in pluribus inquieta. (vt dicit Plinius. in li. tertio.) vbi describit hominum sentates. In hac prouincia habitant assirii. et ab assur. dicti. gens potentissima ab antiquo eufrate vsq; ad medorum fines omnium in medio terre tenuit regionum vt dicit Ysi. li. ix.

Arabia asie est prouincia sacra q̄ thurifera nuncupata (vt. d. Ysi. li. xv.) Ibi enim maxime habundant arbores thurifere. et alie odorifere. propter quam sacram aromatum flagrantiam greci eam eudemon: latini vero banni vocauerunt. vt dicit idem ibidez In eius enim saltibus mirra et cynamomum crescunt. et cetera medicinalia potētissime inualescunt. ibi nascitur auis fenix et aliarum rerum siluestrium tam bestiarū q̄ etiam volucrū dissimilis: et varia multitudo. In arabia etiam est diuersitas gēmaz. Nā (vt dicūt Ysi. Orosi et Plini.) Ibi triplex sardonius et materia gemme immo multiplex gemmarum numerus inuenitur. Ibi enim inueniuntur drachones q̄ quidam aspides in quorum corporibus diuersarū gemmarum preciositas inuenitur In ipsa est Sabba. vel ipsa est sic a filio Chus. cuius filius vocatus est Sabba (vt dicit Ysi.) chus nuncupata. et est pars terre arabie super sinum maris persici coangustata: et versus sinum arabicum consumata. de sabba quere infra.

Armenia ab armeno iasonis thessali comite est vocata qui amisso rege iastē collecta multitudie eius qui passim vagabantur armeniam cepit: et ex suo nomine nominauit vt dicit Ysi. li. xv. hec est terra ararath. in quam fugerunt filii sanacherib. quando ipsum in templo dei sui orantē interfecerūt ut narrat hystori. li. Re. et dicit ararath. mons in quo post diluuium archa noe

requieuit sita est antē armenia inter montez thaur et charmasi a capadotia vsq; ad capsium mare protensa. habens a septētrione montes cerāneos e quibus fluuius tigris nascitur. vt dicunt Isi. Plini. et Criso. Est aūt duplex armenia supior. et iferior sicut et due pānonie: in q̄z vtraq; mira et mōstruosa quo ad nos sepi⁹ īueniūt terra autem armeniaca vbi attingit littora tigris vel eufratis herbis/et frugibus/nemoribus/ortis/et fructibus est iocundissima. multis tamen bestiarum crudelium et serpentum generibus est repleta. vt dicit idem. de hac multa narrat Pli.

Aradia siue aradī ē insula que tota est ciuitas sita in mari mediterraneo nō longe a tyro. vt. d. glo. super illū locū ezech. xxvii. filii aradii in exercitu tuo ⁊c. viri sunt nautici et in pugnis naualibus eruditi.

Albania asie maioris ē ꝓuincia a colore populi nūcupata eo q̄ albo crine nascantur. frigida em̄ regio ē respectu aliarū regionū q̄ asie ascribūtur. hec albania hz ab oriente mare capsiū et surgit ꝑ ora septētrionalis occeani vsq; ad meotides paludes per deserta loca et incultissima se extendens huic terre sūt ingentes canes aīo et corpore taz fero: ut thauros premāt: leones ꝑimant ⁊ elephātes beluas fortissimas superāt et ꝓsternāt vt de albanoꝝ cane exēplificat. pli. qui missus alexandro de leone apro ⁊ elephāte in stadio triūphauit (vt. d. idē li. viii. i. c. d̄ canibus albanie. hec vo gēs occulos hz pictos et glaucos in pupilla adeo vt meli⁹ d̄ nocte videant q̄ de die. vt. d. idem et Isi. li. i. idem Soliuns etiā pro miro narrat.

Attica ꝓuīcia eadē est q̄ ⁊ grecia antiqua: cuius ꝑs vel ciuitas dicebat ciuitas athenaꝝ q̄ quondā fuit philosophoꝝ nutrix et mr̄ liberaliū literarū qua nihil habuit grecia clari⁹: nihil nobili⁹ q̄diu amoris sapientie studio operaz īpendebat (vt. d. pli. et Isi. li. xv.) toti⁹ attice prouincie plato athenarū doc. fuit. hāc demostenis eloquentia per multorum seculorum ipsa publicauit. vt refert salustius. sed super oīa eam cōendat ariopagitta pauli discipulus cuius sapientie profunditas totius fere partes decorauit (vt. d. epipha. et Dioni. ariopagitte.) cōmendatōne idem refert Isi.

Achaia grece in europa est prouīcia ab acheo quondam rege antiquitus appellata. hec prouincia fere tota insula est nam a septemtrione vbi macedonie iungitur vndiq; septa est mari. Nam ab oriente habet cyreneum mare ab euro grecum a meredie ioniū ab affrico et occasu cassopias insulas a septētrionali parte macedonie et attice grecie sociatur. huius prouincie caput ē corinthus locus munitissim⁹ (vt. d. Isi. li. xv.) nam ad ipsam patet vix accessus ꝓpter sitns altitudinē/multitudinē populi/et propter munitionis fortitudinem et maris vicinitatē. hanc condidit corinthus horestis filius: quam greci corintheam vocant. i. reipublice adminstrationem (vt dicit Isi. li. xvi.)

Archadia est prouincia inter ionium mare ⁊ egeum (vt. d. Isi.) collocata quam archa iouis filius incolis deuictis ex suo nomīe archadiā nominauit. nā ēt sitionia a quodam rege sicionio in posterum est vocata. (vt dicit Isi. li. xv.)

Atauia prima pars est sicie: q̄ prima et maxima regio est europe que scilicet europa incipit a flumine dan adescendens ad occasum per septētrionalem occeanum et vsq; in fines hyspanie se extendit. cuius pars orientalis et meredionalis a ponto consurgens tota mari magno cōiungitur et ī insulas gades finitur (vt dicit Isi. li. xv. pars itaq; sicie prima est alauia que ad meotides paludes pertingit. et vsq; ad daciam se protendit. Est enīz regio latissima multas et seuas continens barbaras nationes sub frigido climate constituta ab oriente declinans ad aquilonem.

Amazonia est regio partim in asia partim sita in europa que albanie est vicina et ab amazonibus est vocata. fuerunt autem amazones gotorum qui exierūt de inferiori siria vxores (vt. d. Isi. li. ix.) que maritis suis ī dolo interfectis virorum suorū arma arripientes hostes virili animo agresse de maritorū suorum nece sumpserūt debitā vltōnem. Nam oēm masculum a sene vsq; ad paruulū in ore gladii perimerunt: et feminas reseruantes et hostium spolia diripiētes. deinceps pariter sine masculorum cōsortio viuere decreuerunt: que duas reginas. scilicet marisepiam et lempecam: maritorum exemplo qui semper duos habere solebant reges super se statuerūt quarum vna procedens cum exercitu cōtra hostes

dimicabat. Altera interim rempublicam gubernabat. effecte sūt aūt taz fortes breui tpe bellatrices ꝙ magnā partē asie fere. c. annis dominio suo subicerunt. Inter ipas vero nullum penitus masculū viuere: vel mozari rōne aliqua permiserunt. et finitimis tangentibus maritos sobolis gratia elegerunt: ad quos statutis temporibus accedentes prolē conceperūt: sed tpe ppleto ad conceptionis officiū instituto: maritos a se recedere et alias mansiones querere coegerūt: masculos aūt filios: uel emactabant: vel certo tempoze patribus transmittebant: filias vero sibi reseruantes eas ad sagittandū et venandū informabāt et ne in sagitarum ictibus vel iactu mamillaruz grossicie impedirentur eiz. vii. āno vt dicitur mammas exurebant et iō amazones sunt dicte. i. sine māma (vt. d. Ysi. li. ix.) has vnimāmas ant iquitus multi vocauerūt: quarū feritatē domuit (vt dicit) prio hercules/ deinde achilles: sed hoc portus fuit per amicitiam ꝙ per vires sicut in gestis grecoz et amazonuz cōtinetur (d. aūt Ysi.) ꝙ per alexandrū magnū amazones vsq; ad interēptionem alias interitionem penitus sunt delete: sed in historia alexandri hoc non dicitur. imo dicitur amazonū regina alexandro postulāti tributa per nūcios scripsisse. de tua prudentia est mirādū ꝙ cū feminis ꝓligere statuisti: qz si fauente nobis fortuna succumbere te contingat merito es confusus cū a mulieribus sis ō uictus: ꝙ si tratis nobis diis nos deuincere parū tibi poterit cedere ad honorē: qz de mulierculis triumphasti: super cuius responso ad admirationē ductus rex generosus dixit decens foze nō per gladiū et furozē mulieres vincere sed potius per amorē. propter qō libertatē eis concessit et ipsas nō violentia sed potius amicitia suo imperio subiugauit.

Alamania nobilis et generosa est regio in europa a lemāno fluuio vltra dānubium secundū Ysi. sic vocata: vbi illius terre incole primo habitauerūt qui a fluuio lemanno alamāni dicti sunt. hec etiam germānia dicta est (vt. d. Ysi. li. xv.) vbi dicit post Datiam que finis est sitie inferioris occurrit germānia ab oriente bīs dannubiū: a meredie renum fluuium a septētrione: et occasu occeanum. Et est duplex germānia. s. superior que se extendit vsq; ad alpes et mare mediterraneum siue adriaticū vbi mare magnū sistit in aquileis partibus ꝙ paludes. Alia germania est circa renū. vtraq; germania diues ē terra et inclita: et tam viribꝫ ꝙ diuiciis ac bellicosis populis numerosa. vnde a fecunditate gignendoz populoz a germinādo germania ē vocata (vt. d. Ysi. li. xv.) generosos et imanes gignit populos de quibus dicit in li. ix. Ysi. Germanie nationes sunt multe: immania corpora habētes viribus fortes audaces animo z fortes indomiti/ raptu cātibus et venationibus occupati/ facie decozi et formosi/ comati: et coma flaui: liberales aio: hilares z iocundi: et potissime saxones qui in predictis sunt precellentes. de quibꝫ dicit Ysi. saxonum inquit gens in occeani finibus z litoribꝫ cōstituta virtute: et agilitate agilis. vñ et sic est appellata eo ꝙ valentissimum sit genus hominū pstantius ceteris piratis non enim per terrā solū suis hostibus sūt infesti: verū et per mare illis qui se molestant ac si essent saxei sunt ipoztabiles atq; duri: quoz terra valde est fructifera aquis et fluminibus optimis irrigua in ipsoz etiam montanis fodiuntur omnia fere metalla preter stannū. Sunt etiā alie prouincie in vtraq; germania que nō sunt minus laude digne: ut sunt austria bauaria circa dannubiū sueuia. Alsatia circa renum z multe alie quas per singulos enumērate essz tedioſum a saxonibus autem germanicis anglici processerunt quoz pgenies et successio britanniam insulā possidet: quoruz lingua et mores anglozū gens: vsq; hodie in pluribus imitatur (vt. d. Beda in li. de gestis anglozum.) quere infra in littera .s. de saxonia.

Anglia occeani est insula maxima atque circumfusa mari a toto orbe undiq; est diuisa: que quondam Albion ab albis rupibus a lōge circa maris littora apparentibus est vocata quā succedēte tempore quidam proceres de troie excidio discedētes facta classe paladis vt fertur oraculo ad predicte insule littora peruerunt qui contra gigantes qui tunc terraz possederūt diutius pugnātes pariter arte et virtute insulam superatis gigantibus suo dominio subiecerunt et a bruto qui illius exercitus erat princeps terram vocauerūt britāniam. q. insulam a bruto: tunc temporis armis et potentia acquisitam: a cuius bruti prosapia reges potentissimi processerunt: quoz opera magnifica si quē audire delectat hystoriam

bruti legat. Illa aũt eadem insula post lõ ga tempora a saxonibus germanicis mul tis et variis interuenientibus seuissimis prelliis est acquisita et a suis postens ẽ pos sessa: qui insulam inter se diuiserunt et sin gulis prouinciis secundũ lingue sue propri etatẽ nomina imponentes lingue gentis sue memoriam reliquerũt; vocantes insulã angliam ab angela regina clarissimi ducis saxonum filia: que illam insulã post multa prelia possedit. Isi. tamen angliam ab an gulo dictam: quasi terrã in fine: vel quasi mundi angulo constitutam: sed btũs Gre go. videns anglorũ pueros rome venales tempore paganorũ audiens q̃ essent an glici alludens patrie vocabulo (respõdit.) vere inquit sunt angli: qz vultu nitent vt angeli illis oportet verba annunciare salu tis. Nam vt dicit beda terre nauita alias natiuitatis nobilitas adhuc in puerorum vultibus resultat. de hac insula dicit plin. multa. Similiter et orosius secundũ Isi. sũmatim tangit expressius que alii obscuri us retulere britanniã. s. que nunc dicitur anglia et est insula que contra aspectũ gal lie et hispanie est sita. circuitus eius obti net quadragiesocties septuaginta. v. mi lia multa et magna flumina sunt in ea. fõ tes calidi metallorũ etiam larga copia ga gates ibi lapis plurimus et margarita gle ba optima: et diuersis fructibus valde ap ta: ibi oues lanigere in precipua habũdan tia: ibi ferarum et ceruorũ ꝓmultitudo ni mia inuenitur: pauci lupi vel nulli in insu la reperiuntur: et ideo oues que ibi maxie habundant tutius in caulis et pascuis sine custodia relinquuntur (vt. d. be.) vnde quidam describens insulã anglicam metrice sic dixit. Anglia terra ferox et fertilis an gulus orbis. Insula prediues que toto vix eget orbe. Et cuius totus indiget orbis o pe. Anglia plena locis gẽs libera apta lo cari. libera gens cui libera mens et libera lingua. Sed lingua melior libertorq̃ ma nus. multas alias prosequitur gentis et in sule dignitates: quales hic interponere es set longum. quere infra de britannia.

Aquitannia gallie est prouincia i a europa (vt. d. isi. li. xv.) et est sic ab obliquis aquis ligeris fluminis q̃ ex plurima parte termin9 eius est eamq̃ pene in orbem circumcingit appellata. terra siquidẽ fertilis et amena omnis ciuitatibus et castris preclara: aquis et fluminibus irrigua: siluestris cãpis ortis et pratis decora: vineis et arboribus fru ctiferis diuersi generis consita. et magnis diuitiis opulenta: sub nole vero aquittan nie multe particulares prouincie cõprehen dũtur (vt dicit pli.) hec a cirtio habz occea nũ (vt. d. orosius.) qui aquittannicus sin9 appellatur: ab occasu hyspaniam hz: a sep tẽtrione et oriente galliam lugdunẽsẽ. ab euro: et meredie contingit prouinciam nar bonensem (vt dicit orosius.)

Andegauia est gallie prouincia a que aquittãnie est vicina et vsq̃ ad minorẽ britanniã se extendit cuius metropolis andegauis est noiata a qua in circuitu tota prouicia an degauia appellatur et est terra vinifera ꝛ fructifera bonis omnibus opulenta: simi lis aquittãnie in vineis et in fruge.

Luernia gallie lugdunẽsis puicia a est cuius ciuitas maior mõs cla rus nũcupatur. hec ab euro habz germaniam/ab austro italiam/ab occidẽte narbonensem prouinciã/a septẽtrione gal liam belgicam. est aũt terra siluestris/uẽo rosa/montuosa/pascuosa feris pecudibus et armentis referta/frugifera/et vinifera in multis locis.

Pulia est regio maritima in ita a lia que est pars europe ab insula cecilie per maris brachium sepa rata: terra est siquidẽ multũ po pulosa/auro et argento referta: frumento vino et oleo opulenta: ciuitatib9 nobilibus nobilis: inclita castris et opidis ꝓmunita/ frugibus et diuersi generis fructibus ferti lis et fecunda. finis est europe contra me ridiem que solo mari a barbaria est diuisa fontes dicitur habere calidos infirmis pre bentes medicinã. metropolis aũt illius re gionis Brundusium dicitur. quam greci quondam edificanerunt: et dicitur a brũ ta grece quod est caput cerui latine. Illa enim ad modum ceruini capitis habentis cornua dicitur esse disposita (vt dicit Isi. li. xvi. in. c. de nominibus ciuitatum.) huic a latere adiacz terra que dicitur capiti na ta mater frugum. Nam eius gleba ferti lissima ad frugum multitudinem produ cendam: ex cuius habundantia multe pro uincie sustentantur etiam transmarine.

Affrica vt quidam putant dicta ẽ a quasi aprica. eo q̃ celo siue soli sit peruia ꝛ aperta propter quod horrori frigoris nullatenus est subiecta (vt dicit Isido. li. xx.) Alii putãt

affricam esse dictam ab affer filio abrahe ex cethura. qui dicitur duxisse versus libiā exercitū: et ibi victis hostibus psedisse. eiq posteros affros nominasse (vt. d. isi. li. ix. Incipit aūt affrica a finibus egipti per gens iurta meredien per ethiopiam vsq ad athlantem montē a septemtrione vero mari mediterraneo clauditur: et in gaditano fretu finitur. hec mundi tertia pars dicitur esse diuisa contra asiam et europam. hec habet prouincias multas sicut libiam cironensem/tripolim/bisantum/ carthaginez/mauritaneā/ethiopiam/et multas alias. est autem illa pars mundi in affrica dicitur minor spacio q asia vel europa. sz pro sua quantitate ditior est. z mirabilior in qualitate. Nam in auro z gēmis ditissima est. similiter in fructibus frugibus et oliuis. Mirabilissimas etiaz producit bestiaruz et hominū spēs et figuras. vt patebit quando regiones affrice per sua nomia describentur. Solis ardoribus pre aliis terris exuritur. variis occeani finibus intercipitur. harenarū cumulis sterilis in multis partibus efficitur: et a satiris pilosis tigribus et aliis horrendis bestiis possidetur z hoc inferius plus patebit.

Asturia prouincia est in citeriori hyspania in confinio europe et affrice constituta (vt. d. Isi. li. xv.) vnde et austures sunt dicti qui prope isturum flumen nunc inhabitāt quorū terra est siluis et nemoribus. q. vndiq circumsepta: vt dicit idem. illius soli i cole sunt vt dicitur respectu aliorū animo placidi liberales et benigni: quorū ciuitas metropolis nominatur Terra vero frumento et oleo minus habūdat Nam terra est frigida et humo ad productionē frugum vel fructuū minus ēt apta habundāt enim ibi miliū et castanee supra modū. dicuntur enī ibi multa crescere fructuum genera et pomorū de quibus loco vini faciunt sibi potum. feris siluestribus et etiam domesticis pecudibus sunt maxime opulenti. populus autem vt dicitur generaliter ex natura bilaris est et canore vocis in cursu agilis et in preliis militaris elegātis nature siue stature et pulchre forme secundum situ patrie et candide regionis ad loquendum et forsan deridendū alios lingua leuis.

Aragonia prouintia est hyspanie: vinearum et frugum fecunda fōtibus et fluuiis irrigua/abarragatis quondā ocupata a quibus regio vsq hodie nuncupat. Nam gotorum gēs aliquando in illa prouintia habitabat vnde et arragonia quasi arrogothia est vocata (vt. d. Isi.) quam perfluit iberus cuius metropolis appellatur.

Babilonia asie est prouincia i caldea cuius caput est vrbs babilon a qua regio est nuncupata tā nobilis vt caldea et assiria et mesopotania in cuius nomen aliquando transierūt (vt dicit Isi. li. xv.) hanc preterfluūt flumia nobilissima: inter que precipua sūt tigris et enfrates que de paradiso ortum habent. Est autem regio omnium frugum et fructuū fertilissima fructifera vinifera et aromaticis arboribus et herbis plena et gēmarū et metallorum copiis ditissima camelis/equis/asinis/et mulis et aliis iumentis habundantissima. feris et mirabilibus bestiis ac monstruosis habundans maxime in desertis cuius metropolis quōdam dicta est babilon. i. confusio eo q ibi lingua edificantiū turrim babel est confusa (vt dicitur Geñ. xi.) Cuius magnitudinem describit biero. super Isa. xl. Babilō inquit est metropolis caldeorum cuius muri. xvi. milia passuum erant per quadrū ab angulo in angulū quod est simul. lxiiii. vnde duabus leucis et duabus vnius leuce partibus muri tendebantur. Ibiq erat turris trium miliū passuum in altitudie i. duarum leucarū a lato in arctū coangustata: cuius materia fuerunt lateres cocti et bitumie indissolubili. vnde nec igne nec aqua dissolui pōt. et q ibi confusum est labium ebraice dicta est babel. grece aūt babilon. a qua regio tota in circuitu est vocata Huic impabat rex potentissimus scilicz nabugo. qui inter ceteras mundi natōes quasi caldeorum subiecit imperio iudeam captiuauit propter quod et babilon sub barsacaz nepote suo per tirum et darium regez persarum et medorū penitus destructa fuit nec vnq iterato reparata sed de eius reliquiis due ciuitates scilicet thesephō. ac. fuerunt in persidis edificate (vt dicit hie.) Locus autem vbi quondam fuit babilon ē desertus et nihil continet nisi bestias mōstruosas quere infra de caldea.

Bactria est regio in asia cuius fluuius nomine bactrus nomen dedit (vt dicit Isi. li. xv.) hui pteq sunt plane p pane rugis ambiuntur. que autem aduerse sunt indu flu

ui terminãtur reliqua includit cochus fluuius. mittit autem et nutrit bractea fortissimos camelos nunq̃ pedes atterẽtes(vt dicit Isidorus.)

BRaceana regio est in affrica ex duobus opidis nobilissimis vocabulum est sortita ex quibus vnum andromecus vocatur alterum vocatur bizatum. hec secunda est glebis et oleis cuius humus est ita pinguis vt iacta sibi semina in cremento pene cẽtesime fruges renascũtur(vt dicit Isi. li. xv.)

BRabantia germanie finalis est prouincia que gallie belgice est contigua habens renũ ab oriente et friziam britãnicuz occeanũ et flandricũ sinum ab aquilone inferiorez galliam ab occidente superiorẽ vero franciaz a meridie quam aucupissimosa preterfluut multa habens opida et famosa/terra fertilis in fructibus populosa gens elegãtis stature et venuste forme/bellicosa/animosa contra hostes. inter se aũt placita q̃ quieta. i. gẽs benefica/deuota/et benigna.

BElgica dicitur gallie prouintia i europa que a belgis cĩtate ẽ dicta(vt dicit isi. li. ix.) hec ab oriẽte(vt. d. orosius.) habet germaniam et flunium reni/ab euro habet alpes pẽninas/a meridie prouinciam narbonensem in qua ciuitas arrelatensis sita est/ab occasu prouinciaz lugdunensez/a circio oceanum britãnicũ/a septẽtrione britãnicã insulam siue angliam. hec regio in frugibus et fructibus est fecunda et in multis locis vinifera multũ populosa ciuitatibus et opidis munita: gens eiꝰ ferox naturalit (vt dicit Isi. li. ix.)et animosa et fluuiis frigua/aluis et fecundissimis nemoribus et pratis decora/fumentis et pecudibus plena/pauca habens monstruosa preter ranas et colubros: pauca generans veneno sa: terra siquidem generaliter solet esse pacifica et quieta: in plurimos populos lingua aliquantu lũ differentes est hec belgica subdiuisa.

BIthinia vt dicit Isi. minoris asie est prouincia in ponti exordio ad partem solis orientis auersa tractẽ adiacet multis antea nominibus appellata. nã prius britia est dicta deinde a bitino rege fuit mox bitinia nũcupata ipsa est maior frigia cuius metropolis dicitur nicomedia: vbi fugiens hanibal princeps carthaginis veneno animaz expirauit(vt dicit Isi. li. xv.) Condita autem ẽ bitinia primo a fenice que prius miramunda vocabatur(vt dicit ibi.)

BRitannia occeani est insula in europa per longa m inherentiã extenditur. a meridie habz gallias vt dicit orosius. hec insula habet in longum passuum milia. lxxix. in latum mullia ducenta: a tergo autem occeani infinitas habet oreades insulas q̃rum. xx. deserte sunt. z. xiii. incoluntur deinde occurrit insula tile nauigati one sex dieruz(vt dicit pli. li. iiii. et isi. xv.) a britãnia insula separata. secundũ orosiũ vero versus circium in medio occeano sita est propter eius distantiam paucis nota. hec britannia(vt dicit pli. li. iiii. c. xvi.). inter septemtriones et occidentẽ iacet opposita germanie gallie et hispanie maximo interuallo huic primo albino fuit nomẽ forsan propter albos rupes insulam circandantes. deinde a bruto britannia est dicta. sed tandez a germanicis ipsam obtinentibus anglia est vocata. quere supra infra de littera anglia. Sit autem alia britannia minor super occeanum aquitannicũ sita in partibus galliarum que a britonibus relinquentibus britanniam maiorẽ propter importunitatem germanoz ẽ vsq̃ hodie populata: vbi vsq̃ ad hoc genus britonum et nomen perseuerat: et q̃uis hec britannia maximis laudibus digna sit: non potest tamen filia matri minor britannia maiori cõparari et ideo bene minor britannia debuit vocari: que sicut nec numero populi: sic nec merito soli potest maiori britannie adequari. De laudibus aũt britonum eorumq̃ excellentissimis gestis: apud historiocos viros facta laude dignissima inuenies.

BOetia prouincia belladis est particula in grecia(vt dicit Isido. li. ix.)a boue vt dicitur primitus nominata et hoc hac de causa. dũ eiz cadmus agenoris filius europam sororem filiam suã a ioue raptã ex precepto patris quereret: patris iram formidans confirmato animo elegit exiliũ et dũ casu bouis sequeretur vestigia: locũ vbi ipsa recubuit adiuenit. et ideo nomine bouis locum illum boetiam nosauit: vbi et thebas construxit: vbi quondaz filia bella deducaeruut. z hic nati sunt apollo z hercules maior ille thebanus. eadẽ est ennonia vocata a quodã fonte qui ibi est quondã appolini consecrata(vt dicit isi. li. xv.) In

hac terra est lacus quidā furialis vt qui de eo biberit furore libidinis marcescit (vt dicit idē li.xxiiii.in.c.d aquis.) quere supra de fontibus.

Boemia pars est messie ad plagā orientalem iuxta germaniam posita est in europa que est mōtib⁹ maximis et siluis densissimis et altis vndiq; circūsepta a germania et pānonia et natōnib⁹ aliis per montes siluas et flumina est diuisa. Est aūt regio montiū altitudīe in plurimis suis partibus valde firma camporum et pratorum planicie conspicua. facie celi saluberrīa gleba fertilissima in vineis habundans et annona. in auro argento stanno et ceteris metallis ditissima fōtibus et fluuiis irrigua. Nam terram irrigat albea fluuius nobilissim⁹ qui in mōtibus oritur boemorū. similiter et milda qui perfluit bragam regiaz ciuitetem eius montibus habūdant pini et abiates habūdant et herbe innumerabiles: non solum mō pascuales. verū etiā aromatice et medicinales ibi diuersoruz generū habundāt fere innumerabiles. s. vrsi/apri/cerui/capreole/tragelaphi/bibali/seu bisontes et inter has feras est quedam habens magnitudines bouis. hec bestia ferox est et seua: ⁊ hz magna et cornua āpla cū quibus se defendit: sed habēs sub mento amplū folliculuz in ipso aquas recolligit: et currendo aquā miro modo in illo folliculo calefacit quaz sup venatores seu canes sibi nimis appropinquantes proicit et quicquid tetigerit d pilat lingua horribiliter a septētrione hoc aial lingua bohemica boui nūcupatur. hec terra circuitur ex parte orientis morania et pannoma: ex parte eure aquilonaris polonia. ex pte meridiei austria: ex parte occidentis grauarica germanica et missenensi marchia circumdatur et ambitur.

Burgundia pars est gallie senonensis vsq; ad alpes pennios se extendit. et est burgundia a burgis dicta. Isi.li.ix.eo q ostregori ītraturi italiam ibi fecerunt burgos plures. i. opida et munitiones. terra enim est fortis mōtuosa et pascuosa: et in locis pluribus nemorosa aquis et fluminibus ac riuulis irrigua: in multis locis fertilis et fecunda: et in multis sterilis et arida et inaquosa: iuxta alpes maxime frigida propt frequentes niuium et ibriū inundationes plures sunt incole iuxta alpes qui ex frequenti vsu aquarū niuium efficiuntur sub mento turgidi et strumosi. feris habūdat scilicet vrsis apris ceruis et multis aliis.

Capadocia est prouincia in maiori asia in capite sirie collocata. ab oriente armeniam tangit/ab occasu asiam minorem/ab aquilone tamen sciarios cāpos quos habuerūt quondā amasones ⁊ mare tumercū a meridie vero taurū montē: cui subiacet cecilia et isantia vsq; ad silicum sinum qui spectat contra insulam ciprū albis amnis per ea fluit qui quondam liddie regna diliunxit asperis (vt dicit isi.li.xv. et orosius li.i.) hi ortū habuerūt prio a mosoth iaphet vnde et vrbs apud eos manet vsq; hodie que moreta dicitur (vt.d.isi.li.ix.)

Caldea quasi cassidea a caleph filio nachor fratris abrahe fuit nominata (vt dicit isi.li.ix.) Vnde dicti sunt caldei a casseth. q. cassidei et est regio maxīa sita iuxta eufraten. in qua ē cāpus durā: in quo conuenerunt gigantes post diluuiū: et de concilio nemroth edificauerunt turrī babel: a qua ciuitas ibi edificata vocata est babilon: et tota regio in posterū babilonia fuit nuncupata: vt patet supra in littera. b. quere ibi de babilonia: sed hic dicendum est quid orosius dicat de babilone li. secundo. Rex inquit prim⁹ apud assirios: qui eminere preceteris potuit iurius fuit. occiso aūt iurio semiramis vxor eius totius asie regina babiloniaz vrbem quā inceperat nemroth et vt esset caput regni assiriorū instituit stetitq; regnum istud inconcusum. M. et. c. septuagintaquatnor annis vsq; ad sardansi pallum quem interfecit arbates prefect⁹ medorū et tunc incepit perire regnum assiriorum: sed ex toto periit quando a ciro et dario babilonia est ita destructa q vix credi poterat apud mortales q tā fortis ciuitas possit capi. fuit enim castrorum more menib⁹ pib⁹ p quadrū disposita ⁊ de murorum magnitudīe et firmitate vix credi potest. nā in latitudīe habuerūt muri cubitos quinq̄gintaq̄tuor. tantū vero habuerunt in altitudīe. ambitus eius in cirtuitu fuit cccc. stadiis. et. lxxx. murus de coctili lateī fuso bitumine cōpactus: fossa extrinsecus late patens in quam ānis circūfluxit a frōte muroruum. c. erant porte: in muroꝝ circuitu erant defensoꝝ habitacula eque disposita mire magnitudinis et fortitudinis

q̃uis esset ita fortis: tñ cito victa capta et subuersa est. Nam in. ccc. et. lx. alueos flumen diuisit sicut et ante fecerat gangẽ fluuiũ quando iratus contra fluuiũ eo q̃ nũ de suis militibus submergi sset: eundẽ diuisit in. ccc. lx. partes vnde subtracta aqua que fluebat per ciuitatẽ tanto facili9 fuit capta (vt dicit idem orosi.) illo anno quo babilonia ab arbato incepit destrui: icepit roma fundari. Vnde sub vna q̃uientia tempoꝝ illa cecidit: ista surrexit et quãdo pre senio defecit regnũ primũ orientis: incepit pubescere regnum occidentis.

Edar nomen est regionis i qua habitant ismahelite qui fuerunt filii ceda r primogeniti ismahel nam ismahel fuit filius abrahe ex agar egyptia ancilla eius. vnde vetusti vocantur agareni qui modo sarraceni dicũtur: q̃uis vsurpato nomie frustra se eẽ de sara genitos glorientur (vt dicit isi. li. ix.) bi domos non edificant: sed tanq̃ ferales homines per uastas solitudies euagãtes in tabernaculis habitant. de prediis et venationibus victum acquirentes: et iõ onager fuit vocatus ismahel (vt. d. gl. super geneñ. xvi.) hic erit hõ ferus ꝛc. qui (vt dicit) omnez bestiarũ rabiem superg radiẽtur et mansueti ab eis conterentur. nam ut dicit methodius futurum est ut adhuc semel piter congregata exeant de desertis et obtinebunt orbem terre: per octo ebdomadas annorum: et vocabitur via illorum via angustie. nã ciuitates et regna subuertent in locis sacratis sacerdotes inficiẽt. ibidez cũ mulierib9 dormiẽt et de sacris vasis bibẽt et ad sepulchra sanctorũ iumenta ligabũt pro nequicia christianorũ qui tunc erunt hec et multa alia recitat: que habitatores cedar. i. ismahelite in orbe sunt facturi.

Ancia prouicia est in anglia iuxta britãnicũ occeanũ sita c9 metropolis dicitur cantuaria. Est autem frugifera et nemorosa: fõtibus et fluminibus irrigua: maris portubus insignis diuitiis locuples: salubritate celi precipua.

Antabria est hyspanie prouintia vocabulo vrbis et ãnis habitãti sic vocata: cuius gentis animus est ptinax ad latrocinãdũ et ad bellandum pronus et ad pacienda verbera semper est paratus (vt. d. isi. li. ix.) huic vicina est celtiberia a gallis cellitis et hiberis est sic vocata.

Bananea est regio in syria que a filiis chanaan filii cham post diluuiũ est possessa. Et fuerunt et eis decem nationes (vt. d. isi. li. ix.) et quibus fuerunt septẽ nationes ꝺ semine chanaan in quibus maledictio chaz fuit quasi hereditario iure radicata et iõ a filiis israhel domini precepto fuerunt deleti et earũ termini ab eisdem occupati (vt dicit isi. li. ix.

Campania est italie prouincia inter romanuz territoriuz 7 apuliam collocata: cuius metropolis quondam fuit capua a silurio rege albanorũ extracta: a capacitate sic dicta eo q̃ eius terra omnez vite fructum capiat vnde et caput ẽ vrbiũ cãpanie inter maximas ciuitates romã et chartaginem nobilita ex qua aliquando prouintia italie campania fuerat nobilata: 7 multe sunt alie ciuitates formose locuplete et populose: ad prouintiam campanie pertinentes sicut neapolis et põteolis. vbi balnea virgilii in bonore habebantur. Est aũt terra vinearum frugum oleorum et ferarum habundans fructibus diuersoruz generũ. Est alia campania casalum gallie senonensis prouintia cuius caput ciuitas est trecis.

Cauda vocatur quedam insula in principio arta deinde paulati dilatatur cuius ingressus est difficilis laboriosus: vt p3 in actib9 apostolorũ. xxvii. ca. est autem hec insula inter siriam et italiam iuxta crettam et salniciam vel sardiniam.

Cilicia minoris asie est prouintia a quodaz antiquiore iouis filio ut asserũt nobilata (ut. d. isi. li. xv. hec ab occidente habet litteam a meridie mare siculum. ab oriente et septemtrione habet montis tauri iuga. hanc cignus amnis intersecat matrem habet orbium thariamaniaz que et tharsis dicitur fuit autem ibi paulus et chorustos. opidũ eius est vbi crocus plurimus est et optim9 et spizamine flagrãtissimus et colore plus q̃ aureus (vt dicit isi. li. xv.)

Cipros est insula a cipro ciuitate que in ea est denotata (vt dicit Isidorus libro. xv.) ipa est ephaphon que quondam fuit venere ꝓsecrata: multum autem fuit quondam famosa et maxime de metallis. ibi es dicitur fuisse repertum et eius vsus primo vt dicit idẽ. Terra est vinifera et fortia sunt valde

illi⁹loci vina.estates habet mō multos et nobiles. Inter quas caput et metropolis dicitur nichosia.terra est vtiq; mari vndiq; clausa:sed interius siluis/campis/pratis/vineis/et frugibus nimis plena:fontib⁹q; aquis irrigua:et multis diuitiis pariter et delitiis opulenta.hec insula vocatur sepius cethim in scriptura(vt.d.isi.li.ix.)et dicta est sic a quodam filio ionam nepote iaphet(vt dicit Isi.De hac insula dicit orosius libro primo.Insula cipros a meridie mari cirigo cingitur.ab occidente mari pāphilico:a septēntrione aulone cilitio/a meridie cilie et phenicis pelago circundatur cuius spacium in longo tenet.c.lxxv.milia passuum.in lato vero mille passuum centū et.xxv.

Creta grecie est insula a quodā rege crete dicto noīata inter ortum et occasum longissimo tractu porrecta a septemtrione grecie hostibus/ab austro egyptiis vndis perfusa.Fuit quondā centum vrbibus nobilibus decorata:vnde et centapolis dicta est Primo aūt fuit insula que remis et ānib⁹ claruit ac sagittis:prima litteris iura dedit equestres turmas post tribuit/studiū musicum in ea primo repertus ab ideis doctis mundo tradidit et exercendo āpliauit.pecudes capras habet copiosas/ceruos aūt et capreas valde paucas/lupos et vulpes aliaq; ferarum noxia genera nunq; gignit serpens ibi nullus/nulla noctua:et si aliū de translata inueniatur statiz morītur:terra est vitibus ambita/arboribus consita/herbis medicinalibus referta:vt diptomis et alnos et huiusmōi.gēmas etiā generat preciosas. gignit etiam lapidem qui face dactalus dicitur (vt dicit Isidorus libro xxe.)t cuz sit insula a maioribus venenis notabliter libera:tū spalangias.i.quasdā araneas generat venenatas(bucusq; Isidorus libro quindecimo.Item per omnia narrat Plinius libro quarto.)De eadem vero insula dicit orosius.creta ab oriente finitur mari carpatio/ab occasu et septemtrione mari cretico/a meridie mari libico. quod adriaticum vocant:et habet in longo mille passuum centum.z.lxxxvii.In latitudine vero mille quinquaginta.Quere de dispositione domus dedali in grecia. Isidorum libro.xvi.in capitulo de ciuitatibus.

Iclades insule (vt dicit Isi.li.xv.)quondaz grecie fuerunt ꝗs inde ciclades autumant esse dictas:q; licz spaciis longioribus a telo proiecte in orbē tamen circa telum site sunt. Nam orbem greci ciclum vocant.quidam tamen sic eas esse vocatas propter scopulos qui in circuitu earum sunt.De insule in bellespōto inter egeum mare et maleum sunt constitute.circundantur eniz pelago in iudea et sunt in numero.liii. tendentes a septē trione in meridiem habent quinquaginta milia passuuz:a septēntrione i meridiē et.l. milia:ab oriente in occasum secundū Isi. Secundum orosi. vero in.cc.prima vero i trabas insulas(vt.d.orosi.)ab oriente est rhodus/a septēntrione cenodo/a meridie capados/ab occasu ceceras/ab oriente finiūtur littoribus asie/ab occidente maritario a septemtrione mari egeo/a meridie mari carpbatio.

Oba vel cobes insula est adiacens prouincie attice in qua pocras medicus natus est:et hec insula pria lanificum arte claruit vt dicit idem:equos ēt dicitur nutrire laudabiles in quibus salomon ātiquitus gloriari videbatur.vt dicitur.iii.Re.vbi dicitur de coba adducebantur ei equi.

Orsica est insula multis prouincie corpore angulosa:hec habz ab oriente cinentū mare et portū vrbis romane a meridie sardiam:ab occasu bellares/a septēntrione ligustum sinuz et tenet in longum.c.lxi.millia passuum.In latum mille.xxvi.

Almatia grecie est prouincia secūdum antiquā terre partitionez a velum eiusdem prouincie ciuitate maxima noīata.hec prouintia ab oriente habet macedoniā/a septēntrione mesiam/ab occasu histriam: a meridie sinu adrico terminatur vt dcit Isi.libro.xvi (vt orosius dicit idem.)gens illius terre ē. fortis robusta predis dedita et rapinis. piraticaz et eni ex ipsis plurimuz ducūt vitā

Acia regio est in europa a balcanis grecis vt dicitur primitus occupata. multis insulis et prouintiis subdiuisa cum germania contigua cuius gens quondam fuit ferox z nimium bellicosa.propter quod britannicis noricis et multis aliarū regionum insulis dotabant. Isi.tū dicit libro.x.dacii gotorū fuerunt soboles et dictos putant dacos q̄i dagos de gotorū genere procreatos.vnde enmq; aūt sint primitus procreati: hoc tū

certum est ꝙ est multum populosa ⁊ elegā tis staure: come pulchre decore faciei generaliter et formose: gens et si animo seua: contra hostes tamen naturaliter pia est et mente placida: erga quoslibꝫ innocētes

Delos grecie insula in medio cicladum est constituta. sic dicta eo ꝙ post diluuinm cum nox vt fertur multis mensibus obūbrasset ante omnes terras illa insusa radiis solis prius est illustrata: et qꝛ post est manifesta: ideo nomen delos insula est sortita. nam delon greci manifeste dicunt. Ipsa est et ortigia eo ꝙ ibi primo vise sunt ꝯturnices aues. scilicet quas greci ortigias vocant. In hac insula iacona enixa est appollinem (vt dicit Idorus libro. xv. Et est delos nomen insule et ciuitatis.

Doda regio est in ethiopia in occidentali plaga (vt. d. Isidorꝰ li. ix.) habundans in elephantibus et ebore et lignis ebeninis vt dicit glosa super eze. xxvii.

Europa tertia dr̄ esse ꝑs orbis ab europa filia agenoris regis libie est vocata quam iupiter rapiens ab affrica ad cretham adduxit et maximam partē orbis terrarum eius noīe appellauit (vt dicit Isi. li. xv.) De europa autem scribit orosius dicens. Europe regiones et gentes īcipiunt a montibus ripheis meotidisqꝫ paludibus que sunt ad orientem descendentes ad occasum per littus septētrionalis occeani vsqꝫ ad galliā et bellicam et flumen renum quod est ad occeanum. deinde ad dannubium quez histrum vocant qui est a meridie et ad oriētem directus ponto accipitur. (Isidorus autem libro. xv. dicit.) Incipit a flumine tanai descēdens ad occasum per septētrionalem occeanum vsqꝫ ad finem hyspanie cuius pars orientalis et meridiana a pōto ꝯsurgēs tota mari magno ꝯiūgitur et ad īsulas gades finitur. prima regio europe est sitia inferior que a meotcedis paludibꝰ incipiens inter dannubium et occeanum septētrionalem vsqꝫ ad germaniam porrigitur (vt dicit Isidorus libo quīdecimo.) Et hec terra ꝓpter barbaras gentes specialiter barbaria nuncupatur. Et sunt gentes in vniuerso (vt dicit Orosiꝰ libro quarto) inter quas prima est alauia que ad meocides paludes pertingit. post gothia. deinde datia et post germania: deinde gallia et insula britannica. Orcades et insule multe tandem. hyspania minor in cuius finibus finitur europa ex parte occidentis: a parte autem superiori versus meridiem habet multas et maximas regiones. scilicet pannoniam messiam traciam greciam cum finibus suis: italiam cum insulis et termis suis. Hec mūdi ꝑticula ⁊ si sit minor q̄ sit asia: ei tamē par est in populorum numerosa generositate. populos enim (vt dicit Plinius) alit corpore maiores viribus fortiores: animo audatiores: forma et specie pulchriores q̄ faciunt asie vel affrice regiones. Nam solaris estus adurens propter nius parmanentiam super affros illos efficit ꝯsumendo humores corpre breuiores facie nigriores/crine crispiores/et propter euaperationem spirituum per apertos poros animo defectiores. E contrario vero ē apud septētrionales. Naz ex frigiditate poros extrinsecos opilante generātur humores in corpore et efficiuntur homines corpulentiores et ex ipsa frigiditate que mater ē albedinis in exterioribus in cute scilicet facie albiores et ex repercussione vaporum et spirituum ad interiora efficiūtur calidiores interius et per consequens plus audaces. homines vero asie quorū regiones prima est ab oriente medio criter ī hoc se habent (vt dicit plinius.)

Eiulath prouincia est superiori india ab oriente incipiens ī longo terrarum tractu versus septemtrionem se diffundens ab eiula filio heber patriarche hebreorum vt dicit glosa super genesis. l. et decio vbi dicitur ꝙ inter filios heber per iactam eiulath nominatur. hanc regionem perfluit ganges fluuius qui alio nomine phison in libro geneseos nuncupatnr. quem plinius miris extollit laudibus. libro tertio capitulo. xx. vbi dicit ꝙ gāges indicus fluuios multos et quasi infinitos in se recipit amnes et nauigabiles vt hyrapsem cantabriā hypsepin et multos alios nec est vnq̄ latior. l. stadiis vel ꝑfundior vel altior. xv. passibus. hic fluuius circuit terraz eiulath in qua habundat aurum species aromatice: vt bdellium et gēme preciose: vt onicꝰ carbunculus et huiusmōi vt dicit idem et glosa super genesim. In hac terra multe sunt regiones partiales in quibus potissime elephantorum habundare dicit multitudo.

Ethiopia a calore populi ꝑmitꝰ ē vocata quos sol' vicinitas tenet

dicit Isidor⁹.libro.xv.denique vim sideris perdit hominum color:est enī iugis estus. Nam quicquid est sub merediano cardīe et circa occasum est monstruosuz.circa medium est arenosum. Ad orientalnm vero plagam eius maxime est deserta cuius sit⁹ ab occasu montis scilicet athlantis ad orientē vsque in fines egipti porrigitur a meridie:ostia a septemtrione nilo flumine clauditur.plurimas habens gentes diuerso vultu et monstruosa specie horribiles feraruz quoq̄ et serpentum multitudine: est referta.illic q̄ rinocerota bestia.idest vnicornu tameleon/et basilicus/dracones ingentes ex quorum cerebro gemme extrahuntur. iacictus crisopassus ac thopasius:alie gemme plurime in illis partibus reperiuntur. Cinamomum ibi colligitur. Due autem sunt:vna circa ortum solis.alia autem est in mauritania circa occasum:et illa hyspauie magis est vicina.deinde etiam numedia.Tandem cartaginēsis prouincia.post est getulia.et vltimo contra occursum solis in meridie est ethiopia exusta vltra quā dicunt fabule esse antipodes(vt dicit Isidorus libro quindecimo)cuius sunt verba superius de ethiopia hic inserta.Dicit etiā idez libro nono.ethiopes a filio iani sun denominati ex quo originem contraxerūthus hebraica lingua ethiops dicitur.Hi quondam a flumine nilo consurgentes iuxta egyptum inter nilum et occeanum in meridie sub solis vicinitate insederunt: quorum multi sunt populi sicut hesperius ex parte occidentis gramanti et trogodite et ceteri: de quibus narrat Plinius libro quindecimo capitulo decimo.Ethiopum gentes a quodam nigro flumine sūt vocate: quod flumen eiusdem nature est cum nilo.Nam cōsimiles gignit calamos et papiros eodemq̄ tempore augescit. In eius desertis monstruosi videntur homīes Nam quidam solem orientem et occidētez dira imprecatone.idest maledictione ī tuentur: quia contiune.maledicunt soli ꝑpter enis ardorem:eis valde grauez. Alii vt trogodite specus excauant:et illos loco domorum inhabitant:serpentes comedūt et omne quod mandi potest quibus stridor est potius q̄ vox. Alii velut pecudes matrimonii sunt expertes passim sine lege cum mulieribus habitantes.et tales dicūtur gramantes.Alii incedunt nudi et nullo exercitō occupantur:⁊ illi dicuntur graphasantes. Alii qui blenni dicuntur capita non habere dicuntur. et os et occulos habent pectori insitos et infixos. Sunt ⁊ satiri qui figuram solum habentes humanam:sunt tamen quo ad morem penitus inhumani.Sunt etiam in ethiopia mira alia vt dicit idem libro sexto.c.xxxi. Sūt inquit multi ethiopes apud quos omnes bestie quadrupedes nascuntur sine aurib⁹ etiam elephantes. Alii sunt qui canem ꝑrege habent:cuius motu auguriantes faciunt q̄ vident.Sunt et alii qui trinos vel quaternos dicuntur in fronte habere occulos:non q̄ ita sit in natura. sed hoc fingitur quia precipua sagittarum contemplatione vtuntur.quidam etiam ex eis leones et pantheras venantur:et eorum carnib⁹ viuunt.quorum rex vnum solum occuluz in fronte habet. Alia gens ethiopum solis locustis viuunt.fumo et sale induratis et hi quadragessimum annuum non excedunt.

Egyptus que prius erea ab egypto danai fratre postea ibi regnāte nomen accepit.hec ab oriente sirie sub mari rubro iuncta est. ab occasu libiam habet/a septētrione mar magnū/a meridie vero introrsus recedit ꝑtendēs se vsque ad ethiopes(vt.d.isi.li.xv.) Est aūt regio celi ībribus insueta/pluuiaꝝ ignara/nilus solus eā circūfluēs:irrigat:et sua īundattone eam fertilē efficit ⁊ fecundat.vnde sterilis ferax in fructibus multā ꝑtez terrarū frumento alit.ceterorū negotioꝝ adeo ē copiosa:ut necessariis mercib⁹ īpleat pene orbez:finis egypti ē canopia a canope menelai gubernatoꝝ ibi sepulto sic dicta(hucusq̄ isi.li.decīoquinto.)hec primitus meffayna a filia cham noīata ē(vt d.isi.li.ix.)hec regio multas hz regiones ꝑticulares et valde famosas cītates sic est mēphis ab ephaso iouis filio edificata/et taphnes metropollis egypti eleopoleos ⁊ alexādria et multe alie(vt.d.isi.li.vi.scdz orosi.aūt duplex ē egypt⁹.s.supior et īferior.q̄ in oriente:⁊ ꝑ lōgū se extēdit cui ē a septētrione sinus arabicus/a meridie occeanus.Nam ex occasu et egypto inferioris incipit ad orientem rubro mari terminatur.xxiiii.continens nationes.habz autem deserta multa egyptus superior ī quibus sunt multa mōstra et aīalia mōstruosa ibi ꝑdi et tigrides/ibi ēt satiri basilici aspides horribiles et serpentes:nam in finibus

egypti et ethiopie iuxta fontem tigris vbi creditur esse caput nili qui egyptum pterfluit nascitur quedaz fera noie caotephas que quidem corpore est modica et mēbris ners atq; pigra caput habēs valde graue ppter qd semper deffert illud ad terre superficiem inclinatū: qd a natura saluti mortalium est puisum tante enim est venenositatis et pniciei q nullꝰ eandē recte videre posset quin statim sine remedio expiret. eadē enī est ei vis et serpenti qui dicitur basilicus. d. pli. li. viii. c. xxii. In egipto autē maxīe habūdāt cocodrilli hipotauri. i. fluuiales equi et potissime circa fluenta nili.

Hellas helladis prouincia est grecie in europa a rege hellena deucalionis pirre filio a quo et prīo hellenes greci sunt vocati: et in hac prouintia est accitha gens: vbi quōdā fuit atthenarum cinitas mater liberaliū artium philosophoꝝ nutrix: in qua quondā nihil habuerūt carius greci nihilq; uobilꝰ cui in pximo achaia puincia est vicina (vt d. isi. li. xv.) huiꝰ helladis duplex est puītia scz boetica et poloponensis de prima. s. d boetica sup̄ dictū est: de alia post dicetur. huic helladi subiacz helleis pōtus: ubi multa sunt valde mira (vt. d. pli. li. vi. c. iii.) iuxta inquit helespontū dixit trates pganenus eē genus hominū quos ophiages vocat. quoꝝ contactu sanantur ictus serpentum et sola manu apposita extrahūt que mortifera sunt venena. Dicit et varro ibi aliquos quoꝝ saliue medentur contra ictus anguium et serpentum. Est aūt hellespontus maris mediterranei sinus (vt dicit isi. li. xiiii.) In septētrione retorquēs magnis anfractibus iuxta greciam ⁊ illricū in angustias. vii. stadioꝝ ꝯstringitur vbi terxes rex fecit pontem de nauibus: et sic in greciam dimicauit. dilatatur eadem aqua et facit pporcidem. Denominatur autem sinus ille ab hellex sorore frixi fugiēs nouercales insidias decidit in mare et mortua ē cuius casus hellesponti et mari et terre in circuitu nomen dedit.

Eola insula sicilie ab eolo ipotr filio quem poete finxerunt regē fuisse ventorum est vt dicitur appellata. hoc autem ideo dictum est: quia ipse fuit (vt dicit varro) rector eolarum insularum: et quia earum nebulis et fumosis vaporibus futuros p̄dicebat ventos ab imperitis visus ē ventos retinuisse in sua potestate (vt dicit Isido. libro quindecimo.) Sunt autem nouem insule eole dicte ab eodem que et miligne sunt dicte eo q in eis ardeat ignis. Sunt in monte ethne (vt dicit idem.) et sunt singule insule propriis nominibus nuncūpate quarum prima dicitur lupata: secunda grecia ab altissimis collibꝰ sic vocata. tertia strogile: quarta dedi. et sic de aliis.

Franconia germanie est prouintia in europa a francis illis regionis incolis nominata: cuius metropolis herbipolis est vocata sita super amnem mogum / a septemtrione habet thuringiam et saxoniam / ab oriente dannubium et bauariam / a meridie sueuiam ⁊ alsatiam / ab occasu prouinciam renēsem: cuius metropolis est moguntia sita super renum quam mogus ibidem subintrat Est autem terra optima fecunda fructibꝰ vinifera / siluis decora / opidis et castris munita: et pulrimum populosa.

Francia que et gallia a franciis primitus dicitur nominata. vel a franco carnifice qui successit in regem parisius: de quo carnifices priuilegiati sunt erga regem et ab illo (vt dicitur.) nominata: ab oriente habet limitem fluminis reni et germaniam: ab euro habet alpes penneos: a meridie prouinciam narbonensem: a cirtio occeanum britannicum: a septemtrione insulam britannicam: et hec francia quondam gallia belgica a ciuitate que belgis dicitur sic est vocata (vt dicunt Isidorus et orosius libro. x. vhec francia glebam habet vberem et arborum vinearum fructuum ac fruguz fertilem: fluuiorum et fontium influentiā insignem: quem duo nobilissima flumina perfundunt in extremis eius scilicet renus et rhodanus (vt dicit Isidorus libro quī decimo.) Lapides et lapidicinas habet nobiles. ⁊ ad construenda edificia singulares et potissime parisius quod ⁊ ī gipso siue vitro ab incolis uulgariter plastro dicto maxime preexcellit. Nam terra est vitrea et p spicua virtute minerali in lapide transmutata qui lapis exustus et cū aqua tēperatꝰ conuertitur in cementum vnde sunt parietes edificia testudines et multiplicia pauimēta ⁊ huiusmodi cementū positū ī opere et plasmatū siue tritū statim ad mod lapidis īduraſ. ⁊ cū multas hēat frācia nobiles et famosissimas cītates parisius inter

omnes merito obtinet principatū: nam sicut quondam athenarum ciuitas mī liberalīū artiū⁊ philosophorū litterarū nutrix et fons omniū scientiarum: gretiam decorauit: sic parisius nostris temporibus non solum franciam: immo totius europe partem resiouam in scientia et moribus sublimauit: nam velut mater sapiētie de omnibus mundi partibus aduenientes recolligit omnibus in necessariis subuenit/pacifice homines regit/⁊ tanq̄ veritatis cultrix debitricē sapientibus et insipientibus se ostēdit/vrbs locuples opibus et diuitiis/prepotens pace/gaudens aere et flumine/popularibus: aliasq̄ philosophantib⁹ congruēs cāporum pratorū et montiū pulchritudine fessorum in studio oculos recreans et reficiens vicorū⁊ domorū aptitudine studētibus maxime competens: et nihilominus ad refectiones et receptionē ominū aliorū ipsam frequentanciū est sufficiēs: vniuersas alias vrbes in his et ꝓsimilibus preexcellens.

Hanbria est prouintia gallie belgice iuxta littus occeani constituta. habens germaniā ab oriente/insulam britannie a septemtrione/ab occidente mare gallicum/a meridie galliam senensē et burgundiam. Hec prouincia quamuis situ terre sit parua multis tamen bonis singularibus est referta. Est enim terra pascuis vberrima: et armentis et pecudibus plena: nobilissimis opidis et portubus maris inclita amnibus famosis. s. scaldeleia vndiq̄ irrigua et perfusa. gens eius elegans corpore et robusta multiplex in sobole et in substantia: i omnium merciū diuitiis locuples. Venusta facie generaliter et decora/affectu pia. affatu blanda/gestu matura/habitu honesta erga domesticos pacifica/erga extraneos valde fida/arte et ingenio in opere lanificio valde preclara: per cuius industriaz magne parti orbis in lanificiis subuenitur. nā preciosam lanam quam sibi anglia cōmunicat in pānos nobiles subtili artificio trāsmutans p mare et terram multis administrat. Est aūt terra plana⁊ frugifera i multis: multas quidē habens arbores: non tñ multas siluas: gaudet quibusdam locis planitiebus in quibus effodiuntur glebe q̄ siluarum supplent defectum quo ad ignium incrementum nam ex his calidus et fortis solet ignis fieri magis efficax ꝓ ex ligniis licet inutilioz et vilioz quo ad cinerem: grauioz quo ad redolentiam et odorem.

Henicis prouincia a fenice fratre tachiz est vocata: qz fenix de gle bis thebis egiptiorū in syriam p iectus apud sidonem regnauit et ex suo nomine fenicem appellauit. ipse est vbi est tirrus contra quem loquitur isaias. (vt. d. isi. li. xv. et. ix.) hec habet ab oriente Arabiam a meridie mare rubrū/ab occidēte mare mediterraneū: a septētrione montem libanum vnde terra optima est: arboribus precipua in fructibus et fructib⁹ terra fecundissima lactis olei⁊ mellis. terra est montuosa et campestris irrigua: fontibus et aquis: in cuius montibus metalla diuersi generis fodiuntur.

Hrigia minoris asie est prouintia sic dicta a frigia europe filia ⁊ ginevicia galatie ex parte aquilonis/lithonie vero ex parte meridiei/lidie vero ex parte adheret in oriente ab aquilone vero mari vel helisponti terminatur (vt. d. isi. li. xv.) sunt aūt due frigie maiores que habet ymirmū: minor que dr bithinū. lithomā aūt diuidit fluuius vernicis frigia vt dicit idem. frigia autez dardanica est appellata a dardanio qui profectus ō grecia cum dracio frate suo frigiam obtinuit et ibi regnans a suo nomine frigiam dardanicam nominauit. Dracius autem draciam occupauit. vt dicit idem libro nono.

Hysia est prouincia in finibus inferioribus germanie super littus occeani tractu longissimo constituta que in fine reni incipit et mari adriatico terminatur cuius incole fersones a germanicis nun cupantur In habitu autem et in moribus plurimum differunt a germanis. Nam viri fere omnes in coma circulariter sunt attonsi. que quanto sunt nobiliores: tāto altius circumtonderi gloriosius arbitrantur. Est autem gens viribus fortis/proceri corpore severi animi et fortis/corpore agilis: lanceis utentes ferreis pro sagittis: terra plana pascuosa plaustris et graminosa: lignis carens: pro ignium fomento terre bitumine sis cespitib⁹ aut boum deficatis sterquilinib⁹ sepe utēs/gēs quidē ē libera extra gētez suaz alteri⁹ dominio ñ subiecta: mortis ꝑiculū nūt gīa libertatis et poti⁹ mortē diligunt

q̄ iugo oprimi seruitutis :nō militares dignitates renuūt alias obnuunt et aliquos inter se erigi in sublime nō permittūt sub militie titulo:subsunt tñ iudicibus quos ānuatim de seipsis eligunt qui rempublicaz inter ipsos ordinant et disponūt pro castitate multū zelant :et omnem ipudicitiā se nerus punientes filios suos et filias vsq̄ ad cōpletum fere adolescentie terminū castas seruant.ex quo cōtingit q̄ tūc tēporis data nuptui ipsorum soboles prolez completam generat et robustaz.

Hortunarū insuie in occeano sūt site contra leuam mauritanie occiduo proxime et inter se interiecto mari discrete.(vt dicit isi.li. xv.que ab omniū bonorū et precipue messium et fructuum fecunditate: fortunate insule sunt vocate quas gentiliū error z carmina poetarū propter soli fecunditatē paradisuz esse putauerūt(vt.d.Isi.li xv.) Idez di.pli.li.v.capi.xxxiii.et dicit ibi crescere arbores vsq̄ ad centum.l.pedū proceritatem.in eis est copia pomorū autumn multitudo.ibi est mellis habundantia partez et lactis et maxime in caprana insula a multitudine caprarum et arietum sic nominata.ibi canū mirabilis fortitudo et precipue in canaria insula que est a multitudine canū ingentis fortitudinis et magnitudinis sic vocata.

Galilea regio est palestrine sic vocata eo q̄ gignit cādidiores bomines q̄ palestina.Hec aūt duplex est.s.inferior et superior.et sunt contigue adinuicē et cōnexe adherentes sirie et fenicie.vtriusq̄ gleba ferax est et optima frugibus et fructibus vineis et oliuis vberrima et fecunda :aquis irrigua:nam iordane flumie perfunditur in aliqua sui parte: lacus habet nobiles maxios vtiles et salubres: qui pro sui magnitudine et piscium multitudine maria nuncupantur.Est aūt vt dicit Isi.lacus tiberiadis' sic vocatus ab opido tiberiadis. et est lacus cunctis salubrior ad sanitatem corporis efficatior habens stadia decem.Quere supra de lacu tiberiadis et de lacu genesar in tractatu de aquis et stagnis.

Galatia regio est in europa a priscis gallorum gentibus: ex quibus extitit occupata(vt dicit isi. libro nono et quindecimo.)Nā galli a rege butinie in auxilium euocati regnū cū eo obtenta victoria diuiserūt:sic q̄ dcit inceps grecis admixtis prio gallogreci nunc ex antiquo gallorū nōie galli dicūtur et eorū regio galatia nuncupatur.Est autem regio latissima et fertilissima europe continens magnā partem que nunc rugenea a pluribus nominatur.

Gallitia prouintia est in hispania a candore populi regionis talē nominata pre ceteris enim partibus hyspanorū dicuntur esse albiores:terra dicitur frugifera:occeano vicina:multis habundans bonis. hi grecam originē sibi ascribūt vñ et naturali ingenio valent(vt.d.isi.li.nono.)Nam post finē troiani belli plures ex grecis ad gallitiam sūt profecti:et ibi manent vsq̄ ad presens tempus.

Gallia europe est prouincia inter pinneos montes et occeanū britannicū constituta. que etiam a candore populi est sic nūcupata: gala enim grece lac dicitur latine. et ideo sibilla eos gallos idest candidos vocat dicens tunc lactea colla auro humectantur. secundum enim diuersitatem celi et facies hominum et colorum et animorū diuersitates existunt et corporum quantitates.inde roma graues:generat grecia leues:africa versipelles.gallia natura fortes:ingenioq̄ acres(vt dicit Isi.li.nono.)Hec regio ab oriente habet germaniam: ab occidente hyspaniam: a meridie italiam: ab aquilonevero occeano britannico terminatur(vt dicit Isidorus.)Hec quondam fuit tripharia scilicet belgica/celtica/ et togata:sed has prouincias franci nunc inhabitant:a quibus francia appellatur. Quere supra in littera.F.de francis et de francia.

Gades insula est in fine hyspanie sita que diuisit affricam ab europa in qua hercules posuit columnas mirabiles et insignes.z inde cyrenei maris fontibus occeani est? nutritur. Est autem a proxima terra centum viginti passibus separata: quam tiri de mari rubro profecti occupantes in lingua sua gadis idest separatam nominauerūt pro eo q̄ mari sit vndiq̄ circumsepta in qua crescit arbor palme similis cuius gūmi factum vtrum cereminam reddit. vt dicit Isidorus libro quindecimo. Est autem insula fructibus et speciebus ditans

multas partes orbis et precipue occidētis

Grecia a greco rege ē vocata qui
g ipsam regionē incoluit et eā suo
nomine nolauit(vt.d.isi.li.xv.)
sunt eius prouincie septē ab occi
dente dalmatia/deinde ephirus:inde bella
des:inde thessalia:post macedonia:z post
ea achaia et due in mari.s. creta et ciclad's
Est aūt regio latissima multis nominib⁹
nominata:terrarum et mariū diuitiis opu
lenta multorū regnorū domina: militie nu
trix:philosophie mater et inuentrix omniū
bonarū artiū et magistra:cuius gēs fuit an
tiquitus bellicosissima:dono sapientie z sci
entie pōita sermone disertissima: legi sub
dita pia circa extraneos. pacifica circa in
colas et domesticos queita contra hostiū i
iurias intollerabilis nimiū infesta sicut in
libro de grecorum laudibus narrat Varro

Etulia affrice est prouincia a ge
t tis qui de grecorum siue gotorū
processerunt reliquiis vt dicitur
nominata:vt dicit Isi.li.ix. qui i
genti egmine cōgregato nauigio vsq; ad
libie partes peruenerunt et ibi sedes suas
vsq; hodie posuerunt: et quia ex getis ve
nerunt derinato nomine getuli nuncupati
sunt: et ideo est opinio apud getos mau
ros ex illa gente sibi esse consanguineos z
propinquos(vt dicit Isi.li.ix.)Iuxta istos
habitat gaulon gens a meredie vsq; ad oc
eanum hesperiū peruagans in desertis et
discurzens.hoc nomen gaulō insula dedit
que ē iuxta ethioplā:vbi nec serpens nasci
tur nec viuit(vt.d.idem.)Sunt ēt in fine
affrice populi.q.bestiales qui gramātes di
cuntur a gramāte rege appollinis filio no
minati qui ibi ex suo nole grama opidū z
didit et construxit.ō quib⁹.d.pli.q; fere a'z
sortio humanitatis sunt remoti.

Orcades sunt insule occeani ob
g uerse promūctorio quod vocat
vesp'aserus q̄s incoluerūt gorgo
nes fele aliti.i.veloci pervicinita
tem hirsuto aspersо corpore et ex his fue
runt insule nominate(vt dicit pli.li.xv.)

Scotia sutie inferioris est prouin
g tia in europa que vt credit a ma
gog filio iaphet est vocata(vt.d.
Isi.li.ix.)vnō di.q; vereres illas
nationes magis getas q̄ gotos nominaue
runt et fuit quondam gens fortissima mo
le corporum ingens.armorum genere ter
ribilissima de quorū sobole maxima pars
europe z asie creditur populata.nam eo
rū soboles sunt daces et alie nationes ex
parte occidentis getuli in affrica/amazo
nes in asia ex gotorum prosapia processe
runt vt dicit idē li.nono et quindecimo.ē
autem vsq; hodie regio latissima ab aquisi
one habens norwegiam a dacia in aliis e
ius lateribus mari occeano circumdatur.
huic regioni adiacet insula quedam nosa
ta gothlandia gothorum terra dicta quia
a gotis fuit antiquitus habitata et est in
sula frugifera pascuosa plurimū et piscosa
et multiplici genere merciū maxime nego
ciosa.nam pelles varie et ceterorum copie
de regionibus diuersis ad illam insulam
nauigio deferuntur.et inde in germaniaz
galliam britanniam et hispaniam per occe
anum deducuntur.

Sidum est regio in insula con
g tra asiam inter siriam et italiam
respicies versus panphiliam et e
tiam ciciliam ex opposito cōtra
cretam vt patet in gl.super actuz.xxvii.

Ircania est regio in asia sub iu
b gis caucasi constituta.regio qui
dem est latissima habens multas
gentes: moribus et lingua dif
ferentes:vt.d.isi.li.quindecimo dicit ēt o
rosius q; se extendit a caucaso vsq; i finiaz
hūs gentes.xluii.que propter terre ifecū
ditatē longe lateq; euagantur.ex quib⁹ q̄ō
agros incolunt quedā de venationibus vi
uunt.quedā vero truces ac bestiales per
niciose carnibus humanis viuūt et sangui
nem ipsorum bibunt.vt.d.Isi.li.quinde
cimo vbi subdit.Hircania est dicta a silua
hircana que sirie subiacet habens ab orien
te mare capsiuz:et a meredie armeniā ma
iorē a septētrione albaniam:ab occasu sui
hiberniam.est autem siluis aspera copiosa
imanibus feris pardis tigrib⁹et pārdens
gignit anes ēt que dicunt hircane: quaruz
penne nocte plucent et tales ēt aues i ger
mania inueniuntur(vt.d.Isi.ibidem.)Isti
us hircanie populos deuicit iohānes hir
canus filius simonis sūmi sacerdotis tem
pore machabeorū quibus deuictis iohan
nes hircanus nominatus est.vt.d.magi
ster in historiis in principio historie euā
gelice.Idem etiam dicit hieronimus.

Iberia est regio in asia iuxta pō
h tū armenie iuncta. In hac herbe
nascuntur que vtiles sunt tincta
vt dicit Isidо.libro.xv.

De Prouinciis

Hispania pri⁹ ab hibero amne fuit hibera nūcupata: postea ab hispalo fluuio vt dicitur hispania est vocata et ipsa hesperia a stella vespertia occidētatali sic fuit antiquit⁹ nuncupa. Est aūt sita inter affricā et europā a septētrione pireneis montibus clausa. a reliquis ꝑtibus est vndiq; mari conclusa salubritate celi equalis/omniū frugū fecunda/gēmarū et metallorū copiis ditissima. Interfluunt aūt eam flumīa nobilissima. scz betis mineus/hiberus/et tagus aurū trahēs vt in asia pactolus et hermus. sex hz prouincias. s. taraconensez/carthaginensē/luctaniam/gallitiam/beticā/et affricā/in regione affrice crigitaneam. Est aūt duplex hyspania. s. citerior. ⁊ vlterior. hucusq; isi. li. xv. Dicit aūt orosius hispania vniuerso t̄rarū sicuti zona a circūfusione cirtiū currēti qz pelagi pene insula efficitur. huiusmōi angulus est propior qui spectat ad orientē a dextris est ei aquitānia ꝓuincia/a sinistris balgarito mari coartat/et narbonēsiū finibus interseritur. Secūdus angul⁹ circium intendit/vbi brigiātia ciuitas gallie sita ē et ad spectaculū britānie se erigit. Tertius angulus ē quo gade insule intēte ad affricū athlantē montē interiecto sinu occeani ꝓspiciūt. hucusq; orosi⁹ hispaniā ēt ꝯmendat pli. de metallis. d. enim ꝙ fere tota habūdat auro et argento/ere et ferro/stāno ⁊ plūbo tā albo ꝙ nigro. regiones hz plures gentes multas bellicosas et fortes: quorū quidam grecorum aliqui dicuntur fuisse soboles. bisegotorū successores (idem etiā dicit isi.) nam multas habet prouincias ꝑtiales nobis notas: vt galliciā. q̄ grecā sibi vendicant originē (vt. d. Isi. li. ix.) austuriam sic dictam eo ꝙ montibus contra austurium flumen sit vndiq; circunsepta. hz et celtiberiam a gallis celtitie super hiberū flumen residentibus sic vocatam.

Hibernia occeani est insula in europa britannice insule vicina spacio terrarum angustior: sed situ est fecundior. hec ab affrico ī boream porrigitur (vt dicit Isido.) libro qui decimo) cuius partes priores in hiberum cantabritum occeanuz tendunt. vnde etiā ab hibero occeano hibernia est vocata. Est aūt insula flumentariis cāpis vberrima fontibus et fluuiis irrigua/pratis et siluis amena/in metallis fecūda et gēmifera/nā ibi gignitur lapis sexagonus. s. iris qui soli oppositus format in aere celestem arcuz ibi etiam inuenitur lapis qui gagates dicitur. ibi margarita candida inuenitur. Quātum ad salubritatem celi est hibernia regio valde tēperata. modicus enim est ibi excessus vel nullus in frigore vel calore. Lacus habet mirabiles et fontes. Nam ibi est lacus in quo si per aliquod spacium lōgum palus ligneus infigatur: pars que ē infixa terre conuertitur in ferrum: pars vero que est in aqua in lapidem: sed que supra aquam manet lignum. Est et alius lacus in quem si proicias virgas coruli ꝯuertuntur in virgas fraxini et econtrario si in lacu illo virgas fraxineas īmiseris in coruleas mutabuntur. Sunt ibi loca in quibus cadauera mortuorum nūq̄ putrescūt sed ibi semper permanēt incorrupta. est ēt in hibernia quedā insula parua in qua homines non moriuntur. sed quando nimio senio afficiuntur ut moriantur: ipsi extra īsulam deferuntur. In hibernia nullus serpens/nulla rana/nulla arena venenosa immo tota adeo est contraria venenosis vt terra inde delata et sparsa: serpentes perimat et buffones. Lana etiam hibernica et anmalium coria fugant venenosa. et si serpens vel buffones nauigio in hiberniam deferantur statim moriuntur. multa alia sunt mirabilia in terra illa. De hibernia dicit solinus hibernia inquit est insula que proximat britānie ī magnitudine et humo incolarum ritu aspera ibi anguis nullus ibi quidem rara gens inhospita et bellicosa sanguine interemptorum hausto prius victores vultus suos obliniunt. phas atq; nephas eodem loco ducunt: ibi nulla apis/et ad ventum in puluerem seu lapillos si quis sparserit inter aluearia examīa fauos deserunt. Mare autem hiberium versus britauniam vndosum et inquietum: et toto anno vix est nauigabile nisi paucis diebus. Diffunditur autem per centum trigīta milia passuum per latum (hucusq; solin⁹ de mirabilibus mundi.) Gens hibernica est habitu singularis gens et inculta: victu parca: animo seua: vultu ferox et torua: affatu aspera erga suos tamen liberalis et affabilis ac benigna et maxime illa gens q̄ nemorosa et paludes inhabitabat ac montana. hec carnibus pomis et fructibus pro esu et lacte pro potu est contenta gens dedita ludis et venationi potius q̄ labori.

nota

De prouinciis.

India orientalis est regio in asia sic dicta ab indo flumine quo clauditur ex parte occidētis. hec a meridiano mari porrecta vsq; ad ortum solis a septētrione vsq; ad montem caucasum peruenit. habet gentes multas et opida insulam q; tabrobane gēmis et elephantibus refertam. habet etiam gersam et argeram insulas auro et argento refertas et fecundas. Sunt etiam vrbes in arboribus quibus folia nunq; cadunt. hz etiam india fluuios nobilissimos gangem indum et hippanem. regiones indicas illustrantes. Est autem india fauoni vento saluberrima in anno bis fruges nutrit: gignitiq; uncti coloris homines elephantes ingentes monoceron bestiam: sitacū auez hebanum etiam lignum: cynamomū: piper calamū aromaticum mittit et nutrit et ebur/lapides preciosos berillos/crisopassos carbunculos/adamantes/margaritas/et vniones quibus nobilium ardet ambicio feminarum. Ibi sunt montes aurei quos adizi propter drachones et griffones et diuersorum hominum monstra impossibile est. (vt dicit Jsi.) cuius sunt ea verba omia supradicta ut patet in li. xv. Est autez india inter omnes regiones orbis maior opulentior/potentior/populosior. Vnde mira de indoz mltitudie et potētia pli. recitat i li. vi. c. xix. (dicit enī) q; sūt reges multi in india: quorum aliqui habent sub se. xl. milia armatorum: aliqui habent quinq; milia equitum: et nouem milia elephantorum qui p omnes dies stipendiantur. vnde multarum opum est maxima coniectura. Alii habent peditum. xl. milia. et equitum mille et elephantorum. cc. et hi omnes ad procinctum bello sunt parati. vnde patz q; terra est potens et opulenta. vnde ut dicitur ibidem. Indorum quidam tellurem exercent. quidam miliciam capescūt: alii merces suas enebunt/respublicas alii peroptime temperant z regunt/alii regibus assident/alii iudicia reddunt/quidam potissime religioni vacant et intendunt sapientie disciplinę. z cum inter omnes regiones sit vastior atq; maior pre omnibus mirabilior est. naz vt dicit pli. li. vii. c. iii. India inquit in longo protractu versus ethiopiam in miraculis habundat. In india enim gignuntur mazima animalia et etiam canes ceteris grādiores. arbores etiam tante proceritatis ibi crescere dicuntur: vt sagitis superari nequeant. hec autem faciunt vber. as soli et temperies celi et habundantia aquaruz: fi cus arbor ibi tantum se protendit vt sub vnius latitudinis multe turme possint discumbere. Arundines etiam ibi sunt tante proceritatis vt singula internodia alueo nauigabili ternos homines interdum ferunt. Sunt autem ibi homines magne staturę altitudinem. v. cubitorum excedentes qui nec expuunt nec dolore capitis/nec dentium/nec oculorum languoribus afficiuntur: nec abimmoderato caloze solis eorum corpora leduntur: sed potius indurātur. philosophy etiam eorum quos gignosophistas vocant ab ortu diei vsq; ad occasum stando in calidissimis azenis solez immobilibus oculis intuentur. Jn quibus etiam montibus sunt homines qui habēt auersas plantas: et digiti in pedibus sunt octo. Sunt et ibi canina capita habentes qui ferarum pellium vestiuntur. tamen latrant ut canes: et aliter non loquuntur. venatu et aucupio viuunt/vnguibus z dētibus sunt armati. Jn magna sunt multitudine plusq; c. xx. milia (vt tradit idem) sunt etiam in quadam gente indie femine que nunq; pariunt nisi semel: et geniti cōfestim canescunt. ibi satiri et ceteri homines monstruosi de quibus in tractatu d animalibus monstruosis dictum est. sunt et quidam homines in fine orientalis indie circa ortum ganges homines sine ore. vestiti frōdium lanuginum qui solo odore narium viuunt nec aliquid comedunt vel bibunt. sed solum odorem florum et siluestriū malorū naribus attrahunt/z inde viuunt. in malo odore cito moziuntur. Sunt et alii qui diutissime viuūt et nunq; senescūt. sūt et qui i iuētute canescūt i senio nigrescūt hec et multa alia recitat pli. sbi mirabilia.

Idumea regio est in arabia ab edon. i. ab esau filio isaac nomiata. Nam filius esau qui edon cognominatus est: expulsis amorreis terram illam habitauit: et eam idumeam. i. terram filiorum edon: deinceps vocauit. Est autem idumea per quedam deserta a palestina separata: cuius fines vsq; ad mare rubrum se extendit. Est autez terra fortis et montuosa/sub forti caloze sol constituta: et ideo incole terre contra solis ardorem faciūt sibi domos subterraneas/et speluncas vt dicit glo. super abdiam.

Idea ē regio in palestina ex nomine iude appellata: cuius trib reges habuit. hec prius chanaan

ē dicta est a filia cham siue a decē chana neorum gentibus quibus expulsis iudei illam terrā possiderūt. Iniciuz longitudis eius a vico arsa vsq; ad vicū iuliatē porrigitur: in quo iudeorum et tiroꝝ habitatio est cōmunis. latitudo aūt eius a mōte libani vsq; ad lacu z tiberiadis se extendit. in medio aūt iudee est ciuitas hierosolimoꝝ quasi vmbilicus totius regionis terre: variarum opuz diues/frugibus et fructibus valde fertilis/aquis illustris/habūdans in metallis/cedris palmis/cipressis/ et aliis nobilisissimis arboribus insignis. plena vineis/malisgranatis/et oliuis/terra lactis mellis. Vnde secundū gregoriū iudei eaz patribus repromissaz terrā fluentē lacte ⁊ melle putauerunt: cū ibi illis resurrectōnis prerogatiua polliceretur (vt. d. isi. li. xv.) De hac dicit pli. li. v. c. xiiii. Iudea pars ē sirie q̄ lōge lateq; diffunditur: q̄ egypto et arabie proxia est: asperis dispersa mōtib⁹ quam iordanis amnis perfluit: et galileam a ceteris iudeis diuidit et distinguit. In iudea autem est hierosolima ciuitas clarissima vrbiū orientis. habet aūt iudea fōtes calidos et salubres. habet etiaz in fine mare mortuum quod lacus asphates dicis sic dictū eo q̄ nihil gignit viuum nisi bitumen in qao nihil viuit: sed si proiectū fuerit aliquod viuum supernatat. ab hoc lacu iordanis amnis ebibitur et laudatas perdit aquas pestillentibus intermixtas.

ITalia regio est magna in europa a grecis populis nuncupata olim: et ideo magna grecia nuncupata est (vt. d. isi. li. xv.) Deīde a rege saturno saturnia est vocata eo q̄ ibi saturnus a ioue de suis sedibus pulsus ibi latuit. Postremo ab italo siculorum rege sbi regnante italia est vocata: cuius sit⁹ lōgitudine amplius q̄ latitudine a circio in euruz extenditur a mediterraneo mari/ab aquilone adriatico clauditur/ab occasu alpium iugis finitur: terra est in rebus omībus pulcherrima soli fertilitate pabuli vbertate gratissima/nobiles habet lacus: sicut vennatum auernū atq; lucernū et multos alios fluuios nobiles. scilicet eudanū siue padum tiberū hectanum et huiusmodi. gignit gēmas scilicet gagatē liguriū margaritam et corallum: veam q̄ serpentem ⁊ licem feram et multas auium species singulares. Hec regio dicitur espera ab espero stella sicut et hyspania. eo q̄ greci nauigādo in italiam et in hyspaniam considerāt sed hyspania dicitur hespera vltima: qz in loco vltimo sub occasu est locata. hucusq; Isi. li. xv. Inter omnes aūt regiones europe occidentales: italia optinet principatuz Insulas enī habet nobiles ⁊ portus maris insignes/prouincias cūctis diuitiis locupletes: ciuitates populosissimas/muris fossatis/et aliis apparatibus bellicosis nimis fortes/auri et argenti copiose habūdātes. duodecim secundū pli. li. iii. famosas et potētissimas p̄ter particulares insulas ꝯtinet regiones/de quibus idē tractat. Est aūt contra orientē septētrionez et occidētē altissimis apibus et montiū iugis vndiq; circūcincta: ex quibus oriuntur nobilissima flumina rhenus. i. ⁊ dannubi⁹ que germaniā preterfluunt et rhodan⁹ cū cancia. et multis aliis que galliam maxime lugdunensem et narbonensem ⁊ belgicā in locis pluribus circūfundunt.

STaria est insula de cicladibus ab occidēte que icario mari nomen dedit: et iacet inter sauiuz cindonum pro saxis ꝓminentib⁹ inhospitalis est et nullis finibus portuosa Dicitur autem icaria ab icaro cretensi qui ibi submersus est (vt dicit isi. li. xv.

INsula autem dicitur terra mari vel flumine circundata: qui in solo sita (vt dicit isi. lib⁹ quartodecio) vndiq; aquarum fluctibus insula includitur: attamen illesa sic nō frangitur nec dissoluitur quin potius per applicationem fructuū ad insularum ripā per cōpactionē partium terrestriuz insula amplius solidatur. In extremis siquidez riparū partibus aquaruz alluuione aliquātulū subcorroditur et consumitur: sz circa ei⁹ interiora ex eius consumptōne extrinseca fortius adiunatur. Insule etiam quādoq; fluctibus ⁊ aquarum inuudatōnib⁹ cooperiuntur et ꝑ terre et limi comparatōnem augmentat ex aque vicine circūdatōe et humoris per poros attractione insule virescunt et fecundantur.

KArthago nomē est ciuitatis ⁊ ꝓuincie affrice in hyspania: ⁊ est duplex maior et minor: ⁊ vtramq; cōdidit mardido proficiscens de fenice. in littore affrice duplicem vrbez condidit ⁊ eaz primo carcadē lingua fenicea noīauit: q̄ sermone verso kartago vocata est. et ab hac ciuitate tota ꝓuintia in posterū kartbago est vocata. Ciuitatem

autem hanc cū fuerat nomīatissima ⁊ nō inferior roma scipio alias scipio cū romanorum exercitu destruxit penitus et deleuit(vt dicit isi.li.xvi.)que aūt nunc est a romanis postea condita est(vt.d.idem.) Est aūt kartahgo in vera affrica inter bizatum ⁊ numediā sita a septētrione mari sicculo iuncta: et a meridie vsq; ad getuloꝝ regionem porrecta: cuius pars proxima valde est fructifera/oleis et fructibus valde fecunda:metallis plena:pars vero vlterior circa numediā serpentib⁹ et bestiis ē ꝑuia atq; onagris magnis in desertovagantibus(vt.d.isi.li.xv.) ibi etiam est triplex elephantoꝝ et aliarū bestiarum multitudo(vt dicit plinius libro.v.c.v.)

Barinthia prouintia est modica germanie in europa: habēs pānoniam ab oriente/ab occidēte italiam/dannubiū a septētrione dalmatiam et salmoniā a meridie/montibus in vna parte cingitur:et in alia mari adriatico terminatur: et est terra fertilis in multis locis/habūdans feris pecudibus et iumentis.gens bellicosa et fortis/munita in opibus et in castris.Est aūt terra ꝓpter alpium vicinitatem frigida niuibus et pluuiis frequens:vbi propter frigiditatez aquarum a niuibus solutarū circa montana pliriumi(vt dicitur)sunt strumosi. ibi vrsi multi bisontes et alie bestie mirabiles et siluestres.Ibi ēt sunt glires comestibiles qui q̄uis videantur esse de genere muriū comeduntur tamen:q; carnes habeant sapidas atq; pingues.

Borcisa est insula a quodam duce sic nominata.distans a sardidinia.xxx.miliū freto contracta contra aspectum italie:et ē insula pascuis fertilissima:cuius fertilitatez ꝓdidit quidam thaurus qui papuli gratia ꝺ ꝑtibus ligurie ad illam insulam sepi⁹ trāsnatauit: Naz cū q̄dā mulier korcisa noīe illū thaurū cū aliis iuxta littus maris egeret in armento: videns illum thaurū mar̄ intrare et quotidie melius refectū redire ad armentū:cupiēs scire incognita sibi pascua:thaurū a ceteris egredientez est vsq; ad insulam nauigio ꝑsecuta:cuius regressu fertilitatem insule cognoscentes ligures nauibus ibi profecti sunt/eamq; nomīe mulieris auctoris et ducis insulā korcisaz deinde vocauerunt.Est aūt multis ꝓmunctoriis angulosa gignens letissima pabula et lapidem nobilem:quem greci baccez vocant(vt dicit isido.libro.xv.

Lacedemonia que alio nomine dicitur spactania in finibus grecie iuxta tratiam est prouintia ī europa cuius habitatores dicuntur lacedemones a quodam lacedemone semole filio:hi lacedemones in bello contra messenas timentes diuturnitate prelii spem prolis amittere:preceperunt vt eoꝝ virgines cū iuuenibus domi relictis concuberent:sic ex promiscuo vrginum concubitu iuuenes ex incertis parentibus nati ex nota matrum pudoris spartani vocati sunt(vt dcit Isido.libro.xv.)

Lectonia sichie est prouintia:cui⁹ populi lectunii sunt vocati homines robusti et fortes et bellicosi.Est autem lectonia regio cui⁹ gleba est fructifera palustris et in multis locis valde nemorosa fluminibus et aquis irrigua/feris et pecudibus valde plena.nemorib⁹ aūt et paludibus est munita. paucas habens alias munitiones ꝑter flumina/nemora et paludes: et iō in estate vix potest illa regio expugnari: sed solum in hyeme qñ aque et flumina congelantur

Linomia est eiusdem regionis ⁊ ideomatis prouincia specialis q̄ longo maris occeani interiectu a finib⁹ germanie est diuisa cuius incole linomes antiquitus vocabātur.quorum ritus fuit mirabilis anteq̄ a cultura demonū ad vnius dei fidem et cultuz per germanos cogeretur.nam deos plures adorabant/ꝓphanis et sacrificiis responsa a demonibus exquirebant/auguriis et diuinationibus seruiebant/mortuoruz cadauera tumulo non tradebāt/sed poti⁹ facto rogo maximo vsq; ad cineres cōburebant.p⁹ mortem suos amicos nouis vestibus vestiebant:et eis ꝓ viatico eius oues et bones et alia animalia exhibebant.seruos ēt ⁊ ancillas cū aliis rebus ipsis assignantes vna cū mortuo et reb⁹ aliis incēdebant:credentes sic ad quandam viuorū regionē felicit̄ pertingere:et ibidē cū pecorū et seruorum sic ob gr̄am domini cōbustoꝝ multitudīe felicitat̄ et vite tēꝑalis patriā īuenire.hec patria tali errore demonū antiquissimo tēpore facinata:mō in ꝓte magna cū multis regionib⁹ subditis vel ānexis diuina ꝑcedēte gr̄a et cooꝑante germanoꝝ potētia iaz creditur a ꝑdictis esse erroribus liberata.

Litia sin⁹ est maris et portus cui⁹ ciuitas maior listre dicitur: a q̄

de siria panphilia in italiam nauigatur vt
pz actuū.xxviii.hec aūt regio vero nomie
dicitur licaonia: cuius ciuitates dicuntur
fuisse listra et derben: ad quas paul⁹ ⁊ bar
nabas ab iconio fugerūt vbi sanato viro
in listris licaonice barnabā iouē et pauluz
mercariū vocauerunt et eos adorare vo-
luerunt (vt dicitur actuum.xiiii.)

Lidia sedes est antiqua regnoꝝ
quam fluuius pacto extulit indi
ciis torrentibus aureis. hec au-
rea moenia dicebatur que dum
pre breuitate duos reges fratres. s. lidum
et cirrenuz ferre non posset hinc per sortē
cirrenus est ingenti multitndine ꝓfect⁹ lo
ca gallie occupauit et cirreneam noīauit.
Lidis aūt a lido fratre rege. s. qui reman
serat in ꝓuincia ꝯgnoīata est. coniungitur
ab occidente minori frigie. habens smirniā
vrbez ab oriente: quā belles fluuius tingit
cuius campos pactesus herinus circūflu-
unt hareīs aureis locupletes (vt. d. isi. li. xv.

Libia regio ē magna ī affrica sic
dicta. eo ꝙ libs. i. ventus affric⁹
inde flat (vt. d. isi. li. xv.) Alii di
cuut epasum filium iouis qui e
tiam nephi in egypto condidit ex casoria
vxore sua filiā nomine libiam procreasse
que postea in affrica regnū possedit: ex cu
ius nomine: illa terra fuit deinceps libia
appellata. Est aūt libia in pricipio affrice
posita cui ab oriente est egyptus/ab occi-
te sireos maiores et trogodite/a septētrio
ne mare libicū a meridie ethiopiā et bar-
bariam varie natōnes et solitudines inac
cessabiles propter bestias feroces serpētes
dracones que ꝓcreant basilcos. hucusqꝫ isi
do. li. xv. Est aūt libia terra feruida et per
usta/multa generans diuersis locis mon-
struosa et venenosa: et multa in diuersis ꝑ
tibus preciosa: vt puta gēmas preciosas
aurum et argentū/in magna copia frumē
tum/vinū et oleum: et varia aromatū ge-
nera. primū aūt originez contraxerūt ha
bitatores libie apud hericon filio cham.
vnde fluuius currens ꝑ libiam et mariti-
mā puth dicitur: ⁊ oīs regio cōputensis no
minatur (vt dicit glo. super geñ. vndecio)

Lothoringia germanie est quasi
vltima et finalis prouincia a re
ge locano nominata. hec ab oriē
te habet retiam siue brabantiam
a meridie renum et alsatiam ab occidēte
galliam senonensem: a septētrione galliaz
beligicam: hanc mosa fluuius preterfluit
in hac ciuitas metis consistit. Et aūt regi
o in multis locis fructifera/vinifera/fonti
bus et amnibus irrigua/mōtuosa/siluestris
et nemorosa/feris pecudibus/⁊ armētis fe
cunda: gens ē mixta ex gallicis et germa-
nis. fontes hz mirabiles ⁊ medicinales ex
quorum potu languores varii sanātur.

Lusithamel hyspanie est prouin-
tia pansim flumen et vagia opi
dum et est regio metallis referta
habens aurum et argentum fer-
rum et plūbū albū atqꝫ nigrū. dicit pli. li.
iiii. c. lxxii.

Mauritanea a colore populorum
est vocata quasi nigrorū homi-
nū patria. greci enim nigrū mau
ron vocant. Sicut enim galli a
cādore populi sunt dicti ita mauri a nigro
colore nomē sunt sortiti: cuius prīa stiphē
sis est q̄ stiphi habuit opidū a quo ēt voca
bulum traxisse regio perhibetur. alia vero
mauritanea cesariensis que colonia cesa-
rie ciuitatis fuit et nomē prouincie dedit
vtraqꝫ igitur prouintia que sibiinuicē sunt
coniuncte ab oriente numediā habēt/a sep
tētrione mare magnuz/ab occasu flumen
maluam/a meridie montē astrixim qui di
scernit inter fecundā terram et harenas ia
centes ad occeanū. alia est mauritanea cī
gitana que sic a cingi matropolitana ciui-
tate est vocata. hec vltima pars est affrice
et exurgit a montibus septē: habens ab ori
ente flumen maluam/a septētrione fretuz
candidatum ab occasu occeanū athlanti-
cū/a meridie glansasum gentes vsqꝫ ad oc
ceanum hesperū penetrātes. ⁊ est regio gi-
gnens feras/simeas dracones/et strutōes
et elephantes. hucusqꝫ iii. li. xv. Pli. aūt di
cit li. v. c. ii. in maritanea inquit ē ancolū
gens que inhabitant iuxta athlantē mon
tem versus occeanum in loco nemoroso
scabris fontium irrigua. vbi sponte nascū
tur oīa genera fructuum nec vnq̄ sacietas
desit voluptatibus incolarū. Est aūt loc⁹
ille elatus sup nubila atqꝫ in vicinia luna
ris circuli: et dicunt eundē locum noctib⁹
mutari crebris ignibus et egypanorū sati
riorūqꝫ lasciuia in tybariū ac fistule cātu
tipanorū q̄ cibalorū sonitū ꝑstrepe⁊ sicut
celebres auctores prodiderunt. Crescunt
aūt ibi arbores mire ꝓceritatis quarū fo-
lia sunt odorifera et sunt similia cipresso
que tenui lanugine sunt obducta de q̄ ve
stes ꝯficiuntur addita arte sicut de bōbace
ibiqꝫ crescit herba que dicitur euforbia a

suo inuentore sic appellata cuius lactan. succum miris et maximis laudibus extollit in claritate visus et cōtra serpentū ictꝰ et venena: vt dicit idem ibidem.

Macedonia in exordio ab ematio rege ematia fuit dicta sed macedo deucalionis nepos postq̄ ibi habuit principatum mutauit vocabulū ⁊ eaz macedoniam a suo noīe nuncupauit vt dicit isi.li.xv. Est aūt confinis ab oriōte egeo mari/a meridie achaie ab occasu dalmatie: a sepētrione messie vt.d. idem. Fuit aūt patria Alexandri magni ⁊ regio in aureis venis et argento optīa/lapidem quem turē vocant gignit. In eadē prouintia est mons olimpus qui excellēti vertice tantū extollitur: vt in eius cacumine nec nubes nec venti nec niues sentiuntur. vt dicit idem. De macedonia autem dicit plinius libro.iiii.c.xi. Macedonia autem ematia dicta terrarū īperio est posita hec asiam/armeniaz/hiberniam/albaniam capadotiam/siriam/egyptū/taurum/caucasum: est transgressa. hec in bactris medis psis dominata est: et possedit totaliter orientē. hec.s.indie nutrix per vestigia liberi pr̄is et herculis euagata. hec ē illa macedonia cuius vno die paulus emilius Iperator lxx. vrbes direptas vendidit (vt.d.idem.)

Magnesia grece est prouincia inter thessaliam et macedoniam intermedia multas continens gentes opida et cītates (ut.d.pli.libro.iiii.c.x.

Mesia a messium pronentu est vocata ⁊ est prima prouintiarū quā dannubius vsq̄ ad mediterraneum mare recludit. vt.d.Isi.li.xv. hec ab oriente hostiis dannubii iūgitur ab euro autem ratie: a meridie macedonie ab occasu histrie copulatur: vt.d.idem. est aūt regio continens plures gentes opida et ciuitates frugibus ferax: habundans in venis mineralibus et in lapidibus et etiā metallis.

Mesopotania grecam ethimologiam possidet eo q̄ duobus fluuiis ambiatur: nam ab oriente tigriz habet ab occidente eufratez. Incipit aūt a septemtrione inter montez taurum et caucasum: cuius a meridie sequit babilonia et caldea (vt.d.isi.li.xv. Est aūt regio in asia multū ampla tam in latuz q̄ in longū habūdās in frugibꝰ: pascuis: pecudibus et armentis. locuples in diuitiis et metallis.

Media a medo rege est dicta qui prouintiā illam primitus est aggressus. Habet aūt media ab occasu pchia regna. a septētrione armenia circundat. ab ortu caspios. videlz montes: a meridie hz persiam. hec regio sola medicam arborē parturit quam alia regio nusq̄ gignit (vt.d.isi.li.xv.) Est aūt regio valde opulenta multis fluminibꝰ irrigua: ciuitatibus et opidis preclara: multorum populorū domina cꝰ reges magnam babilioniam ac chaldeorū īperium autiq̄tus deuicerunt. Istius aūt regionis incolevna cū persis nauigio in affricam transuecti cū libiis se miscuerūt. quos libii corrupta līgua et barbara mauros vocauerūt q̄uis mauri a nigro colore sint greco ideomathe sic vocati (vt dicit isido.li.nono.

Melos est insula vna ex cicladibꝰ que omnium insularum est rotundissima. et ideo melos id est rotunda est vocata. (vt dicit Isido.li.xv.) Est autem insula multis bonis referta (vt dicit Pli.) et spacii breuioris quantitatem soli fertilitas recōpensat.

Midia ē insula ī hibernia prouintia que in punctali medio est prout dicitur collocata sic dicta a quondam rege qui inter quinq̄ filias totam insulā in quinq̄ partes equales dinidens illā partem insule quasi patrie medicullium ad vsus proprios deputauit: propter quod et illa hibernice insula portio midia quasi aliarū terrarū in circuitu media hodie nūcupatur. est aūt illa patria quo ad glebam fertilis in frumētis pascuis et armentis/habūdans in piscibꝰ carnibus et aliis victualibꝰ/butiri/casei/atq̄ lactis. Fluminibus est irrigua: fontibꝰ atq̄ lacubus multiplicis effectus (vt dicitur) et virtutis sicut dicit hr̄e aspectabilez aerem salubrem quo ad siluas et paludes. in eius extremitatibus hz aditam valde fortem. et sic propter populi multitudinē castrorū et opidorum fortitudinez camera vocatur hibernie vulgariter propter pacem.

Missena germanie ē ꝓuintia ab vrbe qne missene dicitur sic vocata cum boemia coniuncta et polonia in solis ortu: cum baiona in meridie cum saxonibus et turingis in occidēte cum retia et tirriam a septētrione: ⁊ ē terra ampla et spaciosa nunc plana: nunc mōtuosa fertilis multū et pascuosa aquis optimis irrigua: nam nobili fluuio albie ꝓ

maiori sui pte per eius longitudinez est p fusa: ciuitates habet fortes/et opida z castra forma et munita: cuius gens locuples est generaliter in diuitiis frugibus. s. pecudibus et metallis et cū sit populus magne fortitudinis et pulchritudinis ei elegātis procentatis: est tamen gens benigna et pacifica ex natura minus germanicis habēs in omnibus feritatis.

Ytelene est insula in mari adriatico per quam de sicilia et cipro in italiam nauigatur. ad quam difficilis est accessus propter bitalassum. i. littus in mare extensum: terra enim illius barene interiectu diuiditur mare z fit quasi duplex: vnde naues impingentes ad barenas de facili confringuntur (vt ps in actibus apostolorum. c. xxviii. tam i textu q̄ in glo.) Et q̄uis incole illius insule sint barbari circa tamen piclitantes et ibi naufragiū patientes sunt humani: vt patz ibidem. ad hanc insulam peruenit paulus quando nauigauit contra romā: vbi venenum vipere que manui eius adhesezat in sarmenta euasit bestia excussa in ignem et exusta. In eadem etiaz insula multa miracula perpetrauit: vt dicitur actuuz. xxviii.

Nabatea est arabie prouincia a nabaioth filio ysmaelis dicta z est inter arabiam et iudeam iter media. surgit autem ab eufrate et porrigitur vsq; ad mare rubrum (vt. d. Isido. li. xv.) Est aūt terra pinguis fertilis in frugibus et fructibus: pecudibus: preciosis lapidibus et metallis. de hac dicit plinius li. vi. c. xxix. Nabadei inquit opidum incolunt petram nomine in cōualle habēs fere duo milia passuum in latitudine circundatur montibus inaccessis amne interfluente et distat ab opido gaza de. passuū et a sinu persico. c. xxxi. passuum.

Orbegia latissima est europe prouintia: mari fere vndiq; circumcincta: sub aquilone distenta gotorū regionib⁹ cōterminata. naz ā parte meridiana. et orientali p quēdam fluuiū qui albea dicitur a gotis ē diuisa: ē aūt regio frigidissima et asperrima mōtuosa/siluestris et nemorosa: cuius incole pl⁹ de venatione et piscatura viuunt q̄ de pane. nam rara est ibi annona propter frigoris magnitudinē: ibi fere multe: vt alibi vrsi. ibi sunt fibri qui et castores dicuntur. mira sunt ibi et multa monstruosa. fontes enim sunt ibi in quibus oē impositū corpus siue ligni statim in lapidem cōmutatur. in eius aquilonari parte non videtur sol occumbere in estiuali solstitio per plures dies. nec etiam videtur sol ibidem p totidem dies in solstitio hiemali. vnde tūc tēporis oportet incolas terre operari cū candelis. frumenti vinei et olei expars est nisi alibunde deferatur. gens aūt corporis ingētis est statute et pulchre forme/et magne fortitudinis et robusta/validi sunt pirrate et virtutis animositatis magne. ab oriente habet gallatiam: a septēntrione insolandiam: vbi mare perpetuo cōgelatur. ab occidente maze hibernicū occeanum et britānicum: a meridie dacie/et cathie finib⁹ terminatur.

Ormania q̄ nestria a noricis populis est dicta qui nauigio vemētes de nouergia litt⁹ occeani gallici optinuerunt. qui tandē prouintiā in circuitu inhabitātes eaz normaniā vocauerūt. hz aūt occeanū britānicū ab eurum: sinum aquitānicū ad occidentē galliam ad meridiem/et occeanum ad aquilonem. Est autem gleba eius frugifera et pinguis campis/nemoribus/et pratis insignis/portubus maris nobilis: feris et pecudibus fertilis: nobilissimis ciuitatibus et opidis valde fortis: cuius metropolis dicitur rothomagum: ciuitas nobilis sita super fluuium qui secana ab incolis nostatur: cuius gens est fortis: populosa et bellicosa vrbana: in habitu modesta. pia in affectu. pacifica in conuictu.

Vmedia est regio in affrica carthagini ptigua et conuicina. Incipit aūt a flumine aruifigam et desinit in limite cogitanoruz. habens ab ortu fines minores: a septēntrione in mare tendit in sardiniam. respicit ab⁹ occasu mauritaniam stiphensem: a meridie ethiopum gentes. et est regio campis pinguis i multis locis: vbi aūt siluestris est feras generat: ubi magis est arduа equos et onagros procreat: cuius vlteriora serpentibus et bestiis sunt plena. marmor generat etiam quod numedium dicatur (vt dicit Isido. libro. xv.)

Arbonensis prouincia (vt dicit pli. li. iii. c. v.) appelat pars galliarum que mediterraneo mari abluitur quondam gallia bracchata dicta que amne narbo ab italia ē discreta et alpium iugis: nulla est ei prouintia rum pferenda in cultu virorū indignatōe

nec in cõplenitudine opum breuiter quia italia potius ꝙ prouintia est dicenda. flumina habz nobilissima inter que rhodanꝰ galliarũ fluuius fertilissimus de alpibus se rapiens preterfluit prouintiaz narbonẽsem/stagna habet multa/et portus plures z promunctoria multa inter quẽ marsilia obtinet principatum totius aũt narbonensis puincie longitudo continet. ccc. et. lxx. milia passuum: latitudo vero. cc. xlviii. milia passuũ: vt tradit agrippa. (Hucusq; plꝰ.)

Ophir nomen est prouincie in iudea ab ophir viro de posteris heber nominata: que et terra aurea antiquitus appellabatur eo ꝙ montes aureos habeat que a leonibus z serpentissimis, bestiis incoluntur ad quos nullus accedere audet aliter: nisi naue stante iuxta littus et iuxta terram quam vngulus leonum ceterarumq; ferarum fossam inuenit vt si bestie eum senserint facili ĩ manu recipiatur (vt. d rabba.) super illũ locuz cuz venissent naues salomonis in ophir sũptum tamen aurũ zc. lii. Re. nono. G. idẽ fere dicit plꝰ. mittit et nutrit olim hec prouintia aurum et lapides pretiosos crisopassos et adamantes tini lignum et bebanum aues psitacos et pauos et dẽtes eburneos/simeas et bestias alias monstruosas vt dicit plinius et Jsi. ad hanc regionem de iudea per longos maris rubri circuitus peruenitur et per insulaz asion gaber quã postea alexander magnꝰ terre adequauit ĩ ophir pertrãsituz. incole aũt terre ophir venientes de stirpe hebrea fluuiis copneusq; ad regionez indie que nunc tota nũcupat habitauerunt vt refert Joseph. z ab ophir nepote heber ophir totam prouintiam vocauerunt. vt dicit raban⁹ super. ii. li. c. viii. G. Fuit aũt iste ophir filiꝰ iechtan filii heber (vt pz geñ. x.) F. Est aũt ista regio vicina terre eulath, quaz gion circuit vt dicit geñ. ii. et ei in montibus aureis et speciebꝰ aromaticis est similis et in gemmis. vt dicit plinius.

Landia est quedã prouintia mota sita iuxta hostia reni vbi strat mare probantie contigua a meridie vicina frigie/ab oriente occeano. vnde britãnice coniuncta ab aquilone interiori gallie belgice ẽ propinqua atq; flandrie ab occidente. Est aũt terra palustris et aquosa fere ad modũ insule vndiq; maris brachiis atq; reni fluuio circũfusa: habens locus et stagna multa z pascua valde bona. et ideo armentis pecudibus z iumentis est referta: eius gleba in locis pluribus est valde frugifera et in pluribus etiaz nemorosa: ex qua formatur materia apta ad ignium nutrimenta: et est terra diuitiis que transeunt per mare et flumina plurimum opulenta: cuius ciuitas capitalis traiectum inferius nuncupatur in latino. butrech vero dicitur in ideomate germanozum. Nam ad germaniam pertinet quo ad situm/quo ad mozes/quo ad dominiũ/z etiam quo ad linguam. cuius gẽs elegans est corpore/robusta viribus/audax animo/venusta facie/honesta in moribus/deuota deo/fida hominibus z pacifica/minus predis intendens et raptibus ꝙ alie germanie nationes.

Hcada occeani est insula iuxta mare britannicum in europa a q̃ et cetere insule multe eidem conterminate et vicine orcades insule nominant. et sunt in vniuerso. xxxii. quaruz. xx. deserte sunt. xii. incoluntur. vt dicit Jsido. in libro. xv. c. de insulis.

Paradisus est locus in partibus orientis constitutꝰ. cuius vocabulum ex greco in latinum vertitur ortus porro in hebraico ezez dicitur quod apud nos delicie interpretatur. vt dicit Jsidorus libo. xv. c. ii. est enim ortus delitiarum. vt dicit ibidem. qz ex omni genere ligni/et pomi/ferarum arborum est consitus: habens in se lignum vite. non ibi est frigus/nec estus sed perpetua aeris temperies: ex cuius medio fons prorumpẽs totum nemus irrigat. Diuidit turq; in quatuor nascẽtia flumina cuiꝰ aditus post peccatum primi hominis humano generi interclusus fuit: quia vndiq; flãmea rumphea ĩest muro igneo vndiq; circumcincta: ita ut eius pene cum celo incendium comungatur: presidiumq; angelorum arcendis spiritibus malis super rũphee flagrãtiam est a domino ordinatum vt homines flamme: angelos vero malos boni angeli submoueant: ne alicui spiritui vel carni peccatrici aditus pateat paradisi (Hucusq; Jsidorus libro. xv. capitulo tertio.) vbi tractat de regionibus. Secundum autem magistrum in histo. c. ii. super genesi dicitur sic. plantauit deus a principio creationis herbis et arboribus locuz deliciaruz aptauit. z hoc in mundi principio scilicz in oriente: et ille locus est amenissimus longo terre et maris tractu

a nostro habitabili segregatus adeo editꝰ west altus vt vsq; ad lunarem globam attingat. vbi propter situs altitudinē aque diluuii non peruenerūt (vt dicit idem) De paradiso autē dicit Jo. damā. qz vero exvisibili et invisibi creatura conditurus erat deus hominem secundū suam propriā ymaginē et similitudinē sic vt quēdaz regē et principē omnis terre et omniū que sūt in ipsa construxit: quasi quandam regionē in qua conuersatus beataz duceret vitam et iste locus diuinus est paradisus: dei manibus in edō. i. in deliciis et voluptate plātatus. In oriente quidem omni terra celsior penitus temperato et tenuissimo aere circūfulgens. plantis semper et floribꝰ cōmatus et bono odore plenus: lumine sepletus: pulchritudine vniuerse gaudii exultationis promptuarium creature sensibilis excedens intelligentiam diuina regio z digna ei qui secundum imaginem erat. i quo nihil irratōnabilium habitabat. sed solus homo diuinarum manuuz plasma. Item strabꝰ et beda dicunt q paradisus est locꝰ in oriente positus interiecto occeano z mōtibus oppositis a regionibus quas incolūt homines secretus et remotissimus est: pertingens altitudine vsq; ad circulum ipsius lune. fuit aūt locus summe conueniens homini innocenti propter summam eius temperiem quia non frigus ibi nec estus sed perpetua temperies. vt dicit Jsi. Item propter omniū bonorum habundantiam quia vt dicit Augusti. de ciuitate dei li. xiii. c. x. quid timere aut dolere poterant in loco in quo erat tanta affluentia bonorum vbi non oberat quicq; qđ bona voluntas adipisceret nec erat quod carne animum hominis feliciter viuentis offenderet vel in aliquo molestaret. Item propter summam amenitatem. nam vniuerse pulchritudinis erat promptuarium. vt dicit dama. quod attestatur tam arborum q̄ floz et frondium immarcessibilis pulchritudo. nam arbores comam non perdunt. flores nō marcescunt. Item propter summam iocunditatem quod attestatur fructuū dulcedo quia ibi est omne lignum pulchrum visu et suauissimum ad vescendum geñ. ii. Item etiam attestatur lucis plenitudo nam puritati aeris claritas lucis proportionatur. vt dicit beda. Item propter soli fecunditatem quod attestatur fontiuz irrigantium multitudo. Dicitur enim geñ. ii. fons ascendebat et irrigabat paradisum q̄ in quatuor flumina ē diuisus. geñ. ii. Item propter loci fecunditatem: quod attestat situationis eius altitudo. nam lunarez tāgit circulum (vt dicit beda et isi.) idest pertingit vsq; ad aerem quietum post istum aerem turbulentuz vbi finis ē et terminus exalationuz z vaporū humidorum quoz fluxus et progressus lunari corpori appropriatur sicut exponit alexander non ideo habitatē attingit in altitudine orbez lune: sz circulum lunarem videtur attingere ipbo lice vt eius maxima altitudo et incōparabilis respectu terre inferioris insinuaretur Item propter eius incorruptibilitatē qđ attestatur existentium ibi vite longitudo. nam ibi sunt enoch et helias viui vsq; hodie et incorrupti. d. magister in histo. nihil enim potest ibi mori quod est viuum. nec hoc mirandum est de paradiso. cum in hibernia sciamus esse insulam in qua mortuorum corpora non putrescunt. z aliam in qua homines non mori possūt: sz oportet in vltimo senio vitra insulam deferāt Quere supra de hibernia in littera. H. de paradiso autem et eius situ fuit opinio apud gentiles vt refert plinius vbi loquitur de insulis fortūatis: ō quibus etiam loquitur isi. li. xv. inter quas est vna que omnia fere parturit bona. vbi humus sponte procreat omnes fructus: vbi in iugis collium arbores viroze frondiuz et dulcore fructuum semper vestiuntur. vbi ad herbarū vicē messis et olus crescit. ubi z gentiliū erroz et secularium carmina poetarum propter soli fecunditatem easdem insulas paradisum esse putauerunt qđ quidez ponere est erroneum: cum predicte insule fortunate sint in occidente contra leuaz mauritanee in occeano collocate (vt. d. isi. li. xv.) paradisus aūt in oriente in altissimo mōte in cuius cacumine cadentes atq; maximū faciunt lacum qui in suo casu tantum facit strepitum et fragorem q̄ oēs incole iuxta predictum lacū surdescunt ex immoderato sonitu seu fragore sensum auditus in paruulis corrumpente (vt. d. basi. in exameroō similiter et ambro.) ex illo aūt lacu ex vno fonte procedunt illa flumina quatuor phison qui et gantes: gion qui et nilus dicitur et tigris ac eufrates de quibus in geñ. fit mentio specialis. Quere supra in tractatu de fluminibus.

PArchia regio ē maxima in asia ab indie finibus vsq; od mesopotamie fines est porrecta ppter inui

ctaz eſſi parchorū virtutē aſiria et cetere regiones nomen eiꝰ traxerunt. Sunt autem in ea prouintie perticulares ſcilicet aracuſſia parchia/aſſiria/media ⁊ pſia: que regiones ſibi inuicē coniuncte inicium ab indo flumine ſumunt: et tigri fluuio claudūtur loca aūt montuoſa aſpera et flumina multa. Sunt aūt prouintie finibus ſuis diſcrete nomina a propriis auctoribus trahētes ita: nam aracuſſia ab opide ſuo nuncupata eſt. parchiani autem a ſichia venientes occupauerūt eam: quā ex ſuo noſ vocauerunt. huius a meridie eſt rubrum mare/a ſeptē trione britannicū. ſolis ab occidente media. regna in ea. xviii. porrecta a caſpio mari vſq; ad gentem ſcitarum. Eſt parchia multis rebus prodigioſis et monſtruoſis miranda. vt dicit pli. libro quinto. nā ibi beſtie ſunt feroces/pardi/tigrides atq; linces et aſpides. ibi et ſerpētes natura ſeuiſſimi et feroces. gens etiam dura ē ⁊ crudelis et victu parca/pro omni pulmento ⁊ ꝯdimento contenta ſale et cardamomo. vt dicit idem et dicitur ibidem in glo. ſuper daſi. de perſarum regione et parchoruz. c. vii. de beſtia que ſimilis vrſo erat.

Paleſtina ſirie eſt prouintia dicta quondam philiſtea cuius ciuitas metropolis que nunc aſcalena dicitur antiquitus philiſtim vocabatur: ex qua ciuitate tota regio paleſtina vel philiſtea priſcis temporibus vocabatur. vt dicit Iſi. li. xv. Item etiaz dicit li. ix. in. c. de vocabulis gentiū. philiſtei ſiquit ſunt ipſi qui phaleſtini dicuntur. P. litteram ſermo hebreus non habet: ſed pro eo grecovtitur ſcilicet. ph. inde philiſteis pro paleſtinis. dicuntur itaq; philiduz a ſua ciuitate: que quondam philiſtim eſt vocata primo autem dicebantur alipholi. i. alieni gene eo ꝙ ſemper fuerunt filiis iſrahel alieni et longe ab eorum ſocietate et genere ſeparati. vt dicit idem ibidem. Hec regio (vt dicit Iſi. li. xv.) ab oriente habet mare rubrum/a meridiano latere iudea excipit/a ſeptemtrionali plaga tiriorum finibus clauditur/ab occaſu vero egiptō limite terminatur: vt dicitur ibidem. Originem autem primā contraxerūt philiſtei a filio chanaan nomine iebuſeum: a quo primitꝰ ſūt egreſſi philiſtei et canthatim. vt dicit geñ. decimo. gens vt narrat erodotus aſtuta ⁊ callida et moleſta ſemper regno iſrahelitico eſt infeſta: tum quia proſperitati iudeorum inuidebat. tum etiam qꝛ de ſoli ſui felicitate. et de marinarum inſularuz ſuo dominio ſubditarum fortitudine ⁊ poteſtate nimium preſumebat: vt dicit idem.

Panphilia que et Iſancia dicitur eo ꝙ omni flatu aure eſt expoſita. vt dicit Iſi. li. xv. prouintia ē in maiori aſia. habet metropoliz vrbem que ſolentia nuncupatur. vt dicit idem quam ſculeneus anthiocuſ qui anthiochiam condidit et fundauit (vt dicit Iſi. libro quindecimo.) Eſt autem regio maritima inter ciciliam et bituliam: a qua in ytaliam per ciprum inſulam nauigatur: vt patet actuum decimooctauo.

Pannonia europe eſt prouintia que ab hus quondam occupata ab eodem populo vulgaris vulgariter eſt vocata que duplex eſt ſecuoduz Oroſium maior ſcilicet et minor. Maior quidē eſt in vlteriori ſiria vltra meocides paludes conſtituta: a qua huni venatōnis gratia primitus exeuntes et per longiſſima paludis et terrarum ſpatia et ceruorū et beſtiarum veſtigia inſequentes tandem ſolum pannonie inuenerunt: qui reuerſi ad propria collecto agmine in pannoniaz redierūt. et expulſis incolis a primeua ſua origine nomen genti et patrie indiderunt vt narrat erodotus. Eſt autem hec prouintia pars meſie quam danubius fluuius p̄terfluit et perfundit (vt dicit Iſidorꝰ libro xv. et. xvi. habet autem gallatiam ab oriente/greciam a meridie/dalmatiam et italiliam ab occidente/et germaniam a ſeptemtrione. vt dicit idem. Eſt autem terra ſpacioſiſſima et fertiliſſima/montibus et ſiluis munitiſſima multis fluminibꝰ et aquis irrigua/venis aureis et aliis metallis ditiſſima. habens montes maximos in quibus diuerſa marmorum genera inueniuntur. Sal etiam optimum in quibuſdam montibus effoditur. feris et pecudibus propter paſcua vberrima pannonia adimpletur frugifera etiam eſt gleba eius valde et vinifera in multis locis: et infra ſe plures cōtinet gentes: non ſolum lingua verum etiam moribus et vita in pluribus differentes. ſicut idem dicit erodotus. Dicit autē Iſidorus libro quindeimo pannonia a paninis alpibus eſt vocata: quibus ab italis ſeceruitur. regio fortis eſt et ſolo leta. a tribuſq; fluuiis durno ſcilicet et ſano eſt vallata. Habet autem ab oriente meſiam ab euro hyſtriam. ab affrico autem panninos habet alpes. ab occaſu galliam belgi-

cam/a septemtrione dannubium limitem qui germaniam preterfluit. hic hyster dicitur et hystriam vocant terram quam iuxta pannoniam circunfundit.

PAron insula est a paranto planto filio nominata: qui de suo nomine paron opidum et insulam nominauit. vt dicit Isidorus libro. xv. gignit autem marmor candidissimum quod scilicet parum dicunt. Nutrit etiam et sardonem lapidem marmoribus quidem prestantiorez et inter gemmas vtilissimum. vt dicit Isidorus.

PEntapolis regio est in confinio arabie et palestine dicta a quinq; ciuitatibus hominum impiorum q̄ celesti igne sunt consumpte: terra enī magis vberria q̄ nūc hierosolima: nunc deserta est ⁊ exusta. Naz pro celere incolarum de celo ignis descendit qui regionem in cineres eternos dissoluit. cuius vmbra et species quedam in fauillis et arboribus adhuc videtur. Nam nascuntur ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis vt edendi desideriū gignant. que si carpas faticescant ac resoluuntur in ciuerem fumumq; exalant quasi adhuc ardeant (hucusq; Isidorus libro decimoquinto.) hec prouintia ante eius consumptionem ita fuit locuples q̄ inter eius lapides saphiri et alie gemme preciose inueniebantur et inter ei⁹ glebas aurum (sicut tangit Job) dicens locus saphiri lapides eius et gleba eius aurum. Job. xxviii. Sed postea tota illa regio in mare mortuum est conuersa. sic mare illud vocatum est quia nec gignit viuum nec in se accipit aliquid ex genere viuentium. Nam neq; pisces habet neq; aues neq; nauigia patitur: quia omnia vita carentia in eo ad fundum demerguntur. lucerna si fuerit accensa supernatat. extincto lumine demergitur (vt. d. Isidorus libro decimoquarto.) Quere supra de mari mortuo in tractatu marium et aquarum. In istius maris ripa circa intima sodome crescunt poma supradicta aspectu quidem pulchra: sed gustu fetida et amara. vt dicit glosa super secundaz epistolam Petri. capitulo secundo. Est autem alia pentapolis in affrica in prouintia libie a quinq; ciuitatibus sic nomiata. s. bernice cētria apolonia/polo/⁊ tholomais ex q̄b⁹ tholomais ⁊ bernices a regionib⁹ sunt vocate. est aūt hec pētapolis libie irenesi adiūcta et ei⁹ finib⁹ deputata. vt. d. isi. li. xv.

PErsia siue persida regio ē in asia inter ꝑthoꝝ regna deputata: descendens ab ortu ad indos /ab occasu rubrum mare hz. ab aquilone vero medeā tangit: ab austro germaniaz que ꝑside annectitur quibus est incussum opidum nobilissimū. in persidie aūt prio orta est ars magica: ad quā nemroth gigas p⁹ confusionem linguarum abiit. ibiq; persas ignez incolere docuit. Nam homines in partibus illis solem colunt qui ipsorum lingua hel dicitur (vt dicit Isi. li. xv.) Est dicta persia a perseo rege qui de grecia in asiam transiens ibi barbaras gentes graui ac diuturno bello edomuit. nouissime autem victor existens nomen genti subiecte dedit. vt dicit Isidorus libro nono d̄ vocabulis gentium vbi ait. ante titi tēpora ignobiles reputabantur ⁊. q. nullius momenti in gentibus habebantur. medi autē semper potentissimi fuerunt. vt dicit idez. Est autem persida latissima et valde populosa in qua ciuitas nobilis nomine elā sic dicta ab elam filio feni a quo primo ꝓcessit gens persarum (vt dicit Isidorus) ⁊ ab elam perse primitus elamite sunt vocati. Est autez in perside ciuitas nobilissima elemaida nomine: que nunc persipolis nū cupatur. De qua dicitur. i. mach. vi. a. ii. mach. ix. a. erat autez in perside ciuitas elemaida nobilissima ⁊ copiosissima ī auro ⁊ argento. templum in ea locuples valde ⁊ illic velamina aurea et lorice scuta que reliquit alexander rex macedo ⁊c.

PIrenea prouintia est in europa terra alta et mōtuosa cui⁹ mōtes pirenei dicūt et ꝑtēdūt a meridie vers⁹ occidentē diuidentes ab inuicē maximas regiones. Nam alpes pirenei diuidunt inter hyspaniam et galliam tam narbonensem q̄ lugdunensem. habent autez ab oriente germaniā/a meridie italiaz/ab occidente hyspaniam/ab aquilone galliaz Dicuntur aūt pirenea a crebris fluminuz ignibus. pir enim grece ignis est latine. crebris enim fulminibus montes pirenei concutiuntur. vt. d. Isido. li. xv. in. c. de montibus. Est pirenea multorum et magnorū fluuiorum origo et principum. mater nemorum maximorum/nutrix ferarum ⁊ iumentorum. multoꝝ venas continens metallorum/fontes habens/munitiones ciuitatum et castroꝝ. multas et diuersas tam in moribus q̄ in lingua nutriens natōnes populorum. vt narrat erodotus.

Pigmea regio est in india versus orientem in montanis contra occeanuz sita: in qua habitant pigmei homines parui corporis vix bicubitales (vt. d. pli. et isi.) qui in quarto anno generant in septimo senescunt. hi collecto exercitu equitant super arietes ⁊ pugnāt ꝯ grues: nidos et oua eorum confringentes ne contra eos hostes multiplicentur. vt. d. idē pli. li. v. c. de hominib⁹ in die monstruosis. Quere supra: vbi de eisdem tractatum est.

Pictauia gallie narbonensis est prouintia quam picti angli scoti nauigio ipetenes antiquitus inhabitauerunt ⁊ tandem regioni et genti ex sua antiqua prosapia nomē in posterum reliquerunt. vt narrat histo. erodotus qui de britannicis finibus classē facientes oraz occeani sinum aquitānicū inuaseruut tandem contra incolas nō sine bellorū discrimine, locum in patria obtinentes pictaciū opidum a pictis nomīatū vt ab eodem erodoto dicitur construxerunt. et longa patrie confinia pictauiaz vocauerunt. hec ꝓuintia per longū maris occeani ꝓiecta turoniam quā preterfluit ligeris amnis habz ab oriente/hispanos a meridie/occeanum ab aquilone britannicuz et minorem britanniaz in sinu aquitanico ab occidente. Hec patrie prouinciola est ꝑclara in multis. vt narrat idem. Nam gleham dicitur habere multum fertilem. omnium fere frugum feracem et fructuū multiplicum alatricem viniferam. est etiaz frugifera ec in bonis que gignit humus multipliciter opulenta/maris portubus insignis est ciuitatibus et opidis inclita/amnibus et fontibus irrigua/campis pratis ⁊ nemoribus est amenissima: et circa partes maritimas saxis et rupibus maxime ē munita. vt patet in opido rupellensi siue castro: ad quod accessus propter situm loci et freti angustias vix habetur vt dicit idez cuius gens lingua et moribus galliarum ꝓuintus est admixta: et ideo q̄uis a primis pictis hoc habeant illius gentis nationes vt sint natura fortes elegantes a gallicis tamen quibus mixti sunt hoc iam contraxerunt vt animo sint feroces et ingenio ꝑ aliis vicinis gentibus acutiores vel acriores (nec mirum.) Nam vt dicit Isidorus li. ix. secundum diuersitatez celi facies hominum et colores corporū quantitates animorum etiam diuersitates existunt. In de romanos graues: grecos leues: affros versipellles: gallos natura feroces et ingenio acriores: prouidosq; qd̄ vtiq; natura climatum facit. vt dicitur ibidem. et ideo gēs pictauitica robusta corpore/facie venusta. audax animo est. vt dicit callida ingenio et astuta (vt recitat erodotus.)

Picardia gallie belgice est prouintia a quodam opido siue castro ponticio sic vocata. ut dicit idez de regionum descriptione videlz erodotus Naz opidum quod nūc pichē dr in illo terre confinio vsq; ad occeanum britannicum antiquitus obtinuisse dominium perhibetur a quo totus populus illius patrie sic fuisse creditur in posterum nominatus. Est autem eoruz terra frugū et fructuum valde ferax: irrigua fontibus et fluminibus multis habundans populis munita nobilib⁹ ciuitatib⁹ castris ⁊ opidis fortissimis et famosis: ut belges est seu beluacum inde ambianis attrabatum et tornacum. vt refert idem. Habet prouincia iam dicta renum fluuiū germanicū ab oriente. galliaz superiorē a meridie: occeanum gallicū seu germanicum ab occidēte britanniam maiorem siue angliam ab aq̄lone. Est autem duplex picardia scilicz superior que gallie vtiq; magis est propinq̄. Alia dr inferior: que flandrie et t̄ra retie finibus seu brabantie propinquior est et ꝯiuncta. et est agnonie nuncupata. Vtriusq; patrie gens elegantis est stature/faciei decentis ac venuste: audacis animi: leuis ⁊ docilis ingenii: intellectus clari: affect⁹ pii ideomatis magis grossi aliarum gallie nationum.

Ramathea que ⁊ chanzoca regio iuxta decalaleri est sita: a ramathan ciuitate est appellata: in q̄ samuel propheta est natus: et alio nomie armathia est vocata. a qua ioseph vir iust⁹ fuit qui cum nichodemo corpus domini ī unxit ac honorifice sepeliuit. vt. d. gl. sup lucā. c. xxiii. F. Est autem in tribu euffrai in iudea sita: et in altissimis montib⁹ collocata. propt̄ quod ⁊ ramatha idest excelsa est vocata. Nam rama excelsum sonat vt dicit hieronimus. Est autem terra quāuis montuosa: fertilis in fructibus et in frugibus in vineis et oliuis: fontibus irrigua puritate aeris saluberrima: situs altitudine valde firma. vt dicit hieronimus et ad remotissime speculandum multum apta.

Nentia renensis ẽ puincia regio. s. quam renus circũfluit ac pfundit sic dicta eo q̃ est iuxta renum (vt. d. si. li. xv.) et est terra habens multas ciuitates et opida valde firma: cuius gleba est frugifera et vinifera. in multis locis. gẽs fortis et aiosa in vita et in moribus: quientiam hãs cũ germanicis nõ tũ ita inhiat spoliis et rapinis.

Buallia est prouintia quondam barbara dicta cuius pars vironia ẽ vocata: multum audax nũc aũt est sub xp̃i fide regno dacie subiecta: cuius pars est vironia vocata. a virore sic dicta eo q̃ sit graminosa ꝛ pascuosa/ in locis pluribus nemorosa cuius gleba mediocriter est frugifera aquis ꝛ stagnis irrigua: piscibus marinis et lacualibus est fecunda/ plures habens greges pecudes et armenta/ sitie vero partibus ẽ coniuncta. solo fluuio qui narua dicitur a norcoruꝫ et mogardorum regionibus ẽ discreta: vt dicit erodotus.

Incania quedã ẽ terra modica a ciuitate mogũtina sita sup ripã reni inter montes ptensa vsq̃ ad opidũ quod pinguia nominat. vñ a reno qui p eius mediũ defluit rincania est vocata: et ẽ terra q̃dã modica in vtroq̃ reni littore vsq̃ ad montũ cacumina amena mirabiliter et fecunda: tante em̃ pulchritudinis est et tam incredibilis fertilitatis q̃ tam ibi habitantes q̃ et per ripam transitũ faciẽtes delectat et reficit q̃ ortꝰ inestimabilis voluptatis. tã dulcẽ em̃ habz glebam et tã pinguem q̃ fructus et fruges mira fecũditate pariter et celeritate pcreat et producit: ꝛ pcreat; in eodẽ agro arbores pomiferas/ diuersi generis nuces gignit. et tamen propter tantã fructuũ multiformitatẽ fruges parere non obmittit/ arborꝫ ẽt diuersitas vineta non ipedit/ imo vnus et idem agellus piter fruges et vina/ nuces ꝛ poma/ corbas et pira/ et multa alia fructuũ genera pducere psueuit. fontes ealidi et et medicine corporũ necessarii ibi ẽ terre visceribus oriuntur. multa alia habz cõmoda: vite mortaliuz necessaria que recitare per singula esset longum.

Romanorum proultia (vt ait varro) est fere totius orbis cõtinẽtia vbi seculum habitabiles prefidet regiones. Nam singulas partes orbis romanorũ potentia domuit. nec fuit aliquis orbis angulus qui romani exercitus non persenserit gladium. vt. d. idez. Fuit tamẽ quondaz pars italie romulea antiquitus nominata a nomine romuli sic dicta qui vrbem romam condidit ciuitatiq̃ et populo nomẽ dedit (vt dicit Jsi. li. nono.) vbi dicitur hec primo saturnia a saturno rege fuit dicta qui incolas terre colere primo i formauit: et ipsum propter saturitatem inopinatam saturnum vocauerunt: et tandem ipsum tanquam deum in stellarum numero coluerunt. a latino aũt rege latini postea sũt vocati. q̃ poꝫ hoc romani a romulo vrbẽ ãpliante ꝛ muniẽte romani sũt dicti et q̃rites spꝰ ea sunt dicti eo q̃ quiritus romulꝰ est vocatꝰ qz sp̃ hasta vtebat q̃ sabinorũ lingua quiris dicitur. vt. d. isi. li. ix. c. de gentiũ nolatõne. Jstiꝰ aũt regni ꝛ regũ laudes ad plenũ calamus describere nõ sufficit nec codex aliquis magnifica eoruz romanoꝝ opera plenarie cõprehendit. romanorũ actuũ pbitatem si quẽ imitatõis gia legere delectat: legat in prio li. macbabeo. c. vii. vbi mira de eorum virtutibus breuiter recitanturr.

Romania dicitur romanorũ gẽs nouа. nia enim grece noua vel nouum dicitur latine. ab eo eniz tempore quo constãtinus sedez romani imperii in ꝓstantinopolim tracie vrbem de roma abstulit ois grecoꝝ regio romania. i. noua roma vocata fuit (vt. d. raba.) iõ vsq̃ hodie greci non vocant grecos vulgariter: sed potiꝰ romanisses. q̃ re de littera. G. vbi de grecis multa repies

Rodam insula est cicladũ insularuz prima ab oriente: vbi rodos capitoliũ dicitur esse iuentũ dum ibi ciuitas primitus cõdere tur. In hac vrbe solus fuit tolosus hereꝰ lxx. cubitorũ altitudinis. alii fuerũt. s. minores tolosi i isula eadez (vt. d. isi. li. xv.) Est aũt rodus insula eadẽ que ꝛ cipрus. vt dicit isi. li. xv. in capitulo de vocabulis gẽtium ciuitatum.

Rutia siue ruthenia que et mesie est prouintia in minoris asie cõfinio constituta: romanorũ terminos habens ab oriente/ gothia ma septẽtrione/ pãnoniam ab occidente greciam vero a meridie: terra quidẽ montuosa concordãs cũ boemis et sclauis in y diomate et lingua. hec a quadam parte sui galatia ẽ vocata ꝛ eꝰ incole quondaz galate vocabant: quibꝰ dz paulꝰ apostolus epistolam direxisse. Quere sup̃ de galatia.

SAbea regio in arabia a filio ch⁹ qui saba dictus est cognominata. hec angusto terre tractu ad orientē versus persicum sinū nō extenditur/a septētrione caldee appropīquat/ab occasu sinu arabico terminatur/a meridie vero ethiopie est vicina. est aūt regio thurifera odores dans. nam in eius saltibus mirra/cinamomū/th⁹ et alia aromata generātur(vt.d.isi.li.xv.) regio siq̄dem locuples est in speciebus aromaticis in preciosis lapidibus: et metallis .e: ibi fenix auis et alia mirabilia que in regione arabie ab auctoribus referuntur de quibus supra. de arabia. Istius prouintie domia et regia fuit specialiter regina saba que totius terre affrice suis temporibus obtinuit principatum. vt.d.erodotus. nā regina fuit ethiopie ac egypti vt dicit glosa super iii. Re.x. et ꝑ consequens creditur ꝙ ipsa alia regna tūc tp̄is obtinuerit occidētis.

SAmaria vt dicit isi.li.xv. regio est pastine a metropoli ciuitate vel opido sic antiquitus vocata. Nam samaria quondam fuit regalis ciuitas in israel que nunc ab augusti nomine sebastia nominatur hec regio media inter iudeam et galileam iacens incipiens a vico cui nomen est eleis cuius situs nature consimilis est iudee: ab ea non differens in virtute. vt dicit isi. a quodā mōte noīe somen: primitus nomen suscepit vt patet in.iiii. Regum. ab ista tamen patria samaritanorum gens in posterum est exorta: que transmigrata de assiriis habitauit in samaria. que deinceps dicta est samaria idest custodia: eo ꝙ captiuato populo israhel ipsi pro custodia patrie fuerunt in eadem patria .s. samaria ab assiriorum regibus derelicti. vt dicit Isidor⁹ li.ix.in.c. de vocabulis regionum. Quere supra in eodem de samaria monte in littera. S.

SAmbia mesie est prouintia in europa in inferiori sicia ibi locata quasi media inter prutenes estenes osilianes linones et curones: qui omnes antiquitus gothorum erant subditi potestati: vt narrat Varro. similiter et erodo inhibitant littora occeani facientes promūctoria: et sinus contra latera aquilonis (vt dicit idem.) Est autē sambia terra fertilis et gleba frugum ferax: terra palustris et nemorosa multis fluminibus et lacub⁹ circumlata. gens inter ceteras barbaras corpore elegans/mente audax/ingenio arte et artificio alias natōnes in circuitu preexcellens.

SAbaudia dicitur secundū ātiq̄s quasi salua ⁊ audax via eo ꝙ ab antiquis temporib⁹ illa via bonitate principum et gallicanis ꝑtibus ab italia ꝑ illius patrie deserta et mōtes fuit semper tuta. nā semper ibi fuit sūma iustitia. et ideo prout clamat fama publica semper ibi fuerunt transeūtes in strata cōmuni securi ab omni spolio et rapina Est autem pars pirene cuius montibus italia et gallia separatur. Quere supra in littera. P. et alio nomine prouincia prouintie nominatur.

SArdinia est insula in mediterraneo mari iuxta sciciliā a quodā sardo hercule ꝑcreata noīata q̄ cum magna multitudine de libia profectus sardiniam occupauit: et ex suo vocabulo īsule nomē dedit. hec ab affrico mari ad similitudinē hūani vestigii tā ī oriētē q̄ in occidentē latior ꝓminet ferme parib⁹ lateribꝰ q̄ in meridie ⁊ ī septētrione vertūt: et iō pri⁹ a nauigātib⁹ grecoꝝ itus vocabat. pz aūt terra ī lōgitudine. m.c.xl. ī latitudīe. xl. ī ea neq̄ serpēs gignit neq̄ lup⁹ sz solifuga tantū aīal. s. exiguū hoīb⁹ ꝑnitiosū. venenū q̄ ibi nō nascit. sz herba q̄ dr apiū risus q̄ ab hoībus risuz trahit et quasi ridētes interimit/fontes hz calidos infirmis p̄bentes sanitatē et medelaz/furibus cecitatez si sacro dato occulos tetigerint(vt dicit Isido. libro. xv.)

SArmata barbaroꝝ ē terra q̄ sarmati sūt dicti a studio armoruz nā patētib⁹ cāpis armati īcedēbāt et mltas ꝓuīcias spoliabāt priusq̄ eos dētulus dānubio prohiberet. vt.d.isi.li.ix. et hi tā pedestri prelio q̄ equestri sūt vsi. et ideo sic sūt dicti vt dicit Isidorus ibidem.

SAmo īsula est in egeo mari vbi nata est iuno ex qua fuit sibilla samia et pitagoras sami⁹: a quo philosophie nomen primittus ē inuentū(vt dicit Isido. libro. xvi.) in hac insula tradunt prius vasa fictilia fuisse reꝑta: vñ ⁊ vasa samea apppellata sunt ex q⁹ patet ꝙ gleba illius insule est tenax et glutinosa: et ideo ad talia magis dicit apta(vt dicit Isidorus.)

De Prouinciis

Saxonia prouintia est in germania cuius incole a grecis dicūtur cō traxisse originem et partes: vbi nunc habitant nauigio aduenisse: et expulsis thuringis qui tunc vsq; ad littus occeanum habitabant: multis preliis sedes obtinuisse: et in eadem prouintia vsq; hodie permansisse. Gens enim semper fuit bellicosissima: elegantis forme procerē stature: robusta corpore et audax mente Est aūt saxonia quo ad glebam terra fertilissima frugū omninm et fructuuz valde ferax in montuosis nemorosis et in cāpestribus frugifera pascuosa: fecunda in gregibus et armētis opulenta in argento: cupro et aliis mineris ac metallis. mōtes eī habet insignes de quibus effodiuntur lapides qui igne fortissimo resoluti ī aeris substantiam conuertuntur: et flumina habet nobilissima famosa: et fecundissima nouē scilicet feram: luinaz solam: atq; nidam. et multa alia q̄ t̄rā preterfluunt transalbinā. fōtes habet salsos in multis locis ex quib⁹ sal albissimū et optimū decoquitur ac paratur. ciuitates plurimas hz fortissimas ⁊ munitas fortia opida et castra fortissima: tam in campestris q̄ in montanis. Juxta aūt montem vbi cuprū effoditur inuenitur mons magnus cuius lapides redolēt siē viole: in aliquibus etiam montibus inuēitur marmor valde pulchrum et hoc potissime iuxta dannubium quod lapis sancti michaelis nuncupatur. In illis montanis maxīus ꝯcursus ē feraꝝ ⁊ bestiarū aprorū et. vrsorum ceruorum et damularum. et ideo in illis montibus nemorosis multa venatōnum genera exercenturhec ⁊ multa alia laude digna de saxonum regionib⁹ inueniuntur. Quere supra de germania ī littera .G. et in littera .A. de alemania. Habet etiam saxonia boemiam et boloniam ab oriente/vestfaliam ab occidente frisonicum lacum ad occeanum a septemtrione turingorum vero gentem et franconum a meridie cuius gens fortis inclita inuicta vsq; hodie perseuerat (vt dicit erodotus.)

Sclauia est pars mesie multas ꝯtinens regiones. Nā sclaui sunt boemi poloni metani vandali rutheni dalmaci et carinthi: qui omnes mutuo se intelligunt et in multis sunt similes quo ad linguaz et quo ad mores: dispares tamen sunt quo ad ritum nā quidā adhuc tenent cultū paganorum quidam vero retinent ritū grecorum: quidam aūt latinorum. oēs aūt iste regiones sunt glebe optīe et messifere et vinifere in multis locis. oēs aūt isti ꝑ maiori parte ī coma sūt attōsi: exceptis tirreneis q̄ ⁊ illis mixti sūt cum theutonicis et latīcis: et est duplex sclauia maior q̄ sclauonia dicit: q̄ darmaticā sarmam manerchiam cōtinz et multas alias regiones: et incole istius quidam mariticam occupant. quidā iuga mōtium e condēsa nemorū inhabitant: quidā cāpestria excolunt ⁊ exarant: gens seuera ⁊ aspera et inculta circa diuinum cultū minus pia: piraticam ducēs vitam: exercens predaz per mare per terramq; maxīe illi q̄ habitant iuxta mare. alia sclauia minor q̄ a finibus saxonie protenditur ad prutenas vandalos lingue sue multos habens contermos et boemos. et hec sclauia dicitur q̄ a poemitania siue que a prutenia diuersis amnibus clauditur et a gotis atq; danis quodā maris occeani promūctorio quod mare cū diuiditur ad ei⁹ littus terīatur minor sclauia ⁊ finitur. Est autem hec regio valde frugifera et fructifera fluminibus. ei stagnis irrigua nemorosa ac pascuosa. melle habundans atq; lacte. Gens est fortis corpore/agri culture dedita et piscature. magis ad deum pia et pacifica quo ad proximum: q̄ illi qui habitāt ī maiori sclauia et hoc est propter mixtionez et societatem quam quotidie contrahunt cū germanis. (vt dicit erodotus.

Sparciata ē regio iuxta greciaz q̄ alio noīe lacedemonia nūcupat a lacedomone filio semole sic vocata. q̄re de lacedomonia in lr̄a. t. eosdē eī dicūt ātiq̄ lacedemones ⁊ sp̄tianos. ut. d. ssi. li. ix. Seres est ꝓuītia in oriēte nomē sortita est a quodā opido qd̄ seres ēt noīat ibi de arborib⁹ lana colligit ⁊ īde sericū p̄patur vñ de eis incolis. d. poeta. in gnarifacie sed voce seue mille seres.

Selandia est prouintia terra maritima ad modum insule flumine maris brachiis circundata. habet aūt holandiam ad orientem/flandriam ad meridiem/occeanum ad occidentem /britanniam ad septemtrionez. Sunt autem ibi plures iusule parue et magne brachiis maris sepate ab īuicē ⁊ distīcte. ⁊ sūt ille īsule ī fortissīs aggeribus cīcte in circuitu cōtra maris īpetū et munite quarū gleba ē valde ferax q° ad segetes

sed quo ad arbores est quasi nuda: non eī possunt arbores ꝓpter maris salsuginez ꝑ fundere suas radices: et iō post plantatio nem cito deficiunt et arescunt. Est aūt se landia valde populosa: diuitiis opulenta variis. gens magne stature: fortis copore et audax mente: circa cultū dei deuota in ter se pacifica et quieta: multis benefica: nullis molesta nisi quando hostiū insolē tiis resistere est coacta.

Semigallia est ꝓuincia modica vl tra mare balticum. constituta iu xta asiam et linoniā sita in asia inferiori sic vocata quare a gala this ipsam occupantibus cū incolis terre mixtis est inhabitata. vnde semigalli sunt dicti qui ex gallis siue gallathis et illis po pulis processerunt: terra bona et fertilis ī annona: in pascuis et in pratis. sed gēs bar bara et inculta aspera et seuera.

Senonēsis gallia francorū ē ꝓuī tia habens ab oriente germaniā renensē/a meridie burgundiam supiorē et pēnios montes ab oc cidente galliam lugdunēsez: a septētrione galliam belgicam: terra frugū et vinearuz et fructuū diuersorū fontium et fluminū et riuorū: galli aūt senones quondā zeno nes dicebant eoq liberū hospitio recepissē tē p⁹ea. z. ī. s. littera ē mutata (ut. d. isi. li. ix.) a senonensi ciuitate que ciuitas est eo rū capitalis. Est aūt terra populosa hn̄s ciuitates multas et opida multa et fortia et est munita quā preterfluit amnis qui se cana appellatur.

Siriam sirus quidam nepos: vt dicitur abrahe ex cethura perihi betur a suo uocabulo nūcapasse (vt. d. Isidorus libro nono et xv.) hec ab oriente fluuio eufrate/ab oc casu vero mari magno et egypto termina tur. attingens a septemtrione armeniaz et capadotiam/a meridie vero sinum arabi cum vt dicit idem. Situs autem porrectus est in immensam longitudinem. In lato autem angustior est. habet autem intra se multas prouintias. scilicet comaginem fe nitiam: cuius pars est iudea absq saracenis et nabereis. Est autem regio populo sissima: fertilissima in frugibus et fructib⁹ armentis et pecudibus equis et asinis et ca melis ditissima in ceris in speciebus aro maticis et metallis. munitissima ciuitati bus et castris. irrigua nobilissimis flumini bus et lacubus atq stagnis. habens nobi les port⁹ maris: et h⁹ precipue in palestinis maritimis et fenicis. gens seua et bellico sa et ī mltis ꝑtib⁹ diuersis mercimoniis oc cupata. multas etiaz habet gentes sicut fa ciebus sic lingua animo et moribus diffe rentes. quarum quidam habitant in deser tis. vt nabadei et saraceni. quidam in mon tanis: quidam in nemoribus et in siluis. quibus habundant illarum nationes regi onuz.

Sichimia est terra in samaria in ter iudeam et galileam a sichen filio emor qui eam edificauit sic vocata. nam sichen dicta est vrbs que nunc neopolis nuncupatur: cuius cō finium in circuitu sichimia appellatur. (vt dicit Isidorus libro. xvi.) hec ut ait hiero. super. xviii. geñ. fuit portio terre quam de dit iacob filio suo super sortem scilicet io seph. vnde et illa terra fuit in tribu effraī et sepult⁹ ibidē est ioseph: ⁊ eius mansoleū ibi ostenditur vsq hodie vt dicit hieroni. quam terram peccunia graui acquisita la bore iacob comparauit: emit eniz. c. agnis vt patet geñ. xxxiiii. et pro illo labore dicit hiero. iacob dixisse q eam in arcu et gladi o de amorrei manibus abstulisset ibi erat prope terebintus sub quo Iacob abscon dit ydola filiorū suorum et tunc de sichī ascendit in lusam cognomine bethel vt di citur geneñ. xxv. In hoc loco parauerunt fratres Ioseph greges. sed aliquando re quisiti a Ioseph non in sichimis sed in do chaim sunt inuenti vbi ipsum spoliantes e giptiis vendiderunt. sichimam autez post destruxit abimelech. filius ieroboel. et interfectis habitatoribus sal in eius con finio semīauit: vt dicitur iudicum nono. in hoc territorio fuit fōs iacob. iuxta quem dn̄s fess⁹ ex itinere ꝛquieuit vt et mlier sibi de illi⁹ putei aquā darz ad bibēdū postula uit (vt. d. iob. iiii.) ē aūt loc⁹ magne fertili tatis/mire amenitatis ⁊ maxīe firmitatis.

Sitia regio est maxīa c⁹ ꝑs īterior ē in asia īferior ꝟo ꝑor ē ī euro pa ⁊ hec īferior a meotidis palu dib⁹ īcipiēs int̄ dānubiū ⁊ oceanū septētri onalē vsq ad germaniā ꝓtelat (vt. d. isi. li. xv.) h⁹ pria ꝑs ē alamania. deīde meotides paludes. deinde cochia dacia retia. dein de germania vbi plurimam partem sueui incoluerūt vt. d. idē. habet itaq sitia plu res regiones q̄rum q̄dā sūt locupletes et quedam inhabitabiles. Nam in pluribus locis auro et gemmis affluunt. sz griffonū

imanitate rarus hominū est accessus. smaragdus aūt ibi optimꝰ ē et cristallus purissimus. Sitia vt. d. ibidē mōstruosos i multis continet homines et feras immanes: vt lynces tigrides/vrsos seuissimos et leones marie in regionibus et desertis hircanorū quere supra de hircanis.

Sitionia a sitione rege antiquitꝰ est vocata: a quo et regnum sitionorum dictū est: quod regnum archas iouis et caliste filius pilas in deditionem redactis et suo nōie arrhadiam nuncupauit. Est aūt arcadia q̄ etiam sitionia filius acbaie vt ait plau. insula iter ionū et egeum mare exposita habens flumen magnū. s. erimantum. gignit ꝑ albestion lapidē qui semel accēsus nunq̄ extinguitur ibi cādidissime merule generantur (vt dicit Jsi. li. xv.)

Sicilia a sicano rege primo sicania fuit nominata. deinde a siculo itali fratre sicilia est dicta que antiquitus trimacra diceba tur propter tria acra. s. promunctoria scilicet pelorū/pachenz/et libeum. trimacra enim grecū quod latine triquadrum dicitur: qz in tres quadras est diuisa. hec ab ytalia freto modico est discreta. affricū mare prospectans terris frugifera/auro habūdans/cauernis et fistulis penetrabilis/ventis et sulphure plena. vnde ꝛ ibi ethne mōtis estuant incendia: in cuius freto scilla ē et caribdis quibus aut naufragia absorbeūt aut collidūntur. Fuit aūt quondā i patria ciclopum ꝛ postea nutrix ciclanorū frugū fertilis. primo pre omnibus terris ꝑ cōmittendis seminibus aratro ē prosciss̄a. principalem vrbē hz siracusam et fontem aretusam et albeam fluuiū genitorē equorū in eo primo est inuenta insula comedia. agatem lapidē ex agatbe flumine sicilie pmo dedit parturit et mare siculū cozallū albū gignit et tales agrigētinos que igne sūt solubiles. In aquis aūt crepitātes. oīs autē ambitus clauditur, spacio trium miliū stadiorū. Dicit aūt salustius italie fuisse comūctam sicilie. sed mediū spaciū diuisum fuisse per maris ipetū atq; scissum. hucusq; Jsi. li. xv. in. c. de insulis vbi recitantur omnia supradicta: et eadem narrat plinius:

Sirtes vt. d. Jsidorus libro decimo quarto. sunt arenosa in mari loca a tractu sic vocata: vt dicit salusti. eo q̄ omnia aḡ se trahāt tumulos enim arenarum ad se trahunt: siren enim grece tractus dicitur latine: ꝛ talis atractio facit mare inequale vt in vno loco sit profundū in alio loco sit vadosuz et ideo periculosum est illac ire. et dicitur hec sirtis. Sunt aūt tales sirtes periculuz educentes iuxta mare egiptium et ei in locis plurib⁹ admiscent (vt d. isido. ibidem.)

Scotia a scotoz gentibus a quibus incolitur appellatur et est ꝑ munctouium in insula britannica vnde et fluminibus et maris brachijs ab anglia aquilonari separatur. ex parte vero opposita septa mari occeano quo ab hibernia scotia est diuisa eadē gēs ab inicio que quondam in hibernia est supposita, similis in lingua/in moribus et in natura. Nam gens est leuis animo ferox seuiens in hostes tantum fere mortem diligens q̄tum seruire in lecto mori reputans segnitiem. in campo autem contra hostez astare vt interficiatur gloriam arbitrans et virtutem gens parci victus. famem diutius sustinens: et raro ante occasum sup cibum se effundens/ carnibus/lacticinijs piscibus/et fructibus magis vtens panis vsus britannicis minus habens. et cuz sit populus satis elegantis figure et faciei pulchre generaliter a natura multum: tamen eos deformat proprius habitus siue scotica vestitura: dicuntur autem scoti a propria lingua a picto corpore quasi sciffi eo q̄ aculeis ferreis cum atramento figuraz stigmate antiquitus adnotabantur (vt dicit isido. li. ix. sup. c. ō vocabulis gētiū) mores autem primeue gentis multi ex eis ex admixtione cum anglicis in maxima pte bis temporibus in melius mutauerunt. Siluestres tñ scoti sicut et hibernici in habitu et in lingua et in victu et in aliis moribus paterna sequi vestigia gloriaz arbitrātur: immo aliorum consuetudines respectu suarum quodammodo aspernantur. eorum regio quo ad humi fertilitatem nemorum amenitatem: fluuiorum et fontiū irriguitatem. gregum et iumentorum multiplicationem vbi littus gaudet cultoribꝰ pro sua quantite multum fertilis est: nec etiam impar ipsi britannico solo est. vt dicit erodotus situs orbis terrarum sagacissimus explorator proutrecitat plinius. quere supra de hibernia in littera. h. infra quere. Eadem scotia dicit Jsidorus que ibi de hibernia in pluribus referuntur.

Svetia regio est inferioris sicie in europa a qua tota gothia q̄ inter danorū et noricorū aquilonarium regna maxima est regio hodie nominata: habens mare balticū ab oriente: occeanū britannicuz ab occidē te: noricorum prerupta et populos a septē trione: a meridie vero dacorum confinijs terminatur. Est autem sueuia q̄ et gothia est vocata. quo ad solum frugifera vinearum tamen expers: sed in pascuis vberrimis alios defectus recuperat et metallis. naz preter diuitias quas ex mari illa regio mꝫ tipliciter contrahit in feris pecudibus et iumentis in argentifodinis et aliis lucris innumeris multas regiones alias excellit gens valde robusta cuius militaris potē tia quondam totius fere asie et europe p tem maximam multis temporibus edomauit, quos aggred i tempore alexandri magni grecorum audacia extimuit. Julii etiam cesaris inuicta potentia superatis gallicis almanicis et britannicis cum dacis et gotis noricis et aquilonaribus populis aliis congredi formidauit secunduz q̄ tradunt scriptores hystorie: tam grecoruz q̄ etiam romanorum quorum dictis potest et debet merito fides adhiberi in quibus nec religioni fidei: nec ēt rōni poterit in aliquo obuiari (vt dicit hiero.) Illorum inquit poetarum et scriptorum scriptis et dictis fidem adhibere conuenit quorum relatio fidei moribus non preiudicat nec veritati agnite contradicit. ex istorum prosapia amazones processerunt (vt dicit orosius et Jisdorus libro .xv.)

Rhenia germanie renēsis est prouintia in europa cuius gens habere dominium maximum i germania cōsueuit (vt dicit Jsido. libro quindecimo.) Dicit autem idem in c. de vocabulis gentium li. jx. sueui inquit sunt pars germanorum in fine septentrionis de quibus dicit luca. Fundit ab extremo: flauos equilone sueuos: quorum fuisse quondam .c. pagos et populos multi crediderunt. Dicti autem sunt sueui a sueuo monte qui ab ortu germanie ortum habet et illius montis loca et confinia primitus cosueuerunt vt dicit idē. Item vt dicit idē ab ortu habet dannubium cuz bauaria/ab occasu habet renuz cum alsatia/a meridie habet iugera alpium cum italia/a septentrione habet francouiam in inferiori germania. Et est duplex sueuia: inferior prostenditur contra renum: superior contra alpes et dannubium. Vtraq; est terra optima et frugifera/vinifera i multis locis/hīs/cīta tes munitissīas opida et castella cāpestria et montana/ānes et flumina/nemora/multa et gramina et pascua ouium greges et armenta: circa montana etiam ferrum habet et argentum procreat ac metalla. gēs populosa nimis fortis: audax et bellicosa peocera corpore: flaua crine venusta facie et decora.

Tanatos insula est occeani paruula modico freti interiectu a britannia separata. habens campos frumentarios et glebaz vberem. dicta est tanatos a morte serpentum quos dum ipsa nesciat asportata indeterra quoquo gentium vecta fuerit angues illico perimit (vt dicit Jsido. libro .xiiii.)

Taprobatane est insula indie iacēs ad austrum ex quo occeanꝰ indicꝰ incipit patens in longitudine octingentis .lxx. milibus z .l. passuum. In latitudine vero .lxxv. milia stadiorum. Scinditur autem amnis inter fluuio. tota repleta margaritis et gemmis pars eius et elephantibus est repleta. partem vero homines tenent. in hac dicunt i anno duas esse estates et duas hyemes z bis floribus vernari locuz. vtilissima indie est insula virens omni tempore. folia eius semper sunt vizentia et nunq̄ cadunt (vt dicit Jsido. libro .xv.

Thatia est prouintia in grecia ad quam veniens tiras filius iaphet a suo nomine vt dicitur ipsam traciam nominauit. vt dicit Jsido. li. xiiii. Alii a seuitia incolaruz traciam appellatam dixerunt. huic ab ortiente ꝓpositis et vrbs ꝓstāt iopolis oppōita est: a septētrione vero bister obtenditur. a meridie autem egeo mari adheret. ab occasu vero macedonia illi subiacet: cuius regionē olī diuersi populi. scilicz messagete sarmate et scite et alie plurime natōnes incoluerunt ampla est enim et ideo multas nationes potuit continere ebzum fluuium tracia findit: qui etiam barbaras multas tangit. vt dicit isidorus libro .xiii.

Thaconitida regio est in iudea cui prefuit philippus frater herodis. nam totum regnuz hebreorum fuit diuisum in quatuor tetrarchias quarum prima fuit gallilea cuius tetrarcha fuit heredes. secunda et tertia ituria et

traconitida regio cui p̄fuit philipp⁹ vtriusq; regionis existens tetrarcha. quarta fuit abelina regio cui prefuit lisanias super herodem et philippū. In tot em̄ principatus particulares fuit diuisa iudea a romanis ad domandā sup̄biaz iudeoꝝ (vt dicit glosa super lucam super illuz locū.) tetrarcha autem philippo et cetera.

Thessalia (vt. d. isi. li. xiii.) grecie est p̄uītia a thessalo rege cognominata: que ad meridianam plagaz macedonie ꝯiūcta est. multa in thessalia flumina sunt et opida quoruz caput thessalonicū est vocatum. ibi ē mōs pernasus quondā appollini cōsecrat⁹. fuit aūt thessallia patria achill' et origo extitit laphitaruz de quibus fertur q̄ hi primo equos frenis domuerūt sup̄ dorsa eoꝝ insidētes vnuz corpus eē videbātur. p̄pter qd̄ milites thessaloꝝ centauri ficti sunt. vt. d. isi. li. xi. in. c. de portētis. In thessalia aūt p̄ño solidi aurei inuēti sūt: domandorūq; equoꝝ vsus primitus est repert⁹. vt. d. isi. li. xv. ad hoc dicit idez li. iiii. q̄ moysi tp̄ribus in thessalia accidit quoddam diluuiū in quo aquaꝝ alluuies maiorem partez populoꝝ thessalie submersit paucis per refugia montiū liberatis et maxime in mōte pernaso in cuius circuitu deucalion tunc tēporis regno potiebatur: qui tunc ratibus ad se ꝯfugientes suscepit. et sic in pernasi iugo eos aluit atq; vouit propter quod dicunt grecorum fabule deucalionem: hominū gen⁹ de lapidibus repasse. vt. d. ibidem.

Tenedos est insula grecie vna dz cicladibus sita ad septētrionez in qua ciuitas thene condita est a qua et insula est vocata Fuit aūt thenes quidam iuuenis infamatus q̄ suam nouercam cognouisset: qui fugiēs insulam vacuam cultoribus obtinuit: qui ex nomine suo ciuitati quam ibi condidit et insule nomen dedit.

Thile vltima est insula occeani inter plagam septemtrionalem et australem vltra britanniam sita nauigatione sex dierum a sole nomen habens: qz in ea sol estiuuz solsticium facit. et nullus vltra eam dies est. et ideo eius mare tardū est et congelatuz. vt dicit isi. li. xv. secundum pli. aūt locus inhabitabilis est. quia in estate ibi nihil crescere potest propter nimiū calorem exurentem. in hyeme etiam nihil potest propter frigiditatē congelantem. Nam ab equinoctio vernali quando sol est in ariete vsq; ad equinoctiuz autumnale quādo est in libra sol illi insule nunq̄ occidit: et ab illo tēpor vsq; ad equinoctium vernale iterum ad insulam non accedit. vnde per dimidiū annum habet diem: et per dimidiū habet noctem. vt dicit idem in. c. de insulis li. xv. et de solsticiis li. ii. idem etiam. v. beda in li. de naturis rerum. Similiter ꝛ solinus.

Tripolitana regio est dicta dupliciter. vna est in fenice dicta a tripoli ciuitate famosissima que totius patrie in circuitu propt̄ nimiam sui fortitudinem est defensio ꝛ munimen. Alia vero est tripolitana in affrica inter pentapolim et bisantiuz sita a tribus magnis vrbibus sic vocata. s. orea/sabine et leptis magna. hec habet ab oriēte sirtes maiores et trogoditas. a septētrione mare adriaticum. ab occasu besatum/a meridie gerulas et garamandas vsq; ad occeanū ethiopicū p̄tendentes. vt. d. isi. li. xv.

Trogodea ē regio in ethiopia c⁹ incole dicuntur trogodite sic vocari: qz tanta celeritate pollent vt feras pedum cursu assequant habet etiam hec regio quandam insulam vbi crescit optima mirre species et purissima eius gutta ibi inuenitur. et dicitur mirra trogodita ab insula in qua crescit. ut. d. Isi. li. xvii. cū sit hec prouintia ī ethiopia: tangit tamen fines arabie. vnde aliquando dicitur eē ī arabia. vt patet in li. nono.

Troiana p̄uintia in frigia primitus fuit dardania a dardano nominata. nam dardanus de grecia profectus peruenit ad frigiam ibidem primitus regnauit. postea filius eius erictonius. deinde nepos eius tros a quo ciuitas troia et patria in circuitu est vocata. vt dicit Isido. li. ix. multi autē de troianis post troie exitium facta classe p̄ diuersas mundi partes sibi sedes quesierunt multas nationes expellentes pro eis habitauerunt et ex ipsorum progenie prodierunt in posterum potētissime seculi nationes sicut diuersarum regionum verissime hystorie attestantur.

Thuscia italie est prouintia inter ligures et romanoꝝ territorium collocata: q̄ difficilibus mōtium iugis et accessib⁹ locoꝝ valde alt̄ et arctis fortissime ē munita. thuscia aūt (vt. d. isi. li. xv.) sacrificioꝝ thuris frequentia ē vocata. nā ī illis partibus in īmrtuoꝝ exeq̄is

antiqui thura cremare et offerre religōnis et deuotōnis gratia maxime assueti erant et suos mortuos affectū lacrīabili deplāge bant. thura ēt in aris deoꝝ potissime īcēdebant: vt qꝛ dꝛ in thuscia ars aruspitia p̄mitus est repta. vt. d. isi. hec zemulia fuit antiquitus nolata plures hn̄s inclitas et nobiles ciuitates ab occidente ꝯ liguriam habz pisanam ciuitatem/senas/lucanam/florentinam: contra septētrionē vrbem veterem contra orientē aretum: contra meridiem curthonē/perusiuz/et assisium q̄ valli spolitane cōtigue sunt et vicine. ab oriēte hn̄s mare adriaticum et marchiam de anchoniaa meridie tiberim ripaz et romā: ab occidente mediolanensem liguriam. a septemtrione romaniolam et ꝓuintiam paduanā et hec regio est multum protendēs in longum ab ortu versus occasum minus habēs latitudinis aquilonari termino ad australem. Est aūt terra montuosa satis et fortissima quo ad situm fertilissima quo ad solum saluberrima quo ad celum: quam mare in duabus partibus locupletat: quam etiam fontium ⁊ lacuū multitudo irrigat ⁊ secundat. aruis fluuius illam preterfluit ⁊ decorat. croci aromatici ibi crescentis habūdātia ipsā singuraliter nobilitat atq; ditat. fontium etiam calidorum in ea scaturentium affluentia ipsam gratificat et sublimat.

Thuringia germanie est prouintia media inter gentez saxonum et francorum et vestfalorum. habet enim boemos saxones ab oriente: francones et bauaros a meridie/sueuos et halsaceos: ab occidente. renenses vestfalos ab aquilone. gens siquidē scd̄m nomen patrie thuringia. i. dura ꝯ hostes maxime et seuera. Est aūt populus nūerosus elegantis stature/fortis corpore/durus et constans mente/habens terram fere montibus vndiq; circundatam et munitam. interius vero planam: valde frugiferā et fructiferam: a vineis etiam non exptā. opida multa castra fortia non solum in mōtanis verū etiam per plana: amnibus stagnis lacubus irrigua: aere saluberrima: pabuli vbertate gratissima. armentis et gregibus valde plena. in eius montibus diuersa inueniuntur mineralia et metalla. vt dicit erodotus qui nullatenus permisit secreta l germanie confinio inscrutata.

Thuronia gallie superioris ē prouintia pars aquitānie antiquit⁹ cōputata a thuronis ciuitate inclita sic vocata in qua gemma sacerdotuz martinus sanctissimus requieuit. Est aūt sita sup̄ amnem ligerim qui eam preterfluit ⁊ irrigat multipliciter et locupletat: terra frugifera fructuosa vinifera pascuosa aere saluberrima nemorosa/gens robusta corpore elegātis forme/audax mente benefica in opere modesta in sermone.

Vasconia est prouintia ab aquitānia antiquit⁹ ꝯprehensa: sita iuxta pirenū a vascea opido noīata (vt. d. isi. li. ix.) habens montes pirenos in vno sui latere et in alio occeanū mare/in alio vero planitiē prouītie tholosane/in alio vero pictauoꝝ gentib⁹ appropinquat terra siluestris nemorosa saltuosa et montuosa. in multis sui ꝑtibus vineaꝝ ferax in tantum ꝙ vicinis multis et maris insulis vini copiam administrat. gethona fluuius a tholosana prouintia separat qui vasconiam preterfluens iuxta burdigalez metropolim vrbem vasconū occeanuz mare intrat (vt. d. isi. li. ix. in. c. de vocabulis gentiū.) vaccei a vacca opido cognominati ꝑ ampla iugis pirenei montis solitudinē inhabitāt qui et vascones quasi vacconeſ dicuntur. c. in. s. litterā demutata quos pōpeius edomita hyspania ad triūphum venire infestēs de pirei iugis deposuit: et l vnum opidum congregauit. vnde et cōuenarum nomen vrbs accepit (vt. d. idē isi. pli. et erodotus) qui recitat gentem vasconum fore corpore leuē et agilem. anio audacem/ad bella precipitē et ferocem.

Venitia venetoꝝ ab antiquo dicebatur prouintia: que a littoꝛ maris adriatici in cuius sinu vrbs venitiarum nunc est sita. vsq; ad padum fluuium qui diuidit inter ciuitates et fines superiorum ligurum et inferiorū videlicet inter pergamenses et mediolanēses primitus extendebatur. vt narrat lri. lū bardorū ac ligurum historie verissim⁹ recitator. multas siquidem nobiles nunc obtinuit ciuitates. Nam vt. d. isi. li. xvi. māma que a manto ciresie filia que post interitū thebanoꝝ theba est dicta in italia condita sita in venitia: que galleatis alpina est vocata: venitia itaq; in italia est prouintia: q̄ multarum terrarum et ciuitatū dominiuz non habuit ab antiquo in mari vel l terra cuius ptās ꝑ longissimos maris ꝑtractus vsq; in greciā se extendit. germanoꝝ fines vsq; ī aquileā tāgit/dalmatum ⁊ sclauoꝝ

piratarum predam tirannicā reprimit ⁊ pescit. insulas et portus pmūctoria maris et sinus sub eius dominio existentes iusti sime regit/subditos protegit ab hostib⁹ po tentissime ac defendit rēpublicā iustis legi bus subicit/nullam diuinis contrariā insti tutis infra suos termios manet dissimulat aut permittit. huius gētis referre singulas probitates estimo superfluū: cū de gentis venetoꝝ virtute potentia circūspectōne ⁊ puidentia/vnitate ciuiuꝝ et concordātia: a more totius iustitie cū clemētia omnibus fere nationibus iam sit notuꝝ. vt. d. idem scriptor hīstorie lumbardorum.

Estfalia germanie inferioris est prouintia: habens saxoniam ad orientē/ thuringiam et bassiam ad meridiē/rhenū et coloniā ad occidentē: occeanū ⁊ frisiam ad aquilonē nobilissimis fluminibus duob⁹ in eius extremitatib⁹ cingitur. s. visconia atq; ceno na. renū tangit versus occidentez ⁊ septē trionem. visconiā vo versus orientē. Est ei terra multū nemorosa et pascuosa: pl⁹ alē dis gregibus q̄ ferendis frugibus apta: mlt̄is fontib⁹ et amnis ē irrigua lipia. s. atq; rura et multis aliis. fontes habet salis et montes fertiles in metallis habundat ⁊ e tiam frugibus/glādibus/nucibus/ atq; po mis/etiam feris/porcis/et pecudibus ⁊ iu mentis: populus cōiter elegantis stature est et procere: venuste forme et fortis coꝝ pore: et audaꝝ mente: militiam habet co piosam ac mirabilitez animosam: prōptā ad arma continue et paratā: ciuitates bz fortes et munitas: castra fortissima et o pida: tam in montibus q̄ in plantis.

Ironia prouintia est paruula vl tra datiam versus orientez a vi roze dicta eo q̄ sit graminosa et nemorosa: multis aquis et fonti bus profusa: cuius gleba est frugum ferax Gens quondā barbara. seua incōposita ac inculta. nunc vero danoꝝ regibus pariē et legibus est subiecta. terra vero tota ē a ger manis et danis pariter habitata. Quere su pra in littera. R. de riualia. hec terra a no gardorum gente et ratheoruꝝ per fluuiuꝝ maximū qui nariuere dicitur est separata.

Islandia est patria iuxta mōtana norwegie versus orientem sita. super littus occeani protenta. nō multum fertilis: nisi in graminib⁹ et in siluis. gens eius est barbara: agre stis et seua: magicis artibus occupata. vñ et nauigantibus per eoꝝ littora: vel apud eos propter venti defectū moꝝ ꝑbentibus ventū venalē offerunt atq; venūt. globū eiñ ō filo faciūt et diuersos nodos in eo cō nectentes vsq; ad tres nodos: vel plures de globo extrahi precipiūt: secundū quod voluerint ventuꝝ habere fortiorem quib⁹ propter eorum credulitatez illudentes de mones aerem concitant et ventum maio rem vel minorem excitant: secundū quod plures nodos de filo extrahunt vel pauci ores: et quandoq; in tantū cōmouent ven tum q̄ tales fidem adhibentes iusto dei iu dicio submerguntur.

Itrea est insula modica in mari britannico sita: distans a britan nia maiori in paruo fretu inter posito separata: cuius gleba ad frumenta est optima. multas habēs siluas et nemora/feras multas/pecora et iumen ta: fontes et amnes insulā irrigantes: quo ad temperiem est saluberrima ⁊ in fontib⁹ ubertia ōꝛ eē. hec ab anglicis hodie ihabitat

Felandia est regio vltima in eu ropa a septēntrione vltra norue giam sita glacie in eius finibus condēnata. prot enditur autem super littus occeani maris versus septem trionem vbi mare pre nimio frigore cōge latur. ab oriente habens sitiam superiorez ab austro norbegiam: ab occidente occea num hibernicum: ab aquilone mare con gelatum. et est dicta ifelandia: quasi terra glacies: eo q̄ ibi dicuntur esse mōtes niuei in glacies durities congelati ibi cristalli in ueninntur. In illa etiam regione sunt albi vrsi maximi et ferocissimi: qui vngui bus glacies rumpunt et foramina multa faci unt per que in mare se submergunt: et sub glacie pisces capientes eos extrahunt per foramina predicta et ad littus defferentes inde viuūt. terra est sterilis quo ad fruges exceptis paucis locis in quorum vallibus vix crescit auena gramina tantummodo et arbores in locis vbi habitant homines parturit et producit. et in illis partibus fe ras gignit et iumenta nutrit vnde de pisci bus et carnibus et venationibus pro ma iori parte populus terre vunt. oues pre fri gore ibi viuere non possunt. et ideo inco le de ferarum et vrsorum pellibus quos ve natu capiunt contra frigus se muniunt. et corpora sua tegunt alia vestimenta habe re non possunt nisi aliunde deferātur: gēs multum corpulenta robusta et valde alba

piscationi dedita et etiam venationi.

Zeugia siue zeugis est prouincia vbi est maior kartago. minor affrica inter bizanniam et numediam sita. vt dicit Isidorus libro decimoquinto. Hec mari ficto est iuncta vt dicit idem. et a meridie vsq; ad regionē gotulorum porrecta. cuius proxima sunt frugifera vlteriora vero bestiis et serpentibus plena. Ibi onagri et fere siluestres ibi mira et monstruosa inueniuntur, vt dicit idem.

Finit Liber Quindecimus.

De lapidibus terre et metallis atq; eorum proprietatibus.

Liber sedecimus.

Descriptis proprietatibus terre ⁊ partium eius in generali: restat adiuuante domino aliqua hic inferre de eius ornatu in spēali. Eorum autē que ornant terrā q̄dam sūt simpliciter inaīata et īsensibilia. vt omnia metheorica que in venis terre generantur qualia sunt lapides colores et metalla. et de illis primo per ordinem est agendum: Quedam vero vegetabilia: ut radices/herbe et arbusta. Quedam autem sensibilia vt homines et iumenta. de q̄bus vltimo ē tractandū. Primo igitur de his que generantur et in uenis eius per ordinem alphabeti hic dicendum est.

Arena ab ariditate est dicta que si manu pressa fuerit pre siccitate et duritia stridorē facit q̄ si l̄ veste candida aspersa fuerit nihil sordis post se relīquit. vt. d. isi. li. xvi. c. iiii. arena siq̄d l̄ aq̄s marīs ab oī limositate ⁊ lutea viscositate abluit. vt. d. aristo. in li. de proprietatibus elementoꝝ. et iō propter vincentem in ea siccitatem coagulari in lapidē perfecte non permittitur. terra em̄ pura (vt. d. idem li. methe. iiii.) lapis non fit q̄ꝛ ꝯtinuationē non facit sꝫ ꝯmultōeꝫ. et iō siccitas vincens oēꝫ hūiditatē non ꝑmittit eā totaliter in lapidē cōsolidari. inde est q̄ arena terra cōmuni ē subāliter durior: sꝫ lapide mollior: et ī ꝑtes īnūerabiles diuisibilior. vn̄ arena frigida et sicca/minuta/ꝯpressa grauissima ē in pōdere q̄uis sit minuta sterilis ex se propter caloris ⁊ humoris defectum et dominiū frigide siccitatis ībre superueniente non dissoluitur sed potius diluta aut consumpta lutea in puritate magis cōprimuntur: et ꝑte parti fortiꝰ adherēte āpliꝰ solidat. vt. d. hiero. sup iere. c. v. q̄ posui harenā terminū mari ⁊c. hꝫ ēt vniuersalit naturā colatiuā. vn̄ aq̄ ꝑ harenā colatā purior et dulcior linuenitur. vt. d. Cōstan. Itē virtutē hꝫ metalloꝝ purgatiuā ⁊ sua ꝯfricatione rubiginis cōsumptiua auꝝ em̄ ea ⁊ ferrū arene ꝯfricatiōe clarificant. Itē virtutē hꝫ īfrigiditatiuā/repcussiuā/opilatiuā/tūoris sedatiuā. vt pꝫ ī chimalia. i. arena ex lapide fabrili r̄soluta. vt

dicit Cōstan. Itē virtutē hz mineralē vel salcimei similē vel affinē. vnde inter arenulas tam fluuiales q̄ marinas auree arenule sepius inueniuntur. lapides ēt polliti et gēme p̄cioſe in marino littore ſuēiūt inter arenulas. Itē arene tam fluuiales q̄ marine ex ventis contrariis ipas arenulaz particulas eleuantibus sepius in marisbostiis et littoribus coacruātur: et ex arenis sic accumulatis aque fluuiales ne maz sub intrent aliquotiens retardantur. vt. d. hiero. super amos. viii. nisi defluet sicut riuus egipti ꝛc. ubi expresse dicit q̄ aqua nili ppē obstantes harenaz cumulos ptingit ipedire. Nā circa fluminis descensuz pariter aggregate aqua nili descendere in mare non pmittitur: sed potius refluere p plana egypti manifestissime coartatur. sed quāto is lis cumulis arenosis aqua redire ppellitur tanto eisdē dissipatis cuz maiori ipetu in mare descendere profundius perhibetur. vt dicit hiero. ibidez. Itē arenaz obstaculis in mari sub aque supficie occultatis occurrere vel resistere maxime est difficile et periculosum. vt patet supra vbi de maris periculis pertractatur.

Argilla est terra tenax glutinosa et viscosa ad varia opera figulorum disposita atq; apta: et est secunduz isi. li. xvi. c. i. ab argis sic vocata apud quos primo ex tali materia vasa fictilia sūt effecta (vt ibidē dicitur) talis terra per actōnem caloris liquidiores partes consumentis et terrestriores consolidantis in laterē cōmutatur. sepe ēt contigit q̄ talis terra lutea et vnctuosa frigiditate aquam congelante in lapidem cōmutatur. sepe etiam accidit talis transmutatio. s. lut vnctuosi in lapidem ex caloze coagulante. sicut enim dicitur libzo methe. iiii. lutum vnctuosum aptū est huic transmutationi. s. in lapidem p calidi coagulationē quare vnctuosum est mediū inter viscosuz ꝛ vapozatiuū habens humidum in se. vnde gratia vapozatiui pōt a calido coagulari. gratia viscosi non pōt ex toto educi: sed amplius cōprimi et cōsolidari: ꝛ sic in lapidē trāsmutari. ut. d. ibidē cōmēta. Argilla est frigiditate sua sanguinis restrictiua. vt. d. Cōstan. Argilla si cum fozti aceto fuerit distemperata apposita fronti et timpozibus prohibet sanguinem de naribus profluentem.

Alabastrū. vt. d. Isi. li. xvi. c. v. ē lapis candidus intercinctus variis colozibus ex quo euangelici illius vnguenti vasculum factuz fuit. ex hoc enim cauantur vasa vnguentaria: qr vnguenta custodiunt peroptie incozrupta: nascitur autem circa thebas egyptias et damascum sirie ceteris candidior sed probatissimus de india trāspoztat hic lapis a diascoride nicomar dicit: et dicit valere hunc ad victoriam obtinendā ꝛ dicit etiam q̄ generat et conseruat amicicia.

Horum ab aura est dictum. vt dicit Isidozus libzo sedecimo eo q̄ repercusso aere plus refulget. naturale enim est ut metalloruz splendoz plus fulgeat luce alia repercussus. hinc et aurarii sunt dicti quozum fulgoz splendidos reddit. aurum autem magis radians et fulgens dicitur obzisum eo q̄ splendoze obradiat ac fulgore. Est aūt colozis optimi quod hebzei operam/greci vero. cayron vocant. lamina vero tenuissima ex qua inciduntur fila aurea brachtea nuncupantur. hucusq; Isi. c. de metallis. Secundū Aristo. aūt li. methe. o. parum ante finem dicitur q̄ auzum sicut cetera metalla naturaliter procreatur ex sulphuz subtili et rubeo et de viuo argento subtili et albo. plus aūt occurrit in eius cōpositōe de solitudine siue soliditate sulphurea q̄ de aereo aquoso viui argenti: et iō aurum solidius est et ponderosius q̄ argentum: in cuius cōpositione plus de argento viuo q̄ de sulphure albo concurrere consueuit (sic. d. ibi Ri. rufus) Auro igitur inter metalla quo ad substantiam nihil solidius est nihil cōpactius: et iō in igne positum non euapozat nec etiaz in pondere minozatur vnde in igne non cōsumitur: sed sol qñ vr caloze liquescit si quid habet annexe spuritatis et scozie deponitur propter quod ut amplius depuratur et fulgidius inueniatur. Nihil enim inter metalla est ductilius qz tante ē ductilitatis q̄ inter incudem et malleum sine ruptione siue distinctione partium in brachteas idest tenuissimas laminas dilatatur nec etiam inter metalla quo ad fozmam et spēm est pulchrius: et ideo inter omnes picturabiles fozmas siue species primum et precipuum locum auri obtinet pulchritudo. vnde fozma est et decoz taz colozum q̄ rerum vel metallozum Itez nihil inter metalla quo ad virtutem inuenitur efficatius (cuius virtutē deseri-

bit platearius dicens: aurū inquit tēperatius est omni metallo et purius: et ō virtutem habet confortatiuam et superfluitatū coadunatarum in corpore extersiuā. et ō valet contra lepram et elephantiē passionem vtiliter emendandam. Limatura aūt auri in cibo vel in potu vel in medicina valet ad preseruationem a lepra: vel saltem ad eius occultatōnē: qz eius frequēs vsus ab ea preseruat vel retardat aut saltē ipam palliat et occultat (ut. d. auicēna) Itez eadem limatura cū succo boraginis et osse de corde cerui valet contra syncopi et cardiatam passionem. Itē lamine auree candentes in vino extincte vnum faciunt vtilē contra vicia splenis et alias passiones melancolias. Item vstura facta cū instrumēto aureo melior est q̄ de alia materia vel metallo. locū enim vstionis custodit immunē a fetore. Item puluis cadume auree oculis impositus maculas oculorum purgat. Confortat aūt aurū membra quis eis non incorporetur: nec ea nutriat ō purando ex asperitate sua superfluitates q̄ membra ledebant extergendo (vt. d. idem plate.) Item aurum calefactum tollit pilos a membro quod inde exustum fuerit aut fricatum et iterū crescere nō permittit (vt. d. Constā.) Item aurum percussum ī resonat sicut es vel argentum. nec crepat nec funditur: sed potius extenditur et dilatatur nisi ei fuerit aliud metallum adulterinum modo aliquo incorporatū. naz q̄diu es vel auricalcū cum auri substantia est permixtū semper sub malleo scinditur et semper ad susceptionem debite forme: sub mallei ictu inobediens inuenitur: ita ō necesse est q̄ omne superfluū ab eo per excoctionem auferatur vt efficiatur ductile aliquod vas cuz optata forma exinde producatur (vt dicit grego.) qū aūt lamia vel bracthea aurea cum argentea subducta debet malleando incorporari necesse ē a trib⁹ malis precaueri. s. a puluere/vētō/et humore: qz si aliquod horū inter aurū et argentum permiscuerit: nequaq̄ vnum cuz altero se tenebit: et ideo oportet q̄ in loco valde mundo et quieto hec duo metalla adinuicem vniantur: qū aūt modo debito sic iunguntur inseparabilis fit vnio ita q̄ ab inuicem non possunt vlterius separari

AVricalcum. vt dicit isi. est dictū qz cum sit es siue cuprum resplēdet tamen superficialiter sicut aurum. es enim greco sermone calcos vocatur. auricalcū itaq̄ habet duntiem eris siue cupri ex mixtione enim eris et stanni et auripigmenti et quibusdam aliis medicaminibus perducitur in igne ad colorem aureum. vt. d. isido. colorem itaq̄ hz auri et similitudinem sed non valorem. vasa etiaz diuersi generis artificialia et pulchra ī sui nouitate auri speciem precedentia er auri calco preparantur: sed paulatiz a fulgore primo debetantur: et quasi rubiginantur et sic tām colore q̄ odore cupreo suaz materialem originem protestantur. In istis vasis cibaria et vina diutius reseruata sapore horribilem contrahunt ex eris vitio et odore. Collyria tamen que oculorū sunt medicamina in eis vtiliter reseruant et ex eris fortitudine accuūtur. vt. d. pla.

AVripigmentum est vena terre siue genus lapidis scissibilis et frāgibilis auri spēm pretendens in colore. et vocatur alio nomine lapis arserascus qui est duplex rubeus et citrinus. et habet secundū dia. naturā sulphuris calefaciendi et desiccādi que si apponatur er ipm in album transmutat et omnia corpora metallina preter aurū erudit et deuastat. vt. d. t. et. d. Secūdū plautum aūt auripigmentū calidū est et siccuz in quarto gradu et est vena terre et dupla species rubeū. s. et citrinū. Citrinū aūt cōpetit medicine. habet aūt virtutem dissoluendi/attrahendi/et mundificandi. vnde valet asmaticis et malū banelitū habentibus ex būditate: si inclinato capite fum⁹ eius recipiat. ex auripigmento fit philocrū idest vnguentum depilatoriū vt pili facilter amoueantur: quando decoquitur cum calce viua. valet et contra serpiginē et impitiginem si locus cū sapone et auripigmēto leuiter inungatur. sed statim locus iunctus abluatur: qz si vnguentū tale diu ibi maneret bonam carnem sicut et malaz corroderet et excoriaret. naturam enim habet incisiuam et corrosiuam. vngues autē deturpatos et defformes cadere facit: vt crescant meliores. vt dicit plau.

ARgentum a greca appellatione vt dicit Isi. est dictū. Maz greci argentū vocant: cui mirū in modū accidit: quod cū sit eanduz ī pressum copori lineas nigras (vt. d. Isi.) reddat. In eius cōpositione sunt viuū argentum et sulphur albū. pl⁹ aūt est ibi de aereo et aqueo et argenti viui q̄ sulphuris

et iō non est tanti ponderis sicut aurū. ut dicit rufus. Est aūt argentū duplex scilicz simplex et cōpositum. Simplex aūt liquidum est: et vocatur argentū viuuz. Cōpositū aūt argentū est solidū: cōpositū ex argēto viuo puro z sulphure albo ñ vrente (vt. d. aristo.) argentū aūt viuū est substātia aquea mixta cū subtili terrena fortī ad mixtione indissolubili et hoc habet ex magna siccitate terrea que non liquescit i superficie plana: et iō non adheret sicut id quod est aquosum. Est aūt eius substātia alba ex claritate aque subtilis et ex albedine terre bene subtilis et digeste habet ēt albedinem ex admixtione aeris cum predictis. habet etiam argentum viuuz hoc sibi nataraliter proprīū q̄ non coagulatur per se sine sulphure: sed cū sulphure et cū plū. bi substantia coagulatur. iō dicitur ibidez q̄ argentū viuū et sulphur sunt elementū ideſt materia et principiū omniū liquabilium scilicet metallorum. hec omnia dicuntur in li. metheo. expresse: et etiam a richardo sic exponunturar. gentū itaq̄ viuū omnium metallorum dicitur eē principiū et iō respectu eorz est simplex elementum. De sua aūt virtute et natura diuersi diuersa posuerunt. Quid autem de hoc sentiāt medici patere potest per hec verba. Argentum inquit plateazius viuū calidum dicitur esse et hūidum in gradu quarto. q̄uis a q̄busdam iudicetur frigidum et in eodez. et q̄ sit calidū ostenditur per effectum eo q̄ dissoluit/penetrat/et incidit: sed qz actu aliter sentitur multū frigidū abusiue frigidū iudicatur. Quod aūt aliqui dicunt argentum viuū ex quadam vena terre per excoctionem fieri falsum esse patet. eo q̄ per calorem ignis facilime in fumū extenuatur sed a terra gignitur et quasi aqua perfluēs procreatur. diutissime etiam in vase frigido et solido conseruatur. Tanta aūt ipsius est coherentia et fortitudo q̄ nulli rei potest admisceri: nisi primitus extinguatur ex extinguitur aūt cū saliua q̄ cū ea fricatur et maxime quando cinis salive additur: z maxime quando puluis ossis sepe sociatur Est aūt argentū viuum de facili in fumuz euaporatiuum et resolutiuū cuius fumus maxime obest estantibus. Inducit enim paralisim et tremorem relaxando neruos/et remolliendo. ore acceptū imissum occidit membra perfodiendo. Circa quod piculuz maxime valet lac caprinum in quantitate maxima expotatū. cū continuo motu patientis. ad idem specialiter valet et decoctō vini cū absinthio et isopo (hucusq̄ plate.) Dicitur aūt argentum viuuz eo q̄ incidat materias quibus inūcitur (vt. d. isi. li. xvi.) vbi etiam hoc subiungit. hoc inquit est liq̄dum. qz percurrit. Inuenitur aūt spēaliter in metallis seu in fornacibus argentarus guttarum concretione tectus inherens. sepe enim in vetustissimo stercore cloacaz et puteoruz limo inuenitur. fit enim ex minio impositio concule ferree cathena testea superposita. debet aūt vasculū esse circumlinitū et circundatū carbonibus: et tūc argentum viuū ex minio distillabit. sine hoc argento neq̄ es neq̄ aurū inauran potest Tante autem virtutis est vt si super sextarium argenti viui centenariū saxum superponas oneri statim resistit. Si vero auri scrupulum superposueris leuitatem eius i se statim rapit. Ex quo patet non pondus esse: sed naturam cui cedit. potui datuz interficit ponderis causa. Seruatur aūt melius in vasis vitreis. naz ceteras materias perforat et corrodit (hucusq̄ isi. li. xvi. c. ō metallis.) Argentum est igitur album/clarum/ sonoruz/purum/ductilitatis habens multum. minus tamen q̄ aurum: balsami potissime conseruatiuuz/virtutis in ispide tuuatiuum. Maiorem aūt virtutem habet aspis in argento q̄ in auro. vt. d. in lapi. liquabile et in igne resolutiuum et liquefactiuum colorem habet igneum rubeum. in frigiditatum vero iterum efficitur candidum atq̄ durum et q̄uis sit grossuz et materiale respectu auri: tamen post aurum in valore z precio obtinet inter metalla principatum. nam eius scorzis sive spuma vulnera sanat z replet et carnes superfluas in eis crescere non permittit/cicatrices inducit/sordes corporis mundificat/cārum a fetore custodit/cōfortat fluxibilia membra et constringit: et contractu terre rubiginem contrahit: sed ex arene et salis ꝑfricatōe colorē pristinū recipit z resumit

HAdamas est lapis indicus paruus et indecorus ferrugineum habēs et splendorem cristallinū. nunq̄ tamen vltra magnitudinē nuclei auelane est repertus. hic nulli cedit materie nec ferro quidem nec igni nec vn q̄ incalescit. vñ a grecis vis indomita appellatur. ſz cū sit inuictus ferri ignisq̄ contemptor: rumpit sanguie birci calido et recenti: cui fragmēta

sculptores in signādis gēmis et pforādis vtūf. hic differt i hoc a magnete: qz positꝰ adamas iuxta ferrum nō patitur illud at trahi a magnete: imo retrahit per quā dā violentiam ferrum a magnete lapide sic attractum. Dicitur hic lapis more electri venena reprehendere/metus varios expellere et maleficis artibus obuiare (hucusqꝫ Ysi do. li. xvi. c. de cristallis.) Hic lapis secundum dia. gēma reconciliationis dicitur z amoris: quia si mulier a viro suo fuerit disgressa per virtutem adamantis in viri gratiam facilius reuocatur. Adhuc dicit idem ꝙ si verus adamas capiti dormiētis mulieris cautius supponatur: scire potuit maritus eius an sit casta. Nam si fuerit casta dormiendo amplecti cogitur vt lapidis mantum suum. Si vero fuerit infidelis ab eo subito resilit. et velut lapidis presentia iam indigna subito de lecto cadit. Virtus etiam huius lapidis est vt dicit dia. ꝙ si in lacerto sinistro gestatur: valet contra hostes contra insaniem iras et surgia/contra incubos et fantasmata/contra vana somnia et venena.

AMetistus lapis est indicus qui inter gemmas purpureas obtinet principatum. vt dicit Ysidorus Est autem ametistus colore purpureo et violatio permixtus quasi rosa: nitens et leuiter fundens quasdam flammulas et emittens (Ysido.) alterum eius genus descendit ad iacictum non ex toto igneum: sed vini colorem habens. Et sunt species eius quinqꝫ secundum Ysidorum Sed vt dicit dia. purpureus nobilior est et alius vtilior. Nam virtus eius contra ebrietatem ē et facit vigilem z malam repellit cogitationem z bonum confert intellectum: z inest ei mollicies ad sculpendum.

AEbades est gemma nigra habēs albas venas z dicitur achades a flumine eiusdem nominis existentis in cicilia: iuxta quem gēma primitus est inuenta (vt dicit Ysido.) modo autem in pluribus regionibus inuenitur. Est enim quoddam genus cretacum. vt dicit diasco.) cuz venis ceruleis aliud genus est indicum varium cum guttis sanguineis. primum enim genus. vt dicit Ysido. creditur valere magicis artibus Nam cū ipsa tempestates auertunt sistunt flumina. sicut dicit idem. Item etiam genus vtile est secundum dia. ad regum fortunas z simulacra monstranda somniorū Cretacum aūt genus mutat pericula/gratum facit et placentem: z persuasorem et facundum et vires confert. Tertium genus scilicet indicum visum fouet contra situm prodest/contra venenum valet/z accessio eius odorifera est. vt dicit dia.

AEbeston archadie est lapis ferrei coloris ab igne nomen sortitus eo ꝙ semel accensus nunqꝫ extinguitur. de quo fabricatū est quid mechanicum: de quo gentiles captī sacrilegio mirabantur. In quodam templo enim veneris erat factum candelabrū in qno erat lucerna sic ardens: vt nulla tē pestate nullo imbre extingui posset. vt. d. Ysi. li. xvi. c. de lapidibus.

ABsiccos est gemma nigra ponderosa distincta venis rubentibus hec calefacta igni septem diebus colorē tenet. vt. d. isido. de gemmis nigris

ALabandina est gemma dicta ab alabanda regione asie: cuius color similis est calcedonio sed carior: vt dicit Ysidorus. Secundum dia. autem alabandia est gemma clara et subrufa. vt cardius: cuius virtus est sanguinem prouocare et augmentare.

AEgiristus est gemma argento similis habens stigmata aurea cui similis est in colore andromasa Est enim lapis cuius color est argenteus. vt dicit Ysidorus. cui est forma quadrāgula sicut thessi. z fortitudo sicut adamanti. hoc putant magi nomen impositū ab eo ꝙ animorum impetus vel iracū dias creditur refrenare. vt dicit Ysidorus in capitulo de gemmis aureis.

AStrion ē gemma indica cristallo propinqua: in cuius centro lucet stella fulgore lune plene. Sic autem dicitur ab astris: eo ꝙ eis opposita fulgorem rapit. vt dicit Ysidorus capitulo de cristallis.

ALectorius est lapis qui inuenitur in ventriculis gallinaceis cristallo obscuro similis. cuius vltima magnitudo est ad fabe quantitatē. hic in certamine secundum magos creditur reddere homines insuperabiles z inuictos. vt dicitur in lapidario. De hac gemma dicit dia. allectorius lapis excitat venerem/gratum facit z constātem/ac victorem discretum et oratorem/amicos reformat/et reprimit in ore sitim.

Hesterida est gēma candida inclusam cōtinens lucē sicut stellā intus ambulantem redditq; solis radios candidantes.

Hmatistes est lapis vel gēma a q̄ si vestis fuerit contacta contra ignem resistit: et si igni iponatur nō ardebit: sed splendore accepto nitidior apparebit: z est similis allumini scissili omnibus magorum maleficiis obuians z resistens. vt dicit Isidorus libro. xvi.

Bitumen terre ē gleba limosa z viscosa in locis precipue palustrib⁹ generata. Est aūt scōz Isi. li. xvi. c. ii. quedaz terra glutinosa que iuxta locū alphalti in iudea reperitur: cuius natura est ardens et ignium cognata: z est tāte tenacitatis q̄ nec aqua nec ferro corrūpitur sed solū sanguine menstruali. Est aūt vtil ad nauiū cōpaginationē. de hoc bitumine dr in platearco asphacū. i. bitumē iudaicū est calidū et siccū in tertio gradu z ē terra nigri coloris z ponderosa z fetida: z ē terra (vt dicunt aliqui) de spuma maris mortui generata: z ad modum terre indurata Habet aūt virtutem attrahendi/cōsolidādi et consumendi: et multum valet ad vlcera et vulnera cōsolidāda si puluerizeur et sicco vulneri apponatur: et si vuln⁹ fuerit multū longum et latum. Valet etiam ad passiones matricis spūalia cōprimētis si ponatur super carbones: et fumus eius qui est fetidus super os et nares contrabatur. Valet insuper fleumaticis/somnolenticis/z litargicis: quia fleuma de capite multum purgat. vt dicit pla.

Berillus est lapis indicus viridita te similis smaragdo: sed tamen pallore pollitur ab indis in sexāgulas formas vt coloris ebetudo repercussione angulor⁹ excitetur. aliter aūt pollit⁹ nō habet fulgorez. genera aūt eius sunt. x. vt dicit Isido. in. c. de viridibus gēmis. vbi etiam statim subditur crisoberillus spēs. s. est berilli cui⁹ pallida viriditas in aureum colorē resplēdet. z hunc ēt india mittit nobis. Berilli virtutes describit dia. dicēs. inter berillos qui magis pallet melior ē virtus eius contra pericula bostiū et contra lites inuictū reddit z mittē/ingeniū bonū adhibet/et valet contra vicia epatis: et cōtra suspiria/z eructuatiōnes/humid⁹ oculos sanat/manum gestantis exurit si solis oculis opponatur/hominem magnificat/ et amorem diligit coniugalem.

Calculus est lapillus terre admixtus rotundus atq; durissim⁹ purus et ex omni pte leuissimus atq; planus. Dictus autem est calculus eo q̄ sine molestia sui brevitate z planicie a pedibus conculcatur. cui contrari⁹ est scrupulus lapillus scilicz asperrim⁹ z minutus: q̄ si inter pedem z calceuz inciderit valde nocet. hinc z saxa dicuntur scrupea idest aspera atq; dura. vt dicit Isidorus. li. xvi. c. iii. Sepe aūt calculus in corpore animalis ex calidis z viscosis hūorib⁹: nūc in vesica nunc in renibus generatur (vt dicit Constā.) Quere supra li. vii. de passionibus renuz. capitu. de calculo.

Cos est lapis sic dictus eo q̄ ferrum ad incidendum acuat. cotis enim greco sermone incisio dicitur (vt. d. Isi.) et ex illis alie aquarie sunt alie oleo indigent in acuendo: sed oleuz leuem: aqua vero aciem acerrimam reddit. vt dicit Isido. li. eo. c. iii. hoc aūt cotis p priuz est q̄ in hoc q̄ acuendo alteri seruit paulati se consumit. vt. d. Gregori. puluis vero eius ab ipsius substantia resolutus cōgruit. medicine virtutem habet desiccatiuam repercussiuam et sanguinis restrictiuam (vt dicit Constan.)

Calcis siue calx est lapis adustus ex cuius admixtione cum arena et aqua fit cementum. Est autez calcis dicta viua (vt dicit Isi.) quia dum fit actu frigida intus in occulto feruentem habet vel continet ignē. vnō perfusa aqua statim ignis erumpit latens Eius natura aliquod mirum habet. post q̄ enim arserit aquis incenditur quibus solet ignis extingui. oleo vo extinguit quo solz ignis accendi: vsus enim eius ē fabrice necessarius. Nam lapis lapidi non potest herere fort⁹ nisi calce sit coniunctus. Calcis autez que fit ex lapide albo z duro melior est structuris. ex molli vero vtilior est in tectis (bucusq; Isidor⁹ libro. xvi. c. iii.) Calx aūt (secundū plate.) calida ē z sicca i quarto gradu: que mixta cū oleo pustulas et vulnera putrida iuuat et incisiones bñ consolidat. carnē superfluaz corrodit: nec in vulnere crescere permittit. Calx viua cū auripigmento et aqua ad modum pultis decocta pilos cadere facit: quia suo acumine poros aperit. vt dicit Constantinus et platearius.

Cementū est calcis et barene cuz aqua tēperata cōiunctō z mixtū ra q̄ ad lapides cōiungendos et parietes liniendos et dealbandos summe est necessaria. in picturis z coloribꝫ pietuz primū fundamentū et precipuuz est cemē tuz. melius aūt adheret parieti humefacto et maxime si fuerit de plastro siue de gipso Nam vt. d. isi. calcis est cognatū. optimū aūt omnium est de lapide speculari factuz cementū qui lapis translucet velut vitrum et multuz scissilis in tenuas crustas. vt. d. Isi. z est idē qđ plastrū quod in greco dicitur gipsū. i teutonico speratalo nūcupatur

Carbūculus lapis est p̄cio sissimꝰ sic dictus: qz vt carbo est ignitus cuius fulgor nec nocte vincit. luceret enī in tenebris adeo vt flāmas ad oculos vibret. genera eius sunt. xii. sed prestātiores sunt qui fulgent et emittūt radios sicut ignis. vt. d. isi. li. xvi. c. xii. (ibidē sub ditur) carbunculus grece antrax dicitur. gignitur in libia apud trogoditas. Inter bas xii. spēs precellit auctoritate qui ignei ē coloris: sz candida vena precinctus. cuius ē ppriū q̄ iectus in ignem velut mortuus carbo extinguit: sz aqua pfusus exardescit Alia est spēs carbunculi nomine sandastrus a loco indie vbi inuenit sic dictus. in eius specie velut intra lucidos ignes apparent quedā gutte: q̄us auree z hec gēma est preci incōparabilis respectu aliaruz. alia est spēs q̄ lichnius appellatur a lucernarum fragrantia sic dicta. z banc gēmā remissū carbūculū dicūt: et ē duplex. vna q̄ vt purpura radiat. altera velut coccinei coloris seu ruboris. hec a sole vel attritu digitorū calefacta: paleas et cartarū folia ad se rapere dicitur sculpturis resistit: Si vero alī quando sculpta fuerit: duz signa in cera i primit. q. quodam animali morsu partem cere secum tollit (vt. d. isi. ibidē.) Ad spēz carbunculi reducitur balagius qui rubeus et perlucidus est. vt. d. dia. z dicitur qz hec spēs carbunculi in vena saphiri inuenitur: et iō ex vicinitate saphiri quandā nebulā ad modū fauille circa ignē balagine ꝑbit. que circa eius supficiē se diffundit: z hoc pz sensibiliter si diligentius cōtempletur.

Crisopassius ē lapis ethiopicus quē lux celat: z pdit obscuritas. de nocte enī est igneus de die vo aureꝰ. vt. d. isi. ibidē. in die ei. q. euanescēs et fulgorē amittēs. q. auz expalescit. ē aūt spēs crisopassii quē india nutrit. hic crisopassius similis ē prasio: in colore siue porro et respergitur quibusdam guttis aureis. vt dicitur in lapidario.

Calcedonius est lapis pallidus hebetē pretendens colorem quasi medium inter bezillum et iacinctum. vt dicitur in lapidario nascitur autem apud nasomanas vt ferūt diuino imbre et inuenitur ad repercussum lune plene: vt. d. Isi. li. xvi. non inuenitur nisi tricolor. vt. d. lapi. omnia eiꝰ genera sculpture resistunt. calefactus paleā attrahit. (Isidorus) hic lapis perforatus z portatus facit vincere causas/valet cōtra illusiones demonum et virtutes conseruat vt dicit diascorus.

Crisolitus est lapis ethiopicus vt aurum lucens et vt ignis scintillans. mari in colore est similis declinans ad virorem. in auro positus et in sinistro lacerto gestatus dicitur terrere demones et fugare. Iuuat contra timores nocturnos/et melancoliam: minuit aut depellit/z confortat intellectū vt. d. dia. Crisoliti quedam spēs ē crisolli phis: cuius color de die aureꝰ. ō nocte vo igneus iudicatur. Est z alia spēs crisoliti que dicit crisselectrus colore aureus. eius aspectus de mane pulchrior est. deinde delectatur eius color: z est ignis capacissimꝰ qui si iuxta ignem fuerit citius inflamat. vt dicit isi. li. xvi. c. de gemmis aureis.

Celidonius lapis est modicus tamen pretiosus. huius due sunt species. scilicet niger et rufus. de ventre hirundinis extrahuntur parui quidem sunt et diformes: sed in virtutibus non sunt maioribus impares: immo multis aliis sunt maiores. valz eīm rufus contra lunaticam passionem z contra insanem z antiquum langorem: facūdum facit z gratum z placentem. Niger vero facit cōtra nocuos hūores et febres et lotus aqua sanat oculos. hec omnia dicuntur in lapidario.

Cristallus est lapis relucens clarus et colore aquosus. creditur q̄ sit nix vel glacies per multoz annoz spacia indurata. vñ ei nomē greci dederūt. gignit aūt i asia z i cipro maxie i septēntrionalibꝰ alpibꝰ: vbi in estate sol ferventissimus inuenitur: et ideo quia annosa et diuturna est ibi glacies: ideo speciē reddit hanc que cristallus nomīatur.

hic oppositꝰ solis radiis adeo rapit flamā vt aridis fungis ignem prebeat. vsus eius a pocula destinatus: nihil aliud operatur ꝙ frigidū facere potest (hucusq; Jsido. li. xvi. c. xiii.) De cristallo aūt di. dia. Cristallus non vi frigoris tantū sed vi magis ter restreitatis in lapidem induratur. Color aūt illius glaciei est similis. huius virtus est contra sitim et ardorem qui tritus cuz melle et potatus lacte replet vbera si ex causa calida lac prius sit amissum. z sumptus in potu valet contra colericā et viscerum passionem si nō assit cōstipatio. lapis est luci purus: vnde litteras et alia que in ea ponūtur mānifestat. qđ aūt ex aqua materialiter fiat cristallus. d. grego. sup. l. eze. habet inquit aqua ex se supfluitatem: sed per frigoris vehementiā in cristalli cōuertitur firmitatē. vnde ecclē. scribitur flauit ventus aquilonis congelauit cristallū ꝛc. et huius assignat aristo. rationez in li. meteo. ibi lapidea de substantiis mineralibꝰ materialiter sunt aqua. vt. d. Ri. rufus. lapides mineraliū suut ꝺ aqua: sed qz habēt de terze siccitate plusꝙ liquabilia iō nō cō gelātur solo frigore aquoso: sed etiā a terre siccitate qua permiscetur: et qz aquosuz terre vitreū quandoq; super aquam dominatur: vincit frigiditas supradicta. ex quo patet ꝙ vera est rō gregorii. et eccl. qui dicunt ꝙ ex aqua potest cristallus generari.

c Eramus est lapis cristallo similis ceruleo colore infectus. et est apud germaniam. alter est bispanicus rutilans vt flamma. hi cadunt de locis tonitrui: et dicuntur contra vim fulgurū opitulari (vt. d. Jsi. ibidem) Idem in lapidario vbi dicitur. cum tonat horrendum non fulminat igneus ether. Nubilus illisum celo cadit iste lapillus. Qui caste gerit hunc a fulmine non feritur. nec domus aut ville quibus affuerit lapis ille. Virtus vtriusq; est ad prelia et causas vincendas. et ualēt ad dulces somnos. vt dicitur ibidem.

c Orallus nascitur in mari rubeo et ꝙdiu tegitur aquis lignuz est sed statim quando extrahitur et tangitur aere in lapidez indurat Sunt aūt rami eius sub aqua candidi et molles et extracti cū rethibus rubescunt et lapidificantur (vt. d. Jsido. c. de gēmis rubeis) et sequitur ibidem. Quanto apud nos preciosa est indica margarita: tanto preciosioz ē corallꝰ apud indos. hūc magi dicunt resistere ℨ fulmen (Jsido.) Idem dicitur in lapi. Ipsius est aut zoroastes mira potestas. fulmina typhonas tēpestatesq; repellit a quocciūq; geratur. est aūt duplex albus et rufus. et nunq; vltra sempedem longior inuenitur. Rufus maxime valet cōtra oēm fluxum sanguinis/contra epilēpsiam/et contra diabolica et varia monstra multiplicat fructus/et expedit fines z principia negociorum.

c Oroneolus lapis est rufus z obscurꝰ vtilis tñ ē z preciosus: q in collo suspēsus vel digito portatꝰ in disceptando surgentes mitigat. Saguis ex mēbro sistit quēcūq; feruorē. Precipue talem patitur si fela fluxum. vt. d. in lapida.

c Jonsia lapis est niger vel fuscꝰ rubentibus venis sparsus vocatur autem ita qz si aqua mixta ꝑteratur vinum flagrat: et tamen quod in illo mirum est ebrietati resistit. vt dicit Jsidorus li. xvi.

c Jadocos lapis est pallidus lucēs: vt berillꝰ ē aptus ad responsa a demonibus obtinēda. excitat enim demones et fantasmata. Et si ꝺ funeto quis forsan applicet illum. Protinus assentur solitas amittere vires. Naz sacer hic lapis ē et que mors sternit abhorret. sicut dicitur in lapidario.

Es a splendore aeris est vocatuz vt dicit Jsido. apud antiquos ei anteq; ferri cognitus fuit vsus e re quppe primi prescindebant terram z belli certamina peragebant tunc aurum et argentum reiciebant. nūc vero auz in sūmo honore ē sic voluēda etas ꝑ mutat tpa rez. verba sunt isi li. xvi. Idez aūt est es et cuprū: qz vtrūq; ex eodē lapide ꝑ decoctionē ignis resoluitur. lapis em̄ caloze ꝛsolutus in es vertit. Job. xxviii. cōponitur aūt es siue cuprū sicut z alia metalla ex supbure z argento viuo. ſz hoc accidit quando plus est de sulpbure ꝙ de argento viuo: et sulpbur est terreum non purum rubeum habens colorem adurentem. argentum vero viuum mediocre nec nimis grossum nec nimis subtile. ex tali conmixtōne es generatur. sicut dicit aristo. Sicut autem dicit Jsi. c. de ere. Es si fuerit admixtum cum aliis metallis: colorez mutat pariter et virtutem. vt patet ī auricalco et in ere conchio quod cū diuersis metallis est coniunctum. quodam est

album ad morem argenti accedens. aliud fuscum auri spēm exprimens. tertiuz ī quo cūctorum ē temperies. Est et aliud genus quod dicitur coronariū: quod. s. ex ductili ere in laminas attenuatur: et felle thauri tingitur spēm auri pretendit in coronis histrionum. vnde es coronarium est vocatū Es aūt quod ductile est et malleo producitur regulare appellatur. sed contra fusile quod tantum funditur sed quod fusile est sub malleo fragile est. Quando aūt es bene purgatur et ab oībus viciis excoquitur ductile efficitur ⁊ regulare. Omne aūt es in frigore magno melius funditur. Es celerius rubiginē contrahit: nisi oleo perungatur. Item inter omnia metalla es vocalissimum est et maxime potestatī (hucusq; Isi. li. xvi.) maxime conuenit vsui tubarum et timpanorum ꝑpter suam sonoritatem et durabilitatem. lapis q̄ bene decoctus est maxime duriciei et compactionis vnde non facile frangitur. prius eñ rupis igne fortissimo exuritur. octies aūt vel nouies cōburitur anteq̄ perfecte extrahatur de lapide et purgetur. sicut multi sepi⁹ certissime asseruerunt in loco vbi fuerūt eris purgatores. Vasa enea rubiginosa sunt ⁊ eruginosa nisi sepius arena aspersa cōfricentur. ol factu etiaz et gustu sunt abhominabilia nisi cum stanno sint linita. Es etiā si sine stanno fuerit de facili vritur et crematur (vt dicit Isidorus capitulo de stāno.) Es vero exustū ⁊ pulueri satum (vt dicitur in platerio) habet viruitē dissoluēdi consumendi et extenuandi et timores noxios expurgandi/vulnera sanandi/caliginē oculorum purgat/superfluas carnes corrodit et vlterius crescere nō permittit. vt. d. platea. et etiam diascorus.

Electrum est vocatum eo q̄ ad solis radium auro clarius luceat et argento. Nam sol electros dicitur. efficatius enim est hoc metallum omnibus metallis et nobilius. huius tria sunt genera. vnū qd̄ ex vna arbore fluit quod sucium dicitur qū eñ prio fluit de arbore ē liquidū gūmi: sed p⁹ indurat calore vel frigore in duriciem lapidis perspicui vel cristalli. Alterū genus metalluz dicitur quod inueuit in grecia. habet tertium qd̄ fit de tribus ꝑtibus auri et vna argenti. Electrum vero quod naturale est illius ē nature vt in conuiuio ad lumīa clari⁹ cūctis metallis fulgeat et venenū ꝑdat nam si infundas stridorē edit ⁊ in colores varios in modū arcus celestis se mutare subito consueuit. hucusq; Isidorus li. xvi. de metallis. De electro autem artificiali dicitur super eze. dum aurum inquit grego. miscetur cum argento argentū ad claritatem crescit: aurum autem cum claritate argenti temperatam virtutem suam nō perdit: sed tantummodo ad decorem coadmixti argenti aliquantulum expalescit. Electrum etiam verum a quibusdam arpago dicitur eo q̄ attritu digitorum accepta caloris anima folia et paleas et vestimentorū fimbrias rapiat et attrahat: sicut magnes ferrū. vt. d. isi. li. xvi. ca. de rubris gēmis. De facili aūt quocumq; modo homo voluerit recipit colorem et ticturam. vnde de radice anchuse et conchilio de facili inficitur. vt dicit idem ibidem.

Athites lapis est indicus et persicus qui in littoribus occcani infimi tam indici maris q̄ persici inuenitur. Est autem lapis colore punice⁹. sicut dicitur in lapida. Et est duplex. vt. d. isi. s. masculus et femina. vñ et bini semper in nidis aquilaꝝ inueniunt nec sine his parere potest aquila: et iō aq̄la istos lapides seruat in nido suo. horū masculus durus est similis galle et subrutilās femineus vero mollis est. Hi lapilli alligati cruribus parientis faciunt partus celeritatem et etiam faciunt aliquando abortire: si nimis diu ibi dimittuntur ⁊ aliquid excidit vulua nisi cito a parientibus auferātur (vt dicit Isi. li. xvi. c. iiii) Hic etiam lapis more pregnantis alium lapidem in se tenet clausum (vt. d. dia.) et in lapida. dicitur. Continet hic alium pregnantis more lapillum. eius virtus est conferre sobrietatem/auget diuitias et amorem et facit victorem et fauorabilem. et caducorum prohibet cāuz. si deveneni fraude aliq̄s suspect⁹ fuerit: si re⁹ fuerit h̄ lapis sub cibo eius posit⁹ cibū d̄glutiī ñ ꝑmittit. q̄ si lapis subtract⁹ fuerit: cibuz deglutire non tardabit.

Emathites est lapis rufus ferrugineus affricus et indicus ac arabicus sic dictus: eo q̄ cruore resolutus in colorem sanguineū mox erumpit (vt dicit Isidorus.) Valet contra vesice fluxum et oculorum dolores. contra venenum et serpentis morsū et ventris fluxum. omnem sanguinē striugit: et maxime muliebrem et gingiuarum

frigide esse et sicce cōplexionis: et habz vir
tutez constringendi fluxum sanguinis. ab
emat quod ē sāguis ⁊ thites quod ē sisto
stis. vnde valet emoroicis ⁊ sanguinē vomē
tib⁹ et dissentericis singulare presidiuz est.

Alictropia gēma viridis est cum
guttis puniceis venis sāguineis
superspersa. ⁊ sic dicta ab effectu
qz si ponitur in aqua radiis so
lis opposita ebulire facit: aquam in vase
positam resoluit in nebulam: et post pau
luluz resoluitur in guttulas pluuiales. hec
eadem etiam gemma videtur posse facere
mira. Nam posita in pelui aqua clara ra
dios solis mutat: et ex aeris repercussione
obumbrare videtur radiorum solarium
claritatem et quendam inducere in aere
sanguineum colorez ac si sol ex interposi
sitione corporis lunaris ad solē eclipticas
pati tenebras videatur. et ideo quia ita vi
detur solis posse mutare claritatem eli
ctropia idest solis auersio nuncupatur. et
hoc expresse dicit Isi. et diasco. in lapida.
dicitur. Ex re nomen habens est elictropia
a gemma que solis radiis in aqua subie
cta vacillo. Sanguinem reddit mutato
lumine solem. Eclipsimq; nouam terris
effundere tegit ⁊ cetera. vt dicit Isido. q
ita manifestat incātatorum stultitiā ⁊ ma
gorum qui in suis prodigiis gloriantur.
Illudunt essi hominum aspectus in his q̄
operātur: sicut facit gemma supradicta de
qua exemplificando dicit q herba eiusdez
nominis cū quibusdam predicationibus
preadditis fallendo visum intuentium fa
cit portantem hominem non videri. I mul
tis aliis est gemma hec commendabilis:
quia sanguinem stringit/vena tollit/nec
poterit falli qui eam gesserit.

Anidros paruus lapis est ⁊ modi
cus ꝑpetuis distillat guttis. nec
tñ liq̄scit omnino: nec efficit ali
quomodo minor. vñ dicitur in lapida. ꝑ
petui fletus lacrimis distillat enidros. q̄
velut ex pleni fontis scaturigine manat.
Et dicitur ibidez q difficile est huius red
dere rationem: qz si gutta defluit de lapi
dis substantia quare non minor efficitur
vel omnino liquescit. Si vero res vel ali
ud ingreditur quid est q ingrediens non
repellit egredientem. potest tamen esse
vt mihi videtur q virtus lapidis conden
sat in aquam aerem sibi vicinū propinquā
etiam videtur exire de substantia lapidis
quod egredit de subā aeris circumstantis

Apistites est lapillus rutilans et
rubicundus: qui ex parte cordis
gestatus tutum seruat. compe
scit seditiones cohercet locustas
et volucres steriles nebulas ac grandines
a fructibus terre: et quando opponitur so
li ignem et radios emittit: et si hunc lapi
dem in aquam feruentem proieceris cessat
eius ebulitio et post modicum frigescit. vt
dicit Isidorus et diascorus.

Axcoliceros lapis est sic dictus eo
q. lx. coloribus est distinctus. et
est paruus valde. efficit oculos
intuentis hominis tremulosos. ⁊
in libia apud trogoditos inuenitur talis
lapis.

Aerrum a feriendo est dictum. vt
dicit Isido. Sua enim duritia
ferit/domat/ et concutit omnia
genera metallorum. quod quidē
q̄uis de terra originem contrahat: duris
simum tamen est et solidissimum. et ideo
oīa alia feriendo ꝯprimit ⁊ dilatat. et hoc
vt. d. Isi. iuxta terre gen⁹ nomē assumpsit
et materialiter variatur: qz secunduz hoc
magis durum vel minus inuenitur. gene
ratur autem ferruz secundum aristo. ex ar
gento viuo grosso non mundo neq; poro
so terreo et sulphure grosso componitur:
in cuius compositione plus ē de predicto
sulphure q̄ de argento viuo. unde propter
dominium frigidi ⁊ sicci 2 terrei ferruz fri
gidum et siccum est. et valde durum est i
suis partibus ⁊ cōpactum. ⁊ qz minus ha
bet in se aerei aquei ⁊ humidi q̄ alia me
talla. iō ad resoluendum in igne difficile ē
et graue ad remolliēdū. vt. d. Rich. ferra
mēta vero cū oleo tēpare mos ē ne aq̄ fri
giditate nimiū īdurent (vt. d. isi.) ferrū ex
sāguis ꝯtactu citissime rubiginē ꝯbit: 2 cū
eius substantiam subintrauerit vix recedit
vt dicit Isidorus. rubigo est ferri vicium
rodens ferrum quod ei accidit: vel sue sub
stantie impuritate: siue ex terre contactu
et vicinitate: siue ex sanguinis sue cuiusli
bet infecti aut hūidi vaporis qualitate (et
subdit idez) A ferro inquit sanguis huma
nus effunditur: sed se vlciscitur ferro: qz
de nulla ita cito per rubeginem consumi
tur: sicut quando sanguine hūano īmūdat
cum adamante cōcordiam hz. vnde ⁊ ada
mas ipsum attrahit: ⁊ ip̄m attractū etiam
mediāte vase argēteo vel eneo ip̄m sequit
quia ei subicitur et obedit: si ferrum bene
politum a lumine vel aceto linitum fuerit

simillimū erit aeri rubigine carebit politus ferrum si cerusa vel medulla cerina fuerit plinitum (Isido.) ferrū cadens si in vino vel in lacte sepius extinctum fuerit: ipsum vinum splenecticis et aliis morbidis medicinale facit (vt. d. Constan.) ferrum etiam vt dicit Isi. accensum igni nisi induretur ictibus corrumpitur: rubens in igne nō est vtile ad medendū anteq̄ albescere incipiat vel albere. Vsus ferri vtilior est homini ī pluribus q̄ vsus auri: quis plus diligatur auri spēs ab auaris. sine ferro respublica tute non agitur: qz sine eius metu securitas ab hostibus non habetur. ferro cōis iustitia regit. tuetur inocentia z improbor auacia ferri metu cohercetur. sine ferro nullum fere opus mechanicū vix pficitur. nullum edificium construitur: agricultura nullatenus exercetur. z iō secundum isi. est dictum ferrum eo q̄ farra idest semina ꝺdat qz sine ferro nec panis de terra acquiritur nec etiam fam paratur. panis sine ferro ꝺ grue non diuiditur vt in vsum cibi ab homine assumatur. Item ferrum ferro acuitur. vt dicit Salomon. naz confricatione mutuo ebetata ferri acies iterum attenuatur et sic acuit vt inde facilius quodlibz incidatur. Scoria dicitur ferri immūditia qū in igne excoquitur z ē sic dicta eo q̄ de ferro violētia ignis sit excussa. vt dicit Isi.

Errugo est limatura ferri sicut squama. et est illud quod euolet ex percussione ferri et habz virtutem siccandi et attenuandi. et nō valet contra opilationē splenis. vomitum tamen potenter excitat in tantū q̄ aliquā do ducit ad mortem nisi puluere adamantis vel aqua in qua per noctem iacuerit e ius violentia reprimatur ꝺ emoroidas dicit pulus eius optimus. Dissenteriam et fluxū vētris stringit vt ī platea. ferrugo ēt dicitur ferri rubigo et corrosio dicta a corrodendo. Dicitur tamen proprie erugo ab erodendo non ab eramento. vt. d. isi. manq̄ siquidem tangentis inficit et maculam deformem post se relinquit quanto ferrum magis purum et politum: tanto diformiꝰ et citius a rubigine defedatur et difficilꝰ remouetur. nec de facili deponit nisi tribꝰ mōis. s. per ignis excoctionez vel serre vel plime corrosionē vel p collisionē lapidis z durioris arenule extersionem. hoc aūt hz pprīū eruginis infectō q̄ leui actione reuertitur ad locum in quo semel orta.

Gleba est terra ex collectione pulueris in vno glomere adunata. vt dicit Isi. li. xvi. c. i. terra enim ligata gleba est. soluta vero puluis indurata in globū terra semen non recipit: et receptum erūpere in germē non ꝑmittit confracta vero tegit semina atq̄ nutrit per pluuiam remolita quandam pinguedinez in se recolligit quam ad seminū productionem radicibus circunfundit. vt dicit Grego. Aliquando etiam glebe naturam in se continent mineralem. Et ideo ex glebis diuersarum rerum species producuntur. sicut dicit grego. super illum locū Job. xxviii. lapides saphiri locꝰ eius z glebe illius aurum.

Gemma dicitur eo q̄ luceat ad instar gūmi. vt. d. Isi. gēnie siquidē magnū decorem varietatē colorum prebent auro. iō aūt dicit Isi. preciose qz rare sunt atq̄ care. Dē enim razuz magnū et pciosum vocat. sicut scriptum est. Erat sermo dei p̄ciosus. i. rarus vt dicit Isido. nec alicui debet videri dubium aut falsum. quin sua sit virtus diuinitus insita gemmis: qz sicut dicitur in lapida. Ingens est herbis virtus sed maxima gemmis quarum quedam in venis terre ī ueniūntur et cum metallis effodiuntur. q̄dam a profundo maris euomentur et generationis ipsarum locus ignoratur. et tales gemme sepe in littoribus maris et in fluuiorum insulis reperiuntur. Quedam in corporibus auiū et reptilium sepius pcreantūr. vndecumq̄ autem gemme venerint incredibili virtute reperiuntur diuinitus insignes quando nobiles sunt et vere Nam vt dicit Isido. c. de gemmis aureis In quibusdam autem gemmarum generibus veras a falsis discernere magna difficultas ē. Nam sepe ille que sunt false et sophistice: veris videntur esse similime: ita vt vix possint ꝺ a sophisticis dep̄hendi. qz quidam (vt dicit Isido.) pro smaragdo vitrum inficiunt arte et fallit oculos subdola quedam viriditatis similitudo. Sine ei fraude nulla mortalium vita est (Isido.) Omnes autem non translucidas gemmas ceas solemus appellare eo q̄ densitate sui obscurentur (Isidorus) sepe falluntur sic iudicātes: quia plus virtutis sepius latet in paruulo adamante ferrugineo z obscuro q̄ in cristallo lucidissimo vel bezillo.

Gagates est lapis rudis et tamen preciosus qui prio in cicilia ⁊ gagante flumine est repertus fluor fluminis ad ripam tractus. vnde et nominatus. quis in britannia sit plurimus et eximi⁹. vt. d. isi. Est autem duplex glauc⁹. s. ⁊ niger. niger aūt ē plan⁹ leuis ⁊ facile cōbustibilis igni appositus fere sicut thus. incensus aūt odore suo serpentes fugat. demoniacos ꝓdit et demonib⁹ contrarius esse putatur. virginitatem prodit: qꝛ a qua eius bibita si bibens est virgo non vrinabit: si non est virgo statiz vrinā emittet etiam contra voluntatē. vt dicit dia. et sic virginitas per lapidē expitur. vt. d. auctores. Itē id lapis tā niger q̄ glaucus attritu digitoꝝ calefactus paleas leues sibi appositas atrahere consueuit. potat⁹ aūt cōfert hidropicis: qꝛ nociuū ꝯsumit humorē et dicitur confortare epar sua forsan siccitate et ēt occulta qualitate. Item puluis appositus dentes roborat debiles et laxatos. Item multum dicitur valere ꝯ fantasmata et nocturnas demonū vexationes. Itē eius subfumigatio ꝓuocat mēstrua qñ casu aliquo sunt ablata. Itē dicitur sedar dolores ventris qñ stomacus patitur cāu aliquo subuersionem. Itez iuuat p̄stigias ⁊ carmina dura resoluit. vt dicit ī lapida. Itē valde accelerat partū et adiuuat pi entem. vt. d. in lapida. vnde si lapis tam grossus et rudis tam mirabilia operatur: nullus ꝓter exteriorem faciem vilipendēdus est q̄diu virtus latens interius ignorat. De hoc aūt lapide. d. isi. in aq̄ accēdit in oleo, vero extinguitur quod est mirum:

Galactides ē lapis colore cineris gustu suauis. qui si attritus fuerit quoddā lacteū de se emittit. (vt. d. isi.) hic lapis in ore claus⁹ turbat mentez/circundatus collo vbera lacte replet. alligatus femori dat faciles partus: mixtus a qua et sale si circūspergatur ouile oues replentur lacte et scabies fugatur ab eis. vt dicit diascorus.

Galatia gēma ē candida: habens spēm grandinis in figura et est mire frigiditatis q̄ nunq̄ ab igne calefit. dicunt Isidorus et Diascorus.

Heraxipen lapis est niger: sz supat virtute colorem casu prius abluto si quis gestauerit ore dr̄e mox poterit de se cogitat alter (sicut dicitur ī lapida.) dilectū reddit et amabilē euz super quem est. neq̄ probatur vtus eius. nam si iunctū fuerit corpus alicuius melle et muscis expositum relinquunt musce si presens fuerit iste lapis. Sed si lapidem subtraxerit, suggent corpus eius et corrumpent.

Iaspis gemma est viridis smaragdo similis. sed grossioris simpliciter est coloris. Eius species sunt .xvii. (vt dicit Isidorus.) Nam ias viride pinnalium gemma dicitur. quamuis autem eius color precipuus sit viridis: tamen multos habet alios intermixtos. Eius virtus ē reprimere febres et hidropisim in his qui gestant ipsum caste. Iuuat etiam parturientem: fugat fantasmata: et inter pericula facit hominem tutum: interiorem refrigerat ardorem. fluentem compescit sanguinem et sudorem. luxuriam cohibet et impedit conceptum. menstruum restringit et emoroides si puluerizetur datus cum lacte. vlcera inueterata sanat. sordes occulorum purgat et visum acuit et confortat: maleficiis et incātationibus resistit. efficatior est in argento q̄ in auro. In capite aspidis inuenitur lapillus iaspidi similis: qui mire creditur ēē efficatie ei virtutis: et ideo quidam iaspidem quasi aspidem dictum esse credunt. Tot autem creditur habere virtutes quot habet diuersas venulas et colores. vt dicit dia. in montibus sicie inuenitur optimus et a griffonibus custoditur quemadmodum smaragdus. vt dicit Isido.

Iacinctus lapis est cerule⁹ et saphirei coloris aliquantulum est propinquus, ex colore suo nomē habens (vt dicit Isidorus.) lapis iacinctus quidem qui in ethiopia est inuentus optimus est: qui nec nimis clarus ē nec etiaz nimium est obscurus vel obtusus. sed ex vtriusq̄ tēpramento mediocriter est refulgens (Isidorus) hic nō rutilat equaliter. sereno enim gratus et etiam perspicuus: in nubilo coram oculis est marcidus et obtusus (Isidorus.) In os missus sentitur frigidus. ad sculpandum est durissimus. non tamen est inunctus: quia enim ab adamante scribitur et signatur. vt dicit Isidorus libro decimosexto. Secundum dia. Iacinctus lapis est nunc colore ceruleus/nūc rufus nūc purpure⁹ siue venetus. ⁊ sūt tres spēs

Nam sunt granati/citrini/et veneti. Sed inter istos granati.i.blaui sunt meliores. Iste lapis mirabilis est: qz aeri maxime se conformat vt in nubilo sit nubilus et in sereno sit serenus. Istius lapidis est virtus singularis secundū auctores q confert letitiam et cōtrariatur melanconice qualitati confortatiue est virtutis. Sicut de eius speciebus dicitur. Cōfortatiue cuncti virtutis habentur: tristitiamq fugant et vanas suspitiones. resistit etiam diuersis pestilentijs que solent in aere sepi9 generari vigorem etiam dat membris/vegetat neruos/et dulcem ac salutiferam dat sapozē (vt dicit dia.) maxime si similis est saphiro qz secundum omnes qui de gemmis tractant tanto in suis effectibus est efficatioz quanto plus in colore et substantia saphiro appropinquat. et talis iacinctus veneno obsistit et corito ptrariatur. diasco. ei etiam quedam assimilatur herba eiusdē nominis in colore et in multis est ei parēnis non per omnia in colore. sicut dicit Isidorus.

IRis est lapis exagonus ideſt biangulus. vt. d. isi. qui primo in arabia iuxta mare rubrum ē inuētus. nunc autem in pluribus locis inuenitur. scilicet in germania et hibernia et in multis regionibus aquilonis. est autem in colore perspicuus cristallo similis. vt dicit Isidorus. et dicitur iris p similitudinem arcubus celestis qui percusso sole sub tecto species et colores arcubus celestis in proximos parietes oppositos representat. vt dicit Isidorus. eadem creditur habere virtutes quas et berillus: nisi quia tāte non inuenitur quantitatis. vt dicit dia. Insuper hic lapis: ut fertur cooperatur parturienti: vel vt citius pariat vel saltem vt dolorem partus facilius sustineat et nō tātum de periculo pertimescat.

IEna est gemma que in occulis iene bestie inuenitur. q̄ si sub lingua hominis fuerit subdita ipm dicunt predicere plurīa futura. vt dicit. Isidorus et lapida.

BAuma lapis est colore nunc albus/nunc subniger/nunc subrubicundus/nunc sub variis coloribus distinctus. Est autem sic dictus a Izaumatis. quod est idem qđ incendium. Nam in locis sulphureis et calidis inuenitur. cuius virtus secundum dia. est curare idropisiz: diuersiz. diuersis ymaginibus et figuris sculpitur et politur.

EBiates est lapis translucid9 et stallo similis qui creditur dare eloquentiam/honorem/et gratiam/et defendit a noxiis et venenosis/et curat tumorem epatis et splenis. vt dicit dia.

EAlcophanus est niger lapillus colore depictus qui gestatus in ore dicitur clarificare vocem et defendere a raucedine fauces. vt dicitur in lapida.

IIgurius lapis est in colore electro similis dictus: vt dicit Isi. a lince bestia cuius vrina inter arenulas generatur. virtus eius est paleas attrahere. valet contra dolorez stomachi. et stringit fluxum ventris ptur bati. valet icteritis et discoloratis: qz per ditum colorem restituit. vt dicit dia.

IIpparea est gemma de sirticis partibus veniens: cui9 proprietas ē q̄ omne genus ferarum ad ipsi9 presentiam properat: et ipsuz intuetur. vnde venatores feras quas canuz cursu capere non possunt: solius lipparie aspectu ad se ducunt. sicut dicit in lapida.

QArgarita omnium gemmarum candidarum est precipua. vt. d. Isidorus que ide margarite nomine est vocata: qz in conchis maris hoc genus lapidis inuenitur. Nascitur in carne cōche sicut in piscium cerebro lapilli aliquando inueniuntur. gignitur ex celesti roze quem certo tempore anni concbe hauriūt. ex quibus margaritis quedā vniones nuncupantur babentes aptū nomen eo q̄ tantum vnus et nunq̄ duo vel plures simul repeziuntur. Sunt autē meliozes margarite candide q̄ que flaueſcūt Illas autem aut iuuentus aut matutini roris conceptio reddit obscuras (bucusq Isidorus libro. xvi.) Inueniuntur autem quedam perforate naturaliter: et ille sunt aliis meliozes. quedam autem perforant arte (vt dicit plate.) Sūt aūt eligēde que albe clare/speculares et rotunde. Habent autē virtutem confortatiuā vel a toto spē vt dicunt quidam. vel quia specialitate q̄daz asperguntur. membra a superfluis humoribus purgant eo q̄ constringēdo z coartando cōfortant. valent contra cardiacam passionem et sincopiz cordis z cōtra

debilitatem que prouenit ex fluxu medicine. valent etiam contra fluxum sanguinis et fluxū ventris (vt. d. pli.) Dicitur autez in lapidario ꝙ cū margarite generētur ex rore ꝙ quanto rorantis plus fuerit aeris austri: tanto maiorē gignit roratio gēmaz nam vltra tamen seminutez crescere nulla putatur. Dicitur etiam ibidem ꝙ si illo tēpore quo ex hausto roris incipit gēma generari si superuenerit corruscatio vel tonitrus ex subita fortitudīe clauditur concha et sic paritur abortiuum. Ab india autem et antiqua britannia nobiliores magarite transmittuntur. vt dicitur ibidem.

Magnes lapis est indicus ferruginei coloris. in īdia apud trogiditas inuenitur. ferrū trahit. adeo enim (vt. d. isi.) trahit ferrū vt cathenam faciat annuloꝝ. inde eum vulgus ferrū viuum appellat. liquidū vitrū creditur trahere sicut ferrum. Cuius tanta vis est (vt refert aug.) ꝙ si quis eundem magnetē tenuerit sub vase vel aureo vel eneo ferrūqꝫ desuper posuerit ex motu lapidis subt⁹ ferrum desuper mouebitur. (Et sequitur ibidem.) vnde factum ē in quodaz templo simulachrū de ferro quod in aere pēdere videt. Est enī alia spēs magnetis ī ethiopia que ferrū respuit ⁊ a se fugat. idē etiaz magnes aliquando vno angulo ferruz trahit et in alio a se repellit. magnes aūt tanto ē melior quanto cerulior. Hucusqꝫ Isido. Secundum dias. vero et lapida. reconciliat maritos vxoribus: auget gratiam et decorem in sermone. Item cuz mulsa curat idropisim et splenem allopitiam ⁊ arsuraz puluis eius aspersus per quatuor angulos domus super carbones existentibus in domo videbitur subito domus ruere ex vertigine cerebri et ex commotione. magnes ēt sicut et adamas capiti caste mulieris suppositus cogit eam subito amplecti virum suum: sed si adultera fuerit subito a lecto se mouebit timore fantasie. hoc lapidem axime vtuntur magi. secundum platea. lapis magnes calidus est et siccus in tertio gradu. virtutem habet attrahendi ferrum montes enim sunt ex huiusmodi lapidib⁹ vnde naues ferro compactas attrahunt ⁊ dissoluunt. vnde precipue valet vulneratis puluis eius confectus cum apostolicō appositus vulneri ferrum enim attrahit: puluis etiam magnetis in quantitate duorū dragmatū cū succo femi valz ꝯ idropisim ⁊ splenē ⁊ allopiciā. vt dicit auicenna

Melecros est lapis dictus eo ꝙ dulcez ⁊ melleū emittit succū. vt. d. Isi. et est bicolor. s. viridis in vna pte et melli similis in alia.

Menophitis est lapis a loco egipti sic dictus. gemma talis ē nature vt. d. isi. ꝙ tritus ac super loca q̄ vrēda sūt vel secanda posit⁹ vel cum aceto linitus: ita facit obstupescere corpus ꝙ nō sentiat cruciatum.

Mirtes est gemma sic dicta eo ꝙ mirre in colore similis ē qui compressus spirat odorē sicut nard⁹

Medus est gemma vel lapis preciosus in medorum regione repertus: qui quandoqꝫ est viridis coloris quandoqꝫ nigri. vt. d. diasco. virtus huius est contra cecitatē oculoꝝ: sanat podogrā si cū lacte mulieris masculū ꝑturiētis tempetur. similimō valet contra dolorem renū et freneticā passionē. Si vero lapis niger resoluitur per cotem et in aqua calida ⁊ alicui dei illa aqua ad bibendum interficit: ex vomitu stomachi subuersione Si vero frōs inde lauetur mirabilit excoriat ⁊ ledit visū ⁊ aufert omīno. vt. d. ī la.

Melocites gemma est viridis smaragdo similis: spissioris tamen ⁊ grossioris ē viroris ꝙ smaragd⁹ vnde et a calore malue nomen accepit. (vt dicit isi.) Et nascitur in arabia. est aūt substantie valde mollis et tñ valde vtilis: quia sicut dicit diascorus virtute sua custodit a nociuis casibus.

Marmor greco sermone a viriditate vocatur (vt dicit isidorus.) Sunt aūt marmora. vt. d. idem. lapides eximii que maculis ⁊ coloribus cōmendantur. Nam marmoꝝ genera infinita sunt. Non tñ oīa a rupibus inciduntur sed multa sub terra spersa sunt: vt marmor lacedemoīū viride et preciosum. similiter et marmor ophites qđ maculis serpentum simile ē. vnde et vocabuluz sumpsit: cuius duo sunt genera/molle ac candidū/nigrū durum. Marmor puprurites ex egypto ē rubeum: cādidis interuenientibus pūctis et vocatur purpurites eo ꝙ rubeat vt pur pura. Sunt et alia multa genera. vt alabastrum et plinum: de quo infra dicetur. Est aliud genus scilicz coraliticū in asia repertum non habens vltra duos cubitos ī mēsura: et est candidū fere sicut ebur: tñ hñs quasdā maculas quadā ꝓportione nigras Est ⁊ therebaicum tinctū aureis guttis et

inuenitur in parte egiptioꝝ naturaliter ap
tum vt super illud colliria terantur. Sunt
et alia genera que in osticinis rupibus gi
gnuntur. Et marmor corinthion gut te a
romatice similimũ est ex quo colũne ingẽ
tes fiunt lamina atq; turres. Est et cani
tre viride et optimũ nomen habens ab a
spectu eo ꝙ gratum sit his qui gẽmas scul
punt. huius enim viriditas reficit oculos
Est ⁊ numidicuz quod numidia mittit qđ
fabricatum simile croco succũ reddit vnđ
et nomẽ accepit. sunt ⁊ alie multe marmo
rum diuersitates de quibus exemplificat
Isi. li. xvi. Sed hec ad presens sufficiant.
Marmor itaq; aliis lapidibus est solidius
fortius/pulchrius/et vtilius. in cuius veis
diuersaruz gemmarum materia inuenitur
propter soliditatem sui difficilime sculpit
et pollitur. propter sui frigiditatem et so
liditatẽ ad spẽs et vnguenta aromatica cu
stodienda vtilimuz inuenitur. Super om
nia aũt admirari possumus ꝙ marmorei
lapides nec calibe/nec ferro/nec ẽt serra/
vel malleo per potentiam aliquaz edomã
tur. sicut per laminam plũbeam asseribus
mollissimis intersertam. plumbo enim et
non ferro lapides marmorei diuiduntur ⁊
separant tanq̃ asseres et equantur.

Nitrum ẽ secundum diasco. lapis
subalbidus scissillis ⁊ perspicuus
cuius virtus est dissolutiua/ at
tractiua/et abstersiua/et hũoris
superflui consumptiua. De nitro autez di
cit Isido. li. xvi. c. ii. nitrum a regione ni
trea egypti est dictum: ex quo medicine
fiunt et sordes corporum ac vestium ablu
untur. Huius natura non multum a sale
distat. habet enim naturã salis ⁊ similiter
oris canescentib⁹ siccitate littorib⁹ cui⁹ spu
ma affronituz nũcupatur: et colligitur di
stillans in partibus asie in speluncis deide
solis calore desiccatur: et optimũ qđ sic sic
catum ẽ minime ponderosum est. vt. d. isi.
Secundũ pla. aũt nitꝝ ẽ vena terre: et est
calidũ (siccum/leue/et rubeum/vel album/
vel citrinum. gustu est amaruz/acidum et
subsalsum/pinguedinẽ extenuat si ore sit
acceptum. humores viscosos cõsumit. pul
uis eius in melle confectus faciem clarifi
cat/mundificat saniem stomachi ⁊ intesti
noꝝ ex apostemate ꝓcedentem. pediculos
et saniem capitis detergit/vermes aurium
interficit/et eoꝝ insaniẽ mundissime exter
git cum aceto/spuma eius corrosionib⁹ sub
uenit hidropicis opitulatis cũ melle mixta
caligiuem oculorum detergit/venenũ mor
tificat ⁊ excludit. paralisim etiam lingue
potenter prohibet secunduz pla. ⁊ diasco.
Est aũt nitrum calidũ et siccum in fine ter
cii gradus laxatiuũ collatiuũ. vt dicit dia.

Nosec porapodine lapis ẽ precio
sus sualbidus aut varius quivt
dicitur in buffonis capite a quo
extrahitur in forti vino et aqua
mundificatur. vt dicit dia. et in eo aliquã
do apparet forma buffonis cum asperis pe
dibus et diffusis. Hic lapis valet contra
morsus reptilium et venenum. nam presẽ
te veneno lapis tangentis digitum adurit
et sunt simul ambo includendi. vt. d. dia.

Onichinus lapis ẽ indicus ⁊ ara
bicus permixtum habet in se colo
rem ad similitudinem humani
vnguis (vt dicit isi.) Greci enim
vnguem onicem dicunt. Indicus autem
onix ignis colorem habet albis tingẽtib⁹
venis siue zonis. Genera eius sunt. v. scz
sardonix que et duoꝝ ocietate nomẽ for
titur scilicet ex cãdore onicis et rubore sar
dii. vt patet infra de sardonice. Hec gem
ma sciz onix plures habet effectus noxios
Nãvt dicit dia. collo suspensus seu digito
portatus excitat tristiciam et tiores/multi
plicat lites/cõmouet animos ⁊ rixas i pu
eris excitat saliuam superluam et nocuaz
non potest nocere in presentia sardii. spe
cularem habet naturam et politaz: ⁊ iđ ad
modũ speculi representat imagines ⁊ figu
ras sed obscure dia.

Optalius siue oppalus secundum
Isi. est lapis diuersarũ gẽmarũ
coloribus distinctus. Est eñi i eo
carbunculi genus/ignis amati
sti/fulgens purpura smaragdi nitens viri
ditas/et singuli colores sub quadam varie
tate sunt lucentes nomen habet a patria.
Hunc lapidẽ ĩdia sola parit (ut. d. isi.) tot
enim creditur habere virtutes: quot colo
res. De optalio dicitur in lapi. ꝙ optalius
lapis oculos se portantis seruat illesos et
acutos. sed aliorum oculos circũstantium
obducta nube recondit. vnde quadaz aui
dentia percutit vt non videant vel aduer
tant: que sint coram eis. ⁊ iđ asseritur fur
tis tutissimus esse patronus. vt. d. in lapi.

Orites gemma est nigra ⁊ rotun
da. Alia ẽ viridis maculas hñs.
Tertia ẽ cuius altera pars ẽ aspe
ra. altera vero plana: et est subã
quasi ferri lamina. hic lapis gestatus custo

dit a morsibus reptilium et ferarū et alio rum aīalium. appensus etiam mulieri ꝓbi bꝫ eaꝫ ipregnari: et si pregnans est facit ci tius abortiri.

Petra grecū nomē est ⁊ sonat idē ꝙ solida siue firma (vt. d. Isi.) ex partibus eñ terre solidis ⁊ cō pactis subā petre siue lapidis ge neratur: uel petra a penetrando ē dicta. pe netrat enim lapidez qñ fortius ꝓremitur ⁊ calcatur ab aquarū etiam stillicidiis ⁊ gut tis penetratur. Idez aūt est petra ⁊ lapis qui quasi ledens pedem dicitur: qꝛ sua du ritie et acumine pedem ledit (vt dicit isi.) lapis tamen vsualiter planus mollis et spersus. saxa vero adherent ⁊ a montibus exciduntur. Silex vero dicitur durus lapis ab eo dictꝰ ꝙ percussus exiliat ignis (vt. d. Isi.) q̄uis enim petra ex se sit frigidissima ferro tamen percussa ex se mittit ignē. naꝫ ex forti et violenti aeris collisione inter su perficiē ferri et lapidis aer allisus subito i gnitur et scintillando de silice egredit (se cundum aristo. in li. iiii. metheo.) Ex sola terra non fit lapis. vincens enim in ea sic citas non permittit eam coagulari. Fiunt aūt lapides vel per congelatōnem vel per conglutinationē. ex conmixtione enim a que et terre fit lutū quod inter lapidem ⁊ terram est mediū quod paulatim per par tiū coadunationē et contritionē fit lapis. Vnde tali transmutationi aptius est lutū vnctuosum: qꝛ quod non ē tale non est cō mutatiuum: sed potius cōminutiuū ex do minio siccitatis. terra igitur ꝑ fortem con glutinatōnem et cōmixtionē hūoris cōuer titur in naturam lapidis qui ex diuersitate terre diuersoꝝ coloꝝ recipit qualitatē. ali quādo etiaꝫ producuntur lapides ex aque congelatione. Inueniūtur eñ quedā loca super que aqua infusa ꝯuertitur in lapides diuersoꝝ coloꝝ. et hoc fit ex quadā vi mi nerali in locis illis existente et congelante aquas que sunt principia lapidū (vt. d. ari sto.) Fiunt aūt lapides vel ex luto vnctuo so virtute solis occulte illud coagulantis: et per partiū coherentiā in subām lapidis constringentis: vel fiunt lapides ex aqua congelata ex virtute minerali lapidis for me inductiua: secundum ipsam materiaꝫ lapidis efficiuntur quidaꝫ rare substantie et debilis cōpositionis ⁊ quidam fortioris et quidam generantur tardius/et quidam citius/quidā fortius. secundū fortiorez q̄ litatum actiuaꝝ potentiam: et debiliorem resistentiam passiuaꝝ. Secundū eñ ꝯmix tionem istarum qualitatum in substantia lapidis diuersificantur lapides in natura et in virtute. virtus enim celestis influēs ad loca mineralia in eis imprimit actiōes et secundum ꝙ inuenit materiam aptiorē et sue actioni obedientiorē in eis impressi onem relinquit nobiliorem. et ideo quidā lapides preciosi naturam ⁊ vim planetaꝝ in suis effectibus imittantur. vt patet in topazio qui motum lune sentire perhibet (vt dicunt ambro. ba. isi. dia.) et alii vt pꝰ patebit. Note igitur proprietates lapidis siue petre sunt iste: qꝛ lapis vniuersaliter ē frigidus/et siccus/cōpactus/durus/grauis et ponderosus/suo pondere centrū petens terram cōprimens et eius partes ne dilatē tur adinuicem vniens ⁊ coniungens (vñ dicit ambro. ꝙ lapides sūt ossa terre: quod enim faciunt ossa in corpore hoc faciūt la pides in diuersis partibus ipsius terre. ip saꝫ consolidant ⁊ ne partes eius nimia sic citate abinuicem defluant/ipsam compri munt et adunant lapides per aquarum su perfusionē a sua duritia non remolliūt. ex stillicidiis tamen guttatim descendētibus excauantur. vt dicit Grego. lapides etiam si cādentes fuerint in vino extincti vinum corrūpunt et in acetum conuertunt (vt di Isi.) In lapidibus generaliter requiritur materie puritas virtus ⁊ preciositas: co loris: ⁊ figure diuersitas ⁊ multiplex vtili tas. nam vtiles sunt in edificiis cōtrahen dis: in plateis sternendis: pro pontibus fa ciendis: ꝑ hostibus expellendis: ꝑ lupis ⁊ ca nibus effugandis: pro metallis et eorum substantia extrahendis: pro metallis exor nandis: pro infirmitatibus varus persanā dis: pro turribus regū āpliandis: ꝑ castris et cītatibꝰ mūiēdis: ꝑ feris ⁊ bestiolis defē dēdis extracti q̄drāt ⁊ polliūt politi i edifi cio ordinate collocātur: ordinate maiores sub mīoribꝰ ponuntur: mediante cemento inuicem coaptantur: adducuntur cemēto et extrinsecus cōplanantur.

Parius lapis est genus marmo ris eximii et preciosi. vt dicit isi. hic apud param insulam inueni tur et parius nuncupatur. magni tudo eius lances et traietas non excedit. et est aptus ac vtilis pro conseruandis spe ciebus et vnguentis (Isidorus) Glosa au tem super hester primo dicit ꝙ parium est genꝰ marmoris candidissimi ⁊ ideo signat castitatem. vt dicit idem.

Prassius est lapis ad modū porri viridis: visum confortat debilez. aliquando inuenitur cū guttis sanguineis. aliquando cum guttis candidis est distinctus: de quo dicitur in lapidario. virile nil affert nisi q̄ viret et decet auzum:

Prites (vt dicit Isido.) est lapis fluminis aeris: similans qualitatem cui pluzimus ignis mest. de facili enim scintillas emittit qui tenentis manum si vehementius premitur aduzit propt quod ab igne nomen accepit de quo dicitur in lapidario. Tangi vult leuiter blandaq̄ manu teneri. Nā pressus nimium digitos tangentis aduzit

Proniles est lapis qui dicitur eē feminei sexus. Nam certo tempore concipit et parit consimilē lapidem et confert pregnantib⁹ vt dicit diascorus.

Pteron lapis est multorū colorum speciosq̄ et pariter distinctorū. Nam niger et rubeus viridis pallensq̄ videtur purpureus croceusq̄ simul prasiusq̄ coloris. Hic facit hominem audacem et minetum illo die qñ videt mane oriente sole. vt. d. in lapi.

Plumbum vt dicit Isi. c. de metallis li. xvi. est dictum eo q̄ ex pilis de plumbo factis maris altitudo primitus est temptata. bubus vt dicit duo sunt genera candiduz. s. et nigrum. Candidum autem melius est et primo in insulis atlatici maris antiquitus est inuentū in multis locis hodie. inuenit enim in gallicia et in lucificancia que est q̄dam terra nigra arenosa et etiam calculosa: que quidem abluitur et ex materia que subsidet per decoctionē in fornacib⁹ plumbi substantia eliquatur. In aurifodinis etiam cum materia auri quidam lapilli nigri reperuntur et dum aurū colligitur cū auro manent: sed postea idem calculi ab auro separati per se confluuntur et in plūbum totaliter resoluuntur et inde eadem est grauitas auri et plumbi. vt dicit Isido. Nigrum vero plumbū duplex est. aut enim ex sua vena procedit aut cū argento nascitur mixtisq̄ venis conflatur: et in illa conflatione primo procedit stannum. deinde argentum. tertio quod remanet p conflationem efficitur plumbū nigrum. vt. d. Isido. In india vero neq̄ es neq̄ plūbum inuenitur: sed gēmis et margarit abet in dia recōpensat (Isido.) plumbum antē nigrum in operibus laboriosis et in lamnis et in fistulis vtilius fore taz hyspani q̄ britannici sunt experti. hucusq̄ Isido. Secundū aristo. li. metheo. quarto ex sulphure grosso non nimis depurato ac feculento et argento viuo non puro plumbi substantia in locis mineralibus generatur. vñ ex immundicia sulphuris non puri quandam contrahit luiditatem. ex cuius contactu manus tangentis coinquinatur. et hec immunditia ad horam p absterſionez aliquantulum a plumbo remouen potest sed ex eo auferri nequaq̄ potest totaliter possunt autem homines immunditiā plūbi abstergere: verum tamē semper erit plūbum: etsi videatur argentum: sed obtinebunt in eo qualitates alie nel errent lineo homines. sunt qui accipiunt sal armoniacum ꝛc. vt dicit aristo. et huius immundicie assignat causam dicens materia plūbi nigri siue argentum viuum est maluz: pondero sum luteum. Sulphur etiam eiꝰ malum: malivapons et fetidi vnde non bene gelatur. in li. v. alchimie hermes di. si suspenderis plumbū super acetum codēnat eum. nam acetum penetrabit eius substantiam et in pluerem conuertit ac in colorem ceruse ipsum transmutat. sed si super ipsum acetum fuderis albescat et destruit vim aceti. Plumbum adustū: colorez verum miliuz obscuruz generat. sed si fortior fuerit ignis conuertitur in citrinuz et post calcinando et desiccando ipsum cum aceto in album colorem ceruse transmutatur. ignis vero fortiori adhibito totum hoc conuertitur in materiam primaz plumbi et fit terra vt dicatur ibidem. Item idem plūbum quibus miscetur partes omogenias cōgregat et etherogenias separat et mundificat: et ideo ponitur cum argento in fornace vt argentum facilius mūdificetur: quia partes argenteas a consumptione preconseruat: et ipso plumbo consumpto ac cōbusto argentum purgatur. Idē dicit hiero. in gl. sup. vi. c. iere. ibi p̄sumptū est plūbū

Item dicit hermes q̄ plumbum in sua ebulitōne omniuz solidoruz corporum duritiam solut etiam adamantis. Item dicit Aristo. in libro metheoro. plūbū iquit cum liquatur proculdubio est argentū viuuz: sed non liquatur nisi calefiat. et tunc apparent rubea omnia liq̄facta. Mirum aūt est q̄ plumbuz cuz liuidi vel subnigri sit coloris: tamen per exustionez siue aceti

resudationem pulchrum colorez generare consueuit scilicet minium scibium ⁊ huius modi. Est autem plumbum ad vsum medicine bonum. Est aũt frigidum et humiduz in secundo gradu. vt dicit Constan. cõtra vsturam ignis et adusta calida valet miro modo fluxum sanguinis vulnerum bene constringit/reuma oculorum sedat ⁊ compescit/ictus scorpionum mittigat et draconum venerem prohibet: si plumbi lamina duobus lumbis apponatur. Alias habet rationes medicinales de quibus quere infra de coloribus. c. de scibio quod alio nomine cerusa idest flos plumbi nominatur

Puluis dicitur eo ꝙ a ventis pulsetur. vt dicit isi. leuitate em̃ sui a vento tollitur et dissipatur. vẽti contrarii puluerem subintrantes ipsum circũagitant et rubiginem generant (vt dicit beda) puluis cõminut⁹ naturam rei a qua resoluitur ostendit: nũc per saporez /nunc per colorem/nunc etiaz per odorem/⁊ ideo puluerizantur species aromatice vt earum intrinseca virtus se ostendat vt per partium cõmixtionem ⁊ vnionẽ ampliorem virtutem recipiant vt odoris sui flagrantiam diffusius circumspergãt. vt gustum suauius afficiant: et vt vulnera putrida desiccent efficatius et abstergant vt carnem mortuam corrodant ⁊ auferãt et vlterius crescere non permittant. sicut puluis plũbi exusti purgat vulnera et desiccat corrodit superflua carnẽ viuã generat et conseruat (vt dicit Constan.) et ideo ex pulueribus conficiuntur emplastra ⁊ componuntur thimeamata et varia efficiuntur antidota et vnguenta in puluerem resoluuntur thus et mirra et ex pulueris crematõe deo offeruntur holocausta. Ex pulueribus etiaz efficiuntur salutifera electuaria quibus viua corpora sanitati restituuntur. Ex pulueribus insuper fiunt inunctiones et malagmata quibus mortuoruz corpora inunguntur et custodiuntur integra ne in cinerem aut in puluerem redigãtur. pulueris et humoris admixtione lutum gignitur: et ex superuenienti desiccatione in glebam conuertitur. vt dicit isido. ex puluerere facies polluitur oculus leditur et multiplex reptile ex puluere producitur ⁊ de puluere pascitur ac nutritur. serpenti enim puluis est panis eius. vt dicit isa. lxii. ex puluere omne corpus animatũ nascitur et in puluerem a quo incipit reuertitur et finitur. prout homini dictuz ẽ puluis es et in puluerem reuerteris ⁊c. ex puluere aer inficitur: et ne claritatem solis oculus videat aliquotiens impeditur. naz ex puluere aeri humido admixto sepe nebula gignitur: ex cuius interpositione latet sol et limpide non videtur. Ex resolutione etiam pulueris in atthomos siue in atthomis solis radius per fenestraz ĩtromissus nullatenus intuetur.

Quirin. vt dicit diasco. est lapis q̃ in vpuparum nidulis inuenitur hic secretoruz proditor est ĩ somno. Capiti enim dormientis suppositus hominem facit loqui omnia que somniat dormiendo et auget mirabiliter fantasia s. Vnde et magi diligunt lapidez illum: quia per eum maleficia operantur.

Quamdros est lapis colore quidem vtilis sed eximie virtutis. vt dicit diasco. ⁊ inuenitur in capite vulturis: et valet contra q̃slibet causas nociuas/et vbera lacte replet

Rirabri qui alio nomine et communi dicitur bolus armenicus q̃ est lapis siue vena terre et est nature frigide et sicce subrufum habens colorem et inuenitur in armenia. naturam habet constringendi ventrez ⁊ sangunem vndecumq; fluat.

Rostem siue reibem secundũ auicen. est lapill⁹ qui inuenitur in capite cancri: ⁊ est aliquando alb⁹ aliquando vergens in flaueum colorem. Est autem quo ad substantiam mollis paruz durior q̃ pupilla oculi piscis quo ad formam vero est exterius rotũdus et planus/interius parum concauus quo ad virtutem autem naturaliter est frigid⁹ et humidus/et valet contra morsus scorpionuz et mustelle si contritus more ẽplastri superponatur. Dicitur etiam ꝙ valet contra morsus canis rabiosi si puluis ei⁹ in potu assumatur. si cõburatur puluis mũdificat dentes et desiccat vulnera et confert scabiei et prohibet lactimas.

Saphirus est gemma cerulea celo sereno in colore similis. optima est inter gemmas et summe preciosa et regum digitis magis apta. in locis multis inuenitur sed orientalis siue indicus melior iudicatur. ⁊ maxime quando habet quosdã pulueres aureos intermixtos: et est hic saphirus densus non perlucidus (vt dicit Isidorus.) Hic lapis maxime cõmendatur in lapido.

sta vt pre sui excellentia gemmarum gemma vocatur. nam corpus vegetat et integra membra preservat. stellam habet relucentem: per cuius refulgentiam eius virtus iudicatur. Alia est species saphiri que sirtices nuncupatur que iuxta sirtes inter arenas maris libici inuenitur (vt. d. diasco.) Inuenitur autem aliquando in venis minerarum vbi laxarum etiam inuenitur et in eiusdem venis saphirus in medio vero saphiri velut in ventre quedam species carbunculi inuenitur: et ideo a multis saphirus mater carbunculi creditur eo q̄ in eius venis gigni a pluribus phibetur z ex natura saphiri carbūculus quasi quedā fauilla cerulea vt multi asserunt creditur a liquantulum obumbrari. vt dicit diasco. Saphirus itaq; secundum diascorū habz virtutem discordiarum reconciliatiuam. multum enim valet vt dicitur ad pacem reformandam. Item habet virtutem calozis innaturalis repressiuam. Vnde d saphiro dicitur in lapidario. Corporis ardorem refrigerat interiorem. Nam in febribus multum caumaticis et incensiuis refrigerium prebet saphirus si iuxta venas cordis pulsatiles suspendatur. vnde dicit diascorus q̄ valz contra periodicas febres tempore accessionis. Item virtutem habz confortatiuam: et ideo dicitur valere contra cardiacam et quamlibet passionez melancolicam. vnde et cardiacum et diaforeticum florem reprimit et sudorem: sicut scribit in lapidario. Sudorez restringit nimio torrente fluentem. Item dicit diasco. Item virtutem habet fluxus sanguinis restrictiuam. vnde et saphirus orientalis si timporibus apponatur solet restringere sanguinem de naribus profluentem. Item virtutem habet singularem tumoris et inflature sedatiuam. Certum est enim q̄ apostematum reprimit inflaturam si in principio inflationis nociue citius apponatur. Item valet contra antracez nam habz virtutem malicie z venenositatis antracis expulsiuā eius enim furositatem reprimit z expellit ne eius malicia spiritus inficiatur: ipsius fumum ad cor ascendere nō permittit. vt dicit diasco. Item vim habet veneno contrariam et ipsius penitus extinctiuam vnd si araneam infra pixidem posueris z verū saphirum indicum siue aliuz supra pixidis orificium aliquantulum diu tenueris: aranea eius virtute victa: quasi subito morietur. vt dicit dia. et hoc idem vidi sepius z in diuersis ac pluribus experiri. Item habz vim visus conseruatiuam z sordium oculorum sine grauamine purgatiuam. vnde scriptum est. Tollit ex oculis sordes d frō te dolorem. Item habet vim vulnerū curatiuam. nam vt dicit dia. puluerisatus z lacti admixtus vlcera sanat. et hoc etiam in vulneribus est expertum. Item tante auctoritatis fuit lapis iste apud veteres etiam apud deos non modicā putauerūt valere vnde et appollini fuit singulariter consecratus: q̄ cum gentiles pro responsis appollinem sacrificiorum tempore consuluerunt certificari citius putauerunt: si saphirum tunc in presentia haberent. vt dicit diasco. z hoc tāgitur in lapidario vbi dicitur. Et plus q̄ reliquas amat bas idromantia gemmas. Vt diuina queant per eam responsa mereri. Item hunc lapidem magi singulariter diligunt. q̄ secundum eorum opinionem per ipsius virtutem quedam mirabilia operari possunt. et hoc tangitur similiter ī lapidario vbi dicitur. Hic lapis vt perhibent educit de carcere vinctos. Obstrusasq; forez et vincula tacta resoluit. hec et multa alia de singulari virtute saphiri ab auctoribus sunt conscripta. et in hoc generaliter omnes consentiunt q̄ saphirus est gemma amatrix castitatis et ideo ne eius effectus per immunditiam portantis aliquo modo impediatur oportet vt ille qui eam portat caste viuat iuxta illud. Sed qui gestat eum castissimus esse iubetur. Item dicitur in lapidario q̄ tollit inuidiam/expellit timorem/ et facit audacem et victorem/firmat in bonis animum/et mitem facit humilem z benignū Que omnia credo esse dicta dispositiue potius q̄ effectiue: sed nunc hec sufficiant

Smaragdus secundum Isido.] gemmarum omnium nitentiuz obtinet principatum: cui veteres post margaritas et vniones tribuunt tertiam dignitatem. Smaragdus a nimia viriditate est dictus. vt dicit ibidē Nam omne viride amarum dicitur. nullis autem gemmis siue herbis maior est viriditas q̄ smaragdo. nam herbas virentes et frondentes superat. inficiens circa se viriditate nimia aerem repercussum (Isidorus) nec eius vigor in sole aliquo modo obumbratur. stupentium oculis nulla gratiosior refectio est: cuius corpus si extensum fuerit et extersum siue polituz ad modum speculi imagines reddit. Cesar

quippe nero gladiatorum pugnas smarag do aspicere cõsueuit. vt dicit Jsido. gene ra eius sunt. xii. sed nobiliores sunt scitici qui. s. i gẽte scitica inueniuntur. Secundũ locum tenent bactriani colliguntur enim in cõmissuris saxorum flãte aquilone: tũc enim tellure discooperta intermicant: qz aerene mouentur maxime in his ventus. Tertium locum egyptii habent: reliqui in metallis eraziis inueniũtur sed vicioſi. nã aut eri aut plumbo aut sali similes notas habent. Smaragdi vero quando vino vel oleo sunt peruncti proficiunt in viroze: ꝙ ius viriditatis gratia naturaliter ibuãtur

Est etiam quedam species smaragdina que degenerat quamuis sit viridis: eo ꝙ sit turbida ex eris venis: et caleosmagra dus nuncupata (hucusqꝫ Jsidorus li. xvi. capitulo de viridibus gemmis.) Hic lapis a griffonibus accipit et eripitur et vbi pñt smaragdi in copia inueniri: griffonum im manitate hominum accessus impeditur. vt dicit isi. li. xiiii. c. iii. Habet itaqꝫ viroze sui multiplicatiuum. ex se enim generat ra dium quo viroze tingit aerem circumfusũ habet et corpus speculare et perspicuum: obiectarum figurarum et imaginum ostẽ siuum. Habet tertio ex nature dono virtu tis beneficium diuersarum infirmitatum curatiuum. nam secundum dia. et lapida. hic lapis auget opes et in causis dat pessu asoria verba. collo suspensus curat enutri ceum et morbum caducum visum conser nat/debilem confortat/lacuos motus cõ pescit/reddit memoriam (valet etiam con tra illusiones et fantasmata demonum/tẽ pestates sedat/sanguinem sistit. et dicitur his valere qui solent diuinare de furtis vt dicitur in lapidario.

Sardius est gemma rubei coloris ad modum terre rubee sic dicta eo ꝙ in sardis primitus est reper ta (vt dicit Jsidorus et glo. sup apoca.) hec gemma ꝙnis sit preciosa z pul chra: a multis tamen reputatur nouissi ma inter gemmas: quia vt dicunt preter fulgorez nil ferat vtilitatis: excepto ꝙ onix ipso sardio presente nequit nocere. Nam onichinus qui qua sdam hab (vt dicitur) nociuas proꝓ r etates non potest eas in p sentia producere ad effectum. Dicit tamẽ dia. ꝙ preter istam virtutem habet sardius longe plures. Sunt enim eius species qui ꝙ inter quas ille est vtilior qui transmitti tur ꝙ sardis: et valet quia incendit gaudiũ et expellit timorem/audaces reddit/z acu it mentem/et ipso presente non nocz onix Dicitur etiam ꝙ sardius totaliter sangui nei coloris: gestantẽ se ab incantationib⁹ et maleficiis tueatur.

Sardonix ex duorum lapidum societate sardio scilicet et onice nomen sumpsit. vt dicit Jsidor⁹ Constat autem ex tribus colori bus. nam niger est in imo/candidus me dio/rubeus quasi minium in supremo. hec sola in signando de cere substantia nil e uellit. Inuenitur autem apud arabes t apud indos. Genera eius sunt quinqꝫ et qui colorez habet plus distinctos: et est densior hic est laudabilior. luxuriam repel pere dicitur. et humilem efficit ac pudicũ.

Olis gemma candida est z trãs lucens et est sic dicta eo ꝙ ad si militudinem solis in orbe fulgẽ tis radios gerat. vt dicit Jsido rus capitulo de candidis gemmis.

Jlemites est lapis persic⁹ vt ber ba virens: cuius color iaspidi si milis est. vt dicitur in lapidario transducet autem cãdida quedã macula que fulgore continent lune ima ginem. Jlla autem candida macula in cor pore silenitis crescente luna crescit et de crescente minuitur et decrescit. vt dicit isi dorus et diascorus. potens est autem in amorem reconciliandum: languentes z pti sicos iuuare putatur.

Tannum secundum isidorum ẽ metallum a greca ethimologia sic dictum. separans scilicet z di scernens. mixta enim et adultera ta metalla per ignem dissociat ab auro et argento plumbum diuidit ac secernit alia etiam metalla ab igne defendit. Et cum sit natura eris et ferri durissima si absqꝫ stanno fuerit vritur et crematur. stannum autem illatum vasis eneis compescit vir tutẽ eruginis z saporẽ facit gratiosiorem. specula autem ex eo temperantur. ceruse ẽt ex eo cõficiũtur ex stãno quẽadmodum ex plũbo (hucusqꝫ isi. li. xvi. c. de metallis.) Secundũ aũt ari. li. metbe. stannũ ꝓponi tur ex argẽto viuo bono z sulphure malo. z hec duo. ñ sũt bene mixta sed tanꝯ p pua cõposita: et nõ colorẽ imitatur argenti: sz a nõ ei⁹ soliditatẽ. In li. ãt alchimie hermes

dicit ſtānū oīa et metalla corpora frangit quibus admiſcetur. ⁊ hoc ꝓpter nimiā ſiccitatē ei⁹ ⁊ ductilem naturam in eis ꝺ̄ſtruit: ſed ſi miſcueris cuz eo argentum viuuz ſtridorē eius auſert ⁊ albeſcit: ſed p⁹ modum denigrat ipm ⁊ cōdēnat. In eodem etiam ꝺ̄r q̄ ſtannū adustū generat colorē mineam ſiue vermiliū ſicut plumbū: et ſi ignis fuerit nimis fortis ſtanni materia p̄ma reddit. ſtē cū ſtannū ſit argēto molli⁹ et plūbo duri⁹ non pōt plūbū plūbo: nec ferri nec ferro de facili cōſolidari ſine ſtāno nec etiam iſta pariter conſolidantur ſine pinguedine aliqua ſiue ſepo.

SUlphur eſt vena terre aeritatis multū habens in ſua cōpoſitōne et ignitatis et iō vocat ſulphur ſecundū iſi. ſolam vrens. vt eriz ignis ꝺ̄r nā eius virt⁹ ignea ab aquis feruentib⁹ ſē tutur. nā aquaz curſus p venas ſulphureas tranſitū faciens ex vi ignea ipſius ſulphuris candorē vel calorem contrahit ſaporē efficatiā et odorem. hinc fontes calidi de terre viſceribus ſepe ſcaturiūt et qualitates vene ſulphure ſecū ferunt: nulla eſſi res ita cito accendit ſic⁊ ſulphur. in inſulis naſcitur eoleis inter cicilliam ⁊ italiā q̄ſ ardere dicūt. In aliis locis effoſſuz inuenitur vt. d. iſi. Duplex genera ſunt q̄tuor: vnū vinum quod foditur tranſluez atq; viret quo ſolo inter oīa genera medici vtunt. vt. d. iſi. alteraz q̄ appellant glebam qđ tm̄ familiare vſibus eſt fullonū. Tertiū liquorē cui⁹ vſus eſt ad lanas vtilis ſubfundendas: qm̄ preſtat mollificē et candorē. Quartū valz ad liciniā lucernaz conſituenda. vt. d. i. f. et ſubdit ibidem ſulphuris tanta eſt viſ vt morbos comitiales comprehendat nitore ſuo: cuius flāma ſi directe ad vultū boīs p cutiat virū et horribilem pallorē in oculis aſpicientiū generat ad ſimilitudinez defūcto⁊. vt. d. iſi. li. xvi. c. i. Secunduz auicē. vero ⁊ ple. ſulphur ē calidū ⁊ ſiccū i quarto gradu: ⁊ eſt terra partib⁹ aqueis ⁊ terreſtribus in ignеas tranſeuntib⁹ in naturā ſulphuris tranſmutata. Et illud ſulphur aliq̄ eſt groſſum fetulentum et rude: aliq̄ eſt puz/albū/claz/⁊ ſubtile/ aliq̄ liter hec mediocre: ⁊ ſecundū iſtaz ꝺ̄am ex ſulphure et argento viuo diuerſa metalla generātur. vt ptz in li. metheo. iiii. vbi oſtenditur q̄ ſulphur et argentū viuuz ſunt materia metallorum. Sulphur aūt aliud eſt viuū ſez quale eſt qđ de terra eſt eductū. Aliꝺ eſt mortuum vel extinctum. ſ. qđ ſolz fieri artificialiter. ſ. qđ in calamos funditur vel in alia vaſa Eligendū ē aūt pro medicina viuū calore et reſplendens plucidū ⁊ ſine lapide album vel viride quod miſſum in ignē colorē facit viridem atq; pinguē. virtutem hz diſſoluendi cōſumēdi/attrahēdi ſubtiliandi/et attenuandi/⁊ corrodēdi/et tuſſim prohibet/epilenticos iuuat/ſcabiez purgat/venenis obuiat/lutargicos' excitat arthreticos podagricos paraliticos iuuat: ſi modo debito ⁊ medicialiter ipius remedio quis vtatur. vt dicit auicen. ⁊ diaſco. et plate. et alii auctores.

SAl a ſalīēdo dicit eo q̄ de⁊ igne exiliat. fugit eīm ignē. vt. d. iſi. a lu ſal a ſole vel a ſolo vocatum putant. naz ex aquis marinis ſpōte gignit ſoūa in extremis littoribus derelicta ⁊ a ſole deſiccata. aliq̄n ex puteis ſalſis hauriūt ⁊ aq̄ decoquūt donec in ſalis ꝺ̄uritē aqua priuſ fluida p calorē ipam inſpiſſantē cōuertat Aliq̄n de contractis harenis recolligitur creſcente luna p noctē. nam in cirenea ſal ſub harenis ſepi⁹ inuenitur. Aliq̄n ēt rupes et mōtes ſalis inueniuntur: ex quib⁹ ferro incidūtur lapides qui p⁹ in ſalis materiaz ꝓſtringūtur et cōminuuntur. ſicut ē in arabia et pānonia. Unde duriciei ēt ſunt illi lapides vt ex eis fiant dom⁹. Cōe ꝺ̄o ſal i igne crepitat ⁊ de igne ſalit. ſed ſal agrigētinū ſiculie ignē patitur ⁊ cōtra naturā in igne fluit ⁊ in aqua exilit. variatur aūt ſal in colore qz ethnicū ē rufum in q̄ꝺaz pte ſiculie: vbi ē mōs ethne. Sed purpureū in eaꝺē ſicilia in pathmo adeo ē ſplendidū ⁊ lucidū vt imagines reddere videatur. In canadotia ſal croceū effoditur. vt. d. iſi. ſtē variatur in ſapore. vt. d. idē. qz alicubi ſuaue/alicubi ſalſiſſimū ē/alicubi amariſſimū et q̄to ē amari⁹ tanto ē calidi⁹ ſiue calidi⁹ iudicatur. vt. d. auicen. Sal aūt ſūme ē necceſſariū: qz ſine ale oſs fere eſbus ē inſipidus ⁊ inſalſu. pulmētis eīm ſapore dat ⁊ excitat in oīb⁹ cibanis appetitū. ex eo omis victꝰ delectatō ⁊ ſūma hilaritas fit. hinc ⁊ ſolis nomē accepiſſe creditur: qz ſole nihil ē vtili⁹ atq; ſale. vñ videm⁹ pecudes et armēta q̄ ſale ad paſtū marie prouocantur. et ſalis beneficio inlacte ⁊ caſeo pl⁹ habūdant. ſal ēt corpa aſtringit ⁊ deſiccat ⁊ ēt ꝺ̄fucta corpa a putrefactiōdi labe religat ⁊ cō ſeruat. bucuſq; iſi. li. xvi. c. ii. ſecundū auicen. ⁊ plate. ſal generaliē hz vtutē diſſoluēꝺi/mūdificādi/⁊ putridos hūores ꝓſumēꝺi. Itē vtutē hz vētoſitatē extenuandi et

diuidendi maxie si puluerizatū et coctū ca
lidū sup stomachi orificiū cācelletur. itē vi
hz hūiditatē naturalis i corpe coadunandi
et ꝯseruandi ⁊ inaturaē resoluēdi ⁊ abster
gendi: ⁊ iō aq̄ salinatiua tūores ⁊ iflatōes
ēt hidropicas soluit. vt. d. idē. Itē vtutez
hz carnes putridas corrodendi: ⁊ maxime
qn̄ ē exustū qz tūc maxie ꝛsistit putrefactōi
et maiorē hz vim in desiccando ⁊ in mun
dando: ⁊ ēt ad interiora penetrādo. vt. d.
idez. Itē potentiaz hz ventrez remolliēdi
et supflua educendi: ⁊ maxie sal gēma qd
sic dicitur qz claꝝ ē sicut gēma. i mortificā
do eñ intestina mirabiliter coopatur vt re
soluātur īdurata ⁊ supflua expellātur. ⁊ h
idē facit taz armoniacū ꝙ cōe. Itē vtutē
hz venenosis hūoribꝰ resistendi: et iō cum
melle vino et pane sal ꝯiunctū sanat car
bunculū siue antracē. vt. d. auicen. Item
virtutē hz rēouendi maculas faciei si cum
aqua rosacea ⁊ cāphora distempetur et fa
cies īde liniatur. Itē vi hz pruriginē ⁊ ser
piginē de corpe abstergēdi et rēouendi po
tissime si cū sapone misceatur. Itē salvtu
tē hz sanandi venenosos morsꝰ et puncturas
reptiliū ⁊ ēt scorpionuz si cū melle et
nucibꝰ et aliis q̄busdā cōponatur. vt. d. aui
cen. has et mltas alias hz vtutes q̄s enūe
rare longū eēt: sz exēpli gr̄a hec sufficiant

Topasius vel topasion indeclina
bile ē. vt. d. isi. li. xvi. Est eñ ex
virenti genere oīq̄ colore resplē
dens. Inuenta prīo in arabie insula in q̄
trogodite fame et tēpestate fessi cū herba
rū radices effoderēt gēmaz istā eruerunt
quā testam nebulis postea naute q̄sierunt
et inuenientes topazim trogoditaꝝ ideo
mate vocauerūt. Inde lapis sic quesitus
ꝛt iuentꝰ. deinde topaziꝰ ab insula ē voca
tus. Topazim eñ idem qd̄ querer̄ in ipoꝝ
lingua sonat. Est aūt gēmaꝝ maxia et am
plissima. Scripsit eñ pli. hanc gēmā tante
magnitudinis reptam: vt ex ea philedech
facere statuam quatuor cubitoꝝ. In glo
vero super finem apoca. dicitur sic. Topa
zius quo est rarior eo ē preciosior: ⁊ habz
duo ꝫ colores ex auro et etherea claritate
lucens maxie qn̄ tangitur radio sol: ⁊ om
nium aliaꝝ gēmaꝝ supans claritatez in a
spectū suum ꝓuocans respicientes: quam
si polis obscuras. si sue nature relīq̄s cla
rior ē. et nihil eo clariꝰ in thesauris regum
siue p̄ciosiꝰ inuenit: ꝓpter sui ꝯspicuitatez
gēmaꝝ sibi obiectaꝝ in se recipit claritatē

dicitur ēt q̄ sentit motū et cursuz lune: e
contra lunaticā dicitur valere passionem
vnde dicitur maiorem vel minorem habe
re effectum: secundum quod luna magis
vel minus recipit incrementuz. vt dicitur
in lapidario. fluxum sanguinis restringit
et emoroidas patientibus subuenit. feruē
tes vndas cōpescit: et bullire eas non per
mittit. vñ dicitur in lapi. secundum dia.
iram sedat, et tristiciam et valz contra no
xios motus et contra frenesim: ac contra
mortem subitaneam. formam habet spe
cularem. ydolum enim in eo eceptum in
versum in speculo concauo representat.

Turgotis siue turidis est lapis fla
uus in albidū colorem vergens
dictus a regione turcorū in qua
nascitur. conseruat visum et cō
fortat et hilaritatem generat.

Terra sigillata dicitur spāliter q̄
dam vena terre frigida singula
riter et sicca. q̄ dicitur secunduz
pla. terra saraceica siue terra argēte a que
quidē ē subalbida aromatica atq̄ clara po
tissima virtus eius ē constringere. Nam
puluis eius cum ablumine oui distempera
tus fluxum sanguinis de naribus sistit. va
let ēt contra inflatōnez pedū: et contra ar
theticam si super locū p atientē catheplas
metur. vt dicitur in platea.

Tartarum est vini feculentia in
modum crete vel mollis lapi
dis circa partes dolii indurata.
cuius natura calida est et sicca in
tertio gradu. valet contra scabiem serpigi
nem inpetiginem. contra capitis īmūditi
as. virtutē. n. hz extenuandi cōsumēdi mū
dificandi et laxandi. vt ptz in pla.

Citrū vt. d. auicē. ē inter lapides
sic stultꝰ inter hoīes. Declinat ei
ad omnem tincturam. Est autez
dictum vitrum (vt dicit Isido.)
eo q̄ visui transluceat perspicuitate eniz et
substantie sue transparentia vitrum luci p
uiū ē in aliis metallis et terre veis q̄cq̄d
intrisecꝰ ꝯtinetur abscōdit. i vitro aūt cu
ius libz liquoris spēs q̄lis ē interiꝰ talis ex
teriꝰ declaratur et q̄i clausus oculis ītuētiū
notificatur (vt. d. isido.) Fuit aūt vitrum
primo inuentum iuxta tholomaidaz in lit
tore iuxta belū fluuiū qui oritur de radice
mōtis carmeli dū naute ibid̄ appilicarent
nam dum naute sup arenam eiusdem am
nis ignez de glebis vitri facerent: ex vitro

et arenis lucidis ꝑmixtis noui liquoris ri
uuli effluxerunt qui vitro (vt.d.isi.originē
ꝓbuerūt.mō vero fit vitꝝ ex cinerib⁹ arbo
rum ⁊ herbaꝝ ꝑ fortissimā ignis ꝯflagratō
nē: quib⁹ cinerib⁹ nūc vitrum/nūc es/nunc
vtrūq; admiscetur ⁊ sic in massam vitreā
ꝯmutatur. massa aūt vitrea cū fuerit ī for
nace liquefacta ⁊ ꝑfecte depurata sūmā ꝯ
hit puritatē subē et transꝑentiā siue ꝑspi
cuitatē. ⁊ iō hꝫ potentiam cuiuslibꝫ coloris
susceptibilē: quolibet em̄ colore tingit ita
vt iacinctos/smaragdos/ ⁊ alios lapides
ꝑciosos in splēdore ⁊ colore imitat. tātam
enim recipit in subā ductibilitatē vt facile
ad flatū artificis in varias ⁊ ꝯrias formas
ac figuras q̄ī subito transformet: aliqn̄ tor
no terit: aliqn̄ argenti mō sculpit ⁊ colorat
vt.d.isi. neq; em̄ alia speculis ē aptior mā
neq; picture accomodatior inuenit. Maxi
mus tn̄ honor ē in candido vitro q̄ in co
lore ꝓxim cristallo ē. vnde ad potandum
auri ⁊ argenti metalla depellere cōsueuit.
vt.d.isi. Itē ibidē.d.idē q̄ in genere vitri
lapis obscan⁹ nūeratur. ē aūt virēs interdū
et niger. aliqn̄ ēt translucidus crassiore vi
su ⁊ vocatur specularis. Ex hoc lapide mlt
ti gēmas faciūt vt.d.isi. hoc aūt hꝫ ꝓpriū
oē vitrū cū sit liquefactū q̄diu ē valde li
quidū sūme ē ductile. Infrigidatū vo et
induratū sūme ē fragile ⁊ facile frāgibile.
et cū fuerit fractū nō pōt nisi iterata cale
fatione repari. quidā tn̄ fecerat vitꝝ flexi
bile ⁊ malleo repabile. vt.d.isi. vn̄ ⁊ phia
lam corā tiberio cesare de tali vitro factā
vel fractā in terram ꝓiecit quam nō ruptā
sed plicatam cū malleo repauit vel emēda
uit quē iussit cesar d̄collar ne dū hoc agni
tū fieret auꝝ ꝑ luto hr̄etur: ⁊ oē metalloꝝ
ꝑciū vile crederet qꝛ reuera si vasa vitrea
nō fragerent meliora q̄ aurea putarētur
vt.d.isi. Est igr̄ vitꝝ spēalit purū ꝑspicuuꝫ
luci ꝑuiū/imaginū ⁊ vmbraꝝ rep̄sentatiuū
ductile qn̄ est liquidū/fragile qn̄ ē frigidū
et induratū omniū coloꝝ suceptiuū. color
poti⁹ q̄ valore gēmaꝝ nobiliū imitatiuum
et īmūdiciaꝝ abstersiuū. vt.d. auicē. pul
uis em̄ ei⁹ mūdificat dētes ⁊ ī oculis delꝫ
albugīes/ꝯuenit ēt valde lapidi vesice ⁊ re
nū qn̄ bibit cū vino. vt.d.auicen.

Dachites ē lapis ꝑcios⁹ ⁊ colore
fulu⁹ figura rotundus intra sese
hn̄s aliū lapidē c⁹ crepitu sonor⁹
est q̄uis tinitū illū n̄ interiorē lapillū: sed
spūꝫ quēdā interiorē sapiētes dicāt. vt.d.
dia. hic lapis exsudat aquā ita vt videatur
intra se fontanam scaturiginē ꝯtinere. vn̄
quidā dicūt hunc eē lapidē q̄ d̄r enidros
quere sup̄ vbi tractatū ē de eodem.

Rachiten ē lapis q̄ gestat⁹ ab ho
mīe n̄ mordet a muscis nec ab a
pib⁹ īfestatur. vt.d.dia. et credi
tur valere contra venenum.

Imieth ē idē q̄ lapis lazuli ⁊ ē
lapis vel vena terre. in̄ fit lazuriū
vt.d.in lapi. Est aūt lapis ille tā
to melior q̄to colori celesti ē similior: ⁊ hꝫ
quedam corpuscula. q. aurea interserta. il
le aūt qui est subalbidus pl⁹ hꝫ terrestreita
tis: ⁊ iō non ē ita preciosus. diutissime po
test seruari sine corruptione. valet contra
multas passiones ⁊ contra sincopim ex fu
mis melancolicis si debito mō detur pati
enti nunq̄ debet dari nisi pri⁹ subtilissime
conteratur et multotiens abluatur: et est si
gnum perfecte ablutionis quando aqua q̄
abluitur parum aut nihil coloratur. Mi
ro aūt mō purgat ⁊ soluit quartanam. nec
debet dari cum decoctione qꝛ descenderet
vsq; ad fundū: sed ante vel post detur: ⁊ h̄
cū sero. vt habetur in pla. et sicut ex lamis
ferreis fit cerusa sic fit lazuriū ex argenteis
cū aceto. Lapis aūt lazuli sepe inuenitur ī
minreriis argentinis ⁊ aurifodis ⁊ in suis
venis sepe saphiri ⁊ iacincti ⁊ consimiles
lapides blauii inueniuntur. vt dicit dia.

Inguttes lapis ē vitrei coloris
q̄ gestat⁹ in collo valꝫ cōtra victi
polam et sanguinē stringit ⁊ mē
tis alienationē repellit: ⁊ si tenetur ad li
gnum accensum extinguitur flamma eius
vt dicit diascorus.

Finit Liber Sedecimus.

De plantis et earum proprietatibus.

Liber decimusseptimus.

Postq̄ adiuuante deo cōpletus est liber: vel tractat⁹ de proprietatib⁹ rer̄ que in terra intrinsecus generātur. s. de lapidib⁹ et gēmis ac metallis et aliis que nascuntur in terre veis. nunc ē dicendū ut euiter de arborib⁹ ⁊ fructib⁹ ac seib⁹ que ex eis mediantibus radicibus procreantur. solūmodo aūt de illis arboribus et herbis ali qua sunt dicenda: de quor̄ noībus fit mentio in sacra pagina in textu vel in glosa: et hic prout poterimus facimus per ordinem alphabeti.

De Arbore.

Arbor. vt. d. isi. li. xvii. c. ii. ab aruis nomen sumpsit eo q̄ adherere terre fixis radicibus consueuit sicut herba. vtraq̄ eniz similia sunt quo ad ortum: q̄ ex vno gignitur alterum. Nam dum sementum in terraz ieceris: quasi herba prius pululat et erumpit dehinc confecta surgit ī arborez et q̄d infra breue temporis spacium in herbam induratur: in arbustam idest in arborem nouellam et teneram conualescit. Et est dicta arbusta quasi arboris hasta. Nam arbustum dicitur locus vbi arbores concrescunt. vbi salices salictum. carectum vbi carices. vt dicit Isi. li. xvii. De vegetabilibus ponuntur iste arborum et plantaruz proprietates. Dicit enim q̄ in arboribus et plantis est vita idest vegetabilis virtus quemadmodum in animalibus sed different: quia ī plantis ē occulta: in animalib⁹ manifesta: perfecta scilicet et completa. arbores enim non mouentur motu voluntario nec progressiuo sicut anīalia. nec mouentur secundum appetitum delectatōnū et tristiciarū sicut animalia: quamuis aliter senserint aliqui phylosophi. vt anaxa. et alii quos redarguit Aristoteles. vita itaq̄ vegetatiua est in plantis per quaz fit attractio hūoris ad ipsius arboris vel plāte nutrimentū vel conseruationē: sed nullo ten⁹ hz sensitiuam animam. vnde non dolet quando anima inscinditur nec delectatur quando nutritur vel cibatur: nec vigilat nec dormit: nec spirat vel expirat: nec subiacz aliis conditōnibus que sunt ꝓprie sensitiue. nec generat arbor nec generatur ꝑ sexuū cōmixtionē: sed in se hz rōem seialē ꝑ quā hz ex se ꝓducendi potētiā simile sibi et suā spēz ꝯseruādi: sz hāc potentiā n̄ pōt ꝓducere ad actū: nisi ab extrinseco adiuuetur. s. a tpibus anni. Indiget em̄ hyeme ad hūoris seīalis aggregationē. indiget et vere temperato ad eiusdē emissionē: q̄ tūc nec ē vehemens frigus congelans vel ꝯprimēs nec calor vehement adurēs semē ac corrumpens cor. Indiget etiam sole resoluēte partes ipsius ꝯstrictas a precedēte frigore vt calor ingrediens segreget humorem seminarium a nutritiuo. Indiget etiaz terra plusq̄ aliud generans: quia ex terra est material e principiuz sui nutrimēti sicut principium generatōnis sui ē a sole sicut a causa efficiente. Et ideo vt ait aristo. in li. de plantis. Nunquid terra mat est: et sol est pater plantarū: quia terra nutrit more matris et sol efficit more patris. q̄dā vero considerantes in arboribus et plantis generationem/cibatōnem/augmētationem/durationem/et ex radice annuā renouationem/et nullam penitus per vrinam vel secessum eiectionem: putauerunt plantam animali perfectiorem. Sed hoc reprobat aristo. dicens q̄ arbor est alligata terre et nō habet motū ex se nec ex suo toto nec ex suis partibus: ita q̄ diuerse ꝑtes determinentur diuersis operibus per formas diuersas. vt oculus in animali ad videndū et auris ad audiendū. nec habet animam perfectam: īmo nō habz nisi ꝑtez partis anime idest animam vegetatiuam. Sed animal habet operationes plures et nobiliores q̄ planta: quare animal nobilius ē oī plāta. diuersificat aūt arbor quo ad subām/v̄tutē ⁊ opationē. nā vt. d. ari. li. i. de vegetabilib⁹. c. ii. q̄dam arbores habēt gramen et resinam. Cuius ratio est quia humor superhabundans a calore totaliter non digeritur: nec etiam totaliter a tegimine nature dimittitur: et ideo depellitur ad exteriora: nisi a frigido aere circūstante infrigidatur. Item quedam habent nodos: quia illis mediantibus partes successiue generate adinuicem colligantur. Item habent venas idest rimulas in quib⁹ naturalis hūiditas custodit et a terra ad ꝑtes singulas deriuatur. Itez hz ventrē. i. medullam in quo fit hūoris decoctio anteq̄ transferatur in substantiam foliorū fructuum vel ramorum. vt. d. idem.

Item habet corticem ad interiorem ligni defensionem: qz quod facit coriū vel cutis in corpore animalis superficie: hoc facit cortex in arbore. vt dicit isi. Item generaliter habet lignuz siue truncum. vt. d. ari. Et est sic dictum secundum isi. eo ꝙ incēsum de facili in lucem sit conuersum. vnde et lichinius dicitur eo ꝙ presentibus p̄stat lumen. lignum itaqꝫ est pars arboris fortior et solidior et substātialior que a radice exiens vsqꝫ ad summitatē ipsius arboris se extendit et habet quedam intrinseca. vt medullam ad quam est recursus nature cū subtrahitur hūor cibalis extrinsecꝰ sicut in cibatione aīalis qñ deficit nutrimentū in membris ad sanguinem in veīs existentem cōtinue fit recursus. vt. d. albu. et expresse auicen. et constan. Habet insuper quedā extrinsecꝰ sibi annexa arbor. vt corticē/ramos/folia/flores/fructꝰ/et sūmitatē. et dicit ibi ari. corticez ad omniuz interiorum defensionem. ramos et virgas ad sui dilatationē. folia ad fructuū nouellorꝫ protectionem ab extrinsecis corruptelis. fructus ad sui spēi conseruationem. rotunditatem siue rotundā sūmitatez habz arbor in suo cōplemento quasi figuraz colūnalem queutiqꝫ vt di. albu. accidit ꝓpter vniformē extensionem hūoris ad ꝑtes laterales ⁊ vniformē caloris digerēti hūorē ī tota sui subā actionē. hz adhuc oīs plāta radicem et ī radice mltiplicē nodū. radicē q̄ppe loco oris qua mediante trahit hūor ad totam subām arboris nutriendaz. Nodi vero similes sunt neruis in corpore animalis: qz per illos continuabiles adīuicez colligantur. Item arbores habent quasdā partes superfluas que non sunt partes determinate a natura. nec sunt necessarie ad esse plante: et habent esse in arbore: et iō cadunt folia et fructus ab arboribus scilz ꝓpt subtractionē hūoris. sicut cadūt pilli de corpore aīalis ⁊ hoc accdit: qz qñ hūor nutrimentalis minus est sufficiens subtrahit ipsum natura ab huiusmōi partibus nō necessariis ne deficiat in necessariis. et iō cadunt generaliter ab arboribus tempore hyemali: remanent tamen in aliquibꝰ. vt in buxo et consimilibus: vel propter sufficientiam humors: vel propter humoris viscositatem et ligni compactōnem ⁊ soliditatem. Nam arbores que raram substantiam et porosam sunt habentes citius de suis foliis depauperantur: et maxime quādo humor nutritiuus liquidus ē atqꝫ paucus. Differunt aūt arbores in multitudie suarum partium et paucitate/in magnitudine et paruitate/in fortitudine et debilitate. cuius cā est hūor qui ī aliquibus magnis arboribus est lacteus. vt in ficubus ⁊ hūor talis habilis est ad se dilatanduz in latū et in longū. In quibusdam vero ē piceus viscosus et insufficiens ad extēsionē eo ꝙ ꝑtes adherent adinuicē ad modū picis et ista est cā ꝑuitatis et paucitatis in ꝑtibus arborꝫ et plantarum: talis aūt viscositas non ē cā debilitatis in plantis et arboribus si fuerit diminutus calor vel īsufficiens et īperfectus. In q̄busdā ēt arboribus est humor acutus calide et sicce complexionis. hic in quibusdam est cā fortitudinis et vigoris calidum est leue et subtile et penetratiuum: et iō talis humor se extendit et crescit arbor in magna quantitate. Itē in ꝑtibus arborum attendit equalitas et similitudo: qz eq̄litas in q̄ntitate et similitudo in figura. ista equalitas causat ex hubūdantia materie cū equalitate caloris agentis et oppositū a cā opposita causatur. Eodēmō attenditur in eis raritas siue spissitudo. qz raritas accidit ꝓpter insufficientiam caloris ad teriationem hūoris spissitudo aūt accidit propter sufficientiā caloris ad condensationē hūoris et eius terminationez. Itez differunt arbores et plante in mō fructificandi. Nā quedaz (vt ibidē dicit aristo.) producunt fructum super folia sua ⁊ h accidit ꝓpter fortitudinē fructus ei indigentiam caloris solis digerentis humorem ipsius. quedā vero sub foliis et hoc accidit propter debilitatem fructus ne ab excellenti calore vel frigore corrumpatur. Et quarundaz fructus est suspēsus a stipite suo. idest prope stipitem ⁊ hoc accidit prepter insufficientem humorem et insufficientem calorem ipsum ad extremitates expellere non potentem. Itez omnis arbor generaliter habet radicem que est mediatrix inter corpus plante et terre qua cibatur. vnde et radix vita plante dicitur secundum grecos: quia causam vite plantis adducit. Item habet stipitem a radice immediate procedentem et hoc fuit necesse vt dicit Aristoteles propter corporis plante vel arboris sustentationem. vnde assimilatur stature corporis sustentantis. vnde est stabile fundamentū arboris sustinens ramos et fructus eius.

Item in duro stipite habet medullā mollem quā (vt dicit aristo.) quidaz vocant arboris matricem. quia in ipsa seminari⁹ humor plante nutritur vt fetus in matrice. quidam vero vocant eam arboris viscera quia in ipsa separatur purum ab impuro. sicut fit in animaliū intestinis. quidā etiā vocāt eaz cor qz ex ea procedit mot⁹ vite vegetabilis sicut vita sensibilis procedit de corde cuiuslibet animalis. Item corticem habet omnis arbor ad suam terminationem; interiorum et defensionem ex humore subtili extracto ad exterius per calorem aeris desiccato sicut per lignum interius ex humore grosso sicco essentialiter et accidentaliter humido procreatur (vt dicit aristo. et albuma.) Itē arborū sicut et plantarum quedā sunt domestice z ortenses. quedam vero sunt siluestres. Arbores vero ortenses sicut sunt plante si nō fuerint culte erunt siluestres. vt dicit Aristoteles. et harū quedam faciunt fructum et oleum; propter humorem vnctuosuz z aereum sufficientez. et quedam non propter talis humoris defectuz et in quibusdam cito folia cadant propter humorem raruz non vnctuosum cito siccabilem et in quibusdam non propter causam contrariam Item sicut est diuersitas arborum et plātarum in magnitudine et paruitate sic est diuersitas in pulchritudine z deformitate Naz eis accidit pulchritudo propter equalitatem materie z elegantem partium ordinationem et calorem sufficienter agēntem et extendentem materiam in rectam et debitā nature dispositionem. deformitas vero causatur ex contrario tam in arboribus q̄ in plantis. Item differunt in bonitate fructuum et in malicia: et hoc accidit propter maiorē humoris materialis dulcedinem vel minorem: vel propter caloris magis vel minus correspondentis materie uel humori materiali debitam proportionem. Item dicit ibi Aristo. q̄ arbores et plante siluestres magis fructificant q̄ ortenses: et hoc vt dicit albuma. accidit propter habundantiam humoris parum vnctuosi et nodosi de facili cedentis diuisioni expulsioni z in substantiā fruct⁹ conuersioni: nihilominꝰ tñ fruct⁹ ortēses sūt meliores simpliciter q̄ siluestres. vt. d. ibidez aristo. cui rō ē. vt. d. albu. maioris hūoris vnctuosi aquei vel dulcis habūdantia que in materia fructuū ortensiū perfectius inuenitur. Itē ꝙsideratur arboꝝ diuersitas sicut z plātaꝝ ex loci diuersitate in quo crescūt. nā q̄daz in locis aridis crescūt z siccas z ille sūt minoris q̄titatis ppter defectū hūoris. q̄dā vero in locis hūidis fluuialibꝰ z maritimis ac stagnosis: z tales solēt eē maioris q̄titatis: tñ ille q̄ crescūt iuxta ripas mariū salsoꝝ non multū crescūt ppter habūdantiā harenaꝝ et hūoris attractiuā nimiaz siccitatē. Juxta tñ mare rubꝝ fallit hoc. vt. d. ari. vbi arbores sūt magne. z b vt. d. albu ppter habūdantiaz hūoris et caloris. Itē attendit diuersitas in foliorꝝ et florꝝ variatione. naz quedaz hñt folia aspera. s. ppter dominiū terrestreitatis z siccitatis z q̄dā lenia ppter equalitatē aquee hūiditatis z ꝓportionē debitaz caliditatis: folia ēt hñt q̄dam scissa et tñ lata. vt vitis. hoc accidit ppt dominiū terrestreitatis et priuationez viscositatis z inequalitatē caloris materiā inequaliter extendētis: qz in talibꝰ hūoris. s. vnctuosus z viscosus trāsit in materiam fructuū. aquosus vero z terrestris in materiam transit foliorꝝ (vt. d. albu. Itē variant arbores et plante in extremitatum partiū suarum varia figuratione. Nam quarundam extremitates sunt piramidales z acute. vt patet in spinosis in quibus calor subtiliorem hūoreꝝ: subtilius attrahit ad exteriora et illuꝝ desicando conuertit in acutaz. grossiorē vero partez coniungit cū stipite z radice. vt dicit albu. Contrarie autez figure ex causa contraria generantur. Et hoc idē patet in fructibus qui (vt dicit Aristoteles) sunt diuersorū modoꝝ: nō enim sunt omnes anguloſi ideſt figure angulate. neq̄ oēes super rectā lineaz sunt protensi: imo quidaz sunt circulares propter equalem materiaz humoris / z equalez actionez virtutis agentis et caloris p quā materie partes equaliter extenduntur. et a medio vsq̄ ad circumferentiam vniformiter protenduntur. Angulares vero ex cā contraria simpliciter oriuntur. Itez variantur in coloratione diuersa nam taz fructus q̄ flores: tam rami q̄ stipites in arboribus variātur (vt dicit Aristoteles.) Ex humore enim frigido terre siue melā colico nigrescunt et vilescunt / ex humido et / frigido albescunt: ex calido rubescunt: et sic de aliis. Dicit albuma. sub tali enim differentia dominantis humoris et agentis caloris substantiam digerentis. In predictis omnibus saporum differentie

generantur. Item differunt tam arbores q̄ plante in fructuum maturatione. nam quedam maturescunt citius (vt dicit ari.) sicut mora cerusa et consimilia. et hoc accidit propter sufficientiam caloris potentis super humidis maturandis et digerendis et obedientiam humoris actioni caloris nullatenus resistentis. quedam maturos habent fructus tardius propter grossiciem humoris aquosi inobedientis et insufficientiam caloris digerentis. et hoc accidit potissime in arboribus que sunt siluestres. Eadem est rō quare quedam arbores citius frondescunt quedam tardius. cito enim emittunt folia propter habundātiā humoris aquei indigesti non vnctuosi sz fluidi: et de facili se extendentis ad arboris siue plante extremitates et ex contraria cā contrarium accidere consueuit.

Arbor aromatica aliquando habet aroma in cortice aliquando in flore. aliquādo in fructu suo. vt patet in cinamomo quod est cortex: in mace quod est flos. et in muscata quod est fructus. Est aūt causa aromatis (vt dicit albu.) siccum terre non subtile cōmixtuz subtili aq̄o. et secundum eius dominium magis in vna parte arboris q̄ in alia est vna pars arboris magis aromatica q̄ alia. alia vero arbor est tota aromatica secundū omnes partes sui. vt arbores balsami: cuius singule partes sunt odoris flagrantiam respirantes. vt post dicetur. Inter aromatica svero plantas ⁊ arbores quedam grana in quibus est ratō seminalis procreantur. quedam per se ex cōpetenti cōmixtione elementorum producuntur: quedam ex radicis ⁊ stipitis plātatione multiplicantur. et quedam per incisionem surculi in trunco esse debitum sortiuntur (vt dicit albuma.) Inter omēs arboꝝ insertiones ille sunt magis laudabiles quando similia similibus inseruntur. vt dicit Ari. q̄ duplex est intellectus. vel sic dupliciter intelligitur. vel in plantis ꝯ similis speciei. vt insertio fici in ficū: ⁊ vitis in vitem. vel de illis que hn̄t hūorez ꝓportionalē inter surculū ⁊ truncū cui iseritur: ita q̄ hūor vnius sit aptus ad alium nutriendū. sicut qn̄ surculꝰ piri ī mali trūco iseritur vel ecōuerso. Itē notabile ē q̄ surculus insertꝰ alicui trūco totā virtutez trunci in suā virtutē conuertit ⁊ trāsmutat qualitatem. si enim fiet insertio oliue super radicem siue truncū bete virtꝰ oliue descendit in virtutez bete: ⁊ indurat eam et facit eam indurare ad aliquod tempus et tandem humiditatem sibi exeuntem ad se trahit et transmutat in suam similitudinem aut conuertit. vt dicit albuma. sup finem primi libri. Item dicit idem nō proueniūt de facili ex seīe malo plante bone. nec ex bono semine vel radice arbores male quamuis in animalibus contrarium sepius videatur. cuius ratio est vt dicit albu. quia planta est terre affixa et vniforme recipit a terra nutrimentum. animalia vero non sic propter varietatem complexionis: et etiam propter contrarietatem appetitus siue appetibilis voluntatis: et ideo aliud est in animalibus aliud in arboribus. Item in omni genere arborum sic est q̄ per culturam debitam siluestres conuertuntur in ortenses. Et ponit Aristoteles ibi exemplum q̄ amigdali amari per culturam efficiuntur dulces. similiter malagranati acidi mediocres. Dicit etiam q̄ arbor habens grossum corticem cito fit subtilis: et hoc accidit vel propter defectum vnctuosi humoris qui est materia fructuum. vel propter duriciez corticis prohibentis euaporationem grossi qd̄ in arbore est nociuum. sed dicit idē q̄ si scindatur radix eius ⁊ illi scissure lapis immittatur rursum fecunda fiet. cuius ratio est (vt dicit Albertus) quia per istam scissuram fit nociui grossi euaporatio et caloris solis vel aeris circunstantis introductio cuius virtute fit ipsius humoris corruptiui consumptio Item dicitur ibidem amigdala et malagranta mutantur a malicia ꝑ culturam. Naz malagranata stercore porcino fimata ⁊ aqua dulci rigata meliorātur. cuius ratio est (vt dicit albuma.) qz per caliditatē et siccitatē hꝰ fimi superfluitas aquosa reprimitur in granatis: sed ne per excessum caliditatis et siccitatis fimi conuertantur fructus in amaritudinez cōpetit apponere aquam dulcem caloris et siccitatis dominium temperantem. Similiter amigdali (vt dicitur ibidem.) clauis confixe gummi per multum tempus emittunt et aquosam superfluitatem impediētem generationem humoris vnctnosi qui est materia fructuuz eiciunt: et ita per hoc a sua malicia alterantur (vt dicit albu.) Item ibidem arbores et plante siluestres per artificium et culturam fiunt ortenses

fructificatiue et fertiles. ad hoc aūt vt sil
uestris planta fiet fructifera vel alteretur ī
bonitatem a malicia multū confert locus
et labor incolendo et maxime tempus āni
in quo plantatur. sicut ibi dicit aristo. ⁊ po
nit exēplū de boleno idest iusquiamo: qꝛ
quod ē natū in persia est perniciosum: sed
transmutatū et transplātatum in egyptū
et hierusalem fit comestibile. ⁊ hoc accidit
vt dciit albu. qꝛ per temperamentū loci a
distemperantia ad medium reuocatur. itē
tempus tali transmutationi maxime coop
atur. Nam vt dicit Ari. arbores que indi
gent plantatione pantantur pluries īvere
et hoc propter temperantiam caloris ⁊ hu
miditatis confortantium qualitatem ⁊ hu
miditatem arborum et plantarum. In hie
me vero pauce propter superhabundantiā
frigiditatis et humiditatis: sed in autūno
ꝓpter frigiditatē et siccitatem. paucissime
in estate post ortum stelle canicule et hoc
propter dominiū caloris et siccitatis con
sumentium hūidum naturale in planta et
precipue in radice. in egypto vero semel ī
anno fit plantatio: quando scilicet terre il
lius siccitas tēperatur ex fluxu nili. vt. d.
Ari. et albu. Item ibidē dicitur ꝙ arbores
diuersimode ꝓducunt frondes suas. Naꝫ
quedam ex radice/quedam ex stipite/que
dam iuxta terram/quedam in ramis ⁊ vir
gis iuxta summitatem/quedam in medio
cā huius diuersitatis in producendo ē di
uersitas humoris aquosi subtilis/leuis et
non vnctuosi que est materia foliorum ⁊ e
qualiter non habundat in omnibus: et o
peratio caloris est dissimilis in diuersis: ⁊
iō dissimiliter ex illo hūore producūt frō
des. Similiter quedam fructificant semel
in anno: et quedam pluries ⁊ non maturā
tur fructus vltimi: sed crudi remanent et
indigesti: qꝛ propter vicinitatem hiemis
calor non sufficit ad maturandum. semel
autem fructificare perfecte magis ē cōsue
tum: qꝛ semel in anno semen colligunt: et
semel sufficit calor ad extensionem humo
ris et ad extremitates arboris ⁊ ad cōuer
sionem eius in substantiam ructus ⁊ e
ius completam maturationem. Itez que
dam arbores sunt fertiles per multa tpa
propter habundantiam caliditatis et hu
moris vnctuosi sicut ficus. et quedā vno
anno fructificaut et alio requiescunt vt
oliue. cuius rō ē qꝛ in sequenti anno refici
untur restaurando sibi hūorē. tantū eniꝫ
emittunt in vno anno ad subām fructus
ꝙtum requirit secundus annus ad humo
ris restaurationē licet multos producunt
ramos tpe refectionis: modicum tamen ꝓ
ducunt fructū. Itē quedam arbores sunt
fertiliores in iuuentute ꝙ senectute: qꝛ in
iuuētute plꝰ habūdant in calore et hūore.
quedam vero econuerso plus fructificant
in senectute ꝙ in iuuentute. cuius ratio ē
vt dicit albu. quia in iuuentute plus habū
dant de humiditate ꝙ naturalis calor pos
sit digerrere: et ita fit inobediens calori: in
senectute vero minoratur humor ⁊ fit obe
diens digestioni caloris: et hoc pꝫ in amig
dalis et piris sicut exemplificat ibi aristo.
Item dicit aristoteles ꝙ tam arborum ꝙ
plantarum siluestrium et ortensium diuer
sitas discernitur per masculos et feminas
quia arborum masculus est spissior/ duri
or densior/et ramosior ꝙ femina: ⁊ siccior
et fructus eius est breuior et maturior et
folia diuersa et surculi: quorum omnium
ratio est (vt dicit albu.) quia mascule arbo
res plus habundant in calore et siccitate
ꝙ femine: que partes mascule vehementer
constringuntur adinuicem: et faciunt ar
borem spissiorem. ¶ Intensio enim calo
ris multiplicantis humorem et extenden
tis in plures partes facit ramosiorez. sicut
et intensio siccitatis consumentis humo
morem efficit sicciorem. soliditas enī etiā
et strictura venarum arboris mascule pro
hibent humorem multuꝫ emitti ad vnum
locum arboris siue plante vt conuertatur
in substantiam fructus: et ideo fructū habꝫ
breuiorem. Folia similiter habet diuersa a
femina: quia asperiora et minora ac stricti
ora propter dominium siccitatis. Similit
et surculos duriores habet ꝙ femīa ⁊ hoc
propter maiorem humiditatem exceden
tem in femina ꝙ in mascula. Item dicit
ari. ꝙ si folia uel puluis foliorꝫ vel cortex
mascule palme foliis fēie cōponant vt cohe
reāt citius maturabuntur fructus. femine
prohibebunt casum foliorꝫ ⁊ fructꝰ donec
completa fuerit digestio: et huius ratio est
(vt dicit albu.) quia mascula palam me
diante aere deferente auget calorem femi
ne quo mediante excitat calorem ad ope
rationem digestionis quam aristo. pepen
nis vocat in. x. li. metheo. Itez dicit aristo.
ꝙ discernitur mascula a femina per pulu
lationem velociorem. Prius enim pulu
lat ꝙ femina propter calorem fortiorem:
et etiam per odorem: qꝛ mascula plus odo

rat ꝙ femina propter maiorem subtilitatē sumi sicci resoluti a masculo ⁊ non a femina. Item dicit aristo. ꝙ ventus defert odorem masculę ad feminam ⁊ maturabūtur citius fructus eius simul: qz coherebunt partes. s. fructuum femine ad maturationem quando folia masculę in illa. s. in femina sunt apprehensa (dicit ēt albuma.) ꝙ folia masculę palme coniuncta cum foliis femine ita adinuicem cohercebūt ꝙ vix poterunt sine mensura abinuicē separari. Item dicit ibidem aristoteles ꝙ ficus siluestres conferant ficubus ortensibus quando ex opposito cōplantantur: qz siluestres sunt calidiores et siccriores: ⁊ iō excitant calorē ortensium et confortant. Item humor ficus siluestris resolutus ⁊ delatus ⁊ proiectus ad radicem ficus ortensis ipsum nutrit et confortat. Similiter dicit ibi aristoteles ꝙ balaustia est flos maligranati: ꝫ hic ponitur pro arbore. s. malagranata. oliuis cōferunt si cum eis plantentur: eo ꝙ balaustie habundant in calore conueniente nature oliuarū. Hec de proprietatibus arborum ⁊ plantarum contraximus de verbis aristo. li. i. vegetabilium. ⁊ glosa. albuma. qui transtulit ⁊ exposuit eundem. In libro autem animaliuz. xviii. dicti aristo. omnes arbores que fructificant omni anno fiunt segnes. arbores inquit que numū faciunt fructum cito desiccantur: quādo cibus trāsit in semen idest humor nutritus qui deberet nutrire transit in materiam seminalem. Alias proprietates nobiles ⁊ insignes tam arborum ⁊ herbarum ꝙ plantaꝝ possumus elicere ex verbis aristo. ⁊ albuma. i libro. ii. vegetabilium vbi dicitur. Planta habet plures vires. Nam a terra habet fixionem ab aqua coadunationem. ab igne vero habet cosolidatōnem ⁊ partiū terminationem. ex aere ⁊ igne habet raritatez ⁊ dilatationē ac extensionem. fructuum cōpletionem ac maturationem. sine enim calore ⁊ humido aquosum non terminatur et finitur. vt patet ibi in exemplo aristote. non latum/non coagulatum/nec terīatum ineſſe latericeo sine igne partes aqueas cōsumente ⁊ terreas pariter cōmergente. Et ex aere ⁊ aqua pariter ⁊ ex igne habet arbor raritatez ⁊ porositatez ex aqua hz augmentandi possibilitatem: quia quod omnino solidū est augeri non potest. vt ibidē dicit aristo. ⁊ iō lignum maximū ⁊ ponderosum non habet mergi in aqua: vbi modica particula auri submergitur aut lapilli et hoc accidit quando lignum est porosus et iō ꝑ aeris subintrationem intra porosi ⁊ aque superficiem habet ferri. ligna vero q̄ sunt vltime solidatis ⁊ compactionis sicut hebenus et consimilia in aqua subito petunt fundum. vt dicit aristoteles ibidez et octauo metheoro. vbi dicitur ꝙ ex hebeno nigro expirauit aer: ⁊ ideo submergitur porosa autem vnctuosa super natant: quia multum habent aeritatis materiam cōtra aque superficiē eleuantis. vt ptz in foliis et pilis ⁊ omibus vnctuosis. Nam vt dicit aristoteles proprium est aque substantiam aereaz subleuare. ⁊ compacta deprimere: ⁊ ideo rara ⁊ porosa aeris susceptilia supernatant: compacta vero ⁊ compressa inferiora petunt: ⁊ ad infima se profundunt. ⁊ Item vapores terrestres ⁊ aquei per calorem coagulati sunt materia herbaꝝ ⁊ plātarum qui cōmixti per calidum igneum et per virtutem stellarum recipiunt formas completiuas herbarum et plantarum: et hoc quo ad semen et quo ad fructum. calor itaq; inclusus in coagulato humore fit ad plāte nutrimentum: qz attrahit aquaz dulcem cui etiam cooperatur extrinsecus calor solis. actio autem caloris exterioris cū propria caliditate naturalis digerit naturalē hūorē i eodē loco ⁊ puertit i subāz plāte. vñ scdz ari. terra mōtuosa qz ē dulci dulcem scilicet continens humorem: ideo in illa citius nascuntur plante ⁊ maturantur fructus. Nam montes attrahunt humorem dulcem et subtilem: quibus cooperatur claritas aeris: tam in attrahendo ꝙ in digerendo. et fit cito conuersio illi⁹ humoris in substantiam plante (vt dicit aristote.) Item dicitur ibidem ꝙ quando frigus scilicet aer frigidus fugat calorem ad interius terre: et aggregantur partes eius cum aqueo humido et per calorem depressum a comprimente frigido ad interiora decoquitur vapor sic coagulatus et i substantiam plante cōuertitur. et fieri dicitur locus per intensionem caloris et sic egreditur ex eo planta. Item quandoq; aer mixtus cum terra et cum aqua in fundo aque coagulatur et per actionem caloris terminantis et digerentis illud mixtum confusuz generatur planta. vt patet in nēphar et in aliis herbis minutis que solēt crescere in aquis et aquaruz tegunt aquam: et be nascuntur sursum non expanse tum propter subtilitatem aeris ⁊ aque dulcis sursum eleuantis: tū ppt soliditatē

terre rabices inferius sustētātis a qua plā
ta recipit rigorem radicis et stipitis et su
stentationē in sua erectione. Itē aristote.
ibi et in locis essentialiter frigidis et acci
dentaliter calidis vt in quib⁹ aq̄ calida flu
it multotiens nascitur planta: qz calor a
que contrahit frigidū hūorem ad superfi
ciem terre et locū mixtionis. vñ ex aere z
vapore terreo cum hūore aque inbibito p
calorem aque et stellarum in plante subāz
coagulantur: sed hoc non fit nisi per mul
tum tpus (vt. d. aristo.) propter calorē ac
cidentalem non cōuenientem generatōni
talis plāte. Itē ibid dicit aristo. q̄ plante
cōmestibiles melius crescūt in locis leui
bus et altis et calidis q̄ in bis contrariis
qz in locis planis et equalibus habundat
humiditas z maxime quando dulcedo ad
est et aeris temperies. Similiter in locis
bene altis qz ibi est puritas aeris et habū
dantia humoris dulcis. z hoc propter spō
giositatem et vaporem dulcem attraben
tem: et iō in montibus frequenter melior
est fertilitas et meliores crescunt fructus
in valle enim difficile mouetur aer. vnde
ex cōculcatione ibi cito putrescit aer et va
por grossus. vnde sequitur praua digestio
hinc est q̄ ibi inuenitur humor salsus (vt
dicit albu.) aqua enim salsa grauior est q̄
dulcis. vt patet in exemplo aristo. ibidem
vt dicit ouum positum in aqua dulci: sta
tim petit funduz in salsa vero natabit: ter
reistrate enim sua et grossicie potent pon
dus ou sustinere: et iō aqua dulcis facili⁹
attrahitur ad loca alta q̄ salsa scilicet ppt
suam depurationem subtilitatem/et leui
tatem. Item aristo. lutum ignitum id ē fir
mum et tenax cito producit plantam vn
ctuosam propter facilem transmutationē
talis luti in vnctuositatem. vt dicit albu.
Et ad hoc vt durabilis sit planta oportet
vt habeat bene digestum humorem vn
ctuosum. vnde ille plante que habent hu
morem indigestum superuenente frigidi
tate cito arescunt. vnde et caulis vltra tri
ennium non durat. tamen si ei inseratur
ex natura plante insite in stipite fiet deco
ctio et conuertitur in naturam insite et
durabit diu. Itē vt. d. aristo. planta cre
scit quandoq̄ ex lapide solido et duro. nā
aer inclusus in lapide nititur ascendere sz
cū non inueniat exitum liberum propter
lapidis soliditatem inflectitur et mouetur
ad lapidis ptes et ex sua agitatione calefit
calefactus aūt aer attrahit sursum humo
rem residuū qui est in lapide z exit vapor
cū hūore illo cū parua resolutōne partiū
lapidum ex illo vapore et humore et ō la
pide educto. quandoq̄ planta generatur
adiutorio caloris solaris et aerem prius
calefactum vigorantis ac digerentis hu
morem a lapide iam attractū et in subāz
plante transmutātis: sed nō diu durat plā
ta talis nisi terra circūstante et dulci aq̄
irrigante z tēperato aere foueatur: z hoc
propter humoris paucitatē. item aristo.
planta si fuerit prope solem. i. versus orīē
tem citius nascetur. z hoc propter caloris
sufficientiam. tardius vero si fuerit ad oc
cidentem propter caloris elongationem
Item ibidem dicit albu. ex temperie serua
tur cuiuslibet plante nutrimentū. Si cū
nimia fuerit humiditas opilantur vie et
pori per quos deberet nutrimentū ascen
dere ad arboris extensionē: eodēmodo si
nimia fuerit siccitas constringuntur pori
et sic planta nō nutritur. Itē ari. q̄libz plā
ta indiget quatuor. s. semine terrato et in
sua spē perfecto et maturo et etiam a pu
trefactione conseruato. et cōueniēti loco
idest terrestrio generatōni plante cōgruo
et aqua moderata hūore scilicet tempera
to et aere consimile scilicet mediocriter
temperato: qz vt dicit albuma. si aer fuerit
nimis calidus calor naturalis euanorabit
apertis poris si nimis frigidus suffocabit
plantaz. prima duo sunt necessaria ad plā
te generationem. secunda duo necessaria
ad eius nutrimentuz et conseruationem.
Itē species et plāte indabiles que crescūt
in montib⁹ ad vescēdū sūt minus delectabi
les: et ad digerendum fructus habent du
riores: z hoc propter vehementē coagula
tionē p calorem agentem in hūiditatez et
iō tales fructus nō multū sunt nutribiles
vt dicit Aristo. quia vt dicit albuma. quā
to planta est magis medicinalis tanto mi
nus nutrit. Item loca a sole remota nō
erunt plantarum multarum sicut nec ani
mal fecunditatis multe est in talibus lo
cis (vt dicit aristo.) cuius ratio est. vt di.
albuma. qz illi qui sunt directe sub septē
trione habent diem continue per dimidiū
annum: p reliquum autem noctem. ibi er
go raro crescit plantavel animal. in estate
non potest propter continuationem calo
ditatis. in hieme vero non potest propter
continuationem frigiditatis. et ideo vt
dicit aristo. planta ibi generata non habz
vires foliorz neq̄ fructuz propt deffectuz

caloris agentis in vno tempore anni ꝛ pp
ter superfluitatem in alio. Item arbor ma
tarum spinarum multū habet de humore
vnctuoso et cum se mouerit ille vapor vn
ctuosus per calorez proprium cooperante
calore stellarum digeritur et conuertitur
in substantiam plante que ei inseritur. vñ
illam digestionem operatur calor vitalis
implendo cum calore extrinseco ꝓpetente
et crescit planta insita gracilis et extensa
sursuz vnde propriū est plante multū spi
nose: vt in ea fiat insertio alterius speciei
et hoc. d. albuma. qz habet multū hūorem
attractū ab exteriori calore inunctuosum
et ita cōglutinationez expulsibilē a calore
interiori in pluribus locis ita ꝙ pars eius
superior cū expellitur est subtilior et pene
trabilior per quā potest aperire multos po
ros plante et ipsos ingredi ꝛ ipam incorpo
rare et consolidare plante inferiori Item
planta que inseritur plantam siue truncū
cui inseritur transmutat in suam spēz ꝛ ñ
econuerso cuius rō est (vt aluiredus dicit)
qz inferior planta mouet superiorem per
humorem ꝛ calorem quē ei trāsmittit: sed
superior hūorem attractum vlteri9 digerit
et decoquit ꝛ in naturam suam conuertit
et postea virtutem suam in inferiorē trans
mittit et alterat illam cui inserta fuerit et
conuertit eam in suam naturam. et spēm
Item quinq; species sunt generatōnis plā
te (vt. d. ari.). s. ex semine ex putredine ex
hūore aque/ex plantatōne/ꝛ ex vnius in a
liam insertione. Item sunt arbores et plā
te que producunt fructuz ante folia (vt. d.
aristo.) sicut ille que habent multum hū
orem vnctuosum materialē ad fructū: quē
vt digesserit calor naturalis simul cuz ca
lore solari cito maturabit fructū: et ille hu
mor vnctuos9 habundans prohibet hūorē
inunctuosum scilicet aquosum materialez
ad folia ne ascendat aut in folia prorūpat
ante fructū in tali planta. Item quedam
citius producunt folia ꝙ fructū ꝛ hoc ppꝫ
defectum et paucitatē humoris vnctuosi
et habundantiam hūoris aquei materialis
ap folia: quem calor solaris citius attrahit
ad locum productionis foliorū ꝙ vnctuo
sum hūorem ad productionem fructuum
et ideo tardatur maturatio hūoris vnctu
osi materialis ad fructū ꝛ fit processio foli
orum. Itez quedam simul producūt folia
cuz fructu. vt sunt ille que habent ꝓdictos
hūores multos et ꝓportionabiles et calo
rem interiorem ex exteriori calore solis in
aere equaliter operantem in vtroq; : et vt
rumq; scilicet aquosum in folia ꝛ vnctuo
sum in fructus equaliter expellentē. Item
aristo. dicit. Antiqui asserebant fruct9 et
folia esse idem. et folia non esse nisi ppter
fructum nec differre abinuicem materia:
nisi secundum maiorem vel minorez dige
stionem aquosi et crudi humoris. humor
enim aquosus et subtilis cito attrahitur a
calore solis et cedit in folia qui ꝺo magis
est vnctuosus et digestus cedit in materiā
ipsius fructus. Item dicit aristo. alique ar
bores sunt spinose. hoc non est de intentio
ne nature plante subām generantis sed ac
cidit ex raritate arboris siue plante ꝙ quā
attrahitur humor frigidus parum coctus
et extens per illam arboris raritatem a ca
lore solis in spinaz coagulatur et fit in for
ma piramidalis incipiens iuxta stipitez a
grosso et lato et in parte anteriori termi
tur in acuto. Nam humor subtilis qui ad
spinam est causa materialis elōgatur pau
latim a planta et in longum et acutum se
diffundit. eodemmodo faciunt omnes ar
bores quarum partes piramidales sunt fi
gure. Item arbores generaliter exteri9 sūt
viridis et interius albe. pars enim interior
habet materiam appropinquantem ad al
bedinem: et pars exterior ad virorem. naz
materia que attrahitur ab interiori expel
litur et ad exteriora: in cortice aliquantulū
digeritur et in virorem trāsmutatur: quia
viror medius est color inter rubor em qui
prouenit ex perfecti caloris actione: et in
ter albedinem que prouenit ex imperfecta
Item aristo. arbores variantur in figura.
nam quedam sursum quedam deorsum: q̄
dā inter hec tenent mediū. Ille em in qua
rum medulla viget humor subtilis quem
mouet et attrahit calor ad superiora pira
midantur. idest in formam piramidalez et
modum flamme que ascendit in cōmuni
virtute ignea eleuantur. Ille vero in qua
ruz medulla viget humor grossus et aquo
sus inferius deprimuntur et angustantur
vnde et ille partes sua gravitate inferius
mouentur et in grossuz in parte infima co
artantur. In quibus vero erit humor me
diuſ inter grossum ꝛ subtile temperata ps
ascendit sursum et erit causa eleuationis
et pars deorsum que erit causa ingrossatō
nis. Vnde secundum maiorem vel mi
norem digestionem illius humoris in ra
dice vel medulla: sequ magna apparere ar
bor in figura. Nam necessaria est prima

digestio in radice ad eius incrementū. Secunda vero necessaria est in medulla propter completionem/maturationem/dilatationem et conseruationem: et sufficit ista duplex digestio ad plantarum completionem. Tertia vero in solis animalibus reperitur. vt dicit aristoteles et exponit albuma. Item diuersificantur arbores in foliis et in ramis secundum multitudinem hūoris vel paucitatem: et calozis fortitudinē vel remissibilitatem. Nam si calor fuerit fortis et hūor multus multa in exitu erūt folia atq; rami: et econuerso: et secundum tantatem humozis abilis ad desiccationē et consumptionem desiccantur ipsi rami: cadent folia et remanebit arbor vacua et q̄ nuda: et in contrariis modo contrario se habebunt. Item vt dicit aristoteles non solum piramidantur spine in arboribus: verum etiam eadez frgura inuenitur in foliis et fructibus: quia si meatus plante fuerint ampli et valde rari in principio humozis et post siccitate vel frigiditate constringantur folia et fructus inferius in grossabuntur. ⁊ in superioribus gracilabūtur et piramidantur: et hoc propter attractionem leuiozis partis humoralis ad superioza vt calozis et repulsatōnem humoris grauiozis ad superioza et densioris. Conuenit tamen tam folium q̄ fructum sepius acui in extremitatibus et piramidari scilicet quando virtute et rantate hūoris superior particula leuiatur in parte inferiori cauda etiam existente humozi ī medio distenditur: et sic substantia fructus vel folii in medio dilatatur ⁊ vtraq; extremitas propter dominium ignee virtutis ī communi quodammodo ducitur ⁊ subtiliatur et sic in piramidem transformatur. Item ibidem dicit Aristoteles q̄ arbores et plante quedam faciunt flozes ex humore valde subtili et etiam potentia existente in eius medulla non tamen per omnia tēperata nec digesta secundum vltimam fructus completionem: dispositā tamen ad fructus productionem. Quedam autem arbores propter nimiam humozis viscositatem non habent flozes: quia ille humor non potest subtiliari: et propter suam vnctuositatem in subtilitatem flozidam dilatari. vt patet in ficu que non habet flores ex causa iam dicta. Quedam etiaz nō habent flozes propter hūoris liquiditatem quia non potest inferioris substantiam coagulare. vt patet in palma. et in similibus vt dicit Aristoteles et ideo secundum diuersitatez materie in qua diuersimode vigit calor diuersi colozes in flozibus tam herbarum q̄ arboruz generātur. Sed ista prosequi non est presentis negocii: et ideo de eis ad presens propter tedium fore arbitror quiescendum. Tamen alias superadit Aristoteles ppoprietates in fine libri quas non reputo contemnendas. Dicit enim errea finez. Planta inquit habēs grossum corticem multum extenditur in altitudinem: et hoc propter extensionem hūoris et impulsum calozis. Nam grossitudo corticis humorem recipiens non sinit illum defluere. Nec etiam propter suam densitatem permitit calozem per pozos euapozare et qua necesse habet diffundere et dilatare vt patet in pino in palma et cō similibus. vt dicit aristoteles. Idem ibidez Arbozes habentes lacteum humozem magnam habent vnctuositatem et calozem fortem in radice et ideo resoluuntur hūores vsq; ad exteriora arboris et generātur gumme aliquando liquide: aliquando ex exteroze aere frigido congelāte: aliquando etiam in modum lapidis vel concule indurate: et hoc accidit aliquando ex frigiditate constringente: aliquando ex caliditate liquidiores partes educente et ꝓsumente et grossiozes conpinguente sicut ibi dicit aluiredus. Item idem ibidem. Arbozes quedam alterantur secundum tempozis alteratōnem: quia in estate virescūt in hieme pallescunt: et tamen folia sua nō perdunt nec proicūt. fortem enim habēt calozem incozporatum et ideo calor fugit ad interioca arboris et etiam foliozum a facie frigidi aeris hiemalis et ideo exteriora pallida ⁊ glauca fiunt. ⁊ nō cadunt folia propter viscositatem humozis et incensam fortitudinem calozis. Item ibidem. Arbozes facientes fructuz in principio faciunt fructus amaros quando scilicet nouiter sunt plante et in earum fructu tunc dominatur amaritudo vel ponticitas sapoz scilicet accedens ad amaritudinez cuius causa est quando prima digestio accida est et ponticida. propter humozis attracti grossitiem et terreistreitatem et propter calozis digerentis paucitatem et debilitatem. at ideo generatio talium fructuum ē preter dulcedinem quia ipsozum humor crudus remanet indigestus. Sed post ꝓfir

mato calore et augmentato: hūore depurato: calor digerens humorē ipsum efficit sapidum atq; dulcem: q; vt ibi iuvdit Aristo. etiam amarum in ignem missum dulcescit: et hoc accidit. vt dicit albu. ppter illam quam recipit a virtute ignis digerentis immutationem. Item ibidē. In locis acidis frigidis scilz atq; siccis aliquando pducuntur fructus dulces q; calor innatus intra acetosum humorem inclusus per calorem solis adiutus digerit illam acetositatem et conuertit in dulcorem: et eut fructus dulcis ꝙis acida sint folia et ēt extremitates in quibus non est tanta digestio et calozis operatio quemadmoduz est in fructu. Contingit tamen aliquādo q; propter superuenientem nimiam adustionez: ille fructus prius factus dulcis cōuertitur in amaritudinem propter superfluum calorem et humoris residui paucitatem. Item ibidē dicitur. In locis temperati aeris ante dies vernales fructus celerius matureſcunt: propter calozis sufficientiam et aeris exteriozis dispōnem temperatam. Item ibidē. Quedam sunt arbozes que primo faciunt fructus dulces: deinde pontici efficiuntur et amari sicut arbozes mirabolanorum. Cuius cā est (vt ibidem dicitur) q; arbor talis habet fructꝰ magne raritatis: etiam in hora digestionis Cum enim meatus earum sint magni et ampli sequitur calor sufficiens perducere humorem materialem ad fructum et maturabit fructum: et iō huius fructus in digestionis principio erit dulcis sed post calor existens in meatibus consumentibus humorem inducit siccitatem quia constringit meatꝰ z poros: ita q; nec calor nec hūor potest ad locū fructus peruenire. mutātq; frigiditas et siccitas calorem et humorem: propter quod alteratur fructus in ponticitatez eo q; probibetur oīs ascensus siue accessus caliditatis innati et humoris p cōstrictōnez inductaz a siccitate: et sic erit frigiditas vlcens in fructu propter defectum calozis z erit fortis ponticitatis propter lūcturam siccitatis. Sz tādē calor innatus eleuatur ad locum fructus et figuratur per calorez solis: ppter quod vincit iterum frigiditatē et inducit incensam raritatem z siccitatez et sic erit fructus amarus. In arbozibus plantādis etas lune maxīe ꝓsideranda est Nam que plantantur in plenilunio recto vel inrecto nouilunio minus conualescūt et si conualuerint fructū faciunt vermiculosum: et fructus tunc plantate arbozes citius putrescunt. Similiter et arbozes que tūc ō terra ꝓscindūtur minus durāt et citius a vermibus corroduntur (vt. d. cōstā.) rōnem quere supra li. viii. de effectibus lune. Item inter arbozem z eius fructum est quoddam retinaculū quo fructus adheret arbori sicut fetus per vmbilicū adherz matrici (vt. d. constan.) et illud retinaculū primo est debile et laxum et attractū humori adhuc vicinum: et ideo de facili tunc excutitur si cum fortiozis venti impulsu tunc temporis arbor moueatur: sed post paulatim calore humorē indurante fortius adheret ei fructus ita de facili non tūc cadit sz sine fructu marurato z ad debitā quātitatem ꝓducto arescit illud retinaculum vel putrescat et ideo fructus de facili mortur tunc ad casum. Et quanto arbor ꝓfundius figit radicem: tanto magis attrahit plus humoris et fructifera est. plus habūdat in folijs/fructibus/z ramis. Itē arbor superfluis abscisis melius fructificat. nam talis humor transit in fructum qui alias transiret in nutrimētū superfluoz. Hec de natura et proprietate arbozuz in generali dicta nunc sufficiant.

De amigdalo.

Amigdalus est arbor mature florens. Et dicitur hec amigdalus ꝓ arbore: et hoc amigdalum pro fructu. vnde quidā ait. Sūt matura mora pira ficus amigdala mora. tamen amigdala leguntur pro fructu i sacra pagina. Numer. xvii. sacra. n. scriptura (vt. d. hiero.) non vult se semper subiacere grāmatice legi. nec vult illius arte regi (Isido. aūt libro. xvii. sic dicit) amigdala greca dictio est que latine nux longa vocatur. hanc nuculam multi vocant quasi minorem nucem. de qua vigil. Cum se nux longa siluis induit in florem. Cuncti enim arboribus prior se floribus conuestit et ad inferenda poma arbusta sequenda ꝓuenit (bucusq; Isido.) de amigdalis dicit aristo. in li. de plantis. q; indigent cultura marīe qñ sunt antique: vñ si clauis perforentur emittunt quoddā gūmi z depurabitur humor in medulla qui materia est ipsius fructus: et iō plus fructificāt amigdali bene culte quando sunt antique q; nouelle. Duplicē aūt fructum fert amigdalꝰ scilicet dulcem et amarū (vt. d. in platea.) et dulcia amigdala vtilia sunt ad cibum.

amara vera ad medicinam. sunt enim calida et sicca. De dulci amigdalo dicit dia. q si recens cum suo folliculo comedatur prodest stomacho: sed caput grauat/caliginem nutrit/venerem accendit/somnuz facit/ebrietati resistit. Item dicit idem q si vulpes comederit amigdalum morietur. Sepe enim quod medicinale ē homini: venenosū et mortiferum est alteri animali et econuerso. Item idē fere tota arbor amigdalorum amarorū est medicinalis. Nam radix eius elixata siue cocta et trita maculas vultus tollit: et purgat faciem quādo inde est linita: dolorem capitis maxie mitigat et ēt vulnera putrida mixto melle mūdificat ac sanat: cortex etiā z folia sūt mūdificatiua exterminatiua et sanatiua. oleū autem de amigdalis extractum: vermes z lumbricos in ventre necat/menstrua prouocat/et purgat/contra surditatem efficaciter iuuat/et aurium saniem mundat z ē siccat si tepidū auri instilletur (vt. d. dia.) Item flores eius decocti in oleo caducos et litargicos excitant/cū melle triti morsibus canis obuiant/vlcera sanant. gummi quod de amigdalis exsudat mixtū potioni sanguinem reicientis iuuat: et sic patet q parum vel nihil est in amigdalo quod nō conueniat medicinis. vt ostendit diasco.

De Abiete.

Habies nomen est arboris sic dicte ab eundo eo q pre ceteris arboribus longe abeat z in altum altius se extēdat: cuius natura est (vt. d. isi. li. xvii.) q est expers terreni humoris: et ideō terribilis est atq leuis. Ex abiete aūt dicūtur abiena ligna: vel alia que de abiete cōponuntur: z abietarius dicitur qui aliquid de abiete operatur (vt. d. Isi.) Secundum aristo. aūt abies est arbor in altum se extēdens plurimum habens raritatis in substantia et subtilis humiditatis: et iō calor eius naturalis a solis calore fortificatur q illā humiditatem de facili eleuat et p sursum mittit: et sic ipsam in arboris sustātiā conuertens arborem altam facit. Est etiaz arbor mire rectitudinis paruz vel nihil habens tortuositatis: et hoc propter virtutez caloris et equalitatem humoris operationi caliditatis obedientis: et iō directe sine aliqua tortuositate sursuz eleuatur. Quamuis enim abies generetur ex humore leui et subtili: illius tamen humoris superfluitatem reicit natura ad eius superficiem secreet inter lignum et corticem et ibidem a calore exteriori inuiscatur et in naturaz resine cuiusdam odorifere transmutatur pp ter eandem etiam viscositatem vnctuosaz ligno abieno incorporatam: abies igni apposita facilime inflammatur: variis super edificiorum structuris abies accomodatur et maxime propter suam rectaz altitudinē et formam piramidalem: vel ad edificationem nauium vtiliter adaptatur.

De aloa

Haloa arbor est aromatica que in India generatur. vt dicit papi. z ē arbor odoris suauissimi atq fragrantissimi cuius particula vice thimiamatis altaribus adoletur. vnde nomen traxisse dicitur. De ligno aūt aloes dicitur i plate. aloes est lignum calidum z siccuz quod reperitur in magno flumine babilonis cui tigris cōiungitur fluuius paradisi. vnde a pluribus creditur q predictum lignum inter paradisi arbores oriatur: z casu aliquo vel impulsu de paradiso illuc deducatur habitantes autem iuxta fluuium missis rethibus in flumen lignum intercipiunt z reseruant vsui medicine. Multuz medicinale est. Est enim lignum aloe triplex. vt dicit Constan. in libro graduum. primum ē valde ponderosum: et quod est nodosum est valde aromaticum z est subamari saporis: subnigri coloris et subrufi: et contritō ni dentium non omnino resistens. Dicit etiam q cum masticatur statim odor aromaticus videtur attingere cerebrum z quodammodo replere. Secundum genus est minus ponderosum nec adeo aromaticuz nec amarum. Tertium genus est subalbidum valde leue: nec est alicuius saporis z parui odoris nisi sit aliunde coaptatum. Sophisticatur autem lignum aloes cum quodam ligno sibi simili in ponderositate in nodositate et modico aromate. Et a q̄ dusdam lignum aloes siluestris nuncupatur hoc lignum confricatur cū plumbo' vt color immutetur. et addita superfluitate aurium vt fiat aliquantulum amarum et et subrufum z ponitur in decoctione optimi aloes cum mirto vt fiat valde aromaticum: et sic fit vt vix ab optimo discernatur cognoscitur tamen quia durissimuz ē. et masticationi dentium omnino resistit: z masticatur sapor amarus interius vero nō sentitur: lignū aloes stomachū confortat: digestionē procurat/debilitatem cordis ac cerebu confortat/circa syncopim et cardi

acam maxīe passionem iuuat. nam contra omnes cordis passiones et debilitates ex frigiditate prouenientes. valet vinum de coctionis aloes. Sed qz vinū inde fit amarum modicum apponatur: et ꝑ delicatis cū aqua rosacea vinum temperetur: ⁊ tale vinuz poterit diu reseruari. qz a ligno mlt̄ū īmutatur. eiꝰ fumus ꝑ nares receptꝰ īfrigidatū cerebꝝ calefacit. d̄bilitatū ꝯfortat Et vt laudes eius cōcludā in oībus corpis debilitatibus subuenit et adiuuat: siquis modo debito vti sciat. Hucusq; platea.)

De Aloe.

ALoe etiam dicitur cuiusdaz herbe succus: que herba aloen appellatur. hec herba in india ⁊ persis et locis plurimis reperitur: cuiꝰ succus exprimitur et ad ignem decoquit. et post soli exponitur et siccatur (vt dicit platea.) aloe etiam tria sunt genera scilicz citrinum epaticū et caballinū (vt. d. pla.) et differunt iste tres spēs in bonitate. naz bonum est caballinumm. eliuſ est epaticū sed optimū est citrinum: et discernitur ex citrino ⁊ rufo colorē p̄cipue cuz frangitur puluis apparet ac si esset puluis croci: ⁊ ē eius substantia clara maxime quando cōfringitur per minuta frustra et quod frāgitur ex eo minus fetidum est et minus amarum. Epaticū vero aloe assimilatur epati in colore: colorē enim habet epaticū idest nigrum et foramina quedam velut ora venarum. obscuram etiam habet substantiam et non claram: et est amarius q̄ citrinum. Caballinuz aūt aloe nigrum est et obscurum: ⁊ feculentam habet subām ⁊ amarissimum saporem et horribilissimum odorem. Sophisticatur autem caballinū ita vt videatur epaticum vel citrinum cuz in puluere croci et aceto ⁊ decies in illo ītingatur et desiccetur et tunc innouatur eius color et odor si citrinum vel epaticū videtur. discernitur tamen qz dum frangitur et digitis confricatur statim fetidissimum sentitur: et amarissimum inuenitur quod non est in epatico ⁊ citrino. omne autem aloe quanto de sui natura est minus amarum et minus fetidum tanto est magis laudabile. Aloe autem quamuis ex natura sit amarum tamen mirabiliter ē vtile et salutiferum: nam flegma coleram et melancoliaz mūdificat atq; purgat mēba neruosa confortat stomachum a viscosis humoribus nociuis euacuat: caput a dolore releuat quando fumositas stomachi caput grauat/ visum clarificat/ splenem et epar deopilat/ menstrua prouocat in corpore discolorato bonuz colorem generat/ ab hidrope corpus preseruat et in principio curat/ puluis eius cum melle datus lumbricos idest vermes ventris necat fluxum capillorum prohibet et a canicie p̄seruat artheticos iuuat pruriginez oculorum placat mebrorum genitalium vlcera sanat: putredinem oris ⁊ gingiuarum mūdat: recentia vulnera sanat: cōsolidat mūdificat ⁊ desiccat: amarum est ori sed dulce stomacho/ stomachum enim infrigidatum et debilitatum confortat et digestionem adiuuat et procurat. Hec omīa d̄ diascoro plateario et auicēna extracta sunt.

De arundine.

ARundo est media inter herbam et arborem. herba quidez robustior ⁊ durior sz arbore est fragilior exterius plana et interius vacua et caua/ nodosa et leuis. in paludibus enutrita: ventis cedens de facili manum ledens. De arundine dicit Isidorus libro xvii. Arundo est dicta eo q̄ cito arescat. I indicis autem stagnis crescunt arundines ex quarum radice expressum suauissimum succum bibunt. vnde et varro dicit. Indica non magna in arbore crescit arundo Illius ex lentis premitur radicibꝰ humor Dulcia cui nequeunt succo cōtendere nulla.

De armonia.

ARmonium. vt dicit Isido. libro xvii. est vocatum eo q̄ habeat odorem veluti cinamomum. Nascitur in siria et armenia: cuius frutex botros siue semen reddit sibi cōnexum habens florem album similem viole et folia similia brionie odore etiā suo prebono somnum suauificat. Armonium siue aromen est herba odorifera. vt dicit diascorus. et est coloris subrufi: folia habēs coniuncta et semina copiosa habēs ad modum viole florem album. Est ⁊ aromonii triplex species. quoddam enim est armenicum: et illud ceteris est nobilius fuluii quidem coloris sed odoris optimi: et virtutis maxime ac valoris. Aliud est quod crescit in locis humectatis et aquosis ⁊ ē lene: tactu saporem exprimens atq; gerens Tertiū vocatur ponticum rufum non lōgū. Est aūt eligendū quod ē recēs ⁊ albū

semine plenum sup virgas purpureas expansū maxie odoriferū et pōderosū quod masticārē quodam acumine mordet līguā Unum habens colorem non variū nō diuersum (vt dicunt auicen. ⁊ dia.) omne armoniū habet secundum eosdem auctores virtutem calefaciendi et etiam desiccandi ictibus scorpionum occurrendi. sua decoctione in aqua oculos fouendi ⁊ a suis doloribꝰ releuandi. habet etiam virtutem dolorē viscerum sedandi/ventositatem extenuandi et menstrua prouocandi. cuius elixatura siue decoctio sumpta habet virtutem freneticis subueniendi/epateticos adiuuandi et etiam podagris succurrendi in ominibus siquidem antidotis nobilibus receptionibꝰ et medicinis solet armonium sepius adhiberi: ꝙuis loco ipsius multi aliam herbam armonidem. scilicet ei quidē in colore similem: sed in odore et virtute pēitꝰ disparē apponeꝛ sūt ꝯsueti. vt. d. aui.

De aneto.

Anetum est herba cuius semen consimili nomine est vocatum. cuius semen primo conuēit medicine radix secundario sed tertio ipsa herba cuius semen potest seruari ad triennium in magna efficatia (vt dicit diasco.) melius tamen est vt singulis annis nouetur. cuius radix adhuc viridis alicuiꝰ est valoris sed desiccata nullius. vt dicit idem. habet virtutem durectiuaz calidam ⁊ apetitiuam et cōpactorum diuisiuam venenositatis ⁊ inflationis extenuitiuaz/⁊ torsionis ventris et viscerū mitigatiuaz. Itē virtutem habet calculi confractiuam/mēstruoꝝ prouocatiuam et meatuuz vrinaliū aperitiuā/singultꝰ ex plenitudine āputatiuam/somni prouocatiuam. durarum collectionum in corpore resolutiuam si coctū cum oleo per emplastri modum apostemati apponatur. Itez flos eius cū vino coctus dolorē capitis aufert si inde caput fomentetur. Item cuius eius vulue stillanti appositus ipsam reprimit et desiccat. Item decoctum anetū oleo rigorez neruorum laxat et multis aliis subuenit passionibus. vt idem dicit.

Anisium easdez habet virtutes quas ⁊ anetum sed saporem habe dulciorē ⁊ eiꝰ semē magis minutū et rotundū et a multis vocatur dulciniū. vt. d. in pla. ꝟtutē hz dissoluendi cōsumēdi ⁊ vētositates destruēdi: digestōez confortandi/opilationes epatis et splenis apiendi/calculū cōfringendi/mēstrua puocandi: et oēs meatus interiores apiendi ⁊ emendandi: et iō ꝙuis sit in quantitate semen ī inutissimū: ē tamen multū vtile in ꝟtute et plurimū salutiferū.

Allium ab olendo est dictū: eo ꝙ olet. vt. d. isi. li. xvii. cuiꝰ odor ē tam fortis ꝙ omēs alios odores reprimit/superat et fetores: ⁊ iō per loca corrupta necessario trāsituri siue loca putrida purgaturi: fortissimis se muniunt alliis. Secundum diascorum allium multas habet virtutes ⁊ tam bonas ꝙ malas propetates: quia ex diuersis componitur virtutibus (vt dicit idem.) ventrem siquidem et stomachum turbat/siccat: sitim mouet: ⁊ corpori appositum corpꝰ vlcerat et vulnerat. et si nimis a colericis sumatur in vsum: corpus inflammat ⁊ desiccat lepram generat: maniam ei frenesim excitat: visum ledit ⁊ etiam ebetat: et ideo colerico naturaliter nocet. Nam coleram rubeam cito generat: et adustam multiplicat et angmentat: flegmaticis et frigidis multum confert. Est autem duplex eius genus scilicet domesticum et silnestre: quod scoridiō a medicis appellatur. cuius flos debet recolligi et in medicinis apponi vel admisceri. non enim operatur cuz impetu sicut solet domesticuz operari. Allii domestici capitibus maxime vtuntur: in cuius natura multiplex efficatia reperitur. Nam precipue habz virtutem dissoluendi et consumendi et expellendi venenum et omne venenosum. Unde non sine causa vocatur ab antiquis doctoribus tiriaca rusticorum vt dicit diasco. maxime autem valet contra morsum et venenuz canis rabidi si cū sale et nucibus interius accipiatur ad dita herba ruta. hec enim quatuor adinuicez conterantur et ad quantitatem magne nucis patienti sepius offerantur et hoc cum vino. eadem enim confectio super morsuz exterius apponatur/vulnus enim sanat et venenum attrahit ⁊ consumit et a periculo liberat ac preseruat ita efficaciter sicut tiriaca. Item allium virtutem habet appetendi incidēdi humores grossos et cōsumendi. et ita valet calculosis et stranguriam patientibus. idest difficultatem vrinandi. menstrua autem prouocat et emūdat ventrem. lumbricos et alios vermes ī ventre interficit si cum pipere et succo māte et acceto ad modum salie offeratur. dolorem iliorum et lumborum alliū mitigat

ſi mundatū ac tritum ⁊ cum oleo coctum ſuper dolozis locū ad modū emplaſtri apponatur. valet etiā contra morpheā. i. lepram cutis ſi vbi eſt morphea locus clarificatur: et poſt cū alio trito fricetur et cataplaſmetur. ℈ ſerpentū morſ⁹ valz ſi tritus cū laurino oleo apponatur. vt. d. dia. Itez hydropicis prodeſt: qz hūozem intercutaneum conſumit et deſiccat et tūozē ſedat. grandia et cruenta vulnera et ſozdida purgat et conglutinat ⁊ ſanat ſi pulus alli ℈ buſti ſuperponatur. coctū etiam alliuz cuz aqua fontana oēm dolozem loci et tūozē tollit. cauendū tamen eſt ne ptinue i cibis aſſumatur: qz multū noceret oculis. vnde verſus. Allia vina venus pulus ventus faba, fumus. Iſta nocent oculis ſed vigilare magis. Secundū ari. autem li. de plātis alliū hz ſimilitudinē cū lilio ⁊ cōicat cū illo in diſpōne capitis ⁊ tunicellis ⁊ hz virtutem ſementinaz in tunicellis radicis ſue et in granis ſuis natis in ſummitate haſte ſue: ⁊ ideo cepula alli poſita in terra producit plantā. Similiter et eius ſemen: et hz tunicas multas ⁊ folia piramidalia ⁊ haſtam cauernoſam et pozoſam. Alliū etiaz ſicut et lilium pmū facit ſemen ſtipiti ſui in tenui folliculo in grana cōiūgitur. cepa vero nō comungit grana ſua: ſed in pediculis ſiue pedibus paruis nutrit ea ⁊ emittit. facit etiam radices capillares ſicut liliū et ſicut crocus et hmōi. Sed in hoc differunt radices alli a lilio qz non ramificantur in allio ſicut ramificantur in lilio: ⁊ ſicut allium renouat folia ita renouat radices et ſemel tantum emittit ſemen ſcilz in ſecundo anno poſtℨ ſeminatur: et iō habz allium tunicas plures et ramoſas vt ille tunice ſicut cibus et nutrimentū ſecundis radicibus ⁊ ſecundis foliis ⁊ ſtipiti eius quapropter creſcentibus ſecundis folus et ſtipite attenuantur ⁊ euanescunt tunice eius in terza ⁊ ſimile huius in cepis inuenitur In hoc aūt differt allium a cepa: qz quelz alli tunica carnoſa ſi plantetur creſcit ex ea planta ſicut et liliū quod de tunica ſua plantata in tera emittit plantam et hoc accidit quia in ſuis tunicellis eſt virtus ſeminatiua ſicut in carnoſis partibus allio rum. non ſic autem fit ex cepa. non enim ex qualibet parte eius plantata emittit plātā: quia virtus ſeminatiua non eſt in qualibet parte cepe ſed in toto. In hoc etiam differt allium a lilio. quoniaz eius partes carnoſe quando plantantur emittunt gramina ſua et foluz per mediū carnis ſue ſed tunicelle lilii emittunt ab vno latere ſui iuxta: et non a medio (hoc uſq; Ariſtoteles libzo de plantis) et ſecūdum nouam tranſlationem.

De abſinthio.

Abſinthium eſt herba acerrima calida et ſicca vehementer ⁊ ſiptica et amara. vt dicit diaſcoridez. Cuius duo ſunt genera. vnum eſt ponticum habens colozem viridē et amarum: et ſaporem ponticum et amarum. aliud eſt ſubalbidum et minus amarum et eſt minoris effectus ℈ primum in ſine veris colligitur in vmbra deſiccatur. per annum in magna efficatia cōſeruatur Dicitur autem contrarias habere virtutes ſicut platearius dicit ſcilicet laxatiuam et conſtrictiuam. conſtrictiua ineſt ei ex groſſitie ſubſtantie et ponticitate. laxatiua inest ei ex caliditate et amaritudine. vñ quā do recipitur interius ſi inuenit materiam compactam propter ponticitatem ſue ſubſtantie et groſſiciem reddit materiam cō compactiozem. et ſic eſt cauſa maioris conſtrictionis. materia vero exiſtente habili et digeſta caliditate diſſoluit eam et ponticitate ſua compzimente expellit eam. Sirupus de abſinthio factus epati ſubuenit et ſtomachum confortat: appetitū inuitat ebzietati obuiat et repugnat: icteritiaz curat: et colozem eius alterat et mutat. ſuccus eius cum puluere coctus ſplenem deopilat. dolozem ſtomachi et inteſtinozum ex ventoſitate prouenientē diſſoluit ⁊ mitigat. ſuccus eius auribus inſtillatus hūmidates ab eis diſtillantes deſiccat. cuz fel le thauri tritum abſinthiū et auribus inunctum diſſoluit ſonitū et auditum roborat et emendat. dolozem capitis ex fumoſitate ſtomachi pcedentem ſuccus eius ſedat. inuozem et dolozem ex percuſſione cū puluere cimini et melle amputat ſi p modum emplaſtri apponatur. lūbzicos et vermes aurium ſuccus eius necat ſi iſtilletur. ſuccus eius potatus viſum clarificat: et oculi impoſitus rubozem curat ſi ſepius infundatur libzos ⁊ pannos a vermib⁹ et muribus tutos ſeruat: ſi cū eis i ciſtula reponatur. vt dicit macro. Itez mozſibus migale et drachonibus obuiat et ſanat ſi bibatur. Item eius decoctio ventoſitatem ventris

et inflatōnem sedat cū potatur vt.d.dia. preter has virtutes quasdam habet ꝯditiones ⁊ ꝓprietates minus laudabiles. naz saporis amaritudine et ponticitate inficit ⁊ contristat gustum /odoris horribilitate ledit olfactū/in amaritudinem redigit lac et vinū et oē dulce cui admixtū fuerit seu adiunctū: ⁊ iō apes que frequentant flores absinthii faciunt mel amaꝝ. vt.d.dia. De absinthio dicit plini.li.xvii.non est inquit dandū febricitanti nauseā naribus arcet si fuerit prius potatuz/somnū ꝓuocat dormienti inscio sub capite posituz capillos denigrat quando inunguntur vnguento facto de eius succo et oleo rosaceo.

De apio.

Apiū est cōis herba omnibus fere nota ex eo sic vocata(vt dicit Isi.li.xvii.)ꝙ apicis idest capitī triūphātium apiū quōdā fuit ornamentū hercules enī hanc herbam prīo capiti circū posuit cuius radices efficaciter pugnant ꝯtra insidias veneni(vt.d.isi.)cuius multe sunt spēs. vt.d.idem.s.petrosum sic dictū eo ꝙ apie est similimū in foliis. silenū enī grece apiū dicitur.crescit aūt ī locis petrosis montibusqꝫ preruptis et ido latini petrosilium petrapium vocant(vt dicit isi.) Sunt et alie maneries apii. vt.d.diasco. si licet apium ranarū/apium risus/et apium emoroidarū. Apiuz ranarū dicitur qꝛ ī locis aquosis vbi sūt rane sepius inuenitur qđ decoctum cuz vino et oleo et ventri ac renibus cataplasmatū eorū dolori mirifice opitulatur. Apiū risus dicitur ab effectu qꝛ purgat melancolicuz hūorem: ex cuius suꝑhabundantia fit tristicia: dicunt autē ꝙ interius receptum in magna quantitate hominem ridendo interficit et occidit. valet aūt contra calculuz et stranguiriam et ad menstrua prouocanda si decoctum fuerit in aqua vel vino: et inde inferiora fomententur. Apiū emoroidarū est dictum eo ꝙ eius puluis vel cinis superpositꝰ fluxum sanguis desiccat. Apiū aūt cōe splenis ⁊ epatis opilationē apit/calculū frāgit hicteritiā soluit/hidropicis subuenit/freneticis cōueīt:si eiꝰ succo ⁊ oleo rosaceo mixto cū aceto caput patientis sepiꝰ iungatur radix eiꝰ ⁊ semē morsibꝰ venenatī succurrit et veneno resistit. vt.d.dia.epilēticis autē nocz oē apiū qꝛ dissoluit ⁊ mouet oēz materiaz ad supiora. nocet ēt pueris illa etas ꝓpter hūiditatī īstitutōez ⁊ ꝟtutis debilitatē ⁊ mēbrorū ⁊ meatuū strictitudinē parata ē ad morbū caducū: ⁊ iō lactātes nutrices abstineant ab apio ne puer epilenticus efficiatur. vt dicit dia. et platea.

De aristologia.

Aristologia est herba multū medicinalis q̄uis amara: cuiꝰ due sunt spēs. s. lōga ⁊ rotūda. ⁊ vtraqꝫ est calida ⁊ sicca: ⁊ ē radix magis medicinalis q̄ folia. In autūno debet colligi et seruat ꝑ bienniū. ꝟtutē hz dissoluēdi et expellendi venenū et ꝯsumendi. bonū anhelitū facit/splenē durum remollit/⁊ eiꝰ opilationes aperit/ventris dolorem ⁊ lateris āputat ac sedat/podagricis ⁊ caducis subuenit ⁊ cōtractis: cōtra morsus venenosos ꝯfert/puluis eiꝰ carnem mortuā leniter corrodit in fistula et in plaga. fetū mortuum de vtero expellit/radix eiꝰ si cū vino đcoq̄tur(hucusqꝫ dia.)de ari.d.pli.⁊ isi.li.xvii. ꝙ mulieribꝰ fetī optīa sit. naz potata cū pipere ⁊ vino sorditiū ꝑturientiū mūdificat et matricem expurgat et menstrua ꝓuocat atqꝫ purgat.

De agno casto.

Agnus castꝰ dicitur q̄dam herba calida et sicca: cuius virtꝰ ē. vt.d.pli. cōseruare in hoībus castitatē vñ et mulieres rōne illiꝰ herbe frutices secū deferre cōsueuerūt ī mortuoꝝ exequiis qñ ꝓpter honestatē publicam oportuit necessario continentiam obseruare. hec herba scđm dia. ⁊ platea. sꝑ viret et eius flos potissime agnus castus nuncupatur: quia odore vsu ac visu reddit homines castos sicut agnos. Secundum dia. et platea. dicitur aperiendo poros: et spiritus euaporando: et humiditatem seminalem consumendo: inducere castitatem. Dicit etiam ibidem auctor ꝙ eius decoctio valet contra leucoflegmantiam. idest frigidam hidropisim siue albam: si in semine feniculi ⁊ modica esula decoquatur. Item ibidem fomentum decoctionis agni casti matricis exsiccat superfluitates et ipsiꝰ orificiū coāgustat: menstrua aūt prouocat: ⁊ litargiaz sanat atqꝫ soluit si cuz saliua ⁊ apio decoq̄tur in aqua salsa: ⁊ inde posterior ꝑs capiti fortiter abluatur. vt dicit diasco.

De artemesia.

Artemesia ē mī herbarū dicta q̄ quōdā fuit a gētilibꝰ diane q̄ grece đr artemis ꝯsecrata. vt.d.isi. libro.xvii. Est autem herba calida ⁊ sicca.

cuius radices et folia competunt medicine. valet autē maxime contra sterilitatem que ex causa humida procreatur. in causis aūt calidis et siccis non valet (v.d.dia.) menstrua pronocat/matricem mundificat ⁊ cōfortat/dolores capitis decocta in vino vel aqua mittigat et sedat/fecundinas et fetꝰ mortuos; euacuat/calculos renum atq; vesice frangit/demonia secundum pli. fugat et malis medicamentis obuiat/tria cum izibia dolorem pedum ex itinere mittigat cuius sunt spēs plures quarū virtutes dicitur diana adiuenisse ⁊ mortalibꝰ tradidisse (vt dicit plinius et diasco.) alias eiꝰ virtutes refert auicen.

De auena.

Auena est herba cuius semen est hominū ⁊ equorum vsibus aptū que secundum isi. est sic dicta eo ꝙ postq̄ seminatur cito aduenīat atq; crescat. habet aūt scdz plate. vires leuiter relaxantes et contra omnem tumorē fastiditates et duricias relaxantes et faciei immūdicias depurantes. vt.d.in pla.

De balsamo.

Balsamū. vt.d.isi.li.xvii. ē arbor siue frutex terre nunq̄ crescens vltra altitudinē duoꝝ cubitorū et ē viti similis. ī foliis aūt similis rute: sz albioribꝰ sp q̄ manētibꝰ cuiꝰ arbor dicit balsamū. lignū vero silobalsamū. fructus siue semē carpobalsamū ⁊ succꝰ oppobalsamuz nūcupat eo ꝙ ferreis vngulis cortex ligni ꝑcutitur: ⁊ ꝑ corticis vulnera q̄i ꝑ cauernas gutte opobalsami eximii effluunt ⁊ distillant. cauerna eniz greco sermone opo dicitur cuiꝰ gutte adulterātur admixto ciprio oleo cū melle. Sed cognoscitur sophisticū cū melle si gutta lacti distillata fuerit coagulata. cū oleo vero si aque admixta facile fuerit resoluta: qz vt oleuz enatat sup aquā. Si vero non fuerit sophisticū statim in aqua recenti petit fundū. vestem mūdā quā tangit non maculat neq; polluit. Balsama aūt si pura fuerint tantā vim habēt vt si sol excanduerit sustineri in manu nō possunt (hucusq; isi.) Pli. aūt li.xii.c.xvn. sic dicit omnibus odoribus prefertur balsamū vni terrarū. s. concessuz quondā nec inueniebatur nisi in duobus regiis ortis: q̄rum maior viginti iugerū erat: sz pꝰ doīantibus romanis vinea balsami per multos colles ꝑpagata est. viti quippe similior est q̄ mirto. modo vincaruz sicut et vitis implet colles sine adminiculis rami eius se sustentant. procerior enim altitudo eius ī ter binos cubitos subsistit. Cauendum est autem ne cum ferro ad interiora ligni ledatur. et ibeo cauendum est ne vltra corticem violetur: quia leso ligno interiori totum perit. Est autem arbor totaliter medicinalis cuius precipua prima gratia fit ī succo. secunda in semine. tertia in cortice. minima est in ligno. Ex his est optimum quod est odoriferum ex semine maximum et ponderosissimum/ mordens gustu et feruens in ore/ in colore rufum (Hucusq; Plini. libro. xii.c.xxvii.) Diasco. autez dicit ꝙ quedam est species balsami que crescit circa babiloniam vbi sunt septem fontes. si autem alias ttansferatur nec flores nec fructus facit in tempore estio. leuiter inciduntur rami eius cum cultello osseo vel cum alio non nimis acuto ne lignum intrinsecus ledatur quia tunc periret. sub cortice autem incisso ponuntur vitree ampule in quibus gutte stillantes colligūtur Si vero vna gutta ponatur in palato cerebrum ita calefacit ꝙ videtur succendi. Habet autem virtutem dissoluendi cōsumendi/et corpora mortua incorrupta conseruandi qz quantū dissoluit tantum consumit. vt dicitur in platea. menstrua prouocat. et educit fetum mortuum/et molā de ventre eicit ⁊ excludit/lapidem in renibus et vesica frangit/ iliacam passionem soluit/omnes inueteratas capitis passiones tollit si modo debito assumatur/quotidianas febribus et quartanis subuenit morsibus venenatis occurrit. Has ⁊ mul alias nobiles virtutes habet quas enumerare esset longum sed hec de multis nunc sufficiant.

De bdellio.

Bdellium dicit plinius lib. duodecimo. ca. decimo est nominatissima arbor nigra. similis oliue in foliis et robore. cuius gummi maxime reperitur in vsibus medicine nam eius lacrima siue gutta est transluta da gustui amara/bene odorifera/sed magis aromatica: quando vino est infusa. Idem tangit glosa super gen̄. ii. vbi dicit ibi inuenitur bdelliū et lapis onichinꝰ et tn̄ nascitur vt dicit pli. in partibꝰ oriētis vt in arabia india ⁊ caldea ⁊c. bdellia aūt vt dicit Isidorus libro. xvii. est indie et

arabie arbor cuius lacrima arabica melior est. aromatica enim est lucida /subalbida leuis/pinguis/equaliter cerea: et que facile remolitur et est amara:boni odoris :ligno vel terre non mixta. Indica vero sordida atq; nigra et adulteratur cum gūmi qui non amarificat gustum. vndecūq; aūt veniat glutinosam valde habz substantiaz et constrictiuam et etiam attractiuam: et ideo vt dicit dia.et platea.repugnat dissēterie facte ex acuta materia: et valet patiētibus fluxum ex fortissima fartimea idest medicina fortiter laxatiua. valet etiam cōtra apostemata interiora et exteriora si inde fuerint inuncta:calculuz rumpit/tussiz compescit/morsibus reptilium occurrit/intestinorum dolorem lenit(vt dicit plate.) heriosis et in inferioribus partibus ruptis maxie proficit ad interioꝝ ꝯsolidationem cū gūmi bellico concordat: vernix siue bernix quod dicitur gūmi arboris habens virtutem conglutinandi/clarificandi et cōseruandi:et iō pictores eo maxime vtuntur. multū siquidē stringit sicut et bdellium.alterius tñ est nature qz frigida et sicca i secundo gradu bdellium vero calidum ⁊ humidū.vt dicitur in platea.

¶ De buxo.

Buxus(vt dciit isido.libro.xvii.) grecum nomen est: sed ex parte a latinis est corruptum. Nam pros apud eos appellatur arbor semper vrens que leuitate materie litterarum formandis apicibus est apta. Nam tabula buxia bene polita colorem recipit album:in quo de facili figure et litteraruz caracteres inscribuntur et etiam de facili post delentur.et dicitur secundum Isidorum hec buxus pro tota arbore.et hoc buxum pro interiori ligno.vnde dixit quidā Hec buxus crescit hoc buxum crescere nescit.Est autem arbor multum solide materie et compacte:cuius humor nutrimentalis multum est viscosus et compactus(vt dicit aluiredus) vel vegetabilis et ideo lignum habet grossum et ponderosuz quod missum in aqua petit fundum.sicut hebenus et hoc propter cōpactionem ligni nō habentis poros apertos: vbi possit intrare aer per cuius subintrationē posset super aque superficiez eleuari.vt.d.idē alui.folia etiam ideo habet diu virentia que de facili non cadunt:nisi paulatim ⁊ vno cadēte aliud mox succedit.multa quidem habz folia minuta et spissa sed modicū hz fructuz siue nullum. Arboris buxi rasura cum sit frigida et sicca decocta in aqua pluuiali cōstringit fluxum(vt dicit diasco.) tingit ēt crines si d̄ eiꝰ decoctōne sepiꝰ abluāt.sapor siquidem eius est amarus(vt dicit plini. li.xvii.c.xvii.)et odor grauis:tñ q̄uis grauet odore gustum:nihilominus tamen virore cotninuo delectat visum. omni tempore conseruat virorem suum et maxime in estate:qr in hieme eius folia aliquantulum expalescunt sed non cadunt(vt.d.alui.)Cuius ratio est quia habet viscosum humorem in se.in radice vero multam humiditatem liquidam: et ideo non cadunt folia.vnde adueniente caliditate prouocatur humor ad exteriora qui tactus calore fit viridis:sed adueniente frigiditate repercutitur et habundat siccitas ⁊ fit color palidus siue glaucus. Crescit autem buxꝰ in locis calidis et petrosis:et iō non multuz habet duriciei et etiam nodose soliditatis lignum tamen interius leue est: et ad plātandum summe aptum.incissuras ⁊ figuras in eo factas diu tenet:et ideo imagies pulchre et durabiles inde fiunt:et ex buxo pixides habiles fiunt ad musti et aliorum aromatum obseruationem.ad multos ēt alios vsus valet buxus quos ꝛ numerare esset longum. Sed hec sufficiant.

¶ De balaustia.

Balaustia est flos caducus mali granati. cum eniz arbor fructus debet producere :fructus in quadam rubositate conglutinantur et ab arbore quādoq; cadūt que a medicis reseruantur vsui medicine et possunt seruari per hiemem in magna efficatia.vt dicit dia.Est aūt balaustia frigida ⁊ sicca.et habz virtutem constringendi ⁊ desiccandi humorem:et ideo habet virtutem et valorem contra dissenteriam/et sanguineū fluxum ventris/et contra menstruuz. Itē virtutem habet restringendi vomitum colericum:si decocta in aceto cum spongia super furculam pectoris apponatur. Item puluis vulnera consolidat et confirmat.gingiuas sanat et earum putredinem amputat et emendat/radices dentiuz consolidat et confirmat/vlcera enim sanat labiorum. Hec omnia facit presidia scilicet cortex arboris eiusdez: ⁊ precipue fructus siue pomi:et debet accipi quando pomum est maturum.

De Beta.

Beta est herba communis et ortulana secundum diasco. duplex eius ē species scilicz alba z nigra et vtriusq; succus naribus instillatus purgat caput: aurium etiam dolorem mitigat lendes et alias immunditias capitis et faciei maculas immūdat. capillos reparat z conseruat: folium eius tunsum z appositū ignem saluaticum extīguit: nascentia etiā vulnera compescit: malos humores nutrit si nimis sepe in vsu habeatur (vt dicit diasco.) De beta dicit aristoteles super eo ra dicem sicut et super caulem potest planta ri surculus qui tandem corroborante radice in arborem transmutatur. vt supra patz de natura plantarum.

De cedro.

Cedrus est arbor quam greci cedros vocant quasi ceon enes dri ozidon idest arboris humor ardentis cuius folia ad cipressi similitudinem respondēt. vt dicit Isidorus li. xvii. vbi subdit. cedrus est lignum rotū di odoris et diu durans. et nunq; a tinea vel teredine idest lignorum verme exteriatur. vnde propter eius perpetuaz durabilitatem ex cedris fiunt latimaria in regum palatiis et in templis. Huius arboris gūmi siue lacrima dicitur cedria que ad conseruationem librorū summe est necessaria nam libri de hac lacrima liniti nec a tineis corrodūtur nec tempore senescunt. Nascitur autem in terra affrica et in siria et maxime in monte libani. Est igitur cedrus arbor altissima omnium arborum domina et regina. vt dicit raba. super psalmi. Est etiam aspectu pulchra: semper retinens virorem suum. est insuper olfactu odorifera cuius odor fugat serpentes et omnia venenosa (vt dicit idem) Est igitur fructu suauissima: poma enim cedrina sunt magna oblonga/citrini siue glauci coloris/mirabilis/gratissimi saporis. sapores enim habent triplicem. nam in medio circa grana sunt poma citrina/acetosa/in superficie iuxta cortecem sunt dulcia/i carne siue medulla inteziori inter dulce et acetosuz sūt media. Est etiam cedrus multe efficatie virtutis et valde medicinalis. nā eius lacrima que est gūmosa in substantia et aliquantuluz piramidalis siue pinnea in figura/acrā virtutem habet et ferventem. vnde vrit z siccat (vt dicit diasco.) caligiñ oculorum detergit/vermes aurium occidit cōtra dolorem dentium subuenit/morsibus serpentum succurrit cuz ysopi succo: sonitum aurium tollit/tumorem fauciuz sedat/vulnera pulmonis curat/molles carnes a putredine seruat/corpora etiam mortua reposita in ligno cedrino et eius lacrima inuncta virtus cedrina a tabe et putredine defensat. Semen etiam cedri tussim sedat menstrua prouocat/et secundinas excludit. matricem purgat/ neruos spasmosos et contractos relaxat et remollit/vrinam mouet et harenulas in vesica et renibus mundat. Has et multas alias virtutes ponit diasco. de cedro et eius succo semine atq; fructu. Plinius autem de quadam spē cedri sic dicit. Est inquit arbor quedaz nomine modica a medorum terra primitus asportata: que a grecis agedia vel cedromila est dicta: eo q; eius pomum odorem et virtutem cedri sequi videatur z eius sanorem imitatur: vt dicit Isido. li. xvii. Eiusdem enim arboris pomum. vt dicit plini. contrarium est venenis: et est arbor. vt dicit idem. que in omni tempore fere est plena pomis que in ea partim sunt matura/ partim acerba: partim in flore sunt posita quod in aliis arboribus rarum est. Hanc arborem multi assiriam vocant. vt dicit dem.

De cipresso.

Cipressus grece dicitur ciparissus vt dicit Isidorus libro. xvii. qz caput eius a rotunditate in acumē erigitur. vnde et conon altera rotunditas nuncupatur: cuius fructus talis est dispositionis: et ideo conus appellatur eo q; conuz imitetur. vnde et cipressi conifere dicuntur. huius lignum habet virtutem proximam pene cedro aptumq; est turribus templorum. sua enim imputribili soliditate imposito oneri nunq; cedit sed semper in prima remanet firmitate: suauissimi est odoris: et ideo antiqui solebant facere rogum de ramusculis eius. vt odoris sui iocunditate expellerent fetorē mortuorū (bucusq; Isido.) Est autē cipressus arbor calida in primo gradu et sicca in secundo: cuius pomum lignum et folia cōpetunt medicine. vt dicit platearius. sunt stiptica et consolidatiua: et ideo valent cōtra fluxum ventris ex debilitate virtutis retentiue si ipsorum pulvis in cibis vel in potibus assumatur. valet contra iliacam passionem et dolorem lumborum si cum aqua pluuiali decoquatur et deinde vinū

limphetur. Cipressi folia recentia vulnera sanant acrum ignē fugant. nares poliposas mundant et fetorē amputāt/fluxū sanguinis sedant. Semen igitur eius mixtuz cū caricis. i. sicubus siccis soluit duritias. spermatis reumatis fluxuz stringit. contra antracem. i. apostema venenosum et mortiferū subuenit ⁊ ei⁹ maliciam ne se diffundat reprimit et cōpescit. morsibus venenatis occurrit. Has aūt virtutes cipressi recitat diasco. et multo plures. Plini. autez li. xvii. c. xxxiii. sic dicit. cipressus est arbor ramosa a fructu habens vacuas brancas pro fructu folia amara odore violētia vmbra gratiosa cuius duplex dicitur esse spēs Masculus et femina. Femina sterilis est verumtamen aspectu pulchra: cuius rami in fastigio sunt densi et inuicem conuoluti. Masculi vero rami sunt magis sparsi qui si prescisi fuerint magis germinant.

De Cipro.

Ciprus de quo dicitur Canti. q̄rto. Cipri cū nardo ⁊c. secunduz plini. li. xii. c. xxvi. est arbor i egipto similis oliue in foliis: sed folia ei⁹ viridiora sunt et crassiora cum flore nigro et semine candido et odorato quod si cuz oleo coctum fuerit aut confectum exprimitur inde vnguentum regum quod odoriferum est et summe delitiosum: et cipressus dicitur. Idem dicit Isi. li. xvii. et glo. sup canti. Secundū pli. aūt dicitur ꝙ optima huius generis arbor crescit in egypto sup nilum in canopea regione. Secunda vero in ascalone. Tertia in cipro: cuius est mira odoris suauitas. Arbori huic est alia arbor similis (vt dicit idem) que dicitur aspolaros habens similitudinem in flore cū flore rose: ex cuius radice ⁊ flore nobile fit vnguentū. Dicit etiam idē ꝙ in omni frutice vbi directe refulget arcus celestis eadem sit suauitas odoris q̄ diu ibi refulget arc⁹ Sz si super eandē arborem fulserit inenarrabiliter eius odorem ampliat et decorez et est similis spine candide: colorem habēs igneum siue rufum et in parte redolet vt castoreum ⁊ a multis vocatur sceptruz helisei. vt dicit idem. Dicit ad hoc diascori. ꝙ cipressus est arbor medicinalis conuenientis et conglutinatiue virtutis: cuius folium masticatum tūorem oris cōpescit ei⁹ lixatura siue decoctio vermes capitis interficit et inficit capilloa si inde capilli fomententur. flos eius cum aceto decoctus dolorem capitis tollit. vt dicit idem cuius lentiscus dicitur esse alicuius vmutis. quere infra in littera. L.

De cinamomo.

Cinamomū de quo dicitur eccle. i. ⁊ Exodi. xxx. sicut ibi dicit gl. est virgultum quod nascitur in India et ethiopia duorum tantum modo cubitorum et dicitur cinamonū qz subtiles et replicatos habet culmos cerei vel nigri coloris qui fracti reddūt visibile spiramentum. Cinamomum vero quanto gracilius et subtilius tanto carius est. et q̄to grossius tāto despectius reputatur. Secundū Isido. antem li. xvii. cinamomum eo est dictum ꝙ cortex eius in modum cāne gracilis fit et rotundus et crescit stipite breui. virgas tenues habens qd̄ cuz frāgitur ad modum nebule suauissimuz emittit spiramen. Super eccle. capitulo. xxi. iii. dicit glosa cinamomum est breuis arbor odorifera et dulcis cinerei coloris prestantior duplo ad medicine vsum q̄ fistula. plinius quoq; li. xii. c. xxi. de cinamomo īquit et cassia fabulose narrauit antiquitas ꝙ innenitur in nidis auium et specialiter fenicis: nec haberi potest nisi quod cadit proprio pondere: vel quod excutitur cum plumbatis sagittis: sed ista fingunt homines ut rerum precia augeantur. Secunduz veritatem autem cinamomum crescit apd̄ trogoditas i ethiopia que pervasta maria in ratibus deducunt illud ad portum gellenitarum: et est frutex duorum cubitorū ad maximum vel vnius palmi ad minimū truncum habens in grossicie quatuor vel sex digitorum. nec olet nisi quando arescit. siccitate enim gaudet et in hieme subtilior efficitur contra naturam arborum aliarum. Inter vepres et rupes densissimas gignitur: et ideo non sine magna difficultate recolligitur. ante ortum solis vel post occasum nulli licentia colligendi conceditur: quod cum collectuz fuerit sarmenta hasta diuidit sacerdos. deo q̄ partē ponit reliqum mercator emit. Precipua autem eius bonitas est in densissimis virgultorum partibus ad longitudinem palmi. et quod est in trunci medio quod est proximum radici parum vel nihil valet. qz ibi nimis parum corticis est in qua est summa bonitas cinamomi. et ideo cacumina et superiores partes preferuntur quia ibi cortex plus habundat. lignuz vero interi⁹ respectu corticis nullius vel modici est valoris (hucusq; pli. li. xii.) Scd̄m diasco. vo

et plates. cinamomũ calidum est in tertio gradu et siccum in secũdo gradu: cui⁹ duo sunt genera grossum scilicet et subtile: et grossum est minus laudabile et ponitur in vomitiuis medicinis: quod vero gracile ẽ laudabile est et subtile: ⁊ in aliis antidotis magis vtile. Est autem eligendũ quod est subtile acutum habens saporem dulcedini immixtũ cũ multa aromaticitate et subrufum in colore. quod aũt subalbidũ est minus valet. ex aromaticitate hñs virtutem confortandi cerebrum. ex conglutinositate habz virtutem consolidandi. Habet autẽ cinamomũ multiplicem virtutem (vt dicit diasco.) Nam tussim ex grossa hũiditate sedat/tritum et cũ aceto mixtũ ĩpetiginem extirpat/colliriis admixtũ humiditatem oculoꝝ desiccat renum dolorem mitigat/hydropisim curat/morsus reptilium sanat/appetitum confortat/menstrua prouocat opilationem aperit/cibum digerit/flegma dissoluit et cõsumit/potatum cum vino secundinas excludit/caliginem oculorũ detergit: sincopi et cardiace passioni subuẽit ac succurrit.

De cassia.

Cassia de qua dicitur Exo. xxx. species est aromatica et nascitur secundum Isido. li. xvii. in arabia ⁊ ẽ virga robusti corticis et purpureis foliis ut corticis piperis ⁊ est similis cinamomo in virtute: sed tñ potentia inferior. vñ in loco cinamomi duplex ẽ põdus eius. in medicinis sepius admiscetur (vt. d. Isido.) Glosa autem dicit sup exo. xxx. Cassia in aquosis locis nascitur et in immensum crescit ac bonũ odorez reddit. de cassia. d. pli. li. xii. c. xxi. frutex ĩqt cassie iuxta cinamomũ campo nascitur: cuius amplitudo est trium cubitorũ: cui⁹ sarmentum est grossius sarmento cinamomi: cui⁹ est triplex color. primo enim candescit deinde rubescit: tandem nigrescit et illa pars maxime est laudabilis. post nigram autem laudabilior est rubea: minus vero laudabilis est candida. Nam citius a vermib⁹ corroditur et cauatur: et hoc accidit propter sue substantie mollitiem et minorem amaritudinem corticis et virtutem. probatur enim cassia cum est recens per odorẽ ꝑ saporem et colorem. Nã cassia volubilis sub dulcis pauci et acuti est saporis: suauis ⁊ iocundi ẽ odoris: subnigri insuper vel purpurei est coloris et ponderis est grauioris et maxime laudatur illa cassia que ꝺ facili non frangitur sed reflectitur potius et plicatur. Alia aũt est spẽs cassie q̃ balsamo de saba similis est in odore: sed amara est et iõ pria. s. nigra q̃ ẽ subdulcis et feruẽtis saporis et boni odoris que a medicis plus laudatur (hucusq; pli.) Secundum plate. autem et diasco. cassia est duplex. s. cassia fistula et cassia lignea: que est fruct⁹ cuiusdam corticis nascentis iuxta confinia babilonis: cuius diuerse sunt species. vna est similis cinamomo que subrufa est ⁊ rotunda solidamq; habet substantiam et cũ frangitur vel teritur non plicatur sed resistit: acuta est in sapore et parum dulcis ⁊ ista medici vix vtuntur. Alia spẽs que est sub amara partim habens colores distinctos. et hac vtuntur medici: et est eligenda que non facile frangitur sed plicatur: ⁊ que hz acutum saporem mixtum dulcedini cum aromaticitate. cũ autem frangitur colores habet subalbidos interius et distinctos et rufos intermixtos. sophisticatur quandoq; cum admixtione corticis caparis sed cognoscitur quia subamari est saporis. virtutẽ habet diuerticam. i. diuisiuam ex subtilitate sue substantie. habet etiam virtutem consumendi ex qualitatibus suis. Insup habet vim confortandi ex aromaticitate. reumaticas et frigidas passiones curat: epilenticos et caducos iuuat: cerebrũ cõfortat: renes et vesicam purgat: apostema maturat et sanat: renes ⁊ epar ⁊ splenem deopilat: fetorem oris masticata palliat aut amputat: menstrua prouocat et matricem cofortat: cõtra sincopi et deffectuz cordis iuuat si eius puluere et rosis ⁊ osse cerui sirupus fiat (hucusq; diasco. et plateari.)

De Cassia fistula.

Cassia fistula est fructus cuiusdã arboris que longa producit semina sed succendente tempore elõgatur et ingrossatur et caloris actione exterius condensatur. medulla interius existente nigra ⁊ humida atq; dulci: que mixta est cũ albis granis et quibusdã cellulis ad modum faui mellis interius est distincta est autem eligenda que est grossa ⁊ ponderosa qz multaz signat ĩesse humiditatẽ. reicienda est leuis et souora quia signat siccitatem ⁊ vacuitatẽ. virtutẽ hz liniandi mollificandi ⁊ mũdificandi ⁊ fetorẽ sanguinis mirabilit mittigãdi ac colerã ⁊ sãguiem ꝺ purãdi. apastẽata gule dissoluit. vti ẽ ⁊ viciis pectoris subuẽit. mẽstrua recentia ex pigri humore educit: tumorem viscerum et

intestinorum dolorē potata tollit (hucusq; diasco.) Quis aūt vsualiter in casia duplex s. sonet cum simplici tñ et scribi et pronunciari debet vt casia dicatur. vt dicūt auctores. vnde ouidi. xv. metha. Quo simul ac casias ⁊ nardi leues aristas ⁊c. et sic vbiq; dicit plini. et platea.

De Calamo.

Calamus aromaticus de quo dicitur exo. xxx. a similitudine calami vsualis est vocatus: vt dicit Isido. li. xvii. et gignitur in india multis nodis geniculatus. odore suauis et mira fragrans odoris suauitate qui si frangitur in multas partes scinditur et diuiditur: et in gustu similis est casie cum leui acrimonia remordente (vt dicit Isi.) Secundū papiam vero feruentis est virtutis. In gl. super exo. xxx. dicitur q̄ calam⁹ arōaticus ē spēs q̄ crescit iuxta mōtē libani vbicumq; aūt crescit di. dia. platea. et pli. spēs est calida et sicca in secundo gradu ⁊ est radix cuiusdam fruticis calamo valde similis et magni odoris: habet autem ad modum canne concauitatem: in qua lignum inuenitur: qd̄ quidem extrahi debet cū nullius sit valoris: tamen aliquando intus dimittitur vt maioris ponderis videatur. Est aūt secundum eosdem auctores calamus duplex scilicet persicus qui colore est citrinus. alius est indicus colore subalbid⁹ qui cum frangitur facile non puluerisatur et habet virtutem mirabilem confortandi vnde stomachū confortat et digestionem adiuuat maxime si cum basinthio temperetur. cardiacis et contra cordis defectū quē greci sincopim vocant: cum aqua rosacea multū valet. Secūdū pli. aūt calam⁹ odorans est indicus qui maxime valet quādo subrufus nodis plenus et spissus: et quando nō frāgitur in ptes plurimas valde siccas: et est valde medicinalis fere sicut cassia: vel ēt cinamomum quarum virtutes q̄re supra. nam menstrua prouocat.

De Calamo vsuali.

Calamus vsualis secundum Isi. dicitur cāna stipule vel segetis. ⁊ sic dicitur a caleo. es. eo q̄ imisso flatu aliqualiter calescit: et est p̄prie stipes medius in segete inter radicem et fructum siue spicam in qua fructus continetur. alio etiam nomine vocatur culm⁹ (vt dicit Isido.) et est interius concauus exterius planus et rotundus. nodis aliquibus munit⁹. multis tuniculis circūuesti quo mediante spica p̄ficit et nutritur: quo deficiente deficit spica et penitus destruis modico venti impulsu hincinde agitatur ⁊ mouetur: facilime frangitur et incuruatur et vix erigitur vel reparatur.

De Calamo scriptuali.

Calamus scriptualis de quo in psal. dicitur ligua mea cala. scri. idem est q̄ arundo: q̄r antiqui arundine vtebantur in scribendo anteq̄ vsus pennarum haberetur. nā arundo (vt. d. pli. li. xvi. c. xxxiiii. vtilis ad mltos vs⁹. arundines inquit inter aquaticos frutices obtinent principatū. suntq; necessarie in libello et in pace: nam arūdinibus septemtriones populi domus suas potissime tegunt et eas in suis cauernis pro deliciis et ornatu suspendere ꝯsueuerunt. calamis et orientes populi bella agunt et de eis picula faciunt. tante enim lōgitudinis sūt in multis ptib⁹ q̄ hastarū vicē p̄bent. radicē habent viuacem. vnde si earum frutices rescidantur fecundius resurgunt. Sunt aūt aliqui calami quadam medulla repleti. quidam ex toto concaui qui ad fistulas faciēdas sunt multum apti. calami aūt medullati habentes lignum spissum et nodosum pugnantibus plus conueniunt. Sūt ⁊ miores arundines in locis minus aquosis crescentes: substantiam habētes tenuem ⁊ valde duram et medullam quasi nullam: ⁊ earum superficies est plana et relucēs ac polita non nodosa: et tales calami sunt abiles ad scribendum cuius pars interior acuitur et ad scribendum adaptatur: et vt perfectius attramentum administret parum scinditur et in pte dextra plusq̄ in sinistra aliquantulū p̄longatur. Sūt et alii calami dulci medulla pleni qui p̄ minuta frusta īcisi pistantur et ad lentum ignem in lebete decoquuntur vsq; ad spissitudinem ⁊ p̄mo videtur totum transire in spumam sed p⁹ facta residentia spissius ⁊ melius fundum petit. spumosum aūt et vanum semp̄ manz et p̄ aliud sophisticatur sed discernitur q̄r bonū crepitat. in ore est valde dulce. malū vero non sed in ore euanescit. vt. d. plate.

De Cappari.

Capparis de qua ecclesiastes vi. secundū pli. xiii. c. xxiiii. ⁊ secūdū Isi. est frutex in oriente nascēs. cuius cortex folia ⁊ flores conueniunt medicine ⁊ precipue cortices que sunt in radice. vt di. et Isi. li. xvii. capparis a greis nomen sūpsit eo q̄ hz rotunda in sūmitatib⁹

capitella. De cappari aūt di. dia. q̄ est herba siue frutex spinos⁹ expansus super terrā vnctione plen⁹: cuius v̄tus duritiaz splēis super omnia medicamina iuuat. nascitur in locis aridis et siccis ac duris. et maxie in antiquis muris. ventrez remollit. cōestū vrinam ꝓuocat ⁊ mēstrius cōpetit/dolorē dētiū mittigat. sucus eius auribus instillatus vermes necat. multas habet radices et magnas quarū cortices sunt vtiles ad predicta. In pla. dicitur. capparis vt volunt quidam est herba q̄ in principio veris est colligenda et desiccanda ⁊ per septē ānos in magna efficatia conseruanda et ē bene laudabilis que cū frangitur non puluerizatur et aliquantulum est subamara in sapore: et subrufa in colore. flores eius sunt calidi quando adhuc sunt clausi: qr nihil valent cum fuerint dilatati. cū sale condiūtur et sic vsui reseruantur. virtutem hn̄t appetitum excitandi et digerendi hūorem in ore stomachi existentem: sicut em̄ cibus et medicina subuenit contra surditatē: sic ꝯfert puluis ei⁹ aurib⁹ fistulat̄ si in oleo decoquat̄ et auri pacienti īfūdat̄. hucusq; pla.

De Cardimomo.

Cardimomuz de quo dicitur sup̄ eze. (vt. d. dia.) est semen cuiusdā arboris tpe veris semen ꝓducēs facit etiam quasdaz tuberositates similes botro vinearum quibus semen cōtinetur. Et est duplex. s. maius quod dicitur domesticum et minus quod dicitur siluestre. primū ē melius qr magis est aromaticū et ē laudabilius qr est subrufum aliquantuluz et acutuz: dulcedini intermixtum. v̄tutem hz confortandi et consumendi. ⁊ iō valet contra cardiacam passionem: ꝯ stomachi indigestionem: ad appetitus prouocatōez ad vomitus repressionem: ad cerebri debilitati confortationem. vt dicit dia. et pla.

De Calamento.

Calamentum est herba quedam māte similis: de q̄ sancti in glosa aliqn̄ faciunt mentionem. Et est duplex secundū dia. ⁊ pla. scilicz montanū: ⁊ illud simpliciter melius. aliud est domesticū nō ita siccū sicut primū. virtutē hz consolidandi et consumendi cum calidum sit et siccum in tertio gradu. vt dicit idem. vz contra tussim et infirmitatem pectoris ex causa frigida sic̄ diacalamētuz quod est electuarium quod ex illius herbe floribus et pulueribus et aliis est cōfectuz stomachi et intestionorum dolorez sanat. cōtra reumaticas et frigidas passiones iuuat. morsus reptilium curat et venenū ad exteriora reuocat: succus eius auribus instillatus aurium et vulnerum vermes necat. libidinē domat/contra leprā adiuuat et retardat/hūiditatem ⁊ supfluitatē matricis ānihilat et desiccat. vt dicit idē. mltas alias virtutes habet sicut artemesia. sed hec iam sufficiant.

De Carice.

Carex. vt. d. isi. ē herba durissima acuta. cuius stipes siue virgula est triangula manum secans ipsam violenti⁹ contractantis. folia habet in vtraq; parte secantia ⁊ acuta piramidalem formam ad modū gladii representantia: nunq̄ tamē caricis acumen aliqn̄ ledit nisi p̄mit⁹ ꝯtingat. in loco palustri et molli crescit: et tamen non modicaz duritiem pariter et acumen habere in sua substantia se ostendit. Secundum plini. autem inter genera cipri cōputatur. vn̄ et caricem cipruz nominat triangularem de quo subdit q̄ radix cipri trianguli est odoris boni et virtutis sicut calami aromatici. Sed hoc intelligo non in generali sed mltuz in speciali. sicut ipse memorat. li. xvii. c. i. A carice aūt dicitur carectum locus scilicet vbi crescunt carices. sicut et a salice salicetum vbi salices sunt. vt dicit Isi.

De Carduo.

Carduū secundū Isi. grecū est: ⁊ est genus herbe vel fructicis spinosi: cuius natura mordax est et austera: et iō succus eius allopicias idest capillorū fluxus curat. De carduo dicit diasco. q̄ radix eius in aqua decocta cupiditatem potatoribus admistrat. matrici vtilissimum est: et ideo non est mirum si a mulierib⁹ desideretur: qr iuuat vt masculos procreent: vt dicit idem. Est autez carduus herba vilis: aculentas habens hastas et in summitate spinosa habens capitella in quibus semen cardui continetur. quod itaq; exterius nigrum est: hoc album est interius. valet contra calculum in renibus ⁊ vesica: crescit in locis incultis: depascitur ab asinis: et a bestiis conculcatur: sicut dicitur quarto Regum. xiiii. b. Transierunt bestie saltus et conculcauerunt carduum ⁊c. De carduo aūt dicit pli. li. xx. c. sedecimo cardui folia et caulis spinosas lanugines habent cuius semen et radix vesci possunt: et est quoddam genus cardui quod sine interuallo tota estate floret: et

radices quasi capillares quibus nutritur grossa radix ad totaz herbam humor trāsmittitur radicalis. prmo autem anno nō proficit in radicez sed in secundo postquā seminatur. ¶ Similiter nec semen ante secunduz annuz facere consueuit nec fac̄ semen in folliculo sicut allium et quedam alia: sed in summitate stipitis semen super quosdam pediculos idest pedes paruos se dilatat. ¶ Species autem cepe est duplex scilicet domestica et siluestris que canina ab aristo. nuncupatur. ¶ Canina autem cepa flores habet albos versus celum et virides quodammodo versus terram et talis cepa valet contra apostema. Habet autem cepa domestica stipitem cō cauum et sine nodo et sicut renouat folia ita et radices. vt dicit aristote. in predicto libro. Secundum diasco. cepe domesticuz vtile est ad medicinam et ad cibum. Est autem viscose ⁊ frigide nature et maxime illud quod est oblongum etiam magis q̄ rotundum ⁊ magis rufum q̄ album: ⁊ magis siccum q̄ recens: ⁊ magis cruduz q̄ coctum. comestum fastidium tollit/oris fetorem diminuit/ventrem mollit/cibos condit/succus eius cum melle caliginem oculorum detergit/sucus eius litargicis subuenit/auribus cum lacte mulieris instillatus eius dolorem sedare consueuit. comestum temperare prout conuenit viscosos humores incidit: ora venarum aperit vrinam et menstrua prouocat/et venenum educit (morsus rabidi cauis extinguit et aliis venenosis morsibus succurrit: et resistit cutem clarificat ⁊ poros aperit. et ideo sudorem prouocat et educit et comestuz crudum nihil nutrimenti corpori tribuit. colericis obest. flegmaticis conuenit. sitim facit: inflationem gignit: et acumine suo caput percutit atq; ledit et nimis comestum aliquando maniam idest insaniam inducit et terribilia sōnia videre facit: precipue si ab exeuntibus egritudinem comestū fuerit lacrimas solo odore prouocat: et visuz ledit (hucusq; dias.) De cepe autem dicit pli. libro. xx. c. xvii. cepe apud grecos multa sūt genera et eis omnibus est odor lacrimosus ⁊ est optimuz quod ē rotundissimum: et acrius est rufum q̄ candidum et crudum q̄ coctum seritur et plantatur: sz quando seminatur ante annum sequentē non facit semen et quando facit corrumpitur ipsum caput. vnde ex corruptione iacti seminis gignitur ipsum caput et productio seminis capitis est corruptio. vult aūt seri semen cepe in solo terre fosso herbarū aliarum radicibus extirpatis. semen eiꝰ nigrescere incipiens metitur anteq̄ totaliter maturescat. radices optime in paleis conseruentur et licet contingat capita inueterari aqua salsa et tepida sunt capita intingenda ⁊ ita efficiuntur diuturniora ⁊ esui meliora: sed in siccis ad seminandum vel ad plantandum sunt vtiliora. multi etiam capita ceparum sicut ⁊ alliorum suspēdūt in fumo supra ignem: et sic ne germinent conseruantur quod sepe extra terram facere certum est. sicut et allium nisi per artificium caueatur. Idem libro vicesimo capitulo septimo. Cepe siluestres non sunt sapide neq; multum comestibiles: sunt tamē multum medicinales. ipso enim olfactu caligini medentur: magis autem vnctione ꝓuocant oris vlcera sanant. morsus caninos cum melle et vino curant. morsibꝰ ēt serpentum obuiant. auricularum sonituz et grauitatem emundant cum adipe anserino aut cum melle lumborum dolores iuuant. hucusq; plini.

De cepe canino.

Cepe caninum dicitur squilla ⁊ inuenitur iuxta mare. Vnde a platea. cepa maria appellatur reperitur autem quandoq; sola et tunc mortifera ac venenosa est si succus recipiatur nisi eius venenositas reprimatur Solent autem solernitani eam diuidere in plures partes et plantare in ortis sigillatim et ita reprimunt venenum eius. reprimitur autem malicia si in vino et oleo aliquantulum dimittatur: et sic in medicinis apponatur. Debet autem scindi ista cepa et interiora et exteriora abici: quia exteriora eiꝰ sunt mortifera pre nimia caliditate et interiora pre nimia siccitate: sed media sunt temperata. multum conuenit medicinis.

De Cucumere.

Cucumer cucumeris est quedam herba: de qua dic̄ Isido. li. xvii. Cucumeres sunt dicti eo q̄ interdum sunt amari qui dulces nasci perhibentur si lacti mellico eorum semen infundatur. Diasco. autem dicit cucumeris natura frigida reperitur. ventrez soluit. stomacho acomodatur quibus animus deficit. succurrit etiam odore. folia eius trita vulneribꝰ medentur que ipressent

caninus morsus. semen eius tritum cū vino dulci et potui datum: vesicam iuuat laborantem. Secundum plini. autem li. xx. ca. ij. et. iij. cucumer ē ortensis ⁊ siluestris cuius radix est magis grossa et alba: ex cuius succo fit electuarium quod est necessarium in pluribus medicinis.

De Cucurbita.

Cucurbita secundum Isido. nomen est grecum: cuius origo latinis est incerta. Eius genera sunt multa (vt tangit Isidor⁹. li. xii.) Et. d. idem plini. Est autem curcurbita alia domestica et ortensis: alia vero siluestris Domestica vero in ramos et folia pariter et flagella ad modum vinee se diffundit: et quibusdam ligamentis se conuertit sicē vitis: et habz quosdā flores albidos quos emittit potissime contra noctem sine appodiatione florere potest: sed fructus ei⁹ vix proficit: immo deficit vel putrescit quādo ad modum vinee a terra non erigitur ⁊ lignis et virgulis non sustentatur. Est autē cucurbita secundum platearium frigide et humide complexionis et in qualitatibus temperate: in calidibus regionib⁹ precipue inuenitur: cuius semina in terram proiecta herbam procreant ex qua producuntur flores et tandem fructus pleni semine et medulla: cuius cortex primo est mollis: sz qñ peruenit ad maturitatem ad moduz ligni indurescit. fructus eius quando noua sūt conueniunt cibis et semina medicinis. Sunt autem semina eius diuretica et diuisiua propter sue substantie subtilitatem: et ideo valent contra opilationem epatis et renum ac vesice. acutuz patientibus cucurbita elixa vel assata cibus est in medicina. Nam materiam infirmitatis purgat per vrinam et aliquantulum colorez reprimit alterat et confortat. semina eius post maturitatem colliguntur/abluuntur/et ad solem desiccantur ne propter humiditatem superfluam corrumpantur. in loco sicco ꝑ triennium reseruantur (hucusq; plateari.) Secundum plinium autem succus cucurbite valet contra sacrum ignem et tumorē oculorum/mittigat dolorem aurium si tepidum immittatur. semen eius tritum in puluerem vel inspersum replet cauata vulnera. cinis corticis valet contra combusturam. Dicit autez adhuc plini. libro. xx. capitulo. iiij. Est cucurbita siluestris digitalis grossitudinis nascens in saxosis locis cui⁹ succ⁹ stomacho ⁊ visceribus multum ꝑdest renum et lumborum paralisi subuenit: medulla eius cum absinthio et sale dolorem dentium tollit. succus eius cum aceto calefactus mobiles dentes sistit. caro eius sine semine clauis pedum. idest apostematibus succurrit. vinum cum eo feruefactum oculoꝝ tollit spet⁹. folia ei⁹ trita et cocta vulnerib⁹ subueniunt. semen ei⁹ potatū cū vino venenum vincit: comedi non debet qꝛ inflationes facit. Est autem cucurbita agrestis secundū isi. li. xvij. idē qđ coloquintida herba multum amara quēadmodū cucurbite versus terrā tendit hñs folia grauis odoris vt cucurbita. et fructum rotunduz facit sicut cucumer vsualis (vt dicit Isidorus ibidem.) Quere supra de natura coloquintide.

De Celidonia. m

Celidonia est herba croceos hñs flores atq; fructum croceum tangentis manus intingens: sic dicta eo ꝙ in aduentu hirundinū videtur erumpere vel florere (vt dicit Isido. li. xvij.) celidon enim grece hirundo dicitur latīe (et subdit Isido.) vel dicitur celidonia qꝛ pullis hirundinum si oculi ledētur matres illis ex hac herba medicantur. Itē etiam recitat plini. ꝙ succo celidonie oculi hirundinum eruti siue lesi ad statuz pristinum reuertuntur. Alias siquidez habet notabiles virtutes. habet enim v̄tutez dissoluendi/attrahendi/cōsumendi. vt dicē diasco. dolorē dentiū mittigat/caput purgat/mēstrua ꝑuocat/⁊ matricē mundat/fistuā oꝛl ⁊ cancrū curat scđz pli. dia. ⁊ pla.

De centaurea.

Centaurea est herba amarissima calida et sicca in tertio gradu. et ideo fel terre est vocata. vt dicit Isidorus. quia a chirone centaurea eius virtus primitus est inuenta. vt dicit idem li. xvij. Est autem duplex scilcz maior et minor. Prima quidem maiores habet ramusculos et flores: et est maioris efficacie q̄ minor (vt dicitur in platea. Et ibidem dicit Constan. ꝙ radix maioris calida est et sicca in secundo gradu: et habet quandam amaritudinem cum dulcedine et ideo habet virtutem conglutinandi et ex amaritudine habet vim diureticaz et diuisiuā. plus valent flores et folia in medicina q̄ alia q̄ sunt in ea. dolorem em̄ ventris sedat/visum clarificat/et renes et splenem deopilat/paralisim curat: vermes ventris cuz melle necat: vulnera radix eius cō

solidat (vt dicit diasco. pli. et platea.)

De Daphiro.

Daphirus grece laurus dicit latine. vt. d. isi. li. xvij. et est laur⁹ a v̄bo laudis dicta. lauri em̄ ramis ⁊ foliis cum laudibus victorum capita coronabantur: et iō apud antiquos laudea vocabatur sed post sublata littera. d. et subrogata. r. laurus est dicta sicut quondam dicebatur medidies: que nunc meridies solet dici. vt. d. isi. hanc arborez vocāt greci daphirem: eo ꝙ nūq̄ deponat viriditatē hieme enim viret et estate: ⁊ iō inde victores potissime coronantur (vt dic̄ isido.) et et subdit. Hec sola arbor a vulgo creditur minime sublimari. vñ fuit appollini primitus ꝯsecrata. de q̄. d. magister in histo. sup illud verbum consuluit isaac dñm Gene. xxv. Rebecca ex timore gentiuz quas viderat in pereuntibus spēm lauri quam tripodem dicunt capiti supposuit et ramis herbe que agnus castus dicitur incubuit: vt visiones veras videret fantasticas non sētiret. De lauro siquidem dicit plini. libro xvi. c. xxx. laurus triumphis proprie dedidicatur que gratissima est domibus cesaꝝ atq; pontificum quia domos adornat. Et sunt duo genera eius scilicet delphica et cipria. Lauro delphica delphis primo coronati sunt triumphantes. Cipria vero rōani primo suos coronabant. Modo autem multe sunt laurorum species: sed differūt in virore et magnitudine foliorum ⁊ similitudine baccarum. Est autem arbor multiplicis speciei et enumerat plinius. xiij. species arboris eiusdem. inter quas ponit quandam speciem lauri quam dicit fuisse magno ioui et appollini delphico dedicatam: et ideo tellus laurifera in domibus et in satis a fulmine manet tuta. sine autem lauri presentia non solebat apollo dare responsa sua: et ideo quia diuinis credebatur conuenire honoribus honorem triumphis obtinuit. nec licebat laurum pollui in vsibus illicitis ⁊ prophanis: quia ꝓpter propitianda numina super altare poni debuit et offerri. Cesar autem tiberius celo tonante laurum in capite solitus erat ferre sicut ferunt contra fulmina metus. Narrat ēt pli. miram rem ꝙ cum august⁹ sederet in quodam orto iuxta drusillaz augustam deiecit aquila de alto gallinā miri candoris illesam in gremium cesaris. tenuitq; gallina laureum ramum in rostro suo onustum baccis multis. gallinam ⁊ sobolem iusserunt aruspices obseruari. ⁊ baccas laureas seminari et cum diligentia custodiri. ex quibus prouenit silua triūphās cuius postea Cesar laurum in manu tenuit et coronam in capite gessit. ac deinde alii Cesares eodemmodo ex eadem silua post obtentum triumphum: oportuit coronari (hucusq; plinius) De lauro siquidē addit diasco. ꝙ est arbor elegantis forme et magne aromaticitatis ac mire efficacie et virtutis. Nam folia eius viridia q̄ multū odorifera sunt si contondantur mitigant ⁊ sanant puncturam apuz vesparum: ⁊ omnem tumorem spergunt/libros ⁊ vestes cū quibus ponuntur a tineis et vermibus custodiunt ⁊ a corrosiōe tutos reddunt/fructus lauri dicuntur bacce lauri: et sunt grana exterius nigra vel subrufa interi⁹ alba et vnctuosa in figura sperica: in complexione calida et sicca. in secundo gradu subtilem habent substantiam et habent virtutē depurandi/confortandi/⁊ in multis ponūtur vtiliter medicinis ex quibus fit oleum preciosum quod valet contra multas ⁊ precipue frigidas passiones.

De diptano.

Diptanus est herba medicinalis cuius radix maxime cōuenit medicinis: et debet eius substantia esse solida non perforata que cum frangitur non puluerizatur: virtutem habet dissoluendi/attrahendi venenum/⁊ ꝯsumendi. vnde valz cōtra venenosos morsus/et superposita vulnera et potata (vt dicunt dia. et platea.) cū paucis additis dicit in multis habere virtutem tiriace: mēstruum prouocat/et educit fecundinas/⁊ fetū mortuum excludit/epilenthicis et paraliticis cum succo rute subuenit (vt dicit dia.) De hac herba dicit plinius libro. xxv. capitulo. viii. cerue inquit diptanum prīo ministrauere. Nam eius herbam comedunt vt facilius pariant: et si sagittis fuerint lese diptanum querunt quē comedētes ferꝝ excutiunt in vulnere derelictum. Idē dic̄ basilius in exame. et ambro. et expositor vbi loquitur de hinulis ceruorum. hec herba secundū pli. crescit in pluribus locis: sz illa min⁹ est laudabilis que crescit in agris pinguioribus siue crassis: q̄ autem crescit ī locis asperis vel siccis melior est: cuius minima portio gustata accendit os. vt. d. isi.

li.xii.sicut dicit diptanus est mons crethe ex quo diptanus nomen accepit. vnde virgil. Cerua vulnerata saltus peragrat. diptanum querit. Tante enim virtutis est vt ferrum a corpore excutiat. vñ et eiꝰ pabulo fere ꝑcusse eiciunt sagittas corpi inherẽtes hãc quidã pulegiũ maris vocant: qꝛ hꝫ tela eiciendi bellica potestatẽ. vt. d. Isido.

De draguntia.

Draguntia est herba sic dicta eo ꝙ hasta eius in modum colubri maculis sit respersa similitudinem imitatur vipere vel draconis: vel quia herbam ipsam vipere timent. vt dicit isido. li. xvii. hec a multis serpentaria vel colubrina nuncupatur. Nam florẽ habet purpureum/diuisum/et apertum. sicẽ os serpẽtis: de cuius medio procedit quasi lingua serpentea/acuta/nigra/et rotũda et ĩ medio floris ipsius surgit quasi caput semine grosso et rotundo prius viride deinde rufum efficitur quando incipit maturescere. herba ista secundum diascorũ magne est efficatie et virtutis. nam radix eiꝰ exsiccata et puluerizata cum aqua rosacea faciem clarificat et colorat. cũ sapone gallico fistulaꝫ sanat/mũdat/ꝛ desiccat/et os eius ita dilatat vt os fractum vel putrefactum extrahi queat. cuꝫ aceto et calce viua cancrum curat. folium eius in vino decoctum apostemata maturat/succus eius auditum ex frigida cã lesum sanat/visum clarificat/menstrua prouocat/emoroides. id est inferiores venas sanguine fluentes cõsumit et desiccat/succus eius interius sũptus aborsum procurat/odore suo serpẽtes fugat/non enim leditur corpus a serpentibus si cum eiusdem herbe succo inunctum fuerit aut linitum (hucusqꝫ diascorus et platearius.)

De draganto.

Dragantum secundum placearium ꝛ auicen. est gummi cuiusdã arboris cuius humor vel actione caloris vel constrictione frigiditatis naturalis indurescit: cuius species est triplex. nam est album purum et clarũ et illud melius ẽ. Est etiaꝫ dragãtum subrufum et citrinum quod non est adeo bonum sicut album: cui nihil terre admixtuꝫ est. quod album est conuenit frigidis medicinis. subrufũ et citrinũ debet poni in calidis. per. lx. annos seruari potest. ṽtutez hꝫ infrigidandi/humectandi/ꝛ mundificandi ex frididitate et humiditate ꝯglutinandi ex sua gummositate. valꝫ contra vicia pectoris in electuariis et sirupis. Nam pectus siccum humectat/humorem perditũ restaurat/tussim sedat/scissuram labioruꝫ et oris vlcerationem conglutinat atqꝫ sanat/faciẽ mundificat et dealbat: artericos iuuat: contra dissenteriaꝫ prodest. vt dicitur in plateario.

De Ebeno.

Ebenus est lignum ethiopicum colorem habens nigrum tactum lenem durum: planum et ponderosum. vnde propter pororuꝫ cõpactionem positum in aqua statiꝫ submergitur atqꝫ petit fundum. vt dicitur in libro vegetabilium. Est autem gustu stipticum et mordax quod igni appositum citius rapit ignem et suauem fumum emittit et odorem in corticula confricatuꝫ rufũ ostendit colorem. virtutem habet purgatiuam et confortatiuam. et ideo collirius vtiliter adhibetur. vt dicit plini. ꝛ diasco. De ebeno etiam ait Isido. li. xvii. ebenus inquit in india crescit et ethiopia qui cesus diu ꝑ durescit in lapidem cuius lignum nigrum et cortex lenis vt lauri. indicum maculosũ est et vanum. sed melius quod in nullo ẽ maculosum sed nigrum est et lene. Solet autem poni iuxta crepundia: vt infantem visu nigra nõ terreant (vt dicit Isidorus et virgilius.) ebenum commendat Plini. libro duodecimo capitulo quinto. dicens ebenum esse arborem auro comparabilem ideo ethiopes solebant ebenum cum auro et ebore offerre imperatoribus pro tributo. vnde et regina saba legitur talia ligna dedisse salomoni. quarto Regum. iiii.

De Hedera.

Edera ab herendo est dicta. vt dicit Isidorus eo ꝙ arboribus adhereat. vel dicitur ab hedo: quia sumpta in cibum a capris lac mltiplicat. vnde nutriuntur hedi. radix eius durissima perforat. frigide est nature et frigidam indicat esse terram vbi crescit virorẽ diu seruat et ñ perdit folia que diu virent. amari et stiptici est saporis. hedere autem secunduꝫ plinium libro decĩosexto capitulo. xxxiii. sunt due species scilicet alba et nigra. scilicet masculus et femina. Masculus est maior et in foliis durior et pinguior. hedera vero alba fructum habet album. et nigra nigrum. Solent aũt poete coronari foliis hedere in signũ viuacis ingenii et subtilis: quia hedera semp viret

de fico aūt arbore siue ficu. d. pli. li. xiii. c. viii. omnia que supra sunt de isi. introducta. ficus inquit egiptia est arbor fecūdissima moro similis in magnitudine et ī foliis ⁊ in aspectu. quater in estate profert fructum sed primum generat īmaturū cui similis est ficus cipria que quater germīat et fructus quaternos facit siue parit sed grossus eius non maturescit nisi prius incidatur et lactis superfluitas emittetur. ⁊ emittit germīa sua sine foliis in extremitate ramoꝝ ⁊ hz similitudinē in radice cum populo et in foliis in extremitate cū vlmo et est in q̄titate fabe fructus magnitudo. Est aūt ficus tenera arbor et debilitata: et iō a forti frigore de facili leditur et potissime qñ incipit germinare. Itē idē pli. li. xii. c. vi. est ficus indica exilia quedā ferēs poma vastis ramis transfusa: qui rami in terra adeo incuruantur pondere suo ꝙ terre infiguntur: et sic nouam progeniem faciunt in circuitu circa parentē vel circa stipitem et tandem faciunt vmbrā et densitatem ꝙ pastores sub eius ramis ab estu et a vēto se abscondūt. Superiores aūt rami matris in altum valde se extendūt collaterales vero vasto circuitu iuxta matrez se extendūt: et. q. siluosa multitudine vmbram magnam faciūt. folia aūt sunt latissima ad modū pelte amonite disposita. poma aūt facit multa sed modica q̄ fabe magnitudinē vix excedunt sz inter folia calore solis ita decoquuntur ꝙ pre dulci sapore ad comedendū digna miraculo reputāt ad hoc di. pli. li. xv. c. xix. ꝙ est quedam arbor que dicitur siluestris que in alio noīe dicitur caprificus nunq̄ maturescens: sed qđ ipsa ex se non habet aliis tribuit. Naz cultores solent aperire ora radicuz vel corticis arboris ficus et ibi intus infigere surculos et ramos caprifici ex quorum insertione aperta radice attracto aere nouo et humore ei congruo vigorem recipit ⁊ virtutem. vnde et humor lacteus qui est materia fructus in ipsius transit pastuz. sicut supra patet in dictis almuri. in tractatu đ de causa fructificationis arboꝝ ⁊ herbaꝝ et ideo dicit ꝙ tales arbores debent taliter iuxta fructiferas ordinari vt venti flatus euolantis in ipsam ficum ferantur. ad hoc vtilior est ventus australis ꝙ aquilonaris: quia simpliciter plus nocet ille ventus borealis ficui ꝙ australis. quare in aquilonari parte minus proficiunt fici et plus arescūt. qz eoꝝ hūor lacteus facille ꝯsumis et etiam cōgelatur: vbi hz dominium talis vent⁹. De effectu aūt fici vel ficoꝝ quo ad radicē/foliū/corticē/⁊ fructū quere supra ī tractatu de caruca in littera. c. vbi expressius continetur.

De fraxino.

Fraxinus est arbor. vt. d. Isido. crescens in locis asperis et montanis. ex qua fiunt haste que frāguntur. Vnde oui. et fraxin⁹ vtilis hastis. De fraxino autem dicit Pli. li. xvii. c. xiii. Inter arbores quas materie causa natura genuit vtilis est fraxin⁹ que est recta arbor alta seu procera ⁊ rotunda atq̄ recta siue pineata folio que hominuz preconio achillis hasta vocata est cedro. in aliquibus partibus ita similis est vt cortice ablata ementes fallit: cuius follia contra venenuz sunt vtilia. nam succo expresso et potui dato contra serpentes sūme opiferū est. tantaq̄ ei vis ē vt serpētes eius vmbram matutinam vel vespertinā nō attinguant ꝙ si inter ignem et folia fraxini ponatur serpens in ignem potius q̄ ī fraxinum fugiet. Sunt tamen folia eius iumentis mortifera in grecia: ceteris autē ruminantibus sunt innocua. In italia vero iumentis non obsunt: prius autem floret q̄ frōdeat nec ante flores conditos folia dimittit. Sūt aūt duo genera vt dicūt greci q̄dam ē longa nō nodosa. alia breuior ē ī foliis ac durior lauro similis. Alii vero diuidūt fraxinū secūdū situ. s. in cāpestrē ⁊ ī montanā. cāpestris folia sūt magis crispa sed mōtane magis spissa et folia illa aliis sunt meliora (hucusq̄ plinius) Secunduz pla. autem fraxinus est arbor calida et sicca in secundo gradu: cuius cortices et folia cum aniso et fungis qui crescunt super eam competunt medicine. nam fluxum vētris stringunt/vomitum ex defectu virtutis retentiue cohibent si cum aqua fluuiali et aceto decoquantur ⁊ super stomachū apponantur.

De Fago.

Fagus est arbor cuius materia in multis est necessaria. sed vt dicit Isido. li. xvii. et pli. li. xvi. fagus est arbor glandifera sic dicta qz fagorum fructibus quondam vixerunt homīes ⁊ ex eis sūpserunt cibū. Naz fagin grece comedere dicitur latine (vt di. isi. li. xvii.) Plinius li. xvi. dicit sic. fagi glans exteri⁹ triāgula cute leui includitur similis nucleo: sz

cortice molliori cuius medulla muribus ē accepta: et glires impinguat. tardis etiam columbis conuenit et eas nutrit: eius cortex multum ē utilis maxime apud açlonares pictos qui inde faciunt uasa diuersis usibus valde apta. vt. d. idem. c. r. Joē dicitur in eodem q glandes siue fructus fagi multū sūt dulces et nutribiles ⁊ carnes animalium que inde nutriūtur facit coctibiles subito utiles atq; leues. nam ē arbor multum solida sed rara potius et porosa. et ideo non multuz durat (vt dicit idem) Verumtñ ei⁹ subā multis est apta ad asseres et multa fabricanda: cuius substantia pura a vermibus non corrosa: arti vitree summe est necessaria: qz ex eius cinere vitrū cum aliorum quorundam appositione per ignis conflagrationē artificialiter preparatur et pauca ligna mueniuntur que operi tam mirabili sint per omnia ita apta lignum quidem leue est ac porosum (vt. d. plini. et aliquantulum gūmosum in multis locis: et ideo de facili inscinditur et de facili corroditur a vermibus aut cōputrescit. flores etiam quosdam emittit ad modum tilie sed non ita odoriferos et tñ illos frequentant apes mel siluestre in concauitatibus arborum colligentes.

De Faba.

Faba. vt dicit Jsido. li. xvii. dicitur a greca ethimologia. q. fagā fagin comedere dicitur. Est enim genus liguminis quo antiqui in comedendo solebant vti. Duⁱ⁹ spēi due sunt q̄z altera ē egyptia altera ē cōis et illa aliquando dicitur fresa eo q boies fredant molendo sepius ac cōfringant. vt dicit idē. Est aūt faba secundū dia. herba i ortis et agris sesata: e⁹ basta surgit angulosa/grossa/et nodosa/folijs vel folia i singulis nodis producens lata/plana/et aliq̄tulum obaccuta/florem producit album in summitate purpureū siue nigrū/odorifez et multū ab apib⁹ frequentatū. i basta aūt producit diuersas bastas carnosas ⁊ oblongas que interius quasi sub diuersis domiciliis abinuicem sunt distincte in quib⁹ fabe p ordinē sunt locate ⁊ ille tecte prio sūt vtrides exterius: interius vero albe atq; molles. et paulatiz caloze desiccāte indurescūt et tandem pariter cōmigrescūt: ⁊ hoc maturitatis iudiciū est. Est autem faba secūdū dia. et pla. frigida et sicca: nisi sit viridis. ⁊ tūc ē hūida in prio gradu q̄ viridis cōesta paz nutrit: hūores grossos generat. inflationē in superiori gte vētris facit: et iō stomacho ē nociua: sanguinē grossuz ⁊ melā colicū creat: ⁊ fumū grossum qui cerebruz offendit. somnia vana et terribilia inducit per decoctionē ⁊ assaturā ei⁹ ventositas inflatiua diminuitur: sed totaliter nō auferetur. fabis siquidē assidue vtētes dolorē intestinoz patiūtur: splenē opilāt: vētrē strigunt cū cortice comeste ad digerendū sūt dure sed multuz inflatiue. Est tñ faba medulla mundificatiua. vñ eius colatura facit em purgat: et potata pulmonē mūdificat apostēata mamillaz curat cū rosis mixta dolorem e t huorem oculorum lippitudinem abstergit. masticata ⁊ tiporib⁹ apposita hūores ad oculos reumatizantes cōpescit. scissa et super venam insciissam posita sanguinē restringit. lac effluens de mamillis sistit et effluere non permittit. podagricas ⁊ arteticas cum adipe ouis de cocta subuenit si sup dolorū locū cataplasmetur tūores et collectōes apostematū repcutit si in principio decocta in aceto tūori apponatur. De fabe aūt natura. d. ph. li. xviii. c. xi. Inter ligumina faba dicitur optima quam multi miscent cū pane siue cū materia panis: vt sic panis ponderosior esse videatur pitbagorica tamen sententia damnata est: quare eius frequens vsus ebetare dicitur sensus et somnia etiam facere estimatur. vel vt alū tradiderunt quoniā moz tuoz ale sūt in ea: q̄ de eā varro tradidit flāmē. i. pōtificē faba vesci ñ debere. sola aūt inf fruges ēt excisa crescēte luna crescē et replet: et in aq̄ marina siue alias salsa ñ decoquitur. seritur siue sesatur in occasu pliadū ⁊ ante hiemem: qñ est in flore aq̄s marie ꝯcupiscit: cum bo efloruent diligit siccitatē ⁊ solū siue terzā in q̄ sesata ē fecūdat stercoris vice: ⁊ iō in thessalia bruni agri in quibus fabe sesate fuerant qñ pmit⁹ sunt in floze. Crescit autem faba per se in multis locis et maxime in mauritanea et in insulis occeani septemtrionalis: sed ita dura est q vix decoqui potest. Nascitur etiaz in egypto sed spinosa: et ideo cocodrilli eam refugiunt: timentes ne oculi eorum ledantur spinis eius cuius longitudo est. x. cubitoz: habens caput ad modum papauens: coloris rosei in quo fabe includuntur non supra tricenas: et est eius culmus siue calamus geniculatus habens folia ampla et fructum aliquantulum subamaruz. radix eius est comestibilis cruda et

cocta in magnitudine arundinum similis radicibus (bucusq; pli. li. xviii. c. xii. / sz l. c. xvi. d. idez. virgilius inquit nitro et amurca fabam pscindentib⁹: z sic eã grãdescere pmittit: quidã ẽt dicũt fabas citius crescere et adolescere si triduo anteq̃ seminatur in vrine aqua maturetur (bucusq; plini.)

De Frumento.

FRumentum a fruendo est dictũ id est a vescendo sicut et fruges (vt dicit Jsido). vnde et frumẽ superior pars gule dicitur. vnde potissime cibi sapor presentatur. Est autez proprium frumenti habere aristas in sũmitate spicarum crescentes z grana iacentia in folliculis imminentes. Nam in omni spẽ frumenti de radice erumpit culmus z de culmo procedit spica quibusdã folliculi siue testis contexta in quibus grana reclu duntur. in extremo autem ipsi⁹ spice ariste tenues et acute imminẽt in modum spiculi a quibus spica nominatur: quia illis aristis quasi spiculis mununtur ne auiũ minorum morsibus spica a suis fructibus exuatur aut a bestiis teratur: cuius folia siue vagine quibus fulcitur culmus et ambitur ne pondere frugis incuruetur dicitur stipula quasi vsta ab vsto sic dicta: qz collecta messe exuritur stipula propter agri cultura: cuius ps ad pastum animalium reseruata: palea dicitur eo q̃ primum sola pascendis animalibus prebeatur cuius natura in tantuz est frigida q̃ obrutas niues fluere nõ sinat et adeo calida, vt poma maturescere cõpellat (bucusq; Jsido li. xvii.) Sunt autem frumenti multa genera. vt dicit idem Jsido. et etiam plini. li. xviii. ut puta triticum / far / ordeum / siligo / panicum et milium / et huiusmodi. de quibus postea dicetur sed hoc est generale. Circa hec frumenta etiam attendenda est soli siue terre qualitas vbi hec serantur. nam quedaz in vna terra proficiunt que in alia deficiunt et penitus marcescunt. nam ordeum in noualibus proficit vbi triticum deficit. et aresçit (vt dicit plinius) et sic de aliis ẽ intelligendum. ¶ Item attenditur seminationis qualitas qz quedam citius. quedam tardius sunt seminanda. Nam citi⁹ semina hiemalia / tardius estiualia. quedã etiam in terra profundius quedam superficialius sunt terre finibus committenda vnde alio modo est seminandum triticuz et alomodo far. sicut z alio tempore gith milium z cimmũ sicut expresse dicit Jero. super Jsai. xxviii. Item maxime attenditur cõgruitas temporis tam in seminãdo q̃ in colligendo qz secunduz plini. li. xviii. hoc vtilius fit interlunio q̃ tempore alio. quia tunc semina sic collecta potissime a vicijs conseruantur. Item attenditur tẽporis serenitas. vt dicit isi. serere eniz a sereno celo dicitur qz tunc serendũ est z nõ q̃ imbres. vñ virgilius mũdus serend⁹ meorum: et qz vt dicit pli. ibidẽ. c. xii. accidit frumento victum: qz si tempus fuerit nimis ventosum et hoc tribus vicibus seu tẽporibus. s. quando est in flore et quando incipit deflorere et quando incipit maturescere: ex flatu enim nocio spica euanescit et exinanitur et de fructu suo patitur abortiuum. Jtez nocet tpus pluuiosum nimis qz tunc totum vel extinguitur ex frigiditate humoris vel in herbam et foliuz superfluum luxuriatur. ¶ Item nocet calor subitus et imoderatus sub nube clausus. qz dũ hũor ad interiora radicis rapitur vi caloris tunc ex hũore calido et viscoso nascuntur quidam vermiculi circa radicem ex quoz corrositate fruges herbe viciatur Jtem in grano circa folliculos nascuntur vermiculi corrũpentes frumẽti granũ qñ spice in pluuiali tempore p⁹ calorẽ imoderatum corrumpũtur. Jtem in tempore nimis sicco depauperatur frumẽtũ ex hũore et sic perit propter defectũ nutrimenti vel crescunt in eo quedam muste virides que vocantur tabtandes: virorem frumenti penitus corrodentes. qñq; etiam multiplicantur locuste et bruci: quorum dẽte omia deuastantur. Jtem exigitur in ipso semie frumentali puritas. Nam vt dicit plini. idem ca. xvi. si semina cleopite aut adipe tangerentur vtiq; semina corrumperẽtur. et ideo cauendum est summopere ne talibus misceantur: quia omnia seminatiua q̃ ab illis sunt infecta corrumpuntur. Jtem requiritur in crescente frumẽto culture studiositas. oportet enim vt a superfluis cautius et diligentius expurgetur. nam vt dicitur ibidem. Inter oia frumenta aliquando herba mortifera inuenitur. vt loliũ lapatium et h⁹modi. quod accidit ex vicio et malicia attracti humoris vel ex deffectu virtutis seu caloris sufficienter singula ñ mutantis. ¶ Item ibidẽ dicitur ex rore corrupto adherente folliculis in granis orit corruptio frugis q̃ dicitur rubigo: q̃

spica inde corrumpitur ⁊ inanitur ⁊ in colorem rubigineū transmutatur. Inter oia autem frumenti genera triticum obtinet principatuz: qz humane nature nihil est amicabilius nihil nutribilius: nihil etiam salubrius inuenitur. sed de hoc quere infra sub littera. S. Quere etiam de messe et segete.

De Farre.

FAr autem est genus frumēti sic dictum eo q ab initō missum in pila frangeretur antequaz usus mole haberetur: a farre autez dicitur farzago (vt dicit Isido.) Est enim herba ordeacea adhuc viridis: in qua grana ad maturitatem non turgescunt.

De Farina.

FArina que panis ē materia a farre est dicta. Naz far siue frumētum inter molas fractum farinā facit: vel dicitur a fartiendo: qz l panem redacta fartit ventrem: vel dicitur farina proprie quando frumentuz int mo las optime est confractum furfure nōdum a medulle substantia separato. nam quando flos medulle separat a furfure siue cortice: tunc similia vel similago nuncupatur. Dicitur alio nomine polen siue polis. vnō deriuatur hec polenta et hoc pulmentum a pulte dictuz (vt dicit Isido. li. xx. c. vii.) quidam tamen dicunt polentam esse pultes de farina purgatissima factas: ⁊ dictā polentam a polline quod est farina delicata que volat a mola in molendino: et alio nomine amolum dicitur: quia pre sui leuitate a mola eicitur sicut et simila idest sine mola. Polenta tamen alias habet significationes. vt dicitur in gl. super Josue. v. comedunt polentam eiusdem anni. grana scilicet cocta et manib⁹ confricata et a folliculis separata ad modū grani et pilo tūsi et secundum hoc dicitur polenta quasi pilenta. Sed quocumqz nomine vocetur farina vtilis est cibo et in medicina. Inde enim fit panis per aque admixtionem et ignis decoctionem: aliquando cibanꝰ idest seruis in cibum datus non delicatꝰ. quandoqz vero panis fermētatus fermēto mixtus. quandoqz etiam azimus sine fermento: cinereꝰ siue sincerus. quandoqz subcinericius in cinere coctus et reuersatus qui et focarius dicitur. quādoqz clibanarius in clibano coctus siue in furno. his et multis aliis modis de farina arte pistoria fiūt panes (vt dicit Isido. li. xx.) qui omnes corpus hominis confortant et coz nutriunt ac delectant. depdita reparant et restaurant. viresq labozantibus administrāt: iz pze omnibus panis recens et mundus: de farina triticea preparatus (vt dicit Cōstan. in die.) magis amicabilis ⁊ conueniens est nature Farsa itaqz mola teritur et frangitur: cribro a furfure diuiditur. calida aqua aspergitur fermentatur et sapidioz redditur: et pistata in formam panis redigitur et tandem decoquitur. et sic vltimo post multos labores vita hominis inde reficitur ⁊ nutritur. vtilis est insuper farina in medicia quando cum aliis conuenientibus debito modo admiscetur. nam farina cum melle mixta faciei pustulas sanat et emendat. vt dicit diasco. mamille ex coagulatōe lactis indurate apposita farina triticea vel siligi nea cum adipe et vino decocta duritiem spergit et locuz mollificat (vt dicit idem.) collectōnes ⁊ apostemata maturat: neruos induratos et quasi spasmaticos aut cōtractos relaxat (vt dicit idem.)

De Fermento.

FErmentum a feruore ē dictum quia feruere et excrescere facit pastam (vt dicit Isido. li. xx. c. i.) Ē autem fermentum composituz ex diuersis virtutibus: similem habens substantiam ⁊ virtutem: et ideo virtutem habet panis e leuatiuam et sui acetositate saporis ipsiꝰ paste siue panis munitiuam: et in ipsius similitudinem totius masse cui admiscetur ēuersiuam. habet etiam secundum diascorum virtutem humorum extractiuā et qñ admiscetur cum sale habet vim apostematum/maturatiuam/et aperitiuam. nam poros corporis apert subtilitate sue substantie et humores dissoluit. Fermētū autem latine zima dicitur grece. vnde farsa pura conspersione aque conglutinata dicitur a zima quasi sine zima. et est zima inflatiua corruptiua/perforatiua/⁊ diuisiua partiū panis siue paste cui cōmiscetur. vt dicitur super epistolam primo Corinthi. quinto.

De Fumo terre.

FUmus terre est quedam herba calida in primo gradu et sic appellata: qz vt fumus in multa q̄tate emittitur de terra. vel sic dicitur qz generatur a quadam fūositate grossa a terra ēsoluta ⁊ circa terre superficiē

adherente(vt dicitur in platea.)que quanto viridior tāto melior.exsiccata vero nullius est efficatie:z est grauis odoris z borribilis saporis.maxime tñ est virtutis purgat eñ melancoliam fleuma et coleram. valet contra scabiem et cōtra hidropisim ex frigida cā.iuuat podagricos.z valz contra splenis et epatis opilationem.vnuz tamen vicium habet ista herba quia inflatiua est :et ventositatis generatiua: et ideo eius ventositas debet reprimi cum anisso et cum fenículo ne generet corrosiones(vt dicit platea.)

De Feniculo.

Fenículus est herba cōmunis multe tamen efficatie et virtutis. Est enim herba calida et sicca in secundo gradu. virtutem habet diureticaz et aperitiuam scilicet et insciſſiuam.ex subtili substantia et qualitatibus suis(vt.d.pla.) cuius semina radix et folia competunt medicine. vnde isi.li.xvij.c.vlti. fenículū latini vocant eo q eius turſi siue radicis succus acuat visum oculorum. Cuius virtus esse traditur vt serpentes annuam senectutez eius gustu deponant. hanc etiam herbam greci maratrum vocant. Istud autem sumit Isi.ex certis dictis pli.li.xx.c.xxiiij.fenículū inquit nobilitauerunt serpentes q gustu eius senectutem exuunt:oculorumq; aciem ipsius succo reparant: vnde etiā intellectum dant homini:caliginem eo precipue releuari. vnde ex eius succo fit collirū contra caliginem oculorum valde aptum. huius duplex est spēs.s.ortensis z siluestris: cuius semen cū vino potatū cōtra morsus serpentum et ictus scorpionuz valet. succus eius auribus instillatus vermes necat ac stomachum stringit z corroborat nauseam sedat/calculum frangit/et vrinā excitat. lac in māmillis multiplicat: radix eius renes purgat cum vino cocta. ydropicos curat/canis morsum sanat. Hec officia facit fenículus ortensis: sed fortius operatur hec eadem ipomaratrum scilicet fenículus agrestis. vt dicit diascorus.

D Ferula.

Ferula est herba cuius succus dicitur galbanum (vt di. Isidoro.li. xvij.)de quo fit mentō Ecclesia. xxiiij. vbi dicitur q scorzar et galbanum ꝛc. vbi dicit glosa galbanum secundum plinium dat siria in monte quodam vbi habundat ferula a qua fluit resine mō Dic autē plinius.li.xx.c.xxiiij.ferule semen est aneto simile: cuius folia et rami cocti cum oleo z comesti cum melle stomacho cōueniunt:seo si nimis comeduntur dolorem capitis faciunt: cuius radix bibita ad pōd9 denarii in duob9 ciatis vini: valet cōtra serpentuz morsiones. succus eius magnitudine fabe deuoratus aluuz soluit: cuius medulla viridis imunditias faciei tollit. semē eius in vino bibitum sanguinem sistit. patentibus caducū morbū subuenit. Dis aūt spēs ferularū murenis infestissima est. nam eius lacte cito morizūtur. succus eius confert claritati oculoz(bucusq; pli.)

De feno.

Fenum est dictuz ex hoc q ex eo flāma nutritur. flos enim flāma est(vt.d.isi.li.xvii.)omnis enim herba mollis precisa sicca fenum dici pōt: et maxime que fetibus animalium apta ē nutriendis. Nam fenum cibus est proprie iumentoz. De feno aūt.d.glo.super Isa.ix. fenum nascendo habet virorem et crescendo decorem: deinde florem: randē caloze solis siccatum redigitur in puluerem. sicut et homo per etatum successionē decorez amittit ac cadit in puluerem z in morte. fenū itaq; q̄diu viret et frondet montes z prata vestit z ornat:et tam floz diuersitate q̄ etiam virozis venustate ad sui aspectum intuentium oculos allicit/reficit/z ō lectat propter substantie sue raritatez. ferente sole eius humiditas de facili consumitur:et herba que primo florendo quasi ridere videbatur tanq̄ a sua gloria spoliata penitus inuenitur. Nam fenum quod hodie oritur et viresci cras moritur z in clibanum mittitur: quia quasi subito defit et arescit sicut de imperio per similitudinē dicitur in psal. Fiant sicut fenum tectoruz quod pri.ꝛc. vbi dicit glo. quanto fenuz altius stat et minus profunde inferius deprimit radicem tanto minus crescit: immo ei cius deficit z arescit. fenum itaq; falcastro postquaz contaminatum fuerit vt melius exsiccetur soli exponitur: z ne ex humoris superfluitate circa terram computrescat furcis et rastris septius eleuatur. tandez in cumulos z in aceruos plurios recolligitur et in vltimo in plaustris et vehiculis ad horrea deportatur. z ibi ad diuersos vsus necessarios reseruatur. fena autem nascētia in locis aliquantulum montuosis mediocriter siccis magis sūt odorifera z alib9 magis sapida q̄ illa q̄ crescūt in pratis palustrib9 z aquosis(vt.d.pli.)qz in illis

humoz nutrimētal magis ē digest⁹ in illis vero minus.

¶ De Flagella.

Flagella dicuntur summe arboruz et vitium partes ab eo q̄ sustinent ventorum flatus (vt dicit Isido. li. xvii.) quorum cōmas aliqui crines vocant. aliqui folia. et dicuntur folia q̄si fila. Nam folium grece filum dicitur latine: et ideō q̄ in foliis sunt quedam venule in eoz substantia ad modū filoz protense: et ideō translatiue dicuntur folia apud nos quasi fila. nodi assi ex quibus exeunt frondes sive folia de virgulis et flagellis oculis nuncupantur. Nam humor aquosus subtilis parum habens vnctuositatis ad ramos a radice attractus vi caloris eleuatur in diuersis locis z acumine suo penetrat ad exterius ac ibi per oculos exiens vi interioris caloris et aeris exteri oris transmutatur in subām foliorum (vt dicit cōmēta. super libro vegetabiliū arist. et secundū qualitatē humoris dominantis z fortitudinē vel debilitatē caloris būorem digerentis folia in qualitate et figura multiformiter variantur. vt patet supra eodē. vbi agitur de diuersitate arboz quo ad figuram variam foliorum. Quere supra in eodē. a. Folia itaq; ornant arborē et muniunt tenellos flores et fructus ne a ventis caumatibus aut pluuiis iniuriam patiantur: grandinum impetus et ventoz impulsus et imbrium ictus intercipit et repellit foliū sicut scutum propter substantie sue raritatez z tenuitatem. modico vento mouentur: sed de facili tñ non cadūt propter adherentē habundantiam humoris donec fructus latitantes sub foliis matureſcāt vñ in vere et in estate virent: et in autūno pallent: z sic ꝑ hiemē paulatim cōcidunt: z tandem in terra cadētia cōputrescunt. multum insuper cōferunt folia medicine. multis etiaz alantibus sunt in cibum. sicut folia hedere que ab hedis maxime diligūtur vt dicit Isido. Alias proprietates foliorum quere supra in littera eo. libro. xvi.

Flores vt dic̄ Isido. libro. xvii. dicuntur quasi fluores eo q̄ cito defluunt et soluuntur. in his tñ multiplex est differentia scilicet odoris/saporis/coloris/et leuitatis/et virtutis. Nam odore recreant et delectāt spiritum. sapore immutant gustum: colore alliciunt visum. leuitate demulcent tactum virtutem habent multiplicez sanant morbum. zephiro generantur austro dissoluūt (vt ibidem dicit Isido.) arbores z herbas campos ortos et siluam pulchritudie sua decorant et ornant. dulcedine quam concipiūt ex celesti rore mel admittrant: et ideō apes flores mellificādi gratia visitant. quī et spē de fructu generant. naz flores semp fructum precedunt z spem de subsequenti fructu relinquere consueuerunt. de puro z vnctuoso medulle arboris humore ozigenem contrahunt: et erumpentes de stipite virge virgam non violant nec deflorant. sed potius ipsam perficiunt mirabiliter et decorant. Itē flores in ortu solis se aperiunt sicut in ocasu sepius sese claudunt. multi sunt qui ex paucitate humoris z liquiditate incalescente caloze et humiditatē consumente deficiunt et arescunt. aliquando etiam flores ad solis faciem se conuertūt secundum ortum eius se aperiunt z processum ꝛ diffundunt. vt patet in elitropia q̄ alio nomine dicitur solsequium z dicitur a multis cicorea. vt patet supra. Intempestiuus ortus floris signum est defectus et carentie fructus viterius consequentis. nā tales flores subito frigore vel etiaz corrupto aere facilime corrumpuntur. vel si sunt nimis hiemales aut autumnales ad maturitatem debitam propter caloris defectum nullatenus producūt (vt. d. pli. li. xx. c. v.) Inter alios flores prepone liliorū flores rosas et violas precipue ad coronas nobilium adornandas. de quibus postea ē dicendum. ¶ Est flos campi flos speciat sic dictus: q̄ per se creſcit in locis incultis nec sulcatis vomere nec stercore impinguatis vt dicit idem. ¶ Est itaq; floſculus stipite quidem gracilis et modicus flore rubicundo et quasi colore sanguineo insignitus. cuius flores nec plus nec minus q̄ p quinq; folia communiter distinguuntur: cuius virtus centauree similis est. non tamen ex complexione sua tante est amaritudinis: q̄ uis minoris centauree in foliis et in stipite multum similis videatur. et etiam in multis medicinaliter non inferior ab antiquis sapientibus iudicetur. Centaurea est herba amarissima. vnde z fel terre dicitur: cuius species est dupler maior z minor. habz itaq; cū quadam amaritudine dulcedinez in radice: cuius succus melle mixtus visuz clarificat. inflationes sedat. morsus venenosos curat. et contra antracem apostēa mortiferum iuuat: et venenositatis sue malicia reprimit et refrenat: et ideō ne mate

rie furiositas ad nobiliorum membrorum intrinseca se diffundat. hucusque plinius. vt supra

De Fructu.

Fructus a frumine nomen accepit (vt dicit Isidorus) quia frumine idest eminentiori parte gutturis vescimur (vt dicit Isidorus li. xvii.) inde fruges dicimus. Fructus autem proprie dicuntur arborum et agrorum quibus vtendo fruimur: quamuis abusiue fetum animalium fructum nuncupemus aliquando. Est itaque generaliter attendendum quod pars arboris siue plante nobilior et vnctuosior tam in medulla quam in radice solum attrahi naturaliter a calore. vt suo tempore precedente flore et fructus originem disponente inde fructus materia generetur. humoris et caloris beneficio nutriatur: foliorum cooperculo defensetur. solis et virtutis celestis influentia ad perfectum deducatur. et tandem maturato fructu et collecto ad vsum et esum debitum assumatur. fructus autem crudi et indigesti corporibus maxime puerorum et debilium sunt nociui et inflatiui lumbricorum et aliorum vermium generatiui: humorum malorum nutritiui gustus naturalis corruptiui. vt patet in mulieribus impregnatis que maxime desiderant fructus immaturatos. vt dicit pli. sed fructus congrui et maturi tam medicine quam esui erunt apti ita tamen quod quilibet fructus quolibet modo debito vtatur et potus congruus post fructus vsum ordine subsequatur. vt in li. dicta. planius edocetur. fructus generaliter primo sunt crudi/duri/indigesti/stiptici/pontici/vel amari: sed calore exteriori interiorem confortante et humorem ponticum et terrestrem dissoluente ac digerente: tanto dulciorem et conuenientiorem saporem recipiunt: quanto ad maturitatem perfectam plus accedunt. Citius autem accedunt ad maturitatem qui altius in ramorum summitatibus crescunt et calori radiorum solarium directius se exponunt. Maturitatis signum mutatio est coloris viridis in rubentem: et mutatio saporis insipidi/pontici aut acidi/in saporem suauem gustui atque dulcem. primo enim nuscuntur fructus virides: sed quando tendunt ad maturitatem vincente calore in subam fructuum colorem mutant pariter et saporem. tanto etiam sunt meliores et in substantia laxiores: quanto relaxata vi caloris terrestri duritia et dominante humiditate aquea vel aerea, maturitati sunt propinquiores: et ideo probatur fructuum maturitas non solum per visum quo ad colorem: nec solum per gustum quo ad saporem. verum etiam per tactum quando compressi digito tactui cedunt et sensui offerunt substantiam molliorem (vt dicit Isa. in die.) Fructus autem arborum crescentium in montibus/puriores/sapidiores/et etiam saniores sunt quam illarum que in vallibus crescunt. et hoc accidit propter dulcius/purius/et temperatius: quod ibi scilicet in montibus inueniunt nutrimentum (vt dicit aristote) vt patet supra eo. quere de diuersitate arborum quo ad fructus circa finem. Sunt autem quidam fructus primo dulces et sapidi: sed post efficiuntur pontici ac amari scilicet mirabolani (vt dicit Aristoteles) tales fructus et si non fuerint de se comestibiles: sunt tamen cum aliis medicinales. fructus autem dulces (vt dicit Isa.) in quatuor qualitatibus sunt temperatiores/humidiores/calidiores/ et ceteris nutribiliores. fructus vero frigidi et pontici duri sunt et stiptici ac opilatiui siue constrictiui: stomachi tamen confortatiui et appetitus excitatiui: maxime si comesti fuerint a ieunis. sed post prandium sumpti confortant stomachi orificium: in vsum sumpti comprimunt cibum sumptum ad inferiora et sunt causa solutionis: et si fuerint acetosi fructus ex aquoso modico et terrestri compositi acumen colere extinguunt sitim mitigant. stomachum confortant. humores grossos et frigidos dissoluunt. diuidunt non deponunt: dulces vero acuunt eis vim conferentes penetrandi totum corpus. Fructus insipidi in quibus dominatur aquosa humiditas ceteris minus sunt laudabiles: quia stomachum non iuuant sed abhominationem et fastidium generant. fructus itaque si bene maturati fuerint erunt saporis boni odoris/iocundi/si non fuerint putridi: non vermiculosi humore vel corrupto aere non infecti et tales fructus in loco sicco et mundo melius et diutius custodiuntur et maxime si in feno vel palea contegantur (vt dicit plini.) Nam iuxta terram et in loco humido citius corrumpuntur. Item fructus maturi citius cadunt de arbore quam non maturi. et facilius de nocte quam de die: quia nocturno rore perfusi efficiuntur ponderosi. et ideo ad casum magis proni. hec de fructibus dicta sufficiant. quia multa de fructibus supra eo. in tractatu de arboribus in generali sunt dicta.

De germine.

Germen. vt. d. Isi. est pregnãs surculus a gerendo dictus. vnde et germinatio. nam in germane gignit humor nutrimentalis et rõ seminalis etiam in eo viget et operatur calor naturalis: et q̃uis sit modice q̃titatis in substantia: maxĩe tamen ẽ virtutis et potentie in efficacia. Nam virtus radicis trahitur et transit in substantiam germinis: et iõ herbe quamdiu sunt in germine ⁊ viget in eis humor transfusus a radice maxime conueniunt vsui medicine. Itaq; germen dicit quod primo erũpit de radice arboris siue herbe. Nam confortato calore naturali q̃ in radicis medulla est inclusus radix hũorem sibi necessarium attrahit vi caloris: et quod sibi nõ ẽ necessariũ a se exteriꝰ reicit et id calore incluso sursũ eleuante ⁊ aere ĩtrinsecus desiccante in naturaz germinis transmutatur: ⁊ qꝛ nõ cessat attractionis ꝯtinuatio in radice: iõ non cessat augmenti dilatatio in germine quousq; ad debitum eueniat cõplementum. calor itaq; celestis penetrans ad medullã radicis partes eius liquidiores et vnctuosiores ac puriores ad se attrahit et coagulat ac coniungit ⁊ coadunatas per poros terre insensibiliter inducendo eas in substantiam germinis cõuertere non desistit (vt. d. cõmen. super li. vegeta. ꝯhit aũt colorem viridem mediuz scz inter rubentem et nigrum secundũ dominium equaliũ ꝑtium terrestrium ⁊ ignearum. Nã generatio germinis habet fieri ex terreo hũore nigro opaco. sz ꝑpt aereaꝝ partium et ignearum admixtionem fit color eius viridis: qui color medius dicitur esse inter rubeum et nigrum. Est etiã germen principium culmi siue stipitis ac floris atq; fructus. emittẽs primo plures frõdes mutuo se nectentes quos facit natura ad innati caloris in substantia germinis ꝯseruationem. tenera enim eius substantia frigido aere d̃ facili lederetur: nisi ab extrĩseco nocumento tutela frondiuz tueretur de facili eniz leditur ex aere frigido ex grãdine et ex vento et etiam ex rore noxio et infectiuo: et ita contra hmõi nocumenta pluribus foliis cõnexis quasi pluribus tũiculis tegitur et munitur. Ortus itaq; germinum ornatus est principium. nam omnia terre virentia a germinibus oriuntur. mutationis temporis est indiciun ⁊ signũ vernalis nouitatis. finemq; annunciat hiemis et preconiũ est estiualis nouitatis et venustitatis a brucis locustis et erucis corroduntur quandoq; germina: ⁊ tunc spes vlterius de fructu non habetur.

De gramine.

Gramen est agrestis herba ab eo q̃ germinetur sic vocata (vt dicẽ Isido. beneficio siquidem caloris ex hũore terre omnis herba generatur. naz celestis calor terre superficiẽ penetrãsit ꝑtes eius subtiliores aggregat ⁊ in radicis spẽm transfigurat qui terre infixꝰ calorem in se claudit: cuiꝰ virtute hũorẽ circũiacẽtẽ terre ad sui incremẽtũ ⁊ nutrimẽtũ attrahit, ⁊ qd̃ simile est in sui naturã alterat ⁊ ꝯmutat vel conuertit: et quod sibi quo ad substantiam est superfluum ad generationem foliorum germinis transmittit: quia vero multe propter hũiditatez materie ex attracto hũore generantur radices: multe et diuerse fiunt graminum et herbarũ productiones mutuo se colligentes et totius fere suꝑficiẽ viroris gratia et floꝝ decẽtia vestientes ⁊ quãto radices graminũ iferiꝰ ã pliꝰ se profundunt tanto diffusius gramĩa culmos suos et folia in terre suꝑficie se dilatant. pullulantia aũt gramina ĩ prĩcipio sue germinationis se multiplicant si cõpressa fuerint aut mediocriter cõculcata qñ enim in principio nimis luxuriare ꝑmittuntur cito prorũpunt in semen et de facili indurantur ⁊ suam perdunt pulchritudinem et virorem (vt. d. pli.) ex situ autez terre vbi crescunt et qualitate hũoris quo nutriuntur: diuersas qualitates generalit̃ sortiuntur (vt dicit idem et etiam cõmẽ.) supra li. vegetabilium. vnde ex humoribꝰ complexiones contrarias habentibus qñq; herbe ⁊ gramina ĩmo oñia in terra nascentia diuersas: ac diuersas consequuntur efficacias ⁊ virtutes (vt dicit plini. et Isa. et alij.) propter quod secunduz predictos auctores gramina montium siue locorũ mõtuosorum sunt rariora et breuiora q̃ gramina vallium siue pratorum. Illa tamen sunt ouibus conuenientiora qꝛ dulciora ⁊ salubriora et mediocriter sicciora. In palustribus quidem crescentia sunt pinguiora et diffusiora. sed meliora sunt simpliciter que in montibus et locis altioribus oriuntur. nam vt dicit Isa. et etiam Constan. herbe palustres peioris sunt nutrimẽti: nam aquosum generant sanguinem et cito se a membris dissoluentem. inflatõez et rugitũ in visceribus generant: et ĩ ꝯriis cõtraria. Est aũt regula. vt. d. Isa. sic misticũ ad cementũ dixit. Cuiꝰ radix int̃ b̃bas

nutritur eius semen non ē nutrimētū. nec ecōuerso: cuius semen nutritur: eius radix non nutrit. gramen itaq; . vt di. paladius. gratuz facit solis in aspectu. gratū etiam est aīalibus in pastu. gratū etiam fit lāguētibus in effectu. nam sicut in radicibus sic in graminibus latet virtus multiplex medicine. gramen etiaz austriū tempus pluuiosum scilicet et calidum diligit: nam virorem ex imbris habundantia: etiaz in locis desertissimis ex se diffundit: sed preualente vento boreali et frigido deficit extrinsecꝰ et marcescat. vt. d. beda. Secundū dya. autē gramen dicitur quedam herba spālis habens virgas nodosas spersas super terram et folia lata aliq̄tulum et acuta: cuiꝰ radix nodosa est et dulcis: et hanc herbam boues et alia aīantia libenter cōedunt et depascunt: cuius virtus est stiptica et vulnerū conglutinatiua: ventris constrictiua vulnerꝫ renū/acvesice sanatīa/doloris splenis mitigatiua. Hanc herbam noscunt canes et illam comedunt quando se purgare volunt. vt dicit plini. et hoc faciunt caute q̄ vix p[illegible] est hoc ad hūanam pitiā pueīre.

De Galbano.

Galbanus est herba cuius succus galbanum dicitur: ⁊ est herba in ramis ferule similis. vt dicit varro. galbanum succus ferule est. vt dicit Isido. li. xvii. Inciditur autez herba in estate effluit inde lacrima que recolligitur et desiccat. Item aūt galbanum est optimum quod est mundissimū et habet plures guttas sicut armonialem: et est similis thuri in colore: habēs grana limpida: cuiꝰ granum non est nimis siccum. vt dicit pli. et diasco. in estate circa fruticez desiccatur Inest autem ei virtus ignea calida scilicet in tertio gradu. hūida vero ī prīo. vt. d. id sophisticatur aūt cū puluere colophīe ⁊ cū fabis fractis corticibus abiectis que cū optimo galbano et resoluto admiscētur. galbanū aūt purum diu pōt seruari. virtutem hz attrahendi/dissoluendi/leniēdi/ relaxādi/et mitigandi. et fumus eius litargicos excitat. dolorē splenis ⁊ opilationes cū aceto sanat. fetū mortuū de matrice educit ⁊ matricē purgat. cū melle puluis galbani lūbricos necat: ⁊ fumꝰ eiꝰ mēstruis īperat. serpentes ⁊ venenosa eius fumus fugat ⁊ dolorem dentium mitigat. vt. d. pli. ⁊ plate. vbi subditur q̄ si galbanus debet poni in medicina prius debet a superfluis emundari. primo igitur super ignem testa debet liquefieri et in aqua post infundi et quod purum est supernatabit. quod vero inutile est vt cortices et lapilli inferius residebit. Dia. d. q̄ in aqua feruenti galbanus debz poni et quod petit fundum colligi debet: quod autem supernatat vt cortices ⁊ huiꝰ modi debet amoueri.

De gutta.

Gutta ad modū galbani est cuiusdam herbe vel arboris lacrima que alio nomine armoniacum appellatur. Istiꝰ aūt arboris vel herbe ramusculi diebus festiuis ab incolis inciduntur et gutta que inde distillat: gutta siue armoniacum a medicis nūcupatur (vt dicunt isido. pli. ⁊ alii.) Istiꝰ gutte species nobilior ē q̄ mundior ⁊ purior ⁊ terre feculentie est īpermixtior. que quidez debz esse candida et pinguis sicut thus et quādo frangitur apparet splēdidum interius et gūmosuz (vt di. dia. ⁊ pli.) et habz odorem similē castoreo: ⁊ saporē subamaꝫ aliq̄tulum siue acrū. Est aūt gutta calida in tertio gradu: et sicca in secundo hn̄s virtutē dissoluendi et relaxandi (vt di. in pla.) cuius scrupulus potatus cū oximelle spleneticos mundat. asperitates siue īmunditias oculoꝝ mitigat ⁊ curat. cū succo absinthio lūbricos necat. ꝯ arthericaz et sciaticā passionem cum pice dura multū iuuat. vrinam prouocat /menstrua purgat /omnes tumores et inflationes sedat (vt di. glo.) super illum locum mirra ⁊ gutta et cetera.

De gariophilo.

Gariophili. vt dicit diasco. q̄dam sunt perfecti et saporis acuti coloris subnigri calidi et sicci in effectu. humidi vero interius actu quidem in suis qualitatibus magis sūt remissi. Sunt autem fructus cuiusdaz arboris in india qui in estiuo tempore colliguntur quando sunt maturi. per quinq; annos in multa efficatia reseruantur. In loco etiam non nimis sicco nec nimis humido debent seruari: qr in multum humido putrescunt: et multum sicco arescunt. Eligendi sunt autem qui in superficie aliquātulum habent planitiem qui acutuz habēt saporem et suauem odorem: et qui expressione vnguis aliquid emittunt humiditatis. Sophisticantur autem cuz puluere gariophilorum mixto cum aceto ⁊ vino odorifero ex quo contrahunt humiditatem et

vix discernuntur: qz in exteriori superficie magis sunt acuti q̄ alij: et iō acutū magis est in exterioribus q̄ in interioribus: sz sophisticati non possunt vltra viginti dies obseruari. Habent aūt boni ganophili virtutē ꝯfortandi et ex aromaticitate sua dissoluendi/et cōsumendi/ex qualitatib⁹ suis cōfortat eñ cerebruz et virtutem aīalem. valent etiam contra defectum cordis quare confortant virtutez spūalem. valent ēt contra indigestionem stomachi: et dolorē ex frigiditate et ventositate: qz virtutez iuuant naturalem (hucusq; diascorus.)

De genesta.

Genesta que etiam ab amaritudine dicitur: quia eius gustus nimis amarus est hominibus: arbustum est crescens in locis desertis incultis et saxosis c⁹ p̄sentia sterilitatis ⁊ ariditatis terre vbi crescit testis ē. hz multos ramos graciles/duros/et nodosos/virētes hieme et estate/flores glaucos/spissos/et inuolutos/grauis odoris/amari saporis/sed tñ maxīe sunt virtutis. vt. d. dia. Nam florū et foliorum eius elixatura splenis tumorē cōnescit: dolori dentiū subuenit. menstrua stringit. fluxum dissenterie sistit. pediculos et lendes succus ei⁹ pimit. semē fac̄ in quibusdam amarū et nigrū tecis longis ⁊ nigris ad modum foliorū vitis vel pise ꝯuolutum et valet ad predicta omnia.

De grano.

Granum est minima tam semīs q̄ arboris particula distincta substantialiter et diuisa. In quolibz autem grano est cortex ⁊ medulla in q̄ relinquitur ratio semīalis: vt ex grano terre cōmisso possit produci planta. vt in quolibet grano est relicta potentia a natura vt ex ea possit fieri planta qua mediāte spēs eius multiplicetur et in esse specifico conseruetur. vnde granum quāuis sit modicuz in substantia corticis et medulle magnum tamē est in rationis seminalis efficatia et v̄tute. et sicut grana dr̄nt ī spēsic dr̄nt ī figura situ aut dispositiōe. vñ. d. ari. in libro de plantis. grana inquit ⁊ semina alia nascuntur in plātis sine siliqua: vt semen aneti et feniculi et huiusmodi et alia nascuntur in siliquis et in folliculis: vt faba ⁊ alia legumina: ⁊ alia in substantia collosa emittuntur. vt semina pirorum et pomorum et quedam habent granuz in testa et callum extra testam. vt nux et oliua.

Grana autem ordinata in siliquis et folliculis variantur multipliciter in situ. quia quedam habent grana sua multiplicata in siliqua sua sicut accidit in celidonia (quedam herba valens ad oculos) quedam faciunt grana in folliculo clauso. vt faba pisa ⁊c. quedam in non clauso. vt triticum. et spelta. et similia. quedam autem non faciunt sua grana in aliq̄ folliculo. vt grana ordei: sed paleam suam quasi continuant cum grano suo. Et quedaz grana sunt dupla per ordinem absq; pariete in siliqua sua vt grana celidonie: et quedam sunt duplata p̄iete mediāte. vt patet in granis nasturtij. et quedaz triplicant ī diuers̄ p̄ ordinē in cellulis eiusdem folliculi. vt ptz in mirto in cuius fructu sunt tres celle: et in qualibet cella sunt tria grana vel quatuor sine pariete aliquo sunt coniuncta: in quibus est inter grana et grana paries ligneus: sicut in cassia fistula. aliquando paries carnosus vt patet in cucumere et cucurbita. et quandoq; inter grana sunt parietes diuersi generis et diuerse substantie. vt accidit in malogranatis in quibus sunt quidā parietes carnosi inter grana et grana similiter: et quedam tele tenues non carnose sunt inter grana et grana. Sed sicut differunt grana et grana inter se in substantia ita etiam in figura. habent enim quedam formam rotundam: quedam piramidalez et oblongam: quedam triangulam vel mltilaterem. vt patet in ciceribus. grana etiā q̄ sunt oblonga in vno latere videntur eē quasi scissa. vt patet in grani tritico et cō similibus. Corticibus autem siue telis muniuntur grana propter īterioris medulle ⁊ caloris naturalis conseruattonem (hucusq; Aristote.)

De gith.

Gith genus est leguminis similis cimino in quātitate sed nigri coloris et in pane spergitur dulcorando. vt dicit glosa super Isa. xxviij. Secunduz aristote. diasco. ⁊ plate. gith est herba calida et sicca in secūdo gradu que inter frumenta nascitur: habens semen paruum/nigrum/et quasi trianguluz diureticum/et subamarum/habens virtutem dissoluendi et consumendi. opilationes etiam splenis et epatis: habet dissoluendi virtutem ⁊ aperiendi/et ventositates extenuandi: et emoroidas inflatas sedandi ⁊ eorum fluxus restringendi: ⁊ lum

bricos vermes cū melle interficiendi. hāc herbam dicunt esse vigellam: cuius decoctio in aceto occidit vermes aurium si auribus tepida instilletur apostemata rumpit si cū furfure et semine lini et fimo columbarum in vino decocta cathaplasmetur. cōtra lepram etiam valere dicitur: si cum raphano et modico sale apponatur. menstrua prouocat et aborsum procurat si mulier inde subfumigetur. ꝯtra stranguriam et iliacam passionem vinum in quo per noctē vigella fuerit infusa propinetur. nec debz decoqui ne nimia violentia efficiatur. nam vt dicit ꝯstā. vigella in multa quātitate sumpta occidit.

De Ilice

Ilex cis est species quercus arbor scilicet glandifera. et dicitur ab eligo gis. quia vt dicit Isidorus li. xiiij. huius arboris fructus homines sibi primo ad victum inuenerunt et elegerunt. priusq̄ enim frumenti essz vsus antiqui vixerunt glāde. Inter arbores aūt glandiferas honorabilior iudicatur ilex cuius fructus (vt. dicit. plini. li. xvi.) multas reficit natōes. Est siquidē ilex arbor grosse et ꝑfūde radicis solidissimi ligni et corticis durissimi et etiā rugosi ramositatis et ratōne foliorum vmbrositatis iocunde et quo ad fructus glandiferos non modice fecunditatis. lignum siquidem eius forte ē et durabile: immo fere imputribile. naz eius trūci in lapidum soliditatem conuertūtur. et quanto per lōgiora secula in talibus locis humidis defiguntur: tanto amplius indurantur. et ideo talia ligna deorum tēplis et regalium edificioꝝ structuris erant apta ideo propter indissolubilez ligni naturam ex ilice deorum simulacbra sepius sculpebantur. vt dicit plini.

De Iunipero

Iuniperus est arbor sic dicta apud grecos. eo q̄ ab amplo in augustū finitur: sicut ignis vel quia conceptū diu eius ignem conseruet: adeo q̄ si prune ex eius cinere fuerint coopte vsque ad annum (vt dicitur) nullatenus extinguentur. pir siquidem apud grecos ignis dicitur. Iuniperus aūt alia est magna alia parua (vt d. Isido. li. xvij) et vtraque arbor est aspera et quasi aculeata: folia habēs multa gracilia et acuta: et vtraque est fructifera sed ꝑua magis. multa eniz sunt grana parua et rotunda: primo viridia et post efficiuntur quasi purpurea vel quasi subrubea quādo plenarie sunt matura. virorem fructꝰ et folia vix deponit. Est aūt arbor calida et sicca in tertio gradu (vt. d. da.) cuius fructꝰ cōgruunt medicine que in vere colligūtur et per bienniū reseruantur. virtutē habēt dissoluendi/cōsumendi/et confortandi. cōtra fluxum ventris ex acumine medicine valz decoctio baccarū eius in aqua pluuiali si īde patiens balneetur. Ex iunipero etiā fit oleum iuniprinū efficacissimū cōtra quartanam si quotidie pondus dragma in cibo vel alio mō offeratur. valet etiā contra iliacam passionē si partes dolentes inde perungantur: epilenticis et caducis subuenit lapidem frangit si per siringaz mittatur. Siringa est fistula subtilis cū qua medicina mittitur in vesicam. vinū decoctionis iuniperi cū ficubus siccis pectus purgat. tussiz ollit (hucusq̄ dia. et platea.) in locis saxosis et incultis crescit et in desertis. eiꝰ vmbram fugiunt serpentes (vt. d. pli.) et ideo uctus eius creditur valere cōtra venenū

De Isopo.

Isopus est herba breuis et modica et inter petrosa crescens et in radicibus petre solide se infigēs (vt dicit cassi. super psal.) hanc herbam dicit diasco. esse calidam et siccaz in tertio gradu. huius virtus cōsistit ī floribus et foliis plusq̄ in stipite vel in radice. In estate autem producit flores et tunc debet colligi. in loco vmbroso mundo et nō fumoso debet siccari. virtutē hz dissoluendi consumendi et attrahendi ac mūdificādi pulmonē et omnia vicia pectoris ex frigida causa purgat et mundificat sic cū ficubus siccis in vino decoquatur: et patienti prebeatur. dolorem stomachi et intestinoꝝ tollit. fomentum ex aqua decoctionis eius a superfluis humoribus matricez mundat et abstergit. herba isopi in testa calefacta et capiti superposita catarrum frigidū cōpescit. guttulam cadentem reprimit. dolorez ex ventositate tollit. Dicitur autem hic isopus hoc isopum: et a quibusdam auctoribz eius media corripitur et a quibusdā producitur. Dicitur eniz in aurora. Est hūilis petre que suis radicibus herens. Et viciis isopus herba pectoris medens. In claudiano vero producitur (vt di. alanus li. x.) Se celū terre confortat cedrus isopo. Et iterū quidam alius dicit. Pectoris herba canos rupes incedit isopus. Et iteꝝ alius Ad pulmonis opus confert medicamen isopus. Tante etiam auctoritatis fuit hec

quis modica apud veteres. vt di. pli. q̄ si ne ipsius aspersione se purificari n̄ posse i de lubris reputarēt. vn̄ etiā apud hebreos fasciculo isopi mūdandi solebāt purificari. vt patet exo. xij. et leui. xv. Insup eius puluis valet contra hidropisim. vt. d. diasco. liuorē a corpe mūdat: ⁊ colorē vultib⁹ optimū admistrat. dolorē dētiū mitigat. tinit⁹ auriū sedat ⁊ ēt lūbricos necat. ut. d. id

De iacincto.

Iacinctus est herba habens florē purpureū. traxit aūt nomē a puero quodam nobili qui in saltibus inter flores purpureos mortuus ē reptus deditq; nomē herbe casus funeris puerilis Est etiam similis viole in radice. vt. d. pli. li. xvij. eius nominis pariter et coloris ē q̄dam lapis preciosus: qui inter duodecim lapides preciosos in apoc. nūeratur. Iacinctus itaq; est nomē hominis lapidis atq; floris. pprius itaq; color eius est aere⁹ siue celestis. pupureū habet colorē sāguinis siue ignis vel bisseninis. Istis duodecim coloribus colorata fuerunt sacerdotalia vestimenta in veteri testamento.

De Iusquiamo.

Iusquianus grece a latinis dicit canicularis eo q̄ hasta eius ex vtroq; latere quedam crescunt capitella formata in figura cancrorū. sicut ē videre in malis punicis seu granatis. vt dicit isi. li. xvij. quoꝝ ora separata sunt diuersa habentia intus semina similia papaueri hec herba insana vocatur: quia vsus eius periculosus est. nam si edatur vel bibatur i saniā facit vel sōni imaginē turpidam: et ideo hanc vocāt vulgus miliridrum propt alienationem mentis quaz inducit. Isido. hec autem cum sit herba venenosa habet semen nigrum/rubeum/et acerbum. vt. d. diasco. et plini. nigrum pessimuz est ⁊ mortiferum. rubeum est minus malum: sed album adhuc minus. vnde huius vsus magis conuenit medicine. virtutem habet cōstringendi/mortificandi/et somnuz prouocandi. habens semen nigrum habet folia nigra/aspera/et dura/et florem purpureuz et folliculos duros/et solidos/et spissos. habens vero semen obrufum/flores habet mellinos et folliculos meliores: sed habēs semen album flores habz albos et folia pinguia et mollia succo plena. et hec herba frigida est in tertio gradu: ⁊ sicca in secundo et ideo tumores repercutit. ventrez strigit fluxū vētris sistit. dolorē dētiū d̄ calida cātollit. reuma calidum compescit (hucusq; diasco. et pli.) de semine quidē iusquiami di. aristo. in li. vegetabiliuz. semen hebeni idest iusquiami quod est mortiferum apd̄ partes in ierusalem est comestibile. ex quo patet q̄ eius malicia et venenositas p bonitatem terre vbi crescit: vel maliciā diminuitur vel augmentatur. De iusquiamo dicit magister in historiis super exo. xxiiij. q̄ in tiara siue summi pōtificis corona stabat flos erectus similis herbe quam greci iusquiliamos vocant: digiti vnius magnitudine. Sub illo autē in extremitate tiare circa frontem et occiput erat circulus aureus triplici distinctus ordine super quam stabant flores aurei similes plantagini a tympore ad tymp⁹ ⁊c. vnde in hoc fuerūt priuilegiate iste herbe q̄ earū similitudo i cidari sacerdotis summi figurari meruit.

De kastanea.

Bastanea est arbor magna ⁊ procera a grecis sic vocata (vt dicit Isido. li. xvii.) eo q̄ fructus ei⁹ gemi in modū testiculoꝝ inter folliculum rescinditi sunt qui dū eiiciuntur castrātur et iō tales arbores a castrando kastanee greco vocabulo nūcupantur. hec arbor cū excisa fuerit: tanq̄ silua pullulare consueuit (vt. d. Isido.) hec arbor est multū vtilis nam eius lignum valet ad edificiorū structuram. ad ignium nutrimentum. eius fructus valent ad cibum: et folia et cortices ad medicinam. Fructus siquidem eius q̄uis sub vili cortice aspero et duro in arbore abscondatur: tamen quando maturus extrahitur dulcē fuēitur. potissime aūt quādo decoquitur vel assatur. sicut autē subdit Isa. in die. Castanee sunt calide ī medio primi gradus et sicce in secundo: et ideo ratione caloris habent dulcedinem. ratione vero siccitatis habent ponticitatē Castanee crude comeste sunt inflatiue et doloris capitis ꝓpter inclusum fumū generatiue. Sed vt ab eis nocumentum auferater oportet vel q̄ assētur vt corpulentia eorum terrestris rarificetur. vel vt in dulci aqua decoquantur: vt ex aque humiditate et mollicie temperentur: et tunc bene nutriunt et laudabiles humores generant et corporis ac pectoris siccitatez temperant: et maxime si cum zuara comedantur a colericis: aut flegmaticis cum puro melle. valent etiam secundum medicinaz quia abhominationis ⁊ vomitus sunt constrictiue: et ieiuni stomachi confortatiue

Item castanee cum modico sale trite ⁊ cū melle temperate rabidi canis vel hominis morsus sunt optime sanatiue. Item cum farina ordei et cum aceto cathaplasmathe tumoris mamillarum sunt efficaciter repressiue. Item earum cortices ac folia vsta et puluerizata ac cū vino temperata adolescentis capiti ad modum cathaplasmatis apposita augmentant capillos ⁊ prohibēt eorum casum (hucusq; Isaac in dietis.)

De Lauro.

Laurus est arbor victorialis digna multis laude preconiis propter singularem gratie sue excellētiam et virtutum. propter quod et victores quondam obtenta victoria sertis laureis coronati laureati dicebant quā greci damnem vocant: cuius virtutes ⁊ singulares proprietates supra posuimus in hoc eodem libro in littera. a. quere ibidem et inuenies.

De Lentisco.

Lentiscus est arbor similis humilis et medicinalis: que a grecis et hebreis cinus alio nomine appellatur (vt dicit glosa) super danie. xiij.) cuius foliorum succus sanat ⁊ cōglutiat scissa labia siue alia vlcerata. vt dicitur ibidem. et dicitur lentiscus eo ꝙ eius cuspis mollis sit et lentus. naz quod molle est et flexibile lentuz dicere consueuim⁹ (vt dicit Isidorus li. xvii.) Istius arboris fructus oleum desudat: ⁊ cortex resina q̄ mastix appellatur: ⁊ est melior que in chio insula generatur (vt dicunt Isidorus ⁊ plinius libro. xvi. Folia istius arboris secundum diasco. plini. et platea. sicut ⁊ tota arbor calida sunt valde ⁊ sicca et habent virtutem constringendi/cōsolidandi/⁊ cōfortandi. et valent contra vomituz et omnez fluxū tā sanguinis q̄ humorū aliorū. similes virtutes habet gūmi ei⁹ scilicet mastix que a masticando sic dicitur eo ꝙ masticata sic efficitur glutinosa et dura ad mōdū cere circa dentes: et sic masticata gingiuas a putridis humoribus purgat. dentes mobiles confirmat et dealbat: et eorum radices roborat et confirmat. anhelitum malū amputat et emundat. Hec mastix sic colligitur in fine veris cortices cini seu lentisci inscinduntur mundificata terra: vestes munde superponnntur ne liquor cadens ī terram cadat. vnde que clara est et mūda et alba est eligenda. que vero habet terraz admixtam: et que obscura est abicienda. cerebrū emundat et depurat et multum excreare facit. virtutem digestiuam confortat. ventositatem attenuat. liquefactuz super tegulam calidam omnia fracta gemmas scilicet ⁊ alia miro modo consolidat. Dicit etiam plinius sic et diasco. lentiscus est arbor multum spinosa cum radice alta in plurimas partes diuisa: fructum habēs similem mirto sed minorem: rubeum interius quando est maturus: habens asperaz lanam intus: cuius succus maxime sanat fluxū mulieruz.

De Lilio.

Lilium. vt dicit Isido. est lactei coloris herba cuius candor cum sit in foliis: auri tamen species intus fulget. De fulo autem dicunt diascorus et platea. lilium calidum ē et humidum: et aliud est siluestre et aliud domesticum: et aliud gerit purpureum florem: et aliud album quod est melius et efficatius: et aliud croceum vel purpureum Est autem virtus lilii maturatiua. vnde valet contra apostemata si cum anxungia conteratur. Item ei inest virtus remollitiua. vnde valet contra duritiam splenis si eius succo oleo veteri admixto et bene incorporato splenis regio inūgatur. Item ei inest vis mundificatiua. vnde valet ad faciem colorandam: si puluis eius cum aqua rosacea admisceatur: et facies cum eadem mixtura abluatur. Item mitigatiua et ideo folia eius decocta et imposita vz ad loca q̄ sūt cōbusta. Idē facit radix eius si trita cū oleo apponatur. Itē v̄tus ei⁹ est apitiua ⁊ ꝯpactorū dissolutiua: et iō educit mēstruositatē: Itē v̄tus inest ei tūoris repressiua: ⁊ iō valet contra apostemata ex vētositate īflatiua si radix ei⁹ trita cū oleo sepius apponatur (hucusq; diasco.) De lilio autem sic. d. pli. lilia multis modis nobilitant florem suū. nā potate cū vino serpentū ictus sanant. ⁊ valent ꝯ frigidoruz maliciaz et venenū decocte in vīo oleo admixto clauos pedū et nodos soluūt. pilos q̄ locis adustis reddūt. in vino etiaz decocte addito melle venis p̄cisis subueniunt. folia eius decocta in vino vulnera sanant. semen eius contritum igni apponitur sacro flos ⁊ folia subueniunt vlcerū necessitati hucusq; plini. li. xx. c. xix. Item in eodem li. c. v. rose nobilitati primū est ex quadaz vnguenti cognatōne. Inde eñ fit nobile vnguentū siue oleūq̄d liliorum appellatur

sic̄ ⁊ de rosis oleum rosaceū fieri cōsueuit. De radice eius procedit aliqñ hasta trium cubitoꝝ. deinde dependet ab eius sūmitate flos decliuii ab angustis in latitudinē se relaxans et dilatans ad moduz cāpanelle resupinus et in circuitu arboris intus hñs quasi tenue filum cōtinens in se semē stantibus in medio crocis. vnde nihil lilio grossius est ad decentiam coloris: odoris redolentiam et efficatiam corporis et virtutis. cuius color est triplex. albus rubeus ⁊ purpureus (hucusq; plini. li. xx. c. v.) Habz autem lilium radicem ex multis bullis consistentē sicut alliū (vt. d. ari. li. vegetabiliū.) et in singulis bullis est virtus seminatiua. et iō ex quocūq; crescit planta qñ ꝑ se plantatur. de hoc q̄re supra ⁊ d̄ allio ī littera. a. Dicit ad p̄dicta aristo. ꝙ hasta lilii et q̄ nodosa est si incuruatur in terram et cooperiatur anteq̄ aperiatur semen eius ⁊ radix eius siue cepa nō eradicetur statī infra paucos dies ꝙ inuenies ꝙ a quolibet nodo stipitis sui emittet ꝑuam cepulam quasi essz illa de tunicis suis siue de bullis cepulis. s. radicis et hoc est mirū valde. Item ibidē sequitur flores lilii prius sunt virides post albescūt: et si stipes siue hasta a radice totaliter abscindatur: qz totus hūor stipitis est inclusus: naturalis calor in medullis se cōuertit ad superiorem partem stipitis et digerit ipsam materiā ipsius floris et tunc expandit flosculos et albescit hūore primitus tūc digesto: et iō vt dicitur ibidē. versificatores cōpauerunt liliū intellectui humano qui in fine sollicitatur de eternis. Itē dicitur ꝙ liliū non habeat rōnem seīatiuaz ī semīe et radice: ⁊ ī hoc differt a porro et allio ⁊ aliis que habent rōez seminis in multis locis. De hoc q̄re sup̄ de alliis et et cepis in littera. a. et. c. Lilii insup̄ hasta nouit cuz flore abscisa glebe argillose ī fixa ī virore seruat diuti⁹ florē suū. flos lilij qñ integer est intactus permanet: multū suauiter redolet. ꝯfract⁹ vero manib⁹ ⁊ confricatus multū fetet. ipsum q̄ florē cū semīe solū ꝑ fructu hz. totam etiā virtutē quam liliuū habet in stipite et in radice totum ostendit in capite. s. in flore et in semine. et quanto flos ipsius altius in hastili erigitur: tanto caput submissius inclinatur. Flos insuper eius est exterius plan⁹/suauis tactu/et forma rotundus/aspectu delectabilis ⁊ iocundus. Interius aūt granis aureis in sua concauitate ē respersus que tingunt plusq̄ crocus: et hec tingentia grana. vij. hastulis sustētātur. vñ ex sex foliis cādidissimis simul cōtiguis componitur: ex septem granis aureis intrinsec⁹ decoratur in quo medio semen eius loco fructus miro decore collocatur: et circum expansi floris beneficio teneritudo seminis a lesione frigidi aeris custoditur.

De Lactuca.

Lactuca (vt dic̄ Isido.) ex lactei hūoris substantia est vocata: vel quia nutrientes mulieres lacte īplet. hec in viris veneris motuz arcet: cui⁹ duplex est species scilicet domestica et agrestis: quam seraliam vocamus: eo ꝙ in dorso eius aculeos habet duros ad modū serre (vt dicit Isidorus li. xvij. capi. vltimo). de qua dicit Isaac in die. lactuca agrestis domestice in forma est similis: sed longiores habet frondes subtiliores/asperiores et minus virides ꝓpter sue hūiditatis paruitatem: et ideo multe est amaritudinis et ponticitatis respectu illius que ē domestica: quia maioris est caloris et siccitatis: et ideo multi dicunt ꝙ menstrua prouocat ⁊ humores crudos expellit. vt dicit diasco. lactuca vero domestica frigida est ⁊ humida: sed tp̄ate ita ꝙ neutra qualitate excedit modum: et ideo eius vsus congruit esui et non medicine: ⁊ subtilem habet substantiā et maxime qñ erit recens: et iō cito digeritur et stomachi arsuraz et morsurā ex colera rubea sedat. sangnis ebulitōez refrigerat et insomnietatem placat capitis dolorem ex fumo colerico sanat. lac ī mlieribꝰ multi plicat et semen in viris generat et augmentat: et hoc accidit propter bonitatē sāguis quez gignit in perfecta quātitate et in perfecta etiā qualitate: sed qñ antiquatur et induratur: minuitur eius humiditas: et amaricatur: et ex vsu eius sāguis pessimus generatur. virtus visiua inde deficit ⁊ debilitatur: cui⁹ cā est sensus animalis mortificatio: qz cū sua pōticitate sensum suffocat naturalē: et iō talis lactuca generare volentibus maxīe est nociua. nam materiā cōgelat et coagulat seminalē et precipue seme eius: si in cibo aut in potu sepius assumatur (hucusq; Isa. in die.) Plini. autē li. xx. c. viij. de lactuca dicit est species lactuce sponte nascentis quā capriū uocāt: q̄ ꝓiecta ī mare ꝓtin⁹ necāt pisces q̄ sūt ī vicio: c⁹ laccū aceto ⁊ aq̄ ⁊ vino hidropicis medet: cuius caule ⁊ foliis ontusis asperso sale nerui incisi sanātur

que nascitur in aruis: cuius folia trita cū polenta illita vlceribꝰ sanant. et hāc greci ysopon vocant. Tertia spēs crescit ī siluis quā statio vocant: cuiꝰ folia trita cū polenta vulneribꝰ ꝑsunt/sanguinem sistunt/ꝛ putrescētia vulnera sanāt/radice ꝛ foliis mitigant sacꝝ ignē. Est etiā alia spēs lactuce hñs rotunda folia et breuia quā multi heraciaꝫ vocant: cuiꝰ succuꝫ accipitres scalpēdo herbam extrahunt: ꝛ inde tangentes oculos discuciūt obscuritatē ꝛ caliginē cuꝫ senescūt: cuiꝰ herbe succꝰ sanat oīa vicia oculoꝝ: ꝛ maxime qñ ei lac mulieris admisceť: serpentū morsibꝰ et scorpionū ictibus medeť si succꝰ eiꝰ cū vino potetur: et folia trita super vulnꝰ ēplastreť. ossem etiā īflationem discutit et cōpescit. Semen etiam lactucis tā siluestris ꝙ domestica libidinis imaginationes in sōnis cōpescit ꝛ corpus pollui non ꝑmittit si in cibo frequenť assumatur. frequens tñ vsus eius et nimiꝰ esꝰ oculoꝝ officit claritateꝫ. Multas alias laudes attribuit ei plinius in eodem capitulo sed hec sufficiant.

De lappa.

Lappa est herba habens folia lata et spissa circa terram: habens in sūmitatibus hastularum quedam capitella spinosa et aculeata sed recurua: que vestibus transeuntiuꝫ solent adherere (vnde dicť Isido. li. xvij.) lappa ē dicta eo ꝙ hēat caulem ingentem ꝑ terram dispersam que a grecis philātrophos dicitur: eo ꝙ vestibus hominū adhereat ob aspitatem sui. ꝛ nascit iuxta muros et dicit philantrophos. i. amans homines quia quasi quadam affectiōe vr hominis adherere vestibus: cuius spēs est duplex acuta ꝛ rotunda ad similitudinem pedum caballi. vnd ꝛ a multis vocatur virgula caballina et vtriusqꝫ folia grauis et horribilis odoris sunt pariter et saporis. vt dicit diasco. sed pli. d. li. xx. c. xxij. lappe multe sunt species et omnes sunt medicinales. Nam ictibus scorpionum medentur nec feriunt hominem si inunctus fuerit succo eius. decoctio radicis eius dentes ꝯfirmat si tepida in ore teneatur. Semen eius execrabilia vicia stomachi curat. reicientibus sanguinē ꝑdest/dissenteriis subuēit. nā radix eiꝰ cū vino sistit aluū: sed folia cū sale adiecto soluūt. semē eiꝰ potui datū/calculos adiuuat. tota herba trita cū arūdie vꝫ ꝯ strumuꝫ (hucusqꝫ plini.) Sed secundum platea. lappa siue lappatiū ē herba calida et sicca: hñs virtuteꝫ dissoluendi/relaxādi aperiēdi/accedēdi/ꝛ iō vꝫ cōtra scabiē pruritum/serpentem/et ꝑpetiginez/ꝛ intercutaneū consumit hūorem. apostematū dissoluit duriciem et tumorem. valet contra frigidā hidropisim et splenis opilationē. succꝰ eiꝰ cū succo rute admixtꝰ cerebrū purgat et flegmatica supfluitate si in modica ꝙtitate naribꝰ ī balneo vel ī aere calido īstilleť

De lappate.

Lappates cibus est ex quibudaꝫ herbis domesticis recentibus lappaciis similibus compositus aut cōfectus (vt. d. gl. sup iudi. xv.) vñ alexan. nequam ait. Lappates cibꝰ ē ꝛ olus ꝯponit eundē. Scdm alios lappates ē genꝰ caulis hñs folia lata vt lappa: sed folia lappatis sūt mollia/crassa/subalbida/plana/inuoluta/inter se mirabiliter cōnexa: hñs stipitē breuem et grossum nodosum exterius: sed mollē interius ꝛ carnosū. Hec herba cōnenit esui et medicine ꝛ inde fit cibus bonꝰ qui diu seruari pōt si decoctio cū aceto si napi et melle diligentiꝰ cōponatur: ꝛ talis cibꝰ vulgariť cōpositū nūcupatur: cui virtꝰ est singularis scilicet resistere ebrietati. (vt dicit plinius li. xx. c. x.) Nam ante cibum comesta cauet ne ebrietas superueniat. post crapulam sumpta compellit crapulaꝫ vt recedat: et vt clamat scola rab cruribus fractis. hac herba nihil est vtilius stomacho atqꝫ neruis et iō paraliticis et tremulis iubet eaꝫ dari ꝛ sanguinem reiciētibus lactis vbertatem prebet pueris: valꝫ etiaꝫ succꝰ eius aduersus venenū et serpentum ictibus occurrit et maxime semē eius. similiter et valet contra morsum canis. vt dicť Isido. libro. xvij.

De leguminibus.

Legumina ab elegando sunt dicta quasi electa. Veteres enim meliora eligebant ꝛ inde sibi cibaria componebant. et dicuntur proprie quedam grana tritico ꝛ ordeo maiora et grossiora que non in folliculis sed potius in quibusdam siliquis grossis spissis et clausis oriuntur. vt patet in pisis ciceribus atqꝫ fabis. differunt autem legumina in magnitudine/colore/figura/et sapore. Nam inter legumina maiora sunt grana fabarum et lupinorum: mediocria cicerum ꝛ pisarū. minima lenticularū ꝛ viciaꝝ. In colore differunt qꝛ quedaꝫ alba

quedam nigra quedā rufa et quedā mixta In figura: qz quedam rotunda: quedā ob longa: q̄dam triangula: quedam plana. Differunt etiam in sapore: qz q̄dam sunt stiptica et dura sed per decoctionem fiunt mollia ⁊ ad esum meliora. quedā in se sūt amara vt lupini. sed per adiectionem in aqua et madefactionem efficiuntur dulciora. Et vt. d. pli. legumina quādo incipiūt maturescere. rapienda sunt q̄cito exiliunt latentq; cū deciderit vt lupini (sicut. d. pli. li. xviii.) Est autem legumen substantialit frigidum et siccum/ad digerendū durum et cōpactū. vñ propter suam ꝯpactionem difficile est ad coquendū nec etiam possūt bene decoqui in aqua puteali. imo ad perfectam decoctionem indigent aqua fontana siue fluuiali: cibus itaq; rudis ⁊ grossus de leguminibus fit: cuius vsus conueniēs fit hominibus fortioris nature et cōplexionis. Nam leguminosa ex se ad digerenduz sunt dura: sed digesta multum nutriunt et confortant: sed naturaliter sunt inflatiua et ventositatis generatiua: sed eorū vētositas diminuitur per corticis depositionem vel decoctionem et assationem ⁊ per eorum que ventositatis sunt exterminatiua appositionem vel assationem. vt ciminum anetum et similia (vt dicit diasco.)

De Lente.

Lens tis. genus est leguminis. vt dicit isido. li. xviii. sic dicta qz humida est ⁊ lenta potissime quando est in sua herba a qua diminutiue dicitur lenticula. et debet scribi per t. ad differentiam vermis capitis qui dicit lens dis. et scribitur per. d. vnde dixit quidam. Lens lendis capiti lens lentis ꝯuēit ori. Est itaq; lēs vel lenticula (vt. d. Isa.) frigida et sicca ex contrariis naturis cōposita. Nam vnam virtutem habet in cortice et aliā in medulla. naz in cortice habet quoddam acumen ratione cui⁹ mouet ventrem ad solutionem: sed medulla stiptica est et stomachi confortatiua: et operatur ad constrictionem. grossum ⁊ melancolicū gignit sanguinem et cerebruz replet fumo grosso. vnde est causa timidoruz ⁊ horribilium somniorum. ventositate stomachum grauat et inflationez generat. omnes meatus corporis ⁊ transit⁹ opilat ⁊ neruoꝝ ac pelliculaꝝ cerebri subām desiccat ⁊ maxie nocet pelliculis oculoꝝ: qz eaꝝ hūiditatez distemperat ⁊ desiccat. vt. d. idem. Sanis nocet oculis q̄to magis infirmis desiccatōnis sue causa. ⁊ ei⁹ frequēs vsus pessimas in corpe generat passiones potissime si cū cortice cōedatur: ⁊ corp⁹ sicce fuerit cōplexionis: humidis tñ et calidis qñq; prodest vñ valz hidropicis si sine cortice cōedatur sed cū cortice nocet qz multam generat inflatōez ⁊ pellicularum extensionem. Lens aūt est eligenda que est grossior ⁊ recētior et ad coquendum facilior: ⁊ hec tā ad escā q̄ etiam ad medicinaz lentis malitia temperatur si deponitur cortex ⁊ eius medulla i dulci aqua decoquatur et post abiecta cum oleo pipere et cimino et cum similib⁹ condiatur (hucusq; Isa. in dietis) Dicit autem plini. li. xviij. c. xij. lens amat terraz tenuem et subtilem vel sterilem magis q̄ pingnē et celū. i. aerē magis siccū. oīa eñ legumina diligunt aquam ante florem sed postq̄ defloruerint diligunt siccitatem.

De lino.

Linum dicitur tam herba q̄ semen: ⁊ est sic vocatū eo q̄ molle sit atq; lene et plurimum delicatum. vt dicit Isido. li. xix. Linum autē secundum pli. li. xij. c. ij. seritur in locis plaīs et scrupulosis. et hoc in vere: et colligitur in estate. erumpit aūt in stipitem siue culmum rectum perducēs flores flauos: quibus succedunt quedaz capitella loco seminis ac fructus: ⁊ cum incipiūt capitella pallescere culmi integri euelluntur. et auulsi a suis capitellis semen continentibus carpinant. deīde colligātes ptes lini i faciscu los colliguntur et longo tempore in aqua maturantur et extracti de aqua ad solem desiccantur: et post multis tonsionibus et carpinationibus a suis superfluis expurgātur. et sic partes defecate in fila cōtorquētur. et post multiplcem decoctionem ad albedinem deducantur. Non enim linum a suo virore terrestri potest spoliari et perfecto candori decorari: nisi multotiens contundatur et decoquatur: et soli appositu aqua iterum aspergatur. Et cum sint multa genera lini illud preualz in decore quod solet crescere in egypto. Nam inde fit bissus lini incōparabilis in candore (vt dicit pli. li. xix. c. ij.) minus tamen habz firmitatis hoc genus lini et plus lucri: qz inde fiunt vestes gratissime sacerdotuz. Est autem linum necessarium ad vs⁹ multos nā ex lio fiūt vestimēta ad iduēdū. vela ad

nauigandum et retia ad venandū ꝛ piscandum. filum ad consuendū/funes ad ligandum/et cordule ad sagittandum/ligamia ad cōnectendum/linee etiam ad mensurādum/lintheamina ad quiescendum/cortine ad ornandū/sarcule ꝛ barsule ad quodlibet necessariū apponēdū. vnde nulla herba ram diuersis vsibus est bonitum ita necessaria sicut linum: cuiꝰ semen calidū est et humidum: vel inter humidum ꝛ siccum temperatum vnctuosuz. vnde inde fit oleum quod aliis vsibus magis est necessarium ꝙ ad esum. Nam vt dicit Jsa. semen lini parum nutrit et durum est digeri. nocium est stomacho ꝛ plurimuz inflatiuum diureticum: tamen assum cuz melle acceptum melius est: et valet contra tussim cōestum. etiam cum melle et pipere venerem excitat et stimulat ad amorem. valet ad apostemata quia maturat ea. habet enī vz mitigatiuam/subtiliatiuam/siue rarificatiuam/maturatiuam. vnde soluit apostemata matricis si patiens in eius decoctione sepius foueatur. vt dicit Jsa. in dietis.

De malo.

Malus est arboz pomifera in se ꝙ idem magna: sed respectu lignoz quidem nemoris modica et submissa. ligno solida. rugosa cortice ꝛ nodosa: frondiū densitate vmbrosa. florum varietate decora/fructuū suauitate iocunda visui et gustui gratiosa/in diuersis medicinis efficax et virtuosa. Dicitur aūt malus ipsum pomū siue fructus: sed hec malus dicitur ipsa arboz siue pomus: et est sic dicta eo ꝙ eius fructus sit rotundus. vnde ꝛ illa suauibe mala que maxime sunt rotūda vt dicit Jsido. li. xvij. nam malum in greco rotundum dicitur in latino. Differt autem malus ab aliis arboribus silue vel nemoris: qz malus maxime est domestica. duplicis est nature. nam truncū habet a terra rotundum: surculum aūt aliunde venientem ipsi trunco insertum et vnituz que duo quando per insertionem pariter sunt vnita vnam arbozem cōstituunt. surculus autem insertus trunco totam virtutem trunci in suam transmutat qualitatez. vt di. Alfredus super li. i. vegetabiliū. Quere supra eo. in tractatu de arborū inserione circa principiū. Malus aūt nisi putetur ꝛ a superfluis nimis exoneretur sterilescit. vt dicit idem: quia humor attractus a radice non sufficit ad productionem fructuum. qz transit in ramoz sterilium nutrimentū

Quere supra de causa fructificationis arborum. Malozum diuersa sunt genera nam quedam ferunt fructum ponticū atq; duzum. quedam acetosum: quedam dulcē et iocundum. et hoz fructuū diuersitas ex diuersa qualitate humoris procedit et de biliozi vel fotriozi opatōe calozis existēs in radice sicut supra in principio tractū est.

De malogranato.

Malusgranata arboz ferens malogranata. arboz siquidez est femi nini generis. fructus vero neutri: et dicitur malumgranatum eo ꝙ inter corticem et rotunditatem contineat multitudinem granatoruz (vt. d. Jsidorus li. xvii.) cuius cortex dicitur psidia flos vero balaustia nuncupatur. Florum autem alii sunt albi: alii purpurei: alii rosei reperiuntur. hec poma malapunica sūt dicta: quia de regione punica primit⁹ sunt delata (vt dicit Jsido.) Est autem arboz multum dura/ramosa et nodosa/pl⁹ in latum ꝙ i altū se diffundens: et frigoris impatiens. vnde in prima cito pereūt flozes eius. Dicit autem aristote. ꝙ malusgranata mutatur a malicia sua per culturā. quere supra eo. de arborum cultura. Jsti⁹ aūt arboris multe sunt species sed de duabus iam loqui sufficiat. nam secundum diascorum et Jsa. in die. Malozum granatoruz duo sunt genera. Alia enim ferunt poma dulcia/calida/et humida. Alia acetosa que frigida sunt ꝛ sicca: et diutius ceteris possunt obseruari. dulcia vero magis conueniunt vsui et medicine. Nam tota arboz medicinalis est et parum conuenit cibariis fructus eius ei⁹ (vnde dicit Jsido. li. xvii.) negant enim medici cozpora nostra malis punicis cibo nutriri: sed putant ꝙ plus congruat medicamento ꝙ cozporis alimento habet siqdē tota arboz (sz potissime fructꝰ ei⁹) virtutē astringēdi/exortandi/cōsolidādi. ꝛ hūores fluidos desiccandi/ꝛ fluxum sanguinis intercipiēdi/ꝛ vomitū colericuz compescendi. vt expresse docēt Jsaac dia. et plini. si tamen more congruo ꝛ ordine debito exhibeantur: valēt ꝓ singulas intrinsecas et extrinsecas cozporis passiones. dulcia tamen magis sunt ventosa ꝛ inflatiua aliis et etiam sitis minus febricantibus se datiua. et ideo minus conueniunt febricitātibus ꝙ acetosa. ex quoruz succo fit potus qui dicitur orizacara qui calorez febrilem mitigat et alterat. appetitū prouocat ꝛ naturam ex caloze deficientem reparat

mirabilitē ⁊ ꝯfortat ⁊ valet ꝫ epatis cale factionem ⁊ cordis defectū siue cardiacaꝫ passionem. flores eius et fructus ac cortices si puluerizentur ⁊ in potu assumantur vermes veteres necant: dētes et gingiuas purgant optīe ⁊ ꝯfirmant: et ꝫ multas alias subueniūt passiones. vt. d. dia. et ysa. Malapunica in olbus predictis sunt efficacissima q̄uis eñ sunt crocea exterius ī cortice et discolorata/stiptica/insipida/⁊ desiccata: interius tñ sunt rubea humida ⁊ mollia iocunda et sapida et miro ac incredibili nature artificio per granuloruꝫ cellulas ordinata. vt dicit bern.

De Moro.

Morus est arbor cuius fructꝰ dicitur morū. vt. d. isi. li. xviij. Morus a grecis est vocata quāuis latini rubū vocāt eo ꝙ fructus eius ⁊ virgula rubent. Est aūt duplex morus domestica. s. ⁊ siluestris cuiꝰ fructus in deserto pastorum releuant famez: cuiꝰ folia supiacta serpenti ipsum interimunt. Itez di. ābro. super mathe. xxvij. fructꝰ mori in flore albus deinde viret. tertio rutilat siue rubet. vltimo nigrescit atq; liuet. naꝫ quanto est maturior tanto nigrior est: cuiꝰ fructus tingit manus et dentes comedentis. Secundū pli. aūt et dia. morus ē arbor habens semen vētrifluuꝫ. i. solutiuum: cuius succus expressus et ad ignem siue solem desiccatꝰ fit stipticus et constrictiuus vlcera oris et vulnera sanat: faucium tumorez reprimit atq; sedat. coriū radicis coctum ⁊ potatū ventrem laxat: et lumbricos latos necat. folia eius cōcussa et imposita oleo cōbustiones sanant. decocta cuꝫ aqua pluuiali capillos denigrant: morsus phalangionis ⁊ puncturas arenarum curant dolorem dētium placant et putredinem mundificant gingiuarum. mora immatura frigida sunt sunt et stiptica: et confortatiua stomachi et constrictiua: sed quanto plus maturant tanto efficiuntur calidiora ⁊ etiam dulciora et humidiora. comesta multū post prandium in corruptōnem conuertuntur ⁊ stomacho et capiti multum nocent. a ieiunis vero accepta bene et de facili digerūtur sꝫ nutriunt valde parum. Folia mori celsi sunt magna ⁊ lata que erucis ⁊ brucis sūt obnoxia et a vermibꝰ libentissime comedūtur et vermes sericū egerentes mori foliis optime nutriuntur. tota arbor medicinalis est precipue quo ad cortices: fructꝰ folia ⁊ radices. nam si radix eius incisa fuerit gūmi emanabit quod valet ad varias passiones. nam ventrem emollit/dolorē dētiuꝫ tollit (hucusq; dia. et pla.) Ex moris fit potus optimus siue nobilis quem moretum vulgariter appellamus: quem elephantes cū potant animosiores efficiuntur vt dicit rabanus supra mathe. v. c. fit inde electuarium dyamorum dictum. quod valet cōtra squinātiam et guturis aut fauciū passiones. vt dicit platearius.

De mirto.

Mirtus secundum isi. est dicta eo ꝙ in littoribus maris solet sepiꝰ oriri. vnde virgil. Littora mirtetis latissima et adamantis: littora mirthe. ⁊c. hinc est ꝙ a grecis mirthicie dicitur. medicorum autem libri hanc arborem aptam scribunt: et multarum necessitatibus mulierum deputatā (hucusq; Isido.) Secundū pli. aūt vel dia. mirtus ē arbustum ad modum fruticis crescens potissime iuxta mare: cuius fructꝰ flores ⁊ frondes conueniunt medicine. Meliores aūt sunt fructus q̄ flores et habent diutiꝰ conseruari: sed melius in solis calore q̄ in aura vmbrosa habent talia cōseruari: et quāto simpliciter sunt fructus recensiores: tanto sunt meliores: et habent omnia illius fruticis substantialia virtutem ponticaꝫ ⁊ constrictiuā et ex aromaticitate confortatiuam: et etiam de natura propria fluxus superflui restrictiuam ⁊ virtutis retentiue in corpore cooperatiuam. vnde valet contra fluxum ventris ad spiritualia membra defluentis si decoquatur in aqua pluuiali et inde pectus fomentetur. vomitū etiam restringit si decocti ramusculi eius cum aceto super stomachum apponantur. de capuluis factus vlcera et vulnera suauiter cōsolidat. Itē dicit pli. mirtus alia est alba alia nigra et vtraq; stiptica sed nigra magis. vnde contra fluxum sanguinis vtilis exhibetur vrinaꝫ commouet. prodest contra venenuꝫ et puncturaꝫ scorpionis si potetur. eius decoctio valet contra allopiciā et fluxum similiter capillorum cum farina trici mixta. valet contra tumores oculoꝝ. Fit aūt oleū mirticū de foliis et baccis eiꝰ qd̄ ē lenitiuū/cōsolidatiuū/⁊ mūdificatiuum. ⁊ valꝫ ad oīa supradicta. aures autem mundificat saniosas si tepefactum instillatur (hucusq; plini.) Super isa. c. lx. dicit hieronimus. Mirtus est aromatica arbor et imputribilis: fessa membra

cōsolidat et reparat. ⁊ iō consolatores sancte ecclesie signat. Est etiam tēperatiue et mitigatiue virtutis ac refrigeratiue. vt dicit idem super Isa. lx. ca.

De mirta.

Mirta est arbor in arabia altitudinis quinq; cubitoꝝ similis spine quam atomaticum dicūt. cuius gutta viridis est et multuz aromatica et amara. vñ et nomē accepit mirta. vt. d. Isido. li. xvi. cuius gutta per se manans preciosior est. que vero facto vulnere inciso cortice elicitur/ vilior iudicatur: cui⁹ sarmenta arabes igne fouent: quorum fum⁹ est valde noxius: nisi odore storacis occurratur. aliter enim contrahunt homies morbos insanabiles tali fūo. Purior aūt mirta et melior colligitur apud trogoditas in arabia. vt dicit Isido. ⁊ pli. li. xij. c. xvij. vbi dicitur ꝙ mirta est arbor quiq; cubitorum crescens in siluis arabie: cui⁹ folia sunt similia foliis oliue: sed magis crispa et spinosa ac aculeata. ramos habens similes iunipero. inciduntur aūt binis tēporib⁹ rami eius: sed prius sponte sudant anteq̄ incidant: et gutta que sudendo effluit: stacten dicitur: et hoc omnibus generib⁹ mirte prefertur et mirta electa a pluribus appellatur. Sunt aūt septem genera. vt dic̄ idez. c. xviij. s. trogodita ⁊ illa magis ē electa. Secunda gelbonitica. Tertia diantrides. quarta collaticia. quinta empratena. idest salbana: et illa est aliis mirtibus magis tenuis. sexta quam diuratim et odorariam vocant. et hec ceteris magis ē candida: et hec adulteratur gūmi et glebis lentisci. septima est indica: ⁊ illa ceteris peior est. et cum illa alie species mirte adulterātur (hucusq; plinius) Mirta vt dicit diascorus est gutta arboris circa ramos calore solis indurata: et est eligenda citrina et rufa interius aliquantuluz lucida: ⁊ hui⁹ alia ē minuta alia est grossa que trogodita appellatur. ab insula vbi crescit sic calida est et sicca: et hz virtutē confortandi ⁊ ex aromaticitate sua conducendo partes in vnum habet vim dissoluendi et consumendi mediocriter: et equaliter ex qualitatibus suis. vnde cōseruat corpora mortuorum quando ex mirte confectionib⁹ condiuntur. Reseruatur autem in optima efficacia mirta fere centum annis. valet contra omnes causas reumaticas et fluxus inordinatos digestionem etiam confortat et viscosos humores maxime a spiritualibus membris purgat odoris fetorem emūdat et omnia gingiuarum vicia sanat et desiccat: vlcera labiorum putrida consolidat/ consumit ⁊ conglutinat/ cerebrum confortat et matricem multum roborat et confortat. et omnem eius superfluitatem consumit et desiccat: et conceptum iuuat. vermes aurium necat: carnem superfluaz corrodit: et bonam ac viuam generat et conseruat.

De mirto.

Mirtum est vnguentum de mirra et aliis speciebus aromaticis compositum ⁊ confectum: cuius virtute nerui ⁊ alia sēsibilia mēbra confortantur: ⁊ humores in iuncturis ac articulis existentes cosumuntur. eius aromaticitate spiritus animales reparātur Interficiuntur vermes ac pediculi eius amaritudine: et prohibz ne nascantur: sudores fetidi mirto compescuntur. conseruantur corpora in delicatione nec putredine dissoluuntur.

De mandragora.

Mandragora est dicta eo ꝙ habeat mala suauiter olentia in magnitudine mali maciani. vnde ⁊ latini malum terre vocant. hāc poete antropromeros vocant: eo ꝙ habeat radicem formam hominis quodammodo similantem: cuius cortex vino mixtus porrigitur ad bibendum his quorum corpus est secandum vt dolorem non sentiāt soporati. Huius spēs sunt due. vna est feminea que est in foliis similis lactuce: mala generans. alia est masculus cuius folia sūt similia foliis bete. vt. d. Isido. li. xvij. Diasco. aūt dicit mandragoram eē herbā somniferam: cui⁹ folia sunt super terram spersa. radices habet duas aut tres sibi inuicem coherentes de foris nigras intus vero albas cum corio grosso. masculus habz folia alba ⁊ tennia ⁊ radicem similem alteri: poma nascuntur super folia sicut galla super folia quercus: et sunt colore crocea odore suauia: tamen cum quadam grauitate in sapore: quia sunt insipida: et ideo nō conueniunt esui: sed tantum medicine nam cortices eius decocti in vino dormire faciunt et omnes dolores compescunt vnde et vix tunc temporis ferri sentiūtur passiones. Caute tamen mandragora est vtendum: quia si in nimia quantitate accipitur infert mortem (vt dicit idem) nā vt

dicitur in platea. virtutem habz infrigidā di et aliquantulum mortificandi ⁊ somnū prouocandi: et ideo succus eius cum lacte mulieris tymporibus appo situs somnum prouocat in peracutis: et quia est herba substantialiter frigida dicitur ꝙ fructus eius extinguit ignem sacrum: compescit etiam colere impetum et ventris fluxum (hucusq; platea.) ibi tamen preponitur ꝙ secūdum naturam similitudo hominis vel mulieris in radice eius nullatenus inuenitur sed potius a rusticis vel maleficis sophistice sic formatur. Dicitur autem habere virtutem prebitiuam mulieribus concipiendi quod similiter abnuere vid[illegible] augusti. super li. Geñ. c. xxx. et hoc dici[illegible] occasione rachelis que mandragoras desiderauerat. Dicit tamen ꝙ vidit phorum libros qui de virtutibus herbarum tractant: ⁊ de eis dicit se nihil talium in eorum scriptis tunc temporis reperisse. Salua tamen auctoritate beati augustini multi auctores dicunt mandragoram multotiens hanc habere virtutem. Unde dicūt Constan. diasco. plini. et platea. ꝙ mandragora sumpta modo debito matrices disponit ad conceptionem quam primitus calor nimius ⁊ siccus conceptionis materiam impediuit. Mulieres itaq; calidas ⁊ humidas disponit ad conceptionem: cum sit frigida ⁊ sicca. vt dicitur in plateario: ⁊ hoc dispositiue: sed mulieres frigidas et naturaliter siccas impedit potius ab huiusmodi dispōne Multas alias habet mandragora virtutes que (vt dicit diasco.) tumores corporis repercutit atq; tollit: morsib⁹ venenos occurrit. omnemq; fluxuz corporis inferi⁹ et superius restringit. Omnia superius posita dicuntur in libro plinij. xxxv. ca. xi. vbi dicitur ꝙ mandragore duo sunt genera et cetera (et sequitur post multa) cauent fossores mandragore in eius fossura contrarium ventum et tres circulos gladio circū scribunt: et post expectant effodere ad occasum: et ita credunt esse precipuas vires succus eius colligitur et in sole desiccatur mala eius matura in vmbra desiccantur. odor malorum est grauis et infert somnuz et ex odore suo vis sōnifica est. vt di. idez.

De milio.

Milium est herba habens hastam longam et nodosam ad modum canne: cui⁹ semen est valde minutum frigidum et siccum. vt dicitur in dieti Ex hoc attestatur eius leuitas ⁊ cōcauitas et absentia viscositatis et vnctuositatis ⁊ modici nutrimenti. confortat enim stomachum gratia sue siccitatis. et constipat ventrem. Est aūt secundum diasco. diureticū et assatum sedat ventris torsionem/sāguinem laudabilem non generat/īfrigidat stochum/et desiccat: vt dicitur in dietis.

De menta.

Menta est herba odorifera calida et sicca: stomachi confortatiua. Et est duplex eius species scilicet ortensis seu domestica. et ista habet maiorem vim calefaciendi q̄ p̄ma. ⁊ dicitur grece colocosia quam latini neptā siue colamētū vocant: vt. d. Isido. li. xvij. c. vlti. ⁊ est herba multū medicinal Alie sunt species mente que crescūt in palustribus et in pratis: sed nō sunt tante efficatie in virtute vel calore. sunt etiam grauioris odoris pariter et saporis q̄ menta domestica seu ortensis que est herba se mltiplicans et cito de terra pululans et ascēdens: cuius hastula in terra reflexa et ab humo tecta conuertitur in radicem ⁊ cito ex se nouam parturit prolē. Est aūt mēta ortensis magne efficatie siue sit sicca: siue viridis. habet enim virtutem dissoluendi et consumendi ex qualitatibus suis ex aromaticitate confortandi ⁊ prouocandi appetituz. ex suo acumine decocta ī aceto fetorem oris amputat: et gingiuas putridas ⁊ corruptas purgat. vomitum ex debilitate virtutis retentiue venientem cum aceto sedat. odore suo et sapore contra sincopim et debilitatem spūum iuuat/matricem mundificat a superfluis et confortat. decocta in vino dolorem viscerum ⁊ renum placat/cum vino et oleo decocta mamillas ex coagulatione lactis induratas superposita sanat. succus eius venenis obuiat et potatus lumbricos necat: ⁊ vermes auris. ī vino et oleo decocta frigida apostemata dissoluit et curat: tussim mittigat (hucusq; dia. et pla.) Similiter Isa. li. ij. in dietis dicit idem addens ꝙ abhōinationem amputat: et singultum sedat: linguam lenit asperam si ex ea fricetur. assuefacta in cibo venerem excitat.

De malus.

Malua est mollis herba a mollien do aluū dicta. vt. d. Isido. li. xvij. et sicut dicit idem vna cuz pli. si succo eius admixto oleo aliquis se ī unxerit a punctura apū ledi non poterit.

membra etiã linita succo malue nõ patiuntur pũcturam neq; morsuz ab aranea vel a scoripione (vt. d. plini. Est aũt eius duplex spẽs minor s. et maior que altea dicitur: ⁊ vtraq; est herba hũida inter frigidũ ⁊ calidum et temperata (vt dicitur in dietis) et hoc patet per eius virtutem et actionem qz digerit apostemata et maturat: maxime eius radix et semen: cuius decoctio valet contra fluxum sanguinis. Quedam enim habet viscositatis ꝙ si cũ vino potui detur dissoluit grossos hũores renum et frangit lapidem et duritiẽ splenis mollificat atq; laxat. decoctio eius prouocat somnuz si facies ⁊ extrema corporis inde abluantur. seminis eius decoctio valet psiticis ⁊ cõtra tussim. semen eius in oleo decoctum duriciez soluit / mollificat / mundificat / ⁊ maturat (vt dicitur in plateario.)

De nuce.

Nux est arbor: cuius fructus simili nomĩe nuncupatur: et est sic vocata eo ꝙ vmbra eiꝰ vel stillicidia foliorum arboribus vicinis noceant: quaz multi latini alio nomine iouilaudem vocant: quasi iouis laudem. Fuit enim hec arbor quondam ioui consecrata: cuius fructus totam habet vim vt missus inter fungos et cibos venenosos quicquid in eis virulentum est exfundat / rapiat / et extinguat (vt. d. Isidorus libro. xvii.) cuius fructus habet durum et amarum corticem. sed nucleum valde dulcez. vnde omne pomũ corio vel cortice duriore tectum dicitur nux (vt dicit idem) vt pinee / castanee / auellane / ⁊ huiusmodi. Est itaq; nux arbor alta et procera: habens ramos et nodos diffusos et folia lata / neruosa / piramidalia et acuta. grauis odoris et saporis: cuius vmbra dormienti sub ea est nociua et diuersarum infirmitatum generatiua: cuius tamen radix / cortex / fructus et folia conueniunt medicine. nam vt di. diasco. succus radicis et corticis nucis maioris extractus et potui datus ad quantitem vnius oragii subuenit difficultati vrinandi. potatus etiam cum aceto repugnat febribus venientibus cum frigore ⁊ rigore crines tingit et mundat / et prohibet casus capillorum. Est autez multiplicis virtutis et efficatie. fructus eius conuenit etiam vsui medicine: et cum multiplex nux inueniatur: tamẽ de maioribus siue gallicanis et minoribꝰ siue auellanis plus loquimur quo ad cibum et medicinaz. Nux autẽ vsualis et domestica que a multis dicitur gallica variatur in substantia et virtute et in figura. Naz in substantia. vt dicit Isaac in dietis. Consideratur vt viridis aut ut recens aut vt matura. In prima dispositione scilz viridi habet exterius corium siue corticem colorem quidem viridem: sed saporem põticum et amarum et manus constringentis: interius autem testam paulatim obtinet corio extrinseco duriorem: infra eiꝰ ambituz nucleum continet vnctuosum / saporosum et multum dulcem: nuclei tamen medulla que infra testam est cõtenta quadam pellicula: velut quadam tunicula est vndiq; circumtecta: ne tenera nuclei scilz subastantia a teste frigiditate seu duritia lederetur: ⁊ illa quidẽ pellicula testa mollior et medulla nuclei durior et amarior ab experientibus inuenitur. et quãto nux plꝰ ad maturitatez producitur tanto plus separat illa corticula a subã teste et medulle nuclei incorporatur fortius ⁊ vnitur. ita ꝙ nux ab ea vlterius non diuiditur nisi quãdoq; per aque calide vel alterius humidi infusionem casu aliquo artificialiter emollitur. Nux itaq; viridis minꝰ calida et sicca naturaliter ꝙ antiqua ⁊ minus stomacho nociua: que si cũ ruta comesta fuerit ieiuno stomacho erit penitus veneno inimica Nuces vero mature. vt dicit Iso. q̃dã antique: quedam inter has mediocres. Recẽtes sunt magis humorose. mediocres vero sunt magis sicce: sed antique ꝯsũpta hũiditate ꝑ caloris intensionẽ hũorositatem digerentẽ magis sunt generaliter vnctuose et iõ multũ comeste in humores colericos de facili conuertuntur et maxĩe qñ a calidis cõplexionibus sepius assumuntur: qz in talibus generant adustiones: et capiti vertiginem inferunt et dolorem: qui vero eas tẽperate cõedunt et tẽperate sunt complexionis bene eas digerunt: ⁊ eis congrue nutriuntur. ꝟtus aũt earum attẽditur penes effectum medicine. nam generalit cõtra rẽ venenosã corpora conseruãt: qz sua ventositate meatus corporis opilãt ⁊ viz veneni ad vitalia intra re nõ permittunt. Item nuces cũ sale et rutha et aliis mixta equalit addito melle morsui rabidi canis subueniunt si interius sumantur: et exterius super locum vulneris apponantur. venenum enim ad exteriora trahunt potẽtialiter et consumunt. Item cõtrite cum melle melancolica apostemata et fleumatica mire dissoluunt. contrite insuper et ca-

thaplasmate super vmbilicū interiora ap̄
stemata interius in corpore nascentia de
struūt. vt dicit isa. in dictis. Figura autem
nucis est varia quia alia est rotunda: alia
est piramidalis et oblonga: alia interi⁹ pla
na ⁊ continua. vt patz in auellanis muscа
tis. alia lateraliter diuisa: sed in summita-
bus et extremitatibus ad modum crucis te
cta geometraliter idest per formam trian-
guli est distincta. vt patet in nucib⁹ maiori
bus gallicanis in quibus generaliter for-
ma crucis interius est impressa. vt patet sē
sibiliter intuenti.

De nuce.

Vt auellana respectu nucis galli
cane agrestis est et siluatica. naz
sine cultura crescit in corulis que
sunt arbores crescentes in nēo-
re siue silua. vt dicit Isidorus. ⁊ ideo qua
in loco publico crescit: a transeuntibus a-
uellitur et colligitur: merito auellana nun
cupatur. Auellane autem. vt dicit Isa. ali
is nucibus sunt minus calide ⁊ in substan
tia magis pontice atq; grosse. rare in sub
stantia et vn ctuose: et ideo ad digerendum
sunt dure: ⁊ ad exeundum de corpore ma
gis tarde. tamen quando digeruntur mul
tum sunt corporis nutritiue: sed tamen cū
interiori pellicula multum sunt inflatōis
generatiue. vt ideo earum nocumentum
auferatur vtile est vt in aqua calida prosū
dantur et exteriores pellicule auferantur
et sic erunt contra multas passiones vtiles
sanatiue: quaruz cutis melli admixtus va
let contra alopeciam idest fluxum capillo-
rum et facit pilos in corpore germinare. vt
dicit Isaac et constantinus. Sunt et alie
nucum diuersitates que conueniunt me-
dicine. sicut nux muscata/et nux indica et
nux vomita et huiusmodi. Et est muscata
fructus arboris in india nascentis: crescēs
infra testam duram quodam corio siue fol
liculo tectam ad modum auellane: cuius
corter macis vocatur et est multum medi
cinalis. maxime enim confortat cor ⁊ de-
purat in cerebro spiritum animalez. stoma
chum infrigiditatum calefacit: et confor-
tat appetitum. Et est corter ille subrufus
habens saporem acutum ⁊ aliquantulum
subamarum. qui autem niger est vel terre
us non habens acumen in sapore abiicien
dus est. Nux autem muscata a corticе et
testa extracta circūdatur quadā pellicula
tenuissima ⁊ plana: q̄ q̄to est ponderosior
et in odore suauior/⁊ sapore acutior tanto
melior. vnde eligenda est que est grauis ⁊
solida interius: que cū frangitur nō pulue
rizatur et subrubicundū colorem preten-
dit cum odore fortі ⁊ suaui. virtutem ha-
bz confortandi ⁊ stomachum calefaciendi
et excedendi ventositatem/auferendi do-
lorem capitis ex frigida causa. applicata e
nim naribꝰ confortat cerebrum et mēbra spū
alia. vt. d. plini. dia. et platea.

De nardo.

Nardus est herba modica et spi-
nosa/calida/ et odorifera. vnde
et greci nardi spica nardostates
appellatur. vt di. Isido. li. xvii.
et est eius species triplex. s. indica/ sirica/et
celtica. non tamen crescit in siria: sed in q̄
dam terra mōtuosa que in vno latere tan
git siriam. et in alio indiam. melior autez
ē illa que ē leuis ⁊ fusca/comosa/et spezica
parua/odoratissima: cuius similans que
masticata linguam desicat. Nardus autē
celtica a regione gallie vbi crescit est dicta
et est similis nardo siue spice nardi viridi
sed est magis alba. habet autem vt dicunt
diasco. et platearius virtutem confortan-
di ex aromaticitate sua valet contra sinco-
pim et defectuz cordis et contra stomachi
debilitatem. naribus applicata cerebruz cō
fortat. frigidum reuma compescit. contra
surditatem valet et auzium apostemata.
malum odorem oris amputat: et gingiuas
putridas mundat. opilationes splenis et e
patis soluit. prouocat menstrua et matri-
cē mūdificat et adiuuat concephonem. la
pidem frangit in renibus et in vesica. Est
enim herba diuretica et incisiua et diuisi-
ua et vsq; ad intima penetratiua. Item
valet contra lingue paralisim ⁊ confortat
nezuos et consumit humorem lingue or-
gana occupantem. valere etiam dicitur cō
tra morbum epilenticum si debito modo
patientibus ministretur. ad multa alia mi
tum valet ex qua fit oleum nardinū: quod
ad omnia prius dicta et ad alia multa est
maxime necessarium.

De olea.

Olea est arbor secundū isido. cu-
ius fructus dicitur oliua. succus
eius oleum nuncupatur. vt dic

Jsidorus li. xvii. sepe tñ arbor oliua appellatur. Est aũt arbor pacis et insignis. vt. d. Jsi. Nam vt dicit romanoꝝ hystoria sine oliuarum ramis non mittebantur legati p pace aliqua obtinenda siue aliis offerẽda vñ secundũ remigiũ ptz huius arboris excellentia: quia in signum reconciliationis et federis dei cũ noe columba non est cum alterius arboris ramusculo: sed solũ cum oliue intersigno ad arche fenestram reuersa: imo secundum pli. li. xv. Victores apud athenas quondam olea coronabãtur. greci vero tandem oleastro suos coronari iudicabant. vt dicit idem. Est itaq; olea arbor coma et virore ramorũ ⁊ multitudine speciosa frondes bñs subalbidos ⁊ molles virozis pulebritudinem in estate et in hieme retinentes. flores etiam habet minutos et multos suauiter redolentes: durus corticem et radicem amaram/fructum pinguem/sapidum atq; dulcem. Nam vt dic̃ Jsidorus ex amaritudine radicis surgit oliua in pabulum luminis et medelam vulneris ac in refectionem esurientis. in lucernis enim ponitur ad ignem nutriendum: membris languidis ponitur ad medendũ in cibum ponitur ad reficiendum: et ad cõdiendum. vt dicit idem. Est enim oleum ignium et luminanoꝝ nutritiuum/morbo remedium et ciborum suauissimum condimentum. vt dicit Jsidorus. Est ergo oliua siue arbor fructifera et medicinalis: cuius cortices folia et fructus conueniũt medicine: cuius lignum maxime est soliditatis et compactionis: et quasi imputribilis puritatis: sed q̃uis sit multe duricie in exteriori substantia: multum tamen habz humorositatis et vnctuositatis interius in medulla. De oleis autem et de oliuis dicit plinius libro. xv. arbores olearum fructiferarum quarum multa sunt genera in regionibus multũ calidis: sed nec in nimis frigidis sed potius in temperatis: magis tamen se habentib9 ad calorem q̃ ad frigiditatem: et ideo iubet cato. vt dicit idem plinius oliuas seri in solo calido non nimis pingui nec nimis macro radius solis opposito. Nam celum eis maxime confert et multum diligunt rorem celi et aeris serenitatẽ. vnde si fuerint copiosi ibi quando olive matureſcũt: vitiatur oleum et consumitur: nisi sequatur serenitas que extenuet liquorem. dicit plinus. c. lii. nec indiget olea falce vel rastro vt putetur: sicut putantur vites: sed solu et rori celesti cõmittitur. verno gaudet tempore et incipit tunc florere: cuius fructus primo circa hiemẽ colliguntur. collectis fructib9 solent oliuantes terram aperire circa radices e quasdam tuberositates et adulterinos r musculos circa veras radices crescente caute prescindere: ⁊ hmõi superfluitates circa radicem solent aliqui italici podagrã olee appellare. vnde prescisis illis radicib9 falcis melius fructificat olea ⁊ etiam mirabiliter emendatur: nec vult olea percuti grauiter cum perticis pro fructu suo colligendo sicut faciunt aliqui minus cauti: qz talis percussio cedit ad iniuriam ipsius arboris et damnum anni subsequentis. minus enim fructificat sic percussa. vt di. plinius. Multe etiam sunt huiusmodi arboris species que per diuersitatem fructuum discernuntur. Oliua itaq; secũdũ isi. arboris olee designat fructum: cuius multiplex differentia inuenitur. vt dicit Jsaac. Oliue autez alie sunt domestice et alie sunt siluestres. domestice fructus faciunt quandoq; maturos. quandoq; immaturos. quandoq; inter hos mediocres. Jnter istos autem fructus oliuares primi sunt terrestres pontici et virides. secundi sunt subrubei vel secundum diasco. sacinctini. vltimi vero videntur esse nigri. et quanto sunt nigriores exterius: tanto sunt maturiores et interi9 vnctuosiores et ad exprimendũ oleum aptiores. et sicut dicit aristote. nunq; pfecte matureſcunt in arbore etiam si per multos annos ibi eẽnt. sed vt veram cõpletam et pfectaz consequantur maturitatem: oportet vt bacee collecte de arbore per plures dies in vna congerie coaceruantur: ⁊ sic per cõpressionem mutuam confortato calore et reuocato ad interiora ad plenam maturitatem perducentur. Secundum vero Jsa. in dietis. oliue cum fuerint rubee nondum bene mature necdum plurimum vnctuose stomacho sunt valde confortatiue et cõstrictiue et appetitus excitatiue. maxime si cuz aceto vel aqua salsa fuerint prepate tamen dure, sunt et difficiles ad digerendum et minus alus nutritiue. Nigre vero que sunt itaz quasi maturate calide sunt ⁊ inter siccum et humidum temperate. multum quidem nutritiue sed stomachi mollificatiue. ⁊ ad digerendũ magis dure: quia vnctuositate sua in stomacho supernatãt et ad decoctõnis locũ inferius non descẽdũt: ⁊ iõ in hũorum corruptionẽ citi9 trãsducũtur et minus laudabiles sũt aliis ad

ebendū. vtiles tñ sunt ī medicina: qr et tri te ⁊ posite sup loca que igne vel aq̄ calida sūt exusta: vesicā ꝛprimūt ibi nascturā. poros em̄ apiunt et exalare faciunt fumositates: q̄ incluse sub cute sunt causa vesice et tūoris. hucusq; Isaac in die. Dicit aūt plinius li. xv. c. iii. ꝙ bacce siue grana oliue q̄ diu sunt in arbore nō peunt. ⁊ quanto diutius in arbore pmittuntur: tanto meliores fiunt. ip enim nouas vires resumunt ⁊ difficilius cadunt. Cōstant autez oliue. vt. d. idem ex nucleo carne oleo ⁊ amurca: que sanies est siue fex oliue est amara: vtil tñ in medicina: sed nuclei cū folliculis oleo elicato vtiles sunt ad ignez nutriendū. porci inde dicunt impinguari.

De oleo.

Oleum succus est oliue (vt di. isi.) et est tanto nobilius quanto recentius et facilius a suis folliculis eliquatur. vt. d. pli. li. xvii. c. ii. vbi dicitur ꝙ oleum per vetustatez viciatur Et dicitur ibidem ꝙ oleum in torcularib⁹ extorquendum melius eliquatur: si oliue siue olee bacce prius cū molari lapide vehementius contrite feruentissima aqua perfuse fuerint et resperse. Nam ꝑ talē aquā calidaz vnctuositas ab amurcha ⁊ nucleis separatur: que supnatans tandem ab ipsa aqua artificialiter separatur (⁊ vt di. idez) quanto oleum citius de torculari exit: tanto oleum laudabilius iudicatur. Nam pinguius est et suauius quod minus cū terrestri substantia admiscetur. Preter hoc dicit papias ꝙ si quis in aquas mersus oleuz in ore prius inclusum in aquam emerserit clariora facit oīa que in fundo aque continentur et patent oculis ipsius facilius oīa que in aque inferioribus absconduntur: cuius natura est vt cibos condiat: et somētū luminum administret et corpora fessa recreat et confortat. neruos contractos et īduratos ac spasmatos remollit et relaxat. apostemata dura mollificat et maturat et maxime oleum lini. Multiplex enim est oleum et ex multis rerum generibus est expressum. Aliud autem est simplex vt oleuz oliuarum/oleum nucū/oleuz papauerum/oleum amigdalarum/oleum raphani/oleum lini/oleum canapi/et huiusmodi. Aliud est compositum/ et aliud est frigidum aliud est calidū/aliud stipticum et cōstrictiuum/aliud laxatiuuz. Nam ex appositōne calidorum efficitur calidum et ex frigidis frigidum et ex stipticis stipticum/ et ex laxatiuis laxatiuū: et iō secūdū diuersas cās morboruz sunt adhibenda diuersa genera oleorū. vt oleū laurinū/nardinum pullegi num in causis frigidis. oleum vero rosaceū siue violaceum in calidis cāis apponat pōt aūt oleū ita fieri calidum vt febrē inducat si inde vene pulsaltiles et nares et vole manuū ac plante pedum inungātur vt oleum in quo decoquitur caro leonina vt dicitur in compēdio salernitani. potest tñ fieri ita frigiduz ꝙ inducet mēbro inde puncto stuporē et insensibilitatem. vt ptz in oleo mandragorino: qd fit ex oleo in q̄ poma mandragore sunt decocta vel diutius reseruata. sed inter olea sic cōposita magis laudabilia et magis in medicina vtilia sunt temperata. Simpliciter aūt oleum quo ad medicinaz etiā quo ad cibū primū locum obtinz oleum oliuaruz. deinde nucum et amigdalarum. Tertio papaueris quod tñ aliis oleis predictis est magis frigidum atq; siccum: maxime quod fit de semine eius nigro. et habet virtutem inducendi somnum. valet contra calida apostemata in principio: et contra epatis calefactionem. vt. d. platea. Alia aūt olea min⁹ cōneniunt cibo propter odoris grauitatez et saporis horribilitatē. ꝯgruūt tñ vtiliter medicine. sicut dicit Isa. in die. Habz autem omne oleum generaliter multum aereitatis et aeree leuitatis. et ideo omni liquori superfertur: et aliis liquoribus subeē dedignatur. penetratiue est virtutis sui diffusione: et iō in vasis vitreis vel vitreatis meliusq̄ in ligneis seu porosis vasculis aliis custoditur. vestes quas tangit inficit ⁊ in eis odoris sui vestigiū quasi inseparabiliter derelinquit. diffusum in aque supficie in guttulas orbiculares se recolligit: ⁊ vt totaliter quo ad pinguedinē ⁊ saporem soporetur ab psius superficie vix pmittit. oleum aūt sapore aspersum et odore horridum cū amurcha siue fece mixtum ad cibum non est aptum. nauseam enim ⁊ vomitum prouocat: et stomachi orificiū corrumpit et īmutat. oleum etiam apes et animalia anulosi corporis interficit ⁊ extinguit: si īde pfūdant (vt. d. aristo.) sz aceto post infusa reuiuiscunt. Item oleum purz ferrū politū a rubigine seruat: qñ ferrum inde īungitur: sed si fuerit corruptum vel equosum et cū fece mixtum destruit ferruz ta corrūpit. vt. d. pli. li. xv.

De oleastro.

Oleaster ē siluestris olea sic dicta eo q̄ in foliis similis sit oliue: sz eius folia sunt latiora ⁊ est arbor inculta sterilis et amara cui insertus oliueramus vim mutat radicis ⁊ conuertit in ꝓpriaz qualitatez. vt. d. isi. li. xvii. cuius lacrima est duplex. Alia est similis gūmi sine vllo qualitatis morsu. Alia est mordax similis gutte armoniaci. vt. d. isi. Et q̄uis oleaster sit arbor siluestris: tñ eius cortices gūmi et frondes cōueniunt medicine. naz eius folia cū sint stiptica et amara: melle addito sanant vlcera capitis atq; oris. vt dicit diasco. succus corticis et frondiū stipticꝰ est et constrictiuus. vnde valet ad incipiendū hūorum et sanguinis omnē fluxum. vt dicit idem. Gummi eius valet ad multa: et illud quod est mordax maxīe. nā vulnera mundificat ⁊ sanat. gingiuas corrosas et corruptas adiuuat. ⁊ dentes motos roborat et confortat. Erisipilam idest sacrum ignem ex colera furiosa carnem et ossa corrodentem reprimit atq; sanat. valet contra allopiciam et fluxū capillorum et tingit crines et caniciē vel palliat vel retardat. vt dicit idem.

De olere.

Olus ab olendo est dictus eo q̄ secundum isido. homines p̄mo oleribus alerētur antequam fruges et carnes ad esum hominbꝰ preberentur. pomis enim et oleribus nutriebantur homines ante diluuiuz: sicut animalia graminibus atq; herbis. vt di. Isi. li. xiii. et q̄uis omnia graminosa in terra nascentia q̄ sūt coquinabilia et esui hōinū apta generaliter olera dicantur: tamen vulgariter caules dicantur: quoꝝ frutices et tirsi amplius crescere ceteris oleribus arbitrantur. vt dicit idem. quorū sūmitates dicuntur cime quasi come: in quibus maxime est ingens virtus naturalis: et iō in cimis huius herbe quam maxime consistit efficacia medicine. vt dicit idem. Est autē herba frigida et sicca. turbidum et melancolicum generans sanguinem. horribilem odorē faciens. vt dicit Isa. in di. Et sunt quidam caules estiuales et quidam hyemales: quorum herbe sunt composite ex ꝯtrariis. Nam substantia est grossa et dura ad digerendum. ius vero siue succus ē colatiuus et inde desiccatiuus ⁊ ventris huēctatiuus et laxatiuus: sed subastntia sine iure est constipatiua. tollitur autem eoruz nocumentum si in aqua elixentur ⁊ aqua proiecta in alia decoquantur: et cum pinguedine optime condiuntur. vt dicit idem in dietis. Est aūt herba que proficit ꝑ trās plantationem. Nam quando in vno loco fuerit seminatum si postq̄ creuerit in plantam: ad humum meliorez transferatur: mītum crescit: et tam in quātitate q̄ in qualitate seu virtute melioratur. in estate folia eius tenera ab erucis ⁊ aliis vermibus corroduntur. In hieme vero gelu et pruina ꝯstringuntur: et sic efficiuntur magis tenera et ad decoquendum et comedendū meliora. Naz reuocato calore ad interiora foliorum melius digeritur substantia eoruz et sic efficiuntur magis sapida et sunt molliora. Plinius vero li. xx. c. x. multis laudibus extollit caulem quo ad vsum medicine et dicit q̄ eius triplex est species. quedam est crispa vtilis stomacho aluum modice molliens. alia lata habens folia ⁊ spissa. et ista minus valet in medicina. tertia tenuia habens folia ⁊ simplicia: et est ceteris amarior: sed vtilior medicine folia eius trita et apposita bis in die sanant. canū vulnera recentia et inueterata mire sanāt. caulis parum coctus soluit: multum coctꝰ strigit. vino et ebrietati resistit. neruos cōfortat: et iō vtilis est paraliticis tremulosis. lactis vbertatem prebet pueris. succus eius valet contra venenum. Dicit etiam ibidē q̄ valet contra morsum rabidi canis. odorem seminis eius cocti fugiunt serpentes multas numerat alias eius virtutes quas pre tedio hic omitto. dicit q̄ bractia siluestris scilicet caulis per se nascens habet effectus fortiores.

De ordeo.

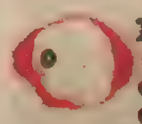

Ordeum est dictum eo q̄ cito fit aridum: vt dicit isidorus. vel ab ordine eo q̄ eius spica quandoq; sex ordines continens inuenitur. et illud genus ordei melius pascit animalia q̄ triticum et salubrius homines q̄ malū triticum vel siligo. vt dicit Isidorꝰ. Aliud est genus ordei habens duos ordines spica sua. tertium dicitur trimense eo q̄ iactum in terra verno tempore celeriter recolligitur. vt dicit idem. De ordeo dicit pli. li. xviii. c. vii. primū inter frumenta seritur ordeum. apud enim multas natōnes panis inde fit precipuꝰ ⁊ polenta fit ex ordeo apud grecos et illi primo ordeū aqua

pfundunt qd postea desiccant: et sic mole confringunt et a cortice farinam purgant Alii vt ytalici ordeum siccum in subtilem farinam molunt sine perfusione aque precedente. ordeum frugum omniũ nobilissimum est in medulla: et seri non vult nisi i sicca ⁊ solida terra. Vnde ppter sue substãtie molliciem multũ cito rapitur ad maturitatem: nec videtur aliud semen minus calamitosum quo ad corruptionem: qr citi⁹ crescit ⁊ colligitur ãteq̃ triticũ inuadat corruptio vel rubigo. Inter oĩa vero crescentia frumenta meliorem quidem habz paleam et huniliorem stipulam: sed multuz habet laudabilem medullam qñ modo debito paratur et farinam accuratissimam seu polentam. vt dicit pli. Est aũt. vt. d. ysa. in dietis. ordeum granum frigidum ⁊ siccuz virtutem habens colatiuam et mũdificatiuã ⁊ exsiccatiuã et paꝝ habet ventositatis respectu fabe: minus tamen nutrit faba q̃ ordeum: q̃uis sit magis naturaliter inflatiua: nec eñ bene semper corpus nutriũt q̃ per ventris folliculos siue corporis se extẽdunt. vt dicit idem. multi aũt sunt vt di. plini. qui plus vtuntur ordeo in medicina q̃ in cibo inde tamen fit cibus potus mũdificans corp⁹ nutriens ⁊ restaurans. spiritualia membra recreans et mundificans De ordeo etiam cõtuso. de cortice mũdato et cum aqua munda decocto fit medicinalis potus quam philosophi tysanaz vocant: cuius virtus est sitis extinctiua. sanitatis costoditiua. febrilis caloris alteratiua: sed de tisana quere in littera. t.

De palma.

Palma est arbor victorialis sic dicta vt dicit Isido. libro. xvii. eo q̃ manus victricis siue obtinentis victoriam est ornatus: vel quia est admodũ palme homis habens ramos Est autem arbor nobilis et insignis sempiterne pulchritudinis et viroris diuturnis vestita frondibus sine vlla successione conseruans folia sua tẽpore hiemis et estatis et quia est arbor annosa durans in virtute et virore per multa tempora. ideo ad similitudinem auis fenicis: q̃ multis viuit annis palma a grecis fenix est vocata: ⁊ cũ sit arbor fructifera fructus ferens delectabiles et suaues: non tamen in omnib⁹ locis vbi crescit pcipit fructus maturitatem. frequenter tamen in siria et in egypto fruct⁹ eius dactili similitudine digitorum sũt vocati quorum nomine variãtur. Nam alii vocãt palmule siles mirabolanis in forme distinctione. differunt tamen penitus i sapore cum isti sint saporis dulcissimi et iocundi. Mirabolani vero saporis sunt horribilis et amari. alii vocantur thebaici qui et nicholai. alii murales quos greci cariathos vocant (hucusq̃ isido.) Est autẽ palma: vt tangit glo. super psal. arbor pceritatis magne et altitudinis: sed tñ ad cedri altitudinem non pertingit: cuius radix est aspera et rotunda in pfundo terre valde fixa. truncus autem eius solidus est cõpactus et imputribilis firmitatis. cortex eius super truncũ durus et rugosus ⁊ quodam modo pungens. et maxime versus terram et ideo difficile est ad scandendum: et cuz difficultate pertingitur ad eius fructum. folia eius piramidalem habent formaz ad modum gladii. quãuis autez palma dura sit circa stipitem et aspera in superioribus tamẽ iocundi est aspect⁹ i ramorũ pulchritudine et in coma. in summitate ramoruz portat fructus suos et non in medio foliorum. vt dicit pli. li. xiii. cuius fructus ẽ tanto vnctusior /dulcior/ et sapidior: quanto immediatius solis radiis appropinquat. i multis siquidẽ regionibus crescit: sed non ita fructificat sicut in regione feruida solis spiculis continue repercussa in terra leui sabulo a et vitrosa: et ideo palmis iudea ẽ inclita. vt dicit pli. li. xiii. c. v. Ite idem ibidem palmarum duplex est species masculi⁹ et femina. masculus primo floret: femina post in germen prumpit. nec fructificat femina nisi ita sit ppinqua masculo vt saltẽ mediante vento odore masculi femina pfundatur. Idez etiam dicit aristo. li. vegeta. et quando seminantur oportet vt masculi et femine semina pariter seminẽtur et debẽt seminari bina ⁊ bina composita et ex singulis erumpit planta. vnde quaterne plantule ex eis calescũt que adinuicẽ tandem coadherent et ad modum rethis mutuo mire nature artificio se cõnectunt nec bene crescit nec etiam fructificat femina sine masculo. immo si arbor abscindatur mascula femia p⁹ biduũ sterilescit. sed aspsis foliis floribus masculi circa radices femine: femina ex vicinitate masculi quasi ex coitu iterum vires recipit et resumit. Nec diligunt huiusmodi plantaria locuz humidum pinguem et fumosam imo po-

tius locū salsuz ⁊ arenosum. et ideo vbi n̄ est tale solū oportet aspgi salē: nō iuxta radicem sed aliquātulū in vicino vt salis siccitate humorosa terre supfluitas cōsumat Et dicit pli. quedaz species palme est in meridiano orbe que creditur esse vna et non multiplicatur alia ex ipa sed qn̄ pre vetustate omnino perit ⁊ deficit itez ex se renascitur ⁊ reuiuiscit. et ideo putatur fenix auis arabie ex hui⁹ plāte siue palme arbusto nomen accepisse. qz cuz moritur renascit ex se ipsa sicut facit palma iam dicta. vt. di. pli. ibidē. Itez ibidē dicit idē. In ethiopia sūt diuerse palmaz spēs tam viriditate magis q̄ suauitate mirabiles inter quas sūt ille q̄ dicūtur cariace meliores et succo et cibo. Nam eaz fructus succo sunt vberrimi. vn̄ et ex eis vina precipua exprimūtur (hucusq; plini. li. xviii. c. v.) Est igitur palma arbor singularis gracilis in stipite et hirsuta respectu folii a quo exit. pulchra aūt et delicata in ramis et in comis respectu celi ad quod superius in cacumine se extendit. cuius folia sunt longa in superficie quidē p̄ua et spissa: et flexibilia diuersis ꝯnexionibus vtputa sportulis valde apta. vt. di. hiero. nihilomin⁹ in angulis lateralibus sunt incidētia et pacuta: cuius rami dicuntur elate se. s. eleuantes sursum seruantes virorem continuū et se nunq̄ ad infima inclinātes: ⁊ s̄m hoc media huius dictionis elate in pēultima produci hz. vt can. v. a. dicitur come tue elate palmarū. elate tn̄ siue elates grece dicitur abies latine: ⁊ s̄m hoc penultima corripitur: et sic videtur ponere alia littera que dicit can. v. a. crines eius sic abies. vt. d. az. et sic media corripi habet non produci. Variatur aūt fructus palme tam in forma q̄ in v̄tute s̄m diuersitatem ligni a quo exit: ⁊ s̄m diuersitatē soli in quo palma crescit: et s̄m variā ꝓceptionem caloris celestis q̄ diuersimode s̄m diuersos situs ad palmaz cacumina se diffundit (vt di. pli. li. xiii.) primū ptz nam in multis palmis raro vel nunq̄ inuenit fructus propter malaz vel min⁹ sufficientem dispōz ipsius arboris. vt ptz in palmis ytalicis in quib⁹ raro vel nūq̄ fructus aliquis inuēitur ⁊ si crescat nūq̄ tamē ptigeꝛ ad maturitatē ⁊ ꝯpletōz debitā repitur. vt. d. pli. s̄m ptz ex p̄dictis q̄re in solo siue hūo nimis frigido ⁊ hūido pingui vel fumoso d̄ facili nō p̄ficiūt. imo sine remedio nullatenus ꝯualescūt. vt. d. ibidē. Tertiū etiam ptz

qz in locis vmbros et radioz solarium presentia absolutis nec crescere pn̄t palme et si forte alicubi creuerint: nullate⁹ tn̄ poterūt fructificādo ad palmarum gloriā puenire. et hoc ē qd tangit Isa. in die. dactili inq̄t fruct⁹. s. palmiferi calidi sunt et humidi in secundo gradu. Et diuersas habent actiones secundū regionū varias q̄litates nam quidam nascūtur in regione frigida id est remisse calida: quidaz i feruida q̄daz vero inter hec temperata. qui vo in regōne feruida vbi sol continuus fruct⁹ sunt dulcissimi, sapidi ⁊ p̄ viscositate quadaz aliquātulum vnctuosi. et tamē cū sint dulces valde si quis eis nimis vtatur aliquando poterunt sic vtentibus inferre corporis lesiones. Nam tumores et inflationes generāt dolorem oris stomachi ⁊ etiā capitis p̄stāt splenis et epatis meat⁹ obstruūt ⁊ opilant Ex quo patet q̄ omnibus dulcib⁹ vti continue non ob bonum. immo sepius anime et corpori est nociuuz. fructus vero crescētes in terra frigida seu remisse calida ad maturitatem non perueniunt et ideo i sua ponticitate et siccitate p̄manentes velut crudi corpus non multū nutriunt: quin potius multum obsunt: qz sunt ad digerendum duri quamuis aliquantulum stomachum confortent: tamen de stomacho de facili non recedunt. vnde diutius ibi facientes moram torsiones ibi generant sepius ac i ducunt. vt dicit idem. crescentibus tamen in regione mediocriter calida quāuis sint maturi: tamen tanta inest eis aquosa hūiditas superflua q̄ non possunt in maturitate conseruari. vnde et corpora replent crudis humoribus qui sūt materia diuturne febris. vt di. Isa. in die. Est etiā fruct⁹ palme cōpositus ex molli substantia ⁊ carnosa et nucleo duro et q̄i lapidoso: in cui⁹ medio semen continetur. naz aliqui dactili inueniūtur in siria ⁊ i egypto omnino sine nucleo: et tales spadones nūcupātur quare in eorum substantia non est rō seminatiua. vt dicit plini. quanto aūt palma natura est generosa ⁊ annosior: tanto fructus eius melior est. non enim fructificat ante centum annos: et tunc primo habet completas vires et p̄fectas. valent etiam fructus palme secundū diasco. vtiliter in medicīa. habent' eīm virtutē leniēdi aspitatē arteriaz ⁊ clarificādi vocē ⁊ maxie qn̄ bene sunt mature. nā virides sunt stripticī vt. d. pli. quosdā milites alexandri fuisse

palmis viridibus strāgulatos. vñ qñ oīno sunt virides nō conueniunt cibo: sz solum modo medicine. valēt ⁊ cōtra dissenteriā et alios fluxꝰ qñ more debito apponūtur.

De palmite.

Palmes tis. proprie dicitur ramꝰ vitis. vñ Isi. li. xvii. palmes est vitis materia mollis q̄ ꝑ nouella brachia emissus fructus affert: cuiꝰ folium pāpinus dicitur. Eius subsidio palmes ab ardore et a frigore defēditur atq; aduersꝰ oīez iniuriā p̄munit: qui iō alicubi intercisus ē: vt solē ad maturādū fructꝰ admittat et vmbram faciat (vt. d. isi.) totam vtutē suaz ⁊ nutrimētū attrahit a radice: ⁊ qz ꝓpter inclusuz calorē in substantie sue porositatē fortis est attractionis: ideo plꝰ attrahit hūoris q̄ transmittat in substantiam ipsius palmitis et qd̄ residuū est ꝯuertitur in materiam germinis frondis et fructꝰ /atq; floris/ (vt. d. pli. li. xiiii.) qualis aūt fuerit hūor nutrimētalis ī radice talis ostenditur in palmite. vñ docet cōpendiū salomonis facere vuas diuersi coloris in eadem vite: si ei dū vitis inseritur viti in marcio fiat insertio in tribus ramis procedētibꝰ ex vno stipite ipsius vitis: si cū vno surculo insertōnis apposueris colorē rubeū: et in alio colorē blaueū et in tertio colorē croceū: singuli palmites ex p̄dictis ramis procedentes tales ꝓferēt vuas: quales ī inserēdo appositi sunt colores. Sz qz in his ꝑtibus raro vitis viti inseritur: q̄uis aliquotiens palmes vitis aliis arboribus inseratur: iō solz fieri fructꝰ mutatio isto mō in marcio qñ incipit hūor ascendere de radice aperitur cortex vitis caute circa radicez: quo aperto fit coloris intermissio ī circuitu inter lignū et corticē: et tunc diligentius custoditur ne hūor ascendēs de radice exeat in scissurā. vñ hūor quē paulatim attrahit palmes a radice īmutatur trāsiens ꝑ colorē: cuiꝰ ꝑs vnctuosior trāsiens ī fructum in fructu ipsiꝰ coloris vestigium derelinquit. Eodem artificio īmutari pōt q̄libz plantula in sapore et colore: et sic fiūt arbores que naturaliter sunt ꝯstrictiue. naturaliter laxatiue ⁊ econuerso. vt dicit idem. Hoc idem etiam. d. alfre. sup. v. li. planta. sm q̄ spēs varie earū corticibus et insertōnis seu plantationis tpe artificiosius supponuntur: palmes aūt vitis (vt. d. Isido.) quedam ex se emittit vimīa siue vicula quibus arboribus se vinciūt et cōnectūt quoꝝ adminiculo freti ventis ⁊ turbinibꝰ resistūt ne laxati palmites ventoꝝ flatibus dissipētur. et vt sine lapsus periculo suos fructus sustineant ad vaga proceritate se diffūdūt multum em̄ in principio sunt fragiles: et iō talibus indigēt tenaculis: quousq; efficiūtur successiue solis bñficio fortiores. singulis annis indigent palmites resecatione ⁊ supfluoꝝ debita expurgatione. Sic enim plus fructificant et diffusius se dilatant. ñ putati aūt degenerant et in labruce spēm se transmutant. dinoscitur aūt palmes generosus ꝑ nodorum et germinū viciuitatē naz vt di. pli. li. xx. c. xxv. palmes raros hñs nodos et distantes: signū ē infecūditatis densitas venero germinarū fertilitatis indictum est. Quere infra de natura vitis.

De propagine.

Propagonis est nouelle vitis ramusculus prorūpens ⁊ surgens ex flagello prius terre īfixo ⁊ immerso. vt. d. isi. Dicuntur aūt flagella vitium sūmitates siue extremitates: eo q̄ ventoꝝ flatibus agitentur: q̄ vl' propter vitis dilatationē. vel propter renouationē terre immerguntur: ex quibus noue plantule egrediuntur: et vitis ꝓpagines appellātur: propaginare enim idem est q̄ flagellis vitis terre īmensum sternere: et inde nouas ꝓducere. et sic vineam dilatare. nā ꝓpagare/extendere/ꝓducere est idem. vt. d. Isi. palmites itaq; vinee siue rami ad terre cōcauitatem incuruati et in quibusdaz foueis a terra cooperti quandam cōcipiūt viz germinandi et generandi: ⁊ nouas ꝓpagines producendi. vñ virtus germinatiua existens in flagellis surium vi caloris erūpens paulatim transmutatur exterius in propagines. pars vero eiusdem virtutis depressa inferius admiscetur terre et conuertitur in radices a quibus nouelle propagines attrahunt nutrimentū et tandez radices totaliter efficiuntur a quibus propagate vites velut filie a matre continuo nutriūtur: et sic fit qd̄ prīo a radice nutriebatur conuersum per ꝓpaginationis artificium in radicem, habet ut versa vice nutricis officio ꝑfungatur, quia palmes siue flagellū quod primo nutrimentum a radice hauīt: nūc per conuersionē in radicem omnes alios a se crescentes veluti mat' nutrit. vt dicit Grego.

De plātano.

Plantanus est arbor a latitudine. foliorꝝ sic dicta eo q̄ patula sit ⁊

ampla. nam platos greci planum vocant. vt dicit isi. li. xvii. cui⁹ pulchritudinē expri mit scriptura dicēs. Quasi plantan⁹ exalta ta sum ꝛc. Eccle. xxiiii. mollia quidē habꝫ folia ꝛ tenera vitis folius similata. vt dicit idem. Diasco. addit ad ista ꝙ plantanus est arbor frigida et sicca: cuius folia in cāis calidis et humidis sunt vtilia. nam vt. d. reuma cōpescit et tumorem calidū oculo rum decoctio corticum eius et foliorū re primit dolor dentiū. et vt. d. ossiū aliorum virtutem habere leniendi. et acutos dolo res mitigandi vnde valere dicitur contra cōbustiones si cum aliis lenitiuis apponat eius etiaꝫ decoctio in vino dicitur valere ꝯ venenū. hāc arborē ꝯmēdat pli. li. xii. c. iii.

De populo.

Populus est arbor a multitudine dicta eo ꝙ ei⁹ calce idest fine vel radice multiplex ramorū densi tas oriatur (vt dicit Isido. li. xvii.) cui⁹ ge nus duplex est. nam altera est alba: alte ra nigra. Alba siquidem habet folia ex vna parte alba et ex alia viridia. ꝛ hec ē bi color habens quasi diei et noctis notas. nam alio modo variat colorem in solis or tu. et alio mō in occasu. vt. d. idem. ab hac aūt arbore. vt. d. idē. efluit resina iuxta eri danum fluuiū in italia et in siria: et hec re sina a diasco. et aliis iudicatur medicinal nā sāguiēm strīgit. sudores et alios flux⁹ varios ꝯpescē. Ex ei⁹ siquidē sūmitatib⁹ ꝛ cu mis siue comis solet fieri vnguentū frigi dum/opilatiuum/et caloris mitigatiuum. tumoris repressiuum/ꝛ somni ꝓuocatiuuꝫ et hoc vnguentum populeō a medicis nū cupatur. et in multis causis necessariū iu dicatur. Dicit etiam Isido. ꝙ populus/et plantan⁹/ꝛ salix mollis sunt materie et ad sculpturam apte. et tales apte arbores pre scisis ramis plus crescūt ꝛ ī latū et in lōgū amplius se extendunt.

De pino.

Pinus est arbor picea a foliorum acumine sic vocata. pinū eīm an qui acutuꝫ appellabant. Hec ar bor dicitur picea eo ꝙ desudat picem. vt dicit isido. li. xvii. Ex pino primo in insulis germanie gingnitur lachrima siue gutta: que defluens frigore vel calore indurescit et gemmam facit. et dicitur electrū (vt. di. Isido. ibidez.) Hoc aūt electrum alio no mine dicimus succum eo ꝙ arboris sit suc cus. Dicitur etiam pinus prodesse cunctis que sub ea seruantur. sicut oīibus dicitur nocere ficus. Est aūt pinus arbor procer et valde recta/leuis et porosa: et tñ multū fortis cū sit nodosa: et ideo ex pino opti mi in nauibus fiunt mali. pini etiam edifi ciis sunt valde apti: de facili tamē inflam mantur ꝛ incendūtur qñ igni casu aliquo applicantur. ꝛ hoc accidit: quia multū hꝫ pinguedinis et vnctuositatis: quia picem desudat. ¶ Hec arbor corticem habet du rum/extrinsecus et rugosum: sed interius habet humorem pinguem et viscosuꝫ: qui calore solis attractus ad exterius in esta te conuertitur in resinam: que quidez pri mo ex se est subalbida: sed per decoctionē quando pix efficitur redditur valde nigra

Est autem valde odorifera: et odorife rum facit fumum: sed per multam deco ctionē diminuitur odor eius. folia hꝫ mul ta: sed gracilia et acuta. et viret hyeme et estate: et cum sit arbor pinguissima: in lo cis tamen crescit montuosis valde aridis et lapidosis. et cum sit arbor multe pul lulationis: tanto plus in altum crescit: qn to īferi⁹ plures ramos perdit. vnde ramis prescisis versus terram plus se dilatat in coma uersus celum. lente crescit ꝓpter vi scositatem humoris et grossiciem: qui ci to se digeri nō ꝑmittit. a suis corticib⁹ spo liatur et nudatur vt pl⁹ duret. nā īter corti cem et lignum generantur vermes quādo incipit desiccari. et illi vermiculi corodūt lignum ꝛ ideo corticē extrahunt ne ex cor rupto generentur humore vermes. ad ligni conseruationem dicitur esse precipua me dicina. Dicit autem li. xvi. ꝙ pinus sicut ꝛ alnus sub terra profūde coopertus diu du rat. ꝛ ideo si cauetur pinus ad aquarū duc tus et obruatur profunde in terra multis durat annis: et tamen super terram iacēs et in loco humido ac pluuioso corrumpi tur citius ꝛ senescit: que totaliter in aqua oculta sub terra ex aque fluxu īduresc. diu itaq; durat sub tecto nec ꝺfacili admittit cariem nec putredinem: nisi ꝑ stillātez pluui aꝫ corrumpatur: sed sub terra profūda diu tissime ab omni putredine conseruat. econ uerso autem abies sub terra ī aqua cito pu trescit: firmissima vero infra tectum vt. d. plinius li. xxi. c. x.

De pinea

Pinea dicitur pini fructus. vt di. plinius. immo iuxta stipitez gros sus et rotundus: in sūmo vero pi ramidalis et acutus in principio

est viridis sed qñ bñ matutur⁹ est fertilis efficitur et quasi colore castanee coloratur. Et est pinea nux maxia continens in se ꝑ fructu grana multa: q̄ in testis durissimis sunt inclusa que quidem per ordinē sibi inuicem sunt coniuncta: et tamē nevnū tangat aliud testarum suarum folliculis quasi quibusdam parietibus miro nature artificio sunt distincta. sic autem sunt ordinata grana vt maiora maiorem et grossiorez ꝑtem occupent: ⁊ minora minorem teneāt ordinatissime: et ad graciliorem locū et acutiorem sub maiorum pondere se inclnēt Nam pars superior per quandam candulam adherens arbori depresse ad terram acumine inferius aliq̄tulū se inclina t. Et pinea fortis adherentie et magne glutinositatis q̄diu recēs ē et a sua pingui humorositate nonduz vetustate aliqua desiccat consumpta pinguedine sue hūore viscoso desiccato pinea dissoluitur ⁊ sic pars a ꝑte et nucleus a nucleo saparatur (et iō scōm dia. et pla.) qñ est vtendum nucleo pinee; oportet vt integra pinea ponatur sup carbones ⁊ leniter exurat: et sic duplex cortex eius interior scilicet et exterior auferatur et tunc valde medicinalia sūt grana ista. habent eñ virtutē leniendi ⁊ humectandi et aliq̄tulum apiendi et mundificandi membra spūalia et tussim mitigandi. ethicis ⁊ consumptiuis subueniendi et sanguinem augmentandi. cortices etiam ei⁹ sunt medicinales. habent etiam sua stipticitate virtutem sistendi sanguinē maxīe mēstrualē et etiam dissenteriā fluxū ventris restringendi. vt di. in platea. et pli. li. xv.

De pice.

Pix picis lachrima est per decoctionē ignis cū nigredine indurata vt dicit isi. Picis aūt est duplex spēs scz naualis: qz naues inde liniuntur et earum rime ne subintret aqua picis beneficio obstruūtur et liquida et vtraq̄ calida est atq̄ sicca. alio tamen modo cōponitur dura et alio modo liquida: et a multis colophonia vel pix greca dicitur: qz in grecia in quantitate maxima inuenitur. vtraq̄ est medicinalis. virtutem enim habz dissoluendi et consumendi. vnpe valet cōtra vicia splenis et eius opilationem: et in multis aliis ponitur rimatib⁹ ⁊ emplastris Dicit etiā diasco. q̄ valet ꝯ venenū ⁊ morsibus venenatis succurrit cū sale trita. pix aūt ignē inflāmat: manū tangētis inq̄nat maxime calefacta vestes mundas et candidas sordidat et maculat. cui⁹ macula quo ad colorem et odorem a vestibus vix delet

De piro.

Pirus est arbor fructifera sic dcā qz in spēz ignis est formata. Nā eius fructus a lato incipit et ad modum ignis in angustum finit. vt di. isi. li. vxii. Pirus dicitur arbor sed pirum fructus eius: ⁊ est fructus ceteris fructib⁹ ponderosior. vt dicit idem. vnde pauca pira videntur ponderosiora esse q̄ multa poma. vt dicit idem. Etiam si dorso iumenti apponantur. De piris aūt sic loquitur Isa. in die. Pirorz due sūt species alia est siluatica seu agrestis. alia domestica seu ortensis. vtriusq̄ autem piri frondes ⁊ rami sūt stiptici et constrictiui: sed fructus inter se multum differunt. Nam pira agrestia magis sunt pontica et terrestria: et magis frigida et sicca quā domestica et magis insipida et dura gustui: quia plus generaliter indigestu et ideo cibo non conueniunt: sz solummodo medicine: quia vehementer cōstringunt ventris fluxum et reprimunt vomitum colericū si decocta in aqua fluuiali super stomachum apponantur. Domestica vero pira immatura sunt pontica grossa et dura: ad esum insipida atq̄ mala. tamen per elixationem et decoctionem in aqua dulci et mellis seu alterius dulcis appositionē: eorum potest terrestreitas aliquantulum digeri et asperitas temperari. nec sic tamen multum conueniunt cibo: sz potius medicine. Pira vero domestica matura frigida sunt et sicca: quorū stiptica substantia cum aquosa dulcedine ē admixta: et ideo conueniunt cibo et medicine. melius tamen conueniunt vtroq̄ modo post cibum quam ante. Nam post cibum laxant et comprimendo cibaria depellunt ad locum decoctionis et neruos orificii stomachi confortant. ante prandiuz vero sumpta constipant: et si ī multa quātitate a ieiunis sepius assumātur vermes in ventre generant: et colericam/duram/ et incurabilem prouocant passionem.

Et illa pira que sunt dulcia temperatioris sunt complexionis et minus sunt frigida alis: et ideo frigidis et siccis plus conueniunt. Hoc autem habent pira proprium q̄ cocta cum fungis maliciosis omnem ab eis auferunt lesionem: et maxime siluestria poropter sue ponticitatis in-

tensionē. vt. d. Isa. in die. puluis siue cinis piri siluestris valet bibitus cōtra fungos. vt d. idē. sp aūt post esū piri debet subseq vsus vini nā vt. d. q̄dam. siñ vino sūt pira virus

De pruno.

Prunus est arbor quā latini prunum vocant: et cū illius arboris multa sint genera melior est damascena a damasco opido primitus asportata (vt. d. isi.) cuius fructus stomacho conuenit et medetur. Hec sola arbor gummi glutinosum et cōpactum distillat: quo vtūtur medici et scriptores. vt. d. Isi. li. xvii. Fructus autez pruni dicuntur pruna quorū quedam sunt alba: q̄dam rubea: q̄dā nigra: q̄ nigra sūt aliq̄ntulū dura et acida illa sūt stomacho vtiliora qualia sūt damascena: frigida eñ sunt et humida. qñ bene sunt matura humectant aut infrigidant: ꝛ dantur contra febrilem calorem et siccam ventris constipationē. Papias tñ dicit q̄ prunus idem est qd̄ lentiscus. sed glo. ꝑm damascenū dicit q̄ prunus et lentiscus sunt eadem arbor et supponūt ꝑ eadem: sed cū ex lentisco non fiat prunus non erit eadē arbor prunus et lentiscus.

De papiro.

Papirus dicitur quidā iuncus: q̄ desiccatus ad nutrimentū igniū interius lucernis et lampadibus ē valde aptus: et dicitur q̄i pabulū ignis: pir ignis dicitur: qz in cereis ponitur ad ardēdū: et est herba viridis et rotunda exterius valde plana interius habens mollē medullam albam/siccam bibulam/ꝛ porosam. decorticatur aūt papirus vsq̄ ad medullam et sic desiccatur. parum tñ derelinquitur d̄ cortice in vno latere. vnde medulla tenera sustentatur: et quanto minus habet de cortice tanto clarius ardet in lampade ꝛ facilius inflāmatur. Locus aūt vbi crescit in palustribus et pratis et aquarū ripis hec papirio onis. nūcūpatur. vt. d. isi. De papiro aūt fiūt vasa papirea. Nam papirū est quicquid pōt fieri de papiro. tante autem sunt magnitudinis papiri circa niphī et in india vt ex eis fiant naues. sic. d. gl. super xviii. c. Isa. et hoc testatur plini. Et idē testatur bysto. in alexan. de papiris etiā fiūt carte in quibus scribebantur epistole que per legatos mittebantur olim fiebāt sporcule pixides/et capse de papiris in quibus littere et alia reponebantur. sicut ibi. d. gl. Secundum plini. autem multum valet medulla papiri ad aquam de aure extrahēdā illam enim naturaliter inbibit: et ad se trahit: et ideo aqua extrahitur de vino cū papiro. De papiris dicit plini. li. xiii. Papiri inq̄t crescūt ī palustribus egypti ꝛ aliis q̄escētibus nili aquis vbi aqua in altitudine duos cubitos ñ transcendit. habent etiā radices papirorum in illis stagnis circa spissitudinem vnius brachii et sunt triangulares in lateribus ex quibus crescunt iunci non āplius ī altitudīe decē cubitorū. et illis radicibus incole ꝑ lignis vtuntur ad cōburendum: et ex ipsa papiro fiūt varia vtensilia et ex eis nauigia texunt: et nauium vela/funes et etiam vestimenta. et inde faciūt vsum carte. hucusq̄ plinius.

De paluiro.

Paluirus est carduus asperrimus et spinosus crescens in terra aspera et inculta. vt. d. Isido. habēs quedaz capitella spinosa et ad tangenduz difficilia. Nā manū ledūt contingentis ꝛ in illis capitellis continetur diureticum semen. valens. vt dicit dia. morsibus venenatis et ad calculum constringendū. Paluirus itaq̄ est herba aculeata pedes vulnerans transeuntis: cuius hastule ita sūt spinose q̄ etiam pre asperitate contingi se vel comedi ab asinis non permittunt.

De papauere.

Papauer ē h̄ba somnifera. soporē enim languentibus facit. Et est duplex scilicet vsuale et agreste: ex quo fluit succus quem phisici opium dicunt. Vsuale aūt aliud est albuz qd̄ ē frigidum ꝛ humidū: aliud nigrū quod est frigidum et siccum. aliud est rubeum et agno/scuntur he spēs per flores albos purpureos siue roseos ꝛ subalbidos. capita habēt magna ad mōz malagranati in q̄bus recolligitur semen suum. semen aūt est vnctuosū vnde ex eo fit oleum ad vsus multos. ex succo foliorum et capitellorum fit opium vñ sōnus ī febricitātibus prouocatur. d̄bz autem dari cum cautela quia multum opilat infrigidat/et mortificat/et maxime papauer nigrum in multis antidotis et medicinis salubriter adhibetur. vt diascorus platearius plini. et diasco. et macro.

De plantagine.

Plantago est herba frigida et sicca: que a grecis dicta est arnoglossa idest agni lingua (vt dicit Isido. li. xvii.) Eius eniz folia sunt plana

et alīq̄ tuli nervosa sūt sicut lingua: et cuz rotunditate sunt oblonga: in quoz medio surgit vna hastula fortis et angulosa: i cui⁹ sūmitate recolligitur eius semē in modum laue: et ad hui⁹ herbe similitudinez forma tus erat ornatus in infula sūmi sacerdotis sicut. d. magister sup exo. in visto. ꝛ ē hba maxime conueniens medicine. Mazvulne ra sanat: etiam canis rabidi et eius tumo/res sedat/hydropicos iuuat/veneno repu gnat: ꝛ marie araneaz et eius succus lūbri cos necat: ꝛ vehementē dolorem ventris mitigat. vulnera saniosa mūdat ꝛ desiccat sanguinis fluxū ꝛ mēstruorum amputat. tfloz⁹ apostematum in principio repcutit et dissipat. masticata gingiuas tumidas et sanguifluas reprimit atq; mundat (vt di. diasco.) qui multifozmi⁹ laudat virtutes magnificaf arnoglosse.

De petrosilio.

Petrosiliū ē herba ortēsis odora ta sic dicta: eo q̄ in petris ꝛ i loc petrosis sepe oriatur: cuius spēs sunt plures sed optimū est maccedonicum suaue gustu et odore aromaticum. vt dicit Isi. cui⁹ vsus pcurit esui et etiam medicine Est enim calida et sicca et multum diure / tica/aperitiua/diuisiua/et cōsūptiua/ac hu moꝛ grossoꝛū subtiliatiua ꝛ stomachi cōfoꝛtatiua: ꝛ appetitus excitatiua: ꝛ ideo lapidem frangit/menstrua educit/hidropi cis subuenit/opilatōes splenis ꝛ epatis ape rit ꝛ multas alias pōtiones. vt dicit pli. diasco. et platearius.

De pipere.

Piper est semen vel fructus arbo ris vel fruticis in meridionali p te caucasi montis crescentis con tra seruidum estū solis. vt dicit Isido. li. xvii. cuius folia iunipero sunt similia: cui⁹ siluas serpentes custodiunt: sed incole regi onis illius cuz filue mature fuerint eas in cendunt et serpentes; ignis violentia effu gantur: ꝛ ex hꝰ cōbustione grana piperis q̄ naturaliter erant alba: efficiūtur nigra oc/tidentaliter et rugosa. Cuius triplex ē spe cies. vt dicit idem. Nam est piper longuz . scilicet quod est imaturum et piper album scz qđ ab igne ē incoꝛruptū. ꝛ piper nigrū qđ toꝛrido caloꝛe ignis nigrū ē in superficie et rugosū. Piper aūt nigrū efficatius ēet longioꝛi tpe p̄ aliud pōt in magna effica/cia custodiri: ꝛ quāto est pōderosius: tāto ē recētioꝛ ꝛ meliꝰ. vt dicit idē. Sophisticat tū mercatoꝛ fraude. nam vetustissimo pi/peri humefacto semper aspergunt spuma argenti vel plumbi: vt sic videatur ratōne ponderis esse recens (hucusq̄ Isidoꝛus.) Plini. autem li. xii. c. viii. dicit q̄ pip p lōgam adustionem solis nigrum redditur ꝛ rugosum. ꝛ hoc non sīn piperis iniuria cū deberz esse albū: sed ex celi intemperie sic nigrescit. hoc etiaz permittūt incole ut pos sit melius ꝛ diutius conseruari. Sed dia. dicit q̄ sarraceni qui de nouo colligunt il/lud ponunt in cibano: ꝛ sic toꝛrent: vt vir tus generatiua a pipere auferatur ne in⁹ alius ptiꝰ valeat fructificaꝛ ꝛ itez pullulaꝛ Est aūt piper calidū: ꝛ siccū in quarto gra du. vt di. in pla. Habet autem virtutem dissoluēdi/cōsumendi/ꝛ attrahendi: cui⁹ pulus habet vim sternutationem pouo/candi: ꝛ cerebrū a superfluitate fleumatica expurgandi: ꝛ carnem superfluam coꝛroḋē di: ꝛ pānum in oculo consumendi: ꝛ spūa/lia membra frigidis: ꝛ viscosis superfluita tibus emundandi: maxime si cum ficubus siccis assumatur. hz etiam vim calefacien di stomachum ꝛ pfoꝛtandi/ꝛ appetitum p uocandi/sanguineis tñ ꝛ colericis non est vtilis vsus piperis. nā sanguinē dissoluit desiccat/ꝛ exurit/ꝛ tandem lepꝛam ꝛ aliaꝛ passiones pessimas generat ꝛ inducit. vt di. in pla. Piper itaq̄ granum est vile in aspectu exterius atq; nigrum. interius al/bum/sapoꝛe acurum/odoꝛe aromaticum: i q̄titate modicū: in virtute maximuz: actu frigidum/potentia calidissimū: cui⁹ virtus nō sentit q̄diu est integz: sed cū masticaꝛ tū fuerit vel ptritū: cui⁹ vtutes dicere ad plenum efft longum: ꝛ q̄is sit multū pci osum apud nos ppter ei⁹ raritatem ꝛ effi cacitatem apud indos: tñ ppt eius copiaz pu legio vilius reputaf. vt. d. hiero. ꝛ etiā isi.

De pulegio.

Pulegium est herba multum aro matica a pullulādo dicta q̄ vt. d. Isi. apud indos pipe pciosioꝛ est Est aūt secundū pla. pulegiū herba calida et sicca in tertio gradu: cui⁹ vtus pīncipalit in folijs et in floꝛe: ꝛ debet colligi quādo est in flos. Et est duplex. i. domesticum quod vocatur sisimbriū ꝛ aggreste: ꝛ virtūq; est multum vtile et medicinale. Virtē em̄ hz dissoluendi/consumendi/ꝛ confoꝛtandi. ꝛ reuma frigiduz restringendi ꝛ desiccandi et tussim frigidam āputandi. ꝛ matricem mūdificandi ꝛ coartandi ventris vuluam menstrua educendi. cōfoꝛtandi stomachū et appetituz excitandi. ventositatē extenu andi et doloꝛez intenoꝛ et intestinoꝛuz ex

frigiditate mirabilit̄ mitigādi ⁊ frangēdi calculū et conceptū adiuuandi. vt. d. pli.

De porro.

Porro nomē est eteroclitū quod in singlari dr̄ h̄ porrū ⁊ ī plurali porri porroꝝ. vñ versus. Dat rastrū rastros porrū facit tibi poros. Et etiā in li. nūeroꝝ. xii. c. d. In mēoria nobis veniunt porri/cepe/⁊ alia ⁊c. Porroꝝ autē duo sunt genera. s. capitatū et sectile. Sectile aūt dr̄ puulū nondū transplatatū. capitatū vero maiꝰ qd̄ de loco ad locū translatū est. vt. d. Isido. li. xviii. Porrū sectile plꝰ conuenit medicine q̄ esui. capitatū vo ecōuerso. Est aūt caput album carnosū pellicalis siue tuniculis circūuestitum. habēs in fine plures radices loco capilloꝝ quibꝰ terre adheret et suscipit nutrimentuꝫ. De medio aūt capitis erūpit planta. vt. d. ī li. vege. hñs ī stipitl̄ supficie caput ī quo seīa recolligūt: ⁊ hñt singla grana singlos pediclos p quos adherēt plāte: ñ fac̄ semen prīo anno sꝫ scdo. Sic̄ aūt dicūt dia. ⁊ macro. hypocras in multis medicaminibꝰ porro vtebatur. nam illius succū dedit solum ille bibendū ꝯ vomitū sanguinis. vñ valꝫ etiam ꝯ sterilitatem si a puellis sepiꝰ comedatur. Succus eius cū vino bibitus valet contra morsum serpentis ⁊ cuiuslibꝫ venenosi aīalis contritū cū melle sanat vulnera si sup ea emplastretur. succus eiꝰ cū lacte mixtus vetustam sedat tussim et sanat vicia pulmonis. succꝰ eiꝰ cū felle capre mixtꝰ addita tertia pte mellis auri infusus tepidus eiꝰ sanat dolorē et iuuat ꝯ surditatem cum vino bibitꝰ lūboꝝ soluit dolorem. vulnera recentia cum sale mixtū porrum cito claudit et sanat. duritias relaxat ⁊ fracturas cito consolidat. porrū etiam crudū comestū valet ꝯ ebrietatem. stimulat venerē et mollit ventrē durum. Dec om̄ia. d. pli. li. xx. c vii. vbi multa iam dictis supaddit. Dicit etiā q̄ odore solo scorpiones abiicit et serpētes. sanat morsū canis cū melle. valet etiā ꝯ dentiū dolorez ⁊ eoꝝ v̄mes īterficit/somnū prouocat/morbū regiū curat et hydropisim. hꝫ tñ q̄dam vicia qꝛ aciem oculoꝝ ebetat ⁊ īflāmatōꝫ generat. stomachum grauat/sitim puocat/sanguinē incēdit et inflāmat: si frequēter ⁊ nimiū comedatur: hucusq̄ plinius.

De quercu.

Quercus cus. cui. est arbor glandifera/annosa/solida/⁊ compacta/duri corticis ⁊ medullā modicā hñs interiꝰ siue nullam. sp folia generans quandam stipticam ⁊ īsipidā quā medici vocant gallam: ꝑtans fructꝰ qui vocantur glandes quibꝰ porci ⁊ ēt capreoli in nemoribus saginantur. radicē hꝫ fortē ⁊ tortuosam in terra multū se ꝑfundātez ⁊ ei fixione fortissima aherentē: cuiꝰ cortices fructꝰ et frondes cum sint stiptici frigidi et sicci sunt vtiles medicine. Dr̄ q̄ quercꝰ a q̄rendo eo q̄ in ea solebant dii gentiū responsa dare. vt. d. isi. li. xvii. vel iō qꝛ in ea solebāt antiqui querere glandes ad edendum. sic̄ dicit poeta. Mortales p̄mi ructabant gutture glandes. Fuit aūt hec arbor ioui antiquitus consecrata. vñ oui. Et qui d̄siderāt patula iouis arbore glandes. Crescūt autē quercus in locis montuoꝝ et saltuosis: et maxime in terra basā. vñ quercus glandifere in magnitudine/duritia/ ⁊ fortitudine alias arbores p̄excellebāt. vt. d. gl. hie. sup amos. c. ii. Est aūt quercꝰ idē qd̄ ilex q̄re sup̄ eo. in littera. i. Quercuū fructꝰ glandes dicuntur q̄ crescunt inter folia nullo flore penitus precedente: ⁊ sūt glandes rotunde exteriꝰ et oblonge et multum plane et speculares aliq̄tulum et sublucide sicut vnguis et sicut dicitur in die. glandes frigide sunt ⁊ sicce: ⁊ iō difficiles sunt digestioni et inobedientes et ventrem cōstipantes et tarde de stomacho descendētes ⁊ dolorem capitis generantes ꝑpter fumos grossos ex glandibꝰ resolutos ad cerebꝝ de stomacho ascendentes. Sunt aūt in p̄ncipio virides sed efficiūtur q̄i fulue ad maturitatē ꝑtingentes. crescentes ī q̄busdā capulis rotundissimis plan[illegible] interiꝰ: sed calloꝝ exterius aliq̄tuluꝫ et hirsutis. Habent aūt interiꝰ medullā spissaꝫ et plenaꝫ q̄daꝫ pellicula circūdatam: q̄ diuidit int̄ corticez et medullam: et est cortex cū medulla ⁊ capula sua magne stipticitatis et siccitatis et nō boni saporis: maxie adhuc viridis: sed qñ maturantur et assantur in igne vel in dulci aqua elixantur: meliorātur in sapore ex aque dulcedine ⁊ calore. Valent aūt contra venenū: qꝛ opilant poros ne ad cor venenositas se diffundat. hūores putridos d̄siccant et fluxum menstrualem valde prohibent atq̄ sedant. vt dicit Isa. in die.

De quisquiliis.

Quisquilie dicūt purgamēta frumenti. sicut dr̄ amos. c. viii. q̄ cadunt qñ frumentuꝫ purgat̄ que quidē inutiles sunt hoībus ad comedendū. porcis tñ et altilibus prebent cibuꝫ ad

mixte tñ frumento ipsum inficiunt et ei nihil ꝯferant nisi pondus. quisquiliaruz tñ grana leuia sunt et vacua cauata a vermibus et corrosa quoꝝ medulla interius ꝯsumitur. et iõ eoꝝ theca vacua inuenitur ꝑpter qđ tñ ⁊ ventrem satiant quem aggrauant atq; inflant.

De rosa.

Rosa. vt. d. pli. ē arbor spinosa et ꝑua cui⁹. ꝟtus maxĩa ē in flore secũdario ꝟo in foliis ⁊ in semine nã ē medicĩalis q̃ ad florẽ quo ad folia q° ad semẽ. Est aũt rosa duplex qꝛ q̃daz dõestica vel ortenꝭ. quedã siluestris. ortẽꝭ plãtatur ⁊ colit̃ siẽ vitl q̃ si rẽanserit ĩculta et a supfluis ñ purgata degenerat ĩ siluestrẽ. agrestis ꝟo rosa ꝑfrequẽtẽ mutatõz ⁊ culturã efficit ꝟa rosa. Dr̃t aũt ortẽꝭ a siluestri in floꝝ multitudine: ĩ odore ĩ colore ⁊ ẽt ĩ virtute: qꝛ folia siluestris sunt pauca lata subalbida pauco rubori admixta. minus odorifera ⁊ minus opantia in medicĩa. Folia aũt ortensis rose sunt multa mutuo coherentia ⁊ cõnexa. oĩno rubea vel oĩno albissima mire redolẽtia. in sapore stiptica ⁊ quodãmoda mordicantia et magne efficacie in medicina. q̃to magis ꝯteruntur ⁊ cõfringuutur: tanto magis efficatia ⁊ aromatica sentiũtur. De spina q̃daz dura ⁊ aspa oriũtur: sz tñ spincã naturã nullaten⁹ imitantur. decore et odore nobilitat spinam suã. qñ aũt prĩo geriat ĩcluditur ĩ granoso cortice viridi seu virẽte quo tumescẽte erũpunt q̃dã folia dura et acuta: in quorũ medio erumpũt alia folia mollia ⁊ se mutuo cõplectẽtia: ⁊ paulatĩ rubẽtia. q̃ cõpleta ꝯ solis ortũ se expãdũt: ⁊ qꝛ tenera sũt ⁊ adherentie debilis ĩ prĩcipio: iõ illis ꝑuis foliis virentib⁹ inferius rubea folia tenera et mollia in circuitu innituntur in quorum medio appet semen minutũ croceũ ⁊ valđ odoriferũ: qđ adheret super rose fructum. Primo aũt formatur rose fructus anteq̃ folia ad plenũ se expandant: et cui⁹ fruct⁹ sunt q̃dam noduli/rotundi/ꝑui/duri/cum quadam villositate quibusdam granul̃ pleni qui primo sunt virides. sed post casuz seminis et foliorũ in autũno rubescunt. qñ plene sunt maturi mollescunt circa hiemẽ et nigrescunt: et eorum sapor stipticus est et aliquantuluz accetosus. sicut sapor mespilorum: sed vtiles sunt ad manducandum propter villaginem interi⁹ latitantẽ et comedentis guttur interius offendentem. ¶ Nascitur aũt arbor rose quandoq; per seminatõz: qñq; per plantationem quãdoq; ꝑ insertõz: ⁊ ꝑficiũt rose ꝑ translationẽ ⁊ ꝑ inscisionẽ. hucusq; pli. li. xx. c. iiii. flos rose inter flores obtinet principatum ⁊ iõ solz principal̃ pars hoĩs. s. caput rosaꝝ florib⁹ coronari vt. d. pli. ⁊ hoc rõe decoris/odorl suauitatis et virtutis. nam sua pulchritudine aspectum reficit. suo odore olfactum afficit. suauitatis mollicie tactum delinit. sua virtute multis languoribus ⁊ morbis obuiat et succurrit. vt. d. idem viridis eniz et sicca competit medicine. De viridibus aũt foliis rosaꝝ fiunt multa. vt. d. in planã rose minutatĩ inscise decocte in despũato melle mel reddunt aromaticũ et medicinale. Istud eñ mel confortat mũdificat et mũdificando dissoluit et digerit hũores viscosos fleumaticos atq; grossos. cũ frigida aqua stringit ⁊ constipat: cũ calida laxat. De rosis aũt bene ꝯtritis ⁊ cũ zuchara bene incorporatis fit zuchara rosacea q̃ habet virtutem cõfortandi ⁊ cõstringendi valet ẽt ꝯ fluxũ dissẽterie et ꝯ vomitũ colericũ ⁊ contra sincopim ⁊ cardiacã passionem. De rosis ẽt in oleo maceratis fit oleum rosaceũ qđ valet ꝯ dolorem capitis et in multis causis est necessarium. vz etiam ꝯ calefactionẽ epatis si inde epatis regio inungatur ⁊ in multis cãis est necessariuz valz ꝯ dolorem capitis ex calida cã si ĩde frons et tympora liniantur: ⁊ valet ꝯ caloris distempantiam. ĩ acutis ẽt somnũ prouocat ⁊ inducit. Ex rosis etiam viridib⁹ fit aqua rosacea ꝑ decoctionẽ ignis siue solis et hec aq̃ vz ad supradicta oĩa. valz etiam in coliriis oculoꝝ ⁊ in vnguẽtis dñaꝝ: qꝛ pãnũ supfluũ ⁊ macl̃as faciei abstergit et cutez subtiliat. Ex rosis etiam siccis fiunt pl̃ime medicine: nam odor siccaꝝ rosaruz cerebꝝ repat ⁊ cõfortat. ei⁹ decoctio in aq̃ clesti oĩz fluxũ ex calida cã sedat. pl̃uis earum sanguinẽ sistit de naribus ꝑfluentem desiccat ⁊ cõsumit putridũ hũorẽ gĩgiuas ⁊ radices dẽtiũ corrũpentẽ. confirmat dẽtẽ mobilẽ cãuz ꝯminẽtẽ. puluis eius cum croco trit⁹ ⁊ albumini oui mixt⁹ sanat efficacit̃ dolorẽ oculoꝝ ⁊ restrĩgit hũorem ⁊ sanguinem ad oculoꝝ venas defluentem reꝑmit tũorem vulue ⁊ ipsam releuat descendentem. Has ⁊ multas alias virtutes rose tangit pli. li. xx. c. xix.

De radice.

Radix a radio. d. qꝛ q̃i q̃busda radiis fixa terre demergit ĩ ꝑfũdũ vel đr a rado dis. qꝛ si radat ꝯ

repullulat. Est igr̄ radix tā principiū herbe q̄ arboris et est mollis in subā porosa/ villosa/tortuosa/mollis siquidē et piguis est subē et ꝓpter faciliorē hūiditatis attracte incorporatōz. porosa est ꝓpter faciliorē et copiosiorē hūoris ad nutrimētū foliorꝫ et frondiū transmissōz. villosa est propter abundantem nutrimenti attractōz: qd̄ em̄ facit os in corpe aīalis: h̄ fac̄ radix ī corpe arboris siue herbe. ꝑ villos em̄ adherentes terre quod ē sibi ꝯueniēs attrahit de hūore et attractū per poros q̄i ꝑ venas transmittit ad nutrimentuz plante. tortuosa est ꝓpter fortiorē adherentiā et terre infixōez Variatur aūt radix in figura et dispsitiōe ꝟm diuersā actōez caloris opantis in subā li materia radicis q̄ aliqn̄ est subtilis aliqn̄ grossa /aliqn̄ mediocris sicut. d. cōmētum al. sup li. d̄ plan. nā si fuerit materia aquosa/aerea/subtilis et calor fortis erit radix oblonga et recta in figura et acuta: ꝛ si humiditas nutrim̄talis fuerit grossa ꝛ terrestris erit radix dura et sicca: qr̄ talis hūor vi caloris fortius coagulatur. Si vo fuerit materia mediocris et calor fortl equaliter ab oībus ꝑtibus a calore attrahit et ꝓpter ꝑtiū equaliū coadunatōz rotūdatur ꝛ sic fit radix rotunda in figura. Si vero fuerit calor debilis et materia viscosa nō potest multū materiam eleuare nec dilatare nisi eleuet ꝑtes eius leuiores. nam grauiores ꝓprio pōdere hinc inde diffunduntur: ꝛ sic in eis relinquitur forma inequalis cū q̄dā nodositate et aspitate. Radix ab humore terre actione caloris generatur a calore celesti penetrat: cꝰ v̄tute nutrimētū sibi ꝯueniens attrahitur et incorpatur. Ex situ et dispōe terre radix dispōz ꝯsequitur et ꝯplexionē. nā q̄ in terra dulci et mediocrit sicca nascuntur ꝛ aq̄ nutriūtur pluuiali sunt meliores et ceteris laudabiliores. que vero nutriuntur in terra molli et palustri vbi aqua stās ē et putrida de qua hauriunt nutrim̄tū propter malignitatē et corruptōez aque sunt ceteris deteriores et minus salubres tā in cibo q̄ in medicina. vt. d. Isido. radix occultatur sub terra et latitat ab aspectu et suā v̄tutē ꝛ efficaciā māifestat in flore/in fronde/ꝛ in fructu. in terra oculta viuit/ profit̄ et meliorat: q̄ abstracta a terra morit/deficit/ꝛ desiccatur. totiꝰ arboris siue plante ꝑs despectior est ipsa radix: et tn̄ sic̄ vterꝰ m̄r ē ꝛ pricipiū. sic radix nutrix est et maxīe nec̄m sustētamētū: et quanto ꝓfundiꝰ terre visceribꝰ se infigit: tāto efficis solidius et firmiꝰ arboris fundamentū. radix cū sua subā sit valde mollis: virtute tn̄ et subtilitate innati caloris lapides duros penetrat: ꝛ vsq̄ ad eorū intima se ꝓfūdat Tpe hiemali calor naturalis fugiens frigiditatem aeris ad interiora radicis se recolligit et ibi multiplicatꝰ ad sui tēpamentum et nutrimentū a ramis exterioribus ad se trahit hūorem: et tūc in hieme ex attracto humore radix materiam accipit quā ꝑturiendo frōdes ꝛ flores verno tpe pꝰ emittit vn̄ herbe q̄ prius erant aride et; quasi mortue in hieme hūore euaporāte ad supiora in vere reuiuiscūt. Itē qualitas. s. bonitas vl̄ malignitas radicis ad raōs deriuatur: et sepe ostēditur ī fructu et in flore q̄d virtutl vl̄ vitii lateat in radice. sepiꝰ tū pōticitas siue amaritudo hūoris radicl digeritur et dulcoratur bn̄ficio aeris et caloris celestis materiā subtilantis et depurātl. vn̄ frequēt accidit q̄ radix amara dulcē fructū ꝓcreat et ꝓducit. vt patet in radice vitis et oliue (hucusq̄ isa. in die. vniuersalibꝰ. Dic̄ etiā ari. q̄ arbores qn̄ īfirmantur et fructificant solz eis mederi a radice: qr̄ īciditur radix et lapis ponitur in scissura et sic effluit grossꝰ hūor et corruptꝰ veluti d̄ coctura. vt sic prīo hūore attracto et aere nouo radicē interiꝰ subintrante renouatur arbor et sanatur. Itē isa. gal. et misticū atheniē se dixerūt. oīs h̄ba cuius radix ē multi nutrim̄ti eiꝰ semen n̄ est nutrim̄tū. vt ptz ī pastinata et rapa: et hmōi. et ecōuerso quaꝝ semen nutrit radices eiꝰ n̄ sunt nutritīe. est aūt q̄daz herba cui nomē radicis appatur q̄ cali. est et sic. et ē simil̄ raphano in v̄tute hz aūt virtutē incidendi dissoluendi ꝛ ꝯsumendi: ꝛ apieudi poros. vn̄ valet cōtra febres q̄ ex cā frigida ꝓcreantur. splenis opilationez aperit ꝛ eius duritiē soluit. hidropicis subuenit et succurrit redarguentē et acrū habz saporē: et iō plꝰ ꝯuenit medicīe q̄ cibo. sic̄ rapa plꝰ eꝯꝰ ꝯuēit cibo q̄ medicīe Est. n. cali. et hu. et ceteris herbis et radicibus plꝰ nutrit. vt. d. isa. in die. mollem ac dulcem et inflatam carnez facit propt sui ventositatez et inflationē. vnde cocta melius nutrit. cruda vel male cocta difficile digeritur et in venis ꝛ in poris facit opilatōz. vz etiā in medicina. nam in iure eiꝰ pedes podagricoꝝ et artericoꝝ loti: doloris recipiūt mitigatōz. de sele. n. rape sicut raphani fit oleū m̄ltis vsibꝰ nec̄m et maxīe in lucernis. nō tn̄ licitū fuit tale oleum apponere in lucernis candelabri ī domo dn̄i

vt patz sup exo.xxvii.vbi dicitur cū distinctione vr̄ et iubetur offerri oleū nō rapha nū ñ mirtū vel mirtinū:sz purissimū de lignis oliuarū qz aliud offerre nō erat licitū sicut nec acendere ignem alienum q̄ qui de celo descendit ꝛc.

De ramno.

Ramnus ē arbor multuz dura et nodosa/ramosa/z spinosa:nā folia habet aculeata spinis acutissimis ꝯsita in lateribus et munita:et iō suis aculeis solet manum ledere tāgentis ꝛ pedes pungere ipsa folia ꝯculcantis. In prīcipio qñ nascitur folia hz mollia ꝛ leuia:sz quanto plus crescit tanto aspior efficitur et in acutiorē aculeū indurescit. Dicit magister in historia sup iudi.xx.q̄ testante iosepho ramnus hz singulariter hanc v̄tutē ignē ex se ꝓferendi.nā eius folia qñ cadūt et desiccantur multe dicuntur esse siccitatis:ꝛ cuiusdā lente vnctuositatis:ꝛ iō qñ adest ignis vel fortis in calidis regionib⁹ ipssio caloris solaris folia illa disposita iflāmationi ad modicū calidi et sicci vēti flatū incendūtur:cui⁹ incēsionis occasione aliqñ vicina nemora mirabilit̄ exuruntur. De rāno aūt.d.pli.li.xxiiii.c.xiiii. Int̄ genera arborū frutex spinos⁹ ē ramn⁹ hñs ramos ꝛ folia in quibus sūt aculei recti non adūci: et habēt rami quosdā folliculos rubentes siue fructus ī quib⁹ est semen hñs virtutē attractiuā.nam ꝛ secundinas ab vtero trahit. Est aūt arbor magne amaritudinis tā ꝛ in radice q̄ in foliis ꝛ in ramis. est tñ vtilis medicine.nam ex succo radicī et tirsorū ꝑ decoctōez fit medicamentum qd medici licium vocant:ꝛ ī quibusdā aculeis lucid⁹ dicitur:qz oculos reddit claros nā maculam oculi delet ꝛ vz cōtra lippitudinē et alia vicia palpebraruz:ꝛ ad aures prurulētes/gingiuas/putridas/ ꝛ sanguis execratōes:ꝛ ꝯ mulierz ꝓfluxū qñ abūdant hūores supflui ī matrice quā optīe purgat et iuuat. Et vt.d.plini.sanat vlcera labioꝝ et vz ad scissuras lingue.vt.d.idē.

De resina.

Resina(vt.d.isi.li.xxvii.)ē lacrīa sudore lignoꝝ exalata vt balsami ferule/pini/ꝛ lentisci/ꝛ arboꝝ et v̄gultoꝝ q̄ sudare ꝑhibentur.resin em̄ grece emanare dicitur vel sudare.sic̄ ligna ꝯdorifera orientis. sicut gutta balsami aut ferulaꝝ quaꝝ gutta durescit in gēmā.s.in electꝝ.prīa aūt resina dicitur terebintina et ē p̄stantissima p̄ aliis ꝛ deferī de arabia india/ꝛ siria.cipro ꝛ affrica ꝛ ab īsulis maris. Secūda ē lentiscina q̄ mastix vocatur hec de chio insula deptatur. Tertia ē pinealis: et hec nūc liquida nūc dura iuenitur hucusq̄ Isa. Resina igr̄ dicitur quodlibz gūmi liquidū vel ariduz.liquida resina vt balsami ꝛ terebintina.dura vt mastix.thus et mirra et hmōi. Oīs aūt resina primo ē mollis et liquida vel viscosa.s. in prīa sui emantione.ꝛ alia remanet liquida et alia calore vel frigore induratur.oīs autē resina vtilis ē in medicina: et iō ponit̄ in nobilib⁹ anthidotī ꝛ vnguētī variis. naturas aūt ꝛ v̄tutes singuloꝝ q̄re in locis suis.

De rubo

Rubus ē densitas spinaꝝ vepriū et alioꝝ fruticū aculeos hñtium qui in loco aliquo crescunt simil̄ vt.d.isi.ꝛ ē rubetū siue rubus nomen appriatum spinoso frutici ferēti mora agrestia quib⁹ pastores releuāt famē suā:c⁹ fructus prīo est rube⁹ ꝛ iō a rubore fructuū est dict⁹ rub⁹ in ramos lōgos/graciles ꝛ rotūdos/ꝛ spinosos dēsatos subrubeos:ꝛ in se reflexos se diffundit:cui⁹ folia sunt breuia et in lateribꝰ sūt scissa aliq̄tulū ꝛ acuta hñtia exteri⁹ quosdā aculeos puulos paꝝ curuos ꝛ adūcos valde pūgitiuos.vñ rub⁹ a radice vsq̄ ad summitatem aculeatus ē et spinosus:c⁹ aculei versus terrā paꝝ recurui ad similitudinē dentiū sūt formati:cui⁹ fruct⁹ prīo ē viridis /dur⁹ et valde stiptic⁹ deinde fit rube⁹ parū acetosus.vltīo efficitur niger et dulcis qñ penitus est matur⁹ cuius succus est rubeus et inficit sicut sanguis et est fructus exterius tenuissima pellicula et molli circundatus valliculis quibusdā distinctus et cū quadam rotunditate parū eleuatus: sed plenus est quadam carnositate hūida interi⁹ ꝛ granosus:et ē arbor medicinalis cū fructu suo. Est enim rub⁹ fri.et sic.secundū pla.d.etiā ꝯstan.sūmitates ei⁹ eē stipticas ꝛ valere ꝯ calida apostemata et vsturas:ꝛ ꝯ rubores oculoꝝ si cune ei⁹ cū albumine oui ꝯterant̄ ꝛ apponantur.succus etiaz turionū eius ꝛ cunarū vz ꝯ dissenteriam cuz aqua ordei(hucusq̄ pla.)de fruct⁹ aūt ei⁹ vtilitate q̄re sup̄ ī lr̄am.de moris agrestib⁹. In terra sterili crescit et post optimū circa ortos et vineas munimentum.nā sua spissitudiue ꝛ aculeoꝝ multitudine bestias et transeuntes homines arcet ab ingressu.leporum et hmōi minutoꝝ aīaliū est receptaculū auiū ī eo nidificantiū defensaculū et latibulū.nam

ad hoc dati sūt ei aculei a natura vt eis q̄ cū mucronib⁹ se defēdāt: z iō man⁹ inuadē tiū fructꝰ suos vulnerat z pūgit: z ad sua itenora aduersarios ingredi ñ pmittit: rubus ēt vmbrosꝰ ē z obscurꝰ: sua dēsitate soli ñ puꝰ: z iō colubris z aliis venēosꝫ reptilibꝫ ē amicꝰ. Et a rubo ꝺr rubeta q̄dā rana venenosa q̄ rubos inbitat z frequentat. vñ surta rubos dormire z reqescere ñ est tutū ꝓpter eius venenosa. vt. d. mgr̄ in hystoria super exo.

De rutha.

Rutha est medicinalis ḃa dicta eo q̄ sit feruentissima: cuius duplex est spēs. s. agrestis z domestica: ēt vtraq; ē feruida: sed agrestis magis vt. d. Isi. li. xvii. c. vlti. hanc venenis ẽriari et repugnare mustelle docent: q̄ primo rutbā comedūt: z eiꝰ odore se munūt z ẽ tute ante eꝫ dimicent cū serpente vt. d. idē Imo mustellaꝝ ruthe noscēs pꝰ ipius esū inuadit secure z interficit basilicum. vt. d. pli. Dicit cōstan. multis siquidē laudibꝫ extollit eam pli. li. xx. c. xvii. fere p̄ cūctis herbis. dicit esū virtutem habere calisticaz: calidam sez et siccā stomachi ꝓfortatiuaz si sepe potetur. Item vim habet partus mortui expulsiuam z imūdiciaꝝ matricis eductiuam: et consūptiuā z p ẽns ꝓfortatiuā Item ḥz virtutē hūoris veneri ꝓsūptiuā et ipsiꝰ veneris appetitus in masculis repsiuā: qz in eis incendit siccitatē et calorem ꝓpriionalē in masculis dūantē ex q̄z q̄litatū intensione desiccatur hūor et ꝓsūit: q̄ solet esse in viris cā veneri appetitꝰ. i mulieribꝫ aūt frigidis et būidis operatur ex cā ẽriā ẽriū supradictis. decoctiō autē ruthe sedat dura tormenta ventris si potetur z herba calida super vētris regionem catha plasmcē mūdat et iuuat. pulmōes z pectora ab omni hūida z frigida mēbroꝝ spūali um infectiua. decocta cū oleo ḥmes vētris necat. cruda et comesta visum iacuit. oculorū caliginē dissipat atq; curat. fluxū sāguinis per nares eiꝰ succꝰ narib⁹ instillatus desiccat atq; sedat. comesta vel potata venenis oīibus potenter obuiat et olim venenatoꝝ morsus cum allijs/sale/et nucibus ꝓtritis pariter curat mire: succus eiꝰ naribꝫ instillatus a fleumate caput purgat z epilenticos multū iuuat: dolorem dentiū eiꝰ decoctio releuat: membra paliticа ad sensum reuocat: z pozos prius clausos deoperiat. ventositatem intestinoꝝ potēter extenuat: z offem interiorē dolorē sedat. lippitudinem oculorū z ruborē ꝓtinuo in aq̄ rosacea rutha mixta mūdat mirabiliꝫ atq; sanat. eiꝰ odor oīa venenosa de ortis fugat et iō plantatur circa salutā quā serpentes diligunt et bufones vt eos fuget. De rutha q̄. d. pli. li. xix. c. ix. Rutha vult seri in eq̄noctio autūnali. odit hyemē simū z humorez siccis gaudet ꝓpibus. terra lateritia ac cinere vult nutriri: et cinisseiꝰ semi debz misceri vt careat erucis. Mustum rutatuz bibebant antiqui romani contra venenuz et alias passiones: vim scilatiuam habz in semine/in stipite/siue in surculo/in radice nā incuruato rami alicuius cacumine stati fixa in terra radicatur z difficillime a resci amicitia est ei cum ficu intelligi vt nusq; letior ꝓualescat q̄ sub ficu vel iuxta ficum.

Itē. d. idē li. xx. Erxault pitagoras q̄ putauit oculis noxiaz esse rutam: qz sculptores et pictores comedūt rutam cā oculorū z a cuiꝰ eorū visus. ꝑcaueant aūt grauide ne comedāt rutā qz ꝓtus interficitur cibo tali ꝺ ꝓfluuium genitale daf et venerem crebro p somnia imaginantibus. succo rute in unctꝰ a scorpionibus et araneis: ab apibus et vespis non punguntur. nec a succo cicute qui etiam est venenū venenoz efficiūtur bucusq; pli. li. xx. c. xiiii.

De saltu.

Saltus est vastus et siluestris locus vbi arbores in altū exiliūt z crescūt. vt. d. isi. Isi. li. xuii. Dtē etiam idē. li. xvii. Saltꝰ ē densitas arborū alta vocata hoc nomīe eo q̄ exiliat i altū et ꝓsurgat et differt a silua. nā in silua crescūt arbores pces z breuiores z spissiꝰ z pximus sibinuicē ꝓpinquantes: In saltu ḥo arbores sūt pauciores sed altiores sunt et maiores. vñ silua ē spissū nemus et breue et ꝺr a silen q̄ est ignū: qz multa ligna ibi ceduntur et vastantur: z est idem silua nemus et lucus. z silua ꝺr a silen q̄ est vastitas vl silentiū: qz silua ēbi loca sua sūt vasta et deserta/et silentio plena. nemꝰ vero a numine nūcupatur: qz ibi sez in siluis idolum statuebatur: z p numine adorabatur. Sunt aūt nēora arbores maiores vmbrose frondibus. lucus aūt ꝺr densitas arboꝝ sol lumē detrahens. z ꝺr p antifrasim a luceo ces. q̄i minime lucēs: sicut piscina minime pisces habēs. vt. d. isi. li. xvii. Saltꝰ igitur et silue siue nemora sunt loca vasta et deserta vbi crescūt ligna infructuosa multa et fructuosa pauca: z sūt infructuosa maiora z altiora generaliter q̄. fructuosa. paucis exceptis sez quercubus atq; fagis et aliis z aubus siluestribꝫ frequentantur. gra

mina et pascua in siluis et saltibus generā tur. Hbe medicinales i estate nēorib⁹ ⁊ siluis precipue montuosis reperiuntur. in virore frondiū et graminū decorantur. in siluis ē locus deductionis et venationis. nā venā tur in eis fere et in eis multiplices insidie a canibus et venatoribus preparantur. Item est locus occultationis. naz in siluis sepius predones et latrunculi occultantur in quorum incidentes insidias transeūtes spoliantur sepius aut iugulantur. Icem in siluis propter viarum multitudinem et se mitarum incertitudinē sepe deuiāt ignoti et viam incertam et ignotā p̄cognita eligē tes sepe ad latronū latibula non sine peri culo deducūtur: et iō fiūt signa ⁊ nodi i ar bustis siue arboꝝ ramis vt vie tute ⁊ cer te viatoribus ostendantur. a latronib⁹ aūt in biuiis aliquādo īmutantur hmōi nodi siue signa: et sic p signoꝝ falsitatē mlti de uiant: et a rectitudine vie abducūtur. Itē ad siluas aues cōfugiunt ⁊ apes: ille vt ni dificēt: iste vt mellificēt. aues vt ab aucupe tueantur: apes vt mellis fauos in arboruz cōcauitatibus cōponētes secreti⁹ abscōdāt Itē cū silue ꝓpter eaꝝ dēsitatē sūt frigide consite/et vmbrose/viatores estu solis fati gati: in vmbroso vacare refrigerio delectā tur. Ex siluarū aūt multitudine regionum termini abinuicem distinguntur: et per ar borum muruas cōpressiones et indagines ab hostibus defensantur.

De salice

Salix quedam arbor est dicta eo ꝙ celerit saliat postq̄ in aliq̄ loco figit vel plantat. vt. d. isi. li. xvii. arbor quidē lenta ē et mollis vitibus. i. vi nearum palmitibus vinciēdis apta ⁊ colli gandis (vt dicit idē.) Hec arbor fructū nō hz sz solū semen siue florē: cui⁹ semīs dicūt esse hanc virtutē: vt siq̄s ea in poculo hau serit filios nō generet: immo filias effic̄ in fecundas (hucusq̄ isido/li. xvii.) De salice aūt. d. pli. li. xvi. c. xxxvii. salicū diuersa sūt genera. naz quedā in magnam ꝓceritatem virgas emittūt. crescūt q̄z in altū ⁊ pariūt particas vineaꝝ quaꝝ cortices longi sunt ispissi ac fortes. interi⁹ albi et exteri⁹ viridei ex quibus vincula ꝯponunt et tales salices q̄uis sint fortes: non tñ sunt ita flexibiles vt minores: ⁊ iō citius confringūtur: qñ ad ligandū circūtorquētur. Sūt ⁊ salices mi nores et ceteris graciliores ductiles supra modū ac flexibiles: ita q̄z p circūflexionem nō rūpuntur: imo ad instar fili torti fortifi cantur: et inde fiunt vimina ad vites ⁊ ad dolia colliganda. Et est tertia spēs salicis inter duas primas in quantitate ⁊ i flexi bilitate mediocris. nā maior est flexibilior et rigidior est minore: ⁊ illius rami cortice detracto sūt colore cādidi et ꝯtactu leues atq̄ plani nō nodosi: ex quibus fiūt varia supellectilia. ut sedes/sportule/⁊ canistra. ꝑ plexionē aūt ⁊ tonsurā dēsior fit i ramis Dis em̄ salix q̄uis sit quo ad fructū sterilis tñ in frondibus et ramis sterilis non est. ⁊ maxīe si tp̄e debito. s. in marcio vel in apri li tondeatur. vt. d. idem. In li. aūt. xvii. c. xx. di. idē. Inter alias arbores que plantā tur ꝓprie salices obtinent principatū: q̄ si binis pedib⁹ a terra putent: cohercētur ne in altū crescant: sz in latitudinez se diffun dent vt vlteri⁹ sine scala tōdeātur. Dis vo salix tanto in ramis ē fecūdior q̄nto terre est ꝓpinq̄or. processu tp̄is qñ mltū antiq̄ salix deficit paulatī ⁊ putrescit: et ei⁹ putre do ⁊ corruptio incipit interius a medulla et iō remanet interius sepe tota concaua ⁊ vacua. ⁊ tñ videt exterius viridis atq̄ pul chra. in cuius ꝯcauitate sepius latent vene nosi vermes/vt colubri/⁊ serpentes: et iō dormire sub aliqua salice non est tutuz (hu cusq̄ pli.) q̄uis aūt inutilis arbor sit salix quo ad fructum multuz tñ est vtilis medi cine. Est aūt frigida et sicca. vt dr in pla. ⁊ habet vim ꝯstrigendi et ꝯsolidandi ⁊ febri lem calorē mitigandi si det in potu succus folioꝝ ei⁹. Valet ēt ꝯ dissēteriā puluis cor ticis cōbusti in potu sumptus. Idez etiam puluis consolidat vulnera ⁊ vlcerosa. Idē etiam puluis curat verrucas interius in potu sumptus ⁊ exterius cathaplasmatus rami ⁊ folia aqua aspersa aerē infrigidant circa febrici ātes et eos recreant ⁊ ꝯfortāt et lōnū ꝓuocant. hucusq̄ platea.

D sambuco.

Sambuc⁹ vel sābuca ē arbor molli et pua ex qua cōponitur q̄dā ipēs simphonie q̄ dr tibia vel sābuca vt. d. Isi. li. xii in tractatu de musicis istru mētis. arbor em̄ est hñs longos ramos/ro tundos/et planos/exteri⁹ valde solidos et cōpactos: interi⁹ vero valde ꝯcauos q̄dam molli medulla plenos. cui⁹ folia sunt pla na et crassa ac grauis odoris. flores autē hz multū candidos ⁊ valde aromaticos ⁊ munitos. corticē hz duplicē exteriorē ful uum: ⁊ interiorē viridem. et ille cortex val de hūid⁹ ē actualr: ⁊ ei⁹ succ⁹ ꝯuēit medicīe plres i āno flores et fructū fac̄: ⁊ ille fruct⁹

nigri est coloris et odoris horribilis ac sa
poris: ⁊ iō inutilis est ad comedendū. ē aūt
sābuc⁹ arbor calida ⁊ sicca: cui⁹ cortices flo
res et folia ꝯueniūt medicine. vt dr. i pla.
diureticam hz virtutē ⁊ diuisiuaz ⁊ attra-
ctiuam: ⁊ fleumatis purgatiuā: ⁊ iō valet ꝯ
quotidianā febrē ex fleumate ꝓcedentem.
succus ei⁹ ꝑ se vel cū melle lūbricos iterficē
decoctico corticis media cuz vino duriciē
splenis et epatis soluit. idem faciunt folia
in oleo decocta ⁊ cathaplasmata. folia ei⁹
et cortices ac fructus cocta in aq̄ salsa tu-
morē pedū dissoluunt si pedes inde fomē
tentur. valet ꝯ hydropisiz ex frigida causa
decoctio etiam foliorū et fructuū in vino
fortissimo multū ꝯfert ꝯ leprā ex fleumate
si frequenter fiat. nā fleumaticos hūores cor
ruptos vel corruptioni dispositos purgat
mire. Miꝝ aūt est videre in sambuco. naz
si cortex medianus stipitis vel radicis ra
datur versus superius ꝑ regionē supiorez
purgabit et si inferius per partes iferiores
soluet. vt. d. pli. diasco. et platea.

De saliunca.

Saliunca est herba spinosa et mo
dica ꝑm hugu. a saliēdo dicta eo
ꝙ facit altare se calcantes: et nō
dr gall. chaucetrape: qr capit ⁊ ledit pedez
se calcantē: ⁊ hoc vr dicere virgil. dicens.
Puniceis ꝙ saliunca rosetis. Et secunduz
hoc ē hba cui⁹ radix est magna ⁊ longa pi
guis mollis et carnosa sic pastinata: et solz
poni in electuariis. et dicit alio noie prin
gus et emittit quasdam hastulas duras et
angulosas in quarū sūmitatibus crescunt
quedam capitella circūquaq̄ aculeata sic
calcaria et crescūt in terra sicca sterili et a
renosa: et ab aliquibus scorpio vocatur qr
ad modū scorpionis pungit sese tāgentē.
Secundū pli. aūt li. xx. c. vii. saliūca ē bre
uis et modica foliosa et ramosa et dēsa q̄i
manu pressa multū aromatica fere vt nar
dispica et quibusdā radicibus minutis ad
heret terre. in pannonia regione nascit in
locis duris et lapidosis: ⁊ est herba calida
et sicca. subtilis in substantia ⁊ multū diu
retica. cuius radix decocta in vino sistit vo
mitum et stomachum multum confortat
vt dicit pli. li. xxi. c. xx.

De stacte.

Stacte dr gutta mirre arboris et
est idē ꝙ ipsa mirra. vt dicit gl.
sup gen. xxxvii. ⁊ declinat hec sta
cte huius stactes. inuenitur aūt stacten in
declinabile. vñ isi. li. ii. vbi loquitur d odo
ribus dicit. Sacten est incensū qr ex ꝑssu
ra manat et est grecū nomen. q̄re supra in
littera. m. de mirra.

De storace.

Storax vt dicit isi. li. xvii. ē arbor
arabie similis malo citomo: cui⁹
virgule circa canicule ortū cauer
natim lachrymā fluunt: cui⁹ distillatio in
terrā cadens munda non est sed cū cortice
ꝑprio seruat. Illa aūt q̄ v̄gis et calamis i
heserit albida est atq̄ munda: sed prio effi
citur fulua calore solis. quedā aūt ei⁹ spēs
dicitur calamites que ⁊ pinguis ⁊ resino-
sa hūecta ⁊ velut mellosum liquorē iocūdi
odoris emittens: cuius gutta ꝑfluens et
coagulata simili noie appellat. nā greci sti
riam dicunt guttā. grece vero stirax: latine
storax appellat. vt. d. isi. Idez. d. glo. super
eccī. c. xxiiii. storax itaq̄ arboris stiracis est
gutta. et est multum efficax in medicina. nā
secundū dia. et pla. calida est et sicca subāz
habens glutinosam ⁊ v̄tutez habz attracti
uam. Eius triplex est maneries. scilicet ca-
lamita idest bona gutta et prima que pri-
us ab arbore effluit et emanat. Alia ē sto
rax rubea que fluit post primam q̄ purior ē
Tertia est storax liquida in colore rufa/in
odore suauis/in sapore pontica/⁊ substan
tia magna: et manibus malaxari potest. q̄
aūt dulcem hz saporem sophisticata est. di
scernitur aūt sophisticata: qr si vet⁹ ē duz
malaxatur puluerizat et in frustra cadit si
recens est hūectatur nimium inde manus
et non satis inuiscatur: ⁊ plus habet dulce
dinis ꝙ deberet. liquida non sophisticatur
Inter has tres spēs calamita est maxime
virtutis: cerebrum mire confortat: fumus
eius oñez reumaticū fluxū sedat. caphala
et ea facta gingiuas et dentes motos ro-
borat et ꝯfirmat. menstruis īperat: contra
tussim ⁊ raucedinem bene iuuat. vtilit v̄o
ponitur storax in emplastris contra tineaz
et pustulas capitis et multas alias passio
nes. hucusq̄ dia. et platea. Fum⁹ storacis
dicit isido. purgat aerē corruptum ⁊ fugat
omnem vaporem et fumum pestillentem.

De sicomoro.

Sicomorus est ficus fatua in fo-
liis moro similis: in aliis ficus
speciem tenet. vt dicit magister
in hysto. li. xxvii. Sicomorus ⁊ morus gre
ca nomina sunt: ⁊ dicta est sicomor⁹: qr in
foliis moro est similis. hanc latini celsam
vocant. moro em̄ lōge ꝓcerior et maior ē.
vel secundū alios dicit a sile qd est ficus ⁊
moros qd ē fatuitas: q̄si fatua ficus. sicut

dic̄ gl. sup luc̄. xix. et ē ḥz dia. sicomoꝛ⁹ sic⁹ siluestris fructꝰ quosdā pferens subdulces sed nūq̄ puenīūt ad maturitatē. sicut ō ca pzifico. d. pli. li. xv. c. xix. siluestris sic⁹ nūq̄ matureſcit: aliqui tñ comedūt tales fructꝰ dicit ēt dia. q̄ sicomoꝛ⁹ lapide ꝑcuſ⁹ emittit lachrymā ad modū gūmi: z ide ē medicia le. nā succurrit moꝛſib⁹ venenatis ſi bibat ſūoꝛes q̄ſ ſplenis cōpeſcit doloꝛē ſtomachi tollit.

De ſpina.

Spina eſt aꝛboꝛ aculeata ſic dicta q̄ ſpinaꝝ acuſe velut q̄buſdā ſpiculis ꝯ tangentium iniurias ē armata. vt. d. iſi. a cuiꝰ ſimilitudine ōz ſpina doꝛſi ꝓpter radioloſ oſſiū q̄ ſunt acuta ſicut ſpine. Spina aūt pꝛie ōz ipſe aculeꝰ qui a ſtipite exiens ſpiſſus z groſſꝰ in ſua extremitate pzamidalis efficitur et acutꝰ cuius rōz pores inuenire ſuꝑ. c. li. vbi ōz ō aꝛboꝛe in generali z diſpōe aꝛboꝝ vbi ōz q̄ nō ē de intentōe nature q̄ aꝛbores ſūt ſpinoſe: ſz accidit ex raritate plante p quā attrahit hūoꝛ frigidꝰ paꝝ coctus: q̄ p poꝛos ad exteꝛioꝛa attractꝰ a caloꝛe ſolis ad ſpinā coagulat: z ꝓpter paucitatē materie q̄ attrahitur in fine acuitur z ꝑamidaliter figuratur. et hoc aliq̄n cū quadā inclinatiōe vt eſt videre in rubis et in roſetis. Aliq̄n in erecto acumine ad modū ſpiculi ſiue teli. Spinaꝝ aūt frequētia ſignū ē terre ſterilis z el inculte z eſt ā generale q̄ omnes frutices z aꝛbores q̄ multum ſunt ſpinoſe mutuo ſe querūt e alteruterū ſe muniunt et defendūt z ꝯ manus reſiſtentiū pugnāt et vulnerant: nunq̄ tñ inuicez ſeſe ledunt ꝓpter ſuā denſitatē radios ſolares intercipiūt: et roꝛifluas celi guttas ad eos q̄ ſub eis ſunt deſcendere nō ꝑmittūt. z ideo q̄ſcunq̄ ſpinas vl intra ſeminātur ñ ō facili ꝓualeſcūt. Spinaꝝ pūctura manꝰ vel pedes ſepius vulnerantur: z nō ceſſat doloꝛ niſi ō locus leſus totaliter extrahātur ꝓpter ſui acuitatē z puncturam vix ſine falce vel ſarculo ferreo euelluntur: z cū ſunt auulſe aligate p faſciculos in clibano exuruntur. Sepe etiā inter ſpinas apparēt flores et etiā fructꝰ multi: iz ꝓpter floꝝ mollitiē nō molliſicantur ſpine. imo deficiēte hūoꝛe ſolus remanent ſpine et ampliuſ indurantur ꝓpter eoꝝ naturalē ſiccitatē de facili in igne accēdūt et vehementer inflāmantur. z ſcintillantes ac crepitantes ſonitū non modicū faciunt ſed ſtatim poſtea annihilantur. ſicut di. gl. ſup. vii. c. eccl. non tñ ſpine penitꝰ inutiles ſūt imo multis vtilibꝰ ꝯgruentes. nā et ſpinis ſūt ſepes quibꝰ hoīes ſe z ſua muniunt multiplices etiam generant fructus vtiles quos defendūt. ūre ſuꝑ de rubo sub lītra. r.

De ligno ſethim.

Lignū ſethim eſſe dicūtur q̄dam aꝛbores ſpinoſe leues/ſputribiles/ſimiles albe ſpie: q̄ grece acharitis ōz. ſic ōz ſup exo. xxv. vbi ōz. ſethī nomē ē mōtis regionis z aꝛboris: q̄ albe ſpie in folijs ē ſimilis: z ē leuiſſimū lignū ſputribile z incrēabile. vñ ōz in auroꝛa. Ligna ſethīm coꝛpent nulla p putredine iuſtos. Signat in celis q̄ ſine fine nitēt. Spina ſethī vocant quia vi penis. Et quia coꝛmentis tur ad aſtra dei. ſm dia. z pli. virtꝰ ē illi ſtiptica z ꝓſtrictiua z fluxꝰ ſāguinis ſedatiua: folia aūt aſpera: ſpinoſa: z albida: florem hz purpureū z virgulas lōgas ad groſſitudinē manꝰ digiti: in q̄ſ ſūmitatib⁹ hz capitella ſpinoſa ſ mie rotūdo plena: et vz ꝯ venenū z fugiūt ſꝑentes odoꝛe eiꝰ pota tū qz pulꝑa mēbra fouz z iuuat. de ſētice

Entur cis. genꝰ ē ḥbe vī fructꝰ hñtis alpa folia pinguia z diuiſa vt eruca. virgas hz duoꝝ cubitoꝝ Et dicit ſentꝝ a ſitu verbi creſcit: qz inſ durā et inculta creſcūt ſētices ſicut ſpine. vt. d. Iſi. capitella hz vt cardꝰ: cuiꝰ rarix ē rufa/lōga/pinguis/et ē medicinal. ſubuēit rō buſturis. vi. d. dia. z vz ꝯ venenū intrinſecam cōpacturā.

De ſepe.

Epes ſepis eſt genus munitōnis facte ex ſentib⁹: ſpinis aliq̄ lignis nam ſudes ſiue pali in terra figūtur circa quos ſpine et virgule circūcetūtur: z ſic domꝰ vel etiam ſegetes ſepis bñficio muniūtur. et ōz hec ſepes buiꝰ ſepis. vñ eccl. xxxvi. g. vbi ñ ē ſepes diripiet poſſeſſio Circa ſepes etiam latitāt venenoſi ōmes et rane colubri z ſꝑentes. vñ a ſepi dicitur ſeps ſerpens: cuius venenū nō ſolū coꝛpuſ rez etiaz oſſa deſtruit et conſumit. vñ luca. Reſoq̄ diſſoluēſ cū pectoꝝ tabific⁹ ſepſ ꝛc. et ideo iuxta ſepē doꝛmire piculoſū eſt: ꝓpter latētia venēoſa ſepes ibiꝰ et caumatib⁹ exponūtur. cito deficiunt niſi renouentur. et dum res alienas cuſtodiunt ſoli expoſite paulatim ſe conſumunt: et tandem exſiccate et putrefacte niſi incendium ꝓmerētur. A ſepi aūtem ſiue a ſepio ſepiſ dicitur ſeptum ſepti ideſt ambitus locus ſcilz circumcluſus. dicitur enim intra ſeptum templi ideſt intra ambitum ſeu clauſuram.

De sude.

Sudes sudis ē palus vtraq; extremitate exacutus a suo suis dict⁹ qr sepes quasi cōsuta sudibus videtur eo q̄ sudes p eā ex transuerso figunt vt dicit isido. Secūdū hugu. sudes dicit a sudo sudis: vel a sudus suda sudum quod est mūdus ⁊ purus: eo q̄ sudes mūdāt et purificantur p̄usq̄ terre infigantur. que tāto fortiorem faciūt sepē: quanto plus in terra p̄fūdātur: et v̄gis eas consuentibus fortius cōstringūtur. Et est sudes femini generis. et dicitur hec sudes huius sudis vt dicit hugu. ⁊ ouidius in metha. dicit. eis qua ꝯiūcta est hūeris ceruix sude figis combusta ⁊c̄.

De siliqua.

Siliqua est gen⁹ leguminis sonoris follibus et vacuis quod magis onerat q̄ teficiat. vt dicit gl. super luc̄. xv. Secūdū hug. siliqua dicitur folliculus cuiusq; legumīs et purgamētum ex quo porci nutriunt. Isa. aūt ī li. xvii. d. siliquon quā latini corrupte siliquaz vocāt iō tale nomē a grecis accepit: qr ē arbor c⁹ fruct⁹ ē dulcis. xilō q̄ppe lignū dicūt liquō dulce: ⁊ huic sn̄ie concordat plini. li. xxxvi. c. xxiiii. vbi dicit q̄ fruct⁹ siliq̄ sūt p̄dulces et hn̄t lōgitudinē vni⁹ digiti: ⁊ pollicarem latitudinē: quoꝝ cortex manducat. Et dic̄ ibidē li. xiii. c. ix. q̄ aliqui dixerūt eam esse ficū egyptiā: sz h̄ ē error maifest⁹ qr ī egipto n̄ cresc̄ sz ī siria ⁊c.

De sinapo.

Linapis d̄r a sin qd̄ ē simil ⁊ napus eo q̄ in foliis napo sit simil vt. d. isi. li. xvii. d̄ sinapi. d. pl. li. xx. c. xxiiii. inter has q̄s pitagorica laudauerat h̄bas asserit p̄ iaz laudē t̄buisse sinapi ⁊ dicit eā inter h̄bas obtinere principatuz calida est et sicca in q̄rto gradu. humores grossos et viscosos extenuat atq; purgat. p̄pentū ⁊ scorpōnū ic⁹ addito aceto sanat fungoꝝ venena supat: dolorē dētiū mitigat et ad cerebꝝ penetrat: ⁊ ip̄m mirabilit purgat: ꝯfringit lapidē ⁊ mēstruis īperat. appetitū prouocat: et stomachū ꝯfortat. epilēticos iuuat et hidropicos curat. litargicos excitat: ⁊ eos multū iuuat: capillos mūdat et eoꝝ casū ꝯpescit. incongruos autē sonos auriū ⁊ tinit⁹ tollit. oculoꝝ calliginē detergit: et aspitatē palpebrarū lenit. paraliticis subuenit qr poros apit et hūorē infundentē neruos et laxantez ⁊ īsensibilitatem inducentē dissoluit ⁊ ꝯsumit. Has et multas alias ipsi⁹ laudes predicat plini. ⁊ v̄tutes: ⁊ dicit q̄ maior est v̄tus in seīe: semen tn̄ minimū in q̄titate sz maximū ī potestate. multū em̄ est calefactiuū apitiuū ⁊ ꝯsūptiuū et sui multiplicatiuū. ex vno em̄ grano minimo maxīa planta p̄ducit q̄ frōde/flore/⁊ germine in īmensū dilatat. Semen ei⁹ in q̄busdam folliculis seu thecl̄ oblongis et rotūdis crescit. et illaꝝ thecaruz bn̄ficio vsq; ad maturitatē ꝯseruat. flores eius sūt multū crocei et odoriferi. ⁊ cū torta h̄be substantia feruida sit et et austera flores ei⁹ maxīe ab apib⁹ diligūtur ⁊ frequētantur. vt. d. pli. et tn̄ nunq̄ ꝯtingūt flores oliuaꝝ. vt. d. pli. li. xx. c. xii. Ita ēt se mltiplicat vt ubi semel seminat vix loc⁹ in d̄ vlteri⁹ liberat ⁊ vbi semel cadit protinus viret. vt. d. idē li. xix. c. ix.

De semine.

Semen est qd̄ in agro spargitur. ad gignendū fructum q̄uis per quandaz aporop̄ationem dicat semen aīaliū qd̄ emittitur ad procreāduz fetum. vt dicit isido. Sementis h̄o est semen frugū quando est tempus seminandi scilicz act⁹ seminationis. a multis etiam dicebatur quondam dea vel domina seminatōnū. seminarium vero est vniuscuiusq; rei exordium vel vas in quo semē ponitur seminandum. sed sementum dicitur qn̄ a semine est lucratuz. ita dicit hug. ⁊ ponūtur versus differentiales in grecismo. Est ant̄ matorum semen campiq; satorum. Semētis proprie semētinū quod in archa. Clauditur atq; suo spargetur tp̄e ī agro. Seminum cuiusq; rei dicatur origo. Secundum aūt vt. d. pli. xviii. c. xxiiii. semen bonuz est anniculū binum vel trinū: sed vlteri⁹ parū valet: et illud granum quod in area subsedit p̄ semine seruanduz est illud. Est enim optimum quod est grauissimum: ⁊ illud semen optimum quod est magis ponderosū et interius magis album. Secundum qualitatem autem terre est semen densius vel rarius seminandum. similiter cicius vl̄ tardius. nam in locis humidis celerius ne semen imbre putrescat. in siccis vero tardi⁹ vt pluuie sequātur: ne diu iacens semen vltro euanescat. Est autem serendum min⁹ de semine in terra pingui et humida q̄ in macra: quia in terra pingui in p̄ncipio minus crescit: et per sui multiplicationem nimiam in fine mutuo se destruit/opprimit et confundit. Semen quod celerius et cicius seminatur debz esse densius q̄ quod tardius solo cōmendatur. Semen enim serotinum debet esse rarum ne nimia den-

sitate necetur. Artis quoqz est semē equa liter spargere. Nam manus congruere debent cum gressu semper: quia cum dextro pede nec est transferenduz semen de locis frigis ad calidiora: nec econtrario. nihil ꝫ econtrario precipitandum est. semen seminatum in macro solo raro facit culmum. spicam minutam generat et inanem. pinguia ho arua ex vna seminis radice fūdūt segetem numerosam. In autūno vero circa equinoctium est tempus contrarium seminatōni simil̄r ⁊ in vere. sed in recta pruina serendū nō est: qd̄ ptz qr hyberna semina cum ante pruinam seminant̄ septīa die erumpuntur sed post pruinaz vix infra. lx. (hucusqꝫ pli. c. xx.) Semen itaqꝫ est granū modicū et rotundum: habens in se virtutem sue speciei multiplicatiuam et cōseruatiuam. vnde cū semen terre cōmittitur: ex hūor terre turgescit: ⁊ ex calore t̄re incluso ptes rarificante et hūores circūstantis terre ad sui temperamentum attrahente mollescu et et grādescit: ⁊ sic cuticula seminis scissa germen paulatim emittit: et radices interius in terra figit: quibus ꝯtinue nutrimentum sibi haurit: ⁊ sic tandem vi calor̄ terram insensibiliter aperit et erumpit ex se producens culmum: frondem florem atqꝫ semen et fructum. et q̄uis modicum sit quod seminatur: maximū tamen est quod ex semine generatur. a stultis putatur ꝑdi semen quando seritur ⁊ ꝑ̄ meliori modo q̄ per seminationem nullatenus custodit̄. in semine etiam viget ratio seminalis in q̄ operatur calor naturalis ⁊ ad ei⁹ augmētū pariter et nutrimentū hūor nutrimētal̄ attrahitur vi caloris. De semine autem mediante culmo surgit spica que secundū Isido. li. xvii. a spiculo est dicta eo q̄ l spica producatur. aristaꝫ culmina quēadmodum spiculoꝫ sunt acuta. ad hoc enim fecit natura aculeos in ipsis spicis vt contra subitos auium minutarū et vermiculorū morsus in spicarum summitatibus essent arma (vt dicit idem. Spica autem secundum diuersorum seminum naturam se diuersificat in figura. nam quandoqꝫ est lata vt in ordeo: quandoqꝫ triangula vt in spelta. quandoqꝫ tetragona seu quadrāgula vt est in tritico: aliquando est rotunda vt dicit plinius et etiam aristo. Est autem spica in culmi summitate multis folliculis circumdata: in quib⁹ velut in matrice grana seminalia nutriuntur et vsqꝫ ad maturitatis tempora coseruantur. qui quidem folliculi erumpentes cum grano primitus m auēt clausi deiñ paulatī turgescētib⁹ granis maxime in tritico fiunt scissi. vt dicitur super li. aristote. de plantis. Spicaꝫ capita generaliter in principio calore eleuante sursum eleuantur: sed qñ tendūt ad maturitatez ex granoꝫ pondere inferius aliquātulum inclinantur. Preterea qñ sunt spice in virore ex corrupto aere et rore ꝑfuse in corruptelam et auruginem conertuntur Imbre vero et rore congruo perfuse et calore celesti modo debito circumfuse citius maturescunt et propter roris humectationem grana sua de folliculis cadere non ꝑmittunt. vt. d. pli. li. xvii. Idem dicit ꝯstāti. et Isa. Ex bonitate autē terre cognoscit̄ bonitas spice: qr in terra bona ⁊ p̄ꝯgui generatur spica bona quantitate magna et granorum numerositate multiplex ac referta in terra vero sicca et macra econuerso. vt dicit pli. li. eodem.

De stipula.

Stipula ab vsto est dicta quasi vstipula. collecta enim messe stipula vritur propter culturam agri vt dicit isi. libro xvii. vel dicitur stipula a stipo stipas. quia stipula facit culmuz quē stipat. vt dicit hugu. Est proprie stipula id quod stramen vel palea que in foliis et vaginis relinquitur in agro spicarum multitudine prescisa a falcibus et a messoribus recollecta. et hec stipula a multis r̄colligit̄ ad diuersos vsus. Nam quidam inde domos contegunt. quidam loco straminis stipulam sibi sternunt. alii palearum vice animalia inde reficiunt. Alii vero stipula ignes nutriunt et reficiunt. panes et cibaria inde coquunt. vt dicit pli. li. xviii. c. xxx. Quere supra de palea in littera. p. Stipula quidem est res leuis et concaua/ ⁊ sicca et hispida et vento subdita et ab igne facilime inflāmata. vt dicit idem

De simila.

Simila tritici est medulla. farina est purissima et delicata. vnde fit panis nobilium qui similago proprie nuncupatur. ⁊ est flos tenuissime farine mundissime ⁊ albissime ⁊ mollissime ac diuersis cibis apte et etiam medicinis. Quere supra de farina sub littera. f. et de polenta sub littera. p.

De scopa.

Scopa est arbor a scopando dc̄a nam scopo scopis vel scopo scopas idez est q̄ purgo purgas eo

dicta q̄ ex eo scopantur tecta. vt dicit Isi dorus li. xvii. hec a multis dicitur brith. z habet folia leuia sicut tremulus eo q̄ folia cum sint tenuissima leuissimo flatu ventoz agitata tremere videntur. multas habet ꝯ gulas duras et nodosas quibus pueri doz sis denudatis sepius castigantur et corrigiguntur. ex eius ramusculis fiunt scope quibus purgantur domus et a puluere et aliis sordibus euacuantur. semina facit quedā vacua ad modum quisquilarum siue siliquarum quibus vtuntur homines siluestres loco panis. hz asit ꝺ arbor multū de succo acido aliquantuluz pungendo. vnde solēt homines in autumno et in vere cortices incidere et humorem effluentez recolligere quē bibunt loco vini. Talis siquidē potꝰ sitiz sedat et compescit: et multum inflat vt dicunt: sed non reficit nec inebriat neq̄ nutrit. Idem etiam succus in aliquo vase sub fimo diu a caloze solis decoctus corrumpitur et putrescit: et conuertitur in pigredinem et efficitur vt vnguentū. multi etiam detrahunt per ignis decoctionez ad modum picis. et q̄uis sit horribile/ nigrū et fetidum/tū multis vsibus est necessariū. et ꝯ siluani homines in desertis semine et succo istius arboris vtuntur p̄ annona pro vinea: et etiam pro oliua. vt tangit plini. vbi agit de arboz̄ succis li. xv.

De stupa.

Stupa est purgamentum canapi siue lini et dicit secundū ātiquos stipa eo q̄ ex ea rime nauiū stipētur. vnde et stipatores dicuntur qui eam preparant in vallibus et componūt. vt. d. Isido. li. xix. vbi agit de lanis. per multas autez carpinationes et pectinationes stupa a lini siue canapi substantia separatur separata grossioz/nodosioz et hispidioz et breuioz inuenitur. et ideo ad vendendum et fila componendum non est multum apta. fiunt tamen fila inde multum grossa z inequalia et nodis plena: ex quibus fiunt ligamina necessaria; vsibus candelaruz. nā cum sit magne siccitatis de facili inflammatur. vnde subito accenditur et citissime redigitur in cinerem et faullam: et quando extinguitur amarum reddit fumuz thetrum nāribus et oculis nocuum. vtilis tamen est stupa medicine quando a suis basulis est bene purgata. valet enim ad vulnera desiccāda et sananda. ad mitigandū ārsuram et reprimendum tumorem oculorum. vt dicit pli. li. xix. c. x.

De taxo.

Taxus est arbor venenata ex cuius succo venena toxica exprimuntur. arbor est fortis et procera habens ramos grossos flexibiles z lōgos: ex quibus faciunt parthi arcus sicut dicit isi. li. xvii. vnde poeta. Taxi torquentur i arcus: cuius vmbra est nociua z dormientibus sub ea mortifera. cuius succus nimis laxat: cuius caro ignem grecum seruat inextinguibilē. vt dicit diasco.

De tabula.

Tabula a teneo tenes est dicta z est in vna significatione mensa; diuitū quasi tenabula: eo q̄ hoc los teneat et vasa mēsalia q̄ desuper apponuntur. super pedes erigitur z quodam ligno circūducitur z ambitur. Alio modo dicitur tabula alea in qua ludit. et hec duplicatur et diuersis coloribus insignitur. Tertio modo dicitur lignum planum z tenue in quo posito colore littere inscribuntur: quandoq̄ complanantur breues asseruli z attenuantur ac concauantur in vtraq̄ parte parum z artificialiter compaginātur et replentur cera nigra viridi vel rubea ad scribendum. Et dicuntur tales asseres tabule eo q̄ teneant litteras que in eisdez tabulis sunt conscripte. tabule autem tanto sunt meliozes quanto ex liguo planioz et durioz z lenioz componuntur. Alio modo dicitur tabula a tegendo quasi tegula/asser/longus/latus/serzis diuisus et sectus cum securibus vel dolat. nā hmōi ligna ad domoz̄ tecta sunt necessaria: q̄ ex eis fiunt, tabulata scilz laquearia z alia edificia ex talibus tabulis artificialiter cōposita et compacta. arte mira et multiplici in castratura disponuntur post multiplicem superfluoz̄ refectionem: vt tales tabule equaliter inuicem coniungantur. domus ornant et tamen posite in solariis cū omnibus deseruiant ab eisdem quibus seruiunt continue conculcantur. tarabes, quidem per latum sibinuicem habent quasi equali distantia, suppositas quaz̄ sustētaculo se defendāt vt min⁹ incurruent q̄n a pauimento vel aliis rebus suppositis ipa tabulata nimiū onerant: nauib⁹ ꝯponendis pōtib⁹ construendis. istis et aliis vtensilibus fabricandis tabule necessario reparantur: et dolant. clauiculis et aliis artificiis pl ꝯpaginā. ad tabulas ēt ꝯfugiūt naufragi tea et apiculo sepi⁹ liberāt. De trabe

TRabs est lignū transuersale' qđ ponit p latitudinē dom⁹ in vtra q extremitate parietes tangēs ⁊ tenens ne lapsum vel incurvationē ꝓpter suam altitudinem patiantur. hec trabs vel trabes a trabo his.qz ad vno pariete ad alium trahit cui infigitur et vnitur. vt.d.hu. opoꝛtz aūt vt trabs sit lōga/foꝛti/et ꝛcti ⁊ maxie circa mediū nisi fuerit nimis gra eīt in medio incurvetur. vñ ꝓt incurvationis piculuz sepe oportet vt colūna vel statua sustentetur. nam lignum si ponitur p tranuersum sustentaculo indiget: cui⁹ auxilio alia sibi supposita facilius sustineat.

De therebinto.

THerebintus. vt.d.isi.li.xvii. arbor est resinam sudans oīb⁹ aliis prestantioꝛ ē cuius resina dicitur therebintina et est multū medicinalis: nā ſm dia. eius folia/fructus/coꝛtices ⁊ resina/ stiptica sunt et simili diligentia colligūtur sicut cini: et sunt ꝓfia morsibus venenosis eius resina est bona q̄ est munda ⁊ limpida ⁊ aromatica in coloꝛe rufa: et habz ꝓtutez dissoluendi laxandi ⁊ maturandi: ⁊ iō ꝓfuit ꝓ apostemata dura ⁊ alias collectiones tam in capite ꝙ in mēbris. De therebinto aūt di.pli.li.xii.c.vii. Syria inqt therebitū hz. Et est eius spēs duplex scilicet mascula et illa est sine fructu. secunda femina ⁊ hec est duplex. vna hz fructum rufum magnitudine lenticule. alia pallidum magnitudine fabe: et est fructus odoꝛe iocund⁹ ⁊ tactu pinguis et resinosus: et est in syria aꝛboꝛ magna ⁊ est materies lenta ad moduz et durabilis q̄n vetustate nigrescit ⁊ splendescit. Eius folia sunt densa ⁊ hz quosdaz folliculos quedā animalia (vt culices) emittētes q̄ coꝛticē terebꝛant: ⁊ sic coꝛtice perforato gutte resinose effluunt et emanant. Itē pli.li.xxiii.c.vi. therebintina radix et folia in vino decocta stomachū ꝓfortant. ℈ dolorem capitis iuuat. placet therebintina odoꝛatissima tā siriaca ꝙ cipria pura/p lucida: et subalbida cuz aliquo ruboꝛe: ⁊ illa q̄ ē mōtana potius ꝙ campestris vulnera sanat ⁊ purgat.

De thima.

THima sunt ligna quedā ꝓciosissima ad modū hebeni ex quib⁹ salomon fecit gradus ⁊ fultra i domo dñi. vñ. d. glo. iii. Re. x. c. supra illum locū. Attulit aūt mulier ex effir ligna thima. et ligna thima sunt imputribilia et spinosa in similitudine albe spine: rotūda cādida et valde fulgentia et polita ad instar speculi siue vnguis. vñ in eis resultāt ime gines sic in vngue: ⁊ in igne n̄ ꝓburunt neq̄ in aqua resoluūtur. sic nec ligna sethim et mīti crediderūt eadē eē ligna. De tirso

TIrsus est tam aꝛboꝛis ꝙ olerum ⁊ herbaruz frutex medi⁹ sic dict⁹ q̄ de terza sursum ē erectus. vt dicē papi. Est itaq̄ pars plante supioꝛ tenꝛioꝛ viridioꝛ ⁊ mollioꝛ ac pulchrioꝛ celo vicinioꝛ: a terra remotioꝛ. roze celi perfusioꝛ: foliis ⁊ ramusculis tenerrimis plenioꝛ: et ē melioꝛ i medicina. nā in tirsis maxie viget virtus herbe. De tigna.

TIgna sunt ligna q̄ a parietib⁹ vsq̄ muris vsq̄ ad cacumē edificii sūt erecta supptantia totū tectū ad mōdū coni vel ꝓiramidis sursū rendunt et paulati se inclinantia ad alterutz̄ i cacūie mutuo se ꝓtingūt: et dicūtur tigna a tegēdo vl a tegula: qz tegul' ad sustētatoꝛz tecti supponūtur: tegule aūt dicūtur ligna q̄dā longa valde et alīq̄tuluz lata/plana/⁊ tenua. q̄ ex trāsuerso tignis multi clauiculis affiguntur et in eis asseres vl lateres suspēdunt. Sūt aūt tigna foꝛtia dolata ⁊ q̄data ⁊ ꝓplanata. sūt aūt foꝛtioꝛa ⁊ grossioꝛa hꝰus domū ⁊ exilioꝛa ⁊ min⁹ foꝛtia hꝰus tectum exteri⁹ lateribus ⁊ asseribus vel stramīnibus oneranī. interi⁹ ꝙ pulchris laqueis decoranī: ⁊ in ipis laqueis laqꝫntur ⁊ figunt et dicūtur laqꝫria asseres q̄ interi⁹ ad decorem camere tignis ꝓiūgūtur. Et a tignis hz tignari⁹ q̄ tectoꝛia tignis induc. vt dic papias. De tritico.

TRiticū a truura est dictū vt purissimū i hoꝛreo seu granario reꝑ cōdat vel qz granū ei⁹ ꝓmolit vl teritur vt edat. vt.d.isi.li.xvii. Est aūt duplex triticū. s. rubeū exteri⁹ in vtraq̄ extremitate acutū/in latere scissū/interi⁹ albissimū/graue ⁊ pōderosū/ et illud gen⁹ ē optimū. vt.d.pli. aliud ē coloꝛe croceū exteri⁹ interi⁹ vero albū/in supficie lucidū ⁊ leue et frāgit difficile. De ꝓpetatib⁹ aūt ⁊ generib⁹ ei⁹ q̄ resupra ō frumēto in isa. s. sic. d. Isa. in die. Diuersificat aūt triticū ex diuersitate soli i quo seīat. nā qō creſc in terra pīgui atq̄ putribili crassius est ⁊ pīguius atq̄ ponderosi⁹ ⁊ nutribili⁹ ꝙ id qō creſcit in terza macra siue sicca. vnde bonitas tritici intēditur ex bonitate soli ⁊ econuerso Triticum aūt ex diuersitate temporis variat. nā qō nascitur tempoꝛe moderato in q̄titate ⁊ qualitate erit ꝓfectuz ac medulle multe ⁊ coꝛticis valde pauci et optimi

nutrimēti. ī moderato ho tpe exortū erit ſp ctum. Itē differt ſm veſtutatē ⁊ nouitatē et mediocritatē nā qñ ē veſtutū longo tpe ꝓſeruatū efficitur nimis ſiccū ⁊ durum ad digerendū et modice nutritiuum: qz tūc e ius hūiditas ſubālis a caloze aeris minuit tur et nimiū ꝺſiccatur. nouū ho paruo tpe reſeruant: ꝓ hūiditate ſuperflua et viſco ſitate terze hūiū eſt ac viſcoſū. denſū ad digerēdū/durū/⁊ inflatiūz. vētoſitatis et rugitus ventris generatiuū. mediū vero inter nimis nouū et vetuſtū eſt inter mul tam hūiditatē et paucā tēpatū: ⁊ ſō magiſ laudabile ē et āpliꝰ nutritiuū. nā exhauſta hūidtate accidentali ſubālem hūiditatez in parte caloz aeris tēperat: et ſō tale triti cū magiſ laudabile ē et melius nutrit ⁊ bñ digerit ꝓpter viſcoſitatē terze ⁊ denſitatē Eſt aūt triticū. vt. d. idē iſa. calidū et inter hūidū et ſiccū temperatū: ſed panis ex eo factus eſt calidioz ꝓpter calozē ignis ⁊ co zectionem. intenditur eīm ex eo caloz natu ralis ꝑ calozē ignis actualē. Itē hanc ꝓpe tatem hz triticū ꝑcūctis granis ꝙ nutribi lius eſt ceteris: ⁊ ꝺ ꝓpter ſimilitudiuē hūa ne ꝓplexionis. vt. d. idē. Itē triticū ē cola tiuū ⁊ mūdificatiuū ⁊ lauatiuū. et ſō iuſ ꝺ eius farina factū purgatiuum eſt pectoris et pulmonis. idez facit tiſanū de eo factū ſicut de ozdeo qz mūdificat ⁊ pluſq̄ de oz deo. vz ēt ꝫ tuſiz ⁊ ſanguinis ſluxū. Itez triticū coctū cū oleo poſitū ſup durū apo ſtema diſſoluit illud. Itē triticū coctuz in ſucco rutbe diſſoluit coagulatōez lactis ſi māmille inde liniant. Itē tēpatū cū ſucco uiſquiami ⁊ poſitū ſup neruos phz huō res nortos ne deſcendant. Itē granū ma ſticatū valet ꝫ moꝛſum rabiōſ canis. nam venenū extrahit vt. d. idē. De tritico fit o leum qō valet ad multa ſed maxie ꝫ pru ritū ⁊ ſerpiginē et ꝛipetiginez ſi cū panno a ſpero hñ ꝓfricetur vt hꝛus olei poſſit meli us ſubintrare. Itē cozter tritici ſiue furfur hz hꝛutē colatiuā ⁊ mūdificatiuā plꝰq̄ fa rina eius: ſed modicū vel nullū exhibz nu trimentū. Itē vt. d. idē triticū recens ⁊ no uum paruī ē nutrimēti: et qū comedit cru dū fleumaticū ē ⁊ inflatiuū et in lateribꝰ dolorem cōmouet ⁊ rugitū. cito etiaz con uertitur in putredinē: ⁊ ſō lūbrici ⁊ alii ver mes nociui ex tali cibo ſepius generantur aſſatū aūt magiſ nutrit et minꝰ vētoſitatē facē ⁊ multū ꝓſtipat ⁊ ꝓſtringit. in aqua co ctum grauiſſimū eſt et multum inflatiuuz et viſcoſi būoꝛiſ generatiuū. bucuſq̄ Iſa. in dictiſ.

De tiſana.

TIſana. vt. d. glo. ſuper. ii. Re. i. ozdeū ꝺz ſiccatū pila tōſū ⁊ ꝺcoz ticatū et fit inde cibꝰ aptꝰ illis q̄ carent dentibus ex tiſanis fit etiā potus v tilis patientibꝰ febzes et alias calidas paſ ſiones. qre ſuꝑ de ozdeo in iſa. o. calozem mitigat et alterat. ſitim ſedat ⁊ declinatur hec tiſana. huiꝰne. ⁊ pēultia eſt ꝓducta vñ alerā. neq̄ ſic ait. Cortice nudato tiſanaſ ozdea dicas. Et ꝺz a tipeo qō ē ꝓcutō qz ꝓ cutitur in pila cū decoꝛticatur. potꝰ autez iſtꝰ factꝰ tiſanū ꝺz ab iſa. i die.

De tribulo

TRibulus eſt fruter ſpinoſꝰq̄ mol lioꝛ eſt q̄ ſit arboꝛ et duꝛioꝛ q̄ ſit herba. cuius due ſunt ſpēſ ma ioꝛ q̄ creſcit iuxta ſepes. vt. d. pli. li. xxi. c. xvi. Tribulꝰ dura res ē ſepta villaꝝ obtēt in altū creſē. ſed cū nō hēat vireſ vt directe ſe extollat incuruat et verſus terzā ſe refle ctit/dētes hz acutiſſimos/aculeos acutos et dētatos et ſingule eius ꝯgule a ſūmo vſq̄ deoꝛſum ad radicē aculeis ſunt muni te. Alia eſt ſpēs tribuli minoꝛ ⁊ creſcit in locis paluſtribus et in campis: ⁊ eſt minoꝛ in lōgitudine et groſſitudine q̄ ſit maioꝛ folia habz minuta ⁊ rotunda. haſtulas pi ſicit/longas/teneras/rubeas/ſperſas ꝑ ter ram/diffuſas/aculeatas/ꝑ totū ⁊ ſpinoſas flozem facit album ⁊ fructū primo viridē deinde rubeū tandem nigrū: ⁊ hāc fructū diligunt ſerpentes/columbi et buffones. et ideo talem fructū comedere boibus non eſt tutū et quē ipſum comedere libuerit: e ligere debet illum qui a terzis magis eſt e leuatus et nō nimis maturꝰ q̄ integer ē et intactus a muſcis vel a vermibus nō coꝛ roſus. Tribulꝰ aūt cāpeſtris. vt. d. pli. ara tro et frugibus ē inimicꝰ. viuax eīm ē ⁊ mꝛ tū ſe multiplicat: et vix eradicari pōt qñ in aliquo radicatur agro: et ſō meſſez ꝓximit et ꝓfundit. pedes et crura tranſeūtiū ⁊ ma nus ſe tangentiū multū ledit. et tranſenn tes ſepe cadere vl ceſpitare facit. veſtes ho minū dilaniat et diſcerpit: ⁊ ouium iuxta ſe paſcua querentiū lanam rapit et ſō dicit tribulus a tribulando qz tribulat ⁊ ledit ſi bi appinquantes.

De thimo.

THimus eſt herba valde aromati ca. vñ ygil. Redolent thimo fra grātia mella. cuius flos ꝺz epith mū et eſt flos medicinalis. habet eīm ꝯtut melancoliam purgandi et fleuma: ⁊ ſō va let ꝫ quartanā et alias melancolicas paſſ ones.

De thimiama.

Thimiama est quedā ꝯfectio ꝑcl osissima ex onice et stacte galba no et thur̄ prepata sicut d̄r exo di.xxx.g. Et est dicta a thimo flore odori fero: qꝛ olet suauiter, sicut thimus. sicut d. Isid̄.li.iiii. vbi tractat de odoribus. talis aūt cōfectō in vsus hominū nō debuit fie ri: quia dn̄s offerri in templo super altare thimiamatis hanc ꝑcepit: et iō in ecclesia non debet sponsus et sponsa thurificari, o dore thuris. inde etiam est ꝙ allato thure bened cto super altare si descendat thuri bulū ad choꝝ aliud thus sine benedictiōe aponēdū ē et offerēdū holb⁹. De thure.

Thus ē nomen arboris et gūmi inde emanantis. vn̄ pli.li.xii.d. Thus est arbor arabie immensa atq; ramosa leuissimi corticis ad aceris q̄ titatē succum aromaticuz et albuz ad mo dū amigdale generans ⁊ effundens ma sticatione. in puluerē resolutū est intus pi gue et igni appositu facile ardens et ap pellatur apud nos masculus eo ꝙ nata sit rotundū ad modū testiculoꝝ. reliquū vero est planuz ⁊ plene scabiosum et ē masculo minus bonū. adulteratur aūt admixtuz re sine albe siue gūmi: sed sua cognoscitur ꝑ pria qualitas. nā thus igni appositum ar descit resina vero humescit: gūmi autez ca lefactum resoluitur et liquescit. Arbor au tē vn̄ fluit thus dicit liban⁹ ei⁹ ⁊ gummi a naturalibus ac medicis olibanū nuncupat a monte arabie sic vocato: sed a libano ar bore fluens olibanū libanus nūcupatur. vt.d.isi. et dicit glo. sup ecc̄i.xxiiii. sup illū locū. Ego q̄i libanus n̄ incisus ⁊c. Liban⁹ vt aiunt arbor est ī arabia cortice et folio lauro similis. fructū emittens bis in anno scz in vere et in autūno: sed qd̄ ꝑ se fluit. s. in principio estatis melius: qd̄ vero in esta te cortice inciso paulatī exire cogit. ī autū no vero nec ita candidū est nec ita purum sed hoc qd̄ primo adheret ramis ⁊ cortici b⁹ et in estate induratur et a ramis ferro recolligitur thus optimū est qd̄ est album solidū et muudū/odoriferū/ et rotundum ad modū testiculi et oblongū dicitur ma sculinū. thus vero qd̄ apertis corticib⁹ ī au tūno vel hiemis principio effluit nō est al teri simile in v̄tute nec etiam in colore qꝛ illud albū est et translucidū: odoriferum valde atq; mundū: thus vero secūdariū est tenue ⁊ scabiosū. vt sup̄.d.isi. Regio autez vbi erescunt thura est montuosa et pre alti tudine rupiū et scopuloꝝ quasi inuia et in accessa: vt.d.glo.ecc̄i. supra dicta. Dec oīa dicit pli.li.xv.c.x. vt dicit glo. ꝙ arabia est regio thura gignens sabea vel saba eiusdē regionis prouincia maxīe thurifera ⁊ ē ter ra ex vna ꝑte maris et scopul' ex altera v̄o montibus et rupib⁹ vix accessa. vn̄ thuris arbor sine cultore crescit: et terrā argilosā diligit. Dicūt aūt arabes ꝙ thus non debz recolligi nec eius arbor incidi nisi a sacris et religiosis tꝑe collectionis contactu mu lierū non pollutis. et sic putatur ꝑ religio nis obseruantiam merces augeri. Itē idē ibidē.c.xvi. prima ei⁹ naturalis vindemia est circa canis ortū in fortissimo estu. naz tunc eius cortex tenuissimus laxatur ⁊ pro silit inde spuma pinguis que ꝯtexta densa tur vbi loci natura poscit hoc purissimū ē et candidū. Secunda vindemia versus hie mez corticibus inscisis rufum hoc exit nec cōparabile est priori. Creditur aūt nouelle arboris gūmi esse candidius: sed veteris efficacius et quidam putant in insulis me eius gūmi cū alii negent in insulis nasci.

Collectum thus in camelis defertur in ciuitatē q̄ sabotria d̄r porta adhuc patēte nec per aliā viaz ingredi licet. vbiq; deciat deo quē inuocant. vbiq; sine mensura n̄ in pondere accipiūt sacerdotes nec an̄ inde li cet mercari nisi prius deo debita portō of feratur. candore probatur et carbone si sta tim ardeat et inflāmetur: si dentem nō re cipit sed statim frangitur in puluerē vel in micā (hucusq; pli.) Secūdū di. vero ⁊ pla tea. thus ē cuiusdā arboris gūmi in alexā dria: et d̄r oblibanū alexandrinū quod est purius et melius. Aliud inuenit iuxta da mascum et dicit damascenū et non est ita bonū nec ita purū sicut primū. Est aūt ca lidum et siccum multū aromaticū/multuz pingue et glutinosum. virtutem habz con fortandi ex aromaticitate sua consolidan di et ꝯstringendi ꝯglutinandi ex gūmosi tate sua potenter stringit lachrimas ⁊ flu xum humoꝝ descendentiū de capite ꝑcipu e qn̄ fluunt per venas exteriores faciei si circa tympora eiius puluis cuz vino albo et cū albugine oui ēplastretur. Sic etiam sedat dolorem dentiū et gingiuaꝝ masti catuz. thus prohibet fluxū humoꝝ a capi te ad mēbra sp̄ualia ad pectus. videlicet ⁊ pulmonem cōtra indegistionē et acidem e ructationē multū valet vinū in quo fuerit thus decoctuz: matricē ꝯfortat ⁊ mundifi cat et conceptum iuuat fumus eius. pul/ uis eius mixtus cuz aceto graciliat et atte

nuat mãmas turbidas. puellarũ crassatio
nibus cum pice subuenit. dolorem aurium
mitigat. mixtũ cũ vino tũoribus intestinoꝝ
subuenit si cum vino bibatur. hucusqꝫ dia
sco. et pla. Dicitur aũt thus ꝑm isi. a theos
qđ ẽ deus: qz in deoꝝ sacrificiis adoletur
et ꝑm hoc bz aspiratiõẽ. vel dicit a tũdo
dis. qz habile est tundendũ et sepe tũditur
et quanto plus tundit plus redolet et faci
lius inflãmatur et tũc cazet aspiratiõe. Ex
thure incenso ꝓcedit aromaticus fumus
ad modũ virgule et est interius gracilis
multũ mobilis/ multis circũuolutionibus
ãfractuosus et se ad partes oppositas mo
tu leuissimo circũuoluẽs: versus superiora
se dilatans imutans aera et obumbrans o
doris sui fragrantia fetorẽ cadauerũ aufe
rens ad cerebꝝ directe penetrans/ spirituz
animalẽ ꝓfortat et recreat ꝑ cerebri ventri
culos se diffundens. ¶ De vimine.

Imẽ nis. dicit ẽga mollis z dicit
vimẽ eo qꝫ hẽat vi multã virozis
nã eius natura ẽ talis vt: etiã are
factum si in aqua abluatur itez reuiresc at
Et. d. isi. li. xvii. ex viminibus fiunt vitib⁹
vinciendis et doliis religandis necessaria
ligamenta vt ptz supra. e. in lĩa. s. Quere
de salice ibi. ¶ De virga.

Irga ꝓprie ẽ qđ de ramis nascitur
et dicit a ẽtute eo qꝫ in se vi mul
tã hẽat vel dicit a viroze. nã ẽt⁹
qđ latitat i radice se pdit i viroꝫ virge. Dici
tur virga quasi vi regens. virga enim vtũ
tur magi ad placandas serpentes. et idcir
co in virga sustinent hos alligatos virga
eũ vtunt phi/ reges/ et magistri. vt. d. isi.
li. xvii. virga etiã vtunt viatores agroꝝ et
areaꝝ seu ꝓtatoꝝ defensores: legati ac nũ
cii ac pastores. ẽga siquidẽ ex triplici ꝓpo
nitur substãtia. s. ex cortice ligno z medul
la. mediante medulla nutrit et vegetatur
mediãte ligno erigit z sustẽtatur. corticis
ẽo bñficio tegit z ab exteriozis aeris iniu
ria defensat. nã vt. d. cõmẽ. sup li. de plã.
corticẽ bz ꝑ pelle arboz lignũ, pro osse: me
dullã vero loco vene. nã calor naturalis ex
istens potissime in medulla virge median
te ramo a quo pullulat: hũozez attrahit a
stipite et radice z qđ grossius ẽ z terzestri⁹
in attracto hũore trãsmutat in lignũ z in
corticẽ: quod ẽo aquosi⁹ẽ ꝑuertit i frõdiũ
multitudinez et quod vnctosi⁹ẽ et purius
trãsmittit ad virge superficiẽ vt inde ꝓducat
florẽ et tandẽ fructũ generet atqꝫ semen.
nascit aũt tãflos qꝫ fruct⁹ de subãẽge sine
ipsius coꝛruptõe et alia violatõne. nã flos
isensibilr de ẽga egredies z erũpẽs virgã
n violat nec ẽflozat sz fecũdat eã potiꝰ ac
pfic et decorat. virga itaqꝫ n̄ ꝓcipit fecũ
datõis gr̃az nec potẽtiã generandi ex con
mixtõe seis siẽ alantia sz ex roꝛ celesti p⁹
et talor solis. ẽga aũt ex qđ ascẽdit sursum
sp tẽdit ad suã sũmitatẽ versꝰ celũ erigit qđ
usqꝫ quenat ad ꝑfectũ ĩcrementuz z ẽ me
dia inter ramũ z stiptẽ seu radicẽ a qđ ꝓci
pit fructũ quẽ ꝑduẽ ex subẽ sue teneritudi
ne flexibr ẽ valẽ z ẽ facili inclinabr i quã
uis ptẽ. Itẽ ẽga extrinsecꝰ arida ẽ z sicca
aspa z nodosa: sz iterꝰ mollis ẽ i medulla
et sub coꝛtice hũozosa: ãnto aũt ẽga plus
crescẽ tãto a terra plꝰ recedit: z quãto sur
sũ altiꝰ sustollit tanto in eiꝰ acũie gracilioz
et acutioz inuenit. Itẽ virga ex se dz eẽ ere
cta sz qñ ẽ nouella si casu aliquo ad terrã
ĩcuruet difficile ẽ vt idurata i illa curuita
te ad rectitudinẽ ꝛuocet imo sepe facilius
frãgit ꝙ rectificet: qñ vero virga inuẽit cur
uata in ignẽ ponit z ꝑ calorẽ eiꝰ rigorẽ z du
ritiẽ ꝛsoluẽtẽ z remollientẽ ad formã recti
tudinis facilꝰ reducit. Itẽ virga canibꝰ ẽ
odiosa et puulis: qz virga coꝛuz insolẽtia
cohercetur. ¶ De virgulto.

Irgultũ a ẽga ẽ dictũ bz hugu. ẽ
eũ locꝰ vbi mltitudo crescẽ ẽgaꝝ
bz aũt isi. li. xvii. ẽgultũ ẽ ramꝰ q
ẽ robore ipsi⁹ arboris pullulat: sz ẽga dr qđ
ẽ ramis ꝓcedit. ẽgultũ aũt sine ꝓmirtõe se
minũ ꝓcedit: in hieme vilescẽ. in ve ẽo plz
qz tũc vrescẽ z florescẽ. ꝑcisuz rursuz pullu
lat z rutuiscẽ: a terra i suo ortu elõgat z ãn
to plꝰ crescẽ tãto plꝰ ẽsus celũ eleuat. aliqñ
aũt dr ẽgultuz viridaziuz vl virctuz locus
s. viridis z amenꝰ plãs z ẽbis vrẽtib⁹ ꝓsi
tꝰ siẽ ẽ ẽ ortu pz ãre i lĩa. o. De vite.

Isl dr a vicndo qz vicit z liga
tuz. Secunduz Isi. autem vitis
est dicta eo qꝫ vim habet citiꝰ za
dicandi. vel ideo dicuntur vites eo qꝫ vim
habeant vt inuicẽ vites se innectãt vicinisqꝫ
arboribꝰ reportando zeligentur. Est enim
eoruz natura flexibilis. scilicet quasi brachi
is quibusdaz vt quicquid cõprehenderint
teneant et cõstringant et illa ligamina qui
bus arbores vel palos capiunt capreoli di
cuntur sic dicti eo qꝫ arbores capiunt vel
mutuo se ꝓnectunt: quorum adminiculo
fceti palmites ventos sustinent et turbies
ne frangantur. Dicuntur etiaz corimbi qz
sunt sicut anuli quibus proxima queqꝫ li/
gant ne longius laxati palmites vẽtoruz

flatib⁹ dissipent et sine piculo fruct⁹ suos sustineant. vtib⁹ aũt ista maxie ꝓueniũt. s. oblaqatio. oblaqari ẽ terrã circa radicẽ aperire ⁊ velut lac⁹ efficeꝛ vt radix hũore diligẽtius hũectet. ⁊ calozis solaris radio facilius penetret. Itẽ ꝓuẽit eis putatõ et ẽ putare virgaz ex vite supuacuaz resecaꝛ e⁹ flagellũ luxuriat. Itẽ eis ꝓuẽit ꝓpaginatio. et ẽ propaginare flagellũ vitis supsternere ⁊ quasi pozro porrigere: et hinc ꝓpagines dicunt ꝑme. s. vitis extensiones. Itẽ eis ꝓuẽit fossio: et ẽ fodere terram mouere fossorio vel ligone vt radices et ꝛbe supflue ãmoueãt et sic vites meli⁹ foueant. Itẽ eis ꝓuenit pastinatio. Pastinare autem est parillare i. palos figere circa vites vt sustẽtẽtur. vt d. papi. et ꝛ a pango gis. xi. qõ idẽ qõ palos figere vl plantare: vt. d. idẽ. Scõz isi. autem pastinare est simo vel terra pinguj vitẽ paseere vl nutrire vt ampli⁹ fructifiꝛ Itẽ eis ꝓuenit pampinatio. Est aũt pampinare i pãpinos. i. folia supflua de vite amouere vt vue liberi⁹ aerẽ puꝛ capiant: et folijs ñ obũbꝛate citi⁹ matureſcant. Papini vt. d. isi. sũt folia quoꝛ subsidio fruct⁹ visl ab ardoꝛe et frigoꝛe defensaꝛ et aduersus ofñez iniuriam ꝑmunit ꝙ pãpini. vt. d. isi. cõ sunt interesi vt solaris radius ad maturitatẽ fruct⁹ facilius admittaꝛ et sũt dicti pãpini eo ꝙ de palmite depẽdant. vt. d. xvii. Itẽ eis ꝓuenit vindemiatio: et ẽ vindemiare de vitevuas demere qõ fit qñ fruct⁹ vinee ꝑscidũtur et ꝛcolligũt. De vitib⁹ aũt. d. pli. li. xviii. c. xxv. vitis qñ ꝑscidit tpe ꝙruo et mõ de bito ex ꝑscisione vires capit et ꝓcipit materiã ex q̃ floꝛeret fruct⁹ in posterũ patiũt: nisi em̃ ꝑscisione castigaretur supfluoꝝ tota ifecũda et stenlis redderetur: nihil em̃ auidi⁹ nascitur: et cõ nisi vires ad panẽdũ ꝓuentur nõ ẽ fructus pictura. In vite aũt ẽ natura vt malit paꝛeꝛ ꝙ viuere: et cõ q̃cq̃d de materia supflua a vite demitur fructui accedit. vitel vero putationis tpe q̃nto citi⁹ putank tanto pl⁹ effundũt de materia et q̃nto serius tanto ꝛfert fructũ vberiozẽ: ita tñ ꝙ putatio debitũ tpus ñ exceedat. vñ vites graciles et tenues citi⁹ oz putaꝛ. validaꝛ aũt nouissime Debz aũt ꝑcisio obliq̃ fieri inter duas gẽmas ita vt in pte gẽme opposita ꝑscisio fiat vuln⁹ cõ oz fieri obliq̃ ⁊ cõ ꝛecte vt cito descẽdãt ⁊ defluant guttule pluuiales ꝙ q̃z frequẽtiaz et ꝑmanentiaz sup planã incisuram vini sũmitas lederet: et q̃nto vitis ẽ gracilioꝛ ⁊ macroꝛ tanto de ea pl⁹ est putandũ qñ aũt pampinatione indigz ñ debz rẽoui soliũ qõ ẽ cũ vua nisi vinea sit nouella sz poti⁹ alia q̃ magis sũt rẽota boc em̃ vuã supplantaret. q̃cq̃d vero erũpit et pullulat alias q̃ ab oculis sue gẽmis spurijũ ⁊ iutile iudicaꝛ ⁊ stati ẽ rũpendũ. Itez idẽ. c. xxiii. vitibus accidit morb⁹ spẽalis s. qñ gramia nimis tẽpestiue auferũt aũt qñ in supinũ inscindant: aut qñ noxio roꝛe vl imbꝛe floꝛationis tpe pfundunt: aut qñ nouella germia pruina aut frigoꝛe decoquũtur aut qñ ab imperitis cultoꝛib⁹ aut circũfossoꝛib⁹ radices vulnere iniurioso ledũt ⁊ qñ dequamãtur. i. a suo coꝛtice totaliter spoliant. Inter oĩa maxie ledit qñ fortis limber pcutit palmitẽ floꝛescentẽ. qz defluit ipse fruct⁹. ex aere ꝑ coꝛrupto et floꝛe vel ibꝛe noxio crescũt q̃dã ẽmes vt eruce ⁊ testudines vilifolia ⁊ etiã germina depascẽtes et eã sic depastam facile derelinquũt. Nascit aũt biemalis in tpe nimis ibũndo atq̃ lẽto, accidit et eis alij morb⁹ q̃s araneũ vocant vinitoꝛes: qz ex flatu venti noxio et imbꝛe coꝛrupto generãtur q̃dã tele q̃ aranee ãꝛ q̃bus obuoluunt fruct⁹ ⁊ ꝑsumũtur et adurũtur. ledit et vitẽ raphanus odit et caulẽ et oẽ olus odit etiã ⁊ coꝛolũ. vñ q̃ñ talia vitibus sunt vicina tristes ⁊ egre efficiũtur. vitꝛ q̃dẽ et alumen ⁊ aq̃ marina ac fabe ac piscie putatiua vitia ⁊ maxie interimentia vitium sunt venena. hucusq̃ pli. li. xiiii. c. ii. Dicit apud priscos vites iter magnas arboꝛes nũerabãtur. i aliqb⁹ em̃ ꝓtib⁹ sũt vites ita magne vt ex eaꝛ trũci statue fiãt ⁊ colũne. vt ꝓ ii simulachroꝝ in vrbe populonia. sup tectũ ẽt tẽpli epheſie diane vna vite ãtiq̃t⁹ sciãdebat. colũne q̃ de talib⁹ vitib⁹ facte diutissime rẽmanent incorrupte. in pauc em̃ lignis natura eternioꝛ est q̃ in vite nullo fine crescũt. ⁊ circa domos et villas circũcidi pñt. scãdũt i mistiptib⁹ vsq̃ ad vlmi vl ppli arboꝛ sũmitates et ẽt coꝝ rami q̃ maritali affectu suis brachijs se ꝓnectũt. arboꝛ ẽ vtil⁹ et medicinalis tã i fructib⁹ q̃ i fructu. ⁊ emittit ac reddit liq̃ẽ succlomniũ arboꝝ meliozem q̃ñ ꝑscidit lacteaz emittit purissimã et illa lacteꝛia vtil⁹ colirijs addibet. ꝙ illi⁹ lacteꝛie euulsionem depuꝛatur eius substantialis humoꝛ in radice. vnde fructus surgit p⁹ ea dulcioꝛ et et puriꝛ ex ipsa vite. Folia vitis superlata sunt⁹ interius plana/ viridia et mollia: exterius autem valliculata et villosa in extremitatibus lateribus interesa et acuta multum obumbrãtia: quoꝛuz

vmbra estuantib⁹ et q̄escere cupiētib⁹ ē rotunda ⁊ sūt multū medicinalia. Nā vulnera mundant et mūda sanant. in aqua d̄cocta refrigerāt. calorē febrilē mitigant. estuationē et tūorem stomachi cathaplasmata mire sedāt. p̄gnantē adiuuant. somnū p̄uocant: et cerebr̄ recreāt ⁊ ꝯfortant: ei⁹ lacrima potata sepe calculos frangit: vt. d. dia. visuz acuit/lippitudinē oculoꝝ tollit morsib⁹ venenatis ⁊ vexationib⁹ succurrit/ventrem sistit. Cinis etiā eius valet ad p̄dicta q̄ succo ruthe et oleo admixt⁹ tūorē splēis sp̄git. vt. d. idē. Pli. li. xxiii. c. i. dicit folia vitiū dolores capitis amputant/īflatōnes sedant cū farina ordei calidaz ⁊ arthetica curant/dissenterios valde iuuāt si eorum succū bibāt patiētes lachryma ei⁹ cū oleo sup locū pilosū illata mō psiletri pilos amputāt et h̄ maxīe facit lachrīa quā ram⁹ vitis viridis emittit et resudat. verrucas tollit cortex vitiū ⁊ folia arida vulnerū sāguinem sedant/ipsūq̄ vuln⁹ ꝯglutināt atq̄ sanāt. cinis vitiū mox fistulā purgat atq̄ curat: neruoꝝ dolores ⁊ ꝯctiones mitigant scorpionū ⁊ canū plagas cū oleo sanāt: cinis corticis p̄ se pilos ablatoa restaurat et mltiplicat. hucusq̄ pli.

De vite.

Vitis siluestris siue agrestis est labrusca sic dicta: q̄r in terre marginibus crescit. a labro em̄ d̄r labrusca. s. ab extremitate terre vbi nascit sicut d. isi. li. xiiii. Est aūt similis vite vinifere i foliis sed non in fructu. nā fructū fac̄ modicū aut nullū: et siquidē fecerit ille durus est et stiptic⁹ et amar⁹. vitis vinifera degenerat sepe in labruscam q̄n nō colit nec putatur: ⁊ et ecōuerso de labrusca fit vitis vinifera p̄ culturaz debitaz et tōsuraz. vt. d. pli. et q̄uis labrusca nō sit quo ad cibū vtilis: est tn̄ vtilis quo ad medcinā. naz ei⁹ radix elixa in aqua pluuiali ⁊ mixta vino hydropicos curat: offis maculas tollit: tussiz ꝯpescit: puluis radicis eius ꝯ defectuz stomachi mire subuenit: vt. d. dia. Pli. autez li. xxiii. c. ii. d. sic. labrusca grece āpeloe sargia appellat. spissis foliis vno cortice vuas fert rubentes mō cocti: quaꝝ succo mulieres cutē faciei purgant: ⁊ ille vue cū foliis et succo trite vtilit apponūtur vitiis coxaꝝ et lūboꝝ trite cū aceto scabiē hoīs ⁊ quadrupedū curant. hucusq̄ pli.

De vitulaie

Vitulamē a vite d̄r illa planta bastarda siue spuria ⁊ īfructuosa q̄ nascit a radice vitis siue alias n̄ p̄cedens ex ip̄is gēmis: ⁊ tales plante d̄generes sunt et innaturales: ⁊ iō nō fructificant: sed vitem onerant ⁊ grauant et fructū īpediūt ac retardant. naz hūorez attrahūt a radice que deberet transferri ad fructuz nutriendum et augmentandum ⁊ iō debent citius extirpari ne diutius crescentes diminuant fructum vitis: et ideo tales plāte adultīne dicunt spuria vitulaia ⁊ n̄ nālia. vt habet in li. sapiē. c. iiii. ⁊ hec ē lr̄a rabani et antiquorum. q̄uis augu. in libro de doctri. christia. dicit q̄ melius dicerent adulterine plantagines: quod verum est quo ad simpliciuz intellectum. vera tamē littera est et bona quo ad intelligentes scilicet spuria vitulamina et cetera.

De vinea.

Vinea (vt dicit papias) est locus vbi plantant vites. vn̄ ⁊ vinetū vocamus locū vbi consita ē vitiuz multitudo. vinea diligenter excolitur et ab omnibus sup̄fluis expurgatur a cultoribus sepius visitatur: ⁊ ne ledatur a bestiis maceriis et sepibus circundatur: ⁊ ne diripiantur fructus eius custodes in ea super speluncaz ordinantur. I hieme sine custodia relinquitur: sed in autumno a multis frequentatur. in hieme valde pallet in vere et in estate viret floret ac redolet sed in autumno fructu gaudet. odor florentis vinee omni venenoso contrariatur ⁊ ideo ipsa florente fugiunt colubri et bufones sustinete eius fragrantiam non valentes virore et amēitate delectat visum/fragantia et aromaticitate afficit olfactum saporis suauitate reficit gustum. foliorum lenitate demulcet tactum. aerem diligit puruz serenum (vt dicit plinius) et minus diligit tempus nubilosum: terram diligit calidam et siccam: mediocriter pinguem atq̄ dulcem. Nam quando terra est nimis pīgais vel nimis humida luxuriat in ramos et in folia et paucos habet fructus. quando vero est in terra harenosa et nimis macra: cito deficit et arescit cum ibi nō inueniat sufficiens nutrimentum. Similiter si fuerit in terra amara vel salsuginosa: corrūpitur radix eius malicioso hūore radicis subāz subintrante: et ideo diligit terram dulcez et in suis qualitatibus temperatā. ⁊ ideo montes alti soli bene expositi sūt optima loca ad vineta: quia in eis humor est dulcis: et calor fortis: et quanto vinea soli est

magis erposita tāto fructꝰ reddit vilenoz. ꝓ uo aūt ē fructus viridis/durus/stipticus et acetosus. deinde ꝑ decoctōez solis dulcꝫ efficit et delitiosus. sub foliis ipsius vinee lacrant vulpes vuas vinee corrodētes/aude z deuastantes. z maxie vbi custodes sūt negligentes. nec ꝑdest qō aliq̄ minꝰ sapiētes ponūt z claudūt vulpiz aduersarios idest canes intra vitū maceries siue sepes nā plꝰ demolliunt z destruūt vuas vinee: sic inclusi pauci canes ꝙ furtiue facerent plures vulpes. vt. d. isi. z iō sapientes vinitores sūma indigent diligētia ne subitrēt porci seu canes domestici seu vulpes. a muscaꝝ aūt z vermiū corrosione nō pōt ꝙuis vinea nisi ꝑ ipsiꝰ manū qui oīa ꝓtinz i sua potestate. vt dicit isi. z saluat magnifice vniuersa.

De vua.

Vua ab humeo humes ē dicta: q̄z humida eo q̄ intrinsecꝰ hūoribꝰ plena ē: vt. d. isi. li. xvii. Et tribꝰ aūt ꝓponitur vua. s. ex folliculis/ glarea et arillis. Folliculi dicūtur vinaria siue thece in quibus glarea ꝓtinetur. Et ē glarea succus siue hūor pinguis ipsius vue. Arilli aūt dicūtur puula grana q̄ sunt in racemozet dicūtur alio noie acini ab acco. ces et debet dici hic acinus sicut ptz in maiori volūie pisciani vbi ōr illud bū paulini. Et primit humentes acinos succū q̄ liquētez. Aliqui tñ dicunt hoc acinū vua. z ē generale nomē ad botros z ad racemos. nā vua ꝓprie ē multoꝝ granoꝝ coadunatio. racemus aūt dicit vnū granū. botrꝰ aūt vuarū congeries vel ꝓgregatio: q̄z gallice ōr mo issinie. Secūdū paptā aūt z isi. racemꝰ est botrionis pars sez ramuscul⁹ cū vuis ꝑcisꝰ nā a ramo dcitur racemꝰ. Secundū isido. vue a multis dicūtur suburbane: eo q̄ eo i vrbibus venduntur ad comedēdū. Comē dat essi eas z spēs z iocūditas sapoꝛ ārū multe sūt spēs sicut sunt ꝑcocte sic vocate q̄z cito matureſcunt z ante oēs caloze solari decoquūtur q̄s greci lageos dicūt: q̄z festinat ad maturitatem sicut lepus. Itez sūt pupnree a coloze purpureo sic vocate. Itē sunt verdane sic dicte a magnitudine sicut dactili a longitudine. Itē sūt stephenite a rotunditate nuncupate. Itē sunt crenonee sic dicte eo q̄ rubeant velut ignis. Sunt aūt auinee vue. s. albe mineo salicz coloze rubeo nō ꝑmixto. Itē sūt apiane facientes vinū dulce: q̄s nisi cito colligas pluuiis z ventis z maxie apibus infestāt pro quaꝝ depredatione apiane sunt vocate. Item sunt z bicubite a regione nomen sortite turbines/pluuias/z calozes optime sustinent z in terra macra non deficiunt. huiusmodi dicitur esse basilica. Item sunt argute quas nisi primo tempore colligas aut in terram cadunt aut humoze computrescunt. Item sunt z elbolie idest varie que neq̄ purpuree sunt neq̄ nigre ab elbo coloze sic dicte. Elbum enim inter album z nigrum est medium. Sunt autem z multe alie differentie vuarum que differunt abinuicem z in coloze et in sapoze/in magnitudine et virtute: sed be sunt magis famose (vt dicit Isido. li. xvii.) Secundum Isa. vero in dietis coloꝛ vuaruz quadrupliciter variatur. Sūt essi vue omnino albe clare/. z aquose. modicuz carnis hñtes corrtices subtiles/ossa exigua. Sunt etiam vue omnino nigre/grosse carnis/per ui humoris/z offium magnoꝛum. Sunt et citrine que magis participant cum albedine ꝙ cum nigredine. Sunt insup rufe que magis accedunt ad nigredinem ꝙ ad albozem. Albe leuiter nutriunt facile digeruntur. venas peuetrant et vrinam prouocant. Nigre sunt dure digest. omis tamen stomachum plus confortāt et etiaz plus nutriunt q̄ñ bene digeruut. Citrine autem et rufe sunt medie in virtute. Et sicut dicit idem Isa. quanto vue sunt maturiozes tanto sūt laudabiliozes ad nutriendum et generandum bonum sanguinē meliozes vue que minus habent carnis ꝙ humoris laudabiliozes humozes generāt ꝙ ille que sunt pluris carnis ꝙ humoꝛis ñ. tñ sunt tāti nutrimenti.

De vua immatura.

Vua immatura est frigida z siccа et multum acerba. ꝓcurat neruos sua frigiditate ventiuz etiaz radices in tantum q̄ obstupescunt et videtur quodāmodo congelari. virtutem essi hz ꝓstringēdi z colericum vomitū repmēdi et calozē epaclextingēdi/sitiz auferēdi/acutū calozē mitigādi/hūozes grossos i oculi et in palpebꝛis desiccandi/z pruritū oculoꝝ et aspitatē abstergēdi. vt. d. isa.

De vua passa.

Vua passa multis modis fit. aliquando enim torquetur illud per q̄d vua dependet a vite ita q̄ nō possit humoꝛ altius ad vuam ascendere z sic permittitur a sole per dies aliquos desiccari. Et hec dicitur vua passa propter calozem solis quam patitur. Et est optima

ad comedēdū. aliqñ racemi inuoluunt in pannis vitis ⁊ colligant folia filis ne racemi dispgant: ⁊ postq̄ panis ē extract⁹ d̄ clibano qñ calor est tēpat⁹ iponūtur ibidē racemi inuoluti ⁊ exsiccant. similimō dicunt iste vue passe: q2 q̄ndaz violentiaz a calore clibani sili mō patiūtur. qñq; i fumario fit vua passa. vñ dixit alexād neq̄. Dāt vuas passas clibanꝰ fumaria phebꝰ. d̄ vua passa d. isa. in die. Vua passa pfecta in dulcedīe est calidior maxie si nigra ē. nec nimis mollificatiua nec nimis ēt ꝯstipatiua: sz media malos hūores tēpat ⁊ mitigat morsionez maxime qñ pinguis ē ⁊ carnosa ⁊ corticl ē tenuis ⁊ eius ossa siue granula sunt exigua atq; pauca. hmōi vua passa ꝯ dolorē pectoris adiuuat/pulmonē mūdificat/tussim sedat/vesicā ⁊ renes purgat/spleni tñ ⁊ epati nō ꝯuenit si hūerit duritiē ⁊ grossitatē vua aūt passa hñs acerbitatē cū q̄dā pōticitate min⁹ est calida q̄ sit dulcis: et min⁹ hūida maxime si sit alba. lz iō paz nutrit/calorez extinguit/vētrē ꝯstipat ⁊ ꝯstrigit. De vino

Vinū d̄r q̄i in vite natū vel a vēa eo q̄ pot⁹ ei⁹ venas sanguine cito rplet. vt. d. isi. li. xxi. ubi tractat d̄ potū. Temetū aūt d̄r forte vinū eo q̄ tēat mentē ⁊ temerarie ager sepe fac. d̄r ⁊ mez q ñ est puz et aque ñ admixtū. et d̄r bach⁹ a libero pr̄e q̄ vocabat bach⁹ et d̄r fuisse primus reptor vitl. vel bach⁹ dicit ab effectu q2 fortitudine sua facit bibentes furere: et in alios debachare. laudes aūt vini ñ pōt ad plenū describere etiā si viueret bachus ipe. Int omes aūt liquores ⁊ succos arborum vinū obtinet principatū. nā p̄ omib⁹ liquoribus vinū moderate sūptū corpora pl⁹ ꝯfortat/corda letificat/morbos ⁊ vulnera euacuat atq; sanat. vñ isi. d. in vlti. die. Vinū dat bonū nutrimētū corpori/sanitatē reddit pditā ac custodit calorē naturalē p̄ omib⁹ cibis et potib⁹ ꝯfortat ⁊ augmētat ppter familiaritatē ꝯsortiū qd̄ hz cū natura vñ sanguinē purissimū generat ⁊ turbidū purificat et clarificat. venarum ora apit et ad interiora cā mūdificandi sua subtilitate penetrat ⁊ vmbrosā fumositatē tristicie inductiuam illūiat atq; fugat. toti⁹ corpis mēbra corroborat et vigorē singulis administrat. vini. eñ bonitatez actio aīe māifestat facit in ea tristitie et doloris obliuionē nec pmittit eā sentire angustiā ⁊ dolorē. acuit intellectū et facit eū docilē ad inuestigandā rem difficilē et subtilez. aiosaz etiā ipam effic̄ et audacē. vñ pz vini excellētia cuius vsus ꝯuēit oib⁹ hoib⁹/etatib⁹/ tpib⁹ et regionibus si debito mō ꝑm vires bibentis a singulis assumatur: senib⁹ etiam cōuenit q2 calor vini eoz repugnat frigidati. § Iuuenibus conuenit secundū cibū q2 natura similis est nature et etati iuuenili: et adolescentibus et pueris est cibus et medicina: q2 eoz calori adhuc ipfecto nutrimētū exhibet et augmentū: ⁊ ipoz hūiditatē superfluam puerilem consumit et desiccat in frigida regione et in hieme vinū forte ⁊ multū purū conuenit. in estate vero et calida regione vinuz paruū et multū mixtuz vtile est. corp⁹ enim humectat et refrigerat propter mixturā aque q̄ subtilitate vini ad remotiora membra deducitur valde cito. ideo antiqui vocauerūt vinū tyriacaz magnam: q2 inuenerunt illd̄ duaruz rerū esse iuuatiuum. calefacit enim corpora frigida et infrigidat calida: humectat sicca: et hūida extenuat et desiccat: sed eius calefactio et siccatio est naturalis. hūectatō vero vel infrigidatio est accidentalis: q2 subtilitate sua portat aquam ad membra que necesse habent infrigidari et humectari ipsa aqua vt dicit idem. In vino aūt considerantur ista. substantia siue liquor/color/sapor/atz odor. Nam secundum substantiam vini attendit subtilitas et terrestreitas siue grossicies atq; mediocritas. Vinum substantialiter tenue et subtile: album est clarum ⁊ cōuenit stomacho: q2 cito digeritur et venas perforat. mentē nō percutit neq; ledit: nec neruis nec cerebro aliquod infert nocumētum. vinum aūt terrestre atq; grossum est huic oppositum. stomachum enim grauat et difficile penetrat. Color autem vini est quadruplex scilicet albus niger glaucus citrinus: et roseus siue rufus: album vero ⁊ nigrum vinum ceteris est minus calidum et album est magis humidum q̄ nigrum. propter subtilitatem et aquositatez sibi dominantem: nigrum vero magis siccum est propter grossitiem et terrestreitatez ei magis substantialiter dominantem. Vina vero mediocres colores habentia sunt aliis calidiora. scilicet vinum citrinum seu aureum et vinum rufum: et hoc secunduz q̄ magis ab illis extremitatibus sunt remota sunt minus calida et quanto illis sunt viciniora: tanto sunt magis calida.

De vino rubeo.

Vinum rubeum valde intensum in rubore sicut sanguis fortissimum est et multum ledit capu-

et pcutit mentē et fortē facit ebrietatē ⁊ iō optīe indiget aq̄ imiſceri. vñ ſi pmiſceatur qñ oz ⁊ bibatur put etatib⁹ ⁊ tpibus ⁊ regionibus ac pſuetudini conuenit atq̄ decz multū ē laudabile qz groſſos diſſoluit bumores. vias venaz a putredine mūdificat et ſanguinē purificat maxie ſi vicinū fuerit puritati: ⁊ iō ſenib⁹ pūēit: qz eoz calorē pfortat ⁊ frigidoz hūoz diſſoluit abūdātiam in ſenum corporib⁹ collectoz. vinuz rubeū neceſſe eſt habere ſapozē ponticum ſiue dulcem et liquozē inter groſſuz ⁊ ſubtilem mediocrez: ⁊ odor eius inē aromaticum et grauez ⁊ tale vinū ceteris eſt tempatius ad nutriendū: et faciliuſ mutat in ſanguinez ppter ſimilitudinez quā hz cuz eo in liquoze ⁊ ſapoze ⁊ coloze. Vinū dulce ⁊ multū rubeū iuuat ad mūdificandū vicia pectoris ⁊ pulmonis. valde eniz eſt ſalutiferum viſcoſi hūoris ⁊ lentiuū ⁊ immūdicie abſterſiuū. Vini aūt pſideratur odor: nā vinū aromaticū ſignat ſuū liquorem ſubtilem eſſe ⁊ temperatū: omniq̄ foz ditie emundatum ⁊ optime digeſtiuū: ⁊ iō clarū generat ſanguinem atq̄ mūdū: ē corpis confortatiuum/ letificatiuum: et fumi groſſi et obſcuri ⁊ turbidi expulſiuum. vñ hypocras vinū inquit odoriferum ſubtilius ceteris ē et leui⁹ et digeſtibilius ac nutriblius qz natura in eo ſuam compleuiſſe ſignat actōnē. vinū vero qđ nullius ē odoris ſue ventoſitatis groſſitiem inſinuat. et iō illaudabilis ē nutrimēti. nec clarificat ſanguinem nec etiam pfortat et generat hūores groſſos ⁊ fumū turbiduz et obſcurum vñ horribiliſſimū hīs odorē ⁊ ſaporeż pōticū peſſimuz ē: qz iſert corpori maxiz nocumētū peſſimuz ſāgiez ⁊ noxiuz pfert corpori nutrimētū ⁊ maxie ſi vinū fuerit valđ nigz ad qđ pinet groſſities liquoris ⁊ grauitas odoris et ponticitas ſaporis. vinuz itaq̄ predictis qualitatib⁹ tēperatū ſi tēpate ⁊ mō debito bibaf/ naturā adiuuat/ laudabilem ſanguinē generat/ ſapozem cibis et potib⁹ adminiſtrat/ deſiderū ⁊ appetitū excitat/ vitalem virtutē ⁊ naturalē pfortat ſtomachū ad cibū appetendū ⁊ recipiēdū ac digerendū iuuat/ virtutem expulſiuam ad expellendum feces excitat/ ſitim ſedat/ paſſiones aīme de malo in bonū alterat ⁊ immutat. Nam animaz ḧtit ab impietate ad pietatē ab auaricia in largitatē/ a ſupbia in hūilitatē/ de timore in animoſitatē et vt breuiter dicam vinū moderate potatuz corporis et aīe ſanitaſ eſt (bucuſq̄ Iſa. in die.) et pli. li.. xiii. c. ix. vbi oz vini natura eſt ipſo hauſto accendere viſcera intus. foris vero ipſo fuſo infrigidare mēbra: q̄ ab ipſo perfunduntur. viribus aūt corporis nihil vino vtilius ſi adſit mod⁹. nihilq̄ pniciosius ſi modus in ſumendo nō teneatur vnde andronides ſapientia clarus ſcripſit ad alexandrum magnum cohibens intē perantiam vini in bibendo. Rex inḡt memento te bibere ſanguinē terre. Nā bibere intēperate vinum cicuta eſt homini ſeu venenū quibus p̄ceptis ſi ille temperaſſet pfecto amicos in temulentia nō inkemiſſet vt dicit pli. Idem mala aūt que facit vinū intēperate ⁊ imoderate ſūptū tangit ibiđ in eo. li. c. viii. Mentem inquit mutat in furorem in mali impetum et obliuionem boni. ebrioſo ſiquidem ineſt palloz in facie ⁊ genis. pendule oculorum aſſunt vicera: et luppitudo/ manus tremula/ lingua ligata. poſtera die eructatōes alicuius fedi velut de ſepulchro: ⁊ grauiſſime ſentiūtur in capite punctiones: amaricat fumen ſez palati ſummitatem. amicabilis ideſt colera que intenditur ex calido fumo vini ⁊ eſtualis ſitis torquet guttur. Nam hec neceſſitas vinum ſequitur conſuetudo auiditatem pariat rebibendi. vnde more ſanguiſſuge vinolenti q̄nto plus bibunt tāto pl⁹ ſitiūt Ad hec verba pli. addit iſa. dicēs ſic. Si vinū vſq̄ ad ebrietatem ſepe aſſūptum fuerit: rōnis lumen extinguit: et vim brutalem confortat. vnde pmanet corpus velut nauis in mari non habens gubernaculum aut rectorem. ⁊ ſicut militia ſñ hīs principem neq̄ ducem. ppter qđ fedz ebrius ret nō ānuende ⁊ laudat qđ in ſe eſt illaudabile. de ſapientib⁹ facit ſtultos. ō benuolis puerſos efficit et malignos. nam ebrietas eſt oīm vitioz fomes atq̄ cā. icidūt. n. ebrioſi i hoicidia adulteria et furta et ideo volentes cuſtodire familiam opoz tet eos a vino cuſtodire ne vinū plus bibāt q̄ eorum virtuti expedit et nature.

De vino nouo.

Quinz nouuz quod de lacu ideſt de cuppa nouiter ē ſublatū vocatur muſtū qñ. ſ. de torcular⁹ mō eſt expreſſū et ē ſic dictum quaſi tenēs mus ideſt terram ſiue lutum. mus em̄ grece terra oz latine. vñ ⁊ bum⁹ terra dicitur humefacta. In muſto autem partes terree et feculente: que partibus aqueis et aereis ſunt admixte: in quas agens virtus ignea fortiſſimā faciunt ebullitionem. naz

ptes ignee ⁊ aeree mouẽtur sursũ. ptes bo
tere deorsũ: ⁊ ex tali pturbatõe ⁊ ꝓpugnã
tia fortꝫ fit ebullitio: donec vincẽte calore
puri ab ipuro fit separatõ: ⁊ ꝓpleta digestõ
Inest aũt musto tanta vis feruoris: vtva
sa forma ex eo plena absq; spiramie mox di
rũpat. vt. d. ꝓstã. ⁊ gre. sup iob. vñ p spira
culu aperturã spumosi vini imũdicia ad va
sis supficiẽ vi caloris eructa ꝓtinue euapo
rat donec purissimũ vinũ fiat. In ꝓncipio
aũt qñ mustũ eliquat valde ẽ turbidũ atq;
spissũ: ⁊ iõ. vt. d. Isa. bibitũ grossuz gene
rat: fumũ terꝛ sbiliũ somnioꝛ inductiuum
malos generat hũoꝛes. rugitũ facꝫ ⁊ iflatõ
nẽ in trestinis mustũ nouũ valde vẽtosũ ẽ
spũosũ ꝓpter resolutõez ptiũ vi caloꝛis. vñ
galie. Vinũ quodcũq; ẽ recens ũ hz vi ou
cendi cibũ p coꝛpꝰ vñ ventositatẽ ⁊ infla
tõz ac fastigiũ generat: ãnto plꝰ aũt durat
tpꝰ expssiõz a torcular: tãto plꝰ clarificat ⁊
depurat ⁊ ãplius intenditur calor eius. qñ
essi adhuc ẽ mustũ ab ebullitione nõ ꝙescit
nec terrestria ad suũ locũ descendunt: nec
aerea ⁊ ignea sursũ locũ suũ petunt ⁊ rẽa
net adhuc indigestũ: ⁊ iõ qñ vinũ est bene
defecatũ lucidũ atq; clarũ laudabile est et
amicũ nature. qꝛ tũc ꝓfortat calor eꝰ quo
tidie: et tã in odore et sapore ꝙ in virtute
meliozatur: nisi forsitan a coꝛrupto aere vl
ab aliquo coꝛrupto vase coꝛrũpatur. nam
si vas ipsum ptinens coꝛruptum fuerit et
ipsum vinũ coꝛruptum erit. Ex aere autez
coꝛrupto et calꝛ vl hũiditate nimis disti
perato vinũ sepe coꝛrũpitur: et iõ nũc ace
scit nũc pingue scit vel totaliter cõputre
scat: et tũc nature hominis est pessimuz et
maxie inimicũ: et ẽ fugiendũ simpliciter vt
venenũ. Vinũ etiam vetussimũ in calore
excedit temperamentum. et iõ sapoꝛẽ mu
tat et coloꝛẽ: et tale vinũ suo acumie ledit
cerebꝛũ et pcutit mentez et sua siccitate et
caliditate inflammat substantialem hũidi
tatem. extinguit caloꝛẽ naturalẽ: et iõ nec
nimis recens nec nimis antiquũ ẽ laudabile: sed potius inter duo extrema ẽ mediocre sm qõ ab extremitate noui et veteris magis est rẽotũ. qꝛ illud maxie ẽ tẽperatũ hucusq; Isa. I die.

De vino condito.

Vinum conditũ fit artificialiter ex admixtione azomaticum tam speciez ꝙ herbarum. vt patz in vino saluiato: in vino rosato: et gariophilato: et est illud vinum conueniens tam in potu ꝙ in medicina. virtus enim tam specierũ ꝙ herbaꝝ immutat vinũ et sibi ꝑfert vtutẽ singularẽ: et iõ talia vina sũt salubꝛia et delicatioꝛa qũ eis salubꝛes spẽs debito mõ incoꝛpant. vtus essi spẽz ꝓbuat vina ne õ facili coꝛrũpant. vñ talia vina suo sapoꝛe delectãt gustũ: excitant appetitum sua aromaticitate ꝓfortant tã cerebꝛ ꝙ sto machũ: mũdificat ẽt sãguinẽ ⁊ penetrant ad iteꝛioꝛa tã venaꝝ ꝙ mẽbꝛoꝝ. vt. d. isa.

De vino primo dulci.

Vinũ ꝓmo dulce ⁊ tẽpatũ i sapoꝛ ꝙ solis vel aeris decoctõz et lon gam ebulitõz coꝛrũpitur et i ace tositatẽ ꝙuertit qñ nõ hz vi q̃ custodiatur vt. d. isa. in die. in. c. de aceto. nã p accidẽ talẽ caloꝛẽ vtutẽ caloꝛis naturalis excedẽ tem et vincẽtẽ subtiliatur subã liquoꝛis p caloꝛis accidẽtalis ebullitõz et extinguit ca loꝛ naturaꝫ. vñ vinũ quod ꝓmo erat subã liter vꝫ naturaliter calidũ ꝙ coꝛrũpentẽ ca loꝛẽ efficꝫ eẽnaliter frigidũ et ꝙuertit in a cetũ. magis aũt siccũ ẽ ꝙ frigidũ. mõdera te essi infrigidat. s. in ꝓmo gradu: sz fortiꝫ desiccat qꝛ in tertio gradu. vt. d. ibidẽ. vñ ꝓpter subtilitatẽ sue subẽ ⁊ frigiditatis lõbilita tẽ ꝓfozat õ facili coꝛpꝰ et penetzat ad loca q̃ valõ sũt rẽota. vñ nullꝰ alius liquoꝛ acceto sus. vt malogranati et similia hz vi pene trandi ad loca tam ꝓfunda: quia talis li quoꝛ in locis vicinis operatur efficatiꝰ ꝙ in remotis. vnde qui vult infrigidare calo rem stomachi aut alia sibi vicina mẽbꝛa vtilius vtitur granatoꝝ succo ꝙ aceto. sz ad loca remota infrigidanda vtilius ẽ ace tum ꝙ succus granatoꝛum vel agresta. Habet enim vim viuacem qua dirigitur ad longinqua: vnde ꝛcirco est dissolutiuum et extenuatiuum et incisiuum. et ideo sangui nem et lac coagulatuz calefactũ in stoma cho dissoluit si bibatur. Est etiã acetuz (vt dicit ibidem) stomachi cofortatiuum/ appe titus excitatiuum/ et augmentatiuum/ et malozum omnium ad stomachum descen dentium potenter repꝛessiuum. Est etiam contra venena et venenosa moꝛtem infe rentia. vt est ipsum apium/ iusquiamuz et eufoꝛbium iuuamuum (hucusq; Isaac) Se cundum plinium vero et diascoꝛuz. acetuz fortꝫ positum super ferꝛum vel frigidum humum mox ebullit. fluxum ventris et sã guinis sistit: si inuenit ventrem plenum soluit si vacuum ipsũ stringit. litargicis ⁊ freneticis subuenit. vulnera recencia mũ dificat et abluit. et ipsa intumescere non

permittit fetorem oris et gingiuarum abluit et abstergit: neruos dentium percutit et ipsos hebetes et stupidos cito facit. vomitum ei nauseam reprimit et compescit: gargarisatum auribus surdis subuenit et vias auditus aperit. oculorum aciem exacuit: corrodit metalla et ex eis diuersi colores gignuntur. vt ceruſa ex plũbo. es viride ex cupro. lasurum ex argento. ouum in aceto dimersum per plures dies mollificat in testa et eum ad modum pellicule molle facit. fex aceti valet contra morsus serpentis cornuti qui dicitur cerastes. similiter contra morsus rabidi canis et cocodrilli. (hucusq; plinius libro. xxiii. capitulo decimo.

De vinacio.

Vinacium et vinarium dicuntur posteri⁹ vinum: quod compressus vuas vltimo eliquatur: et est quasi fex totius⁹ vini. Vinacia dicuntur pelliculе et acini que remanent expresso vino. et post collectionem vini extra proiciũtur vnde dicitur in grecismo. Pelles vuarum vinacia dic fore tantum. Et dicas acinum quod in vua cernis acutum. Vinacia vero libenter comedunt sues: quamuis modicum aut nullum prebeant eis nutrimentũ nam plus inflant ꝙ nutriant.

De vinaria.

Vinaria vinarie dicitur cellarium vel locus vbi vinum occultatur et reponitur. vnde quanto locus ille frigidior est et siccior: tanto est aptior ad vina in doliis reposita conseruanda: et ideo excauantur loca lapidosa et subterranea vt in eis vina melius conseruentur et a corruptione caldi aeris ne arescãt vel alio modo corrumpantur.

De viola.

Viola propter violentiaz odoris sic est nominata (vt dicit Isidorus) cuius tres sunt species. scilicet purpurea/alba/et mellina/sed omnium folia nature frigide sunt et aquose: et etiam solutiue. vnde viole cum melle et aqua decocte soluunt ventrem. similiter si cum zucchara macerentur: et in vase vitreo diu soli exponantur: aluum laxant/inflationez mitigant/calorem febrilem alterant/sitim sedant/semen earum partum mulierum eicit et excludit/lumbricos occidit/calefacti oni epatis subuenit/herba quidem modica ẽ viola i substantia que recens melior ẽ ꝙ antiqua. cuius flos maxime est odoris vnde calor eius cerebri calorem mitigat z spiritus animales recreat z confortat. somnum prouocat qz cerebrum refrigerat/temperat/humectat: quãto flos eius est virtuosior: tanto plus interius caput deprimit et inclinat. Item flores vernales prius oriunt et se citius manifestant. paruitatem eius in substantia magnitudo odoris pariter et virtutis nobiliter recõpensat. vt dicit diascorus.

De vimo.

Vimus nomen accepit eo ꝙ in locis viginosis et humidis melius proficit. nam in montanis et asperis minus leta. vt dicit Isido. li. xvii. radices in terra profunde figit: et de profundis terre visceribus ad nutrimẽtũ ramorũ et frondium humorem sugit. ramos multos et nodosos ex se mittit: z folorum suorum densitate vmbram viatoribus gratam facit. Est autẽ arbor sterilis et tñ inter glandiferas a pli so cõputatur flores habet subalbidos z odoriferos ad modum tilie: et quedam sunt grana vt cubebe: sed eius fructus est inutilis. eius flores frequentant apes et eis mellis dulcedinem colligentes: z ꝙ vis quasi sterilis sit in se: tamen vtilis est viti fructifere. cuius fructus et palmites sursum erigit z sustentat. corticem habet durum et rugosũ sed est lignum molle interius z leuissimũ et ad sculpendum valde aptum. sicut tilie vt dicit Isidorus.

De vrtica.

Vrtica est eo est vocata ꝙ tactus eius corpus adurat. Est enim ignee nature (vt dicit macro.) secunda nõ modica vis illius dicatur eẽ. vñ nec immerito nomen sumpsisse videtur. Tactaq; erurat digitos vrtica tenẽtis. Vrtica autem est dupler scilicet vrens z mordens. pustulas et prurigines gignẽs. aspera habet folia et acuta z subrubea. bastulas habet angulosas et vilosas et manus tangentis vritiuas: et est grauis odoris et subamari saporis. Alia est vrtica que dicitur mortua folia habẽs albiora z molliora et magis rotunda et tangentes nõ erurit florem habet nunc rubeum: nunc albũm: et valde grauis odoris inter et saporis: et vtraq; vrtica est medicinalis. nã succus eius cũ vino bibitus: valet contra

dictericiam: et cōtra colericam passionem cum melle curat antiquam tussim ⁊ mundat pulmonem: et vētris inflationē sedat et tumorem: folia eius cum sale contrita vulnera sordida mūdant et curant. similiter morsum canis sanant: etiam cancros. radix eius contrita cum vino et cocta in oleo valet contra tumorem splenis. succꝰ eius fluxuz sanguinis de naribus sistit. cū mirta menstrua stringit. semen eius cum vino bibitū precipue mixtum melli et pipiperi mouet venerem et prouocat vrinam. herba recens cocta ventrez mollit si comedatur. vnde dicit plinius et precipit vrticā recentem quando primo crescit in marcio decoquere per modum oleris et comedere contra multas corporis passiones. vtilior tamen est in medicina q̄ in esca.

De zizania.

Zizania herba quedam est ꝺ qua Isido. li. xiiii. quam poete infelix lolium dicunt: eo q̄ sit inutile et infecundum: et est feminini generis in singulari et neutri in plurali. vt dicit idem. Nascitur autem inter triticum temporibꝰ corruptis atq; siccis. quamdiu est in herba similis est tritico: ⁊ ab eo poterit vix discerni. suffocat autem ipsum triticum atq; ledit: nisi ab eo cautius separetur cum cautela magna. Non est zizania quando adhuc recēs est eradicanda: ne propter similitudinem quam habet cum tritico vel zizania colligat vel triticum sub zizanie specie euellatur. Cautius igr̄ est vt quādo triticū a zizaniis non discernitur vsq; ad messem vtrumq; crescere ꝑmittatur: ⁊ tūc zizaniis per semen cognitis a tritico et discretis ꝑ fasciculos colligantur: ⁊ tritico in horreis recollecto zizania per fasciculos cōburant. Habet autez zizania vim acutam ⁊ quodā modo venenosam/inflatiuaz/et ventosaz et ideo inebriat: et mentem percutit et caput ledit. immutat saporem panis cui admiscetur et inficit: et si in multa quantitate comedatur valde ledit. immo quandoq; interimit et occidit: q̄uis autem sit noxia interius in corpore ad edendum: vtilis tamen extrinsecus est ad comedendum. Nam si cum farina ordei et puluere thuris ac croci misceatur conceptum adiuuat in mulieribus atq; partum mixta cum sulphure et aceto. valet contra impetiginem serpiginem et pruritū. mixta cū seie lini et in vino cocta dissoluit apostemata. scliroticum siue durum decoctum cū semine cortice et radice sanat vulnus et mundificat putrefactum. valet etiam contra fistulam et contra caucruz. mire prouocat mēstrua et mundificat matricem et disponit ac preparat ad conceptum. vt. d. pli. et diasco.

De zinzibere.

Zinziber est radix herbe et est calidū et hūiduz. vt dicitur in pla. Et est aliud domesticuz aliud siluestre. acutiorem habet saporem siluestre domestico. et est solidius calore non adeo album: sed facilius frangitur. valet cōtra frigidas causas pectoris et pulmonis. stomachi dolorem et intestinorum ex inclusa ventositate venientez mitigat et dissoluit si vinum decoctionis eius cum cimino calidum assumatur: stomachum confortat: ⁊ digestionem procurat/ visum acuit/et pannum siue telam in oculis extenuat et cōsumit: et hoc melius facit domesticum q̄ siluestre. quanto albius est et recentius: tanto est acutius et melius. per duos annos vel tres seruatur in bona efficacia: sed pꝰ arescit et a vermibus perforatur propter humiditatem enim suam putredini est appriatuz. vt dicit Isa. vnde qui vult id diutius reseruare oportet vt ponatur inter piper vt piperis siccitate humor zinziberis temperetur. vt dicit idem.

De zedoario.

Zedoarium calidum est et siccuz et est domesticum magis eligendum: et id qꝺ est magis citrinum tenue et longum: in sapore acutū non ꝑforatum. siluestre est subalbidum et stipticū cum acumine modico. valz ad illa que zinziber: sed stomachum et corpus confortat: et appetitum prouocat. vt dicit platea.

De zuchara.

Zucharum vel zuchara fit de quibusdam cannis et arundinibus, que crescunt in stagnis iuxta nilū et illaꝝ cannaruz succus dicitur canna de qua fit zuchara per decoctionem. sic̄ solet fieri sal de aqua. canne vero pistate ponuntur in lebete et decoquntur ad lentum ignem vsq; ad spissitudinem. Et primo videtur ex toto transire in spinam: sed

post facta residentia spissius et melius petit fundum. superius autem manet quod est vanum et spumosum: et est minus dulce et foraminosum et inter dentes nō crepitat quādo masticatur sed euanescit subito et liquescit. bonū autem econuerso. bonū enim positum in vasis rotundis ad solem durum efficitur atq; album. Aliud autem est citrinum et est calidius alio. et ideo non debet in acutis febribus exhiberi. zucchara autem bona est temperata in qualitatibus suis. et ideo vt dicit Isaac in dietis. habet virtutem colatiuam/dissolutiuam/extenuatiuam/et ventris absq; vlla morsura humectatiuam/ et stomachi mundificatiuaz/asperitatis pectoris et pulmonis lenificatiuam/vocis clarificatiuam/tussis et raucedinis ablatiuaz/humiditatis consūpte restauratiuam/ponticitatis et amaritudinis specierum aromaticum temperatiuam. et ideo summe vtilis est in medicinis vt in electuariis/in pulueribus/ in siropis (vt dicit Isa.) tamen aliquantulum ventrem inflat: precipue post cibum sumpta. quia omne dulce est inflatiuum de natura sua. De facili etiam in colezam rubeaz transmutatur si colericis tribuatur. sicut enim acetositas acumen colere reprimit et extinguit: sic dulcedo quasi ei contraria, coleram excitat atq; nutrit. vt dicit Isaac in eodem capitulo.

Finit Liber. xvii.

De animalibus Liber xviii.

Ompleto tractatu de tre ornatu q̄ ad mineraliū ⁊ vegetabiliuz ꝓpetates q̄z fit mētō in scriptura diuina. vltio de proprietatibus rerū et precipue animaliuz est tractādum. et primo in generali. deinde in spāli / de singulis animalib⁹ bestijs scz ⁊ iumentis reptilibus quozum nomina i textu et in glosa inserūtur. Dicitur aūt animal omne qđ consistit ex carne et spū vite animatum siue sit aereū vt volatilia. siue aquaticuz vt natatilia siue terzeum sicut sūt agrestia ⁊ gressibilia scz boues reptibilia bestie et iumenta. Ponit autem moy. tria aīantium genera scilicet iumenta. bestias et reptilia. vt patz in gen̄ .i. (vñ dicit basilius in exame.) iumenta sunt animalia in vsum et adiutoziuz bominū mancipata. et quedam sunt deputata ad laborādum vt equi et homines boues et cameli ⁊ hmōi quedam ad lanificium vt oues et hmōi. q̄dam ad vescēdum vt sues et porci. Reptilia aūt sunt illa q̄ corpis cōtractione et extensione incuruāt̄ et mouēt̄ in anterius vt vermes et serpentes ⁊ colubri. Et sunt tria genera scz trabentia ore vt vermiculi qui se ore trabunt. et sunt serpentia vt colubri qui vi coſtaz se se rapiunt. Sunt etiam et repētia que pedibus repunt. vt lacerte ⁊ botrate et huiusmodi. Bestie aūt dicūtur q̄ si vastie que naturā habent feritatis. nūc autem seuiunt vngue nūc cornu nūc dēte vt apri leones tigrides atq̄ lupi. cōmuniter autē dicūtur bestie animalia indomestica que iumentis sunt fortiozes naturaliter. sed sunt seuiētibus bestijs mitiozes vt cerui et hmōi. Inest autem cunctis aīalibus virtus motiua et sēsitiua. sed ꝑ magis et minus. nam ꝑ puriozē sanguinez et subtiliozem quedam sunt viaciozis sēsus et fortiozis estimationis et pluris sagacitatis. hinc est q̄ bos est piger et stabilis. asinus stolidus. equus feruens i cōcupiscētia feminaz. lupus indomit⁹. leo audax. vulpes astuta ⁊ dolosa. canis gratificus et memor amicitie et sic de alijs. vnde bonitas vel malitia moris in aīalibus bonitatem vel malitiam sequitur cōpleciōis vt dicit basilius. Idem etiam dicit aristo in libro de aīalibus. Dicit etiā q̄ dñt aīalia ꝑm mozes quia quedam sunt magne māsuetudinis vt vacca. ouis. et queda in domite feritatis. vt tigris et aper agrestis ⁊ q̄dam magne magnanimitatis vt leo. ⁊ quedam magne fortitudinis et astutie et malaz opatōnuz vt lupus vulpes et huiusmodi. et ista diuersitas accidit ex diuersitate virtutis dissimilit in diuersis. Nā vt dicit idem in li. i. Animalia quedā habent sanguinem et quedam nō. vt apes ⁊ oē animal rugosi corporis sed alium habent humozem loco sāguinis. habentia autem sanguinē sunt maioris corporis ⁊ virtutis hinc est q̄ quedam animalia diligunt societatem: et gregatim incedunt vt cerui onagri et cameli. et quedam societatem fugiunt ⁊ simul socialiter habitare nō pñt. vt aues vncoz vngulaz ⁊ bestie que de preda viuūt. ad hoc dicit idem in li. i. animalia quedam sunt vrbana. q̄daz aggrestia. et inter omnia animalia homo no potest viuere solus. vt grues et apes et formice cōmunicant homines. Discrepant etiam animalia plurimun in nutrimento (vt dicit idem) quedam vescunt solis carnibus. sicut leo tigris lupus et huiusmodi. quedam vescuntur indifferenter carnibus et ossibus. vt canis et huiusmodi. quedam graminibz et frugibus nutriuntur vt equi cerui et hmōi. (et vt dicit aristo. li. i.) quedam animalia habent ꝑpium gustabile sicut apes quaz gustabile est mel ⁊ planta. quedā de numero dulcium sicut aranee gustabile est musca. viuit eīm de venatōne muscaz et q̄dam sunt venantia alia animalia vt leo lupus ⁊ similia. et quedam sūt accumulātia suū nutrimentū sicut hericius et formica. Causa aūt quare omne animal indiget nutrimento (vt dicit auicē.) est humiditas substancie ⁊ calor dissoluens humiditatem: ⁊ aer calidus circunstans. vnde quia continua fit per calorem humidi deperditio: necessaria est beneficio nutrimenti deperditi restitutio. et quedā q̄rūt victum suum de nocte vt aues lucifuge. ⁊ quedam de die. Dicit etiam aristoti. sicut et auicen. q̄ quedam animalia omni tempore sunt siluestria. et quedaz semper domestica vt homo mulus ⁊ capra. ⁊ quedā cito domesticantur vt elephas. De omni aūt genere animalium domesticorum inueniuntur agrestia sicut siluestris homo siluestris bos. siluestris equs. siluestris ca

nis: agrestis porcus. ⁊ quedã aialia sũt magne ĩ petuositatis ⁊ bellicitatis/ ⁊ maxie tẽ pore coitus ⁊ amoris. In omnibus autem animalibus ẽ appetitus delectatiõis. ⁊ tũc masculi zelãt ⁊ pugnant p feminis. ⁊ q̃daz aialia ingemãt vt sint illo tempore eorum cornua dura vt pora agrestes qui cõfricantes se arboribꝫ intrãt lutũ ⁊ iõ tũc pugnãt (vt dicit aristo.) ⁊ quedã aialia sũt magne refrenationis. ⁊ quedã magne ire ⁊ tenacis memorie: sicut canis/ camelus/ ⁊ asinus. et quedã sunt debilis memorie: vt struthio ⁊ columba. ⁊ solus hõ memorat oblita. (vt dicit auicẽ.) multa tamẽ aialia retinẽt memoriã eoꝝ que vident ⁊ addiscũt. vt dicit aristo. li. i. In solis aũt hoibus ẽ memoria prout memoria subiacet rõni. ⁊ iõ d. Aug. d ciui. dei li. xi. Est inquit admiranda quedã ĩ brutis prudentia in quibꝫ tñ nulla sit ppria loquẽdo scia. quedã tñ in eis similitudo scie reperit. euidentẽ. n. habẽt solertiã in educatiõe fetuũ. in edificatiõe latibuloꝝ ⁊ mãsionũ. in inquisitiõe nutrimentoꝝ. in medicatiõe vulneꝝ. in fuga noctiuoꝝ. in pñagio mutatiõis tẽpoꝝ futuroꝝ. in cognitiõe ⁊ amore partũ suoꝝ. nã ceruus ceruã diligit/ ⁊ leo leenã/ ⁊ vrsus vrsam. ⁊ sic d alijs. (dicit etiam aristo.) q̃ in oi aiali ẽ radicale membrũ qd̃ pncipiũ ẽ oĩuz virtutũ naturaliũ spũaliũ ⁊ aialiũ. ⁊ hoc ẽ cor vel aliquid loco eiꝰ a cuius radice (vt dicit auicẽ.) incipit oĩum aialiũ creatio formatio ⁊ figuratio. forma to aiali bruto ⁊ pfecto faciẽ hz reflexaz ad suũ materiale ⁊ originale pncipiũ scz ad tñaz terrã. Sola. n. statura erecta est a natura pncipio hoĩ reseruata: in quo natura hominis sup cũcta aiantia ẽ nobilitata ⁊ mirabiliter sublimata (vt d. poeta) Os hoĩ sublime dedit celũq; tueri ꝛc. (ppter qd̃ d. basi. si hõ corpis voluptate fedatur obediendo ventris luxurijs ppatus ẽ iumẽtis silipi. ⁊ si. f. ẽ illis. Itẽ dicit basi. oĩa fere terre aiantia genitali stimulãte ad ppagationẽ sui generis ⁊ successionẽ plus aiant. ⁊ hoc potissime accidit tpe vernali qñ virtus calozis celestis incipit in aiantiũ corpibꝫ quodãmõ dñari Simile dicit aris. ⁊ etiã auicẽ. oĩ inquit aial hñs semen generat aial sibi simile. ⁊ iõ aiali nõ valenti seruare spẽm suã in se dedit natura mẽbrũ vt semẽ expellat ⁊ aliud mẽbr vt semẽ recipiat. sicut ĩ femia ẽ matrix ⁊ hoc ẽ generale oĩbꝫ aialibus in quibus ẽ discretio sexus. qz masculus se hz p modũ forme: femia p modũ materie. ⁊ iõ oĩ femininũ habz matricẽ vel aliud loco matricis in quo suscipiat fetũ suũ. ⁊ hoc accidit diuersimode in diuersis. qz alio mõ in ouãtibꝫ ⁊ alio mõ ĩ alijs aiantibꝫ iteriꝰ pfecta aialia pcipiẽtibꝫ. sic d mitt exẽplificat aui. pfert aũt auicẽ. (sequẽs aris.) oĩa aialia hũtia sãguinẽ nõ hũtibꝫ. ⁊ dicẽ q ista simpliciter sũt nobiliora ⁊ maiora in quãtitate ⁊ virtute exceptis paucis beluis aquaticis ⁊ marinis. ⁊ subdit q oĩ aial hñs sanguinẽ nobilẽ quatuoꝝ mouet instrñs qz quatuoꝝ pedibꝫ vt ĩ brutis. aut duabꝫ manibꝫ ⁊ duobꝫ pedibus vt pz in hoibꝫ. similiter ĩ duabꝫ alis ⁊ duobus pedibꝫ. vt pz in auibꝫ ⁊ pẽnatis. multa tñ iuenĩtur aiantia plures pedes hñtia vt pz in cancris ⁊ in erucis ⁊ in aliis. similiter etiã ⁊ plures alas vt pz in papiliõibꝫ apibus ⁊ locustis. ⁊ in istis nimis viget sanguis: qui nature ẽ thesaurus. ppter qd̃ plꝰ ⁊ efficatiꝰ opãtur .iiii. organa in primis q̃ multiplicia in scõis ⁊ habiliora sunt membra ⁊ efficaciora aialiũ ad operãdũ in parte anteriozi: q̃ in posteriozi: qz calozis sanguinis cordis plus participant ⁊ eis vicinius appropiquãt. Generales aũt aialiũ pprietates tãgit auicẽ. (sic dicẽs) Cõicant aũt quedã aialia in mẽbris vt hõ ⁊ equus in carne ⁊ in neruo. Discrepãt aũt inter se in multis. primo in qualitate ⁊ habitudle mẽbroꝝ tã simpliciũ q̃ cõpositoꝝ vt testudo hz conchas ⁊ hitricius spinas. ⁊ hõ non ⁊ hz equus caudã ⁊ hõ nõ. Itẽ discrepãt ĩ quãtitate/ vt apertura oculi noctue est magna/ ⁊ apertura oculi aquile ẽ parua. Item discrepãt in numero qz quedã sunt bipedalia/ ⁊ quedã quadrupedalia/ ⁊ quedã multipedalia. vt pz in araneis: quaꝝ q̃dam pedes habẽt octo ⁊ quedã hñt decẽ. Item in qualitate ⁊ in colore ⁊ in figura: aut ĩ mollicie ⁊ duricie: vt pes bouis ẽ valde durus pes vero hoĩs ẽ valde mollis. Itẽ discrepãt ĩ situatate: vt pz in mãmillis equi ⁊ elephãtis: nã mãmille elephãtis sub pectore ⁊ eq̃ sub inguine situ hñt. Itẽ discrepãt ĩ actõe vt pz in auribus elephãtis cũ qbꝰ pugnat ⁊ in naribus suis quibꝰ pugnat. Itez differunt in passione: vt pz ĩ oculis vesptiliõis qui sunt valde debiles: ⁊ hirũdinis ecõuerso sunt valde fortes. vt d. auicẽ. Itẽ differũt ĩ animi appetitu. nã quedã sunt fortis appetitus ad coitũ: ⁊ quedã debilis vt elephas ⁊ turtur. ⁊ q̃dã appetũt cuz oĩ spẽ: ⁊ quedã tãtꝰ cũ sua. ⁊ quedã sunt sp cõtinẽtia vt apes. Itẽ q̃dã sunt magne auiditatis ⁊ vorationis in edẽdo. ⁊ iõ quedã venãt de nocte vt lupi qui dicũt habala. ⁊ q̃dã d

die vt accipiter ⁊ aquila. ⁊ quedaz vtroq; tpe ſcz de die ⁊ de nocte ſcz catti. Jtez in oi aiali neceſſaria ſunt diuerſa mẽbza ſibi inuicẽ ſubminiſtãtia: ꝓpter diuerſitatez operationũ. vnde ⁊ oſſa iũt neceſſaria vt ſint totius corꝑis ſuſtentamẽtũ. cartilagines neceſſarie ſunt ad defenſionẽ carnis ab offiũ leſione. nerui etiã neceſſarii ſunt ad mẽbroꝝ ꝓiunctionẽ ⁊ ſenſus ac motꝰ ꝑ mẽbza deportationẽ. ⁊ ſunt duri ad iſciſionẽ/ ⁊ flexibiles ꝓpter incuruationẽ. caro fuit neceſſaria ꝓpter vacui impletioẽz caloris vitalis conſeruationẽ. cor neceſſariũ ẽ ꝓpter vite ſpũaz generationẽ. pulmo ꝓpter neceſſitatẽ reſpirandi/ ⁊ frigidi aeris attrahẽdi ad caloris cordis mitigationẽ. ſtomachus ꝓpter ciboꝝ ꝑmã digeſtionẽ. epatis ſubã ẽ neceſſaria ad ſanguinis generationẽ. vene ſunt neceſſarie ad ſanguinis ꝑ mẽbza deportationẽ. inteſtina fuerũt neceſſaria ad fecis depuratioẽz ⁊ euacuationez. renes ⁊ genitalia ad ſpẽi cõſeruationẽ. fel neceſſariũ ẽ ꝓpter digeſtionis ꝓportationẽ. ſplen ꝓpter ſupfluam humoris melãcolici recollectionez caput cũ ſuis cõtentis fuit neceſſariũ ad totius corꝑis ⁊ capitis ꝓiunctionẽ/ vocis formationẽ/ ⁊ ad cibi ac potꝰ ad ſtomachũ trãſductionẽ. pectus neceſſariũ ẽ ad cordis ⁊ ſpũaliũ mẽbroꝝ defẽſionẽ brachia ⁊ manus ad opationẽ. latera ⁊ coſte ad naturaliũ mẽbroꝝ ꝓſeruationẽ. crura ⁊ pedes ad corꝑis ſupportationẽ ⁊ volũtariã de loco ad locũ corꝑis motionem. cutis ẽ neceſſaria ad oĩuz interioꝝ ab extrinſeco nocumẽto munimẽ ⁊ pili ſunt neceſſarii ad cutis ꝓſeruationẽ vngule fuerũt neceſſarie ad extremitatũ cuſtoditionẽ/ ⁊ etiã in multis aialibus ad defenſionẽ. Jngeniata ẽ enim natura in ſingulis aiantibꝰ: vt aliquid habeãt munimẽti ꝫ leſionẽ. ⁊ iõ cerui habẽt cornua: apri culmos: ⁊ leones vtuntur vnguibus ꝑ mucrone. ⁊ ſic ꝑz ꝙ in aialibus nihil ẽ ſupfluũ vel diminutũ. Mioza autẽ aialia que carẽt dẽtibus acutis ⁊ vnguibus ⁊ cornibꝰ agilitate mẽbroꝝ ⁊ abilitate ad fugã muniũtur vt ꝑz in leporibus ⁊ damulis ⁊ hmõi. Jtẽ oẽ aial generãs aliud aial hz oculos ꝓter talpã que hz oculos clauſos tela ⁊ hec tela data ẽ ei ꝓpter debilitatẽ viſus. Et oẽ aial hñs aures monet eas ꝓter boez. Et oẽ aial ſpirat. ſed q̃ dã ꝑ vias manifeſtas vt ꝑ os ⁊ ꝑ nares. ⁊ quedã ꝑ vias occultas. ſ. ꝑ oculos poros. vt apes ⁊ muſce/ ⁊ aialia corꝑis anuloſi.

Et oẽ aial quadrupes hñs ſanguinem hz medulã. ⁊ marie hõ multũ hz de medulla reſpectu ſui corꝑis ⁊ hoc fuit neceſſari uz ꝓpter multiplices eius opatões. Et oẽ aial hñs cornua hz ſoleas pedis ſciſſas ex cepto aiali vnicorni qđ vnũ cornu habet in fronte ⁊ vnã ſoleã in pede ſicut equus ⁊ oẽ aial cornutũ hz cornua vacuũ ꝓter cerui et vnicornẽ. et oẽ aial cornutũ eſt quadrupes hñs ſcilz cornua naturaliter: excepto ſerpẽte quodã in egypto qui cornutꝰ inuenit/ et ceraſtes a multis nuncupat. et dicoꝫ de aialibꝰ cornua hñtibꝰ que ſunt de natura oſſis. nã teſtudines hñt cornua quedã mollia et viſcoſa tñ cornua nõ ſunt: ſz potiꝰ quedã additamẽta cũ quibꝰ teſtudines quia debilis ſunt viſus vias ſibi q̃rũt et ſi qua occurrerint eis dura ſtatiz cornua retrahunt/ ⁊ inter ſuas conchas ſe recõdũt nã ſuis conchis vtũtur ꝑ domibꝰ et ꝑ caſtris. Jtẽ quedã aialia hñt dẽtes in vtraq; mãdibula. et quedã inferius tãtꝰ. et que nõ habẽt dẽtes in ſupiori mãdibula: ſunt cornua. qz materia illa tranſit in cornua. nullũ aial habens dẽtes recuruos/ ſiue culmos vt aper: habet cornua: qz materia illa tranſit in culmos. culmus. n. et cornua ſimul nõ cõueniũt. et aialia deputata ꝓde hñt dẽtes diuiſos et acutos: vt melius poſſint intrare predã/ et euellere fruſtum: vt lupi et leones. aialia vero domeſtica vt vacca/ et domeſticabilia vt elephas et camelus dentes hñt equales et cõtinuos. q. ſint vnũ/ vt melius comedãt herbã/ et eq̃lius ꝑſcindunt eã circa terrã. nec hz aliqꝺ aial plures ordines dentiũ in ore q̃ duos exceptis piſcibꝰ: qui ꝓter dentes maiores quos hñt ſerratos/ et diſtãtes in mãdibulis: hñt interius dẽtes quodãmõ inſitos: quibꝰ (vt dicit ariſto.) recolligũt cibos: ne aque liquiditate de ore citius diluentur. vt ꝑz in lupis aquaticis/ luciis et etiam in multis aliis. Jn idia tñ dz aial eẽ mõſtruoſum ſimile in corꝑore vſe in crine in facie/ et hz caput rubeũ ſicut miniũ/ os maximũ et horriduz: et in vtraq; mandibula tres ordines dentiũ inuicẽ diſtinctoꝝ: cuius extremitates ſunt vt leonis. et cauda eius ẽ ſimilis caude ſcorpiõis agreſtis hñtis aculeũ. et pcutit pilis ſuis ſicut porcꝰ agreſtis ſuis ſetis. et hz vocẽ horribilẽ ſicut vox ẽ tube. et eſt velocis curſus et comedit hoies/ et iter oẽs beſtias terre nulla crudelior et mõſtruoſior ſuenit. (vt dicit auicẽ.) et hec beſtia grece vocat barie

vt dicit plī.li.viii.c.xxii. Apud medos inquit(vt scribit helias) est bestia pernicio-sissima q̄ mācoram vocant:habens triplicē dentiū ordinē pectinatiz sibi alterutrū coeūtē.auriculis ⁊ facie hoī similis ē.glaucos hz oculos ⁊ colorē sanguineū/leoni similis/cauda scorpiōis: mō spirula ingerēs ⁊ infigēs ⁊ vocē hz voci hois similez. vt si misceat voci hois fistule ⁊ tube:vt in pcentibus q̄uenire ⁊c. vnde idē ē aīal ō quo aut ꝯ.loquit ⁊ plī. Idē oē aīal/generās aīal: hz duos renes/⁊ vesicā.sed aīalia ouant a nō habent renes vel vesicā.supfluitas enīz humidi in auibus trāsit in vngues ⁊ ī pennas.in natatilibus trāsit ī cōchas ⁊ ī squamas.⁊ ideo nō indigēt mēbro supflui hūt di receptiuo. Itē oē aīal habēs cornu ⁊ ñ habēs dētes superius ruminat ⁊ hz plures ventres.vnū valde magnū ⁊ aliū minorez vnū longū ⁊ aliū amplū.⁊ cā quare habeāt multos ventres ē multiplex digestio.qz suus cibus ē siccus ⁊ nō bene masticat⁹ in principio/ppter auiditatē comedēdi: ⁊ iō oz itez masticari.de maiori aūt ventre attrahit cibus ad os:vt itez masticetur:⁊ sic masticatus trāsmittit ad scōm ventrem vt ibi digerat.⁊ sic masticare vocat ruminare (vt dicit auicē.) Itē di. auicē.li.ii.c.i. ego dico q̄ oē aīal hñs sepū:hz cerebrū pigue ⁊ qđ nō hz sepū nō hz medullā vnctuosaz ⁊ oē spirans hz pulmonē vel aliquid loco pulmonis.sicut pisces branchos p quos a quā cū aere attrahit:⁊ p⁹emittit.⁊ oē aīal hñs sanguinē:hz cor ⁊ epar.quod vero caret sanguine/caret corde:hz tñ aliquid loco cordis/in quo ē sedes vite. Itē omnia aīalia germinantia hūt fel.quedā occulte ut ceru⁹ equus mulus.⁊ quedā manifeste. solus delphinus caret felle licet generet ⁊ spiret.aīalia aūt ouātia hūt fel magnū vel paruū sicut pisces ⁊ serpētes. Itē d.idē q̄ oē aīal hñs sāguinē hz semē.⁊ oē sanguīo sū generās aliud hz quia sēsus/nisi qōdā genus muris cuius oculi sunt coopti. ⁊ hz pupillā sub cortio. Et vic sensuū in aliquibus sunt occulte: vt aures ⁊ nares in piscibus qui audiūt/vt pz qz fugiūt strepitū/ ⁊ olfaciūt:aliter nō venirent ad rethe ppter lac ⁊ carnes assas.ppter quas cancri intrāt sportulas piscatoꝝ.(⁊ ideo dicit aristo. vt dicit auicē.) q̄ delphini ⁊ vnū aliud genus pisciū/ad tonitruū ⁊ aliū motū magnuz ⁊ sonitū repētinū cadūt ad fundū sicut ī eis eēt epilētia.⁊ tūc capiūtur ac si eēnt ebrei ⁊ fugiunt à loco ablutōis alterius piscis interfecti.⁊ fugiunt a sanguine alteri⁹ piscis ⁊ fugiunt sordida retia ⁊ sportulas īmundas:⁊ libēter subintrant nouas.⁊ aīalia anulosi corpis hūt acutos sēsus quāuis occultos/vt apes ⁊ formice.vnde audiunt a remotis ⁊ olfaciunt/⁊ in quibusdā odoribus delectant/in quibusdā interficiunt/vt odore sulphuris/⁊ cōbuste pellis/ ⁊ obusti cornu cerui.vt apes.nec manēt ī loco malī odoris/sed quiescūt in loco odorifero/⁊ etiā vbi ē dulcedo.vt dicit idem. Item vt dicit idē differūt aīalia in mō vociferandi qz quedā hūt vocē fortē ⁊ acutā:quedam debilē ⁊ remissam:quedā aūt valde modicā siue nullā.⁊ sola aīalia hūtia cratheam arteriā ⁊ pulmonē/⁊ respirātia vant vocēz que nō respirāt aliqñ faciunt sonitū: aliqñ sibilum. ⁊ alia facientia vocē tonos ⁊ alia maxime vociferant.⁊ garriūt/tpe coitus ⁊ amoris:⁊ per ppias voces se cognoscunt ⁊ ad amplexus se inuitant. Item oē aīal hñs sanguinē qō ambulat/ vigilat ⁊ dormit ⁊ oē hñs palpebras claudit cas cū dormit. Et omne aīal ouans facit somnuz tenuem. Itē oē animal indiget nutrimento sibi q̄uenīte/⁊ sue cōplexioni respōdēte.⁊ hoc ē necessariū/vel ppter indiuidui sustentamentū/vel ppter eius augmentatiōnē/vel ppter deperditoꝝ p calorē restauratiōnē. Sed in mō sumēdi cibuz est magna diā/similiter in sumendo potū. nā aīalia gressibilia que sunt cōpleti⁹ ⁊ equalis labii suggēdo bibūt. vt hō/equus/vacca/⁊ mulus ⁊c. aīalia vero que sunt īequalis labii in quib⁹.s.labiū inferius nō respōdet eq̄liter superiori sed ē brevis lābēdo bibunt/ vt canis/cattus ⁊ hmōi. vnde ī mō dispositionē labioꝝ p equalitatē quedā suggunt ⁊ quedā lambūt.gemīata ē natura/vt canis ⁊ cetera lambētia tenuiorē ⁊ lōgiorez habeāt liguā ac flexibiliorē/ vt sint abiliora ad aque cōprehensionē/ ⁊ ipsius ad os deportationē.multa tñ sunt aīalia ⁊ quadrupedalia que non bibunt nisi raro/vt leporez cuniculi ⁊ hmōi.qz taliū aīaliū cib⁹ est valde humidus:⁊ eius humiditas ē ei loco potus/⁊ sufficit ad cibi deportatiōez p mēbra ⁊ ad calorīs phīsici mitigationez cetera uero aīantia que sunt multe caliditatis ⁊ sicce complexionis vel accidentalis/⁊ vtuntur cibo sicco aut calido:potu ī digent ad predicta.et hec est causa ob quā columbe et cetere volucres que nō sunt capaces prede bibunt.quia comedunt grana et hmōi: et eaꝝ cib⁹ ē grossus et calid⁹

atq; siccus. aues enim prede vtuntur cibo humido actualiter. ⁊ ideo non bibunt nisi raro/ ⁊ quando bibunt signum est infirmitatis: ⁊ ꝙ in eis est excessus caloris inaturalis. (vt dicit aristoteles ⁊ etiam auicēna.) Item dicit auicenna ꝙ animalia parui coporis magis sunt ingeniosa q̄ illa q̄ sunt magni corporis vt patet in araneis apibus ⁊ formicis quoruz opera sunt ita subtilia ꝙ ad similia facienda sensus hominis non attingit. Supplet enim in eis natura in sensu ⁊ ingenio: quod illis videtur deficere/ in fortitudine et virtute. (vt dicit idez. Item vt dicit solinus in libro de mirabilibus mundi circa finez. Omne animal habens dentes serratos est gulosum/ ⁊ bellicosum. vt patet in cane/ panthera/ leone/ ⁊ vrso. ⁊ femine talium anialium filios generant incompletos vt canis cecos/ ⁊ vrsa generat frusta carnea per lineamenta non distincta. que cubat illa sub acellis suis sicut gallina supra oua: ⁊ lambendo paulatiz format ea: donec formam recipiant debitam ⁊ figuram. panthera similiter ⁊ leena filios procreant: sz non perfecte effigiatos/ nec completos.

Item omne animal faciens multos filios/ primo nascentem magis diligit/ ⁊ magis sibi reputat naturalem. ideo quedam animalia deuorant fetus suum preter primum: sicut porce quedam facere sunt cōsuete: vt dicit idem. Item idem in omnibus animalibus facientibus filios incompletos: causa incompletionis gulositas ē quia si expectaret natura vsq; ad cōplemētum: suggendo interficeret matrez ꝓpter immoderantiam appetitus. ⁊ ideo celer ī talibus ē natura vt citius nascant ⁊ vt citius oriantur: ne parentes nimis grauent Item qr animalia talia generata sūt bellicosa: ⁊ propter victum vt dicit auicen. sibi inuicē odiosa: ingeniata est natura remediū ad spēi saluationē ⁊ multi filii pariter periātur: vt si forsan multi pereāt in bello/ saltē in paucis spēs cōseruet. ⁊ saluet. ⁊ ideo lupa parit multos filios sicut ⁊ canicula. similiter et vipera dr̄. xx. filios parere simul (vt d. idē) ⁊ ideo cū filii vipe multi simul viuāt ī vētre ex auiditate nutrimenti multū suggūt et attrahūt de humore. vnde mr̄ tot nutrire nō sufficiēs: deficit et morit/ anteq̄ possit ad plenū filios suos parturire. Itē dicit aristo. ⁊ auicēna. ꝙ aīalia habentia dentes cōiunctos ⁊ sotulares sunt paucoꝝ filioꝝ. habētia vo dētes diuisos ⁊ acutos ⁊ pedes multe fissure: sunt multoꝝ filioꝝ ⁊ multi spermatis. Et aīalia habentia paruū corpus pluris generationis sunt/ ꝙ aīalia magni corporis. ⁊ aīalia que pautioris sūt generatiōis; pautiora hn̄t vbera ⁊ dr̄ia quo ad situ. ⁊ ideo canicula hz multas māmillas: similiter ⁊ porca que sunt multoꝝ filioꝝ. Itē aīalia superflui coitus ⁊ cōtinui sunt breuioris vite/ q̄ illa que raro coeunt: ⁊ temperate. ⁊ ꝓpter hoc eunuchi diutiꝰ viuunt. quia neruus ei prescinditur: ꝑ quez descendit semen. Item dicit galie. libro de spermate. ⁊ huiusmodi rationem assignat auicen. in li. d̄ aīalibus (vbi d.) sperma inquit de semine bono et pleno digesto quod iam est conuertibile in mēbroꝝ nutrimentū. et ideo quando hō eiicit illū humorē seminalem multū discolorat/ et debilitat corpus eius/ magis q̄ si quadragesies exiret tantus sanguis de corpore. quia sperma est res abilitata ad transeūdum in membra. et ideo quando exit: aufertur mēbroꝝ nutrimentuz naturale/ et fit magna deperditio spirituum et virtutum in corpore aīalis. vnde frequens coitus et immoderatus est causa quare corpus dissoluitur/ et sic vita per consequēs breuiatur. et ideo elephas diutissime viuit: quia castitatem amat et libidini raro vaccat. (vt dicit idem. ⁊ hucusq; aristoteles auicenna ⁊ Solinus.) Isa. autem ī dictis vniuersalibus tractat de animalibus ꝑ ut sint humani corporis nutritiua. nam q̄dam animalia conueniunt humane cōplexioni vt agni/ edi/ oues/ ⁊ porci inter domestica: cerui ac caprioli inter siluestria. ⁊ quedam omnino cōtrariantur ⁊ hoc in nimio calore/ vt tyri ⁊ serpentes. vel in nimia frigiditate/ vt aranee ⁊ scorpiones: quedam vero nature hominis dissimilia sunt: sz tamen non omnino repugnantia nec mortifera: sicut sunt hericii/ lepores atque vulpes/ ⁊ cetera animalia habētia grauis odoris carnes. talia enim animalia pessima p̄bent humano corpori nutrimenta. Siluestria autem animalia sunt calidiora ⁊ sicciora ⁊ macillentiora q̄ domestica. tum propter motus continuitatem ⁊ propter inhabitati aeris caliditatem. tum etiam propter nutrimenti sui siccitatem. et ideo carnes habent duriores ⁊ indigestibiliores. quod patet quia earum carnes occise non ita cito putrescunt: sicut domestice. vn̄ oīa siluestria minꝰ sūt sapida: minꝰ nutribilia

q̄ domestica. exceptis capriolis siluaticis que ceteris saporosiores sunt ⁊ laudabiliores. corpora enim eorum ex motu rarificantur: et humores subtiliantur et pori apenūtur. et humores qui sunt causa grauitatis odoris dissoluūtur. et sic saporosiores rōne motus/ et laboris accidentaliter eficiūtur. nam p huiusmodi discursus tēperatur eor naturalis frigiditas. et ideo in aīalibus siluaticis magni exercicij ⁊ multi motus grauitas saporis et odoris amputatur et tenerior efficitur caro aptis poris/ et resolutis humoribus: eorū caro facilius ⁊ cicius digeritur ⁊ membris incorporatur ⁊ ratione sue siccitatis naturalis: tardius a membris dissoluitur. Inter ista autem animalia quedem nutriuntur etiam in locis humidis ⁊ aquosis: ⁊ eorum carnes multū sunt nutritiue/ ⁊ velociter digeruntur: sed cito a membris dissoluuntur. quedam vero pascuntur in locis siccis ⁊ montuosis. ⁊ ideo eorum carnes sunt laudabiliores/ ⁊ in custodienda ⁊ regenda sanitate cōmuniores/ ⁊ confortatiue: ⁊ duratione in membris perfectiores. animalia autem que domesticantur/ ⁊ pascūtur in domibus carnes habent viscosiores ⁊ grossiores ppter multas commestiones/ et cibi sui corruptōnes ⁊ ido duriores sunt nutrimenti. et ad digerēdum in stomacho ⁊ epate tardiores. (nam vt dicit hypo.) ad cognitōem bonitatis nature animaliū: quo ad corpus nutriendū: confert scire loca ⁊ pascua vbi nutriuntur. aerem humidum vel siccum in quo conuersantur/ et quantitatē motus ⁊ quietis qualiter scilicz in exercicio vel ocio naturaliter vel accidentaliter disponūtur. aīalia autē que naturaliter sunt domestica: minoris caloris sunt: et maioris humiditatis q̄ siluatica. ⁊ ideo eorum carnes sūt meliores et ad digerendū faciliores. ex multa enī quiete pori claudūtur et per inclusum calorem humores grossi dissoluuntur. vnde carnes molescunt ⁊ atenuantur. et quia nimium comedunt et bibunt: augmentāt eorum supfluitates/ ⁊ pinguedines multiplicātur. et ideo taliuz aīalium corpora sunt multum nutritiua et sapida ⁊ p corpus et venas facile penetratiua. ex multitudine enim viscositatis ⁊ humiditatis: corruptōni et putrefactioni sunt vicina/ ⁊ humoris supflui generatiua. et quāuis naturaliter nutriantur: tamen ppter excessum humiditatis cito a membris dissoluūtur ⁊ sic accidentaliter minus q̄ siluatica nutrimēti corpori aministrant. qz siluatica ⁊ si pauz nutriāt: verūtamen qz dura sunt et ad dissoluēdum tarda in membris quibus assimilantur diutius pseuerant: et ideo accidētaliter antiqui ea nutrire asserebant. In omni etiam genere animalium: masculina sunt calidiora feminis/ et minoris humiditatis. ⁊ ideo subtiliores ⁊ laudabiliores nutrimenti sunt carnes masculoz q̄ feminarū excepta carne caprina q̄ in femia laudabilioz est naturaliter: q̄ in mare. nā in femia: eius humiditas temperat siccitatē complexionalem. sed masculina caliditas incendit siccitatem masculi naturalem. ⁊ ideo laudabilioz est caro feminina in hac spē q̄ masculina. qua est magis temperata ⁊ a siccitatis excessu elongata amplius. et hoc siue sit recens siue antiqua. et maxime qñ lacti est adhuc vicina. quia tūc eius naturalem siccitatem temperat/ et laus lactis/ ⁊ laus femineitatis. Animalia vero castrata: inter cōplexionem maris/ ⁊ femie sunt mediocria. nā carnes castratoz minꝰ calefaciunt masculis: plus feis. et tardius maribus: citius feminis digeruntur et ido minoris sunt nutrimenti: et deterioris masculis: et maioris feminis bonitatis. Et est regula/ q̄ inter animalia naturaliter humida: meliora sunt etate perfecta: q̄ imperfecta. ¶ Item naturaliter femine sunt meliores masculis. et hoc in etate imperfecta potius q̄ perfecta. vt dicit idem. ¶ Itē variatur bonitas animalium ex diuersitate etatum. nam animalia valde lacti vicina: sunt magne humiditatis: ⁊ viscositatis: et lubricitatis. et ideo eorum carnes flegmaticas superfluitates generātes sunt vbi sicce sunt naturaliter: sicut bouine/ et caprine/ et talium animalium carnes in tali etate sunt laudabiliores: maxime si nutrita fuerint bono lacte. ¶ Meliores sunt autem carnes animalium a lacte separatorum. quia minoris sunt humiditatis: et viscositatis. et temperate soliditatis. In etate vo iuuencula: quādo animalia sunt in statu: tunc sunt eorū carnes duriores ⁊ sic piores et maxime si annimalia sicce fuerit complexionis: et ideo ad digerendū sunt eorum carnes duriores. membrorum tamen confortatione sunt laudabiliores: ⁊ induratione: plusquam in regenda sanitate. (vt dicit idem in .iiii.) etate vero decrepita: quo ad esum plus sunt inutilia duplici de causa. qz vicina sunt caloris naturalis extinctōi: et humiditatis substan-

tialis consumptioni. ⁊ ideo eorum carnes sunt durissime. ⁊ ideo omnino indigestibiles maxime si sicce fuerint complexionis. Et ideo est generale inter omnia animalia volatilia ⁊ gressibilia/ dum sunt creſcētia q̄ sunt quo ad nutrimentum laudabiliora q̄ post declinationem ad senium/ ⁊ magis sunt annosa (vt dicit idem.) Item est diuersitas ex parte nutrimenti. nam que pascuntur in montibus: sunt melioris sanguinis/ ⁊ subtilioris/ ⁊ acutioris: propter paucitatem cibi. que vero nutriuntur i paludibus: sunt sanguinis grossioris/ ⁊ maioris pinguedinis/ ⁊ minoris caloris/ ⁊ ampliorīs opilationis. Animalia autem pascentia maiores herbas. vt boues macillētioza sunt in hyeme q̄ in vere/ vel estate/ quoniam eis deficiunt nutrimēta. et ideo post medium veris: vel antea: ingrassantur ⁊ augmentantur/ ⁊ eorum carnes sunt saporosiores: ⁊ laudabiliores. propter habundantiam congrui alimenti. Animalia vero minutas herbas pascentia: ab inicio veris vsq̄ ad medium estatis sunt grassiora ⁊ tenerioza ⁊ bonitate carnis laudabiliora: quia tunc competentia inueniunt nutrimenta. Sunt ⁊ alia animalia: pascentia ramoruz ⁊ virgularum extremitates. ⁊ ista sunt bona ab inicio estatis vsq̄ ad hyemē quia tunc sunt rami teneriores ⁊ humidiores. vnde animalia que minutis vtuntur herbis ⁊ siccis: meliora sunt q̄ illa que humidis herbis nutriūtur. ⁊ illa que teneros ramos comederunt: atq̄ frondes: meliora sunt q̄ illa que domi fructibus aluntur: et q̄ parum comedunt vel bibunt: sunt multum comedentibus ⁊ bibentibus melioranda tam montuosa q̄ campestria animantia ex frequentia sui exercitii atq̄ motus q̄ domi nutrita sunt meliora. nam subtilior aer ⁊ siccior a talibus atrahitur ratione discursus. vnde minuuntur humorum superfluitates ⁊ desiccantur: ⁊ sic sue complexiones temperantur. Econuerso animalia que domi nutriuntur ex paruitate puri aeris: ⁊ defectione motus: ⁊ multitudine cibi ⁊ potus ⁊ in cibi complexione minus laudabilia inueniuntur. Diuersificant iterum animalia secundum pinguedinem et maciem ⁊ mediocritatem. naz que sūt crassissima: sunt pessima quo ad esum. nocent enim digestioni: quia super cibum natant: ⁊ cibum inflant: ⁊ vires stomachi emolliant: ⁊ lubricitatem ⁊ viscositatem tribuūt stomacho ⁊ inducunt. ⁊ ideo nimia pingue do: humidum stomachum dissoluit: deficiente contentiua ⁊ confortatiua ⁊ expulsiua virtute. stomachum vero calidum nimis incendit. sicut ignis exterius accendere pinguedinem consueuit. ⁊ ideo preceperunt antiqui: vt de crassissimis animalibus sola caro rubea denudata: communiter comedatur. Animalia vero macillenta: sunt neruosa ⁊ parum sanguinis habentia/ et parum humida. ⁊ ideo parum nutrimenti: corpori humano ministratiua/ sed inter animalia que inter maciem ⁊ crassiciez sūt media sunt temparantiora ⁊ laudabiliora: cum non tantum pinguedinis habeant vt calorem incendant/ ⁊ vires stomachi lubricent. nec tantum maciei: vt naturam infrigident: ⁊ a sanguine eam depauperent/ siue priuent. Item inuenitur diuersitas in animalibus sm̄ temporum mutationez nam quedam animalia in vno tēpore a medulla ⁊ sanguine depauperantur: que in tē pore oppositio plena inueniuntur. et hoc sensibiliter patet in cōchilibus maris: ⁊ in cerebro hominis ⁊ forsan cuiuslibet animalis (vt expresse dicit aristoteles libro ō proprietatibus elementorum) ⁊ ideo multi in vna parte mensis vel anni infirmantur: qui tempore oppositio tuti ab omni infirmitatis impetu cognoscuntur: vt patet i lunaticis melancolicis/ ⁊ caducis. de hoc quere supra in capitulo de luna. simile dicit auicenna de symia q̄ sm̄ immutationez temporum: ⁊ maxime secundum lune cursum: letatur/ vel tristatur. sic ⁊ quedam animalia in vno tempore macerantur: quātū cūq̄ victualia tunc habundant. ⁊ eadem i tempore oppositio dormiendo impinguantur. sicut dicit auicē. glires inquit tpe hyemali nō mouētur: sed iacent sicut mortue ⁊ nihil comedentes: dormiendo impinguātur. repūt vero in tpe estatis ⁊ se mouēt in estate contra estū solis. Simile narrat ō hyrūdinib⁹ ⁊ quibusdā aliis auibus: que q̄si mortue inueniuntur in arboz cōcauitatibus tempore hyemali: que postea vires resumunt/ ⁊ quasi dormiendo fortiores effecte agiles se oñdūt tpe estiuali. Et sic vide scōz auicē. ⁊ ans. ⁊ solinū: p⁹ oceptū multo tpe in locis abditis se abscōdūt: ⁊ tunc tpis penitus cibū nō assumūt. quere infra c. de viso. Sic ⁊ pisces vno mense ipinguātur: ⁊ statim in sequenti tempore macerantur. ⁊ quidā ipinguātur vento septētrionali

vt pisces longi. ⁊ quidam meridionali: vt pisces ampli. ⁊ quidam in tempore pluuiali (sicut ibidem dicit aristo.) aqua inquit pluuie conuenit omnibus testei corei preter piscem qui dicitur roitear: qui si gustauerit de aqua pluuiali: ipso die morietur. ī quibusdam nocet pluuia quoniam excecat eos si fuerit multa. Similiter quedam animalia vno tempore se renouant/ ⁊ sua superflua deponunt ⁊ immutant: vt cancri suas testes. cerui cornua. ⁊ accipitres plumas suas. sicut etiam dicit ysa. carnes animaliuz in quibus dominatur siccitas ⁊ caliditas: vt cameline in estate sunt illaudabiles: sed in hyeme sunt conuenientes/ ⁊ carnes animalium que sunt calide ⁊ humide vt arietine vel ouine/ vel minuta animalia vt porcine in vere sunt bone/ ⁊ in autumno competentes. frigide autem ⁊ sicce sunt illaudabiles vt caprine. frigide ⁊ humide: vt porcine a medio estatis vsq; in finem sunt optime. in hyeme pessime. In vere vero ⁊ autūno sunt mediocres. vnde dicit hypo. caro inquit porcina in estate est bona ī vere ⁊ autūno minus bona: ꝫ in hyeme maxime illaudanda. caprina ī estate bona. porcina in vere. bouina in fine veris ⁊ ī principio estatis est laudabilis. Carnes autem animaliuz put sunt ordinate ad humanū esum variantur scōm diuersam preparationem. nam vt dicit ysa. animalium carnes aliqñ assantur/ aliquando etiam frixantur aliqñ cum sale ⁊ aqua elixantur. Assate et frixe sunt grossiores in nutriendo/ ⁊ siccio res/ ⁊ ad digerendum duriores quia humiditate earum cōsumpta ab igne ptrahunt siccitatē. vnde non sunt carnes multuz pigues comedende nisi asse/ vt humiditas illaudabilis ab ea substantia extrahat. carnes autem elixe sunt humidiores ⁊ ad digerendum faciliores. quia aqua temperat eas ⁊ humectat. aliqñ autez in aqua ī qua elixantur apponuntur species ⁊ sunt diuersa condimenta: que carnes custodiant in natura ⁊ bonitate sua/ ⁊ eas reddant tā in odore q̄ in sapore meliores/ ⁊ ad diuersos morbos expellendos amplius efficaces. Decet autem carnes animalium siccorum ⁊ macrorum elixari. humidorum vero ⁊ pinguium assari. mediocrium autem iter istas diuersis condimentis preparari. Sic autez ista preparatio materialiter fit: quia aliqne inueniuntur carnes animaliuz que sunt salubres ⁊ conuenientes assature. ⁊ sunt illaudabiles elixate. melior enim est caro caprina ⁊ bouina elixa: q̄ assa. porcina ⁊ pecorina assa est melior q̄ elixa. naz per elixationem sicce carnes humectantur. ⁊ p assationem humide desiccātur. ⁊ ideo porcinam ꝓpter suam humiditatem bonum ē assare: ⁊ caprinam seu bouinam ꝓpter siccitatis excessum elixare. eorūdem etiam animalium carnes scōm huiusmodi accidētia variantur. nam caro porcina assa per assationem meliorat et minus bona efficit per elixationem. caprina vero melior ē elixa: ⁊ peior qñ est assata. similiter ⁊ bouia. ⁊ sic de aliis est iudicandum. bucusq; ysa. in die.) Item ordinantur animalia non solum quo ad corporis nutrimentū: imo etiam quo ad remedium morborum/ ⁊ multiplicem medicinam. Omnium animaliū tam iumentorum q̄ reptilium ⁊ bestiaruz genera: creata sunt ꝓpter optimum hominis vsum. vt dicit philosophus ⁊ Job. da ma. sed horum quedam ꝓpter esum vt pecudes/ cerui/ ⁊ huiusmodi ⁊c. quedam propter hominis ministeriuz/ vt equi/ asini boues ⁊ cameli ⁊ huiusmōi. alia ad hominis iocunditatem: vt syricie/ symie/ atq; paui. Animalia etiaz creata sunt ad hominis excitationem: vt suam cognoscat homo infirmitatem: ⁊ dei timeat potestatez. a deo enī creati sunt pulices/ ⁊ pediculi/ sicut leones/ tigrides/ atq; vrsi. vt in primis recurrat homo ad ꝓprie infirmitatis recogniti onē: ⁊ tertius a secundis. s. a reptilibus/ ⁊ a feris: refugium habeat ad dei nominis inuocationē. Sunt insuper creata animalia: ad subleuandam multiplicis infirmitatis humane necessitatem. vt carnes vipere ad tyriacam. ⁊ fel thauri/ ⁊ aliorū animalium ⁊ auium/ ad oculorum caliginem amouendam. pellis serpentis decocta in oleo: dolorem auriuz mitigat miro modo vt dicit ysaf. in libro ascalapii. de occultis membrorum virtutibus dicitur. patiens emorroidas: si sederit super pelles leonis recedēt ab eo. ⁊ qui linit corpus suuz cum sepore num leonis: aut qui inungitur eius fimo fugiūt ab eo lupi. Item ibidē d. idē. si q̄s suspēdit caudā senis lupi ad p̄sepe vaccarū non appropinquant ei lupi. Item dicit af. Oculi vrsi eruti ⁊ super dextruz brachium hominis ligati mitigant quartanā ei⁹ Item dentes canini lupi curāt illos qui lunaticam sustinent passionem. vt dicit idez Simile dicit pic. ⁊ pli. ⁊ dicunt q̄ si oculū

lupi erutum viderint quadrupedia domestica fugiūt/atque timēt. In libro macro. dicit constan. pili canis albi nullam maculam nigredinis in se habentis si fuerint suspensi circa collum patientis iuuant epilēticum ⁊ ꝓhibent eius casum. Simile dicit pic. in libro romanorum. fiat inquit anulus ex vngula asini nigredinem non habētis ⁊ induat eum epilenticus: iuuat ⁊ ꝓhibet eius casum. ⁊ dicit ꝙ fel taurinum sub vmbilico inunctum soluit ventrem. Dicit etiam idem. dens serpentis eradicatus dū vixerit: suspensus super quartanarium soluit quartanam eius. ⁊ si fumigaueris domum cum pulmone asini: mundas eam ab omni reptili ⁊ serpente. Has ⁊ multas alias virtutes admirandas dicit Plinius in membris animalium latitare. sicut in naturis animalium particularium post dicetur quia nihil est ī corpore animalis: quod careat manifesta: vel occulta medicina. nam pellis ⁊ ꝑilus/ ⁊ cornu/ ⁊ vnguis/ caro ⁊ sāguis: non sunt sine remedio: nec ipse fimus. Sed hec ad presens dicta generaliter hic sufficiant.

Descriptis animalium proprietatibus ⁊ naturis in generali: restat describere dei gratia quorūdam animalium ⁊ reptilium ꝓprietates ī singulari: ⁊ hoc per ordinez alphabeti.

Aries est pecus laniferum animo placidum: naturaliter mansuetum (vt dicit Isidorus libro xii. capitulo primo.) Est autem dux ⁊ princeps ouium/ ⁊ ideo dedit ei natura fortitudinem. Decuit enim arietē ducem ceterarum ouium ⁊ tutorem: aliis eē viribus fortiorem. ⁊ ideo vt dicit Isido. aries veruex a viribus est dictus eo ꝙ tanq̄ vir ouium: cum sit masculus ceteris bidentibus fit amplius virtuosus: vel vt dicit idem Isido. veruex est a verme dictus/ eo ꝙ vermē habeat in capite: cuius pruritu excitatus: caput concutit fortissime/ et quicquid sibi obuiat dure ferit ⁊ ideo aries ab ares grece qđ dr̄ virtus latine: est vocatus. quia in gregibus masculi dicuntur arietes/ quia ad fecundandas oues virtuosi sunt atq; fortes. nam corporis magnitudine ⁊ virium fortitudine/ ⁊ cū virtute oues alias precellunt. dicitur autem aries ab aris. quia vt dicit Isidorus. hoc pecus primum fuit in aris a gentibus īmolatuz. vnde dicitur ideo aries: quia mactatur ad arā vnde ſm legem mosaicam: aries fuit animal potissime mundum: ⁊ ad sacrificium ⁊ ad esum. nam ꝑ peccato populi conuenienter offerebatur. ⁊ quia findebat vngulam pariter ⁊ ruminabat: a populo cōmedebatur. ⁊ vt dicit Isidorus libro. xii. bidentes quondam dicebantur: eo ꝙ inter octo dentes quos habent: duos habent altiores. ⁊ ideo eos gentiles maxime in sacrificium offerebant. vt dicit idem. De ariete autem singulariter dicit pli. libro viii. ca. xlvii. arietes naturale est agnos fastidire/ ⁊ oues antiquas sibi obuias cōsectari. nā ipse melior est ⁊ vtilior in senecta. Et cum respectu ouium ferox sit animo eius ferocitas cohibetur/ si cornu eius iuxta auriculā ꝑforetur. ⁊ đxtro testiculo preligato feminas/ sinistro vero stricto mares gignit. ī vento aquilonari mares ꝓcreat: ī flatu austri feminas generat: ⁊ quales venas aries sub lingua gestat: tales fetus ī vellere generat. nam si nigras habet venas: fetus in vellere niger erit. ⁊ si albas: albus: ⁊ si varias: varius in vellere apparebit. Idez dicit aristo. ⁊ etiam auic. (quere infra đ oue) frontē habet aries durissimā: corneam duriciem fere prestantem. sed timpora habet debilia/ ⁊ quodammodo cartilaginosa: et ideo ad munimentum partis debilioris: dedit natura cornua magna/ circa timporum loca ad modum scuti rotundi reuoluta: que tamen in extremitate aliquantulū sunt acuta. vt eorum duricie ⁊ fortitudine caput defenset: ⁊ eorūdem acumine aduersarios impetat ⁊ impugnet. vt dicit idem sine enim armis defensionis: non decebat naturam gregis relinquere defensorem. ⁊ ideo duo dedit natura sibi cornua: ad modū criculi replicata: vt caput ꝓpriū quod ex se est infirmū ꝓtegat: ⁊ contra aduersarios armis munitus se audaciorē ex armoruz confidentia exhiberet. ⁊ ideo securius precedit gregem. ⁊ erecto capite: ⁊ sixo pede vngula diuisa vestigio firmius terram premit. vellus habet pinguius: et in vellere prolixius pilos diffundit. fortiori etiam corio/ siue spissiori cute/ contra extrinsecas aeris calidi vel frigidi iniurias se defendit. et ideo sue cutis superficies:

ratione sue fortitudinis cornuorꝫ violentas arces pre ceteris ouiũ pellib⁹ sustinet ꝛ ad diuersoꝝ teloꝝ recipiẽdã ipressionẽ habiliorem se prebet. (vt dicit idem) tempore amoris pugnat pro vrozibus suis. ꝛ aduersarios cornib⁹ ipetit. ꝛ vt melio⁹ ipugnet ꝛ fortius ꝓtra resistentẽ retrocedit resiliendo: ꝛ cũ ipetu boiez ferit. De arietib⁹ etiam dicit auicẽ. li. viii. arietes iquit ꝛ capri vadunt multũ in uanũ: in hyeme non se absconduũt ꝓpter frigus. ꝛ aliqñ exeunt de loco calido ad locuz frigidũ. ꝛ qñ pluit nõ fugiũt a pluuia quousqꝫ moziãtur. ꝛ arietes naturaliter sequũtur capzos. ꝛ que sunt oẽs quousqꝫ pastoz vnum accipit ex eis: ꝛ facit ipsum añcedere: ꝛ sequũtur alit ꝛ timent naturaliter tonitrua/ sicut ones q̃ si ipregnate fuerint: ꝛ audierint tonitrua: abortiunt pre timore. ꝛ ante mediã noctẽ stant simul cũ ouib⁹ ꝛ dormiũt. ꝛ post sparsim in dormiendo sup lat⁹ alternãt vices nã a vere vsqꝫ ad autũnũ: dormiũt i vno latere/ ꝛ deinde vsqꝫ ad ver dormiũt i altero latere ꝛ dormiũt erecto capite: nisi quãdo infirmant. ꝛ ruminãt cibos ꝛ masticãt dormiendo sicut ꝛ vigilando. ꝛ si ꝓtingat eos errare nõ redeũt nisi a pastore reuocẽt (d. ad hoc ysa. in die.) q̃ arietes in iuuẽtute manẽtes: minoris sunt humiditatis et viscositatis/ q̃ agni lactãtes/ ꝛ hoc ꝓpter etatẽ eoꝝ ꝓplexioni dñantẽ. ꝛ iõ ipoꝝ carnes sunt carnib⁹ agnoꝝ ꝛ ouiũ meliores ꝛ meliorẽ sanguinẽ generãtes: maxime si sint castrati: qz eoꝝ caliditas humiditate accidẽtali tẽpata ẽ. vñ sunt boĩ saporis. ſz qñ sunt decrepiti in caloris sunt defectu si nõ sunt castrati ex etate. si ño sunt castrati ꝛ decrepiti: duplici carẽt cã caloris. ſ. tesꝛ culoꝝ ꝛ etatis. ꝛ iõ eoꝝ corpa sunt frigida ꝛ sicca ad modũ ligni ꝛ duriora ꝛ insipidiora. tñ respectu capraꝝ ꝛ boũ ꝛ hmõi que i decrepita etate sunt pessima: corpa arietũ q̃ naturaliter calida sũt ꝛ humida ceteris decrepitis naturaliter frigidis ꝛ siccis simpliciter sunt meliora. hucusqꝫ ysa. in die. Itẽ dicit aristo. ꝛ auicẽ. li. vi. q̃ arietes et capri sicut ꝛ cetera animalia: habẽt ꝓpriã vocẽ per quã se clamãt ꝛ vocãt femias tẽpore coitus ꝛ amoris. potãtes aquã salsã anticipant coitũ ꝛ citius mouẽt ad amorẽ ꝛ q̃ arietes senes mouẽt citi⁹ ad amorẽ ꝛ coitũ q̃ iuuenes i tpe determiato: signũ est bõitatis tpis i ãno illo ꝛ si in illo tpe excitẽtur iuuenes citius ad amorẽ: signũ ẽ pestis future sup oues in anno illo (vt d. idẽ

Hgnus vt d. Isi. a greco vocabulo dr quasi pius. nã iter oia terre aiantia: maxie iuenit innocẽs ꝛ mansuetus. nullũ. n. ledit dẽte: nec cornu nec vngue. et quicquid in eo reperit totuz vtile ẽ: qz caro ad cibũ: pellis ad variũ vsũ pilus ad indumentũ: fimus ad terre ipinguationẽ: vngula ꝛ cornu ad medicatõez ꝛc. vel vt d. Isi. li. xii. latini agnũ ab agno scendo putãt dictũ: eo q̃ ꝑ ceteris aialib⁹ matrẽ suã noscat: adeo vt si in magno grege errauerit statim balatu vocẽ noscat parentis tpe autũnali. vernales aũt sunt corpore maiores robustiores viribus ꝛ pinguiores: q̃ sint autũnales vel hyemales. In aliquibus tamẽ regiõib⁹: multi hybernos agnos preferunt vernis. ꝛ dicunt hoc solũ aial vtiliter nasci pruina) vt d. pli. li. viii. c. xlvii.) ꝛ dicit ibidẽ q̃ agni concepti flãte vento aquilonari sunt meliores: q̃ ꝓcepti flante vento australi. tunc. n. mares generãtur. talẽ. n. colorẽ hñt agni in lanificio seu in vellere: qualem habent parẽtes in lingue venis. nam si vene fuerint albe: ꝛ agni erunt albi. ꝛ si nigre: nigri. ꝛ si vañe varii (vt dicit idem) in suggendo poplites anteriores flectunt. ꝛ vt mater ei plus lactis tribuat: capite matris vbera premit balatu querit matrem. qua inuenta: cauda matri blandiendo: erecto capite mammas querit. ꝛ nisi caput prius erigat: nunquaz suggit. pilum habet subtilem ꝛ crispũ multipliciter in se reflexum. multum nocet agnis frigus: ꝛ maxime tempore pluuioso de societate gregis gaudet: quando solitarius est dolet plurimum atq; timet. ante gregem salit: ꝛ saliendo ludit. quando videt lupum timet vehementer: ꝛ subito fugam arripit. sed post pre timore stupidus subito gradum figit: ꝛ fugere vlterius nõ audens: sibi nõ balatu: sed potius simplici vultu parci petit. captus ab hoste: ligatus a carnifice: nec cornu nec dente se defendit ꝛ siue spolietur vellere siue cute: sicut animal innocuum obmutescit. siue. n. ducatur ad pascua: siue deferatur ad victimam nec gemit: nec remurmurat: nec calcitrat sed obedit (vt dicit plinius) agnos dimittere solitarios est periculosum. quia si si superuenerit forte tonitruum: de facili moriuntur. Nam agnus naturaliter debile habet caput. ꝛ ideo remedium est eos si mul aggregare: vt ex coniunctione mutua animentur: ꝛ presentia plurium confortentur.

Hagnus anniculus etate vnius anni est completus. qui infra vnius annu spacium: tanto est melior: quanto a lacte remotior est. nam a lacte eius humiditas complexionalis augmentatur: sed per separationem a lacte intenditur eius calor et superflua humiditas tẽperatur. maxime si manserit adhuc nõ eastratus (vt dicitur apertissime in dicta.) agnus enim anniculus corpore integer et carne mundus aptus est ad sacrificium et ad esum: etiam si fuerit vellere maculosus non enim reprobat agnus a sacrificio macula velleris: nisi sit feditas vel corruptõ in carne interius: vel in cute (vt dicit glo. super exo. xii.) et super malachiam di. hieronymus. et super leuiti. non impedit inquit sacrificium varietas maculosi velleris: si corpus fuerit integrum et non subfuerit scabies in superficie ipsius cutis. agnus igitur anniculus (vt dicit plini. lib. viii. c. xlvii. deorũ aris fuerat aptus. et tas in vsu vellerum q̃ in vsu carnium: vsibus hominum est necessarius et ideo sicut propter sumptus hominum excoluntur et custodiuntur corpora boũ: sic oportet vt habeatur diligentia circa custodiam ouium et agnorum. (dicit etiam dyas.) q̃ agnus simum habet nigrum qui si cum aceto dissoluatur et cathaplasmetur: nigras emendat maculas/ flauos corporis tollit: ignẽ sacrum curat. mixtus cum cera et oleo cõbusturas sanat.

Hagna ẽ arietis filia que minoris est corporis et maioris humiditatis q̃ sit agnus ratione feminee complexionis (vt dicitur in die.) cuius ratione dum est lactans maioris est viscositatis/ propter humiditatis superfluitatem tam ex etate: q̃ ex complexione eius corpori dominantẽ. et ideo qõ ex eius carne generatur: flegmaticũ est et viscosus ac difficulter digeritur. et digestus a membris vix dissoluitur ratione viscosi et glutino si humoris qui inde generatur. a stomacho tamen facile descendit: ratione sue lubricitatis et humoris. (vt dicit ysa.) et eius carnes meliores sunt assate q̃ elixe: quia consumitur superflua earũ humiditas vi caloris. maioris tamẽ simplicitatis/ et timiditatis ẽ agna q̃ agnus. quia minus habet caloris natura lis femina q̃ masculus: et ideo minus est animosa. propter quod etiam caret cornibus quia essent ei superflua. cum propter defectum audacie eis nesciret vti. vt dicit auicẽna.) Dicit etiam aristoteles libro. iii. agnil accidit egritudo: quando numis impinguatur circa renes: quia si operiant sepe renes moriuntur. et multiplicatur sepus propter bona pascua. et ideo arcentur a pascuis: ne nimis impinguentur. quere intra de oue.

Aper ẽ porcus siluestris vel agrestis quia seuissimus est et immundis (vt dicit ysidorus libro. xii. c. i.) et dicit aper quasi afer a feritate quia secũdũ quãtitatem sui corporis ferus est et crudelis. vnde et apud grecos aper flagros idest ferus vulgariter nuncupatur. dicitur autem a latinis verres eo q̃ grandes habet vires (sicut idem dicit ibidem) secundum autem Plini. et auicennã. etiam aper ẽ animal valde seuum. quia vix castratus se exhibet mãsuetum. cum tamen cetera animalia ablatis testiculis amplius mansuescunt. Est itaq̃ aper tante feritatis q̃ etiam mortem parpendẽs contra uatoris ferrum occurrẽs intrepide se infigit ei. et etiam iam transfixus contra sibi resistentem vires recolligit vt culmus vindicet se de aduersario. etiã in mortis periculum contra hostis venabulũ mira audacia se opponit. culmos duos habet in ore aduncos et fortes et acutos. cum quibus omne sibi resistens secat crudeliter et dilaniat. culmis autez vtitur pro gladio ad pugnandum. In latere dextro habz os durissimum latum et fpissum: quod semper opponit venabulo persequentis. nam osse illo vtitur pro clipeo ad se protegendũ. sentiens sibi imminere bellum acuendo culmos circa arbores eos fricat. et si hebetatuz acumen habeat: confricando ad arborẽ ipos probat. quos si sensserit hebetatos: origanum querit/ et masticat. cuius virtute culmorum radices mundificat et confortat (vt dicit auicen. Pliniusin libro. xxviii. c. x. dicit q̃ vrina apri medetur viciis auzium si eam oleo rosaceo misceatur. similiter ei eius fel valet contra calculum (vt dicitur libro xxviii. c. lx) et est ei ita grauis sua vrina vt vbi egesta fuerit surgere non possit immo opprimitur vt defunctus: nam exuritur dum curuatur ex vrina.

Item idem ad coitum stimulat fel caprinum. (dicit etiam libro. v.) porcus agrestis multum diligit radices ⁊ culmis incidit terram ⁊ fodit ⁊ scidit radicē culmo ⁊ impinguatur quando quiescit per septem dies ⁊ maxime quando paruz potat. Et p̄liatur cum lupo quia ipsum odit naturaliter. Nam lupus insidiatur filiis suis et sepe rapit eos. (et ideo vt dicit idem li. xiiii dedit natura apro culmos ad defendendam feminas et filios suos. quia femine sunt debiliores in se: et peioris cōplexiōis. Vnde mares sunt audaciores et virei habent feminis fortiores. Femina tamen seuit irata et fodiendo ledit dentibus mordendo et dilaniendo. Aper vero ledit culmis sursum ferendo: et ideo parum potest ledere prostratum: et iacentem. et femina parum ledit stantem. Et duz aper irascitur et pugnat ore spumat. similiter dum luxuriatur cum vxore. Omnia supradicta recitat Plinius et addit ad iam dicta ī libro viii. c. ii. vbi d. apros et alios porcos dentatos nasci euigidiup tradit. Inest autem maribus apris maxima asperitas: ⁊ feritas animi: quando sunt in amore. qz tunc pro vxoribus atrociter pugnant: vngulis terram scalpunt: setas erigunt: culmos vibrant ⁊ quatiunt. ⁊ horrendo gemitu furiam pectoris tunc ostendunt. parum etiam tunc comedunt. discurrunt post feminas: ⁊ ideo attenuantur plurimum ⁊ macrescunt. in horrendis ⁊ vmbrosis vallibus ⁊ nemoribus mansiones querūt: vbi custodiunt fetus suos. de radicibus ⁊ arborum fructibus viuunt. quando venatorum īsultus vel luporum impetus presentiunt: suos filios precedunt: ⁊ cum eis nō patet locus fuge: pro filiorum defensione periculo se exponunt. quando debent dimicare attritu arboruz indurant costas suas ⁊ se inuoluunt in luto et desiccāt ad solem ⁊ inter pilos lutuz conglutinant ⁊ inuiscant vt sic securius aduersariorum ictꝰ sustineant in conflictu. (aristoteles lib. vi) Femine aprorum post partum sunt aspere ⁊ crudeles ⁊ crudeli morsu filiorum suorum dilaniant inuasores. (hucusq; Plinius.) Est autez caro aprina. (vt dicit ysa. magis sicca ⁊ minus frigida q̄ porcina domestica. ⁊ hoc est propter motus sui continuitatem ⁊ victus siccitatem / ⁊ aeris cui continue exponitur caliditatem ideo eiꝰ pinguedo est durior: ⁊ caro delicatior ad edendum. ⁊ propter hoc verres domestici vehementer agitantur: et etiam verberantur antequam occidantur: vt eorū carnes teneriores ⁊ sapidiores ex motus violentia efficiantur. De apro etiam dicit Dyas. q̄ eius fimus desiccatus ⁊ cum vino ⁊ aqua bibitus eicientibus sanguinem singulare est remedium lateris dolores cū aceto curat. fracta ossa consolidat / ⁊ cōfirmat. quere infra de porco.

Asinus a sedēdo est dictus quasi asedus: quia homines super asinos sedebant antequā vsuz equorum haberēt. (vt dicit. Isidorus libro. xii.) animal quippe est simplex ⁊ tardum ⁊ ideo fuit de facili subiectum humanis viribus ⁊ prostratum. ⁊ dicitur ab a quod est sine ⁊ sinos quod ē sēsus quasi animal sine sensu. Inde dicitur asellus. idest iuuenis asinus qui pulchrioris est forme ac dispositionis quando etate est tenellus q̄ quando senex efficitur ⁊ antiquus. Nam quando magis fit annosus tanto plus quotidie fit deformis hyspidus ⁊ villosus. Est autem animal melācolicum frigidum scilicet ⁊ siccum. ⁊ ideo naturaliter ponderosum tardum atq; pigrum stolidum atque obliuiosum: tamen odoriferum est: ⁊ patiens laboris: vili et modico vtens cibo. Inter tribulos enim ⁊ spinas ac carduos carpunt cibum suum ⁊ ideo dicit auicenna libro octauo. similiter aristoteles q̄ asinus minutis auibus inter spineta / ⁊ cardineta / nidificantibus est exosus. ⁊ ideo minuti passeres pugnāt contra eum: quia comedit spinas in quibus nidificant passeres illi: et confricant se ad spinas illas vnde cadunt pulli eoꝝ passerum siue oua. et quando asinus rudit ex eleuatione capitis et forti flatu mouentur spine et ex horrendo sonitu seu rugitu terrentur auicule: et fugiunt de nido suo. et propter ista saltant matres super ipsius faciem ⁊ impetunt eius oculos atq; percutiunt eius oculos atque percutiunt rostro suo. ⁊ si habet asinus vulnus in dorso vel in latere ex spinarum punctura vel quacunq; alia de causa: pungunt eum cum rostro suo in vulnere vt recedat a loco sui nidi. ⁊ cum talis passerulus habeat corpus minutissimum vix potest asinus se defendere ꝯ eius īpetū atq; morsū. (Dicit etiam aristoteles sicut ⁊ auicenna) q̄ coruus valde odit asinū ⁊ iō coruꝰ volat sup ipz ⁊ tēptat tāgere oculos suos rostro suo

sed iuuat asinum profunditas oculorum ⁊ spissitudo corii superciliorum quibus contra morsus auium clausis tegit visum suum. ⁊ etiam cooperat pceritas aurium ⁊ mobilitas: cum quibus tenet auiculas quando infestat suum visum Item aristo. li. viii. vrsus pugnat cum asino ⁊ tauro quoniam comedit crudas carnes. ⁊ hec est cam quare pugnat contra eos: quoniam eorum carnibus appetit satiari. De asinis autem (d. pli. li. xxviii. c. vltimo) vngule asini fumigate partum adiuuant in tantum: vt etiam aborsus euocetur/ nec aliter dz addi qr vnum partum necat: si diu ⁊ frequenter apponat. eiusdem animalis fimus recens: sanguinis fluuium currere sedat. eius iecur valet contra caducos morbos paruulorum. Plinius li. xxviii. c. x. lac asine est sicut sanguis ⁊ valet contra morsum scorpionis. si quis autem lac asine miserit in aurem percussum a scorpione: transire pertinus malum dicunt. a facie etiam suffumigationis pulmonis asini: fugiunt omnia venenata. Dicitur etiam in exo. c. ix. lac asininum valet contra gipsum venenosum. contra cerusam vel argentum viuum ¶ Item libro decimo. ossa asini contrita ⁊ decocta valent contra venenum si eorum decoctio bibat. Item vrina maris asini cum nardo capillos multiplicat ⁊ conseruat. De asinis autem dicit Plinius li. viii. c. xiiii. Asinus est animal magni frigoris impatiens. ⁊ ideo in frigidis regionibus vt in ponto non generatur. Item dicit aristo. cum asinus sit multe frigiditatis ⁊ siccitatis: multe tamen est luxurie sed non mouetur ad coitum antequam sit trigita mensium. non generat antequam sint tres anni completi: aut duo ⁊ dimidius. Vnde dicit ibidem Pli. partus asini a trigesimo mense est ociosissimus sed a trimatu legitimus. Idem di. aristo. li. v. Et subdit pli. raro geminos parit ⁊ quando femina est paritura: lucem fugit ⁊ tenebras querit: ne ab homine videatur. partum suum amore diligit in tantum quod etiam per ignes ad fetum vadit. aquas transire/ ⁊ pedes in eis figere multum horret. ⁊ quando cogitur aquam vel riuum euadare in ipso mingit. nec transeunt asini voluntarie per pontes: vbi per planicies pontis possunt videre aquam defluentem. debile. n. hz cerebrum: ⁊ patiuntur de facili vertiginem. propter quod timent per rimas pontis cadere in aquam: quam conspiciunt sub ponte transeuntem nec bibunt de facili nisi ad suetos fontes: qui sunt in pecuariis ad quos possunt ire sicco pede. ⁊ quod mirum est dictum quamuis multum sitiant: si mutentur aque eius vix potant nisi sint illis similes quas frequentant Item pli. li. xxviii. c. vi. si asina comederit ordeum intinctum sanguine menstruali: tot annis non concipiet quot grana comedit sic inticta ⁊ ex asina ⁊ equa mulus gignitur. sz ad tales partus eligunt eque: que neque quadrienis sint minores neque decennibus maiores nec commiscentur passim adinuicem. Dorum animalium duo sunt genera/ scz equus cum asina/ ⁊ asinus cum ipsa equa. immo vnum genus altero se cohercet: nisi in infantia lacte hausto mutuo nutriantur. ⁊ propter hoc pastores mulos vel burdones ex disparibus animalibus gigni cupientes: dicuntur vti illa arte. Nam iuuenes equarum pullos in tenebris subiiciunt vberibus asinarum/ ⁊ nutriunt eos lacte asinino. ⁊ tales pulli equorum adulti iam effecti: ad asinarum commixtionem tempore coitus commouentur. similiter pullos asinarum in tenebris subiiciunt mammis equarum. ⁊ aselli tali lacte iumentino nutriti: equas inuadunt quando adolescunt. ⁊ tali asini ⁊ equi commixtione generatur animal quoddam quod antiqui vocabant hymulum: nos autem dicimus eum burdum. genitum vero ex asino ⁊ equa dicunt mulum. Aristoteles autem libro. xvi. dicit. Si asinus coeat cum equa impregnata: eque corrumpitur conceptus: propter frigus spermatis sui. sperma enim asinorum est frigidissimum naturaliter. ⁊ materia similiter. Materia enim eque est calida. ⁊ ideo quando miscetur calidum cum frigido fit temperamentum: tunc ex eis potest fieri conceptus ⁊ saluari fetus quando scilicet equi asinorum feminis commiscentur. similiter quando equi asinis maribus supponuntur. sed filius aselli ⁊ eque: scilicet mulus non conuenit generationi. Nam vtriusque parentis frigiditas scilicet naturalis/ ⁊ complexionalis in ipso dominatur. ⁊ ideo ex mulis aliud non generatur animal: vt dicit idem. Item ibidem dicit idem si asina concipit ab equo subsequens asini coitus cum eadem facit eam abortire. cuius ratio est (vt dicit Auicenna) quia frigiditas seminis asinini superuenientis: corrumpit ⁊ destruit temperantiam seminis equini precedentis. ⁊ semen asine frigidum est ex complexione/ ⁊ ex sexu. Semen vero equi calidam temperantiam facit. vnde quando superuenit subito semen asini naturaliter siue complexionaliter frigidum cum frigiditate sexuali/ intensa frigiditate corrumpitur precedens temperantia: ex calido equi semine ⁊ frigido asine introducta. ⁊ ista est ratio quare omnis mula est sterilis (vt dicit auicenna)

qz ſtēperata ē mula. i aſino.n.ē exceſſus frigiditatis cōplectionalis. ⁊ in matre ſcz in equa remiſſus ē calor rōne ſex⁹: ⁊ ideo quāuis calor ſeminis matris ſcz eque tēperet ſemen frigidū aſini: vt aīal generet in genito tñ remanet generantiū predominās frigiditas: que naturaliter diſpōit ad ſterilitatē. Eſt aūt que dā ſpēs aſini q̄ dicit indicus aſinus habēs in capite i medio frontis cornu vnū ⁊ nō hz niſi vnam vngulā in quolibet pede. Dē eni aīal habens duo cornua hz in pede vngulā ſciſſam. ⁊ ideo aſinus indicus nō habet niſi vnū cornu: qz vngulā nō findit (vt d. ariſto. li. ii.) nō tamē oē aīal findens vngulam hz cornua: ſed potius ecōuerſo: ſi hz cornua findit vngulas vt pz in tauro cervo oue ⁊ hmōi (vt ibidē dicit ariſto.) Itē dicit ariſto. li. vii. aſinus ⁊ mulus ſicut ⁊ equus comedūt fructus ⁊ paſcuntur herbis ⁊ impinguantur ab aqua. ⁊ diligunt plus aquā turbidā q̄ clarā. vacca aūt ecōuerſo plus diligit clarā q̄ turbidā. Item ariſto. li. e. aſini in maiori parte infirmāt vna infirmitate/ ⁊ dē milide: ⁊ ē hec infirmitas pīus in capite: ⁊ currit a naribus fleuma multū calidū. ⁊ ſi deſcenderit ad pulmonē aſinus morietur. ⁊ hoc aīal ſentit frigus pluſ oī aīali: ⁊ ppter hoc nō inuenit in terra ſeptētrionis. Sunt autem vt dicit idē ſpondilia dorſi aſini fortiora ⁊ neruis fortioribus cōpaginata a parte poſteriori circa clunes. i. renes: q̄ a parte anteriori. ⁊ tō i ipius dorſo potiꝰ circa renes q̄ circa humeros grauiora onera iponūtur. poſt equinoctiū vernale mouet ad libidinē: ⁊ poſt ruit horribiliter ⁊ terribili ſonitu femīā excitat ad amorē. Hētū aūt odorē femine eius naribꝰ deferētem attrahit. ⁊ eius attractu ad libidinis deſiderīū inardeſcit (vt dicit pli.) alias ſiqui dē hz aſinus cōditionē miſeras oībꝰ fere notas. Nā ſupra vires laboribus expōit fuſte cedit/ ſtimulo pungit/ chamo os conſtringit eius/ hinc de circūducit. ⁊ eiusdē chami refrenaculo ab illis paſcuis p que tranſit ſepius cohercet. pꝰ labores caſſus i fine morit: nec p precedētis laboris ſeruitio: pꝰ mortē ſaltē ei cutis dimittit: ſz aufert. ⁊ cadauer ſine ſepultura aeri expōit: niſi inquātū in canū ⁊ lupoꝝ ventribus deuoratiōis gratia aliquotiens ſepelitur

Anguis vocatur oē ſerpentinuz genus q̄ torqueri ⁊ plicari p̄t ex hoc anguis ē dictus: eo q̄ eſt angulosus: ⁊ nūq̄ incedit rectꝰ. (vt d. Iſi. li. xii.) ⁊ dicit anguis ſerpēs: eo q̄ occultis acceſſibus ſerpit. Nō. n. apertis paſſibus ſed minutiſſimis ſquamarum niſibus ſine contractibus repit. ⁊ computatur iter reptilia eo q̄ pectore ⁊ ventre repat. (vt dicit Iſido. libro xii.) dicitur etiam coluber eo q̄ colat vmbras/ vel quia in lubricos contractus ⁊ flexuoſos labitur. Nam anguis labitur dum tenetur. Sunt autez anguium ſiue ſerpentium multa genera. ⁊ quot ſunt genera: tot ſunt venena. tot pernicies: quot ſpecies. tot dolores: quot colores. vt dicit Iſidō. libro xii. ⁊ ſicut differunt angues in quantitate: ita in venēni malignitate. Sūt eni quidam angues maximi. (vt dicit pli. lib. viii. c. xvi) ſcribit inquit megeſtenes in india ſerpentes in tāta magnitudine adoleſcere: vt integros deuorēt ceruos atq̄ thauros. Et ñ ⁊ i punico bello iuxta fluuiū bagrādā/ a tergo ipa tore eſt interfectus cum baliſtis ⁊ tormētis vnus anguis centum ⁊ viginti pedes habēs longitudinis cuius pellis ⁊ maxille fuerunt ſuſpenſe ad quoddam templū rome ⁊ duranerunt vſq̄ ad bellum minatum ſub claudio ceſare. In italia fuit q̄ dam ſerpens interfectus: in cuius aluo q̄ dam puer integer eſt repertus. ⁊ tales ſerpentes maxime ledunt: nunc morſu/ nūc flatu/ nunc caude ictu/ nunc torture/ nunc punctura/ nunc aſpectu. Sūt ⁊ alii ſerpētes ita exigui quidem corpore: ſed maxi ſunt nocendi poteſtate. diſpas enim ſerpens eſt (vt dicit Iſidorꝰ) tante exiguitatis vt cum calcatur/ vix videtur. cuius venenum extinguit: anteq̄ ſentiatur/ nec inducit triſtitiaz morituro. vnde poeta. Si gniferum iuuenē terreni ſanguinis albū Torta caput retro diſpas calcata momordit vix dolor aut ſenſus dentis fuit ze. ita di. Iſido. ſimiliter tyrus minutus eſt ſerpentulus. ⁊ tamen (vt dicit Ariſtoteles libro vii.) contra eius morſum vix inuenitur remedium. ⁊ differunt ⁊ in figura: ⁊ i diſpoſitione. Nam alii habent duo capita vt anphibena. de quo Iſidō. libro xii. dicit. anphibena eſt dicta eo q̄ duo habeat capita vnum in principio ⁊ aliud in cauda currens ex vtroq̄ capite tractu corporis circulato. hec ſola ſerpentum frigori ſe committit/ prima omni precedens. Idem etiam dicit Plinius libro. viii. ca. xviii. hz inquit anphibēa duplex caput/ tāq̄ pariter cētyno ore venenū fūdi. Sūt alicq

serpẽtes habentes plura capita qꝝ sũt duplicata vel triplicata vel quadruplicata. sicut idem dicit Jsidorus. idra ẽ serpens multoꝝ capitũ: qualis apparuit in pulcia arcbadie in palude. ⁊ dicit ꝙ vno cesо tria capita excrescebant: sed hoc fabulosum est Jdã cõstat idrã locũ euomẽtem aquas vastantes vicinã ciuitatẽ in qua vno meatu clauso multi erũpebant/ qđ hercules vidẽs loca ipsa excussit ⁊ sic claudit meatus aq̃/ ⁊ꝑ tanto dicitur hercules idrã serpentem quinq; capitũ occidisse. (vt dicit Jsido. libro. xii.) Jtẽ differũt serpentes in coloris varietate. nã quidã sunt nigri/ ⁊ quidã sũt ruffi: vt tyr⁹: ⁊ illi sunt pessimi. ⁊ q̃dã sunt maculosi/ sicut scitalis serpẽs. (qui vt di. Jsi.) tanta prefulget tergi varietate: vt no taꝝ gratia in sui admirationẽ inducat ituentes/ ⁊ quia reptãdo est pigrior ⁊ quos assequi nõ valet miraculo sui stupẽtes capit ⁊ quanto magis est discolor: tanto est deterior. qꝝ eius venenũ acutissimũ ⁊ calidissimũ esse dicitur. Nam ille idẽ anguis tanti ẽ feruoris vt etiã hyemis tẽpore exuuie eius de corpe deposite: sint feruentes. Vnde luca. Et scitalis sperſis etiã nunc sola prunis. exutas posituras suas. (vt di. Jsido. ꝛc.) Similiter ophites est serpens maculis depictus qui tot hz nocẽdi modos q̃t habet colores varios ⁊ distinctos. (vnde luca.) q̃ purus maculis cebanus ophites concolor exustis ꝛc. Jtem differunt in loci ⁊ situs diuersitate. nam quidaꝝ latitant in cauernis terre ⁊ lingunt puluerẽ/ ⁊ suggũt terre humorositatẽ. (vt dicit pli.) alii sunt aquatices/ qꝝ in aquis ⁊ aquaꝝ ripis ꝓmorantur vt eiudris serpens aquatilis. a quo percussi obturgescũt ⁊ in ydroposi cadũt quã multi bouaꝝ vocant quia fimo bouis remedetur (vt dicit Jsi. li. xii) similiter est rinatrix serpens dictus veneno aquas inficiens. omnẽ. n. fontẽ in quo fuerit veneno inficit. (vt dicit ful. rinatrix violatrix a qua ꝛc. ⁊ Jsi. li. xii. Alii morãtur in siluis ⁊ ſpecubus umbrosis: quoꝝ venatiõe sũt vt volucres ⁊ bestiole minores quaꝝ suggũt humiditatẽ. (vt di. aristo. li. viii. ⁊ tales serpẽtes insidiantur dormientibus. ⁊ si aliquoꝝ bouum vel aliorum aialiũ orificia inuenerint aperta illa subintrant diligentes calorem quem inuenũnt ibi parit ⁊ humorẽ. sed cõtra tales angues pugnat saura bestia scilicz modica ideſt lacertula. Nam sentiens saura serpentis presentiaꝝ saltat super faciem dormientis scalpens pedibus vt eum excitet ⁊ premunlat ꝑtra anguem vt dicat auicen. ⁊ est saura. (vt dicit Jsi. li. xii.) lacertus qui quãdo. senescit eius oculi excecãtur. ⁊ tunc intrat foramẽ parietis aperiens oculos contra orientem ⁊ orto sole incendit ⁊ illuminatur. Dicuntur autem quedam anguium ſpecies habitare in igne. vt patet in salamãdra que nominatur ab Jsi. ⁊ pli. inter venenosa. Salamandra enim vt dicit Jsi. li. xii. est noĩta eo q̃ valens sit ⁊ potens cõtra incendia cuius inter venenosa oĩa vis maxia est. Cetera enim venenosa singulos ferunt hec plurimos simul interimit. nam si arbori i sederit oĩa poma inficit: ⁊ eos qui ederint perimit ⁊ occidit. si etiã i puteo cadat potantes inficit vis veneni. Jsta quidẽ contra incendia repugnans sola iter aialia extinguit ignes. viuit etiam mediis flãmis sine consumptione pariter ⁊ dolore. nec adustionem ab igne recipit/ sed ipsum incẽdium mitigat vel extinguit (vt dicit ibidẽ Jsido) Jtem per omnia dicit plinius lib. x. c. xlvii. Salamãdra inquit est similis lacerte in figura. nunq̃ apparet nisi quãdo multum pluit: in serenitate deficit. huic ẽ tantus frigiditatis rigor vt ignem extinguat sicut glacies. lacteã de ore saniẽ euomit. ex cuius contactu corpus hominis pilos perdit. ⁊ quod inde contactum est in colorem vergit turpissimum. Jtem differunt in incessus qualitate: nam quidã serpunt flexuose semper siue tortuose: ⁊ quidam semper recte (sicut dicit Jsidorus libro xii.) Centris inquit est serpens inflexuosus qui semper efficit rectum iter (sicut dicit luca.) Est semper recto lapsurus limite cẽtris. Similiter aliquis incedit curuus super pectus/ ⁊ aliquis incedit a pectore sursum rectus: sicut quidam serpẽs aquatilis ⁊ terrenus nomine chelidros q̃ per locum per quem labitur expirat virus ⁊ fumare facit: sicut dicit lucanus. tactus a fumãte chelidri bic semper ambulat directus/ ⁊ erectus capite. nam si se torserit dum currerit: statim crepat: vt dicit Jsidorus libro xii. Jtem differunt in velocitate ⁊ in tarditate. naꝝ quidam sunt valde tardi motus vt scitalis de quo supra dictuꝝ est. Et quidam sunt ita velocis incessus ⁊ leuis motus q̃ volare videntur: vt serpẽs qui dicitur iaculus volat vt iaculum. exilit enim in arboribus ⁊ dum aliquod animal obuium fuerit iactat se super eũ permitq; eũ. vnde ⁊ iaculi sunt dicti vt d. Jsi.

Similiter in arabia sũt ꝑpentes cũ alijs qui a multis syrene vocantur. que plus currunt ꝙ equi et ideo volare dicuntur. quorum tantum est virus vt morsum ãte mors sequatur ꝙ dolor. vt dicit idem. Item differũt in maligna sagacitate. vt ptz in seraste serpente cornuto qui se abscondit sub harena et ostẽdit cornua sua vt ex eorum ostẽtatione alliciat velut ad escam bestias siue aues. cornua enim habet ad modum arietis. q̃ nuda sup arenã et directa dimittit. ad que dum volucris vel animal accesserit non ipsum arietem sed virulentum anguem per experientiã comprobabit. Similiter bouas anguis. vt dicit Isido. immenso mole ĩ italia perseq̃tur greges armentorum. vt bubalos. et callide vberib⁹ irriguis lacte se innectit ⁊ suggẽs interimit: atq; ĩde a boũ deppl'atõne nomen accepit bouas. vt dicit Isido. Multa sunt alia nomina serpentũ ⁊ genera. vt aspides vipere ⁊ dracones. de quibus postea dicet. Sed vt dicit. isido. libro. xii. tãtus est numerus morsuum: ꝙ̃tus est nominũ. Generaliter õnes ãgues pro maiori parte frigide sũt nature: nec de facili percutiũt nisi cum calescunt. nã quando sunt frigidi: nullum tangunt. et eoꝝ vnena plus nocẽt de die ꝙ̃ de nocte torpent enim noctis algore et quia frigidi sunt nocturno rore in hyeme in nodos se conuoluũt/ et torpent: in etate se dissoluunt/ ⁊ in malitia multum vigẽt. vnd̃ est ꝙquicũq; veneno serpẽtis percutitur primo obstupescit et postea vbi in eo calefactum virus exarsit statim interficit et extinguit. Et ideo dictum est venenũ: qꝛ per venas vadit. cuius pestis diffusa per corp⁹: animaꝫ exigit de corpore et expellit nec põt ledere nisi quãdo sanguinem tãgit. (vñ luc.) noxia serpẽtũ est admixto sanguine pestis (vt dicit Isi.) et subdit om̃e venenũ frigidũ est ⁊ ideo anima que est ignea fugit venenuꝫ frigidum. Inter dona aũt nature que hominibus ⁊ brutis sunt communia viuacitate quadã sensus anguis precellit. nam legit in gñ. serpẽs erat callidior omnibus animantibus terre. (dicit autem plinius.) vt idem recitat Isido.) ꝙ capud si cũ duobus digitis eua serit nihilominus viuit. vnde et totũ corpus obijcit ferienti pro capite defẽsando

Item idem Isido. anguibus vniuersis hebes est visus et raro ex aduerso contuẽtur. nec mirũ cum oculos nõ in fronte habeant: sed in timporibus adeo vt citi⁹ audiant ꝙ̃ aspiciant. Item ibidem. nullum animal cum tanta celeritate linguã agitat sicut anguis. Ita enim cito mouet eam: vt triplicem videatur habere liguã cum tamen non habeat nisi vnam. Item idem. serpentum humida sunt corpora adeo vt vbicumque ierint: viam quodam viscoso et limoso humore inficiant et designent. nam vestigia serpentum talia sũt vt cum pedibus carere videantur: costis tamen et squamarum repãt nisibus quas a summo gutturis vsq; ad ymum aluum dispositas parili modo habent. nam squamis quasi vnguibus repant/ costis quasi cruribus innituntur. vnde vbicunq; ledit in corpore ab aluo vsq; ad caput: debilior redditur ad suum cursum/ et motus circuitum peragendum. quia vbicũque ille ictus inciderit spinam soluit. per costas vero quasi ꝑ pedes: motus corꝑis agebãtur (vt dicit idem Isi. ibidem.) Item ibidẽ diu serpentes viuunt etiam sine cibo. (vt dicit arist.) et tante efficiuntur longitudinis dierum vt deposita veteri tunica senectam deponere et in iuuentutem redire perhibeantur. vnde et serpentum tunice nuncupantur exuuie: eo quod quando senescunt eas exuunt: quibus exuti/ in pristinam redeunt iuuentutem. et ideo eorũ pellicule sic exute: dicuntur exuuie et induuie: eo ꝙ exuuntur: et loco ipsarum alie iterum induuntur (vt dicit Isi. li. xij.

Modus aũt renouationis ip̃ius angues satis videtur mirabilis. (nam vt dicit phisiologus:.) anguis se sentiens morbo vel senio aggrauatum pluribus diebus abstinet a cibo: et ieiunat: vt sic pellis eius a carne facilius relaxetur. Deinde gustata herba quadam amara: vi herbe prouocatur ad vomitum et sic euomit humorem virulentum qui fuit causa sue infirmitatis et defectus. tandem vt cutem rigidam tẽperet et mollificet in aqua se balneat: et sic angustam rimam petre alicuius seu cauernam querens: per rime angustiam intrat. et cum quadã violentia transiens: ab exuuia penitus se decorticat: ac denudat: et tandem soli expositus se desiccat: et in carnis superficie nouam cutem recuperat sumptis viribus videt clarius/ incedit ⁊ repit fortius/ ac comedit auidius: ꝙ̃ ante depositionẽ exuuie faciebat. istam renouationis formam exprimit plinius et etiam auicen. qui dicit cum aristoti. quod

totus serpens deponit senectutez idest se
nectam pellem. primo vsq; ad oculos dei
de vsq; ad collum/ ⁊ sic paulatim se expo
liat totaliter infra vnum diem. (vt dicit li
bro. xiiii.) Item Isi. li. xii. c. iiii. pictag. in
quit asserebat de medulla hominis mor-
tui: que ē in spina dorsi / anguē procreari
quod ⁊ Qui. tangit dicens. sunt qui cum
clauso putrefacti ipina sepulcro. mutari
credant humanas angue medullas ⁊c. qd̄
si creditur merito euenit. vt sicut per ser-
pentem mors homini accidit: ita ⁊ per ho
minis mortem moriturus serpens pcree-
tur vt dicit Isidorus. Item dicit Plinius
li. x. c. xlvi. Anguē iquit ex medulla spine
hominis gigni accipimus. multa enim oc
culta ⁊ ceca origine proueniūt etiā i qua-
drupedum generatione ⁊c. Itez di. Isi
dorus ibidem. fertur autem q̄ serpens ti-
meat hominem denudatum: nec eum au-
det contingere quāuis insiliat in vestituz
¶ Item secundum pliniuz. Ieiuni homi
nis sputum serpentibus est venenum. q̄ si
inde gustauerint moriuntur. ¶ Sūt ⁊ alie
pprietates anguis/ mirabiles ⁊ insignes:
que ab aliis auctoribus assignantur spālit
a dyas. ari. ⁊ auic. ⁊ aliq̄s ex eis hic iterfere
re vt le iudicaui. Dicit itaq; dyas. q̄ hyēa-
li tempore latitant serpentes in tenebris
⁊ cauernis: vbi ex diuturna obscuritate lo-
ci eorum visus hebetetur. Hernali igitur
tempore quando incipiunt exire de cauer
nis sentiunt caliginem/ sed pro remedio q̄
runt herbam feniculi vel radicē cuius pa-
stu confractam excutiūt cecitatē. nec frau
datur a remedio testudo visceribus pasta
anguis vel tortuca. cum eniz aduertet ve-
nenum serpere: querit origanum cuius gu
stu: contra virus anguis inuenit medicinā
Idem dicit pli.) Auicen. vero de serpen-
te ait sic li. ii. serpens vero quando est vo
rax parum bibit: ⁊ odit odorē rute. ⁊ ideo
fugit mustelam/ quādo sentit eam ruta fo
re pastam. ⁊ quando olfacit rutam non po
test fugere. comedit autem serpens libēter
carnem ⁊ suggit eius humiditatem sicut a
ranea suggit muscas: ⁊ trāsglutit oua aui-
um: ⁊ pullos viuos ⁊ quando transglutit
ea: reducit ad posteriora sua ⁊ expellit ipa
⁊ non permittit vt in ventre morent. Itē
dicit aristo. li. ii. interiora ⁊ intestina serpē
tum: sunt similia itestinis animalium ouā
tium quadrupedum non tamen habent te
sticulos sed habent vias: sicut sunt vie pi
scium ⁊ matrices habēt longas ⁊ diuisas
⁊ sunt eius interiora longa scd̄m longitu-
dinem corporis sui ⁊ lingue serpentum
sunt nigre longe subtiles: ⁊ in duo scisse ⁊
ante acute ⁊ ppter hoc multum exeunt: ⁊
sunt faciles ad mouendum ⁊ venter serpē
tis longus ⁊ strictus ⁊ similis intestio am
plo ⁊ illud intestinum assimilatur intesti-
no canis. ⁊ habet post ventrem: puū itesti
nū perueniens vsq; ad exitū superfluitatis
⁊ hz cor paruū ppe collū/ sile reni in aspe-
ctu ⁊ post cor ē pulmo in quo sūt ptes ner
uose/ subtiles ⁊ volute: dependētes a cor-
de. ⁊ post pulmonem est epar lōgum/ ⁊ ex
tensum/ ⁊ super illud fel/ sicut in piscibus
in maioribus. Sed in minoribus est fel su
per intestina/ ⁊ splen in serpentibus paru⁹
est ⁊ rotundus. dentes autem serpentum
sunt acuti recurui aliquātulum ⁊ coniūcti
diuersi tñ scd̄m superficiem. ⁊ habent ser-
pentes costas. xxx. scd̄m numeꝝ dieꝝ men
sis ⁊ dicitur q̄ accidit serpentibus idē qd̄
accidit pullis hyrūdinū. vt si aliquis per-
forauerit eis oculos ⁊ eruerit eos: vt visus
iteꝝ reuertet ⁊ caude serpentum sicut ⁊ la
certoꝝ crescunt postq̄ sunt amputate. Itē
oēs serpētes ouant primo interius. ⁊ dein
de nō simul: sed paulati eiiciunt oua/ ex q̄
bus generātur aīalia exterius excepto ty-
ro. s. vipera. Tyrus. n. est serpens. vt dicit
aristo. li. iii. ⁊ generat animalia interi⁹ sed
primo ouat interius: ⁊ ex illis ouis aīalia
interius generantur. ⁊ ideo dicitur ibidez
q̄ matrix alioꝝ serpentiū est longa secūdū
extensionez corporis ⁊ incipit matrix eoꝝ
a parte inferiori. ⁊ pcedit superi⁹ ex vtraq;
parte spine. ⁊ diuiditur in duas partes q̄si
parietem habēs iter illas. ⁊ ideo sunt oua
scd̄m acies in matrice. ⁊ non ouat serpēs
omnia simul sed successiue. ¶ Item aris.
li. v. serpentes tempore coitus ita adinui
cem se applicant ⁊ inuoluunt. vt pz aspici
enti q̄ sint vnum corpus habens duo ca-
pita. Item aristo. li. vii. serpens ⁊ maxime
tyrus quando transglutit auem vel aliq̄d
primo se erigit ⁊ postea se restringit: quo-
usq; perueniat interius quod transglutit. ⁊
hoc est: quia eius stomachus paruus est/ et
subtilis. ⁊ possunt serpentes diu viuere si
ne cibo: qd̄ pz ex serpētibus quos custodi-
unt venditores. Item aristo. li. viii. gal-
lis. i. mustela pugnat ꝯ serpentes ⁊ munit
se pastu rute: ⁊ maxie pugnat ꝯ cōedētes
mures: qz ipa vēat mures ⁊ māducat eas.
Item libro. vii. dicit q̄ serpentes multum
diligunt vinū. ⁊ ideo venat cū eo similiter

diligunt lac valde ⁊ secūtur odorem eius ⁊ ideo si alicuius ventrem serpens subintrauit: extrahi potest lactis odore. vt dicit idem. ⁊ etiam dyas. Item aristo. li. xiiii. serpentes habent ꝓprium ꝙ possunt mouere caput ad posterius corpore quiescente. ⁊ causa huius est ꝙ armille spondilium serpentum causantur ex cartilagine. ⁊ propter hoc sunt bone flexionis. ⁊ fuit hoc necessarium ad aspiciendum retro vt possint vertere caput ad aspiciendum corpus suū longum atq; strictum. aliter enim non possent regere corpus suum. nisi iuuarent eleuatione capitis ad toti corpori precauendum. Item idem in eodem serpētes natant in aqua per corporis inflexionē sicut repunt in terra. Non enī dedit natura serpentibus pedes ad gradiendū: nec pennulas ad natanduz. cuius causa ē nimia corporis lōgitudo. quoniā si habuissent multos pedes: eēnt mali motus quoniā essent super pinnulas. Similiter si plures alas valde ꝓpinquas essent grauis motus. ⁊ si ab inuicem essent remote: ad sustentandū residuum corpus longū ⁊ flexibile nō sufficerent. ⁊ iō quod faciūt pisces habētes pinulas ipsarū cōtractiōe: ⁊ aues alarū extēsione hoc faciunt serpentes sola corporis flexione. Sunt ⁊ quidā pisces similes serpentibus in longitudine qui eadē de causa habent pinnulas paucas vel nullas. ⁊ natant corporis sola inflexiōe: sicut murene: ⁊ pisces fastaros q̄ a nobis dicūtur congui qui maxime sūt anguille: ⁊ hmōi. ⁊ iō quia tales pisces similes sunt serpentibus in creatione vel in extensione: habent tantūmodo duas alas vel pinnulas añ: ⁊ vtūtur corporis flexibilitate loco pinnularuz ⁊ alaꝝ. ⁊ ꝓpter hoc repūt in terra ⁊ viuūt lōgo tēpore: etiā sine aqua sicut viuūt serpentes sine cibo. Item idē in eodē serpentes aūt habent vias ⁊ intestina: a quibus aliqñ exit superfluitas. sicut habent alia animalia generantia. sed nō habēt viā exitus vrine qꝛ vesica carent. Itē idē in eodem serpentes inuoluūtur adinuicē: qñ cōueniunt ad coitū ⁊ amorē. qꝛ nō habēt virgā neq; testiculos: carent. n. virga qꝛ nō habent crura. ⁊ carent testiculis: qꝛ ꝓpter longitudinē corporis. ⁊ si haberent eos īfrigidaretur sperma: ꝓpter tardationē sui exitus. ⁊ sic esset minus cōueniens generationi. Item idē. xviii. nō accidit generationi serpentū errore ⁊ monstruositas nisi raro: ⁊ hoc accidit ꝓpter figurā matricis que loga est. ⁊ recta atq; stricta. vnde ⁊ oua serpentū sunt disposita ſm aciē: ꝓpter longitudinē in matrice. Has ⁊ multas alias ꝓprietates anguiū ⁊ naturas recitat aristo. quas ꝓsequi per ordine essz longū. sz hec dicta nunc in generali sufficiant. De vsualibus eius ꝓprietatibus ⁊ omnib⁹ fere notis infra dicetur in littera. S.

Aspis est anguis morsu ⁊ veneno perniciosissimus: ab aspergendo aspis dictus: eo ꝙ morsib⁹ venena mittat mortifera atq; spergat. yos enim greci venenum dicūt vt dicit Isi. li. xii. c. iiii. (⁊ sequit) aspidis diuerse sunt species: ⁊ habent dispares effectus ad nocendū: scz dispas. qui situla dicitur latine quia que momorderit: siti īterimit ⁊ occidit. ypnalis ē genus aspidis qui somno necat. hunc cleopatra sibi apposuit: ⁊ ita morte quasi sōno resoluta est. Item emorois est aspis sic dictus eo ꝙ illius suggit sanguinem quem percutit. ⁊ q̄ ab eo morsus est: dissolutus venis fluxu sāguinis vitam finit. grece enim emach sanguis dicitur. Item prister est aspis horribilis: semper ore patente ⁊ virus euaporante incedens. (de quo luca.) Oraq; diffundens auidus fumantia prister. quicunq; ab eo percussus fuerit discendit: ⁊ enormi infectiōe corporis enecat. (sicut dicit idē ibidē.) Item sepis ē mortiferus aspis ⁊ tabificus. qui cum hominem momorderit: statim eum destruit ⁊ consumit: ita vt ī ore serpentis totaliter liquefiat. nec solum corpus: sz etiā ossa veneno dissipat ⁊ eneruat. (cuius poeta sic meminit) Ossaq; dissoluens cuz corpore tabificus seps. vt dicit idem. Sunt ⁊ alia genera aspidis multa quorum tanta est virulentia: ꝙ etiaz mediante lancea venenositate sua perimunt se tangentem. vt dicit auicen. in libro de venis. q̄re supra li. v. c. de venis. De aspide in genere (Dicit Isido. libro. xii.) Fertur inquit ꝙ aspis cum ceperit pati incantatorem: qui eam quibusdam carminib⁹ ꝓpriis euocat vt eam de cauerna producat illa cum exire noluerit: vnam aurem in terra premit. alterā ꝟo cauda obturat ⁊ operit. ⁊ sic illas voces magicas non audiens ad incantantem non exit: ⁊ eius imperio non obedit (hucusq; Isidorus) de aspide vero dicit Plinius. libro. viii. c. xxiiii. percussa membra ab aspide intumescunt: et vix sine partium amputatione: que sūt cōtacte aliquo remedio cōualescunt. Vnus

autem huic pestifero angui est sensus vel affectus. Nā ꝯpares suos ꝯiugali affectu diligūt nec sine ꝯparis cōsortio bñ viuunt. Vnde altera interfecta credibilis vltiōis tura: altera persequitur interfectorem: ⁊ illum solum in quātolibet populi agmine agnoscens infestat. ⁊ nititur interrumpere omnes difficultates: permeat spacia: nec nisi veloci fuga/ aut amnibus ⁊ fluuiis cohercetur: quin vltio de morte cōparis assumatur. Sed contra eius maliciā: dedit natura remedium ⁊ medelaz. hebetē dedit ei natura visum. nam oculos habet in timporibus: ⁊ non in fronte ⁊ ideo non potest videre aduersarium directe: sed oblique. ꝓpter quod non potest bene persequi hostē visu. sed potius auditu ꝑsequitur vel olfactu. nam in his duobus sensibus magis viget. vt dicit idem. Item dicit marcianus. ꝙ aspis non nocet idigenis afris ⁊ matricis. nā ⁊ illi pueros suos quos de senatos habent suspectos: aspidi obiiciunt. ⁊ si de eorum semine fuerint nihil ipsis penitus nocet aspis. sed statim moriuntur ab aspide si fuerint adulterini. ⁊ hoc expresse dicit pli. li. viii. c. vltimo. (dicit enim sic) q̄dam animalia indigenis sunt innoxia que interficiunt alienos. sicut serpētes parcūt mirifice illis qui de terra oriūtur. sicut angues circa eufraten: terre incolas nō ledūt nec infestant dormientes. alios autem cuiuscūq; gentis homines cruciant/ eos aui de occidentes. dicit etiam ibidem plinius et aristo. tradit in quodam monte a scorpionibus hospites non ledi. sed indigenas interimi ⁊ occidi.

ARanea vt dicit Isidorus libro xii. vermis est: ab aeris nutrimēto nomiata: que exiguo tempore longa fila deducit: ⁊ tele semper intenta nūq̄ desinit a labore: perpetuumq; sustinet in suo opere dispendiuz. q̄a sepe ad modicum flatum venti aut ꝑ pluuie stillicidiuz rumpitur tela sua. ⁊ tūc totaliter perdit laborem suum. (dicit etiam auicenna ꝙ aranea est modicum aīal reptile multipes. vi. vel viii. habens pedes q̄s semper habet pares ⁊ nūq̄ impares. ⁊ hoc fuit necesse / vt semper esset eius incessus equus: sicut ⁊ ipsum onus: ⁊ hoc est generale in habentibus duos vel plures pedes habet autem aliquos pedes longiores/ ⁊ quosdam breuiores: ꝓpter diuersas quas facit operationes: nam cum quibusdaz fila subtiliatis ⁊ in longum ꝑtrahit. cum quibusdam vero pariter fila nectit. cum q̄busdam per fila repit. ⁊ quādo vult in tele superficie immobiliter se suspendit. maxime autem inter animalia anulosi corporis viget in aranea sensus tactus. vnde residens in tele sue medio: subito sentit muscam telam in parte remotissima cōtingentē quā subito inuadit: ⁊ aggreditur tanq̄ hostem de qua si triūphare potuerit: eam ne euadat inter tele sue fila multipliciter circūuoluit. ⁊ primo capiti insidens: eius humiditatem suggit. ⁊ de tali muscarum venatione viuit. nam eius gustabtie est talis humor sicut gustabile apis est mel. (sicut dicit idem ⁊ aristote.) Item in genere aranearum est diuersitas sexus (vt dicit aristoteles lib. v. ⁊ est femina maioris corporis q̄ masculus. ⁊ pedes habet longiores/ ⁊ flexibiliores ⁊ abiliores ad motum ⁊ etiam ad texturam. ⁊ sicut dicit idem libro. v. tēpore coitus ⁊ amoris femina attrahit marem: per fila tele. ⁊ post masculus feminaz ⁊ non cessabit attractio donec coniungantur: ⁊ masculus ponitur super ventrem femine. ⁊ iste modus est eis necessarius: propter ventris rotūditatem. ⁊ ista coniūctio maxime est in fine veris ⁊ in principio estatis. ⁊ aliquando in fine autūni ⁊ in principio hyemis. ⁊ tunc maxime sunt nociue ⁊ earum puncture amplius venenose. Item aristo. libro. viii. genera aranearuz sūt multa. nam quedam sunt parua ⁊ diuersi coloris ⁊ sunt acuta: ⁊ velocis motus. Alia sūt maiora: ⁊ colore nigra: ⁊ earꝝ crura anteriora sunt longiora: ⁊ sunt tardioris motus nisi qñ coitu stimulant. ⁊ nigre solēt texere iuxta terrā iter foramīa ⁊ manēt ī textura sua quousq; aliqua inciderit bestiola sicut musca quā deprehendunt. ⁊ si habent famem suggunt eius humiditatē: ⁊ tūc deferunt ad locum suum vbi deponunt. ⁊ reseruant eam: donec iterum esuriem patiātur. ⁊ quando totam hausit humiditatem deiicit residuum ⁊ reuertitur ad venandū ⁊ nō venatur quousq; reparet quod ruptū est de textura. ⁊ si quis ruperit texturam incipiet ipsam reperare circa occasum solis vel circa eius ortum. ⁊ maxime tunc laborat: quia tūc plures bestiole incidunt ī texturam. ⁊ femina parit ⁊ venatur: ⁊ masculus iuuat eam. abscondit autem se in textura vel sub tela ne a bestiolis videat. ⁊ maxime quādo est magna: quia propter eius magnitudinem non de facili operit. Facit

etiam femina oua: primo ex quibus modi ce aranee post formantur: & statim quãdo pariuntur: ponit eas in textura: & statim se mouent & disponunt ad texendum ac si in vtero materno sint instructe ad venandum vnde statim aptant retia conuenientia p̃ de sue. Et est species quedam aranearum: que venatur lacertum paruum & incipit texere super ipsum quousq; liget eius orifi cium ligatione forti. & tunc saltat sup eum & pungit quousq; moriatur. Item in eodẽ etiam dicit idem. q̃ sepe inueniuntur quedam aranee in alucarib9 apũ: & ille corrumpũt mel & suggunt liq̃rem et sic circa fauos faciunt texturas: et corumpunt eos idem dicit auicen. Et pli. de generatione aranearum li. xi. c. xxv. sic dicit. aranearum natura precipua admiratõne est digna: cuius plura sunt genera: inter que est quedã que dr spalangio: cuius corpus est exiguũ varium acuminatũ: velox ad saltum noxium habens morsum. Alia est species maioris corporis & nigri coloris et cruris longi oris cauernas sibi texens in angulis iuxta terrã. Tercia est species que erudita cõpositõne cõspicuas texunt telas. Admirãdũ est tamen qualiter tanto operi sufficiat materia lanigera: que de aranee vtero ad tãte tele texturam paulatim (vt creditur) extrahitur. & tamen eius vterus vix tali materia vacuus inuenitur. nec videt esse verũ qõ dicit democritus: q̃ tanta esset ventris aranee corruptela: vt ex eius egestiõe tãta fertilitas lanifera generetur. vnde & democritum reprobat (aristo. li. viii) q̃ dicit in hoc veritatem non dixisse. cuius videtur eẽ rõ q̃ aranee & alia hmõi anulosa modici sũt nutrimenti: & parui cibi ppter defectum sanguinis & calõris. vnde cum aranea non tantum cibi capiat: quin incõparabiliter ad p̃ parationẽ tele sue continue plus emittat: maior esset superflui emissio: q̃ cibi sumptio & maior egestio superflua q̃ digestio necessaria ad conseruationẽ debitã alalis. vt. d. aristo. vel al. Item pli. idẽ dicit. moderato vngue rotũdũ tele educit filũ. & miro artificio deducit stamina ab ymo ad supremũ & iterũ deducit trãsuersaliter de p̃cto ad punctũ lineam distantia filũ suũ & oẽs linea res tractus quasi in punctuali medio: i eq̃ li distantia a centro copulat & cõnectit. deducto aũt stamine (vt ibidẽ di. pli.) texere incipit a medio circuito orbe: adnectẽs sub tegmina & maculas adnectẽs semp: & quasi reticulariter per pazua interualla: que inter vallículata foramina miro artificio sũt nunc quadrata/nunc oblonga/nunc rotunda. tanto sunt strictiora: q̃to sunt vicinio ra medio. & tanto latiora: quanto ppiquio ra sunt extremo. quo autem medio filum filo tam indissolubiliter iungat: & nodum nodo applicet & cõnectit: visus non iudicat: & rationis iudicium vix affirmat. Mira autem lenitate per fila sua que humanis visibus vix sunt peruia se eleuat: & quasi volat. hinc de se transferens locũ mutat. Itẽ dicit idem q̃ q̃diu extrema tele fila durãt si casu aliquo rumpãtur: ipsa tela semper a medio incipit resartire quod ruptum est quasi nihil iudicans in corpore tele esse integrum: q̃diu medium non est firmũ. Itẽ dicit idem. q̃ in eis sunt auguria. nam scit q̃ tempora sunt futura: altius vel submissis solent componere fila sua. Item ibidẽ dicitur q̃ multitudo aranearum signum ẽ inundationis pluuiarum. Idem li. xvii. c. iii. de lesione vitium dicit q̃ aranee quedã circa germina vinearum & etiam circa flosculos arborum faciunt texturas: ex quarũ circũuolutiõe pereũt arbores & vinee quãdo sunt in germie vel in flore/morsus spalangionis est mortiferus & venenosus: nisi ei citius succurratur. sed eius venenũ extinguit vis plantaginis si debito modo apponatur. & ideo vermes alii vt lacerte & bocrates punctura aranee formidãtes succo plantaginis se tuentur (vt dicit pli. dyas. & auicen. in. c. de venis. & mac. (Aranearum aũt tela (vt di. aristo.) & etiã pli. ex eaq̃ visceribus quodã miro nature artificio generatur: subtilissima cõpositiõe cõtexit: more rethis cõponit & paratur. filis subtilissimis cõnectit hic. & hoc nec a muscis & aliis bestiolis quibus tenditur ppter grossitiez videatur. cuz labore quidem componitur sed miro modo faciliter dissipatur. ignem nõ sustinent: ventum timent. cuius impetu tela rũpitur: et subito ipsa denudatur & quamuis venenosa sit aranea: de cuius egreditur visceribus: tela venenosa non est. sed potius q̃ multis vsibus medicine vtilis deputatur (nam vt dicit dyas) tela aranearum alba/et munda/ puluerulentis sordibus nõ admixta: vires habet cõstringentes conglutinantes et refrigerantes. ideo sanguinem restringit a vulnere defluentem. super posita vulneri: prohibet fieri saniez et sanat plagam recentem et prohibet infilaturam sanitatez vulneris retardantem. Est autem genus aranee quam

spalanam vocant. vt dicit pli. libro. xxix. c iiii. ⁊ est hec aranea similis formice: sed lõge maior corpore rufum habens caput: reliquũ corporis nigri est coloris: respersuz albis guttulis: acerbior est eius ictus: q̃ vipere. viuit aũt maxime iuxta furnos ⁊ molas. cuius contra ictũ est remediũ aliam eiusdem generis ostendere sic ꝑcusso ⁊ ad hoc conseruantur: cum mortue inueniuntur. quarum cortices contriti ⁊ potati medẽtur morsui mustele. Est ⁊ aliud genus lanuginosum cum grosso capite: ⁊ dolor puncture eius sicut scorpionis. ⁊ ex eiꝰ morsũ genua labefactantur: ⁊ accidit caligo ⁊ vomitus. Est ⁊ aliud genꝰ aranee nomine mirmicaleon siue mirmiceon qđ alio nomine dicitur formicaleon formice similis capite albo: habens nigrum corpus distinctũ maculis albis cuius morsus viperarum dolore torquet. ⁊ dicitur formicaleon quia formicas venatur vt leo: ⁊ earum suggit humiditatem. sed a passeribus deuoratur: ⁊ ab aliis auibus vt formica. Remedium autem contra morsus omnium aranearum est cerebrum gallinacium cum exiguo piperis bibitum cum vino dulci. Item coagulum agni potatũ cum vino sanat morsus aranearum. Item idem facit cinis vngule arietine cum melle. Item musce contrite ⁊ posite super morsum extrahunt venenum ⁊ mitigant dolorem. Sunt ⁊ alia remedia que enumerat pli. sed hec sufficiant. Dicit enim li. e. c. vi. aranea lõga ⁊ cãdida tenues habens pedes contrita in veteri oleo: dicitur soluere albuginem oculorum.

Apis est animal multipes. ⁊ breue inter omnia animantia anulosi ⁊ insecti corporis: in multis optinet principatum: vt dicit pli. libro. xi. c. vi. paruitatem autem sui corporis recõpensat ingenii magnitudo: quãuis autem possit inter volatilia cõputari: tamen quia pedibus vtitur in quibus est vis ꝓgessiua: merito potest inter gressibilia numerari Preter vero proprietates superius libro duodecimo. positas sub littera. a. alie sunt hic ponende quas recitat pli. libro. xi. c. vi. sic dicens. Inter omnia ẽ admiranda apum sollertia qua mella ꝯtrahunt. succumq; dulcissimum subtilissimuz ⁊ saluberrimum in fauos componunt: et ceram ad vsus humane vite perutilez operando conficiunt. hyeme latent ⁊ recõdũtur: quia vires non habẽt: vt niuibus pruinisq; resistant ac flatibus aquilonis. In vere vero cũ sentiunt fabas florentes ad opera exeũt ⁊ labores. nulliq; lz vacare ocio ꝑ hos dies. primo fauos constituunt: ceramq; fingunt. domosq; ac cellulas faciunt. deinde sobolem: ⁊ postea mella conficiunt: ⁊ componunt. tectum autem aluearis sui lacrimis: ⁊ succis arborum gommosaz viz habentium: per totum liniunt. ⁊ cõtra aliarum bestiarum auiditates se muniunt prout possunt. feces si fuerint nimis late constringunt: ⁊ eas succis predictis liniunt. ꝑmo autem ꝑ fundamento sui operis crustulam quãdam ponunt amari saporis: quaz multi cõmosim vocant. deinde faciunt aliam dulciorem: que cere est inicium quam multi dulices vocant. tertio ponunt materiam grossiorem que fauoruz est stabilimẽtum: ⁊ illam materiam ꝓpolim multi vocant. ⁊ ista triplici tela a frigore ⁊ aliis iniuriis muniunt fauos suos. non insident fructibus: sed a floribus non marcidis sz recentibus recolligunt materiam ex qua mel ⁊ ceram componunt. quando autem flores vicini sunt cõsumpti: mittunt speculatores ad vlteriora pabula acquirenda. ⁊ si apprehenderit eas nox: in expeditione excubant suppine: vt alas suas protegant a pluuia ⁊ a rore: vt facto mane expeditius volent ad opus suuz: habentes alas suas siccas ⁊ expeditas ad volatuz: ordinãt excubias suas more castroruz. de nocte q̃escunt vsq; mane: donec vna omnes excitet gemino aut triplici bombo: vt buccino aliquo: tunc vniuerse peruolant: si dies fuerit mitis futurus. prediuinant enim ymbres ⁊ ventos: ⁊ tunc se continent infra tecta: quando presciunt celi temperiem futurem: cum agmine ꝓcedunt ad opera. ⁊ tũc alie flores aggregant pedibus. alie aquaz ore guttasq; lanugine totius corporis simul portant: adolescentiores vero ad opera exeunt: ⁊ cõueniunt ⁊ afferunt supradicta. Seniores vero intus operantur. que flores cõportãt: primo onerant pedes anteriores: ⁊ post alios: donec rostro pleno remeent totaliter onerare. Excipiunt autem onustas trine vel quaterne eas que exonerant secundũ quod intus sunt ordinate. earum enim officia sunt diuersa. Alie eniz domus construunt. alie polliunt. alie cibũ parant: ex eo quod allatum est. non enim separatiz vescuntur: ne inequalitas cibi tẽporis ⁊ operis fiat. iter eas fauos linealit

⁊ ordinate componunt: ⁊ in superiori parte suspendunt. ceras cadentes fultiũt. primas lineas parum replent de melle: nouissimas autem maxime solent adimplere. apes autem gerule: que necessaria cõuehũt timẽt venti flatus. ⁊ ideo volant circa terram. ⁊ quando sunt onuste redeunt: ne flatu aliquo impediantur. ⁊ quandoq; lapillis se onerant vt lapillorum grauitate sint contra venti impetum magis fixe. Mira inter eas est obseruantia discipline. nam inertiam cessantium ad opere notant: ⁊ eas mox castigant: imo morte puniunt operari non curantes. Mira inter eas est mũditia nulleq; inter sua opera spurcitie permittũtur. egestiones apum que operantur intus ne longius recedant. alie congerunt in locum vnum: ⁊ eiiciunt de alueari. quãdo aduesperascit: intrant in domos suas. ⁊ strepunt donec illa eadez que eas excitauit circũuolet. ⁊ eodez quo excitauit bombo: eas inuitet ad quietem ⁊ tunc omnes repente conticescunt. Idem in eodem. c. xiii.) Itez per apes summa equitas exercetur. feriunt enim omnes earum pacem dissoluentes: ⁊ earum mella dirumpere cupientes. regẽ siquidem habent apes: qui non aculeo armatus est: sed potius maiestate (⁊ vt dicit idem. c. xviii.) vel si habet aculeum: vsum feriendi natura ibi negat. noluit enim natura ipsum seuum esse: nec concito petere vltionem. ⁊ ideo ei telum detraxit: ⁊ inermem dereliquit. vnde constat apum imperatorem aculeo non vti. Miranda autẽ est circa regem plebis obedientia. nam cuz procedit: totum examen cõglobatur. ⁊ ab ipso agmine velut acie militum cingitur ⁊ vallatur. ⁊ pre multitudine obsequentiuz tunc temporis vir videtur. cum populus apum in labore est: ipse intus est: ⁊ circuit similis excitanti: solus a labore est imunis circa quẽ et assunt apes quedã habentes aculeum: tanq̃ lictores: qui auctoritate assidua/regis sunt custodes. ⁊ raro procedit foras: nisi quando examen totum debet exire. cuius exitus intelligitur ante dieb⁹ aliquot exercitu murmurante: ⁊ quasi ad exitum se preparente. vnde si quis tunc regi apum p̃cinderet: alam totum examẽ tũc tpis nõ exiret. ⁊ quando procedunt: singule regis obsequio se offerunt: ⁊ ei proxime esse volunt. regem fessum humeris subleuant: ⁊ fatigatũ portant. si qua lassata defecerit: vel ab acie errauerit: odore ꝓsequitur vbicũq; rex ꝓcedit. ⁊ vbicumq; rex p̃cedit ibi cetere castra figunt. rege viso totus animatur exercitus: ipsoq; amisso totũ agmen dilabitur ad alium. quia sine rege eẽ non possunt. ad alucaria subintrant q̃daz false apes/que fuci nuncupantur: habẽtes magnum ventrem furtimq; deuorant mella. ⁊ has apes interficiunt quando eas deprehendunt. quando ver est humidum: fetus apum multiplicatur: ⁊ mella depauperantur. ⁊ econuerso quando ver est siccuz deficiunt in prole ⁊ in melle multiplicantur. Si autem defecerit in alucaribus cib⁹ impetum faciunt in ꝓximas: ꝓposito rapiendi ⁊ contra eas alie aciem dirigunt: si rectorem habent. ⁊ si que fuerint apes fauẽtes inuadentib⁹ parcunt eis inuasores nec eas impetunt: sed post eas sibi associãt et defendunt. Etiã multis aliis de causis acies contrarias construunt duo imperatores cum multa rixa: que dimicatio in iactu pulueris: aut fumo totaliter dissipatur. Item idem. c. xix. apes quedaz sunt rustice ac siluestres horrido aspectu ⁊ ceteris iracũdiores. sed labore ⁊ opere sunt prestantiores alie sunt vrbane quaruz quedam sunt breues ⁊ varie ac rotũde. alie sunt longe sicut vespe: ⁊ ille sunt aliis deteriores: ⁊ sunt pilose. ⁊ quedam ex his sunt albe: que i messe mella faciunt. siluestres vero in arborũ concauitatibus mellificant aliquãdo i aliquo terre specu quibus natura dedit aculeum ventri consertum ad vnuz ictũ. quedam autem ex vindicandi ardore ita ꝓfunde figunt telum q̃ sequitur subito intestinum ⁊ tales cito moriuntur. alie quidem aculeum perdunt: ⁊ viuentes vlteri⁹ mellificare non possunt: sed castratis viribus nocere pariter ⁊ ꝓdesse desistũt. odores fedos ⁊ ceteros fumos maxime odiunt ⁊ fugiunt. in rebus aũt odoriferis iocũdãtur cancroꝝ odore si quis eos iuxta decoquat examinãtur. quãdo rex eaꝝ moritur tristitia torpent. funerãtiũq; more cõcomitãtur exequias: ⁊ meret plebs magno dolore rege peste cõsumpto. naz cibos tũc cõuehũt ⁊ nõ ꝓcedunt. tristi tamen murmure glomerantur circa corp⁹ eius. luctũ nõ minuunt: imo nisi subtrahatur mortuus fame ⁊ dolore minuũtur. hylaritate igitur apũ et nitore sanitas estimatur. Dicit etiam ibidem apes multas incurrere infirmitates, nam vt dicit capitulo. xx. egrotãt quando non perficiunt fetũ suum. inimicatur etiã

eis resultans sonus echo: nimis enim facit eas timidas: inopinato sonitu terrens eas inimicatur etiam eis corrupta nebula: corrumpens flores quos depascunt. aduersãtur ⁊ eis aranee quando se sociant eis: ⁊ in aluearibus faciunt intexturas. pestifera ē etiam eis musca quedam similis papilioni: qui insilit in candelas. nam papilio depascit ceras/ ⁊ relinquit stercora: ex quib⁹ generãtur cerredones: qui ceras precipue appetunt. nocet etiam eis auiditas pastus quando nimia florum satietate replentur ⁊ maxime hoc accidit in vere. oleo quidem examinantur sicut ⁊ omnia anulosa ⁊ insecta: precipue si capite vncto in sole ponantur sed asperse aceto reuiuiscunt. aliquãdo etiam contrahunt sibi mortis ⁊ morbi causas quando sentiunt sibi subtrahi mella: nimis auide deuorantes (hucusq; pli. Insignes etiam ꝓprietates ⁊ notabiles recitat (auicen. libro. viii. c. iii.) apes inquit cibantur ex melle ⁊ comedunt inde parum. sed quando infirmantur: tunc comedunt mel ⁊ non exeunt de domibus suis. ⁊ quando inueniunt domos mundas siue aluearia faciunt in eis domos sextiles cereas. ⁊ quando orificia aluearis sunt nimis ãpla diminuunt amplitudinem cum quadam viscositate nigra: que in odore est acuta. etiam edificant primo domum regis: ⁊ illa domus similis est foramini ⁊ post alias domos secundum diuersitatem maiorum vel minorum. masculi autem tantũmodo operãt domos suas: ⁊ p⁹ ñ ē opatõ nisi ad ꝯmedẽdũ mel ⁊ mellificãduz. ⁊ apes prĩo morantur in fauis suis ⁊ qñ est tẽpus exeũdi: ascendunt in altũ scd̃m foramina piramidis: ⁊ postea redeunt ⁊ comedunt mel. ⁊ rex nunq̃ exit: nisi cum exercitu: ⁊ masculi non habent acum nisi forte pauci. tamẽ appetunt pungere: sed non possunt. Et reges apum sunt duoꝝ modoꝝ. vnus rube⁹ ⁊ alter niger fere sicut carbo. ⁊ est in duplo maior q̃ apis que mellificat. ⁊ sunt apes mascule magis pigre q̃ femĩe. ⁊ meliores sunt apes minores ⁊ rotũdiores hñtes varios colores. ⁊ apes que pascuntur in montibus pratis ⁊ ortis sunt minores ⁊ meliores: ⁊ faciunt mel consimile in ꝑtib⁹ ⁊ leue apes autẽ que nõ sunt bone: nõ faciũt mel equale nec cõsimile sed apis que semꝑ adheret foramini mellis: efficit mel meli⁹ aliter enĩ corrũpit de facili: ⁊ generant in eo aranee que corrũpũt mel. Duplici autẽ de causa vtũtur apes mellificantes aculeo. s. ad defensionẽ: ⁊ ad humiditatis superflue ꝯsũptionẽ: vis enĩ ignea ē in acu. ⁊ iõ cooperatur valde ad consũptionẽ suꝑflui humidi ⁊ mellis ĩmutationẽ ⁊ conseruationẽ Item subintrant sepe aluearia quedã musce male que faciũt alias muscas paruas: quas multi vocant gusanes. ⁊ illi gusanes ꝑforant alas aliarum: sed vere apes persequuntur illas muscas ⁊ pungũt eas. nec ꝑmittũt eas cadere suꝑ domos suas. ⁊ apes mellificantes interficiunt masculos nocẽtes eis: ⁊ reges malos: quando eas nõ bene regunt: sed tantũmodo de melle nimis comedunt. ⁊ precipue hoc faciunt quando mel erit paucum. ⁊ apes parue pugnãt cum longioribus quando non operantur nec laborant ⁊ nituntur eas eiicere de aluearibus: ⁊ per talem eiectionem melioratur mel ⁊ augetur. Est autem vnum genus apum quod dr̃ labiõ. ⁊ interficit apes mellificantes. ⁊ destruit earũ domos. ⁊ hoc est quia sunt vigiles ⁊ bone custodie. ⁊ qñ intrant aluearia: in melle subito se infigunt cã deuorandi in tãtũ q̃ nõ possunt euadere. ⁊ tunc statim a veris apibus huiusmodi interficiuntur. Et anteq̃ rex exeat rõnalit̃ ꝑ duos dies ante sciunt alie q̃ rex sit facturus: vt obedire illi parate sint. ⁊ qñ reges creant quilibet hz cateruam vnã. ⁊ illa caterua non vult habere aliũ regẽ: nisi quem primitus acceperũt: ⁊ si alius rex voluerit eẽ illius comitatus: ip̃z interficiũt: ⁊ post q̃ exierint pulli ⁊ fuerĩt pauci expectabũt societatẽ alterius examinis. ⁊ sic simul securius ꝓficiscuntur. vel postq̃ ceperĩt volare pulli ⁊ fuerint equales magnis festinant opus suũ. ⁊ senioribus plurimũ cooperãtur. Nulla aũt creatura ardẽtior ē ad vindictam q̃ sit apis qñ ad iracũdiã ꝓuocatur. ⁊ iõ sepe grandes ꝓsternit exercitus multitudo apũ: qñ cõtra diripientes mella resistere cõpellũtur. Fimũ ⁊ fumũ super oĩa abhorrent apes. ⁊ ideo laborant feces eiicere ⁊ squibala sua quãdo volant: quia earum feces fetent valde. ⁊ ideo ab eis domos suas valde purgant. virgines apes ⁊ iuuenes: melius operantur ⁊ faciunt melius mel q̃ seniores ⁊ non tãtuz percutiunt nec tãtũ ledit eaꝝ ꝑcussio sicut senum. potant autem apes ⁊ bibunt: sed aquam tantum claram: siue prope siue a remotis hauriatur. nec potant vbi prius proiicerint fecem suam. ⁊ maxime mellificant in autumno ⁊ in vere: ⁊ mel veris melius est ꝓpter florum nouitatem ⁊ ampliorem puritatẽ

Et apibus placet armonia scilicet sonitus cantus percussio palmarum. ⁊ ideo cuꝫ cãtu ⁊ pelui aut cimbalorum sonitu ad alueare reuocantur. ⁊ quando dimittitur apibus multum de melle pigrescunt: ⁊ minus operantur. ⁊ ideo oportet vt in alueaibus eis mediocriter dimittatur (hucusq; auicen. vii. libro) Multa alia ponit ĩ quibus concordat cum aristo. li. viii. pli. in xi. quere supra li. xii. in littera. a. vbi inuenies multa que ab aristo. ⁊ a seneca ⁊ aliis auctoribus sunt accepta. sed hec sufficiant.

Bos grece boetes nuncupatur: quem latini teronem vocant: eo ꝙ terram terit. cuius latitudo pellis a mento ⁊ gutture vsq; ad crura pallearia ducitur: a pelle ipsa sic dicta. quasi pallearia que generositatis in boue est signum (vt dicit Isi. li. xiii.) boum autem vt dicit idem. circa socios eximia pietas est. nã alter alterũ inquirit. cuꝫ quo per collum aratra ducere consueuit. ⁊ frequenti mugitu pium testatur affectum: quando ipsum citius inueniri nõ contigit De bobus vero dicit pli. lib. viii. c. xlv. bobus indicis camelorꝫ traditur esse altitudo. quorꝫ cornua sunt in latitudine quatuor pedum (⁊ sequitur ibidem) soli boues ĩter animalia retro ambulantes pascunt. aq̃ calide ablutione: dicũtur pinguescere: qñ cornibus capitis cõiungũtur: plus laboris possunt sustinere: ꝙ qñ ceruice iuicẽ copulantur. In syria sunt boues qui non habẽt pallearia sub gutture sed gibbos in dorso. boues quoq; laxata habentes cornua dicũtur esse in ope excellentes. boues nigri coloris parua habentes cornua: minus reputãtur vtiles ad operãdũ. Maiora cornua ⁊ spissiora habent boues: ꝙ tauri. ⁊ post castrationem bos in corpore ⁊ in cornibus augmentum recipit. pariter etiam ꝓficit ĩ robore ⁊ virtute. non tamen tante est animositatis nec audacie: sicut ante. magꝫ autem efficitur domitus maturus ⁊ quietus patiens laboris / ⁊ motus tardiorꝫ / ⁊ incessus grauioris. Itẽ pli. ibidẽ. Natura bouꝫ in trimatu optima: post trimatum autẽ nimis est sera sed ante prematura. optima vero cum boue iuuentus inuenitur. sociũ enĩ laboris agriculture habemus hoc animal. Tanta etiaꝫ fuit cura apud priores boues non ledere: vt qui procaci animo motꝰ bouem occideret sine causa: puniretur grauiter tanq̃ colonum suuꝫ interemisset (vt dicit idem). Est enim animal mite ⁊ munduꝫ non solum vsibus hominum necessarium: verum etiam ad imolandum in aris deorꝫ est cõgruum ⁊ aptum. nam ex bobus optime fiunt victime ⁊ lautissima fit ex eis placatio deorꝫ. bos aperit terram vomere ⁊ incidit ⁊ colit arua: ⁊ eam gignendis fructibus aptam reddit. bos carnibus suis reficit ⁊ nutrit. pellis eius multis vsibus conuenit. eius etiam fimo terra impinguescit. eius cornua calefacta remolliuntur ⁊ rectificantur: ex quibus diuersa vascula ⁊ varia vtensilia preparantur. Ex cornibus enĩ bouinis fiunt arcus baliste quibus tela ꝯtra hostes iactantur fiunt ⁊ toraces: ⁊ arma q̃bus infirmiora hominis contra hostiũ iacula defensantur. fiunt ⁊ lucerne quibus fugantur tenebre. fiunt ⁊ pectines quibus capita a sordibus emundãtur. bouinis etiam cornibus vtuntur venatores. nam eis terrent feras ⁊ incitãt canes venaticos vt fugientia animalia insequantur. Cornibus etiam vtuntur scriptores ⁊ pictores ĩ quibus varii colores optime conseruant. Vtũtur etiam cornuum vsu bellatores quibus buccinando socii animantur: tam pugnantes ꝙ fugientes ad aciez reuocantur. Cornibus etiam vtuntur custodes tauroruꝫ ⁊ castrorum siue spiculatores: qui ipsorum sonitu ad vigilandum mutuo se hortãtur ad multa alia cornua bouina sunt necessaria. vnde nihil ẽ in boue quod diuersis vsibus non sit vtile. ⁊ etiam eius fimus (vt dicit plinius libro. xxviii. capitulo. xi.) fimus inquit bouis cum aceto: iuuat contra dolorem articulorum. ydropicis etiam remedium singulare est: si inde ad solem perungantur. Intercutaneum enim cõsumit humorem ⁊ sedat ac reprimit ĩflaturam ydropicam ⁊ tumorem (dicit preterea plinius libro. xxx. capitulo. iii.) Est inquit animal paruulum simile scarabeo: nomine burestis. hic inter herbas fallit bouem. ⁊ ideo sic est dictum quia premit eum. nam inter herbas quas bos diligit: illd̃ animal se abscondit. quod animal bos deuorat dũ herbas incaute carpit. burestis autem deuoratus iecur bouis sic inflammat: vt ipsum cũ cruciatu maximo tandem rumpat. vnde p̃ter onus iugi quo bouis ceruix premitur: ⁊ preter dolorem stimuli quo bos pungitur

burestis dum eius ventrem subintrat inter cibos: cum interitu cruciatur veneno.

Bubulcus dicitur boum custos q̄ ip̄orum est custodie ex officio deputatus. hic boues pascit ⁊ nutrit. et ad pascua eos ducit ⁊ reducit et dum sunt in pascuis per pedes eos colligat et conuertit eorum ceruices iugo premit et aratro eos iungit. cum stimulo pigritantes compellit ad labores. ⁊ vt vniformiter aratrum trahant stimulando eos cogit sibilo/ et cātilena eos demulcet. et vt libentius iugum ferant vocis melodia allicit ipsos et iducit. naturaliter. n: boues sicut et cerui diligunt melodiam (vt dicit auicen.) cum virga eos dirigit. et vt rectum faciant sulcum ipsos instruit. nec solum cogit ad arandum verum etiam ad triturandum compellit: et ad confringendas fruges in area circūducit. finito labore a iugo eos disoluit: et ad presepe vt reficiantur eos ducit.

Bubalus est a boue diminutiue dictus. eo q̄ similis sit ipsis bobus. Est autem aīal ita indomitum quod pre feritate iugum non recipit in ceruice. bubalos affrica procreat. in germania autem sunt boues aggrestes habētes cornua in tantum protensa vt in regis mensa propter insignem eorum capacitatem ex eis pocula fiant (vt dicit Isido.) Est autem animal magne fortitudiuis. vnde domari non potest nisi circulo ferreo naribus eius infixo quo circūducitur. nigri autem vel fului est coloris paucos et raros habens pilos. corneam habet frontem / cornibus validissimis circūseptam cuius caro non solum est vtilis ad escam verum etiam ad medicinam (nam vt dicit plinius libro. xxvii. c. x.) caro bubali cocta vel assa hominis morsum sanat cuius medula cum dextro crure assumpta aufert pillos palpebrarum et medetur viciis oculorum. sanguis eius cum aceto sumptus reiicientem sanguinem mire sanat cuius vngule vel solie bubaline cuz mirra cōfirmant dentes motos. lac bubalinum valet contra viscerum torsiones. nam sua pīguedine delinit ea. vnde contra dissenteriam multū prodest. valet cōtra ictus serpētū et scropionū et ꝯ venenū salamēdre et cicute. vulnera recentia sanat. fimus bubali calefactus sanat dura apostemata. et eorū duricias spergit. fel eius valet contra caliginem oculorum. Sūt et quidā boues agrestes mire magnitudinis et tñ sūme sūt agilitatis. In tantū. n. sunt agiles vt fumū quē proiiciūt citius eleuēt super cornu q̄ possit decidere super terrā. hi boues odiūt et persecuntur oē rubeū siue rufum. ⁊ iō venatores rubeis seduūtī vt eos ꝓuocēt ad eos insequendū. venator iā videns bestiā appropinquātē retro magnā arborē ⁊ fortem se abscondit. bos vero cornib⁹ ita fortiter impingit in arborem q̄ propriis cornibus ab arbore detinetur. et sic detentus venatorum iaculis confoditur et prosternitur et necatur. Est et aliud aīal simile boui agresti sed non est tante magnitudinis maxīa tñ hz cornua multum acuta et alta. cum quibus deiicit arbores et arbusta: sed et concauam quercū robore suo deponit vsq̄ ad terram qui gratia pastus tandē caput submittit inter fructices et subtilia et prolixa virgulta siue vimina quarū copulatione et adherentia cornua bestie circūligantur. vnde diu luctans contra illas prolixas virgultoruz obuolutiones: magis ac magis se intricat atq̄ ligat. cumq̄ diu luctans ab illis ligaminibus se non expedit imo se īuoluit p̄indignatōe alte mugit. cuius vocē horridā audiens venator scit bestiā illaqueatā fore et detentā. vñ ipsā secure venabulis īpetit et occidit bestiā acerrimā in virgultis quā in nēoribus magnis inuadere nullatenus ausus fuit. et hāc bestiā vocat phisologus aptalonē. cui⁹ dictis si fides adhibenda est mirū vr̄ qualiter tā fera bestia de virgultis et nēorib⁹ modicis cornua nō eximit q̄ eisdē cornib⁹ ingentes arbores deiicit et ꝓsternit. Est p̄terea q̄dā spēs bouis siluestris quā ari. ī li. viii. circa fi. vocat borricū. ⁊ dicit q̄ magn⁹ ē hz quātitatē tauri ⁊ est similis tauro ⁊ hz crines descendentes ad duas partes spatularum sicut in equo est videre ⁊ ei⁹ pili sunt magis molles pilis equi et breuiores. et crines ei⁹ cōtinui vsq̄ ad oculos ⁊ ē color ei⁹ vergēs ad rubeū colorem vel citrinum. et vox ei⁹ assimilatur voci tauri. et hz cornua aliquantulum iacuruata et in vnoquoq̄ cornuum suorum capere potest medietatē mensure que dicitur boz et non hz dentes superiores sicut taurus. nec crura eoꝝ sūt

multorum pilorum. ⁊ assimilantur lane ⁊ findit vngulas. habens in pedibus duos sotulares. et cauda eius est breuis respectu corporis. et ipse cauat terram et erigitur in cauando sicut taurus. et habet duram cutem multos ictus patientem. ⁊ carnem habet valde dulcem. et propter hoc venatur et percutitur. ⁊ quando venator fugit acquiescit. et cum debilitatur pugnans proijcit stercus per quatuor passus. et hoc facit quando timet. canes autem venatici odorant super stercus. et dum circa talem odorem occupantur: bestia fugiendo elongatur. Item dicit aristo. de vacca agresti libro. x. et quando appropinquat partus adunabūtur ex eis multi. et prius cōgregabunt stercus circa ipsum: ⁊ ponunt sicut murum ⁊ hoc est animal multi stercoris vt dicit aristo. ibidem ⁊ etiaz auicen.

Basilicus grece latine dicitur regulus. eo ꝙ sit (vt dicit Isido.) rex serpētum. ipm enim vidētes fugiunt: et timent etiaz serpētes ipsi olfactu enim suo ipsos necat flatu: ⁊ etiam aspectu interimit omne viuum. ad eius siquidez aspectū nulla auis illesa trāsit. et quāuis ꝑcul fuerit eius ore cōbusta deuoratur. a mustelis tamē vincitur: quas homines ad cauernas deferunt: in quibus reguli delitescunt. nihil eniz sine remedio ille parens omnium dereliquit. vnde visa mustela basilicus fugit: quem ipsa perseq̄tur ⁊ occidit. Est autem in longitudine semipedalis albis maculis lineatus. reguli enim sicut scorpiones arentia queq; sectātes: ⁊ postq̄ ad aquas pueniunt: ydrophodos ⁊ limphaticos faciunt. intoxicant eni ipsas aquas ⁊ mortiferas reddunt eas: vocatur quoq; regulus a multis sibilus. nam sibilo occidit anteq̄ mordeat siue pungat hucusq; Isi. li. xii. c. iiii. (pli. autem li. viii. c. xxii.) dicit sic. apud inq̄t hesperios ethiopes fons ē qui a multis estimatur caput nili. iuxta quem est quedam fera que cacoblephas appellatur: corpore quidem modica omnibusq; membris iners. pregraue caput gerens: ⁊ semper habet deiectum super terram: alias interfectio esset humani generis. quia omnes qui eius viderēt oculos expirarent. Eadem basilisci serpentis vis est: quē coronea prouincia gignit. corpus habens in longitudine ⁊ magnitudine. xii. digitorum candida in capite: macula velut dyademate īsignitur sibilo omēs fugat serpentes. nec fluxu multiplici reliquum corpus impellit. sed celsus ⁊ erect⁹ im medio graditur ⁊ incedit. desiccat frutices: ⁊ herbas exurit. non solum actu: verum etiam sibilo ⁊ afflatu circūadiacentia omnia destruit ⁊ corrumpit. tante eniz est venenositatis ⁊ perniciei ꝙ tangentes secum hasta longissima sine mora interficit ⁊ consumit. hunc mustela domat ⁊ conuincit. quia deo nature nihil placuit eē sine pari. mors itaq; basilici: morsus est mustele: ⁊ tandem mors mustele dicitur esse fetor basilici. ⁊ hoc quidem verum est nisi mustela: pastu ⁊ fricatiōe ruthe herbe cōtra talem mortiferum primitus muniatur vt dicit aristo. ⁊ etiam auicen. primo igitur mustela rutam herbam quāuis amaraz comedit. ⁊ sic virtute succi herbe amare nature hostem interpida aggreditur ⁊ deuicit. et quanuis basilicus irremediabiliter sit venenosus q̄diu viuit: in cinerē tamē combustus veneni malitiam perdit. cuius cinis operationibus alchimie vtilis creditur ⁊ maxime in transmutationibus metallorum.

Botrax que rubeta dicitur: gen⁹ est rane venenose habitans ī terra: pariter ⁊ humore (vt di. pli. libro. xviii. c. xxxii. senectutem autem idest vetustam ⁊ senem pellem: dicunt eas deponere: assiduo pastu quarūdam herbarum venenum tamen sibi semper reseruantes: pugnat contra araneam ⁊ spalangionem: ⁊ beneficio plātaginis earum venenum superat ⁊ puncturam. cuius venenum creditur esse frigidissimū. ⁊ ideo omne mēbrum quod tangit reddit insensibile: ⁊ stupiduz ac si esset congelatū. animal siquidez est virulentum. ⁊ ideo ad irā se animat ad omnem tactum. vnde quāto plus tangitur: tāto turgescit amplius ⁊ inflatur. quot maculis sub ventre respergit: tot nocumentis venenum eius obnoxium fore perhibetur. oculos habet quasi igneos ⁊ lucentes. ⁊ est tanto perniciosior: quāto ⁊ eius aspectus ardentior inuenitur. et quāuis claros habeat oculos: odit tamen solis aspectum: ⁊ querit latebras ac fugit ad cauernas quando sol oritur: ⁊ ipsi⁹ radiis terre superficies refouetur. ⁊ herbas dulces diligit: ⁊ earū radices comedit. sz comedēdo eas nficit ⁊ corrūpit. ⁊ iō ī ortis ruta q̄ bufonib⁹ ⁊ ceteris venenosis ē īimica plantari consueuit: cuius virtute arcentur ne accedāt ad illas herbas ⁊ radices q̄ ibi crescūt ⁊ ibi terre ꝯmēdant. loca fetida

muscida ⁊ fimosa bufo diligit. loca autez odozifera multuz odit. vnde dicunt q̄ vi neis incipientibus flozere fugiunt. q̄ odo rem ipsarum non possunt sustinere. de bu fone autem (dicit pli. libzo. xxx. c. iiii. (sunt rane multum venenose: que dicuntur rube te: que viuunt in vepzibus ⁊ ruberis. quia sicut sunt candidiozes sic ⁊ ceteris sunt p nicioſozes. ⁊ sunt alteri colozis subnigri: alti subzuffi vel pallidi ⁊ subcitrini. Istas autem rubetas dicunt habere duplex iecur vnum est summe venenosum: ⁊ aliud ē re medium. ⁊ datur pro antidoto contra to xicum seu venenum. oportet autē ipsa sic experiri. piscitur autem iecur in nido fo micarum partem venenosam formice fugi unt. aliam partem appetunt. ⁊ illam opoz tet retinere ⁊ vsui reseruare. Mira de his certa tradunt auctozes (vt dicit pli.) dicūt enim in eius latere dextro esse os occultuz quod piectum in aquam feruentem facit eā subito refrigerari: nec vas feruere p⁹ea: nisi os primitus extimatur ⁊ illo osticulo vtuntur magi ad amozem ⁊ odium cōcitā dum. dicunt etiaz inde quartanas posse sa nari. quantūcūq̄ autem vermis ille sit pe nenosus: per incinerationem tamen ⁊ obu stionem amittit vim veneni: ⁊ recipit maxi mam virtutem medicine. valet enim miro modo ad carnis ⁊ cutis aliquo casu perdi te recuperationem ⁊ neruozum consolida tionē ⁊ vulnez desiccatoz ⁊ curam si debi to modo illo cinere quis vtatur. quere infra de rana in littera. i.

Bombex est vermis quidam na scens in frondibus cipressi/fra xini/mozi/ ⁊ terebinthi. vt d. pli. li. xi. c. xviii. Isi. autem dicit sic bombex bombicis est frondens vermis: ex cuius textura bombicinum conficitur. Ap pellatur autem hoc nomine: eo q̄ euacuet dum fila egerat: ⁊ in eo remaneat sol⁹ aer. vt dicit idem. miram autem recipit hic ver mis immutationem. nam primo nascit si cut vermis similis eruce: que rodit folia olerum: ⁊ pampinos vinearum. hic hmis frigoris impatiens bombices telas aranea rum modo texit. ⁊ primo preparat sibi coz ticem siue domum in qua habitet. ⁊ cōtra hozzorem hyemis se defenset. Texturam autem suam facit pedum suozum ministe rio quibus subtiliat filum suum ⁊ pectinat ⁊ sic id in telam ordinat ⁊ componit.

Cameli vt dicit Isidozus libzo xii. a greco nomine sunt sortiti: eo q̄ quando onerātur inclinā tes ⁊ accubentes cozam oneran tibus humiliantur. greci enim come humile ⁊ breue dicunt. vel dicūtur a camur qō grece curuum sonat. quia in tempore quā do recipiunt super se pondera: super ante riozes poplices incurruantur. Cameli itaq̄ animalia sūt onerifera ⁊ māsueta: ad poz tanda onera ⁊ pondera deputata. ⁊ inueni untur in multis regionibus: sed potissi me in arabia. ⁊ differunt cameli arabi ci a camelis aliarum regionum: nam arabi ci duos habent in dozso gibbos. sed reli quarum regionum cameli in dozso habēt vnum tantuz (vt dicit Isidozus in eodē) Plin⁹ vero libzo octauo capitulo. xix. di cit sic. Camelus inquit inter armenta pa scit oriens quozum duo sunt genera: lactri cie. s. ⁊ arabice. Arabici cameli bina habēt tubera in dozso. bactrici tantuz habēt vnū in dozso: in quo portant ⁊ alium in pecto re cui incubant. cameli superiozi ordine dē tium vt boues carent ⁊ ruminānt: sicut bos et ouis. vt dicit Isi. li. xii. vngulam tamē non diuidūt vt postea dicetur. Veloces sunt multum (vt dicit pli.) ⁊ ideo valent in preliis cōmittendis et etiam in merci bus deferendis. vltra assuetum camelus non procedit spacium: nec plus consueto onere suscepit ad portandum. odium ha bent naturaliter contra equos. et sitim etiaz per quadriduz tolerant. et quando bi bunt turbant aquam. aliter potu non gau dent. viuunt quadragenis annis: quidam etiam ⁊ centenis. ⁊ aliquando etiam rabi em incurrunt. castrantur cameli qui bello preparantur. fortiozes enim sunt coitu pe nitus denegato (hucusq̄ pli.) De camelo vero dicit auicē. sic. Camelus iquit mouet primo pedē dextrū sicut ⁊ leo. ⁊ solus ha bet sup dozsum additamentuz. ⁊ hz pedes fissos: ⁊ i scissura hz pellē ad modū pedis āserini. ⁊ ille scissure sūt carnose sicut scis sure pedum porci. ⁊ ideo faciunt eis homi nes fotulares ⁊ abiunt eis pedes ne pe dum teneritudo subtus ledatur. ⁊ aliquan do in corde eius inuenitur os sicut i corde cerui. ⁊ habet quatuor conos in duab⁹ mā millis sicut vacca. ⁊ camela se inclinat ⁊ va dit sup genua: qū appetit cū masculo co pulari. ⁊ desidenū ei⁹ ē seruēs tpe amoris ⁊

tanc parum comedit ⁊ semper appetit co re iuxta locum illum vbi primo coiuit. ⁊vt dicit aristo. libro. v. appropriatur camelis q̄ sint solitarii in mōtibus amoris tempo re ⁊ nullus potest appropinquare eis nisi pastor. ⁊ virga camelorū est neruosa ⁊ valde dura. ⁊ ideo fiunt ex ea corde arcuum. Item ibidem in eodem. cameli habent tē pus determinatum ad coitum ⁊ amorem. femina trahit in vtero per duodecim men ses: ⁊ non coeunt ante triennium ⁊ p⁹ partum quiescit per annum. Item dicit idem libro. viii. q̄ sunt quedam genera camelo rum que castrantur: vt sint ad fugē como dum aptiores. ⁊ dicit q̄ tales cameli sunt velociores equis: ⁊ hoc accidit ꝓpter amplitudinem passus: sed de hoc quere infra de dromedario. Item nota contra incestuo sos de camelo. quia camelus (vt dicit aris. libro. viii.) non coit cuz matre sua. coope rebatur enim mater cuiusdam cameli pal lio in quadam ciuitate ⁊ saltauit super eā filius eius: qui sentiens eam matrem suaz descendit anteq̄ coitus compleret ⁊ momordit ingentatorem ⁊ occidit ipsum. Ex emplum est aristo. ⁊ ponit simile de equo cuiusdam regis. De camelo insuper di. plinius libro. xi. c. xxvii. q̄ cameli caluescūt inter quadrupedia sicut homo ⁊ sicut struthio. ⁊ quedam alia inter volatilia. dicit etiam idem q̄ inter animalia non cornigera: camelus in superiori maxilla nō habet dēt tes superiores. et ideo concordat cuz animalibus ruminātibus in dentibus: et in dispositione ventris: sed non in cornibus. Idem dicit aristo. libro. xiiii. vbi dicit animal cuius cibus est materia spinosa: habz multos ventres vt camelus. ⁊ animal habens cornua non est habens dentes i vtraq̄ mandibula. ⁊ ꝓpter hoc non est camel⁹ habens dentes in vtraq̄ mandibula: sz in vna tantum quāuis careat cornibus. Necessario igitur fuit venter cameli: alteri⁹ dispositionis. ⁊ assimilatur ventribus aniālium carentium dentibus in mādibula superiori. ⁊ fuit creatio dentium eius: sicut animalis habentis cornua. ⁊ quia cibus cameli est spinosus: necessario fuit lingua q̄ carnosa: ꝓpter duriciem palati. natura igitur vtitur palato: sicut parte terrestri dentium. ⁊ ꝓpter hoc ruminat camelus sicut habentia cornua. quia ventres eius ventrib⁹ habentium cornua assimilat. Recipit itaq̄ cibum in primo ventre penitus indigestum. in secundo autem incipit digeri. i tertio melius. in quarto digestio penitus completur. ⁊ ista ventriuz diuersitas fuit necessaria ꝓpter grossitiem nutrimenti siue cibi quia parum dentibus molit cibum. Item aristoteles libro. xiii. a. camelus non habz fel distinctuz super epar: sicut nec elephas quia epatis naturam habet valde sanaz et sanguinem naturaliter dulcem. ⁊ in talib⁹ animalibus non inuenitur fel aut si inuenitur: in penis gracilibus valde inuenitur. ⁊ ideo dixerunt antiqui sicut anaxagoras. q̄ cameli ꝓpter p̄uationem fellis sunt vite longioris: quia diutius viuūt animalia parum habētia fellis: q̄ illa que habēt multum. ⁊ ideo posuit anaxagoras q̄ fel esset causa infirmitatum omniuz acutarū: quādo scilicet multipliciter ad pulmonē: ⁊ ad alias partes corporis se diffundit. sed dicit aristo. hoc esse falsum. quia multa animalia in quibus non inuenitur fel acutas et mortiferas aliquando sustinent passiones vt peter in camelis: quibus accidit aliquādo podagra ⁊ rabies. vnde constringūtur pedes sui: ⁊ interficit eos ista infirmitas: ⁊ tamen carent felle. vt dicit idem (hucusq̄ aristoteles) De camelo etiā dicit Constantinus in dietis vniuersalibus. camelus est animal calidissimum ex natura. ⁊ ideo naturaliter est melancolicum. calor enim totam trahit sanguinis vnctuositatem. ⁊ iō remanet sine multa crassitie. ⁊ camelinuz lac subtilius est lacte aliorum animalium ⁊ minus vnctuosum. ⁊ minus nutritiuz. magis autem est calefactiuum. diureticuz ⁊ dest appetitiuum. lac enim nihil aliud est q̄ sanguis secundo coctus. ⁊ ideo lactis sapor cameli salsus est ⁊ acutus. vñ hūor grossor ē in scissiuū ⁊ attenuatiuū: cui vacuum est contrarium. Est enī grossum vnctuosum ⁊ multum nutritiuum. alias autē proprietates quere infra de dromedario.

Q Ꝑ meleopard⁹ vel cameleopardalis est animal ethiopuz. vt dicit Ysidorus libro duodecimo. ⁊ Plinius lib. viii. capitulo xix. caput habens cameli ⁊ collum equi ⁊ crura ⁊ pedes babuli ⁊ maculas pardi. Est enim bestia maculis albis rutilem colorem distinguentibus superaspersa. ⁊ ideo a capite cameli ⁊ maculis pardi cameliopardalis est vocata (vt dicit Pli.) Est autem bestia magis aspectu q̄ feritate cōspicua in tantū mansueta: q̄ etiā ouis fere

nomen accepit: vt dicit idem. hoc animal fuit mundum secundum mosaicam legez quo ad esum: sed non quo ad sacrificium. nam vngulam findebat vt bubalus: ⁊ ruminabat vt camelus. ⁊ ideo eam comedere erat fas. vt patet deu. xiiii.

Cameleon huius cameleontis est bestiola pua diuersa varietate colorum conspersa. cuius corpusculum ad varios colores quos videt: facilima cõuersione variatur. non inuenitur aliquod aliud animal: cui⁹ corpusculum ita recipiat colorum oppositorum immutationem vt ibidem dicit Isi. Scdz autem auicen. cameleon idem est ꝙ stellio quia lucet vt stella. ⁊ etiam imutat colores quia est animal timidum ⁊ pauci sanguis ⁊ ideo colores mutat ⁊ est quadrupes habens faciem lacerte ⁊ vngues acutos ⁊ recuruos: ⁊ corpus asperum ⁊ duram cutem ad modum cocodrilli. Aristote. autez dicit sic li. ii. cameleon inquit est animal in corpore simile lacerto: cuius latera sunt oblõga peruenientia ad inferius sui ventris: sicut latera piscis. ⁊ medium spondiliũ dorsi eius ꝓminet sicut spondilium piscis. et facies eius est sicut animal est ex porco et symia. ⁊ habet caudam valde lõgã. ⁊ eius extremum est gracile: ⁊ habet pedes reflexos: sicut lacertuli ⁊ quilibet pedum diuiditur in duo. ⁊ comparatio vnius ad alterum est vt pollicis hominis ad residuum manus. ⁊ quelibet istarum partium diuiditur in digitos ⁊ vngulas similes vnguib⁹ auium: totũ corpus eius asperum sicut corpus bardani. oculi eius ꝓfundantur: ⁊ sũt magni ⁊ rotundi: ⁊ continentur in corio simili corio totius corporis eius: ⁊ ñ cooperiũt ꝑ abrio. ⁊ girat oculos suos frequẽter circũq̃q; ⁊ alterat color ei⁹ qñ ĩflat corium ei⁹ ⁊ hz colorem declinantem ad nigredinem ⁊ sunt in eo macule nigre. ⁊ hec variatio ẽ in toto corpore eius: ⁊ maxime ĩ oculis ⁊ in cauda. ⁊ eius motus est grauis valde. ⁊ in morte eius est turpis coloris. ⁊ id quod est in corpore suo est modice carnis parum enim habet nisi in capite ⁊ radice caude vbi paꝝ habet sanguinis. similiter ĩ corde ⁊ in venis exeuntibus ab eo ⁊ in circuitu oculorum: quãuis sit parum ⁊ ei⁹ cerebrũ est ꝓpe oculos. ⁊ si quis diuiserit corpus in duo permanebit in operationibus suis per suum spiritum ⁊ remanet modic⁹ motus circa corpus ⁊ non habet splenem ⁊ manet in cauernis sicut lacerta (hucusq; aristoteles) Plini. vero libro. xxviii. capitulo viii. sic dicit. cameleon ẽ animal simile cocodrillo sola curuatura dorsi: ⁊ caude amplitudĩe distans. nullum animal eo pauidius estimatur: ⁊ ideo mutatur eius color. vis enim eius maxima est contra accipitrum genus. detrahit eniz accipitres ad se volãtes ⁊ prebet ceteris animalibus voluntarie lacerandos. caput eius ⁊ guttur si cuz quercinis lignis accẽdatur: ymbres facere ⁊ tonitrua democrit⁹ asserit. sz hoc deridet plinius qualecũq; sit animal: inter munda computatur. vnde super leui. xi. dicit ⁊ esicius intesat. ꝑ infirmitate mansuetum se fingit cuz sit crudelis. Dicitur autem cameleon viuere solo aere: sicut talpa ex terra ⁊ alec ex aqua ⁊ salamãdra ex igne Vnde versus. Quatuor ex puris vitaz ducunt elementis. Cameleon talpa maris allec ⁊ salamandra. Terra cibat talpam flãme pascunt salamandram. Vnda fit alleci cibus aer cameleonti.

Caprea est siluestris capra a carpendo dicta. vnde Isidorus libro duodecimo capros ⁊ capreas a carpendis virgultis quidã dicunt. Alii vero sic eas dictas putant: ꝙ carpunt aspera. nonnulli vero dicunt eas sic vocari a strepitu crurium. vnde vocantur capree siluestres capre quas greci pro eo ꝙ acutissime videant tortos appellauerunt. morantur enim in excelsis montib⁹. ⁊ tamen de longinquo vident venientes venatores. eedem dicuntur ⁊ ybices eo ꝙ adinstar auium ardua loca petant: ita vt de sublimitate vix obtuitibus humanis pateant (vt dicit Isidorus libro. xii. a (⁊ subdit. hec itaq; animalia ĩ petris abruptiuis commorantur. ⁊ si aliquando hominũ approximationem ⁊ persecutionem ꝫ senserit ferarum: de altissimis saxorum cacuminibus sese precipitantes in suis se cornibus suscipiunt illesas. Dicuntur etiam et dame siue damule vt dicit papinianus q̃re infra in littera. d. de damula. Est itaq; caprea velocissima in cursu. leuissima in saltu. acutissima in aspectu. dulcissima quo ad gustum. tenerrima ⁊ sanissima quo ad esum. sagacissima quo ad pastum. nam visu/ gustu/ ⁊ olfactu discernit inter herbas ⁊ arborum ramusculos quorum extremitates teneras comedit ⁊ depascit. Dicit etiam plini. leopardus capree siluestris

dibit lac ⁊ vim langoris euitat.

Capriolus vt dicit auicen. ē alal in india simile hinnulo siue ceruoꝝ filio: qui apud nos. ⁊ ñ mutat dentes. ⁊ quando eius dentes sunt magni signant vite diuturnitatē in eis. ⁊ habet pulcros oculos ⁊ acutos. et dicit aristo. li. viii. Caprioli siluestres habent sapientiam. quādo vulnerantur querunt pulegium ceruinū: ⁊ comedunt ipsuꝫ vt extrahant sagittas de corpore: si que in ipsis sunt infixe. ex velocitate motus/ ⁊ assiduitate discursus: caro caprioli a supfluo humido exoneratur: ⁊ eius caro tenerior ⁊ digestibilior efficitur. ⁊ saporis ac odoris eius grauitas amputatur (vt dicit cōstā.) pastus gratia de locis altis ad altiora tendit. inter herbas salubres ⁊ noxias odore diiudicat ⁊ discernit. rumiat cibos ⁊ vngulam findit. nō vngue: nō cornu: non dēte: sed sola velocitate fuge a canum ⁊ venatorum insultibus se defendit. vnde quando ī campestribus prosequitur: ad montana fugiens alta petit. In montibus indie sūt quidam caprioli qui ab herbis aromaticis ⁊ odoriferis pascuntur: in quorum vnguibus sunt quedam concauitates in quibus humores quidam ad apostemata colligūtur. que primo ad maturitatē ⁊ motū ꝑ cōfricationem rumpuntur. ⁊ a corpore cum pilosis folliculis abstrahuntur. ⁊ substantia que infra pelliculam continetur: summe ad odorifera: ⁊ inter aromatica maxime preciosa. In medicinis plurimum vtilis ⁊ virtuosa (vt digit dyas. ⁊ pla.) ⁊ illud mustum vulgariter nominamus.

Capra sicut ⁊ caprea a carpēdis virgultaꝝ ⁊ herbaꝝ sūmitatibꝰ est nuncupata. quia semꝑ sursuꝫ tēdit: vt sūmitates capiat ⁊ carpat ⁊ comedat folioꝝ. vt dicit Isi. De capris aūt dicit pli. li. viii. c. i. capre īquit pariunt fetus plures. sed raro quatuor ferūt in vtero. v. mensibus sicut oues capre etiam pinguedine sterilescunt. ante terminū minus vtiliter generant. ⁊ in senectute vltra quadrienniū concipiunt in nouembri: vt in marcio pariant vel in aprili turgentibus virgultis. non omnibus sunt cornua: sed quibusdam sunt. in his sūt indicia annoꝝ per incrementum nodoꝝ. auribus eas spirare: ⁊ non naribus (archalaus auctor ait) ⁊ raro sunt sine febre. ⁊ ideo tā capris ꝙ ouibus ardentior ⁊ calidior est concubitus. vt tradit idem. nec minus dicimus eas videre de nocte ꝙ de die. dependet omnibus de mento villus: quem armentum vocant. hoc villo si quis vnam ex grege trahat cetere stupentes spectant. id etiam dicunt euenire: cum quandā herbam aliqua ex his momorderit. morsus earuꝫ est arbori oliue maxime exicialis. nam oliuam lambendo sterilem faciunt ⁊ hac de causa minime quidem imolabantur capre. declināte sole ac occasuꝫ: vt dicunt simul nō edūt sed potius auerse ab inuicem iacent. ī aliis aūt horis auerse ꝯuertūt: ⁊ auersis vultibꝰ ad inuicē ī graminibꝰ depascuntur (hucusq; Plinius (De capris autem dicit aristoteles libro. iii. in multis regionibus habēt lac sine īpregnatione. nec expectatur īpregnatio: sed accipitur vrtica ⁊ cum ea mammilla confricatur: ⁊ exibit primo sanguis: deinde erit simile sanie: ⁊ post erit lac bonum non peius ꝙ impregnatarum. Itez libro vi. capre viuunt per. x. vel xi. annos. ⁊ frequentant coitum vsq; ad senectutem. ⁊ aliquando pariunt gemellos: si habuerīt cibum conuenientem ⁊ maxime si caꝑ bene nutritus erit. ⁊ si impregnata fuerit cōtra impetum venti septentrionalis: pariet mares. ⁊ si contra meridionalem: feminas ⁊ dicuntur vertere facies contra partem septētrionalem quando debent coire. Itez ibidez libro. vii. capre sicut oues comedūt herbas. sed oues carpunt herbam vsq; ad radices: ⁊ manent stabiles in pascuis. capre vero cito mouentur a locis: ⁊ accipiūt tantummodo herbarū extremitates: ⁊ melius impregnantur post potum aque salse ⁊ quando mouentur capre post meridiem potabun plus aque ⁊ quando comedunt sal ante partum: habebunt multum fluxū a māmillis. Item libro octauo. in capris sicut ⁊ in ouibus est priuatio intellectus ī tantum ꝙ vix sciunt egredi ad pascua vel regredi: nisi ab aliquo deducantnr. ⁊ si q̄s acceperit quandam capram ⁊ subito erexerit: eriguntur ⁊ alie ⁊ respicient eam solido aspectu. vsus autem caprarum sicut et ouium hominibus est necessarius, nam lacte ⁊ carnibus pascit famelicos. pelle ⁊ pilis vestit nudum. fimo ⁊ lotio id est vrina impinguat humum. nihil vtiq; ē ī corpore capre: qđ nō sit vtile vel ad victū vel ad vestitū vel ad vsū necessariū medicīe. nā vt d. pli. li. xxviii. c. x. cornu caprino īcinerato

et pilis accēsis ꝑpētes effugāt. eoꝝ reme
dio: multa venenorum superantur genera
corrodūt carnes supflue ⁊ recētes ac viue
generantur. restringuntur humorum imo-
deruti fluxus. ⁊ vulnera putrida ⁊ corrosi-
ua ⁊ incantrisata vel fistulata eorum bene
ficio remediantur. pelle caprina recente ob
ducuntur vulnera ⁊ sanantur. sanguine ca
prino cum medulla decocto toxica venēa
excluduntur. ⁊ morsus reptiliuz ⁊ ictꝰ scor
pionum curantur. pulmone calido capre
super morsum venenosum posito: venenū
extrahit dolorisq; angustia mitigatur. eius
felle calido oculoruz depellitur macula et
corroditur. visus acuitur. ⁊ oculus clarifi-
catur. Jecur caprinū assum contra elephā
tiam adiuuat si in cibum sepius assumatur
eius etiam fimus contra multas infirmita
tes opitulatur. nam vt dicit idem. fimo ca
prino podagrici alleuiantur: si etiam sepū
hircoꝝ cū succo edere misceatur. vrina eti
am capraꝝ calefacta tepida auribus instil
lata dolentes aures sanant. has ⁊ multas
alias ponit medicinales ꝓprietates. vnde
dicit pli. ibidem milia remedia. Ex hoc au
tem demonstratur qđ quidaz vt ait. miror
cum febre non dicatur carere. ad hoc dicit
aristo. ꝙ est qđdā animal qđ suggit lac ca-
prarū: ⁊ quando suggit māmillas lac ani-
hilatur ⁊ corrūpitur: qđ est in eis. ⁊ exce-
catur inde capra. De capra quere infra đ
hirco.

Manis a greco nomē sumpsit. vt
dicit Jsi. grece enim cenos dici
tur. quidam enim eum a canore
latratus dicunt sic vocatum. nihil autem
vt dicit idē sagacius est cane. plus. n. sen-
sus ceteris animātibus hz. nā sua noīa ca-
nes recognoscunt. dños suos diligūt. dño
ruz tecta defendunt. ꝑ dñis suis: morti se
subiiciūt. voluntarie cū dño ad predā cur-
rūt. corpus dñi sui etiā mortuū nō derelin
quunt. odore ⁊ sanguine prede vestigia de
prehendunt. humanū consortiū diligunt.
sine hominibus etiā esse nō possunt. vt d.
idē Jsi.) vbi subditur) solent aliquotiens
canes lupis admisceri: ex quibꝰ nascūtur
canes seui: qui lincisci a quibusdā noīant.
solent. n. indi caniculas nocte in siluis di-
mittere alligatas que a tigribus insiliūtur
ex quibus nascunt canes acerrimi tam for
tes vt ꝓsternant fortes bestias vt leones.
hucusq; Jsi. li. xii. c. ii. De cane dicit pli. li.
xiii. c. xli. de aīantibꝰ que nobiscū degūt fi-
delissimi sunt canes hoī/atq; equi. pugnas
se. n. canes ꝑ dñis suis ꝯtra latrones ꝯcepi
mus/ ⁊ cōspeximus: ꝯfectosq; plagis audi
uimus eos volucres acturas a dñoꝝ suoꝝ
corporibꝰ abegisse. laniatu atq; latratu ho
micidā domini sui scelus confiteri coegis-
se. legimus etiā caramentū regem ducen-
tos canes ab exilio reduxisse: ⁊ contra resi
stentes mira audacia preliasse. Canis etiā
iasonis cicilie noluit capere cibuz domio
interfecto. ⁊ sic dolore pariter consumptꝰ
est. Legimus etiam colonum senatorē pla
centie ab armatis oppressum canem defē
disse. nec prius vulneratum q̄ cane interē
pto. Sic canis ticii sabini ipsuz in carcere
nec in morte dereliquit; sed mestus edens
vlulatus cum mortuo mansit. cui cum qui
dam cibum attulisset ad os defuncti cibū
tulit. ⁊ cadauere in tybrim ꝓiecto/ vt cor-
pus sustentaret: saliens intra fluuium in-
natauit accurrente multitudine ad specta
culum fidei animalis, itinera quāuis lōga
ad memoriam reducūt. ⁊ amissis dominis
ad ipsorum domicilia soli per longa terra
rum spacia redire consueuerunt: canis miti
gatur a seuitia: homīe humili consedente.
In venatu eis precipua sagacitas iest. nā
vento ⁊ odore etiam per aquas feras fugi
entes persequuntur. ⁊ eorum deprehendes
vestigia: latratu ⁊ rostro ferarum latibula
abdita prodit. Ex tigribus ⁊ canibus tam
fortes generantur canes: vt leones vīcant
⁊ elephantes sicut expertus est Alexander
magnus: in cane qui sibi a rege alanie est
transmissus. q̄ primo in eius presentia leo
nem confregit. deinde adducto elephante
canis visa belua horrentibus per totū cor
pus villis ingenti latratu primum insonu
it. deinde artificiali dimicatione elephan-
tem tādiu afflixit ꝙ in terram cadere coa
ctus fuit. post annuam etatem canis gi-
gnit: octogenis diebus ī vtero gerit. cecos
catulos parit. qui quanto longiori nutriū
tur lacte: tanto tardius visum accipiūt. nū
q̄ tamen accipiunt visum post. xxi. diē. nec
ante. vii. quidam dicunt ꝙ quando vnus
solus nascitur. ix. die videt. quando gēmi-
ni. x. die. ⁊ quando trini. xi. die. ⁊ ita quan
to plures pariuntur: tanto tardius eorum
oculi ad videndum aperiuntur. quot eniz
vni catulo numero adiiciuntur: totidē ad
lucem diebus vt videant retardātur. opti-
mus est fetus: qui nouissimus cernere īci-
pit. vel quē primo defert mr̄ in cubile (huc
usq; pli. li. viii. c. xli. vbi multa alia dicunt

De canibus etiaz dicit aristoteles libro. ii canes nō eiiciunt dentes nisi forsan duos z quanto sunt iuniores: tanto habent dentes albiores: z acutiores. z per hoc cognoscuntur canes antiqui a iuuenibus. quia senum dentes sunt nigri z obtusi: iuuenum vero econuerso. Item ibidem libro. v. canes masculi mouentur ad generationem. z coitum citius q̄ femine z citius generant leporarii q̄ alii vt dicit idem libro. vi. cuius femina quando impregnatur per vi. p̄ anni idest per quadraginta dies sunt ei⁹ filii ceci per. xii. dies z non accedit ad eaz masculus nisi vi. mense post partuz. z quedam impregnantur in lxxiii. diebus: quod est fere quinta pars anni. z filii istarum remanent ceci. xiii. diebus. z quedam p̄ tres menses z est quarta pars anni. z filii istarū erunt ceci per xvii. dies. vnde patet q̄ quāto fetus citius in vtero perficiuntur: tāto citius gaudent visu: quando sunt editi huic mundo. z masculi mouentur ad coitum citius. quia quando incipiunt leuare crus ad mingendum: quod fit post sex vel post septem menses vigorisc̄unt. Et accidit canibus leporariis quoddaz pp̄rium: q̄ pl⁹ possunt generare quando sunt in labore: q̄ quando sunt in quiete. z possunt viuere masculi. x. annis. z minus viuunt leporarii masculi q̄ femine: propter labore masculorum. z sic non est in aliis. quia magis viuunt mares q̄ femine vt dicit ibidē. alii autem canes: vt custodes domorum z ciuium diutius viuunt. quia quatuordecim annis z aliquando viginti. vt dicit Homerus. Item libro. viii. canes quādo infirmātur comedunt radices herbe cuiusdam: vt vomant. z sic sibi medentur. Item dicit plinius libro. xxviii. vomitiones inquit idest medicinas z purgationes vomitas primo ostendit canis: qui repletus cibo noxio gramen comedit: z per vomitū liberatus fuit.

CAnicula dī eē mr̄ canū: cui⁹ matrix ē oblōga: p̄ lōgitudinē ventris collocata: hīs p̄ lōgitudiez vbera plura cōtra se inuicē ordinata: que impregnatiōis tempore intumescunt. que parit plures filios: sed semp ceos. quos tamen tenerrime diligit: z morsu ac latratu eos defendit. z si de latibulo filii exierint: eos inter dentes sine omni lesione referre consueuit. z primo meliorem z formosiorem reportat. quia eum teneriꝰ diligit. z ideo ei nām̄ullam citius porrigit z extendit: ante tempus coitus z conceptus. vt dicit aristo. libro. v. per dies septē quādam menstruosam immundiciam eicit. z tunc infirmatur z apostematur ei matrix: z tunc non appetit coitum sed fugit: sed post purgationem melius concipit/ salubriusq̄ parit. post partum etiam multū humorem fleumaticum z grossum eucit. z ideo corpus canicule tunc marcescit. vt dicit idem. Item inuenitur lac in caniculis ante partum per plures dies: z citius in leporariis q̄ in aliis. z primo est lac spissum z post subtiliatur: z post partum est conueniens: z viuunt minus canicule q̄ canes cōmuniter. sed canes venatici masculi propter laborem nimium z discursum minus viuunt. z quando ab vrine grauamine se exonerare desiderat: crus non erigit: sicut masculus. sed residens inferius se inclinat canicula igitur mare est minor corpore: etiam gracilior/ viribꝰ debilior: circa fetꝰ educationez sollicitior; animo mansuetior: nisi quando nutrit fetus. Est autem ad istruendum masculo abilior: z etiaz corpore propter membrorum flexibilitatem agilior: sz ppter debilitatem neruorum in cursu minus purat. Canū igit z canicularū nobilitas attēdit i facie: z rostri ptēsa lōgitudie et amplitudine pectoris z aliorum sue inguinis strictitudine nam canis nobilis circa renes: z ilia z etiam ventrem restringit. sed circa anteriora pectoris dilatatur. aures etiam longiores habet z flexibiliores. tibias autem habet exiliores z graciliores z etiam altiores. z hoc fuit necessarium vt essent ad motū z ad cursum agiliores caudam etiam habent ceteris canibus prolixiorem z recuruiorez. minus etiam habēt de carne q̄ canes rurales. z habent etiam pilos breuiores z rariores z etiam planiores. nam si essent multum pilosi z villosi i cursu nimis incalescerent: si nimis carnosi mole carnis oppressi minus currerent. z si caudas haberent longas inter crura dependentes eorum cursum non modicum impedirent. per huius etiam caude dependētiam non animosi sed potius timidi apparerent. Sūt adhuc canes nobiles circa bestias z feras siluestres insequēdas z capiendas feroces z seui. circa vero homines z bestias sunt valde mansueti. z si aliquādo contra homines extraneos insiliunt: statī a suo impetu se compescunt. Canes etiaz nobiles cum ceruum vel leporem ceperint non statiz deuorāt quod capiūt: sed potꝰ

predam suam domino suo derelinquunt. vilioꝛi parte pro sua portione vtputa ossibus et sanguine cõtenti sũt. et si nihil poꝛtionis penitus habuerint propter hoc predã aliam insequi et inuadere nõ dimittũt

Sunt et alie canum proprietates minus laudabiles. nam canes boliimum continuum id est appetitum immoderatum patiuntur et tamen aliquando per famem cruciantur. qꝛ insani ⁊ rabidi fiunt. nam canib⁹ accidunt infirmitates sicut canities squinantia ⁊ rabies (vt dicit aristo. li. vii. f.) et oĩa animalia quãdo sunt moꝛsa a cane rabioso in furiam rapiuntur preter hominẽ qui aliquando euadit beneficio medicine Dicit autez constan. in viati. li. vltimo. canis naturaliter est frigidus et siccus cui nigra colera dominatur. que habundans et putrefacta vel coꝛrupta ipsum rabiduz facit: et hoc contingit maxime in autumno et in vere quẽ alii canes fugiunt tanquaz pestem et semper est profugus ⁊ soliuag⁹ ⁊ vadit nutando ⁊ cancelando sicut ebri⁹ et currit oꝛe aperto ac lingua dependente saliua nimia et spumosa de eius oꝛificio pꝛofluente. oculos habet reuersos ac rabicundos/ ⁊ aures retractas/ ⁊ caudã reuoluit inter coxas. et quãuis oculos habet apertos tamen offendit ad omne obiectuz pedẽ suum. contra quamlibet rez pugnat et contra ymbram suam latrat quẽ timentes canes fugiũt ⁊ latrant contra ipsum carnem autem intinctam in sanguine moꝛsure eius: nullus canis attigit. ⁊ qui ab eo moꝛdentur sompniant terribilia: ⁊ in sompno ex putrefactione sunt timoꝛosi. ⁊ iracuntur sine causa. stupidi fiunt vndiqz circũspicientes ⁊ inspici a nullo: patientes ⁊ si ualuerit passio incipiunt abhoꝛrere omnem potum ⁊ timere aquam: ⁊ latrant vt canes. ⁊ ita timent aquam ꝙ cadunt pꝛe timoꝛe. ⁊ hi moꝛiuntur nisi medicãdo eis ciꝯ occurratur. Curas autem et remedia quere supꝛa libꝛo de moꝛbis. c. de venenis Dicit autẽ pli. li. xxix. q' sub lingua canis iacet aliquando vermiculus qui grece dicitur licta. qui facit canes rabidos quo extracto cessat moꝛbus. Item. d. idem tanta est violentia moꝛsus canis: vt eius vrina calcata noceat homini et maxime si habet vlcus siue vulnus. Item ibidem qui vrinã suam eiecerit super vrinam canis rabiosi dicitur statim sentire dolorem ilium et lũboꝛum. Canis est iracundus ⁊ malicioſus et ideo vt se vindicet lapidem de quo pcutitur sepe moꝛdet. ⁊ tãto furoꝛe moꝛsu lapidem arripit ꝙ dentes pꝛoprios ipse; frãgit et non lapidem. sed pꝛpꝛium dentẽ valde ledit. Item fraudulentus est ⁊ doloſus vnde. ⁊ sepe transeuntibus blandiendo cũ cauda quasi arridet: quos retro quando hõminem ꝯsiderat dure moꝛdet. Itẽ odit baculos ⁊ lapides ac virgas timet. iter notos audax est ⁊ animosus et omnes moꝛdere nititur omnes terret. sed transiens inter extraneos nihil audet. Item auidus est et guloſus et iõ sepe cadauera ita auide comedit qõ vomitu ea reiicit. sed post cum esurierit qõ turpiter euomuerat turpius recomedit ac resumit. Item canis inuidioſus est et ideo dicit auicen. ꝙ occulte herbas colligit quibus vomitu se purgat. inuidẽs ⁊ dolens si herbe efficatiam quis recognoscat. dolet etiam peruersus canis si quis alius canis ignotus hoſpitium subintroeat timens ne pꝛpter eius presentiam sibi depereat. ⁊ ideo pugnat contra euz. Item cupidus est et parcus ⁊ ad reponendum superflua studioſus. ⁊ ideo ossa carnosa ⁊ ossa medullata que depoꝛare nõ potest canib⁹ non communicat. sed cũ diligentia repoit in abscondito ⁊ occultat. qui cuz esurit solus voꝛat. Item imũdus est et libidinoſus vnde dicit aristo. li. vi. canes tam femine ꝙ mares coitu vtuntur ꝙdiu viuunt. Item omni immunditie libidinis se exponũt ꝙ inter matrem et soꝛoꝛem quo ad coitum nõ discernunt. ⁊ ideo secundum legẽ moſaycam equali immunditie subiacet oblatio de pꝛecio canis vel canicule, ⁊ de pꝛecio meretricule pstitute. nam tales misere persone omnium libidini indiferenter deseruiunt canino moꝛe. Item antiquus canis piger solet esse ⁊ desidioſus. vnde dicit aristo. li. vii. ꝙ canibus in senio accidit podagra. et pauci ex eis euadunt quin podagrici efficiantur. ⁊ ideo tota die doꝛmitant super fimarium inter muscas et inter vermes. maxime autem tunc a muscis infestantur circa oculos lipientes: ⁊ circa aures in quibus ẽ potissime vlceroſus ⁊ quãuis aliquando moꝛdendo perforent eis aures pꝛe pigricia non resumit vires vt se excutiendo eas abiiciat et expellat. sed vix aliquotiens quando contra faciez eꝰ volitãt pꝰ eas captando cũ oꝛe trepitãdo dentibus eas fugat. tandẽ canis vlceroſus

sune collo eius alligato violenter de fima rio trahitur ⁊ in fluuio submergitur: ⁊ sic terminatur eius misera vita ac finitur nec eius pellis detrahitur: nec eius caro comeditur. nec sepulture committitur sed muscis et vermibus finaliter derelinquitur.

Catuli sunt canis filii diminutiue sic dicti sicut et catelli. nam abusiue sic vocantur filii aliarū bestiarum (vt. d. Isi. li. xii. hi catuli nascuntur generaliter ceci et quo ad videndi actum imperfecti. nā catuli canū nascuntur cū dentibus serratis quāuis valde paruis. oē aūt aīal bīs dentes per modū serre diuisos est gulosum ⁊ bellicosum vt canis leo pāthera et hmōi. ⁊ oīa talia. aīalia generant fetos imperfectos vt patet supra eo. li. de aīalibus in generali et in omnibus facientibus filios incompletos cā ē gulositas. quia si expectaret natura vsq; ad complementū fetus matrē suggendo se interficerent. et ideo oportet vt festina sit in talib⁹ natura. q̄re supra li. e. (nā sicut d. solinus) Catuli autē canū quōdā apud veteres erant in summo honore habiti. vt dicit pli. li. xxix. c. catulos inquit lactantes adeo puros estimauerunt ad cibū antiqui vt eos placandis numinibus offerant loco hostiarū quoz sanguine nihil cōtra toxica putabatur vtilius. et adhuc in presenti iubent auctores contra morsus veneno sos vulneribus salubriter adhiberi. nam catuli aperti et ictibus serpentis apositi calidi venenū extrahunt. dolorem mitrigant adhibitis remediis mēbrū sautiū tutum reddunt vt. d. idem. Et hi catuli quāto nascuntur cicius tanto vsum videndi recipiunt tardius. vt supra. d. aristo. similiter quando vberiori lacte nutriuntur tanto tardius in videndo perficiunt. matrem adhuc ceci diligunt: voce et odore eā recognoscunt. māmas eius requirunt. et si mater lac aliquo casu oppresserit acutiori dēte papillam cōprimunt et lac vberius effūdere dētiū acumine matrē cogunt quādo esuriunt querelando et clamitando vbera materna querunt. et dicuntur suggere māmas in ordine prout iacuerant in matrice et ille catulus qui fortior est ac melior prius ad lac admittitur et a matre diligit tenerius et fouetur. A catulis venaticis cibus et industria debet subtrahi nec eos contingat ex pastu superfluo impīguari. ex nimia enim crassitie et impinguatiōe ad predaz seniores et ad cursū fierēt tardiores. Quā uis aūt aīalia sint melancolica ex cōplexiōnali qualitate ex dispositione tm̄ mēbrorum sunt agiles. Sunt. n. leti plurimū ac ludentes et hoc accidit ex etate. q̄n vero sunt separabiles a lacte: sunt tunc habiles ad instruendū. et hoc tam ad venandū q̄ etiā od ludendū et ad gregē custodiendum a lupis et tuendum. qui vero ad custodiam domus sunt deputādi: debēt de die in loco obscuro ī cludi. ⁊ sic de nocte erūt contra fures magis seui. nam talium canū ē officium de die quiescere et dormire de nocte vero vigilare et contra fures curiaz circuire. vituperabilis. n. est canis qui de die vigilat latrat et circuit. de nocte vero dormitat et latitat ⁊ obmutescit. Malus etiā est canis siue sit senex siue iuuenis qui de die custodit oues a lupis dum sunt in pascuis de nocte eas strangulat dum sunt in caulis.

Castor est bestia mirabilis que cum quadrupedibus viuit ⁊ graditur in terris. Sub aquis autē natat et commoratur cum natātibus sicut piscis. et est castor a castrando sic vocatus vt dicit Isi. li. xii. Nam eorum testiculi medicine sunt apti propter quos cum presenserint venatorez ipsi se castrāt et morsibus sua virilia amputant et detrūcant. vt. d. idem. de quibus cicero ait. Redimunt se ea parte corporis propter quaz maxime expetuntur. et iuuenalis qui se eunuchum facit cupiens euadere damno testiculi. Dicuntur autem castores fibri qui et pontici canes dicuntur. vbicuq; Isido. De castoribus autem loquitur pli. li. xi. c. iii. Ponto inquit vnum dicunt genus aīalium esse qō nunc terrenam nunc aquaticaz ducit vitam. in extremis aquarū et fluminum ripis/ domos ⁊ cauernas sibi edificat miro artificio pparās: Nā hec aīalia parīt in grege viuūt: suā spēz diligūt. pariter ēt cōgregati fibri: dētibus ligna pscidūt. ⁊ pcisa de silua ad latibula sua miro mō deferūt ⁊ deducūt. nā vnū p vehiculo pedibus eleuatis: supinū ī terrā sternūt. iter cui⁹ coxas ⁊ crura abscisa ligna ordināt/ ⁊ pponūt ⁊ eū trahētes ad suas māsiūculas a lignis ipm exonerāt. ⁊ multa subtilitate ex cōpto mō habitacula fortia sibi parāt. Sūt autē eaz domūcule bicamerate vel tricamerate q̄ quasi p tria tabulata seu solaria sunt distincte: aqua crescēte loca superiora ībabitāt decrescēte aūt ī inferiori pte habitaculi sese locant. ⁊ p qōdā fozamē ī solario quolibet

ex industria preparato caudā suā q̄ piscee est nature suo mittit aque. sine cuius p̄sentia: non potest cauda eius sine corruptiōe aliqua permanere. Animal aūt mirabile ⁊ mōstruosuz: cuius cauda tantū piscis: ⁊ totū reliquū sui corporis naturā hz quadrupedis animalis. Est aūt i magnitudine ad modū parui canis: habēs pedes quasi caninos a parte posteriori: cū quibus principaliter ambulat. a parte vero anteriori duos habet quasi anserinos cum quibus principaliter in aquis natat. pellem habet valde preciosam p̄o qua venatur. dentes autem habet acutos et serratos ad modum canis nec est velocis motus. quia hz tibias valde breues. habent autem castores duos testiculos in magnitudine p̄oportionem cum paruo corpore non habentes. et hos castorea nominamus. Et de his dicit pli. li. xxxii. c. iii. sic. castores inquit sibi amputant testiculos quos castorea dicimus ne capiantur a venatoribus. Negat sextius diligentissim⁹ p̄scrutator medicine imo' dicit eos sic esse obstrictos et spine dorsi sic adherentes vt adimi non possunt sine vita animalis. Item idem dicit pla. ⁊ etiam diasco. q̄ non est tante discretionis q̄ sciret se liberare taliter et hoc quotidie patet in castoribus qui in diuersis locis inueniuntur. Vnde dicit Isi. ⁊ pli. de eoz castratione non de vsualibus fibris sed de aliquibus aliis animalibus que castoribꝰ assimilantur in testiculis est forsan intelligendum. valet autem castorum verum et non sophisticum contra maximas corporis passiones (vt di. plini. ibidem.) maxime si fuerit castoris nec nimis iuuenis nec nimis senis et sic sunt eligenda castorea duplicata ex vno nexu dependentia et vno neruo copulata. qz talia non possunt de facili adulterari. multi enim accipiunt vesicam animalis et replent eam sanguine castoris addito vero modico castoreo propter odorē et modicum piperis p̄opter saporem acutiorem et colligunt collum vesice vt videatur esse neruus. sed ab vno collo duas vesicas dependere est impossibile. et ideo illud castoreuz est melius q̄ duplicatuz tātum dependet ab vno neruo. Est enim eligenduz q̄ mediocriter in sapore est acutū quia si nimis est acutum et quasi terrenum sophisticatum est maxime si nō habet neruos intrincatos. vt. d. dia. vnde laudabile est q̄ mediocriter est acutum et glutinosum non habens saporem horribilez nec salsum. quia cum sale aromatico frequent sophisticatur. vt dicit pli. ibidem. quanto autem recentius est tanto melius est ⁊ efficatius in medicina. et est signum q̄ non est adulteratum quando duo testiculi habent quasdam pellicula s vel folliculas sibi essentialiter adherentes: plenos pigue dine vnctuosa. per septem annos potest i multa efficatia conseruari et debet poni in medicina sine pellicula exteriori et debito modo ponderari. virtutez enim habet dissoluendi consumendi attenuādi. loco neruoso maxime confortandi. vnde valet cō tra multa mala. nam epilenticis conuenit et subuenit contra capitis frigidi passiones paralisim lingue soluit ⁊ loquelam reddit subito ablatam si tantum sub lingua resoluatur contra vniuersalem corporis paralisim valet si decoctum in vino cum ruta ⁊ saluia in potu sepius assumatur. excitat cerebrum commouet ⁊ confortat. sternutationem prouocat propter q̄ inde etiam litargicus excitatur somnum prouocat ⁊ cō ciliat si cum oleo rosaceo caput castorreo perungatur/ contra venena fortissima/ vt scorpionis aranee/ ⁊ cereſtre serpentis/ ⁊ p̄ stere opitulatur. vt. d. pli. li. viii. c. iii. eius etiam vrina valet ad quelibet predicta. vt dicit idem et prouocat menstrua / adiuuat conceptionem ⁊ multa alia et eius pingue do maxime est efficax in vnguentis.

Ceruus a cereston grece id est cornu dicitur latine vt. d. Isi. li. xii. vbi subdit dicens cerui inquit serpentum sunt inimici qui cuz se grauatos infirmitate p̄sensserint spiritu narium eos extrahunt de cauernis et se parata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Diptanum herbam ipsi primitus p̄ viderunt. Nam eo pasti excutiūt sagittas q̄ a venatoribus vulnerantur. Mirantur aūt fistularum sibilum et in armonia delectantur. Erectis auribus acute audiunt submissis nihil. flumina immensa ⁊ maria transeunt et fortiores in natando horum p̄cedunt quorum clunibus debiliores in natando capita superponunt. ⁊ sibi inuicem succedentes laboris leuius pondus ferūt bucusq̄ Isi. eadem verba'. d. pli. li. viii. c. xxxiii. vbi addit hec verba. Cerui inquit est aīal placidissimum qui vrgente vi canū ad hominem vltro fugit. et quando cerua ē paritura minus cauet semitas tritas q̄

hominibus q̄ semitas feris cognitas ⁊ se-
creras post ortum acturi sideris concipiūt
et octenis mensibus partus ferunt inter-
dum. etiam geminos in pariendo edunt
a tempore conceptus femine a maribus se
separant ⁊ discedunt. sed mares retenta
rabie libidinis seuiūt glebas ⁊ feroces vn
gulis fodiunt ⁊ eorꝝ rostra tunc nigrescūt
donec ab imbribus aliquibus abluantur
femine autem ante partum purgantur: et
vtuntur quibusdam herbis quibus fetus ī
vtero melius retinetur ⁊ in partu facilius
liberatur post partum duabus herbis. s. ca
mo ⁊ sisolis paste redeunt ad fetum ⁊ illa
rum herbarum succo imbute filiis lactis
exhibent nutrimentum. partus editos ad
cursum exercent. ⁊ se parare eos ad fugaz
docent. ad prerupta eos ducunt ⁊ saltan-
di modum eis indicant et ostendūt: ⁊ tūc
mares soluti desiderio libidinis pabula a
uide petunt: sed vbi nimis pingues se sen
serint latebras querunt quia incommodū
corporis ponderis pertimescunt: ⁊ quan-
do fugiunt cursum non continuāt sed sta-
tim respiciunt. ⁊ quando ad eos prope vē
tum fuerit cursu persidia fuge querunt au
ribus erectis vocem canum audiunt et fu-
giunt. quibus submissis periculum non p̄
sentiunt. tante sunt simplicitatis vt omnē
mirentur ⁊ stupeant nouitatem. vnd̄ cauo
vel bubalo ad eos accedente ita in ipsum
respiciunt q̄ hominem prius iuxta se veni
entem et sagittis impetere volentē non at
tendunt. quando transnatant maria gre-
gatim ⁊ recto ordine incedunt ⁊ ope vice-
uersa seiuuunt non visu sed odore terras
petunt. Et cum seruus animal sit cornutū
hoc inter aīalia habet ꝓprium q̄ singulis
annis in vere mutat cornu suum. ⁊ tūc qñ
inermis est de die sibi querit latibula: ⁊ la-
tet quousq̄ crescentibus cornibus itera-
to noua sibi adueniat armatura. quādo au
tē deiicit cornu dextrum ob inuidiam ab-
scondit illud dolens ne quis inde accipi-
at medicinam. Deprehenditur ceruorum
etas per cornuum ramos q̄ annis singulis
sibi additis ad viuendum semper additur
vnum vsq̄ ad septem annos: ⁊ ab eo tpe
annis singulis similia aliis renascūtur nec
etas potest discerni in eis sed solummodo
senecta dentibus declaratur. aut enim pau
cos āt nullos hz in cornib⁹ imis ramos īmo
añ frontē preminent minorib⁹. Si fuerint
castrati anteq̄ habeant cornua non nascū
tur vlterius. ⁊ si post nunquā amittuntur.
q̄diu carent cornibus nocte procedunt ad
pabula non de die. caloris solis ea expo-
nunt vt indurentur. ad arborem ea postea
leuiter fricant eorum fortitudinem experi
entes ac pruritum quem ibi sustinent cor
ticis duricie amouentes. et cum ea senserit
roborata prodeunt ad papula in aperto.
quandoq̄ ex attritu arboruz ad hedera ar
bori inherente innodantur eorum cornua
⁊ sic facilius capiuntur. serpentibus con-
trariantur in tantum q̄ odore cornu exu-
sti eos fugiunt. cuius coagulum omnium
anguium sanat morsus. diutissime viuit
plusq̄ centum annis qd̄ compertum est ꝑ
ceruos captos per centum annos post mor
tem alexandri/ab eorum torquibus aureis
opertos et signatos. febrium morbos nō
sentit hoc aīal quoniam sibi medetur con
tra morbum (hucusq̄ pli. li. viii. c. xxxiiii.)
Scd̄z aūt aristo. ⁊ auicen. ceruus est aīal n̄
habens fel nisi in intestinis. ⁊ ideo habet ī
testina amara ⁊ fetida ⁊ ideo nō comedūt
ea canes nisi sint famelici supra modum
Item aliqui putant ceruos habere fel in
auribus (vt. d. ari.) sed hoc est falsuz vt. d.
auicen. sed habent quandam humiditatez
similem humiditati splenis. Item idem.
sanguis cerui sicut ⁊ leporis nunq̄ coagu-
latur sed semper manet liquidus cōtra na
turam aliarum bestiarum. et nullum ani-
mal mutat cornua nisi ceruus cui⁹ cornua
sunt solida ⁊ ideo ponderosa, vñ ipsa abi-
icit propter pondus ⁊ hz conos quatuor
magnos dentes in vna parte com et quatu
or in alia q̄bus molit cibos et duos den-
tes alios magnos quasi culmos. et mas
habet maiores q̄ femina ⁊ declinat ad
inferius vt. d. auicen. Item ari. li. viii. opi-
natur inquit de ceruo q̄ inter omnia qua-
drupedia siluestria sit discretissimus q̄ pa
rit iuxta viam vbi aīalia propter hoīes nō
accedunt et fugit lumen solis cum filiis ⁊
querit loca densa sicut cauernas lapidum
que non habent nisi vnum introitum. quo
anim ibi potest pugnare cum aliis anima-
libus. nam vt dicit ibidem. cerui etiam pu
gnant ad inuicem pugna forti et vict⁹ obe
dit obedientia forti: et timet maxime vocē
vulpis ⁊ canis. ⁊ ceruus quando īpingua
tur latet ne inueniatur a venatoribus. ⁊ ꝓ
pter pinguedinem interficiat. ⁊ subdit ibi-
dem. venatio autem ceruorum sic fit. vn⁹
venatorum sibilat ⁊ canit ⁊ ceru⁹ delectat

in cantu et sequitur ipsum cantum et interim alius eum cū venabulo occidit. et qñ agitatur cervus fugit ad fluuium vel stagnum si potest transnatare aquam resumptis viribꝰ ex aq̄ frigiditate euadit venatores. quando autem capitur mugit ꝛ lacrimatur. Item quando canes ipsum insecuntur ꝛ inuenit biuium non directis curribus stigis sed nunc istac nunc illac transuersaliter mutat saltus: ꝛ tunc conatur transilire per multos passus: vt sic per contrarios et ambiguos saltus eius vestigia a canibꝰ odore ipsum insequentibus difficilius sentiantur. Item vt dicit cerue difficulter parium fetus suos qō cognoscitur per incurnationem corporis et rugitum et ideō comedit fragenceam vt facilius a partu liberetur. et cum pariunt subito comedūt secūdinam antequā in terra cadat. et opinatur de ista secundina q̄ sit venenum (vt dicit idem) Alias cervi proprietates prosequitur aristo. li. viii. quas supra pli. recitauit. Dicit autem pli. li. xxviii. cerue cum senserint grauitatem lapidem deuorant cuius beneficio adiuuantur. et idem lapis in ipsa mortua: qñq̄ in eius excrementis repperitur. et dicit lapis miro modo mulieres dicitur iuuare quando sunt pregnantes. idē faciunt ossicula que in eius corde inueniūtur. ꝛ est illud os qō inuenitur in corde cerūorum supra modum vtile contra multas corporis passiones. ꝛ in omnibus nobilibus confectionibus admiscetur vt ait dia. pli. et etiam constan.

CErastes est serpens cornutus vt dicit Isidō. li. vii. habet enim q̄dam cornua ex vtraq̄ parte capitis ad modum cornuum arietis circumflexa. totum autem corpus suum occultat sub arena solis cornibus sine operculo derelictum. q̄ videntes auicule credunt de cornibus q̄ sint vermes. ꝛ dum aues ea capere et inde refici nituntur a doloso serpente ex improuiso subito rapiuntur. obsidet enim vias et semitas occultas. et tam homines q̄ equos quos incaute per semitas ambulare conspicit occulto morsu interficit ꝛ occidit. glo. ait super penul. c. gē. videtur dicere q̄ cerastes species sit regulī quia tantas et q̄ sit vnicus et q̄ eius venenum solum modo vngulam equi tangeret et equū ꝛ equitem subito perimeret ꝛ necaret. et iō vix nos habemus: fiat dan sicut coluber in via cerastes in semitā. dicit alia littera. fiat sicut coluber in via et sicut regulus in locato ꝛc. Alii autem dicunt q̄ genus est aspidis summe virulentie et malignitatis. quere supra in littera. a. de aspide quia ibi fit mentio de cerastes.

CCornu vt dicit aristo. li. iii. est de natura ossis osse molliusq̄ cartilagine durius sicut ꝛ vngule animalium. et omnia talia possunt mollificari ad ignem. ꝛ dicit ibidem. q̄ colores cornuum sicut ꝛ solearum erunt secundum colorem pilorum corporis animalis. vnde si corium est nigrum cum pilis cornua erunt nigra. ꝛ sic de aliis. Dantur autem animalibus cornua ad sui defensionem loco armorum. ꝛ ideo ponuntur in extremitatibus capitis vt semper sint parata ad resistendum iniurie impugnantis et ossa cornua sunt vacua et concaua et rotūda preterq̄ cornua cervi que dura sūt ꝛ solida ꝛ multe sunt ramificationis et nullius alialis cornua mutantur nisi solius cervi: qui omni anno semel ponit sua et vnū abscondit q̄ vix potest inueniri. vnde dī in puer. vade vbi cervus pronit cornu suum. vt dicitur li. viii. Item dicitur li. iiii. forti or est continuatio cornuum cum cute q̄ cū osse. et ideo. d. aristo. q̄ quedam animalia mouent cornua sicut auriculas in regione que dicitur anfrage. vt di. auicen. ꝛ hoc. d. aristo. de sua terra que dicebatur sic. eadē autem est materia cornuum ꝛ vngulum et solearum quia fumus vaporosus a cordis calore resolutus. vt di. constan. et iō animalia magni fumi a natura fortī a calore cordis resoluti: vi caloris ad extrema corporis transfusi: magna habēt cornua ꝛ fortia. ꝛ maxime si ista fumosa materia: vel propter nimiam sui subtilitatem transeat in pilos. vel si nimiū fuerit terrestris: ꝛ grossa: in dentes transeat ꝛ in culmos. Et ideo optime dicit aristo. li. iii. c. de dentibus. q̄ animalia habentia in vtraq̄ mādibula dētes ꝛ culmos: non habent cornua. vt patz in elephantibus ꝛ in apris. omia etiā quadrupedia dentes habentia in inferiori mādibula tantum: ꝛ vngulas scissas habent cornua ꝛ ruminant. ꝛ habent duos vētres imo plures. vt supra dictum est. vnde pluralitas cōnuum se habet cōsequenter ad scissuram solearum. ꝛ ideo asinus indicus habet cornu vnum tantum: ꝛ soleam integram sicut equus. sed non ruminat. vt di.

aristo. et auicen. tanta autem est affinitas inter vngulas ⁊ cornua ꝙ iubet aristo. vaccam patientem dolorem in vngulis pedũ et cum oleo et aliis medicinis ĩter cornua inũgatur. De vtilitate cornuum ⁊ vnguiũ dictum est supra sub littera. b. de boue.

Cocodrillus a croceo colore est dictus. vt dicit Isido. animal q̃drupes vt d. Isi. li. xii. l. c. d̃ piscibus. in terra et in aquis valens. longitudine fere. xx. cubitorum dentium ⁊ vnguiuz immanitate armatum. tanta est ei duritia cutis vt quãuis fortium lapidum ictus in tergo recipiat nihil oĩno curat. nocte ĩ aq̃s die ĩ terra quiescit/ oua ĩ terra fouet q̃ ouis anseris sunt maiora. masculus et femina vices seruant. Sunt quidaz pisces serratã cristam habentes qui tenera ventris eius desiccantes interimũt. ⁊ dicitur ꝙ solus ĩter animalia superiorem mandibulam mouet. hec oĩa dicit Isi. Dicit autem plini. libro viii. c. xxvi. sic. cocodrillus est animalium inhabitans lingue vsu inter animalia terrestria caret sola superioris mandibula existente mobili morsum ĩprimit venenosum. dentes habet horribiles ad modum pectinis siue serre et culmos ad modũ ap̃. nullum autem animal ex tam parua origine crescit in tam magnum animal sicut cocodrillus. animal est valde gulosum et mltum comedit. vnde quando est satur iacet iuxta litus ructans pre repletione. superuenit autem auis modica que dicitur apd̃ eos cuschill⁹. apud italos autem dicitur auium rex et volat ante os eius. quam aliq̃tiens a se repellens tandem fauces aperit aui ⁊ eam intrare permittit. et hec auicula primo cum leuiter vnguibus scalpit. et ei facit quandam pruritum in cuius dulcedine delectatur et statim obdormit. auicula autem cum eũ sentit dormire stati illabitur in eius ventrem et quasi telum eum statim perforat et corrodit eum in vẽtre valde molli. ⁊ ideo a piscibus spinas et cristas pĩnulas in dorso habẽtibus de facili suparetur. Et subdit pli. hec belua inseq̃tur fugientes et eis est terribilis sed fugax est contra serpentes. hebetes autem habet oculos q̃diu est in aqua sed extra aquam nimis acute videt in hyeme per quatuor menses maxime se abscondit. sed ĩ vere exit. ⁊ q̃diu viuit semper crescit vt dicitur (hucusq; pli. li. viii. c. xxvi.) Dicit autem phisologus. cocodrillus si quem inuenit hominem iuxta litus interficit eum si potest ⁊ primo plorat super eum et postea deuorat ipsum. Et dicit ꝙ de eius fimo fit vnguentum vnde facies mulieruz sophisticãtur vt senes ⁊ rugose iuuencule per temp⁹ videãtur. herbas bonas libenter comedit inter quas enidros serpens paruulus qui ei immicatur caute se inuoluit. ⁊ dum cocodrillus herbas carpit serpentem transglutit: qui intrans ventrem eius oĩa interiora carpit: et sic interimit eum et occidit. ⁊ sic illesus exit. Itẽ Isido. li. xii. dicit ꝙ idẽ vermis insidiatur cocodrillo quando dormit et tunc inuoluit se in luto et intrat per dentes eius. Dicit adhuc solinus ꝙ insidiatur quibusdam paruis auibus que generantur inter herbas nili que euolant propter calorem solis et intrant ventrem cocodrilli et comedunt vermes ventris eius et sic purificatur belua a vermibus. habet autem corium ita durum ꝙ vix gladio perforatur. habitat in aqua taz de die q̃ de nocte quia aqua calidior est de nocte q̃ d̃ die retinet enim radios solis et ibi agitatur: ⁊ sic fit calida ipsa aqua et non habet linguã ꝓminentẽ ad vociferãdũ sz, hz ꝑuã liguam in parte inferiori sicut habent pisces ad gustum vt dicit idem solinus et etiam aristo. ⁊ auicen.

Coluber dicitur quasi colens vmbras vel quia labitur in lubricos tractus flexibus fumosus. nam lubricum dicitur quidquid labit̃ dum tenetur vt di. papi. coluber ceruã fugit leonem interficit vt dicit Isi. ⁊ rutam odit pellem deponit nemorum concauitates dilgit: lac diligentissime bibit: dentib⁹ et cauda ledit et venena ĩfũdit iuxta sepes solis se exponit: canes suggit: muscas cõedit puluerem lingit. quere de angue supra d. aũt pli. li. xxx. c. iiii. pinguedo colubri aquatici valet contra morsum cocodrilli. ⁊ si quis secum habuerit fel colubri a cocodrillo non ledetur: contra ipsuz belua nil audente.

Damula siue dama sicut ait papi. caprea est agrestis vt di. Isi. li. xii. damula est vocata: eo ꝙ d̃ manu effugiat. timidum enim est animal ⁊ imbelle ac imbecille. vnde nescit se defendere nisi fugiendo, hz. n ꝑ armis abilitatẽ mẽbroꝝ ⁊ ad fugã leuitatẽ. Vñ d. marcia. Dẽte tuet aper defẽdũt cornua ceruũ. Imbelles dame q̃d nisi p̃da manẽt. Mõtuosa

loca ꝛ nẽorosa diligit gramia medicialia ꝛ aromatica comedit ramuscu lozuꝫ tursos ꝛ extremitates carpit. quando est vulnerata draguncam comedit: ꝛ sic de corpore ei⁹ trahit. vt dicit li. v. languis ei⁹ e medicinalis scom plinium. li. xxviii. neruos. n. contractos remollit ꝛ articulos dolore soluit venenum discutit ꝛ expellit. camulã oditiunt serpentes ꝛ fugiunt: ꝛ eius anhelitum sustinere no possunt. vt. d. idẽ. acutissum é visus ꝛ velocis cursus. quere supra. c. d ca prea agreti.

Dromedarius est dromedozum vel dromedaꝛ custos. dromedꝰ aũt ẽ quodda genus cameli (vt d. Jsi. li. xii) dromedus inquit ẽ genus camelozꝫ minoris statureꝙ camelꝰ sed lõge velociozis cursus: vnde ꝛ nomẽ accepit. naꝫ dromos grece cursus velocitatur: centũ ꝛ duo miliaria ꝛ amplius pergeret vno die. ꝛ idem an mal ruminat sicut bos ꝛ camelus. vnde dromedarii proprie sunt magistri dromedozuꝫ vt di. papi. tamen gio. super Jsa. ix. dromedarius autez vel dromos vtrumꝫ dicitur esse animal camelo minus sed velocius. Madian enĩ ꝛ effrac regiones sunt transaradam camelus ꝛ dromedarius habundantes ꝛc. castrãtur in iuuentute vt sint ad cursuꝫ aptiozes vt dicit aucen. ꝛ ne motu cupiditate feminarum a suo cursu retardentur. tante etiaꝫ sunt velocitatis propter passus amplitudinem. maximum enim habet et latissimum passuꝫ (vt dicit aristo. et aucen. pli. li. viii. et etiam propter intensam caliditatem: a fimal enim est calidissimum ex complexione naturali. vnde calozis fortitudo consumit in eis ventositatem omnem et non permittit eos mole carnea nimium onerari. Jtem veloces propter membrozum habilitates. nam gracilia ꝛ longa habent crura et multum neruosa et ideo sunt habiles ad motum et fortes ad continuandum cursum suum. Jtem leues sunt propter victꝰ paucitatem. non enim sunt animalia magni cibi imo paucissimis cibis sunt contenti. fenum enim et cortices comedunt: ꝛ dactilozum ossa valde dilhgunt quibus post longissimos terre circuitus in vespere cõtenti sunt. vt dicit pli. eozum sanguis valõ est calidus et acutꝰ et subtilis et ideo eoꝛ lac valde subtile et liquidum est plusꝙ aliozum animalium. vt dicit constan. et minus nutritiuum et magis calefactiuum et grossiozum humozum insciffiuum. quere supra de camelo. eedem enim fere proprietates sunt illius et illius.

Jpsas et. d. pfades femininj est genens et est idem serpens qui latine dr̃ scitula sic dicta eo ꝙ quẽ momorderit siti perit (vt dicit Jsi. li. xii.) adeo autem sunt. d. pfades paruule vt cuꝫ calcantur vix videantur. quarum venenuꝫ ante extinguit ꝙ sentiatur. ita ꝙ vix sentit tristitiam moriturus. Est autez species aspidis vt patet supra de aspide quere ibi.

Draco maximus est cunctozum serpentum. vt dicit Jsido. li. xii. hunc greci tragantia vocant. vt qui sepe a speluncis abstractus fertur in aerem. excitatur ꝙ propter eũ aer simuliter et mare contra eius venenum intumescit. Est autem cristatus paruo ore et arctis fistulis spiritum trahit et linguam erigit dentes habet acutos et serratos. vix autem habet non in dentibus sed in cauda et verbere plus ꝙ ictu nocet. nõ habet autem tantum de veneno quantum ꝛ alii serpentes quia ad mortem alicui inferendam nõ sunt sibi necessaria venena. quia si qua ligauerit occidit. ea quo nec elephas tutus est corporis sui magnitudine. nam circa se mitas delitescẽs: per quas elephantes gradiuntur crura eoꝛ cauda sua alligat ꝛ innodat: ꝛ suffocatos perimit atꝙ necat. gignitur autem in india ꝛ ethiopia. In ipsis incendio ingis estus (vt d. ẽ. Jsido. li. xii.) De draconibus autem dicit pli. li. viii. ca. xiii. Draco inquit. xx. cubitozum magnitudine nascitur apud ethiopes. solent autez quatuoꝛ vel quinꝙ caudis mutuo se cõplecti: ꝛ erectis capitibus velificare per mare ꝛ flumina ad pabula meliora. Jdem. c. xii inter elephantes ꝛ dracones perpetua est dimicatio. nam draco cauda cõstringit elephantem ꝛ elephas pede ꝛ pmuscida prosternit draconem. Draco autem nexu caude innodat pedes elephantis: ꝛ cadere eũ facit. sed non impune: qꝛ dũ interficit elephãtẽ interficitur casu ei⁹. Jtẽ. c. xiii. elephas videns draconẽ sup arborẽ: nititꝛ eã frãgere: vt peritiat draconẽ. draco aũt insilit in elephantẽ: ꝛ tẽptat eũ mordere iter nares: ꝛ petit oculos elephãtis ꝛ qñꝙ excecat eũ ꝛ qñꝙ insilit sup eũ a tergo: ꝛ mordet eũ ꝛ suggit sanguinẽ ei⁹. Tãdẽ pꝰ lõgũ plictũ elephas ex subtractõe sanguinis: debilitat intãtũ ꝙ cadit sup draconẽ. ꝛ moriẽs suũ

interficit occisorē. Cā autē quare ita appe
tit eius sāguinem est frigiditas sanguinis
elephantis: quo draco appetit infrigidari
(vt d. Isi.) Super illum autem locuz leui.
xiiii. attraxerunt ventuz sicut dracones. di
cit hiero. Draco est animal valde sitibūdū
intantum q̄ vix potest in aqua satiari. ⁊ iō
aperit os vento: vt sic extinguat ardorē si
tis. vnde cum videt naues in mari: ⁊ maxi
mus est ventus contra velum: volat ad ve
lum: vt ibi hauriat ventum frigidum ⁊ qñ
q̄ ꝑpter magnitudinem corporis ⁊ ꝑpter
eius fortem impetuz subuertit nauē. ⁊ nau
te quando vident appropinquare draco
nem q̄ percipiunt ex tumore aque: contra
ipsum statim deponunt veluz ⁊ sic euadūt
Item dicit idem q̄ ethiopes vtuntur san
guine draconis contra feruorem estus. et
vescunt eius carnibus cōtra diuersos mor
bos. sciunt enim separare venenum ab ei⁹
carne. nam solum habet venenum ī lingua
⁊ in felle. ⁊ ideo amputant eius linguaz: et
fel que receptacula sūt veneni: ⁊ sic abstra
cto veneno vtuntur corpore reliquo tam ī
medicina q̄ in cibo. Et hoc videtur tange
re dauid. vbi dicit. Dedisti eos es. po. ⁊c.
Dicit etiam pli. q̄ vi veneni semper erigit
eius lingua ⁊ qñq̄ ex calore veneni inflā
mat aerem: ita q̄ videtur spirare ex se ignē
aliquando eum emittit dum sibilat flatuz
contagiosum: ⁊ inde corrūpitur aer: ⁊ infi
citur. ⁊ morbus pestilēs inde sepius gene
ratur. in mari quandoq̄ habitat: quando
q̄ in fluminibus natat. in speluncis ⁊ ī an
tris latitat. raro dormit: imo fere semp vi
gilat. aues ⁊ bestias deuorat: acutissimū h3
visū. Vnde in altissimis mōtibus manens
a remotis videt p̄dā suaz. morsu ⁊ ictu pu
gnat. de oculis ⁊ naribus aīal ī pugna ma
xime captiuat. vt. d. pli. li. viii. q̄ ita ledit ī
oculis ⁊ in ore elephātis q̄ oñq̄ ceci īueni
untur: nec pñt comedere ⁊ ita moriūt. Itē
d̄ dracone dicit aristo. li. vii. q̄ illoꝝ draco
nū morsus ē malus ⁊ periculosus q̄ come
dūt aīalia venenosa: sicut draco q̄ comedit
scorpiones. qz ꝯ illoꝝ morsū vix īuenit me
dicina. Itē pli. li. xxviii. Draconū adipem
oīa fugiūt venenosa. adeps etiā eius cum
melle curat caliginē oculoꝝ. Itē ari. li. vii
pisces qñ mordētur a dracone moriuntur

Qui sūt dicti: eo q̄ qñ quadrigi
iūgūtur pares equāt qz ī forma
⁊ ī cursu simil s copulātur. Est
aūt dict⁹ caballus a pede cauo eo q̄ gradi
ens ipressa vngula terrā cauet. qd̄ reliqua
aīalia ñ hñt (vt. d. Isi.) li. xii. a multis etiā
sonipes noīatur: eo q̄ pedibus sonet. viua
citas equoꝝ multa ē. vt d. idē. exultāt. n.
in cāpis odorāt bellū. sono tube excitātur
ad preliū. voce accensi prouocāt ad cursū
Dolent cū victi fuerit. gaudent cū vicerit
quidā in bello hostes suos sentiūt ⁊ ꝯgno
scūt: adeo vt aduersarios suos morsu pel
tāt. aliq̄ etiā propriū dñm cognoscūt obli
ti māsuetudinis si mutet. aliq̄ ꝑter dñz pro
priū in dorso aliquē nō ꝑmittūt. multi eti
az moriētib⁹ dñis suis lacrīas fūdūt. Equū
n. sicut ⁊ hoīez lacrimari: ⁊ effectū doloris
sentire dicunt. vnde ⁊ natura in certamini
bus equoꝝ ⁊ hoīuz est permixta. Solēt eti
am ex equoꝝ mestitia vel alacritate euen
tum futuꝝ dimicaturi colligere. Etas lon
geua inest equis persicis ⁊ siculis in annis
scz vltra quinquaginta. breuior autem īest
equis gallicis/īdis/⁊ hispanis. Subdit au
tem Isido. adhuc ī generosis īquit equis
(vt aiunt veteres) quatuor spectantur scz
forma/ pulchritudo/meritum/ atq̄ color.
Forma vt sit validum corpus ⁊ solidum/
⁊ robori cōueniens altitudo/latus longuz
⁊ substrictū/maximi ⁊ rotūdi clunes/pect⁹
late patens/⁊ totum corp⁹ musculoꝝ dēsi
tate nodosum pes siccus ⁊ vngula cōcaua
solidatus. Pulchritudo attendit. vt sit ex
iguū caput: ⁊ sit cū pelle ꝑpe ossibus adhe
rente/aures breues/⁊ acuti oculi ⁊ magni
nares patule/erecta ceruix/coma densa/ ⁊
caude vngulaꝝ soliditate: fixa rotūditas.
Attēditur meritū vt sit animo audax/pe
dibus alacer trementibus mēbris/qd̄ for
titudinis est indiciū: qui ex sūma quiete fa
cile ꝯcitet. vel excitata festinatiōe nō diffi
cile teneatur. Color etiā spectat qz color ī
pilis nūc ē roseus/nūc niger/nūc alb⁹/nūc
canus/nūc vari⁹/nūc gutat⁹. hic varius co
lor equos multū decorat vel deformat. vi
res etiā equoꝝ ⁊ alos manifestat: sz de sin
gulis prosequi nimis foret longū (hucus
q̄ Isi. li. xii.) De equis aūt d. pli. li. vii. ca.
xliii. equi īquit sitiet pro dñis suis pugnāt
coitū mr̄nū fugiūt. nā in eis quedā cogna
tōis agnitio ē. vñ narrat aristo. li. viii. Rex
inquit septētriōis habuit equā pulchrā: ⁊
peperit equū pulchruz: ⁊ voluit ex illo eq̄
⁊ mr̄e extrahere pullū aliquē. ⁊ ingeniabat
vt equus saltaret supra matrē coopiendo
vultū eius: ⁊ cū discoopiebat facies matris
⁊ nouit ipsā: equ⁹ fugit ⁊ eiicit se ab alto ꝑ
dolore: ⁊ ē mortuus. In grege equ⁹ cū so

fore libẽtius gradit ꝙ cũ mke. ad vocẽ sim
phonie ⁊ tube clangore delectat: ⁊ saltat i
hostem. presagunt pugnam: ⁊ amissos de
flent dominos: ⁊ lacrimas interdum fun
dunt: dicunt autẽ illos equos ad bella vti
liores. qui in bibendo profundius infigũt
nares suas. quia tales equi vt dicunt i cur
su vrine grauatione non impediũtur. Itẽ
dicit plinius libro. xxviii. c. ix. Fel inquit
equi computatur inter venena. ⁊ ideo sa
crato flamini equum tangere non licebat.
cuius sanguis crudus/ ⁊ recens/ malus ⁊ p
niciosus ẽ: ⁊ taurinus. spuma equi data cũ
lacte asinino vermes interficit in ventre ve
nenosos. Item de equis dicit aristo. ⁊ aui.
equus proiicit dentes suos. ⁊ quanto est se
nior: tanto habet dentes albiores. Itẽ ari
sto. libro. v. equus masculus vuit. xlv. an
nis. ⁊ generat a tertio anno vsq; ad xxx. an
nos. femina autem diutius viuit: ⁊ gene
rat vsq; ad xl. annos. ⁊ quanto incipiũt eq
generare erit vox eoꝝ maior ⁊ femine si
militer. ⁊ multũ diligunt coitum plus ꝙ a
lia animalia. vt dicit li. v. f. Item li. vii. di.
idem. Equis pascentibus accidit aliqñ po
dagra. ⁊ eiciũt sotulares: ⁊ generantur ei
noui. ⁊ signũ huius est tremor oui testicu
laris dextri: ⁊ equis qui pascuntur in domi
bus accidit dolor illorum. ⁊ signum huius
est: ꝙ membra posteriora adunantur p cõ
tractionem ⁊ equus abstinet a cõmestione
⁊ si ei minuatur curabitur. ⁊ equis accidit
contractio neruorum. ⁊ signum huius ẽ: ꝙ
omnes vene extenduntur: ⁊ super caput ⁊
collum ⁊ grauat eos ambulare. Accidit etiã
am equis aggregatio veneni. ⁊ accidit eis
alia infirmitas in ore que dicitur forem. ⁊
huiusmodi infirmitas cadit ei supra pala
tum: ⁊ fit ei anhelitus calidus. ⁊ hec infir
mitas caret remedio: nisi curetur per se. et
accidit equis rabies. cuius signum est ꝙ de
clinant aures eius ad partes colli. ⁊ hec in
firmitas non habz medicinam ⁊ accidit ei
infirmitas vesice. ⁊ huius signum est ꝙ nõ
potest mingere equus: ⁊ trahit suas coxas
⁊ etiam sotulares. ⁊ morsus anialis quod
dicitur mugelum: valde nocet equis ⁊ mu
lis: quoniam facit in eis ampullas: siue vu
sulas. ⁊ multotiens moriuntur ex veneno
Equus cognoscit hinnitum illius: qui cõ
tra ipsum vult preliari. ⁊ delectantur stare
in pratis ⁊ natare in aqua: ⁊ potant aquaz
turbidam. ⁊ si fuerit aqua clara turbãt eaz
pede(bus cuiꝙ aristo. li. vi.

Qua per derivationem ab equo
est dicta. nam equorum femina
equa est vocata. de qua dicit ari
sto. libro vii. equa pregnata si ol
fecerit candelam extinctaz abhorriet. Itẽ
idem eque pascuntur simul ⁊ si moritur a
liqua ⁊ dimisit pullum nutriret eum alia.
quoniam genus equarum diligit speciẽ su
am. Item dicit plinius libro viii. capi. xlvii
equa stans parit ⁊ suam prolem pre ceteris animalibus diligit. ⁊ amissa parente ali
enum pullum nutrit ⁊ diligit tanꝙ suum.
Item vt dicit idem. ꝙ in fronte pulli equi
ni nascitur quidã folliculus niger ad quã
titatem carte quem mater lambit lingua ⁊
abscindit ⁊ nunꝙ pullũ admitteret ad vbe
ra nisi id primo prescindatur. ⁊ vocat illõ
pli. beneficium amoris: quia mulieres incã
tatrices vtuntur illo in presagiis suis: quã
do volunt aliquem stimulare ad amorem
suum. Idem dicit aristo. libro. viii. f. Item
equa (vt dicit idem) gloriatur in iubis suis
⁊ dolet quando eis prescinduntur ⁊ retonsa iuba extinguitur libido earum ac si in eis
esset vis amoris. Item dicit aristo. li. viii.
ꝙ ibis pnouat cum equis quando equi eiciunt eum a pascuis. quia comedit herbas
⁊c. sic ibis debilis visus imitatur vocem eq
⁊ quãdo volat super ipsum stupefacit ipm
⁊ cogit ipsum fugere: ⁊ quandoꝙ interficit
ipsum.

Oledrus vocatur eque filius: si
ne pullus equinus. quãdiu ma
tris veberibus est subiectus. in cu
ius fronte vt dicit aristoteles li
bro. viii. inuenitur iconemor idest amoris
beneficiũ: quando nascitur ꝙ lambũt ma
tres equorum lingua: ⁊ comedunt illud: ⁊
mulieres incantatrices prouerbiãt ex hoc
vt dicit idem. Item li. xiiii. posterior pars
pulli equini est maior parte anteriori. ⁊ cũ
iuuenescit crescit pars superior. ⁊ propter
hoc erit eleuatio anterioris partis corporis multorum equorum maior ꝑ posterioris. ⁊ ideo quãdo ẽ pullus potest pede posteriori tãgere caput suũ quod facere ñ po
test: quando peruenit ad etatem. ꝙdiu autem pullus est: matrez miro affectu diligit
et sequitur eam quocũꝙ vadit. ⁊ si matrez
casu aliquo pdiderit hinnitu eã q̃rit. Pulli
equini stramẽtis ñ sternit. strigilo ñ tergit
falleris ñ ornat. calcaribꝰ ñ pcutit. selle nõ
subiicit. frẽo ñ domat mkez libere sequit. gra
mine depascit. clauiculis i pedibꝰ ñ cauat

libere discurrere permittitur. sed in fine labori exponitur. & loris & capistris coartat. a matre subtrahitur. vbera suggere non permittitur. suaues cursus facere multipliciter informatur. vt dicit Isi. li. xliii. aurigis exponitur. quadrigis & curribus subiicitur equestri militie deputatur. variis fortune sortibus pauper equi filius propagatur. et ideo dicit Isi. in eodem. li. q equi fuerunt quondam diuersis ritibus deorum cõsecrati. nam equos quadrigales soli deputabãt propter quatuor solis in anno mutationes: s. veris/estatis/autũni/hyemis/ virtute solis alterationis. equos autem bigales: dedicabãt lune. q2 bino tpe. s. nocte & die videtur. & ideo cultores lune: duos equos sẽper iungunt album. s. & nigrum. equos vero trigales inferis diis ascribebant. q2 demones per tres etates homiẽs ad se trahũt scz p infantiam/per adolescentiam/ & senectam. hi diuersorum colorum equos pariter coniũgebant. vltra autem septẽ equos simul copulare de facili non audebant. referentes hoc ad cursum. vii. sidez quoruz motu mũdum regi generaliter suppõebãt vel ad numez. vii. diez: quoz circulo vite pñtis terminũ peragi concernebãt. Ideo etiã colore equoz discernebant mirabiliter (vt dicit Isi. ibidem) nã equos rosei colozis dedicabant igni siue soli. albos aeri. prasinos & fuscos terre. venetos aque siue mari. Itez equitabant equos roseos in estate: quia tunc omia calescunt. albos autez in hyeme: quia tunc glacies frigore oia canescũt. prasinos in vere: quia tũc omia virescunt. fuscos vel nigros in autũno: q2 tunc omia deficcantur: & quasi a prima pulchritudine deficiunt. Item dicit ibidẽ eqs roseos marti deo belli consecrauerunt. vel q2 romanoz vexilla decorabantur croco. vel quia mars gaudet sanguine. albos autem equos consecrauerunt zephiris partibus & serenis. purissimos flori & terre. venetos aeri atq; aque quia cerulei sunt coloris. glaucos & varios deputauerunt: & purpureos iridi quem alchi. dicunt. quia iris habet plures colores. Hec omnia superstitio hominum pcuratione demonum: circa elementa mundi aliqui antiquitus observabant: vt dicit ibidem Isi. & ideo mundꝰ iste contẽnendus est. quia plurimi specie sathane repleuerãt (hec Isido. libro. viii.) Circa autem equum equinum hoc vltimo aduertas: q2 passum suauem vel durum quem assuescit in iuuentute: vix põt dimittere etiam in senectute.

Elephas antis: & elephãtus quasi dicantur pro eodem animali. dicitur autez sic ab elphio grece qđ dicitur mons latine. & hoc ẽ vtiq; ppter corporis maximã quantitatez sed apud iudeos barro vocat. vnde & vox eius barritus vocatur. cuius dentes ebur: & rostrum p muscida nuncupantur. nam illo ori cibũ admouet (vt dicit Isi. li. xii.) & subdit hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In his enim animalibꝰ medi & perse ligneis curribus collocatis: tanq; ỗ muro iaculis dimicãt intellectu & memoria: pre ceteris animalibus vigent. gregatim incedunt motu quo valent se salutãt murẽ fugiũt. aduersi coeũt. laqs vel in siluis pariunt. & vbi fetus pariunt: ibi fetus dimittũt. ppẽ dracões q2 eis inimicã ẽ & ab ipsis implicati necantur biẽnio fetus portant nec amplius q; semel gignũt: nec plures q; tantum vnum gignunt. viuunt autẽ ccc. annis (vt dicit Isi. li. xii.) S cõz plí. li. viii. c. i. elephas inquit inter omnia animalia maxime est virtutis: ita q; vix in hominibus tanta pbitas inuenitur. nam vt dicunt: in noua luna cõueniunt gregatim: & in flumine se abluunt: & balneant: & nouo sydere cõueniunt: post sibi inclinant. & sic redeunt ad locum suum. iuuenes suos eũdo reuertendo ante se ire faciunt: quos diligenti cura custodiunt & instruunt ad simile faciendum. Item quando egrotãt quasdam herbas salubres eis cõgregant: & antq; eis vtantur suppino capite eas ad celum leuant. & quadam religione a numinibus sibi adutorium postulant. Item boni sunt intellectus & animalia ita docilia: q; regem cognoscere & quasi adorare instruũtur. & nituntur quasi reuerentie gratia sua genua incuruare. Itẽ dicitur libro. v. si elephantes hominem errantem sibi obuiũ viderint in solitudine: primo ne ipsum tereant aliquantulum de via se subtrahunt et tũc gradum figunt: & paulatim ipsum precedentes viam ei ostendunt. & si draco ei occurrerit: pro homine defendendo cũ eo pugnant: & viriliter se opponunt. & hoc potissime dicuntur facere quando habent iuuenes. timent enim q; draco querat fetus suos. & ideo se expedire de draco ne primo desiderãt: vt sic securius possint nutrire filios suos: & eos cauti9 custodire.

Item li. viii. c. vi. semper gregatim incedunt. ducit agmen maximus. nam regit ⁊ operatur etate primus. aquam vel amnez transituri: iuuenes premittunt ne maiorū ingressu impediatur alpheus: ⁊ sic nō possent cōueniēter ꝑtransire. vt dicit idē. Itē mirandus est in eis pudor quādo vnus ab alio vincitur. victus vocem fugit victoris in abdito coeunt. masculus quando ē quīquēnis: ⁊ femina quando ē decēnis: ⁊ hoc nisi duobus annis vt dicunt. ⁊ hoc singulis annis duobus quinq; diebus tantum. sexto die raro superaddito (vt. dicit idem) tēpore coitus sunt periculosi valde: ⁊ maxime agrestes. nam tunc domos indorum ⁊ stabula ꝓsternunt. ⁊ ideo domitas feminas tunc abscōdunt. ⁊ quando domiti sūt optimi sunt in militia. nam ferunt turres ligneas. acies ꝓsternunt. currunt cōtra armatos. sed quod mirum est qui armatas acies non timent vocem minime suis fugiunt: ⁊ formidant. Item. c. xl. fronte ⁊ rostro altas prosternunt palmas. ⁊ sic comedunt fructus earum. Item inter elephātes ⁊ dracones est perpetua dimicatio. vnde vnus inuidet alteri: ꝓpter magnitudinem virium: ⁊ corporis quantitatem. draco. n. sitit sanguinem elephantis: quia frigidissimus est: vt suam refrigiret estuantem caliditatez. vt patet supra. c. vbi agitur d̄ dracone vide ibi. Secundū aristo. li. i. ⁊ auic. nasus elephantis est longus ⁊ fortis ⁊ bolizatus quasi calceus. ⁊ vtitur illo loco manus ⁊ per ipsum accipit cibum ⁊ potum: ⁊ reddit ori suo. quod nullum facit aliud animal. Habet autem elephas māmillas pectore: ⁊ habet ī ore culmos fortes: ⁊ eiꝰ lingua est valde modica respectu sui corporis. ⁊ apparet ītus. ⁊ raro videtur extra nisi quando lambit labia post cibum ⁊ potum suum. ⁊ nō inuenitur in ea nisi vnū intestinū inuolutum materialiter ⁊ coniūctū ⁊ est sibi pro stomacho vnde post id nō ē nisi aliud vuuz: per quod eiicit superfluitatem. ⁊ habet epar magnum quadruplū ad epar bouis. sed splenem habet paruulum respectu sui corporis. ⁊ hoc est vt dicit auicē. qꝛ melancolia transit ei in nutrimentuz Itē aristo. li. ii. quando generantur apparent dentes generati in eo. cum rostro suo eradicat arbores. ⁊ cum natat spirat cum eo ⁊ eiicit aquā. ⁊ ille calceus creatur cum cartilagine. Elephas aūt quando sedet flectit pedes duos. sed non potest flectere pedes quatuor ꝓpter pondus corporis: sed flectitur super latus dextrum vel sinistrum ⁊ dormit stante corpore. ⁊ pedes posteriores flectit sicut homo. Item li. v. masculus coit post quīquennium. sed femina post decēnium vsq; ad xl. ⁊ postq̄ parit femīa qui escit per triennium. ⁊ postq̄ fuerit īpregnata omnino a masculo non tangitur. ⁊ trahit in vtero per biennium. ⁊ quando parit parit simile vitulo duoꝝ aut trium mensium. Item li. vii. elephanti accidit infirmitas ex ventositate. ⁊ ꝓpter hoc non potest eiicere vrinā aut stercus. ⁊ si comederit terram morietur. nisi ad hoc sit assuetus. quādoq; tamen deglutit lapides. accidit etiaz eis dolor iuncturaꝝ. ⁊ iuuat cōtra hoc potus aque calide ⁊ herbe submerse in melle quoniam iste due res ꝓuocant fluxum vētris. ⁊ quando vexatur dolore: q̄ nō potest dormire inunguntur spatule cum oleo ⁊ aqua calida: ⁊ sic curatur. Idem facit caro porcina assata super dolētes spatulas colligata. ⁊ si habuerit ferrum in corpore: datur ei bibere oleum: ⁊ extrahitur ferrum cū potu olei. ⁊ si non potest bibere oleum ponuntur medicine in oleo ⁊ decoquuntur ⁊ datur eis ad comedendum. Item ibidē li. viii. masculus est maioris corporis ⁊ animositatis q̄ sit femina ⁊ obedit q̄ diu sedet super eum venator. ⁊ cum descendit ligantur pedes anteriores eius donec domesticetur. Et sequitur in eodem li. s. domesticabilior est ⁊ obediētior omnibus animalibus agrestibus habens sensum meliorem. ⁊ sētit frigus in hyeme ⁊ frigidum ventum, et est animal valde fluuiale: ⁊ manet iuxta fluuios: ⁊ mergit se in aqua vsq; ad mentū ⁊ natat: sed non potest diu durare in natādo ꝓpter corporis ponderositatem. Sūt autem elephantes naturaliter benigni: q̄a carent felle. vt dicit aristoteles libro. xiiii. accidentaliter tamen efficiuntur seui: quādo nimis ꝓuocantur: vel quando inebriati vino d̄ preliandum acuuntur. Item aristoteles libro. xviii. g. nullum animal viuit ita diu sicut elephas: ⁊ hoc propter suam complexionem: que assimilatur aeri continenti. ⁊ ita oportet q̄ impregnetur per biennium propter magnitudinem concepti fetus: qui citius non potest perfici nec cōpleri. De elephantibus autem dicit Soli. siderum inquit seruant disciplinā elephātes. ⁊ luna crescente petunt amnes. ⁊ spsi liquore sese salutant motibus quibuz pñt

deinde in saltus reuertuntur. candore dentium intelligitur iuuentus: quorum alter sē per in ministeno ē: et alteri parcitur: ne assiduo repercussu hebetetur. sed quando a venatoribus premuntur simul percutiunt ambos: et eos confringūt: vt dānato ebore et deturpato vlterius non persequantur hanc enim periculi sibi sentiunt esse causā raro coeunt et tunc in aquis niuis se ablu unt. nec ante ablutionem ad gregem reuertuntur. pro feminis quoq; pugnāt. nulla. n. nouerunt adulteria. et quando casu aliquo dimicant: non mediocrem habent curā sauciorum. nam fessos et vulneratos i medio sui recipiunt: et ipsos plusq; se protegūt et defendunt. quando capiuntur hausta ordei mansuescunt. Fit enim fouea subterranea in via elephātis in quam incidit: ignorās ad quam veniens vnus venatorum: percutit et pungit ipsum. alter autem venatorum primum superueniens percutit venatores et amonet eum ne percutiat elephātē et dat ei comedere ordeum. quod cū ter vel quater fecerit: diligit se liberantem: et ei deinceps obediens mānsuescit. si casu aliquo vomuerit vermē qui cameleon dicitur sūpto oleastro medetur. ventrem habet mollem: et dorsum durum. et ideo pugnans cum vnicorne: opponit ei dorsum: cauens put potest: ne per mollem ventris partem fodiatur: pilos habet paucos et setas nullas. aures habet amplas et longas inferius dependentes: quas erigit et extendit. et inde grauissime percutit: quando inuaditur ptra draconem quem odit. nec mirum. sitit enim sanguinem suum et eum bibit quando potest: quāobrē ipsū nunq; inuadit draco: nisi qñ potu elephas est repletus. vt perpessius irrigatus: maiorem sumat de oppressi sāgui ne satietatem (hucusq; solinus) qui multa alia ponit que supra dicit plinius. In lib. autem philologi de elephante memini me sic legisse. elephas inquit est animal quod magnitudine inter omnia animalia quadrupedia preexcellit. intellectu et memoria multum vigens. nam elephantes inter alia eorum facta nunq; dormiendo totaliter se inclinant. quando fessi sunt arbori et maxime palme: quietis gratia accubant. et sic q̄litercūq; se sustentent quorum quieti homines insidiantes occulte arborem concauant: cui se appodiat elephas: et nesciens fraudem pondere corporis arborem frangit: et frangendo cadit subito et succumbit qui casum suum videns irreparabilem more modo barrit: idest clamat et rugit. ad eius barritum multitudo iuuenum subito accedit elephantum. qui paulatim seniorē pro viribus eleuant: et vt eum releuent miro affectu se totis viribus inclinant. coitum ab horrent nisi pro sola ple (vnde dicitur ibidem) q̄ quando elephantes indicos stimulat vis amoris femina precedit versus orientem: quam sequitur masculus quousq; i abscondito deueniant qualitercūq; poterit mandragoram querit. cuius fructū primo femina gustat. deinde masculus eundem fructum comedens eam impregnat et fecundat. vt dicitur. sed diu propter magnitudinem fetus femina in vtero fetum gerit. sed tempore partus in aquis et in insulis fetum procreat propter draconis metū ne ipsum tenellum ferus forbeat aut deducat. et dum mater filium parturiendo laborat: masculus pro viribus ipsam protegit et defendit. Item dicitur ibidem q̄ ossa elephantis combusta fugant serpentes: et oia venenosa. Item aliud dicitur ibidem valde admirandum. dicit enim q̄ apud ethiopes in aliquibus regionibus sic venantur. accedunt ad deserta vbi due virgines omnino nude habitant et crinibus resolute quarum vna fert alueolum alia gladium. incipiunt autem alte cantare. quarum cantus audiens bestia venit ad eas et lingit earum mānas. de dulcedine autem cantus mox obdormit elephas. et tūc vna perforat gladio guttur vel latus. alter vero colligit fāguinez eius quo tingitur pannus: qui purpura appellatur.

Equus ab edendo est dictus. paruus enim est et pinguis et iocundi saporis (vt d. Isido. li. xii. cui naturalis siccitas ex humiditate etatis temperatur. vt dicit ysa. in dieta. vide melior est et digestioni competētior maxime si ē masculus. vnde eius caro bene nutrit: et sanguinem bonum gignit. calorem habet vehementiorem propter etatis beneficium. et iō carnes eduline exeunti egritudinē propter suam temperiem sunt commode. et ideo conueniunt maxime humane nature: maxime his qui deliciose viuūt et quiete. pilum habet longiorem et hyspidiorem q̄ habet agnus. sed carnem hz meliorem et digestioni obediētiorē ppter eius tēperiē i hūiditate et calore. vt dicat cōstā.

habet autem edus vlsum valde acutum et simplicem aspectum ⁊ obliquuz et balatu cognoscit et querit parentem. vt. d. pli. li. vi i. c. l. eius iecur si comedatur dz sanare vespertinā aciē oculoz bis quos vitia polos vocant. Item. d. li. xxviii. c. x. d. hedoz pelles sanant morsos venenosos si calide desuper alligentur. pili edorum exusti suo odore fugant serpentes. vtuntur pelle ei9 recente ad plagas. Sanguis enim valet ꝫ venena. eius etiam coagulū valet ꝫ virus bibitum et contra sanguinem tauri bibituz siue sumptum (bucusqꝫ pli.) Est autem animal imbelle ⁊ innocuum ruminans et mūdum. sacrificiis antiquis deputatum peculans et saltans et lasciuum intrinsecus pingue et carnosus extrinsecuz hispidū et macilantum. tursos carpens et corrodans. extremitates ramusculoz diligit precipue folia edere et consimilium virgultoz.

Eruca est vermis multipes crescens in foliis olerum et papinorum frōdes fructus et flores corrodens et depascens. est autem eruca ab erodendo dicta qz rodat folia arborum et herbaz. vt. d. Isi. li. xii. plantis inquit inimicatur nequā bestia ⁊ malefica inuoluta pāpino cui se imp icat non aduolat vt locusta huc illucqꝫ discurans se in pasta dimittat sed remanet super frondes et tardo lapsu pigrisqꝫ morsibus omnia cōsumit. bucusqꝫ Isi. li. xii. secūdū pli. li. viii eruca ē aial vilosum et quasi laniginosum nam in arborum extremitatibus tortuosis frondibus virorecꝫ consumpto texit de suis visceribus quasdā telas more araneaz in quibus se inuoluit et p totā hiemē custodit pestiferum semen suū. Eiicit. n. quedā ova ex quibus in vere erūpentibus gēmis nascitur multa ples ex eui9 ingluuie ledūt ⁊ pereunt a suis fructib9 arbores atqꝫ herbe. Est autem eruca vermis molis et sanious diuersis coloribus distinctus. de nocte vt stella lucens de die deformis ⁊ multicolor apparens. non caret peste aliqua virulenta. nam qñ p mēbrū bois calefactū sepit cutem exurit. et post se pustulas derelinquit. Est autem ad modū bōbicis sericum facientis. formam suam mutat et se in formā volatilis de reptili transfigurat. nam alas tenues ⁊ latas recipit quibus hinc inde volitando libere per aerem se extollit quot aūt colores pri9 i corpe habuerat totidē in occultis alis colorum differentias representat et tale volatile papilio nuncupatur vt dicat Isido. li. xii. papiliones dicuntur auicule que maxime habundant in fructibus maluis que ex suo fetore faciunt vermes nasci vt dicit ibidem. nam ex erucis papiliones efficiuntur. ⁊ de papilionū stercoribus super folia derelictis eruce iterum generantur. nimis autem ledunt corrodendo quando volant ꝫ quando repūt et dicit papi. papiliones sunt minuta volatilia que de noctel conueniunt accenso igne in candelis quarum lumen cum extinguere nituntur igni exuruntur. ⁊ sic cuz alienū lumen volunt interimere ipsi in ppio corde puniuntur.

Panni qui ⁊ satiri dicuntur: sunt quedam bestie monstruose effigiem quidem hominis habentes sed ad plenum non sunt humane particeps rationis. vnde nec arte nec natura sunt dociles ad loquendum ferus et bellumum habent animum et bestialez appetitum. vnde huiusce modi similia sūt in venerem valde prona in tantum vt mulieres coitu interficiunt si quas errantes i nemoribus comprehendant. ideo dicunt satiri quia non possunt libidine satiari. vt dicit Isi. quamuis autem talia ratione humana non vtantur. in multis tamen actibus et etiam in voce homines imitant. (vt dicit Isi. li. xi. c. de portentis.) satiri inqt parui sunt humatiores aduncas habentes nares: et cornua in frontibus: et in pedibus sunt similes capus. talem vidit sanctus ātonius in solitudine qui interrogatus ꝺs esset. fertur anthonio respondisse. mortalis ego sum vnus ex accolis heremi quos vario delusa errore gentilitas fannos ⁊ satiros ac incubos colit. Satiri autez qui et fāni fatini fatui dicti sunt a quibusdam ⁊ creduntur eē homines siluestres vt in co. c. d. Isidorus et hi monstruose variantur. Nā quidam sunt cenocephali ex eo qꝺ canina capita habeant quos tēpore latratus magis bestias ꝺ homines confitentur. Alii dicunt cicliopes sic dicti quoniam vnum oculum tantum habere et hunc in medio fronte phibeantur. alii omnino capite carent ⁊ ceruice quoz oculi sunt in humeris hūt alii faciē planā sine naribus labiū iferius ita prominens habētes vt in solis ardoribus totā ex eo cōtegāt faciē dormiētes

alii ita contecta habent ora q̄ supra pect⁹ vno tantum foramine a venarum calamis potum hauriunt: et ibi sine linguis dicunt esse. loco sermonis vtuntur nutu. Item sūt alii in sicia ita magnas habentes aures q̄ ex diffusa eaꝝ magnitudine ipsis cōtegāt totum corpus. ⁊ hi panchios dicuntur. pā enim grece omne dicitur onchi auris nominat. Sunt et alii in ethiopia ꝓni ābulātes vt pectora nequaquā sursum se erigere valentes. et hi arabitici nominantur. Sunt ⁊ alii in ethiopia habentes tantum vnū pedem ita magnum q̄ resupini in terram iacentes adumbrantur pedis magnitudine contra estum. et tamen tante sunt celeritatis q̄ canibus in cursu comparentur. ⁊ ido a grecis sinodopes appellantur. Item sūt alii qui habent plantas versas post crura/ et denos digitos in plantis. et tales in desertis libie euagantur. Item in sicia sunt animalia formam humanam habentia / et pedes equinos. et hmōi monstra a multis latine nuncupantur. vt dicit pascasius sup trenos. multa alia ponit ysi. talia li. xi. et omnia accipit a pli. li. vi. ⁊ vii. et etiam a solino.

Femine a partibus femorum sūt dicte vbi species sex⁹ distinguitur ab ipso viro. vnde dicitur a for q̄ est ignis quia inde habet femina igneam naturam quia vehementer concupiscit. in omni enim genere animalium plus concupiscit femina q̄ masculus et ardentius mouetur ad amorem (vt dicit Isidorus libro xi.) Femine autem ꝓprietates generales ponit aristotil. libro viii. dicens. femine sunt debiliores maribus preter vrsum ⁊ leopardum. nam eorū femine sunt audatiores et fortiores. Et sunt femine leuiores ad instruendū. et sūt magis sollicite circa fetum. Sunt etiam maioris pietatis ⁊c̄. quere supra residuum libro. vi. c. i. de puella. ibi enim multa inuenies de hac materia. Est enim femina generaliter maioris nature q̄ masculus. vnde de facili pugnat contra masculū Et ponit aristo. li. viii. exemplum de foca. nam foca semper manet in eodem loco et pugnat masculus cuꝫ femina quousq̄ vn⁹ interficiat alium. Et est femina minoris constantie et fidelitatis ei⁹ masculo q̄ ecōuerso. Et ponit aristo. exemplum de sepia nam quando femina percutitur iuuat eaꝫ masculus. sed femina fugit mareꝫ quando percutitur et persequitur illuꝫ. Item dicit aristo. li. xv. femina in generatione fetus ē sicut materia sed masculus sicut forma. exit enim semen ab ambobus/ ex quorum cōmixtione fit creatura et propter hoc dico q̄ masculus et femina sunt principia generationis. et masculus vt forma/ femina vt materia. Et ideo datū est masculo vt generet in altera. femina generat ex alio ⁊ seipsa. Item femina generaliter est nature infirmioris et flexibilioris q̄ masculus. et hoc accidit propter remissionem caloris ⁊ intensionem frigidi humoris qui plus habundat in femina q̄ in mare. ⁊ ideo accidit mulieribus et etiam quibusdam quadrupedibus superfluitas menstrualis. vt dicit idem. sed nullius animalis femina intātum subiacet illi morbo sicut mulier. De his autem et aliis conditionibus feminaꝝ bonis et malis quere supra li. vi.

Fetans est pariens vel generans in quolibet genere animalium. vnde idem est fetans fetantis ⁊ pecus pecudis. vnde illud de post fetantes accepit illos. habet autem omnis fetans membrum proprium in quo concipit et nutrit fetum suum: ⁊ ad fetanduꝫ idest ad generandum et parturiendum disponit et cooperatur reuolutio orbium et influentia syderum seu stellarum (vt dicit aristoti. libro xviii. in fine.) naturaliter īquit erit terminus et numerus generationis ⁊ complementi secundum reuolutiones stellarū de hoc quere supra libro sexto capitulo tercio de muliere pariente fetus.

Fetus tus. tui. dicitur partus fructus scilicet vteri hominis vel cuiuslibet animalis sed proprie adhuc in vtero subsistens in q̄ fouetur. vnde dicit Isidorus libro. xi. fet⁹ vocatur quia adhuc in vtero fouetur. eius secundine dicuntur folliculi qui simul cuꝫ infante nascuntur. continentq̄ ipsum fetum. et sunt sic dicti eo q̄ fetum educunt moritur enim mater quando casu aliquo cū fetu de eius vtero non educuntur. a fetu aūt dicuntur femine fetose que ad concipiendū ⁊ pariendū fetū sunt suete: et q̄ fetu solēt eē plene vt. d. Isi. Distīguit aūt fet⁹ eiusdē vteri a fetu potissime ꝑ sexus diuersitatē qꝛ vel ē mascul⁹ vel femineus nisi in his in q̄bus deuiat natura. vt in hermofroditis in quib⁹ vt̄q̄ sex⁹ īuenit sed ꝑ īpfect⁹. vt. d. Isi. li. xi. de fetu autē quere supra li. vi. vbi agit de homis generatōe.

Cicarius in vna significatione dicitur ille qui colligit vel vendit ficus. alio modo dicuntur ficarii homines siluani de ficubus viuentes. ⁊ sic sumitur ficarius in Iere. vbi dicitur. habitabunt drachones cum fatuis ficariis. ibi glo. idest cum hominibus siluanis. alio mō dicuntur fatui ficarii fanni et satiri qui inter agrestes ficus ⁊ alias arbores morantur. quales sunt pilosi enocētauri: ⁊ alia animalia monstruosa. de quib⁹ dicitur ysa. xiiii. de quibus etiam dicit Isi. libro. xi. in. c. de portentis. vide supra eodē de fannis. ⁊ dicuntur sic fatui ficarii homines beluini. in quibusdam cōmunē formā ⁊ figuram cum hominibus habentes. ī aliis vero formam bestialem degenerantes. vt est videre in simiis ⁊ in lamiis: ⁊ in strenis: ⁊ hmōi sunt ficarii. qr sicut homines d̄ fructibus victuz habent. fatui tamen sunt quia rationis vsu carent. ⁊ ideo nō approbat̄ littera aliquoꝝ libroꝝ qui sic habent cum fatuis sicariis. nam sicarii sunt quidā latrones dolosi qui cum sica idest cum breui gladio interficiunt improuisos sicut aioth: qui cum sica pendente in dextro latere regem eglon pinguissimum interfecit vt dr̄ iudith. iii. sz tales in babilone destructa nūc nullatenus īmorantur: cū nō sit habitaculū hoīuz loquēdo ꝓprie. sz poti⁹ mōstruoꝝ. vt. d. hie. sup ysa. posset tn̄ dici ꝙ ficarii sunt fanni. nā fica grece ficus dr̄ latīe ⁊ hoc ꝑmā reddit expōnē. ꝑm latinos igit̄ meli⁹ dicunt̄ hmōi hoīes monstruosi ficarii ꝙ sicarii. vt supra pz de fannis ⁊ satiris.

Formica dr̄ quasi ferens micas idest grana farris. vn̄ oui. meth. Grande opus exiguo formicas ore gerētes. vel dicitur formica quasi ferens farris grana que congregat. granoꝝ prescindit extrema ne germinent: quoꝝ sollertia multa est: ꝓuidet enim sibi in futuꝝ. nā in estate ꝯgregat sibi: ī hyeme vnde viuat (vt dicit Isi. li. xii.) congregat autem triticum ⁊ non curat ordeum: quando pluuia super triticum coaceruatum descendit: formica totum deiicit. ⁊ soli exponit vt iterum desiccetur. In ethiopia dicūtur esse formice ad formam canis: que arenas aureas pedibus eruunt: quas custodiunt. ne quis auferat capientesq; ad necem persequuntur: vt dicit Isidorus libro. xii. capitulo. iii.) de minimis animalibus. De formicis etiam dicit solin⁹. formice īquit nigre sunt valde parue: ⁊ tamē plus ꝙ magna animalia sunt sollicitissime discipline nam ꝓuidet sibi sapienter in posterum vnde viuant. gregatim viuunt ⁊ cumulos cōponunt: in quibus habitant. grana sollicite ⁊ sollerter recolligunt. sollertius decorticant: que in secretioribus domunculaꝝ ne ab auibus rapiantur: vel etiam a vento disperguntur. reponūt cautissime: ⁊ occultas vias faciunt rectas: in domos in quib⁹ habitant. ⁊ sapientiores semper stant ī viis illis: ne stulti deuient vel errent. cū ī domibus suis coangustantur ad capturam. ꝑfundunt homines aqua venenosa. ⁊ ideo vulgariter dicitur ꝙ mingunt. ⁊ illa aqua vrit manum tangentis. ⁊ in ea pruritu gignit. nam illam aquam habent loco armature (hucusq; soli. plini. lib. xi. c. xxxi.) dicit sic. de formicis sibi inuicez cōmunicant: ⁊ cibos querunt quibus vtiliores sunt apes que cibos vtiles faciunt sed he recondunt: maiora ferunt onera: ꝙ earum sint corpora. paruitatem corporis recuperant magnitudine virtutis pondera sua gerunt morsu ⁊ que pre magnitudine ī ore ferre non possunt auerse pedibus posterioribus obuoluere moliuntur. de re sua punica eis ē cura ratio ⁊ memoria. nam semina abrasa recondunt: ne sursum germinent in fruges ⁊ grana dispersa recolligunt cum diligentia ne perdantur ⁊ grana maiora diuidunt in ītroitu. vt sic ea facilius in sua repositoria introducant. in plenilunio noctis operant̄. cessant autem in interlunio a labore. ⁊ q̄a de diuersis locis cibos ꝯuehunt. habēt certum tempus ad mutuam recognitionē datum sibi: ⁊ fit concursus. ⁊ fit cum obuiis quasi quedam collocutio ⁊ diligens percūctatio. redeunt per semitas certas ⁊ tritas ⁊ expeditas quas etiam per silices elegerunt. Sunt autem formice paruule stricte circa ventrem ⁊ quasi cincte que tandē crescentes efficiuntur pennate. ⁊ sic in sinem ad modum muscarum infra volatilia minuta transformātur. Item ibidem. c. xxxii. Sunt quedam formice indice maxime et cornute: que mira cupiditate gemmas ⁊ aurum custodiunt. sed hoc indi furātur ī estiuo tempore: quando formice in tumulis ꝑpter feruorem nimium absconduntur. sed formice odore sentiunt ⁊ sollicite ꝑuolant ⁊ aurum deferre cupientes: crebro lacerāt quāuis velocibus camelis formicas fugiant. tantaq; inest eis perniciosa feritas: ex amore auri. Aristo. ait de formicis li. viii. ī formicis sicut ⁊ in apib⁹ ē sensus olfactus

odit enim omne fetidum. vnde si quis sub fumigauerit domos formicarum cum sulphure vel origano agresti vel cum cornu ceruino combusto fugiunt et dimittunt domos suas quāuis autem formice in grege viuant et sibi mutuo obtemperant: tamē regem non habent vt. d. aristo. li. i. et salomon. idem di. puerbi. vi. Formica ducem non habet neq; preceptorem ꝛc. vbi. d. gl. si tantillum animal principe carens rōnis expers natura duce sibi in posterū puidet. multomagis tu ad ymaginem dei conditus ad videndam eius gloriam vocatus: cum tanto magisterio adiutus ipsum deū creatorem habens ducem: in presenti dēs fructus colligere quibus possis viuere in futuro. quere glo. Solertiam autez formicarum quam supra commendant auctores approbat aristo. li. viii. vbi dicit. operatio formicarum est manifesta volenti ipsam intueri quoniaz formice semper ambulāt via vna et deponunt cibum suum et laborant in nocte apud complementū lune ꝛc. aliquas tamen habent minus laudabiles proprietates quia arboruz ledunt radices iuxta quas nidificant/manus tangentium coinquinant. ad summitates arborum scā dunt. flores ꝛ germina earū corrodendo violant imo fructus si permittantur cōcauant et manducant. hominib⁹ nocent. attamen vrsos iuuant. nam. d. plint. lib. viii. q; vrsi quando egrotant querunt formicas quas deuorant. ꝛ sic. comeste eos sanant et aliquibus tamen casibus medicinalia sunt ouo formicarum. quere in secundo li. de ouis.

Hormicaleon a formica et leone recipit denominationem vt. d. Isi. li. xii. formica est ꝛ leo. Est enī aial pax formicis i festū. naz furtiue eaz domū culas p̄optuariaq; subtrās granum comedit formicarum. ꝛ sic p subtractionem victus causa est quare simplices formice i fine necessario moriūtur ab aliis autem animalibus deuoratur vt formica. nec potest se propriis viribus cō tueri et est species aranee. quere supra de aranea in littera. a.

Bucus ci. est apis maior minor scrabone. dictus est autem fucus eo q; labores comedit alienos quasi fagus a fagin qō est comedere. depascitur enim qō non laborauit. qz nec mellificat sed aliorum mel manducat. De quo virgilius. ignauum fucos pecus a p̄ sepibus arcet. Et. d. Isi. li. xii. de his fucis dicit pli. li. xi. c. xii. largior inquit mellis p uentus adducitur in aluearibus ex contubernio fucorum. sūt autē fuci sine aculeo velut imperfecte apes: et sunt seruiciales ferarum apum. ꝛ ideo imperant eis vere apes. primo quia expellunt ad opera. tardantes autem sine clementia pungunt ꝛ puniunt neq; in opere tantum sed etiam i fetu adiuuāt apes. Certe eo quo maior eorum fuerit multitudo eo maior fet examinum prouentus. cum mella vero ceperint matura esse abigunt eos a melle ꝛ singule agresse eos trucidant atq; fugant. s. fucos nec videntur nisi in vere: imperatoribus apum fuci construunt regias mansiones āplas/ magnificas/ separatas/ cooperculo eminentes et fiunt sex angule omnes celle singulorum et quāuis fuci substineant tot labores comedere tamen de melle vix permittuntur: nisi quantum capiunt et furantur vt dicit pli

Griphes est aial pēnatū et qua drupes in yperboreis partibus siue montibus nascens oi parte corporis sunt leones alis tantū et capite aquilis assimilantur. equis vehementer sunt infesti. ꝛ viuos homines discerpunt vt. dicit Isi. li. xii. adeo autem infestant equū vt ait hug. q; equitem armatū cum eo rapiat in sublime. vt. d. glo. super deu. xiiii. custodiunt autem griphes montes in quibus sunt gemme precioseqvt smaragdi et iaspides nec permittūt eas auferri exinde vnde. d. Isi. li. xiiii. c. iii. partes quedam in scia auro et gemmis effluunt sed griphorum immanitate accessus hominum est rarus; sibi smaragdi optimi ꝛ crystalli ꝛc. tam magnos habent vngues et tam amplos q; inde fiunt cipbi qui mensis regum apponuntur.

Lires sunt quedaz best ole quasi maiores mures sic dicti quia somnus efficit eos pingues. nā gliscere idez est q; crescere. vt. d. Isi. li. xiii. tota enim hyeme dormiunt: ꝛ immobiles quasi mortui requiescunt. estiuo tempore reuiuiscunt. de glire autem dicit pli. li. viii. c. xl viii. q; glires in siluis libenter habitant et socios sibi notos amāt contra alienos autem dimicant et pugnāt signi vero pietate genitores suos i senectute nutriūt ꝛ eis alimēta iuuenes admistrāt

Grillus sicut et cirogrillus est animal paruum debile ⁊ infirmū rapax et mortifer spinosū min⁹ hericio vt di. glo. super le. xl. a sono autem vocl nomē sūpsit vt di. Isi. li. xii. hoc retro ābulat et terram terebrat/noctib⁹ stridet venatur cum formica/circumligata capilo in cauernam eius coniecta afflato prius pulvere ne se abscondat et ita formice amplexibus trahitur.

Hinnulus cerui est filius ab hīnuendo vt dicit Isido. est dictus qr nutu ma ris absconditur. vt dicit Isi. li. xii. animal quidem est debile et imbelle sicut mula: et est acutissimi visus et velocis cursus. mater autē ei⁹ ipsum in specubus et antris et locis vmbrosis abscondit. et illum vltra spineta et rubeta saltare instruit vt dicit pli. li. viii. c. de ceruis vide supra littera c. carnes habēt teneras et digestibiles propter motus frequentiam ad discursum vt dicit constan. et ysa. in dieta. et si fuerit castratus anteq̄ crescunt eius cornua caro eius melior est et temperatior in siccitate et calore vt dicit idez. et si fuerit castratus anteq̄ cornua habuerit nunquā ei vlterius crescunt. et si post nunq̄ ea abiiciet nec mutabit. (vt di. aristo. li. viii. ⁊ pli. Hinnuli serpentibus cōtrariantur miro modo. qui enim fuerit inūctus eius sepo vel sanguine a serpente illo die non tangetur. vt dicit xxxviii. li. c. ix. et eius coagulum est summum remedium in venenis vt di. idem.

Hircus est animal petulum et lasciuum semper feruens ad coitū vt di. Isi. li. xii. cuius oculi ob libidinem in transuersum aspiciunt. nam hirci dicuntur oculorum anguli. vt dicit idem. eius natura est calidissima adeo vt adamantē lapidem quē nec ignis nec ferrum domare valet eius cruor calidissimus remollīt. vt dicit idem. hic caper est dictus eo q̄ capere nititur arborum sūmitates. vt dicit idem. Incipit autem hircus ad generanduz mouere post vnū annū vt dicit aristo. li. v. et filius qui primo generatur est grossior ⁊ pinguior post generato. Item idem li. vii. quidam hirci habent notabilem magnitudinem in auriculis sicut quidam arietes ī caudis suis. nā quidā habēt in latitudie pl⁹ q̄ latitudinis palme et habent prolixam barbam et caudam extenuatam in longitudine vsq̄ ad terrā et habent cornua multa et fortia atq̄ grossa et sunt hispidi et duri odoris et fetidi pinguedinis multe precipue interius circa renes. et tunc de facili moriuntur. nisi in pinguedine attenuantur. et quāto sunt pīguedinis maioris tanto minoris sunt seminis et paucioris generationis vt di. idez libro viii. tunc non coeunt nisi raro. et propter hoc interficiūt eos pastores sapientes ante coitum vt eos macrificant siue seruant ad vitam: et si apparent macri exterius qn̄q̄ interius tamen sunt valde pingues et accidit eis sepe monstruositas. vt di. aristo. li. xviii. vnde aliquando visus est hirc⁹ habens cornua in craribus qd̄ valde erat mōstruosum. carnes autem hircine inter omnes carnes precorinas sunt deteriores duriores et indigestibiliores. vt di. ysa. in dieta. et maxime quando hircus est decrepit⁹ cutis autem decrepiti est melior ⁊ fortior: sed odor est grauior ⁊ caro peior. cum aūt castrat⁹ fuerit caro eius erit humidior ⁊ tenerior ⁊ minus dura ad digerendum et minus mala ad edendum. Dicit autem plini. li. xxviii. democritum dixisse hircum siue caprum nunq̄ sine febre esse. sanguis aūt hirci cum edera nutriti miro modo dissoluit calculum in renibus et vesica vt di. Isi. cornu eius exustum fugat serpentes ⁊ sanat fistulas ⁊ cancros et alios morbos vlcerosos. polipum etiam corrodit et emundat. iecur. hircinum valet contra morsum rabidi canis. fel eius visum clarificat pānū et telam corrodit. hircina vrina mixta cum felle eius leprosis cōfert et lētigenes tollit

Hiena crudelis est bestia similis lupo in voracitate ⁊ in gula in mortuos seuit et eoruz cadauera de terra extrahit ⁊ corrodit ⁊ iō hiena ab hiendo est dicta. quia pre auiditate faucibus patulis inhiat ad predam suam. natura eius est vt immutet seruz. nūc enim masculus nunc femina inuenitur. et ideo immundum animal est (vt dicit Isi.) circuit domos per noctem et humanam ꝓ ut potest fingit vocem vt ita suspicetur eē homo. De hiēna autem dicit pli. libro viii. c. xxxi. hienis vtramq̄ est eē naturam. q̄ ⁊ alterius anni marem alterius feminam esse dicuntur. parit autē sine mare vt credit vulgus. sed aristo. negat. viperis habet collū et dorsum elephantis flecti non potest nisi totum corpus circuncingatur. tradunt fabulose pastores sermonem humanum fingere alicuius nomen adducere: quē euocatum foris latet: nominationez hominis so

ꝛ fingere ad ſolicitandū canes quos inuadat. ꝛ multos ꝛ innumerabiles habet colozum in oculis varietates ꝛ oculos valde mobiles. eiuſq; vmbra facit canes obmutescere quos contingit. ꝛ omne animal qđ ter lustrauit in eius veſtigio figit gradum hec beſtia coit cum leena ethiopica. ꝛ generat animal quoddam crudeliſſimum vires hominem ꝛ pecozum immutantem plures dentium acies vel ozdines in vtraq; parte oris habentē. Hienas plures affrica gignit ſicut et onagros et fibros ꝛ multa alia mōſtruoſa (vt dicit plī.) Item ibidem. hec beſtia gignit lapidem qui hiena dicitur. quē qui portauerit ſub lingua facit futura predicere ꝛ diuinare vt dicit ſolinus. Item. v. plī. li. xxviii. hiena odit pantherā. ꝛ ſi pelles vtriuſq; beſtie ſuſpendantur: dicuntur decidere pilos panthere. cum fugit hiena venantem declinat ad dexterā vt pregreſſi hominis veſtigia occupet. qđ ſi non ſuccesſerit dicunt mentem alienari vel ex eq̄ hominem decadere. aut ſi in hienā torſerit de facili capitur beſtia vt magi tradunt. Item vt dicat idem fel eius valde eſt medicinale: valet maxime contra caliginem oculozum. et multis etiam maleficiis corde ꝛ iecore hiene vtuntur magi vt dicitur ibidē Ariſto. vero dicit li. vii. q; quantitas hiene eſt ſicut quantitas lupi. ꝛ in eius cōllo ſūt pili ſicut in collo equi. ꝛ habet pilos ſuper omnia ſpondilia. ꝛ deuoluit homines ꝛ p̄datur eos. ꝛ capit canes ꝛ deuorat ita libēter ſicut homies et cauat ſepulturas vt comedat carnes mozтuozum.

Hiricius eſt animal ſpinoſum ſpinis hyſpidis et aſperis cooperтum. cozium enim habet vndiq; aculeis circumſeptum ita q; ſe claudit quibus vndiq; ſe protegit ꝛ defendit. nam ſtatim vt aliquod preſenſerit p̄ ſe ſurgit atq; in globis conuerſus in ſua ſe arma cōtra inſidias recolligit. huiuſmodi quidem prouidentia eſt. aſcendit enim in vitem ſiue in aliam pomiferam arbozem. ꝛ vuas eradicat exacinat. poſmaq; deiicit et cum poma in terram decidērint inuoluit ſe ſuper fructus vt ſpinis infigantur. et ſic portant eſcam filiis ſuis (vt dicat Iſido. libro xii.) vnde ab hyſpiditate ꝛ rigore ſpinarum biricius vel birinatius eſt vocatus habet enim vt. d. ari. li. i. ſpinas loco pilozꝛ cooperiunt ſicut pili ꝛ ſunt ſibi arma q; pungit ꝛ ledit ſe capientem vel tangentez Item ariſto. li. iii. biricy alii ſun ſiluani. et alii terreni. et alii ſunt aquatici et faciunt oua multa que non comeduntur. et ſunt biricii parum habentes de carne. et hoc eſt eis proprium. Item habet biricius caput. et os inferius. et tamen exitus ſuperfluitas ē ſuperior quoniam paſcuntur a parte inferiori et propter hoc habet orificium in illa parte ſuperfluitas eſt nunc in dorſo ſuperius: et habet biricius quinq; dentes putatos et inter illos habet partes carnoſas loco lingue. ꝛ habet ventrem duiſum in quiq; plenas ſuperfluitates. vnde etiam eſt genus biricii. albe teſte. ꝛ ſpinarum albarum et eſt multozum onerum. Item biricius eſt debilis auditus magis q̄ alia animalia dure teſte ambulantia ſuper quatuor pedes. Item li. v. biricii agreſtes coeunt ſtātes dorſo applicato cuz dorſo. qz in illa parte vbi eiiciuntur ſuperflua ſe extingunt. Item idē li. viii. et multotiens apparet ſenſus in biricis contra ventos ſeptentrionales et meridionales. quoniam faciunt fozamen in terra. ad quod fugiunt quando p̄ſentiunt tales ventos imminere. vnde quidam fuit in conſtantinopoli qui habuit biriciuz p quē precognouit et predixit ventos futuros. ꝛ non intellexit aliquis vnde talem notitiā habuiſſet. Item di. idem li. xiii. q; tot habz ventres quot dentes. et in illis ventribus generantur oua quinq; et quidam biricii ſunt aliis meliozes et oua quozumdam maioza et quedam ſunt minoza. quoniaz quedam melius decoquuntur et digeruntur q̄ alia. Item libro. xix. biricii habent modicum corpus et multas ſpinas maiozes coꝛpoze. et cauſa magnitudinis ſpinarum et paruitatis corpozis eſt. quoniam nutrimētum corpozis tranſit in eas propter caloris paucitatem. ꝛ quia cibus non bene digeritur. vnde generatur in corpozibus eorum multa ſuperfluitas. ꝛ illa ſuperfluitas tranſit in nutrimentum ſpinarum (hucuſq; ariſtoteles

Herinatius idem eſt q; cirogrillus animal paruum ꝛ ſpinoſum habitans in cauernis ſimile biricio ſed dicit eſſe maius de quo plī. li. viii. c. xxxviii. birinacii inquit more biricii ſe volutant ſuper poma que ſpinis infixa deferunt in arbozum concauitates. ꝛ p̄ter illa que geſtat in dorſo vnum ſemper geſtat in ore quando venatur in modum pileſe voluit ne poſſit propter aculeos comprehendi. quando autem poſſe euadere ſe deſperat birinacius ex ſe vrinam mittit ro

bissicam ⁊ venenosam ⁊ illa vrina primo nocet sibi si eꝰ dorsū vel spina inde aliqlit aspergatur. nam tali fluxu dorsum suum leditur ⁊ euelluntur spinule dorsi sui. ⁊ ideo ignorat qꝫ inde facilius capiatur. vnde alios ledere proponebat. ⁊ ideo ars est qꝫ tūc venatur talis bestiola. quandoqꝫ est vrina talis bestie penitus inarmata vult dicere qꝫ non prodest sibi sed magis nocet. quia tūc fracto dorso ⁊ laxatis spinis ipsi minime valet fuga. ⁊ ideo quia odore suo naturaliter percipit tantam in vrina sua latescere vim veneni semper vrine sue parcit ne eius virulentia a se moueatur aut diffundatur quausqꝫ captiuitatis necessitas vltimo hūc compellat. hec bestia quāuis parvula tanta se constringit fortitudine quando timet qꝫ vix saluo cortice poterit aperiri. In aq̄ igitur calida ponitur cuius aspersione quasi subito aperitur. et tunc ligatis pedibus posterioribus suspenditur. ⁊ sic suspensa fame tandem interficitur nec aliter bono modo occiditur. vt eius pellicula aculeata portetur. et quāuis illius animalis corpusculum humanis vsibus non multum sit necessarium: tamen eius pellicula sic spinata ita mortalibus est necessaria: qꝫ si nō essent aculei frustra vellerum mollicies in pecudibus mortalibus esset data. cute enī hircina vestes poliuntur. Hec autem dicitur habere proprium hericacius qꝫ postqꝫ pomis et racemis est oneratus si ceciderit pomū de spinis suis casu aliquo pre indignatione omnia de dorso excutit. et vt iterum se oneret reuerti ad arborē consueuit.

IVuenca vel iuuencus est iuuenis vacca quead excolandaz terraz iugo subiici est apta (vt dicit Isi. do.) vel ideo sic dicitur quia antiquitus toui iuuencus immolabatur et nō tauri. vt dicit idem. Animal est peculum ⁊ lasciuum et ideo fortiori iugo premitur vt dometur. stimulo etiam pungitur vt rectius sequi boum vestigia coarcetur. iuuenca taurum copule solet esse apta. quia in tali etate eis coniungitur vt pregnetur ⁊ impinguatur in pascuis vt pro variis hominū vsibus ducta a macelluz a carnifice immoletur seu mactetur. carnes habet sicciores ⁊ solidiores q̄ vituli lactantes propter remotiorem a lacte. sed teneriores/ calidiores et humidiores q̄ habent boues decrepiti siue vacce. quia lactanti etati adhuc sunt magis vicine vt dicitur in dieta.

LEo grece rex dicitur latine: eo qꝫ rex sit et princeps omnium bestiarum (vt dicit Isi. li. xii.) Leonum autem quidam sunt breues: ⁊ iuba crispa. ⁊ hi sunt imbelles. quidam vero sunt longi et coma simplici. ⁊ hi sunt acres animos eorum frons et cauda iudicat. virtus eorum est in pectore. firmitas eorum in capite septa a venatoribus terram contuens vt minus circumspectis venatoribus terre antur. rotarum timent strepitus sed ignes magis. cum dormierint vigilant eorū oculi. ⁊ cum ambulant cooperunt vestigia sua ne eos venator possit inuenire. cum genuerint catulum tribus diebus/ ⁊ tribus noctibus dormire creduntur. tunc demum pater suo fremitu veli rugitu velut tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catuluz dormientem. circa hominem natura leonum ē vt nisi lesi irasci nequeant. patet etiam eoꝝ misericordia assiduus exemplis. naz pstratis parcunt captiuos obuios repatriare pmittunt homineꝫ nisi in magna fame nec comedunt nec interimunt (hucusqꝫ Isi. li. xii.) De leone autem dicit plini. libro viii. c. xvii. leo in summa generositate est quando iubis colla ⁊ humeri vestiūtur quos pardi gignunt. semper carent hoc insigni. coitum autem pardi cum leena odore cognoscit leo. ⁊ totus in adultere surgit penam. ꝫ si in flumine abluitur tegitur eius culpa ⁊ non percipitur in pariendo. vnguibus filiorum laniatur vterus parentis. ⁊ ideo nō sepe parit. Aristo. autem vt di. pli. dixit leenam primo quinqꝫ catulos parere. deinde quatuor. ⁊ sic fit per annos singulos semp minus vno. ⁊ sic annuatim sterilescit. parit qꝫ informes catulos ⁊ paruos magnitudine mustelarum in principio. dicit etiam catulos sex mensium vix posse nasci ⁊ duorū mensium vix moueri. vrinam elicit leo leuato crure more canis. ⁊ vrina electa valde fetet quando semel satiatur. duobus vel tribus diebus cibo caret. ⁊ si in satietate fugiat cibos ad fauces reicit. ⁊ cum vnguib⁹ eos extrahit. vt sic sit leuior ad fugiendum diutissime viuit qō cognoscitur per dentium consumptionem. et tunc in senecta hominem impetit. quia ad persequendas bestias vel beluas virtus iam deficit. ⁊ tunc obsidet ciuitates vt homines rapiat. sed quando capiuntur suspenduntur vt metu similis pene ceteri terreāt in viros scuit. cōtra feminas tantum fremit. infantes raro inuadit nisi in magna fame. animi leonuz

iudex est cauda sicut equorum aures. nam quando irati sunt animi primo terrā cauda verberant. deinde crescente iracundia tergum percutit ⁊ flagellat ex omni vulnere illato a leone siue impresso vngue/ siue dente profluit acer sanguis vt dicit Isido. Item in periculis maxime apparet generosus. vnde quando persequitur a canibus ⁊ venatoribus non latitat nec se occultat sed sedet in campis ibi vbi videri potest. ⁊ ad defensionem se parat. vnde vbi virgultum siluasq; penetrauerit acerrimo fertur cursu velut reputans turpitudinem abscōsionem. non enim se abscondit eo ꝙ timeat sed solum ne timeatur. aliquotiens se occultat dum saltu aliquem insequitur. insilit quo non vtitur quando fugit, quādo vulneratur. mira obseruatione nouit prio se tangentem: ⁊ in quantalibet multitudine primum impetit percussorem. ⁊ cū q̄s telum miserit ⁊ eum nō tetigerit correctuz rotatum sternit sed nequaq̄ ipsum vulnerat neq; ledit. quando moritur humū mordet lacrimasq; fundit. quando egrotat sanguine medetur simie. cristam galli ⁊ cantū valde timet. animal est gratum cognoscens ⁊ diligens sibi benefacientem. vt patet in exemplis que ibi ponit pli. (hucusq; pli. li. viii. c. xvii. De leone autem dicit aristo. li. ii. similiter auicen. leo habet collum quasi esset immobile multum rigidum. ⁊ interiora habet ad modum canis. ⁊ semper mouet primo dextrum pedem ⁊ post sinistruz sicut ⁊ camelus ⁊ parum habet de medulla in ossibus ⁊ eius ossa ita sunt dura vt ex eorum collisione exit ignis. Itez li. xvi. leo habet multas fissuras in pedibus. ⁊ ideo generat filios cecos sicut canis vel lupus. nam serratos habet dentes. ⁊ ideo filios generat imperfectos. sicut di. idem. ⁊ etiam solinus qui dicit leonem timere quādo videt vel audit catulum verberari cuius filii nascuntur ceci: sicut ⁊ omnium animalium habentium dentes diuisos. ꝓpter ingluuiē nascuntur filii imperfecti. in altissimis mōtibus se occultat: ⁊ inde contemplatur predam suam quam cum viderit alte rugit. ad cuius vocem terrentur animalia ⁊ subito figunt gradū circa que cū cauda in orbem lineam ducit illius linee circulum transire quodlibet animal pertimescit. ⁊ stant animalia stupida quasi edictum expectantia regis sui. transiens per loca asperiora vngues intra pedem contrahit ⁊ recondit nā illis vtitur pro mucrone. ⁊ ideo infra carnositate ipsos abscondit ⁊ eis parcit ne ledentur vel ebetentur. predam suam quam arripit solus comedere erubescit. ⁊ ideo sepe ipsum a remotis sequētibus aliis bestiis de ipsa liberalitatis gratia derelinquit vt dicit idem. Tante est autem caliditatis ꝙ febres semper quartanas patitur et hunc morbum naturaliter sustinet vt eius feritas edometur. eius autem caro cum excedat in calore ad esum est nociua vt. d. dias. ⁊ plini. li. xxviii. valet tamen in medicina multipliciter: cuius adeps venenis est contrarius quo quicūq; perunctus fuerit alioꝝ animalium vel reptilium morsu illo tempore non timebit. eius etiam adeps mixtꝰ cum oleo rosaceo cutem faciei custodit a viciis. candorēq; seruat ⁊ sanat adusta oculorum. sedat tumoris. fel eius aqua addita oculorum acuit claritatem. valet etiam cōtra conuiciales morbos ⁊ caducos. cor eiꝰ in cibo sumptum soluit quartanam febrez hucusq; pli. li. xxviii. c. viii. Venatur autez leo sic. duplex fit fouea vna continue iuxta aliam in secundaria fouea ponitur vna cauea siue cista que de facili clauditur quando tangitur. ponitur autē agnus vel ouis in fouea prima in quam salit leo quando esurit pro ouicula rapiēda cupidius. vidēs autem se non posse de fouea erumpere erubescens se deceptum foueam volens intrare secundariam vt ibi lateat incidit in cistulam siue caueam ibidem preparatam que post eius introitum subito se claudit ⁊ ip̄m vlterius non permittit exire: sed i cauea extra foueam extrahitur. ⁊ in illa tenetur captus: ⁊ cathenatus donec edometur. ⁊ hoc tangit hiero. super eze. xix. c. super locū istū miserunt eum in caueam ⁊c.

Leena leonis dicitur femina que bestia est multum libidinosa. sp enim gestit in coitum. ⁊ ideo leone crudelior est ⁊ maxime quādo habet fetum. nam pro filiis morti se exponit ⁊ pro ipsorum defensione venatorum iacula nō timescit plures parit filios in primo partu q̄ in sequētibus. nam propter acumen vnguium filiorum leditur matrix ⁊ sic annuatim sterilescit vt di. aristo. et pli. qui dicit sic vt ait Isido. li. xii. animalia cum acutis vnguibus frequenter parere non possunt. vitiantur enim matrices intrinsecus mouentibus se catulis. ⁊ ideo nō potest leena expectare cum partu vsq; ad filiorum per-

fectam complectionem. sed potius dimittit partum dolore cogente et effundit ante q̄ filii compleantur pre feruore libidinis pardis se commiscet sed post coitu leonē timet. nam turpem commixturam sentit leo per odorem nisi prius post adulterium in flumine abluatur. vt dicit pli. z quando ipsam deprehendit ream statim punit. z ipsa statim fugit. z nisi fuerit prius abluta non reuertetur ad mantum. Est autem parua bestia vel bestiola quam miro modo timent leo z leena que vocatur leonthofonos secundum Isi. nam quoddam portat venenum qđ leonem interficit z leenā. vnđ capta bestiola exuritur: eiusq; cinere aspersе carnes z posite per compendia semita z leones necant si aliquantulum gustauerit vt di. Isi. li. xi. Secundum autem auicen. libro vii. c. i. dicitur. leo est animal cibi auidum z gulosum. z ideo sine masticatione deuorat cibum suum: z propter hoc euomit comestum z iterato comedit reiecta et comedit multum ita q̄ ex cibo fit ponderosus. z post stat ieiunus per duos dies z duas noctes: z non eicit stercus a se nisi semel i duobus diebus aut tribus z est id sicum sine humido z est valde fetens similiter z vrina sua. z quando scinditur venter eius exit malus odor z anbelitum habet fetidum z infectiuum ac morsum mortiferū z venenosum maxime quando est rabiosus. fit autem rabiosus sicut canis (vt. d. aristo. et auicen.) z est crudele quando iracitur z furibundum pre indignatione verberans semetipsum. fremit pre ira et frendit dentibus maxime quando esurit. z animalib⁹ transeuntibus vt ea rapiat insidians in specubus z antris abditis se abscondit ac sup transeuntes bestias ex improuiso insilit z eas dente z vngue crudeliter dilaniat z occidit. carnem ossa z pellem comminuit et confringit ac confracta frustratiz deuorat z strangulat. z si viderit quempiam venire contra se vt predam eruat quā rapuit: predam ampleratur z frendet z terraz cauda percutit. z si approprinquauerit in ipsum silit quo deiecto iterum ad predam redit. sanguinem animalis occisi ab eo primo bibit z lambit: z deinde residuum discerpens membratim diuidit deuorat z deglutit.

Leopardus est bestia seuissima de leone et pardo adulterio generata (vt di. Isi. li. xii.) nam vt dicit pli. leone cum parda aut pardo cum leena concubente ex tali coitu degeneres pardi procreantur. sicut ex equo z asina. vel ex equa et asino gignitur mulus sine burdo. vt di. Isido. Est autem animal valde precepsz sitit sanguinem z est femina maior z crudelior q̄ sit masculus (vt dicit aristo.) Colorem habet varium sicut pardus saliendo non currendo insequitur predam. z si in tercio saltu predam non capit vel in quarto pre indignatione sistit z quasi victus retro redit. In corpore z cauda et pedibus leoni assimilatur sed in capite formam pardi imitatur. leena autem corpore est minor z leoni masculo mirabiliter est exosus. vnde timens leonem facit foueam subterraneam duplex orificium habentez vnum per qđ intrat et aliud per quod exit. Est autem fouea illa in vtroq; orificio valde ampla z in medio magis stricta. veniēs itaq; leopardus in foueam se mergit quem persequens leo foueam cum impetu subintrat vbi triumphare putat de leopardo. sed propter magnitudinem corporis per medium fouee vbi strictior est libere transire nequit. quem sciens leopardus ita in strictura impeditum illam foueam egreditur: z iterum in parte opposita foueam intrans leonem a tergo morsibus z vnguibus aggreditur. z sic sepe arte non viribus de leone victoriam obtinet leopardus: z sic degener bestia de fortiori sepe per astutiam in antro victoriam obtinet quam per potentiam in publico euadere non auderet. sicut narrat homerus li. de pugnis z astutiis bestiarum. Aristo. autem li. viii. dicit ꝺ bestia que dicitur fertuleo. quem auicen. di. esse leopardum. animal inquit fertuleo quando cumq; comedit aliquod venenosum tunc querit stercus hominis et comedit ipsum. z ideo venatores illum fimum in aliquo vase suspendunt. z cum venit leopardus ad arborem saltat vt accipiat stercus z interiz interficiunt eum venatores. Item facit pāthera z pardus vt dicitur ibidem. De leopardo etiam pli. di. leopardus quādo egrotat sanguinem capre agrestis bibit. z sic in de langores euadit.

Lepus dicitur quasi leuis pes q; velociter currit. vnde z grece lagos pro velocitate cursus dicit. Item di. Isi. li. xi. animal autem est velox timidum z imbelle. vt dicit idem nullum habens armorum genus nisi membrorum leuitatem. debilis est visus sicut z cetera animalia que non claudunt palpebras in dormitando. melioris autem est

auditus ꝙ visus potissime quando aures eius sunt erecte cuius aures sunt longeval de ꝛ flexibiles qō fuit necessarium propter oculoꝝ aperturam. nam auribus oculos ō fendit apertos. quia nullo cooperculo sunt muniti ab infestatione cinifum ꝛ muscarū nam contra omne nociuum dedit natura remedium creature. vt. d. auicen. ꝛ ideo data est ei membrorum leuitas ꝛ cursus agilitas contra canes ꝛ alias bestiam ipsum insequentes. data est etiam aurium procerꝛitas contra muscas ꝛ cinifes importune eiꝰ oculos debiles infestantes. vt di. idem. data est sub pedibus multa pilorum villositas vt pili pedis carnositatez currendo a lesione defendant ꝛ sua leuitate pedes in cursu nullatenus impedirent. Et ideo di. aristi. iii. ꝙ pedes leporis sunt subtus pilosi: qō in aliis animalibus non inuenitur: crura eius posteriora sunt anterioribꝰ longioꝛra. qō fuit necessarium ad facile corpus eiꝰ cleuandum in cursu quando fugeret contra montem. vnde difficilius capitur contra montem ꝙ contra vallem. ꝛ hoc accidit ꝓpter anteriorum crurium breuitatem. naz propter depressionez anterioris partis corporis contra vallem de facili cadit nec potest equaliter continuare cursum. ꝛ ideo vt in fugiendo videt casum cū descendit obliquemontis latera circuit. ꝛ prout potest ꝫ montis altitudinem crura anteriora erigit ꝛ sepius canibus insequentibus sic illudēs cuadit. De leporibus autem. di. plī. li. viii. c. lv. Leporum inquit plura sūt genera. nā in alpibus sunt quidam ꝛ siluis maioris q̄ dem quantitatis ꝛ grossioris pili ꝛ velocioris cursus ꝙ ipsi qui cuniculi dicūtur. nā cuniculi leporez sunt parui ꝛ imbecilles q̄ vnguibus terram concauant ꝛ foueas sub terraneas quas inhabitant sibi formant. et sunt fecunditatis nimie ꝛ sunt tot in quibusdam siluis byspanie ꝙ aliquando eoꝝ premultitudine deuastant messem ꝛ prouīe inducunt famem. quorum fetus in balearitis insulis ita sunt accepti. ꝛ etiam ipsi fetus sine matribus vix purgatis visceribus in esum ab incolis patrie assumūtur (ꝛ sequitur ibidem) archelanus auctor est ꝺt sunt cauerne ad excrementa leporū totidē annorum sunt etatis. totidem enim sunt illius partis corporis foramina quot annorum cunicula habuisse perhibentur. ꝛ ideo dicuntur gignere sine mare ꝛ habere vtrum q̄ sexum. ꝛ ideo multi putauerunt leporez gigni ꝛ gignere sine mare vt dicit idē. Sūt autem lepores animalia ita fecūda ꝙ vno fetu nascente statim nouo fetu altero vterus grauidatur. vnde vtile est animal quo ad esum ꝛ etiam ad vestitum ꝛ quo ad multiplicem medicinam. nam eius coagulum valet contra venenum. restringit vētris fluxum. sanguis eius mitigat dolorez oculoꝝ vt di. plini. ꝛ dias. nec inuenitur coagulum in aliquo animali habente in vtraq̄ mandibula dentes nisi in lepore. vt dicit aristo. et quanto eius coagulum est vetustius tanto melius. vt di. plī.

Linx a linchis est dictus. qz in luporum genere ꝛ numero numeratur. est autem bestia similis lupo dorsum habens maculis distinctum sicut pardus. vrina eius conuertitur in gemmam preciosam que ligurius appellatur. ꝛ hoc representat linx sive lincis ꝛ hoc inuidens ac dolens ꝙ transire debeat in humanum vsum vrinam egestam absco dit sub humo sed ibi sitius in lapidem solidatur. vt di. plī. li. viii. c. xxxix. ꝛ Jsi. xii.

Limax est vermis limi sic dictus eo ꝙ in limo nascatur vel ex limo ꝛ ideo semper sordidus ꝛ immundus habetur. vt di. Jsi. li. xii ꝛ est vermis valde tardi motus in dorso sp gerens concham duram infra quam se includit. ꝛ est vermis cornutus habens duo additamēta ante os cum quibus viam querit. ꝛ quando aliquid aduersum sensent statim cornua retrahit infra testam ꝛ velut infra domum sese resumit. in corrupto aere ꝛ imbre maxime nascūtur. tales vermes serpunt quamuis lento passu ad arborum sūmitates earum gramina depascentes. vbicumq̄ autem serpit post se immunditie vestigium derelinquit.

Lupus vt dicit Jsido. quasi leopos est dictus eo ꝙ ei quasi leoni virtus sit in pedibus. vnde qō pede presserit non viuit. rapax autem est bestia ꝛ cruoris appetens qui rabie rapacitatis quemcūq̄ inuenerit trucidat ō quo dicunt rustici vocem hominem perdere si eum lupus prior viderit. ꝛ ideo subito tacenti dicitur lupus est in fabula. certe si se preuisum senserit deponit audaciem ferꝛitatis lupi. toto anno non amplius ꝙ duodecim dies ceount. famen diu portant. ꝛ post longua ieunia multum deuorant. lupos etiam ethiopia nutrit ceruice iubatos ꝛ ita varios vt nullum colorem eis deesse dicunt. Ducusq̄ Jsido. Plini. autem libro

viii. capitulo. xxiii. Idem dicit q̄ lupi affricani sunt inertes ⁊ parui. qui vero gignuntur in frigidis regionibus corpore sunt minores ⁊ magis asperi ⁊ feroces. Aristo. li. ii. dicit q̄ in india est quidam lupus habēs tres ordines dentium superius ⁊ inferius ⁊ habet pedes leonis ⁊ faciem hominis / et caudā scorpionis / ⁊ vox eius sicut vox hominis terribilis est sicut tuba. ⁊ est velox sicut cervus: ⁊ est valde saevus comedens homines. Item aristoteles libro vi. lupi tempore coitus sunt saevi. ⁊ quando habent catulos sunt magis mali sicut ⁊ femine canum. Idem libro vii. lupi serratos habent dentes ⁊ comedunt carnes: ⁊ non comedunt herbas nisi quando infirmantur. quia tunc comedunt aliquam propter medicinam. nam quādo lupus sentit se repletum querit quandam herbam et comedit eam vt euomat q̄ comedit. Idē libro vii. quando fugunt ferunt filios suos secum. ⁊ cum exeunt de cavernis suis comedunt origanum ⁊ masticant vt acuant dentes suos. Item idem de eodem lupus quando comedit est valde malus. ⁊ quando nō habet famen quiescit multum ⁊ est valde audax ⁊ valde diligit ludere. ⁊ si potest rapere puerum ludit cum eo ⁊ post occidit eū ⁊ comedit. Et sicut dicit homerus. lupus ē valde vigil ⁊ multum timet ignem. ⁊ dicit q̄ si lapidetur considerabit primū iactantem lapidem ⁊ si ille lapis nocuerit ei si poterit ipsum interficiet. si vero non noceat ei si deprehenderit ipsum non multum ledet eum: sed parum quasi trascendo deinde eum dimittit. Et lupi quanto sunt saevores tanto sunt deteriores ⁊ nocent hominibus: quia non possunt venari bestias propter etatem. ⁊ quia eorum culmi tam sunt debilitati ⁊ viuunt longo tempore ⁊ eorū senectus deprehenditur in dentibus quia confringuntur in senectute. Item ibidem. sunt autem lupi duplici modi. quidam enī sunt quasi rotundi pili: ⁊ quidam quasi lōgi: ⁊ illi sunt asperiores ⁊ audatiores animi. ⁊ luporum interiora sunt valde debilia ⁊ de facili recipiunt corruptionem quando vulnerantur. retinuum vero corporis eorū patitur nullas percussiones: ⁊ habent magnam fortitudinem in collo ⁊ in capite: et vulnera que accidunt ex morsu eorum sunt valde mala. quoniā exit ex eis virus ⁊ cārātur ista vulnera sicut morsus canis rabiosi vt dicit idem aristo. Item idem libro. xiii. os lupi est maxime aperture ⁊ maximum vigorem habet in orificio suo ⁊ est animal valde vorax. Item de lupo di. auicen. libro vii. sunt quidaz lupi qui naturaliter habēt appetitum comedendi pisces ⁊ comedunt vilia que de suis retibus eiciunt piscatores ⁊ quando non inueniunt quid comedant de piscatorum reliquiis vadunt ad retia ⁊ dilaniant ea. De lupis autez dicit philosophus: virtus luporum in pectore ⁊ in unguibus viget ac in ore. in posterioribus vero minime collum reflectere non valet in ullo mense nisi in maio quando fiunt tonitrua: cuius astutia est vt non capiat predā iuxta loca vbi nutrit fetus suos: ⁊ tunc tēporis venatur a remotis. quando autez noctu prede gratia pergit ad ouile ne canes eius sentiant odorem vadit contra ventuz ⁊ si aliquo casu pes eius calcando super aliquid strepitum fecerit ipsum pedem castigat duro morsu. oculi eius lucent de nocte sicut lucerne. Et vt dicit solinus. multum amoris excitatiuum in caudā portat q̄ dē tibus euellit quando timet capi. lapides multum timet. vnde si quis duos lapides pariter collisserit lupas audatiam perdit fugit si strepitus lapidum peruenerit ad aures suas. Filios generat cecos quos tenerime diligit atq; nutrit. terraz comedit quādo multum esurit ⁊ al. quā predam nō inuenit. vt capras volentes folia carpere in rubetis facilius rapiat sub herbis ⁊ foliis latitans se abscondit plus astutia q̄ potētia oues decipit sed quando preualet si p mittitur totam gregem strangulat ⁊ occidit. partem prede quam devorare non potest in terra sepelit ⁊ abscondit: ⁊ quando esurit partem sepultam extrahit ⁊ effodit ⁊ lanaz ouis quaz occidit inficit. nam morsus eius ex lana tali vestem factam pediculosam reddit. (vt dicit Jsido.) Item idem dicit aristo. tota specie natura luporum natura ouium aduersatur. vnde legi in libro q̄ cordula facta de intestinis lupi adiūcta cordis citbare factis de intestinis ouis eas dēstruit ⁊ corrumpit. sicut pluma aquile adiuncta plumis columbe eas excoriat ⁊ corrodit si diu pariter in loco aliquo dimittātur vt dicit idem. vide supra de aquila.

Mulus a molendo est dictus eo q̄ iugo pistorum subactus ducat ingiro molas vt dicit Jsido. li. xii. Asserant autem iudei q̄ anna nepos esau greges equarum ab asinis primo fecerit ascendi vt inde contra naturaz

maloruz progenies nasceretur vt dicit idē
⁊ ideo mulus sequens matris naturā asi-
no est maior pulchrior et velocior. sed eq̄
est pinguior deformior atq; minor. vnde
nascitur ex equa ⁊ asino mulus. ex equo v̄o
et asina burdo procreatur. Et est mul⁹ ani
mal sterile ⁊ tamen eximium ad labores.
vt dicit pli. li. viii. c. xliiii. Nunquā autem
hec animalia scilicet asinus ⁊ equa mutuo
appetunt coniugia nisi etiam in infantia
lacte mutuo nutriātur. ⁊ ideo pastores pu-
los equorum subiiciunt asinabus: ⁊ asino
rum pulos subiiciunt equabus quando vo
lunt tales creaturas ex disparibus procrea
ri vt dicit idem. Item idem. mule ibidē cal
citratus potu vini inhibet. Ex onagris aūt
⁊ equabus nascuntur veloces mule pedes
habentes duros ⁊ aptos ad cursuz. sunt au
tem rugosi corpore ⁊ indomito animo sed
generoso. qui autem sunt geniti ex onagro
⁊ asina omnes preexcellunt. De mulo aūt
dicit aristo. li. vii. quanto mulus plus po-
tat de aqua tanto plus proficit ei cibus.
Item li. xiiii. mulus non habet fel manife
ste super epar. Item idem di. li. xvi. mulus
qui nascitur ex asino ⁊ equa non conuenit
generationi quoniam natura vtriusq; scilz
asini ⁊ eque est frigida. vnde frigiditas ge
nerantis dominatur ī generato ⁊ ideo mu-
lus est sterilis nec eius spermate aliquid ge
neratur propter excessum frigiditatis in ip
so dominantis. Item ibidez accidit q̄ cor
pora mularum sunt magna quoniam sup
fluitas menstruosa transit in creationem ⁊
cibum corporis. Sanguis autem quo natu
ra non indiget exit cum superfluitate vesi
ce id est cum vrina. ⁊ propter hoc non olfa
ciunt muli vrinas mulaꝝ. sicut alie bestie
habentes soleas. residuum vero superflui-
tatis transit in incrementum corporis ⁊ in
eius magnitudinez non impregnatur ergo
mula nisi forte valde raro. mulus autē q̄m
ratione sexus calidior est in aliquibus tem
poribus ⁊ regionibus forsan generat sz ge
neratum erit extraneum ⁊ occasionatum.
sicut qd̄ generat ex equo ⁊ asina: ⁊ ē dignū
omne tale esse sterile quoniaz generatur cō
tra naturam. hucusq; aristo. li. xvi. f. secun-
dum ysa. autem in dieta. carnes muli sunt
peiores q̄ carnes asini ad nutrienduz ⁊ di
gerendum cuius fimus tritus ⁊ combustus
restringit sanguinem vt. d. dias. si cum ace-
to fuerit temperatus vt dicit diasco. valet
etiam idem fimus contra ictus scropionuz
vt di. idem.

Mus secundum Isido est pusillū
animal ab humo dictuz eo q̄ ab
humore terre nascatur. nam hu-
mus terra dicitur vnde ⁊ hum⁹
huiusmodi in plenilunio iecur crescit sicut
quedam marina tunc augentur. que rursus
decrescente luna diminuuntur. dicuntur au
tem mures sorices eo q̄ in moduz serre ro-
dant ⁊ prescindant. hucusq; Isi. li. xii. mus
autez secundum aristote. libro. vii. non po
tat: ⁊ si potauerit morietur. animal quidē
est gulosum ⁊ ideo cum modica esca deci-
pitur quando odore eius gustus prouoca-
tur eius vrina fetida est ⁊ cōtagiosa ⁊ mor
sus venenosus. cauda etiam eius dicitur ve
nenosa. De muribus etiam dicit pli. li. viii
c. xxviii. Sunt quidam mures potentes q̄
congregant pabulum in foueis suis ⁊ etiā
in hyme abscondunt ⁊ latitant in cauernis
quorum palatum in gustu sagacissimuz est
similiter nares habent sagacissimos in ol-
fatu. in autumno masculus ⁊ femina spi-
cas congregant ⁊ mutuo se onerant super
ventrem: per caudam masculus feminam
sic onustam ad speluncam trahit. qua exo-
nerata ⁊ fasciculo in cauerna collocato ite
rum redeunt ad laborem ⁊ congregato fa-
sciculo masculus super dorsū se ponit quē
femina viceuersa onerat ⁊ caudaz eius ore
comprehendens masculuz trahit ad cauer-
nam ⁊ sic onera deferūt vicibus alternatis.
Item vt dicit idem murium diuerse sūt spe
cies. nam quidam mrium viuunt in domi-
bus: quidam in campestribus: quidam in a
quarum ⁊ fluuiorum extremitatibus com-
morantur. quidam annum in dormiendo
dimidiant: quia per dimidium annum dor
miunt. ⁊ per dimidium vigilant vt glires q̄
sunt secundum pli. quidam mures. ⁊ quā-
uis mures sint bestie valde nocibiles ī plu
ribus: tamē vtiles sunt in medicina. nā vt
d. pli. li. li. xxix. muriū cinis cum melle vel
oleo auribus instillatus eaꝝ sedat dolorē
⁊ si qd̄ aīal aures subintrauerit: precipuū
remediū ē fel muriū cū aceto tepido tēpa-
tū auribus instillare. fimus eius secūdum
dyas. cum aceto tritus mūdat allopicias: ⁊
custodit caput a casu capilloꝝ. tritus etiaz
⁊ cū vino in potu sūptus vētrē miro modo
soluit pellis eius recens calcaneo subdu-
cto: eius vulnera ad sanitatem perducit.

Mustela quasi mus longus est di-
cta. vt di. Isi. li. xii. nā telum gre
ce longum dicitur latine. hec in
genio est subdola. ī domibus. n.

nutrit catulos ⁊ eos fert de loco ad locum: sedem mutat ne eius nidus ab aliquo dep̄dendatur. persequitur serpentes ⁊ fugat. mures odit ⁊ eos manducat. Et sunt duo genera mustellarum. Aliud enim est silue stre distans ab aliis magnitudie quam greci locidas vocant alterum in domibus errans. Falsa autem est illorum opinio qui dicunt eā ore concipere ⁊ aure partū effūdere (bucusq; Jsido. li. xii.) Passerib⁹ ⁊ aliis paruis auibus insidiatur: ⁊ eor̄ ouа trās glutit. filios suos casu aliquo i latibulo lesos vel mortuos quadam herba sanat. imo vt dr̄ suscitat. vt dicit pli. rutā comedit: ⁊ eius succo se perlinit. ⁊ tunc basilicū inuadit itrepida ⁊ occidit. vt d. pli. li. viii. c. xxii f. vbi dicit mustelaq; virtus basilicas exitō est. nihil. n. deo nature placuit esse sine pari. cauernā basilisci facile cognoscit. quam subintrans ipsum interimit. Est aūt auial multū dormiens ⁊ per somnum impiguatur: sicut glires. vt dicit idem. Jtem idem libro. xxix. c. i. mustelarum inquit duo sunt genera. s. domestica ⁊ siluestris. ⁊ vtriusq; fel valet contra aspides. nam eaq; pudēda multum fetent: ⁊ serpentibus fetidum cōtrariatur. earum etiam carnes dicimus valere contra venenum. mustela combusta ⁊ in cinerez redacta adhibetur salubriter medicine que est cōueniens contra litargicaz passionem. vnde si ex veneno aspidis aliqs incurrit litargiam: cinis mustele in vndātis aque distemperatus vim somniferā dissoluit. vt dicit idem. Dicitur etiam eiusdē puluis valere contra fistulam. nihil enim illa rerum omniuz mater scz natura sine igētibus causis genuit. vt dicit ibidem. Dicit etiam aristo. libro. viii. q; mustela pugnat contra serpentes. quia vterq; mures comedit ⁊ est animal velocis motus ⁊ flexibilis corporis ⁊ valde mobilis ⁊ instabilis: odore sagax. dorsum habens rubeum ⁊ ventrē album. mutat autem colorem. nam in aliquibus regionibus aliquo tempore anni ⁊ tota pellis eius est candida preter caudaz morsus eius malicios⁹ ⁊ virulentus ⁊ ei⁹ vrina est fetida ad modum vrine muris.

Jgale est modicum animal ad modum mustele gulosum rapax ⁊ dolosum. nam cum dolo rapit quod postea ventri cōmittit: vt dicit glo. super leu. xi. mansuetum se fingit: cum ei aliquis appropinquat ex timore sed statim mordet ⁊ venenum infūdit. vt dicitur ibidem. De migale dicit aristo. q; equos ⁊ mulos infestat: ⁊ q̄ pgnanti maxime insidiatur. pugnat contra serpentes. ⁊ tunc se armat ruta. vt dicit idem.

Vrilegus idem est q; musio siue catus sic dictus: eo q; murib⁹ sit infestus. hunc vulgus catū a captura vocat: vel ideo sic dicitur: quia catat idest' videt. nā ita pacute videt vt fulgore luminis: noctis tenebras superet vnde a greco venit catus idest ingeniosus vt dicit Jsido. li. xiii. Est autez animal nō determinati pili ⁊ coloris. nunc enim ē album/ nunc nigrum/ nunc flauum/ nunc varium/ nunc etiam maculosuz: in pedibus ⁊ in facie: ⁊ in cruribus leopardo similimuz orificium habens magnum. dentes habet serratos ⁊ acutos. ⁊ lingam longam ⁊ flexibilem. tenuem ⁊ subtilem cum qua bibēdo lambit: sicut ⁊ alia animalia que habēt labium inferius superiori labio inequale. talia. n. animalia ꝓpter labiorum inequalitatem potum non hauriunt sed lābunt (vt dicat aristo. ⁊ etiam pli.) Est autez animal in iuuentute valde lasciuum ⁊ agile ⁊ iocūdum. impetum faciens ad omne quod coram se mouetur. ludit cum calamo ante se ꝓtracto. In senectute autem est aial pōderosum ⁊ multum somnolentuz. cautissime insidiatur muribus: ⁊ eos plus odore q; visu p̄sentiens: inuadit in absc̄dito ac venatur. capto mure cum eo ludit: sed finito ludo ab ipso venoratur. tēpore coit⁹ quasi siluestris efficitur ⁊ euagatur inter catos. amoris etiam tempore grauis pugna pro vxoribus cōminatur: ⁊ vnus ab alio morsibus ⁊ vnguibus grauissime laceratur. ⁊ tūc vox horrenda emittit: quando ad pugnā mutuam vnus ab alio puocatur. bestia fit seuissima quando siluestris efficitur: ⁊ i ne moribus cōmoratur. minores feras vt cuniculos ⁊ lepores tunc venatur. quādo cadit ab alto pedibus excipitur: ⁊ vix per casum aliquem leditur quando deorsum precipitatur. fimus quem egerit valde fetet. ⁊ ideo sub terra absconditur: ⁊ pedibus eius occultatur. quando pulchram habet pellē quasi de ipsa glorians vagus efficitur. sed quando pellis ei exuritur: tunc intra tecta cōmoratur. sepe. n. ꝑ pellis pulchritudine capitur a pellifice a quo decoriatur.

Noctiluca ē modica bestiola multipes ⁊ alata: ⁊ ideo quandoq; inter volatilia cōputat. i tenebris lucet vt candela: ⁊ maxime circa

posteriora. in luce autem plena deformis est ⁊ obscura. manus interficit tangentis: ⁊ quamuis luceat in tenebris tamen lucifuga est. odit enim lucem ⁊ solummodo ō nocte ambulat. ⁊ onige contrariatur q̄ est lucipeta. vt dicit Jsido. libro. xii. ca. ō minutis volatilibus.

Onager vt dicit Jsidorus asinus feris interpretatur. hos affrica habet magnos ⁊ indomitos: in desertis vagantes. singuli autez feminarum gregibus presunt. nascentibus masculis zelant masculi ⁊ testiculos eorum morsu detruncant: quod cauentes matres in locis secretis eos abscondunt. ⁊ vt dicit pli. libro viii. ꝙ onagris ⁊ asinis domesticis velocissimi asini generantur. animal autem est liberum ⁊ indomitum ⁊ lasciuū frequentare montes ⁊ nemora consuetuz ⁊ cum sit animal ex se imbecille ⁊ inocuū solius fuge beneficio leonem superat ⁊ beremo atq; lupum. Est animal valde patiēs sitim diu expectans quousq; potum inueniat sibi aptum. De quo dicit philologus ꝙ. xxv. die marcit duodecies ō die ⁊ totidē de nocte rugit. per cuius rugitum equinoctium apud affros discernitur. ⁊ dicit ꝙ totiens semper rugit de die quot dies habz horas: similiter ⁊ de nocte. vnde ⁊ siluarii in montibus affrice qui onagris habundāt scōm numerum rugitus eorum: numerum horarum dierum ⁊ noctuum computant ⁊ diuersificant. Sagax ⁊ inuidus est in olfactu. vnde quando amore feruet: ⁊ nescit vbi eius femina euagatur rupē ascendit: ⁊ patulis naribus ventum attrahit. p cuius flatum vbi sit eius femina diiudicat ⁊ discernit. In montibus altis ⁊ poscuosis herbas virentes quas multum diligit: cuz diligentia querere consueuit. quas cum inuenerit pre gaudio statim rudit. ⁊ nisi presenserit bestiam vel hominem ipsum venari cupientē: q̄diu inuenit gramina virētia a pascuis nō recedit: horz frequētia valō odit atq; fugit. solitudines ⁊ ōserta multū diligit.

Nocentaurus scōz glo. sup ysa. ix. est animal monstruosum ex tauro ⁊ asina procreatum. onos enim grece dicitur asinus latine. vnde est animal lasciuum ad modum asini ⁊ cerui cosum ad modū tauri. Alio modo sētit philologus. qui dicit onocentaurum eē compositum ex humana effigie ⁊ asina. nā ab vmbilico ⁊ sursum figuram habz hominis ⁊ ab eodem inferius formam optinet animalis. Huic rationi videtur concordare pli. libro. vii. c. iii. Ludibria inquit mirabilia nobis fecit ingeniosa natura. ad detegendum autem eius potentiam satis inprodigiosas posuisse gentes ⁊ posuit in. e. ca. exemplum de multis monstris ⁊ prodigiosis bestiis quas india gignit. sicut de fannis / ⁊ satiris / ⁊ de onocentauris / ⁊ de ypocētauris / ⁊ huiusmodi. quas dicit esse bestias humanam effigiem mentientes. Et alii dicūt centauros fuisse equites thessalon qui pro eo; ꝙ in equis discurrebant: quidam vnuz corpus equoꝝ ⁊ hominum iudicabant. vnde ⁊ centauros fuisse fictos asserunt. vt dicit idem libro. xi. vbi agit de portentis. Dicitur enim centaurus grece homo latine. vnde centaurus dicitur homo ⁊ a centauro per additionem dicitur onocentaurus. sic dictus est: eo ꝙ in media hominis spē ⁊ in media asini esse dicatur. sicut ypocētaurus dicitur mōstrum: in quo hominū equorumq; natura esse coniūcta putatur. vt dicit Jsidorus ibidem.

Rix vt dicit glo. super libro. l. ysa. est animal immundum nec sacrificiis aptum. Septuagin ta autem interpretes transtulerunt quasi beta semicocta. ceteri interpretes omnes sicut ozix illaqueatus transtulerunt: qui hebraice dicitur tho. ⁊ inter animalia immunda in lege reputatur. Est autem bestia sicut mus aquaticus: vel sicut glires qui sunt quidam mures sic dicti: eo ꝙ somnus efficit eos pingues. hyeme vero tota dormiunt: ⁊ immobiles quasi mortui fiunt. in estate reuiuiscunt. Vnde ozix est animal quod huiusmodi moribus assimilatur. ⁊ hoc videtur tangere littera ysa. ⁊ concordat cum pli. qui dicit sic. ozicē vocat egyptus feram. que in ortu canicule. viii. kalen Junii quando incipit estas: stat contra stellam ⁊ contuetur eam ac si vellet adorare eam. ⁊ hoc facit cum stercuerit id est cum post longam dormitationem euigilauerit. Declinatur hic ozix huius ozicis scōm hoc sicut dicit sozix sozicis ⁊ onix onicis ⁊ huiusmodi. Secundum iuuenalem vero ozix est quedam auis pinguissima: ita sua pinguedine ebetat cultellum vt dicit idem libro. iii. vbi dicit. Jeculus ozix ebetissima ferro ꝛc. supra quem locuz dicūt expositores ꝙ ē auis similis gallie affricāe. vel ipa gallia ꝺz dicto. ꝺz ozix ozigis scōz illā regulā grecismi. Nomē l. x. dōar l cil vel l gis. vt fex fecis. lex legis genitiuū

Quatuor exceptis nix/nox/senex/q̄ supellex. vnde dicitur q̄ orix est idem animal qđ in lege mundum reputatur quo ad esum. deutrono. xiiii. vbi dicitur comedetis origē ⁊ cameleopardulum. immundum tamen reputabatur quo ad sacrificium. Plini. autem libro. viii. c. iii. de animalibus somniferis dicit capree in quamplurimas similitudines transfigurantur. nam inter eas sūt lices mirande paruitatis que sup cornua vasta ⁊ magna quibus eorum capita onerātur saliendo de rupibus se excipiunt. Sūt et origes quorum vili contra naturam aliorum animalium vertuntur versus caput. Sunt ⁊ dame ⁊ pingresti ⁊ multa alia animalia his similia que alpes transmittunt ⁊ surus transmarini. vnde secundum hoc orix origis est species capre silvestris. ⁊ secundum istam significationem vt puto nō sumitur iu ysa. vbi loquitur de animalibus qui somno damnabili sopiuntur quia non bene conueniret methaphore cum omnis caprea secundum aristo. sit animal valde vigil naturaliter. parum enim dormit ⁊ de facili excitatur cum sit animal valde timidum. ⁊ sic pro alio animali supponit orix in deutro. ⁊ pro alia similitudine in ysa sicut dicunt multi.

Bis est molle pecus laniferum corpore inerme: animo placidū ab oblatione dictum: eo q̄ apud veteres i initio nō tauri sz oues offerebantur in sacrificio (vt. d. Isi. li. xii.) ex his quidam bidentes vocantur: eo q̄ inter octo dentes duos altiores habēt: quas gentiles in sacrificio maxime offerebāt. vt ibidem dicit Isido. vel dicuntur bidentes quasi biennes idest duoz annorum: qz talis erāt etatis quando ad sacrificiuz eligebantur. Sed potius vocantur a duob⁹ dēt̄ibus qui p̄eminent ⁊ cuz quibus nasci dicuntur. Vic bidens huius bidentis dicit. vt dicit beda. De ouibus autem dicit aris. li. v. q̄ pariant vsq̄ ad octo annos. Et lib. vii. si impregnentur oues versus ventū septētrionalem faciunt mares. ⁊ si aduersus meridionalem tūc femine nascēt̄ur ⁊ quales vene fuerint sub lingua ouis talis coloris erit fetus. quere supra de agnis ⁊ ariete. ⁊ quando oues senes mouentur ad coitum in aliquo tempore determinato: dicūt pastores q̄ est signum bonitatis in eis. ⁊ si iuuenes sic mouentur dicunt q̄ est signum future pestis in ouibus in anno illo. Item aristo. libro. vii. oues impregnantur bibendo aquam. ⁊ ꝓpter hoc dant eis pastores comedere sal vt plus bibentes impregnentur: ⁊ magis sane conseruentur. Dant etiā eis in autūno cucurbitas paratas cum sale ad multiplicationem lactis: ⁊ tunc fluit plus lactis de māmillis: ⁊ oues impinguātur lenticula cum sale. ⁊ si oues per triduū abstineant a cibo: ⁊ post accipiāt cibū multum impinguabuntur. ⁊ in estate valet eis aqua septētrionalis frigida: ⁊ in autumno aqua meridionalis tepida. ⁊ iuuat eis pastus in fine diei ⁊ motus. per nimia enī itinera ⁊ per fortes labores marcescūt. ⁊ pastores cognoscūt que possunt pati hyemē: ⁊ super quas iuentur glacies: ⁊ sup quas non. ⁊ que ex eis est debilis a senon excutit glatiem nec repellit. ⁊ carnes ouium sicut ⁊ aliorum quadrupedum que in loco multum aquoso nutriuntur sunt male. ⁊ q̄ habent caudam longam minus patiuntur hyemem q̄ que amplam. ⁊ que habent pilos paucos ⁊ crispos grauiorem hyemem patiuntur. ⁊ lana ouium quas comedit lupus inficitur. pannus vero inde factus recipit pediculos. Item idez libro. viii. i quibus plus habundat priuatio intellect⁹ q̄ in aliis animalibus quadrupedibus: ⁊ nocet eis tonitrus. ⁊ si remanserit vna sola: ⁊ fuerit impregnata abortiet pre timore forsan. Item dicit Plinius libro. viii. capitulo. xlvii. tonitrua inquit solitariis ouibus inferunt aborciuum. remedium est: vt in vnum pariter congregentur. quere supra eo. sub littera. a. de ariete ⁊ de agno.

Panthera vt. dicit Isido. lib. xii. sic est dictus siue quia omnium animalium est amicus excepto draconem quem valde odit: siue quia societate sui generis gaudet ⁊ ad eandem similitudinem quicquid accipit reddit. pantera enim grece totum dicitur latine. Est autem bestia minutis orbiculis suppicta ita vt ex macularum nigrarum / ⁊ albarum / ⁊ flauarum varietate tota eius pellis oculata exterius videatur vt dicit idem. Hec bestia vt dicit Isido. semel tantummodo parturit cuius cause ratio aperta est nam cum in vtero matris conualuerint catuli ⁊ ad nascendum iam receperint vires odiunt matres. lacerantq̄ vngulb⁹ matris aluum tanq̄ suo partui resistentem. vnde ⁊ mal partū dimittit dolore veteri cōpellēte. ⁊ iō die pli. aialia cū acutis vngulbus frequenter parere nō posse. nā mouētibus

se catulis viciate intrisecus sunt matrices (hucusq; Isidorus libro.xii.) De pantera etiam dicit philosogus. pãtera inquit odit draconem: ⁊ draco ipsum fugit. cum autez comederit ⁊ saturata fuerit se recondit in spelunca: ⁊ dormit cõtinue fere per tres dies. post triduuz vero a somno surgẽs emittit vocem. ⁊ ab ore eius exit odor aromaticus supra moduz suauis. ꝓpter cuius suauitatem ipsum omnia animantia sequũtur Solus autem draco audiens vocem eius timore perterritus fugit in cauernam: neq; ferens odorem: in semetipso deficit et torpescit. odorem enim eius reputat ꝑ veneno. De panteris autẽ dicit pli. lib. viii. c. xviii. pantera sicut ⁊ tigris maxima colorum ⁊ macularuz varietate decoratur. alia animalia ꝓprio colore gaudent. Sunt tamen leones nigri in siria: qui panteris ĩ cãdidis maculis sunt similes. In colore aũt vario pãtere ⁊ tigris: omnia animalia quadrupedia sollicitantur videre eos sed toruitate capitis terrẽtur. quam obrem caput occultant: ⁊ pulchritudine relique partis bestias ad se inuitant: ⁊ sic inuitatas arripiunt ⁊ manducant. Et quamuis sit bestia valde seua tamẽ illis qui sibi ĩ aliquo subueniunt nullatenus est ingrata vt ibi exemplificat idem pli. de quodam qui liberauit catulos pantere collapsos in quãdam foueam quem pantera eduxit extra solitudinem: leta ⁊ blandiens vt sibi gratias referre facile appareret.

Pardus vt dicit Isidorus est bestia velocissima colore vario orbiculata vt pantera: preceps ad sanguinem: ⁊ saltu ruit in mortem: ⁊ habz talem dispositionem sicut pantera. nec habet ab eo aliam differentiam: nisi ꝙ pantera habet maculas albiores (ita dicit pli. li. vii.) De pardo autem dicit aristo. lib. viii. ꝙ quando pardus infirmatur comedit humanum fimum gratia medicine. ⁊ ideo venatores suspendunt stercus super arborez ad quam dum ascendit a venatoribus iterficitur. Est animal libidinosum ⁊ coit cum leena: ex cuius adulterio generatur leopardus. quere supra de leena. pardꝰ captis catulis nimis est seuus. vt. d. gl. sup osee. xiii.

Pilosi sicut innuit glosa. sup ysa. xiii. monstra sunt ad similitudinem hominum. ⁊ dicuntur siluestres homines: qui ⁊ satiri dicuntur. Isidorus autem libro. viii. c. vi. dicit. pilosi sunt qui grece pauide: latine incubi appellantur: siue minuti ab ineundo dicti passim cum animalibus. vnde incubi dicũtur ab incubendo idest coeundo. Sepe. n. improbi existunt mulieribus ⁊ eaꝝ peragũt cõcubitum: quos demones gallidusios appellant. quia sepius hanc immundiciã peragunt. quem autem incubonez vocãt: hũc romani fannum vel ficarium vocant. Itez dicit papias. pilosi a grecis pauites: a latinis incubi vocantur. quorum forma ab humana effigie incipit: sed bestiali extremitate terminatur. Idem dicit glo. super ysa. xxxiiii. sed idem dicit alia glo. ꝙ pilosus dicitur simia. Est autez bestia monstruosa pilosa multum ⁊ villosa: figuram humanam in multis representat. quere infra de simia

Pigargus est animal mundũ quoad esum. vt patet deu. xiiii. ⁊ est animal cornutum ⁊ barbatum sicut hircus. minus ceruo: maius hirco. vnde simile est hircoceruo: sed longe minus. quere infra de tragelapho. ruminat sicut hircus. findit vngulam sicut ceruus. ⁊ est animal agreste magne velocitatis nemora habitat ⁊ deserta. hug. autem. dicit ꝙ pigargus ẽ auis parua ⁊ depressa. vnde dicitur a pigo ꝙ est depressio. sed ĩ deu. suppõit ꝑ animali quadrupede: quod est simile hircoceruo. vt ibi inuit gl. nec asperatur ibi pria sillaba. vnde cum. h. non debet scribi: quidam scribunt philarguz. sed male. vt patet in libris correctis.

Pignei sunt homines parui statura cubitali: quos greci a cubito pigneos vocãt. hi mõtana idie tenent: quibus vicinus ẽ occeanus (vt d. papi.) Sed di. Augꝰ. sic. pignei tãtũ semicubitales sunt: qui tertio anno ꝑfecte sunt etatis. vii. senescũt. Dicũtur aũt pugnare cõtra grues a quibus armati ferro aliquotiens deuincũtur. De pigneis autẽ dicit pli. li. vii. c. iii. pignei ceruos: vt sunt dodrãtes nõ excedẽtes salubri celo semꝑ vernãte habitãt ĩ terra tẽperata mõtibꝰ cõpositis ex parte aquilonis quos grues ĩfestare fama ẽ. qui incidẽtes arietũ ⁊ capraꝝ dorsis armati sagittis verno tꝑe ꝯgregato agmine ad mare descẽdũt. ⁊ oua ⁊ pullos gruũ ꝑ viribꝰ destruũt ⁊ cõsumũt. ⁊ hãc impeditionẽ faciunt tribus mensibꝰ qđ si nõ facerent: futuris auium gregibus resistere non valerent. De pennis autem earum ⁊ ouoruz putaminibus sibi casas faciunt. vt d. idẽ. ⁊ subdit aristo. inquit in cauernis viuere pigneos tradit.

Porcus vt dicit Isidorus lib. xii. spurcus dicitur. Ingurgitat enim se sceno z luto immergit limo se illinit. z in locis fetidis requiescit. vnde z horatius. z amica lutosis. hinc spurcus vilis z spurius nuncupatur. cuius pilos setas dicimus. cū quibus sutores cōsuunt sotulares (vt dicit idem) Sunt autē porci quidaz domestici. alii siluestres. masculi autem inter domitos dicuntur verres: eo q grandes habeant vires. femine autem dicuntur sues quasi pascua subigentes: idest subacta terra cibaria exquirētes. Inter siluestres masculi dicunt apri idest feri. vt dicit Isidorus. De porcis autez dicit plinius libro. vii. c. li. porci nascunt dētati. vt tradit vigidius mares non vltra trimatuz generant. porcus amisso oculo cito extinguitur: vsq ad xv. annos vel. xx. viuere potest. multis ifirmitatib⁹ subiacēt porci: z quando infirmantur obliquum tenēt caput volutati in luto. plus iacent in latere dextro: q in leuo. pinguescunt. xl. dieb⁹ sed magis si in principio saginationis. media per triduum patiuntur. mutuo se diligunt. mutuaz vocē noscunt. vnde vno clamante omnes occurrunt: z ipsum pro viribus iuuare satagunt z contēdunt. Domestici ppria hospitia domosq petere discūt z ad eas etiam sine duce redire de vespere consueuerunt (vt dicit idem) eundo z iacēdo grīniūt: z dum dormiant maxime si fuerint bene pingues. Sunt autem porci fortioris somni in mari: q in alio tempore anni. z hoc accidit eis ex fumis per calorem vernalem resolutis ab humoribus in hyeme in ipsorum corporibuz congregatis. z ideo tunc suauius dormiunt z diutius propter resolutos mulcebres fumos ipsorum cerebrum tunc temporis suauiter opilantes. in estate vero: z si multa sit humorum resolutio: fortis tamen fit eozūdem cōsūptio z deiccatio: ppter excessum estiualis caloris. z non fit tanta humorum generatio qui sunt causa somni. ppter quod non tantum dormiunt in estate quantum in vere. vt dicit auicenna. In autumno autez z in hyeme sunt humores compacti ex frigiditate aeris eorum forinsecus constringente. z ideo pauci fumi tunc temporis resoluuntur: ppter excessum frigoris humores in corpore compingētis (vt dicit idē.) Aristo. autem dicit de porco lib. ii. porcus nō eiicit dentes omnino: z est masculus pluriū dentium q sit femina. Item aristo. libro. iii. porcus saltat post octauum mēsez z femina parit post annum. z quod generatur ex spermate maris ante vnum annum est debile valde ꝛc. Item idem. Porc⁹ habet consuetudinem: q si coierit prius cum aliqua tunc sui filii sunt pauciores ex secūda: z quando porca virgo prius fuerit impgnata: pariet filios minoris corporis. porca si fuerit multuz pinguis: erit ei⁹ lac paucum post eius partum. z meliores sunt filii qui nascuntur in hyeme: z peiores qui i estate. z meliores sunt filii qui generātur in iuuentute: q qui generantur in senectute. porcus autem cum impinguatur: potest coire omni tempore nocte z die: z magis i mane. Item libro. vi. cum parit porca: primo filio primā dat māmillam. verris multum appetit coitum: nec dimittit mater saltare super eam quousq declinent auricule z multum est ordeum bonus cibus porcis quando debēt generare maxime decoctuz Item libro. vi. porcis accidit triplex infirmitas. vna que dicitur brancos: z est apostema in auricula z in mandibula. z sepius in pedib⁹. z caro que est in illo loco corrūpitur: z transit paulatim corruptio ad carnem vicinam: donec veniat ad pulmonem z tunc suffocat spiritum z expirat. augmētatur hec ifirmitas subito: z pastores porcorum quando primo cognoscunt infirmitatem prescindunt membrum in quo ē infirmitas. non enim curari possunt sine inscissura. Alia autem accidit eis infirmitas que dicitur dolor z ponderositas capitis: z ex ipso moritur pars maxima porcorum. Alia infirmitas est fluxus ventris: z vix habet remedium: quoniaz interficit in tribus diebus. z quando porci sunt grossi: tūc eos comedere mora allicit. z iuuat eos balneum quando aqua eius fuerit multuz calida z minuuntur vene sub lingua eius Item cibus diuersus impinguat porcos: z quidam cibi inflant: z quidam generant carnem: z quidam pinguedinem. z tam porci q porce delectantur comedēdo glādes: quia earum temperant carnes. tamen si porce comederent multum de eis abhorrēt sicut oues. multa alia refert ō eis Aristoteles quere de apro. z infra de sue.

Pediculus cutis est vermis a pediculus sic vocatus (vt dicit Isid. libro. xii.) plus enim pedū motu

ꝑ morsu ledit cutem. ex humidis ⁊ corruptis vaporibus intercuraneis per poros resudantibus generantur (vt dicit constan. i viati) sepe inquit pediculi ⁊ lendes nascũtur in capite vel in cute ex purgationibus quas natura eiiciens facit cõsumere iter cutem ⁊ carnem. Super quem locum dicit expositor. quidam pediculi ex humore sãguineo generantur. ⁊ sunt rubei ⁊ grossi. qdam ex flegmatico: ⁊ sunt molles ⁊ albi. quidã ex colerico ⁊ sunt citrini longi veloces ⁊ acuti. quidam ex melancolico ⁊ sunt illi cinerei coloris. i. subnigri ⁊ macileti ⁊ motus tardi. vbi autem est nimia pediculorum multitudo in corpore multum plectorico ⁊ corrupto signum solet esse corruptionis generalis: vt morphee siue lepre. vt d. idẽ Contra pediculorum autem molestiaz valet capitis frequens ablutio. pectinatio ⁊ medicinalis mundificatio (nam vt dicit cõstan. argentum viuũ cuz cinere salicis eos necat: ⁊ hoc ꝑcipue si ex calido humore generantur. Idem facit litargicum id est plũbum vstum cum oleo ⁊ aceto. si vero generentur ex humore frigido valet scaphisagia: auripigmentum cum oleo ⁊ aceto. similster aqua marina ⁊ salmaria cum aceto secũdũ autem differentes naturas animalium sunt in eis differentie pediculorum. vt patet in porco cuius pediculus dicitur ysia sic dictus: quia yrit. nam vbi mordet adeo locus ardet: vt ibi vesice fiant. vt dicit idem Isi. li. xii. quilibet autem pediculus tanto acrius mordet ⁊ ledit: quãto pl9 macrescit.

Pulex vermis est modicus molestus hominibus maxime ⁊ infestus a puluere dictus: eo ꝙ a puluere potissime nutriatur. vt di. Isi. li. xii. Est aũt vermiculus mire leuitatis non cursu sz veloci saltu: pericula euadẽs ⁊ effugiẽs. tempore frigido pigrescit: vel deficit estiuo tẽpore insolescit. quãuis autem non sit de animantibus que ꝓcedũt per manifestam sexus cõmixtionem. multiplicat tamen suam speciem per ouationez qz ouas quedã in se gignit. ex quoz ꝓmixtione vel emissione vnicus pulex multos ꝓducit. vnde pulex albus quidez nascitur: sz quasi subito in nigredinem cõmutatur. sanguinem appetit ⁊ carnem cui insidet terebrat ⁊ perfodit. liquidiorem partem intercutanei humoris sug- it. ⁊ in parte corporis cui insidet suggendo sanguinem rubicundũ vestigium derelinquit. dormire volentes acri morsu impetit nec etiam regibus si eorum carnes paruus pulex tetigerit: quin eos molestet: parcere consueuit. eius siquidem absinthium est venenũ. Similiter ⁊ folia persicoruz vt dicit constan. colloquintida valet contra pulices si trita ⁊ mixta cum aqua per loca vbi habũdãt pulices aspergantur. Similiter ⁊ folia absinthii. quia vt dicitur eoruz odore ⁊ sapore moriuntur. ꝓpter saltus velocitatem: ꝺ facili non capiuntur. in calore contra tẽpꝰ pluuiosum acrius mordet pulex.

Rinoceron grece latine cornu inare interpretatur. Idez est monoceron. i. est vnicornus: bestia sz seuissima sic appellata: eo ꝙ vnum coruu in media frõte habeat. quatuor pedum ita acutum ⁊ validum: vt qcqd impetierit: aut ventilet: aut perforet (vt dicit Isidorus libro. xii.) nam cum elephante sepe certamen habet: quem vulneratuz in ventre psternit. tante autem est fortitudinis vt nulla venantium virtute capiatur Sed sicut asserunt qui de naturis rerũ scripserunt virgo puella proponitur: que venienti sinum aperit. in quo ille omni ferocitate deposita caput ponit. sicq; soporatus velut inermis capitur: ⁊ interimitur a culis venatoris (hucusq; Isidorus libro xii. Gre. super Job. addit in moralibus ad iam dicta. rinoceron inquit fera est nature omnino indomite: ⁊ si quomodo capta fuerit teneri nullatenus possit. impatiensq; vt dicitur illico moritur. De rinocerõte dicit pli. li. viii. c. xxi. rinoceros in nare bñs cornu. i. in media fronte supra nares. hostis est elephantis. vnde suuz cornu limat ad sara ⁊ acuit. ⁊ sic preparat pugne: ⁊ i dimicatione aluũ ipetit elephantis quẽ scit partẽ corporis esse molliorẽ. longitudo i est ei vt equo: sed crura multa breuiora. color etiã buxeus sicut inuit idẽ li. viii. c. xxii hmõi fere multe sunt spẽs. s. rinocerõ/monoceron/egliceron. Est autem monoceron vt dicit idem. fera asperrima similis equo in corpore. ⁊ ceruo in capite: pedibus elephanti: cauda apro: mugitum emittit grauem. vnum cornu nigrum eminens: in media fronte habet. duoꝝ cubitoꝝ hanc ferã viuã negant capi. Egliceron spẽs dicit eẽ vnicornir. ⁊ dicitur latine capricornus: ab egla qꝺ est capra ⁊ ceros quod est cornu. animal est pusillum simile hedo: acerrimũ nimis. i media frõte vnũ gerẽs cornu. Itẽ ꝺ. pli. ibidẽ ꝙ i idia sunt vnicornes boues

habentes candidas maculas: ꝛ solidas vngulas sicut equi. Sunt ꝛ asini quidam indici vnicornes. vt dicit aristo. auicē. ꝛ pli. qui sunt sic dicti: eo ꝙ vnum in fronte habent cornu inter aures. residuum autē corporis ipsorum simile est corpori onagrorum siluestrium asinorum. sed talis monoceros est minoris audacie ꝛ feritatis ꝙ sint alii vnicornes. ꝛ dicitur monoceros a monos qđ est vnus ꝛ ceros qđ est cornu quasi in capite gestiens cornu vnum. ꝛ declinatur hic rinoceron huius rinocerontis/ rinoceronti ꝛc. similiter declinatur monoceron monocerontis monocerōti. Inuenitur autem rinoceros ꝛ monoceros ꝛ tunc dicitur rinocerontis in genitiuo. ꝛ sic de aliis

Rana a garrulitate vocis sic vocata: eo ꝙ rane strepitum ꝛ sonos vocis importunis clamoribꝰ reddunt in palustribus vbi generātur (vt dicit Jsi. li. xii. c. iii. de piscibus) Ex ranis autem quedam sunt aquatice: q̄dam palustres: quedaz rubete de quibus supra dictum est in littera. b. de buffone. Alie calamite: que sic sunt vocate. quoniam inter arundines habitant ꝛ frutices. vnde ꝛ i calamis conuersantur ꝛ sunt valde parue et virides ꝛ mute sine voce. Alie sūt agredule rane parule in sicco vel in aquis morātes vnde sic sunt nuncupate. Est autē quedam species rane que missa in os canis facit eum obmutescere: sed hoc multi negāt (vt dicit Jsi. li. xii.) Aristo. autem dicit de rana li. iiii. ꝙ habet linguam ppriam: quoniā anterius lingue sue applicatur ori suo ꝛ quasi ligatur: sicut extremitas lingue piscis licet posterius ꝛ interius ac concauuz linguam habet absolutam. ꝛ propter hoc habet rana linguam propriam ꝛ est coax. ꝛ non facit hoc nisi in aqua tantum. ꝛ pro prie masculus tempore coitus quādo clamat feminam. quia quodlibet animal habēs vocem vociferat ꝛ clamat tempore coitus. rana autem multiplicat vocem quando ponit mandibulam inferiorem equaliter in aqua: ꝛ extendit superiorem ꝛ per extensionis conatum duarum mandibularū lucent eorum oculi sicut candele: ꝛ hoc de nocte: maxime quia coeunt de nocte plus ꝙ de die. ꝛ omnes pisces nutriunt pullos suos preter ranam (vt dicit idez libro vii.) quando autem primo in aqua formantur rane videntur totaliter esse caput cuz quadam extremitate dependente ad modum caude. deinde dilatantur totaliter in ventrem. sublata cauda crescunt ei pedes: ꝛ ipsa rana in animal quadrupes transformatur. mouentur omnes rane preter buffonem vel rubetam potius saliendo ꝙ gradiendo. nam vetus rubeta raro salit. rana igitur aquosa est seu paludosa/ clamosa/ limosa/ ventrosa/ timorosa/ subtẽtre maculosa/ venenosa. ꝛ ideo abhominabilis hominibus: ꝛ maxime odiosa: i terra viuit pariter ꝛ in aqua.

Salamandra vt dicit plinius libro. x. capitulo. xl viii. est similis lacerte in figura. nnnq̄ apparet nisi in magnis imbribus. deficit aūt in sereno: ꝛ tantus ei est rigor vt ignez tactu extingat sicut glacies saniem lacteā ore euomit: que si hominis tetigerit corpꝰ toti defluunt pili. ꝛ quod tactum est corrūpitur ꝛ in colorem turpem commutatur. Salamandra itaq; est genus lacertuli siue stellionis animal pestiferum ꝛ summe venenosū. nam (vt dicit Plinius libro. xxix. capitulo. iiii.) fructus arborum inficit. aquas corrumpit: ex quibus si quis comederit vel biberit mox necatur. sed si saliua eius pedem tetigerit: totum hominem inficit ꝛ corrumpit. ꝛ quamuis tanta sit i salamandra vis veneni: a quibusdam tamen animalibus manditur loco cibi. inter medios ignes viuit sola animaliū (vt dicit idem) imo incendium igneum extinguit. ꝛ est genus salamandre cuius pellis est villosa ꝛ pilosa: sicut pellis vituli marini: ex qua fiunt aliquando cinguli ad vsus regum qui post longam vetustatem in ignez proiecti non exuruntur: sed post diuturnā inflammationem illesi ꝛ purgati quasi renouati ab ignibꝰ extrahuntur. ꝛ ab illa pelle fiunt ligmina in lampadibus ꝛ lucernis que nullo incendio corrumpūtur quere supra in littera. a. de anguium diuersitate et inuenies ibi de hoc verme.

Anguisuga est vermis aquatilis sic dicta: eo ꝙ sanguinem deligit atq; suggit. potantibus insidiatur: cum illabitur faucibus vel vbi vsptam adhe serit sanguinem hauserit. ꝛ cum nimio cruore maduerit: euomit quod hausit: vt de nouo recentiorem suggat (vt dicit Jsidorus libro. xii.) ver. nis ē colore subnigre quibusdam virgulis rubeis distinctus: corpore mollis/ oblongus ꝛ flexuosus: os habet triangulum: ꝛ in ore fistulam cum qua sanguinem suggit venenosis insidet. ꝛ ideo quando debet

apponi membro causa medicine. primo debet iuolui in vrticis ⁊ in sale: vt si compellatur euomere si quid forsā hauserit venenosuz in aqua tepida: ⁊ tempore calido citius membro se applicat ad sugg endum.

Stellio nomen sumpsit a calore Est enim bestiola tergo depicta lucentibus guttis in modum stellarum de quo d. oui. Aptūq; colori nomē habet. varijs stellatis corpore guttis (vt di. Isidorus libro xii.) vbi subiungit. stellio autem adeo scorpionibus ē contrarius: vt viso eo pauorem his afferat ⁊ torporem (pli. libro. viii.) dicit q; stellio maxime de rore viuit: ⁊ quāuis sit animal pulchrum ⁊ depictum multum tamen est venenosum quia (vt dicit pli. li. xxix. c. ii.) ex stellione pessimū fit medicamentum. nā cum fuerit mortuus in vino faciem eorum qui bibunt lentigine abducit. ob hoc eum in vino vnguento necant qui forme inuident meretricum: cuius remedium ē oui vitellum mel ⁊ vitrum. fel stellionis tritum in aqua mustelas dicitur congregare. ⁊ est stellio gen⁹ lacerte reptile ⁊ quadrupes habens pedes latos ⁊ digitos scissos ad modum manus: quibus repit ad domorum et murorum rimas in quibus facit cauernas suas. ⁊ mutat spolium suum in senectute sicut serpens. vt dicit idem. ⁊ latitat in hyeme in cauernis: ⁊ hebetatur visus eius. In vere autem exiens de cauerna sentiens defectum visus mutat locum: ⁊ querit sibi locum ⁊ cauernam ad orientem. ⁊ continue aperit oculos contra solis ortum: donec in oculo desiccetur humor ⁊ cōsumatur nebula que oculis caliginem inducebat. Super puerb. autem li. 6. xxx. innuit glo. q; stellio ē animal velocissimum ⁊ tamen non pennatum. sed tantum velocitate pedum repit ⁊ scandit ad sublimitatem domorum ac murorum.

Serpens est dictus: eo q; occultis serpit accessibus. non gradit publice ⁊ aperte: sed squamarū nisibus repit occulte (vt di. Isidorus libro. xii.) de cuius natura hic non prosequor. quia ibi supra in littera. a. vbi agitur de angue omnia sunt plixius explanata. tamen quasdaz notas proprietates ⁊ vulgatas hic breuiter inserere nō pigebit. Dicebat Johan. de sancto egidio de serpente sic. formidat nudum. dicit enim q; insilit i vestitum. sputum fit sibi venenosum quia saliua ieiuni hominis venenum est serpenti. pugnat pro capite in quo dicitur esse sedes cordis carnem frigidaz habere dicitur quia fri, ide est nature. pectore ventre incedit. hoc dicitur quia rectis non gradit anulis sed singulis serpit. se reuocat. loca mucida lingit: id est loca putrida. obumbrat. i. loca vmbrosa amat. respicit oblique: quia lateraliter non directe. transfigit aculeo ⁊ dente. flectitur in se: quia tortuosus ē ⁊ nō rectus. abscondit lepram: quia comeditur ne talis infirmitas reueletur. nō cessat vertere linguam: qz serpens semper mouet linguam ex vi veneni. esurit ⁊ patit. diu enim sustinet famem. claudit suam aurem ne audiat incantantem. vinoq; venatur. sibilat anteq; mordeat. iterimit omne quod mordet. auis hostis: quia flatu interimit eas. iacta resumit: quia venenaz quod eiicit iterato resumit.

Simia grece a suppressis naribus est vocata. vnde ⁊ simias dicimus: eo q; suppressis naribꝰ sint ⁊ facie feda rugis turpiter follicantibus alii dicunt simas a similitudine rationis nominatas: quia in multis actus hominis imitantur. sed hoc est falsum. vt dicit Isidorus libro. xii. (⁊ subdit) simie sunt elementorum sagaces noua luna exultant media ⁊ cauda tristantur. quādo habet duos fetus: fetum quem plus amat in brachio suo portat quem vero minus diligit humeris gestat: quando sibi instat necessitas fugiendi. Cum vero artatur ab insequente fetum brachiis portatum proicere cōpellitur: ⁊ alio qui humeris insidet pressa tardior ad fugam redditur. ⁊ ideo a venatore facilius ⁊ citius preuenitur. Simiarum autez quinq; sunt genera. vt dicit idē ex quibus circopetici caudas habent. simia enim est cum cauda: quaz quidam climam vocant. Sunt ⁊ alie que cenophale sunt dicte: quia facie canibus sunt similes sed corpus habent simiarum. Sūt etiam spinge villose: comis ⁊ māmis prominētibus faciles ad feritatis oblitionē. Sūt ⁊ satiri facie ad modum grata ⁊ gesticulantibus motibus inquieti. Sūt ⁊ callitrices que toto pene aspectu a ceteris distāt. naz in facie sunt producta barba ⁊ lata cauda vt dicit Isidorus. Item dicit pli. libro. viii. c. liii. vbi dicit simiaruz genera figure hominis sunt prima. caudis iter se distinguūtur. mira solertia visa singula facere nituntur. vnde calciare se solent calceis a venatoribꝰ ex industria derelictis: ⁊ sic facile

apiuntur. nam dū se volunt calceoꝝ ligamentis construgere et calciamenta putrid
derant a venatoribꝰ facere suis pedibꝰ coaptare anteꝙ possint se a calceorum vinculis expedire a venatoribꝰ sepissime capiuntur: Item pli. ibidē simiarū erga fetum est maxima affectio. nā mansuete et mansuefacte intra domos catulos quos pariunt omnibus demonstrant: tractariqꝫ gaudent et gratulantes et sibi applaudentes cognoscunt. bucusqꝫ. d. pli. dicit tamen in li. eo. c. xii. sunt in india simie toto corpe cādētes ꝙs nidi ozset capiūt et venant. De simia aūt dicit auicen. li. ii. cōicat simia in forma cū homine: et in pilositate cū lupo. et sunt aliqne simie prauoꝝ motuum atqꝫ morū: et earū dentes sunt sicut dentes canū et morsus malicios: et maxie illarum que bñt caudas. Alie aūt sunt villose anterius preter facie: et taliū dentes sunt sicut dentes bois: et alia bñt sicut hō z oculos subrufos z asperos z accutos: z māmas pectore et manus z pedes z digitos sicut hō: z pōt ābulare super duos pedes qz hz calcaneū z ei imittitur sicut hō: z hec bñt pauca alia p̄ter hominē: et maxie q̄drupedia. vt. d. aristo. In vulua aūt assimilatur mulieri: z virga masculoꝝ est sicut canis z interiora eius sunt sicut hominis (bucusqꝫ auicen.) hec eadem dicit ari. li. ii. vbi dicit sunt alia cōicantia in natura bois q̄drupedia. vt simia ꝛc. vñ recitat oia supdicta. Est itaqꝫ simia bestia monstruosa: tñ bois nature repzesentatiua. discipline susceptiua. vñ ad saltandū et variis modis ludendū informat. bestia siquidē ē indomita, z male eosa ex natura: sed ꝺberibꝰ z catheis p violentiā edomat: truncō oppzimitur sine blocco: nec libere discurrē permittitur vt eiꝰ insolentia repmat. cibis olꝰ vescit et in mūdis delectat: ppt qꝺ in hominū capitibꝰ vermes querit: quos inuentos in os proicere non dedignat. Simiarum carnes ꝺsiderat leo: qz eiꝰ esu ōz qualescere qñ grauē infirmat. vt. d. isi. z pli. q̄re supꝺ de leone

Sirena sirene vel siren sirenis dicit monstrū marinū qꝺ dulcedine sui cantꝰ trahit nautas ad periculū. vñ dicitur a siren qꝺ ē tractus. vt. d. bug. gl. aūt sup ysa. xiii. g. d. sirene sunt serpentes cristati z alati: alii aūt dicūt ꝙ sunt pisces marini in spē muliebri. Papi. aūt dicit sirenes sūt dracones magni volantes et cristati vt quidaz putant. ysi. aūt li. xx. vbi agit de portentis dicit sic. sirenes tres fuisse ex pte ꝺgines et ex pte volucres vngulas et alas bñtes: q̄rū vna voce. altera tibia. tertia lira canebat: q̄ illectos nauigantes sub spē cantꝰ ad naufragiū pertrahunt scōm veritatē aūt meretrices fuerūtq̄ trāseuntes ad egestatē ducebant. ficte sunt p ducere ad naufragiū nauigantes. di. autē Jsi. li. xii. in arabia sunt ꝺpentes cū alis q̄ sirene vocātur q̄ plus curzunt ꝙ equi. et dicuntur volare: quoꝝ virꝰ tñ est vt añ morsꝰ ꝙ dolor sētiat. De sirēa aūt dicit philologꝰ sirena ē mōstrū marinū ab vmbilico sursū hns formā virginis. inferius figurā piscis. hec belua in tēpestate gaudz. in sereno aūt do let. hec dulcedine cantus facit dormire nauigātes quos cnz vident ꝓpositos ad nauē accedit. z quē poterit rapere secū ducit: et pferēs ipm ad locū siccū ꝓicit ipm secū coire cogit: qō si noluerit vel ñ potit ipm perimit z devorat eiꝰ carnes z trāsglutit: de talibꝰ mōstris legit i histo. mag. ale.

Scorpio. vt. d. isi. li. xii. est ꝺmissa terrenus hns in cauda aculeuz amarum: sic grece dictꝰ: eo ꝙ cauda figat et armato vulnere venena diffūdit: cui ꝓpriū est vt palmā manus non feriat neqꝫ ledat. vt. d. idē: et dicitur scorpiꝰ a scorte quod ē dulce et poio pois quod ē fingere: qz in anteriori parte blandicias fingit. in posteriori pungit: et a scorpione aut verme per similitudinē dicitur iubꝰ aculeatus vel flagellū virge novosum. Jtē scorpiꝰ dicitur signū in celo: qz sole existente in illo signo primos frigoris aculeos tūc sētimus vñ oratiꝰ. Matutina paꝝ tūc cautos frigora ledūt. Jtē scorpiꝰ ē sagitta venenata arcu vel tormentis excussa: q̄ dū ad dominē venerit duz infigitur virꝰ diffūdit. vñ z nomen accepit. de bis olꝰ. d. oratiꝰ. Scorpius ē signū ꝺmissqꝫ sagitta flagellum. De scorpionibꝰ aūt. d. pli. li. xi. c. xxvi. scorpiones pariūt vermiculos ouoꝝ spē z primā ꝓpria pestē veneni sicut ꝺpētes. p. tri duum valde ledit scorpionis venenū: et pōt ē tā morte primā: nisi citius sibi occurrat. letali ictu percutiunt ꝺgines: qñ eas feriunt simili et semiras sed nō tā cito. virosꝰ aūt magis ledūt matutino qñ exeunt de cauernis priusquam ferierint aliquem ictu ieiunū infundūt venenū. sp cauda parata est petere. nulloqꝫ momēto cessat a lesione si ei ꝺtur occasio ledendi: et obliq̄ ictu z inflexo ferūt z venenū candidū eos infūdet

dicunt. Apodeus auctor nouem describit scorpionū nociuorum genera p colores geminos habēt quidē aculeos z iter hos sūt mares seuiores. z maxime tēpe coitus. et hi sūt ceteris graciliores z lōgiores. ōniū autez venenuz i meridie magis est nociuū quādo solis ardoribꝰ cāduerit vel calefactū fuerint. similiꝫ qñ sitiunt bñt q̄dē interno dia in cauda: q̄to plūra tanto peiora eorū sunt venena: et aliqñ sunt illa internodia sena aliqñ septena. Tradit aūt apolodorꝰ q̄sdā in affrica bie pēnas z illi sunt valde nociui: et hos q̄dā venefici q̄ questus gr̄a colligunt diuersarū terraz venena illos a latos scorpiones deferre in italiā sūt conati sed infra regionem italie viuere nullatenus poterant. videntur tamen aliquando in italia sed sunt innocui. In siti a persequuntur porcos nigros qui citius moriuntur si in aqua post ictum se immerserit. homini a scorpionibus percusso cinis eorum potatus in vino est remedium. submersi enim in oleo succurrunt periculo quod pūgendo animali induxerunt. nulluz animal ledit scorpio carens sanguine. et sunt quidam scorpiones qui pariunt vndenos fetꝰ quos mater quandoq; deuorare dicitur. sed vnus qui magis est solers scandit super clunes matris ibidem tutus residet a cauda et a morsu. hic genitorem interficit et fraterne cedis vltor extitit: et hoc prouide fecit natura ne pestifera progenies nimium propagetur (hucusq; Plinius libro duodecimo. Dicit autem Aristoteles libro septimo q̄ scorpiones qui comedunt venenosa sunt peiores veneni: et dracones quidam comedunt scorpiones et illi sunt pessimi. contra punctura autem scorpionum sunt multa remedia. vt patet supra libro quinto de morbis et venenis.

Bos vt dicit Isidorus a subigendo est dicta eo q̄ terram rostro subigit propter cibuz. terram essa sulcat et subuertit vt dentibus q̄ veniat ad radices. Plinius autem libro octauo. c. xi. dicit nullum pecus circa vernū equinoctium concipit bis in anno. z parit quatuor mensibus in vtero trahit: viginti filios quandoq; producit: sed educare nequit: et aliquando omnes deuorat preter primum. illum magis diligit qui primo de vtero exit: quia ei magis ē naturalis et ei semper primo primam mammillam porrigit (vt dicit Plinius Solinus et Aristoteles libro sexto.) Est autem animal immundum et gulosum: auide deuorans quodlibet fetidum et immundum. balneum putat lutum: et reuoluendo se in luto z quescendo impinguatur (vt dicit Aristoteles libro septimo (et impinguatur precipue in quiete et septena pars cibi sui transit in pilos et in sanguinem et in consimilia: et cū parit crescit et corpꝰ marcescit: q̄z nutrimentum transit in lac. vnde eius filii nutriuntur et quando habet iuuenes magne est ferocitatis et pugnat pro eis cōtra lupum. Alias eius proprietates quere supra in littera. p. de porco: et in littera. a. de aspro.

Taurus est bos masculus nō castratus. vt dicit Isidorus et est grecum nomen sicut bos. Indeina autem tauris (vt dicit Isidorus li. xii.) est color fuluus et velox pernitas. pilus in contrarium versis. caput circumflectit flexibilitate qua vult. tergi duritia omne telum respuunt muniti feritate qui sub arbore ficus alligati omnem amittunt feritatem et subito mansuescunt (vt dicit Isidorus li. xvii.) quere supra de ficu in littera. f. Est animal superbum et cerui rosum: cuius maxima fortitudo est in collo et in cornibus ac ceruice. vnde pli. li. xviii. c. xlv. generositas' tauri patet in aspectu et in torua fronte et in auribus fetosis ac in cornibus et in procinctu dimicatōnem pofferentibꝰ cuiꝰ tota cōminatio in pedibꝰ stat. quibus in altuz spergit arenā et ex tali spersione singulariter inter animalia inardescit (vt dicit idem) Aristo. vero li. ii. Taurus habet epar rotundum simile epati hominis: et pascitur solus ante tēpus coitus et amoris et tunc vacis se associat (vt dicit idem libro septimo) et tūc cōtra alios fortissime puguat. Item in eodē tauri impinguantur ab herbis z granis generantibus ventositatez ab extremitatibꝰ pisarum et fabarum et huiusmodi. et si q̄s scinderit parum cozium et cum fistula sufflando parum cutem a carne eleuauerit: et post ei dederit ad manducandum impinguabitur: et impinguatur cum dulcibus ei ego sicut cum ficubus et vuis passis. Item idem libro septimo. tauri faciunt cōtrariū equis: quia nisi aqua fuerit frigida z pura non curant potare eam. Item idem libro septimo propter vxores pugnant tauri et qui vincit salit super feminam: et cum de

bilitatus fuerit per multitudinem coitus venit victus contra eum et pugnat et qui tunc vincit salit super femiuam quasi gaudens de triumpho: et tauri vtuntur coitu post annum et forte post octo mẽses sicut et vacce. quere infra de vacca. Tauri autẽ quamdiu non sunt castrati ferocẽs sunt et superbi sed ablatis testiculis effemĩati redduntur ⁊ pigri imbelles penitus ⁊ mansueti. crescunt tamẽ corpore et impinguescũt et aratrorum iugo mansuescunt. quere infra de vitulo castrato. Item in libro decimonono in fine dicitur ꝙ tauri habẽt fortiores neruos et ligamenta (id est lacertos) ꝙ boues: quia in castratis omnia corporis membra emollescũt: et in corde tauri inuenitur sepe os sicut in corde cerui. Sunt autem quidam tauri agrestes: vt dicit plinius libro octauo capitulo. xxu. Sunt inquit tauri atrociſſimi siluestres ceteris maiores et velociores: colore fului et oculis ceruleis. pilo in contrarium verſo rectum adaures extendentes cornua mobilia habẽt ꝙ ad altezutrum in pugna mouent. tergum habent durum ad modum clipei ita ꝙ vulnerari non possunt: feras omnes venantur nec aliter possunt capi ꝙ in foueis. capti semper feritate intereunt et pre indignatione moriuntur.

Tragelaphus est dictus hircoceruus. a dragos quod est hircus ⁊ elephos quod est ceruus. Et dicit Isidorus libro duodecimo. tragelaphi a grecis sunt nominati. quidã sunt eadem specie vt cerui. villosos habẽt armos ut hirci ⁊ mentũ pmissis hirsutuz barbis. De his autẽ dicit auicenna libro secundo. quedam agrestia animalia habent cornua tortuosa. vt hicocerus qui tragelaphus dicitur: et pedes eius habent soleas: et corpus eius crescit ad quantitatem cerui: et sunt fortes valde et facies eorum declinant et cornua eorum sunt sicut hinnuli.

Talpa est quedam bestiola ad similitudinem muris. de qua dicit Isidorus libro duodecimo ꝙ sit damnata cecitate perpetua in tenebris. Est enim absq; oculis. rostruz habet ad modum porci cum quo terram fodit ⁊ humum egerit ⁊ radices subterra comedit et corrodit. solem odit ⁊ fugit: nec diu potest viuere super terram: nigram habet pellem villosam et mollem. crura brevissima et pedes latos ⁊ per digitos distincto ad modum manus. Aristoteles autẽ dicit de talpa sic. omne animal generans sibi similem habet oculos preter talpam q̃ non habet oculos apparentes: sed si quis inciderit corium subtiliter inueniet interius vestigia latentium oculorum ⁊ putaueru nt aliqui ꝙ illud corium rumpitur pre angustia quando incipit mori: ⁊ tunc incipit aperire oculos in moriẽdo que eos clausos habuit in viuendo. Dicit ad hoc plinius libro x.c.xlix. liquidius audiũt talpe obrupte terre denso atq; surdo nature elemento: et si hominem audierit loquentem fugit a remotis.

Talus est melus animal scilz ad quantitatem vulpis: cuius pellis valde est hispida et villosa ⁊ dicitur melota. vt dicit glosa super illud Ibum circuierunt in meloris ꝛc. hebre. xi. De hac bestia scilicz de taxo siue melota dicit plini. li. viii. c. xxix. est ⁊ melis quedam solertia. quando enim eos canes insequũtur anhelitum ⁊ flatum retinent: retinendo cutem extendunt ⁊ sic morsus canum et ictus hominum arcent: futuram preuidẽt tempestatez. ⁊ ideo sibi faciunt cauernas subterraneas diuersos exitus ptinẽtes vnde quando flat ventus aquilonaris obturant caudarum villositate introitum aquilonarem et apertum tunc dimittũt australem et econuerso. In eisdem autem latibulis sibi prouident in pastu contra hyemem: ⁊ si quandoq; eis defecerit cibus: ei pro cibariis erit somnus (vt dicit idem.) Sunt enim de generibus animalium que in heme se abscondunt ⁊ pro magna parte de somno viuunt. vt supra de mure dictum est. quere supra de mure. Est quedam species taxi (vt dicit physiologus) qui abscondit cibos contra hiemem ⁊ vna cum femina colligit ⁊ reponit ⁊ veniente algore hyemis timens masculus ne cibi collecti nimis cito deficiant: feminam ab esu reprimit: ⁊ ipsam ad saturitatez comedere non permittit que pacem simulans et quasi taxo masculo cedens cauernam latenter exit: ⁊ per partem oppositam latium intrans ignorante masculo fauces aperit: ⁊ diu aggregatos cibos deuorat et consumit. Hec bestia vt dicit idem vulpem odit et cum eo dimicare consueuit. ſz videns vulpes ꝙ propter duritam ⁊ eius villosam pellez ledere non poterit se victã simulans fugam petit: et dum taxus pre-

dam querit vulpes eius latibulū subintrās vrina et aliis immundicijs taxi cubiculum inficere consueuit cuius fetorez abhorrēs melus defedatum domicilium derelinquit et aliam mā ſuculam necessario sibi querit

TIgris est bestia ad fugam velocissima ad modum sagitte. sic enim persi sagittas vocant. vt dicit Isidorus libro duodecimo. Est enim bestia variis distincta maculis: virtute et velocitate mirabilis: ex cuius nomine fluuius tigris appellatur eo q̄ rapidissimus sit omnium fluuiorum. tigrides enim magna hircania gignit (hucusq; Isidorus) dicitur autem hec tigris huius tigridis pro bestia. sed pro fluuio vero hic tigris huius tigris. quere supra de fluminib⁹. De tigride autem dicit plinius tigrides hircanium dicq; ferunt que sunt animalia tremende velocitatis et maxime cognoscitur quando capitur. totus cūm fet⁹ qui semper viscosus est insidiante venatore rapitur: et in equo velocissimo subito deducitur: ac vbi feras spoliatis catulis vacuuz cubile reperit fertur prepes odore ferentis catulos inuestigans. venator autem audiens fremituz insequentis abijcit vnum catulum quem illa tollit: et ad suum latibulum morsu dicit q̄ reposito in cubili concito cursu iterū redit interim raptor cum residuis nauem scandit: et illa irritata et frustrata feritate pro nullo vltra seuit. vt dicit plinius libro octauo capitulo decimono. masculus autez de fetu penit⁹ ñ curat. vt dicit idem. qui autē oēs catulos deferre cupit specula magna i itinere derelinquit: que mater insequens in via inuenit in eis se intuens de sua imagine filios esse credit. circa autem suas vmbras detenta: et circa filiorum extractionem de vitro occupata dat raptori spaciuz fugiendi z sic per vmbraz decipitur ne raptorem pro catulorum liberatione vlterius prosequatur.

TInea vt dicit Isidorus est vestimentorum vermis dicta eo q̄ teneat et eo vsq; vestibus insideat quousq; corrodit z ex vestium corruptione gignitur: quando scilicet vestis aliquā diu in aere grosso comprimitur nec vento perfunditur: et in puro aere libere nullateus explicatur. Insensibiliter autem panni superficiem consumit: et cum sit sensibile animal infra panni substantiaz se occultat vnde q̄ vt videri oculis se permittit amara z odorifera timet fugiunt ad vestes respersas talibus de facili non accedunt. et ideo folia lauri/cipressi z cedri/z huiusmodi posita in cistulis vestes ibi repositas et libros corumpi a tineis non permittūt vt dicit Constan. Est autem quedam species capitis que propter suam tenacitatez et adherentiam tinea est dicta. De qua queř supra libro quinto vbi agitur de capitis infirmitate.

TEredones vocant greci lignorū vermes eo q̄ terendo edant vt dicit Isidorus libro duodecimo. ex humore autem corrupto in arboribus derelicto sub corticibus arborum z in medullis generantur. maxime autem in arboribus generantur quando importuno tē pore arbores resecantur vel plantantur vt dicit idē: et hoc est i plenilunio potissime quando humiditas que lunari virtute cuz corporibus tunc habundat non digeritur propter eius superfluitatem non regitur a natura: et ideo necesse est vt talis superfluitas corrumpatur ac in vermes z in putredinem conuertatur. quere supra de effectu lune libro sexto. teredo itaq; ligni vermiculus est in substantia mollissimus: et tamē corrodit z cōminuit durissima ligna z subtilioreż puluerē q̄ posset lima vna facere. quere ifra de vermiculo.

TEstudo est animal sic dictum: eo q̄ tegmine teste sit opertū i camere seu voltemodum. vt dicit Isidorus libro duodecimo. et sūt quatuor genera scilicz terrestres maritime. lutane scilicet in paludibus viuentes et fluuiales et traduntaliqui q̄ etiā est incredibile tardius ire nauigium testudinis pedē dextruz deferens. vt dicit Isido. libro duodecimo. De testudine autem quere supra in littera. l. de. lima.

TTortuca inter testudines computatur eo q̄ inter testas durissimas clauditur inter quas se recolligit quando ab aliquo molestatur. Est autem eius duplex species scilicet fluuialis et terrestris. fluuialis autem tortuca mortifera est et venenosa terrestris vero q̄ habitat in domibus vel in siluis munda est comestibilis. Est tamen horribilis in aspectu et deformis. ponit autem ouavt gallina sed pallidiora et minora. Est autem animal quadrupes habēs pedes quos sicut

rana:et caput paruum sicut serpens: et testas duras diuersis maculis deformatas. carnes vero eius que habitat in nemoribꝰ sunt medicinales et sunt virtutis resumptiue. vndevalent etbicis pſiticis et consūptis. De tortuca autez marina dicit Aristoteles libro octauo. tortuca inquit marina eōedit oīa et eius officiuz est fortiꝰ omni ori cuiuslibz animalis:quoniam si acceperit lapidem in ore suo frangit eum et exit ad ripam et pascitur herbis et cum reuertitur intra aquam ascendit et natat:ita ꝙ ꝺ siccatur dorsi superficies a sole: quoniam illi non leue est ꝙ in aqua profundetur. Itez libro triceſimo.animal habens squamam plumam aut corticem non habet vesicam propter paucitatem potus: quia superfluitas potus transit in plumas et alia preter tortucam quoniam pulmo tortuce maxime est carnosus. sanguineus similis pulmoni vacce et pulmo tortuce siluestris est maior q̄ debet esse: quoniam corpus eius continetur in testa spissa: et propter ꝺ non dissoluitur nisi in carne tantum:z pp ter hoc sunt in tortuca vesica vt reciperet superfluitatem sicut vas et valde parua ē vesica enim est in omnibus animalibus habentibus pulmonem sanguineum:et ideo sola tortuca inter animalia habētia duros cortices habet vesicam et renes.

VAcca tauri est femina dicta quasi boacca(vt dicit Isidorꝰ libro duodecimo)Est autem animal lasciuum et luxuriosum:quia vt dicit Aristoteles libro sexto vacce post annum mouentur ad coitum: et forte post octo menses et tempus impregnationis vacce est per nouem menses.et partus erit in decimo et vacce coitus assimilantur mansuetis et efficiuntur siluestres ita ꝙ nō possunt eas domare pastores: et desiderium vaccarum manifestatur per tumorem vnguium:et suos mugitus continuos. quoniam vacce mugiunt contra coitum et saltant super tauros et sequitur ipsos et cum eis stant. Item in eodem dicit in fine dicunt homines ꝙ tempus impregnationis earum est decem mensium:z si ante ꝺ tempus pariatur fetus non viuet nec sue vngule complebuntur: et in maiori parte pariet vnum et forte duos:et femine viuūt in maiori parte quindecim annis z mares similiter.sed quando castrantur efficiūtur fortiores et viuunt viginti annis et post ꝙ tum habet lac bonuz.ante autem nihil habet:et si habuerit parum aut nihil valet.z cum primo coagulatur lac vacce efficitur sicut lapis. hoc autez ei accidit cuz miscetur aque.vacca vnius anni raro se miscet tauro nisi post annuz z quando vacce multotiens impregnantur et faciunt plures filios signum est (secundum ꝙ putant homines)ꝙ in hyeme multa pluuia erit. Itē in grege viuunt et si a grege recesserint sepe pereunt.quoniam a bestiis comedūtur Item omnium animaliuz sunt voces fortiores z grossiores in masculis exceptis vaccis que vocem habent masculis grossiorez

Item vt dicit idem vacca cornua habet fortia et grossiora et magis nodosa/ q̄ masculus:non tamen ita māgna:sed si calefiant possunt flecti in omnem partem et quando infirmantur in pedibus est eis medicina si inter cornua oleo z pice z aliis medcaminibus inungantur. Item dicit idem ꝙ vacce diligunt bibere aquam claram.turbidam vix aut nūq̄ bibunt:z eis accidit podagra et ex hac infirmitate moriuntur:et signum est quando submittunt aures suas:et nō comedunt(vt dicit idē)

Vacca impinguata fugum abicit cui est consueta. minus pasta optime est subiecta.in fimo proprio iacens impinguescit et quanto plus a labore et parcitur tanto. torpet amplius et pigrescit. puncta testo ideſt mulca bouina caudam erigit et miro modo insaniens per campos circuit et discurrit.

VAcca aliquando ē agrestis: de q̄ dicit auicenna et etiam Aristoteles.Est inquit vacca in terra partorum habens crines in collo sicut equi.et est corpus eius ad quantitatez cerui. vnde a multis equicervus vocatur et talis vacca caret cornibus et habitat in montanis et ē siluestris et habz pulchros oculos et sunt acuti visus:et quandoqz habent cornua vacce huiusmodi:sed sunt pua ad modum hinnuli:z sunt curuata versus tergum sicut cornua capri:et in corde eius inuenitur os sicut in corde cerui z cameli:z illud os quādo incalescit et sāguis stillando mouet cordis neruos est causa excitans animal ad motum letitie z exultationis:vnde ex tali titillatione quasi subito se erigit caput mouet salit velocius et discurrit. Item dicit aristoteles libro

octauo. animalia inquit que non possunt habere iuuamenta a cornibus habent iuuamenta alia natura: sicut dedit velocitatez ceruis et agrestibus vaccis que cornua habent incuruata et non possunt propter magnitudinem defendere totum corpus: ⁊ ꝑpter hoc dedit natura agresti vacce aliud iuuamentum scilicz eiectionez stercoris quo exurit canes qui ex vicino sibi nimium appꝓpiquant. Alii etiam canes qui stercora talium vaccarum inueniunt circa ipsoruz odorez se occupant quousqz imbelles bestie fugiant periculuz et euadunt. De hoc quere supra in littera. b. de boue et de bubalo, qui est bos agrestis.

Titulus a virore etatis est dictꝰ vt dicit Isidorus libro. xii. nā statiz quando nascitur a virtute propria ad querenda matrī vbera erigitur et leuatur. matris vberibus statiz reficitur ⁊ lactatur. materna lingua ab omni immunditia contracta ex vtero abstergitur et purgatur. nascitur ei sicut et equo in fronte pustula quedam nigra quā magi fore amoris asserunt incentiuum. hanc pustulam statim amputat et detruncat: nec eum admittit ad vbera nisi predictū virꝰ auferat et prescindat. Idem dicit Aristoteles de equa et de eius pullo. similiter Auicenna. quere supra in littera. e. de equa. Vitulus matrem diligit et eius mugitum sequitur et cognoscit. vbera que suggit fronte excutit: et sic vberiorem lactis effusionem a matre querit. lacte satiatus salit hilaris ⁊ discurrit. saliendo autez a matris vestigiis non discedit. ¶ Simile dicit Aristoteles libro octauo ꝙ vituli castrantur post vnum annum et si non castrentur illo tempore erunt parui. et est castratio vitulorum secundum hunc modum. prosternuntur vituli in terra et scinditur corium ⁊ exprimuntur: alias expellunt testiculi et eriguntur eoruz radices ad superius: ⁊ eorum nerui ⁊ ligatur scissura quousqz exeat sanguis extra: et si accidit apostema cremabunt testiculum abscisum: ⁊ ponunt cinerem super apostema et sic locus sanatur. Est autem in mari quedam bestia habens similitudinez vituli: proter quod vitulus marinus nūcupatur. hec parit in terra more pecudum: canum more coit: nunqꝫ parit plusqꝫ duos. educit mammta fetum nō ante sextum diem. alias non ante vndecimū diem ducit fetus ad mare: sed deinceps assuefacit eos ad natandum. difficulter interficiuntur: capite illeso mugiunt sicut vituli propter quod vituli nuncupantur. voce ⁊ vultu populum salutant cuz maxima disciplina. nullum animal grauiori somno premitur pennis quibus in mari vtuntur humi vice pedum serpunt. pelles habēt hirsutas et crinitas sicut vituli: que detracte sensum equoris retinent semperqz maris estu recedente inhorrescunt. dextre eius pinule vim soniferaz dicunt inesse somnosqz prouocat si supponatur capiti (hucusqz pliuius libro octauo capitulo duodecimo.

Vrsus ē vocatus eo ꝙ ore suo format fetus quasi orsus. vt dicit Isidorus libro duodecimo. nam aiunt eos informes generare partus et quandam carnem nasci quaz mater lambendo membra componit. vnde est illud. Sic format lingua fetum quem protulit vrsa et cetera: sed hoc imaturitas partus facit: deniqꝫ. xxx. die generat. vnde euenit ꝙ precipitati fecūditas informis procreetur. vrsorum caput est inualidum. vis maxima in brachiis ⁊ in lumbis. vnde interdictum erecti insistunt vt dicit Isid. li. xii. in. c. de bestiis. vel dr̄ vrsus ab vrgendo quia fortiter vrget ac stringit quē apprehendit. De vrsis di. pli. li. viii. c. xxxvii. vrsorū inquit coitus in inicio hyemis nec vulgari quadrupedum more coeunt. sed ambobus cubantibus ⁊ ꝯplexis recedunt deinde abinuicem et intrāt specu separati in quo pariūt. xxx. die ⁊ nō plures ꝙ. v. sunt fetꝰ cādidi ⁊ informis caro parū maior ꝙ sint mures sine oculis et sine pilo vngues tamen prominent. hunc lambēdo paulatim figurant. nec vident homines q̄c ꝙ rarius ꝙ vrsos coeuntes vel parientes. ideo mares quadragenis diebus latent. femine quaternis mēsibus latibula sua edificant cum ramis et frondibus et sunt penetrabilia imbribus: quia molli fronde cōtecta primo. hi diebus bisseptenis tam graui somno opprimuntur: vt nec vulneribus valeant excitari. tunc pinguescūt miro modo. et sunt eius adipes apti contra profluxum capillorum. post hos dies resident ac prioruz predarū fructu viuūt fetꝰ frigētes

opprimendo ad pectus fouent: et cubāt su
per eos sicut volucres. Mirum autem est
dictum qđ credit theo phrast⁹. s. vrsoꝝ car
nes tunc temporis coctas crescere si seruē
tur nec inuenitur aliqđ tūc sibi in alueo ve
stigium: nisi modicū de humore. circa cor
autē habet tunc sangu īs paruas guttas. ⁊
nihil omnino in reliquo corpore inueniri
potest: in vere procedunt: et tūc masculi sūt
pingues: cuius rei causa est occulta: p̄cipue
cum tunc temporis nec cibo nec somno sūt
saginati p̄terq̄ diebus bis septenis. Exeun
tes autem specum quandam herbam que-
runt quam comedunt vt laxent ventrē quē
tunc habent constrictum. oculi eorum tunc
sunt hebetati. et ideo tunc maxime expetūt
fauos apum: vt os vulneratum puncturis
apum sanguinolando releuet grauedinem
et dolorem: caput habet debile qđ est for-
tissimum in leone. et ideo si vrgente vi quā
doq̄ de rupe se p̄ecipitent: collapsi super
arenam de facili moriuntur. cerebrum vt
dicunt habent venenosum. et ideo eorum ca
pita quando occiduntur in spectaculis ꝯbu
runtur: ne gustantes aliqui de cerebro in vr
sinam rabiem conuertantur. pugnāt contra
tauros: et auersi rapiunt ore ipsos pedibus
q̄ omnibus cornibus eorum suspensi pon
dere deijciunt. et tunc moriendo eos dila
niant et occidunt. nec alicui animaliū in-
est tanta solertia ad maleficia: sicut vrsis.
(hucusq̄ pli. li. viij. c. xxx vij) De vrso aūt
dicit aris. li. vi. vrsus inquit comedit om̄ia
indifferenter. comedit enim fructus quan
do ascendit arbores. et frangit alucaria ⁊
comedit mel et infestant apes oculos eius
et pungunt linguam eius: et quandoq̄ su/
gant ipsum. et comedit cancros et formi-
cas ꝓpter medicinam. et comedit carnes ꝓ
pter eius magnam fortitudinez. et pugnat
cum ceruis et porcis agrestibus et cū cani
bus et cum thauris: et prosternit eos. ⁊ va
dit erectus contra eos et tenet manib⁹ cor
nua eorum et sepe vincit eos. Est autem aī
mal impatiens: iracūdum volens se vindi-
care de omnibus que tangunt eum. et ido
si aliquem percutientem se inuaserit si ali⁹
eum tetigerit: dimittit primum et stati in
uadit secundum: et si tertius statim eū le-
serit dimittit primum et secundum: ⁊ mox
contra tertium insurgit. et quando capitur
peluis ardentis aspectu excecatur. cathenis
colligatur. ludere compellitur. et per verbe
ra domesticatur. animal etiam est instabile
et multum inquietum. vnde tota die circu
it circa stipitem ad quem vinculis alligatur
pedes suos suggit ⁊ lambit: et in eorū suc
co delectatur. Miro modo scit scandere su
per arbores vsq̄ ad altissimas ipsaꝝ arboꝝ
summitates. Solent autem mellificare a-
pes in arboribus concauis: quarum fauos
deprehendens vrsus per odorem ascendit
vsq̄ ad locum mellis et faciens vnguibus
in arbore aperturam: extrahit mel et come
dit. et ex consuetudine frequenter quando
esurit ad locum redit. qđ attendens vena-
tor circa arboris pedem sudes et palos acu
tissimos vndiq̄ circumfigit. ante aperturā
vero malleum valde ponderosum cum re-
ste suspendit. veniens itaq̄ vrsus esuriens
et me extrahere cupiens per malleum impe
ditur: sed pede malleum a se proijcit. sed re
diens malleus ipsum ad aures tangit: sup
quo indignatus fortius a se malleum reij
cit qui impetuosius rediens acrius ipsum
ferit: et tam diu contra truncum siue mal
leum contendit sic quousq̄ ex frequēti ictu
caput qđ habet debile deficit. et cadens ife
rius super palos propria stulticia se occidit
Istum modum venandi vrsos narrat theo
phrastus. et istum eundem modum a vena
toribus vrsorum in germanicis partibus
intellexi.

Vrsa aūt bestia est seuissima. ⁊ ma-
xime qñ catuli sui rapiūtur nā illi
cura ē de salute filioꝝ. iō eos dili
gētis lābit/lactat/et nutrit. et cōtra eis no
cētes sepe ꝓuiribus se opponit. ip̄gnata a
masculo se diuidit. et vsq̄ ad filioꝝ īformā
tionē vlterius nō accedit (vt idem dicit) in
tempore luxurie se ascōdit et videri amoris
tp̄e erubescit. Masculi aūt eis tūc tempori
parcunt et voluptatis gr̄a eis īfra pt⁹ tp̄a n̄
accedūt (vt. d. ari. et pli. et auicē) Itē pli. li.
x. c. lxxiij. vrsi inq̄t nō lā būt potū vt bestie
hn̄tes serratos dētes nec sorbent vt hn̄tes
p̄tiuos sic oues ⁊ hoies. sz aq̄z morsu vorāt

Vulpes est dicta quasi volupes. est
enim volubilis pedibus et nunq̄
rectis itineribus sed tortuosis an
fractibus incedit. fraudulenter animal insi
diis decipiens. Nam dum non habuerit e
scam mortuum se fingit. sicq̄ aues descen-
dentes quasi ad cadauer rapit et deuorat ⁊
transglutit (vt dicit Isidorus libro xij.)
vulpes semper claudicat. nam crura ei⁹ dex
tra breuiora sunt q̄ sinistra. pellem habet
multum villosam: calidam et pilosam. cau
dam magnam quam dum canis rapere pu
tat: dentes et os pilis replet et obturat.

Contra taxum pro mansionibus pugnat: ⁊ ipsius foueas vrina et stercore polluit ⁊ defedat. et sic de ipso non violētia sed dolo et fraudulētia triūphat. foueas et loca subterranea inhabitat et frequentat. animalia domestica plusq̄ siluestria rapit et deuorat Et vt dicit Aris. libro viij. ceruus est amicꝰ vulpis: et propter hoc pugnat contra melū idest contra taxum et ipsum iuuat. naturale est odium inter vulpeculam et melum siue taxum quem sepe superat vulpes dolo potiꝰ q̄ virtute. Est āt animal vorax et gulosum. et ideo generat filios cecos sicut leo et lupus. vt dicit Aristo. li. vi. nam vt dicit solinus. in omnibus facientibus filios incompletos causa est gulositas. quia si expectaret natura vsq̄ ad complementū suggendo interficerent matrem. et ideo natura facit fetus nasci ante completionem ne nimis expectando plenam formationem auiditate nimia nutrimenti interimerēt matres suas. vt dicit idem. animal si quidem est fetidum et corruptum: et loca reddit sterilia et corrupta vbi morari continue consueuit. ventrem et guttur album et delicatum: et caudam et tergum habet rufum. anhelitum habet fetidum: et morsum aliquantulum venenosum (vt dicit pli) quando eum insequuntur canes: inter crura recolligit caudam. et quando videt se non posse euadere in caudavillosa vrinam recolligit: quam super canes ipsum insequentes proijcit et diffundit. eius fetorez abhorrens canum multitudo aliquantulum ecedunt. domesticum et domitum in necessitate se fingit: sed noctu vel oportunitate alia siluas petit. et quamuis multum sit inseversutus et maliciosus: in multis tamen est vtilis secundum exercitium medicine. vt dicit idem li. xxviii. c. viij. adeps eīm eius et medulle multum dicuntur valere cōtra neruorum contractionem sanguinis etiam diureticus dicitur esse. vnde multum valere creditur ad lapidem in vesica et renum fractionem. alias ponit ibi plini. de virtute vulpium magnoꝝ opiniones: de quibus nō curo facere mentionem. dicit tn̄ q̄ si quis linguā vulpis habuerit in anulo vel in armilla talis non patietur (vt dr̄ ꝑm magos) caliginem oculorum.

Vermis est animal qd̄ de carnibꝰ sepe et herbis nascitur. sepe aūt de oleribus procreatur. aliquando ex sola humorum corruptione. aliquando ex sexuum commixtione. et aliquādo ex ouatione. vt patet in tortucis/et scorpionibus et lacertis (vt dicit Isi. li. xii) dr̄ aūt vermis quasi vertens vel quasi verrens quia ī multas partes se vertit: vel quia verrit idest ad partes oppositas se trahit. non enim sicut serpentes squamarum nisibus vermis r̄pit sed in diuersas partes corpusculum suum trahit. vt dicit Isido. In vere tamen de latebris vermes exeunt. et ideo forsan v̄mes a verno exitu nomen sumunt. vt d. idem. Sunt autem vermium multe differentie. sicut dicit idem. nam quidam sunt aquatici et quidam terrestres: et istorum quidā sūt in herbis et oleribus vt eruce et consimiles quidam in arboribus vt teredones. ⁊ quidam in vestibus vt tinee. et quidam in carnibus vt madones: qui ex corrupta humiditate in carnibus putridis generantur. quidam in animalibus vt lumbrici: et astrides in visceribus. sirones in naribus. pediculi et lendes in capitibus: qui omnes ex humoribus corruptis in animalium corporibus interius vel exterius generantur. Sunt et alij vermes terre longi et rotūdi molles et lubrici: ac lumbrici terre: quos in terra venantur talpe: et quibus pisces in aquis capiuntur: quando hamitalibus vermibꝰ iescantur (vn̄ dicit Constan) q̄ tales vermes valent contra spasmum et contractionem neruorum. valent etiam contra morsum serpentis et ictum scorpionis. et inter vermes quidam sunt qui omniuo carent pedibus: vt colubri et serpentes. ⁊ quidam sunt qui multos habent pedes: vt sextupedes. et quidam sunt valde perniciosi et nature hominis inimici: vt serpentes et ceteri venenosi. ⁊ sunt quidam anulosi corporis qui nō habent neruos nec ossa nec spinas: nec cartilagines nec sanguinem. ⁊ omnes tales si in oleo tinguntur moriūtur in aceto vero reuiuiscunt. vt d. Aris. et pli. et sunt quidam vermes qui generant et generantur. et quidam qui generantur et nō generant vt salamandre. et in talibus non est sexus. His et multis alijs modis v̄mes tam maiores q̄ minores variantur

Vermiculus est vermis modicus a verme diminutiue dictus: quales solent in lignis et fructibus inueniri. sicut dauid. ij. Regū. xxiij. tenerrimo ligni vermiculo comparatur: qui teredo vel trabala dicitur. qui cum sit natura

mollis lignū durissimū pforat: imo nichil est durius eo dum tangit nihil mollius dū tangitur. vt. d. glo. ibi. vermis igitur precipue terrestris nascitur ex humo z foliis ex fructibus et lignis. finita hyeme procedit de viscenbus terre tempore verno. salsa cauet et fugit et aromatibus et amaris cōdita non tangit. vestes. s. lineas non rodit sicut tinea. laneam vestem destruit et consumit. et maxime illas vestes laneas ꝓsumit vermis quarum carnes tetigit deꝰ lupinꝰ nam lana ouis deuorate a lupis tineas generat et pediculos. vt. d. Aris. li. viij. et pli. x. vilis et mollis est vermiculus et rotundus. subtilia et gracilia sūt eius extrema z media grossiora. occulte mordet arborem z consumit: plꝰore ꝙ pedibus se trahit. vilis est et flexibilis et exanguis. in omnibus vermibus est sensus tactus et gustus (vt. d. pli. li. xi. c. lxxi) vnde percepto sonitu vel itre pitu latescūt. inter sapores discernūt. amara essi et salsa refugiunt vermes et dulcia appetunt ac suggūt. vnde dentibus alij prędantur. alij vngulibus et rostro ad necessitatem rapiunt. alij acumine excauant. alij suggunt/lambunt/sorbent: vomūt: mādūt nec minor est varietas in pedū ministerio vt rapiāt distrahant premāt: ponderāt. terram fodere non cessant. vt d. pli. ibidē. s. li. xi. c. lxxi.

Dipera est genus serpentis venenosi. de qua. d. Jb. li. xij. vipera est dicta: eo ꝙ vi pariat. nam cuz uenter eius ad partum ingemuerit catuli non expectantes maturam nature solutōz corosis eius lateribus cū matris interitu vi erumpunt. Dicitur aūt ꝙ masculus. suo ore inserto in os vipere semen expuat illa aūt exvoluptate libidinis in rabiem versa caput maris prescindit. itaq; fit vt parēs vterq; pereat masculus dum coit: fęa dum parit. Ex vipera fiunt pastilli qui trocisci tyriaci nominantur: ex quibus fit tyriaca id est remedium contra venenum. De viperis dicit (pli. li. viij. c. x.) vipera sola inter serpentes in terre cauernis se abscondit. alij autem omnes in cauis saxorum aut arborū se occultant. famē sustinet diutissime. Ꝑ frigi h yeme iuter terre viscera se recolligit. z prius euomito veneno vsq; ad ver. tempora ibi dormit. cum autem calore solis pori terre aperiūtur: vipera expgefacta egreditur de cauernis: et qz visus eius ex longa mora contraxit in tenebris caliginem: feniculi radicem vel herbam quērit. et eius succo oculos linit debeatos: z sic herbe gustu oculos acuit vt visum recuperet quē amisit. Est aūt tyrus ipēs vipere maxime venenosi. tatis de quo. d. aris. li. viij. tyrus est sicut et tenchea. i. crocodillus latet in hyemetled post expoliat corium: qō est itra oculos suos ita ꝙ ille qui non cognoscit hoc accidens putat ꝙ ille sit cecus. Deinde aufert coriū capitis totaliter vno die et sua expoliatio est sicut exitus embrionis: z sic renouat quando deponit senectutem. Item in eode iuenitur in fenice tyrus quidam quē serpētes magni fugiunt: quāuis sit paruus. z sūt pli supra totum corpus suum. z quādo mordet aliquid putrescūt omia que sūt in circuitu mortuus statim. et inuenitur vnꝰ quus tyrus in iudea. et mortuus eius est ita fortis ꝙ non inuenitur cōtra ipsum medicina. De vipera. n. d. ambro. in exame. omniū ꝑpentium nequissimum est, genus vipereū cuz cupiditatem assumpserit coeūdi murenule requirit copulam: ꝓgredituꝛq; ad litꝰ aq̄ vbi credit murenulam latitare. sibilo autē euocat vipera murenulam z ꝓuocat ad amplexum. que vocata statim adest. vipera autem videns eam ad copulam preparatam totum venenum suum euomit z ad ꝑplexū murenule se ꝓparat. completo vero cōcubita vipera venenū qō euaporat iterq; hauzit et resumit. et sic cum veneno resumpto reuertitur ad cauernā. vipera insuꝑ vt dicat pli. li. xxix. c. i. lapidem quendam deglutit qō percipientes tyri viperam caute aperiūt z lapidem assumūt: et eo vtūtur cōtra venenum. Item ibidem quem draco vel aspis vulnerat caput vipere appositum vulneri sanat. z eo nouerso: quem vipera pungit ea ro aspidis attrahendo venenum vipere sanare consuevit.

Finit liber. xvij.

Incipit liber. xix.
De coloribus et eoꝝ proprietatibus.

Escriptis proprietatibus rerum spiritualium et corporalium tã, siplitiũ ꝙ commixtarum, prout ad manus nostras peruenire potuerunt: nunc postremo de quibusdam accidentibus corporalium rerum substantiam concomitantibus: cooperante nobis diuina gratia est hic attendendum. primo de colore. secundo de odore. tertio de sapore. vltimo de liquore. Color est dictus. vt dicit Isidorus. li. xvij. eo ꝙ calore ignis vel claritate solis est perfectus vel color a colando est dictus: eo ꝙ colantur colores ad hoc vt sũme subtilitatis sint et intime puritatis. Colores autem aut nascuntur aut fiunt. De his quere infra in fine de coloribus. Est autem color secundus Aris. in li. de sensu et sensato. extremitas p spicui in corpore determinato. est enim color sicut in subiecto in rei corporalis visibilis superficie terminata. Decernimus tres colorum differentias quas color recipit ex natura mixtionis elementorum et dominio ĩ corpore compositi. vnde dicit ꝙ color mixto perspicuo et dyaphano per actualez vnionem lucis radiantis: super ipsum terminabiliter et perspicui corporis superficiem vt sui representatur. et propter hoc dicit aris. in secundo de anima. ꝙ color est motiuus vel immutatiuus visus secundum actuz lucidi. nã lux est actus et perfectio lucidi seu perspicui. naturam enim coloris in corpore mixto ex alicuius elementi dominio essẽtialiter existentis producit lux ad actum immutationis visus. quamuis enim color naturaliter et essentialiter sit in mixto. nõ tamen habet potentiam manifestandi se nisi per lucem super ipsius superficiem actualiter radiantem. vnde color ad sui manifestationem semper indiget luce sed non econuerso. quia lux ad sui manifestationem nõ indiget colore: sicut color indiget luce actualiter existente vt luce mediãte coloris qualitas visus organo imprimatur. et ideo posuerunt aliqui ꝙ ratio visibilis radicaliter et formaliter est in luce. quia ipsa sublata rei colorate qualitas visui non apparet. habet autem color actualem essentiam in tenebris. vt dicit commen. in secundo libro bro de anima. de immutatione visus et colozis. Non enim causat lux colorem cum in sua actualitate ex dominio elementi sit imixto. sed lux extrinseca diffusa super colorem et super medium: disponit ipsum medium dando ei formam per quam possit recipere speciem coloris. et ideo per lucem fit dispositiue immutatio in medio per qõ defertur coloris differentia ad organum visus: vbi fit iudicium de colore. et ideo in tenebris remanent colores in sue essentie actualitate: sicut expresse dicit commenta. propter qõ auctor perspectiue libro primo ca. vltimo. dicit ꝙ lux non exigitur ad visionem colorum: nisi altera duarum causaruz aut quia sine luce non extenduntur forme colorum in aere: aut quia si tunc extenduntur non operantur in visum nisi per lucez vnde ad existentiam coloris lux non exigitur sed tantum ad eius manifestationem. et quamuis non manifestetur in tenebris color: propter hoc non erit superfluus vel otiosus. cum semper perficiat suam naturam et subiectum: et ꝙ non videtur in tenebris non est ex defectu coloris: sed potius ex defectu a parte recipientis: eo ꝙ non habeat dispositionem quam oportet ipsum habere. Si igitur alicubi dicunt auctores colorem non esse in actu sine luce intelligẽduz est de actu manifestandi quo ad visum: nõ de actu existendi. Ornat itaqꝫ lux extrinseca colores: et decorat et ipsos prius existẽtes in esse specifico visui manifestat: nõ tamen primitus eos causat. et hoc intelligo de luce infusa extrinsecus super res. nazvirtus lucis celestis ad interiora rerum inuisibiliter penetrans cooperantibus quatuor elementorum qualitatibus colores procreat atqꝫ causat. et sic generatos et existentes in esse specifico superueniens lux visibilis clarificat nobilitat et oculis manifestat.

Est autem perspicuum bene terminatum materia coloris et hoc est solũ vel marie hũidũ quoniam siccum et terreum inquantum non est perspicuum. Siccũ vero igneuz nõ descẽdit de spera sua. neqꝫ hic inferiꝰ inuenitur: quoniã sola forma ignis

generatur de potentia alicuius elementi ex quo mixtum debet constitui. vt patz in libro de generatione. Illud igitur perspicuum habet tres differentias materiales. quia aut est materia subtilis aut est grossa aut mediocris. Si mediocris tunc est humidum aque multum humidans super siccum terreum et super humidum aereuz deficiens ab humiditate aerea vel erit aereum multum alteratum per siccum terreuz ita tamen excedat grossiciem. Si autez est subtile sic est humidum alteratum ad naturam aeris siue humidum alteratum aereuz. Si autem est grossum tunc est alteratum ad grossiciem et siccitatem terrei ita q excedit mediocritatem.

Materia igitur coloris perspicui aut erit sicca per dominiū vel humida per dominium vel mediocriter sicca et humida. Si vero dominetur siccitas in materia: si est tunc actio calidi per dominium generabit albedo qz calidum rarefacit et disgregat partes materie et subtiliat ac generat claritatem et perspicuum. et secundum hoc dicit Aristoteles libro de animalibus decimonono q generatur albedo ex paucitate humoris in materia sicca per dominium calidi agentis z subtiliantis. sicut patet in calce et ossibus combustis et aliis consimilibus. Si vero agat in materia sicca dominans frigiditas tunc generatur nigredo. quoniaz constringit partes materie sicce z congregat ac opilat substantiam rei z condensat ac obscurat. obscuritas autem ē privatio non solum lucis: verum etiam coloris quemadmodum claritas est differentia coloris sicut lucis. quoniam est conditio visibilis simpliciter: et tunc magis terminatur siccum q exigebatur ad generationem albedinis et sic inducitur color niger. Si vero sit humida materia tunc a calido dominante generatur nigredo: quia calidum aburit partes humidas et consumit humidum: quod exalat in fumum nigrum. vt patet in lignis viridibus z humidis: de quoruz extremis exit humor niger quando exuruntur. vt dicit Aristoteles in libro metheororum. visibilia sunt que habent in poris humorem debilem qui non potest resistere calori ignis: nec tamen statim suffocat sed potius alit ignem. Vnde patet q humidum est potissimū in quod agit ignis: et id humidum causa est nigredinis per caloris actionem: quia calor agēs exalare facit subtile terreum et humidum aquosum z euaporare aereum et remanet quod est terreum atq grossum: propt qđ oportet necessario vt nigredo generetur. Dicit enim Aristoteles libro metheo. iiii. q natura terrestri subtilis et claritas aque et natura aeris faciunt albedinem in argento viuo: et ideo opposita istorum inducūt nigredinez in sicco derelicto ex actione calidi in humido. et sic dicit Aristote. libro decimonono q nigredo generatur in oculo propter multitudinem humidi. Nam calor naturalis agens in humidum terminando et digerendo et exsiccādo in fine nigredinem derelinquit.

Si vero sit in materia humida et illud vincat dominans frigiditas: tūc albedo generatur vt apparet in niue et in pruina et in canicie et in humoribus fleumaticis. Quamuis enim frigus aggreget humiduz non tamen sicut siccum. humidum eteniz cum sit perspicuum magis est aptum natū ad nobile esse coloris. Preterea humiduz compressum paratur ad spersionem et partium separationem. Sic autem non est de sicco: propter quod magis paratur: quamuis per compressionem ad receptionez claritatis et apertionem q̄ sit siccum: z ideo potest melius frigidum generare albuz in humido q̄ in sicco: et sic est intelligenduz quod dicit Aristoteles libro decimonono q albedo generatur ex aere vaporoso id ē delinante ad humiditatem aqueam z hoc propter frigidi actionem: quod vero dicit cōment. q albedo generatur ex igne claro admixto cum elemento valde dyaphano: intelligenduz ē de claritate que per transsumptionem albedo sepius ab Aristotele nuncupatur secundum quod albedo dicit generari ī nubib⁹ ex refulgentia radiorum in eis si tenues fuerint atq rare: et sic etiā flamma aliquando appparet alba: quando materia aeris est subtilis in qua radiat vapor ignis: et talis albedo non est propria sed potius transumptiua. Possemus tamen extendere verbum commentatoris q dicit de igne ratione perspicui quod ē materia propria albedinis non ratione sue

actionis. vnde hoc quod dicit debet intelligi de igne qui debz eē materia coloris et non de efficiēte extra: et secundū hoc intelligitur materialiter non effectiue neq; formaliter.

Sunt autem inter albedinem ⁊ nigredinez multi gradus intermedii secunduz intensionē dominii tam qualitatum actiuaruz q̄ passiuarum: secundum esse debilius et fortius multipliciter et secundum multos gradus quia quanto plus dominatur siccitas tanto in maiori difficultate subtiliatur et rarificatur et elucidatur. ⁊ sic difficilius fit perspicuum: ⁊ per consequens albedo eo q̄ sit siccū est densum ac solidum inquantuz huiusmodi est obscurum. quanto vero dominium sicci fuerit minus et calidi maius fuerit dominium: tanto melius et citius poterit albedo inde generari. similiter quanto siccitas fuerit maior et frigiditas intensior: tanto magis generabitur nigredo ex ꝑtium compactione et extensione obscuritatis et priuatione claritatis et superfluitate terminationis perspicui. similiter est de humido: quanto enim maius fuerit dominium humidi proportionabilis cōbustioni dum modo sit dominium calidi tanto maior erit fumus ex calido ⁊ denigratio. quāto vero dominium humidi fit maius dum modo sit dominium frigidi proportionaliter crescens erit similiter intensio albedinis Si vero fuerit dominium humidi magnū et paruum de dominio calidi remittetur nigredo. Similiter si sit dominium humidi magnum vel dominium calidi paruū vel frigidi paruum remittetur albedo. Si vero fuerit dominium humidi aliquantuluz dominium calidi magis nigredo magna poterit generari. quandoq; tamen caliduz generat albedinem in humido. vt patet in albumine oui cocti/et quandoq; agens in lignis viridibus et humidis relinquit cineres albos post finalem terminum sue actionis: sed tamen non est vera illa albedo q̄niam semper apparet in ea vestigium perspicui male terminati ad modum superficiei cristalli clari: et hoc apparet si scindatur licz non protendatur hec perspicuitas per medium corporis peruietate simpliciter actuali et completa. vnde patet q̄ non est vera albedo vnde illa albedo derelinq̄tur ibi propter debilitatem caloris agētis ita q̄ vincit frigiditas intrinseca et innata Est etiam albumen oui coctuz album: q̄ nō tangitur ab igne propter testaz: q̄ si immediate tangeret vtiq; in ipso nigredinem generaret. agens insuper calor in humidum primo generat nigredinem et fumum: ⁊ vicens humiditatem inducit siccitatē in materia in quam agit: et sic in illa inducta siccitate facit nouam transmutationem ⁊ generat nouum colorem in subtiliatione sicci: et licet calidum aggreget homogenea propter quod condeniat ⁊ obscurat: tamē siccum habet aliquid sibi annexum de humido: ratione cuius potest disgregare ⁊ licet in principio congreget ratione dominii: tamen post aggregationem ipsum aggregatum subtiliat: quia eius operatio specialis est subtiliare materiam in quam agit dum modo sit sicca: quod dico propter hoc q̄ aliquando agit in humidum et exalat illud. frigidum vero non ordinatur ad rarefaciendum: sed stat in ipso actu condensādi tanq̄ in actu principali: quia aggregatiuz homogenea q̄ etherogenea.

Si vero sit actio calidi et frigidi mediocriter concurrens in materia sicca tūc generabitur color medius necessario: quia calidū subtiliauit in generationem albedinis. frigidum vero econtrario aggregabit eam in generationem nigredinis. Cum ergo in quolibet puncto simul agant equaliter oportet q̄ inducant in quolibet puncto simul albedinem ⁊ nigredinem: quare oportet q̄ fiat color compositus ex eis: et iste color plus debet habere de nigredine quia siccum minus se habet ad album q̄ ad nigrum: propter priuationem ꝑspicui et obscuritatem innatam: et plus se habet ad aggregationem et innate aggregatōis conseruationem q̄ ad subtiliationem et rarificationem. Si vero concurrant mediocriter in materia humida per dominiuz: similiter generabitur color medius qui habebit plus de albo q̄ de nigro: quoniaz humidum per dominium ratōne perspicui puri magis se habet ad album q̄ ad nigrum. et respectu agentis frigidi facilius se habz et q̄ respectu calidi. quoniam caliduz agit in humidum exalando et consumendo. frigidum vero soluz modo conseruādo illud

in sui natura per viam consolidationis ꝛ compactionis. Si vero sit materia mediocris tunc erit semper color medius. Si ergo sit in tali materia actio calidi per dominium: tunc quia potest facilius humidum transmutari in nigredinem q̄ siccum in albedinez generabitur color plus habens de nigredine. sicut patet quando humiduz ꝛ siccum diuiduntur abinuicem: citius generat calor colorem nigrum in humidis ꝛ in viridibus lignis q̄ in lapidibus combustis in quibus calx generatur et consimilia. Si vero fiat actio frigidi per dominium in materia mediocri oportet colorez esse mediū compositum magis ex albedine quoniam humidum magis se habet ad albedinē q̄ siccum ad nigredinem siue ad aliquem colorem: eo q̄ in humido est materia perspicui que est propria materia coloris.

In sicco autem non inquantum huiusmodi. Respectu vero agentis saltem vno modo est humidum magis obediēs sibi quod bene possibile est propter priuationem soliditatis et duriciei cuiusdaz naturalis que est in sicco: licet enim siccum de se sit natū congregari: tñ non ita bene est ꝯgregabile sic̄ hūidū. vt ptz in lapide cuius licz substātia sit compacta: non tamen facile recipit maiorem compressionem a causa agente. Videmus enim in multis q̄ frigidū de facili producit albedinem: vt patet in niue quod non tantum appz exemplariter quādo agit in materia sicca. Si vero concurrant mediocriter fiet mediū necessario quod erit eque distans ab extremis Si enim quando est dominium solum ex parte agentis vel solum a parte materie accidit color compositus ex altero magis ꝛ ex altero minus. sed quando equantur tam a agentia q̄ patientia erit color se habens equaliter. vt patet ex predictis ꝛ ita erunt due extremitates et quinq; medii nec videtur q̄ pluribus modis possint medii esse distincti secundum speciem sicut declaratum est per istam diffinitionem diuisā propositam per membra superflua nec diminuta. Aristoteles etiam testatur q̄ tantuz sint quinqz medii colores quorum numerus et sufficientia potest accipi predicto modo et etiam ex combinatione albi ꝛ nigri ad eorum generatiotionem eo q̄ si nigrum et album concurrant equaliter ad ꝯpositionem coloris medii tūc erit color eque distans inter extremos. vt rubedo. Inter album vero ꝛ rubeum non possunt esse nisi duo vnus magis appropinquabit albo ꝛ alius magis nigro rubeo. Inter rubeum vero et nigrum erunt similiter duo: vnus magis conueniens cum rubeo albo et alius magis cum nigro: et ita plures non possunt esse intermedii. quoniam inter album et rubeum non potest esse aliquod eque distans simpliciter: quia eque distantia simpliciter habet respectum ad extremos: sed talis si poneretur haberet tres quartas albedinis ꝛ vnam nigredinis Quoniam medietas rubedinis est ex vna quarta albedinis et vna quarta nigredinis eodemmodo non erit eque distans simpliciter inter nigrum et rubeum quare oportet q̄ haberet tres quartas nigredinis et vnam albedinis: et sic esset tantum eque distantia secundum quid et secundum apparentiam ꝛ non simpliciter secundum veritatem.

Hoos autez colores quinq; intermedios nominat Aristoteles primum vocans glaucū secundum puniceum id est citrinum. tertium rubeum. quartum purpureum. quintum viridem ita q̄ inter album ꝛ rubeum erit glaucus a parte albi puniceꝰ a parte rubei. Inter nigrum autem ꝛ rubeum purpureus a parte rubei et viridis a parte nigri. hec nomina alio modo vocantur in greco. vt lrianus/purpureus/lrarapos/glaucus. sed de nominibus grecis non est vis sed nomina latinorum attenduntur. Et ratio dictorum patere potest. quoniam glaucus magis habet de albedine q̄ de nigredine et rubedine: ꝛ talis color ponitur ī foliis candentibus in hyeme vel autumno . Purpureus vero et puniceus circundant rubedinem: quia vter q̄ habet plꝰ de rubedine q̄ de albedine vel nigredine sed puniceus est magis remotus a nigredine q̄ purpureus. vt dicit Aristoteles ī secundo de somno et vigilia. vbi loquitur de corruptione istorum in nigredinem vbi ponit puniceum per purpureum modum declinare in nigredinem et ideo oportet vt purpureum sit inter rubedinē ꝛ nigredinē. ꝛ puniceꝰ inter albedinē ꝛ nigredinez

Ex quibus omnibus sequitur q̄ viridis debet poni cum nigredine. Ex quo patet ratio ordinationis ipsorum quinq̄ colorum intermediorum secundum aristotelem.

Sunt autem qui ponunt lucem esse de substantia coloris et illi dicunt q̄ color est lux incorporata perspicua. habz autē perspicuum differentias istas. Aut enim perspicuum est puruz separatum a terrestreitate. aut est impuruz cū terrestreitatis admixtione Lux autem consideratur quadrifarie: quia aut est lux clara vel obscura: vel est pauca vel est multa. nec dico lucem magnam per subiectum magnum diffusaz sed sicut de luce virtuali dicitur q̄ in puncto colligitur lux multa vt quando opponitur speculum concauum soli. et lux cadens super totam speculi superficiem i centrum spere speculi reflectitur: cuius lucis collectio speculum inflammat et citissime combustibile generat. vnde cum fung⁹ vel stupa vel aliud inflammabile opponitur subito accenditur z ignitur. Si igit fuerit lux clara z mixta in puro perspicuo albedo generatur. Nam albedo est color qui ex luce multa et clara in puro perspicuo generatur (vt dicit Albuma) Si vero fuerit lux pauca et obscura in perspicuo obscuro nigredo necessario generatur: z iste sermo explanat sermonem Aristotelis et auerzois qui ponit nigredinez priuationem claritatis: et albedinem habitum siue formam Et secundum hunc sermonem patet q̄ sūt septē colores ab albedine versus nigredinem paulatim accedentes. similiter septez erunt proxim nigredini a nigredine versus albedinem procedentes: donec fiat occursus alicuius septem colorum quibus ab albedine ad nigredinem descenditur. et ꝺ patet cum enim albedinis essentiam tria constituunt scilicet lucis claritas: et eius multitudo ac perspicui puritas duobus amotis potest esse remissio. Erit igitur per hūc modum trium colorum generatio: et quolibz triuz solo remanente duorum reliquorum erit remissio. et sic ab albedine erunt septem colorum immediate producti ones vel progressiones. Similiter a nigredine versus albedinem septem sunt colores: et sic erunt secundum istam considerationem sedecim colores. duo principales scilicet albedo et nigredo: et quatuor decim collaterales. septem hinc per intensionez albi ad nigrum descendentes et septez illic a nigredine per remissionem ad albedinem ascendentes in medio in idem cōcurrentes. In quolibet autem colorū mediorum sunt gradus quasi infiniti secūdum intensionem z remissionem maiorez vel minorem prout extrema se protendūt. Recollige igitur breuiter ex predictis q̄ color est proprietas siue qualitas derelicta in superficie corporis perspicui ex natura cōmixtionis elementarium qualitatuz cōcurrentiū in mixto: que mediante luce visui actualiter presentatur. Nam sine luce media color organum visus actualiter nō immutat. color tamen per se non est visibilis (vt dicit Aristoteles secundo de aīa) Non est autem ex defectu sui: sed potius ex defectu z impotentia organi q̄ color sine actuali lucis presentia non videtur: et ideo pigtagorici vocauerunt colorem epiphaniam scilicet supra apparitionem eo q̄ sit extremitas corporis perspicui terminati: vel in eius extremitate z ibi magis proprie est. eadem tamen natura coloris ē intus et extra: vt patet in albumine oui z in fracturis vitri colorati. vt dicitur in libro de sensu z sensato capitulo septimo. Sūt tamen multa que sunt vnius coloris in extremo extrinseco et in iniciali termino: et alterius intrinsecus in medicullio. vt patz in pipere nigro z in pomogranato. Multa enim colorant rei superficiem que non penetrant ad interiora. vt patet in picturis. Pannus etiam rubeus tingit aque extremitatem quando ei supponitur. vñ patet q̄ color perspicui extremitas est (vt dicitur in libro de sensu et sensato capitulo septimo. Item sicut in corpore perspicuo non terminato: vt in aere presentia luminis facit actu lucidum: absentia vero tenebrosum: sic in corpore terminato presentia lucis facit coloratum scilicet album et eius absentia nigrum z tenebrosum: ita tamen q̄ omnino absit lumen. vt dicitur in libro de sensu z sensato capitulo octauo vnde verus color est in corpore terminato perspicuo. In corpore vero non terminato non est verus color sed quasi color. vt dicitur in libro eo. Itē fit generatio coloruz mediorū secundū suas differētias secundū diuersitatez ꝓportionuz. vt si fuerit

in sexqualtera proportione vel in quarta proportione vel secundum alteras.
Si autem secundum proportionem et secundum inherentiam et dyaphanum fit iterum proportionalis nichil assumunt vt patet in consonantijs. vt ibidem. capitulo octauo. b. ¶ Item fit generatio secundū proportionem colorum consonantie quando sunt delectabiles. qz quanto erunt magis proportionabiles: tanto sunt delectabiliores. vt dicitur ibidem. Item secundum aliorum opinionem generatio colorum medioꝝ fit per suppositionem colorum extremorum adinuicem vt manifestioris super minus manifestum. vt patet in pictu/ris. sicut sol videtur per se albus sed per interpositionem nubis videtur esse alterius coloris. vt dicitur ibidem capitulo octauo ¶ Item apparitiones colorum non fiūt per discursiones radiorum ab oculo sed potius fiunt per continuam multiplicationem caloris in medio vel subitam eius dilatationem ad oculum cum sensus fiat per contactum. vt ibidem dicitur capitulo decimo. alias capitulo quarto. g. ¶ Item colores eque distantes positi a longe distantibus apparere possunt medij colores cum tamen non sint quia nulla pars rei sub extremo colore videri potest. vt patet in panno diuersi coloris. vt ibidem dicitur. capitulo octauo. b. ¶ Item medij colores generantur secundum similitudinem generationis mixtorum cum miscibilibus. quia mixtionem miscibilium per transmutationem in formam permixti sequitur mixtio colorum vt sicut in extremis corporibus generatur medium: sic ex extremis coloribus medius color generatur. vt ibidem dicitur capitulo octauo. ¶ Item omnis color generatur per albedinem et nigredinem que videtur potius esse priuatio albi ꝙ color. vt obscuritas est priuatio lucis. vt dicitur libro decimo methe. Capitulo tertio. b.
¶ Item vnitatem coloris in specie non oportet ꝙ sequatur vnitas nature. vt dicit Alfredus in differentia. g. Item effectus coloris est immutare visum secundum actum lucidi. nam per lucidum color educitur de potentia ad actum vt actualiter immutet organum visus vt apprehendat speciem colorati et iudicet de re visa.
Item color medius bene proportionatus delectat visum et confortat: extremus vero color debilitat visum et contristat. vt dicit Aristoteles. nam intensa albedo disgregat spiritum visibilem et dissoluit oculum et lacrimare facit. sed nigredo nimis intensa aggregando spiritum et condensando visum repercutit et obtundit.. vt patet in diu inclusis in locis tenebrosis qui subito educti ad lucem parum aut nichil vident ¶ Item color rei colorate naturam et complexionem indicat. nam albedo et colores albi in corporibus congelatis non sunt nisi in substantia frigida. et nigri econtrario quia frigus albificat substantiam humidā et denigrat siccam. ¶ Calor vero denigrat humidam et albificat siccam (vt dicit Aristoteles et Auicenna) et ideo albedo que filia est frigiditatis indicat dominium fleumatis et frigidi et humidi humoris.
Nigredo signus est melancolice dispositionis et sicci humoris in corpore dominantis. Quandoq; est tamen signum adustionis nimie aburentis humores et in melancoliam innaturalem immutantis. sicut post dicetur. ¶ Item rerum intrinsecas qualitates: color extrinsecus manifestat. nam vt dicit Auicenna. color est qualitas que perficitur a luce. Est enim color lux existens in potentia in corpore tenebroso migrans in actum per lucidum superueniens ab exteriori. et hoc patet sic. ¶ Quodlibet enim corpus permixtum habet aliquid de igne in potentia: z per ignem habet de lucido: cum ipse ignis sit lucidus a natura sed illud lucidum velatur a partibus tenebrosis. vnde est solum in potentia: sicut caliditas sulphuris vel piperis. vnde sicut eorum caliditas potentialis non migrat in actum nisi per consimilem qualitatem actualem extrinsecus interfori comparatam: sic lux potentionalis in permixto tenebroso non migrat in actum nisi per aduentum luminis exterioris. Calor itaq; apparens extrinsecus intensionem vel remissionem declarat ignis latitantis potentia in permixto. z secundum hoc de eius actione z virtute iudicatur. ¶ Item coloris proportionabilis varietas intuentis aspectum ad sui admirationem et intuitum naturaliter excitat (vt dicit plinius li. viij. z Auicenna) vnde dicit ꝙ quelz bestia quantūcunq; seua varietatem coloris et pulchritudinem admiratur in panthera.

Item cuiuslibet hominis faciem color maxime pulchrificat vel deformat. nam color ordinatus et suauis complexio est forma pulchritudinis: quando membrorum dispositioni debite correspondet (vt dicit Auicenna) vnde dicit Augustinus: pulchritudo est elegans corporis habitudo cum coloris suauitate. et econtrario: color confusus et incompositus euidens est in corpore turpitudo. Item color passiones: et accidentia anime preconisat. subit⁹ enim pallor et discoloratio iudex est timoris. nam reuocato calore ad interiora corporis superficies depauperatur a sanguine et sic per consequens discoloratur. sic subitus rubor in facie est signum verecundie: siue iracundie et furoris. et hoc accidit propter calorem petentem exteriora et cutis superficiem rubificantem et defendere ab illata verecundia vel iniuria cupientem Item color materiam suam seu subiectū terminat perficit et informat. quia si color in subiecto non esset qualis foret rei substantia visui non appareret. Item color materie superficiem ornat: et eius deformitatem palliat et occultat. vnde color compositus inter extremos medius in superficie corporis ordinate superpositus deformitatis accidentaliter vel naturaliter in materia derelicte est operculum vt dicit Auicenna. Item color luci se conformat et velut filia matri se eius actui configurat vnde cum intensa luce color acuitur et accenditur: et cum remissa remittitur et hebetatur.

Sit autem in corporibus colorum mutatio multiplici de causa vt patet in fructib⁹ et graminibus et ī aliis nascentibus. nam primo nascuntur fructus virides. vt patet in vuis et in moris. deinde rubescunt: tandem pallescunt vel nigrescunt. et illius coloris varietas accidit ex varietate caloris naturalis vel solaris: vario modo fructus substantiam decoquētis et digerentis. primo enim caloris actio est debilis et lenta insufficiens dissoluere ⁊ rarificare partes terrestres. et ideo in earum superficie apparet color viridis indigestus scilicet ac terrestris sed paulatiz vigoratur calor naturalis per adminiculum caloris solaris. et ideo fortius digerit et propter eius intensionem colorem rubeum in fructus superficie derelinquit. et tandem completo fructu et maturo et humore pontico ac terrestri perfecte digesto ex adustōne color niger in superficie generatur. nam calor predominans super terrestreitatem ipsam dissoluit et decoquit et digerit. et quātum est necesse in substantiam fructus accipit et conuertit: qđ vero reliquum est vel consumit vel a se repelleus ad extremas partes ducit et transmittit. et talis reiecta fumositas cum sit terrestris superficiem inficit et nigredinis vel glaucitatis vestigium in fruct⁹ supficie gñat ⁊ relinqt (sic dicitur super li. vegetabiliū ī ꝯmen) nā tales colores ex se actionem et naturam frigiditatis pretendentes: sepi⁹ etiam in rebus calidissimis generantur ex eadem causa scilicet ex calore interius dominante fumositates terrestres vel aqueas ad extrinseca repellente. vt dicit Alfredus super libro Aristote. de vegetabilibus et plantis.

In rebus etiam sensibilibus fit coloris mutatio: nunc in cute: nūc in oculis: nūc in pilis: nunc in vngue. naz color cutis fit duobus modis: vt dicitur in Johannicio. aut sit ab interioribus aut ab exterioribꝰ. ab interioribus aliquando fit ab humoribus: aliquando ab anime passionibus. ab interioribus itaq; mutatur color in cute. aliquando per humores calidos: aliquādo per frigidos. nam contingit humores calidos tam compositos q̄ simplices frigefieri: et etiam frigidos vel infrigidatos califieri. et secundum hoc solz in cute calor variari. nam quando frigidi humores calefiunt: albus color mutatur in citrinitatem vel in ruborem. quando vero calidus frigescit: color rubeus mutatur in albedinem vel pallorem. et sic de aliis intelligendum est. Item ab interioribus anime passionibus mutatur color. nam rubicundus fit pallidus ex angustia vel timore. quia in timore cor stringitur: et calor ab exterioribus ad interiora reuocatur. et ideo exteriora pallescunt. Similiter pallidus fit rubeus ex ira: qr in ira cor dilatatur et extenditur ad vindicte appetitum. vnde et calor subito et impetuose ab īterioribus ab exteriora cōmouetur vñ et calefit sāguis ītercutane⁹ ⁊ exide rubor subito gñatur ab īteri-

oribus etiam fit color niger in mauris et albidus in alamanis. nam mauritanea est regio in ethiopia calidissima in qua propter calorem continuum sanguis aduritur intercutaneus: et denigratur sic adustus: a cuius denigrati sanguinis diffusione intercutem et carnem omnia membra generaliter denigrantur. vnde primus ethiopiam inhabitans denigratus sic est: sed postea cooperante calore solis et contaminatione primi illius habitatoris vicium in posteris propagauit: ꝙ ex nigro patre et consimili matre nigri generaliter nascerentur. sꝫ hoc solum habet locum vbi solis adustio continue afficit generantes. et ideo in regionib⁹ tẽperatis et ad frigiditatem declinantibus ethiopes generant in colore filios temperatos vt d. macro. et etiam Aris. et auicẽ. Econtrario vero scoti et alamani frigidas regiones inhabitant. et ideo frigiditate poros exterius constringente calor ad interiora reuocatur. et ideo exterioris partis corporum superficies dealbatur. hec narrat omnia commen. super. io. idem tãgit aris. Item mutatur color cutis et maxime hoĩs multis alijs de causis. quandoq; propter complexionis malignitatem. vt patet ĩ melancolicis propter nimiam et superexcedentem caliditatem: vt est videre in colericis q̃ citrini sunt coloris. propter solis calorez ⁊ aeris siccitatem. vt patet in itinerantibus et in nautis. propter humorum corruptorum intercutaneorum expansibilitatem vt contingit in morphea: et in lepra. propter opilationem epatis ⁊ vel fellis distemperatã qualitatem: vt accidit in ictericia que est caloris naturalis in sordidum et viciosum colorem transmutatio. vt dicit constan.

Item propter cutis contaminationem vt patet post variolas et cicatrices varias vel vsturas. Consideratur etiam color in pilis et in capillis. nam secundum qualitatẽ fumorum a corpore resolutorum variatur color capillorum nam ex fleumate fiunt albi ex sanguine ruffi. ex naturali melancolia glauci. ex colera adusta fiunt nigri. ex defectu etiam caloris naturalis fiunt cani. vt patet etiam in senibus. et quando canus color incipit in radicibus capillorum: accidit ex fleumate habundante. quando vero ab extremis incipit: signum est ꝙ accidit ex defectu caloris naturalis. quere supra in tractatu de capillis.

Attenditur postea color ĩ oculis. nam vt dicit iohan. colores oculorum sunt quatuor scilicet niger subalbidus/ varius et glaucus. Diuersitas autem colorum istorum accidit ex spiritib⁹ visibilis claritate vel obscuritate vel ex cristallini humoris paucitate: vel ex profũditate: vel ex albuginei humoris superfluitate vel turbatione: vel ex vuee tunice humoris indigentia vel superfluitate. nam si humor cristallinus fuerit paucus in quantitate vt lateat intrinsecus et albugineus humor ꝺficiat vel perturbetur habundat humor tunice vuee: istis omnibus concurrentibus vel aliquibus ipsorum niger color in oculo generatur. Subalbidus vero ex causis fit contrarijs. glaucus vero et varius accidit ex mixtione rerum que faciunt albedinem et nigredinem. In glaucitate aliquantulum nigredo in varietate albedo aliquantulum plus habundat. sed de his quere supra in tractatu oculorum. Color etiam in vnguibus denotatur. nam eorum color esse debet subalbidus specularis et perspicu⁹ quandoq; autem mutatur iste color in liuiditatem vel alium mixtum colorem: et tũc diuersas pretendit passiones. vt pꝫ supra in tractatu de vnguibus.

Nunc de coloribus in particulari dicendum est. et primo de albedine que videtur mediorum colorum esse precipuum fundamẽtũ Est autem albedo color ex luce clara ⁊ multa in puro et perspicuo generata (vt dicit algazel) vnde quãto materia ꝑspicui est purior et lux clarior: tanto albedo erit intensior et nigro impermixtior. Est igitur causa materialis albedinis perspicuum purum ab omni terestri feculentia impermixtũ. nunc siccum/nunc humidum causa vero effectiua est calidum vel frigidũ. nam materia si fuerit sicca ꝑ dominium: et calor agens in ipsam fuerit per dominium generabitur tunc albedo propter rarefactionem ⁊ subtiliationem partiuz materie ac clarificatiõz vi caloris vt ptꝫ ĩ combusto osse: ⁊ in calce Si vero fuerit materia substantialiter humida et in illa dominans frigiditas generatum erit album. vt patet in niue et pruina. generatur autem albedo ex aere vaporoso declinante ad humiditatem aqueam (vt dicit Aris. li. xix. de animalibus) ⁊ hoc

per frigidi actionem. Nam frigus albificat humidam materiam et denigrat siccã calor vero humidam denigrat: et siccam dealbat. Item albedo generatur ex rare factione aeris: vt patet in spuma. ⁊ ideo aque calide generãt ptlos albos quia albedo est ex aere vaporali retẽto in membris ⁊ ideo quia albedo est ex aere calido et vaporabili ideo animalia sunt alba sub ventre. vt dicit. aristo. libro animalum. xix. Diffusiuam autem habet virtutem respectu visus et spiritus sensibilis disgregatiuam et ideo si fuerit nimis intensa corrumpit visum et facit oculos lacrimari: sed est omnium colorum incrementum. In nullo enim melius fundantur colores medij ꝙ in albo et quanto album est intensius qõ substet nitur: tanto adberet fortius color qui superinducitur et linitur siue rubedo fuerit siue nigredo. Ad albedinem vero pertinent candor/albor/pallor/liuor/siue flauor. flauum enim et liuidum idem sunt secundũ vnam significationem. vt dicit Aris. in capõ. 8 sapore. et dicit ꝙ liuidum est flauum. quia sequitur naturam albi. Multas alias species assignant medici circa albuz. vt est color aqueus/lacteus. lzarapos idest albidus vel subalbidus. et variantur secundum diuersas materias tenues vel grossas in quibus radicantur. vt patet in libro ysa. theophili constantini. egyptij de viris. Candor est albedo intensa multum habens in se lucis in forma et puri perspicuitatis in materia nam fulgor incidit puri perspicui superficiez informans et perficiens et intuentis aspectum sine organi lesione immutans: ⁊ cuz quadam suauitate ad sui intuitum excitãs oculum et alliciens candor nuncupatur Illud enim dicitur candor qõ primo potest sine corruptione sensus ab albedine pactum lucidi ab oculo comprehendi. nam albedo que consistit in extremo a sensu nõ videtur. subterfugit enim sensus iudicium quia nulla res sub extremo colore videri potest. Sunt enim colores extremi inuisibiles secundum se propter sui puritatem. vt dicitur in libro de sensu et sensato. capõ. viij. qõ ergo primo subiacet sensui de albedine dicitur candor.

Color flauus qui et glaucꝰ dicitur generatur ex albedine minus intẽsa: accedente aliquantulum ad rubedinem. et generatur secundum Auicennam in materia temperata non simpliciter sed respectu viridis coloris. nam vt dicit idez viridis color in plantis mutatur in glaucum in autumno quando enim in folijs est multa materia humida magis ꝙ glauciꝰ materia et grossa: paulatim per actionem calidi consumitur. nec tamen omnino destruitur vel destituitur a calore eleuãte materiam licet frigus dominetur. frigus vero dominans in materia mediocri generat medium colorem necessario et quia potest melius transmutare humiditatem ꝙ siccitatem. ideo generat colorem medium habens de albo magis cuiusmodi est glaucꝰ vt dicit commentator supra libro Aristo. de plantis in fine. ideo inquit quedam arbores virides in estate palescunt in hyeme vt buxus. habet enim buxus viscosum humorem. In radice autem multam habz liquidam humiditatem. ⁊ ideo non cadũt folia. sed aduenjente calore prouocatur humor ad exteriora qui tactus caliditate fit viridis sed veniente frigiditate repercutitur humor et habundat siccitas et fit color glaucus. vnde respectu coloris viridis in quo est plus de materia dicit glaucũ habere materiam temperatam

Color palliduꝰ ex eisdez causis generatur: frigiditas tamen minus est intensa: et plus accedit albedo ad nigredinem et generatur in materia grossiore. Est igitur pallor color medius ab albedine incipiens et degenerans in nigredinez generatur etiam accidentaliter ex timore sollicitudine nimia et labore et ex causis aliis quibus calor ad interiora reducitur et corporis superficiem propter sanguinis depauperationem pallescit ⁊ discoloratur vt est videre in nimis dormientibus ⁊ sõniculosis et in hominibus amorosis: qui pre amoris magnitudine estuantes dilatati cordis spiritus euaporant: propter quorum nutrimentum et restaurationem natura calorem ab exterioribus ad interiora reuocat. et sic superficiem cutis per subtractionem calidi sanguinis discolorat: (iuxta illud) Palleat omnis amans hic

est color aptus amanti. eadez de causa macerati de fame vel immoderato exertitio ⁊ labore propter consumptionem calidi sanguinis expallescunt.

Rubeus color est color medius ab extremis nigredinis et albedinis eque distans qui ī superficie corporis perspicui resultat per incorporationem clari luminis ignei atq; puri: ad cuius generationem cōcurrunt materie perspicuitas: ignei lumīs claritas: et albedinis atq; nigredinis concors mediocritas. tamen propter igneam lucem partes mixti perspicuas dilatantem et rarificantem ac subtiliantem maiorem habet in trāsfluentia conformitatem cum albo q̄ cum nigro: et ideo intense rubeum ad modum lucidi disgregat visum nec aggregat sicut nigrum: propter quod pannorum venditores pannos rubeos suspēdūt ante lucem vt videntes alios pannos coloratos propter rubedinez spiritum visibilē disgregantem minus valeant colorum discernere veritatem. pretendit autem generaliter rubedo dominiuz calidi in permixto quamuis aliquando inueniatur superficialiter in naturaliter frigido vt est videre in rosa que naturaliter siue substantialiter frigida ē ⁊ sicca: sz qr subtilissime ē substātie innatus color quē habz ex compositione fugiens dominium frigidi petit exteriora que inuenies subtilia ⁊ abilia ad immutandum transmutat ea superficialiter in colorem rubeum qui actōni ignis potissime similatur.

Color croceus puniceus et citrinus differunt parum nisi secundum remissionem albedinis et nigredinis intensionis aliquantulam admixtionem: et secundum aliquantulam intensionem caloris et frigiditatis remissionem. secundum autem q̄ calor talis in materia subtiliori ac magis perspicua radicatur magis rutilat et apparet. secūdum vero q̄ materia est magis terestris ac grossa minus claret. talis autem color ⁊ intensionem signat caloris temperati ⁊ non excedentis quantum est de significatione coloris. secunduz varias tamen substantie dispositiones varias pretendit sanitatis vel morbi significationes et diuersas corporis habitudines ⁊ complexiones vt patet in libro ysa. de vrinis. nam citrinus color. adiunctus cum substantia tenui in vrina iuuenis colerice complexionis pretendit ipsuz sanum. in fleumatico aut melā calico signare potest varias infirmitates vt dicit egidius versus finem in tractatu de vrinis capitulo. xiii. vbi dicit. Est multū tenuis citrina referta figuris. Flegmaticum iuuenum vel quem niger afficit humor. Condemnat tricheo duplici ⁊ cetera. Item vnus et idem color diuersa et ad diuersa signat secundum diuersitatem substantie cui copulatur.

Color croceus plus tingit liquores et humores q̄ citrinus et signat caloris intensionem et distemperantiam sanguinis in epate per colere admixtionem. vt patet in ictericis quorum vrina est crocea in spuma et oculi sunt crocei et cutis feda et citrina aues autem calidissime complexionis ⁊ colerice ut aues prede. extrema hebent colorata vt pedes atq; rostra. quod accidit ex superhabundantia colerici fumi et calidi quem reiicit natura ad extrema ppt quod colorantur sic. Quere de hoc supra ī libro de morbis capitulo de icteritia.

Color mineus idez ē quod coccinus ac vermiculus rubedini propinquus et affinis rutilans et resplendens quasi ignis. Multū eniz habet ī se ignee luciditatis ⁊ etiaz ex parte materie perspicuitatis: propter quod color est viridis relucens multū ⁊ accut. ꝯ materia enim minii est terra que discerpitur in littore maris rubri que tante est infectionis et ruboris q̄ ex eiꝰ diluuione totum mare tingitur ⁊ in colorez minii commutatur. vnde ab illa infectōe mare superioris egypti rubrum appellatur et in illis terre venis rubre gemme inueniūtur. hoc scilicz miniū de terra primo optime depuratur ⁊ desiccatur tandem inter lapides subtilissime emollitur: et cū claro oui distemperatur: et hic color pictoribus scriptoribꝰ lucrū non modicū admīstrat. nā iñ libros ornāt. capitales lr̄as iñformant fines ac p̄ncipia sn̄iarum ac ver

suum distinguũt minio atq; signant. acuntur quãdoq; succo herbe cuiusdaz que coccus appellatur. z ille color rutilat quasi ignis. et ideo ab illo succo coccum appellatur. et tali colore plus vtuntur tinctores vestium quam scriptores. Solebant et antiqui acuere minium cum sanguine cuiusdam vermis. sicut acuitur purpura cũ sanguine conchile: et ex tali acumine primus ab antiquis vermiculus vocabatur. vt dicit Ysidorus vbi tractat de coloribus.
Est autem color vehementissime adherentie postq̃ fuerit materie incorporatus. ita q̃ indevix poterit post deleri quem siquis pergameno abradere contenderit vel abluere visus fuerit vix tantum soluet aut abradet quin aliquod vestigium posit inueniet.

Color puniceus est color circundans colorem rubeum sicut purpureus plus habens de rubedine q̃ de albedine et nigredine. plus tamen declinat ad albedinez q̃ ad nigredinem. purpureus autem econuerso qui affinis est rubeo: sed magis declinat ad nigredinẽ q̃ ad albedinem (vñ dicit Aristoteles in secundo de somno et vigilia) q̃ puniceũ per purpureum transit in nigrum. vnde p̃ rubedinem vicinitatem habet ad nigredinem. Inueniuntur autem in mari quedam conchile ad modum parue: que in extremitatibus precise quasdam emittunt guttas sanguineas que recollecte purpuras tingunt z colores rubeos acuunt et intendunt. vnde talis sanguis in quantitate recolligitur et vasis ac canalibus tinctorum officio apta: et cum aliis coloribus reponitur quibus tingitur sericum ex quo texitur pannus purpureus vnde regis gloriatur oñdaz. vt dicit georgi. sup cãti. capitulo septimo.

Color viridis generatur actione calidi in materia mediocri vergente tamen ad dominium humidi. vt patet in foliis fructibus et herbis: et iõ generabitur color multum habens de nigredine: non tamen pertingens totaliter ad nigredinem: ex admixtione enim remissi albi vt glauci et intensi nigri et in superficie humidi: viriditas generatur quando calor agens in materia non potest adurere humidum nec ad plenum decoquere: vt totaliter in nigrum conuertatur vnde viriditas in herbis et in fructibus signum est crudi humoris et indigesti. vt dicit Auicẽna. et hoc patet: quia color viridis in plantis et in fructibus mutatur ia glaucum autumno: quia in foliis et in herbis est multa humida et grossa que per actionem calidi paulatiz consumitur: non tamen omnino destituitur a calore in materia eleuante: licet frigus dominetur: et ideo quedam arbores virescunt in vere et in estate. In hyeme vero vel in autumno pallescunt: quia adueniente caliditate vernali prouocatur humor ad exteriora qui tactus calore fit viridis. Sed adueniente frigore repercutitur humor et habundat siccitas et fit color glaucus. vt dicit comentator super primo libro Aristotelis de plantis in fine.
Est itaq; color viridis medius inter rubeum et nigrum generatus: et hoc patet per transitum colere rubee in melancoliam innaturalem. Colera enim cuz sit rubea trãsit in melancoliam que est nigra mediante colera innaturali scilicet que est eruginosa et prassiua que viridis inuenitur: et ideo color viridis maxime delectat visum propter concursum partium ignearum et terrestrium. Nam luciditas ignea que in viridi est temperata visum delectat. obscuritas etiam terrea siue nigredo cum non sit in extremo mediocriter spiritum visibilem aggregat et confortat: et ideo nullus color est ita delectabilis visui sicut viror. vt patet in smaragdo qui oculos sculpentium gẽmas et metalla maxime reparat et confortat. vt dicit Ysidorus capitulo de lapidibus preciosis. Sunt autem viridia folia plante et gramina et cetera terre nascentia ex dominio partium terrestriumi in quibus radicantur tanquam in materia z ex virtute ignea tanquam ex causa effectiua que dissoluit terrea et subtiliat et rarefacit. Et sic attrahendo earum fumos ad extrema tingit herbe superficiem tali colore non nigro nec rubeo sed viroze. Naz nigredo temperat rubedinis disgregatiuam claritatem: et qualitas incorporata nigredini ipsam reducit ad mediocritatez.
Ex dominio igitur partium terrestriarum et ignearum viridis color generatur et quamuis folia fructus et gramina virescunt: flores tamen viridez raro vel nunq̃ inueniuntur: quod accidit propter subtilitatem materie florum in qua si pre

dominantes partes fuerint aquee ⁊ aeree erit color albus: si vero aquee cum igneis preualuerit erit color glaucus vel pallidus aut citrinus. Si autem prehabundauerit ignee partes cum aereis erit color roseus et si fuerint preualentes partes aquee cuz terrestribus color erit blauius vel violaceus. Si autē eque preualuerit partes ignee cum terrestribus posset quidem firi color viridis vel niger sed talem cōmixtionem subtilitas materie roris vel rarefactio nō admittit ideo flores non virescunt generaliter nec nigrescūt. Est igitur color viridis inter rubedinem medius: et nigredinem visum delectans: et ad sui aspectum oculoꝝ attractiuus: aciei visus confortatiuus ⁊ reparatiuꝰ. vnde cerui et alia animalia agrestia loca virentia diligunt et frequentant non tantum propter pastum: verum etiaz propter visum. et ideo venatores viridibꝰ vestimentis semper se induunt: quia propter aspectum viroris quem proprie bestie naturaliter diligunt minus venatorum insidias expauescunt. vt. d. galie.

Color liuidus ex partibus aqueis et terrestribus predominantibus generatur. nam talis color in rebus habentibus humorem grossum ⁊ frigidum generatur vt patet in violis ⁊ i plūbo. plumbum tamen naturaliter est album quamuis superficialiter sit liuidum. vnde ex eo fit cerusa. vt dicit Cōmentator super iiii. methe. vnde color liuidus signum ē frigiditatis dominantis: qz liuidus color in vrina signuz est extinctionis caloris naturalis et mortificationis animalis (sicut dicit egidius) liuiditas membrorum aut mēbri monstrat humorem mortificatum. Signat eniz multas alias passiones (sicut ibi sequit) Paruus enutricheꝰ mediꝰ morbusqz caducꝰ sinochus. Archites vene ruptura catharꝰ. Coste pulmonis viciū dolor articularis. Consumptiua psitis est extinctiua caloris. Sint tibi liuoris cause ⁊c.

Color igitur liuidus est malus in animatis corporibus. nam vel si signat dominium frigoris calorem naturalem extinguentis: et naturam mortificare inchoantis. vel superhabundantiam melancolici sangnis colorem omnino et cutis superficiem viciantis vel cordis angustiam calorem sanguinis ad interiora reuocantis. vt patz in inuidis vel dolorem casus vel concussionis sanguinem intercutaneum corrumpentis vt patz in fustigatis in quibus humor intercutaneus per malitiam corruptus cuti īfert corruptionem et infectionem. vt dicit expositor supra primo capitulo li. ysa. ibi. vulnꝰ liuore et cetera. vel signat spirituum et vigoris naturalis caloris defectionem et depauperatōnem. vt patet in ydropicis ethicis et consumptis (vt dicit egidius) Signat etiaz dolorem articularem. nā dolor arthericus propter neruorum sensibilitatē in quibus radicatur magis est dolorosus: propter quod confluunt spiritus et humores ad locum doloris: propter quod alii humores remanent minus calidi et minꝰ per cosequens colorati. Omnes autez causas liuiditatis enarrare ñ expedit ī pñti opusculo. sz tāgeř solū ⁊ ad mēoriā īduceř expedit q̄ a maioribꝰ nr̄is copiosissīe sūt tractata. Raro autem memini liuorez signare aliquod bonum nisi prius viride vel nigrum operatione nature mutetur in liuidum: et de liuiditate in rubeum siue citrinum. Nam tunc signum est ꝙ natura contra morbum victoriam optinet ⁊ triūphū (vnde egidius) Liuidus prius si post rubeus videatur. Consurgit cerebri natura vigor reparatur.

Color indicus siue venetus ē color blauius liuiditatem excedens in pulchritudine et virore plus habens aqueitatis ⁊ aereitatis admixtum cum partibus terrestribus ⁊ vnitū ꝙ liuidus ⁊ talis color est celestis propter dominium aereitatis in superficiem perspicui materie scilz pure et transparentis. vt patet in saphiris orientalibus et iacinctis. talis etiam color reperitur in azurio sed de hoc quere supra in tractatu de gemmis ⁊ de lapide lazuli.

Nigredo est priuatio albi in perspicuo: sicut amarum est priuatio dulcedinis in humido. vnde videtur ꝙ albedo est prima origo colorum. sicut dulcedo est principium saporum. vt. d. aristo. in libro de sensu ⁊ sēsato. Idem dicit aristo. in libro. xix. color niger ñ ē nisi priuatio claritatis generatur

autem nigredo ex luce pauca et obscura in perspicuo obscuro et impuro incorporata et ideo nigredo est spiritus visibilis aggregatiua et eiusdē repercussiua: ꝓpter qđ ledit visum ⁊ hebetat: quando nimis est intensa. vt patet in diu incarceratis qui exeuntes de carcere parum vident. Fundatur autez nigredo quandoq; in substantia humida et calida: quia caliditas dominās denigrat substantiam humidam: vt est videre in lignis humidis et exustis: quandoq; in substantia sicca et frigida quia frigiditas dominans substantiam denigrat siccam et humidam facit albam (vt dicit auicen.) vnde nigredo quandoq; causatur a frigiditate et est signum mortificationis. quādoq; a caliditate ⁊ tūc est signū adustionis: et ideo nigra vrina diuersa potest signare et adnersa sicut dicit egidius. quandoq; enim signat solutionem quartane: et sic pretendit sanitatez ⁊ aliquando signat adustōnem ⁊ mortem vt in acuta febre. vnde egidius dicit. Nigrior vrine facies incommoda febris Quartane soluit mortē pretendit et vrit. In febre fert mortem nigra fetida paucula pinguis ⁊c. Sunt autez quidam colores picture operibus congruentes quorum quidā in venis terre nascuntur. vt sinopis/rubrica/miniū/auripigmentum et huiusmodi. quidam arte componuntur.

Sinopis est color rubeus in ponto primitus adinuentus iuxta sinopim ciuitatem a qua nomen sic accepit (vt. d. Isido. li. xviii.) huiusmodi species tres sunt. prima rubra et minus rubens: et inter has media: vt dicit idem rubrica dicitur: qr rubra proxima colori sanguineo. vt dicit idem: giguitur in pluribus locis sed optima est a ponto. vnde ⁊ pontica appellatur.

Viritum pigmentum est vnde fit color pheniceus quo librorum capita scribuntur et colligitur in littoribus rubri maris in phenico: ⁊ hic color inter ficticos reputatur eo ꝙ fit aliquando ex sinopide et sandice simul mixtis, (vt dicit Isidorus.)

Minium est color rubeus cuius materiam greci apud ephesim primo inuenerunt. In hispania huiusmodi pigmentum pre ceteris regionibus plus habundat. vt dicit Isidorus.

Cinobrium quod greci cinabatim dicūt a dracone et a barro elephāte est vocatū. Auicē. e m̄ dicit draconum esse sanguinez dcū implicāt elephātes. ruūt eniz bestie et dracones obruūtur q̄rū fusus cruor terrā inficit. fit q; pigmētum quicquid solū tinxerit. Est autem puluis coloris rubri. vt dicit. Isido.

Prasiz creta ē viridis vnde fit color viridis sicut porrum. crescit autez optima in libia cyrenensi vt dicit Isidorus

Crisocana ē vena prassiui coloris sic dicta eo ꝙ cum ea aurū dicit inueniri. hec in armenia crescit sed ꝓbabilior ē que crescit in macedonia. fodit in metallis eris. cuius inuentio argentum indicat ⁊ prodit. Nam vene eius cum his habent nature societatem. vt dicit Isidorus.

Sandaracha nascitur in topazion insula maris rubri: et est coloris cinobrii sed odoris sulphurei. Inuenitur autem in metallis aureis ⁊ argenteis: et est tanto melior quanto ruffior ⁊ quanto plus sulphur olet: quamuis ⁊ cerusa si in fornace torreatur in sandarachā conuertatur. Cuius color est flammeus ꝙ si torreatur equaliter cum rubrica ⁊ sic commixta sandicem reddit. vt dicit Isidorus.

Arsenicum auripigmentuz dicitur ob colorem auri colligitur in pōto exaurata materia quod in aureum colorez transit purius est: et quod graciles habet venas pallidius est et peius indicatur. De hoc quere supra in tractatu de venis terre de auripigmēto.

Ocra nascitur in topazion insula vnde et sandaracha. Fit tamen quandoq; ex ocra adusta rubrica mollis ouis luto circumlinitis: que qnanto in magis in camino arserit melior fit. vt dicit Isidorus.

Indicum in cannis indicis limo infixis inuenitur: spuma adherente limo. Est autez coloris pulchri et aeri mixturam purpure et cerulei mirabilem reddens. Est autem alterum genus in purpurariis officiis spuma inatās quam confectores detrahunt et desiccant (vt dicit isidorus.)

De colori.

Attramentum dictum est eo q̄ sit attrum cuius spēs necessaria est quotidiano vsui pricture ⁊ inter fictitios cōputat. Fit em̄ ex fuligine multis mōis super ardētes tedas. huic pictores eū aqua miscent glutē vt illustrius resplē deat. quidā em̄ carbones sarmētoꝝ veterū tritos eū glutino addunt. alii fecē vini nigri exurunt. multis etiā sit aliis modis (vt dicit Isi.) cū attramento aūt tēperatur in caustum et acuitur. hz aūt multas v̄tutes vt pz in platone. q̄re sup̄ de vēis t̄re li. xv.

Melinus color est candidus cuius materia inuenitur ī melos īsula que ē vna de cicladibus: et iō melinus est dictus. vt. d. isi. propter nimiam ei⁹ pīguedinē pictores eo ñ vtūt. vt. d. idē

Stibiū ē color fictitius vel factus ex cerusa ⁊ quiusdā aliis mixtis cum quo mulieres facies suas sophisticant ⁊ colorant.

Cerusa ex vapore fortis aceti tabulas plūbeas super sarmēta alba locatas perfundentes generat quer̄ supra de plūbo. eodēmō fit es viride siue calcantum quod popul⁹ viride grecuz vocat. s. ex vapore fortis aceti eneas laminas pfundētis. nā ex aceto corrūpitur eris sue prficies ⁊ conuertitur in eruginem ⁊ inde color viridis procreatur. valz ad carnē mortuam corrodendam.

Purpurea a puritate lucis ē dicta qz in his regionibus gignit eius materia quaz solis cursus illūiat proprius ⁊ illustrat. hic color lacrimis sanguiēis effluentib⁹ a quibusdā cocleis ferro circūcisis acuitur ⁊ melioratur (vt dicit Isidor⁹ li. xix. in. c. de tinctnris.) Sunt et alii colores multi tā simplices q̄ ꝯpositi quib⁹ vtuntur tinctores et pictores: sed iā dicti sunt nobiliores et iō nunc de eis sufficiat. De his omnibus dicit pli. li. xxxv. c. xiiii. vsq; ad. xxxiii. ⁊ isi. li. xviii. ⁊. xix. Dicūtur aūt tinctores pānorū et lanarū ob nitoris gratiam coloratores. vt dicit isi. li. xix. Pictores vero sunt imaginum rerum ⁊ similitudinum picture artificio expressores. Est autem pictura dicta quasi fictura. est etiam imago fictio non veritas. Sed effigies dicitur: quia a quodam colore ficto ē linita: nihil habens fidei et veritatis. vnde et sunt quedam picture que corpora veritatis studio coloris excedunt: et fidē dū augere contendunt: ad mēdacia prouehūt sicut qui chimeram tricapitem pingunt. picturam autem egyptii primitus adinuenerunt vmbra hominis vndiq; circumducta deiñ simplicibus coloribus et post diuersis. sicq; paulatī ars ipsa se distinxit et inuenit lumen et differentias colorum ac vmbras. Vnde et nunc pictores prius quasdam lineas ⁊ vmbras future imaginis ducunt. deinde coloribus complent: inuente artis ordiuem adhuc sequentes: vt (dicit Isidorus libro. xix. in. c. de. picturis.)

De odoribus.

Post colores de odoribus est dicendum. odor itaque est fumosus vapor a subam rei resolutus: quem mediante aere ad cerebrum attractus est sensus olfactus immutatiuus. nam odor immutat olfactum quemadmodum color visum: vel sonus auditum. vel quemadmodum sapor gustum. propterea enim sensuum est a suis sensatis et obiectis propriis immutari et delectari in eis ac perfici si fuerint medii. contristari vero et destrui si extremi (vt. d. in li. de sensu et sensato) Est itaque odor rei proprietas sensu fumo medio perceptibilis. ad hoc autem quod odor perficiatur et informetur in organo sensus quatuor ad minus requiruntur scilicet caliditas resoluens/materie subtilitas actioni caloris resoluentis obediens. aerea puritas deferens/nerui vel cerebri conformitas vaporem resolutum sensu naturaliter percipiendo admittens vel abhorrens. Calor igitur resoluens fumos vaporabiles cum odoris est efficiens. vapor resolutus est materia obediens. qualitas vero fumi resoluti aeri deferenti se incorporat et in suam similitudinem ipsum alterat et informat. informatus vero aer qualitate fumi neruo adorabili subito se applicat et sibi incorporati fumosi vaporis similitudinem repraesentat cuius complexioni si similis fuerit miro modo cerebrum recreat et delectat. si vero contrario inficit et contristat: et ideo aromatica quae proportionem complexionalem habent et armoniacam cum natura ipsam reparant atque iuuant fetida vero ex causa contraria aggrauant et molestant. Calor itaque resoluens odorem efficit. et econtrario frigus constringens odorem impedit et praescindit: quia mouendo ad centrum subtiles subem vapores per aera se dissuadere non permittit: propter quod nec sterquilinia fetent in tempore hyemali sed potius estiuali. Similiter subem varietas seu subtilitas obediens de facili calori resoluenti odorem causat. econtra vero grossities materie diffusioni obuiat et repugnat. vt patet in lapide cuius naturalis compactio et frigiditas sunt in causa: quia neque redolet neque fetet. vt. d. auicen. Tertio aeris consistentia confert sensibiliter ad odorem. nam si rarus fuerit et subtilis de facili siquidem odoris materiam. s. fumum vaporabilem recipit sed propter eius euentationem et rarefactibilitatem permanere in se eius redolentiam longo tempore non permittit. econtrario vero si densus fuerit aer et compressus vapores siquidem et bonos et malos tardius recipit: sed post eorum impressionem ipsos euaporare ita de facili non permittit. vt d. ad Quart o organi qualitas seu dispositio odoris iudicium potissime operatur. Si vero fuerit neruus sensibilis in quo percipitur olfactus vel male complexionatus vel lesus casu aliquo seu corruptis humoribus opilatur vel omnino peruertitur vel omnino subtrahitur iudicium odoratus. Primum patet in melancolicis et aliis male complexionatis quae loca fetida diligunt. odorifera vero et aromatica fugiunt. Secundum vero patet in mutilatis qui neruos sensibiles et odorabiles habent lesos. et ideo odores non sentiunt. Tertium autem manifestum est in poliposis et leprosis qui naribus aviciosis humoribus opilatis inter odorifera et fetida vix discernunt. Fumus igitur a rei substantia resolutus materia est odoris. vnde secundum varietatem fumi odorum differentia variatur. Distinguit autem ysa. in die. tres species fumi. Est enim fumus quietus et quasi nullius motus in aere vt fumus lapide resolutus qui eius complexionem non declarat positiue sed per priuationem odoris et absentiam ipsum habere subam grossam et frigidam manifestat. Est et alius fumus habens velocem motum in aere: et hoc accidit ex calore resoluente substantiam: que si fuerit valde pura et defecata erit odor valde aromaticus et suauis. vt patet in mirta et in musto et in ambra. Si vero fuerit substantia impura multis fecibus intermixta erit odor malus et nature horribilis. Et hic odor diuiditur dupliciter in grauem scilicet in fetentem. Grauis odor est ex calore adhuc naturaliter se habente in aliquo et iam corrumpi incipiente. vt patet in piscibus diu reseruatis sine sale. Est tertio fumus medeocris a calore mediocriter resolutus: et ille vel est a pura substantia vel impura. Si ex pura erit mediocriter aromaticus. vt patet in pomis violis et rosis. Si autem fuerit ex substantia impura partim erit fetidus vt patet in aloe et absinthio et sulphure et cetera. causatur itaque aromaticitas a calore partes subtiliores et puriores resoluente et aere ipsarum fumos ad cerebrum deferente sicut fetor vel grauitas ex calore partes grossiores et corruptiores a rei substantia dissoluente effectiue generatur. vnde pro isto effectu ex actione caloris consequente omne aromaticum calidum ab auctoribus solet dici. Multa enim sunt substantialiter frigida vt est videre in aceto camphora et in rosa que tamen sentiuntur aromatica: et hoc fit propter substantie eorum puritatem: cuius partes subtiliores resoluunt

et diffundūtur in aere p̄ calorē. Sūt autē due odor extremitates aromaticus. s. et fetidus. inter q̄s et si inueniatur odor recte medius et eque distans ab extremis secundū rōnem vel secundum intellectum: neq̄ tamen actualiter percipitur secundū sensū (vnde d. ysa. in dicta) odoratus non percipit mediocres odores sicut nec pisces percipiunt medios colores carent enim pisces palpebris ppter q̄ spūs visibilis ꝓtinue dispergitur. vñ non sufficit ad medij coloris ꝓceptionem. De odoratu quoq̄ eadem est rō vt. d. idem. nares. n. patule sunt et continue dispgitur spūs odorabilis: ppter q̄ debiliōr efficitur odoratus. et ideo medios odores minus capit. nec est grauis odor recte medius inter aromaticū et fetentem q̄ grauis sub fetido continetur et non differt ab eo nisi q̄ magis remissus est et fetidus q̄plior est et magis intensus. sub eadē igit spē continentur: sicut albedo intensa et remissa. et ideo si duo odores extremi. s. fetidus et aromaticus in equali portiōne particip̄ter misceantur: non fiet vnus medius odor et eque distans in mixto secundū sensum. vñ aromaticū primo ꝓcipit sensus olfatus q̄ fetidū: q̄ in aromatico delectatur et fetidā refugit et abhominatur. Ex q̄ p̄z q̄ nō efficitur odor vnus medius de extremis: ꝓceptibilis secundum sensum (vt. d. ysa) Nō āt bonus odor citius penetret ad spiritum animatum q̄ malus p̄z. q̄ subā boni odoris virtutē caloris naturalis in se continet qui grossiciem eius mundificat et subtiliat: vt leuitate sui dissoluta flatu aeris valeat citius ad cerebr̄ ꝓtransire. Malus vero odor nō sic q̄ in eius subiecto actio nature iam deficit. vnde superfluitas eius grossa in eo remanet coagulata. et iō difficilius pōt cū fūo dissolui. nec ita cito penetrat ad sp̄m odorabilem qui in profundo cerebri ventriculo latitat. vnde spūalis et subtilis fumus eius perforat q̄ grossus et terrestris.

Circa effectū aūt odōr diuerse fuerūt positiones. dicebant enim antiqui rerum naturas et subās ita cognosci odore simpliciter quēadmodū sapore. Dixerūt. n. res acetosas odore comphēdi: similiter et acutas et fallebantur. id em odoratui attribuebant q̄ erat tact⁹. nullus em̄ est sensus cui tactus non sit annexus. et iō mor suras et pūcturas ñ percipit odoratus sed potius tactus qui organo odoranti ē admixtus vel annexus: sicut oculus clausus sentit morsurā colliri ñ visu: sed tactu. Alij vo asserebant nullā rei noticiā posse haberi p̄ odores. vidētes. n. quasdā res frigidas esse odoriferas vt rosas: quasdā vero calidas nullius esse odoris. vt piper: putauerūt res nō posse dinosci aliqualiter p̄ odores. sz hi fallebātur. bonus nāq̄ odor fit subito citer vel ex caloze totali vel p̄iali. Nā rez alie sūt simplicis subē: alie cōposite. Si res simplicis ē subē et ē odorifera: odor ille fit ex odore totali: q̄ tota res subā ē calida. vt p̄z in musto. Si vo cōposite est subē et ē odorifera odor ille fit ex caloze particiali. i. ex caloze quarūdā partium. nam quedam sūt ibi ptes calide. s. ignee q̄ diffuse p̄ superficiē ruborē inducūt et odorē. vñ si rose pōnātur in aq̄ calida ignee ptes resoluūtur et rubeus color perit cū odore. Sz alij sūt quorū sententia approbatur q̄ dicūt rez subsās cognosci p̄ odores minus tñ q̄ p̄ sapores. nā ad linguā dirigūtur sex lacerti: quib⁹ multum transfūditur de sp̄u animali q̄ pfecte res gustata pōt cōphendi. sz ad instrumentum odoratus nō venit nisi vnus lacertus tantum p̄ quem parum de spiritu descendit qui nō ita perfecte naturam pōt cōprehendere. Preterea a re odoranda nō resoluitur: nisi quedam subtilis fūositas q̄ admixta aeri cū ipso ad organū odorat⁹ attrahitur. vñ et spūs p̄ fūositatē illā rerū natur as ñ discernit ita bñ: sed ad instrum̄ tū gust⁹ tota res gustāda itus et extra gustui substātialiter applicatur. et iō de reverius iudicatur p̄ saporē q̄ p̄ odorē. Recolligge itaq̄ ex p̄dictis q̄ odor ē rei ꝓpriet⁹ siue q̄litas ꝓceptibil odoratu (vt. d. ysa) nā a re odorabili ꝓsoluitur q̄dā fum⁹ p̄ caloꝛē qui tāq̄ q̄dā spūalitas admixt⁹ aeri ipm̄ inficit et imutat et spūs aiāl' ibi exūs iter nares in q̄busdā caruncul' ad mod⁹ rubez māmillaq̄ ibi depēdētib⁹ ab eod̄ fāo imutat: q̄ imutat⁹ reuertit ad cerebr̄ et ꝓpriat talē alē imutatōz. Est itaq̄ odor sui obiecti manifestati⁹ aeri p̄ corpatōz sui manifestatiu⁹ ipe alialis imutatiu⁹: subtilius p̄ aerea diffusiu⁹: ad i tenora cerebri p̄ flatū aeris vl' attractū penetratiu⁹ suo calor̄ hūor̄ ꝓsūptiu⁹: et fluxus nocui ꝓstrictiu⁹ sua puritate sp̄m ꝓpatiu⁹ ꝓtute sua dubilitatis cordis confortatiuus aeris i suam similitudinem p̄uersiuus. fetor̄ ꝓcussiu⁹: et putredis palliati⁹. electōnis i sēsu aialiū sicut et boiz causatiu⁹. nā pisces diligūt aromatica et fugiūt fetida. Silr et apes (vt. d. ari. sic et formice sulphur odor̄ effugāt. sola vēosa aromatica detestātur. vñ ꝑdētes odorē rute abhorrēt. botraces vinee florētis ꝓolētiā ñ sustinēt.

Fetor est ex re corrupta vapor fo
lutus aerē inficiens ꝓtristāt spiritū
animalez et corrūpēs.nā sicut odor
aromaticꝰ odoratū ꝛfi.it et delectat:sic fe
tus spūs odorabilē inficit et ꝓtristat.nāvt
d.ysa.fumꝰ a re male ꝓplexōis resolutꝰ ala
to.vel animali spūi est incōueniēs.nam in
subiecto fetidi odoris multi sūt humores
corrupti eo ꝙ naturales exierint q̄litates.z
iō ꝓplexioni humani corpis repugnāt vnde
odoris horribilitas ꝓtendit sue subē corru
ptōem:q̄ ꝓtingit aut ꝓpter innaturalē calo
rem:aut ꝓpter corruptā humiditatē.naz
quando calor innaturalis hūoꝛ facit ebul
litionem causa est putredinis et fetoris
Humorum nutrimenta corruptam et pessi
mā putredinem in stomacho generant:ex q̄
resolvitur pessima fumositas q̄ caput gra
uat.qñ ho sola corruptō humiditatis est in
causa:tunc odor non fetens sz grauis gene
ratur.z omnia calida talia ꝓpter o doris
grauitatem mali sunt nutrimenti:minoris
tamen sunt nocumenti q̄ ꝙ que fetide sūt pu
tredinis(vt.d.gal.e.et hoc est videre in pi
scibus recentibus:qui dum retinent natu
ralem calorem odorem grauem habēt.ab
lato autem nāli calor efficiuntur taz feten
tes.quando vero pisces decoquūtur ꝙ sup
flue consumptionē et corrupte humiditatis
per calorem grauitas odoris tollitur:et
sic eoꝛ substancia ꝙ decoctōz non solum in
odore melioꝛ efficitur:verum eciam in sa
pore. Fetor igitur ē corruptōis nature pro
testatiuus .defectus caloris naturalis ostē
siuus.aeris infectiuus.aliaꝝ spūs corrupti
uꝰ.vomitus et nausee ꝓuocatiuus.doloris
capitis generatiuus.totius ꝓplexōis disti
patiuus.horroris et tristicie sensibus alma
lium inductiuus.et iō fugiunt pisces spoꝛ
tulas fetidas et antiquas.recentes ho subi
trant atq̄ nouas(vt d.ari)similiter apes ab
horrent fendum omne.vt.d.idem.iō vul
pes cuius fimus ē valde fetidus:foueā tarꝛ
subintrat et eam defendans ꝙ fetorem de fo
uea tarum fugat(vt.d.pli)et sic eū supat ꝙ
fetorem quē vincere non poterat virtutem
Est etiam fetor spūum et neruoꝛ infectiuꝰ
et a naturali consistencia in innaturalē al
teratiuus.vt pz in lepꝛosis:q̄rum ābelitus
fetidus sanos ifficit z corrūpit.Est ēt fetor
fetus animalium in vtero extinctiuꝰ vñ.d.
ari.q̄ eq̄ li sentit fetorem candele extincte
facies abortiuum.pōt aūt fetor sic intendi
q̄ erit mortis subite carsatiuus.nā q̄dam
spēs est serpentis cuius fetor subito interfi
cit rem odorantem:sicut basiliscus visu in
terficit sevidentem(vt.d.auicenna)tamen
accidentaliter aliquando fetor iuuat.nam
quedam sunt fetida medicamina vt aloe/ca
ballinum/et sulphur/z assa fetida et hmōi.
q̄ in multis causis conueniunt medicine.
nam odoris sui grauitate humores putri
dos siue putredini et fetori dispositos:rōe
similitudinis attrahunt et attractos expel
lunt.nam natura abhorrens fetoꝛem ꝙ me
dicine fetide presentiam irritatur ꝓtra ipsā
et iō recolligit se totam.vt contra suam di
micz,et inimicā.fetor itaq̄.i.fetida medici
na occasionaliter est expulsio fetidorum:z
dum vnū fetidū assumitur:aliud fetidū pa
riter cū ipso remouetur. Sikr fetor lāe vste
vt fileri ꝓbusti seu cornu caprini exusti nari
bus salubriter apponūtur.vt sapor litargi
eus excitetur(vt dicit ꝓstā)nā spūs abhorrē
tes fetorem fugiunt ad iteriora cerebri vbi
est causa morbi:ex q̄rum ꝓcursu iuuatur na
tura ꝓtra morbū.et iō facilius digerit et dis
soluit materiam apostematis:q̄ cā fuit fleg
matice somnolencie et sopoꝛis(vt.d.idem)
eodem mō in cā matricis qñ nimis eleuat
ꝓpter edo spūalia et fetida naribus z aro
matica ꝓtibus inferioribus vtiliter adhiben
tur.nam natura fugiens fetoꝛem recurrit
ad matricem:et sentiendo odorem inferius
illuc tendit.z sic matricem ad locum debi
tum secum ducit.quāuis etiam odor odoꝛi
nō ꝓtrarietur:aliq̄s tamē fetor alicui fetoꝛi
contrariatur.et iō fetor sterquilinij ex feto
re alterius effugatur.vbi etiam omnes fetent
fetoꝛ vnus minime sentitur.qꝛvnus fetor
ab alio absorbetur.De rebus aūt odoriferis
quere supra in tractatu.xvij. de herbis et
spēbus et plantis.

De saporibus.

Sapoꝛ aūt est sensitiuum gu
stus.Sicut.n.color est obie
ctum visus:sic sapoꝛ est rei
ꝓprietas iudicio anime se ofe
rens ꝙ viam gustus. Sapoꝛ itaq̄ est rei ꝙ
prietas solo gustu ꝓceptibilis.hec autē di
co in principio q̄ alio mō iudicant ō sapo
ribus et saporum principijs phi:z alio mō
medici.sz de illa murmuratōne q̄stionū.ni
chil ad ꝓpositum:qꝛ illas solas saporuz
differencias et opatōes et causas q̄s hic in
q̄rim⁹ prout sacre scripture ꝓueniūt ad eli
ciendum ex saporꝝ ꝓprietatibus aliq̄s mysti
cos intellectus.vnde ad ꝓsens de aliis nō
curamus

Est igr̄ sapor ꝓprium obiectū gustui: de cuiꝰ p̄sentia sensꝰ in organo gustabili d̄lectatur vl̄ tristatur ⁊ sūt b̄m ysa. in dieta. saporꝫ octo differencie. s. dulcis/ vnctuosus/ salsus/ amarꝰ/ acutꝰ acetosus/ ponticus/ stipticus. additur eciā bis insipidus sic sunt nouē. sꝫ abusiue dicitur sapor qꝛ sapore caret. Pertinēt āt quīqꝫ ad caliditatē et calidam ꝯplexionem. s. dulcis/ vnctuosus/ salsus/ amarus/ acutus/ reliquę frigide sunt ꝯplexionis. s. ponticus stipticus: acetosus/ et insipidus. Duo autē sūt q̄ faciunt saporem. s. ꝯplexio et subā et subā est triplex. s. grossa subtilis: ⁊ mediocris. Cōplexio itaqꝫ calida ⁊ hūida in scdo gradu cum grossa subā facit saporē dulcē. calida vero et hūida in fine secūdi gradus cū subtili subā facit vnctuosū: et dr̄ vnctuosum subtile quātum ad transitum: qꝛ de facili trāsit in fumū. hꝫ āt actualē grossiciem rōe cuiꝰ ē opilatiuū. sꝫ potēciōalez hꝫ subtilitatē in subā rōe cuius ē velociter transitiuū. Cōplexō aūt calida et sicca ī fine secundi gradus cū mediocri subā facit salsum. Calidum ⁊ siccū in tercio gradu cū grossa subā facit amarꝫ. sꝫ ꝯplexio calida et sicca ī q̄rto gradu cum subtili subā facit acutum. ⁊ iō sup̄ caliditatem fūdantur quīqꝫ sapores. Frigida autē ⁊ sicca ꝯplexio ī tercio gradu cū grossa subā facit pōticum q̄lis est in fructibus immaturis. frigida q̄ et sicca in secūdo gradu cū mediocri subā facit saporē stipticum: q̄lis est in rosis: et in coctanis frigida aūt et sicca in secundo gradu cum subtili substantia facit saporē acetosum frigida vero complexio et humida in primo gradu cum mediocri substancia facit saporem insipidum: qualis est in albugine oui. Patet igitur q̄ tres sapores sunt testimonia subtilis substancie scilicet acutus/ vnctuosus: et acetosus. et sunt tres sapores testimonia grosse substancie. s. ponticus/ amarus/ et dulcis. Similiter sunt tres sapores testimonia substancie mediocris stipticus/ salsus et insipidus.

Dulcis itaqꝫ sapor generatur ex tēperata caliditate et grossa sustancia. vnde et dulcedo lingue apposita moderate aperit: moderate calefacit moderate humectat. vnde grossicies substantie moderate subintrans poros apertos ibi diu manet. ⁊ ideo anima in tali temperantia gaudet. vñ plus delectatur natura in dulcedine q̄ in aliis saporibus. preterea nulla res est ita tēpata et affinis hūane complexioni eq̄li sic dulcedo. et ideo humana complexio que est vicina temperantie equali in dulcedine sibi simili delectatur.

Ad dulceem aūt saporē faciendū quatuor conueniunt elemēta: nō tamē eq̄li proportōe. Ignis enim et aer superhabūdāt. vnde ex igne calor et ex aere hūor innascitur: que duo. s. calor ⁊ humor necessaria sunt ad cuiuslꝫ rei generatōz. calor aūt tēpatus agens in humore ipsum calefacit dissoluit et depurat. ab hūore terrestri et substantia mollificatur. vnde partes ignee ⁊ aeree augmētantur: et hūiditas inspissatur. et sic grossa substantia in q̄ fūdatur dulcis sapor generat. vñ dulcis sapor quādo caret omni macula acuminis omnibꝰ saporibꝰ suauior erit (vt. d. ysa) qꝛ eius natura sanguini ē vicina. et ideo letificat ⁊ mūdificat: nocumētū gustus humectat tēpate sine labore nature. Est autem dulcedo aliquando pura quatuor qualitatū mediocriter ꝯtētiua. vt patꝫ in zuchara aliquādo ē viscositati ⁊ grossiciei admixta vt patꝫ in dactilis. aliquando acumini cōiūcta. vt in melle. prima dulcedo maxime ꝯueniens est nature: sed aliquando accidētaliter nocꝫ nature: quādo scꝫ natura plus recipit q̄ digerere possit. et tunc solet esse causa alicuius opilationis. quia dulcium supfluitas in poris venarꝫ inuiscat. Dulcia itaqꝫ mollificāt membra. lauant/ colant/ et mūdificant. parum naturaliter nutriunt: accidentaliter autem multū. Mollificant quidem qꝛ humiditas materiaꝫ mollē reddit: caliditas tēpate dissoluit. vnde materia que prius erat spissa mō mollificata dissoluta abstrahitur ⁊ mūdificat. Nutriunt autem parum naturaliter: quia dulcia sunt grossa in substātia et sua grossicie poros penetrare non possunt/ et ora venarꝫ opilant et cito satiant. accidentaliter tamē multum nutriunt. quia dulcia humane nature siue complexioni sunt similia et amica. et ideo in magna quantitate assumuntur. et quia grossa sunt in substantia: calor agens in ea multum sanguinem generat. ⁊ et ille sanguis multuꝫ nutrit. dulcedo hꝫ q̄ viscositati ē admixta multuꝫ quidem nutrit: sed multa tamen nocumenta accidentaliter generat et inducit. vt dicit ysa (qꝛ talis dulcedo opilationeꝫ generat: et preterea putredini de facili appropinquat. inflationem et rugitum generat. febrem inter polatam facile commouet et suscitat: et colericam inflacionē concitat vl̄ augmentat

ꝙ ſt igʒtur dulcedo pura et per aliculus re
admixtionem non infecta inter ſapoꝛ dif
ferentias ſenſus maxime delectatiua et na
ture amica: et ideo ei potiſſime aſſimilati
ua. deperditoꝛum in coꝛpoꝛe facilius repa
tiua. virtutum et ſpũum debilium maxime
confortatiua: omnium membꝛoꝛum pꝛeci
pue nutritiua. Dicit enim ysa. pꝛopꝛi⁹ nu
trimenti ſapoꝛ dulcedo eſt ſi ſua ſubſtancia
aliquam habuerit viſcoſitatem. ſtabilis em̃
eſt in membꝛis: vnde non de facili eſt vel
poteſt eſſe in membꝛis diſſolutionis recep
tiua. nec nutriunt aliqua que dulcedini nõ
ſunt mixta. vnde et ſapoꝛes dulcedini con
trarij poſſet c̃ontranetatem quam habent
in humanam complexionem: parui aut nul
lius ſunt penitus nutrimenta. ex comm ixtõ
ne tamen ſapoꝛum inter ſe contrarioꝛ vn⁹
bonus ſapoꝛ medius generatur: in quo la
titat dulcedo cuius rõne ille ſapoꝛ medi⁹
nature conueniens eſt ⁊ coꝛporis nutritiu⁹
vt pãtet in ſalſamentis et etiam in pigmen
tis in quibus contraria recipiuntur. vnde
patꝫ ꝙ dul cedo omnium ſapoꝛum delecta
bilium eſt oꝛigo ſicut albedo omnium colo
rum eſt pꝛincipium (vt dicitur in li. de ſen.
et ſenſato vbi dicitur) nigꝛedo eſt pꝛiuatio
albi in perſpicuo: ſicut amaritudo eſt ꝓua
cio⁹ dulcedinis in humido. Dulcedo adhuc
eſt ſpũalium membꝛoꝛũ amica. qꝛ ipſoꝛuꝫ
eſt lenitiua et omnis aſperitatis mitigatia
clarificatiua vocis: et arteriarum ab omni
ſuperfluo purgatiua. canalium pulmonis
et meatuũ pectoꝛis a peritiua. et omnium
ſmmundiciarũ mulegule et gutturis abſter
ſiua. catarꝛi et humoꝛis ſuperflui circa ſpũ
alia diſſolutiua. et omnium oꝛganoꝛum vi
talis ſpũs ad debitam conſiſtentiam redu
etiua. omnis tumoꝛis ſqumantici repꝛeſſiua
et ſuffocantis humidi in membꝛis ſpũali
bus conſumptiua. Sunt autem quedã dul
cia ꝙ occaſionaliter multoꝛ malozum ſunt
coꝛpoꝛi illatiua. Sunt. n. vnctuoſitates ⁊ in
flationis generatiua. Nõ. n. maioꝛ ẽ ex ca
loꝛe dulcis reſolutio ꝙ ſit humidi reſoluti
in coꝛpoꝛatio: vel ſaltem conſumptõ. neceſ
ſe eſt ibi fieri multi vapoꝛis fumoſi gñatõ
et ſic loci ex vapoꝛe defectio vel repletio: ⁊
per conſequens inflacio doloꝛ et gurgula
tio. Itẽ ex eadem cã dulcia ſũt appetitus
debilitatiua. qꝛ ſubẽ ſue groſſicie cito ſunt
vacui ſtomachi repletiua et meatuum opi
latiua. Itẽ colere rubee augmentatiua. naz
cum ſint calꝺa: calidi humoꝛis ſũt excita
tiua. et ideo obſunt illis qui ex cauſa calida
et intẽſa patiũtur. Itẽ putredinis et coꝛꝛu
ptionis ſũt inductia. qñ. n. ſuphabũdãs ca
loꝛ ſuphabũdantẽ hũiditatẽ diſſoluit ⁊ cõ
ſumere totũ vt digereꝛe non ſufficit: coꝛꝛu
ptã materiã derelinqnit. Item ſpleni re
nũ et epatis ſũt opilatiua: et hoc accidit qꝛ ſ
ſua groſſicie ſubſtãtiali ſubtiles poꝛos illo
rũ regionũ obturãt vt qꝛ ptes ille rõe dul
cis pl⁹ deſideꝛãt ꝙ digerãt vt ꝓſumãt. et iõ
ex ſuperfluo hũoꝛ attracto et ñ digeſto nec
aliaꝫ euacuato ille ptes mento opilãtur
Itẽ dulcia rõe poicta ſũt calculi gñatiua. tã
in renibus ꝙ in veſica. nã qñ ille ptes rõe
dulcedinis ſibi attrahũt hũoꝛes: ꝓſimiles ꝙ
ſubtilioꝛa ſũt: vt cũ vrina educũtur: vel vi
caloꝛis ꝓſumũtur. vñ qñ pl⁹ attrahitur ꝙ
nature ꝓueniat optet ꝙ vel vi nature qꝫ eſt
ſupfluum expellatur: vel qꝫ groſſius eſt ibi
remaneat: et eliꝙto hũoꝛe caloꝛe deſiccante
induratur et pcedẽte tpe paulatim putrifi
catur: et in duriciem lapidis ꝓmutatur (vt
expreſſe d. ysa) Itẽ ẽt de cauꝫ matricẽ cur
rit. Et pdictoꝛ ꝙ aliꝙ dulcia nature ſũt uti
lia. alia vero ſunt et videntur eſſe dulcia: et
tñ ſunt moꝛtifera et noctua

Sapoꝛ vnctuoſus generatur ex ca
lido et humido in ſubtili ſubſtan
tia. et ideo vnctuoſitas appoſita
lingue magis aperit et diſſoluit: et ſubtilis
ſubſtancia magis ſubintrat. ⁊ quia calidi
tas eius parum remouetur a tempamento
anima ipſius dulcedinem põt ſuſcipere et
in ea maxime congaudere. Ad vnctuoſum
autem ſapoꝛem perficiendũ plus de igne
ꝙ de aliis elementis ꝓuenit et poſt ꝙ aere.
Maioꝛ igñ actio caloꝛis in humidũ agens
magis diſſoluit ⁊ depurat. vñ aquoſe ptes
⁊ teꝛreſtres minoꝛantur: ⁊ igneę cũ aereis
augmẽtantur: et inde ſapoꝛ gignit vnctu
oſus. Sũt aũt vnctuoſa cibaria appetitus
debilitatiua. et faſtidij inductiua. qꝛ accep
ta in ſtomacho reſoluuntur in fumoſitatẽ
cum aeree ſint ſubſtancie que petit ſuperio
ra et replendo os ſtomachi inducit faſtidi
um et diminuit appentum. Item vnctuoſa
ſunt ſuperenatatiua leuitate enim ſua ele
uantur ad ſupeꝛioꝛa cum valde ſint fumo
ſa. Item digeſtionis ſunt impeditiua. quia
vnctuoſitate ſua villos ſtomachi replent
et leniunt. vnde cibi aſſumpti cum nõ poſ
ſint decoqui crudi et indigeſti emittuntur
vnctuoſitate eiꝰ ſua inuiſcant cibos et lu
bꝛificant. et iõ emittũtur añ ꝙ digerãtur.

Itē paz sūt nutritiua qz ozauenaz cito re
plent et paz de eis assumitur: et qđ assumi
tur ꝓpter sue subtilitatem cito ꝓsumi
tur. Itē calozis sūt inflāmatiua. Ignis. n.
nō nutritur nisi aere mediāte. vnctuosa
vero cito in aereā subām trāseūt. vñ illa
vnctuosa que hñt maiozē aquositatez mi
nus ꝓnēt ad naturā aerlet min9 hñ nutri
unt ignē. vt pz in anxūgia: alias finxungia
porcina q minus nutrit ignē ꝙ ouina: qz
minus hz aereitatis in sua ꝓpositōe z pl9
aquositatis ꝙ ouina. Itē febrilis calozis
sunt nutritiua. et ideo carnes prohibentur
in febze acuta. qz timetur vnctuositas iter
mixta qua calor febrilis irritatur vel nutri
tur. Itē sꝑ plenis et epatis sūt opilatiua pro
pter sui grossitiem et actualē. nā ꝓpter su
am dulcedinē cito attrahūtur et sua grossi
cie pozi de facili opilātur. Itē dolozi capi
tis sūt excitatiua. nā ex fumoz multitudie
repletur caput et miringi cerebri distēdun
tur. Itē membroz spūaltum iuz tenuitia. vt
pz in butyro. tñ quedā vnctuosa nocet pe
crozi ꝓpter annexam siccitatē, vt oleū nucū
qz talia nō hñt purā vnctuositatē. Itē do
loz exterioz sūt mitigatiua: et duricie re
mollitiua. apostematū maturatiua. hūditā
te. n. sua saniē generāt: qz ꝑ ea pl9 dissolui
tur ꝙ consumatur. ex calore. n. debili et hū
miditate multa fit sanies et ꝯruptio.

Salsus sapoz fit ex caliditate et
siccitate in subā mediocri vnde
caliditas cū siccitate cū sit fmo
ta a temperantia multos aperit poros: qz
siccitas iūcta calori magis larat. Iūcta vo
frigiditati magis ꝓstringit. et ideo ei9 subā
magis subintrat poros. z qz magna fit dis
gregatio partium z multa subē subintratō
alia in ipsi9 pūtia non gaudet imo potiꝰ ipm
horret. Ad salsū aūt sapozē quatuoz ꝙue
nūt elemēta: quadā tñ ꝓpozōe non equa
li. Dominatur. n. ignis et terra mediocri
ter tñ ex moderato igne fit moderatus ca
loz et ex moderata terra fit moderata sicci
tas ex moderato aūt calore moderata fit e
bullitio et excoctio humiditatis. vñ aquose
et aeree ꝑtes dissoluūtur in igneas mediо
criter. et ex moderata siccitate moderato
subā desiccatur. et ita remanet subā mediо
cris. vñ salsus sapoz hz fieri ex moderato
dominio caliditatis et siccitatis in substā
tia mediocri. Sūt aūt salsa mundificatiꝙ
qz sūpta interius calore suo et siccitate hū
ditatem dissoluunt. Salsedine eñ evitꝛe
fitate sua stomachum et intestina mozdi
ficant: que mozdificata mouentur vt disso
luta humiditas emittatur: et sic fit mundi
ficatio. Item duze carnis sunt mollificatiа
nam sua caliditate et siccitate superfluam
humiditatem compactam resoluunt et re
laxant: et sic mollificant. Item subē moll
sunt indurativa. nam sua caliditate et sicca
tate superfluam humiditatem consumunt
et sic partes plus aereas compingunt.
Item substantie rei sunt depurativa. nam
salsa inquantum hnsmodi quantum diss
soluunt tantum consumunt. et ideo putre
do aliquo casu generata: calore et siccitate
salsedinis consumitur et annihilatur. habz
insuper salsedo multuz terreistreitatis. vt di
citur in dieta. rōne cuius carnes indurat z
minus reddit aptas corruptioni. vt. ibidē
Item scabiei et exteriozis superfluitatis cor
poris et cutis sunt ablativa z hoc ꝓsumen
do humores superfluos tam superficiales
ꝙ intercutaneos et cutem a superfluis ab
stergendo. Item tumoꝛs ydropici sunt re
pressiva z hoc ex rōne supradicta. qz desic
cant et consumūt omnia in talibus lodag
gregata. Item morsus canis rabidi et alio
rum vrnenosoꝛum sunt curativa: et totius
venenositatis ex tractiva. vnde prodest ca
to lauare talia vulnera in aqua salsa qz ma
licia extrahit z venenū. vt di. idem. Item
caro multum salsa ad temperamentum opti
me reuocatur si in aqua salsa ponatur. nec
salsedo a talibus melius extrahitur ꝙ ꝙ e
arū massa prius aliquo tēpore in salsa aq̄
temperetur. et hoc puro accidere rōne simi
litudinis cum aqua salsa que rōne caloris
accidētalis in ipa dominātis attrahit sibi
simile qđ inuenit in subā carnis salse. Itē
sal in igne induratur: in aq̄o dissoluitur
et annihilatur nec mirū si congelatio et in
duratio facta est per siccitatē vt salis disso
lutio fiat per hūiditatem. sicut pz in sepo
in quo fit induratio et congelatio ꝑ frigi
ditatem: mirū non est si fiat resolutio per
caliditatem. De his q̄re supra li. xv. de ve
nis terre in e. de sale.

Apoz amarus fit ex caliditate in
tertio gradu: et siccitate in secū
do gradu in grossa subā. vñ cali
bitas cū siccitate multuz subintrās multū
disrūgit. vñ instrumentum leditur et fit sa
poz amarus abhominabilis gustui et ꝓtra
rius: ad cuius compositionez quatuoz ele
menta conueniunt proportione quadam.

sed magis ibi ignis et terra dominantur, licet plus est ibi de igne ꝙ de terra. vñ de maiozis dominio calozis magna fit ebullicio. vnde aquee z aeree partes magis dissoluũtur in igneas: et terrestres condensãtur sed qz mediocre est dominium siccitatis non attenuatur. z: ita substancia remanz grossa in qua ex actõne calozis et siccitatis fundat amaritudo. omnia autem amara contristãt gustum magis ꝙ aliq̃ alia q̃ bñt simplicẽ sapozẽ. qz maiozẽ facit: cõtinuitatis solutõnẽ in lingua: lz aũt amara bẽnt minozẽ caliditatẽ ꝙ acuta: maiozẽ tñ facit solutõem cõtinuitatis ppter sue subẽ grossitiem ꝙ se iterponit z ꝓpriumẽdo maiozẽ efficit lesionem. Itẽ amara sũt colere purgatia: vel qz colera cũ sit pozosa ꝑmittit amara sues poros subitrare z diuidẽdo partes a ptib⁹ eã faciunt fluxibilẽ et colerã liq̃factã sic educunt. Itẽ amara sũt appetit⁹ excitatia qz coleraz educũt q̃ tãꝙ rei leuis solz colligi circa oziciũ stomachi z appetitum debilitate. Ad hoc ẽt facit amaroz grossitudo qz ꝓprimit cibaria in fũdũ stomachi: sicut dulcia eleuãt cibũ superi⁹. Itẽ amara splenis z epatis sũt expilatia. nã calore suo pozos aperiũt et hũozes dissoluũt z grossities sua ꝓprimẽdo hũozes resolutos educũt. Itẽ amara sũt eõ traria omnib⁹ z lubricoz interfectia. nec mirũ qz vermes illi ꝺ fleumate corrupto accidũt de fleumate q̃ viuũt. z iõ colerica et amara eis aduersãtur: qz colera fleumatis ptrariat. Itẽ spũalib⁹ mẽbris sũt nociua: et tã ꝑ asperitatẽ subẽ ꝙ ꝑ itẽsam siccitatẽ eorũdẽ sũt exasperatia. Itẽ amara sũt exteriozib⁹ conseruatia. Si. n. distẽpentur cũ aliquo liq̃do bñt illa tria q̃ sũt necessaria ad ꝓseruatõm tñ. n. ꝓsumũt: quãtum dissoluũt. z subitrãt i pfũdum acule et caloze suo. grossã ẽt bñt subãm ex q̃ fmozdeãt et facũt eã min⁹ passibilẽ. Itẽ frigide arterise z paralisis sunt curatia: dissoluẽdo materiã et cõsumendo Itẽ frigide sca biei sũt desiccatia. Itẽ mea tuũ renũ et vesice sũt aperitia: et calculi dissolutia. matricis confortatia z mẽstruales supfluitatis puocatiua et eductia: et ad multa alia sũt magi necessaria ꝙ dulcia quãuis gustui sint nociua.

Apoz acut⁹ fit ex caliditate z siccitate exĩte i q̃rto gradu cũ subã subtili. vñ fit pozoz nimia apericio et partiũ segregatõ. z qz subã ei⁹ẽ subtilis multũ penetrat et subitrat. Vñ organũ gust⁹ suo acule icẽdit. ad cuius pfectõnem q̃tuoz elemẽta cõcurrũt: lz nõ eq̃liter. qz plꝰ ꝑcurrit ꝺ igne z de terra ꝙ de aliis. z ideo ꝓpter dñium ignis acuta sũt valde calida z a terra valde sicca. Ex maxio ãt dñio caloris maxia fit ebullitõ et resolutõ aerearum partiũ et aq̃arum i igneas. vñ et ignee ptes acuũtur: et ex nimia siccitate subã ꝺ siccatur attenuatur/z subtiliatur. et ita fit acutus sapoz ex magno dñio calidi et sicci i subã tenui et subtili. Sũt ãt acuta corrosiua qz valde sũt calida et sicca: z fit dissolutõ magna et subã subtilis et acuta subitrãs: ptes a partibus disgregat et ita fit corrosio. Itez acuta sũt inscissiua et dissolutia: qz et q̃litate et subã dissoluũt et separãt ptẽ a pte et pfũde itrãt. et iõ dissoluũt et iscidũt. Itez brutꝰ appetitꝰ sũt ꝓfortatia qz mẽbroz cõsumũt superfluitatẽ. vñ pusillanimitis fit rõe vacui appetitus. mozdificãt ẽt neruos sensibiles et pũgũt acule suo z sic pũgẽdo excitãt appetitũ. Itẽ pan sũt nutritiua. qz ex nimia caliditate z siccitate poti⁹ fit adustio ꝙ digestio. et iõ dãt modicũ nutrimẽ cũ. Preterea subtil sũt subẽ. et iõ ꝺ facili consumũtur: et a mẽbris cito dilabũtur. Insup nature sũt ptraria ex sua ꝓpriõe. et ideo qz abhominabilia sũt non appetit ea natura: lz potius abhoꝛrz et repellit.

Apoz acetosus sit ex frigiditate et siccitate existente in secundo gradu cum substancia subtili. vñ acetosum lingue appositum q̃litatibus cõstringit subãm penetrat. et ita ex duabus contrarijs actionibus fit sapoz acetosus. ad cuius completionem quatuoz elemẽta conueniũt quadam ꝓportione lz non eq̃li Est autem ibi dominium aque et ẽre mediocre: et ex mediocri dominio aque est ibi frigiditas mediocris: et ex mediocri dñio terre mediocris siccitas generatur. ex frigiditate autẽ reprimitur calor qui reprecussus modicam facit ebullitionem. vnde igneas partes et aereas resolut de facili et consumit tanꝙ subtiliores. terrestres autem et aquosas dissoluit: sed ꝓpe sui paruitate eas consumere non potest. vnde partes ille subtiliantur sed non consumuntur. et ita frigiditas et siccitas dominantur cũ subtili substancia et sapoz gignitur acetosus. Acetosa prouocant appetitum. quia ex frigiditate et siccitate motum habent ad centrum. vnde comprimunt cibaria ad fundum: et sic os stomachi euacuant: qui sentiens suam inanitionem cibum appetit. nam diuersi composita est operatio ex appetitiua virtute naturali et animali sensibili.

Itē soluūt ventrem plenū et constipant in anitū. nam subtilitas substantie acetose inueniens multam humiditatem ī stomacho incidit eam et subtiliat: et sic eum reddit abilem ad fluxum et euacuationem sz quanto stomachus est vacuus paruam inueniūt humiditatem quā acetosa desiccant siccitate et constringūt frigiditate. Itē opilatōes splenis et epatis aperiūt qz nō qualitate sz substantie subtilitate humores ī poris aperiūt qz incidunt et dissoluūt. Item acetosa spūalibus obsūt frigiditate coartante: ⁊ siccitate exasperante. Itē posita ī exterioribus calidos hūores repcutiunt vnde et tibie inflate ex retentione menstruoꝝ vel emoroidarum in calido aceto lote facile detumescūt. De his quere supra in tractatu de aceto. li. xvij. vbi tractatur de vitibus et de vino.

Ponticus sapor fit ex frigiditate ⁊ siccitate exīte in tertō gradu cū grossa substantia. vñ et ponticaz appositum lingue constringit et substantia subintrans poros partes condensat et ita occurrit sapor qui ponticus appellatur. Ad ponticum saporem perficiendum quatuor elementa conueniunt. cum maiori tamen inequalitate. qz cū dñantur aqua et terra: ignis et aer substant. Ex forti autem dominio aque forti fit frigiditas et ex terra multa siccitas iō nō pōt ibi fieri pfecta transmutatio cum ibi sit defectus caloris et humoris. vnde cum frigiditas et siccitas ibi habeant dominium necesse est vt substātia remaneat grossa ex dominio frigiditatis ⁊ siccitatis. Dz aūt pōticus sapor hoc proprium (vt d. ysa.) qz ponticitas ꝯiūcta cuz sapore delectāte magis delectat et cōtristat cuiꝰ rō hec est: pōticitas adiūcta rei dulci et vnctuositate si ingrediatur poros facit illam dulcedinem ibi diutiꝰ cōmorari. et ita firmius īprimitur tunc delectatō: et diu durat. simile est de humore contristāte. hic est ꝙ caro que ossibus est vicina iocūdiorē habet saporem. ossa eñ sunt melācolica. s. frigida et sicca. caro vō in sui natura dulcī ē et sāguinea: et ita est ibi pōticitatis ⁊ dulcedinis mixtio: propter qd et maior delectatio. iō etiam caro ceruina est iocunda: similiter et bouina: qz coniungitur ponticitas ex cōplexione melancolica animalis et dulcedo ex parte carnis. Econuerso ē d absinthio et fumo terre qm̄ cum eis associatur amaritudo et iō magis cōtristāt gustū vt aloe vel aliquid simile. Item pōtica appetitum excitant et post prandiū laxant. cuiꝰ rō est compressio cibarioꝝ ad inferiora adinstar torcularis. ante prandiū vō cōstipāt qz ꝯstringūt neruos ⁊ opilāt meatꝰ et subē grossicie et frigiditatis et siccitatis q̄litate vñ et sūpta cibaria retinētur et exire nō pmittūtur. Item grossicie sua epar et splenem opilāt: calculū generant. colericā et yliacā passionē excitāt. obturādo sua grossicie ītestina et fumū ac fimū exire nō pmittūt. spūalia etiam mēbra ledūt et grauāt: qz ea exasperāt et desicrāt. exteriꝰ aūt apposita vomitum sedāt et tumores calidos reprimūt: sanguinis fluxū ītercipiūt. atqz sistunt. neruos percutiunt. dentes exacerbant.

Sapor stipticꝰ ex frigiditate ⁊ siccitate in mediocri subā gñatur. ad cuius perfectōnē quatuor cōueniunt elemēta quadam proportione inequali. nam aqua et terra ibi p̄dominātur sed nō quantum in pontico. Ex aq̄ autem accidit frigiditas et ex terra siccitas generatur. ex frigiditate deprimitur calor q̄ repcussus paruā facit ebullitōnem. vnd ⁊ substantia parum resoluitur sed non consumitur: sz ex siccitate aliquantulum cōdēsātur et qz siccitas nō pōt oīno desicare nec oīo consumere remanet subā mediocris. Et ita ptz ꝙ sapor stipticus causatur ex frigiditate et siccitate in subā mediocri. et ī hoc differt a pōtico: qui ex eisdem causis quāuis minus remissis in subā grossa radicat. iō stipticus sapor sub pontico cōtinetur (secūdū ysa) qui tantū septē dicit esse saporum differentias: sub pōtico stipticū ꝯprehēdit vñ secūdū ipsum pōticitas est ītēsa stipticitas: est stipticitas remissa ponticitas vñ non differunt sīpliciter secundum spēm. sz solū ꝑm maiorē intensionē vel minorem. et iō vterqz ꝯuenit cū alio in effectu: sed ꝑm maius et minus.

Sapor nouus dicitur insipidus: siue sine sapore. et hoc potest dici dupliciter: scilz priuatiue et positiue. priuatiue dicitur insipidus cuiꝰ sapor sensu non pōt comprehendi. vt sapor aque qui gustu non pcipitur propter eiꝰ maxīaz similitudinem ad organum gustus. qz aq̄ est simplex respectu lingue que quatuor recipit in sua compositione. Positiue dicitur sapor insipidus qui vltra primum graduz ad aliquem interiorem saporem non ē sensu determinatus: vt est albumen oui: cuius substantia est mediocris.

et caliditas vel frigiditas primi gradꝰ distã
tiã sensibiliter nõ excedit. talia insipida sũt
cucurbite/citrilli/meloes/et hmõi. quozũ
vsus plꝰ cõuenit medicine q̃ diete. paz eẽ
nutriũt: qz saporẽ non habẽt delectabilem
et subãm habẽt fluxibilem. hũiditate sua z
frigiditate sitim mitigãt: colerã et calorez
extingũt. fleuma augmentant. et quotidia
nas febres gñant. et oĩs alias fleumaticas
frigidas. s. et hũidas nutriunt vel puocant
passiones. Saporitaq; insipidus causatur
ex frigiditate et hũiditate i subã mediocri
ad cuiꝰ completionẽ sicut in aliis q̃tuoz cõ
ueniũt elemẽta: sed non equali pportione.
qz aq̃ et aer principaliter terrea secundario
predominatur. propter fortiorem igitur fri
giditatem et mediocrem siccitatem partes
ignee et aeree resoluuntur in aqueas et in
terrestres sed qz fr̃ fistit oĩm humiditarĩ nõ
potest compingi ex siccitate terree. Relinq̃
tur igitur substantia mediocriter cũ dominio
frigiditatis et humiditatis que sunt princi
pia istius saporis qui abusiue sapor insipi/
dus nominatur. Hec igitur de saporibus si
plicibus quo ad eoz differẽtias et naturas
dicta iã sufficiãt. que omnia de dictis pha.
constan. et galie. et alioz auctorum medici
ne breuiter sunt accepta. Sunt aũt quidaz
compositi sapores sicut et mixti sũt colo/
res piter et odores. z hi sapores secundum
diuersas cõpositiones diuersimode opan
tur. qz alio mõ sapiunt in solidis: alio mõ
in liquidis aliter in sensibilibus: et aliter in
animatis. de quibus in naturis et pprieta
tibus rerum et coz pozũ animatoz et inani
matorum in libris precedentibus est osten
sum. De liquoribus tamen in quibus fũda
ti sunt sapores aliqua arbitroz hic supplen
da: que in libris superioribus casualiter sũt
omissa.

De liquoribus.

Liquoz est liquidus humor
in plantis et animaliuz coz
poribus per digestionem ge
neratus: eliquatus violẽtia
vel natura de substantia corporis mixti vl
expressus. Nullz autem humoz non voca
tur liquoz. sed solus ille qui artificialiter vl
naturaliter liquatur de plantis et reb⁹ ali
is. vt lac et vrina de animalibus. vinum z
oleum de arboribus. mel de floribus. sicera
de fructibus. ceruisia de granis. orizacara
de pomis silue fructibus et granatis. Et iter
hos liquores. quidam sunt compositi: z qui
dam simplices. nam compositi dicuntur qui
conficiuntur ex diuersis qui pariter cõmi
scentur. Simplices vo sunt qui ita perma
nent sine pmixtione aliq̃ put a suis substan
tiis primitus pouenerunt. Nullus tamẽ li
quoz est simpliciter absolute preter solam
aquam que simpliciter dicitur put in eẽsi
tate permanet puritate. alij autem liquores
oĩs: sicut et hũores ex quatuoz elemẽtis
constituuntur. Simplices etiam dicuntur
qui cum aliis nõ cõmiscentur. Simplices ẽt
dicuntur in quibus simplices elemẽtoz q̃li
tates ex prima compositõe dominãtur: et
que a terrestri feculentia naturaliter vel ac
cidentaliter plus colantur. Secundum ẽt
varias commixtiones liquoz et q̃litatũ ele
mentariũ p̃dominantiũ complexiões z va
rios sortiũtur odores piter et sapores. naz
illi liquores in quibus predominatur cal
dum cum humido sunt dulciores. in quib⁹
autem calidum cum sicco sunt aptiores. in
quibus vero preexistit frigiduz cũ sicco sũt
acetosiores et stipticiores. sed in quib⁹ fri
gidum cum humido sunt gustu insipidio
res. vt pz in ptisana et hmõi. Quidam aũt
liquores de quibusdam arboribus incisis
corticibus per attractionem calozis solaris
sponte egrediuntur. vt balsamus et tereben
tina et lacrimus qui caloze prius mũdatur
et in mirre substantiam induratur. Quidã
vero de fructibus arboz̃ per expressionẽ
colliguntur. vt vinum/oleuz/sicera et hmõi
quidam p adustionẽ ignis liquidiores par
tes quozũdam lignozum in extremitatib⁹
educentes magno artificio acquirũtur. vt
colophonia/pix liquida/oleum iuniperis et
similia. Quidam autem ex herbaruz succis
exprimuntur. vt omũ/aloe/et hmõi. q̃ post
ea calore ignis vel solis desiccãtur. et q̃dã
ex roze celi extrema florum pfundente: et
sic circa eoz̃ superficiem inuiscantes apuz
ministerio componuntur. vt mel. quidã ex
venis terre hauriuntur. vt aqua salinatiua
vitrosa/alluminosa/et hmõi. de quib⁹ arte
vel natura fit salvitrum alumen: et hmõi.
De his omnibus liquoz̃ differentiis p
prietatibus et causis sufficienter dictum
est supza in libro decimoseptimo. de herbis
et arboribus et earum succis. et libro. xv. d
venis terre. et libro decimooctauo de passi
onibus aeris vbi tangitur de natura mãne
et mellis que dicuntur de aere generari.
De melle tamen aliqua hic sunt dicenda: z
de lacte: et sero: butyro: que de animaliuz
vberibus emunguntur: de quibus superiꝰ
est obmissum.

Mel vt d. Jb. li. xx. dicitur a mellis se grece. i. apib⁹ latie. Sic. n. greci apes vocāt. nā apū solercia mirādo nature artificio parat mella: q̄ p̄mit⁹ de rore aeris sūt creata: et in arundinuz folijs adiuēta. Vnd⁹ ⁊ virgili⁹. Protin⁹ aerei mellis celestia dona. vñ adhuc in india ⁊ i arabia inueniuntur in similitudinē salis in ramis et folijs dependētia. vt d. idē. Est āt dē mel naturalr dulce: sardū tñ ē amaꝝ absinthij cā: cui⁹ copia illi⁹ regionis apecule nutriūtur. Dicūt aūt medici q̄ de reꝝ tractant naturl: p̄cipue galie. ꝙ mel puerl ⁊ iuuenib⁹ et ꝑfectis virl in quib⁹ habūdat calor cib⁹ est inutilis et nociu⁹. Senib⁹ autem q̄ parua vita laborant ⁊ frigore dicit cuz vino veteri et alijs calidis ꝯuenire (hucusq̄ Jb. li. xx. c. i.) Est itaq̄ mel liq̄r dulcissim⁹ a materia purissima arte medicinali gñatus cui tñ ex calore apl mellis subām ꝯponentis: et ex admixtione alicui⁹ calidi se cū mellis substantia admiscentl acumē cum dulcedie est admixtum. vñ et mellis dulcedo ceteris est magis calida: sz min⁹ hūida. vt d. ysa. mel ḡ cum sit hñs multuz caloris ⁊ aereitatis ⁊ min⁹ terrestreitatis aqueitatis ꝓter siccitatē tam terre q̄ ignis multum ē hñs siccitatis et acuminis et min⁹ frigiditatis ⁊ humoris. ⁊ iō iudicatur mel calidum et siccuz in fine scdi grad⁹. tñ qr substantia ei⁹ ē vicina tēpamto ⁊ mediocritati multuz ē mundificatiuum/lauatiuum/et subtiliatiuuz. ⁊ sicco calore grossoꝝ humoꝝ i corpe incisiuum. ⁊ humoꝝ putridoꝝ expulsiuum quia q̄m mel est calidum: acumini et ꝓpinquum ⁊ iō intestinoꝝ est pungitiuum: et ad feces expellendas ꝯmotiuum. Itē tal dulcedo sicut mellis multum est: hñs acuminis ⁊ caloris nō tm̄ opilans meatū splenis et epatis sicut illa in quib⁹ pura dulcedo inuenitur. vt d. ysa. cap. d q̄tuor differētijs dulcedinis et saporis. Est itaq̄ mel rōne eq̄litatis et temperamenti multum nature ꝯueniēs ⁊ amicum sui ad mēbra multum assimulatiuum. ꝑditoꝝ restauratiuum. debilium mēbroꝝ ꝯfortatiuum. sua grossicie nociuoruz fluxuum interceptiuū: et latitudinis poroꝝ restrictiuū. nature hñ tēpate custoditiuū et hūoꝝ paratoꝝ ad fluxū nimium cohibitiuum. Nihilomin⁹ tñ est mel nociuoꝝ hūorū laxatiuū. nam contrarias hz q̄litates in effectu. ⁊ hoc secundum diuersas materie dispositiones in quas agit. nam nimis laxat/reprimit et cōstipat. nimis durat/diuidit et relaxat (vt d. ysaac) Est autē mel cōseruatiuum. mundificatiuū amaritudinis tempatiuum. et ideo ponitur in medicis ad ꝯseruandū et ad mūdificandum ⁊ ad amaritudinē specieꝝ tempandum. vt dicitur in antido. nicolai. tamen mel crudum non multum bene despumatum valde est ventosum: et iflatiuum: rugitus in ventre geaeratiuum. in malos hūores faciliter cōuersiuū. splenis et epatis viscositate sua opilatiuum. colere inflammatiuum. et febrl diurne inductiuum. ypocūdrioꝝ extēsiuū yliacis et colericis nociuū. Mel igr vt di. ꝯstan. et ysa. in dieta. diuersas hz actōnes qr quibusdā salubre est et sanitatis custoditiuum. quibusdam vero stipticum est et morboꝝ generatiuū: et est veneni occultatiuum: qd̄ quāto magis est rufū: tāto magis est calidum et acutu. n: et humoꝝ magis incisiuum/penetratiuum/et colatiuum. quanto vero magis est album minus est caliduz et acutum. et tanto melius: quanto dulci⁹ purius et odorabilius inuenitur.

Fauus a fouendo est dict⁹. nam fauus dicitur mel mixtum cum cera. Infra enim cellulas de cera miro artificio compositas apes mel colligunt et eius liquoris substantiam intus fouent: et sic dicitur fauus quasi fnuus siue fouens: eo ꝙ mel foueat et contineat intra se. vel fauus a fauore est dictus. nam valde fauorabilis gustui est et delectabilis ad edendum. vnd⁹ secundum Jsidorum libro vicesimo. fauus a fagin grece dicitur quia magis comeditur q̄ bibitur. fagere enim grece idest comede re latine. quidam tamen vocant fauum mel a cera eliquatum. et optime depuratum: in quo summam dulcediuem gustus experitur. fauus mellis petit et requirit maxime animal qd̄ ab amore mellis melota dicitur. vnde a melle melus vel melota ē dictus (vt dicit Hu.) similiter vrsus super omnia mel diligit. fauos enim extrahere intendens non sine sui discrimine arbores altas scandit. Aliquotiens autem inter fauos. (vt dicit Aristoteles libro octauo. f.) In profundo aluearis generantur quidaz vermes parui: sicut sunt aranee et quādo crescunt faciunt texturam circa fauos ⁊ dominantur super totum aluear. et ideo putrefit mel et cetera.

Item ibidem bonū est mel qđ extrahitur đ noua cera. nā mel qđ diu manz ī cera ātiq̄ fit rubeū. et corruptio illius mellis est sicut corruptio vini in viribus propter hoc debet extrahi. et ē mel bonū qñ simile est auro. vt dicit idē. Itē d. idem ꝙ apes sedent super aluearia et suggūt qđ est supfluum in fauis et dicitur ꝙ si non facerent hoc corrūperet illud qđ est in fauis: et generaretur aranea et sedent super fauos et sollicite custodiūt ne illa aranea inualescat: et si inuenerit eaz fit eius cibus. aliter aūt omnes morerētur

Mulsum est potio vel poculum ex aqua vel vino et melle commixtū qđ greci mellicratum vocant. sicut et ydromel qđ ex melle et succo maciano⁊ est mixtum. sicut et rodomel dicitur eo ꝙ succo rose mel miscetur.

Medo vel medus: quasi merus dicitur. et est potus ex melle et aqua optime confectus et decoctus. q̄ si crudus fuerit et mel minus bene despumatum inflatōz gñat ī ventre et rugitus ac durissimas torsiones. et qz de facili resoluitur in fumos caput petit et diuersas ei īgerit passiones. bene vo decoctus et defecatꝰ gustū delectat vocē clarificat. arterias gutturis et canales pulmonis mundificat. corletificat et cōfortat. corpꝰ nutrit et īpinguat epaticis tamen et spleneticis et calculosis minus cōpetit. qz meatus stringit et opilat qñq̄. n. mirto et aliis herbis aromaticis cōditur vt sanior reddatur et odoracior: ⁊ diuturnius custodiatur.

Claretum ex vino et melle et speciebus aromaticis est confectū. naz species aromatice in subtilissimū puluerem conterūtur: et in sacculo lineo ⁊ mūdo cū melle ⁊ zuchara ꝑfūdūt ⁊ r̄pfūdūtur vino aūt optimo species perfunduntur quēadmodum fit lexiuia. et tamdiu renouatur perfusio donec virtus specieꝝ vino incorporetur: et optime clarificetur vnde a vino contrahit fortitudinē et acumen. a speciebus aūt retinet aromaticitatem et odorē sed a melle dulcedinem mutuat et saporem

Pigmentum vt dicit. hu. q̄si pilis mentū qđ. s. in pila est contusum nam in pila species aromatice aguntur: ex quibus arte pigmentaria q̄dam delicata pocula electa conficiuntur. vnde ⁊ pigmentarij dicūtur qui species vendunt: conterunt/et cōficiunt et componunt

Oximel dicitur acidum mel eo ꝙ ex aceto et melle eius materia cōficiatur. nam primo acetum cum herbis necessarijs: et radicibus diureticis diu decoquitur: et colato aceto mel pūꝝ et optime defecatū additur et ad lentum ignem vsq̄ ad spissitudinē iteꝝ decoquitur et bullitur ac depuratur cū albumīe oui cū aceto distēperatur et in oximelle paꝝ decocto: nā omnes īmūdicias mellis et herbaꝝ ad se attrahit albumē oui. et supnatando vsq̄ ad oximellis superficiem secū ducit quas īmūdicias cū penna pigmētarius seu medicꝰ caute remouet et deponit et fit oximel et ī pixide mūda reponitur. datur autem cū aqua calida ad materie cōpacte digestionē: mollificationē: diuisionē: mūdificatōz: pororum aptionē et opilatōm dissolutōnem: posset eñ medicina de facili inducere periculum si nō p̄paretur ad facilē eductionē et cū oximelle nō p̄cederet digestionē cū simili arte et ad cōsimiles vsus de aqua et zuchara cū diuersis speciebꝰ fit syropus/nūc violaceus et laxatiuus/nūc roseus constipatiuus: nūc simpliciter/nunc compositus.

Cera est fex mellis intra cuiꝰ substantiā liquor melleus ab apibꝰ est collectus. corrūpitur āt ipsuz mel (vt d. Ari. li. viij.) qñ nimis diu cū cere fecibus admiscetur. et ideo qui vult mel in sua puritate reseruare debet ipsū tēpestiue a cere substantia separe. Habet āt hoc cera ꝓpriū ꝙ inter oīm liquoꝝ feces supnatat: et cū calescit ad fundū nō descendit sz potius querēs supficiē sursū tendit et hoc faciūt ꝑtes ignee et aeree que ī eius subā dñantur. vñ cera in aq̄ calida resoluta deorsū aquā p̄mit et ꝑ eiꝰ supficiē se diffūdit. nā multū hz aeree leuitatis ratione cuiꝰ sic ascēdit: cera āt quāto est recentior: tanto est odoratōr/ductilior/et purior ⁊ ad diuersaꝝ imp̄ssionū et figuraꝝ susceptionē aptior: et tam forme suscepte q̄ scripture īpressio in ea ē durabilior. et talis cera virginea appellatur. Est īsup cera multū vsibꝰ necessaria atq̄ apta. valet. n. in medicinis in cōfectōibus varijs et vngētis. nā virtutez hz calefactiuā/resolutiuā: aperitiuā: maturatiuā/attractiuā: euaporatiuā: et consumptiuā. valet etiam ad luminis nutrimentū et ideo cera seruit ī deoꝝ templis et aris in dominoꝝ mēsis. vñ a cera vel a cerī dicūtur cerimonie. qr ī tēploꝝ cerimonijs cerei offerebātur et adhuc offerūtur. vt d. h. vñ qui seruiūt de cādelis cereis ī ecclīa dicuntur ceroferarij. sicut qui seruiūt ī regū et pōtificū aulis p̄micerij noīantur. vt dic̄

idem. Sigillis et cereis littere muniuntur et signātur ac secreta occultātur: pūilegia confirmātur. tabule cera siplici vel colorata replētur et ornātur: in quibus variaꝝ litteraꝝ caracteres stili officio vel inscribuntur vel etiā cōplanāt. pāni quoq; linei ad vsꝰ varios incerātur. libros. n. iuolutos tutos rēdūt ne aqua vel pluuia pfūdantur. nā cera quandā hz vnctuositatē qua hūida fugat ⁊ per pōnoꝝ poros stillicidiū penetrare interius nō pmittit. i calore liquescit cera ⁊ deficit: frigore vero indurescit. hūidis et hūefactis cedit: siccis vero et asperis īherescit. ⁊ iō hūectantur sigilla ne adhereat cera illorū litteris et figuris

Cereus per diriuatōnem a cera: a qua formatur est noīatꝰ vt dicit Ib. li. xx. de quo quidā ait sic.

Hic cera nocturnos p̄stabo cereus ignes.
Subducta luce altera tibi luxum. vt d. idē. nā ad hoc est vsus cereoꝝ: vt ex eoꝝ lūine ea que sūt in tenebris appareant et lucescāt In cereo aūt tria attēdūtur. s. materia/vsꝰ dispositō siue forma. materia vero triplex ē nā p materia hz lichinū siue ligmē. vt dic Ib. ipam cerā atq; ignē. ligmē qui et lichinus dicitur filū est stupeū et totiꝰ cerei subtramentum. cera que circūuoluitur ē lūis nutrimētum. ignis qui supponitur siue supaccenditur: vtriusq; est finis complementū. nā agens in ligmē mediante cera cōuertit vtrūq; in suā similitudinē. vñ et in dispari natura mirabilē inter se hūt aptissimam vnionē. forma et dispositio eius piramidalis a lato incipiens et circūferētialiter agēs vsus eius est vt illuminationis gratia candelabro affigatur vel clientuloꝝ vl cerofera rioꝝ manibꝰ añ dños deferatur.

Lac est liquor dulcis et candidus in māmillis per actōz caloris ex sanguīe generatus. vel vt d. aris. li. xviij. lac est sāguis decoctꝰ digestus nō corruptus. qñ em̄ fetus propter magnitudinē nō pōt nutriri per vmblicum p̄paratur ei lac a natura ex sanguine menstruo repulso ad māmillas vbi digerit ⁊ decoquitur: et ex albedine glādulaꝝ māmillarū i cādoris speciē trāsformatur (v d. ꝯstā. li. xix.) eadē. n. est natura mēstrui sāguinis atq; lactis. et iō natura creat lac ppter cibū nati a quo cibatur extra. non tñ dz esse lac ante tp̄e partus nec post multum nisi accidat cōtra naturā. in illo em̄ tp̄e cōpletur lactis digestio in aīalibus que habent tēpus vnicum statutum ad pariendum. sed in mulieribus diuersatur: et ppter hoc dz ē bonū lac necessario post sex menses. et est lac dulce qñ est bene digestū: et hoc fuit necessariū propter cibū animalis qui ē dulcis. cibus. n. omniū aīmaliū nō ē nisi dulce ⁊ valde digestū (vt d. idē ibidē li. xviij.). f. Itē dicit Aris. li. vi. f. animalia ouantia ñ hūt lac neq; māmillas ⁊ in oī lacte est aq̄sitas tenuis et pars grossa que caseus dr̄. ⁊ q̄to lac ē spissius: tanto caseus: et lac aīantiuz carentiū dētibus superiꝰ magis coagulatur lac vero aīalis habentis dētes ī vtraq; mandibula non. neq; eius sepū: ⁊ lac hmōi aīal est dulce et tenue vt lac cameli et eque et post aline. Itē idē ibidē. i quibusdā regionibus non expectatur capraꝝ īpregnatō sz accipitur vrtica ⁊ cū ea confricatur māmilla: ⁊ exibit prīo sanguis. deinde q̄si sanies et post lac bonū: non peiꝰ lacte īpgnatarū ⁊ nullū lac est ī mammillis marium gñaliter quāuis aliqñ accidere videatur aliter. q̄dā āt herbe hūt hūorem lacteum vt titinallus ⁊ quedā arbores vt ficus: cuius lacte vt di. Aristo. lac animalium coagulatum est. et lac canum spissius est omnium animaliuz preter lepoꝝ ⁊ porcoꝝ. Est aūt maxīe spissum ī partu. sed post subtiliatur. vt d. aris. li. vi. ī fine. vacca ante partum non hz lac sz post hz bonū. ⁊ cū prīo coagulatur fit q̄i lapis: et hoc accidit qñ cū aqua cōmiscetur vt d. idem ibidem. Itē idē li. ix. qñ puer nutritur lacte calido dētes eiꝰ citiꝰ oriūtur. post partum āt ⁊ mūdificatōnem lac mulieris multiplicatur et quedam mulieres hūt solum lac in cono māmillarum. et quedam in alijs partibus ipsarum. et quādo lac nō bene digeritur coagulatur et māmille īdurescūt qm̄ tota māmilla est valde mollis et si supuenit aliquis pilus accidit magna infirmitas/et dicitur pilosa et nō cessabit dolor quousq; exeat pilus cum lacte: aut quousq; putrefiat ⁊ exeat. ⁊ dum lac exit nō inuenitur gñaliter mēstruum. Quedam vero lactantes mēstruāt cum fuerit eaꝝ lac hūidus sanguis et quando pueri lactantur sanguine grosso et multo accidit eis spasmus et si fuerit lactans fertilis: tunc nocet multitudo lactis. ⁊ mulier nigra nutribilius ⁊ melius hz lac q̄ alba. vt di. idem. Consimiles proprietates lactis et multas alias recitat (ysa. in dieta) vbi sic dicitur. lac inquit pñaliter diuiditur tripliciter. aut. n. est dulce exiens nouiter a māmillis aut est acidū siue acre iam diu mulsum: aut est īter vtrūq; mediocre: dulce autem est magis sapidū

gr vcinũ sanguini et amicũ sibi ipsũ de facili
uersiuũ. et nõ laudabile ẽ ipsi⁹ nutrimẽtũ.
Est aũt ꝓpositũ ex trib⁹ substãtijs ibtute ꝛ
actõe varijs et diuerꝫ una subtiliatia ꝛ mũ
dificatia/alteraõ grossa et opilatia. tertia
ẽ mollificatia nã subã aquosa ꝛ serosa acu
ta ẽ et subtiliatia. grossa est caseosa q̃ frigi
da est et grossa ꝛ nõ opilatia. butyrosa ho
ẽ vnctuosa et mollificatia vñ lac cũ sit sua
subã aquosa et acuta ẽ grossoꝝ hũoꝝ ieiu
uũ: ꝛ subtiliatiuũ. viscerꝫ lauatiuũ. iteꝝ ho
mozdicatiuũ. vẽtri⁹ soluatiuũ et fecis de faci
li expulsiuũ. corruptoꝝ hũoꝝ iterius i cor
pore et exteri⁹ abstersiuũ. venaꝝ penetrati
uũ: opilatõis splenis et epat⁹ aperituũ. et
maxie si fuerit ex aĩalib⁹ calide cõplexionis
vt ex camelis et tale lac ẽ ydropicoꝝ inuati
uũ (vt d. idem et sequitur) lac itaq; laudabi
le ẽ ꝛ i suis trib⁹ substãtijs tẽpatiuũ. sua a
quositate ẽ mẽbroꝝ mũdificatiuũ. sua bu
tyrositate ẽ venenis repugnatiuũ et mẽbro
rũ hũecta tiuũ. sua caseitate cibarioꝝ ab o
rificio stomachi ad fũdũ depssiuũ. Est et a
lia lacti laus qz si tẽpate et oportuno tẽpo
re mũdato ꝓius corpe, accipiatur corporis
est laudabiliter i nutritiuũ et subẽ sãguinis
assimulatiuũ. Si aũt a corpe nõ mũdato vel
tpe nõ ꝓgruo accipiatur i malos hũoreꝫ q̃s
uenit ẽ puersatiuũ et ipoꝝ augmẽtatiuum
i fumos calidos resoluitur: et sic erit dolo
ris capitis causatiuũ et si febris materiã inue
nerit: erit caloris febrilis iflãmatiuũ. vel si
calorẽ naturalẽ fuenerit debilẽ de facili a
cescit: et fit in stomacho acetosũ. nã quãdo
est hũoꝝ nimi⁹ ꝛ paruus calor acetositas vl
putredo fleumatis gñatur. et nõ lac nõ ẽ fre
quẽter sumendũ nisi corpe exĩte tẽpato et
stomacho inanito. nã si corp⁹ a putridis hu
moꝛb⁹ et colericis fuerit vacuũ et ꝺpuratũ
si lac bene digestũ fuerit: multũ et bonum
ꝑbebit corpi nutrimẽtum. laudabilẽ gñabit
sãguinẽ. carnẽ augmẽtabit. hũectabit corp⁹
et exteri⁹ i superficie faciet tenerꝫ atꝫ pulchꝫ
vt d. idẽ. Ite d. idẽ rursus. lac iquit bibẽtes
ieiunos eẽ ꝓuenit: et calidũ esse q̃ uberib⁹
ẽ vicinũ nec est aliquid comedẽdũ q̃ usq; la
ctis subã digeratur. optet ẽ vt labor ꝛ mot⁹
nimi⁹ caueatur: q̃usq; descendens ad deco
ctõis locũ digeratur. qz ex iordinato motu
et calore nimio subito generato ei⁹ vnctuo
sitas i fumũ nociuũ resolueretur ꝛ grossio
ri pte remanẽte indigesta multipler corrup
tõ gñaretur. vt d. idẽ. Electũ aũt lac vt d.
ibidẽ dz habere q̃tuoꝝ q̃litates: colorẽ: odo
rẽ: liquorẽ et saporẽ. Colorẽ albissimũ clas
rũ a citinitate et rubore et luiditate maxie
alienũ. Odorẽ gratũ ab horrore et a grauꝫ
tate remotũ. Liq̃rem iter subtilẽ et grossuꝫ
mediũ cui⁹ mediocritatis signũ ẽ si gutta su
per vnguẽ posita remanet ꝓtinua et non li
quescit cui⁹ guttule forma iferi⁹ est lata ꝛ su
peri⁹ est acuta. Saporẽ hz acceptabilẽ quã
do nec amaritudie nec salsedie nec acedine
est admixtũ. Inter oẽs aũt istas differẽtias
lactis: femineũ magis creditur eẽ tẽpatũ. quia
omne lac naturã et ꝓplexionẽ animalis cui⁹
est naturaliter imitatur. ꝛ nõ qr hũmana cõ
plexõ maxie ẽ tẽpata/nõ mulierbre lac maxie
est tempatum. ꝓpter qs maxie ẽ nutritiuuꝫ
hũectatiuũ et aspertatis angulorꝫ occlis po
tissime mitigatiuũ ꝛ quicquid de bonitate
lactis supra dictũ ẽ totũ ꝓcurrit in hoc lacte

Hac camelinũ ex aĩal calida cõ
plexiõe certis magis ẽ calidũ: et
plꝰ subtele ꝛ minme vnctuosũ.
et minime nutritiuum. diuretis/
cum ꝛ opilationum aperituum. et ideo
ydropicoꝝ ex opilatõe ẽ potissime iuuatiꝫ
uũ. naz camel⁹ natus ẽ calidissime: ppt qs ca
loꝛ dominãs sãguis attrahit vnctuositatẽ. et ideo sãguis remanet sine vnctuosita
te. Cũ igr lac nihil aliud sit ꝙ sanguis sebo
decoct⁹: sapoꝛ sanguis cameli salsus ẽ ꝛ a
cut⁹. et ideo humoꝝ ẽ incisiu⁹ subtiliatiu⁹
et grossities attenuatiue. Quere supꝛ de ca
melo in tractatu de animalib⁹.

Hac vaccinũ lacti camelino ẽ op
positũ. nã vacca ñ hz tñ calorꝫ
vt sãguis attrahat vnctuositatẽ
et ideo el⁹ lac fit valõ vnctuosũ: et maxie
nutritiuũ. pl⁹ esti nutrit lac vaccinuꝫ ꝙ pe
corinuꝫ: hz pecorinuꝫ sit magis calidꝫ ꝙ vac
cinum. cui⁹ ratio ẽ. vt. d. idẽ. qz cũ vaccinũ
lac si tñ habeat caloris quãtũ pecorinũ
pua sibi vnctuositas sic sufficit et illa tota
remanꝫ i latte, et eruperat caseitatẽ. et ideo
magis nutrit: qz substãtia vnctuositatis
nutribilioꝝ ẽ ꝙ caseata. quis calidioꝝ et hu
midioꝝ et caloꝛi sãguinis vicinioꝝ et facili
oꝝ in sanguinis mutationem. et illa vt di/
cunt antiqui melius et citius nutriunt q̃
citius et facili⁹ in sanguinẽ cõmutantur
(vt dicit ur ibidẽ) lac tamen pingue melius nutrit ꝙ ipsa pinguedo que calidioꝝ ẽ
qz substantia lactis habet aquositatem ꝛ
quidam subtiliantem et iterioꝛa corporis
penetrantem. sed sola pinguedo aeritate
sua supeuatat: ꝛ propter humiditatis siue
substantialis grossitiem cito coagulat ꝛ
indurat. et ideo lac vaccinum sua aq̃sitꝫ

te ad interiora penetrat. sua vnctuositate calorē naturalē roborat. caseitatis sue paucitate naturā multū non aggrauat: sed potius adiuuat et sustētat. vt d. idē. Alio igr̄ mō lacte est vtendū ad nutriendū. qz tūc tribꝰ eiꝰ substātijs ꝑiter est vtendū. Alio mō ad mūdificādū et calorem mitigandū: quia tūc serositatis liquamē est a butyrositate sequestrandū. Alio mō ad calefaciendum ⁊ hūectandum: et tunc butyri vnctuositate ē vtendum. Lactis ē vsus consideratur ꝑm subtilitatem et grossiciem et mediocritatē vt dicit idē. Subtilitas autē attēditur ī substātia et in actōe. In subā vt illud ē meliꝰ qđ ꝯplexioni humane est vicinꝰ vt lac femininum: qđ tanto est vtilius quanto mā mille est vicinius. efficatius est eſſ ꝯtra venena ꝯtra renum et vesice mala: ꝯtra pulmonis vulnera si multum aerem nō tangat et eiꝰ virtutē aeris q̄litas ñ īmutat. Subtilitas ꝛo in actōne qñ eiꝰ butyrositas cum caseata sepatur et aquositas tūc cum acumie augetur. vt pz in camelino qđ minime nutrit calore tñ suo et subtili liquore ydropicꝰ subuenit et succurrit. lac ꝛo grossissimum ē vaccinum et minꝰ ceteris liquidū et aquosum minus acutū et minus butyrosū. vñ bñ nutrit/stomacho conuenit/mēbra ꝯfortat/calorem epatis et stomachi refrigerat. corpus īpinguat et augmētat. vulnera intestinorū et mutricū sanat. Est aūt tāto melius ⁊ salubrius si lapidibus fluuialibꝰ accēsis et intus extinctis tota aquositas ꝑ parte maxīa consumatur.

Lac caprinū inter predictas differentias tenet mediū: qz in suis tribꝰ substātijs pꝰ femininū eē dicitur potissime tempatū et iō ꝯtra pulmōis vulnera et renū ac vesice vicia cum zuchara multū ꝯfert. eius fetū a caseo et butyro sepatum maxīe est colatiuum mundificatiuū et colere repressiuū. lac autē caprinū per se multū bibitū in stomacho de facili coagulatur. ⁊ iō ne noceat cū modico mellis ⁊ salgēme tempetur et nunquā coagulabitur. ⁊ si inceperit coagulari in stomacho dissoluetur. et qz capre pascūtur siccis et ramorum extremitatibus earꝫ lac est minus aquosum et magis stipticum et stomacho congruum Nā lac ex pascuis diuersificatur. nā q̄ pascūtur teneris et recentibus herbis lac faciunt aquosū et subtile: et stomacho ē nociuū. que ꝛo herbis laxatiuis lac faciūt mortificatiuum et neruoꝝ pungitiuuz. et ē nociuum et laxatiuum

Lac pecorinū magis est calidum et siccū q̄ vacciuū. minus habēs butyrositatis et plus caseitatis. ⁊ ideo minꝰ nutrit nec corpi ita cōuenit vt vaccinum. Mōstratur āt hoc ex grauitate sui odoris. nā vt d. galie. lac pecorinū ī odore ē grauiꝰ q̄ vaccinū. et iō magꝰ est fleumaticū magꝰ aūt nutrit q̄ caprinū: sz minus q̄ vaccinum. vnde minus est temperatum q̄ caprinum.

Lac asininū ē tempatum et nutritiuū. ventrꝰ tñ resolutiuū: ⁊ neruoꝝ remollitiuū: et mēbroꝝ siccitate et calore induratoꝝ humectatiuū: pectoris iuuatiuū: et tussis et anhelitus difficilis mitigatiuum. vulnerum renum et vesice curatiuum.

Lac caballinum vicinitatē hz ad camelinū ī subtilitate et acumie et calore ī apostematibus matricū est iuuatiuū aperitiuū ⁊ menstrualꝰ fluxus ꝑuocatiuū.: si cā menstruoꝝ calida sit et sicca. quā ꝑprietatē hz illud lac ab omni lacte alio sepatim. vt d. ysa.

Lac porcinū ꝑm. ysa. est subtile et aquosum. qz ex sua frigiditate inc octum remanet et indigestū et iō si secundū medicinam accipiatur paruum aut nullū confert iuuamentum: sed si secūdū cibum cum succo ordei sit coctum bonum generat et hūidum nutrimentum. vt dicit idem.

Lac animalium partui vicinorum est subtile et aquosum: qz aquei hūores adunantur in animalibꝰ tpe partus. qz os matricis clauditur: ⁊ lac aquosis hūoribꝰ ꝯmiscetur. et iō eo tempe est nociuū. vomitus et fastidij ꝑuocatiuuz asperitatis remollitiuum: et villoꝝ stomachi lubrificatiuum. ventris laxatiuū. duꝝ ad digerendum et stipticū: ⁊ in stomacho coagulatiuum. et pessimaꝝ īfirmitatū generatiuū. et ex fumo ascēdente cerebri ꝑcussiuū: et doloris capitis causatiuum. fetoris dentium et anhelitus inductiuum. vñ si lac fuerit corruptum vel plus debito assumptum: vel alio modo vel tpe q̄ expedit sit acceptum: multaꝝ infirmitatum est generatiuum. malorum humorum et lubricorum est nutritiuum bonoꝝ humoꝝ est corruptiuū. arenarum in vesica et in renibus ē adunatiuū et putrefactiuū. caloris naturalis debilitatiuum. et innaturalis caloris ac febrilis inflammatiuū: gingiuarū et dentiuz infectiuuz. pustularum pessimarū ⁊ scabiei

in paruulis causatiuum. rugitus et vētositatis excitatiuū. opilationū renis et epatis effectiuū: stomachi grauatiuum. et lubricitate sua cibarioꝝ añ digestionē expulsiuuz et sic lienterie īductiuū. has et multas alias īducit lactis corruptō passiones. Sed hec ꝺ lacte bono ⁊ malo nūc dicta sufficiāt

SErū est pars lactis aquosa: a lactis alia ꝑte ꝑ coagulum seq̄strata. Nam coagulum partes butyrosas et caseosas simul iungit et ab eis qꝺ liquidum est et aquosū diuidit et discernit cuiꝰ effectus superius recitantur. hz. n. vtutē putredinis lauatiuā. nā intestīa lauat ⁊ vulnera ītestinoꝝ de sanie mūdificat. pectꝰ purificat. sitim sedat. acumē colere rubee mitigat. scabiē et ꝑpetiginē mūdat. splen ⁊ epar deopilat. quere supra in primo secundum ysa.

DUtyrum a buendo idest perfūdēdo ē dictū. vt d. h. Sua. n. vnctuositate et hūiditate hz ībuere et perfundere corpa q̄ tangit. nā butyrū est flos lactis multum habens caliditatis ⁊ humiditatis cum dominio aereitatis rōe cuiꝰ habet multum vnctuositatis. Est. n. butyrosa subā naturaliter calida et hūida viscosa et vnctuosa hūane ꝯplexōi vicina (vt di. ysa) vñ sepe comestū stomachi ē hūectatiuū. vētris solutiuū: maxīe si recens fuerit et iō antiqui vt d. idem assimilauerūt butyrū oleo mixto pinguedini dicentes ꝙ si q̄s acceperit valet screatui pectori et pulmoni si ibi fuerit apostema qꝛ ꝓprie est maturatiuū: et hūoꝝ dissolutiuū: et supflu oꝝ pectoris mūdificatiuū. maxime si cum melle vel zuchara comedatur. sz tūc minus ē maturatiuū et screatōnis āplius iuuatiuū: vt d. idē subdēs ibidē. butyrū repugnat venenis. mēbra hūectat aspitatē oculoꝝ eiꝰ lotura mollificat et emūdat. apostema dissoluit ⁊ maturat. vulnera pulmonis gutturis et pectoris mire sanat renum et intestinorum morsuras mitigat. neruos indignatos et contractos seu spasmatos mollificat atz laxat vt dicit idem (dicit autem Auicen.) ꝙ contra venena interius sumpta singulare presidium est: si intoxicatus butyrū in lacte calido resolutum bibat et magna quantitate nam vnctuositate sua opilat meatus ne ad cor ascendat subito vis veneni. pretereaue nenositatem totam ad se attrahit et ipsam iuuificat. per vomitum euacuat de corpore et educit (vt d. idem) Fit aūt sic flos lactis siue superenatans et pinguedo recolligitur in vase mūdo: et cū quodam lato ligno rotundo et perforato diutissime percutitur ꝑ violentiam et mouetur. ex quo motu calor naturalis in substantia lactis excitatur: et confortatur. totam vnctuositatem insimul recolligit: que sua leuitate superficiem petit. serosa vero aquositas cum partibus caseatis inferius descendit et butyrose substācie tanq̄ nobiliori cedens fundum petit ⁊ illa butyrosa substantia que enatat in superficie recolligitur: et ad vsus varios necessarios in vase mūdissimo reseruatur. qꝺ quāto recentius: tanto est saporosius et gustui delectabilius inuenitur. Est autem ī principio molle et liquidum: sed paulatim naturali calore contra hūidas partes inualescēte et eas consumēte mediocriter īdurescit. vnde bene et munde reficit et nutrit: ⁊ pulmēta loco sagiminis vel olei bene condit. Salitur autem aliquantulum vt meliꝰ conseruetur. et vt eiꝰ potentialis humiditas siccitate salis temperetur. insuper vt eius saporositas augmentetur. nam gustui in sapore est magis gratum quando mediocriter est salitum. quando autem nimis antiq̄tur eius sapor cum odore diminuitur et in grauem odorem et saporem gustui horribilez transmutatur. et tunc non valet ad cibaria condienda. valet tamē ad varia medicamīa et vnguēta: qꝛ sepe accidit id qꝺ non cōuenit gule: congruit tamen nihilominus medicine alicui.

CAseus vt dicit Ib. lib. 20. xx. a carendo est dictus: eo ꝙ tam diu in vase premitur quousq̄ sero careat et a lactis aquosa substantia sepetur. vnde dicitur caseus quasi carens eo ꝙ quādo est siccus humore caret sea liquore (vt dicit idem) Secundum. h. vero caseus a cadendo est dictus: eo ꝙ de facili cadit et recedit. cadit et labitur inter digitos facientis. Est aūt caseus fex lactis. nā (vt d. ysa) caseata substātia lactis frigida ē ⁊ grossa et ad digerendum dura. tarde em̄ descēdit de stomacho et magis attinet stipticitati q̄ solutōni. et est grauis stomacho et epati renibus et spleni: maxime si loca illa fuerit opilationibus p̄parata et calculos ī renibꝰ generat. et ideo propter ista mala accidēti aidicit constan. ꝙ omnis caseus vniuersaliter est malus: tamen caseus qui lacti est cvicinius minus est nociuus. Vnde distinguit ysa. inter recentem veterem et mediorem. recens caseus qꝛ adhuc recens ē malos humores nō generat: qꝛ adhuc retniz

partē dulcedinis ⁊ aquositatis ipsi⁹ lactis et iō ad digerendū ē facilior: et ad nutriendum laudabilior ⁊ vētris solubilior. ⁊ maxime si nō fuerit salitus qr salsedo ibi saporē causat: ⁊ aufert dulcedinem. naz nimis salsus nimis est desiccatiu⁹ ⁊ stomacho ē nociuus. carēs aūt oī sale magl ē nutritiuus. et corpis hñectatiu⁹ ⁊ magl carnis augmentatiu⁹ stomacho tñ est nociu⁹: et de facili in fumositates resolutiu⁹ si stomach⁹ fuerit calid⁹. Si vo fuerit frigid⁹ i acetositatē est d facili cōuersiu⁹. Mediocriter igr salsus meli⁹ digeritur ⁊ min⁹ stomacho est nociuus. sine sale em̄ de facili est acetosus. min⁹ vo salsus stomachi fit morsiuus: et sanguinis incensiuus.

Cetus aūt caseus est acut⁹ ⁊ valde siccus ad nutriendū gross⁹ ⁊ ad exeundū de stomacho nimis durus qr si lactis aquositas est ablata acumē tñ ⁊ siccitas coaguli ei dominantur. vnde etiam subtilitatem exit. ⁊ ido superfluitas corpis nō ita iñ subtiliatur sicut alijs subtiliantibus. vnde duob⁹ modis nocet corpori: qr eius corruptio et grossicies nutrimēti superfluitatē igrossat et corrumpit. stomacho nocet qr per acumen coaguli repugnat oībus aliūd iuuantib⁹ ⁊ i nutrimentū peius ipsa iuuantia transducuntur. vnd si in corpe iuenerit grossos humores i renib⁹ ⁊ in vesica lapides parit. grossos em̄ humores calidos et icensos coadunat et ꝯpingit Est igr vitand⁹ ita vetus. nullū em̄ confert iuuamē neqꝫ nutrimentū: nec obedit digestioni nec bonum generat sanguinem nec ventrem humectat nec vrinam puocat: sed iuentam hūiditatem constringit ⁊ desiccat omnis itaqꝫ caseus vet⁹ durus siccus ⁊ spōgiosus pre siccitate et porosus: ad rūpēdū facilis nihil hñs vnctuositatl ⁊ hūiditatis corpi est nociu⁹. min⁹ autē est malus vnct⁹ caseus vel assus q̄ oculatus ⁊ porosus. nam cōiūctō subē signum est hūorl ⁊ vnctuositatis. qui aūt porosus est: minus est mal⁹ qñ est recens q̄ nimis vet⁹. qr vt d. d ysaac. cases recens humectat ventrem. vetus strigit maxime elixatus: vel si ab aqua abstract⁹ asset et maxie si añ prandium assumatur. Meatum em̄ stomachi sua grossicie obturat ⁊ cibum descendere ad itestina nō permittit. post prandium aūt sūpt⁹ cibaria comp̄mit: vt torcular ⁊ ad locum exitus descendere compellit. Caseus iterveterem ⁊ nouū medi⁹ multū est nutritiu⁹ propter ei⁹ saporositatem ⁊ grossiciē. ⁊ qr calore naturali velociter iduratur. quāto aūt calor naturalis et dominatur magis: tanto plus et forti⁹ indurescit: et magl membris ihorescit (hucusqꝫ ysa. in dieta) scdm aūt dias. ⁊ aristo. li. iij. f. quando erit in lacte multū casei plus erit cibi. Est aūt caseus scdm dias. veneno ꝯtrari⁹. nā grossicie sua et butirositate opilat meat⁹ venarū ⁊ non permittit ad cor ascendere vim veneni. Caseus em̄ recens apposit⁹ calid⁹ extrahit venenū a morsib⁹ venenatl ⁊ hui⁹ signū est: quia apposit⁹ super morsus rabidi canis aut serpentl tot⁹ candor casei conuertitur in liuorem. valet etiam contra antracē ⁊ alia apostemata venenosa vel extra superposit⁹ vel comest⁹. in multis etiam alijs conuenit medicine. vt dicit idem.

Coagulū est lac in quorūdā animalium stomachis inspissatū. cuius virtute lac aliorū animaliuz coagulatur in qua parte butirosa cū caseata aggregata pars serosa ⁊ aquea a partib⁹ alijs sequestratur. d. aristo. li. iij. f. quāto inquit lac est spissius: tanto caseace⁹ et coagulatius. sed lac animalis carentis dētibus in superiori mādibula coagulatur lac vero habētis in vtraqꝫ non sic nec eius sepum. Item ibidē dicit lac coagulatur ex coagulo ⁊ lacte ficuum quando lac ficuū aggregatur in lana: deinde abluitur illa lana cū modico lacte ⁊ citi⁹ admiscetur illd lac in residuo ⁊ sic totum coagulatur. Item ibidem coagulum non inuenitur nisi in vētre suggētiū adhuc ruminātiū. in illis qui nō habēt dētes in vtraqꝫ mādibula nō inuenitur nisi in lepore. quātocūqꝫ autez pl⁹ vetustatur coagulū erit meli⁹ et valz ꝯtra fluxū vētrl: maxie parui leporl et cerui vt d. idem aristo. Idem. li. xvj. dic accidit lacti q̄ coagulatur per coaguluz quādo coagulum est lac in quo est calor spiritualis. et ideo adiuuat et sustentat lac sicut marl sp̄ma sustentat menstrualem sanguinē femine in matrice. quoniā natura lactis et sanguinis menstrui eadem sunt vt dicit idem ibidem. De coagulo. d. ysaac. scz de caseo coagulum inquit coagulatur virtute sui acuminis et caloris atqꝫ siccitatis sibi dominantis quibus sua humiditas finitur. et quanuis coagulū sit in omni caseo minus sentitur in recente propter multitudinem sue humiditatis. Coagulum itaqꝫ in stomacho lactantis animalis et ruminantis inuenitur cuz quo sal admiscetur et sic super igmem in fumo desiccatur et

induratur: cuius modica particula cum fuerit in pauco lacte tepido resoluta et cum residuo lacte admixta totuz coagulabit qd est coagulabile et condensat. vnde patz q cōsimilis virtus latet in subā coaguli q̄lis inest subē seminis masculi. vt d. Ari. aui. ysa. et alij. et hec dicta de liquoribus nunc sufficiant.

Nunt autem quedam vtutes tā humoribus q̄ liquoribus et rebus alijs iherentes: de quibus hic breuiter aliqua inseremus. nam secundum diuersas complexiones et virtutes diuersis rebus dominātes diuersimode repiuntur opationes. vt est virtus aperitiua/maturatiua/mundificatiua ꝛc. Aperitiua itaq; virtus opatur p calidum et siccū cum subtili subā. vt pz in cepis vel succo porri: et i alumine et hmōi: ex quoꝝ ꝯfectōe aperiuntur ora venaꝝ: et emoroides puocātur. vt dicit ꝯstā. Rarefactiua virtus opabitur p calidū et hūidum. nam calor rei subām penetrat et dissoluēdo hūiditatē sibi obedientē aperit et dilatat. vt pz i malua et sābuci mediana cortice: et hmōi: q̄ bullita in oleo cutem rarefaciūt et extēdūt. vt d. idem. Opilatiua virtus opatur p frigidum et humidum cū obtusa subā. vt pz in draganto/albugine: oui/et pallio. nam hec viscositate et obtusitate subē poros replent ꝛ frigiditate ꝯstringūt. Inspissatiua virtꝰ opatur per frigiduz et humidū. vt pz in mandragora: que ipo sita sup cutē ipam inspissat. vt d. idē. nam frigiditate ꝯstringit ptes hūiditatis liquidiores. Vnde hūiditas petēs centꝝ reddit subām cōpactōrem: et p ꝯsequēs spissiorem aliqn̄ aūt opatur p calidū et humidum. nā calor ꝯsumit ptes liquidiores: quibus consumptis partes terrestres redduntur spissiores. Induratiua virtꝰ opatur p frigiditatē et siccitatē: qꝛ vtraq; q̄litas mouēdo ad centrū totā subām reddit duriorē. qn̄q; autez opatur p frigidū et hūidū frigiditate partes liquidas ꝯstringēte. vt pz in gelu et in glacie. qn̄q; ēt p calidū et siccū ptes terrestres ꝯpingēdo et p ꝯsequēs indurādo vt pz in latere et in luto. Aperitiua virtus opat p calidū et siccū cū grossa subā. nā calor qd est subtilius eleuat et mouet ad circūferentiam et illud acuit in conū. qd vero grossius et siccius tendit ad centꝝ: et sic fit tota subā inequalis. q̄ ineq̄litas est cā asperitatis. ppter hoc opatur asperitatē in humido frigiditas coartando et constringendo partes rei circūferēciales ad medium non pmittendo ptes liquidiores se diffūdere ad extremū. ppter qd ptes supiores ꝑ quibus dñatur frigiditas acute et aspere exteriꝰ sensui ostēdūtur. qꝛ ꝑm diuersitatē materie ipressionē a frigido et calido recipientis varie sūt et diuerse reꝝ conditiones et pprietates et reꝝ commixtiones naturaliter vl accidētaliter derelicte. vt pz. ꝛ vt dicē auicē. et ꝯstan. et est expressū supra i tractatu de q̄litatibꝰ elemētariū pprietatum Itē virtus est mollificatiua q̄ opatur p calidum et humidum: vel p calorē humidas ptes dilatantem et rarefacientem: et ptes a partibus disgregantem. vt facit dialtea q̄ humida est et paꝝ calida mediocriter inde calore sui aperit: et ex suphabundantia hūiditatis sue humores fluxibiles reddit: et sic p consequēs mollificat et remollit. vel hoc fit eo q calore dñante super partes aq̄as et terrestres: et eas resoluēte in ptes aereas et celestes. vt pz in vaporibꝰ terrestribꝰ et aqueis attractis ad interstitia aeris q̄ resoluūtur in mollissimas pluuias et guttulas: nūc roris nūc grādinis siue niuis (vt d. cōmen. sup. li. iiij. methe) secūdum sensum ēt est manifestum vi caloris dura remollescere et supueniēte actōe calidi ptes ptibꝰ iuicē vix herere. vt pz in cera: ꝛ in alijs liq̄factibilibus sup quaꝝ ptes aqueas et aereas virtus ignea dñatur. vt d. ꝯstan. Virtꝰ aūt maturatiua sicut et digestiua per calidā virtutem et humidam operatur sicut et retētiua p frigidam et siccam: et expulsiua p frigidam et humidam. et aperitiua per calidā et siccam principaliter opatur. Attractiua virtus p calidum et siccum opatur. vt patz in dip ano serapino et stercore columbino et ꝯsimilibus. Laxatiua hz operari p easdē virtutes sed vehementius. vnde que vehemēter attrahunt laxatiua sūt vt scamonea ꝛc. operatur etiam p frigidum comprimendo et per humidum lenificando et lubrificādo vtlpz in prunellis thamarin dis ꝛc. Putrefactiua qn̄q; per calidum ꝛ humidum operatur. quādoq; vero preter hec et maturatiua per calidum et siccum sicut et attractiua vt pz in chantaridibus et flammula ꝛ huiusmodi vehemēter calidis que pustulas generant et carnem vlcerant valde cito. De alijs aūt virtutibus et consimilibus dictuz est supra. li. iij. de proprietatibus elemētarium qualitatum in li. vij. in tractatu d remedijs morborum.

Putredo ē substātiaꝝ hūiditaꝝ corrū
ptō puenies ex īdigētia caloꝛ nālis
supabūdāte caloꝛ aliēo. caloꝛ. n.
naturaꝝ agēs i hūidū qō ñ regꝛ a naturali
cā est īducēs putrefactōis (vt dr supra li. me
thē) oē ät tepꝛeū frigidū difficiliꝰ putrefit
ꝙ calidū. vt. d. Ari. sikr coagulatū rōe fri
gidi tardiꝰ putrefit. vt ēvidēt i glacie et in
cristallo. oē. n. feruidū tardiꝰ putrefit ꝙ mi
ꝰ calidū. vt. d. ari. nā itēsio caloꝛ inducēs
fetuorē fortioꝛ ē caloꝛ aerīsse aliūde ventē
tis. et iō ñ pmittit sepuiri nec aliquā cirea
rē feruētē pmittit fieri īmutatōz. oē. n. mo
tū tardiꝰ putrefit ꝙ ñ motū. vt. d. ari. nam
motꝰ īducit caloꝛē ꝓseruātē et caloꝛē exci/
tat natalē. Insup oē fluēs tardiꝰ putrefit
ꝙ nō fluēs. vt. d. idē nā caloꝛ accidētaꝝ ex
aere ꝓtinēte ifirmioꝛ ē et debiliꝰ ꝙ calor
naturaꝝ gñatꝰ ex motu siue ex fluxu. et iō
de facili sepuiri ñ pmittit. oē ät corpꝰ mul
tū. i. multe magnitudis tardiꝰ et miñꝰ pu
trefit ꝙ corpꝰ paucū. vt. d. idē. nā si corpꝰ ē
calidū pꝰhz caloꝛis naturalis fīstēt cauꝰ
putrefactōis. Sikr si ē frigidū sua naturaꝝ
frigiditas meliꝰ fīstit caloꝛi accidētali īdu
cēti putrefactōz i magno corpe ꝙ i puo cor
pe. et hoc pz i mari (vt. d. ari. nā maꝝ diuisū
cito putrefit: vniuersū ät nūq. Sikr ēvidēs
i aqs aliis magnis ąq ptes diuise a totali
fluie cito putrescūt. et iō i ptibꝰ sic diuisis
ꝓmes gñantur ꝑ putrefactōz. cuiꝰrō ē: qz
caloꝛ nālis disgregās i eis facꝝ subtile diui
di a grosso: et tepꝛeū ab aqo et aereo. ex sub
stātia ät sūbtili aq̄a et aerea a grossioꝛ pte
ꝙ caloꝛē seqstrata idē calor disgregās facꝝ
gñari ꝓmes et alia alalia. et hoc ē qō. d. ari.
qz caloꝛ nālis disgregās ꝓstare facꝝ disgre
gata et conuertit i naturā alaꝝ: et hoc ꝑ putre
factōz vi caloꝛis extranei introducta. vt. d. cō.
Putrida igr sūt gustui horribilia et abbo/
minabilia stomacho et nauseā puocātia.
Sūt et grauis odoꝛis et mali sapoꝛis et ꝺ fortis
caloꝛis: manꝰ ifīcētia ꝓtigēs. ꝓtraria sunt
būane ꝓplexōi et subitā īducētia sanis cor
ruptōz: ꝺpētibꝰ tñ et ꝺmibꝰ ꝓpētia cibū et ffe
ctōz. q̄ ät sūt disposita ad putrefactōz ꝑ af
sociatōz ad putridū celeriꝰ fcipiūt corruptō
nē: et sic ffibra putrida corrūpūt sana: et cū
nō sint spūs puta puāt spūalia ffibra. Que
igr sūt magis vicina magis fluūt. vñ ñ pōt sa
nari mēbꝝ qō icipit eē putrida: nisi a putre
die penitꝰ sepet. vñ q̄ putrida sūt nō sūt vti
lia nisi solū ad hoc vt pscindāt/ eiscāt aut
ꝺburāt. Sūt et alieꝝtutes qbꝰ mediātibus
opat nata: vtꝝtꝰ nutritiua seu passiua i vege
tabilibꝰ. et i sēsatibꝰ ꝯꝝtꝰ gñatiua tā i bipedi/
bus ꝙ in qꝺrupedibꝰ. ꝯꝝtꝰ ꝺo ouatiua tam in
reptilibꝰ qꝺusꝺā ꝙ in volatilibꝰ. sz ꝺ gñatiua
et nutritiua et alis sibi ministrātibꝰ suffici
enter supius dictū ē. li. nis. ꝺ gñatōe hōis
li. xviis. ꝺ gñatōe aialiū in generali: et ideo
de eis ē supsedēdū. Virtꝰ ät pcreādi ouа est
in aialibꝰ anulosis corpis: vt in ꝺpētibꝰ arane
is scorpiōibꝰ et silibꝰ. et in natātibꝰ vt pz in
cācris/ sepis/ et aliis ifīnitis: et volatilibꝰ: vt
in otibꝰ bipedalibꝰ. qz vt. d. ari. li. v. a. bipe
dia inqt nō gñant animalia ꝑter bolem.

De ouis.

Primo igr in ꝓicīt animātibꝰ
semē decisū in qdā corpuscula
ꝙ pua/ mollia/ būida/ et subalbida
coagulat et trāsformatur. ex q
bꝰ ꝙ opatōz ꝺuersa animācia pcreātur. et
talia corpuscula ouа sūt dicta eo ꝙ sūt bū
da. i. eo ꝙ intrinsecꝰ hūoꝛe sint plena (vt ꝺ.
Jb. li. xiis. g) nā est hūidū qꝺ extenꝰ hūoꝛez
hz vuidū qō interꝰ. qꝺā tñ (vt. ꝺ. iō) putāt
ouū grecā hīe originē. illi. ñ. dicūt oa ifa v.
ablata. Qua ät q̄ dā manī vēto ꝓcipiuntur
sz nō sūt gignātia nisi q̄ fuerint masculino
ꝓcubitu ꝓcepta et seiali spū penetrata vt. ꝺ.
idē. Quoꝝ ät tātā vim dicūt ēvt lignū eis
pfusū ñ ardeat: nec vestīq̄dem aduratur. vt
ꝺ. idē. admixta qdē calce glutinaꝝ ferūtur
vitri fragmīta. vt. ꝺ. iō. Qua igr ꝓmo gignū
tur. deū caloꝛ mīni corpis fouāntur et ani
mātur (vt. ꝺ. Jb) Scōm ät ari. li. iis. t. v.
ouant volucres et pisces et serpentes sed
multum dīnt in bonitate et malicia in qn
titate et qualitate in subā et in forma ouа
tā volucꝝ ꝙ pisciū et ꝺpētū. Quāt ät gñalr
aues i fine verlet i ꝑncipio estaꝝ. vt. ꝺ. ari.
li. v. ꝑterꝙ aues marina q̄ vīalciō. qm illa
auis ponit ouа in ꝑncipio hyemis et cubat
xiis. diebꝰ aūꝙ pulli opleātur. viis. diebꝰ aū
ꝑncipiū hyemis. s. ꝑtē pꝰ (sīc ꝺ. sym. in li.
suo) Et. ꝺ. Jb. de hac aue li. xiis. in litoꝛ stā
gni occeani alcūi in hyeme nidū facꝝ septē
diebꝰ et ouat et excubat sup ouа: q̄ excuban
te septē diebꝰ q̄scit maꝝ silētibꝰ vētī et pti
nua septē diez trāsq̄llitate mutescit pelagꝰ
natura tez eiꝰ fetibꝰ educēdis exhibēte ob
seqūcidē. ꝺ. p. i. et basi. in exaīi. et ābro) alie
tñ aues ouāt bis in āno vl pluries vt hyrū
dines: sz ꝓma ouа corrūpūtur ꝙpꝛ hyemez
ouaꝝo posteriora ꝙplēt. Russeꝝo domesti
cevt i bidē. ꝺ. ari. ouāt tota estate sīc gallinе
et colūbe: et ꝑtpue qñ bñ pascūtur. et locus
eaꝝ ē calidꝰ. Jō ari. li. vi. c. qꝺā aues ouāt
toto āno ꝑterꝙ duobꝰ mēsibꝰ tropicoꝝ. s. in
iulio et decēbꝛi vt gallinе. q̄ꝝ qꝺā ouāt bis
q̄z die: et q̄ multū ouāt cito moꝛiuntur.

colūba ät qñq; vices ouat i ãno: sz pauca ponit ouа. et aliq; q̃ multū ouät multocies vt colūbe: aut mꝛtavt gallina. ⁊ aues cur uoꝝ vnguiū sūt paucoꝝ ouoꝝ. et q̃dã ouät i nidis. et q̃dã i arboꝛib⁹ pcauis. ⁊ q̃dã i foraib⁹ ꝛre et cauernis. ⁊ q̃dã in aruis et i ruꝑib⁹. et q̃dã i arenis vt struto q̃ nõ fouꝝ ouа sua nec cubat sup ea: sz caloꝛ sol ꝑplẽtur ⁊ aiantur in arenis. et q̃dã ouа fouẽtur i nidis facili arboꝝ ramis. et q̃dã i petꝛi altissimis. et q̃dã i arũdinetis: sicut ouа auiũaq̃tiliũ. Dicẽ ẽt arist. li. vi. ouа auiũ sūt dura exteꝛi⁹. ⁊ q̃dã sūt duoꝝ coloꝝ: qꝛ citrina interi⁹ et alba exteri⁹. ouа auiũ fluuialiũ diuersificãtur ab ouis aliaꝝ auiũ q̃ in sicco nutriũtur: qꝛ citrinũ ẽ i istꝫ magꝫ q̃ duplũ ad citrinũ. ouа auiũ q̃ nutriũtur ꝑpe ripas variantur ẽt i colo⁹. nã colũba aꝝ sūt alba sicẽ gallinaꝝ et auiũ palustriũ sūt glauca. ⁊ q̃dã sūt sicẽ pictavt ouа passeꝝ. Itẽ diuersificãtur ouа i figura. qñ q̃dã sūt acuta et q̃dã lata ꝓpꝛio erit latũ. posꝛea acutũ. ouа ꝓpꝛio lõga capita acuti ꝓducũt mares. hũtiaꝓpꝛio loco a cumis rotũdũ ꝓducũt feminas. In calidis ät ꝛgiõibus ponũtur in limo ad solẽ: et cõplẽtur vt i egypto et i q̃busdã locis plumis calefactis sicẽ in q̃dã ciuitate q̃dã potatoꝛ posuit ouа sub puluinari: et dixit q̃ ꝓtinuaꝝ potũ q̃sq; ex illꝝ ouis pulli extraherẽtur

Aliq̃n ẽt ponũtur ouа in vaꝑ calidis et extrahũtur ab illꝝ pullis vt. d. tõ ibidẽ. Excepto tñ sese mas in matrice sic cũ sese fetꝛ: ita tñ q̃ fetꝛa ꝓmisceãt. in ꝓncipio apparꝫ albũ: deinde fit rubeũ in modũ sãguinis et ꝓtotalr fit citrinũ. deinde paulatim opãte natura reãnz et trinũ in medio et albũ in extrẽo: ⁊ cũ ꝑplebitur exibit et tẽ mutatur a mollicie in duricie qꝛ in exitu coagulatur et ꝑfectissime indurat⁹. vñ ouа q̃diu sūt ivẽtre sūt citrina q̃dã pellicula albida inuoluta: sz qñ sūt formata ⁊ ꝑpleta indurãtur. et illa duricies testa nũcupatur. et ẽ tõ testa in coagulo ouis qđ ẽ ebꝛioꝝ follicul⁹ in coꝛpe pueri iã ꝑceptu. sed ꝓpter fortitudinẽ vꝫ intẽsionẽ caloꝛis in coꝛpe auis dñant⁹ ꝓ⁹ induratur et hoc fuit necẽ ꝓpter interioꝛ liq̃ditatẽ ꝫ ꝓbuatõm Duät ät mꝛte aues ouа vẽti sicut faciunt gallie et ãseres. vt. d. ari. ibidẽ. li. ix. et hoc accidit ex supfluitate hũoꝛis seꝛi in coꝛpe semine supabũdãtis. et sūt ouа vẽti pua et insipida et, hũiditoꝛa aliis etiã sine dura testa et posita sub gallina ñ alterãtur: sz reãnet albũ albũ/et citrinũ citrinũ/talia ouа inuenũtur in gallinis et ãseribus pauonibus et colũbis. foꝛãtur pull⁹ in ouo et ꝑpletur citius in estate q̃ in byeme. qꝛ ouа galline fũdũt in. xvuj. die. in estate: et in byeme in. xxv. et qñ tonitrua venũt in hoꝛa cubatõis ouа coꝛrũpũtur. sicꝛ qñ freq̃nter nuba manũ tãgũtur. galline ẽt veteres ouät in ꝓncipio veris et ouа galline iuuenis sūt mãoꝛ coꝛpis et vniuersaliꝛ si gallie nõ cubauerint sup ouа sua infirmabũtur et coꝛrũpũtur. s. ouaꝝ et ouũ galline ꝑpletur p⁹ coitum i. xx. die. Et q̃dã auis in coitu nõ duät sexũ: sz saltat sicna sup feminã: et mascul⁹ sup marẽ. vt pdicees et colũbe: et talis coit⁹ facit odoꝛẽ fetidũ et ouа nõ pullificatiuaꝝ: sz sūt sterilia quẽadmodũ ouа vẽti. vt. d. ari. In ouis ät galline p⁹tres dies cubatõis apparẽt signa pulli: et tũc ascẽdit citrinũ ꝫ sus acutũ ad illũ locũ a q̃ incipit scissura: et apparꝫ q̃ gutta sãguinis in albumie ouі: et ẽ ꝓncipiũ seu materia ipius coꝛdis. vt dixi sup in tracta. ꝫ auibus: ꝫ gñatõe pulli ãre ibi. Itẽ ouа in q̃b⁹ sunt duo vitella faciunt gemellos pullos: pua et subtili tela diuiꝺ ũk abinuicẽ hec vitella vt. d. ibidẽ ari. et aues q̃ comedũt carnes nõ ouät nisi semel in ãnõpter byrũdes q̃ bis ouät. aqla. n. ouat tria ouа et eiscit tertiũ amido: et cubat sup ouа. xxx di. huc usq; ari. li. vi. Itẽ idẽ. li. xvj. auiũ gña ouät ouа ꝑpleta duꝝ testę: nisi accidat occasio ꝓ infirmitatẽ. Itẽ aues multe gñatõis faciũt sepe ouа vẽti qđ nõ ꝓtingit auibus bonivolatus neq; curuoꝝ vnguiũ. qñ aues mꝛtoꝝ ouoꝝ sūt multe supfluitatis. Supfluitas ät auiũ vncoꝝ vnguiũ trãsit in plumas et in vngues et in alas. et iõ eaꝝ coꝛpus puũ ẽ duꝝ et acutũ et macilẽtũ. et ꝑpt hoc ñ sūt tales aues mꝛtoꝝ ouoꝝ neq; mꝛti coit⁹.

aues. n. coꝛpulẽte ꝓpter coꝛpulẽtiã et caloꝛ vẽtris ouät mꝛtocies. Sicꝛ aues pui coꝛpis sūt mꝛti coit⁹ et multoꝝ ouoꝝ. sicut ꝓz in q̃busdã gallinis q̃ quãto sūt magis pueri tãto ẽrt pluriũ ouoꝝ. qꝛ cibus talũ trãsit in creatoꝛ ouoꝝ. Itẽ ouа vẽti nõ ẽrt in auibus bonivolatus. qꝛ supluitas eaꝝ ẽ pauca et iõ ouät pauca. ouа vẽti sunt plura ouis ꝓpter ꝑuenientibus gñatõi pulloꝝ et sūt minoꝛis quãtitatis: qñ nõ sūt ꝑpleta ꝓpter mꝛtitudinẽ suã. et sūt minoꝛis ꝺelectatõis qñ comedũtur: qñ in omi re delectabilius ẽ quod est digestũ et dulcius q̃ indigestũ et q̃daꝝ aues qñ olfaciũt mares et audiũt voces suas implẽtur ouis qꝛ sūt multi cibi et mꝛte supfluitatis et caloꝛis et iõ ñ sūt foꝛcioꝛis appetitus et cito spmatizãt et ouant cito qꝛ supfluitas illa transit in ouoꝝ naturam vi caloꝛis. Itẽ generatõ ouiũ ex ouis erit qñ sesa sederit super ouа ⁊ calefecerit ea. et qꝛ pullus in ouo nõ põt ꝑpleri sine nutri-

mẽto. ꝺ natura posuit cibũ suũ ĩteri9 ouo et ĩdigẽt oua ppt̃ ꝺbilitatẽ suã calefactõne. z ĩ õ oua cito ꝓplẽt in dieb9 calidis: qm̃ tem p9 calidũ iuuat digestõz creatõis. Est ãt al bumẽ materia et sustẽtatõ pulli. vitellũ ãt cib9 pulli et nutrimẽtũ ei9: z ppt̃ hoc album et citrinũ diuĩcta sũt ãdã tela ppt̃ nature diuersitatẽ. et natura albumis ẽ ãi ꝓtraria nature vitelli vl̃ citrini: et ꝓpter hoc ꝓgelat citrinũ tpe frigoz̃: et postq̃ fuerit calefactũ fit bũiuũ. albũ ãt nõ ꝓgelat ex frigoz̃: ſz fit magl bũidũ: et qñ assatũ fuerit erit duz z apꝺ gñatõz pulli ispissat. qm̃ substentatõ pulli ẽ ex eo q9 ꝑ ũbilicũ accipit pull9 cibũ ex citrino et citrinum ĩ tpe illo ẽ mltũ: qm̃ erit bũidũ ppt̃ calorẽ. z qz cib9 ꝺz eẽ bũid9 z de facili ꝙuertibil̃ in cibatũ (bucusq; ari. li. vi) De ouis ãt. ꝺ. ysa. ĩ die. oua ãt ingt quc gñant ex aialib9 sanis et tpat̃ sũt nutrimẽti laudabiliorl̃. q9 ex crassis sũt maioz̃ nutrimẽti et sapidioris. Silr õ coeũtib9 cũ masculis: cũ calorẽ maiorẽ hñt coeũcia q9 nõ coeuncia. sil̃r gñata õ iuniorib9 qz in eis bẽtur pl9 calorl̃. Natul̃ ãt ouoz̃ gñatr sũt tẽpate et mediocres et bũae ꝓplexõi plurimũ vicinãtes. albales tñ sũt frigidiores ab vitello rũ ꝓpatõz qõ testatur eaz̃ aq̃a sapozositas et ĩ odor̃ sũt vitell̃ grauiozes et ẽt sũt indigestibiliozes̃: maxime de veterib9 volatilib9 aut õ masculi nõ coeũtib9 vitella sunt tẽpata calori vicina: z ĩ õ ad digerendũ sũt meliora et facilioza ꝓfortat ia mẽbza: et ab eis tardi9 dissoluẽda. Variat̃ ãt ouoz̃ nutrimẽtũ ẽm diuersitatẽ aialiũ ex qb9 gñantur: qz gñata õ subtili aiali z tẽpatoꝛ ex gdicel̃ gallia ad nutriendũ sũt laudabilia: et sũt facile digestibilia et a mẽbz̃ facilꝰ dissoluunt. vñ ad regim̃ sanitat̃ meliora sũt q9 ad mẽbza ꝓfortãda. q ãt gñat̃ õ grosb aialib9 ad digerendũ dura sũt z nutrimẽti laudabil̃: sic̃ oua struthõis/ãser̃/et pauõis: q̃ sũt mali nutrimẽti z dura ad digerendũ z grauis odoris maxie de veterib9 vel õ carẽtib9 masculis. z qñ digerũt a mẽbris tardi9 dissoluũt. z ideo pl9 valẽt ad mẽbza ꝓfortãda q9 ad rgim̃ sanitatis. Gñata ãt õ auib9 iuniorib9 sũt leuiora. õ veterib9 grauioza: õ mediocrib9 tẽpatõra: qz calorl̃ sũt pfectõris et mlozis bũidita tl̃. z nõ valẽt ad rgẽdã sanitatẽ et ad mẽbra ꝓfortãda. oua ãt q9 sũt rcẽcioza: tãto sũt meliora. z quãto magl̃ vetera: tãto sũt min9 bona. Variat̃ ẽt q9 artificiũ q̃druplicit̃. aut ẽm sũt assata aut elixa in iure cocta aut frixa. Assata sũt elixis grossioza z ad digerẽ dũ durioza. qz foc9 eoz̃ hũiditatẽ subtilem ꝓsumit et ꝺsiccat. assata sub cinerib9 cali/

dis peioza sunt q9 q̃ sup carbones sũt disco opta. qz cũ calor ignis ĩ cinerib9 ea circũtegat: fũositatẽ eoz̃ supfluã euaporat̃ nõ p̃mittit. sup carbones ꝙ posita: fumositatez fluẽdo emittũt z mũda fiũt. Elixa ãt in aq̃ meliora sũt q9 assata q̃ aq̃ hũiditas caloris ignis ĩ desiccãda sua hũiditate subãli repugnat. z ĩ õ min9 fiũt desiccatia: et calozis natural̃ frigeratiꝫ. Elixata ãt cũ cozticib9 sũt peioza qz grossiciel̃ z fũositati pugnãt cozticꝫ exteri9 z nõ p̃mittũt supflua exalat et ĩ õ gñant vẽtositatẽ inflatiam et grauitatẽ stomachi et totius vẽtris. In aq̃ꝺo fracta calor aq̃ tẽpate penetrat z grossitiẽ suam subtiliat: et aufert eis grauitatẽ odor̃. vñ ceteris sũt laudabiliora: sed tñ sola vitella pl9 sũt inde siccatia et min9 solidatiꝫ. indurataꝙ desiccatia sũt et stomacho duꝛ exẽtia: venasq; tarde penetratiꝫ. ipa tñ digesta multũ ꝓfortãt: ſz si remaneãt idigesta stomachũ grauãt: et intestina. mollia tñ et pauz coagulata minus sũt desiccatia: et magis digestiꝫ. citovenal penetrãcia pectꝰ bus mectãtia. pauz tñ sũt mẽbra ꝓfortãcia. inter dura ãt z mollia in suis actõib9 et passionibus sunt mediocria. Frixa ãt oua ceteris sunt peioza qz in stomacho morantia l̃ fumositatẽ et corruptõm sunt magis nociua bilia. q cꝯd ibi ciboz̃ inuenerit corrũpentia grauitatẽ ĩ stomacho gñantia. fastidia peiora faciẽtia q9 alia oua: maxie si sit frixa ĩ vitellis. Cocta l̃ aq̃ cũ testa inter assata et l̃ aq̃ fracta sũt mediocria (bucusꝫ ysa) Oua ẽt nõ solũ sũt utilia ad cibũ imo sũt necessaria ĩ multiplici medicia. Sũt. n. bũectatia mitigatiꝫ. pectoꝛl̃ z gutturis lenitiꝫ. membroz̃ ꝓfortatiꝫ. fluptia atq; ẽt positiꝫ fixatiua. Stutis generatiꝫ iuuatiua. combustionis et arsure sanatiua. nam̃ ex vitellis onorum assat̃ fit oleũ optimũ ꝓbusturis. Sũt ouoz̃ vitella ãtracis et venenosi apostemat̃ curatiꝫ. nã vitellũ crudũ oui cũ sale mixtuz sanat antracẽ. vt. ꝺ. cõstã. Ouoz̃ aũt albumina sunt calozis mitigatiua. tumoris repressiua: fluxe hũiditatis restrictiua. calide arterite z podegre iuuatiꝫ. quãꝺo autẽ ĩ sũt putrida et corrupta sũt maxime nociua hũoz̃ corruptiua et suo fetore nausee z vomitus puocatiꝫ. z ꝺ facili sũt mortifferia.

Ova aspidũ sunt pua/rotũda/liuida/vel crocea: limosa: viscosa interi9 fetida ac sũme venenosa: q̃ꝺus dã nerulis pariter cõglobata: q̃z venenũ sũme est mortiferum contra qõ remedium non inuenitur (vt. . pli) contingit autẽ vt idem. ꝺ. ouum aspidis aliquãꝺo ab alio ve

nenoso vt a rubeta inuenim(⁊ ab eo fouen et ex tali fomẽto vermẽ pcreari: qui visu et flatu perimit more basilisci siue reguli omne viuum. maliciam vermis taliter procreari: primo sentit vermis qui eum fouit. nam ĩ primo eius ortu quãdo se fouentez aspicit patrem se generantem interimit ⁊ occidit. vt. d. idem. et hanc proprietatem videtur tã gere ysa. xli. c. vbi dicit. ꝙ qui comedent oua aspidum morietur: et qđ confectum est ex ouis et nutritum erumpit et in reguluz vt d. glo. ex ouis aspidis generatur regul⁹. et ex iudeis venenosis nascetur antichrist⁹.

Oua aranee sunt multa et modica liuida paruis maculis aspersa et diuisa et abinuicẽ sepata veneno sa mollia et viscosa: q̃ si caũ aliq̃ fuerit per dita aranea ꝑtinus querit ea: et suis addi tamẽtis interioribus et rostro reportat ipa ex vnico autem ouo multe et innumerabi les arenee generãtur ita paruule ꝙ vix vidẽ tur. et tñ statim qñ ouũ exeũt tales texere ĩ cipiũt ita naturaliter ꝙ nature ingeiositas pariter et virtus possint merito in tã puo opusculo admirari. Quere supra đ aranea li. xviij.

Oua aquile sicut et accipitris sunt pauca: quia nisi raro ternarium numerum non excedunt et sepe aq̃ la eiscit tertium de nido. quia difficiliter cu bat sup oua. vt dicit Aris. li. xv. In nido autem suo collocat quandam gẽmam cuz ouis suis quã putant magi valere contra tonitruũ. et iõ dicunt aquila m ponere la pidem cũ ouis ne a tonitruo corrũpãtur. vt dicit pli.

Anserina oua magna sunt et dura ad digerendum et difficilius cubã tur et tardius complentur ꝙ oua gallinarum

Antina oua ouis gallinatijs sũt ma iora sed non sũt ita sapida nec ita bene nutribilia sicut oua gallinaꝝ

Oua autem allaude sunt modica colore varia cubantur sub gleba ⁊ ibi deuorantur sepius a reptilibus et mustellis.

Oua bubonis sunt parua et maculo sa fragilis teste insipida: multũ ha bentia de albumine et minus de vi tello. venantur autem de die monedule et comedũt ipa et de nocte comedit oua mo nedule: ⁊ iõ cõtinue pugnãt mulcez ꝑ ouis suis: vt. d. Ari. li. viij.

Oua corui vt. d. ari. li. vj. sũt multa et cubãtur solũ a femina: et mascu lus interiz defert ei cibũ: et eiscit aliqua ꝓpter multitudinẽ. ouat aũt coruus et pullificat in medijs estus feruorib⁹ cõtra naturam aliaꝝ auium. Vnde petroni⁹ Cor uus maturis frugibus oua defert. ⁊c.

Oua cigni sũt multa et magna oblõ ga dure teste nõ multũ grati sapo ris et grauis odoris. sũt et dure di gestionis magis ꝙ oua anseris.

Oua cocodrilli sũt maiora ouis an seris et fouentur in terra vicissim nunc a masculo nunc a femina. vt dicit plini. li. viij. Sunt autem oua illa ve nenosa et interius quasi saniosa. olfatui ⁊ gustui horribilia et ad comedendum mor tifera.

Oua colũbe sũt minora ꝙ galline al ba rotũda aliquãtulũ oblonga/sa pida/calida et bene nutribiliã. Sũt ãt oua colũbe duo et ex vno generatur ma sculus: et ex alio feĩa: ⁊ masculus cubat sup ea de nocte et femina de die (vt. d. Aris. li. vi) multotiens ouãt in ãno qꝛ decies ⁊ ma xime in calidis regionibus. vt in egypto q̃ re supra li. xij.

Oua colubri sunt multa sicut et alio rũ serpentũ valde rotũda subalbida vel hũida mollia saniosa cõiũcta ⁊ mortifera et venenosa.

Oua draconis sũt maxĩa maiora lõ gitudĩe ꝙ cocodrilli vel structõnis vt. d. pli. Est ãt asal ouãs interius sed nõ exteri⁹ sed intus cõplẽtur et forman tur fet⁹. vũ draconũ oua sũt pauciora ꝙ a lioꝝ reptilium. sed sũt maiora sanguinolẽ ta/et saniosa/virulenta/mortifera ⁊ vẽosa.

Oua herodij sunt pua varia oblõga sicut oua accipitris siue nisi et sunt pauca: qꝛ oĩs auis curui vnguis est fort/volat⁹ ⁊ pauce hũiditat/et supfluitat/. et iõ paucoꝝ ouoꝝ. vt. d. ari. li. xvij.

Oua forĩcaꝝ sũt valde paruula albi da et rotũda: q̃ extra corp⁹ paulatiz recipiũt ĩ locis calidis muscidis in cremẽta q̃usq; plenarie cõpleãtur. q̃ si aliq̃ caũ mota fuerit de suo nido vel dispsa a for micis recolligũtur et ad suos nidos refert tur. odorifera sũt ⁊ medicĩalia. vt. d. pli. vñ et nisi sibi medẽtur comestis ouis formica rũ. vt. d. pli.

Oua grauis mediocriter sũt magna pallida dura ⁊ insipida grauis odo ris et ingrati sapor/dur digestõnia

Oua griffis ouis aquile sunt maiora duriora sapore ⁊ odore grauiora qualitate sunt calidiora ⁊ sicciora ⁊ etiam numero pauciora qꝛ vltra duo nunq̄ parit quia valde est difficilis cubationis. vt dicit aristoteles.

Oua gallinarum sunt ceteris tēperatiora nutrimento hominis cōuenientiora vt supra dictū est oua tamen venti sunt insipida ⁊ laudabilia nutrimento. de hoc quere supra eo. libro xii.

Oua hyrundynuꝫ sunt plura. nā vt dicit aristo. aues autem parui corporis multe sunt ouationis. vt dicit aristo. nulla autem auis carnem comedens ouat bis in anno preter hyrūdinem que ouat bis ⁊ aliquando bis pullificat. oua autez prima aliquando corrumpuntur ꝓpter hyemem. posteriora vero cōplentur. vt dicit aristoteles libro. vi.

Oua cancrorum primo generantur inter corticem ⁊ ventrem. inter caudam ⁊ dorsum intrisecus deinde emittunt exterius ⁊ sub cauda recolliguntur ⁊ ibi turgescūt ⁊ rotūdantur: ⁊ crescunt donec compleantur. pereunt aūt quando semine masculi non perfunduntur. vt dicit aristoteles.

Oua locustarum intus generant ⁊ sunt plura ⁊ minutissima que effusa super frondes ⁊ gramina in aere corrupto calido ⁊ humido in infinituꝫ aliquando multiplicantur

Oua lacertarum sūt similia ouis serpentū sed sunt minora viscosiora ⁊ sūt venenosa. sꝫ min⁹ q̄ serpentum. vt dicit plinius.

Oua milui sunt pauca parua crocea ⁊ maculis respersa: ouis ceteris auium siluestriuꝫ magl terrestria atq̄ sicca sapore insipidissima in odore grauiora.

Oua merguli suut parua multuꝫ calida: varia tamen ⁊ alba parū differentia ab ouis anatum stagnorum ⁊ fluuiorum.

Oua nisi sunt paruula varia calida ⁊ sicca: ⁊ quādoq̄ parit nisus oua venti qñ nimis īpiguatur.

Oua cotutrnicis sūt similia ouis corui ⁊ dicitur q̄ valent epilenticis ⁊ caducis. vt dicit plinius.

Oua onacrocali sunt similia ouis anseris sed minora sunt ⁊ insipidiora ⁊ ī colore min⁹ alba ⁊ ad digerenduꝫ duriora.

Oua pauonis sunt grossa ⁊ dure teste ⁊. xxx. diebus cubat sup oua sua ⁊ tūc scinduntur ⁊ ponit. xii ouu vel parum minus ⁊ abscōdit oua sua femina ꝓpter masculum qui si īuenerit ea frangit. vt dicit aristoteles.

Oua perdicis sūt similia ouis colūbe in tēperamento ⁊ in cōplexione ⁊ in magnitudine ⁊ furat altera alteri oua sua. sed hec fraus fructum non habet: quia cum vocem pulli audierit ꝓprie genitricis: mr̄ez que eos fouerat derelinquūt: ⁊ ad eā que eos genuit reuertūtur. vt dicit Isidorus.

Oua passeris sunt valde parua ⁊ minuta ⁊ bis in āno ouat ⁊ pullificat precipue quando prima oua corrūpunt vel casu aliquo amittuntur Sunt autem calidissima renum inflatiua ⁊ libidinis excitatiua. sicut ⁊ eorum cerebella. vt dicit Constantinus.

Oua quiscule sunt parua ⁊ rotūda ⁊ minora q̄ perdicis ⁊ maiora q̄ alaude. ⁊ est quiscula auis modica a sono vocis sic dicta carnosa pennosa mīoris volatus q̄ alauda ⁊ nidificat sub gleba sicut alauda: ⁊ eius ouis insidiatur mustela, ⁊ iō ponit oua in diuersis locis ⁊ sup quedā cubat masculus ⁊ sup quedaꝫ femia. sꝫ p⁹ eductionē pulloꝝ de eis paruꝫ sollicitantur parentes eorum.

Oua riuatrix. i. cuiusdaꝫ serpētis venenosi aquas īficiētis sunt sicut oua colubri sꝫ mīora ⁊ ī maculis respsiora: ⁊ sunt oua virulētiora ⁊ ꝑniciora. riuatrix aūt fouēs oua iuxta aquā vel fōtes veneno eas īficit ⁊ corrūpit. De quo luca. Riuatrix violator aq̄ ⁊c. quere xii. libro. Isido.

Oua strutionis sunt maxima rotunda valde alba dure teste insipidi saporis ⁊ grauis odoris. qñ autem venit hora vt oua pariat ad stellas pliades oculos leuat. non enī oua ponit nisi in ortu illius constellationis. vnde visa stella circa mēsem iulii arenā fodit vbi ponit oua sua sabulo tegēs ea. ⁊ cū ea reliquerit statim obliuiscitur vbi ea posuit nec ad ea redit vltra. sed calor solis in arena illa excoquit ⁊ ex eis pulliculos ꝓcreat ⁊ ꝓducit. Si tamen fracta testa pullus eductus fuerit mater ipsum recognoscit: ⁊ quem in ouo contempserat egressuꝫ recolligit atq̄

nutrit. Ova autez strutionis in ecclesiis ſuspenduntur ad ornatum ppter eorum magnitudinem ⁊ raritatem.

Ova turturis similia sunt ouis columbarum sed aliquantulum minora. ⁊ ouat in vere duo ova et nō plus ouat nisi ova prima corrumpantur vt dicit aristo. li. xvii. ouat ⁊ cubat super dura ligua vt columba ⁊ potest cubare ⁊ ouare vsq; ad xv. annos. vt dicit aristoteles.

Ova uppupe sunt sicut ova predicis sed minora ⁊ duriora ⁊ aspectu deformiora ⁊ gustui insipidiora ⁊ odoratu grauiora. inter stercora ⁊ immunda fouentur ⁊ cubantur. ⁊ hec ova magi ⁊ malefici (vt dicūt) sunt vtilia ad sua maleficia exercenda vt dicit plinius libro. xxx.

Ova vulturis sunt magna sicut aquile ⁊ pauca que difficiliter cubat super ova sua. Sunt autem subnigra maculis respersa dure teste mali odoris ⁊ ingrati saporis ⁊ aliquādo eiicit aliqua de ouis suis sicut aquila qr non de facili potest nutrire pullos suos vt dicit aristo. Hec de ouis ⁊ de modo ouationis ⁊ eoz qualitatibus ⁊ differentiis dicta iam sufficiant.

De numero.

Predictas proprietates rebus insertas vltio visum est mihi vtile inserere quedam pauca ⁊ leuia de proprietatibus ⁊ differentiis numerorum/ mensurarum/ ponderum ⁊ sonorum. nam vt dicit Isido. li. iii. ratio numerorum non est contemnenda. In mltis etiam locis sacre scripture elucet quantum ministerium obtinet ratio numeroz Non enim frustra dictuz est. omnia fecisti in numero pondere ⁊ mensura. sicut dicitur sap. xi. nā senarius qui ex suis partibus est perfectus mūdi perfectionem designat et sic de aliis numeris est intelligendum. nichil enim scire possumus sine numeri disciplina quia per eam horas temporum discernimus quando de mensiū circulo disputamus dum spacium anni redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidē instruimur ne in computis confundamur. tolle inquit numerum in rebus et omnia pereunt adime computum ⁊ totum ignorantia cōplectitur: nec differunt a ceteris animalibus q rationem calculi ⁊ computationis adhuc ignorant vt di. Isido. ibidem. Item etiam de principio aritbmetice quia nunq; sciet quid sit triangulus sine ternario: nec quadrangulus sine quaternario ⁊ sic de aliis vnde notum est q sine cognitione numeri nulla scientia mathematica possidetur. vt ibidem dicit. Numerus autem vt dicit idē est multitudo ex vnitatibus aggregata. nā vnitas radix est ⁊ semen numeri siue, mater proles vero numerus quia vnitas ingenita est non habens numerum a quo exeat: sed omiz numerozum est origo qua omnis numerus effluit ⁊ emanat. nam vnum est radix multitudinis ⁊ multiplicationis ⁊ est simplicius ⁊ sublimius ⁊ virtuosius omnium sub eo contentorum. vt di. aristo. ⁊ auicen. li. i. c. ii. Nam cum vnuz sit radix ⁊ origo multitudinis omnia sub se continet ⁊ omnia sunt in eo vt in suscipiente vt dicit idem. c. xxxiii. nam vnitatis proprietas est multitudinem efficere ⁊ illam retinere ⁊ ei esse dare ac in omnibus eius partibus existere ⁊ continere simpliciter vt dicitur li. iii. c. ii. Itē cū omniuz rerum vnitas sit origo quanto plus res appropinquat vnitati tanto plus appropinquat veritati vt di. idem. c. ii. nam vnitas se habet ad modum forme. dualitas autem per modū materie. ⁊ ideo quanto plꝰ res accedit ad vnitatem tanto plus recedit a duplicitate et appropinquat ad simplicitatem. sic etiam quanto plus accedit ad vnitatem tanto plus accedit ad entitatem. quia esse non ē prius vnitate vt dicitur li. ii. c. nono nec diuersificatur vnitas nisi propter materiam cum sit substentatrix omnium ⁊ retētrix vt dicitur libro. v. c. xxxi. Tanta enim est laus vnitatis apud sapientes q a multis anima dicebatur esse vnitas in numero procedēs ab vnitate ⁊ dixerunt q vnitas est principium cuiuslibet continui ⁊ discreti. vt di. auicen. li. iii. c. i. Et vnitas itaq; commendabilis quia a nullo numerabili oritur sed a seipsa principiatur a qua omnis numerꝰ oritur ad quez omnis numerositas tāq; ad radicem propriam ⁊ originem reuocatur. vt dicit idem. Item ratione simplicitatis quia vnum est quod non diuiditur. vt dicit idem. c. iii. verissime inquit vnuz est quod nec actu diuiditur nec intellectu. ⁊ talis vnitas est principium numeri. vt di. idem ibidem. Item dicit idem. vnitas est in qua si est multitudo qōuertiq; intelligitur de vnita

te prima ⁊ simplici ad quem omnia quantucūq; disparia reducuntur nam vnū multipliciter dicitur. vt post patebit. Item ratione perfectibilitatis. nam particularia perfecta in se sunt quando ad vnitatē sūt redacta. nam totalitas ⁊ perfectio debet vni. vt. d. aristo. v. phisicorum. c. iiii. quia perfectum sufficit ad esse vnum vt dicitur in libro de celo ⁊ mundo. in. c. ii. Item ratione singularis dignitatis. vnum enim per se est aliquod existens solitarium vt dicit in li. metbe. c. xvi. Et ideo alga. dicit super iii. metha. c. xv. qđ est causa vnitatis ē vnū essentialiter ⁊ primo magis dignum. Est autem vnum siue vnitas multiplex. vt dicit alga. est vnum simplex ⁊ est vnum secundum quid. Vnum simplex dicitur vnum i quo non cadit multitudo nec actu nec potentia. Est ⁊ vnum simplex in quo non est multitudo actu quāuis sit potentia vt lectus ⁊ membrum in quo non est multitudo actu. Vnum autem secundum quid dicitur multipliciter scz vnum genere vt homo ⁊ bos: vnum specie vt socrates et plato: vnum accidente vt nix ⁊ cerusa. vnum proportione vt auriga ⁊ nauta. ⁊ vnum in subiecto vt dulce ⁊ album in aliqua substātia vna. Aristo. autem in principio phisicorum. c. v. dicit ꝙ est vnum accidente. vt duo accidentia in vno subiecto. ⁊ est vnum per se multipliciter vt vnum continuatione quorū terminus est vnus et vnum specie vel forma vt socrates ⁊ plato in homine. vnum genere vt homo ⁊ bos in animali. ⁊ vnum in diffinitione vt illa quorum vna est diffinitio. et vnum indiuisibilitate vt punctus. ⁊ vnum numero vt singulare. ⁊ vnum simplicitate vt essentia. ⁊ vnum totalitate siue perfectione vt circulus. ⁊ vnum materia vt omnia corporalia. Ber. autem distinguit nouem modos vnitatis ad Euge. v. est enim vnitas naturalis ⁊ gratuita ⁊ est super vtrūq; constituta. Vnitas autem naturalis est in quadruplici differentia. quedam est per aggregationem rerum differentium ⁊ distinctarum vnitas collectiua vt multi lapides faciunt vnum acervum. ⁊ quedam est per colligationem partium formaliter differentium siue parcium etherogenearum ⁊ sic ē vnitas constitutiua vt multa membra vnum corpus ⁊ quedam per cōiunctionem differentium seu in generatione prolis et sic ē vnitas coniugatiua quando scz vir ⁊ mulier sunt duo in carne vna. ⁊ quedam est per vnionem naturarum differentiarū conuenientium in vnitatem personalē. ⁊ hec est vnitas natiua qua anima ⁊ caro sunt hō vnus Vnitas autē gratuita similiter habet quatuor differentias quaꝝ prima est potestatiua: qua hō virtuosus stabilitur in se ⁊ sue nitur anime induisus. Scda ē ꝓsentanea qz per caritatē multoꝝ in dño ē aia vna ⁊ corpus vnū. Tertia est votiua qñ aia hz cū deo p oia cōformitatē voci ei⁹ adherēs vnus spūs ē cū eo. Quarta dignatiua qualimus nr̄ dei verbo ē assūpt⁹ ad psone diuine vnitatē. Vnitas sup naturalem ⁊ gratuitā cōsubālis est vnitas trinitatis: quam quidē vnitatē oz esse solā ⁊ singularē vt i ea sit status ⁊ quies omniū vnitatū. Ex p̄dictis pz ꝙ totalitas ⁊ pfectio debetur vnitati. vt vult aristo. v. phisicoꝝ. Qđ. n. totū i. pfectū nō ē nō dr̄ vnū vniuersaliter. vt dicit aristo. ibidē. Sūt aūt vnuz numero ąꝝ materia ē vna. scz forma sūt vnū quoꝝ vltima pfectio ē vna ⁊ totalis. vnū genere ąꝝ ē vna forma p̄dicati vna. vnitas aūt q̄ ē p̄ncipiū numeroꝝ nō ē vna materia scz numero vt d. aris. ibidē ⁊ ē res simplicissima q̄ p̄mo subsistit: ⁊ p illā oēs alie. i oibus. n. generibus ē vnū p̄ncipiū qđ ē in illis ptⁱculare vt i coloribꝰ est albedo ⁊ in melodiis pneumatibus tonꝰ siue sonꝰ ⁊c. vt. d. aris. x. li. metb. c. iii. ⁊ iō vnitas numeralis in qua oriꝫ ⁊ ad quā resoluit oīs numerus diuine vnitatis est expressiua similitudo ⁊ figura nā vt dr̄. iiii. methe. c. iii. primuz in genere substātie ⁊ indiuisibile ē motor primꝰ eternus. s. deus absolutus ab oi materia: q̄ nō solum ē p̄ncipiū primū tanꝫ motor scz tā ꝙ forma ⁊ finis ⁊ actus vltimus: ei nō admiscet potētia oīno ⁊c. vñ ab ipo deo vno pcedit in suba oīs creatura effectiue ⁊ exēplariter: sicut ab vnitate pcedit oīs numerus originaliter ⁊ ad ipz velut ad finē oia referunt: sicut ad vnitatē primā oēs nūeri resoluunt: vt idē sit finis oīuz q̄ ē p̄ncipiū deus qui est benedictus in secula seculoꝝ.

Ad vnitatem autem addita vnitas dualitas pcreatur que post vnitatem oīuz numeroꝝ numeꝝ ⁊ principium secundarium tenet locum ꝺm Isido. ⁊ hic numerus qui binarius dicitur ab aliquibus infamis iudicat: quia ab vnitate per binariū separamur. vnde nota dicitur esse diuisionis. Sed vt dicit Augustinus in libro vi. musice si⁹ vituperabilis est quia ab vnitate primo recedit laudabilis est quia ab vnitate exiens ternario approximat ⁊ accedit: qui numerus

nobilissimus est.

Ternarius est numerus ex vnitatis additione ad binarium generatus z est ternarius inter numeros sanctissimus; quia in ipso totius trinitatis vestigium inuenitur. quia sicut prima vnitas primi principii repzesentat vnitatem sic ternarius personarum in deo exprimit trinitatem filii. scz a patre generationem et spiritus sancti a patre per filium processionalitatē. In ternario siquidem adhibuit aris. magnificare deum sublimem et gloziosum. vt dr in li. de ce. z mundo. c. ii. nam beatam trinitatem clamat z predicat quelibet creatura que facta est a deo trino z vno in numero pondere z mensura. vt dicitur libzo sapi. xi.

A additione vnitatis ad ternarium quaternarius surgit qui a figura quadrata nomē sumpsit vt dicit Isido. forma autem quadran gula maxime stabilis est atq firma. z ideo maxime stabilitatem signat vniuersalis ecclesie z firmitatem fidelis anime taz in virtutibus q in scientia z doctrina que comprehendit cum omnibus sanctis que sit longitudo latitudo sublimitas z profūditas.

A additione autem vnitatis ad quaternarium surgit secundus numerus impar. s. quinarius qui inter impares in binario distans a ternario est secundus z illos ideo sepe d signat qui ad trinitatis fidei doctrinaz sententiam superaddunt. z tñ quāuis instructi sint per fidem z per legem nihilominus tñ quinq fatuis virginibus z quinq iuga boum ementibus comparantur. quia in quinq carnalium sensuū voluptatibus adhuc detinentur.

A additione quoq vnitatis ad quinarium crescit senarius qui p̄mus numerus est perfectus qui ex suis partibus aliquotiens sumul aggregatis reddit eandem summam quod in monadibus numeris non inuenit nisi in senario. nec ī decadib9 nisi in. xxviii. z ideo dicit boetius li. i. c. xviii. q senarius numerus est emulator virtutis nec superflue progreditur nec diminute remittitur sed ī ter equales partes tenet medium non hñs superfluum neq diminutum. nam senari9 continet in se partem sui mediam. s. ternarium z terciam. s. binarium. z sextam. s. vnitatem. Sex autem vnitates faciunt senariū v duo ternaria senarium z tres binarii eundem redduntr numerum. z ideo iste numer9 perfectionem gratie z virtutum significat in scriptura.

Septenarius quidez est qui ex additione vnitatis ad senarium et inter impares est tercius super excrescentiam gratie designat septiformis que sp crescit z proficit in tenentibus fidē beatissime trinitatis.

Octonarius autem qui crescit per additionem vnitatis ad septenarium z componitur ex duabus partibus equalibus scz ex duobus quaternarijs vel ex duobus imparibus ineq̄libus. s. ex quinario z ternario signat supaditōez beatitudis z glozie in patria q̄ succedit illis qui habuerint septiformem gratiam hic in vita vbi paritati meritozum respondebit paritas premiozum z imparitati tozmentozum z afflictionum imparitas gaudiozum z particularium consolationū nam gaudium martirum aliis paribus excedet gaudium confessozum z virginū coniugatozum vt stella differt a stella in claritate. i. cozin. xv. z ideo propter inequalia merita z gaudia diuerse z dispares dicunt in domo patris luminum mansiones. Johan. quindecimo.

Nouenarius autem qui crescit p additionem vnitatis ad octonarium z cōponitur ex triplici ternario z immediatius se habet cū denario solum in vnitate differens ab eo statum et gloriā repzesentat triplicis hierarchie angelozum quarum quelibet conuenientiam habet z conformitatem cum beata trinitate. z immediatius se habent ad deum ceteris creaturis.

Denarius autem qui per excrescētiam vnitatis excedit nouenarium est limes z terminus omnium simplicium numerozum. primum autē omnium compositozum repzesentat merito ipsum xp̄m deum qui est alpha z o. finis scz z principium. non solum creaturarum principium simplicium verum felicitas z beatificatio est hominum z angelozū. Denarius itaq numerus est prim9 z limes numeralis quia sine eius additione vel replicatione vlterius numerus non ascendit q decies in se ductus numerum reddit perfectum scz centenarium qui de leua transit in dextrum vt di. Beda. Ex iam dictis patet q numerozum alius est digitus alius articu-

lus alius compositus. Digitus cōtinet numeros simplices ab vno vsq; ad decez. Articulus continet decem ⁊ reliquos denarios. Compositus amplectitur digitum ⁊ articulum. vt. xi. xii. xiii. ⁊ sic de aliis vsq; ad xx. qui est secundus articulus sicut. xxx. tercius et. xl. quartus et sic de aliis vsq; ad cētum. ⁊ decies centum facit millenarium ī quo dignitas denarii apparet sine cuius replicatione ad millenariuz non venitur. Recipit autem numerus quantitatem ⁊ aceruus ex vnitatibus profusus multiplicē diuisionem. Numerorum alius par alius impar. Numerus par est qui in duobus partibus equis diuidi potest. vt duo quatuor sex ⁊ octo. Impar numerus est qui in equis partibus diuidi non potest vno medio vl deficiante vel superhabūdante vt tria quinq; septem ⁊ reliqui vt dicit Isi. Par autē numerus sic diuiditur. quia alius est pariter par alius pariter impar. ali⁹ est imparit par alius impariter impar. Pariter par numer⁹ est qui secundum parem numerum pariter diuiditur quousq; ad indiuisibilem perueniat vnitatem. verbigratia. lxiiii. habēt medietatez. xxxii. hic. xvi. ⁊ iste octo. octo aūt quatuor ⁊ hic binarium scz duos. binarius aūt vnitatem hz que indiuisibilis ⁊ singularis est. Pariter impar est numerus qui in equas partes recipit diuisionem sed partes eius remanent indiuisibiles vt sex. x. xiiii. xviii. xxx. mox enim vt tales numeros diuiseris incurres numerum quam diuidere nō poteris ī equas partes. Impariter par numerus est cui⁹ partes equaliter diuidi possunt sed vsq; ad vnitatem non pertingunt vt xxiiii. hi medietate diuisi xii. faciunt. rursus in aliam medietatam tria. sed vlterius cessat omnino sed inuenitur terminus indiuisibilis in equis partibus ante vnitatē scz tria. Impariter impar est qui ab impari numero impariter numeratur. vt xxv. ⁊ xlix qui diuisi vt impares numeri ab imparib⁹ ⁊ paribus diuiduntur vt septies septem faciunt xlix. ⁊ quinquies quinq; faciunt xxv. Item parium numerorum alii dicuntur superflui alii diminuti. Superflui sunt quorum partes simul ducte plenitudinem suā excedunt. vt puta duodenarius habet eniz partes quinq; duodecimam qđ est vnum. sextam duo. quartam qđ est tria. terciā qđ est quatuor. dimidiam qđ est sex. vnum. n. duo tria ⁊ quatuor ⁊ sex simul ducta. xvi. faciunt ⁊ longe duodenarium excedunt sicut ⁊ alii. similes plurimi. Diminuti sunt numeri qui partibus suis computati minorem summam efficiunt. vt puta denarius cuius partes sunt tres. decima qđ est vnū quinq; qđ est duo dimidia qđ ē quinq;. vnū enim ⁊ duo ⁊ quinq; simul ducta octonarium faciunt a denario longe minorem. Similis his est octonarius ⁊ alii plurimi qui in partes redacti intra consistant. Perfectus numerus qui suis partibus adimplet vt senarius habet tres partes scz sextam terciam ⁊ dimidiam sextaz que fatit vnū terciaz duo ⁊ dimidiā scz tres ⁊ he partes in sūmam ducte scz vnum duo ⁊ tria senarium perficiunt ⁊ consumunt. Sunt autem perfecti numeri intra denarium sex. intra centenarium. xxviii. intra millenarium. c. xxviii intra decem millia quadringenti nonaginta ⁊ sex. ⁊ hi numeri perfecti semper in sex vel in octo terminantur. ⁊ hoc alternatim vt di. boetius. perfectos autem numeros raro inuenies ⁊ de facili numerabiles: quia vt di. idem pauci sunt ⁊ nimis constanti ordine procreati. Superflui autem ⁊ diminuti sunt multi ⁊ inordinate dispositi ⁊ a nullo certo fine generati. Impares autem numeri sic diuidantur alii sunt simplices: alii compositi: alii mediocres. Simplices sunt qui nullam aliam partem habent nisi solā vnitatem vt ternarius solam terciam: ⁊ quinarius solam quintam: ⁊ septenarius solam septimam. his enim vna pars sola est Et compositi sunt qui non sola vnitate metiuntur. s. etiam alieno numero procreant vt nouem. ⁊. xv. ⁊. xxi. ⁊. xxv. dicimus enim ter trini ⁊ septies trini: ⁊ ter quinni ⁊ quinquies quinni. Mediocres numeri qui q̄ddammodo simplices ⁊ incompositi esse videntur: alio vero modo compositi. vt verbigratia nouem. ⁊. xv. nouenarius enim dū non comparatus fuerit primus est. ⁊ incōpositus: quia non habet numeruz communem nisi solum monadicuz. ad. xv. vero cōparatus secundus est ⁊ in compositus: qr in illis cōis est numerus preter monadicū scz ternarius numerus qui nouenariū consumat vt ter trini ⁊ ter quinni.

Alio modo diuidūtur numeri qr oīs numerus aut consideratur per se aut ad aliquid: per se est numer⁹ qui sine relatiōe aliqua dicitur vt tria quatuor quinq; vi. ⁊ cōsimiles Ad aliquid est numerus qui relatione ad alios cōparat. vt ꝟbigra. quatuor ad duo. dum enim quaternarius ad binariū cōparatus fuerit dupliciter dr ⁊ multipliciter.

similiter sex ad tria 7 octo ad quatuor 7 decem ad quinq. iterū tria ad vnū sex ad duo 7 nouez ad tria. Equales autē numeri dicūtur qui secundum quātitatē sunt equales vt duo ad duo: tria ad tria: decem ad decez centum ad centum. Inequales qui ad inuicem inequalitatem demonstrant. vt tria ad duo 7 quatuor ad tria 7 vniuersaliter quando maior minori et minor maiori cōparatur dicitur inequalis. Maior numerꝰ est qui habet in se illū minorem numerum ēd quem comparatur 7 parum plus. vt quinarius habet in se ternarium numerum et eius alias partes duas 7 sic de aliis. Miōr numerus est qui continetur a maiore ad quem pparatur cum aliqua parte sua vt ternarius ad quinarium cōtinetur ab eo cū duabus partibus suis. Multiplex numerꝰ est qui habet in se minorem numerum bis aut ter: aut quater: aut multipliciter. vt. n. duo ad vnum dum comparati fuerint dupliciter est tria ad vnum tripliciter: quatuor ad vnum quadrupliciter 7 sic de aliis. Econtra sub multiplex numerus est qui intra multiplicem numerum multipliciter cōtinetur: vt vnum a duobus bis continetur a tribus ter/a quatuor quater a quinq; quinquies 7 sic de aliis. Superparticularis numerus est dum fortior continet in se inferiorem numerum circa quem comparatur similiter ad vnam partem eius. vt verbigʒa ternarius ad binarium comparatus continet in se duo. 7 alium vnum que est media pars duorum. similiter quatuor ad tria cōparati continent in se tria 7 alium vnum q̄ est tercia pars trium sic quinq; ad quatuor continet quaternarium 7 alium vnum qui est quarta pars quaternarii 7 sic de aliis. Superpartiens numerus est qui inferiorez numerum totum continetꝫ super hoc alteras eius partes duas aut tres aut quatuor aut quinq; aut alias. verbigʒa. quinq; comparati ad tria habet quinarius partes ternarii. 7 vltra hoc duas partes eius scz duo septem ad quatuor comparati habēt in se quatuor 7 alias partes eius scz tria. similiter nouem ad quinq; comparati habent in se quinq; 7 alias eius partes scz quatuor. Subsuppartiens est qui continetur in numero superpartienti cum aliquibus partibus suis duabꝰ aut tribus aut pluribꝰ duabus suis. verbigʒa. tria continentur a quinq; cuz aliis duabꝰ ptibꝰ suis 7 quinq; a nouē cū aliis partibus suis 7 sic de aliis. Subsupparticularis numerus ē numerus qui continetur in inferiori numero cum aliqua parte sua aut media aut tercia aut quinta. verbigʒa. duo ad tria: tria ad quatuor: quatuor ad quinq; 7 sic de aliis. Multiplex subparticularis est numerus qui comparatus ad inferiorem numerum continet in se totum inferiorem numerum multipliciter cū aliqua parte eius. verbigʒa. quinarius cōparatus ad binarium in se continet bis binos id est quatuor 7 vnam partez eius. 7 nouē comparati ad quatuor continēt in se duos quaternarios 7 vnitatem que nouenarii est pars vna. Multiplex superparticularis numerus est qui comparatus ad inferiorem numerum continet eum multipliciter cum aliis partibus eius vt octonarius comparatus ad ternariuz continet in se bis cū cū aliis partibus eius. similiter. xiii. ad. xiii. comparati continēt in se bis senos. s. xii. cū aliis partibꝰ eius. sic xvi. ad septē. sic xxi. ad nouem continent in se bis nouem 7 cū aliis quatuor partibus suis. Submultipliciter superpartiēs numerꝰ ē qui ad fortiorē sibi cōparatꝰ ptinet ab eo multiplicit cū aliq̄bꝰ ptibꝰ suis vt tria ppata ad octo ptinētur bis cuz duabꝰ partibꝰ suis sic. iiii. ad. xi. ppata ptinēt bis cū tribꝰ ptibꝰ suis vt. ix. Isi.

Tercio mō diuiduntur numeri secūdū Isi. aut sūt discreti aut cōtinentes. Discretus numerus ē quia discretis monadibus continetur. vt verbigʒa. tria quatuor v. vi. ꝛc. Continens vero numerus est qui coniūctus monadibꝰ continetur vt ternarius numerus i magnitudine intelligatur. Et diuiditur hic numerus in linealem 7 in superficialem 7 insolidum. Est autem linealis qui incipiēs a monade linealiter scribitur vsq; ad infinitum. vnde alpha describitur p designatione linearum quia hec littera vnitatem signat apud grecos. Superficialis numerus ē ita sed non solū in lōgitudine sed ēt in latitudine continetur. vt trigonus tetragonus: seu quadragonus: pentagonus vel circulanus 7 ceteri qui semper in plano pede idest in superficie continentur. 7 iō figure sunt hic ponende pro exemplo. nam trigonus numerus totaliter ordinatur. quadratus vero numerꝰ ē ita. 7 tetragonus ita. penthagonus sive quinquagonus est ita Circularis numerꝰ est ita Spericus vero numerus est ita circularis quando circulato numero multiplicato surgit in se connertis verbigʒa quinquies quini quinquies. hic

circul⁹ dū in seipsum multiplicat⁹ fuerit in seipsum circulariter redit ⁊ sperā facit qz quiquies xxv. faciūt generaliter. c. xxv. Solidus vero numerus est qui longitudine altitudine ⁊ latitudine continetur. Naturam numeralem ⁊ numerorum multiplicem diuisionem simplicibus proposui simpliciter intuendam prout patet in verbis beati Isi. cuius verba per omnia sum secut⁹. Ex quibus patet manifeste q̄ sub numerorum diuersitate diuersimode latēt misteria diuersarū intelligentiarum in canone scripture diuinitus inspirate. ⁊ iō vt di. boetius li. i. capi. i. scientia numerorū maxima est ⁊ inter mathematicas scientias a sapiētibus attēdenda qz de oībus nature euidentibus de quibus hz differre philosophia preualet p̄ oīb⁹ arismetrica disciplina. qz sine numero nec littera littere coniungitur nec syllaba syllabe recto ordine copulatur. Sic nec subiectum a predicabili discernitur nec a conclusione in syllogisticis inter prima media ⁊ vltima non distinguitur vbi primi secūdi ⁊ vltimi siue tercii ratio non habetur. ⁊ iō vt di. boetius. omnes scias precellit scientia numeralis. qz sine ternario non subsistit triangulus nec sine q̄ternario tetragonus siue quadrangulus ⁊ sic d̄ ceteris. Sic etiam in musicis est videre quia musica est modulatio que numerorū nominibus adnotatur. vt di. idem boetius. vt patet in diatesseron et ī dyapēte ⁊ dyapason ⁊ in aliis consonantiis musicis que sine numero precedente non dominant. sicut nec astrorum cursus nec ortus syderum vel occasus nec tēporū nobis pateret varietas vel successus si sine numerali adiutorio regeneremur. Dia ēt creata rōe numerali sunt formata. vt di. idem ⁊ etiā rōis numeralis fuit exēplaritas in alo cōditoris. vñ sub certitudine numeri creati sūt ⁊ distincti tres trini ordines angelorū sub septenario ⁊ ternario distinguntur virtutes ⁊ potentie omniū rōnabiliū ⁊ spūaliū aiorū. virtute ⁊ scientia numerabili q̄ colligantur elementa. ⁊ (vt ita dicam) numerorū coniunctōe fungunt vniuersa tā spūalia q̄ corporalia: tā celestia q̄ terrena. nec habent numeri cōpositionem inter se ⁊ pportionem ex aliis q̄ ex seipsis. vt dicit boetius. Nā in substantia numerorū inueniunt par ⁊ impar ex quibus constat oīs numerus qui diuina quadam potentia cū disparia sint ⁊ contraria tū ex vna genitura s. ex monade oriūntur ⁊ in omēm cōpositionem ⁊ in proportionis similitudinē sine medio coniunguntur. vnde patz q̄ omnis numerus sub impari vel sub pari comprehenditur. Est aūt par numerus qui pōt in duo equalia diuidi vnitate nō interueniente. Impar vero ē qui nō pōt diuidi i duo equalia vnitate intercedente. Vel scōz pictagoricam disciplinā. par numerus est q̄ pōt sub eadem dimēsione diuidi i minima ⁊ in maxia. minima quidē quantitate id est diuisione. maxime autē spacio ⁊ magnitudine vt si diuidas centum in quinquaginta. maximū spaciū est in quinquaginta. minima vero quantitas est diuisio. Non enim diuisuz est nisi semel ⁊ nulla pōt fieri miōr diuisio q̄ in duas ptes. nā q̄ aliquis par numerus in plures partes diuiditur tanto magnitudo plus minuitur vt patet in arbore secta in plures partes. Sed numerus diuisionis siue quantitatis multitudinis p⁹ augetur. cuius rō est vt dicit idē. qz magnitudo pōt minui ⁊ diuidi in infinitū sed numerus crescit ⁊ progreditur in infinitum ⁊ iō paris numeri diuisio est ꝑm magnitudinem maxima sed ꝑm quātitatē discretā minima. Impar vero numerus est cui⁹ numeralis diuisio est in duas partes vel particulas inequales. Par aūt numerus q̄nq; diuiditur in partes equales ⁊ q̄nq; in sequales q̄ñ vero diuiditur in partes equales si vna pars diuisionis est par ⁊ reliqua erit par. vt q̄ñ octo diuiduntur in quatuor ⁊ quatuor ⁊ xii. in vi. ⁊ sex. ⁊ sic de aliis. Si vero vna pars diuisionis equalis fuerit impar ⁊ reliqua necessario erit impar vt q̄ñ sex diuidūt in tria ⁊ tria ⁊ x. in quinq; ⁊ quinq; ⁊ xiiii. i vii. ⁊ vii. vnde in equali diuisione nec paritas imparitati nec paritati imparitas admiscetur preterq̄ solum in binario qui princeps est paritatis ⁊ non recipit inequalem diuisionem quia constat ex duplici vnitate ⁊ ex prima duoruz paritate. q̄ñ vero par numer⁹ diuiditur ī partes sequales si vna pars diuisionis est par ⁊ reliqua erit par. vt si diuidatur denari⁹ in octo ⁊ i duo vel in sex ⁊ in quatuor similiter q̄ñ sex diuidit in quatuor ⁊ duo ⁊ octo in duo ⁊ sex. ⁊ sic de aliis. ⁊ si vna pars diuisionis fuerit impar alia pars necessario erit impar. vt si diuidatur denarius in septem ⁊ tria ⁊ octo i quinq; ⁊ tria ⁊ sic d aliis. nec vnq̄ fieri pōt vt si vna pars diuisionis par fuerit alia pr̄s impar valeat inueniri. aut cum vna sit impar alia par possit intelligi. Impar autem numerus sp diuiditur per partes inequales ⁊ sp vna pars diuisionis paritati alte-

ra imparitati deputatur. vt septem si diuidas in quatuor ⁊ tria altera portio par altera impar inuenitur. ⁊ hoc generaliter in omnibus imparibus inuenitur. Est aūt vnitas genitrix omnis pluralitatis ⁊ cā imparitatis. nam si ipari addideris vnitatē necessario parem numerū generabis ⁊ sic de paritate vnitatem dēpseris mox imparem numerum procreabis. Omniuz etiā numerorum circa se positoꝝ ⁊ naturali dispositione subinuicē coniunctoꝝ medietas ē vnitas. verbigr̄a. si dicatur vnū duo tria. vnitas addita facit binarium inter vnū ⁊ tria esse medium. Item si dicatur duo tria quatuor vnitas addita binario facit ternariuz esse medium inter binariū ⁊ quaternarium similiter si dicatur tria quatuor quinq; vnitas addita ternario facit quaternariū int̄ tria ⁊ quinq; eē mediū ⁊ sic de aliis ascendendo procedendum est. De partibus aūt ⁊ speciebus numeri paris pariter ⁊ imparis supradictū est. Istorū aūt numeroꝝ singulas creationes ꝓportiones conuenientias ⁊ differentias prosequi esset longū. ⁊ iō d̄ numeroꝝ proprietatib⁹ hec sufficiāt. Hoc solū aū sciamus ꝙ mediuz inuenire in numeris est difficile. vt. di. Isi. qr numeros eē infinitos certissimum est qr quantūcūq; aliquem protraxeris ⁊ finē faciendū putaueris per additionem vnitatis totū numeruz parem vel imparez prolongabis. Ratōez aūt ⁊ proprietatem medii numeralis sic aduertere poteris. primo coniunge extrema ⁊ diuide ⁊ inuenies mediū. verbigr̄a. pone ꝑ extremis sex ⁊. xii. simul iunge ⁊ habebis xviii. partire equaliter decem ⁊ octo ⁊ erūt nouem. Et est anologicuz in arismatrica vt medius numerus quot monadibus supat primum totidē superetur ab extremo. Superat enim nouem sex in tribus monadib⁹ ⁊ totidem a xii. nouenarius superatur vt dicit Isi. li. ii. vñ supi⁹ posita sūt exempla.

De mensuris

Mensure autem et pondera sepissime locū obtinēt in scriptura quoꝝ rōnes ⁊ ꝓprietates ortū hn̄t a geometria disciplina. nā vt di. Isi. li. ii. geometria est mensurandi scīa que cōtinet in se lineamēta ⁊ spacia siue interualla figuras ⁊ magnitudines ⁊ in figuris numeros ⁊ dimensiones vt patet in circulis triangulis/quadrāgulis/pentagonis/⁊ aliis infinitis de quibus omnibus nō est presentis negocii multa diffinire. Sz pauca tangere ꝓpter simplices d̄ quib⁹ facit Isi. mētōez dicēs sic. geometria quadriptita ē dimēsio ī planū ī magnitudinē nūerabilē ī magnitudinē rōalē ⁊ ī solidas figuras Plane figure sunt q̄ longitudine ⁊ latitudīe cōtinētur que sunt iuxta platonē numero quīq;. Numerabilis magnitudo q̄ diuidi pōt scd̄m numeros qui in arismetrica edocēt. Magnitudines rōnales sunt quaꝝ mensuram scire possumus per iudicium rōuis sicut irrōnabiles quaꝝ mensure quātitas cognita nō habetur. Figure aūt solide sunt q̄ longitudine latitudine ⁊ altitudine continentur. vt est cubus. Sunt aūt plane figure plures species vt dicit idem. qr prima plano pede est circulus qui vocatur circūducta in cuius medio punctus est quo cuncta contingunt: ⁊ punctum illius geometrici centrū vocāt plano pede ita Quadrilatria figura est in plano q̄ drata q̄ sub q̄tuor rectis lineis iacet ita Dyatratecongramon figura est plana ita

Ortoganiū id est recti angulū figura plana est idest triāgulus ⁊ habz angulum rectum ita Dysopleur⁹ ē figura plana et recta subāliter in solidum constituta ita Spera ē figura in rotundum formata que in cunctis partib⁹ insolidū est equalis ita Cubus ē figura ꝓpria solida que in lōgitudine latitudine altitudiue continetur insolidū ita

Chilindrus est figura quadrata hn̄s superius semicirculū ita Conus est figura que ab amplo in angustum fit ita Piramis ē figura que in modū ignis ab amplo in acutū consurgit ita

Vtitur aūt hec disciplina primo puncto cuius pars est nulla. inter omīa que mēsurari possunt est minimū dimēsiue ⁊ tn̄ maximū potestatiue qr omniū linearū est principiū a quo oēs incipiunt ⁊ progrediuntur ⁊ in quo omnes finiuntur. Secūdo vtitur linea que est recta longitudo sine latitudīe que ex equo iacet in suis punctis qr a puncto incipit ⁊ in puncto finitur. Superficies vero est longitudo cū latitudine Spissitudo aūt trinā hz dimēsionē scz latum lōgum ⁊ profundum siue altum. Ex istis tribus dimensionibus consistit oē corp⁹ scz ex longo/lato/⁊ profundo. ⁊ ex his tribus cōtingit omnē corpulentā substantiā hr̄e pondus numerum ⁊ mensuram. poteris tn̄

secundum artem numerādi mediū geometricum inuenire. nā eius extrema multiplicata tantum faciunt quantum ⁊ media duplicata. verbigr̄a sex. ⁊ .xii. faciūt .xviii. media huius sunt octo .nonē. mō sex multiplicata duodecies faciūt septuaginta duo similiter .xii. sexies faciūt lxii. similit̄ octo multiplicata nouies faciūt . lxxii. similiter nouē multiplicata octies faciunt tantūdē sex igitur et .xii. multiplicata faciunt septuagesies dispondius. media vero .s. octo ⁊ nouem multiplicata tantum faciunt. vt di. Isi. li. xii. Circulus itaq; est linea a pūcto vsq; ad punctū circa centrū equis spaciis circūducta. hec aūt est figura simplicissima capacissima ab oī angulositate remotissima exterius enexa: interius cōuexa motus aptissima ⁊ reuolutōi congrua. cuius circūferentia a suo punctuali centro ē remotissima inter omnes figuras est perfectissima: omnes figuras ⁊ figurabilia ambigens: oīa potestatiua intra se continens ⁊ a nullo extraneo preterq̄ a se est contenta. vt patet in circulo celi qui ambit oīa ⁊ non ambitur continet omnia ⁊ nō ab alio extrinsecus continetur. vnde di. Isi. sicut ī tra .x. est omnis numerus. Ita intra circulum omnium figurarum clauditur ambitus ita

¶ Et vt breuiter dicam circuli p fectōez ⁊ rōem circularem quandā naturali emulatione omnīo mirabiliter imitantur. nam circularē formā celū sibi vendicat ⁊ motum sic: planetarum orbes in se circulariter reflectūtur. sic syderum cursus annorum ⁊ mensium ⁊ diuersorum temporum anfractus in se incipere ⁊ in se redire continue concernuntur. sic elementa inuicem agunt ⁊ patiuntur. ⁊ que p corruptionem desinere videntur per generationem iterum reuertuntur. sic continui mariū fluxus ⁊ refluxus fluunt ⁊ refluūt. ⁊ cum desierint iterum oriuntur. sic herbe ⁊ arbusta fructus ⁊ semina īde reciproca ad se exeūt ⁊ in se conuertuntur. Sic celestes spiritus a deo exeunt per creationem ⁊ in deū mouentur per affectionem: a deo emittuntur per actionē ⁊ ad deū reuertuntur p gr̄arū actionem. Sic ⁊ anima rationalis ab ari. comparatur circulo ratione sue perfectionis ⁊ capacitatis. Omniū eni figuraꝝ ysp̄imetrarum idest equales ambitus habentium maximus est circulus ⁊ iō totus mūdꝰ spericam habet formam qui ad hoc creatus est vt eum capiat aīa p intellectum. Vniuersitatis cōditor est deus qui in circulo designatur. nam vt di. trimegistus. monas monadem genuit ⁊ in se suum reflectit ardorē idest amorē. naꝫ pater generat ab eterno filium ⁊ per filiū spirat spirituꝫ sanctum qui est ardor idest amor vtriusq; nexus. nam deus pater ab eterno se īteligit perfecte ⁊ intelligendo pfecte se diligit q̄ dilectio vltra se ad aliud non extendit sed potius ad intelligentem ⁊ intellectum id est patrem ⁊ filium a quibus procedit ista dilectio ad modum circuli se reflectit. vnd̄ idem est deus in essentia pater intelligens ⁊ intelligendo filium gignens ⁊ filius a patre genitus ⁊ intellectus: ⁊ amor a p̄re per filium procedens ⁊ in vtrūq; se reflectens .s. spūs sanctus. Ex quo patere pōt q̄ perfectio est in diuinis psonis q̄ earuꝫ pluralitas trinitatis numeruꝫ non excedit Ideo etiam scd̄us phūs interrogatus q̄d esset deus sic respondit. Deus inquit est intellectualis spera circulus cuius centrum vbiq; est circūferentia aūt nusq̄. Ex quo patet q̄ rō circuli relucet ī qualibet creatura.

Triangulus est figura hn̄s tres angulos equales duobus rectis quid autem sit angulus rectus alias determinatur. comparatur aūt aīa vegetabilis que hꝫ tres potentias in se .s. generatiuam nutritiuam ⁊ augmentatiuā triangulo qui primus est omnium figurarum geometricarum quia vegetabilis est prior omnium animarum habens in se ternarium potentiaꝝ. Est aūt triangulus int̄ figuras angulares primus q̄ solidam hꝫ longitudinem altitudinem ⁊ latitudinem ⁊ idem omnis figura habens plures angulos vt tetragonus idest quadrangulus pētagonus. ⁊c. tot in se concludit triangulos quot linee ab angulo in angulū ꝓtrahunt̄ vt patet in quadrangulo qui duos continet triangulos si ab vno angulo ad alium angulum opositum linea deducat̄ vt hic

¶ ⁊ si ab alio angulo linea ab opposito ꝓtrahatur quatuor triangulos continebit vt hic

¶ Et sic in omnibus figuris aliis tot eidem diuidunt triangut q̄t ipsam figuram angulos habere contingit vt quadrangulus quatuor deductius lineis triangulos quatuor continebit. ⁊ pentagonus sex. ⁊ eptagonus septem ⁊ si de aliis. vt .d. boetius lib. ii. arismetricorum. c. vi. at vero triangula figura sic per angulos diuisa in alias figuras non resoluitur nisi in seipsam. in tres enim angulos diuiditur vt patet hic adeo enim est hec

figura latitudinis princeps vt cetere superficies in hanc resoluantur ipsa vero quoniam nullis est principiis obnoxia neq; ab alia latitudine sumpta inicium in seipsuz soluatur. vt dicit idem ibidem. Nulla vero pōt excogitari figura angularis que nō habeat ortum z principiū a triangulo. nam triangulus olim aliaz formaz z figuraruz est principium z elementum. Et hoc patet in numeris. nam .quaternarius nascitur ex ternario qui triangulus est siue trigonus. z ex vno qui ptāte trigonus est generatur. nam hanc dignitatē hz vnitas que mater est omniū numeroz vt in se vim obtineat nō actu sed potestate olim numeroz qui ab ipsa genaratur vt di. idem boetius li. ii. c. xviii. sic z pentagonus ex quaternario supra se posito z vnitate que vicem supplet trianguli generatur. z sic ō olbus aliis numerabilibus figura potest ostendi. qz semper ex figura triangula quilibet numerus generatur sicut ibi in terminis boetius determinat manifeste ponēs exēplū in tetragonis pentagonis exagonis eptagonis et in aliis multis. Habet z aliud singularis pprietatis figura triangularis quia omis alia figura sibi pōt esse basis z ex base supposita pōt surgere figura triangularis qz olꝰ alia figura piramidalis que hns i se formam triangularem tot in se continet triāgulos quot continet angulos in seipsa basis. verbigratia. si ponatur quadrangulus pro base pōt supsurgere figura piramidalis tot in se continens triangulos quot in se tetragonus idest quadrangulus dinoscitur angulos in se continere vt patet i hac figura. Similiter si basis fuerit pentagona piramis surgens triangularis quinq; triangulos repzesentare poterit supra basim vt patet i figura piramidali posita super basim pentegonalez vt hic Sic etiam supra basim exegonā pōt surgere piramidalis figura sex cōtinēs triangulos manifeste z sic de aliis. Ipsa etiā figura trianguli poterit piramidis esse basis. vt. d. idem z in ipso triangulo piramidali triplex triangulus secundum tres angulos poterit inueniri vt pz hic. Mira ita videtur diuina dispositio in omni hꝰ sz potissime in numeris z figuris. De aliis autē figuris tam numerabilibus q̄ geometricis modo videtur supersedendum propter difficultatem z infinitam figuraz diuersitatem quāuis singularum consideratiouū maximam conferat vtilitatē theologice discipline vt patet in quadrangulo qui est inter figuras z numeros solidissimꝰ equis lateribus distinctus z euangelicam repzesentans doctrinaz que per decē ptes orbis immobilem obtinet veritatem atq; firmam. vt. d. Beda super gen̄. Angulus autem multarum figuraz est cōmune subiectum quia omnes predicte figure sub diuersitate angulorz terminantur. Est autem angulus duarū linearū alternus contactꝰ Secundum modum autem contingendi sevariatur angulus quia nunc rectus nunc obliquus vel reflexus nunc acutus nunc obtusus. Maxima autem virtus consistit in angulo recto quia in ipso tota virtus q̄ consistit in lineis a basi confluentibus ad angulum fortificatur propter linearum cōcursum pariter z contactum vt pz in oculo qui omnia comprebēdit sub āgulo. naz radii qui linealiter veniunt a re visa faciūt vnam piramidem cuius conus est in pupilla z basis in re visa z hi radii inangulant in cētro pupille z per angulum illum piramidalem formatur visus vt di. auctoz perspectiue quere supra li. iii. de materia visus z in li. v. de materia oculoz. Partes itaq; opposite inter se opposite z abinuicem separate in angulis conueniunt z pariter in vnum finiuntur. Pauca itaq; de natura figurarum z angulorum exempli gratia sūt hic dicta vt sciamus quia illorum ratio ē necessaria ad diuersa misteria diuine pagie cognoscenda que sub numeroz z figuraz metaphoris multiformiter sunt velata. nam sicut circulus signat aiam rationalez z triangulus aiam vegetabilem sic quadrāgulus aiam sensibilem. nam sicut quadrāgulus linea ducta ab angulo vsq; ad āgulum oppositum duos continet triangulos sic aia sensibilis duplicem in se habet triāgulum potentiaz seu virtutum. nam ania sensibilis preter tres potentias vegetabiles hz virtutem apprehensiuam concupiscibilem z irrascibilem quia anima sensibilis est vegetabilis z non econuerso. z sic de aliis figuris diuersationes mistice z spirituales eliciūtur z spūalia corpozalibus adaptantur. Subtilis autem figuris comprehenduntur mensurarum z ponderationes. Est autem mensura vt di. Isi. li. xvi. c. penulti. res aliqua modo suo vel tē pore circūscripta z decē aut corpozis aut temporis aut spacii. localis corpozis mensura est vt bominū seu lignoz aliaz; rez corpozalium breuitas vel longitudo omē

enim corpꝰ dimēsionē hz ꝓpriam ⁊ mēsu
ram.ꝓprie aūt mensura est vocata qua fru
ges ⁊ liquoꝛes ceteraq; sicca ⁊ humida me
tiuntur vt modius vrna amphora ⁊ sexta
rius. Mensuraꝝ aūt minima pars ē clocle
arium qꝰ est dimidia pars dragme ponde
rans siliquas nouē que triplicata conculā
facit. nam concula dragma vna ⁊ dimidia
adīꝑletur. ciatꝰ aūt pōdꝰ cōtinet decē dra
gmarum quibus si quinq; addideris dicit
ozifalus. acetabulus quarta pars ē emine.
xii. dragmas continens. Cotula est emina
continens ciatos sex. que iō cotula dī quia
cote greco sermone vtticon dī. ⁊ si emina
sextarii in duo equalia incidet concula no
minatur. emina aūt ponderat libraz vnaz
que geminata sextariū facit. Est aūt sextari
us mensura duaꝝ librarꝝ quibus assūptis
bilibris nominatur. assumptus aūt greco
sermone fit cenit. quinquies aūt complica
tus qui narem siue gomoꝛ facit. adice vel
adiace sextū cōgium reddit. nam congius
sex metitur sextariis a quo sextarius nomē
sumpsit. congium a congiendo idest per
augmentū crescēdo vocatur. vñ ⁊ pecunia
gratia beneficii data congiariuz est vocata
vnusquisq; enim imperatoꝛ fauoꝛez popu
li captans adiciebat ad mensuram vt in do
nis largioꝛ videretur. Congariū ē spēalis
mensura liquidoꝝ cuius rem ⁊ nomē simi
a romanis impositū inuenimus. Metreta
autem liquidoꝝ mēsura est a metro greco
sic vocata ⁊ est cōmūe nomē ad omnes mē
suras liquida continentes. Modius ē di
ctus eo q; ex suo modo sit perfectus. ē enī
mēsura librarꝝ. xliiii. idest sextarioꝝ. xxii. ⁊
iō opū pfectoꝝ dei typꝰ ē ⁊ figura. xxii.
opera fecit deus infra opera sex dieꝝ. nam
ꝓma die fecit deus septem .s. materiā et
formā angelos lucem siue ignem celos su
perioꝛes aquam terrā ⁊ aerē. Secūda fir
mamentū solū. Tertia quatuoꝛ maria se
mina sationes ⁊ plantaria. Quarta die fe
cit tria solē/lunā/⁊ stellas. Quinta die tria
pisces reptilia ⁊ volucres. Sexta die fecit
quatuoꝛ bestias iumēta reptilia terre ⁊ ho
minē. Et facta sūt xxii. reꝝ genera in dieb⁹
sex. ⁊. xxii. generationes sunt ab adā vsq;
ad iacoboꝛ ex cuius semine nascitur omnis
gens israel. Et. xxii. sunt libri veteris testa
menti. ⁊. xxii. litteraꝝ elementa quibus to
ta traditur legis disciplina. His igitur exē
plis modius mensuram. xxii. sextarioꝝ cō
tinet secundū moysi traditionem ⁊ est mo
dius a modo dictus quasi mensura mode
rata vt di. Isi. Satum genus est mensure
iuxta morē puintie palestine vnū ⁊ dimidi
dium modiū continens vel capiens cuius
nomen ex ebraico est sumptum. Satuz. n.
apud eos sumptio siue leuatio notatur. eo
q; qui metitur eandem mensuram sumat
atq; leuet. Satum aliquando ponitur pro
modio. xii. sextariorum vt di. idem. Ba
cus est mensura capiens sextaria quinqua
ginta ⁊ est bacus in liquidis sicut in sic
cis chorus ⁊ ephi. Amphoza ab ansis est
vocata quibus bincinde leuatur ⁊ recipit
frumēti vel vini modios ytalicos tres. La
dus est amphoza cōtinēs tres vrnas. vrna
autem est mensura quā quidā vocāt; quar
tarium ⁊ est ꝓprie dicta vrna que ꝓ con
dendis deffunctoꝝ cineribus adhiberi so
let. De quo poeta. Celo tegitur qui nō hz
vrnam. Artata mensura est apud egyptios
lxxii. sextariorum cōposita sic dicta ex nu
mero propter. lxxii. linguas gentium que
orbem implenerunt. Gomoꝛ ē mēsura. xl.
modioꝝ vt di. Isi. vel dicitur mēsura qua
tuoꝛ modioꝝ vt di. glo. sup exo. c. xvi. Cho
rus est mēsura. xxx. modioꝝ ⁊ est sic dictꝰ
a coaceruatione. coaceruati enī modi trigi
ta instar collis videntur ⁊ onus cameli effi
ciunt. (hucusq; Isi. li. xvi.) Sunt ⁊ multa
alia mēsuraꝝ genera quoꝝ nomia nō sine
grādi misterio sacre scripture sunt inserta
serie. nam quodlibet vasculum reꝝ mensu
rabiliū contentiuū sub mensure nole conti
netur. vt pz in diuersis exēplariter. Accep
tabulum enī dī vasculū in quo vinum deo
offerendū in sacrificio ꝓbari debuit an eēt
purū vel coꝛruptū. Vas autem vbi ꝓbatur ⁊ acceptabatur acceptabulū dicebatur
Vasculum autem in quo acetosum ⁊ coꝛ
ruptum ponebat acetabulum vocabatur.
vt di. Isi. li. x. Ampula est modica. liquo
ris mensura quasi ampla bulla. Similis. n.
est in rotunditate bullis que ex spumis aq;
rum fiunt ⁊ exventi subtractōne exceduntur subtilitate non medica ⁊ inflamantur
Alabastrum ē vas vnguentariū a suo gene
re sic vocatum quia ex sua ꝓpꝛietate ola
vnguenta intus posita conseruat diutissi
me incoꝛrupta vt pz supra in tractatu ō la
pidibus. Arcba vas est repositoꝛiuz ⁊ mē
sura tantum in quo reposita a visu arcent
ne passim ab omnibus videantur. inde et
iam dī archanū idest secretū qō a cogniti
one; multitudinis et industria est artatum
Amphoza ē determinata mensura ab an
sis siue auribus nominata vt patet supra.

Bachus est mensura rebus liquidis mensurandi secundū legis continentia deputata. Bachia est mēsura bachi idest vini vsibus generaliter deputata. Calix determiata est potus portio ⁊ mensura a cala qđ ē lignum dicta qꝛ talia vasa prius de viminibus ligneis cōponebantur sicut ⁊ calathi. Cathinū est vas fictile cibis vel potibus deputatum ⁊ dr̄ melius neutraliter q̄ masculine. sicut ⁊ salinū idest salis vasculum sicut ibidem di. Isido. Cachabus est vas quoquinariū diuersis vsibus ⁊ decoquendis carnibus deputatum. idem ⁊ vas cotula nominatur. Cadus idem est ꝙ dolium ꝑnum continens modios tres vt dicitur supra. Calathus autem ē vasculū vimineum vuis ⁊ ficubus deferendis appropriatum Cribrum est vasculū rotundum multis foraminibus oculatum sic dictū curriferum eo ꝙ in eo currat triticū seu frumentū. Nā in cribro concutitur triticū vt a lapillis et paleis separetur. nam grana que sunt parua transeunt per foramina paleis in cribro remanentibus ac lapillis. Cista archa ē modica. vnde diminutiue cistulla vel cistella a costis canne vel viminis. quibus texitur ē nominata. Cophinus est vasculū ex virgultis contextū ad deferenduz stercora deputatum. sicut dr̄ in psal. manus eius in cophino seruierunt. Celata sunt vasa aurea vel argentea signis euidentioribus intus vel extra expressa a celo dicta qđ est genus ferramenti qđ vulgo cilicionem vocant vt dicit Isido. Cimbria sunt poculoꝝ genera in extremitatibus ob longa ⁊ in medio lata ad modū imbe nauis. Coclear est istrumentum modicum mensure oris proportionatum quo varia ciborum genera ⁊ maxime liqui da ori manus oficio deferūtur hinc est illud dictum antiquorum. Sū coclear habilis sed minus vtilis ouis. Nūq̄ scire poteris cur cocleare dicor. Isi. Disc⁹ idem est ꝙ scutella lata ⁊ rotunda a do ⁊ esca sic vocata. Dicitur autem discus quasi dans escas idest apponens a quo discūbentes dicti sunt. Doliū est vas concauuz a dolando sic vocatuz eo ꝙ plurib⁹ fit asseribus artificiose pariter colligatis. Emicadium est vas olearium continens dimidiū cadum. Enophorum est vasculum continens vinū. eno enim vinum dicitur de quo dicitur. Vertitur enofori fundus sentētia nobis vt di. Isi. Enustus est species poculi siue vasculum qđ ebibit vno spū idest haustu. vt. d. Isi. Fiola est dicta a vitro. nā filim grece vitrum dicunt ⁊ est vasculum interius latū habens colum strictum in q̄ vinuz discernitur potissime ꝑ calorē. Philaterium est paruum vas vitreum vel cristalinum in quo sanctorum reliquie conseruatur. Philaterium autem aliud est scz membrana vel breuitellus ī quo iudei scribiebāt legem vt religiosi viderentur. iuxta illud. Dilatant enim philateria sua. ⁊c. Fiscus saccus ē publicus quēz habent exactores ⁊ in eo immittunt publicum debitum qđ redditur regibus iuxta illud. qđ non accipit christus capit fiscus. Fiscella est vasculum modicum ad modum alueoli ex viminibus contextuz ⁊ bitumine vl̄ picecircūlinitum. sicut fuit vas in quo reponebatur moyses quando flumini exponebat. Gauata est scutella maxima concaua ⁊ ꝓfunda sic dicta quasi cauata. g. ꝑ. c. littera posita. vt di. Isi. Gazophilachium est vas repositorium archa scz vbi colliguntur ea q̄ ad indigentium curam in templo oferunt ⁊ est archa illa sic dicta quia gazaruz est diuitiarum custodia. nam philare grece custodire dicitur latine. vt di. Isido. vnde gazophilacium fuit archa vel domus reseruās communes oblationes omnium sicut musac regum ⁊ corban sacerdotum. vt di. gl. super. iiii. libro regum. xvi. Ydria vocatur vasculum aque vsibus deputatum. ydor. n. in greco dicitur aqua in latino. Canistrum est vasculum ex viminibus siue cannis arūdinis contextum fructibus deferendis deputatum. Cartulum est consimile vasculū ex virgis albis ⁊ flexis artificialiter preparatum. Lampas est vas vitreuz tenue subtile/fragile/planum/ perspicuum dyaphanum superius patulum rotundum inferius autem strictum ⁊ oblongum igni nutriendo deputatum. ⁊ dicitur a lambo lambis eo ꝙ ad nutriendum flammam oleum lambere videatur. vnde omne vasculum ī sūmitate lucens lampas dici potest. vt. d. hali. quere supra in libro. xv. de methallis ⁊ capitulo de vitro. Laterna dicitur eo ꝙ sit in ea interius lux inclusa. fit enim ex vitro vel ex cornu lucido siue quocūq̄ ꝑspicuo recluso intus lumine vt venti flatuz adire non possit ⁊ ad lumē vndiq̄ prebēdum facile vbiq̄ circumferatur (vt di. Isi. Lucerna a lychno est dicta. vnde breuis ē sillaba lu. prima. vnde persius. Disposite pinguem nebulam mouere lucerne. Si. n. lucerna a luce diceretur falsus esset versus vt di. Isido. Lychnus autem qui ⁊ lychi-

nus ē dict⁹ cādela est lucerne vt d. idez. Lagena est vasculum vinifferum a lagenis grece sic vocatum. vt dicit Isido. lagenam autem vulgariter vocamus barilium siue cistrellum cuius diminutiuum dicitur lagunicula quam nos dicimus barisellum. secundum autem naturam lagene vel barisselli mutatur sapor vel virtus ipsius vini. vnde si lagena fuerit corrupta vinum fit corruptum optime autem lagene fiunt de tamarisco a quo vinum contrahit saporem et virtutem opilationes splenis dissoluendi. vt dicit constanti. Lauatorium siue labrum dicitur vas plumbeum vel eneum aquarum ad ablutionem manuum fistulis et conductibus receptiuum. et dicitur labrū non solum quia ad lauandum est factum: verum etiam a labio labrum dicitur: quia eius orificium repansum solet fieri admodum labii et refluxum. lauatoria etiam talia laquearia dicuntur .iii. libro reguz. ca. vi. in quibus sacrificia templi a sacerdotibus lauabantur. Tenticula est vas oleariū ex ere vel argento factum a liniendo dictū oleo enim sacro in talib⁹ vasculis reseruato reges et sacerdotes liniebantur. vt dicit Isidorus. Lebes est vas eneum ad pisū coquendi carnes preparatus. vnde ex frequēti vstione nigredinem contrahit et immunditiam et indiget frequenti confricatione et extersione. ex vicio autem metallū lebetes sicut et caldaria inficiunt cibaria diu in eis reposita nisi ab eis citius extrahantur. Loculus est vas repositorium in quo pecunia quasi in priuato loco reseruatur et est idem qđ bursubia vel marsupium. vt dicit Isidorus. Marsupiū est vasculū repositorium .s. sacculus nummoꝝ et est a marsupa in greco in latinum deriuatum. Mulgarium est vas in quo pecoꝝ lac mulgetur. vt dicit Isido. Mola est scutella maxima profunda a rotunditate sic primitus nominata. nā oīa rotunda dicūtur mola apud grecos. Mola modica cāpanella dicitur a nola ciuitate cāpanie sic dicta vbi primit⁹ ē inuenta. et est modicum vasculū sonoꝝ dictum tintinabulū sicut id qđ sepius collisū et pedibus auiū est suspensum vt dicit. Olla est dicta eo qđ ebulliat in ea aqua igni subiecta vt vapor altius emittat. vel et bulla dicitur eo qđ q̄ in aqua vēti spiritu eleuantur et super aque superficiem discedente vento per moram aliam sustentant. Parapsis est quadrangulum vas et quadratum quasi paribus absidis. Patena est que fit dispersis patentibus et latis oris. vt dicit Isido. Patena genus est fiole sic dicta eo qđ ea potare solemus vel quia sit patēs dispersis labiis. vt dicit Isi. Poculum a potando est nominatum. est enim omne vas in q̄ est bibendi consuetudo. Patella autem dicitur quasi patula olla. os enim habet magis patens q̄ olla. nam orificium secundū latitudinem fundi habet latum. et est vasculum eneum vel ferreum multis vsibus necessarium. Peluis est dicta eo qđ pelis manus vel pedis in pelui ablui consueuit. Pixis pixidis est vasculum a buxo factum. pixis est vocatum. nam qđ nos buxū grecipiscim vocant. Fit autem pixis nunc de metallis nunc de ebore nunc de lignis. et est vasculuz variis vsibus deputatum. et maxime litteris deferendis conseruandisq̄ electuarus dorubus iquoribus puluerib⁹ et vnguentis. Quisquilarium est vasculum vel quodcunq̄ receptaculuz vbi quisquille idest frumentorum purgamenta reseruantur. vt dicit. p. Sartago a strepitu soni est vocata quia in eo ardet oleum. est enim genus patelle in quo cum pinguedine butyro vel oleo fit frixura. Siphon vas est appellatum eo qđ sufflando aquas fundat. nam talibus vasis vtuntur orientales. currunt enim cum simphonibus plenis aqua quando sentiūt domum ardere et extinguunt incendia cum eisdem etiam mūdant aras aquis expersis ad superiora vt dicit Isidorus. Rapatorium est vasculuz in quo rapule siue rape terra effosse recipiuntur custodiuntur vel etiam decoquuntur vt dicit idem ¶ Lipbus est vasculum ligneum vel argenteum siue vitreum in quo bibimus vel de quo manus lauamus vt dicit Isidorus. ¶ Situla a siti est dicta eo qđ apta sit sitientibus ad bibendum vel quia aquas sitit dum eas nunc recipit nūc effundit. Dum enim vna situla effunditur alia adimpletur. Sicharsia est bursa vel saculus itinerantium in quo solent deferre panem et reponere ea que ad viaticum necessaria sunt in via ¶ Sporta est dicta i quo portātur panes et alia que domui sūt necessaria. vel sic dicitur quia ex sporto fieri consueuit. Scortia est vas olearium sic dictum eo qđ de corio sit factum. vt. d. Isi. Scutella a scuto p diminutōez ē dicta. nā scuto paruulo et rotūdo simulis ē vt. d. Isi.

Scrinium est parua cistula corio ꝛ claubꝰ circũtecta in q̃ pecunia ꝛ alia familiaria reseruantur. Salinũ ẽ stultica idest vas aptum sali quasi salatha vt di. Isi. Trifilis ẽ quodlibet vas qđ ex tribus pedibus sustẽtatur vt di. Isi. nam quia quatuor pedibus sistitur abusiue trifilis nuncupatur. Turibulum est vasculum eneũ vel argenteũ siue aureum duplicatum inferius clausũ superius vero multipliciter pforatũ cremantis thuris ꝛ thurificãdi officio deputatũ p cuius foramina superius sumꝰ thuris ignis incẽdio resolutus in aere euaporat: partes autem eius due tribus cathenulis pariter continentur. Ventilabrũ est vasculũ siue instrumentum quo palee a tritico in vẽto abinuicem separantur. ꝛ habet vẽtilabrũ istud proprium q illud qđ est leuius et vilius prius eiicitur ꝛ quod est grauius intrisecus occultatur. Uter est vas vinariũ ex coriis animalium p artificium preparatũ. et ideo uter ab utero est vocatũ vt di. Isido. Urna est amphora de quo supra eodẽ. Urceolus ab urna diminutiue est dictus ꝛ est vasculũ nunc vinis nunc aquis effundendis communiter assignatum. proprie tamẽ solet vocari vasculum in quo ponitur aqua ad limphandũ vinũ in mensis ꝛ conuiuis dominorũ a quo ꝛ orion dicitur secunduz fabulas quia deoꝝ manibus infudit aquas in nuptiis philologie vt dr̃ in macro. ꝛ in marc. Sunt ꝛ multa alia vassorum que secundũ diuersas mensurandi capacitates ꝛ diuinis scripturis ppter allegoricas significationes sepius sunt inserta sed preposita exempli gratia tantũ mõ sunt expressa. Sunt insuper alie mensure spacii localis ỏ quibus in Isido. narratur in hunc moduz

Mensura inquit est quicquid ponderis capacitate/longitudine/altitudine/latitudie aloqz finitur. vñ ꝛ maiores nostri totum orbem mensurauerunt ꝛ partes in prouintias/ꝛ prouintias in regiones quas in loca que loca in territoria illa in agros ꝛ illos in tentorias quas ꝛ in iugera ꝛ illa in climata ꝛ illa in actus et perticas in passus/gradus/cubitus. pedes palmos/ vncias ꝛ digitos diuiserunt. ita q̃ eoꝝ solercia a maximo vsqz ad minimũ nihil immensuratũ penitus reliquerũt. Uocatur autem digitus pars minima agrestium mensurarũ. vncia est habens tres digitos in mensura. palmus quatuor habz digitos. Pes. xvi. s. digitos. passus pedes quinqz. pertica pedes .xx. Dicit autẽ pertica quasi portica a portando quia omnes precedentes mensure in corpore eius sunt sicut palmus/pes/passus /ꝛc. Sola vero pertica portatur. ẽ decem pedum adinstar calami ezechielis templum mistice mensurantis de quo br̃ eze. xl. c. d. Actus vocatur mensura latitudine pedum quatuor ꝛ longitudine centum viginti. Clima est spacium quadrilaterũ bñs in omni latere pedeꝝ. lx Actus quadratus vndiqz finit pedibus cẽtum viginti. Ita actus duplicatus iugerũ facit ꝛ ab eo qđ est iunctũ nomen accepit Jugerum autem actum constat longitudine pedum. cc. xl. ꝛ latitudine. c. xx. Sunt ꝛ multa alia mensurarum genera de quibus nil ad presens vt di. idem. sed hoc attendendum est q̃ stadialis ager bz passus c. ꝛ. xxv. idest pedes sexcẽtos. xxv. cuiꝰ mẽsura octies computata milliarium facit q̃ constat ex pedibus. xx. milibus. vt di. Isi. ibidem. Centuaria aũt ager est. cc. iugeruz que sic vocabatur. a. c. iugeribus ab antiqs sed postea duplicata nomen retinuit semper primum vt di. Isi. li. xv. c. pe. de mensuris. Mensure aũt viarũ diuersimode nominantur a diuersis. nam latini vocãt miliaria: greci stadia: gallici leucas: egyptii signes: perse perasangas. nec mirum quia singula spacia proprijs cõtinentur terminis ꝛ mensuris. vt di. idem. nam milliariũ mille passibus terminatur quia mille passus continet ꝛ pedum quinq̃ milia. Leuca finitur passibus mille quingẽtis. stadiũ octaua pars milliarii ẽ pstãs ex passibꝰ. c. xxv. hunc primum herculẽ statuisse dicũt eo q̃ ipse tantum spacium sub vno spiritu dicitur cucurrisse ꝛ ideo quia post tanti itineris spacium stetit ipsum narrant. c. xxv. peduz spacium stadiuz appellasse. vt dicit Isi. ibidem. Via est spacium quo potest ire vehiculum et sic est dicta ab incursu et occursu vehiculorum. nam duos actus capit propter euntium ꝛ venientium vehiculorum occursum mutuum ꝛ concursum. Omnis autem via aut est publica aut priuata. publica ẽ que in solo publico ẽ q̃ int actꝰ populo pz. hec aũt ad mare ãt ad opida ducit q̃ ẽt via strata ẽ dicta q̃i vulgi pedibꝰ trita. vñ lucre. Strateq̃ tã vulgi pedibꝰ trita via q̃. Ipsa oz eẽ mũda/solida/lapidibꝰ strata/recta/pacifica/oibꝰ cõis libera sine obstaculo ꝛ offensa. vt. d. idẽ lucre. Priuata via ẽ q̃ vicino mũicipio ẽ data hec solz eẽ ppẽdiosa gramiosa qz pedibꝰ itinerãtiũ minꝰ ita exotraq̃ ptevie arboribꝰ psita

Agger est media strate eminẽtia coagregatis lapidib⁹ ab aggere idest a coacervatione quam bystorici viam militarez dicũt de qua dicitur. Qualis sepe vie deprẽsus in aggere serpens. Iter.ris. est via que ab homine quocunq; in põt. Differunt tamẽ iter ⁊ itiner. Iter enim ẽ loc⁹ transitu facilis ⁊ ideo appellatur iter. Itiner aũt ẽ iter lõge vie ⁊ ipe labor ambulandi vt quovelis quenias. Semita aũt ẽ mediũ itineris a semitu dicta. Semita vero bõiz. callis vero pecudũ vel ferarũ. callis.n.ẽ iter pecudũ inter montes angustũ ⁊ a collo pecudũ tritũ ⁊ pduratũ ⁊ lõ a callo est vocatũ. Tramites sunt in agris tarnsuersa itinera sic dicta eo q; ad rectam viã trãsmittãt. diuersum sive diuersoriũ ẽ fluxus viaz via.s.tẽdẽs in diuersa. Diuerticulũ aũt ẽ o gressio a latere vie publice vel priuate. Biuiũ est duaz viaz principiũ quarũ vna tendit ad dexterã alia ad sinistrã. ⁊ est loc⁹ vt sepius periculosus ⁊ suspectus. nã in biuiis insidiant fures ⁊ raptores. In biuiis ẽt expectant vel cumueniũt meretrices. Est ẽt locus ambiguus .quia que via sit tenenda sepi⁹ dubitat. ⁊ lõ ponũtur in biuiis ymagines ⁊ cruces vt sciant quã partẽ vie tenere debeant transeuntes. Cõpeta ẽ loc⁹ in quo vie cõpetunt multe ⁊ conueniunt sicut triuie ⁊ quadriuie ⁊ est locus piculosus ⁊ dubius sicut biuiũ. Ambitus est intervicinoz loca ⁊ edificia locus duoz pedũ; ⁊ dimidii ad circueũdi facilitatẽ derelictus ⁊ ab ambiendo idest circueũdo sive ab ambulando sic est dictus. Orbita ẽ vestigium rote sic dicta ab orbiculari figura rote que cõprimendo concauat ⁊ pfundat. Act⁹ dr loc⁹ quo pecus agi solet ⁊ ẽ tunc eliuosuz ⁊ fluxosum. Vestigiũ ẽ pedis signũ plãta in terra vel in puluere impressum. sic vocatũ qz p vestigiũ vie pretereũtiũ instigant ⁊ imprimũtur. relinquũt aũt pedes alaliũ in suis vestigiis quoddã odoris indicium quo a canibus venaticis ⁊ ab alus feris sepius deprehenduntur. quod sciens leo delet sua vestigia cauda sua ne ab insequentib⁹ cognoscat. Hec de mẽsurarũ ppetatib⁹ ⁊ drũciis dicta sufficiant et que superi⁹ dicta sunt sumpta sũt de Ysido. libro. xv. ca. vltimo.

De pondere.

Ponderũ etiã vt.d. Ysi. sicut ⁊ mensurarum expedit scire modũ. Cunctis.n. corpis rebus nature potentia pondus dedit suũ quoq; regit oia pond⁹ ⁊ lõ põdus a ponendo ẽ dictus. oia. n. poit pondus ⁊ collocat in suo loco. qz nihil aliud pondus nisi impetus rei tendentis ad locũ suũ. Duplex autẽ ẽ ponderis pricipiũ effectiuũ. s. leuitas ⁊ grauitas. Vnde leuitas in simplici materia ⁊ subtili mouet sursum nec quiescit donec veniat ad locũ suũ ⁊ lõ ignis sub pondere mouetur sursũ nec quiescit donec veniat ad sperã suã. Ecõtrario grauitas in materia dominãs corpulẽta ⁊ terrestri mouet deorsũ nec quiescit donec centrũ inueniat ad quod tendit. ⁊ lõ oia grauia suo pondere cẽtrũ petũt. vnde ois materia rara ⁊ subtilis duplicẽ hz cãm leuitatis. nã talis materie partes cum sint subtiles mouẽtur a centro ad circumferẽtiam nec quiescũt quousq; tangũt eũ. talis etiam materia ppter ptiũ rarefactionẽ plurimũ ẽ porosa ⁊ eius ptes subintrat virt⁹ ignea que partes terrestriores dissolut et consumit ⁊ sic totũ corpus leuigat ⁊ sursuz ducat. vnde calor maxima est cã ⁊ potissima leuitatis sicut frigiditas cuius mot⁹ ẽ a circũferẽtia vsq; ad cẽtrũ cã ẽ cõpactõis partiũ ⁊ coadunatõis ⁊ p põs grauitatis vñ oẽ corp⁹ quanto ẽ solidius ⁊ cõpactiꝰ tãto grauiꝰ ⁊ quãto rariꝰ tãto leuiꝰ inuenit ⁊ cũ põd⁹ respiciat tã leue q; graue rõe inclinatõis vtriusq; ad locũ suũ sibi a natura naturaliter deputatũ nomẽ tñ põderis sibi vulgariter vẽdicat rõ grauitatis. nã q; descendũt ppter suã grauitatẽ dicũtur põderosa que vero ascendũt sursum leuia dicũtur ⁊ p oppositum contra ponderosa vsu aliter diuiduntur ⁊ ideo di. Ysi. li. xv. q; põdus dictum est pensum eo q; in statera pendest iam libramen. Secundum autez istũ modum sumendi vsualiter sortitur nomẽ ponderis aliquando res in qua fit ponderatio aliquando res ponderata. aliquando massa circa quã res põdẽ iudicãda põderatur. Instrumẽtũ itaq; in quo põderatio fieri cõsueuit diuersimode nũcupat. Dicitur n. trutina q; scdz Ysi. ẽ genꝰ põderũ lanx equali exile pendens facta ppter maiora ponderãda vt sũt centenaria ⁊ talẽta sicut momẽtanea p pua modicaq; pecũia appẽdẽda. Statera a stãdo ẽ dicta eo q; duab⁹ lancib⁹ i vno i medio filo librata cõstet. iter.

Lances autem dicuntur cíphi enei duo te nuíſſimi in quorum vno ponitur pondus ponderans ⁊ in alio res ponderanda. Eſt itaq; iuſtum pondus quando ambe lances cum ſuis ponderib⁹ equaliter ſibi inuicem correſpondent. Stilus autem ſiue lingua ſequens lancē magis ponderantem momē tum ſtatere nominatur. vocatur filum me dium quo turtine ſtatera regitur ⁊ lances adequantur examen vt dicit idē. Vnicui q; autem ponderi certus eſt modus nomini bus propꝛiis deſignatus. vt di. Iſi. Calcu lus enim dicitur minima pars ponderis ⁊ eſt quarta pars oboli conſtans ex pondere duozum granozum lentis ⁊ vocabatur cal culus propter paruitatem. quia calculus eſt ita modicus vt ſine moleſtia conculcet Siliqua. xx. pars eſt ſolida cuius nomen a fructu arbozis ſumpſit. Obol⁹ ſiliquis tri bus appenditur. fiebat. n. oli ex ere ad mo dum ſagitte vnde ⁊ nomen accepit. Sagit ta enim obolus a grecis dicitur vt di. idez Scrupulus ſex ſiliquarum pondere cōſtat ⁊ apud grecos dragma vocatur ⁊ eſt dict⁹ ſic diminutiue a lapillo breui qui ſcrupus vocatur. Dragma eſt octaua pars vncie ⁊ denarii pondus argenti tribus cōſtat ſcru pulis ideſt xviii. ſiliquis. Denarius autem eſt dictus quaſi pꝛo decem nummis repu tatur vt di. Iſi. Solidus eſt vocatus quia nihil ei deeſſe videtur. nam veteres inte grum ſolidum dicebant atq; totum. Num miſma idem eſt q; denarius nomine ⁊ effi gie principis inſignitus. nam ab inicio nū miſma nūmus argenteus erat vt di. Iſi. Sextula idem eſt q; ſolid⁹ ſic dictus eo q; bis ſex vncis compleatur. banc vulgus au reum ſolidum vocat cuius terciam partez tremiſſem vocant eo q; ſoliduz fiat tremiſ ſis. Sextula bis aſſumpta duellaz facit ter poſita ſtaterem reddit vt di. ibidez Iſido. Stater eſt medietas vncie appendens au reos tres. vnde ⁊ vocat⁹ eſt ſtater quaſi tri bus ſolidis ſtet. hic ⁊ ſemuncia quia ſemis habet de vncia. hic eſt ſemiſſis quia pōde ris ſemiſſis eſt quaſi ſemis aſſis. vt di. idē Eſt autem aſſis minimum in ponderibus ſicut vnitas in numeris vt di. glo. ibi. non ne duo paſſeres aſſe veneunt. Quadrās quartam partem vncie ponderat. ⁊ dodrās dicitur in greco: ſiclus in latino. ſicta dicit in hebꝛeo habens apud eos vncie pondus apud grecos vero quemadmodum apud latinos ſiclus quarta pars vncie eſt. ⁊ ſta teris medietas dragmas appendant quaſ vnde ſiclus in litteris diuinis vncia eſt: ſz apd̄ gentiles quarta pars vncie eſt dicta eo q; vniuerſitatem nummozum ponderum ſua vnitate vinciat ſiue vniat ⁊ cōplectat conſtat autem ex dragmis octo. ideſt ſcru pulis .xxiii. qd̄ p ltimo pondere habetur quia numerus ſcrupulozum ei⁹ bozas diei ⁊ noctis metitur vel q; libram efficit. xii. computata. libza. xii. vncis perficitur. et ideo genus perfecti ponderis reputat q; tot vncis conſtat quot menſibus annus. Eſt autem libza dicta quaſi ilvera q; cūcta intra ſe pondera predicta continet ⁊ con cludit vt di. Iſi. Bilibzis duas continet li bzas. eſt enim bilibris duplicata prima. c. dragmis appenditur ⁊ eſt nomen grecum Talentum ſummum pondus eſſe dicitur apud grecos. nam nihil calculo minus ſi ue aſſe: qd̄ enim facit vnitas in numeris hoc facit aſſis ſiue calculus in ponderib⁹ talento vero nihil eſt maius ſed hoc pon dus variatur inter gentes. nam apud rōa nos talentum eſt. lxxii. libzarum ſicut plau tus oſtendit qui di. duo talenta eſſe. c. xlviii libzas. Eſt autem talentum triplex mnu mum/mediū ⁊ ſummuz. minimū ē. l. libza rum. medium. lxxii. libzarum conſtat. ⁊ iſtd̄ talentum fuit talentum centuarii. Lente narū ſummū nomen habet eo q; centū li bzarū pōd⁹ ptineat qd̄ pōd⁹ ppt pfectōez numeri centenarii inſtituerunt rōani hucuſ q; Iſi. li. xv. in. c. de pōderib⁹ ⁊ menſuris.

Sicut aūt ſubſeruit theolo gice diſcipline azs numerā di ⁊ mēſurādi ſic eidē famu latur ſcia modulandi. nam muſica que modulationis ī ſono ⁊ in cantu ē pꝛauia ſa cre ſcripture miſterus valde eſt neceſſaria nā ipſe mondus quadā armoniaca ppoz tione fert eē cōpoſitus. vt di. Iſi. li. iii. et celū ipm ſub cōſonātie modulatione dz cir cūagi ⁊ reuolui. nā muſica mouet affect⁹ pꝛouocat in diuerſos habitus ſenſus. In pꝛeliis quoq; tube cōcentus pugnantes ac cendit. ac quanto vehementioz fuerit cla goz tāto fit aim⁹ ad certamē fozmoz. ſiquē dē ⁊ remiges cāt⁹ hoztat ad tolerādos q̄l libet laboꝛes. animū enī mulcet ⁊ ſingulo rū operū fatigatōes vocis modulatō cōſo lat. exercitatoſq; animos ſedat muſica (ſic ē legit ō dauid) qui a ſpū imūdo ſanauē arte modulatōis liberauit. Jpāſ q; beſtias nec ñ ⁊ ſerpētes volucres atq; delphines muſica pꝛouocat ad auditū ſic vene ſic nerui cozpis ⁊

eorum pulsus sic omnes corporis artꝰ vir
tute armoniaca pariter sociãtur. vt. d. Isi.
Musice autem tres sunt partes. s. armoni
aca/rithmica/metrica. Armoniaca vero ẽ
que discernit in sonis acumen ꝛ graue ẽ sm
arsim ꝛ thesim. s. eleuationẽ ꝛ depressionẽ
ꝛ proportionalẽ soni ꝛ vocis mutationẽ
Et est armonia dulcis cantuꝝ consonãtia
proueniẽs ex proportione debita in diuer
sis vocibus flatibus/pulsibus/siue sonis.
nam vt di. Isi. aut voce editur sonus sicut
per fauces. aut flatu sicut p fistulã atq; tu
bam. aut pulsu vt per cimbalũ vel citharã
ꝛ hmõi que pcussa sũt canora. Et dr armo
nia ab ad ꝛ monos. i. vnũ. qz ad vnã con
cordiã tendunt in cantibus omẽs voces
vt. d. h. nã in omni melodia exiguntur plu
res voces siue soni. ꝛ hi concordes qz vbi
est vox vna tãtũ aures ñ placat sicut ẽ vox
cuculi siue cantus. vbi autez plurium puta
diuersitas non delectat. quia talis diuer
sitas contra discordiam nõ cantũ sed vlu
latum procreat. sed vbi est vocũ plurima
ꝛ diuersarũ concors vnio ibi armoniaca p
portio ẽ ꝛ modulatio siue dulcis simpho
nia. vnde Isido. simphonia inquit est mo
dulationis temperamentũ concordans so
nis in graui ꝰ ꝛ acutis: ꝛ p hanc armonia
voces acutiores ꝛ grauiores conueniũt et
concordant ita vt si quis ab eo dissonuerit
sensum auditus offendat ꝛ talis cõcordia
vocum dicitur eufonia que est vocis suauis
tas q̃ a suauitate ꝛ melle dr melodia cui
contraria est dyaphonia id est vox dissonãs
siue discrepans ꝛ deformis. Ad melodiaz
aũt armoniacã faciendã requirũtur dyaste
ma/dyesis/tonus/ypludius/podorius/ar
sis/tesis/ꝛ suauis/vox siue sonus tempat
Dyastema itaq; dicit vocis spatiũ ex duo
bus vel pluribus sonis aptatũ. dyesis dicit
spaciũ ꝛ deductio modulandi atq; vergẽ
di de vno in altero sono. Tonus est acuta
enũtiatio vocis. Est. n. armonie differentia
ꝛ quantitas que in vocis accentu vel te
nore consistit cui ꝰ genera in xv. partes mu
sici diuiserunt ex quibus dicit ypludi ꝰ no
uissimus scz acutissimus. podorius aũt olz
est grauissimus vt di. Isi. Arsis est vocis
eleuatio ꝛ fit cantus initium. Tesis est po
sitio ꝛ hec est finis vt di. Isido. vnde can
tus est vocis inflexio. Nam sonus directus
est vt di. idẽ. ꝛ sonus precedit cantũ. omis
enim vox est sonus sed non econuerso. nã
sonus est obiectũ auditus. quia quicquid
auditur percipitur sonus dicitur vt fragor
arborum collisio lapidũ strepitus fluctuũ
ꝛ ventorum: garritus auium mugitus ani
malium. voces ꝛ clangores hominum ꝛ p
cutiones organorum. Vox aũt proprie di
citur sonus ab ore animalis prolatus ex ae
re autem percusso ꝛ ad superficiẽ duri cor
poris alisо generatur sonus cuius alisionis
percussio citius ꝛ facilius visu percipitur
ꝙ eius sonus audiatur. ꝛ ideo citius vi
dr precedens corruscatio ꝙ tonitruo auris
hominis perfundatur. Vox autem est
aer tenuissimus plectro lingue formatus.
et est quedam vox significatiua naturali
ter vt garritus auium et gemitus infirmo
rum. ꝛ alia est significatiua ad placitum vt
vox hominis articulata ꝛ ad aliquod ver
bum proferendum rationis imperio lingue
organo informata. vox enim verbi vehi
culum est nec potest conceptum verbum ĩ
mente exterius exprimi nisi vocis admini
culo mediante proferatur. vnde intellect ꝰ
primo verbum in mente gignit qd̃ per vo
cem postea ore promit. vnde verbuz ex mẽ
te genitum ꝛ conceptum per vocem quasi
per organum se exterius ostendit. Vox au
tem dispositа ad cantum ꝛ ad melodiam
habet has proprietates vt dicit Isidorus
Suaues inquit voces sunt subtiles ꝛ spis
se ꝛ clare ꝛ acute ꝛ perspicue. Subtiles sũt
in quibus spiritus non est fortis qualis est
in infantibus ꝛ in mulieribus ꝛ in aliis nõ
habẽtibus neruos grossos fortes ꝛ spissos
nam subtiles corde emittunt voces siue to
nos tenues ꝛ subtiles. Pingues vero vo
ces ꝛ spisse sunt quando spiritus multus
egreditur vt sunt voces virorum. Clare qñ
bene sunt tũmule ꝛ sonore ꝛ omni rauce
dine impermixte. Acute sunt voces quãdo
sunt valde alte. Perspicue voces sunt que
longius ptrahuntur ita vt continuo imple
ant omnem locum sicut clangor tubarum
Dura vox est rauca ꝛ quando violẽter emit
tit sonum suum sicut tonitruum est ꝛ sicut
sonus incudis quando percutitur ferrum
durum. Aspera vox est rauca ꝛ quẽ dispер
gitur per minutos ꝛ dissimiles pulsus. Le
ca vox est que cum mox emissa fuerit con
ticescit atq; suffocata nequaq̃ longius pro
ducitur vt patet in fictilibus. Vinnuolen
ta vox est mollis ꝛ vox flexibilis atq; leuis
ꝛ hec est dicta vinuolẽta a vino hoc ẽ a ti
tinno molliter reflexa. pfecta aũt vox ẽ al
ta suauis fortis ꝛ clara. alta vt i sublimi suf
ficiat. clara vt aures ꝑpleat. fortis ne trepi
dã deficiat. suauis siue dulcis vt auditũ nõ

deterreat. sed potius vt aures demulceat. ⁊ audientium animos blandiẽdo ad se alliciat ⁊ cõuertat. si ex his aliquid defuerit vox perfecta nequaq̃ erit. vt dicit Isidor⁹ Est preterea armonia organica que ex flatu constat quando scz aliqua instrumenta artificialiter preparata flatu d̃bito persuflantur: ex cuius flatus quantitate ⁊ organi varia qualitate diuersi soni artificialit̃ ꝓcreantur. vt patet in organis tubis fistulis ⁊ cõsimilibus que omnia varios sonos ꝓmunt. Organum est generale nomen vasorum omnium musicorum. specialiter tamen appropriatũ est instrumento ex multis composito fistulis: cui folles adhibentur. ⁊ hoc solo musico instrumento vtitur ecclesia in ꝑsis in sequentiis ⁊ hymnis ꝓpter abusum histrionum eiectis aliis fere instrumentis.

Tuba a turenis primitus est inuẽta. de quib⁹ virgili⁹. Turenusq̃ tube mugire per ethera clangor vtebantur autem antiqui tubis in preliis ad hostium terrificationem: ad cõmilitonum animationem: ad equoꝝ bellicorum in pugnam ꝓuocationem: ad bellorum muniendam cõgressionem: ad significandam in certatiuis cum victoria venerationem: ad fugiendorum siue fugitiuoꝝ reuocationem. Item vtebantur tubis i festis ⁊ in cõuiuiis/ꝓpter populi cõuocationem: ꝓpter exercitationem ad dei laudem: ⁊ ꝓpter letitie ⁊ gaudii preconizationez ⁊ inuitationem. preceptum enim fuit iudeis vt in bellis tubis sacris clangerent ⁊ etiaz in inicio noue lune buccinarent: ⁊ vt annũ iubileum qui annus erat remissionis tubarum sonitu ꝓnunciarent: ⁊ gaudium ac q̃etem omnibus ꝓmulgarent. Est autem proprie tuba vt dicit Isidorus libro xviii. instrumentum bellicis certaminibus adhibitum ad denuncianda signa bellorũ vt vbi exaudiri preco nõ poterat pre tumultu: sonitus tube clangentis attingeret. Et dicit tuba quasi tona idest caua. interius enim ẽ concaua ⁊ valde plana ꝓpter ampliorẽ flatus receptionem. exterius autem est rotunda circa tubantis orificium valde stricta: sed in parte anteriori multum ampla manu clangentis ad os ponitur/regitur/erigitur/deprimitur ⁊ tenetur: cuius sonus varius est vt dicit Isi. Nam interdum canit̃ vt bella cõmittantur. interdum vt eos qui fugiunt insequantur. interdum vt exercit⁹ intra se recipiantur.

Buccina d̃r quasi vocĩa. parua. s. tuba cornea vel lignea siue enea qua signum dabatur antiquitus contra hostes. nam vt dicit Isidorus libro. xviii. pagani agrestes ad oẽz vsum pariter sono buccine cõuocabantur vnde ꝓprie buccina agrestibus signum fuit: de quo ꝑsius. Buccina cogebat priscos ad arma quirites. huiusmodi clangor buccinum dicitur. vt dicit idem. buccinis autẽ corneis vtebantur hebrei precipue in Kalendis in memoriam liberatiõis ysaac pro eo cornuto ariete in sacrificio ĩmolato. vt dicit glo. super geñ.

Tybia dicitur esse dicta: eo q̃ d̃ ceruinis tybiis ⁊ hynnulorum creditur penitus fuisse facta. hic tybicẽ dixerunt tybiarum cantus. vel scd̃z hi tybia dicitur a tybin quod ẽ cirpus vel calamus: quia a calamis quibusdã tale instrumentum antiquitus fiebat. ⁊ hic dicitur hic tybicen. huius nis. ille qui tybia canit. ⁊ fuit quõdam instrumentum lugubre quo vtebantur homines in funeribus mortuorũ. vt d. gl. sup mathe. ix. cũ audisset tybicines ⁊c. i. carmẽ lugubre canẽtes

Calamus a calendo est dictus. i. a fundendo voces: ⁊ est generale nomen fistularum. nam fistula est dicta: eo q̃ vocem emittat. nam fos grece vox latine. stolia vero emissa. vnde fistula quasi emittens sonum siue vocem. hac vtuntur venatores quia ei⁹ sonum cerui libenter audiunt. sed duz vnius venatoris fistulatione ceruus ad auditum allicitur: mox ab alio de quo non precauet sagittatur. vox autem fistule decipit volucres dum canendo earum simulat ⁊ fingit voces. vnde dicitur fistula. dul. ca. vo. ⁊c. fistula insup delectat oues. ⁊ iõ fistulis vtũtur pastores dum vigilant super gregez suum. vnde ⁊ quidam nomine pan. dicebat̃ esse deus pastoralis qui prius dispares calamos ad cantum adaptauit: ⁊ studiosa arte cõposuit. de quo virgil. d. Pan primo calamos cera cõiũgere plures. Instituit: pan curat oues ouiumq̃ mgr̃os ⁊c. ⁊ ideo qz instr̃z fistulaꝝ ab eo ĩuentũ pãdoriũ est vocatũ. vt d. Isi. ad hoc fistulis se excitant vigiles vt earũ melodie suauitate ad dormiendũ citi⁹ ⁊ suaui⁹ ꝓuocẽt i lectul̃ q̃escẽtes

Sambuga ẽ gen⁹ ligni fragilis c⁹ rami sunt ꝯcaui ⁊ vacui atq̃ plani. vnde tybie cõponuntur: ⁊ q̃dam spẽs simphonie. vt di. Isi.

De armonia

Cimphonia est instrumentū musicum qđ fit ex ligno ꝯcauo pelle cōtēta in vtraq; parte sua quā musici hincinde virgulis feriunt sitq; in ea ex concordia grauis ⁊ acuti suauissimus cātus. vt dicit Isi. simphonia tñ dicitur collatio ⁊ concordia quorūcūq; signoꝝ: sicut chorum dicitur concors vnitas diuersaꝝ vocū. vt dicit glo. sup. luc. xv.

Armonica richmica ē canora melodia ex pulsu ⁊ percussiōe neruorum ⁊ tinitu metallorum generata. ⁊ huic armonie diuersa susberuiunt instrumenta vt timpanuz cimbalum lira. cithara psalteriū atq; sistrū ⁊c.

Timpanum est pellis siue coriuz ligno ex vna parte extentuz. Est enim pars media simphonie in similitudinez cribri. ⁊ virgula ꝑcutitur: quemadmodū percutitur simphonia. vt dicit Isido. cui si iuncta fuerit fistula dulciorem reddit melodiam.

Cithara ab apolline est reperta: scđm grecorum opinionem. Est autē cithara similis pectori hūano: eo q̄ sicut vox ex pectore: ita cantus ex cithara ꝓcedit. ⁊ ideo sic est appellata. nam pectus torica citharārum appellatur. paulatim autem plures eius species extiterunt. vt psalteria/lire ⁊ huiusmodi. ⁊ alique habent formam quadratam. alique trigonalem. cordarum etiam numerus multiplicatus est ⁊ cōmutatum genus veteres autē vocauerunt citharam fidiculā vel fidicē q̄z bene cōcurrunt inter se corde eius. qm̄ bene cōueniūt iter quos fides est. habebat. n. cithara septem cordas. vnde Virgil. Septem sunt soni septē discrimina vocum. discrimina autē sunt dicta iō q̄z vna corda vicine corde similē sonū reddit. iō autē sunt septē corde: vel q̄z totam vocē implent vel q̄z septē motibus sonat celū. Corda autē ē dicta a corde q̄z sic̄ pulsus cordis ē in pectore: ita pulsus cordaꝝ ē in cithara. has prīo mercurius excogitauit. iō q̄z prior in neruos sonū strixit vt di. Isi. Corde aūt quāto magis sūt sicce ⁊ etiam magis tēse: tāto āpliꝰ sunt sonore, plectrū aūt dr̄ istr̄m q̄ tēperāt corde ⁊ tēdūt.

Psalteriū a psallēdo. i. a. cātādo ē noiatū eo q̄ ad eiꝰ vocē choꝛꝰ cōsonādo rñdeat. Est autē similitudo cithare barbarice ī modū beste littere. sed psalterii ⁊ cithare hec est dr̄ia. q̄z in psalterio lignū hz ꝯcauū. vñ sonus redditur superius ⁊ deorsum feruntur corde ⁊ desuper sonant. Cithara vero concauitatem ligni inferius habet. Psalterium hebrei habent decacordem idest decez cordarum secundum numerum decem preceptorum. fiunt autem optime eius cordule de auricalco ⁊ etiam de argento.

Lira a varietate vocum est dicta eo q̄ diuersos sonos efficiat. vt dicit Isidorus. liram prīo a mercurio fuisse inuentam dicūt hoc modo. Cum egrediens nilus in suos meatus varia in campis animalia reliquisset. relicta est etiam ⁊ testudo que cum putrefacta esset ⁊ nerui eius remansissent extenti infra cōcham percussa a mercurio sonū dedit. ⁊ ad eius speciem liraz fecit: ⁊ trādidit orpheo qui huius rei maxime fuerat studiosus. vnde dicebantur eadem arte non solum feras sed etiam saxa ⁊ siluas cantꝰ modulatione applicuisse. hanc scz liram propter studii amorem ⁊ carminis laudem inter sidera locatam esse musici fabulantur. vt dicit Isidorus.

Cimbala sunt quedam instrumēta musica que percussa inuicem se tangunt ⁊ sonuz faciunt ⁊ tinnitum.

Sistrum est instrumentum musicum ⁊ sic ab inuentrice vocatuz nam ysis regina egyptiorum sistrum inuenisse ꝓbatur. vñ Iuuenalis. ysis ⁊ irato feriat mea lumia sistro ideo mulieres hoc vtuntur instrumento: quia eius inuētrix fuit mulier. vnde ⁊ apđ amazones sistro ad bellū femiaꝝ exercitꝰ aduocantur.

Tintinabuluz a tinniēdo ē dictū ⁊ ē parua nola vel cāpanella. q̄re supra de vasis in littera. v. hz aūt cāpana hoc ꝓpriū q̄z dū resonādo aliis ꝑficit ex frequēti ictu se cōsumit. Dec ⁊ multa alia deseruiūt musice disciplīe. cuiꝰ scia tractat de vocibus ⁊ sonis. Cōsiderat aūt nihilominꝰ reꝝ naturaliū dispositiones ⁊ numeroꝝ ꝓportiones: sicut exemplificat boetius de numero duodenario comparato ad sex: ⁊ ad alios numeros intermedios dicens sic. Inueniemus inquit hic omnes musicas consonātias. Nā octo ad septem. ⁊ nouem ad xii. comparati sesq̄terciam ꝓportionem reddunt: ⁊ simul faciunt dyatesseron consonātiam. sex vero ad nouē ⁊ octo ad xii. cōparati reddūt sesquialteraz ꝓportionem ⁊ dyapente efficiunt

simphoniam.xii. vero ad septem conside-
rati duplicem quidem reddunt ꝓportionē
⁊ dyapason simphoniam cantant. octo igi
tur ad nouem ipe contra se medii conside
rati epogdomū iungunt qui in musica mo
dulatione tonus vocatur: qui omniuz mu
sicorum sonorū mensura est cōmunis. Di
um enim sonoꝝ est paruissimus. vnde no-
tandum est ꝙ inter dyatesseron ⁊ dyapen-
te consonantiaꝝ tonus differentia: tonus
differentia est sicut inter sesquitertiaz ⁊ ses
qualteram ꝓportionem sola est epogdolis
differentia (hncusq; boetius in.ii. arismetri
ce.c. vltimo.g. Dicit etiam idem in ꝓlogo
primi libri sic. Musica inquit quantuz vel
q̄ prior sit numeroꝝ vis ex hoc ꝓbari po-
test. ꝙ priora sunt illa naturaliter que ꝑ se
constant. nam illa que ad aliquid referun-
tur ꝙ ⁊ ipsa musica modulatio numerorū
nominibus aduocatur vt patet. dyatesse-
ron enim ⁊ dyapente ⁊ dyapason ab ante-
cedentis numeri nominibus nuncupātur.
Ipsorum quoq; sonorū aduersum se ꝓpor
tio solū ⁊ nō in aliis numeris inuenit: naz
qui sonus in dyapason simphōia.i. dupli-
cis numen ꝓportione colligit ꝙ dyatesse-
ron ste modulatio epitrica collatiōe.i. sesq
tertia colligit vel cōponitur quā dyapente
simphoniā vocant: hemiola mediante cō-
iungitur qui in numeris epegdus.i. supra
octo dicitur: ⁊ ē tonus in musica. vt di. idē
ibidem. Sesquitercia ꝓportio in arismetri
ca dicitur dyatesseron in musica ⁊ que he-
miola.i. sesqualtera ꝓportio in arismetri-
ca dyapente dr̄ in musica. Est aūt dyapēte
⁊ dyapason ꝯsonātia qua maior vox hz mi
norē notulam duplo ⁊ eius medietatem.

Sesquitercius numerus est nume
rus numero comparatus habēs
tertiam partem minoris. Si ve-
ro habuerit quatuor sesquiquar
tus. ⁊ si quinq; sesquiquintus: ⁊ sic vlteri⁹
vnde sesquitercius est qui minori compa-
ratus habet eum semel ⁊ eius terciam par
tem. verbi gratia si quatuor compares tri-
bus habebit in se quaternarius totam ter
narium ⁊ ternarii terciam partem scz vnū
⁊ si octo ad sex: octenarius habebit totuz
senarium ⁊ terciam partem eius scz binariū
⁊ si duodecim nouenario: duodenarius cō
tinebit totum nouenarium ⁊ eius terciam
partem scz ternarium. Sic si.xxx. compa-
raueris ad.xx. ⁊.xx. ad.xv. ⁊.xxiiii. ad.xviii
⁊ ita de aliis sic semper inuenies quid sit
numerus sexquitercius.

Numerus vero sesqualiter ē quā
do numerus maior comparatus
minori continet totalem nume-
rum minorem ⁊ eius medietatez
verbi gratia. ternarius comparatus bina-
rio habet in se duo ⁊ eorum medietatez. s.
vnitatem. sic sex continet in se quatuor ⁊
eorum medietatem scz duo. sic nouem se-
narium in se claudunt ⁊ eorum media par
tem scz tria. sic duodecim ad octo. ⁊.xv. ad
x. ⁊ sic de aliis.

Hec siquidem verba in se sunt ꝓ-
funda plurimum ⁊ obscura: nisi
his qui i arismetrica instructi sut
⁊ etiam in musica disciplina. nā
arismetricis geometricis ⁊ musicis sūt vo
ce plurima clariora que minus exercitatis
in huiusmodi penitus sunt obscura. ⁊ ideo
qui predictorum verborum ⁊ ꝓportionuz
tam numerorum q̄ vocum ⁊ sonorum ha-
bere noticiam desiderat arismetricoruz ⁊
geometricorum ⁊ musicorum industriā cō
sulere non contemnat. tanta eni vt d. Isi.
libro.ii. est virtus in terminis figuris ⁊ mu
sicis simphoniis ꝙ ipe homo sine eis non
constet. quia musica perfecta omnia ꝯpre-
hendit. Recollige itaq; ex predictis ꝙ ars
musica siue armonia contraria ⁊ disparata
conciliat grauia acutis ⁊ acuta grauibus
modificat ⁊ adaptat. affectiones contrari
as ⁊ aduersas reconciliat. maliciosos ani
mi motus reprimit ⁊ refrenat. sensus debi
litatos reparat ⁊ confortat. vnitatem exē
plaris diuini in operibus contrarius ⁊ di-
uersis maxime preconisat. terrenis celestia
et celestibus terrena posse vniri in con-
cordia manifestat. letos animos magis
letificat: ⁊ tristes magis tristificat. quia vt
dicit aug⁹. ex quadam occulta anime ⁊ ar-
monie consimili ꝓprietate melodia anime
affectionibus se confortat. ⁊ inde est ꝙ di
cunt auctores ꝙ instrumenta musicalia le
tum reddunt letiorem ⁊ tristem tristiorē ef
ficiūt. Residuas armonie ꝓprietates que
re sup̄ eodē vbi ista ⁊ alia v̄ba Isi. recitāt

Ista autem que breuiter de reruz
naturaliuz accidentibus interse
ruimus. vtputa de coleribus/ liq̄
ribus/ pōderib⁹/ mēsuris/ sonis
⁊ vocibus iam dicta sufficiant. qz vt estio
rudib⁹ ⁊ paruulus i christo mihi similib⁹ il
la que d̄ ꝓprietatibus rerū naturaliū i.xix.
particulas sūt digesta sufficere debent ad
aliquā inueniēdi similitudinariā rōem: q̄ d̄
cā diuina scriptura rerū naturaliū ⁊ earuz

ꝓprietatū tam exquisitis simbolis vtitur ⁊ guris. Protestor autem in fine huius opusculi quemadmodum in principio ꝙ in oībus que scd̄m diuersas materias in hoc tractatulo continentur parum vel nihil d̄ meo apposui. sed simpliciter sanctorum verba ⁊ philosophoꝝ dicta pariter ⁊ cōmenta veritate preuia sū secutus vt simplices ⁊ puuli qui ꝓpter libroꝝ infinitatem singularū reꝝ ꝓprietates de quibus tractat scriptura inuestigare non possunt in promptu inuenire valeant saltez superficialiter quod intendunt. Simplicia siquidem sunt ⁊ rudia que excepi: vtilia mihi tamē rudi ⁊ meis cōsimilibus eadem iudicaui. ⁊ ideo sua deo simplicibus vt hec simplicia non contēnant: sed cum hec plenius intellexerint ad subtiliora intelligenda ⁊ inuestiganda ad maiorum ⁊ doctorum industriam recurrere non differant nec omittant quoꝝ prudentie ⁊ arbitrio hec relinquo: vt min⁹ sufficienter dicta vel excepta corrigant. ⁊ si qua superaddere dignum iudicauerint ꝯm gratiam eis datam desuper superaddāt: vt illud qd̄ per me pauperem rudem ⁊ simplicem aliqualiter fuit inchoatuz perducatur ipsoꝝ solertia ad perfectum. Ad ipsius honorem ⁊ gloriam qui est alpha ⁊ o principium ⁊ finis omnium bonorum qui est deus sublimis ⁊ gloriosus viuens ⁊ regnās in secula seculorum Amen.

Auctores de quorū scriptis sunt hec extracta sunt isti.

Augustinus. Adamatius. Ambrosius. Haymo. Alquinus. Anselmus. Basilius Beda. Bernardus. Cyprianus. Esitius. Eusebius. Crisostomus. Damasus. Damascenus. Dionysius. Elpitrus. Fulgentius Gregorius. Gilbertus. Hieronymus. Isidorus. Innocentius. Leo papa. Michael scotus. Nazazenus. Origenes. Orosius. Petrus. Seneca. Pamphilus. Patricius Rabanus. Robertus lincol. Richardus d̄ saucto victore. Simon corn̄. Stephanus strabus. Inter philosophos autez bisūt maiores. Aristoteles ⁊ Auicenna. Pictagoras. Sanus plotinus. Rasis. Auerrois Algazel. Apollinius. Alfredus anglicus Hayis medicus. Asclepides magus. Alniredus. Boetius. Cicero. Cato. Cipio affricanus. Constantinus medicus. Demostenes. Dyascorides. Democritus. Donatus grammaticus. Eraclitus. Epitinus. Euclides. Egidits medicus. Phisologus. Galienus medicus. Jorat caldeus. yperius. Juuenalis. Johannicius. Calixtus grecus siue atheniēsis. Leucipus. Macrobi⁹. Mercurius. Miselat astrologus. Ninus delphicus. Ouidius. Oribasius medicus. Papias. Plato. Platearius medicus. Plautus Persi⁹. Permenides. Plini⁹ iunior. Priscianus. Ruffus medicus. Salustius. Salernitanus practicus. Secundus philosophus. Solinus. Simonides. Trimegistus Theophrastus. Litus boetius. Tullius. Theophilus de vrinis. Ptholome⁹. Varro. Virgilius. Hugitio. Pisanus. Guillermus. Conches. ypocras. ysaac. zeno. zormagus. Istorum ⁊ multorum aliorum in istis libellis verba in diuersis locis sūmatī ⁊ breuiter recitantur. vt patere pōt diligētius intuenti.

Explicit tractatus de ꝓprietatibus rerū editus a fratre Bartholomeo anglico ordinis fratrum minorum. Impressus sub anno domini Millesimoquadringentesimooctuagesimosecundo. die vero decembri. x.

Finis.

Laus deo.

Registrum

a
folium album
incipit prohemiū
spiratio
superdea
b
suggerunt
plus ledant
malum malo
de anima
c
capitis
in medijs
Et hec de
item propter
d
Nā sanctire
inducit enim
nā ex cōmixtione
has et multas
e
a spū
item tempore
gene sunt
vnde dicitur
f
masculorum
latus
nam homines
cor secundum
g
genitalia
accidit etiam
Item sunt
vnde tunc
h
sui motus
ancilla
verberibus
vocatis decem
i
inficientem
de istarum
si enim
vigilia
k
passio scilicet
accidit autem
ex humiditate
eadem fere
l
reumatica
subtilis
ex corrupto
plures
m
temperatis
dictis q̄
signa
dicitur
dentem
n
suum qd̄
lumen
motus vero
ver est
interius
o
puriorem
propter dñium
de aere
non habent
p
et sanioris
calida et
qr impossibile
dicuntur
q
de aquis
in hieme
armenie
fluctus
A
Incipit liber
gacio vaporis
montes bethel
moyses terre
B
requieuit
bruti legat
uij terminantur
q̄uis esset
C
est dicta
de siria
maiori sui
a nostro
D
traconitida
piratarum
dicit cōstan.
et ideo non
E
debilitatem
dit a morsib⁹
resudationem
quippe
F
terre radices
digestio in
amara
G
limphetur
intestinorum
vno flore
radices quasi
H
adherente
rie furiositas
nutritur
bricos vermes
I
membra etiam
Isidorus
oleaster
tius locum
K
ad hoc
nigri est
de sude
dicta q̄
nutrimenti
L
De animalib⁹
die vt accipiter
atq̄ siccus
tialis ꝯsūptioni
M
totus serpens
autem huic
spalanam
eis resultans
N
predam suam
ex industria
in cantu
loca et nemorosa
O
Grillus sicut
biticam
factam cōm
viij.ca.
P
capiuntur
bilitatus
rana et caput
opprimendo
mollis lignum
generatur
Q
et diffūdūtur
Est igitur
Item parum
Item soluunt
Mel vt dicit
R
Dua griffis
te prima
lus alius
circulus
secundum
enim corpus

Finis

SHAKESPEARE'S ENCYCLOPÆDIA.

118 **BATMAN** (Stephen). **Batman vppon Bartholme,** his Booke de Proprietatibus Rerum.

Newly corrected, enlarged, and amended: with such Additions as are requisite vnto euery seuerall Booke: Taken forth of the most approued Authors, the like heretofore not translated in English. Profitable for all Estates, as well for the benefit of the Mind as the Bodie.

Sm. folio, **Black Letter,** inner margins of title mended, a very fine copy, full red morocco extra, inside dentelles, g. e.

Imprinted by Thomas East, dwelling by Paules Wharfe, 1582.

(SEE ILLUSTRATION, No. V.) £21

*** Printed in two columns. The title is within a woodcut border, with the arms of the author on the back, dedicated to Lord Henrie Cary, Baron of Hunsdon.

The First Edition of Batman. It is a volume continuously cited by all the editors of Shakespeare, and has been described as "Shakespeare's Encyclopædia." The present copy has the autograph of a member of the Batman family on one of the fly-leaves. In Douce's "illustrations" of Hamlet, Timon of Athens, Coriolanus, The Tempest, Merchant of Venice, As You Like it, Macbeth, King Henry VI., Parts II. and III., there are endless references to this volume. He says: "It will be seen in the course of these notes that Shakespeare was extremely well acquainted with this work; and as it is likely hereafter to form an article in a Shakespearean library, it may be worth adding that in a private diary written at the time, the original price of the volume appears to have been eight shillings."

Shakespeare seems to have consulted it whilst composing nearly every one of his plays, and his intimate acquaintance with it may be accounted for by the fact that Batman was chaplain to Lord Hunsdon, in whose company of players the dramatist was the leading member.

OSLER
ROOM
f B287p
1482
B.O. 7419
#228734891